

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN RESEARCH
IN WORLD SCIENCE**

**PROCEEDINGS OF XII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
FEBRUARY 26-28, 2023**

**LVIV
2023**

MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE

Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference

Lviv, Ukraine

26-28 February 2023

Lviv, Ukraine

2023

UDC 001.1

The 12th International scientific and practical conference “Modern research in world science” (February 26-28, 2023) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2023. 1161 p.

ISBN 978-966-8219-86-3

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern research in world science. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-26-28-02-2023-lviv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: lviv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. **Веретюк Є. О.** 22
НОВІ ГІБРИДИ БАКЛАЖАНУ ДЛЯ ЗАКРИТОГО ҐРУНТУ
2. **Ільченко А. С., Вареник Б. Ф.** 25
ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ САМОЗАПИЛЕНИХ ЛІНІЙ
СОНЯШНИКУ З ВИСОКИМ ВМІСТОМ ОЛІЇНОВОЇ КИСЛОТИ
В НАСІННІ
3. **Москалюк І. В., Сакун М. М.** 30
ОРГАНІЧНЕ САДІВНИЦТВО, ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
4. **Оленіч О. А.** 35
СЕЛЕКЦІЯ ХРИЗАНТЕМИ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПОВОЇ
ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ПРОВІНЦІЇ В ВОРСКЛО-СУЛЬСЬКОМУ
ОКРУЗІ УКРАЇНИ
5. **Шевчук В. В.** 39
ВПЛИВ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ ТА
ПОЗАКОРЕНЕВИХ ПІДЖИВЛЕНЬ НА УРОЖАЙНІСТЬ СОРТІВ
ГОРОХУ ОЗИМОГО
6. **Шпак Н. П.** 43
КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ДЕКОРАТИВНОСТІ КЛОКИЧКИ
ПЕРИСТОЇ (STARHYLEA PINNATA L.)
7. **Юркевич А., Дейниченко Л. Г.** 50
УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НАПІВФАБРИКАТІВ З
ПРІСНОГО ТІСТА З РОЗШИРЕНИМ АСОРТИМЕНТОМ
БОРОШНЯНИХ СТРАВ

VETERINARY SCIENCES

8. **Beshkenadze Ia., Gogaladze M., Klarjeishvili N., Gogua L.** 55
SYNTHESIS AND STUDY OF ARGININ-CONTAINING ZINC AND
COPPER CHELATES
9. **Гуральська С. В., Подорецька В. О.** 60
ВПЛИВ АЛУНІТУ І КАОЛІНУ НА ОРГАНИ СВИНЕЙ
10. **Козакова Н. О.** 62
ВИРОБНИЦТВО ТА ОБІГ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ
ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ
11. **Котелевич В. А., Гуральська С. В., Гончаренко В. В.** 67
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
12. **Самойленко О. С.** 72
РАК ТВАРИНИ ЯК ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР

BIOLOGICAL SCIENCES

13. *Венгринюк І. В., Сіренко А. Г.* 75
ПАВУКИ-КРАБИ (THOMISIDAE, ARANEI, ARANIDA, ARTHROPODA) ГПСОВИХ ПАГОРБІВ ДОЛИНИ РІЧКИ ДНІСТЕР
14. *Вовканич Л. С., Бергтраум Д. І., Виноградський Б. А.* 79
ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ПОКАЗНИКІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ГЕМОДИНАМІКИ ЛУЧНИКІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ІМІТАЦІЇ ЗМАГАЛЬНОЇ ВПРАВИ
15. *Гаврилюк Л. В., Кічигіна О. О., Безноско І. В.* 83
ПАТОГЕННИЙ МІКОБІОМ РИЗОСФЕРИ РОСЛИН СОЇ ЗА ВПЛИВУ БІОПРЕПАРАТУ ФІЛАЗОНІТ
16. *Гудим Н. Г., Шарамок Т. С., Маренков О. М.* 87
ОЦІНКА ПРОМИСЛОВОГО ВИЛОВУ ПЛОСКІРКИ ВЛІССА ВЮЕРКНА (LINNAEUS, 1758) В ДНІПРОВСЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ
17. *Ібрагімова С. Ш.* 91
ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ НА ФАКТОРЫ СВЕРТЫВАНИЯ КРОВИ В РАЗЛИЧНЫХ ТКАНЯХ
18. *Колесников І. М., Кабар А. М.* 93
ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТАКСОНОМІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ЛИШАЙНИКІВ УРОБОЕКОСИСТЕМ СТЕПОВОГО ПРИДНІПРОВ'Я
19. *Маєвська С. М., Гриньків М. Я.* 100
ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СКЛАД ТІЛА СПОРТСМЕНІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ СХІДНИМИ ОДНОБОРСТВАМИ
20. *Сак А. Є., Антіпова Р. В.* 106
ВПЛИВ СПОЖИВАННЯ ПАЛЬМОВОЇ ОЛІЇ НА ЛІПІДНИЙ ОБМІН САМЦІВ ЩУРІВ

MEDICAL SCIENCES

21. *Molodan V. I., Lavryk V. L., Skoryk V. A.* 109
CARDIOVASCULAR DISEASES AND ENVIRONMENTAL POLLUTION
22. *Ашурова Н. В.* 113
ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА РІВНЯ РАДІОТРИВОЖНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, НА РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ТА «УМОВНО ЧИСТИХ» ТЕРИТОРІХ, У ПІЗНІЙ ФАЗІ АВАРІЇ НА ЧАЕС
23. *Бамбуляк А. В., Муринюк В. В.* 120
ГНІЙНО-ЗАПАЛЬНІ ЗАХВОРЮВАННЯ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ: ПОШИРЕНІСТЬ, ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

24.	Бобро Л. М., Марченко А. С., Асланова Бахар Расім кизи ЗВ'ЯЗОК МІЖ ДОЗОЮ МЕТФОРМІНУ ТА ДЕФІЦИТОМ ВІТАМІНУ В ₁₂ У ПАЦІЄНТІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ	124
25.	Візір М. О., Яхно Я. А. ЕФЕКТИВНІСТЬ СЕМАГЛУТИДУ У ВЕДЕННІ ХВОРИХ З ОЖИРІННЯМ	126
26.	Вороняк М. І., Кокоруз М. В., Худзій С. С., Шурко Н. О. МОНІТОРИНГ І ТЕРАПІЯ ХРОНІЧНОЇ МІЄЛОЇДНОЇ ЛЕЙКЕМІЇ ЗГІДНО РЕКОМЕНДАЦІЙ EUROPEAN LEUKEMIANET 2020	128
27.	Гнатюк М. С., Нестерук С. О., Монастирська Н. Я., Татарчук Л. В. МОРФОМЕТРИЧНІ ЗМІНИ АРТЕРІЙ ПЕРЕДМІХУРОВОЇ ЗАЛОЗИ В УМОВАХ ХРОНІЧНОЇ АЛКОГОЛЬНОЇ ІНТОКСИКАЦІЇ	134
28.	Давиденко О. М., Дорогокупець А. В. КЛІНІКО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕБІГУ ВІТРИНОЇ ВІСПИ	138
29.	Докійчук Н. Ф., Урсакій Б.-О. В., Рудан І. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ, ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ КРАСНУХИ	140
30.	Курець О. О., Кулешов О. В., Осініна О. П., Фадєєва В. В. СТАН ВЕГЕТАТИВНОГО ГОМЕОСТАЗУ У ДІТЕЙ З ВИЯВЛЕНИМИ АНОМАЛЬНО ПРИКРІПЛЕНИМИ ХОРДАМИ ЛІВОГО ШЛУНОЧКА	145
31.	Мальцева О. Б., Стряпко Я. І., Ляховець Л. О. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСУ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДИК ОЗДОРОВЛЕННЯ ДЛЯ ХВОРИХ ПУЛЬМОНОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ В АМБУЛАТОРНИХ УМОВАХ	149
32.	Негода Ю. С., Ващенко Д. В., Шевцов О. О. АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ М'ЯЗІВ ЖИВОТА ПРИ ВАГІТНОСТІ ТА ПІСЛЯ ПОЛОГІВ	154
33.	Пацкун М. М., Бернада В. В. ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕНТНОСТІ В ОРГАНІЗМІ ЛЮДИНИ	157
34.	Ріга О. О., Омельченко О. В., Орлова Н. В., Шаповалова Є. ОЦІНЮВАННЯ ПОЯВИ ДЕПРЕСІЇ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ У МАТЕРІВ ДІТЕЙ З ПАРАЛІТИЧНИМИ СИНДРОМАМИ	160
35.	Смагло Д. Д., Ємельянов І. С., Мандаліна К. Р., Козько В. М. БІОХІМІЧНІ ПАРАМЕТРИ ТА СИМПТОМИ ГЕПАТИТУ А У ДІТЕЙ І ЧАСТОТА ЇХ ВИНИКНЕННЯ	162

36.	<i>Смагло Д. Д., Ємельянов І. С., Мандаліна К. Р., Мельник Б. І.</i>	164
	ГОСТРИЙ РАДІАЦІЙНИЙ СИНДРОМ: ЙОГО ПРОЯВИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ДОЗИ ОПРОМІНЕННЯ. ЛІКУВАННЯ НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ РАДІОАКТИВНИХ ІЗОТОПІВ	
37.	<i>Смагло Д. Д., Ємельянов І. С., Карпенко Є. Є., Дунаєва І. П.</i>	167
	СИСТЕМНИЙ ЧЕРВОНИЙ ВОВЧАК: КЛІНІЧНІ ТА ІМУНОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ДІАГНОСТИКИ	
38.	<i>Тімченко К. С., Сухоносів Р. О., Стельмах А. В., Фомін В. С., Кузьміна Д. О., Х'юз З., Фірузей Реза Ахмад</i>	170
	ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІЙ М'ЯЗІВ ПРИ ХВОРОБІ ПАРКІНСОНА	
39.	<i>Ховней Є. М., Росток Л. М.</i>	174
	АТЕРОСКЛЕРОЗ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	
40.	<i>Циганенко О. І.</i>	178
	МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ТА КОРЕКЦІЇ ХАРЧУВАННЯ СПОРТСМЕНОК З МЕТОЮ ПРОФІЛАКТИКИ ВИНИКНЕННЯ RED – S СИНДРОМУ З РОЗВИТКОМ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГІПОТАЛАМІЧНОЇ АМЕНОРЕЇ	
41.	<i>Чиняк О. С.</i>	184
	FEATURES OF DISORDERS OF CEREBRAL CIRCULATION IN PATIENTS WITH VASCULAR DEMENTIA	
42.	<i>Явтушенко А. Є., Яценко В. О., Кучеренко Б. Ю.</i>	186
	СЕРЦЕВО-ЛЕГЕНЕВА РЕАНІМАЦІЯ В ПОЛОЖЕННІ ЛЕЖАЧИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ОГЛЯД ОБСЯГУ	
43.	<i>Ярошук М. Ю., Ясніковська С. М.</i>	189
	НЕВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ	
CHEMICAL SCIENCES		
44.	<i>Стецьків Л. В., Стецьків А. О., Гавришук Л. М.</i>	193
	ВИВЧЕННЯ КРИСТАЛІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРНАРНОЇ СПОЛУКИ $\text{LaLi}_{0,35}\text{Si}_{1,65}$	
45.	<i>Ткач В. В., Притула О. М., Боркова С. Г., Коваленко А. О.</i>	196
	ХІМІЧНІ ЗАДАЧІ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ЗБРОЯРСЬКУ ТЕМАТИКУ	
46.	<i>Ткач В. В., Кушнір М. В., Мінакова Т. Г., Петрусак Т. В.</i>	204
	ЧОТИРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ МЕКСИКАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ	
47.	<i>Толкунов В. С., Толкунов А. С., Смирнова О. В., Толкунов С. В.</i>	211
	ВИСОКОРЕГІОСЕЛЕКТИВНИЙ СИНТЕЗ 5-(ДИФТОРМЕТИЛ) - І 7-(ДИФТОРМЕТИЛ)-ПІРАЗОЛО[1,5- <i>a</i>]ПІРИМІДИНІВ	
TECHNICAL SCIENCES		
48.	<i>Ivanytskyi M. S., Sunduchkov K. S.</i>	218
	THE SATELLITE SYSTEM FOR THE DISTRIBUTION OF TV PROGRAMS	

49.	Khokhlov A. V., Khokhlova L. Io. USE OF BIOSORPTION COMPLEXES IN ENVIRONMENTAL PROTECTION TECHNOLOGIES	223
50.	Makhonina O., Luchenko O. RESEARCH OF WASTE WATER PRODUCTION OF THE FOOD INDUSTRY	229
51.	Pasichnyk O. GEOGRAPHIC DATA MODEL MAP	231
52.	Банніков Д. О. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПК «SCAD» ПРИ ДОСЛІДЖЕННЯХ МАШИНОБУДІВНИХ МЕТАЛОКОНСТРУКЦІЙ	235
53.	Барановський Є. А., Барановська Н. А. СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ РІЗАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ НА ВЕРСТАТАХ З ЧПК	240
54.	Батрак В. С., Стріжкова М. Є. ЗНАЧЕННЯ КОНТРАСТУ В UI-ДИЗАЙНІ WEB-САЙТУ	243
55.	Бельчина Н. І., Ітякін О. С., Нельга А. Т. КОНТРОЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ОПЕРАТОРА В ЛЮДИНО-МАШИННИХ СИСТЕМАХ	250
56.	Волкова С. А., Калініченко А. ОБФУСКАЦІЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	257
57.	Гончаренко М. А., Небеснюк О. Ю. ЕМУЛЯТОР РОБОТИ ПОСТІЙНОГО ЗАПАМ'ЯТОВУЮЧОГО ПРИСТРОЮ	260
58.	Дремлюх Н. С. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОЇ ШВИДКОСТІ РУХУ ГАЗУ	264
59.	Костенко Г. П. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РОЗПОДІЛЕНИХ ДЖЕРЕЛ ВДЕ В ЛОКАЛЬНІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ	268
60.	Лесик В. О., Дорошенко А. Ю. АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ СТИСНЕННЯ ЗОБРАЖЕНЬ НА ОСНОВІ НЕЙРОМЕРЕЖЕВИХ АВТОКОДУВАЛЬНИКІВ	276
61.	Лисенко С. О., Решетняк І. Л., Коломієць О. В. ЧИ ДОСТАТНЬО ПОТЕНЦІАЛУ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ ДЛЯ ПОКРИТТЯ ПОТРЕБ НА ОПАЛЕННЯ ПРИВАТНОГО БУДИНКУ?	281
62.	Літвінов В. В. ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗТАШУВАННЯ ПРИСТРОЇВ FACTS ТА ПРИСТРОЇВ СВВ У ЕЕС З РОЗПОДІЛЕНОЮ ГЕНЕРАЦІЄЮ	286

63. *Мамута М. С., Васильковська І. О., Кравченко І. В., Мамута О. Д.* 297
ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ З'ЄДНАННЯ З ВІРТУАЛЬНИМ СЕРВЕРОМ AWS ЗА МЕРЕЖЕВИМ ПРОТОКОЛОМ SECURE SHELL
64. *Мікуліна М. О., Клещ О. В.* 302
ПЕРЕВЕЗЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ
65. *Нечипоренко Д. І., Єлізаров А. П.* 308
ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУ СУШІННЯ МОЛОКА
66. *Неженцев О. Б.* 312
АНАЛІЗ ПЕРЕХІДНИХ ПРОЦЕСІВ ПРИ ГАЛЬМУВАННІ МОСТОВИХ КРАНІВ
67. *Поліщук Л. М.* 319
ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, СПРИЧИНЕНІ РОЗГОРТАННЯМ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
68. *Романюк О. Н., Мельник О. В., Шмалюк В. А., Чехместрук Р. Ю.* 326
ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КІЛ НА ГЕКСАГОНАЛЬНОМУ РАСТРІ
69. *Сидор А. Р.* 333
МОДЕЛЮВАННЯ НАДІЙНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК РОЗГАЛУЖЕНИХ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ
70. *Соколовська І. Є., Хіжевой А. В.* 339
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ КОТЕЛЬНОЇ ШЛЯХОМ УТИЛІЗАЦІЇ ТЕПЛА ДИМОВИХ ГАЗІВ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

71. *Вигоднер І. В., Смолієнко В. О.* 344
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАДАЧ МАТЕМАТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

GEOGRAPHICAL SCIENCES

72. *Мисквець І. Я., Мольчак Я. О.* 349
ВОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛИНИ І ЙОГО РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

73. *Buynevich I. V., Koczanski K., Sparacio C., Curran H. A.* 353
NEOICHOLOGICAL FRAMEWORK OF COASTAL HABITAT SHIFTS REPRESENTED BY BAHAMIAN DECAPOD BURROWS
74. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 358
PROSPECTS OF NATURAL HYDROGEN AND LIVING WATER ACCUMULATION DETECTING IN THE UNITED ARAB EMIRATES BY RESULTS OF SATELLITE IMAGES FREQUENCY RESONANCE PROCESSING

75. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 367
RESULTS OF APPROBATION OF DIRECT-PROSPECTING TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES AND PHOTOGRAPHS FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING ON LOCAL AREAS IN UKRAINE
76. *Федак І. О., Коваль Я. М.* 376
АНАЛІЗ ОБВОДНЕННЯ НАФТОВИХ РОДОВИЩ З ВИКОРИСТАННЯМ ФІЛЬТРАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ПЛАСТИВ-КОЛЕКТОРІВ
77. *Чернобук О. І.* 383
КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ВМІСТУ ГЕРМАНІЮ З МАНГАНОМ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТА С₈^В ШАХТИ «ДНІПРОВСЬКА»

ARCHITECTURE

78. *Василенко Л. Г.* 391
ЛІНЕАРНА КОМПОЗИЦІЯ НА ПЛОЩИНІ, ЯК УСВІДОМЛЕННЯ МІСТОБУДІВНОГО ОБРАЗУ
79. *Жежеріна І.* 396
СПІВВІДНОШЕННЯ УНІКАЛЬНОГО ЛАНДШАФТУ І АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ У СЕРЕДМІСТІ КИЄВА (ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ)
80. *Козюра Ю. О., Ковальська Г. Л.* 402
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

PEDAGOGICAL SCIENCES

81. *Voiko L. M., Semakova T. O., Yakubovska O. E.* 404
INTRODUCTION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AS MOTIVATION TO LEARN A FOREIGN LANGUAGE
82. *Бадюл Л. М.* 408
СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
83. *Базелюк В. Г., Базелюк О. В.* 411
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК СКЛАДОВА ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
84. *Барановська О. В.* 418
ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
85. *Бедь Н. М.* 423
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

86.	Бережна Л. В. ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ОРГАНІЧНА СКЛАДОВА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА	429
87.	Васильєва Г. І., Верьовкіна Ж. Л., Бабенко М. О. КОМАНДНА РОБОТА ФАХІВЦІВ (КОНСУЛЬТАНТІВ) ПІД ЧАС КОМПЛЕКСНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ	433
88.	Волкова С., Руда Р., Мельнікова В. МОДЕЛЬ ПЕРЕВІРКИ ЯКОСТІ ЗНАНЬ ПРИ ТЕСТУВАННІ	439
89.	Глуховська Н. А. ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДІВ НА ЗАНЯТТІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	442
90.	Глушман В. Д. РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МИСЛЕННЯ, МОВЛЕННЯ, УЯВИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	451
91.	Григоренко О. С., Голозубова О. В. ВИХОВНА РОБОТА У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	458
92.	Грищенко І. Д. ВОКАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ	464
93.	Гур'янова Н. М., Товарниченко К. В. МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ	469
94.	Діденко Н. М. ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	471
95.	Кожухівська Н. О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЗДО	478
96.	Коренева І. М., Кириєнко О. О. ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	486
97.	Крикавський О. І. ВИКОРИСТАННЯ ОН-ЛАЙН ДОШКИ LINO У ГУРТКОВІЙ РОБОТІ	493
98.	Кудінова О. І. ЛАТИНСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ РЕТРАНСЛЯЦІЇ ЗДОБУТКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	497
99.	Левченко Ф. Г. ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ STEM-ОСВІТИ В ГІМНАЗІЇ	504

100.	Леоненко А. О. BODY PERCUSSION ЯК ЗАСІБ РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	508
101.	Нестеренко О. В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	511
102.	Нечитайло Л. Я., Гричинюк Д. С., Шеховцова А. В. АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ В УМОВАХ ВІЙНИ	517
103.	Ординович Т. С. РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	520
104.	Пак А., Левунець О. О. РОЛЬ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ	527
105.	Петровська А. М. РОЛЬ ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	533
106.	Процал Ю. В. ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE АКАДЕМІЯ В ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	538
107.	Рибалкін І. М. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	542
108.	Савонова Г. І. ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ПЕДАГОГІВ НА ОСНОВІ ІНСТРУМЕНТІВ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ	547
109.	Савченко Л. Л., Савченко Д. Р., Сириця В. Є., Тіліга Т. О., Яценко М. В. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ	554
110.	Савченко М. П. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В ПРОЄКТАХ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЇХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ	561
111.	Семко Л. П. МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ОСНОВА УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ З ПРИКЛАДНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ	568
112.	Сосненко Є. П. АНАЛІЗ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПДМУ	573
113.	Ткач О. В. ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ ЗАСОБАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РИТМІКИ	577

114. *Яремович М. А., Партика С. Я.* 582
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НУШ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

115. *Бондарчук О. М.* 588
ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ
КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ ЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ
116. *Бочкова Н. Л., Пеценко Н. І., Сатановська К. А.* 594
ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ 24 ЛЮТОГО
2022 РОКУ
117. *Васильченко-Деружко К. А.* 599
ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ
ВІЙНИ
118. *Головченко С. І.* 604
АДАПТАЦІЯ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ
ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН ДО УМОВ НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЙ
119. *Дяченко О. А., Дяченко П. І.* 609
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РІЗНИХ ТИПІВ
ТЕМПЕРАМЕНТУ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ
120. *Жулковський В. В.* 617
ПРИНЦИПИ ПОВЕДІНКИ ТА ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ
ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ
121. *Карсканова С. В., Грабенко Т. О.* 622
РОЛЬ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОЗВИТКУ ДИТИНИ З АУТИЗМОМ
122. *Кочубей А. В., Рабович І. В.* 627
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ
МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
123. *Недо О. О.* 635
ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВЗАЄМОСТОСУНКИ У СІМ'ЯХ ІЗ
ГІПЕРАКТИВНИМИ ДІТЬМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

124. *Овдієнко О. І.* 641
ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
125. *Розум І. О., Первозванська Т. Р.* 646
ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ

JOURNALISM

126. *Ковальчук П. Ю.* 652
ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ТА РОСІЙСЬКІ МІФИ ПРО УКРАЇНУ
127. *Порнуліт О. О.* 659
ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ КОЛОКВІАЛІЗАЦІЇ
МЕДІАКОНТИНУУМУ
128. *Сипко Л. М.* 665
ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ЕМОТИВНОСТІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

ART

129. *Воскобойнікова В. В.* 668
РОЗВИТОК АМАТОРСЬКОГО ХОРОВОГО СПІВУ У ФРАНЦІЇ:
ТРАДИЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ
130. *Кметюк Т. В.* 672
ТВОРЧИСТЬ СВЯТОСЛАВА ВАКАРЧУКА В КОНТЕКСТІ
ЕСТРАДНО-ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ
131. *Коляда Ю. А., Годлевська О. О.* 677
ВОЛИНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОРНИЙ ГУРТ «КРЕМПОВЕС
КОЛЕСО» - ДУХОВНИЙ ОБЕРІГ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ
132. *Костюк Н.* 680
ФЕДІР ДЕРЯЖНИЙ – МАЙСТЕР ВИГОТОВЛЕННЯ БАНДУР НА
АВСТРАЛІЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ
133. *Найпак Т. О.* 689
СЦЕНІЧНА ВОКАЛЬНА МАЙСТЕРНІСТЬ СПІВАКА-
ПОЧАТКІВЦЯ
134. *Сергієва М. Б.* 694
ФІЛОСОФСЬКА ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА НАУКА ПРО
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «СВІТОРОЗУМІННЯ» ТА «СВІТОГЛЯДУ»

HISTORICAL SCIENCES

135. *Білостоцький С. М., Олексин А. І., Федько А. А., Гой Ю. Ю.* 703
ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА НА РУСІ

CULTUROLOGY

136. *Грицай С. Д.* 708
ФУНКЦІЇ І СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ФЕШН
ФОТОГРАФІЇ
137. *Семененко А. А.* 713
КУЛЬТУРНА ТРАВМА І КУЛЬТУРА ПАМ'ЯТІ

LITERATURE

138. *Домріна О. О.* 718
ЖІНОЧІ ОБРАЗИ РОМАНУ ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА «МАНДРІВНІ
ЗОРІ» – УОСОБЛЕННЯ КРАСИ Й ГАРМОНІЇ СВІТУ

POLITICAL SCIENCES

139. *Атабєгов М. І.* 723
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ
ВІДНОСИН В УКРАЇНІ
140. *Карпенко О. М.* 726
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ
141. *Тарасенко В. В.* 730
УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКА ГУМАНІТАРНА СПІВПРАЦЯ: СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ
142. *Шмагун А. В., Ковшун М. С.* 736
СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ І ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО
ЛІДЕРСТВА

PHILOLOGICAL SCIENCES

143. *Вдовцова О. Є., Сипко Л. М.* 742
РОЛЬ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО БРЕНДУ ДЛЯ ПОЕТІВ-
ПОЧАТКІВЦІВ
144. *Дудок Х. Р.* 745
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА КОМПОЗИЦІЯ ТЕРМІНА
МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ
145. *Коробова І. О., Гришук І. А.* 749
ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ МЕТОДІВ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ
146. *Корольова Н. Л.* 753
СОЦІАЛЬНІ АПЕЛЯТИВИ ЯК НАЦІОНАЛЬНІ
ІДЕНТИФІКАТОРИ
147. *Ланова І. В.* 755
ОРГАНІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО СПРЯМОВАНОГО
НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА
МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»
148. *Луцишин Ю.-Л. А.* 758
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНФРОНТАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК
СПІЛКУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНО-ДРАМАТИЧНОЇ
КІНОСАГИ «І БУДУТЬ ЛЮДИ»
149. *Ніколаєва Н. М.* 765
СПОСОБИ УТВОРЕННЯ КОМПОЗИТИВ З КОЛІРНИМ
КОМПОНЕНТОМ WEISS У СУЧАСНОМУ
НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ
150. *Притиченко Г. В.* 771
CONTRIBUTION OF TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE
TEACHING

PHILOSOPHICAL SCIENCES

151. *Данилова Т. В.* 775
КОНЦЕПЦІЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА:
Д. БЕЛЛІ І Е. ТОФФЛЕР
152. *Коваленко А. О., Бірюк Л. Я.* 779
УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ
153. *Сокол З. С., Сухорукова Н. С.* 783
ДИЗАЙН І ФІЛОСОФІЯ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАУКИ І
МИСТЕЦТВА

ECONOMIC SCIENCES

154. *Нпуліанска О.* 788
RISK MANAGEMENT FOR QUALITY ASSURANCE
155. *Адамчук В. В.* 796
ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ПАРТНЕРСТВА
БІЗНЕСУ, ВЛАДИ ТА ГРОМАДИ
156. *Биковець А. О.* 800
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО
МОНІТОРИНГУ
157. *Бондаренко Н. М., Рєпіна С. О.* 804
ОБЛІК ТА АУДИТ ГРОШОВИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ
158. *Васильєва С. М.* 810
ЗАГРОЗИ ІНВЕСТИЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА:
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ
159. *Вихор М. В.* 814
РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
160. *Вопілов Є. Р.* 821
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЛОГІСТИЧНОГО СЕРВІСУ НА
ПІДПРИЄМСТВІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
161. *Гуменюк А. М.* 825
ЕКОНОМІКА ВРАЖЕНЬ ТА СФЕРА ГОСТИННОСТІ:
ІМАНЕНТНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК
162. *Данилюк А. О.* 831
НЕЙРОМАРКЕТИНГ У ПОЗИЦІОНУВАННІ БРЕНДУ: ЯК
ВПЛИНУТИ НА СПОЖИВЧУ СВІДОМІСТЬ
163. *Драчук Ю. З., Чейлях Д. Д.* 836
НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОГО БАЧЕННЯ
«ЗЕЛЕНОГО» ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
164. *Заяць О. І., Ярема Т. В.* 843
ВПЛИВ ПРОМИСЛОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ІННОВАЦІЙ НА
ПРІОРИТЕТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ

165.	<i>Кисільова І. Ю., Кайрачка Н. В.</i>	845
	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ SMARTFIN.UA НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	
166.	<i>Козловський С. В., Синьгуб П. С.</i>	849
	ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА КЛАСИФІКАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ	
167.	<i>Кошеля Д. І.</i>	856
	ІДЕНТИФІКАЦІЯ БАЗОВИХ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ В ІТ-СФЕРІ	
168.	<i>Куля І. Ф., Дакі Н. І.</i>	860
	СУЧАСНІ СИСТЕМИ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ	
169.	<i>Куцик П. О., Мельниченко Л. Б.</i>	872
	АКТИВИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ, ЇХ СТАН ТА СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ	
170.	<i>Кучеренко О. В., Артюх О. В.</i>	882
	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ	
171.	<i>Лук'яненко Н. Е.</i>	885
	ДЕРЖАВНА ТА ІНОЗЕМНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ	
172.	<i>Ляшенко В. І., Ліщук О. В., Лук'янов А. І.</i>	894
	СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	
173.	<i>Манейло С. В., Гринько Т. В.</i>	904
	МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ШЛЯХОМ НАЛАГОДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ	
174.	<i>Мохонько Г. А., Хоронжук Д. В.</i>	908
	ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УПРАВЛІННІ ПРОЄКТАМИ	
175.	<i>Омельчак Г. В., Кошкіна А.</i>	911
	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	
176.	<i>Пенська І. О., Ганноченко Ю. О.</i>	917
	СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	
177.	<i>Равлінко З. П.</i>	922
	ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
178.	<i>Сук П. Л.</i>	926
	АМОРТИЗАЦІЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ІНШОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	

179. *Терент'єва Н. В., Кайрачка Н. В.* 932
 ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ ЯК
 ОДНОГО ІЗ МЕТОДІВ ЗАПОБІГАННЮ БАНКРУТСТВУ НА
 ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
 ВІЙНИ
180. *Ткачук Н. В.* 936
 ІНВЕСТИЦІЇ У GREENFIELD-ПРОЄКТИ УКРАЇНИ
181. *Трач А. І.* 940
 ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ
 НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ
182. *Щебликіна І. О., Фоменко С. С.* 945
 АНАЛІЗ І ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ
 ФОНДОВОГО РИНКУ
183. *Щебликіна І. О., Фоменко С. С.* 950
 КРЕДИТНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ
 ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ
184. *Яковенко Р. В., Чукій О. І.* 955
 ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОБСЛУГОВУВАННЯМ
 ВИРОБНИЦТВА ІНСТРУМЕНТОМ НА АТ «ЕЛЬВОРТІ»
185. *Ястремська О. М., Чередниченко Ю. В.* 961
 УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА
 ПІДПРИЄМСТВІ

LEGAL SCIENCES

186. *Voloshchenko O. M.* 966
 ON THE ISSUE OF DETERMINING THE SING OF ORIGINALITY
 OF COPYRIGHT OBJECTS
187. *Бабенко О. С., Чорна А. Г.* 969
 СУТНІСТЬ ТА МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ ЯК
 ОДНІЄЇ ІЗ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ
 ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
188. *Бугайчук Ю. І., Хахуцяк О. Ю.* 973
 ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В
 УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ
189. *Бутрин-Бока Н. С.* 977
 БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ КОРПОРАТИВНИХ
 ВІДНОСИН: СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОГО
 ЗАКОНОДАВСТВА
190. *Войнов Д. С., Карпенко О. М.* 983
 ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ
 ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ
 СИСТЕМ
191. *Воржжевiтіна Г. І.* 986
 ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ
 СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

192.	<i>Гамій В. О., Чорна А. Г.</i>	991
	КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
193.	<i>Гарсоян Л. Р., Тимашова А. А., Карповський С. В.</i>	994
	ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	
194.	<i>Григорчук Т. В., Чорна А. Г.</i>	998
	СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	
195.	<i>Д'яченко К. А., Наливайко Л. Р.</i>	1001
	ПОРУШЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	
196.	<i>Денисовський М. Д., Кладько В. Ю.</i>	1006
	КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПОЧЕРКОЗНАВСТВО ТА АВТОРОЗНАВСТВО	
197.	<i>Деркачова Н. О.</i>	1012
	ПОНЯТТЯ «ПОКАРАННЯ» ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ В ПРАЦЯХ МИХАЙЛА ФЛЕГОНТОВИЧА ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА	
198.	<i>Довгих В. Є., Чорна А. Г.</i>	1017
	ОСУДНІСТЬ	
199.	<i>Дусяк О. С., Чорна А. Г.</i>	1021
	ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
200.	<i>Дьяков М. В., Чорна А. Г.</i>	1025
	ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
201.	<i>Євдокіменко С. А.</i>	1028
	ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПО БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
202.	<i>Загородній І. В., Бабанін С. В.</i>	1034
	ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ	
203.	<i>Карпенко О. М.</i>	1039
	ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ (ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ) ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
204.	<i>Кіріна Л. І.</i>	1042
	ЄВРОПЕЙСЬКЕ ФАРМАЦЕВТИЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОСТІ МІСТА	
205.	<i>Коваль В. В., Чорна А. Г.</i>	1049
	КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК ТА ДІВЧАТ	
206.	<i>Ковальчук І. В.</i>	1055
	КЛАСИФІКАЦІЯ КНИГ	
207.	<i>Козловська А. К., Корогод С. В.</i>	1061
	ПОТЕРПІЛИЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ	

208.	<i>Копетан Д. С., Чорна А. Г.</i>	1064
	ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
209.	<i>Короленок К. А., Чорна А. Г.</i>	1068
	ФІЗИЧНИЙ АБО ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС	
210.	<i>Косміна І. А., Гончаренко Н. М.</i>	1071
	МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВЕДІНКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ З ПІДТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ	
211.	<i>Кравець Д. Ю., Бабанін С. В.</i>	1076
	ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ	
212.	<i>Кравець Д. Ю., Максимова М. К.</i>	1080
	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРИНЦИПА ЗАКОННОСТІ З ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ	
213.	<i>Кравець І. І., Чорна А. Г.</i>	1084
	ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	
214.	<i>Крижановська Є. Г., Чорна А. Г.</i>	1087
	ВИДИ ПОКАРАНЬ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ	
215.	<i>Крисько В. А., Чорна А. Г.</i>	1091
	СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
216.	<i>Кудяков І. О., Бабанін С. В.</i>	1094
	ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
217.	<i>Кузьмін Я. А., Чорна А. Г.</i>	1097
	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО, НАРКОТИЧНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНІННЯ АБО ПІД ВПЛИВОМ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ, ЩО ЗНИЖУЮТЬ УВАГУ ТА ШВИДКІСТЬ РЕАКЦІЇ	
218.	<i>Кучеренко Д., Чорна А.</i>	1100
	ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
219.	<i>Мельничук Б. Д., Чорна А. Г.</i>	1103
	ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ	
220.	<i>Мусієнко А. О., Чорна А. Г.</i>	1107
	ОБМЕЖЕНА ОСУДНІСТЬ	
221.	<i>Омельченко А. А., Чорна А.</i>	1110
	АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ	
222.	<i>Пильгун Н. В., Кебкел К. О.</i>	1114
	ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
223.	<i>Подвірна О. В., Красько З. В.</i>	1119
	ВОЄННИЙ СТАН ЯК НЕПЕРЕБОРНА СИЛА	
224.	<i>Сівачинський І. С., Чорна А. Г.</i>	1124
	ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	

225.	<i>Сіверська З. Х., Чорна А. Г.</i> ВИНА	1127
226.	<i>Срібний В. Ю., Чорна А. Г.</i> ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	1130
227.	<i>Сушицька Н. В.</i> ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	1134
228.	<i>Тарасова Р. Р., Чорна А. Г.</i> ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	1140
229.	<i>Тугова В. В., Чорна А. Г.</i> ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	1144
230.	<i>Федоров Е. В., Чорна А. Г.</i> ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ	1147
231.	<i>Царук І. В., Самороков В. О.</i> ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	1150
232.	<i>Янюк Н. В., Кмець А. Р.</i> АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	1155

AGRICULTURAL SCIENCES

НОВІ ГІБРИДИ БАКЛАЖАНУ ДЛЯ ЗАКРИТОГО ГРУНТУ

Веретюк Євгеній Олександрович

здобувач вищої освіти агробіотехнологічного факультету

Одеський державний аграрний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Баклажан – одна з найпоширеніших плодових овочевих культур, що вирощується в нашій країні. Проте, у 2022 році через війну Україна недоотримала 71% урожаю баклажанів, оскільки вирощування цієї культури зосереджено на півдні України, значна частина якого залишалася під контролем окупантів весь вегетаційний період.

Мета роботи. Підбір нових високопродуктивних гібридів баклажану для вирощування в умовах закритого ґрунту на півдні України.

Матеріали та методи. Польові дослідження проводилися протягом 2022 року в умовах Біляївського району Одеської області. Була використана методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. В роботі вивчалися гібриди іноземної селекції: Валентина F₁ (контроль), VCRX 40146 F₁, VCRX 40151 F₁ і VCRX 40167 F₁.

Результати та обговорення. За даними Інституту аграрної економіки в Україні у 2022 році спостерігалось істотне зростання ціни на всі овочі. Особливо здорожчали тепличні та теплолюбіві овочі, такі як помідори, перець, баштанні культури, баклажани оскільки вони вирощуються в південних регіонах країни. Так, згідно даних Укрстат (2020 р.) майже половина (43%) вітчизняного виробництва баклажану сконцентровано в Херсонській області [1].

Через воєнні дії вирощування та збут продукції цього овочу, як і інших

загалом суттєво ускладнилися та зменшилися. Так, в 2022 році спостерігалися втрати площ під овочевими культурами та баклажаном зокрема на Херсонщині, частині Запорізької області та в інших регіонах, де тривали бої. Окрім цього, імпорт тепличних овочів, баклажану зокрема був ускладнений через проблеми з логістикою [3].

Суттєвою загрозою виробництву овочів в Україні минулого року була не лише окупація територій південних регіонів, але і нестача витратних матеріалів для вирощування продукції. За даними Інституту аграрної економіки вітчизняні сільгоспвиробники протягом вегетаційного періоду 2022 року були забезпечені паливом на 40%, насінням – на 75%, добривами – на 80%, а засобами захисту рослин всього на 60%, що призводило до порушення технологічних умов вирощування та збирання продукції [3].

Як відмічають фахівці, в таких умовах основна частка (85%) у формуванні товарної пропозиції овочів і баклажану зокрема належить малим приватним господарствам. Площі таких господарств невеликі і в умовах значного дефіциту засобів виробництва основним шляхом збільшення об'ємів виробництва є отримання високого врожаю культури.

Особливо гостро стоїть питання нестачі продукції тепличного баклажана. В закритому ґрунті баклажани сьогодні вирощуються на площі, яка складає 1-2%. Подальше збільшення площі під цією культурою в спорудах закритого ґрунту залежить від впровадження нових, стійких до несприятливих умов вирощування сортів та гібридів. При цьому, перевагу варто віддавати гібридам середньої сили росту, що дасть можливість раціонально використовувати площу теплиці, а також полегшити догляд за рослинами протягом вегетації [2, 4].

В результаті проведених досліджень встановлено, що гібриди VCRX 40146 F₁ та Валентина F₁, з довжиною вегетаційного періоду 103 і 107 діб відносяться до групи ранніх, а гібриди VCRX 40151 F₁ та VCRX 40167 F₁ з довжиною вегетаційного періоду 116 та 119 діб – до групи середньостиглих. Найбільшою площею - 553,2 см² та найвищою продуктивністю листкової

поверхні - 59,18 м²/кг характеризуються рослини гібриду VCRX 40167 F₁.

Найвищу товарну урожайність - 18,10 та 15,94 кг/м², що на 30 – 41% перевищує контрольний гібрид Валентина F₁ забезпечують гібриди VCRX 40167 F₁ та VCRX 40151 F₁. Найбільшою масою товарного плоду - 498,2 г, що більше контролю на 165,7г та найбільшою кількістю плодів - 17,3 штук характеризується найпродуктивніший гібрид VCRX 40167 F₁.

Аналіз показників економічної ефективності виробництва показав, що найнижчою собівартістю продукції - 15,12 та 16,78 грн, найвищим прибутком 721,8 та 609,2 грн. та найвищим рівнем рентабельності, який склав в середньому 263,7 та 227,7% характеризується вирощування гібридів VCRX 40167 F₁ та VCRX 40151 F₁.

Висновки. З метою отримання високого сталого врожаю, високого прибутку та рівня рентабельності виробництва в умовах закритого ґрунту на півдні України перспективними є гібриди VCRX 40167 F₁ та VCRX 40151 F₁.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітика товару: веб-сайт. URL: <https://info.shuvar.com/analytics/4/Eggplant>
2. Довідник овочівника Степу України: Навч. посіб. Г. І. Латюк, Л. М. Попова, П. С. Тихонов та ін. За ред. Латюка Г. І. 4–те вид. перероб. та допов. Одеса: ВМВ. 2010. 472 с.
3. Салатне питання. Чому Україна у 2022 році ризикує залишитися без власних овочів: веб-сайт. URL: <https://focus.ua/uk/economics/513361-rochemu-ukraina-letom-2022-riskuet-ostatsya-bez-sobstvennyh-ovoshchey>
4. Технологія вирощування баклажана: веб-сайт. URL: <https://agrolife.ua/ua/blog/tekhnologiya-vyrashchivaniya-baklazhana/>

ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ САМОЗАПИЛЕНИХ ЛІНІЙ СОНЯШНИКУ З ВИСОКИМ ВМІСТОМ ОЛІЙНОЇ КИСЛОТИ В НАСІННІ

Ільченко Альона Сергіївна
д.ф. (PhD)

Вареник Борис Федорович
кандидат с.-г. наук, с.н.с., доцент
Селекційно-генетичний інститут
Національний центр насіннезнавства та сортовивчення
м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Соняшник є однією із найпоширеніших олійних культур у світі завдяки високому вмісту в його олії вітамінів і біологічно активних речовин, корисних для організму людини. Ринок олійних культур є одним з найперспективніших в Україні. Олійні культури користуються попитом на світовому і внутрішньому ринках, забезпечують дохідність сільськогосподарських підприємств. Площі під більшістю олійних культур щорічно зростають, але сучасні умови потребують змін не тільки кількісних, але й якісних показників продукції переробки окремих сільськогосподарських культур.

Високоолеїнова олія використовується у харчовій індустрії світу вже більше 10 років. Значна увага приділяється спеціальним селекційним програмам, які спрямовані на створення генетичного матеріалу соняшнику з високим вмістом олеїнової кислоти в олії (до 95 %). Перевагами такої олії є нейтральний смак, стійкість до термічної дії без утворення канцерогенів, стійкість до окислення, високий вміст Омеги 9 (понад 82 %) і вітаміну Е (45 мг/100 г).

В селекційних програмах, ряду країн – Україні, РФ, Сербії, Франції та США, в якості донору, при створенні високоолеїнових гібридів, була використана мутація сорту Первенець. Дослідження з успадкування у гібридів першого покоління показали як домінування високого вмісту олеїнової кислоти, так і проміжний характер успадкування з вираженим материнським

ефектом. У гібридах другого й третього поколінь, спостерігали послідовне зниження вмісту олеїнової кислоти у насінні соняшнику (Воскобойник Л.К. та ін., 1987).

Роботами G. N. Fick та A. L. Urie було уперше виявлено частково домінантний ген ознаки високоолеїновості у сорту Первенець, який позначили символом *Ol*. Різні комбінації схрещувань і умови проведення досліджень можуть призводити до зміни ступеня й типу домінування (Fick G. N., 1984).

Характер розщеплення ознаки високоолеїновості у наступних поколіннях пов'язаний з впливом генів-модифікаторів і температури повітря у період наливання насіння. Експресія ознаки високоолеїновості залежала від генотипу і температури повітря в період дозрівання насіння. За підвищення температури від +10° до +20° С вміст олії в насінні гомозиготної рослини соняшнику у домінантному стані (*OlOl*) зростає від 80 до 86 %, гетерозиготній рослині (*Olol*) від 45 до 80 %, гомозиготній рослині рецесивного генотипу (*olol*) від 15 до 35 % (Tatini W., 1995).

Вивчення високоолеїнових сортів соняшнику дало можливість встановити, що вміст олеїнової кислоти контролюється трьома комплементарними домінантними генами *Ol₁*, *Ol₂* і *Ol₃* та домінантним модифікатором, що скорочує накопичення вмісту олеїнової кислоти. Максимальна експресія ознаки спостерігається, коли всі 3 гени присутні в домінантному стані (Pino A.M. et al., 1996).

Наступні дослідження показали існування п'яти генів, які контролюють вміст олеїнової кислоти у насінні соняшнику: *Ol₁*, *Ol₂*, *Ol₃*, *Ol₄* і *Ol₅*. Генотипи *Ol₁Ol₁*, *Ol₁ol₁Ol₂Ol₂* та *Ol₁ol₁Ol₂ol₂* мають високий вміст олеїнової кислоти, а генотипи *ol₁ol₁* низький. Такі генотипи як *Ol₁ol₁ol₂ol₂*, можуть показати низький, середній або високий вміст олеїнової кислоти в залежності від наявності генів *Ol₃*, *Ol₄* і *Ol₅* (Velasco L. et. al., 2002).

Результатами досліджень було показано, що якісний склад олії у соняшника є суто успадкованою ознакою. Знання закономірностей успадкування високого вмісту гліцеридів олеїнової кислоти в потомстві і за

міжлінійної гібридизації соняшнику відкриває широкі можливості в селекції на якісний склад олії.

Над якістю олії уже багато років працюють і в Селекційно-генетичному інституті – Національному центрі насіннезнавства та сортовивчення (СГІ-НЦНС). З метою забезпечення багатоцільового використання соняшникової олії в СГІ-НЦНС протягом багатьох років здійснюється спеціальна селекційна програма з поліпшення олії в насінні. Відділом селекції та насінництва гібридного соняшнику напрацьовано велика кількість матеріалу з високим відсотком олеїнової кислоти. Її метою є створення гібридів з олією альтернативного типу, що максимально пристосована до конкретних промислових сфер.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є створення колекції самозапилених ліній та гібридів соняшнику з високим вмістом олеїнової кислоти в насінні для подальшого використання в селекційних програмах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження по формуванню колекції самозапилених ліній соняшнику з високим вмістом олеїнової кислоти в насінні, проводилися на полях Селекційно-генетичного інституту – Національному центру насіннезнавства та сортовивчення (СГІ-НЦНС) м. Одеса, Україна, протягом 2017 – 2019 років. Колекція нараховує понад 70 генотипів соняшнику з високим вмістом олеїнової кислоти в насінні. В дослідженні використали 15 найкращих ліній (стерильні аналоги ліній та закріплювачі стерильності пилку): Од 368, ОдОл 220, ОдОл 368, ОдОл 394, ОдОл 684, ОдОл 836, ОдОл 868, ОдОл 1404, Кол 868, Кол 870, Кол 944, Кол 988, Кол 992, Кол 996, Кол 1006.

Визначення вмісту олеїнової кислоти в колекційних зразках соняшнику проводилось в лабораторії біохімії рослин СГІ-НЦНС.

Результати та обговорення./Results and discussion. В Селекційно-генетичному інституті – Національному центрі насіннезнавства та сортовивчення із 2002 року проводиться робота по створенню вихідного матеріалу та гібридів соняшнику з високим вмістом олеїнової кислоти. У

відділі селекції та насінництва перехреснозапилених культур сформовано, оцінено та описано колекцію самозапилених ліній соняшнику з високим вмістом олеїнової кислоти. Колекція складається з п'ятнадцяти самозапилених ліній соняшника: Од 368, ОдОл 220, ОдОл 368, ОдОл 394, ОдОл 684, ОдОл 836, ОдОл 868, ОдОл 1404, Кол 868, Кол 870, Кол 944, Кол 988, Кол 992, Кол 996, Кол 1006.

Таблиця 1

**Вміст олеїнової кислоти в колекційних зразках соняшнику
(2017 – 2019 рр.), %**

Рік Лінія	2017	2018	2019
Од 368	82,83	91,53	87,18
ОдОл 220	71,87	85,23	78,55
ОдОл 368	81,43	84,07	82,75
ОдОл 394	87,03	80,00	83,52
ОдОл 684	87,03	88,63	87,83
ОдОл 836	84,53	73,10	78,82
ОдОл 868	87,97	78,10	83,03
ОдОл 1404	87,83	89,57	88,70
Кол 868	87,90	87,70	87,80
Кол 870	87,77	87,47	87,62
Кол 944	87,83	85,97	86,90
Кол 988	82,93	80,33	81,63
Кол 992	85,50	86,03	85,77
Кол 996	88,70	86,13	87,42
Кол 1006	85,73	84,70	85,22
НІР₀₅	1,22	4,55	3,84

У 2017 році середні значення вмісту олеїнової кислоти коливалися від 71,87 % у лінії ОдОл 220 до 88,70 % у лінії Кол 996 (табл. 1). Лінії ОдОл 868, ОдОл 1404, Кол 868, Кол 870, Кол 944 і Кол 996 продемонстрували найвищий відсоток олеїнової кислоти в насінні та становили 87,97 %, 87,83 %, 87,90 %, 87,77 %, 87,83 % і 88,70 % відповідно (НІР₀₅=1,22).

Вміст олеїнової кислоти в насінні соняшнику у 2018 році становив: 91,53 % у Од 368, 88,63 % у ОдОл 684, 89,57 % у ОдОл 1404, 87,70 % у Кол 868 та 87,47 % у Кол 870 (НІР₀₅=4,55).

У 2019 році, лінії Од 368, ОдОл 684, ОдОл 1404, Кол 868, Кол 870, Кол 944, Кол 992, Кол 996 та Кол 1006 характеризувалися найвищим вмістом олеїнової кислоти у насінні: 87,18 %, 87,83 %, 88,70 %, 87,80 %, 87,62 %, 86,90 %, 85,77 %, 88,42 % та 85,22 % відповідно ($HP_{05}=3,84$).

У 2021 році до Державного реєстру сортів рослин України було занесено високоолеїновий гібрид Волес. Волес – трилінійний середньоранній гібрид (ОдОл 142 А х Вол 55 В), з високим вмістом олеїнової кислоти. Створений схрещуванням простого стерильного гібриду ОдОл 142 А (ОдОл 1404 А х ОдОл 220 Б) з батьківською самозапиленою лінією Вол 55 В. За даними державного сортовипробування, у 2019 та 2020 роках, середня урожайність гібриду Волес у зоні Степу становила 22,5 ц/га та 26,2 ц/га, а у зоні Лісостепу 41,2 ц/га та 39,1 ц/га відповідно. Вміст олеїнової кислоти у насінні коливався в межах від 80,1 % до 84,5 %.

Висновки/Conclusions. Досліджені колекційні зразки соняшнику показали високий вміст олеїнової кислоти в насінні (71,87 - 91,53 %). Виділені генотипи можуть успішно використовуватись в селекційних програмах по створенню нових гібридів соняшнику олеїнового типу.

ОРГАНІЧНЕ САДІВНИЦТВО, ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Москалюк Інна Вікторівна

Кандидат технічних наук, доцент
Одеський Державний аграрний університет

Сакун Микола Миколайович

Кандидат технічних наук, доцент
Одеський Державний аграрний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. У галузі садівництва широко впроваджують та застосовують хімічні речовини з метою захисту рослин. Але останнім часом люди почали втрачати своє здоров'я за рахунок цих хімічних речовин. Тому вчені стали активно займатися пошуком безпечних, екологічно чистих продуктів з метою продовження життя людей. Це можливо за рахунок застосування біологічних засобів у садах та аграрних секціях України.

Надзвичайно необхідно використовувати біологічні препарати у садівництві, тому що це дає можливість покращити екологічну ситуацію в галузі та зменшити кількість використання хімічних речовин у садівництві, що призведе до покращення стану навколишнього середовища та збереження здоров'я людей.

Мета досліджень. В теперішній час у сільському господарстві в галузі садівництва щотижня широко застосовуються хімічні препарати. Вони сприяють загибелі корисних для рослин ентомофагів та мікроорганізмів. Тому метою дослідження є необхідність впровадження безпечних біологічних препаратів та біометодів у садівництві для захисту рослинного світу від шкідників та хвороб.

Матеріали та методи досліджень. Досліди проводились у галузі садівництва. Використання у садівництві біологічних безпечних препаратів з метою захисту рослин – це предмет дослідження. У статті застосовувалися емпіричний метод у вигляді спостереження, також ми використовували

порівняння застосування у садівництві біоматеріалів та стандартних хімічних речовин. У статті використана інформаційна база [1].

Результати та обговорення. Сільське господарство з впровадженням екологічно чистих біологічних речовин – це не стандартне у сучасному світі ведення сільського господарства, де спеціально зводять до мінімуму використання шкідливих пестицидів, синтетичних добрив, різниці добавок, стимуляторів росту рослин. Для більшого результату в сільському господарстві застосовують мінеральне живлення, для боротьби зі шкідниками та непотрібними рослинами використовують ефект сівозмін, додаткових методів обробки ґрунту та інші заходи [2].

Садівники, як бізнесмени завжди прагнуть до отримання вищого прибутку. І саме органічна продукція може дати поштовх до вищої прибутковості садівництва, адже загальносвітовий тренд показує підвищений попит на органічну продукцію, за рахунок чого ціна на неї значно вища ніж ціна на звичайні фрукти. Ринок органічних фруктів в Україні – це, передусім, ринок експортно-орієнтований, тобто ціна на фрукти фіксована в іноземній валюті, що дає стабільність доходів та прибутків. Внутрішній ринок органічної продукції в Україні недостатньо розвинений, агресія проти нашої держави та виїзд багатьох мільйонів наших співгромадян закордон, позитиву внутрішньому ринку не прибавляють. Тому основним напрямом збуту для українських органічних виробників є саме експорт.

Крім того, для садівника, вирощування органічних фруктів допомагає відновити баланс в саду між корисними ентомофагами та шкідниками за рахунок вибіркової дії біопрепаратів, малої ймовірності виникнення стійкості комах до мікроорганізмів, що входять в склад біопрепарату. Також застосування біопрепаратів має ряд переваг, серед них безпечність для людини та теплокровних тварин, відсутність впливу на смакові якості продукції, малий строк очікування, можливість застосування у всі фази вегетації рослин, навіть перед самим збором урожаю, відсутність загрози нагромадження токсичних речовин у продукції та навколишньому середовищі. Біологічні препарати, як

порівняти з хімічними, мають нижчу ефективність, але вони є екологічно безпечними, тому їх застосування має значні перспективи у галузі садівництва [5].

Для органічного саду потрібно розробити повний технологічний ланцюжок, що включає підбір сортів і підщеп, систему удобрення ґрунтів, мульчування, систему захисту від хвороб і шкідників. Важливу роль у цьому ланцюжку належить сорту. Не кожен сорт підходить для виробництва екологічно безпечної плодової продукції. На відміну від сортів, які використовують для інтенсивного садівництва, в органічному саду не обов'язково мають бути високопродуктивні сорти. Основними перевагами сортів для органічного саду є їх стійкість до абіотичних факторів середовища (водний дефіцит, високі температури, приморозки). Ці сорти мають бути високостійкі, а ще краще — імунні до різних захворювань, особливо до парші, якщо йдеться про яблуні.

За даними FAO (FoodAgricultureOrganization), ринок звичайного яблука у світі щороку йде на спад. Ринок звичайного яблучного концентрату також не показує приріст останні 5 років (що було однією з причин низьких цін на технічне яблуко минулого року в Україні та ЄС). Натомість органічний ринок у світі щороку зростає на 3-5%. Споживання органічних товарних плодів, продуктів переробки, сегмент органічного дитячого харчування матимуть позитивну динаміку росту. Тільки за останні 10 років органічний ринок в ЄС зріс більше ніж у 2 рази: з 16 млрд до 35млрд\$ [4].

В 2021 р. обсяг експорту органічних фруктів становив 20,1 тис. тон, що в порівнянні з попереднім показує ріст на 29,8% (згідно з даними «Органік Стандарт»). В основному це сировина для подальшої переробки та органічний яблучний концентрат. В загальній структурі с/г земель в нашій державі органік займає лише 1%.

Попри складні умови, станом на липень 2022 року, 70% українських органічних операторів повністю чи частково продовжували своє виробництво і переробку. Українським експортерам, разом з партнерами з імпорту, вдалося

змінити шляхи транспортування продукції. В результаті, у перші 8 місяців 2022 року Україні вдалося експортувати до ЄС і Швейцарії майже такі самі обсяги органічної продукції, як і в той самий період 2021 року. Зважаючи на надзвичайно складні обставини, це відмінний результат, який відображає неймовірні зусилля, яких докладають учасники органічного сектору України та їхні партнери закордоном [1].

На нашу думку, серед стратегічних напрямів розвитку екологічного ринку в Україні слід виділити:

- зростання площі сертифікованих органічних земель;
- збільшення кількості сертифікованих органічних господарств, що займаються виробництвом овочів, фруктів і молочних продуктів;
- збільшення обсягів виробництва органічної продукції в країні;
- забезпечення екологічного маркування як одного з інструментів досягнення екологічної безпеки регіонів;
- формування системи екологічного управління та екологічної сертифікації продукції згідно з вимогами міжнародних стандартів;
- гармонізація вітчизняного законодавства у сфері органічного виробництва з правовим полем ЄС [3].

Висновок. Органічне садівництво – перспективна галузь сільського господарства, яка дозволяє отримувати фіксований валютний прибуток, при цьому можна стабілізувати екологічну рівновагу в садовому агробіоценозі й оптимізувати обсяги застосування хімічних засобів для збереження корисних видів і мінімального негативного впливу на зовнішнє середовище.

Незважаючи на складні умови, український органічний сектор продовжує працювати та демонструвати свої досягнення: створювати нові продукти та презентувати українські органічні продукти на міжнародних виставках.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf

2. <https://superagronom.com/slovník-agronoma/organichne-zemlerobstvo-id18574>
3. [http://ird.gov.ua/sep/sep20202\(142\)/sep20202\(142\)_071_SkorokhodI.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20202(142)/sep20202(142)_071_SkorokhodI.pdf)
4. https://sadco.com.ua/stock/stati_lanovenko_2/
5. Михайло Гунчак «Екологічний захист»/ журнал №5(47)/2021 «Садівництво по-українськи», ст. 24-25.

СЕЛЕКЦІЯ ХРИЗАНТЕМИ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПОВОЇ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ПРОВІНЦІЇ В ВОРСКЛО-СУЛЬСЬКОМУ ОКРУЗІ УКРАЇНИ

Оленіч Олександр Анатолійович
науковий співробітник
Прилуцька дослідна станція ІС НААН
Україна

Вступ. / Introductions. Хризантема - одна з найдавніших квіткових культур. Це багаторічна рослина з тривалим барвистим і рясним цвітінням, високим коефіцієнтом розмноження, стійка до шкідників і хвороб в умовах Лісостепової Лівобережної провінції в Ворскло-Скульському окрузі України, зимує практично без укриття. На Прилуцькій дослідній станції ІС НААН робота з інтродукції *Chrysanthemum* L. проводиться з 2009 року. Кожен рік колекція хризантеми поповнюється новими як вітчизняними, так і зарубіжними сортами. Робота з інтродукції і сортовивчення колекційних сортів хризантеми відкритого ґрунту свідчить про те, що рослини дуже реагують на зміну умов вирощування. Перенесення їх у нові, невласливі їм умови часто призводить до значного зниження декоративних ознак і господарсько-біологічних властивостей. Багато сортів, особливо пізньоквітучих, у північніших районах не встигають зацвісти у відкритому ґрунті до настання заморозків. Тому розширення асортименту хризантем відкритого ґрунту можна здійснювати не тільки шляхом інтродукційного сортовивчення і виділення з великого різноманіття найцінніших сортів, а також створенням нових сортів, адаптованих до місцевих ґрунтово-кліматичних умов. Перед нами поставлене завдання створення нових високодекоративних сортів хризантеми, придатних для озеленення та зрізу. На даний час зареєстровано сорт Багряна осінь.

Мета досліджень./Aim. Метою науково-дослідної роботи є створення нових перспективних сортів хризантеми з високою декоративністю, стійкістю до несприятливих умов довкілля, придатних для озеленення в умовах Північної

частини України.

Матеріали і методи досліджень./ Materials and methods. Матеріалом для селекційної роботи є сіянци, які отримані з насіння від вільного запилення сортів та гібридів хризантеми. Дослідження проводилось на базі Прилуцької дослідної станції ІС НААН згідно загально прийнятим методикам В. М. Бабкіної., В. Н. Білова, Ю. Оцінювання перспективних гібридів проведено по "Методиці проведення експертизи сортів роду Хризантеми (*Chrysanthemum* L.) на відмінність, однорідність і стабільність групи декоративних на відмінність, однорідність і стабільність"

Результати досліджень./ Results and discussion. Селекційна робота розпочата в 2011 році. Для одержання вихідного матеріалу використовувалося насіння від вільного запилення колекційних сортів та гібридних форм хризантеми переважно простими і напівмахровими суцвіттями, які складаються із двостатевих трубчатих суцвіть з 1-3 рядами пелюсток.

Насіння зав'язувалось восени при зниженні температури повітря до +15°C. За роки вивчення сортів і гібридів хризантем встановлено, що насіння у відкритому ґрунті не встигає дозріти, що потребувало пересаджування рослин до теплиці. Дозріле насіння збирали, етикували і зберігали при плюсовій температурі.

Висівали насіння в третій декаді лютого у посівні ящики з поживним ґрунтом в теплиці при температурі 15-20°C. Після появи сходів проводили пікіровку рослин в касети. Висаджували в ґрунт коли минуть весняні заморозки. Більшість отриманих сіянтів зацвітало в рік садіння, що дало можливість провести первинний відбір декоративних рослин, придатних для вирощування в даних кліматичних умовах в перший же рік вегетації. Більша увага приділялась рослинам з раннім та середнім строком квітування, з високими декоративними показникам такими, як тип та висота куща, форма та колір суцвіття, діаметр квітки, тривалість квітування.

Протягом 2016 - 2020 років було зібрано та висіяно 32279 шт. насінин і отримано 11593 сіянтів. Середня схожість насіння склала 35,9%.

В процесі подальшого вивчення отриманих сіянців хризантем протягом п'яти років проводили їх розмноження та оцінювання, згідно схеми селекційного процесу, проходячи всі етапи - від селекційного, контрольного до конкурсного розсадників.

Конкурсне випробування проводилось протягом двох років на неглибоких вилугуваних крупнопилувато легкосуглинкових чорноземах. Вміст гумусу в орному шарі – 2,6%, реакція ґрунтового розчину близька до нейтральної (Ph=6.5).

На заключному етапі конкурсного сортовипробування пройшли оцінку 10 сортозразків хризантеми, які адаптувалися до ґрунтово-кліматичних умов та мають високі декоративні показники (табл.1).

Таблиця 1

Оцінка сортозразків *Chrysanthemum x hortorum* Bailey в конкурсному розсаднику, 2019 - 2020рр.

№ з/п	Селекційний номер	Строки цвітіння	Кущ		Суцвіття		
			тип	висота, см	форма	діаметр, см	колір
1	2	3	4	5	6	7	8
1	14-8-4	ранні	пряmostоячий	57	махрова	6,0	жовто-коричневий
2	18-3-10	ранні	кулястий	30	махрова	3,5	рожевий
3	15-11-5	ранні	пряmostоячий	55	проста	6,0	білий
4	15-23-18	ранні	пряmostоячий	50	махрова	5,0	малиновий
5	16-22-25	ранні	пряmostоячий	65	махрова	6,0	червоно-малиновий
6	18-13-52	ранні	пряmostоячий	60	помпон	4	теракот
7	18-12-71	ранні	пряmostоячий	35	махрова	4	рожевий
8	17-10-16	ранні	пряmostоячий	63	напівмахрова	6,0	червоний
9	18-20-58	ранні	пряmostоячий	45	махрова	7	білий
10	17-12-8	ранні	пряmostоячий	50	махрова	6,0	рожева

Серед них найперспективнішими є три сортозразки, які плануються передати у Державне сортовипробування.

Сортозразок 14-8-4 - запропонована назва Прометей. Висота рослини 60 см. Кількість суцвіть на рослині - 45 шт.. Діаметр суцвіття (кошика) 6.0 см, теракотового кольору. Тривалість цвітіння рослин 45 діб. Декоративність 90 бал. Коефіцієнт вегетативного розмноження - 92. Стійкість до вилягання

8 балів.

Сортозразок 17-10-16 - запропонована назва Коралове намисто. Висота рослини - 65 см. Кількість суцвіть на рослин - 70 шт. Діаметр суцвіття (кошика) 6.0 см, червоного кольору. Тривалість цвітіння рослин - 35 діб. Декоративність 90 бал. Коефіцієнт вегетативного розмноження - 95. Стійкість до вилягання 8 балів.

Сортозразок 17-12-8 - запропонована назва Рожева діадема. Висота рослини - 55 см. Кількість суцвіть на рослині - 80 шт. Діаметр суцвіття (кошика) - 6.0 см рожевого кольору. Тривалість цвітіння рослин - 35 діб. Декоративність - 95 бал. Коефіцієнт вегетативного розмноження - 93. Стійкість до вилягання - 8 балів.

Висновки./ Conclusions. На Прилуцькій дослідній станції ІС НААН створено три сортозразки хризантеми 14-8-4, 17-10-16 і 17-12-8, які будуть передані в Державне сортовипробування. Дані сорти рекомендуються для вирощування в одиночних і групових насадженнях та придатні для зрізу. Зонові рекомендації: лісостеп та степ. Створено новий вихідний матеріал хризантеми для подальшого вивчення.

ВПЛИВ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ ТА ПОЗАКОРЕНЕВИХ ПІДЖИВЛЕНЬ НА УРОЖАЙНІСТЬ СОРТІВ ГОРОХУ ОЗИМОГО

Шевчук Вікторія Вікторівна,

аспірант

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. Одним із можливих напрямів рослинництва та удосконалення технології підвищення врожайності сільськогосподарських культур є застосування хімічних засобів управління біологічними процесами за допомогою регуляторів росту рослин та бактеріальних препаратів, які знижують матеріальні та фінансові витрати. Застосування цих речовин у наш час дає змогу вирішувати доволі багато завдань у практиці рослинництва.

Для зернобобової культури *Pisum sativum* L. характерний нетривалий вегетаційний період та гарні характеристики якості зерна. Це добрий попередник для озимих зернових культур [1].

Останнім часом спостерігається зменшення посівних площ, що зайняті під горохом. Ця тенденція пов'язана із низькою врожайністю культури. Формування продуктивності гороху відбувається під впливом ряду факторів: гідротермічні умови, технологія обробітку, а також індивідуальна реакція сортів на ці умови, обумовлена взаємодією генотипу та умов середовища [2, 3]. Тому дослідження спрямовані на вивчення сортів гороху озимого з метою підвищення його показників врожайності за використання різних технологій вирощування, а саме передпосівної обробки насіння рістрегулювальними та бактеріальними препаратами, їх комплексного застосування та здійснення позакореневих підживлень.

Мета роботи є вивчення впливу передпосівної обробки насіння препаратом стимулюючої дії Ендофітом-L1 РК, біоінокулянтом БТУ-р, їх комплексного застосування та двох позакореневих підживлень у фазу 3-5-ти листків LF-БОБОВІ та у фази 3-5-ти лисків LF-БОБОВІ і бутонізації

LF-БОБОВІ + Біобор 140 на урожайність гороху озимого сортів НС Мороз та Ендуро.

Матеріали та методи. Дослідження проводилися у Правобережному Лісостепу України впродовж 2019 – 2022 рр. у польових умовах сівозміни дослідного поля кафедри землеробства, ґрунтознавства та агрохімії Вінницького національного аграрного університету. Ґрунтовий покрив дослідної ділянки має рівний рельєф та представлений сірими лісовими середньо-суглинковими ґрунтами. Загальна площа ділянки – 100 м². Площа облікової ділянки – 40 м², повторність досліду – триразова. У день сівби насіння гороху озимого сортів НС Мороз та Ендуро обробляли протруйником насіння Тевіроном (1,8 л на 1 т насіння), бактеріальним препаратом БТУ-р (3 л на 1 т насіння) та стимулятором росту Ендофітом–L1 РК (10 мл на 1 т насіння) за допомогою ПКС–20 Супер. Проводили два підживлення: перше у фазі 3-5-ти прилистків добривами LF–БОБОВІ (1,5 л/га) та друге поєднання у фазі 3-5-ти прилистків добривами LF–БОБОВІ (1,5 л/га) і у фазі бутонізації добривами LF-БОБОВІ (2,5 л/га) + Біобор 140 1,0 л/га. За контроль прийнято варіант з передпосівною обробкою насіння протруйником Тевірон (1,8 л на 1 т насіння) та з фоном удобрення N₄₅P₄₅K₄₅. Оцінка урожайності зерна здійснювалася на обліковій частині ділянок методом суцільного збирання та зважуванням зерна кожної ділянки. Результати досліджень оброблені статистично за методикою Б.О. Доспехова та за допомогою комп'ютерної програми «STATISTICA – 6.0».

Результати та обговорення. Результати проведених нами досліджень на сортах гороху озимого НС Мороз та Ендуро свідчать, що застосування передпосівної обробки насіння регулятором росту рослин Ендофітом–L1 РК (10 мл на 1 т насіння), біоінокулянтом БТУ–р (3 л на 1 т насіння), їх комплексного використання Ендофітом–L1 РК (10 мл на 1 т насіння) + біоінокулянтом БТУ–р (3 л на 1 т насіння), а також проведення удобрення N₄₅P₄₅K₄₅ та позакореневих підживлень у фазу 3–5–ти прилистків добривами LF–БОБОВІ (1,5 л/га) та поєднанні у фазах 3–5–ти прилистків добривами

LF-БОБОВІ (1,5 л/га) і бутонізації добривами LF-БОБОВІ (2,5 л/га) + Біобор 140 (1,0 л/га) зумовлювало зростання урожайності культури за рахунок збільшення кількості бобів на рослині, чисельності насінин у одному бобі, загальної кількості насінин та їх маси на рослині, а також маси 1000 насінин.

Встановлено, що погодні умови вегетації суттєво впливали на урожайність культури гороху озимого. Найбільш високі показники урожайності відмічені в 2019–2020 рр., як у контрольному, так і дослідних варіантах, коли кліматичні умови були як помірно вологими, так і помірно теплими. За нерівномірного розподілу опадів у період вегетації культури у 2020–2021 рр. та 2021–2022 рр. відбувалося зниження рівня урожайності культури. Разом з тим, у рослин усіх дослідних варіантів була відмічена краща пристосованість до несприятливих факторів середовища і, як наслідок, вони характеризувалися більш високою продуктивністю.

Виявлена різна зернова продуктивність посівів гороху озимого у роки проведення досліджень. Так, найвищий рівень врожайності сортів НС Мороз та Ендуро без передпосівної обробки був відмічений у 2019–2020 рр., де у контрольному варіанті показник становив 2,52 та 2,39 т/га, у 2020–2021 рр. і 2021–2022 рр. був меншим і становив – 2,10 та 2,12 т/га і 2,07 та 1,91 т/га відповідно. Аналогічна тенденція у рівні урожайності простежувалась в усіх дослідних варіантах. У вище зазначеному варіанті у сортів НС Мороз та Ендуро при застосуванні позакореневого підживлення у фазу 3–5 прилистків LF-БОБОВІ (1,5 л/га) показник збільшувався на 0,26 та 0,18 т/га, а за дворазового підживлення у фазах 3–5-ти прилистків добривами LF-БОБОВІ (1,5 л/га) і бутонізації добривами LF-БОБОВІ (2,5 л/га) + Біобор 140 (1,0 л/га) на 0,55 та 0,37 т/га відповідно. Слід відмітити, що урожайність залежала від особливостей сорту. Так, у сорту НС Мороз даний показник був дещо вищим у порівнянні з сортом Ендуро.

Під час проведення аналізу середніх значень трирічних досліджень урожайності гороху озимого сортів НС Мороз та Ендуро показник змінювався залежно від варіації досліджуваних препаратів та мікродобрив. Так, за

удобрення N45P45K45 та різної передпосівної обробки насіння рівень урожайності сортів НС Мороз та Ендура збільшувався на 0,05 та 0,04 т/га за використання РРР Ендофіту–L1 РК, на 0,12 та 0,13 т/га за дії біоінокулянта БТУ–р та на 0,32 та 0,18 т/га за їх комплексного застосування відповідно.

Поєднання різних варіантів передпосівної обробки з удобрення N45P45K645 та підживленням мікродобривами у фазу 3–5–ти прилистків LF-БОБОВІ (1,5 л/га) значно впливало на врожайність культури. Так, за підживлення у фазу 3-5-ти прилистків приріст врожаю гороху озимого сортів НС Мороз та Ендура зростало на 0,52 та 0,38 т/га за передпосівної обробки Ендофітом–L1 РК, на 0,65 та 0,54 т/га за обробки БРУ–р та на 0,81 та 0,59 т/га за сумісного їх використання відповідно.

Висновки. Найкращі показники приросту врожайності виявленні при дворазовому підживленні у фазу 3–5–ти прилистків добривами LF–БОБОВІ (1,5 л/га) та фазу бутонізації добривами LF–БОБОВІ (2,5 л/га) + Біобор 140 (1,0 л/га). Так, у даному варіанті приріст у гороху озимого сортів НС Мороз та Ендура зростав за передпосівної обробки Ендофітом–L1 РК на 0,74 та 0,55 т/га, за обробки БРУ–р на 0,96 та 0,80 т/га та за сумісного їх використання на 1,09 та 0,96 т/га відповідно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ткачук О. П., Овчарук О. В. Екологічний потенціал зернобобових культур у сучасній інтенсивній сівозміні. *Сільське господарство та лісівництво*. 2020 № 18. С. 161–171.
2. Гирка А. Д., Ткаліч І. Д., Сидоренко Ю. Я., Бочевар О. В., Ільєнко О. В. Особливості формування зернової продуктивності рослин різних сортів гороху в умовах Північного Степу України. *Зернові культури*. 2018. Том 2. № 2. С. 267–273.
3. Камінський В. Ф., Сокирко Д. П., Гангур В. В. Вплив технологічних прийомів на формування продуктивності гороху в умовах Лівобережного Лісостепу України. *Таврійський науковий вісник*. 2021. № 117. С. 73–79.

**КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ДЕКОРАТИВНОСТІ КЛОКИЧКИ ПЕРИСТОЇ
(STAPHYLEA PINNATA L.)**

Шпак Ніна Петрівна

доктор філософії

провідний науковий співробітник

Національний природний парк

«Кармелюкове Поділля»

Вступ. Актуальним напрямком сучасного зеленого будівництва є широке впровадження в озеленення населених пунктів малопоширених видів рослин. При їх використанні пріоритетного значення набуває оцінка їх декоративності. До таких видів належить *Staphylea pinnata* L. – рослина роду Клокичка (*Staphylea* L.), родини Клокичкові (*Staphyleaceae*). Рід Клокичка (*Staphylea* L.) нараховує 10 видів, які трапляються в природних умовах Південно-Східної Азії, на Кавказі, Північної Америки та Середньої Європи. В Україні зростає три її види: клокичка трилиста – *S. trifolia* L., клокичка колхідська – *S. colchica* Stev. та клокичка периста – *S. pinnata* L. На території національного природного парку «Кармелюкове Поділля» трапляється один вид – *Staphylea pinnata* L. Це малодосліджений, в регіоні, реліктовий вид палеоген-неогену, занесений до Червоної книги України (1996) [15]. *Staphylea pinnata* – декоративна, харчова та жирно-олійна рослина. В регіоні досліджень спорадично трапляється поодинокими особинами та локальними популяціями, чисельність більшості з яких скорочується внаслідок природних причин та антропогенного пресу.

Досліджено, що *Staphylea pinnata* на східній і північно-східній межі ареалу стійкіша до екстремальних умов, тому ще трапляється в значній кількості в лісових масивах Крижопільського, Чечельницького лісових господарств. Це високодекоративна рослина, але не набула значного використання в озелененні, хоча в культурі відома з 1596 р. Зрідка вона культивується в парках, а на півдні – в лісосмугах.

Мета дослідження: обстежити місця зростання і з'ясувати декоративні ознаки *Staphylea pinnata* для розширення можливостей практичного використання виду в декоративному садівництві й озелененні.

Для розробки наукових основ вирощування виду були поставлені такі завдання: визначити ступінь декоративності у відповідності з розробленою шкалою; охарактеризувати особливості сезонного розвитку виду в умовах НПП «Кармелюкове Поділля».

Об'єктами досліджень були місцезростання популяції *Staphylea pinnata* в лісах Любомирського природоохоронного науково-дослідного відділення (Чечельницьке ЛГ) та в Будейському лісництві (Крижопільське ЛГ).

Матеріали та методика досліджень.

Матеріалами є результати власних досліджень фенологічних фаз *Staphylea pinnata* на території НПП «Кармелюкове Поділля» та опрацювання літературних джерел. Ознайомилися з різноманітними методиками оцінки декоративності дерев і чагарників. Так, Г.Е. Мисник [11] пропонує 7-бальну шкалу для оцінювання декоративності рослин на стадії їх цвітіння та плодоношення. Котелова Н. В., Гречко Н. С. [8] розробили методику оцінки декоративності, що передбачає застосування 4-бальної шкали, в основу якої покладено сприйняття рослини як елемента садової архітектури. Інша методика Н. В. Котелової та О. Н. Виноградової [9] полягає в оцінці декоративних ознак дерев і кущів по сезонам року. Автори пропонують за 5-бальною шкалою візуально оцінити декоративну цінність кожної декоративної ознаки, а для визначення їх вагомості встановлено перевідний коефіцієнт, виходячи із тривалості її дії і сили емоційного впливу на людину. Критеріями для оцінювання декоративності є: форма крони та листків; цвітіння; колір кори, листя, плодів. Питання комплексної оцінки декоративності висвітлено в працях Н. В. Гатальської, Я. О. Лазаренко [1], А. І. Колесникова [7], В. М. Остапка [12], О. В. Свистуна, М. І. Парубка [13], В. П. Шлапака, Н. П. Шпак [16].

Наші дослідження дозволяють об'єктивно оцінити декоративні особливості *Staphylea pinnata* і стануть основою для розробки практичних

заходів для використання в ландшафтному будівництві та фітодизайні.

Результати досліджень та їх обговорення.

У практиці садівництва, при оцінці декоративності об'єктів, широко використовуються шкали для красиво квітучих рослин. Для декоративно листяних рослин і разом з цим квітучих ці шкали не дають повної характеристики декоративності. Розробка шкали оцінки декоративності видів, які рідко використовуються в озелененні населених пунктів, є пріоритетним завданням НПП «Кармелюкове Поділля». При розробці шкали декоративності *Staphylea pinnata* за основу взяли принцип бальної оцінки декоративності з використанням перевідного коефіцієнта. Використавши методику О. Г. Хороших і О. В. Хороших [14] нами розроблено шкалу (табл.1), яка включає 12 основних ознак декоративності виду: період декоративності, забарвлення кори, форма крони, декоративність квітів і плодів, строки опадання плодів, форма листка, літнє забарвлення листків, осіннє забарвлення листків, період осіннього забарвлення, оригінальність, зимостійкість, естетичні якості ландшафтів з участю *Staphylea pinnata*. Перевідні коефіцієнти визначають значимість ознаки в сумарній оцінці декоративності.

Таблиця 1

Шкала градацій ознак для оцінки декоративності виду *Staphylea pinnata* L.

Ознаки	Бали					Перевідний коефіцієнт, Пк
	1	2	3	4	5	
Період декоративності			Певний період вегетації	Вегетаційний сезон	На протязі всього року	3
Забарвлення кори	Кора чорна, темно-сіра	Сіра, жовто-бура, зелена	Сіра, коричнева, бура	Світло-сіра, світло-коричнева	Кора і пагони різнокольорові	1
Крона (форма, структура, облиствлення)	Не сформована облиствлення менше 30%	Рідка, неоднорідна облиствлення 31-60%	Рідка, слабо однорідна, облиствлення 61-70%	Середньо-щільна, середньо-однорідна, облиствлення 71-80%	Щільна, однорідна, облиствлення до 100%	2
Декоративність квітів і плодів	Квіти і плоди знижують декоративний ефект	Практично не помітні	Помітні, але не підсилюють декоративний ефект	Квіти і плоди добре помітні, підсилюють декоративний ефект	Суцвіття і плоди чітко виділяються на фоні листя і пагонів	1
Строки опадання плодів	Плоди опадають зразу після дозрівання	Плоди утримуються на гілках до 1 місяця	Плоди утримуються на гілках від 1 до 2 місяців	Плоди утримуються на гілках від 2 до 3 місяців	Плоди утримуються на гілках більше 3 місяців	1
Форма листка	Листки складні,	Листки прості з	Листки прості з	Листки прості	Листки прості,	2

	непарноперисті з 3-7 парами листочків на довгих черешках (10-20 см)	лопатевидними зубцями, лопаті не доходять до середини пластинки; складні – з 5-7 листочками	зубцями або лопатями, які доходять до середини пластинки	лопаті доходять майже до середини листкової пластинки	розсічені, лопаті доходять до середини листкової пластинки, перша пара майже до центральної жилки	
Літнє забарвлення листя	Листки зелені, з обох боків, однорідні	Різнокольорові – верхня сторона яскраво-зелена, нижня сірувато-зелена	П'ятнисті – мають різного забарвлення і форми п'ятна на зеленому фоні	З каймою по краю листка іншого забарвлення	Кольорові – листкова пластинка з обох боків різного забарвлення крім зеленого	2
Осітнє забарвлення листя	Листки залишаються зеленими	Переважає жовте забарвлення	Переважає оранжеве забарвлення	Переважає червоне забарвлення	Переважає пурпурове забарвлення	2
Період осіннього забарвлення	Менше 15 днів	16-23 дня	24-31 день	32-39 днів	Більше 39 днів	3
Оригінальність	звичайна	слабка	середня	висока	Дуже висока	2
Зимостійкість	VII балів	V-VI балів	IV бала	II-III бала	I бал	1
Естетичні якості ландшафтів з участю клокички	Гармонія природних антропогенна об'єктів	Наявність живописних урочищ де приємно відпочивати	Наявність пам'яток вікових дерев, красиві антропогенні об'єкти	Наявність оглядових площадок, з яких відкривається красивий краєвид	Виразність рельєфу місцевості	2

Визначили сумарну кількість балів для *Staphylea pinnata* – 64 бали. За ступенем оцінки декоративності (табл. 2) відносимо вид до II групи декоративності листопадних дерев та чагарників.

Таблиця 2

Ступені оцінки декоративності дерев та чагарників

Ступені декоративності в балах	Бали			
	13 – 40	41 – 50	51 – 64	65 – 90
	декоративність низька	декоративність посередня	декоративність висока	декоративність дуже висока
Група декоративності	IV	III	II	I

Декоративність *Staphylea pinnata* – висока.

Декоративну цінність виду визначали під час фенологічних спостережень упродовж чотирьох років. Незважаючи на реліктову природу *Staphylea pinnata* в природних умовах основні фази в річному циклі розвитку виду проходять нормально. При порівнянні спостережень проведених співробітників парку за 10 років з нашими дослідженнями встановлено, що фенодати в річному циклі розвитку *Staphylea pinnata* змістились в напрямку більш раннього настання цвітіння і плодоношення, а зміна забарвлення і опадання листя – пізніше. За методикою Н. В. Котелової та О. Н. Виноградової побудували графік порівняння динаміки зміни сезонної декоративності протягом року. Декоративність оцінювали за п'ятибальною шкалою (рис. 1).

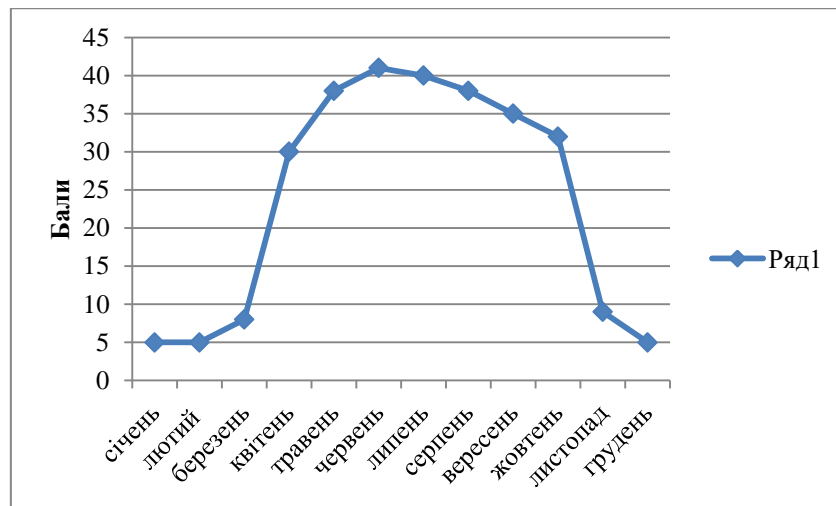

Рис. 1. Оцінка сезонної декоративності *Staphylea pinnata*

Оскільки, *Staphylea pinnata* листопадний кущ, то в природних насадженнях період безлистоного стану архітектоніку стовбура і крони, з урахуванням перехідного коефіцієнта, оцінили в 5 балів. Найвища декоративність виду з середини травня до другої декади жовтня і становить 32-41 бал.

Висновки.

1. На основі власних досліджень із застосуванням інтегровано аналітичного підходу розроблена шкала комплексної оцінки декоративності для раритетного виду *Staphylea pinnata*.

2. Амплітуда оцінки декоративності виду *Staphylea pinnata* коливається від 5 до 41 бала.

3. Оригінальність рожевувато-білих суцвіть, які нагадують японські ліхтарики, та здутих плодів, до 3 см в діаметрі на довгих черешках, підвищує декоративність *Staphylea pinnata*. Даний вид може використовуватися в групових посадках і як солітер, а також для затримування схилів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гатальська Н. В., Лазаренко Я. О. Комплексна оцінка декоративності та стану насаджень парку в смт Макарів Київської області. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. Лісівництво та декоративне садівництво, 2012. Вип. 171 (2). С. 229-233.

2. Деревя та кущі України. Порайонний асортимент / за ред. В.В. Пушкар, С. І. Кузнецов, Ф. М. Левон, О. А. Калініченко. Київ, 2000. 187 с.
3. Зайцев Г. Н. Фенология древесных растений. Москва: Наука, 1981. 120 с.
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». Режим доступу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
5. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 №591–XIV Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.
6. Калініченко О. А. Декоративна дендрологія: Навч. посіб. К.: Вища школа, 2003. 199 с.
7. Колесников А. И. Декоративная дендрология. М.: Лесная пром. - ность, 1974. 704 с.
8. Котелова Н. В., Гречко Н. С. Оценка декоративности. Цветоводство, 1969. № 10. С. 11–12.
9. Котелова Н. В., Виноградова О. Н. Оценка декоративности деревьев и кустарников по сезонам года. Физиология и селекция растений и озеленение городов. М.: МЛТИ, 1974. С. 37–44.
10. Методика фенологических наблюдений в ботанических садах СССР. Москва: Изд-во Гл. ботан. сад АН СССР, 1975. 27 с.
11. Мисник Г. Е. До оцінки декоративності дерев та чагарників у фазах їх цвітіння та плодоношення // Біологія і культура деревних та чагарникових рослин. К.: Наук. думка, 1964. С. 100–101.
12. Остапко В. М. Шкала оценки декоративности петрофитных видов флоры юго-востока Украины, 2009. Вип. 1. С. 18–22.
13. Свистун О.В., Парубок М.И. Клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.) – перспективний вид для декоративного озеленення. Науковий вісник НЛТУ України, 2013. Вип 23.6. С. 235–239.
14. Хороших О. Г., Хороших О. В. Шкала комплексної оцінки декоративних ознак деревних рослин. Науковий вісник УДЛУ. Дослідження, охорона та збагачення біорізноманіття. 1999. Вип. 9.9. С. 167–170.

15. Червона книга України. Рослинний світ. Київ: Видавництво Українська енциклопедія, 1996. 608 с.

16. Шлапак В. П., Шпак Н. П. Методика комплексної оцінки декоративності *Sorbus torminalis* (L.) Crantz. Науковий вісник НЛТУ, 2018. Вип. 28 (11). С. 18–23

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НАПІВФАБРИКАТІВ З ПРІСНОГО ТІСТА З РОЗШИРЕНИМ АСОРТИМЕНТОМ БОРОШНЯНИХ СТРАВ

Юркевич Анна,

IV курс, спеціальність «Харчові технології»,

наук. кер.

Дейниченко Л. Г.,

Національний університет харчових технологій НУХТ,

м. Київ

Домашня локшина має особливий смак, який значно перевершує навіть самі високоякісні магазинні вироби. Якщо продукт з магазину завжди стандартний і одноманітний, в домашніх умовах можна надати макаронним виробам необхідного аромату, смакових якостей і навіть кольору. Рецептів, як приготувати домашню локшину, дуже багато. Всі вони засновані на замісі прісного тіста, його подальшому розкачування і нарізці. Для формування локшини може бути задіяна спеціальна машинка, а в разі її відсутності всі процеси виконуються вручну.

Продукти що входять в рецептуру виробів мають високу енергетичну цінність і є важливим джерелом вуглеводів (крохмалю і цукрів), жирів, вітамінів групи В, цінних мінеральних речовин і харчових волокон (борошно). Особливо велика роль борошняних виробів, яких є великий асортимент це їх харчова цінність, яка визначається насамперед хімічним складом борошна.

Тісто може бути приготовленим з борошна різного виду (рисового, гречаного, пшеничного та інших сортів) і води. Іноді в тісто вводять яйця, курячі або перепелині, а також барвники та рослинні смакові добавки.

Домашню локшину можна приготувати з соусом: вершковим, томатним, сметаним або соєвим, її можна додавати в суп, холодний салат, м'ясу або овочеву запіканку. Відмінні смакові якості локшина набуває в поєднанні з сиром, м'ясом, морепродуктами, рибою або грибами.

Так зване прісне тісто для локшини це друге на відміну від таких схожих

за складом видів макаронів, як спагеті або вермішель. Локшина підрозділяється на види залежно від вихідного продукту, з якого була виготовлена. Від цього залежить калорійність локшини, а також інші корисні та смакові якості.

Локшина приготовлена самостійно, не містить в собі різні хімічні шкідливі добавки. Проте надмірно вживати її не варто, тим більше з жирними соусами та підливою. Не варто щодня додавати локшину в раціон дітей, оскільки в цьому випадку діти не отримують необхідні для здоров'я речовини.

Зазвичай локшину варять у киплячій підсоленій воді. Але на сьогодні сучасний високотехнологічний вік змінив це на скільки можливо, прискоривши процес приготування локшини.

Локшина розбивається на види залежно від продукту, з якого виготовлене борошно для неї. Від цього залежить колір, консистенція і калорійність локшини, а також корисні та смакові характеристики:

- Гречана локшина (із гречаного борошна), має коричневий колір. Ідеально поєднується з продуктами птиці, риби, м'яса та овочів;
- Рисова локшина (із рисового борошна), більш характерна для в'єтнамської кухні, готується найчастіше з соєвим соусом. Вона відмінно гармонує з овочами та м'ясом курки;
- Яечна локшина (з додаванням яєць або порошку), вони надають страві апетитний насичений колір. Вона поєднується практично з усіма інгредієнтами: м'ясом, птицею, морепродуктами й овочами;
- Пшенична локшина (із пшеничного борошна), може поєднуватися з будь-якими заправками, проте в блюдо ніколи не додається соус;
- Цільнозернова локшина житньо-пшенична (з двох видів цільнозернового борошна);
- Локшина рамен (локшина швидкого приготування з пшениці);
- Локшина фунчоза (з рисового або бобового борошна);
- Локшина удон (з пшеничного борошна з додаванням крохмалю), характерний сірувато-кремовий колір. Готова страва нагадує м'які та еластичні спагеті, в які можна додавати будь-які інгредієнти;

- Локшина соба (з гречаного борошна і зеленого чаю), ідеально поєднується з продуктами з птиці, риби, м'яса та овочів;
- Локшина харусаме (скляна локшина (або прозора) з крохмалю), для приготування використовується спеціальне бобове борошно. Вона відрізняється надзвичайною тонкістю, легкістю і приголомшеним смаком. Найкраще поєднується з таким доповненням, як курка або солодкі соуси;
- Локшина швидкого приготування (з крохмалем, розпушувачем і згущувачем);
- Локшина Шіратакі (локшина з бульб рослини коньяку) [2; 17].

Вітамінний склад локшини різноманітний: тіамін, вітамін Е, РР, фолієва кислота, рибофлавін (В₂), ретинол (А), холін, вітамін D. Також в складі локшини присутні мінеральні сполуки цинку, калію, натрію, фосфору, магнію, селену, кальцію і міді.

Користь локшини залежить від її виду: наприклад, продукту з борошна м'яких сортів пшениці містить менше корисних речовин, ніж з твердих (клітковина, вітаміни Е і В і мінерали).

У локшині з рисової муки є вітамін Е, вісім амінокислот, цинк, калій, марганець, фосфор, але немає білка глютену, небезпечного для деяких людей і клітковини. Це дозволяє називати рисову локшину придатну для дітей і літніх людей дієтичним блюдом, а так само для людей з ослабленим імунітетом після хвороби або операції.

А ось локшина із гречаного борошна відрізняється підвищеною кількістю заліза і рекомендується людям з низьким рівнем гемоглобіну. Наприклад гречана локшина збагачена амінокислотами та вітамінами В₁ і В₂. Японці часто вживають цей вид в їжу з-за низької калорійності локшини. Гречана мука сама по собі не клейка, так що у складі будь-якої події завжди присутні різні пропорції пшеничного борошна і борошна з гречки.

Останніми роками науковці та фахівці багатьох держав світу значну увагу приділяють раціональному використанню рослинної сировини – джерелу рослинних білків, харчових волокон та інших біологічно-активних речовин.

Існує проблема обмеження споживання цукру і жиру не тільки в чистому вигляді, у складі відварних борошняних виробів.

Таким чином, використання в виробництві відварних борошняних виробів нетрадиційної сировини і різних добавок актуально як з точки зору зниження калорійності, так і підвищення біологічної цінності.

Об'єктом дослідження є технологія напівфабрикатів з прісного тіста для удосконалення за допомогою нетрадиційної сировини.

Предмет дослідження є прісне тісто, відварені борошняні вироби. За контрольний зразок взято «Локшину домашню» приготований за збірником рецептур страв та кулінарних виробів 1982 р.; Локшина домашня» з овочевим збагачувачем у вигляді пюре з шпинату, моркви та буряка (із заміною 15 % добавок до маси борошна); готова локшина зварена за традиційною та удосконаленою рецептурою.

Важливими овочами для повсякденного споживання їжі є шпинат, морква та буряк. Слід відмітити, що особливу цінність даним овочам надають вітаміни, мінеральні речовини, мікроелементи, харчові волокна, вільні органічні кислоти тощо. Харчові волокна (целюлоза, геміцелюлоза, лігнін та пектинові речовини) беруть участь в побудові оболонки клітин рослинного походження, позитивно впливають на обмін води, мінеральних речовин та мікроелементів, на утилізацію білків, жирів, вуглеводів з харчового раціону. В той же час вони заважають всмоктуванню кишечником токсичних речовин. Пектинові речовини сприяють заживленню дефектів в слизистій оболонці кишечника, пов'язують в ньому надлишок холестерину і тим самим сприяють активному його виведенню. Що ж до органічних кислот, то вони також беруть активну участь в процесі, який називається оздоровчим або санацією кишечника, який має пряме відношення до активної профілактики передчасного старіння.

Також шпинат, морква та буряк містить значну кількість каротину, вітамінів В₁, В₂, РР, С, мінеральних солей (калій, кальцій, магній, фосфор, залізо), які дуже важливі особливо для дитячого організму.

У відповідності до цілі та задач роботи використовували класичні та сучасні методи досліджень, які дозволяли характеризувати функціональні та технологічні властивості рецептурних компонентів, харчову та біологічну цінність.

На етапі дослідження було визначено оптимальне співвідношення овочевої добавки в рецептурі «Локшина домашня». Вносимо 15% добавок у вигляді овочевого пюре до маси борошна на стадії замісу тіста. В якості контролю використовуємо зразок виготовлений по традиційній рецептурі та технології.

При внесенні 15% пюре шпинатного, морквяного а також з буряка органолептичні показники готового виробу покращуються, виріб з прісного тіста має зелений, оранжевий та червоний колір, приємний смак та аромат, при чому ярко виражений овочевий присмак у готових виробах не відчувається. По фізико-хімічним показникам виріб з прісного тіста відповідає стандартам, розварювання під час варіння не спостерігалось.

При цьому досягається найбільш високий загальний показник якості, покращені органолептичні властивості, привабливий зовнішній вигляд, та підвищена біологічна цінність.

Отже, нові вироби мають досить низьку енергетичну цінність та можуть підвищену харчову цінність за рахунок вітамінів, мінеральних та азотистих речовин. Також нові розроблені рецептури можна використовувати в дитячому та лікувально-профілактичному харчуванні.

VETERINARY SCIENCES

SYNTHESIS AND STUDY OF ARGININ-CONTAINING ZINC AND COPPER CHELATES

Beshkenadze Iamze

Ph.D, Chief Researcher,

Gogaladze Maia

Ph.D , Researcher,

Klarjeishvili Nazibrola

Magistr of Chemistry, Researcher,

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,

P. Melikishvili Institute of Physical and Organic Chemistry

Gogua Lia

Ph.D, Tbilisi State Medikal University, Researcher

Tbilisi, Georgia

Introduction. Population provision with ecologically safe, high quality agricultural production (including poultry and animals' meat) is one of the topical issues as of today. The necessary condition of this problem solving is a balancing of poultry and animals' feed with chelate microelements [1-5].

Goal. Taking into account the timeliness of the above mentioned topic we set a goal of synthesis and study of arginin (Arg) containing zinc and copper chelates.

Materials and methods. The substances ZnO and Arg taken in 1:1, 1:2 or 1:3 ratio reacting aimed to synthesis of zinc chelate $[Zn(Arg)] Arg_2 \cdot nH_2O$ (where $n = 0 \div 2$) have been dissolved in the ammonia medium, under conditions of heating and vigorous mixing. The generated solution is completely evaporated over the bath. The end product is obtained through evaporation of a filtrate received resulting from the appeared compound dissolution in water.

The synthesized compounds have been studied according to the following technique: dissolution in different solvents, melting temperature determination,

conductometric and diffractographic methods, study of biological activity.

Results and discussion. Chelate compounds with $[\text{Cu}(\text{Arg})_n] \cdot \text{Arg}_2 \cdot m\text{H}_2\text{O}$ composition (where $n = 2-4$; $m = 0$ or 4) are obtained from aqueous solutions of malachite and arginin mixtures (with 1:4, 1:6 or 1:8 molar ratios) under conditions of warming and vigorous mixing. The obtained sticky blue-colored compounds are held in exicator aimed to their transition into crystalline state. Composition of the synthesized compounds is established via trace element analysis technique.

Some physical and chemical characteristics of chelates are studied (Table 1). In particular, a melting temperature is measured for establishment of their individuality. According to Table 1, chelate melting temperature is in the limits of 80-120°C, they are very soluble in water and poor soluble in organic solvents.

Table 1

Some physical and chemical characteristics of zinc and copper chelate compounds

№	Compound formula	Molar weight g/mol	Compound color	Melting temperature t°C	Solubility				Conductometric study results	
					water	alcohol	acetone	DMFA	R ²	K _D
1	$[\text{Zn}(\text{Arg})] \text{Arg}_2$	585.6	white	110	+	-	-	-	0,9360	0,0176
2	$[\text{Zn}(\text{Arg})] \text{Arg}_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$	603.62	white	120	+	-	-	-	0,8959	0,0396
3	$\text{Zn}(\text{Arg}) \text{Arg}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$	621.63	white	115	+	-	-	-	0,9498	0,0229
4	$\text{Cu}(\text{Arg})_2 \text{Arg}_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$	830.36	blue	80	+	+	p. sol	+t	0,8893	0,03793
5	$[\text{Cu}(\text{Arg})_3] \cdot \text{Arg}_2$	931.9	blue	95	+	p. sol	-	p. sol	0,9779	0.0198
6	$[\text{Cu}(\text{Arg})_4] \cdot \text{Arg}_2$	1106.7	blue	110	+	+t	-	p. sol	0,8868	0.0224

DMFA*—dimethylformamid

p. sol*. – poorly soluble

+* soluble, -* Insoluble

In order to determine chelate compounds dissociation constant a conductometric study has been carried out at the pH and Conductivity Sensor LE703 device. Series of solutions is prepared for this purpose. Experiment has been conducted in the thermostat at 25°C. The results are given in the Table 1.

R^2 – regression assessment indicator showing how close are the experimental data to the corresponding function graph, is quite high and varies within a limit of 0,9779-0,8868. Based on the values of the dissociation constant one may assume that chelate dissociation occurs with the second sphere ions detachment only and there is no dissociation in the first sphere that may be explained by formation of the stable five-membered cycle between metal and organic ligand (Arg) with Me-Arg bond strength.

The individuality of chelate compounds, except for trace element analysis and melting temperature determination is established via diffractometric method using ДРОН-4.07 at $Cu_{K\alpha}$ radiation ($\lambda=0.154184$ nm). As is seen from Fig. 1, the interaction of reacting substances (ZnO and Arg) taken in three different molar ratios (1:1, 1:2 or 1:3) leads to generation of the chelate compound with one and the same composition $[Zn(Arg)]Arg_2 \cdot nH_2O$, but with the difference that in case of 1:3 molar ratio there is a small amount of arginin admixture in the obtained compound.

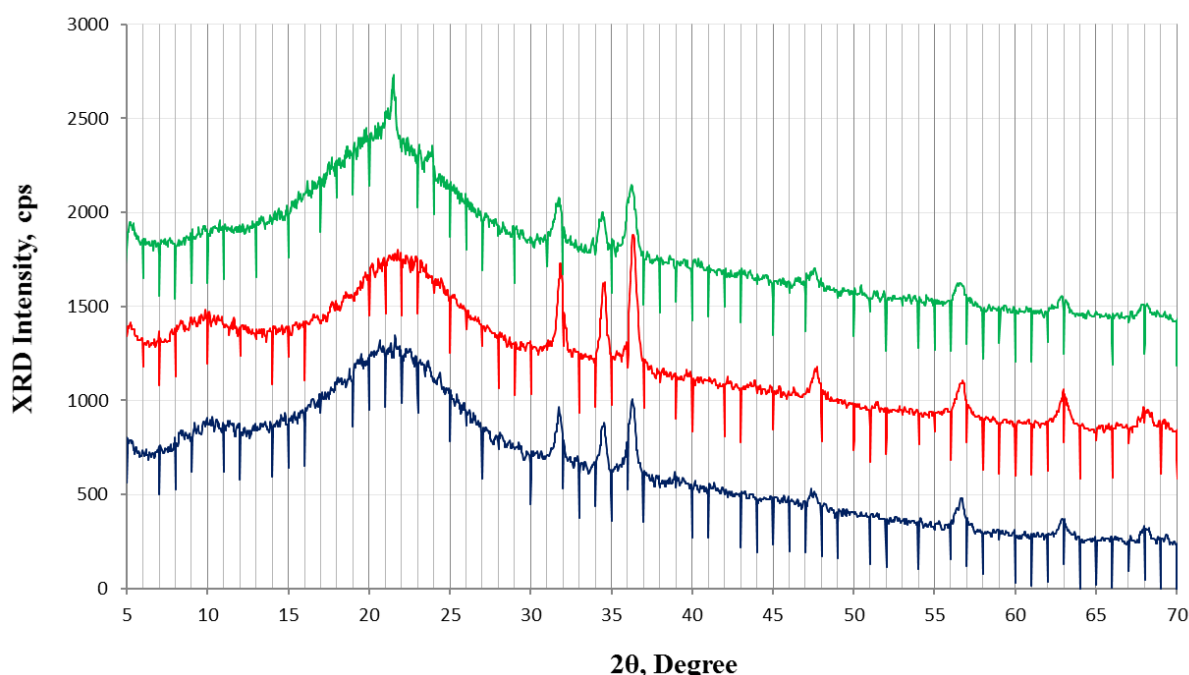

Figure.1 —ZnO+Arg (1:1); —ZnO+Arg (1:2); —ZnO+Arg (1:3);

As for the diffractograms of $[Cu(Arg)_2]Arg_2 \cdot 4H_2O$; $[Cu(Arg)_3] \cdot Arg_2$; $[Cu(Arg)_4] \cdot Arg_2$ chelate compounds (Fig. 2), the diffractograms of malachite and arginine – initial reacting substances are recorded for comparison. As is seen from the

Figure, the diffractograms of reacting substances (Arg and malachite) are distinguished by the location and intensity of diffraction maximums markedly differed from each other, and all three newly obtained substances are featured by the amorphous state.

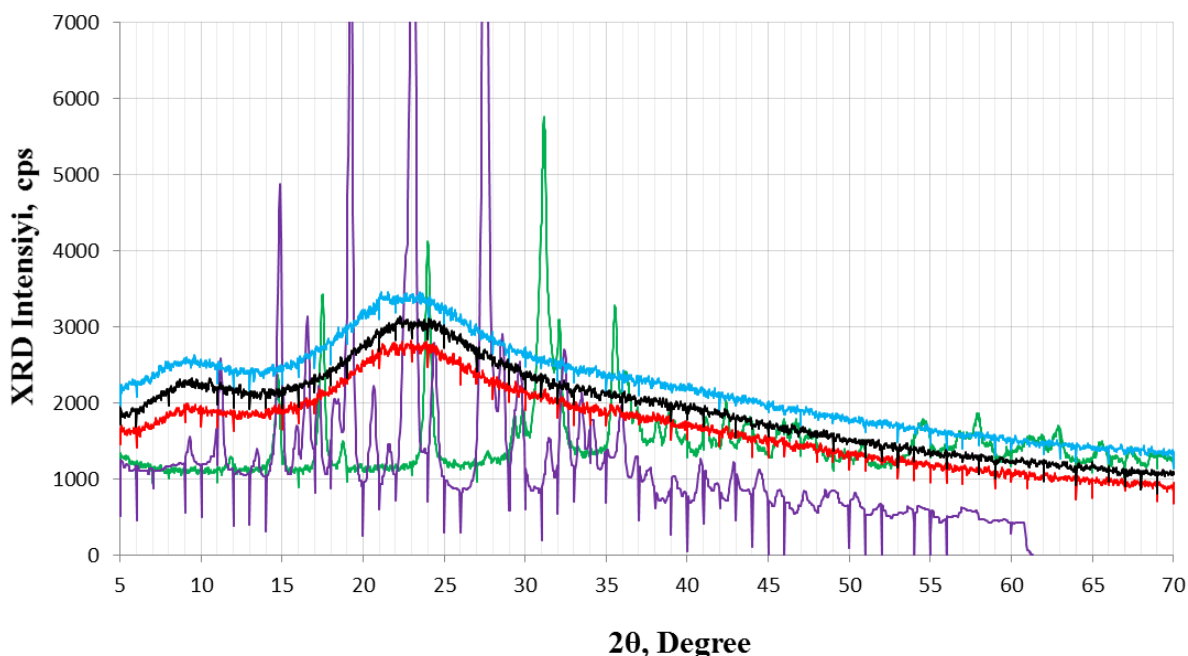

Figure.2 —Arg; —Cu(OH)₂·Cu(CO₃)₂;— [Cu(Arg)₂] Arg₂·4H₂O;
— [Cu(Arg)₃]·Arg₂;— [Cu(Arg)₄]·Arg₂;

In order to study the biological activity of arginin-containing copper and zinc chelate compounds an experiment has been conducted on the egg-laying birds for study of their activity. Two groups, including one control and one test group with 16 birds in each of them have been composed. Experiment has been lasted for three months. Live weight gain during the experiment was equal to 7.33% in the test group, while in the control one it was 5.19%. In the test period the survival rate of birds has been studied, as well, and it was equal to 93.07% in the test group and 83.25% - in the control one. Study of the egg laying has showed that in the test group this process has started 7 days earlier than in the control one. After two weeks of egg laying its intensity comprised 73.8% in the test group, and 68.2% - in the control one.

Conclusion Based on the carried-out studies one may conclude the following:

- ✓ the synthesis conditions are established and arginin-containing zinc and

copper chelates are synthesized;

✓ chelate composition and individuality are established via physical and chemical study methods;

✓ based on the studies conducted on the egg-laying birds the conclusion on the reasonability of conduct of more large-scale experiments is drawn.

REFERENCES:

1. Vieira S. L Chelated minerals for poultry Brazilian Journal of Poultry Science 10 (2) . June 2008 , <https://doi.org/10.1590/S1516-635X2008000200001>
<https://www.scielo.br/j/rbca/a/5SrdKJDpccDzTmBzL5QShqn/?lang=en#>

2. Белис Д, Орбелис Б. , Харлан Б., Скальный А., биологическая роль макро- и микро -элементов у человека и животных СПб. Наука , 2008.– 543 с.

3. Wenliang He, Peng Li, Guoyao Wu Amino Acid Nutrition and Metabolism in Chickens Book-Amino Acids in Nutrition and Health First Online: 27 March2011, DOI:10.1007/978-3-030-54462-1_7 https://www.researchgate.net/publication/350425882_Amino_Acid_Nutrition_and_Metabolism_in_Chickens

4. WUG., Meininger C. J. Arginine nutrition and cardiovascular function. // J. Nutr. – 2000. –V. 130 – P. 2626–2629

5. Beshkenadze I., Gogaladze M., Zhorzholiani N. et al. Chemical admix to poultry fodder. National Center forIntellectual Property of Georgia, „Sakpatenti“, Tbilisi, #P4917, 11.12.2008

ВПЛИВ АЛУНІТУ І КАОЛІНУ НА ОРГАНИ СВИНЕЙ

Гуральська Світлана Василівна

д. вет. наук, професор

Подорецька Віталія Олександрівна

студентка

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

Вступ. Забезпечення тварин повноцінною годівлею підвищує їх продуктивність. Одним із основних місць в цьому належить мінеральним речовинам. Використання ж в раціоні тварин одноманітних кормів знижує резистентність організму та, відповідно, призводить до різних захворювань, зниження продуктивності та ефективності галузі в цілому. У зв'язку з цим, повноцінна годівля тварин як по поживних речовинах, так і по мінеральних має важливе значення. Питання механізму дії природних алюмосилікатів, в тому числі алуніту та каоліну, залишаються маловивченими. Практично відсутні дані щодо впливу природних мінералів (алунітового борошна і каоліну) на структуру органів на тканинному і клітинному рівнях.

Метою наших досліджень було встановлення впливу алуніту та каоліну на морфометричні показники паренхіматозних органів свиней.

Матеріал та методи. Для досліджу було відібрано молодняк свиней віком 1 місяць, розділених на чотири групи (контрольна та три дослідні). Дослідним групам до основного раціону додавали природні мінерали (1 – 3% суміші алуніту і каоліну; 2 – 3% каоліну та 3 – 3% алуніту).

Гістологічне дослідження проводили в навчально-науковій клініко діагностичній лабораторії Поліського національного університету. Матеріалом були печінка та нирки дослідних груп свиней віком 8 місяців.

Результати та обговорення. Морфометричними дослідженнями печінки встановлено, що кількість печінкових часточок на одиницю площі у свиней дослідних і контрольної груп майже однакова. У контрольних тварин цей показник становить $11,33 \pm 0,444$ шт.

У тварин першої та другої дослідних груп спостерігається лише незначна тенденція до зростання, а у третій до зменшення цього показника і становить у першій групі $12,26 \pm 0,476$, у другій $12,13 \pm 0,344$, та у третій відповідно $11,26 \pm 0,227$ шт. Співвідношення площі печінкових часточок та міжчасточкової сполучної тканини у тварин контрольної і дослідних груп свиней суттєвої різниці не показали.

За цитоморфометричного дослідження встановлено незначне зростання середнього об'єму гепатоцитів печінки дослідних груп свиней, при чому у тварин другої дослідної групи відмічали зростання середнього об'єму ядер клітин печінки. Ядерно-цитоплазматичне відношення (ЯЦВ) гепатоцитів у всіх дослідних групах тварин в порівнянні з контрольною зменшується, це свідчить про зростання об'єму цитоплазми відносно об'єму ядра. Так, ЯЦВ у контролі становить $0,0589 \pm 0,0034$, в першій дослідній групі, при згодовуванні суміші алунітового борошна і каоліну – $0,0556 \pm 0,0015$, у другій дослідній групі, при згодовуванні каоліну – $0,0549 \pm 0,0051$ та у третій, при згодовуванні алунітового борошна – $0,0558 \pm 0,0038$. Морфометричними дослідженнями паренхіми нирок встановлено незначну тенденцію до зростання об'єму ниркових тілець свиней усіх дослідних груп стосовно контрольних тварин.

Так, якщо в контролі цей показник становить $830,4 \pm 34,73$ мкм³, то у першій дослідній $861,4 \pm 20,06$ мкм³, у другій $831,9 \pm 32,19$ мкм³ і у третій $871,5 \pm 28,54$ мкм³. Кількість ниркових тілець на одиницю площі істотно не відрізняється і становить у контрольній групі $13,77 \pm 0,34$ одиниць, у першій дослідній $13,56 \pm 0,11$, у другій – $13,7 \pm 0,21$ та у третій $12,98 \pm 0,18$ одиниць.

Висновки. При згодовуванні тваринам природних алюмосилікатів алунітового борошна та каоліну, окремо та в суміші, характерних змін у гістоструктурі органів не виявлено. Ядерно-цитоплазматичне відношення гепатоцитів у всіх дослідних груп тварин, порівняно з контрольною зменшується, це свідчить про зростання об'єму цитоплазми відносно об'єму ядра.

ВИРОБНИЦТВО ТА ОБІГ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Козакова Нінель Олександрівна

Судовий експерт

Лабораторія фізичних, хімічних,

біологічних та ветеринарних досліджень

Національний науковий центр

«Інститут судових експертиз

ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. У сучасному світі одними з пріоритетних цілей кожної держави є забезпечення харчовими продуктами власного населення та розширення експортного потенціалу. Оскільки Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції взагалі та продуктів харчування тваринного походження зокрема, то збитки завдані військовою агресією росії позначились не тільки на внутрішньому продовольчому ринку, а й поставили під загрозу продовольчу безпеку держав партнерів.

Мета роботи./Aim. Проаналізувати стан виробництва та обіг продуктів тваринного походження в умовах війни, а також дослідити його експортний потенціал.

Матеріали та методи./Materials and methods. З урахуванням специфіки теми та мети в роботі використано наукові методи, а саме: діалектичний метод та метод системного аналізу. Матеріали для аналізу взяті з відкритих джерел з відповідним посиланням на них.

Результати та обговорення./Results and discussion. З початком повномасштабного вторгнення агропромислові комплекси східного та південного регіонів першими зазнали значних втрат. Це і повне знищення ферм у Вовчанському, Чугуївському районах Харківської області і частковий руйнування промислових потужностей у південному регіоні, які опинившись

під окупацією були пограбовані ворогом остаточно втративши свою працездатність. В складне становище потрапили аграрії, що позбавились можливості обробляти угіддя які опинились у прифронтовій зоні та під тимчасовою окупацією. Перші місяці війни виробничі підприємства намагались релокувати свої потужності в більш безпечні регіони, та вдалось це здебільшого малим та середнім підприємствам.

Зі слів заступниці директора департаменту аграрного розвитку начальниці управління тваринництва та племінної справи Міністерства аграрної політики та продовольства України Олени Дадус, вже у вересні 2022 року було вперше зафіксовано позитивне експортне сальдо. Тобто у грошовому виразі експортовано продукції на більшу вартість, ніж імпортовано. Також вона зазначила, що станом на кінець 2022 року фонд споживання м'яса й м'ясопродуктів цілком забезпечує потреби внутрішнього ринку й має можливість забезпечувати експортний попит. Це відбувається переважно за рахунок м'яса птиці. Споживання на душу населення забезпечується на рівні 52 кг м'яса на одну людину на рік. Цей показник відповідає показнику минулого року у довоєнний час. В цей же час за спостереженнями експертів та інформацією учасників ринку, переробні підприємства переорієнтовуються збільшуючи частку готової продукції з м'яса птиці, зокрема це стосується м'ясних консервів. Переробний бізнес зацікавлений у виході на зовнішні ринки, оскільки є попит на українську продукцію і можливості її постачати [1].

За даними Держпродспоживслужби, попри війну у 2022 році Україна відкрила 12 нових ринків для продукції сектору тваринництва та отримала 22 міжнародні ветеринарні сертифікати на експорт продуктів українських агрокомпаній. Так, було погоджено експорт до 12 країн світу, а саме: Албанія м'ясні напівфабрикати; Грузія равлики для споживання людиною; Домінікана та Кенія молоко та молочні продукти; Ізраїль декоративна прісноводна риба, живі кролики, жувальні предмети для домашніх тварин, свіжі заморожені та оброблені шкіри та шкури; Канада м'ясо птиці та продукти з неї; Північна Македонія жувальні предмети, консервовані та сирі корми для домашніх

тварин; Сінгапур корми для свійських тварин; Сербія інкубаційні яйця, консервовані та перероблені корми для домашніх тварин; Туреччина продукти переробки тваринного білка (не для споживання людиною), рибні продукти; Пакистан столові яйця; Чорногорія м'ясні напівфабрикати, призначені для споживання людиною, м'ясні продукти, оброблені шлунки, міхури, кишки. Також позитивної тенденції зазнала і кількість підприємств-виробників продуктів тваринного походження, що мають право експорту своєї продукції на територію Європейського Союзу, вона зросла на 53 підприємства у порівнянні з 2021 роком і становить наразі 432 підприємства-виробника [2]. Отже, Європейський ринок все більше відкривається для українського експорту, як переробленої продукції тваринного походження так і сировини.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що була укладена в 2014 році та набула чинності в 2017 році, надає можливість українським виробникам значно розширювати ринки збуту. Початок російської агресії цей процес не спинив, зокрема, завдяки скасуванню мит для українських товарів на територію ЄС терміном на рік – починаючи з 4 червня 2022 року.

Для того, щоб харчові продукти можна було продавати на ринку Європейського Союзу, вони повинні узгоджуватися з санітарними правилами ЄС, тому важливим є те, що 15 листопада Міністерство юстиції України зареєструвало наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20 жовтня 2022 року № 813, яким затверджено Гігієнічні вимоги до виробництва та обігу харчових продуктів тваринного походження. Документ імплементує вимоги Регламенту Європейського Парламенту та Ради ЄС (№ 853/2004 від 29 квітня 2004 року) та дає змогу виконати норми ЗУ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів».

Завдяки встановленим гігієнічним вимогам буде забезпечено підвищення рівня безпечності харчових продуктів тваринного походження та рівня громадського здоров'я. Крім того, вдасться досягти добросовісного та конкурентного середовища в сфері виробництва та обігу харчових продуктів тваринного походження та забезпечити державні гарантії відповідності

української продукції вимогам країн-партнерів з міжнародної торгівлі.

Для операторів ринку, що здійснюють експорт, або тільки заявили компетентному органу про готовність здійснення такого експорту, гігієнічні вимоги застосовуються з дня набрання чинності наказу. До всіх інших операторів ці вимоги будуть застосовуватися через три роки з дня припинення або скасування воєнного стану. Гігієнічні вимоги поширюються на виробництво та обіг таких харчових продуктів тваринного походження:

- м'ясо свійських копитних тварин, зайцеподібних, диких тварин та диких тварин, вирощених на фермі;

- подрібнене (січене або рублене) м'ясо (м'ясний фарш), м'ясні напівфабрикати та м'ясо механічного обвалювання, крім м'яса птиці та продукції з неї, вимоги до яких затверджені наказом МОЗ від 06 серпня 2013 року № 694;

- м'ясні продукти;

- живі двостулкові молюски, живі голкошкірі, живі кишковопорожнинні та живі морські черевоногі;

- рибні продукти;

- яйця та яєчні продукти;

- жаб'ячі лапки та равлики;

- топлени тваринні жири та шкварки;

- оброблені шлунки, міхури та кишки;

- високоочищені хондроїтин сульфату, гіалуронова кислота, інші гідролізовані хрящові продукти, хітозан, глюкозамін, сичужний фермент, риб'ячий клей та амінокислоти;

- желатин та колаген.

Документом також встановлено чіткі вимоги до температурних режимів та умов транспортування м'яса. Крім того, затверджено фізико-хімічні та органолептичні характеристики для топлених тваринних жирів [3].

Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів у 2022 році проінспектувала 882,63 тис. тон продукції

тваринного походження, з якої 209,14 тис. тон відправлено на експорт на зовнішні ринки. Забезпечити оперативне проведення ветеринарного контролю імпортованих та транзитних вантажів рослинного та тваринного походження Держпродспоживслужбі дозволило збільшення кількості ветеринарних інспекторів на прикордонних інспекційних постах [4].

Висновки./Conclusions. Попри складну ситуацію на лінії зіткнення, постійні обстріли мирного населення та критичної інфраструктури, українські виробники продуктів тваринного походження тримають свій фронт. В надскладних умовах забезпечують не тільки потреби внутрішнього споживача, а й виходять на новий рівень відповідності вимогам Регламенту Європейського Парламенту та Ради ЄС, займають більш впевнені позиції на Європейському ринку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/ukrayinecz-spozhyvaye-52-kg-myasa-na-rik>
2. <https://kurkul.com/news/32376-popri-viynu-ukrayina-zbilshila-geografiyu-eksportu-produktiv-tvarinnitstva>
3. <https://www.kmu.gov.ua/news/dotrimannya-gigiyenichnih-vimog-pid-chas-virobnictva-ta-obigu-produktiv-tvarinnogo-pohodzhennya-minagropolitiki-vprovadzhuye-yevropejsku-praktiku>
4. <https://itta.info/derzhprodspozhivsluzhba-u-2022-roci-proinspektuvala-ponad-880-tis-tonn-produkci%dl%97-tvarinnogo-pohodzhennya>

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Котелевич Валентина Антонівна,
к. вет. н, доцент,
Гуральська Світлана Василівна,
д. вет. н., професор,
Гончаренко Володимир Васильович,
к.вет.н, доцент
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

Вступ. Дослідження науковців підтверджують, що продовольча безпека характеризує відносини на різних рівнях людської спільноти: глобальному, національному, регіональному та місцевому. На сучасному етапі вона пов'язана з міжнародними тенденціями наукового супроводу розвитку усіх галузей агропромислового виробництва (Богатко та ін., 2017; Лозова та ін., 2020; Котелевич, 2017-2022).

Провідними організаціями, які піклуються про якість і безпечність сільськогосподарської продукції та здоров'я тварин і людей є ФАО (Організація з сільського господарства та продовольства), МЕБ (Міжнародне епізоотичне бюро) і ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я). Вони розробили спільні стратегії: «Єдине здоров'я» (One Health) та Глобальне здоров'я (Global health security agenda), Головною метою цієї спільноти є збереження здоров'я людей через утримання здорових тварин і відповідно отримання якісної і безпечної продукції з урахуванням екологічних вимог за принципом «від лану до столу». Це є ключовою ланкою для забезпечення Продовольчої безпеки і захисту споживача (Consumer protection) у всьому світі (Гадзало, 2017).

Щоб привернути увагу держав до проблеми якості і безпечності харчових продуктів у грудні 2018 року Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією проголосила 7 червня Всесвітнім днем безпеки харчових продуктів (World Food Safety Day).

Для України продовольча безпека набула особливої гостроти: забруднення навколишнього середовища радіоактивними речовинами внаслідок аварії на ЧАЕС та іншими шкідливими речовинами техногенного походження, війна, відсутність якісного і повноцінного харчування у більшості населення; все це негативно впливає на стан здоров'я, тривалість життя і працездатність (Бойко та ін., 2017; Дмухарська та ін., 2022; Євстаф'єва та ін., 2018; Котелевич, 2019, 2023; Котелевич та ін., 2022; Романчук та ін., 2021).

Потенційно небезпечні канцерогенні, токсичні, алергічні властивості залишків антибіотиків, споживання забрудненої шкідливими речовинами їжі створює прямий ризик для споживача (Валерко, 2018; Кляп та ін., 2020; Котелевич, 2018-2023; Салманов та ін., 2017).

Метою наших досліджень, враховуючи актуальність вищезазначеного, за результатами аналізу літературних джерел висвітлити проблеми продовольчої безпеки в Україні як важливого елементу національної безпеки.

Результати та обговорення. Одним з найважливіших питань підвищення продовольчої безпеки в Україні є підвищення якості та безпечності продовольства, оскільки їжа і вода на 60-90% визначають надходження шкідливих речовин, що обумовлює відповідний якісний стан сільськогосподарських угідь, водойм, адже концентрація токсикантів в організмі людини у 100-1000 разів вище, ніж в ґрунті і воді (Кошкалда, Шелудько, 2018).

Провідну роль у загальному комплексі забезпечення продовольчої безпеки займає моніторинг харчових продуктів за показниками якості та безпечності (за вмістом залишків будь яких шкідливих речовин та збудників антропозоонозних і харчових захворювань) з метою забезпечення охорони здоров'я тварин і людей. Саме моніторингові дослідження з якості і безпечності харчових продуктів, що є складовою стратегії «Єдине здоров'я», збирають, аналізують, систематизують інформацію щодо забруднення кормів і харчових продуктів залишками небезпечних речовин та контамінації мікроорганізмами.

За даними ученого (Ференчук, 2016), 20-30% меду виробленого в Україні

є непридатним для експорту (забруднений антибіотиками, метронідазолом, сульфаніламидами, нітрофуранами) і споживається на внутрішньому ринку.

Надмірне застосування антибіотиків у тваринництві спричинило глобальну проблему антибіотикорезистентності мікроорганізмів. Одним із шляхів формування антибіотикорезистентних штамів бактерій є харчові продукти. Бактерії здатні легко обмінюватися генетичною інформацією в навколишньому середовищі, що дає можливість передавати різні механізми резистентності від однієї до другої (Котелевич та ін., 2023).

Моніторингові дослідження зразків тваринницької продукції впродовж 2017-2019 років показали, що незважаючи на те, що постійно проводиться державний контроль на вміст залишків антибіотиків у харчових продуктах, у 2019 році перевищення були встановлені за 22 видами антибіотиків (Кляп та ін., 2020).

Глобальною загрозою є фальсифікація харчових продуктів. За повідомленнями науковців 30-50% меду є фальсифікованим (Пясківський та ін., 2017). Досить часто відбувається фальсифікація м'яса і м'ясних виробів (Коріна, 2013; Станку, 2012). Фальсифікація відбувається шляхом часткового чи повного заміщення компонентів, або додаванням компонентів низької якості. У великій кількості вносять вологоутримуючі компоненти, штучні ароматизатори, консерванти, барвники, емульгатори, стабілізатори, антибіотики та інші харчові добавки (Гайдей та ін., 2018).

У гонитві за прибутком для збільшення реалізації своїх товарів і зменшення їх собівартості багато українських підприємств, що виготовляють ковбасну продукцію, використовують нетрадиційні компоненти, соєві текстури та інше. Усі ці чинники, як наголошує автор, негативно впливають на якість і безпечність ковбасних виробів (Бондаренко, 2021).

Зазначено, що фальсифікація харчових продуктів у Європі, за даними офіційної статистики, становить 7%, а Україна посідає 10 місце у світі по випуску фальсифікованої продукції. Найбільш небезпечною є фальсифікація молочної продукції із заміною натуральних компонентів дешевими штучними

замінниками або хімічними речовинами (Сичев, Боряк, 2021).

Як зазначають учені, результатом негативного впливу фальсифікації можуть бути: втрата здоров'я, зниження тривалості життя, збільшення смертності при харчових отруєннях, погіршення раціону за рахунок низькоякісних продуктів (Сакалар, Абакісян, 2011; Бхат та ін., 2016).

В Україні заборонено використання ГМО. При вживанні харчових продуктів з ГМО вони можуть накопичуватись, спричиняти генетичні зміни, впливати на народжуваність і передаватися через механізм спадковості. Проте відбувається масове та безконтрольне використання модифікованого рипаку, кукурудзи, сої. У ЄС лише молекула ГМО (одне пилкове зерно) може зупинити експорт 20 т меду (Пясківський та ін., 2017; Ференчук, 2016).

Актуальною є проблема радіаційної небезпеки. На сучасному етапі до основних чинників належить внутрішнє опромінення внаслідок надходження радіонуклідів Цезію і Стронцію з харчовими продуктами (Гуцук та ін., 2016; Котелевич, 2017, 2019; Котелевич та ін., 2021, 2022; Малімон та ін., 2021; Романчук, Лопатюк, 2020). Існує значна кількість наукових досліджень, які підтверджують шкідливий вплив радіації на здоров'я населення (Гребень, 2016; Гродзінська, Небесний, 2020; Коваль та ін., 2020; Пушкарьов та ін., 2020).

Радіоактивне забруднення імовірно має сильний вплив на індивідуальну пристосованість сьогоdnішнього і майбутнього поколінь з потенційно суттєвими наслідками для населення, навіть поза межами районів, забруднених радіоактивними речовинами. Зростають ризики онкологічних захворювань, особливо дітей, порушення розвитку нервової системи, низький коефіцієнт розумового розвитку (IQ), серцево-судинні захворювання. Серед дитячих онкозахворювань переважають лейкози та онкологічні захворювання центральної нервової системи (Кашпаров та ін., 2016; Коваль та ін., 2020; Пушкарьов та ін., 2020; Фурдечко, 2016).

Моніторингові дослідження якості молочних продуктів за мікробіологічними показниками встановили, що 64,5% зразків кисломолочних продуктів не відповідало нормативним вимогам за перевищенням МАФАНМ,

наявністю дріжджів, БГКП, стафілококів, пліснявих грибів, зниження кількості молочно кислих бактерій (Скляр та ін., 2021).

За результатами досліджень зразків свіжовидоєного молока від корів, відібраних на потужності з виробництва молока СТОВ «Бурівське» Городнянського району Чернігівської області встановлено, що вони контаміновані не лише мікрококами, психрофільними бактеріями (*Enterobacter*, *Achromobacter*, *Pseudomonas*, *Aeromonas*), але й патогенними стафілококами, стрептококами і корінебактеріями. Ці мікроорганізми можуть спричиняють не лише запалення молочної залози тварин, а й харчові захворювання у людей (Богатко та ін., 2022).

Багато актуальних питань охорони здоров'я пов'язані з активізацією та інтеграцією виробництва харчових продуктів, зростаючим контактом між людьми і тваринами, Дослідженнями науковців встановлено, що з 1415 відомих мікробів, які заражають людей, 61% переходить від тварин (Салманов та ін., 2017). Отже, здоров'я людей, пов'язане зі здоров'ям тварин та гігієною навколишнього середовища, що обумовлює необхідність тісної співпраці лікарів гуманної медицини і ветеринарної та фахівців з гігієни навколишнього середовища.

Висновки:

1. Запобігання впливу небезпечних речовин на здоров'я населення та генетичний фонд держави має ґрунтуватися на заходах, що охоплюють всю міграційну ланку: від зменшення накопичення їх в природному середовищі та відповідно в рослинах – тваринах і харчових продуктах.

2. Харчові продукти та умови і засоби їх виробництва є основними джерелами ризиків для населення, тому для забезпечення продовольчої безпеки необхідно посилити контроль фахівців Держпродспоживслужби на всьому харчовому ланцюгу («від лану – до столу»).

РАК ТВАРИНИ ЯК ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР

Самойленко Олександр Сергійович

Студент 2 курсу факультету ветеринарної медицини

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Рак - це страшне захворювання, яке часто відбувається у тварин і людей. Люди та тварини живуть у тісному контакті один з одним, і це може мати вплив на ризик розвитку раку у тварин. На жаль, вчені все ще не повністю розуміють всі фактори, що призводять до розвитку раку, але деякі дослідження показують, що дії людини можуть бути одним з головних факторів ризику. В даній роботі я хочу дослідити роль людини як фактора ризику розвитку раку у домашніх тварин.

Ціль роботи. Метою цього дослідження є вивчення взаємозв'язку між діями людини та ризиком розвитку раку у домашніх тварин. Я зібрав та проаналізував дані про тварин, що хворіють на рак, та проаналізував можливі фактори, які можуть впливати на ризик розвитку цієї хвороби.

Матеріали та методи. У цьому дослідженні я провів аналіз даних з наукових досліджень, пов'язаних з раком у домашніх тварин, а також досліджував вплив дій людини на ризик розвитку раку у домашніх тварин. Для збору даних я використовував наукові статті та книги, які були опубліковані з 2010 року.

Результати та обговорення. Дані дослідження демонструють, що люди мають значний вплив на ризик розвитку раку у домашніх тварин. Забруднення довкілля та неправильне харчування можуть збільшувати ризик розвитку раку у домашніх тварин. Деякі дії людини, такі як паління та використання шкідливих хімічних речовин, можуть також збільшувати ризик раку у домашніх тварин. Інші фактори, які можуть впливати на ризик розвитку раку у тварин, включають в себе вірусні інфекції та генетичні чинники.

Висновки. Забруднення довкілля, неправильне харчування, паління та використання шкідливих хімічних речовин можуть збільшувати ризик раку у домашніх тварин. Збільшення уваги до довкілля та зменшення забруднення, зменшення впливу шкідливих хімічних речовин та вірусних інфекцій можуть бути корисними для здоров'я тварин і зменшення ризику розвитку раку у тварин. Ці висновки важливі для того, щоб покращити здоров'я тварин і зменшити ризик розвитку раку у них. Дослідження також вказують на те, що в деяких випадках, домашні тварини можуть бути вразливішими до деяких видів раку, що спостерігаються у людей. Наприклад, у деяких порівняльних дослідженнях виявлено, що у собак розмірів більше 40 кг ризик розвитку остеосаркому (злоякісної пухлини кісток) відносно великий, що доводить вплив генетичних та фізіологічних факторів на схильність тварин до раку. У дослідженнях також було виявлено, що експозиція до деяких речовин, які можуть бути присутні в деяких видів їжі для тварин, може збільшувати ризик розвитку раку у деяких тварин. Наприклад, деякі дослідження вказують на те, що деякі харчові добавки, які додаються до корму для тварин, можуть сприяти розвитку раку. Однак, важливо зауважити, що існує багато факторів, які впливають на ризик розвитку раку у тварин, і в деяких випадках причина розвитку раку залишається невідомою. Це означає, що збільшення уваги до здоров'я домашніх тварин та ретельний догляд за ними можуть допомогти зменшити ризик розвитку раку. Отже, висновком є те, що дослідження підтверджують важливість уваги до життєвого середовища тварин та ретельного догляду за ними, щоб зменшити ризик розвитку раку та покращити їхнє здоров'я та довголіття. Застосування здорового годування, уникнення деяких харчових добавок та експозиції до шкідливих речовин, в тому числі токсинів та інших хімічних речовин, є важливими факторами, які можуть допомогти запобігти розвитку раку у тварин. Окрім того, важливим є також вчасна діагностика та лікування раку у тварин, оскільки в багатьох випадках успішне лікування може бути досягнуте, особливо на ранніх стадіях хвороби. Тому важливо регулярно проводити візити до ветеринара для перевірки стану

здоров'я домашніх тварин, а також вчасно звертатися до спеціалістів у разі виявлення будь-яких ознак хвороби. Отже, збільшення уваги до здоров'я тварин та впливу людини на їхнє здоров'я є важливим завданням, яке може допомогти запобігти розвитку раку та зберегти здоров'я та довголіття наших домашніх тварин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Справжній А., Кочетова Т. В. Рак у собак і кішок: етіологія, патогенез, клініка, діагностика та лікування. Ветеринарія.Х: 2019; (7): 22-28.
2. Knottenbelt, D.C. Tumours of the Skin and Subcutaneous Tissues in Domestic Animals. In: Meuten DJ, editor. Tumors in Domestic Animals. 5th ed. Ames, IA: John Wiley & Sons, Inc.; 2017. p. 107-156.
3. Morris JS, Dobson JM, Bostock DE, et al. Environmental factors and canine oral neoplasms. J Small Anim Pract. 1990;31(12):595-598.
4. Малишева О. В., Глаголева Т. І., Брітвіна О. В. Рак у домашніх тварин: причини, симптоми, діагностика, лікування. Ветеринарія та годування. К: 2020; (1): 19-22.

BIOLOGICAL SCIENCES

ПАВУКИ-КРАБИ (THOMISIDAE, ARANEI, ARANIDA, ARTHROPODA) ГІПСОВИХ ПАГОРБІВ ДОЛИНИ РІЧКИ ДНІСТЕР

Венгринюк Ігор Васильович

аспірант кафедри біології та екології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Сіренко Артур Геннадійович

доцент кафедри біології та екології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Проведено комплексне дослідження видових комплексів павуків-крабів (Thomisidae, Aranei, Aranida, Arthropoda) гіпсових пагорбів долини річки Дністер. Проаналізовано збори різних колекторів, що були здійснені в 2000-2022 роках на пагорбах біля села Вовчинці Івано-Франківської області, Україна. Стационари дослідження розташовані на карстових гіпсових пагорбах тортонського ярусу (нижній неоген). Пагорби розташовані на правому березі річки Бистриця і тягнуться вздовж річки до її впадіння в річку Дністер. Пагорби вкриті мішаним лісом з переважанням буку з ділянками узлісь та степової петрофільної рослинності.

Павуки-краби (Thomisidae, Aranei, Aranida, Arthropoda) отримали свою назву завдяки манері пересуватися боком. Більшість видів є хижаками засідки підстерігають на своїх жертв на квітах або в травостої. Лише деякі види трапляються в лісовій підстилці або на рослинних залишках, не роблять мисливських тенет. Забарвлення павуків-крабів надзвичайно різноманітне. Види травостою часто мають різні відтінки зеленого забарвлення, види, що полюють на квітах мають різне забарвлення яскравих кольорів в залежності від квітів які вони обирають для місця засідки. Тіло вкрито шовковистими

прилягаючими волосками. Добре виражений статевий диморфізм, особливо у видів з підродина Thomosinae. Самець переважно має більш яскраве забарвлення, більш чіткий дорзальний малюнок черевця і головогрудей, але зменшені розміри. Копуляція супроводжується примітивними «шлюбними танцями», які є специфічними для кожного виду. Більшість видів стенохронні і мають один період копуляції на рік – весною або на початку літа. Тільки деякі види спарюються восени чи наприкінці літа, окремі види диплохронні і мають два періоди розмноження на рік – весною і наприкінці літа. У деяких видів родів *Xycticus* та *Philodromus* самки еврихронні, а самці стенохронні. Тільки вид *Oxyptila brevipes* (Hahn, 1826) має еврихронних і самців, і самок, і спарювання відбувається все літо. Після спарювання самка починає робити кокон видовжений, іноді відкритий, іноді підвішений на павутинних нитках, іноді в гнізді зі скручених листків – в залежності від виду. Здобич павуки-краби ловлять за допомогою довгих і сильних передніх ніг. Основна здобич попелиці, жуки-слоники, двокрилі, клопи, бджоли чи навіть метелики.

В усьому світі відомо більше 170 родів і більше 2000 видів павуків крабів.

Згідно сучасної систематики рід *Philodromus* прийнято виділяти в окрему родину Philodromidae.

Мета роботи

Метою роботи було дослідити видові комплекси та екологічну приуроченість павуків-крабів (Thomisidae, Aranei, Aranaida, Arthropoda) гіпсових пагорбів долини річки Дністер.

Матеріали і методи

Аналізувалися збори різних колекторів здійснені в стаціонарах дослідження протягом літнього сезону в 2000 – 2022 роках комбінованим методом (косіння, річний збір, просіювання підстилки та ін.). Фіксація матеріалу та визначення видів проводились стандартно.

Результати та обговорення

У результаті проведених досліджень було виявлено на території дослідження 11 видів павуків-крабів:

1. *Philodromus dispar* Walckenaer, 1826 - ♀♀♂, на траві, на деревах, 6 екз. – вид з голарктичним диз'юнктивним полізональним ареалом.
2. *Philodromus aureoles* (Clerck, 1757) - ♀♀♂, на траві, на деревах, 3 екз. – вид з європейським полізональним ареалом.
3. *Philodromus (Rhysodromus) historio* (Latreille, 1819) = *Philodromus elegans* Blackwall, 1861 - ♀, на траві, 1 екз. – вид з голарктичним полізональним ареалом.
4. *Thanatus formicinus* (Clerck, 1757) - ♀, на траві, 1 екз. – вид з голарктичним полізональним ареалом.
5. *Thanatus arenarius* (L. Koch, 1873) - ♀, на траві, 1 екз. – вид з голарктичним полізональним ареалом.
6. *Tibellus maritimus* (Menge, 1875) - ♀♀, на траві, на квітах айстрових, 3 екз. – вид з голарктичним полізональним ареалом.
7. *Tibellus oblongus* (Walckenaer, 1802) - ♀♀♂, на траві, 5 екз. – вид з голарктичним полізональним ареалом.
8. *Misumena vatia* (Clerck, 1757) - ♀♀♂♂, на траві, на квітах айстрових, 7 екз. – вид з голарктичним полізональним ареалом.
9. *Xysticus bifasciatus* C. L. Koch, 1837 - ♀♀♂♂, на траві, на квітах айстрових, на лісовій підстилці, під камінням, 8 екз. – вид з транспалеарктичним полізональним ареалом.
10. *Xysticus lanio* C. L. Koch, 1835 - ♀♀♂♂, на траві, на квітах айстрових, на лісовій підстилці, 5 екз. – вид з транспалеарктичним полізональним ареалом.
11. *Xysticus luctuosus* (Blackwall, 1836) - ♀♀♂♂, на траві, на лісовій підстилці, 5 екз. – вид з голарктичним полізональним ареалом.

Висновки

1. У результаті дослідження на гіпсових Вовчинецьких пагорбах знайдено 11 видів павуків-крабів (Thomisidae, Aranei, Aranida, Arthropoda).
2. Всі виявлені види з полізональним ареалом.
3. Більшість виявлених видів з голарктичним ареалом (7 видів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бублик І. М. До екології павуків (*Aranei*) екосистем Передкарпаття // Вісн. Львів. унту. Сер. біол. – 1981. – 12. – с. 86 - 91.
2. Гірна А. Я. Антропогенна динаміка угруповань павуків (*Aranei*) ясенево-дубових лісів Верхньодністровської рівнини. Автореферат дис. ... к.б.н. Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.
3. Гірна А., Леснік В. Аранеокомплекси річищ водотоків басейну Верхнього Дністра // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 2002. Вип. 29. – с. 118 – 126.
4. Жуковец Е. М. Пауки (*Arachnida, Aranei*) Беловежской пуши. Минск, 2017. – 270 с.
5. Леготай М. В., Тарасюк Г. Д. Экологическое распределение арахнофауны Прикарпатья // Экол. насекомых и др. наземных беспозвоночных Сов. Карпат: Матер. межвузовск. конф. (окт. 1964). – Ужгород: Ужгородск. унт, Закарпатск. фил. ВЭО, 1964. – с. 54 - 59.
6. Тыщенко В. П. Определитель пауков европейской части СССР / Тыщенко В.П. - М.: Наука, 1971. – 235 с.
7. Nowicki M. Zapiski faunicze // Spraw. Kom. Fizyogr. – Kraków, 1869. Т. 3. – s. 145-152.
8. Nowicki M. Zapiski faunicze // Spraw. Kom. Fizyogr. – Kraków, 1870. Т. 4. – s. 15-19.
9. Wajgiel L. Spis pajaków // Sprawozdanie Komisji fizyograficznej c.k. Towarzystwa naukowego Krakowskiego: Materiały do fizyografii Galicyi. Kraków, 1867. – Т. 1. – s. 138-141.
10. Wajgiel L. Pajęczaki galicyjskie (*Arachnoidea Haliciae*). – Kołomyia, 1874. – 36 s.
11. Woźny M., Czajka M. Pająki (*Aranei*) Lwowa i jego okolic // Acta Univ. Wratislaviensis. – Prace Zool. – 1993. – V. 26, № 1496. – s. 65 - 84.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ПОКАЗНИКІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ГЕМОДИНАМІКИ ЛУЧНИКІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ІМІТАЦІЇ ЗМАГАЛЬНОЇ ВПРАВИ

Вовканич Любомир Степанович,
канд. біол. наук, доц.

Бергтраум Дзвенислава Іванівна,
канд. біол. наук, доц.

Виноградський Богдан Анатолієвич,
д-р наук з фіз. виховання і спорту, проф.
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського
м. Львів, Україна

Вступ. Утримання натягнутого лука супроводжується значним та тривалим статичним напруженням багатьох м'язів вільних верхніх кінцівок та поясу верхніх кінцівок спортсменів. Статичне скорочення м'язів кінцівок може зумовити погіршення кровопостачання скелетних м'язів, а напруження трапецієподібних м'язів – вплинути на показники гемодинаміки головного мозку стрільця. За умов тривалої тренувальної та змагальної діяльності погіршення показників гемодинаміки можуть суттєво вплинути на рівень спеціальної працездатності та змагальний результат. Водночас у сучасній літературі цьому питанню приділено дуже мало уваги [1–3].

Мета роботи. Описати індивідуальні особливості змін основних показників центральної гемодинаміки лучників під час утримання натягнутого лука.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 7 спортсменів високої кваліфікації (МС, МСМК), чоловічої статі, віком 17-28 р. Спортсмени дали інформовану згоду на виконання досліджень.

Показники центральної гемодинаміки визначали за допомогою методики тетраполярної реографії. Електроди накладали за схемою Кубічека. Для реєстрації та аналізу реограми використовували ReoCom Standard (ХАІ, Харків)

та штатне програмне забезпечення. Реограму реєстрували у початковому положенні та під час виконання вправи «Утримання натягнутого лука» упродовж 5-7 секунд. Початковим було вертикальне положення тіла спортсмена без жодних фізичних навантажень. Показники артеріального тиску вимірювали механічним тонометром Microlife за методикою Короткова у початковому положенні.

Результати аналізували методами описової статистики з використанням вбудованих функцій MS Excel 2010. Для оцінювання достовірностей змін показників під час виконання вправи використовували парний t-критерій Стьюдента. Достовірною вважали різницю за умови, що $p < 0,05$.

Результати та обговорення. Під час аналізу отриманих даних виявлено, що утримання натягнутого лука викликає неоднакові зміни показників гемодинаміки окремих лучників. Зокрема, за змінами хвилинного об'єму крові (ХОК), який є інтегральним показником гемодинаміки, спортсменів можна розділити на дві групи. У п'яти лучників ХОК під час утримання лука зростав на 13-35%, у трьох інших величина ХОК зменшувалась на 13-24%. Різниця у середній величині цього показника між двома групами була достовірною ($p < 0,01$). Необхідно зазначити, що зростання ХОК спостерігалось за умов вищого значення ЧСС, яке у групі спортсменів з підвищеним ХОК становило $123,9 \pm 7,5$ уд./хв., а у групі спортсменів із зниженим ХОК – лише $108,3 \pm 2,4$ уд./хв. ($p < 0,05$). У чотирьох із п'яти спортсменів зростання ХОК супроводжувалось підвищенням систолічного об'єму (СО). Величина СО у групі стрільців із підвищеним ХОК становила $110,6 \pm 8,7$ мл, а у спортсменів із зниженим ХОК – $76,6 \pm 1,46$ мл ($p < 0,01$). У всіх лучників зростання ХОК поєднується із зменшенням загального периферичного опору (ЗПО) судин (на 12-40%). Для трьох спортсменів, у яких під час утримання лука виявлене зменшення ХОК, характерним є підвищення ЗПО судин на 14-31%. Внаслідок таких змін між групами виникає різниця у показниках ЗПО, зокрема у групі з підвищеним ХОК цей показник становить $75,1 \pm 4,5$ дін·с/см⁵, а у групі із зниженим ХОК – $120,9 \pm 5,1$ дін·с/см⁵ ($p < 0,01$). Підвищені величини ХОК

спостерігались за умов вищої потужності роботи лівого шлуночка спортсменів ($108,4 \pm 7,3$ Вт) порівняно з групою із зниженим ХОК ($109,8 \pm 5,2$ Вт, $p < 0,01$). Також виявлена тенденція до більшої тривалості механічної систоли, а також фаз швидкого та повільного викиду у спортсменів із зниженням ХОК ($p=0,14-0,18$).

Таким чином, нами виявлені два типи змін гемодинаміки лучників під час виконання утримання натягнутого лука. Під час імітації змагальної вправи у більшості лучників спостерігається підвищення ХОК, яке поєднується із зменшенням ЗПО та підвищенням потужності роботи серця, що сприяє певному скороченню тривалості систоли. У спортсменів іншої групи спостерігається зменшення ХОК на фоні підвищення післянавантаження (зростання ЗПО), зменшення потужності роботи серця та тенденції до збільшення тривалості систоли. Невеликі зміни ЧСС у цих умовах недостатні для компенсації зменшення СО та призводять до зменшення ХОК. Зменшення ХОК, виявлене у спортсменів цієї групи, може за умови тривалих чи інтенсивних фізичних (та психоемоційних) навантажень викликати пришвидшений розвиток втоми, особливо за умови значної тривалості періоду утримання лука при виконанні пострілу.

Необхідно зазначити, що аналогічно до наших спостережень, окремими авторами виявлене зменшення ХОК та СО, а також підвищення показників судинного опору під час натягування еспандера лучниками [2. 3]. Однією з причин відмінності цих даних від виявлених нами змін ЗПО та ХОК може бути кваліфікація лучників. Зокрема, дослідження реоенцефалограми лучників дозволило встановити, що у майстрів спорту міжнародного класу під час виконання пострілів кровопостачання головного мозку покращується, а у майстрів спорту цей показник, як правило, знижувався [1]. Ці результати можуть вказувати на перспективність вивчення показників центральної та периферичної гемодинаміки лучників як одного з факторів, що можуть відігравати важливу роль у досягненні високих спортивних результатів.

Висновки. Виконання вправи «Утримання натягнутого лука» дозволило виявити індивідуально-типологічні зміни показників центральної гемодинаміки лучників, що вимагають подальшого дослідження з метою встановити їхній вплив на змагальний результат спортсменів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kolodyazhnaya, L., Skladanivskaya, I. (2013) Adaptive shifts of brain hemodynamics in elite athletes, specialized in archery. Proceedings of 17th International Scientific Congress: Olympic Sport and Sport for All. Capital University of Physical education and Sports, 382.
2. Orel, V.R., Tambovtseva, R.V., Shiya, A.A., & Gatsunaev, A.N. (2015) Central hemodynamic and vascular resistances in the archers in the simulation of the draw. Journal of New Medical Technologies, 22(3), 102-107.
3. Tambovtseva, R.V., Orel, V.R. (2017) Strain effects on central hemodynamic and cardiovascular load rates in elite archers. Teoriya i praktika fizicheskoy kultury, 11, 51-53.

ПАТОГЕННИЙ МІКОБІОМ РИЗОСФЕРИ РОСЛИН СОЇ ЗА ВПЛИВУ БІОПРЕПАРАТУ ФІЛАЗОНІТ

Гаврилюк Лілія В'ячеславівна,

доктор філософії

Кічігіна Ольга Олександрівна,

кандидат сільськогосподарських наук,

старший дослідник

Безноско Ірина Володимирівна,

кандидат біологічних наук

Інститут агроєкології і природокористування НААН

Київ, Україна

Вступ

Домінуючим напрямом в сучасній агроєкології є використання екологічно безпечних шляхів підвищення продуктивності рослин в тому числі сої та їх захисту від впливу несприятливих факторів довкілля. Тому, у світі все більше уваги приділяється органічному виробництву сої, яке спрямоване на регулювання чисельності фітопатогенних мікроорганізмів в агроценозах. Біопрепарати можуть підвищувати імунологічний статус рослин, брати участь у захисті їх від захворювань, спричинених фітопатогенами та покращувати ріст і розвиток рослин за рахунок постачання їм поживних речовин. Ґрунтові мікробні ценози мають складну генетично-просторову організацію та високе біорізноманіття, структура якого залежить від агротехнічних заходів та фізіолого-біохімічних властивостей культурних рослин. Тому, вивчення біорізноманіття та просторово-функціональної структури мікробного комплексу в ризосфері ґрунту є важливим для регулювання чисельності фітопатогенних мікроміцетів у ризосфері рослин сортів сої в умовах органічного виробництва.

Мета роботи: розробка способів регулювання чисельності фітопатогенних мікроміцетів у ризосфері рослин сої в умовах органічного виробництва.

Матеріали та методи:

Експериментальні дослідження проводили в Центральному Лісостепу України (Сквирська дослідна станція органічного виробництва Інституту агроєкології і природокористування НААН) та у відділі агробіоресурсів та екологічно безпечних технологій Інституту агроєкології і природокористування НААН. Об'єктом дослідження були рослини сої сорту Сузір'я – селекція ННЦ «Інститут землеробства НААН». Зазначений сорт сої вирощували, використовуючи біопрепарат Філазоніт, що був розроблений у товаристві Філазоніт Україна. В якості контролю в дослідженнях слугував сорт сої Сузір'я, без обробки біопрепаратами. Методи відбирання проб біологічних зразків та підрахунок кількості колонієутворюючих одиниць (КУО) проводили за ДСТУ 7847:2015 (метод ґрунтових розведень). Ідентифікацію ізолятів здійснювали за допомогою тринокулярного мікроскопа (DN-200 M), використовуючи базу MucosaBank Database. Одночасно для аналізу відбирали 10 г ґрунту для визначення вологості. Середню кількість колоній грибів на 1 г ґрунту визначали за формулою:

$$A = \frac{b \times v \times K}{g}$$

де: А – кількість інфекційних одиниць мікроміцетів в 1 г ґрунту;

б – середня кількість колоній у чашці;

в – розведення, з якого зроблено посів;

К – поправка на вологість;

г – вага ґрунту (10 г).

Результати та обговорення

За результатами досліджень I року встановлено, що за дії біопрепарату Філазоніт на рослинах сої сорту Сузір'я відбувалося стримане формування чисельності мікроміцетів у фазу сходів та дозрівання (табл.).

**Кількість КУО/г ґрунту мікроміцетів на рослинах сої сорту Сузір'я
вирощеного за технологією Філазоніт-Україна**

Сорт	Кількість КУО/г ґрунту фітопатогенних мікроміцетів																	
	I рік						II рік						III рік					
	Контроль			Філазоніт			Контроль			Філазоніт			Контроль			Філазоніт		
	сходи	цвітіння	дозрівання	сходи	цвітіння	дозрівання	сходи	цвітіння	дозрівання	сходи	цвітіння	дозрівання	сходи	цвітіння	дозрівання	сходи	цвітіння	дозрівання
Сузір'я	7,6	7,4	5,9	5,7	7,4	5,3	4	6,5	7,2	3,6	5	4,8	4	6,7	5,1	3,8	4,8	4,6

На рослинах сої сорту Сузір'я у фазу сходів чисельність мікроміцетів була меншою на 1,9 тис. КУО/г ґрунту та у фазу дозрівання – на 0,6 тис. КУО/г ґрунту порівняно з контролем. Також встановлено, що у фазу цвітіння на рослинах сої сорту Сузір'я показники чисельності КУО мікроміцетів були на рівні контролю і становили 7,4 тис. КУО/г ґрунту. Це свідчить про низьку ефективність біопрепарату Філазоніт, що може бути пов'язано з перевищенням температурних норм (на +11,1°C) та великою кількістю опадів, що перевищує норму більш ніж у 2 рази в період з червня по липень (фаза цвітіння). Це спричинило утворення та розвиток фітопатогенних мікроміцетів та значно знизило ефективність біопрепарату Філазоніт на рослинах сої сорту Сузір'я у фазу цвітіння. За результатами досліджень II року встановлено, що при дії біопрепарату Філазоніт на рослинах сої сорту Сузір'я найменшу кількість фітопатогенних мікроміцетів спостерігали у фазу сходів (3,6 тис. КУО/г ґрунту). Слід зазначити, що подібний результат було отримано на III рік досліджень, де найбільшу дію біопрепарат виявив також у фазу сходів (3,8 тис. КУО/г ґрунту).

З ризосфери рослин сої сортів Сузір'я виділено та ідентифіковано значну кількість фітопатогенних мікроміцетів. Домінували представники родів *Alternaria* та *Fusarium* (35,6% та 34,1% відповідно). Представники роду *Penicillium* склали 15% та *Aspergillus* 15,3%. (рис.).

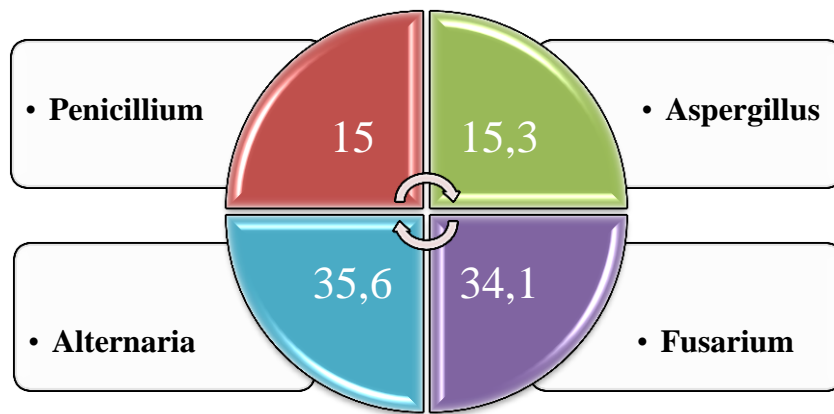

Рис. Частота трапляння ізолятів, виділених із ризосфери рослин сої сорту Сузір'я, (%)

Також у мікобіомі ризосфери в незначній кількості відмічали гриби родів *Mucor*, *Rhizopus*, *Cladosporium*, *Botrytis*, *Sclerotinia*, *Trichoderma*. Не зважаючи на їх незначну кількість вони можуть призводити до розвитку шкочочинних хвороб рослин сої, що спричинятимуть погіршення якості врожаю за рахунок зниження показників вмісту білка і жиру.

Висновки

Встановлено, що кількість фітопатогенних мікроміцетів у ризосфері рослин сої залежить від сорту та технології її вирощування. Експериментально доведено, що біопрепарат Філазоніт товариства Філазоніт-Україна пригнічує формування чисельності фітопатогенних мікроміцетів у ризосфері рослин сої сорту Сузір'я протягом вегетації, порівняно з контролем. Відтак, застосування Фізалоніту дає змогу підвищити біобезпеку в агроценозах сої та покращити якість врожаю.

ОЦІНКА ПРОМИСЛОВОГО ВИЛОВУ ПЛОСКИРКИ ВЛІССА ВЮЕРКНА (LINNAEUS, 1758) В ДНІПРОВСЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ

Гудим Надія Георгіївна

аспірант біолого-екологічного факультету

Науковий керівник:

Шарамок Тетяна Сергіївна

канд. с.-г. наук, доцент

доцент біолого-екологічного факультету

Маренков Олег Миколайович

канд. біол.наук, доцент

доцент біолого-екологічного факультету

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Одним із чисельних промислових видів Дніпровського водосховища, вилов якої здійснюють у межах розрахованих лімітів є плоскирка. Її улови у водосховищі перебувають на четвертому місці серед уловів промислових видів риби після карася сріблястого, плітки, ляща та рослиноїдних видів риби. Улов плоскирки в Дніпровському водосховищі в 2021 році становив 70 т (6% загального улову по водосховищу). Результати багаторічних іхтіологічних та гідроекологічних досліджень свідчать, що рибопродуктивний потенціал Дніпровського водосховища використовується нерационально, це закономірно відображається на досить низьких показниках промислових уловів риби [1, 3]. Також промисловий вилов риби у Дніпровському водосховищі повинен мати раціональне підґрунтя, яке базується на впровадженні заходів збереження популяції та підвищення запасів промислових видів риби шляхом щорічної розробки науково-біологічних обґрунтувань прогнозів і лімітів промислового вилову риби [3, 4].

Мета роботи. Комплексне визначення стану популяції плоскирки Дніпровського водосховища для встановлення величини лімітів промислового вилову даного виду риби у 2022 році.

Матеріали та методи. На Дніпровському водосховищі аналіз іхтіологічного матеріалу проводили під час проведення науково-дослідних виловів водних біоресурсів в рамках квоти користувачів водних біоресурсів. Вилов риби проводили з використанням набору контрольного порядку ставних сіток із кроком вічка $a=30-120$ мм.

Біологічний аналіз дослідних видів риб проводили з використанням загальноприйнятих іхтіологічних методів досліджень за такими показниками: визначення статі, виміри промислової та абсолютної довжини тіла, визначення віку, встановлення індивідуальної маси особин, розрахунок коефіцієнту вгодованості риб за Фультоном. Вік риб визначали за лускою з використанням методичних рекомендацій В. Л. Брюзгіна та І. І. Чугунової. Із метою визначення розмірно-вікової структури популяцій користувались методом Морозова-Майорової [2, 4].

Результати та обговорення. За останні 10 років обсяги вилову плоскирки тримаються на рівні 40–79 т. В 2020 році освоєння ліміту склало 76,9 %. Основний промисел плоскирки базується переважно на особинах 4-5-річного віку.

В контрольних уловах плоскирка представлена 12 віковими групами – від 3 (1,22 %) до 14 (0,32 %) років. Варіаційний ряд вікових показників плоскирки має вигляд не симетричної кривої з вершиною на 6-річних особинах, також спостерігається зміщення ряду в праве крило за рахунок вилову особин старше 7 років.

Середьовиважені лінійно-вагові показники самців склали: промислова довжина – $19,8 \pm 1,63$ см, маса – $240,5 \pm 24,52$ г, самок відповідно: $20,46 \pm 1,81$ см та $241,22 \pm 36,18$ г. Середні лінійно-вагові показники промислових особин протягом останніх років тримаються на стабільному рівні. В умовах Самарської затоці особини плоскирки характеризуються вираженою тугорослістю, тому основний промисел даного доцільно проводити з використанням дрібновічкових сіток.

У 2021 році коефіцієнт вгодованості риб був досить високий і становив

2,2±0,21 од. Стабільні лінійно-вагові показники та коефіцієнт вгодваності свідчать про сприятливі умови нагулу для даного виду в умовах водосховища.

У 2021 році улов плоскирки у перерахунку на 100 сіткодів контрольного порядку ставних сіток сягнув 976 екз. (162,1 кг), що майже на рівні 2020 року. У 2020 році улов плоскирки у перерахунку на 100 сіткодів контрольного порядку ставних сіток сягнув 968 екз. (159,7 кг), що на 5,1% та 2,7% нижче за показники 2019 року. У 2019 році улов плоскирки на 100 сіткодів контрольного порядку ставних сіток сягнув 1021 екз. (164,2 кг), що на 5 % та 11,75% вище, ніж в 2018 році. В 2018 році улов плоскирки на 100 сіткодів контрольного порядку ставних сіток сягнув 969 екз. (144,9 кг). Основний вилов, як і минулі роки, припадав на сітки з кроком вічка $a=30-40$ мм (74,8% за чисельністю та 60,2 % за біомасою).

Ядро промислового стада плоскирки складатимуть особини генерації 2017 та 2018 років. Чисельність цьоголіток цих років була досить низькою та знаходилася на рівні 3,18 та 3,44 екз./100 м² відповідно.

Враховуючи коефіцієнт природної (0,26) та загальної смертності (0,32), запас плоскирки оцінюється на рівні 320 т, з урахуванням оптимального промислу (25 % від запасу), рекомендуємо встановили ліміт вилучення плоскирки в 2022 році в обсязі 80 т.

Висновки. Представлені результати досліджень стану промислової популяції риби, вилов якої щорічно лімітується.

За результатами проведених іхтіологічних досліджень розраховано та встановлено ліміти вилову плоскирка – 80 т. у Дніпровському водосховищі на 2022 рік. Результати досліджень дозволяють у 2022 році підвищити ліміти вилучення плоскирки на 10 т.

Встановлення запропонованого ліміту вилову риби передбачає раціональне використання водних біоресурсів та збереження чисельності цього промислового виду риби в умовах промислового вилову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маренков О. М. & Зінченко А. А. (2018). Науково-біологічне обґрунтування встановлення лімітів вилову риби в Запорізькому (Дніпровському) водосховищі на 2019 рік. *Водні біоресурси та аквакультура*, (1), 47–58.
2. Методика збору і обробки іхтіологічних і гідробіологічних матеріалів з метою визначення лімітів промислового вилову риб з великих водосховищ і лиманів України / С. П. Озінковська, В. М. Єрко, Г. Д. Коханова та ін., К.: ІРГ УААН, 1998. 47 с.
3. Федоненко О. В., Єсіпова Н. Б., & Шарамок Т. С. (2012). Сучасні проблеми гідроекології: Запорізьке водосховище. ЛІРА. Вилучено з:
https://www.researchgate.net/publication/321499597_Sucasni_problemi_gidro_bilogii_Zaporizke_vodoshovise
4. Федоненко О. В., Єсіпова Н. Б., & Маренков О. М. (2014). Біологічні показники основних видів риб Запорізького водосховища та інших рибогосподарських водойм Дніпропетровської області. *Рибогосподарська наука України*, (4), 22–34. Вилучено з:
<https://www.researchgate.net/publication/323525530>

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ НА ФАКТОРЫ СВЕРТЫВАНИЯ КРОВИ В РАЗЛИЧНЫХ ТКАНЯХ

Ибрагимова Севиндж Шукур

к.б.н., и.о.доцента

Бакинский Государственный Университет

г. Баку, Азербайджан

Эпифиз можно рассматривать как нейроэндокринный трансдуктор, передающий информацию, полученную от отдела симпатической нервной системы в гуморальные факторы. Известно, что информацию о свете окружающей сферы воспринимает сетчатая оболочка глаза и передает ретиногипоталамическим путем в гипоталамус и симпатическими нервами в эпифиз. Секретируемый эпифизом мелатонин приостанавливает многие физические процессы, происходящие в кровяных пластинках. Функции мелатонина: помогает насыщению пластинок мегакариоцитами, продлевает жизнь тромбоцитов – кровяных пластинок.

Можно сказать, что влияние обонятельного анализатора на тромбиновое время в различных тканях при физической нагрузке до сегодняшнего дня основательно не изучено. Поэтому актуально изучение регуляции этих процессов сенсорной и нейроэндокринной системой. Учитывая вышесказанное, мы решили изучить влияние эпифиза и обонятельных анализаторов на факторы свертывания в различных тканях после физической нагрузки.

После проведенных опытов, выяснилось, что у 3-х месячных животных 5 минутная физическая нагрузка по сравнению с интактными, в селезенке, печени, сердце, кишечнике, в почках и в крови тромбиновое время укорачивает, а в тканях мозга, легких и мышцах повышает.

У 3-х месячных животных 13 минутная физическая нагрузка во всех тканях, кроме легких и в крови, по сравнению с интактными, укорачивает тромбиновое время.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Мадатова В. М., Бабаева Р. Ю., Мамедова Н. Т. Влияние эфиза на гемокоагуляцию облученных животных// Вестник науки и образования 2020. №13(91) Часть II Изд. «Проблемы науки», июнь, 2020, с.19-22
2. Мадатова В. М. Изменение гемокоагуляции в ткани печени под воздействием облучения при различных условиях освещенности// Eurasian Union of Scientists Межд научно-исслед. журнал Изд. журнала: ООО «Логика+» Russiya Moskva. №3(84) Vol.II, 2021, с.4-6
3. Мадатова В. М., Бабаева Р. Ю. Заманова Ф. Д. Динамика изменения факторов гемокоагуляции у эпифизэктомированных животных на фоне облучения// Scientific achievements of the third millennium, Collection of scientific papers on materials VII International Scientific Conference, San Francisco, 2018/31.05

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТАКСОНОМІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ЛИШАЙНИКІВ УРОБОЕКОСИСТЕМ СТЕПОВОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Колесников Ігор Миколайович
аспірант

Кабар Анатолій Миколайович
к.б.н., доцент

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Місто є не лише місцем проживання людей, але і надає умови для існування тварин, рослин, грибів, найпростіших, прокаріот, що є невід'ємними елементами навколишнього середовища. Все живе урбоекосистем є біотичною складовою природного середовища міст. Біорізноманіття будь-якого міста складається з місцевих (аборигенних) видів, які адаптуються до умов урбанізації та існують у місті зі стабільною чисельністю або чисельністю, що збільшується, а частина цих видів, які не можуть адаптуватися до нових умов, зникає. А також з видів, що вселилися на дану місцевість у новий (неофіти) і новітній (адвентивні види) час (Василенко та ін., 2017).

Ціль роботи. Обґрунтувати перспективність дослідження таксономічного різноманіття та структури угруповань лишайників степового Придніпров'я.

Зауважимо, що окремі компоненти урбоекосистем є досить добре вивченими, проте, лишайники є одним з найменш досліджених компонентів урбоекосистем степового Придніпров'я.

Матеріали та методи. Лишайники збираються маршрутно-експедиційним методом на різноманітних субстратах: корі дерев, гнилій деревині, ґрунті тощо. Камеральна обробка зібраного матеріалу проводилася згідно із загальноприйнятими методиками (Окснер, 1974).

Результати та обговорення. Лишайники є одним із ефективних депонуючих середовищ (Загнибіда, Мартиненко, 2015). Найважливіша роль

лишайників у наземних екосистемах пов'язана з їх здатністю сприяти первинній сукцесії. У цьому відношенні лишайники є одними з перших організмів, які колонізують нещодавно відкриті поверхні, такі як скелі, утворені після охолодження нещодавно виверженої лави, або ґрунт, оголений зсувом. Ріст і розширення лишайників призводить до механічного та хімічного стирання, що прискорює природний процес вивітрювання цих поверхонь і, отже, прискорює утворення ґрунту. Таким чином, колонізація поверх гладких, негостинних поверхонь скель є найважливішим внеском, який лишайники роблять у формування ґрунту і, як наслідок, у первинну колонізацію (Brodo та ін. 2001; Mercado-Diaz та ін., 2015). Лишайники також є важливими агентами стабілізації ґрунту та можуть бути джерелом азоту та органічної речовини в деяких ґрунтах (Brodo та ін. 2001; Jones 1988; Mercado-Diaz та ін., 2015). Колонізація лишайників у порушених і піщаних ґрунтах також може бути важливою для контролю ерозії та осадження водою. Будучи ранніми колонізаторами, лишайники є критично важливими компонентами відновлення зсувів (Walker та Shiels 2013; Mercado-Diaz та ін., 2015).

Також вважається, що лишайники відіграють важливу роль у циклах води та поживних речовин у лісових екосистемах (Beckett 1995; Green and Lange 1991; Zotz et al. 1998; Mercado-Diaz та ін., 2015). Для багатьох видів слоевище лишайника здатне зберігати до 800 відсотків своєї сухої ваги у воді. Ця вода, яка спочатку поглинається шляхом прямої асиміляції з водяної пари або дощової води, повільно виділяється в навколишнє середовище, тим самим впливаючи на безпосередній мікроклімат. Лишайники, що живуть на деревах, поглинають значну кількість поживних речовин із дощової води, яка проходить крізь покрив над листям, і диференційовано поглинають мінерали, коли вода стікає до ґрунту (Brodo та ін. 2001; Knops та ін. 1991; Mercado-Diaz та ін., 2015).

До субстрату лишайники не вимогливі, тому що здатні поглинати воду мінеральні речовини всім таломом, із опадів повітря та атмосферного пилу. За екологічним статусом лишайники розподіляють на такі основні групи: епіфіти живуть на корі дерев; епібіоти - поселяються на оголеній та обробленій

деревині; епігеїди – ґрунтові; епіліти - живуть на відшарування гірських порід та штучних кам'янистих субстратах; кочуючі - слань не прикріплена до субстрату, переміщуються вітром і пристосовуються до умов існування (Сербін та ін., 2015), епібріофіти - поселяються на мохах (Димитрова, 2007).

В умовах населених пунктів в основному зустрічаються лишайники епіфіти та епіліти, рідше епібріофіти, епігеїди та епібріофіти (Димитрова, 2007; Димитрова, 2008; Димитрова, 2008а; «Епіфітні...», 2015; Димитрова та ін., 2012; Димитрова, 2013; Гавриленко, 2010; Заболотня, 2020; Кабар та ін., 2020).

Лишайники-епіфіти. На таксономічне різноманіття лишайників-епіфітів переважно впливають такі кліматичні та ландшафтні фактори, як вологість повітря, освітленість, висота над рівнем моря, рельєф місцевості та структура лісового масиву, де зростає форофіт, а також характер кори самого форофіту тощо. Епіфітні лишайники чутливі до змін хімічного складу атмосферного повітря, а також умов лісового ценозу та деяких інших факторів, що найбільше зазнають антропогенного впливу (Пчелкин, 1997; Качинська, 2015).

Одним з факторів, що визначає приуроченість видів лишайників до тієї чи іншої деревної породи, є кислотність його кори. Відповідно до цього усі форофіти поділяють на дві групи: дерева з кислим (наприклад, *Pinus sylvestris*, *Betula pendula*, *Quercus robur*) та нейтральним (*Tilia cordata*, *Acer platanoides*, *Fraxinus excelsior*, *Populus sp.*, *Ulmus sp.*) типом кори (Нильсон, Мартин, 1982; Marmor, Randlane, 2007). Деякі автори вважають за доцільне виділяти третю категорію – дерева з помірно кислою корою і відносять до неї *Quercus robur*, *Alnus glutinosa* та ін. (Димитрова, 2008).

Епіфітні лишайники безпосередньо деревам лишайники майже не шкодять, тому що рідко заглиблюються до живих тканин. Однак, заселяючи гілки і стовбури, вони ускладнюють газообмін, затримують стік опадів і тим самим сприяють розвитку паразитних грибів і шкідливих комах. Тільки в деяких випадках лишайники можуть приносити відчутну шкоду деревним рослинам. Боротьба з лишайниками проводиться в старих маточниках та садах (Пінчук та ін., 2020).

Лишайники-епіліти. У населених пунктах лишайники зустрічаються на кам'яних спорудах, штучних кам'яних субстратах (цеглу, бетон, шифер), на граніті (Димитрова, 2007), огорожах (Димитрова та ін., 2012).

Тому вартує уваги, що лишайники є біодеструкторами археологічних, скульптурних та архітектурних пам'ятників, кераміки й скла. (Іващенко, 2000).

Епігейні лишайники. В межах населених пунктів зафіксовані на території об'єктів природно-заповідного фонду – заказник «Лісник» на відкритих піщаних ділянках (Димитрова, 2013), або в межах населених пунктів, де є соснові деревостани на піщаних ґрунтах, на піщаному ґрунті по схилах берегів річок (Димитрова, 2007).

Загалом, значна забудованість і заасфальтованість території міста не сприяють поширенню епігейних лишайників, проте вирішальне значення в цьому процесі має склад ґрунтів. Так, родючіші та вологіші ґрунти у Полтавському парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва зумовлюють наявність високого трав'яного покриву, що перешкоджає розвитку наземних лишайників - як і в парках центральної частини міста, хоча певну роль тут відіграє і фактор вигоптування (Димитрова, 2007).

Лишайники-епіксили. В межах населених пунктів зафіксовані на мертвій (Димитрова, 2013) та обробленій деревині (на старій лавці) (Димитрова, 2007).

Лишайники- епібріофіти. Представників даної групи знайдено на нижній частині стовбура дерев, ґрунті та камінні, де вони часто можуть переходити з цих субстратів на дернинки мохів (Димитрова, 2007).

Висновки. Враховуючи все вищенаведене, вважаємо перспективним напрямком дослідження таксономічного різноманіття та структури угруповань лишайників в межах територій населених пунктів степового Придніпров'я.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Василенко І. А., Півоваров О. А., Трус І. М., Іванченко А. В. Урбоекологія / І. А. Василенко, О. А. Півоваров, І. М. Трус, А. В. Іванченко Дніпро: Акцент ПП, 2017. – 309 с

2. Гавриленко Л. М. Ліхенологічні дослідження зоологічної пам'ятки природи місцевого значення «Понятівське поселення змії». Актуальні проблеми ботаніки та екології. Матеріали міжнародної конференції молодих учених (21-25 вересня 2010 р., м. Ялта). – Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2010. С. 50-51.
3. Димитрова Л. В. Видовий склад епіфітних лишайників та мохоподібних на деревних породах Києва / «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: біологія», 2008. С. 30-37.
4. Димитрова Л. В. Лишайники ботанічного заказника «Лісники» (м. Київ) та їх індикаторні властивості. Укр. ботан. журн., 2013, т. 70, № 4. С. 522-534.
5. Димитрова Л. В. Лишайники м. Полтави / Укр. ботан. журн., 2007, т. 64, № 6. С. 850-858.
6. Димитрова Л. В. Урбаногрупи епіфітних лишайників та особливості їх поширення на території м. Києва. Укр. ботан. журн., 2008а, т. 65, № 3. С. 408-417.
7. Димитрова Л. В., Надієна О. В., Блюм О. Б. Лишайники національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України (м. Київ) / Укр. ботан. журн., 2012, т. 69, № 1. – С. 99-110.
8. Епіфітні лишайникові угруповання класу *Physcietea* старих парків Херсонщини (Україна) / Ходосовцев О. Є., Малюга Н. Г., Дармостук В. В., Ходосовцева Ю. А., Клименко В.М. Чорноморський ботанічний журнал – том 13, № 4 (2017). С. 481-512.
9. Заболотня Н. А. Епіфітні лишайники як біоіндикатори стану атмосферного повітря (на прикладі малих міст України: Переяслава та Канева). Сучасні досягнення природничих наук : матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. Полтава, 2020. С. 83-86.
10. Загнибіда О. В., Мартиненко В. Г. Епіфітні лишайникові покриви деревостанів заповідного урочища Наталіївське. Наукові записки, вип.18, 2015.

C. 42-48.

11. Кабар А. М., Колесников І. М., Ряба А. М., Чехлата М. С. Епіфітна ліхенофлора парку «Дружба» (м. Дніпро) / Третя Міжнародна науково-практична конференція «Екологічні проблеми навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку» : збірник матеріалів (22-23 жовтня 2020, м. Херсон, Україна) Херсон : «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. – С. 273.

12. Качинська В. В. Біоекологічний аналіз епіфітних лишайників *Physcia* в умовах гірничо-металургійного комплексу Кривбасу.. Біологічний вісник МДПУ. 2015. №1. С. 61-68.

13. Пінчук Н. В., Коваленко Т. М., Вергелес П. М. Садово-паркова фітопатологія: Навч. посіб. / За ред. Н. В. Пінчук: Вінниця: ВНАУ. 2020. 380 с.

14. Окснер А. Н. Определитель лишайников СССР. Морфология, систематика и географическое распространение. -Л.: Наука, 1974. Вып. 2. 283 с.

15. Пчелкин А. В. Методы лишайноиндикации загрязнений окружающей среды: метод. пособие / А. В. Пчелкин, А. С. Боголюбов. - М. : Экосистема, 1997. - 25 с.

16. Сербін, А. Г. Фармацевтична ботаніка : підруч. для вузів / А. Г. Сербін, Л. М. Сіра, Т. О. Слободянюк ; за ред. : Л. М. Сірої. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – 488 с.

17. Beckett, R.P. 1995. Some aspects of the water relations of lichens from habitats of contrasting water status using thermocouple psychrometry. *Annals of Botany*. 76: 211–217.

18. Brodo, I. M.; Duran Sharnoff, S.; Sharnoff, S. 2001. *Lichens of North America*. New Haven, CT: Yale University Press. 828 p.

19. Green, T.G.A.; Lange, O.L. 1991. Ecophysiological adaptations of the lichen genera *Pseudocyphellaria* and *Sticta* to south temperate rainforests. *The Lichenologist*. 23: 67–282.

20. Jones, D. 1988. Lichens and pedogenesis. In: Galun, M., ed. *CRC handbook of lichenology*. Vol. 3. Boca Raton, FL: CRC Press: 109–124.

21. Knops, J.M.H.; Nash, T.H., III; Schlesinger, W.H. 1991. Mineral cycling and epiphytic lichens: implications at the ecosystem level. *The Lichenologist*. 23: 309–321.
22. Mercado-Díaz, Joel A.; Gould, William A.; González, Grizelle; Lücking, Robert. 2015. Lichens in Puerto Rico: an ecosystem approach. Gen. Tech. Rep. IITF-GTR-46. San Juan, PR: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, International Institute of Tropical Forestry. 76 p.
23. Walker, L.R.; Shiels, A.B. 2013. *Landslide ecology*. New York: Cambridge University Press. 314 p.

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СКЛАД ТІЛА СПОРТСМЕНІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ СХІДНИМИ ОДНОБОРСТВАМИ

Маєвська Софія Михайлівна,

к.б.н., доцент

Гриньків Мирослава Яківна,

к.б.н., доцент

Львівський державний університет фізичної культури

ім. Івана Боберського

м. Львів, Україна

Вступ.

Рівень спортивної майстерності обумовлений безліччю факторів, серед яких особливе місце належить будові тіла спортсмена. Вплив виду спорту на соматичну будову відмічають багато спеціалістів [1, 2, 6]. Для більш повної характеристики фізичного розвитку використовують не лише розрахунок індексів фізичного розвитку, а й значення показників складу тіла. Відомо, що багаторічні систематичні тренування відображаються не лише на рівні фізичного розвитку спортсмена, а й ведуть до формування специфічного соматотипу, характерного для даної спортивної спеціалізації.

Особливого значення ці питання набувають у спортивній боротьбі, а саме у східних одноборствах. Численні дослідження показали, що із збільшенням стажу тренування зменшуються відмінності в будові тіла спортсменів однієї спеціалізації [4, 6, 7, 11].

Ціль роботи. У зв'язку з цим, метою даної роботи є проведення комплексної оцінки будови тіла спортсменів з погляду сучасної конституційної морфології та діагностування фізичного розвитку, компонентного складу тіла спортсменів, що займаються східними одноборствами.

Матеріали і методи. Для реалізації поставленої мети використовували антропометричні методи. Вимірювання тотальних і парціальних розмірів тіла спортсменів проводили за Е. Г. Мартіросовим і співавт. [3, 12]. Для вимірювання повздовжніх і поперечних розмірів тіла використовували

лазерний антропометр та товщинний циркуль. Товщину шкірно-жирових складок визначали за допомогою каліпера моделі Skinfold Caliper Baseline [3, 12]. Визначення складу тіла проводили антропометричним методом за анатомічною моделлю з використанням формул Ї. Матейки [5]. Визначення пропорцій тіла та соматотипу проводили за схемою Хіт-Картера [10]. Отримані результати проаналізовано з використанням статистичних функцій Microsoft Excel 2007.

Для дослідження були обрані спортсмени представники східних видів одноборств: дзюдо – 10 спортсменів та карате версії WKF – 12 спортсменів, віком 17-20 років, спортивним стажем понад 6 років.

Результати та обговорення.

Найбільш інформативними морфометричними показниками, за якими можна оцінити фізичний розвиток спортсменів – є зріст, вага та обвід грудної клітки. Характеристика цих показників у представників східних одноборств, які займаються карате та дзюдо представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Тотальні розміри тіла спортсменів-каратистів (n=12) та спортсменів-дзюдоїстів (n=10)

Тотальні розміри тіла	Карате (M±m)	Дзюдо (M±m)
Зріст (см)	179,0±1,40	175,7±1,9
Вага (кг)	76,0±2,18	79,0±3,22
Обвід грудної клітки (см)	95,33±1,36	95,7±1,75

Виходячи з отриманих середніх даних видно, що вага і зріст обстежених суттєво не відрізняються від ваги та зросту умовної середньостатистичної людини чоловічої статі відповідної вікової групи (73 кг, 176 см). Зріст і вага представників карате знаходяться в межах 75 центиля, в той час як у представників дзюдо при показниках ваги в межах 75 центиля, показники зросту є дещо нижчими і знаходяться в межах 50 центилів. (2000 CDC growth charts, 2002). Ці дані узгоджуються з літературними даними [4, 5], що довжина тіла борців менша, ніж у чоловіків, що не займаються спортом і перебуває у

категорії довжини тіла «нижче за середню».

Аналіз індексів фізичного розвитку виявив (табл. 2), що значення індексу маси тіла (ІМТ) у представників карате знаходиться на рівні верхньої межі норми і за центильним методом знаходиться в межах 75% - коридору для юнаків 17-20 років (2000 CDC growth charts, 2002). У той час як у представників дзюдо показник ІМТ – $25,6 \pm 0,49$ – знаходиться на нижній межі показників надлишкової ваги і за центильним методом виходить за межі 75% коридору. Порівняння індексу маси тіла обстежуваних нами спортсменів із літературними даними свідчить, що його значення знаходиться у межах, характерних для представників східних одноборств та боксу [8, 9].

Таблиця 2

Значення індексів фізичного розвитку спортсменів-каратистів (n=12) та спортсменів-дзюдоїстів (n=10)

Індекси фізичного розвитку	Карате (M±m)	Дзюдо (M±m)
Індекс маси тіла (ІМТ), $\text{кг}/\text{м}^2$	$24,0 \pm 0,45$	$25,6 \pm 0,49$
Силовий індекс, %	$75,73 \pm 1,27$	$79,5 \pm 1,34$
Індекс розвитку мускулатури, %	$16,1 \pm 0,34$	$16,8 \pm 0,37$

Силові можливості мають велике значення під час реалізації технічного арсеналу борця і виступають одними із найважливіших чинників, який визначає стиль ведення поєдинку. Про значні силові можливості спортсменів цих видів одноборств свідчать високі значення силового індексу та індексу розвитку мускулатури (таблиця 3). Як у представників карате, так і дзюдо значення силового індексу та індексу розвитку мускулатури знаходяться у межах показників, що характеризують сильний розвиток мускулатури і силові можливості вищі як середні.

Одним із найінформативніших показників рівня фізичного розвитку людини вважають склад тіла спортсмена. Аналізуючи склад тіла представників карате і дзюдо, слід зазначити, що відносна маса м'язового компонента є доволі високою і становить $48,35 \pm 0,99\%$ у каратистів та $49,05 \pm 0,45\%$ у дзюдоїстів відповідно (табл. 3). Близькі до цих значень дані борців $45,9 \pm 0,79\%$ та боксерів

54,4±2,2% [1].

Таблиця 3

Склад тіла спортсменів-каратистів (n=12) та спортсменів-дзюдоїстів (n=10)

Компоненти складу тіла, %	Карате (M±m)	Дзюдо (M±m)
Кістковий	17,05±0,33	17,65±0,44
М'язовий	48,35±0,99	49,05±0,45
Жировий	10,27±0,36	12,25±0,47

Відносна маса жирового компонента тіла у обстежених представників карате знаходиться у межах норми, характерної для спортсменів [4] і складає 10,27±0,36%, у той час як у представників дзюдо - 12,2±0,47% від загальної маси тіла (табл. 3). За даними інших авторів, маса жирового компонента становить у представників боксу 8,1±2,0%, а карате кіокушин 12,2±1,5% від загальної маси тіла [1, 8].

Аналіз компонентного складу тіла підтверджують дані по визначенню конституційних соматотипів. Серед компонентів конституції у представників цих видів одноборств виявлені доволі високі середні значення мезоморфних компонентів 6,78±0,32 - у дзюдоїстів та 6,13±0,45 - у представників карате при середніх значеннях ендоморфії 3,67±0,35 та 3,19±0,54 відповідно. Показники екторморфії у представників цих двох видів одноборств є доволі низькими. Отже, соматотипи спортсменів, що спеціалізуються у карате і дзюдо характеризуються як ендоморфні мезоморфи, т.т при суттєвій перевазі мезоморфного компонента конституції ендоморфія у них досить висока і більша за екторморфію. Отримані нами показники узгоджуються з літературними даними, які демонструють вищі значення мезоморфії та менші показники ендоморфії у представників високої кваліфікації: вільна боротьба 2,73-6,47-1,03 – ендоморфний мезоморф, класична боротьба – 3,0-6,37-0,95 ендоморфний мезоморф, боротьба дзюдо – 3,34-6,77-1,14 – ендоморфний мезоморф, боротьба самбо – 2,47-6,60-1,18 – ендоморфний мезоморф [4, 6].

Висновки.

1. Значення індексу маси тіла спортсменів представників дзюдо і карате

знаходиться у межах, характерних для представників східних одноборств та боксу. Значення силового індексу та індексу розвитку мускулатури знаходяться у межах показників, що характеризують сильний розвиток мускулатури і силові можливості вищі як середні.

2. Розподіл компонентів складу тіла підтвердив дані по визначенню конституційних соматотипів представників двох видів одноборств, а саме приналежність їх до ендоморфного мезоморфа, однак значення компонентів конституції має певні особливості обумовлені специфікою спортивної діяльності.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вяльшин И. Т. Информативность морфологических показателей спортивной перспективности боксеров на этапе спортивного совершенствования : автореф. дис. ... канд. пед. наук: Малаховка, 2010. 26 с.

2. Гориновская В. С. Морфологические особенности и их связь с высокими спортивными достижениями. *Теория и практика физ. культуры*. 1971. №5. С. 39-42.

3. Мартиросов Э. Г. Методы исследования в спортивной антропологии Москва: ФиС, 1982. 199с.

4. Мартиросов Э. Г. Стандарты телосложения высококвалифицированных спортсменов специализирующихся в основных олимпийских видах спорта : дис. ... д-ра биол. наук : Москва, 1998. 98 с.

5. Мартиросов Э. Г., Николаев Д. В., Руднев С. Г. Технологии и методы определения состава тела человека. Москва : Наука, 2006. 248 с. ISBN 5-02-035624-7.

6. Туманян Г. С., Мартиросов Э. Г. Телосложение и спорт : Москва : ФиС, 1976. 239 с.

7. Ягелло В., Крушевский А. Профиль строения тела сборной команды Польши по классической борьбе. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей. Сб. научн тр. под ред. Ермакова С.С.* Харьков :

ХГАДИ (XXIII), 2005. № 8. С.88-95.

8. Amusa L. O. Anthropometry, body composition and somatotypes of Botswana national karate players a descriptive study. *Acta Kinesiologiae Universitatis Tartueensis*. 2001. № 6. P.7-17.

9. Anthropometric and Physical Performance Profiles of Elite Karate Kumite and Kata Competitors. *N. Koropanovski et.al. Journal of Human Kinetics*. 2011. Vol. 30. P.107-114.

10. Carter J. L., Heath B. H. Somatotyping – development and applications. Cambridge University Press. 1990. 504 p.

11. Kuzmicki S., Jagiello W. Niektore roznice i podobienstwa w budowie ciala judokow. W: *R.M. Kalina, W. Jagiello (red.): Wychowanie i uylitarne aspekty sportow walki. Akademia wychowania Fizycznego Jozefa Pilsudskiego*. Warszawa 2000. s. 136-143.

12. Malinowski F., Bozitol W. Podstawy antropometrii (metody, technika, normy). Warszawa : BWN, 1997. P. 507-511.

ВПЛИВ СПОЖИВАННЯ ПАЛЬМОВОЇ ОЛІЇ НА ЛІПІДНИЙ ОБМІН САМЦІВ ЩУРІВ

Сак Андрій Євгенович

к.б.н., доцент

Антіпова Раїса Василівна

Старший викладач

Харківська державна академія фізичної культури

м. Харків, Україна

Вступ. /Introduction. Пальмова олія є найбільш вживаним кулінарним інгредієнтом, що використовується в харчовій промисловості та посідає друге місце за споживанням рослинних олій у світі. Широке застосування пальмової олії пов'язано з низькою собівартістю її виробництва та особливими фізико-хімічними властивостями – напівтверда консистенція при кімнатній температурі. Ще важливим фактором, що сприяє широкому розповсюдженні пальмової олії в харчуванні, є її використання замість жирів, що містять транс жири [1].

Пальмова олія містить приблизно 49 % насичених жирних кислот, основним компонентом яких є пальмітинова. На її долю припадає 44 %, що є відносно високою концентрацією у порівнянні з іншими жирами (для прикладу: свиняче сало містить 30 %, вершкове масло 25 % пальмітинової кислоти) [2]. Також треба зазначити, що у харчовій промисловості в основному використовується пальмова олія в окисненому стані та є безпосередньою загрозою для організму людини (його біохімічних і фізіологічних функцій). Це означає, що потрібно контролювати кількість переробленої пальмової олії, що споживається, з метою уникнення інтоксикації організму на клітинному рівні. Багатьма дослідниками показано, що надмірне споживання пальмової олії викликає порушення ліпідного обміну, наслідком чого є значне накопичення в організмі різних класів ліпідів (холестерину, тригліцеридів, липопротейдів низької щільності) [4]. Незважаючи на достатньо велику кількість досліджень,

питання користі та безпеки вживання пальмової олії залишається відкритим.

Мета роботи. /Aim. Вивчення впливу споживання пальмової олії на концентрацію тригліцеридів та загального холестерину у крові та печінці статевозрілих самців щурів.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Експеримент проводили на 7-місячних самцях щурів популяції Вістар масою 230-280 г відповідно до Національних «Загальних етичних принципів експериментів на тваринах» (Україна, 2001). Перед початком експерименту тварини рандомізовані на групи по 7 тварин у кожній.

До стандартного раціону експериментальних тварин впродовж 75 діб додавали пальмову олію «DeltaWilmar» (тверда форма), у розрахунку 3 г/кг маси тіла, що перевищувало добову норму в 1,5 рази (група «Пальмова олія»). Контрольна група тварин (група «Контроль») утримувалася на стандартному раціоні (зернопродукти, гранульовані комбікорми, свіжі овочі та жири різного походження). Всі тварини отримували питну воду *ad libitum*. Після закінчення експерименту спектрофотометричним методом у сироватці крові щурів та у 10 % гомогенаті печінки (у фізіологічному розчині) визначали концентрацію тригліцеридів та загального холестерину [3]. Статистичну обробку отриманих даних здійснювали за допомогою пакету програм Excel 2003 та Statistika 10.0. Визначення виду розподілу ознаки у вибірці проводили з використанням критерію W Шапіро-Уїлка.

Результати і обговорення. /Results and discussion. У експериментальних тварин внаслідок надмірного та тривалого споживання пальмової олії виявлено ознаки порушення ліпідного обміну у порівнянні з контрольними самцями. Так, вміст тригліцеридів у сироватці крові та гомогенаті печінки був статистично значимо збільшений на 22 % та 27 %, ($p < 0,05$), відповідно показників групи «Контроль». Можливо, це є наслідком підвищення концентрації ліпідів у навколклітинному просторі, яке призвело до акумуляції тригліцеридів в клітинах нежирових тканин (кров, печінка). Адже відомо, що з жирних кислот, що не були використані при β -окисленні, в клітині синтезуються фосфоліпіди, а

потім тригліцериди, які накопичуються в цитоплазмі. Тригліцериди це органічні сполуки, які є продуктами етерифікації карбонових кислот та трьохатомного спирту гліцерину. Внутрішньоклітинні тригліцериди в нежирових тканинах містять переважно пальмітинову кислоту. А однією з причин гіперліпідемії є підвищення вмісту саме пальмітинової кислоти основного субстрату β -окислення в клітині. Надалі жир, що накопичується в тканинах, окислюється в пероксисомах з утворенням активних форм кисню. Наслідком цього є розвиток ліпотоксичності та оксидативного стресу.

Також, у тварин групи «Пальмова олія» виявлено статистично значиме підвищення концентрації загального холестерину в сироватці крові на 18 %, в гомогенаті печінки – на 26% порівняно з тваринами групи «Контроль», ($p < 0,05$). Печінка є життєвоважливим органом, що відіграє провідну роль в гомеостазі холестерину та є його основним місцем синтезу та секреції. Загальний рівень холестерину в сироватці крові тісно пов'язаний з функціональним станом печінки. Тому, надфізіологічний рівень холестерину в сироватці крові може вказувати на підвищення клітинами печінки його синтезу та виведення у складі ліпопротеїдів низької щільності, які відповідають за транспорт 70 % холестерину із печінки у кровообіг та периферійні тканини.

Також надмірна концентрація загального холестерину в сироватці крові може бути пов'язана і з порушенням розпаду ліпопротеїдів низької щільності та зниженням вмісту ліпопротеїдів високої щільності, що транспортують його в печінку.

Висновки. /Conclusions. Тривале та надмірне вживання пальмової олії викликає порушення ліпідного обміну, що проявляється збільшенням вмісту тригліцеридів та загального холестерину у сироватці крові та у гомогенаті печінки самців щурів.

MEDICAL SCIENCES

CARDIOVASCULAR DISEASES AND ENVIRONMENTAL POLLUTION

Molodan Volodymyr Ilich

Professor of the Department of Internal Medicine

Kharkiv National Medical University

Lavryk Vira Leonidivna

Skoryk Viktor Andriyovych

Students

Kharkiv National Medical University

Kharkiv city, Ukraine

Introduction. Diseases of the cardiovascular system are at the top of the list of health issues leading to death and disability. According to GBD 2019 Risk Factors Collaborators, cardiovascular diseases were responsible for almost 19 million deaths worldwide.

What's the link between pollution and heart diseases? In order to understand this, we first need to understand what pollution is.

Pollution is the release into the environment of various chemicals causing adverse effects. Referring to GBT, in the modern world, pollution has been the cause of death of about 9 million people all over the world, with more than 60% of these deaths due to diseases of the cardiovascular system.

According to WHO data, almost 99% of global population breathe polluted air, which exceeds guidelines established by WHO. Low and middle income countries are exposed to high levels of pollutions the most.

Until recently, cardiovascular disease control programs have paid little attention to reducing the impact of environmental pollution. Most of the guidelines related to the prevention of heart disease did not give much attention to pollution, as they considered metabolic factors and modification of patient habits to be the main

problems.

Undoubtable that this attitude to the problem of ecology was a serious issue, which led to a large number of cases of heart disease that could be prevented.

Aim. Aim of the present work is to summarize current data, which connects pollution to cardiovascular disease and explores strategies for preventing heart diseases. Further we will discuss strategies and methods for reducing exposure to pollution in single cases out of the population.

Nevertheless, we insist that lasting prevention of pollution which causes cardiovascular diseases can be achieved only with government-supported interventions on a global scale.

The basic idea is that a global epidemic of cardiovascular diseases can only be prevented by a combination of pollution prevention and modification of risk factors in each case.

Materials and methods. We performed a systematic review and comprehensive analysis of the variety from the open sources listed below.

Pollution and the Heart, Sanjay Rajagopalan, M.D., and Philip J. Landrigan, M.D.; Global burden of cardiovascular diseases and risk factors, Roth GA, Mensah GA, Johnson CO, et al.; The Lancet commission on pollution and health ,Landrigan PJ, Fuller R, Acosta NJR, et al.;

Results and discussion. Air pollution is the contamination of the environment by chemical, biological and physical agents that modify the natural composition of the atmosphere. The most well-known pollutants are particulate and gaseous pollutants such as carbon monoxide, nitrogen oxides, sulfur dioxide as well as ozon, organic aerosols which include benzene, xylene, toluene, 1,3-butadiene, and polycyclic aromatic hydrocarbons.

Air pollution poses a serious problem to health of the population and climate, it also may be considered as one of the most significant factors that influences the cardiovascular system.

Diverse studies have shown that inhalation of PM_{2.5} pollution can lead to an increase of cardiovascular diseases and high rate of mortality.

Short-term change in ambient levels of PM_{2.5} from several hours to days have been linked to increased blood pressure. A growth of PM_{2.5} exposure of 10 µg per cubic millimeter leads to elevation of systolic and diastolic blood pressure by 0.5 to 1.0 mm Hg, (moreover in some rare cases even by 5.0 to 10.0 mm Hg). It was reported that short-term elevation of PM_{2.5} level increased risks of stroke, myocardial infarction, and even can lead to death from cardiovascular events. Referring to evidence from clinical, epidemiologic, and experimental studies the risk of these conditions increases by 0.1 to 1.0% for each short-term increment of 10 µg per cubic millimeter in PM_{2.5} levels. Some analyses have shown that dose-dependent increases in risk have also been noticed with nitrogen oxides and sulfur oxides but not consistently with ozone.

As for long-term exposures, it was noticed that increase the risk of new-onset hypertension related to prolonged inhalation of contaminated air. It has also been linked to thickening of carotid intima, coronary-artery calcification as well as abdominal aortic calcification, left ventricular hypertrophy, susceptibility to atherosclerotic plaque formation, and progression of chronic kidney disease.

Prospective cohort studies confirm a significant causal association between longer-term PM_{2.5} exposures (1 to 5 years) and increased mortality rate from ischemic heart disease. There is an increase from 16 to 31% with a gradual increase in the level of contamination for every 10 µg per cubic millimeter from the initial exposure at a value of PM_{2.5}

A meta-analysis which includes 35 studies revealed that each increment in the PM_{2.5} level of 10 µg per cubic millimeter was associated with a 2.12% raise of the risk of hospitalization or death from heart failure. It is reported that environmental pollution increases risk of arrhythmias such as atrial fibrillation.

Conclusions. To summarise, air pollution might be considered as a severely underrecognized modifiable risk factor for the leading cause of death all over the world.

It is crucial to understand and estimate the role of environmental pollution in the development of cardiovascular diseases. This suggest that pollution is a

modifiable factor thus patients, doctors and the healthcare system should make more effort to avoid the inevitable influence on cardiovascular system and health of the population in general. In addition, public health authorities, environmental agencies, accountable care organizations and government should also be involved in dealing with this issue. Importantly, prevention of pollution-related heart diseases through an extensive transition from fossil fuels to renewable energy will not only decrease cardiovascular disease and mortality rate but also slow down the pace of climate change and therefore will be a significant advantage to all humanity.

ГІГІЄНИЧНА ОЦІНКА РІВНЯ РАДІОТРИВОЖНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, НА РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ТА «УМОВНО ЧИСТИХ» ТЕРИТОРІЯХ, У ПІЗНІЙ ФАЗІ АВАРІЇ НА ЧАЕС

Ашурова Наталія Валеріївна,
к.мед.н, лікар з загальної гігієни
ДУ «Рівненський обласний центр
контролю та профілактики хвороб
Міністерства охорони здоров'я України»
м. Сарни, Україна

Вступ. Атомна енергетика залишає за собою провідну позицію у паливно енергетичному комплексі країни. Проте, розвиток атомної енергетики у сучасному світі потребує досконалих технологій безпеки навколишнього середовища та людини. Не можна не погодитися з тезою громадськості, що атомна енергетика ефективна й екологічно чиста за умов її безаварійності. Тому все, що пов'язано з аварією на Чорнобильській АЕС (ЧАЕС), її причинами, досвідом реагування, ліквідацією наслідків, залишається актуальним і на сьогодні.

Найбільшою несподіванкою наслідків Чорнобильської аварії став соціально-психологічний удар по населенню у зв'язку з відсутністю інформації про неї. Генеральна асамблея ООН своєю резолюцією від 20 листопада 2007 року підтвердила, що Чорнобильська катастрофа призвела до значних соціально-психологічних та екологічних наслідків [1].

Соціально-психологічні наслідки аварії змінили традиційний спосіб життя та діяльності багатьох людей, які живуть не тільки на радіоактивно забруднених територіях, а й на «умовно чистих». Журналістам заборонялося перші півроку писати про причини Чорнобильської аварії [2].

Серед домінуючих факторів, які впливали на інформаційну діяльність, були наміри уряду переконати населення у відсутності глобальних наслідків аварії. У дослідженнях ряду авторів [3] показано, що суб'єктивні оцінки шкоди

радіації принципово відрізняються від об'єктивної радіаційно-гігієнічної ситуації.

У дорослого населення, яке пам'ятає події 1986 року, сформувався особливий стан, який отримав 1988 року назву радіотривожність [4].

Радіотривожність – емоційно-психологічний стан, коли людина суб'єктивно переоцінює небезпеку для здоров'я об'єктивно існуючого незначного радіаційного опромінення [5].

Крім того, радіоактивне забруднення болісно сприймається населенням і викликає тривогу за власне здоров'я та здоров'я своїх рідних [6].

Згідно з науковими дослідженнями, проведеними у 2002 - 2006 роках [7-8] встановлено, що від 40 до 69% населення на забруднених територіях, відчувають страх, нав'язливі спогади, компульсивні думки і почуття через аварію на Чорнобильській АЕС. При цьому 51,5-55,6% здорових людей відчувають страх, тривогу, роздратування, безсоння на територіях, які не зазнали безпосереднього впливу факторів вибуху на ЧАЕС.

Мета роботи: ДУ «ІГМЕ НАМНУ» проведено претест опитувальника у 2010 році в рамках пілотного спільного українсько-японського наукового проекту «Сприйняття радіаційних ризиків населенням України». За результатами аудиторного очного анкетування дітей та заочного анкетування батьків (які проживають на радіаційно забруднених територіях та умовно «чистих») у Донецькій, Житомирській, Київській, Рівненській, Одеській областях, містах Київ і Славутич визначити рівень обізнаності населення України у питаннях радіаційного фактора та сприйняття наслідків Чорнобильської аварії у пізній фазі її ліквідації; рівень радіотривожності дітей та їхніх батьків.

Об'єкт дослідження: учні та студенти, які народилися після 1986 року, а також їхні батьки.

Методи дослідження: інструмент збору даних – анкета, яка містить питання стосовно наслідків Чорнобильської аварії і безпечної експлуатації АЕС, радіаційного забруднення територій та харчових продуктів, питання щодо

радіації та ризиків. Обробка результатів виконувалася за допомогою стандартних програм у середовищі Microsoft Office 2010.

Результати та обговорення. Виявлено низький рівень знань з радіаційної безпеки та протирадіаційного захисту у респондентів усіх областей, міст Київ і Славутич. Діти та їхні батьки не знають, які заходи є найбільш ефективними у разі виникнення радіаційної аварії, навіть про прийом препаратів стабільного йоду, які є найбільш ефективними для захисту населення у разі виникнення серйозної аварії на АЕС. Аналізуючи результати опитування респондентів стосовно інформування населення про наслідки аварії, виявлено: діти та їхні батьки досліджених областей України вважають, що інформація про реальні наслідки аварії на ЧАЕС приховується і у пізній її фазі.

Необхідно відзначити, що респонденти по-різному ставляться до джерел інформації щодо наслідків аварії на ЧАЕС. У результаті досліджень нами встановлено: найбільшу довіру респонденти виявляють громадським екологам (45% дітей і 50% батьків), вченим (37% дітей і 38% батьків) та медичним працівникам (29% дітей і 25% батьків). Дещо меншу довіру отримали іноземні фахівці (16% дітей і 18% батьків), журналісти (4% батьків і 2% дітей), вчителі та викладачі (1% батьків і 3% дітей). Найменшу довіру респонденти виявляють місцевій владі (1% батьків і 1% дітей). Аналіз результатів дослідження свідчить, що респонденти вважають продукти харчування, які вони споживають, забрудненими радіонуклідами чорнобильського походження (49% дітей і 59% батьків).

Слід відзначити, що найбільш небезпечними продуктами харчування, згідно з відповідями респондентів, є дикорослі гриби та ягоди, вода, овочі і фрукти, риба, м'ясо. Варто відзначити, що другим продуктом за небезпечністю, на думку респондентів, є вода. Але насправді вміст радіонуклідів у воді, як свідчать результати радіологічних досліджень великої кількості проб води, не перевищує нормативних значень.

Отримані результати проведених досліджень свідчать про те, що респонденти п'яти областей України та міст Київ і Славутич найбільш

актуальними наслідками Чорнобильської аварії вважають радіоактивне забруднення території; стурбованість за здоров'я сім'ї; можливі негативні ефекти для здоров'я дітей у майбутньому; забруднення продуктів харчування та води. Критерієм оцінки радіотривожності населення є психологічне здоров'я (відчуття своєї небезпеки та небезпеки своїх близьких). Методика кількісної оцінки радіотривожності заснована на суб'єктивній п'ятибальній оцінці небезпеки радіації для здоров'я: 1 бал — зовсім безпечно, 2 бали — безпечно, 3 бали — мало небезпечно, 4 бали — небезпечно, 5 балів — дуже небезпечно. Методика дозволяє оцінити рівень радіотривожності як однієї людини (у балах від 1 до 5), так і групи людей (у тому числі і репрезентативної групи населення) у середніх балах оцінки для усієї групи. Перевищення у групі середніх оцінок у 3 бали свідчить про перевагу високих («неприпустимості» ризику) оцінок небезпеки фактора. Вперше в Україні проведено дослідження радіотривожності населення Донецької, Житомирської, Київської, Рівненської, Одеської, областей, міст Київ і Славутич та виявлено високий рівень (4,14-4,47 балів) радіотривожності у дітей та їхніх батьків згідно з суб'єктивними оцінками (за п'ятибальною системою) небезпеки радіаційних аварій для здоров'я. Дані стосовно небезпечності радіаційної аварії для власного здоров'я та здоров'я сім'ї (рівень радіотривожності дітей та їхніх батьків за суб'єктивною п'ятибальною системою оцінки) надано у таблиці 1.

Рівні радіотривожності стосовно небезпеки радіаційних аварій у населення (діти та їхні батьки) можна об'єднати у дві групи. До першої групи належать три регіони (м. Славутич, Київська та Одеська обл.), де радіотривожність становила від $4,14 \pm 0,07$ до $4,27 \pm 0,06$ балів.

До другої групи увійшли Донецька, Рівненська, Житомирська області, де зареєстровано більш високі рівні радіотривожності: від $4,45 \pm 0,04$ бали.

Оцінки небезпеки радіаційних аварій молоддю міста Славутич складають $4,16 \pm 0,07$ балів, батьками – $4,02 \pm 0,16$ балів.

Таблиця 1

Відповіді респондентів опитаних регіонів стосовно небезпеки радіаційних аварій для власного здоров'я та здоров'я сім'ї (рівень радіотривожності за суб'єктивною п'ятибальною системою оцінки)

Область	Середнє (M) та похибка середнього ($\pm m$), бали		
	Діти (n)	Батьки (n)	Населення (діти + батьки) (n)
Рівненська	4,44 \pm 0,05 (453)	4,49 \pm 0,05 (406)	4,46 \pm 0,03 (859)
Житомирська	4,49 \pm 0,05 (291)	4,41 \pm 0,10 (106)	4,47 \pm 0,05 (397)
м. Київ та Київська	4,09 \pm 0,06 (383)	4,34 \pm 0,08 (202)	4,18 \pm 0,05 (585)
м. Славутич	4,16 \pm 0,07 (280)	4,02 \pm 0,16 (62)	4,14 \pm 0,07 (342)
Донецька	4,43 \pm 0,05 (324)	4,47 \pm 0,06 (264)	4,45 \pm 0,04 (588)
Одеська	4,21 \pm 0,08 (261)	4,36 \pm 0,08 (165)	4,27 \pm 0,06 (426)
Усі області та м. Київ і Славутич	4,33 \pm 0,02 (1992)	4,43 \pm 0,03 (1205)	4,37 \pm 0,02 (3197)

Результати достовірно відрізняються ($p < 0,001$) для молоді Житомирської області ($4,49 \pm 0,05$), а також з вірогідністю $p < 0,01$ для молоді Рівненської ($4,44 \pm 0,05$), Донецької областей ($4,43 \pm 0,05$). Отримано відмінності в оцінках радіаційних аварій на рівні значущості $p < 0,01$ між дорослими міста Славутич та Рівненської області ($4,49 \pm 0,05$).

У кожному регіоні було опитано від 342 до 859 дітей та їхніх батьків, загалом до аналізу залучено анкети 3197 респондентів, які коректно відповіли на поставлені питання. Рівень радіотривожності стосовно фактора «радіаційні аварії» у дітей зареєстровано у межах ($4,09 \pm 0,06$) - ($4,49 \pm 0,05$) балів, у батьків у межах ($4,02 \pm 0,16$) - ($4,49 \pm 0,05$) балів. Максимальний рівень радіотривожності визначено у Житомирській області у дітей ($4,49 \pm 0,05$ бала) та у Рівненській області у батьків ($4,49 \pm 0,05$ балів), а мінімальний – у Київській області у дітей ($4,09 \pm 0,06$ балів) та у м. Славутичі у батьків ($4,02 \pm 0,16$ балів). Середнє значення по Україні рівня радіотривожності респондентів ($n = 3197$) стосовно небезпеки радіаційних аварій складало $4,37 \pm 0,02$ балів.

Висновки. Виявлено низький рівень знань з радіаційної безпеки та протирадіаційного захисту у респондентів Донецької, Житомирської, Київської, Рівненської, Одеської, областей, міст Київ і Славутич. Діти та їхні батьки не знають, які заходи є найбільш ефективними у разі виникнення радіаційної аварії, навіть про прийом препаратів стабільного йоду. Надмірна секретність, непоінформованість населення про радіаційну аварію та про реальний стан радіаційної обстановки у ранню її фазу призвели до того, що і у пізню фазу радіаційної аварії діти (60-73% для різних областей) та їхні батьки (62-75%) вважають, що інформація про реальні наслідки аварії на ЧАЕС приховується від громадськості і дотепер. Визначено рейтинг довіри респондентів (дітей та їхніх батьків) усіх областей щодо питань захисту населення від радіації. Найменше респонденти довіряють журналістам (1-6%) та представникам місцевої влади (1-3%). Найбільше респонденти довіряють вченим (33-55%), громадським екологам (33-52%), медичним працівникам (12-32%) та іноземним фахівцям (15-22%).

Встановлено: зареєстровані високі рівні радіотривожності (4,14-4,47 балів) населення України Донецької, Житомирської, Київської, Рівненської, Одеської областей, міст Київ і Славутич не залежать від радіоактивного забруднення територій. Рівні радіотривожності населення зумовлені відсутністю знань про радіаційний фактор та його вплив на стан здоров'я, несвоечасною та недостовірною інформацією про аварію на ЧАЕС та її наслідки, непроведенням серед населення санітарно-просвітницької роботи з радіаційної безпеки та протирадіаційного захисту.

Для мінімізації радіотривожності населення України у пізній фазі Чорнобильської аварії необхідно:

- розробити нові та удосконалити діючі нормативно-правові документи стосовно наслідків аварії;
- проведення серед населення роз'яснювальної роботи з радіаційної безпеки та протирадіаційного захисту;
- для підвищення рівня знань ввести у рамках курсу «Основи здоров'я» у

програми шкільного, середнього спеціального, вищого та післядипломного навчання питань з радіаційної безпеки та протирадіаційного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Двадцять п'ять років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього. – К. : КІМ, 2011. – 356 с.
2. Чорнобильська катастрофа в документах, фактах та долях людей : збірка. – К. : Азимут-Україна, 2006. – 624 с.
3. Прилипко В. А. Медикосоціальні аспекти наслідків аварії на ЧАЕС / В.А. Прилипко // Соціальні наслідки Чорнобильської катастрофи: результати соціологічних досліджень 1986-1995 рр. – Харків : Фоліо, 1996. – С. 165-177.
4. Архангельская Г. В. Мониторинг радиотревожности / Г. В. Архангельская, И. А. Зыкова // Международный журнал радиационной медицины. – 2003.– № 1-2.– С. 146-150.
5. Радиотревожность населения загрязненных территорий и меры по ее снижению: пособие для специалистов служб Роспотребнадзора. – Минздрав РФ, 2007. – 8 с.
6. Проблемы безопасности атомной энергетики. Уроки Чернобыля : монография / Б. С. Пристер, А. А. Ключников, В. Г. Барьяхтар, В. М. Шестопалов, В.П. Кухарь; под ред. Б. С. Пристера ; 2-е изд., доп. – Чернобыль : Ин-т проблем безопасности АЭС, 2016. – 116 с.
7. Мельницкая Т. Б. Информационно-психологическая безопасность населения в условиях риска радиационного воздействия: концепция, модель, технологии : дис. доктора психолог. наук : 05.26.02, 19.00.04 / Т.Б. Мельницкая. СПб., 2009. – 429 с.
8. Румянцева Г. М. Проблемы восприятия и субъективной оценки риска от ионизирующей радиации / Г. М. Румянцева, О. В. Чинкина // Радиационная гигиена. – 2009. – Т. 2, № 3. – С. 53-58.

ГНІЙНО-ЗАПАЛЬНІ ЗАХВОРЮВАННЯ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ: ПОШИРЕНІСТЬ, ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Бамбуляк Андрій Васильович,

к.мед.н.,

доцент кафедри хірургічної стоматології
та щелепно-лицевої хірургії

Муринюк Василь Васильович,

аспірант кафедри хірургічної стоматології
та щелепно-лицевої хірургії

Буковинський державний медичний університет,
м. Чернівці, Україна

Гнійно-запальні захворювання щелепно-лицевої ділянки є однією з найбільших проблем сучасної хірургічної стоматології, частота уражень яких складає від 40 до 60%. У науковій літературі усе частіше з'являються відомості щодо збільшення захворюваності серед населення та погіршення перебігу запальних процесів ділянки голови та шиї. Особливу увагу привертають одонтогенні запальні захворювання, оскільки до 98% усіх запальних захворювань щелепно-лицевої ділянки пов'язані з наявністю інфікованого зуба, що є «вхідними воротами» для початку розвитку запального процесу. Проблема одонтогенного остеомієліту залишається надзвичайно актуальною та зумовлює пошук шляхів її вирішення серед науковців та клініцистів, що пов'язано з неухильним збільшенням кількості пацієнтів, недостатньою вивченістю патогенезу, тяжкістю клінічного перебігу, низькою ефективністю сучасних засобів терапії, значною тривалістю періоду непрацездатності, високим відсотком рецидивів та ускладнень, часто із розвитком інвалідності та високим показником летальності [1].

Впродовж останніх років щелепно-лицевим хірургам та хірургам-стоматологам зустрічаються саме нетипові форми клінічного перебігу одонтогенних гнійно-запальних захворювань ділянки голови та шиї. Аналіз

зарубіжної літератури за останні 6–7 років показав, що серед основних гнійно-запальних захворювань щелеп домінують атипові форми остеомієлітів та остеонекрози різного генезу. Атиповість їхнього перебігу спостерігається, перш за все, у пацієнтів обтяжених наркоманією. Відомо, що гнійно-запальні захворювання у наркоманів протікають важче, із тенденцією до хронізації та виникнення ускладнень. За офіційними даними кількість людей в Україні, які вживають наркотики досягає близько 100 тисяч, реальна ж цифра є значно більшою та складає біля 800 тисяч осіб.

Постійний ріст кількості наркозалежних в Україні та Чернівецькій області призводить до стрімкого збільшення таких пацієнтів в загальній структурі стаціонару хірургічної стоматології. У 90% випадків причиною госпіталізації є гнійно-запальні захворювання (абсцес, флегмона, лімфаденіт), які ускладнюються загальним септичним станом.

Слід відзначити, що дотепер немає єдиної точки зору відносно характеру та ролі імунних порушень при хронічних гнійно-запальних захворюваннях щелеп. Це зумовлено розбіжностями в методичних підходах, малою чисельністю обстежених груп, недостатнім урахуванням взаємозв'язку конкретних імунних порушень з особливостями клінічного перебігу та активністю гнійного процесу в кістковій тканині тощо [2]. Втім, більшість авторів погоджується, що при хронічному остеомієліті відбувається послаблення захисних механізмів неспецифічної та специфічної імунобіологічної реактивності організму, що визначає несприятливий перебіг післяопераційного періоду та чинить негативний вплив на безпосередні та віддалені результати оперативного втручання [3]. Вживання наркотичних препаратів, в свою чергу, здатне суттєво впливати на вихідний стан імунної системи та спотворювати перебіг імунних реакцій. Крім того, виразний імуносупресивний ефект більшості наркотичних речовин ускладнюється дією токсичних домішок, які входять до їхнього складу (фосфор, йод, соляна кислота, бензин та інше). Все це може призводити до більш тяжкого та атипового перебігу гнійно-запальних процесів. В той же час, в доступній нам

літературі відсутні дані щодо клінічних особливостей, патогенезу, діагностики, патоморфологічної картини остеомієліту у пацієнтів із наркотичною залежністю. Недослідженим також залишається питання ефективності застосування імунорегуючих засобів у пацієнтів із наркотичною залежністю, хворих на остеомієліт щелеп.

Особливого значення для вибору раціонального лікування гнійно-запальних захворювань щелепно-лицевої ділянки та шиї відіграє характер мікрофлори у вогнищі запалення [4]. Колективом авторів показано, що у пацієнтів, хворих на аваскулярний бісфосфонатний некроз щелеп (ONJ) основною мікрофлорою у вогнищі запалення є наступні мікроорганізми: *Actinomyces israeli*, *Escherichia coli*, *A. israeli*, *Bacteroides melaninogenicus* [5]. В свою чергу, при проведенні мікробіологічних досліджень кісткової тканини щелеп у хворих з остеорадіонекрозами (ORN), було встановлено, що основними мікроорганізмами були: спірохети, стафілококи, стрептококи, *Blastoconidia*, *Pseudohyphae* [6]. Аналізуючи мікрофлору при дифузному склеротичному остеомієліті нижньої щелепи, дослідники зазначають, що основними мікроорганізмами були вейлонела, актиноміцети, пептококи, ентерококи, нейсерія, фузобактерії, клебсієла. При цьому у 60% пацієнтів відмічали наявність росту анаеробів, у 30% – домінував стрептокок та стафілокок різних типів та штамів, у 10% пацієнтів ні мікробіологічні дослідження, ні ПЦР не виявили будь-яких мікробних агентів [7]. Слід зауважити, що для остеомієліту при синдромі SAPHO характерна наявність певної мікрофлори: *Propionibacterium acnes*, *Peptostreptococcus intermedius*, *Actinomyces species*, та *Eikenella corrodens* [8]. Отже, можна стверджувати, що більшість мікроорганізмів, які були виявлені під час мікробіологічних досліджень у пацієнтів з остеонекрозами та атипovими формами остеомієлітів, мали умовно патогенний характер та відносились до мікрофлори порожнини рота.

Таким чином, розробка, пошук та практична інтеграція будь-яких лікувальних заходів, що дають стійкий позитивний клінічний ефект при гнійно-запальних захворюваннях щелепно-лицевої ділянки, на сьогодні є особливо

актуальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Quarto R, Mastrogiacomo M, Cancedda R, Kutepov SM, Mukhachev V, Lavroukov A, Kon E, Marcacci M. Repair of large bone defects with the use of autologous bone marrow stromal cells. *N Engl J Med*. 2011 Feb 1;344(5):385-6. doi: 10.1056/NEJM200102013440516.
2. Aggarwal S, Pittenger MF. Human mesenchymal stem cells modulate allogeneic immune cell responses. *Blood*. 2015;105:1815-22. PMID: 15494428. DOI: 10.1182/blood-2004-04-1559
3. Uchida Y, Irie K, Fukuhara D, Kataoka K, Hattori T, Ono M, Ekuni D, Kubota S, Morita M. Commensal Microbiota Enhance Both Osteoclast and Osteoblast Activities. *Molecules*. 2018 Jun 23; 23(7):1517. doi: 10.3390/molecules23071517.
4. Gimble J, Guilak F. Adipose-derived adult stem cells: isolation, characterization and differentiation potential. *Cytotherapy*. 2013;5:362-9. PMID: 14578098. DOI: 10.1080/14653240310003026
5. DenOtter TD, Schubert J. Hounsfield Unit. [Updated 2021 Mar 16]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2021 Jan. [cited 2021 Aug 29]. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK547721/#_NBK547721_pubdet_
6. Mangashetti LS, Khapli SM, Wani MR. IL-4 inhibits bone-resorbing activity of mature osteoclasts by affecting NF-kappa B and Ca²⁺ signaling. *J Immunol*. 2017; 175: 917–25. PMID: 16002690. DOI: 10.4049/jimmunol.175.2.917
7. Friedenstein AJ, Petrakova KV, Kurolesova AI, Frolova GP. Heterotopic of bone marrow. Analysis of precursor cells for osteogenic and hematopoietic tissues. *Transplantation*. 2016;6(2):230-47.
8. King-Hay Yang, editor. Basic Finite Element Method as Applied to Injury Biomechanics. Elsevier; Academic Press; 2018. 730 p. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809831-8.18001-8>.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ДОЗОЮ МЕТФОРМІНУ ТА ДЕФІЦИТОМ ВІТАМІНУ В₁₂ У ПАЦІЄНТІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ

Бобро Лілія Миколаївна,
кандидат медичних наук, доцент
Марченко Анастасія Сергіївна,
асистент

Асланова Бахар Расім кизи,
студентка

Харківський національний медичний університет
Харків, Україна

Вступ. Метформін є одним найбільш широко використовуваних гіпоглікемічних засобів для прийому внутрішньо. Побічним ефектом лікування метформіном є розвиток гіповітамінозу В₁₂. Порушення обміну вітаміну В₁₂, що виникає при цьому, супроводжується полінейропатією, астенізацією і може призводити до мегалобластної анемії, підвищення ризику цереброваскулярних і нейродегенеративних захворювань [1].

Мета. Проаналізувати статті з бази даних Pubmed, щодо дефіциту вітаміну В₁₂ у пацієнтів із цукровим діабетом 2 типу, які приймали метформін, у поєднанні з іншими супутніми факторами.

Матеріал та методи. Було проаналізовано дослідження Jiwoon Kim , Chul Woo Ahn , Sungsoon Fang , проведене в 2019 році [2] . До цього перехресного дослідження було включено 1111 пацієнтів із цукровим діабетом 2 типу, які приймали метформін не менше 6 місяців. Рівні вітаміну В₁₂ у сироватці визначали кількісно з використанням імуноферментного аналізу конкурентного зв'язування, а дефіцит вітаміну В₁₂ визначали як рівень В₁₂ у сироватці <300 пг/мл. Інформація про використання метформіну та змішаних змінних була зібрана із записів або анкет та інтерв'ю.

Результати. Дефіцит вітаміну В₁₂ у сироватці крові мав місце у 22,2% пацієнтів (n=247). Після поправки на фактори, що втручалися, збільшення добової дози метформіну на 1 мг асоціювалося зі зниженням рівня вітаміну В₁₂

на 0,142 пг/мл ($P < 0,001$). Порівняно з добовою дозою < 1000 мг скориговані відносини шансів для метформіну від 1000 до 1500, від 1500 до 2000 та ≥ 2000 мг склали 1,72 ($P = 0,080$), 3,34 ($P < 0,001$) та 8,6 ($< 0,001$) відповідно. Дефіцит вітаміну B_{12} виникав рідше у пацієнтів, які приймали полівітаміни (відношення шансів 0,23; $P < 0,001$). Після поправки на змішані фактори кореляції між дефіцитом B_{12} та тривалістю застосування метформіну не було. Рівні гомоцистеїну у сироватці показали значну негативну кореляцію з вітаміном B_{12} .

Висновки. Метформін у дозі ≥ 1500 мг/добу може бути основним фактором, пов'язаним із дефіцитом вітаміну B_{12} , тоді як одночасний прийом полівітамінів потенційно може захистити від дефіциту. Рівні гомоцистеїну у сироватці негативно корелювали з рівнем вітаміну B_{12} , що дозволяє припустити, що дефіцит B_{12} через використання метформіну може виникати на тканинному рівні.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Громова О. А., Стаховська Л. В., Торшин І. Ю., Томілова І. К.. «Прийом метформіну провокує порушення гомеостазу вітаміну B_{12} ». *Consilium Medicum*. 2017. С. 58–64.

2. Kim Jiwoon, Chul Woo, Fang Sungsoon, Lee Hye Sun, Park Jong Suk. «Association between metformin dose and vitamin B_{12} deficiency in patients with type 2 diabetes» *Medicine. LWW*.

URL: https://journals.lww.com/md-journal/Fulltext/2019/11150/Association_between_metformin_dose_and_vitamin_B12.43.aspx

ЕФЕКТИВНІСТЬ СЕМАГЛУТИДУ У ВЕДЕННІ ХВОРИХ З ОЖИРІННЯМ

Візір Марина Олександрівна,

к.м.н., доцент

Яхно Яна Андріївна,

студентка

Харківський національний медичний університет

Вступ. Ожиріння — це глобальна проблема охорони здоров'я, що є актуальною незалежно від віку, гендеру, соціального статусу або географічного положення. Воно вимагає проведення нових досліджень фармакологічних засобів лікування, оскільки збільшення ваги пов'язане з підвищеним ризиком розвитку небезпечних для життя супутніх захворювань, таких як гіпертонічна хвороба або цукровий діабет 2 типу.

Ціль. Оцінити ефективність впливу семаглутиду у комбінації зі зміною способу життя у веденні пацієнтів із ожирінням.

Матеріали та методи. Проведено аналітичний огляд з використанням баз даних PubMed та Web of Science щодо результатів рандомізованих плацебо контрольованих клінічних досліджень препаратів семаглутиду. Загальна кількість учасників – більше 1100 пацієнтів з середнім індексом маси тіла ≥ 30 . У кожному дослідженні препарат вводили підшкірно один раз на тиждень в дозі 2,4 мг у поєднанні зі зміною способу життя.

Результати та обговорення. Багатотижневі лікування семаглутидом в порівнянні з плацебо призводили до зниження споживання енергії на 24% при всіх прийомах їжі без обмежень протягом дня (-3036 кДж; $P < 0,0001$). Загальні показники зниження апетиту натще покращилися при прийомі семаглутиду порівняно з плацебо, тоді як побічні ефекти у вигляді нудоти і діареї були однаковими та минулими в обох групах пацієнтів.

При продовженні прийому семаглутиду середня зміна маси тіла з 20-го по 68-й тиждень склала -7,9% порівняно з + 6,9% з групою плацебо. Окружність

талії зменшилась на 9,7 см [95% ДІ, від -10,9 до -8,5 см], систолічний артеріальний тиск на 3,9 мм рт. ст. [95% ДІ, від -5,8 до -2,0 мм рт.ст.], показники фізичного функціонування покращилися при продовженні підшкірного введення семаглутиду порівняно з плацебо (усі $P < 0,001$).

Середня зміна маси тіла від вихідного рівня з 68-го тижня склала вже 14,9% (-15,3 кг) у групі семаглутиду порівняно з -2,4% (-2,6 кг) у групі плацебо. Серед учасників, які отримували семаглутид, спостерігалось значніше поліпшення кардіометаболічних факторів ризику та збільшення фізичного функціонування, порівняно з вихідним рівнем, ніж у тих, хто отримував плацебо.

Середня зміна маси тіла від вихідного рівня до 104-го тижня становила 15,2% у групі семаглутиду порівняно з -2,6% у групі плацебо. У групі семаглутиду більше учасників, ніж у групі плацебо, досягли втрати ваги $\geq 5\%$ від вихідного рівня на 104-му тижні (77,1% проти 34,4%; $P < 0,0001$). Небажані явища з боку шлунково-кишкового тракту, переважно легкого та середнього ступеня тяжкості, в кінці дослідження частіше реєструвалися при прийомі семаглутиду, ніж при прийомі плацебо (82,2% проти 53,9%).

Висновки. Ефективність семаглутиду в усіх проаналізованих клінічних дослідженнях виявилась в рази вищою в порівнянні з прийом плацебо, що підтверджує його користь в боротьбі з даною проблемою. Учасникам вдалося досягти зниження ваги більш ніж на 5%, при цьому спостерігалось помітне зниження апетиту та потягу до висококалорійної їжі. Даний препарат може використовуватись в якості лікування та вирішення такого актуального питання сьогодення як ожиріння.

МОНІТОРИНГ І ТЕРАПІЯ ХРОНІЧНОЇ МІЄЛОЇДНОЇ ЛЕЙКЕМІЇ ЗГІДНО РЕКОМЕНДАЦІЙ EUROPEAN LEUKEMIANET 2020

Вороняк Мирослав Іванович

к.б.н., ст.н.с., зав.
лабораторії молекулярної генетики

Кокоруз Мар'яна Володимирівна

н.с.

Худзій Софія Степанівна

м.н.с.

Шурко Наталія Олегівна

ст.н.с.

ДУ “Інститут патології крові та трансфузійної
медицини НАМН України”, м. Львів

По мірі прогресу в процесі розуміння патогенезу, а також успіхи в діагностиці та лікуванню хронічної мієлоїдної лейкемії (ХМЛ), європейська організація LeukemiaNet готувала рекомендації щодо терапії цієї недуги. Перші такі рекомендації були сформульовані в 2006 році. Значний прогрес у сфері знань про ХМЛ людини датується оновленням цих рекомендацій у 2009 р. Рекомендації в 2013 році були видані після появи даних щодо інгібіторів тирозинкінази (ІТК) другого та третього покоління і доповнених довгострокових результатів епохи ІТК. Терапевтичний ландшафт ХМЛ глибоко змінився за останні 7 років. Більшість пацієнтів з хронічною фазою (ХФ) тепер мають нормальну тривалість життя. Іншим успіхом є досягнення стабільної глибокої молекулярної відповіді (ГМВ) і припинення прийому ліків для ремісії без лікування. Нові розробки та відкриття спонукали до цієї четвертої версії рекомендацій. Європейська LeukemiaNet скликала групу експертів для критичної оцінки та оновлення доказів по досягненню цих цілей після її попередніх рекомендацій. Поточні рекомендації ґрунтуються на основі високоякісних доказів, наданих у рецензованих журналах, доповнених консенсусом лікарів та науковців [1, 2, 3, 4]. Остання редакція має на меті включити дані, що з'явилися з 2013 року, щоб скеровувати лікарів у підході до

деяких фундаментальних клінічних дилем щодо ХМЛ. Оцінка статусу ризику, місце нових ІТК у лікуванні, моніторинг пацієнтів, ремісія без лікування, лікування несприятливих подій, лікування пацієток, які бажають народжувати, і економічна ефективність лікування- основні теми, висвітлені в даному документі [2, 3, 5, 6].

Метою лікування ХМЛ є нормальне виживання та добра якість життя без довічного лікування. ХМЛ більше не є хворобою, що приводить до смерті через кілька років. Швидше, воно переросло в хронічний стан з віковими супутніми захворюваннями. Лейкемія, отже, більше не є основною причиною інвалідності та смерті. ХМЛ є рідкісною хворобою, для лікування якої і боротьби з ускладненнями потрібна спеціальна компетентність лікування. Терапія дорога і ефективна, але лише за умови проведення та контролю підготовленими клініцистами. Лікуванням слід проводити у співпраці з спеціалізованим дослідним центром, куди є швидкий доступ і який володіє надійними тестами з контрольованою якістю, включаючи хромосомний аналіз, флуоресцентну гібридизацію *in situ* (FISH), а також кількісну полімеразну ланцюгову реакцію зі зворотньою транскрипцією (qPCR) з аналізом мутацій (Sanger або секвенування наступного покоління, NGS) [1, 2].

Визначення гематологічної, цитогенетичної та молекулярної відповіді були збережені з попередніх версій. Молекулярна відповідь повинна бути оцінена відповідно до Міжнародна шкала (IS) як співвідношення транскриптів BCR-ABL1 до транскриптів ABL1 або до інших визнаних міжнародних контрольних транскриптів (наприклад, бета-глюкуронідаза, GUSB) і повинно бути вираженим в % BCR-ABL1 за логарифмічної шкалою, де 1 %, 0,1 %, 0,01 %, 0,0032 % і 0,001 % відповідають зменшенню на 2, 3, 4, 4,5 і 5 log відповідно. BCR ABL1 \leq 1 % еквівалентно повній цитогенетичній ремісії, (CCyR). Рівень транскрипту BCR-ABL1 \leq 0,1 % визначається як велика молекулярна відповідь (MMR) або MR3. А рівень транскрипту BCR-ABL1 \leq 0,01 % - як хвороба, що не виявляється в кДНК з $>10\ 000$ транскриптів ABL1 і визначається як MR4. Рівень транскрипту BCR-ABL1 \leq 0,0032 %, - як

неможливо визначити захворювання в кДНК з >32 000 транскриптів ABL1 і визначається як MR4.5. Терміну «повна молекулярна відповідь» слід уникати і замінити терміном «молекулярно». невизначуваний лейкоемія» із зазначенням кількості транскриптів контрольного гена. Якісна полімеразна ланцюгова реакція зі зворотною транскрипцією застосовується для виявлення типів транскриптів BCR-ABL1 та визначення типу транскрипту [1, 2].

За винятком випадків ХМЛ, вперше діагностованих під час вагітності, терапією першої лінії є ІТК. Короткий курс гідроксисечовини може призначатися пацієнтам із високим рівнем лейкоцитів або тромбоцитів під час цитогенетичних та молекулярних очікувань підтвердження діагнозу ХМЛ. На даний момент схвалені чотири ІТК схвалені для першої лінії: іматиніб (Glivec®, Novartis, або дженерик), дазатиніб (Sprycel®, Bristol-Myers Squibb), нілотиніб (Tasigna®, Novartis) і бозутиніб (Bosulif®, Pfizer). Вони доступні майже всюди, але з деякими відмінностями в показаннях, дозуванні та доступності. П'ятий ІТК, радотиніб (Supect®, Dae Wong Pharmaceuticals) схвалено лише в Південній Кореї. Комісія визнала радотиніб як ефективний засіб, але дійшла висновку, що необхідна додаткова інформація щодо цього препарату перед його універсальною рекомендацією для лікування. Асцимініб згадується як потенційний майбутній варіант лікування. Також є нова примітка щодо понатинібу. Рекомендується використання понатинібу у випадках, коли є резистентність до 2ГТКІ інгібітори тирозинкінази 2 покоління), і не вдалося знайти специфічні мутації кіназного домену [2, 7, 8].

Зараз дженерики іматинібу доступні у всьому світі. Незабаром буде випущений генеричний дазатиніб. Якісні дженерики мають переваги в тому, що вартість терапії часто значно знижується, що робить ліки більш доступними для пацієнтів з обмеженими ресурсами [1, 2].

В епоху до лікування ІТК основним препаратом був інтерферон IFN α . З появою пегільованих (ПЕГ) складів, які потребують менш часте введення та мають покращену ефективність та переносимість, IFN α може знову з'явитися як варіант у комбінованій терапії ХМЛ. Комбінації препаратів ТКІ з ПЕГ-IFN α

виявили деякі переваги порівняно з монотерапією ТКІ. ПЕГ-IFN α в комбінації з іматинібом викликав більш глибоку та швидшу відповідь у двох рандомізованих випробуваннях, хоча довгострокової виживаності не було продемонстровано. Рандомізоване дослідження випробування ПЕГ-IFN α у комбінації з нілотинібом триває. Надія в цих дослідженнях полягає в тому, що PEG-IFN α може збільшити частку пацієнтів, які відповідають критеріям TFR (treatment-free remission – повна ремісія без лікування) через його імунологічний ефект [1, 2].

Лікування препаратами ІТК часто доводиться змінювати по кількох причинах. У випадках невдачі відбувається зміна терапії з обов'язковим проведенням досліджень на виявлення мутацій в домені кінази Bcr-Abl (KD-мутації), які можуть викликати або сприяти резистентності до ІТК у пацієнтів. В випадку непереносимості та ускладнень, пов'язаних з лікуванням, рішення про зміну схеми лікування є частково суб'єктивним, залежно від пацієнта (віку, супутніх захворювань, токсичності першого ряду ІТК), лікаря, варіантів підтримуючої терапії, а також за рівнем відповіді. За відсутності BCR-ABL1 KD-мутацій немає чітких рекомендацій для будь-якого конкретного ТКІ другої лінії. Визначення реакції на другу лінію лікування має бути таким же, як і лікування першої лінії. Оприділення прийнятної відповіді на третю, четверту або лікування п'ятої лінії не може бути формалізовано, але рівень транскрипту BCR-ABL1 >1 % є недостатнім для оптимального виживання. При виборі ІТК слід керуватися профілем чутливості специфічних BCR ABL1 KD_мутацій, якщо це можливо, зокрема, T315I де ефективним є лише понатиніб [1, 2, 7, 8].

Понатиніб (Iclusig®, Takeda/Incyte) відноситься до третього покоління ІТК і є більш потужним, ніж усі інші ІТК. Понатиніб схвалено для пацієнтів із BCR-ABL1T315I мутації та для пацієнтів із ХМЛ, стійким до двох або більше ІТК. У пацієнтів з резистентністю до 2ГТКІ без специфічні мутації понатиніб є кращим, ніж альтернативні 2ГТКІ, якщо серцево-судинні фактори ризику не перешкоджають його використанню [2].

Неоптимальна реакція на два або більше ІТК повинна призвести до негайного розгляду аlogenної трансплантації стовбурових клітин (ало SCT) [1, 222].

Нові підходи до лікування є перспективними в управлінні ХМЛ, особливо у пацієнтів із резистентністю до ТКІ або з прогресуючим захворюванням. Майбутня перспектива для ХМЛ полягає в тому, щоб більше пацієнтів досягнули і підтримували TFR. Таким чином, можливо говорити про вилікування для пацієнтів з ХМЛ. Очікується, що більшість пацієнтів з ХМЛ матимуть нормальне життя, і потенційно функціонально, хоча і не молекулярно, вважатимуться вилікованими. Майбутні дослідження будуть зосереджені на потенціалі молекулярного вилікування ХМЛ (тобто досягнення довготривалої ГМВ) та її збереження після припинення терапії ТКІ. Поширеність ХМЛ щорічно збільшуватиметься і, за прогнозами, плато настане близько 2040 року. Це може представити значне навантаження на пацієнтів та системи охорони здоров'я [4, 7, 8]. Тому важливо продовжувати дослідження методів терапії, що збільшують швидкість отримання досягнення довготривалої ГМВ. Це можна бути досягти за допомогою створених більш потужних препаратів ТКІ наступного покоління як окремо, так і в поєднанні з іншими наявними. Такі стратегії можуть покращити викорінення мінімальних залишкових захворювань, і потенційно усунуть потребу в невизначеній терапії ТКІ. Подальший розвиток розуміння патофізіологічних процесів при протіканні ХМЛ може допомогти у розробці нових стратегій, націлених на досягнення нових успіхів в терапії цієї недуги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hochhaus A. European LeukemiaNet 2020 recommendations for treating chronic myeloid leukemia. / A. Hochhaus A., Vuccarani M., Silver R.T. et al.// Leukemia (2020) 34:966–984 <https://doi.org/10.1038/s41375-020-0776-2>
2. Yilmaz U. Moving on from 2013 to 2020 European LeukemiaNet recommendations for treating chronic myeloid leukemia: what has changed over the 7

years?/ Yilmaz U., Eskazan A.E.//Expert Review of Hematology, 13:10, 1035-1038, DOI: 10.1080/17474086.2020.1813564

3. Özdemir Z.N. Guidelines for the treatment of chronic myeloid leukemia from the NCCN and ELN: differences and similarities./ Özdemir Z.N., Kılıçaslan N.A., Yilmaz M. et al.//International Journal of Hematology (2023) 117:3–15 <https://doi.org/10.1007/s12185-022-03446-1>

4. Pfirrmann M. The EUTOS long-term survival (ELTS) score is superior to the Sokal score for predicting survival in chronic myeloid leukemia/ Pfirrmann M., Richard E. Clark R.E., Prejzner W. et al.//Leukemia (2020) 34:2138–2149 <https://doi.org/10.1038/s41375-020-0931-9>

5. Sokal J.E. Prognostic discrimination in “good-risk” chronic granulocytic leukemia./ . Sokal J.E, Cox E.B, Baccarani M. et al.//Blood. 1984;63:789–99.

6. Pfirrmann M. Prognosis of long-term survival considering disease-specific death in patients with chronic myeloid leukemia./ Pfirrmann M, Baccarani M, Saussele S. et al.// Leukemia. 2016;30:48–56.

7. Jabbour E. Chronic myeloid leukemia: 2020 update on diagnosis, therapy and monitoring./Jabbour E., Kantarjian H.//Am J Hematol. 2020;95:691–709. [wileyonlinelibrary.com/journal/ajh](https://www.wileyonlinelibrary.com/journal/ajh)

8. Jabbour E. Chronic myeloid leukemia: 2022 update on diagnosis, therapy and monitoring. Jabbour E., Kantarjian H./Am J Hematol.// 2022;97: 1236-1256. <https://doi.org/10.1002/ajh.26642>

МОРФОМЕТРИЧНІ ЗМІНИ АРТЕРІЙ ПЕРЕДМІХУРОВОЇ ЗАЛОЗИ В УМОВАХ ХРОНІЧНОЇ АЛКОГОЛЬНОЇ ІНТОКСИКАЦІЇ

Гнатюк Михайло Степанович,

д.мед.н., професор

Нестерук Сергій Олександрович,

канд.мед.н., доцент

Монастирська Наталія Ярославівна,

доктор філософії, асистент

Татарчук Людмила Василівна,

д.мед.н., доцент

Тернопільський національний медичний університет

ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України

Вступ. Використання морфометрії при дослідженні закономірностей структурних змін органів та систем суттєво розширює можливості морфологів і дозволяє отримати адекватні та інформативні кількісні морфологічні характеристики фізіологічних та патологічних процесів і логічно пояснити їх [4]. Аналіз сучасної наукової медико-біологічної літератури дозволяє стверджувати про те, що хронічна алкогольна інтоксикація негативно впливає практично на всі органи і системи людини та експериментальних тварин. Володіючи потужною мембранотропною дією, етанол і його метаболіти призводять до оксидативного дистресу, різкого підвищення проникності мікроциркуляторного русла, виражених порушень білкового, ліпідного, вуглеводного обмінів, ендокринологічних та імунологічних змін [7, 8]. В той же час необхідно вказати, що кількісні морфологічні особливості ремоделювання артерій передміхурової залози при хронічній алкогольній інтоксикації досліджені недостатньо.

Мета роботи – морфометричними методами вивчити особливості структурних змін артерій передміхурової залози в умовах хронічної алкогольної інтоксикації.

Матеріали і методи. Робота виконана на 62 лабораторних статевозрілих щурах-самцях, масою 195-200 г, які були схильні до вживання алкоголю і серед

них формувалась дослідна і контрольна група [3, 7]. Тваринам дослідної групи внутрішньошлунково вводили 30 % розчин етанолу з розрахунку 2 мл на 100 г маси тіла на протязі 28 діб один раз на добу. Евтаназію щурів здійснювали кровопусканням в умовах тіопенталового наркозу.

Із передміхурової залози виготовляли гістологічні мікропрепарати [6], на яких вивчали артерії середнього (зовнішній діаметр 51-125 мкм) та дрібного (зовнішній діаметр 26-50 мкм) калібрів. Морфометрично визначали зовнішній та внутрішній діаметри артерій, товщину медії, адвентиції, індекси Вогенворта та Керногана, висоту ендотеліоцитів, діаметр їх ядер, ядерно-цитоплазматичні відношення у цих клітинах, відносний об'єм ушкоджених ендотеліоцитів [4]. Кількісні величини оброблялися статистично [2].

Результати і обговорення. Проведеним всестороннім аналізом отриманих даних виявлено, що в умовах хронічної алкогольної інтоксикації вони суттєво змінювалися. Встановлено, що більш вираженого ремоделювання зазнавали артерії дрібного калібру передміхурової залози.

Виявлено, що у змодельованих умовах потовщувалася стінка артерій, зменшувався їх просвіт, збільшувалися товщини інтими, медії, адвентиції, змінювалися індекси Вогенворта та Керногана, що свідчило про зниження пропускної здатності досліджуваних судин. Нерівномірне, диспропорційне зростання товщин інтими, медії та адвентиції у артеріях призводило до виражених порушень відношень між ними. За даними більшості дослідників виявлені зміни можуть призводити до дисфункції судинних структур [3, 4]. Останнє гістологічно підтверджувалося вираженими судинними розладами, повнокров'ям, розширенням переважно венозних судин, перивазальними набряками строми, осередками дистрофічно, некробіотично, апоптично зміненими ендотеліоцитами, міоцитами, вогнищевими інфільтратами та розростанням сполучної тканини. Відмічався також набряк ендотеліоцитів, їх дистрофія, некробіоз, десквамація та проліферація. Останнє свідчило про наявність гіпоксії. Відносний об'єм пошкоджених ендотеліоцитів у артеріях дрібного калібру передміхурової залози з вираженою статистично достовірною

різницею ($p < 0,001$) зріс у 10,7 рази, а в у артеріях середнього калібру – у 8,1 рази ($p < 0,001$) порівняно з аналогічними контрольними величинами. Відомо, що ендотеліальні клітини судин синтезують різні біологічно активні речовини, необхідні для регуляції життєво важливих процесів організму і зсідання крові, регуляції тонуусу судин, скоротливості серця, дифузії води, іонів, продуктів метаболізму. Ендотеліоцити здійснюють бар'єрну, продукційну, гемостатичну, метаболічну, транспортну, репаративну функцію, синтезують оксид азоту (NO). Пошкодження ендотеліоцитів супроводжується їхньою дисфункцією, блокадою NO-синтази, зменшенням синтезу NO, активацією процесів його деградації, що призводить до спазму та звуження судин [1, 5]. Останнє погіршує кровопостачання органів, призводить, підтримує та посилює гіпоксію, яка ускладнюється набряком, дистрофією, некробіозом тканин і клітин.

Висновок. Хронічна алкогольна інтоксикація у лабораторних статевозрілих білих щурів-самців призводить до вираженого ремоделювання артеріального русла передміхурової залози, яке характеризується потовщенням стінки артерій, звуженням їх просвіту, істотними змінами індексів Вогенворта і Керногана, атрофічними, дистрофічними та некробіотичними змінами ендотеліоцитів, порушенням в них структурного клітинного гомеостазу, ендотеліальною дисфункцією, гіпоксією, дистрофічно-некротичними змінами клітин та стромальних структур, інфільтрацією та склерозуванням. Ступінь структурної перебудови домінує у артеріях дрібного калібру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Аксьонов Є. В. Ендотеліальна дисфункція та шляхи її профілактики при проведенні рентгенендоваскулярних процедур по реканалізації коронарних артерій / Є. В. Аксьонов // Український журнал медицини, біології та спорту. 2019. – Том 4, № 5 (21). – С.105-108.

2. Гржибовский А. И. Сравнение количественных данных двух парных выборок с использованием программного обеспечения Statistica и SPSS: параметрические и непараметрические критерии / А. И. Гржибовский,

О. В. Иванов, М. А. Горбатова // Наука и здравоохранение. – 2016. – Т.3. – С.5-25.

3. Грицуляк Б. В. Характер морфофункціональних змін в передміхуровій залозі, зумовлених етаноловою інтоксикацією / В. Б. Грицуляк, Н. П. Долинко, О. Г. Попадинець, М. Б. Пастух, О. Є. Халло // Вісник проблем біології і медицини. 2016. – Т.2 (129), № 2. – С. 70-73.

4. Коноваленко С. О. Кількісна морфологічна оцінка вікових особливостей ремоделювання артерій яєчка у дослідних тварин / С. О. Коноваленко, М. С. Гнатюк, Л. В. Татарчук, О. Б. Ясіновський // Вісник наукових досліджень. – 2017. – №1. – С. 134-136.

5. Малярская Н. В. Ендотеліальна дисфункція як універсальний предиктор розвитку серцево-судинної патології та можливості її корекції в практиці сімейного лікаря / Н. В. Малярская, М. А. Калініченко // Ліки України. 2017. – № 1(207). С. 38-41.

6. Методики морфологічних досліджень: монографія / Багрій М. М., Діброва В. А., Попадинець О. Г., Грищук І. М., за ред. М. М. Багрія, В. А. Діброви. – Вінниця: Нова книга, 2016. – 238 с.

7. Пауков В. С. Патологическая анатомия алкогольной болезни / В. С. Пауков, Ю. А. Ерохин // Альманах клинической медицины. – 2020. – № 48(2). – С. 84-93.

8. Kudo R. Effect of alcohol on vascular function / R. Kudo, K. Yuui, S. Kasuda, K. Hatake // Nihon Arukoru Yakubutsu Igakkai Zasshi. – 2015. – № 50(3). P. 123–134.

КЛІНІКО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕБІГУ ВІТРЯНОЇ ВІСПИ

Давиденко Оксана Миколаївна

к.м.н, доцент

Дорогокупець Анна Володимирівна

студентка

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Введення. Вітряна віспа — одна із найпоширеніших інфекцій у світі. За рівнем захворюваності вона поступається лише грипу та іншим гострим респіраторним вірусним інфекціям. В Україні щороку реєструють від 103 000 до 200 000 випадків (2019: 113 328, зокрема 100 196 — у дітей до 17 років).

Поширення інфекційних хвороб у т.ч. вітряної віспи, супроводжується такими особливостями, як висока скупченість через перебування в казармених умовах, знижена загальна резистентність та імунна реактивність організму внаслідок стресових навантажень, естафетна передача збудника.

Мета: проаналізувати особливості перебігу вітряної віспи у впацієнтів відділення інфекції ОКЛ м. Чернівці за січень 2022 року — червень 2022 року на основі клініко-епідеміологічних даних.

Матеріали та методи. На стаціонарному лікуванні в ОКЛ м. Чернівці перебувало 30 пацієнтів, хворих на вітряну віспу, в період із січня 2022 року по червень 2022 року. Діагноз був встановлений на основі епідеміологічних (контакт із хворим на вітряну віспу) та клінічних даних.

Результати. Найбільше випадків госпіталізації було зареєстровано у травні 2022 року (12 хворих - 40%). Усі пацієнти вказували на контакт із людьми, хворими на вітряну віспу, більшість з яких попередньо були госпіталізовані в ОКЛ м. Чернівці.

У середньому пацієнти були госпіталізовані на 2-гу - 3-тю добу від початку захворювання. У всіх 30 обстежених (100 %) встановили середній ступінь тяжкості недуги, що проявлялося гострим початком, яскравим макуло

папуло-везикулярним висипом на шкірі та слизових оболонках, помірно вираженим інтоксикаційним синдромом. Пацієнти скаржились на головний біль — 16 (53,33 %), загальну слабкість — 28 (93,33 %), субфебрильну — 26 (86,66 %) або фебрильну температуру — 14 (13,33 %). У 14 пацієнтів (13,33 %) розвинулось таке бактерійне ускладнення, як піодермія. У загальному аналізі крові (ЗАК) спостерігали лейкопенію у 20 хворих (66,66 %) до $2,5 \cdot 10^9/\text{л}$, лімфоцитоз до 45 %; паличкоядерний зсув лейкоцитарної формули вліво до 23 %; підвищену ШОЕ відмічали у хворих із піодермією.

Призначене лікування складалося з палатного режиму, дієти № 15, етіотропної (ацикловір), патогенетичної (дезінтоксикаційні, антигістамінні, антипіретики) та симптоматичної терапії. Пацієнти з піодермією отримували антибактеріальні препарати з групи цефалоспоринів.

У середньому хворі перебували на стаціонарному лікуванні $11,25 \pm 2,30$ дня. У всіх 30 (100 %) пацієнтів захворювання закінчилося видужанням.

Висновки. Перебіг вітряної віспи у пацієнтів характеризується естафетною передачею, середньотяжкими формами захворювання, розвитком піодермії у третини хворих. З урахуванням високої контагіозності захворювання та особливостей його перебігу серед пацієнтів потребує розгляду питання про необхідність вакцинації населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шостакович-Корецька Л. Р., Ревенко О. Г., Будаєва І. В. та ін. Клініко-епідеміологічна характеристика сучасної вітряної віспи. Сімейна медицина. 2019. Т. 69, No 1. С. 145-147.
2. Onishchenko N, Riabokon Y, Riabokon E. Clinical-pathogenetical role of toll-like receptor 2 (rs 5743708) and interleukin-10 (rs 1800896) genes polymorphism in the course of herpes zoster in adults. Georgian Med News. 2021. No285. P. 81-86.
3. Padlipsky P., Young K.D. Varicella and Zoster. Life- Threatening Rashes an Illustrated, Practical Guide. USA: Springer, 2018. P. 141-158.

УДК : 616.916.1

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ, ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ КРАСНУХИ

Докійчук Настасія Федорівна

студентка

Урсакій Богдана-Олександра Вадимівна

студентка

Рудан Іванна Василівна

Асистентка кафедри інфекційних хвороб та епідеміології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Краснуха – це вірусне інфекційне захворювання, яке найчастіше зустрічається у дітей та підлітків, і викликається вірусом RuV, роду Rubivirus з сімейства Togaviridae. Інфекція краснухи у вагітних може спричинити загибель плода або вроджені дефекти, відомі як синдром вродженої краснухи, і є основною причиною вроджених вад, через що є однією із так званих TORCH-інфекцій. Специфічного лікування краснухи не існує, але хворобі можна запобігти шляхом вакцинації. Після впровадження живої ослабленої вакцини проти краснухи в 1969 році захворюваність на інфекцію краснухи різко знизилася в багатьох країнах, у деяких - майже ліквідована. Тим не менше, краснуха залишається проблемою охорони здоров'я та значним джерелом інвалідності в усьому світі. [3, 4, 5, 7].

Ціль роботи: переглянути методи діагностики, лікування та профілактики краснухи, визначити актуальні питання у цій сфері.

Матеріали та методи: аналіз даних літератури у вільному доступі за останні роки.

Обговорення.

Для краснухи характерна сезонність захворювання, що припадає на осінньо-зимовий період, зазвичай серед місць скупчення людей, особливо в дитсадках та школах. Спалахи відбуваються приблизно кожних 3-5 років.

Джерелом є інша людина, яка є носієм або хворим на краснуху. Виділення збудника відбувається зі слизом верхніх дихальних шляхів, фекаліями та сечею. Шляхи передачі вірусу: аерозольний, вертикальний (трансплацентарний) та при контакті з зараженими матеріалами. Вірус краснухи має дуже високу контагіозність, а у разі виявлення вірусу у вагітної жінки, є показом до переривання вагітності. У країнах, де імунізація населення вакцинами не набула достатнього поширення, відносно нещодавно запроваджена або не має належної підтримки владою чи серед населення, показники захворюваності залишаються вищими, ніж у країнах з кращим рівнем профілактичних щеплень від краснухи [6, 7].

У дітей симптомами цієї інфекції у перші 2-3 доби зазвичай є помірний головний біль, субфебрильна температура, сонливість, втомлюваність, ломота, особливо у ділянках суглобів. Після цього, а іноді в перші дні, з'являється розеольозно-папульозний висип, що поширюється від обличчя до тулуба і кінцівок, і представлений окремими осередками по тілу, що не зливаються, і, на відміну від кору та вітряної віспи, швидко зникає, не викликає свербіння і печіння, після нього не турбує лущення і формування кірочок. Також можуть напухати заушні, шийні та пахвові лімфатичні вузли, залишаючись безболісними, проте заважають хворому жувати та ковтати; можуть виникати почервоніння та набряк очних білків, нерідко - кашель та нежить. У дорослих, які раніше перехворіли на краснуху, перебіг зазвичай не ускладнений або не відчують симптомів зовсім; у тих, які раніше не хворіли, або мають проблеми зі станом імунної системи, а також частіше у підлітків та жінок, можуть виникати ускладнення, перебіг у вигляді поліартритів; рідко бувають ускладнення у формі орхіту, ретинопатії, увеїту, міокардиту, гепатиту, тромбоцитопенії, гемолітичної анемії, постінфекційного енцефаліту та інших. Найсерйозніші ускладнення для плода вагітної жінки, і чим більш ранній термін, тим ускладнення грізніші – від окремих дефектів серцево-судинної системи, уражень печінки, селезінки, проблем зі слухом та зором, до інтелектуальної недостатності, вад, несумісних з життям та абортів [2, 3, 8].

Для виявлення вірусу краснухи проводять лабораторні дослідження по типу ПЛР або визначення антитіл IgG та IgM проти краснухи. Для полімеразної ланцюгової реакції для дослідження збирають мазки із зівка та носоглотки, а для визначення антитіл проводять забір 5 мл цільної крові. Антитіла IgM можуть не виявлятися раніше, ніж через 4-5 днів після появи висипки. Якщо отримані негативні результати IgM та IgG на краснуху у зразках, взятих раніше 4-5 днів, варто повторити серологічне дослідження. Також, в деяких випадках, для дослідження можна взяти сечу та ліквор хворого [1, 2, 7].

Окрім серологічних досліджень, варто не забувати про диференційну діагностику з інфекційними (кір, герпес, інфекційний мононуклеоз, деякі лихоманки, цитомегаловірус, скарлатина, ентеровірус та ін.) та неінфекційними причинами висипки (контактний дерматит, хвороба Кавасакі та ін.). Для диференційної діагностики важливо детально збирати анамнез, оглядати, та провести підтверджуючі серологічні дослідження [3].

Патогенетичної терапії для лікування краснухи немає, тому при вираженості тих чи інших симптомів призначають лікування, що спрямоване на їх полегшення, призначають постільний режим, рясне пиття. При значному підвищенні температури дають жарознижуючі, проте, для дітей їх використовують з обережністю, так як може розвиватись синдром Рея. При нестерпному свербіжі можуть бути призначені додатково антигістамінні препарати. При артритичній формі рекомендується зменшити навантаження на опорно-руховий апарат, можуть бути призначені НПЗП, але не кортикостероїди. При тромбоцитемії кортикостероїди та спленектомія не призначаються, але може бути розглянуте питання щодо введення імуноглобулінів. При жовтяниці немовлятам призначають фототерапію чи замінне переливання крові, у залежності від важкості стану. Важкі, особливо вроджені стани при краснусі, часто ведуться у реанімаційному відділенні. На час лікування хворого ізолюють на час його заразності для оточуючих, що може тривати від 7 днів і більше. [1, 2, 3, 7].

Основними профілактичними методами є: ізоляція хворих, особиста та

колективна гігієна, профілактичні щеплення від вірусу краснухи (наприклад, КПК). До складу вакцин від краснухи входить живий ослаблений штам вірусу. Щеплення дає від 95% імунітету від такого, що викликаний природним шляхом, але при цьому є безпечнішим методом імунізації. В місці ін'єкції можуть виникати біль, почервоніння, може спостерігатись субфебрильна температура та біль у м'язах; серйозних побічних реакцій виявлено не було при клінічних дослідженнях [5, 8].

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати: краснуха висококонтагіозне захворювання, яке може давати грізні ускладнення; хоча краснуха вивчається науковцями та медиками вже тривалий час, є питання, які вимагають подальшого вивчення і розвитку; рівень профілактичних щеплень у багатьох країнах має стати вищим; патогенетичного лікування від цього захворювання не існує; планування сім'ї – важливий аспект легшого протікання вагітності, і для цього перевірку на наявність TORCH-інфекцій жінка має пройти ще до запліднення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Rubella - Diagnosis and treatment - Mayo Clinic. *Mayo Clinic - Mayo Clinic*. URL: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/rubella/diagnosis-treatment/drc-20377315> (date of access: 09.02.2023).
2. Rubella Test, Causes, Symptoms, Treatment & Diagnosis. *Eurofins*. URL: <https://www.eurofins.in/clinical-diagnostics/infectious-disease-testing/rubella/> (date of access: 10.02.2023).
3. Camejo Leonor M, Mendez MD. Rubella. [Updated 2022 Aug 8]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559040/>
4. Rubella (German Measles): Symptoms, Treatment & Prevention. *Cleveland Clinic*. URL: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17798-rubella> (date of access: 11.02.2023).
5. Rubella. *World Health Organization (WHO)*. [Updated 2019 Oct 4]

URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rubella> (date of access: 11.02.2023).

6. Краснуха: причини, симптоми, методи лікування - ISIDA. *Приватна Гінекологічна Клініка ≡ Пологовий будинок ≡ Педіатрія - ISIDA.*

URL: <https://isida.ua/uk/zdorove-malyisha/disease/krasnuha/> (дата звернення: 14.02.2023).

7. Краснуха - DoctorThinking. *DoctorThinking.* URL: <https://doctorthinking.org/2021/01/rubella/> (дата звернення: 15.02.2023).

8. Краснуха – шляхи передачі вірусу, перші ознака і лікування клініка «Добробут». *Приватна медична клініка в Києві «Добробут».* URL: <https://www.dobrobut.com/ua/med/c-krasnuha-puti-peredaci-virusa-pervye-priznak-i-lesenie> (дата звернення: 17.02.2023).

СТАН ВЕГЕТАТИВНОГО ГОМЕОСТАЗУ У ДІТЕЙ З ВИЯВЛЕНИМИ АНОМАЛЬНО ПРИКРІПЛЕНИМИ ХОРДАМИ ЛІВОГО ШЛУНОЧКА

Курець Олександра Олександрівна,

Кандидат медичних наук, доцент кафедри пропедевтики дитячих захворювань та догляду за хворими дітьми

Кулешов Олександр Вячеславович,

Доктор медичних наук, професор кафедри пропедевтики дитячих захворювань та догляду за хворими дітьми

Осініна Ольга Петрівна,

студентка III курсу медичного факультету №1

Фадєєва Вікторія Віталіївна,

студентка III курсу медичного факультету №1

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова м. Вінниця, Україна

Вступ. Статистика останніх років свідчить про те, що лікарі та науковці все частіше звертають увагу та вивчають різні прояви синдрому дисплазії сполучної тканини (ДСТ). ДСТ не є самостійним захворюванням. Це сукупність симптомів, які виникають при формуванні неповноцінної СТ внаслідок генетичних дефектів синтезу білка колагену [1, 2, 3]. ДСТ поділяють на диференційовану та недиференційовану.

ДСТ серцево-судинної системи (ССС) належать до недиференційованої групи і проявляються у вигляді різноманітних кардіальних змін, які за сучасною термінологією називають «малими аномаліями розвитку серця» (МАРС) [4]. Одним з найбільш поширених видів МАРС є аномальне прикріплення хорди (АПХ) шлуночків серця. Ізольовані форми АПХ інколи залишаються безсимптомними протягом усього життя [5, 6]. Проте, у дітей на фоні динамічних і гормональних змін можуть створюватися передумови виникнення порушень гомеостазу на різних рівнях функціонування організму. Найчастіше спостерігаються розлади з боку вегетативної нервової системи (ВНС) та її вплив на серцеву діяльність, котрими не можуть нехтувати педіатри [7]. А враховуючи досить великий відсоток виявлення МАРС (за різними

даними від 39 до 68,9%) є необхідність у подальшому вивченні цього питання [8].

Мета роботи. Дослідити стан вегетативного гомеостазу у дітей з виявленими АПХ лівого шлуночка для оцінки адаптаційної здатності ССС з метою прогнозування та запобігання виникнення захворювань, пов'язаних зі зривом адаптації.

Матеріали та методи. На базі Вінницької міської лікарні «Центр матері та дитини» проведено клінічне обстеження 54 дітей віком від 13 до 17 років. У них за даними доплер-ехокардіографічного дослідження було виявлено додаткову АПХ. Усім дітям проводилось загальноклінічне обстеження з ретельним збором анамнезу, з використанням об'єктивних методів та застосуванням необхідних додаткових методів діагностики. Період спостереження включав постійний моніторинг артеріального тиску (АТ). Вивчаючи стан вегетативного гомеостазу усім обстежуваним призначали кліно ортостатичну пробу (КОП) для визначення вегетативного забезпечення діяльності (ВЗД).

Результати та обговорення. У результаті повного клінічного обстеження у всіх дітей з наявними АПХ діагностували супутню патологію. У більшості випадків це були вегетативні дисфункції (у 59,3%). Найчастіше виявляли вегето-судинні дисфункції з дизрегуляцією за васкулярним типом з гіпотензією у 57,4% та з гіпертензією – у 42,6%.

Оцінюючи в динаміці показники АТ в обстежуваних дітей дійшли висновку, що в них переважала тенденція до зниження АТ (46,3%). Схильність до підвищення АТ була виявлена у 33,3% обстежуваних. Важливо відмітити, що у 20,4% дітей з основної групи відмічалась лабільність АТ.

При об'єктивному обстеженні ССС помітних змін не виявляли. Лише у 11 дітей (20,4%) аускультативно вислуховувався систолічний шум на верхівці.

В анамнезі дітей з наявними АПХ мали місце «панічні атаки» у 16,7% випадків. Спостерігалися два основні типи вегетативних кризів. Симпто адреналові вегетативні кризи мали місце у 13% дітей і супроводжувалися

відчуттям страху, прискореним серцебиттям, похолоданням кінцівок, підвищенням АТ, відчуттям нестачі повітря, головним болем та важкістю в ділянці серця. Ваго-інсулярні кризи зустрічалися у 3,7% дітей і перебігали з раптовою слабкістю, запамороченням та потемнінням в очах, підвищеним потовиділенням, блідістю шкірних покривів, зниженням АТ та сповільненням ЧСС, інколи з нудотою та болем в животі.

Аналіз даних КОП показав, що в обстежуваних переважно визначали надмірну реакцію симпатико-адреналової системи, що проявляється гіперсимпатикотонічним варіантом ВЗД – у 53,7%. Недостатнє включення симпатoadреналової системи проявлялось здебільшого у вигляді асимпатикотонічного варіанту ВЗД, оскільки було виявлено у 33,3% обстежуваних проти гіпердіастолічного типу, який визначали лише у 3,7% дітей. Змішані варіанти ВЗД (симпатикоастенічний та астеносимпатичний) зустрічались рідко: по 1,9% кожного. Такий самий відсоток (1,9%) свідчив про нормальне ВЗД у дітей з наявними АПХ.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження вказують на порушення з боку ВНС у дітей, в яких виявляють АПХ у лівому шлуночку серця. Такі порушення проявляються у вигляді вегетативних дисфункцій за васкулярним типом та характеризуються патологічними змінами АТ і порушенням механізмів адаптації, про що свідчить виявлення надмірної та недостатньої реакції симпатико-адреналової системи. Тому стан вегетативного гомеостазу в даної групи дітей потребує більш детального і глибокого вивчення з метою подальшої корекції і запобігання виникненню серцево-судинних захворювань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Furst D. E., MatucciCerinic M. Connective tissue diseases. Best Practice & Research: Clinical Rheumatology. 2007.Dec. 21(6):969-70. DOI:10.1016/j.berh.2007.11.001
2. Lorenz H. Connective tissue diseases. Dtsch Med Wochenschr.

2014.Apr. 139(14):711-3. DOI: 10.1055/s-0034-1369824;

3. Osovskaya N., Kuzminova N., Ovcharuk M., Serhiychuk O. Structural heart anomalies (review). Georgian Medical News. 2016.Jun. (255):P.66—77 URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33415038/>(published online 03.12.2020)

4. Осовська Н. Ю. Малі структурні аномалії серця та некомпактний лівий шлуночок: діагностичні критерії, клініко-прогностичне значення, лікування. Серцева недостатність. 2010. №1. С. 71—81.

5. Апанасенко О. М. Функціональний стан серця в дітей з аномально розташованими хордами лівого шлуночка. Здоровье ребенка. 2008. №4. С. 13

6. Anuraag Sah , Sherif Elkattawy , Sahitya Posimreddy , Omar Elkattawy , Mirette G.Habib Ruptured Left Ventricular False Tendon Mimicking a Mural Vegetation.

7. A Kuleshov. Heart rate variability in children with false chords in the left cardiac ventricular. URL:<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28726661/>(published online Jun. 2017)

8. Охалкіна О. В. Особливості адаптаційних механізмів організму дітей з малими аномаліями розвитку серця. Здоровье ребенка. 2013. №3. С.46

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСУ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДИК ОЗДОРОВЛЕННЯ ДЛЯ ХВОРИХ ПУЛЬМОНОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ В АМБУЛАТОРНИХ УМОВАХ

Мальцева Ольга Борисівна

Доцент, кандидат медичних наук

Факультет здоров'я та фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Стряпко Яна Іванівна

лікар-пульмонолог

Некомерційне комунальне підприємство

«Ужгородська міська поліклініка»

Ужгородської міської ради

м. Ужгород, Україна

Ляховець Лариса Олексіївна

старший викладач

Факультет здоров'я та фізичного виховання

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Визначення проблеми. Актуальність розробки та застосування комплексу нетрадиційних методик оздоровлення для хворих пульмонологічного профілю пов'язана з тим, що хвороби бронхо-легеневої системи є однією з найбільш частих причин втрати працездатності як в Україні, так і у світі. Захворюваність на бронхіальну астму (БА) за останні 10 років збільшилось, на лікування БА приходиться близько 54 % загальних витрат на лікування органів дихання [1, с 14-19; 2, с. 10-14; 3, с.184 -190].

Соціально-економічне значення вивчення пневмонії на сучасному етапі збільшилось через те, що це захворювання, займаючи 30-40 % від усіх захворювань легень, призводить до економічних збитків та непрацездатності. Проблема вивчення перебігу не госпітальної пневмонії на етапі регресії патологічного процесу є однією з актуальних в сучасній пульмонології – це необхідний етап для розробки ефективних методів оздоровлення [4, с. 86-118;

5, с. 141-143].

Однак не стільки можуть бути важкими захворювання, скільки важким може стати період одужання та відновлення фізичних сил і показників до певної норми. Випадки клінічної практики підтверджують факт необхідності використання методик фізичної терапії. Виділяють основні особливості дії фізичних вправ при різних легневих захворюваннях. Наприклад, термін „респіраторна гімнастика» використаний тому, що під його синонімом розуміють сукупність тільки дихальних вправ, якими не можна обмежуватися. Дренажна гімнастика визначає ціль і характер фізичних вправ, що застосовуються в хворих на хронічні неспецифічні захворювання легень з явищами гнійних процесів, при якій однією із головних задач гімнастики є посилення дренажної функції бронхів для виведення гнійної мокроты [6, с.57-70; 3, с. 184-190].

Зростання рівня захворюваності населення потребує впровадження натуральних методів і природних засобів у комплексну превентивну терапію та медичну реабілітацію пацієнтів. Відсутність професійної орієнтації в питаннях поглибленого вивчення лікарських засобів рослинного походження та їхньої фармакотерапевтичної дії призводить до дискредитації методу фітотерапії, який має тисячолітню історію застосування. У багатьох країнах світу для фітотерапії розроблено законодавчу базу, яка регламентує порядок реєстрації лікарських засобів рослинного походження, стандартизацію, сертифікацію та контроль їхньої якості й ефективності, безпеку клінічного застосування в осіб різних вікових груп.

В нашій країні фітотерапія має глибокі корені. Її використовують для: лікування та реабілітації різних хвороб; попередження загострень при хронічних захворюваннях; покращення якості життя, підтримки гармонійного здоров'я; захисту від неблагоприятних впливів факторів довкілля; зменшення побічних ефектів медикаментозного лікування; стимуляції фізіологічних факторів захисту організму, підвищенню його супротиву шкідливим факторам. [7, с. 24 – 25; 8, с. 71 – 73].

Мета роботи. Вивчити ефективність комплексу нетрадиційних методів оздоровлення для хворих пульмонологічного профілю в амбулаторних умовах.

Завданнями при виконанні роботи було: дослідження: виконати перегляд літературних джерел щодо сучасних розробок з питання впливу нетрадиційних методів оздоровлення, що використовуються при захворюваннях пульмонологічного профілю та розробити комплекс оздоровлення для хворих БА та негоспітальною пневмонією з використанням нетрадиційних методів; провести порівняння ефективності впливу комплексу методик використання фізичних вправ, фітотерапії з визначенням важливості диференційованого підходу при призначенні оздоровчих комплексів.

Методи дослідження. Під наглядом знаходились 25 хворих: 14 хворих БА, персистуючої, середнього ступеня важкості, інфекційно-алергічної форми, у фазі неповної ремісії, та 11 хворих, що перенесли негоспітальну пневмонію.

Обстеження пацієнтів проводили за стандартними методиками, на початку, в динаміці та в кінці використання програми оздоровлення: педагогічні методи: лікарсько-педагогічне спостереження, медико-біологічні методи, об'єктивне обстеження, фізикальне обстеження, лабораторні показники, функціональні проби. [9, с. 60 – 64; 10, с. 7 – 19].

Моніторингові дослідження не були пов'язані з порушенням прав, безпеки, благополуччя досліджуваних пацієнтів. У процесі проведення клінічного обстеження в лікувально-профілактичному закладі враховувались етичні та морально-правові аспекти.

При розробці комплексу оздоровлення враховувались загальний стан пацієнта, супутні захворювання, важкість перебігу хвороби, вік пацієнтів. В обох групах хворі використовували комплекси вправ ЛФК, однак патогенетична спрямованість при виконанні вправ відрізнялась. При БА - ліквідація бронхоспазму або попередження його виникнення (звукова гімнастика, дихальні вправи), при пневмонії - дихальні вправи та дренажні положення. Методики фітотерапії: відвари, настої трав, що здійснюють бактерицидну, протизапальну, спазмолітичну, муколітичну, дренажну,

відхаркувальну дію на бронхоелегенову систему організму. Характеризуються м'якою, поступовою, різнобічною дією біологічно активних компонентів окремих лікарських рослин на організм людини без побічних негативних змін.

Результати. При поступленні клінічний стан пацієнтів відповідав даним літературних джерел. Уже в кінці першого тижня застосування комплексу оздоровчих заходів у пацієнтів спостерігалась тенденція до покращення загального стану та самопочуття. Напади задухи стали більш легкими, в 50 % випадків швидко знімались без фармакопрепаратів - прийомами звукової гімнастики та дихальними вправами. Після вживання розчину фітопрепарату кахикання стало більш вологим, мокротиння стало відходити більш вільно.

При БА в кінці курсу оздоровлення напади задухи легкого перебігу зникли у всіх 7 (100 %), середньої важкості зникли 5 (71 %) хворих, зменшились у 2 (29 %) хворих. Після очищення просвіту бронхів пацієнти відзначали полегшення дихання та зменшення задишки. При об'єктивному огляді, при аускультатії органів грудної клітки, сухі хрипи щезли у 9 (64 %) хворих і зменшились у 5 (36 %) хворих. Жорстке дихання зникло у 2 (40 %) та зменшилось у 3 (60 %), жорсткуватого дихання зникло у 6 (66%), що підтвердило припущення про те, що у частини хворих присутній частковий пневмосклероз. Показники спірографії підвищились і становили: ЖЕЛ - 86,3 + 2,1 % (на 8,8 %), ОФВ – 86,9+3,1 % (на 11,4 %), МОС – 61,1+3,1% (на 7,8 %). З покращенням та значним покращенням курс оздоровлення завершили 10 (78 %) хворих БА.

Враховуючи ранній початок застосування комплексу вправ ЛФК для хворих пневмонією, вже в кінці першого тижня спостерігалась позитивна динаміка клінічних та деяких функціональних показників. Так, важкість та неприємні відчуття в грудній клітці зменшились у 4 (29 %) хворих та зникли у 7 (71 %) хворих. Хворі майже відразу відмитили позитивний вплив сумісного та послідовного прийому розчину фітопрепарату та комплексу вправ ЛФК. Під час, і особливо після виконання комплексу дихальних вправ взагалі і в дренажних положеннях зокрема, збільшувалось вологе кахикання, починало

відходити мокротиння. Ці ознаки очищення просвіту бронхів від мокротиння підтверджувались аускультативними даними: при вислуховуванні легенів вологі мігруючі хрипи були відмічені у більшості хворих і зникали після кашикання. Після закінчення кожного комплексу вправ дихання ставало більш вільним, глибоким. В кінці курсу оздоровлення відмічено покращення загального стану та самопочуття пацієнтів. Кахіння вологе зникло у 8 (73 %), зменшилось у 3 (27 %); мокротиння зникло у 8 (73 %) хворих. При аускультативній легенів – вологі мігруючі хрипи щезли у 9 (82 %) пацієнтів.

Під час вислуховування поодинокі крепітації, вологі дрібнопухирцеві поодинокі хрипи зникли у 10 (91 %) хворих. Жорсткувате дихання зникло у 6 (55 %) хворих, та зменшилось у 5 (45 %) хворих. Задишка під час фізичного навантаження зникла у 6 (55 %) хворих. ЖЕЛ збільшилась до $83,7 \pm 4,1$ %, проба Штанге – до $49,9 \pm 2,5$ сек., проба Генча – до $31,9 \pm 2,3$ сек. З покращенням та значним покращенням курс реабілітації закінчили в КГ 9 (87 %) хворих.

Висновки. Одержані результати підтверджують важливість індивідуального підходу використання нетрадиційних методик у науковій та практичній медичній діяльності, потребують уточнення та подальшої роботи.

АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ М'ЯЗІВ ЖИВОТА ПРИ ВАГІТНОСТІ ТА ПІСЛЯ ПОЛОГІВ

Негода Юлія Сергіївна

Вашенко Денис Валерійович

здобувачі вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Шевцов Олександр Олександрович

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Найбільш очевидною фізичною ознакою того, що жінка вагітна, є збільшення живота. Вагітним жінкам корисно зрозуміти, як працюють м'язи живота. Зміцнення м'язів живота під час і після вагітності допомагає цим м'язам працювати належним чином.

Що таке м'язи живота?

М'язи черевного преса розташовані в передній частині тулуба, між ребрами та тазом. М'язи живота як у вагітних, так і у невагітних людей призначені для підтримки тулуба. Це дозволяє рухатися, наприклад, ходити та нахилитися. Сила м'язів черевного преса утримує внутрішні органи на місці.

Ціль. Проаналізувати та дослідити анатомо-фізіологічні особливості м'язів живота при вагітності та після пологів.

Матеріали і методи. Був проведений всебічний огляд сучасної наукової літератури, з метою виявлення анатомо-фізіологічних особливостей м'язів живота при вагітності та після пологів.

Результати та обговорення. Існує 4 типи м'язів живота — зовнішні та внутрішні косі м'язи живота, а також поперечний і прямий м'язи живота — які попарно (по одному з обох боків тулуба) працюють разом, щоб:

- стабілізувати тулуб і утримувати органи на місці;
- забезпечити опорні рухи між грудною кліткою і тазом;

- дозволити тулубу скручуватися.

Термін «основні м'язи» зазвичай використовується для опису найглибших м'язів живота та м'язів спини, які прикріплюються до хребта або тазу. Основні м'язи відповідають за стабільність і рівновагу тіла, а також за захист хребта.

Що відбувається з м'язами живота під час вагітності та пологів?

Під час вагітності зростаюча дитина розтягує м'язи живота. Живіт матері змінює форму під час вагітності через ріст матки і рухи дитини, тому страждають і її черевні м'язи. Наприклад, м'язи черевного преса поступово розтягуються, в залежності від тижня вагітності.

Під час пологів роль зганяння плода виконує матка, а не м'язи живота. Після пологів м'язи черевного преса будуть слабкими і розтягнутими, але згодом ці м'язи повинні знову прийти в тонус.

Як зміцнити м'язи живота під час вагітності?

Під час вагітності м'язи живота надмірно розтягуються, тому важливо тренувати їх. Зміцнення черевного преса може допомогти вагітним жінкам залишатися активними. Тренування м'язів черевного преса під час вагітності також допомагає їм повернутися до початкової довжини та форми після народження дитини.

Під час вагітності не рекомендуються присідання та згинання. Це пов'язано з тим, що розтягнуті м'язи живота у вагітної жінки не працюють так, як коли вона не вагітна. Зазвичай ці вправи виконуються лежачи на спині. Таке положення може викликати запаморочення у вагітних, оскільки вага дитини лежить на великих кровоносних судинах.

Безпечний спосіб опрацювати м'язи черевного преса та підвищити силу основної частини – це втягнути м'язи, не рухаючи хребтом, ніби всмоктуючи пупок у напрямку до хребта.

Заняття фізичними вправами під час вагітності також можуть допомогти розвинути та підтримувати основні сили, наприклад заняття йогою та пілатесом для вагітних жінок. Вони, як правило, зосереджуються на вправах із легким

навантаженням і виконують рухи, які допомагають зміцнити серцевину, дихати та розслабитися, зміцнити м'язи живота, тазового дна та полегшити біль у попереку.

Які проблеми можуть бути з м'язами живота під час вагітності?

Збільшення матки викликає розтягування м'язів живота. Це може спричинити розділення двох смуг м'язів, які стикаються в середині живота. Цей стан називається «діастаз». Це відділення м'язів іноді може виглядати як опуклість посередині живота. Захворювання може викликати біль у нижній частині спини або може стати важко піднімати речі чи виконувати інші фізичні навантаження. Після пологів відрив м'язів черевного преса зазвичай усувається за допомогою фізичних вправ і фізіотерапії. Іноді потрібне хірургічне втручання.

Висновки. М'язи відіграють велику роль в організмі людини. Під час вагітності вони зазнають значних змін: надмірно розтягуються і слабшають, в результаті чого з'являється діастаз. Тренування м'язів черевного преса під час вагітності допомагає їм повернутися до початкової довжини та форми після народження дитини. Після пологів за допомогою фізіотерапії та фізичних вправ м'язи можна повернути до нормального стану.

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕНТНОСТІ В ОРГАНІЗМІ ЛЮДИНИ

Пацкун Михайло Михайлович

студент

медичний факультет ДВНЗ

«Ужгородський національний університет»

Бернада Вікторія Володимирівна

Кандидат біологічних наук, доцент

медичний факультет ДВНЗ

«Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Вступ. Інсулінорезистентність є однією з найбільш поширених метаболічних порушень, які відображаються на розвитку таких хвороб, як цукровий діабет, метаболічний синдром та інші захворювання. З моменту виявлення першого випадку інсулінорезистентності в 1936 році, науковці вивчають цей процес і шукають можливості зниження ризику розвитку цукрового діабету та інших патологій, пов'язаних з інсулінорезистентністю. Однак, механізми розвитку цього порушення ще не повністю з'ясовані, і науковці продовжують досліджувати його причини та механізми виникнення. У цьому рефераті будуть розглянуті основні механізми розвитку інсулінорезистентності в організмі людини, а також можливі способи її профілактики та лікування.

Ціль. Оскільки інсулінорезистентність є одним з головних факторів ризику розвитку цукрового діабету типу 2 та інших серцево-судинних захворювань потрібно знати причини розвитку, та методи попередження даного захворювання. Інсулінорезистентність - це стан, при якому клітини організму не можуть належним чином реагувати на інсулін, гормон, який знижує рівень цукру в крові. Якщо клітини стають менш чутливими до інсуліну, підвищується вироблення цього гормону, щоб забезпечити потрібний рівень глюкози в крові. Проте з часом підвищена продукція інсуліну може стати неефективним, тоді

рівень цукру в крові може зрости, що призводить до розвитку діабету. [1]

Основні механізми розвитку інсулінорезистентності включають генетичні фактори, стиль життя, харчування та здібність організму до ефективного використання інсуліну. Наприклад, деякі гени можуть збільшувати ризик розвитку інсулінорезистентності. Харчування з високим вмістом цукру та жирів, малорухливий спосіб життя, стан передозування ліками, наприклад глюкокортикоїдами, також можуть сприяти розвитку інсулінорезистентності. [2]

Інсулінорезистентність може бути діагностована за допомогою кровних тестів, які вимірюють рівень глюкози та інсуліну в крові. Лікування інсулінорезистентності зазвичай полягає в зміні харчування та збільшенні фізичної активності. При необхідності можуть призначатися ліки, які знижують рівень цукру в крові або підвищують чутливість клітин до інсуліну.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад 460 мільйонів людей у світі живуть з цукровим діабетом, і ця цифра продовжує зростати. Зокрема, в країнах з високим рівнем доходів, де переважає малорухливий спосіб життя та висококалорійне харчування, відсоток людей з цукровим діабетом значно вищий. [3]

Стосовно самої інсулінорезистентності, то вона також є досить поширеною проблемою. Згідно з дослідженнями, близько 35-40% дорослого населення у світі має ознаки інсулінорезистентності, що може призвести до розвитку цукрового діабету, метаболічного синдрому, атеросклерозу та інших захворювань. Зокрема, це стосується країн з високим рівнем індексу маси тіла, низьким рівнем фізичної активності та харчуванням, що багате на насичені жири та прості вуглеводи. [4]

За даними Національного дослідження здоров'я населення України, проведеного в 2019 році, близько 30% дорослого населення України має підвищений рівень глюкози в крові або діабет, що може бути пов'язане з інсулінорезистентністю. [2] Таким чином, інсулінорезистентність є серйозною медичною проблемою, яка потребує уваги та вжиття заходів щодо

попередження її розвитку та лікування. [5]

Висновок. Підсумовуючи сказане вище, варто відмітити, що інсулінорезистентність є важливим фактором ризику розвитку цукрового діабету типу 2, серцево-судинних захворювань, ожиріння та інших метаболічних порушень, може бути успадкована та пов'язана з генетичними факторами, а також з надмірним споживанням цукру та жирів, низькою фізичною активністю та іншими неблагоприятними факторами середовища.

Інсулінорезистентність може бути діагностована за допомогою кровних тестів, таких як показник рівня інсуліну в крові.

Інсулінорезистентність може бути попереджена за допомогою дотримки здорового способу життя, зокрема здорового харчування та фізичної активності, особливо в дитячому та підлітковому віці.

Інсулінорезистентність може впливати на різні системи організму, включаючи нервову систему, імунну систему та репродуктивну систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безкоровайна, О. О. (2019). Інсулінорезистентність в патогенезі метаболічного синдрому. 4(128), 103-107.
2. Галасюк, М. О., & Дерев'янка, Г. М. (2019). Інсулінорезистентність як механізм розвитку метаболічного синдрому. Вісник проблем біології і медицини, 2(2), 84-88.
3. Карачентцева, Л. С., & Гайдаєнко, О. О. (2020). Інсулінорезистентність як основний фактор ризику розвитку цукрового діабету 2-го типу. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, 2(80), 33-38.
4. Козловський, В. М., & Козловський, І. В. (2020). Інсулінорезистентність як один із факторів розвитку метаболічного синдрому та цукрового діабету 2-го типу. Медична наука та практика, 2(2), 66-71.
5. Світлична, І. Є., & Савченко, Л. М. (2018). Інсулінорезистентність та механізми її розвитку. Вісник проблем біології і медицини, 3(1), 82-86.

ОЦІНЮВАННЯ ПОЯВИ ДЕПРЕСІЇ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ У МАТЕРІВ ДІТЕЙ З ПАРАЛІТИЧНИМИ СИНДРОМАМИ

Ріга О. О.

д.мед.н., проф.

Омельченко О. В.

Орлова Н. В.

к.мед.н., доц.

Шаповалова Є.

студентка

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Абстракт: Дослідження Unsal-Delialioglu et al. виявили, що стрес, спричинений хронічним захворюванням, є фактором ризику розвитку депресії у матерів. Крім того, Yilmaz et al. повідомили, що інвалідність у дитини та супутні проблеми можуть негативно вплинути на психологічне здоров'я матерів дітей із ДЦП.

Мета. Оцінювання суб'єктивного бачення батьків дітей з паралітичними синдромами щодо впливу фізичної реабілітації на хронічний біль та їх психоемоційний стан.

Матеріали та методи. У дослідження були включені дані 64 дітей та їхніх матерів (64 особи). Вік дітей коливався від 1 до 6 років, середній вік – 3 роки 3 місяці.

Результати. За даними таблиці спряженості нами отримано наступні значення психоемоційного стану батьків дітей до реабілітації за рангом: «Погано засинаю через стан дитини» 44 (94,1 %); «Нестерпно спостерігати за станом дитини» 46 (90,1 %); «Внутрішня напруженість» 46 (90,1 %); «Стурбованість вести нормальне життя» 45 (88,2 %); «Почуття внутрішнього неспокою» 44 (86,2 %); «Безсонні ночі через стан дитини» 44 (86,2 %); «Відчуваю засмученим або сердитим» 44 (86,2 %); «Стурбованість про лікування болю» 36 (70,5 %); «Стурбованість про надмірну опіку» 35 (68,6 %);

«Пошук співчуття або розуміння» 34 (66,6 %); «Розмова з психологом» 33 (64,7 %); «Безпорадність або наляканість» 31 (60,7 %). Варто звернути увагу на те, що два психоемоційні стани «Нестерпно спостерігати за станом дитини» та «Безпорадність або наляканість» батьки відчували більшість часу. Після реабілітаційних заходів порушення психоемоційного стану батьків залишалися, але нами зафіксовано статистично значуще зменшення їх частоти серед 5 ознак: «Нестерпно спостерігати за станом дитини» зменшилось на 31,3 % ($p=0,0012$); «Почуття внутрішнього неспокою» зменшилось на 24,5 % ($p=0,0125$); «Погано засинаю через стан дитини» зменшилось на 20,6 % ($p=0,0109$); «Внутрішня напруженість» зменшилось на 19,6 % ($p=0,0269$); «Безсонні ночі через стан дитини» зменшилось на 18,6% ($p=0,0401$). Статистично не значуще, але мали тенденцію до зменшення наступні ознаки: «Розмова з психологом» зменшилось на 20,6 %; «Пошук співчуття або розуміння» зменшилось на 16,6 %; «Безпорадність або наляканість» зменшилось на 13,7%; «Стурбованість вести нормальне життя» зменшилось на 3 %; «Відчуваю засмученим або сердитим» зменшилось на 12,7 %; «Стурбованість про лікування болю» зменшилось на 9,0 %; «Стурбованість про надмірну опіку» зменшилось на 1,0 %.

Висновки. Автори вважають, що фізична та психологічна важкість по догляду за дітьми з паралітичними синдромами впливає у батьків та опікунів на рівень стресу, якості сну, втоми, депресії та появу емоційного вигорання. Як наслідок, батьки не проводять реабілітацію дітей з паралітичними синдромами вдома. Самосприйняття та управління стресом значно покращують психічне здоров'я батьків та опікунів, а також умови реабілітації дітей з паралітичними синдромами.

БІОХІМІЧНІ ПАРАМЕТРИ ТА СИМПТОМИ ГЕПАТИТУ А У ДІТЕЙ І ЧАСТОТА ЇХ ВИНИКНЕННЯ

**Смагло Дар'я Дмитрівна,
Ємельянов Ігор Сергійович,
Мандалина Катерина Русланівна,**
студенти

Козько Володимир Миколайович,
д.мед.н., професор

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Гепатит А – це широко поширена інфекція, реєструють приблизно 1,4 мільйона випадків на рік. В ендемічних районах за рік кількість випадків складає 150 на 100000 тис. населення. Гепатит - це запалення гепатоцитів, і причиною цього є різні віруси, такі як (А, В, С, D, E). Розвиток жовтяниці – це характерна картина для ураження печінки; правильна діагностика базується тільки на серологічному тестуванні пацієнтів, (виявлення специфічних антивірусних антитіл).

Гепатит А - не покритий оболонкою, містить РНК, належить до сімейства пікорнавірусів, і є значною причиною захворюваності в недостатньо розвинутих країнах. Гепатит А – це кишкова інфекція, яка передається через контаміновані продукти, воду. Захворювання має 4 клінічних фази: інкубаційний період, переджовтяничний, жовтяничний, реконвалесценція.

У дітей із низьких соціально-економічних класів є найбільші показники анти-HAV антитіл. Вперше епідемію вірусного гепатиту оголосили в 1955 році у місті Делі. Смертність від гепатиту А низька – у 0,2%, зазвичай, виникає масивний некроз печінки під час перших 6-8 тижнів захворювання. Значний абдомінальний біль, блювання, жовтяниця, розвиток печінкової енцефалопатії асоціюється з комою та судомами, і є симптомами фульмінантного гепатиту ведуча причина смерті у 70-90% випадків. Гепатит А – найбільш часта причина фульмінантного гепатиту у дітей.

Мета. Вивчити симптоми та біохімічні параметри гепатиту А, дослідити частоту їх виникнення у дітей.

Матеріали та методи. У ході нашої роботи ми проаналізували таблицю JMSCR (Journal Of Medical Science and Clinical Research) «Симптоми та біохімічні показники гепатиту А у дітей» (загальна кількість обстежуваних – 43 дитини).

Результати та обговорення. При аналізі було виявлено такі симптоми та біохімічні показники: жовтяниця спостерігалась у 40 хворих дітей із 43, нудота у 36 випадках, свербіж – у 6 випадках, потемніння сечі – у 43 випадках, безбарвний стул – у 17 випадках, біль в животі – у 31 випадках, розпирання живота – у 23 випадках, кровотечі – у 2 випадках, набряк – у 5 випадках, асцит у 3 випадках, гепатомегалія – у 43 випадках, у 9 з 43 пацієнтів пальпується ліва доля печінки, спленомегалія спостерігалась у 7 хворих, рівень АЛТ > 40 ОД/л, АСТ > 40 ОД/л – у 43 випадках, підвищена лужна фосфатаза – у 11 випадках, сироватковий протеїн < 6г/дл – у 5 випадках, сироватковий альбумін < 3,5г/дл у 14 випадках, сироватковий глобулін < 2,5 г/дл – у 2 випадках, нормалізоване міжнародне співвідношення (INR) > 1,5 – у 5 випадках, збільшений активований частковий тромбoplastиновий час – у 3 випадках, порушення ехоструктури печінки – у 16 випадках, зменшений жовчний міхур – у 23 випадках, потовщення стінки жовчного міхура – у 4 випадках.

Висновок. Виходячи з аналізу клінічних симптомів та біохімічних досліджень у дітей хворих на гепатит А, у 100% хворих дітей спостерігались такі симптоми та біохімічні зміни як: потемніння сечі, гепатомегалія, збільшення АЛТ і АСТ > 40 ОД/л, а також досить часто зустрічалися: жовтяниця (93%), нудота (83,%), блювання (76,7%), біль у животі (72%). Рідше всього спостерігалися: свербіж (14%), кровотечі (5%), набряк (12%), асцит (7%), спленомегалія (16,2%). З біохімічних маркерів рідше за все виявляли підвищення INR > 1,5 (12,6%), зниження рівня білків сироватки крові (11,6%), зниження сироваткового глобуліну < 2,5г/дл (5%).

ГОСТРИЙ РАДІАЦІЙНИЙ СИНДРОМ: ЙОГО ПРОЯВИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ДОЗИ ОПРОМІНЕННЯ. ЛІКУВАННЯ НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ РАДІОАКТИВНИХ ІЗОТОПІВ

**Смагло Дар'я Дмитрівна,
Ємельянов Ігор Сергійович,
Мандаліна Катерина Русланівна,**
студенти
Мельник Богдан Ігорович,
асистент
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Гострий радіаційний синдром – це комбінація клінічних симптомів, які виникають через години або тижні після контакту з іонізуючим випромінюванням.

Гострий радіаційний синдром включає в себе 4 стадії:

- I стадія (продромальна): прояви гастроінтестинального синдрому; початок від декількох хвилин до годин. Гострий променевий синдром фатальний, якщо симптоми ураження шлунково-кишкового тракту проявляються в перші 2-4 години після опромінення. Тривалість стадії від 48 до 72 годин; характерні симптоми: нудота, блювання, діарея.
- II стадія (латентна): головним проявом є гематологічний синдром, початкові симптоми від декількох годин до днів; тривалість періоду 1,5-2 тижні; скарги на загальну слабкість, відчуття нестачі повітря, серцебиття (наслідок анемії), інфекції (наслідок лімфопенії), підвищена кровоточивість (наслідок тромбоцитопенії).
- III стадія (або ж маніфестна): початок через 3-5 тижнів після контакту з іонізуючим випромінюванням; скарги пацієнта з боку ССС та ЦНС.
- IV стадія (одужання або смерть): тривалість від тижнів до місяців; найбільш частою причиною смерті перед одужанням є сепсис.

Мета. Оцінити вплив іонізуючого випромінювання на клітини та органи в

залежності від отриманої дози опромінення та розглянути лікування наслідків впливу радіоактивних ізотопів.

Матеріали та методи. Ми проаналізували таблицю Walker RI, зв'язок дози опромінення з проявами симптомів у людини.

Результати та обговорення. Ми з'ясували, що:

- доза 0,5-1 Гр викликає незначне зниження кількості клітин крові;
- доза 1,0-2,0 Гр – ранні симптоми ураження червоного кісткового мозку;
- доза 2,0-3,5 Гр – значне пригнічення функції червоного кісткового мозку;
- доза 3,5-5,5 Гр – крім ураження червоного кісткового мозку додаються симптоми ураження шлунково-кишкового тракту;
- доза 5,5-7,5 Гр – виражена панцитопенія та симптоми ураження шлунково-кишкового тракту середньої тяжкості;
- доза 7-10 Гр – виражені симптоми ураження шлунково-кишкового тракту та ураження червоного кісткового мозку з симптомами гіпотензії;
- доза 10,0-20,0 Гр – ураження шлунково-кишкового тракту важкого ступеня, пневмоніт, порушення ментального статусу, когнітивна дисфункція;
- доза 20,0-30,0 Гр цереброваскулярний колапс, гарячка, шок.

Також відзначили критичні стани органів та тканин після дії іонізуючого випромінювання:

- доза 1-2 Гр є найбільш чутливою для червоного кісткового мозку;
- доза 2-4 Гр: при опроміненні такою дозою 5 % людей помирають, час смерті після контакту 40-60 днів;
- доза 4-6 Гр: при опроміненні такою дозою 50% людей помирають протягом 30-40 днів після контакту;
- доза 6-10 Гр: при опроміненні такою дозою 95% людей помирають на 10-20 день;
- доза 10-30 Гр: при опроміненні такою дозою 100% помирають

протягом 7-14 днів;

- доза > 30 Гр – 100 % людей помирають протягом 1-5 днів.

Також у ході нашої роботи ми розглянули лікування наслідків впливу радіоактивних ізотопів:

- проти ізотопу йоду (I-131) використовують калію йодид, механізм його дії полягає у блокуванні поглинання йоду щитоподібною залозою, дозування: по 130 мг для дорослих per os;

- проти плутонію (Pu-241) використовують Ca-DTPA, Zn-DTPA, механізм їх дії полягає у хелації, дозування: 1 г розвести у 250 мл 0,9% розчині натрію хлориду або у 5% розчині декстрази;

- проти тритію (^3H) вживають воду, механізм дії полягає у розчиненні, дозування: 3-4 л на день протягом 2 тижнів;

- проти цезію (Cs-134) використовують берлінську лазур, механізм дії полягає у зниженні всмоктування цезію шлунком, дозування: 1г, попередньо розвести у 100-200 мл 0,9% розчину натрію хлориду 3 рази на день;

- проти урану (U-238) використовують бікарбонати, механізм дії полягає у залужуванні сечі, дозування: 2 ампули на 1л NaCl 125мл/год.

Висновок. Визначивши вплив іонізуючого випромінювання ми дійшли висновків, що мінімальна доза для виникнення проявів симптомів променевого захворювання у людини становить мінімум 0,5 Гр, а доза, що складає 10 Гр та > викликає вже смерть людини у 100% випадків. Також протягом нашого дослідження ми визначили основні методи лікування проти радіоактивних ізотопів I-131, Pu-241, ^3H , Cs-134, U-238.

СИСТЕМНИЙ ЧЕРВОНИЙ ВОВЧАК: КЛІНІЧНІ ТА ІМУНОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ДІАГНОСТИКИ

Смагло Дар'я Дмитрівна,
Ємельянов Ігор Сергійович,
Карпенко Єлизавета Євгеніївна,
студенти

Дунаєва Інна Павлівна,
к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Системний червоний вовчак – аутоімунне захворювання, що вражає в більшості випадків жінок дітородного віку. Причина захворювання залишається невідомою, але гормональна та імунологічна схильність грають невід'ємну роль у виникненні хвороби. Хвороба проявляється по-різному: з фазами ремісії та загострення.

Симптоми можуть проявлятися місцево (напр. висипка, алопеція), а деякі можуть нести життезагрозливий стан для пацієнта (напр. антифосфоліпідний синдром з тромбоемболіями). Системний червоний вовчак може залучати будь який орган, але типово проявляється артритом, висипкою у вигляді метелика та загальними симптомами (загальною слабкістю та втратою ваги). Діагноз системний червоний вовчак – базується на клінічних проявах, додаткових тестах на антитіла до ядра, ДНК та анти-Smith антитіла.

Мета роботи. Описати клінічні та імунологічні прояви системного червоного вовчака, виявити частоту проявів цих симптомів і визначити їх значення для діагностики захворювання.

Матеріали та методи. Ми проаналізували ARA дослідження (American Rheumatism Associations): в цьому дослідженні брали участь 624 пацієнтів, хворих на СЧВ, вік пацієнтів невідомий.

Результати та обговорення. При аналізі дослідження було виявлено, що кількість випадків висипки на обличчі у вигляді метелика склала 265 із

загальної кількості хворих (624), дископодібна висипка зустрілась у 99 хворих; фоточутливість у 165; виразки у слизовій порожнині рота у 233; артрит у 454; серозит у 82; хвороби нирок у 281; гематологічні прояви у вигляді анемії, лімфопенії, тромбоцитопенії у 505; хвороби нервової системи у 98; імунологічні захворювання у 470; антинуклеарні антитіла були наявні у 622 хворих.

При дослідженні антитіл у пацієнтів виявляли:

- антитіла до ДНК (50-60 %),
- антитіла до Smith антигену (30%),
- антитіла до гістонів при СЧВ, індукованою лікарськими засобами (95%),
- антитіла до SS-A антигену (30-40%),
- антитіла до SS-B антигену (15%),
- антитіла до рибонуклопротеїну (30%).

Для встановлення СЧВ за ACR необхідно мінімум 10 балів (рис. 1), клінічна та імунологічна оцінка.

До клінічної оцінки відносять:

- гарячка (2 бали);
- шкірні прояви: алопеція (2 бали), виразки слизової порожнини рота (2 бали), підгостра шкірна дискоїдна висипка (4 бали), гостра шкірна висипка (6 балів);
- зміни з боку суглобів: синовіт та ранкова скованість (6 балів);
- зміни з боку нервової системи: делірій (2 бали), психоз (3 бали), судоми (5 балів);
- серозити: плевральний або перикардальний випіт (5 балів), гострий перикардит (6 балів);
- гематологічні прояви: лейкопенія (3 бали), тромбоцитопенія (4 бали), аутоімунний гемоліз (4 бали);
- зміни з боку нирок: протеїнурія > 0,5г/добу (4 бали), клас 2-5

люпусного нефриту (8 балів), клас 3-4 люпусного нефриту (10 балів).

До імунологічної оцінки відносять:

- антифосфоліпідні антитіла: антикардіоліпін, анти-β2 глікопротеїн (2 бали);
- рівень комплементу: низький рівень С3 або С4 (3 бали), низький С3 і С4 (4 бали);
- виявлення високоспецифічних антитіл: анти-ДНК антитіла (6 балів), анти-Smith антитіла (6 балів).

Clinical domains	Points	Immunologic domains	Points
Constitutional domain		Antiphospholipid antibody domain	
Fever	2	Anticardiolipin IgG >40 GPL or anti-β2GP1 IgG >40 units or lupus anticoagulant	2
Cutaneous domain		Complement proteins domain	
Nonscarring alopecia	2	Low C3 or low C4	3
Oral ulcers	2	Low C3 and low C4	4
Subacute cutaneous or discoid lupus	4	Highly specific antibodies domain	
Acute cutaneous lupus	6	Anti-dsDNA antibody	6
Arthritis domain		Anti-Smith antibody	6
Synovitis in at least two joints or tenderness in at least two joints, and at least 30 min of morning stiffness	6		
Neurologic domain			
Delirium	2		
Psychosis	3		
Seizure	5		
Serositis domain			
Pleural or pericardial effusion	5		
Acute pericarditis	6		
Hematologic domain			
Leukopenia	3		
Thrombocytopenia	4		
Autoimmune hemolysis	4		
Renal domain			
Proteinuria >0.5g/24 hr	4		
Class II or V lupus nephritis	8		
Class III or IV lupus nephritis	10		

Рис. 1. Клінічні та імунологічні критерії діагностики СЧВ

Висновок. Виходячи з аналізу клінічних симптомів та імунологічних досліджень, найбільш часто виявляються у пацієнтів, хворих на СЧВ: висипка у вигляді метелика – 42,5%, артрит – 72,8%, ураження нирок – 45%, гематологічні порушення – 80,9%, імунологічні захворювання – 75,3%, антитіла до ядер клітин – 99,7 %, антитіла до ДНК або антитіла до Smith додатково підтверджують діагноз системного червоного вовчака.

ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІЙ М'ЯЗІВ ПРИ ХВОРОБІ ПАРКІНСОНА

Тімченко Катерина Станіславівна,

здобувачка освіти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Сухоносів Роман Олександрович,

кандидат медичних наук, доцент кафедри анатомії людини

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Стельмах Анастасія Вячеславівна,

Фомін Владлен Сергійович,

Кузьміна Дар'я Олександрівна,

Х'юз Злата,

Фірузей Реза Ахмад,

Здобувачі освіти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Хвороба Паркінсона є поширеним захворюванням екстрапірамідної моторної системи, вираженою ознакою якого є порушення координації та контролю рухів. *Має виражену вікову схильність.* Близько 1% осіб старше 60 років мають хворобу Паркінсона. Симптоми даної хвороби розвиваються локально й поступово, що дає змогу, детально вивчати її для попередження ускладнення захворювання.

Мета роботи. / Aim. Аналіз літературних даних щодо причини появи хвороби Паркінсона та її вплив на певні групи м'язів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної, публіцистичної та історичної літератури.

Результати та обговорення./Results and discussion. Вплив порушення нервової системи на рухову діяльність при хворобі Паркінсона

Хвороба Паркінсона виникає тоді, коли в substantia nigra перестають функціонувати нейрони, що виробляють нейромедіатор дофамін. Також можливий вплив на нейрони через білки альфа-синуклеїни. При накопиченні

вони стають токсичними та впливають на нейрони чорної субстанції, що призводить до зниження вироблення дофаміну.

Основними симптомами хвороби є ригідність м'язів, тремор кінцівок, щелепи або голови, сповільненість рухів, порушення рівноваги та координації. При тяжких формах захворювання спостерігаються акінезія, депресія, труднощі з ковтанням, жуванням і розмовою, проблеми з сечовипусканням, запори.

Найпершою ознакою захворювання є порушення функціонування м'язів дистальних відділів кінцівок. Спостерігається ригідність м'язів, виникає тремтіння. Спочатку тремтіння при паркінсонізмі проявляється у спокої, або рідше – при підтриманні певної пози кінцівкою, зменшується чи зникає під час довільного руху і нагадує «перерахунок монет» чи «скатування пігулок».

У людей з хворобою Паркінсона часто розвивається “паркінсонічна хода”, яка проявляється у схильності нахилитися вперед, робити маленькі кроки, виникненні проблем з продовженням руху. Симптоми часто починаються на одній стороні тіла або навіть на кінцівці з однієї сторони тіла. Коли хвороба прогресує, вона вражає обидві сторони. Однак симптоми можуть бути сильнішими з одного боку, ніж з іншого.

Прояви синдрому паркінсонізму розвиваються поступово, локально і асиметрично. Захворювання починається з тремтіння в одній руці чи з ригідності в одній руці або нозі. Кінцівка стає уповільненою в рухах, почерк стає дрібним, виникає мікрографія. В пізніх стадіях з'являється постуральна нестабільність – нестійкість, тенденція до втрати рівноваги та падінь, підтримання пози при стоянні та ході за рахунок поступової втрати рефлексів. У хворих спостерігається порушення міміки, виникає гіпо- та амімія (застиглий вираз обличчя), рідке кліпання очима, “скляний” погляд, порушення жування та ковтання, жестикуляції. Серед м'язів лиця найбільшого ураження зазнають м'язи, що оточують ротову щілину (особливо – підборідний м'яз (*m. mentalis*)), жувальні м'язи. При тяжких формах хвороби Паркінсона порушується функціонування м'язів шиї, особливо надпід'язикової (двочеревцевий м'яз, шило-під'язиковий м'яз, щелепно-під'язиковий м'яз, підборідно-під'язиковий

м'яз) та підпід'язикової (лопатково-під'язиковий, груднинно-під'язиковий, груднинно-щитоподібний, щито-під'язиковий м'язи) груп внаслідок зміщення під'язикової кістки. Виникають дисфагія, слинотеча (внаслідок повільного ковтання).

Порушується відведення, згинання, протиставлення та приведення великого пальця; згинання проксимальних та розгинання середніх та кінцевих фаланг II-V пальців.

Порушується функціонування таких груп м'язів передпліччя: передня група (перший шар (найчастіше з цієї групи уражуються – круглий м'яз-привертач, променевий м'яз-згинач зап'ястка, ліктьовий м'яз-згинач зап'ястка), другий шар (поверхневий м'яз-згинач пальців), третій шар (глибокий м'яз-згинач пальців, довгий м'яз-згинач великого пальця), четвертий шар (квадратний м'яз-привертач)), задня група (поверхневий шар (м'яз-розгинач пальців, короткий променевий м'яз-розгинач зап'ястка, довгий променевий м'яз-розгинач зап'ястка), глибокий шар (довгий відвідний м'яз великого пальця, короткий м'яз-розгинач великого пальця, довгий м'яз-розгинач великого пальця, м'яз-розгинач вказівного пальця).

У більшості випадків порушується функціонування таких груп м'язів кисті: м'язи підвищення великого пальця (короткий відвідний м'яз великого пальця, короткий м'яз-згинач великого пальця, протиставний м'яз великого пальця, привідний м'яз великого пальця); середня група м'язів кисті (в більшості випадків – червоподібні м'язи).

Висновки./Conclusions. Хвороба Паркінсона – повільно прогресуюче захворювання, що супроводжується комплексом порушень рухової діяльності і постуральних розладів. Має виражену вікову схильність. Характерними симптомами є тремор, ригідність м'язів, порушення функціонування м'язів кисті та передпліччя, стегна, гомілки, стопи, м'язів лиця, жувальних м'язів та надпід'язикової та підпід'язикової груп м'язів шиї. Ускладненнями є дисфагія, слинотеча, втрата рівноваги, порушення координації та моторики. Для протидії ускладненню хвороби застосовують медикаментозну терапію, психотерапію,

лікувальну фізкультуру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нервові хвороби, за ред. С. М. Віничука, Є. Г. Дубенка. – К.:Здоров'я, 2001. – 696 с.
2. Nour S. Erekat, Muhammed D. Al-Jarrah. Interleukin-1 Beta and Tumor Necrosis Factor Alpha Upregulation and Nuclear Factor Kappa B Activation in Skeletal Muscle from a Mouse Model of Chronic/Progressive Parkinson Disease. 2018; 24: 7524–7531. doi: 10.12659/MSM.909032
3. <https://oberig.ua/ru/disease/xvoroba-parkinsona-135>
4. M.S. Troche, M.S. Okun, J.C. Rosenbek, N. Musson, H.H. Fernandez, R. Rodriguez, J. Romrell, T. Pitts, K.M. Wheeler-Hegland, and C.M. Sapienza. Aspiration and swallowing in Parkinson disease and rehabilitation with EMST. 2010; 75(21): 1912–1919. doi: 10.1212/WNL.0b013e3181fef115
5. Robert Chen, Alfredo Berardelli, Amitabh Bhattacharya, Matteo Bologna, Kai-Hsiang Stanley Chen, Alfonso Fasano, Rick C. Helmich, William D. Hutchison, Nitish Kamble, Andrea A. Kühn, Antonella Macerollo, Wolf-Julian Neumann, Pramod Kumar Pal, Giulia Paparella, Antonio Suppa, and Kaviraja Udupa. Clinical neurophysiology of Parkinson's disease and parkinsonism. 2022; 7: 201–227. doi: 10.1016/j.cnp.2022.06.002

АТЕРОСКЛЕРОЗ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Ховпей Євгенія Михайлівна

студентка

медичний факультет ДВНЗ

«Ужгородський національний університет»

Ростока Лариса Михайлівна

завідувачка кафедрою, доцент

кандидат медичних наук

медичний факультет ДВНЗ

«Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Вступ. Атеросклероз - це патологічний процес, що супроводжується відкладенням холестерину та інших ліпідів на внутрішній поверхні кровоносних судин. Це призводить до поступового звуження просвіту судин, що ускладнює прохід крові та може призвести до розвитку серйозних захворювань. Саме тому, даний патологічний процес є великою проблемою людства.

Ціль. Дане захворювання поширене по всьому світу і зазвичай розвивається протягом багатьох років без видимих симптомів, поки не виникнуть проблеми зі здоров'ям серця та судин. Серед найбільш поширених це: ішемічна хвороба серця, інсульт, інфаркт міокарда, ангіна та інші. Внаслідок цього є вагома потреба у вивченні причин його розвитку та в методи зупинки поширення даного захворювання.

Фактори ризику розвитку атеросклерозу включають в себе високий рівень холестерину в крові, цукровий діабет, гіпертонію, куріння, ожиріння, малорухливий спосіб життя, вік та спадковість. [1]

Атеросклероз може виникати у будь-якої людини, але є певні групи, для яких ризик виникнення хвороби значно збільшується. До них входять:

1. Люди з надмірною вагою або ожирінням.
2. Люди з підвищеним рівнем холестерину та інших ліпідів в крові.

3. Люди зі зниженою фізичною активністю або сидячим способом життя.
4. Люди зі звичкою куріння.
5. Люди з діабетом.
6. Люди з підвищеним артеріальним тиском.
7. Люди зі зниженою функцією нирок або з підвищеною концентрацією сечовини в крові.

Людам, що входять в групу ризику, особливо важливо приділяти увагу профілактиці атеросклерозу, так як в них, ризик виникнення хвороби набагато вищий ніж в інших. Також рекомендується проходити регулярні медичні огляди для вчасного виявлення та лікування захворювань серцево-судинної системи. [2]

Лікування атеросклерозу полягає у контролі факторів ризику, таких як дієта, фізична активність та ліки, що знижують рівень холестерину в крові та зменшують ризик ускладнень. Якщо атеросклероз вже привів до ускладнень, можуть застосовуватися інтервенційні процедури, такі як ангіопластика та стентування. Дана комбінована операція є безпечною, робить лікування більш ефективним та дозволяє уникнути рецидивів стенозів. Проведення балонної ангіопластики характеризується введенням у судину катетера із балоном. Коли балон досяг місця стенозу, то його під тиском надувають, внаслідок чого відновлюється прохідність кровоносних судин. Для лікування використовують також хірургічні втручання, такі як шунтування артерій. [3]

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, на 2021 рік приблизно 17,9 мільйонів людей у світі померли від серцево-судинних захворювань, серед яких атеросклероз є однією з найпоширеніших причин.

За даними Національного інституту серцево-судинних захворювань імені академіка М. Д. Стражеска, атеросклероз є однією з найбільш поширених причин серцево-судинних захворювань в Україні. Він становить більше 50% від загальної кількості випадків серцево-судинних захворювань в країні. [2]

За даними Національної служби здоров'я України, за період з 2015 по 2019 роки померли більше 340 тисяч людей від серцево-судинних захворювань,

серед яких значну частину складає атеросклероз. [4]

Україна активно працює над попередженням розвитку атеросклерозу та інших серцево-судинних захворювань. Для цього здійснюються заходи з просвітництва, зниження кількості насичених жирів та цукру в харчуванні, сприяння фізичній активності та заборона куріння. Крім того, проводяться різні медичні програми та проекти, які допомагають виявляти та лікувати атеросклероз на ранніх стадіях розвитку. [5]

Висновок. Атеросклероз - це серйозне захворювання, яке може мати серйозні наслідки для здоров'я, такі як інфаркт, інсульт та інші серцево-судинні захворювання. Розвиток атеросклерозу може бути спричинений різними факторами, такими як неправильне харчування, куріння, відсутність фізичної активності, вік та інші.

Профілактика атеросклерозу полягає у здоровому способі життя, включаючи збалансоване харчування з обмеженням жирів та холестерину, зайняття фізичною активністю, відмова від куріння та зниження рівня стресу.

Для діагностики та лікування атеросклерозу важливо регулярно проходити медичні обстеження, включаючи вимірювання рівня холестерину та інших маркерів здоров'я, які можуть вказувати на ризик розвитку цього захворювання.

Лікування атеросклерозу може включати зміну способу життя, прийом лікарських засобів, а також хірургічні методи.

Одним із важливих аспектів профілактики та лікування атеросклерозу є усвідомлення ризиків та вчасне звернення до лікаря в разі підозри на розвиток цього захворювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. В. М. Ковальов, "Атеросклероз: епідеміологія, патогенез, діагностика, профілактика та лікування", Київ, 2015.
2. І. В. Шаповалов, "Атеросклероз: патогенез, клінічна картина та лікування", Київ, 2016.

3. М. М. Козлов, "Атеросклероз та інші захворювання серцево-судинної системи", Київ, 2013.
4. І. І. Ганін, "Атеросклероз: діагностика та лікування", Харків, 2014.
5. В. І. Кононов, "Атеросклероз та його профілактика", Київ, 2012.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ТА КОРЕКЦІЇ ХАРЧУВАННЯ СПОРТСМЕНОК З МЕТОЮ ПРОФІЛАКТИКИ ВИНИКНЕННЯ RED – S СИНДРОМУ З РОЗВИТКОМ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГІПОТАЛАМІЧНОЇ АМЕНОРЕЇ

Циганенко Олег Іванович

д.м.н., професор
Національний університет фізичного
виховання і спорту України
м. Київ, Україна

Вступ/ Introductions. Згідно результатів достатньо багаточисленних наукових досліджень відомо, що однією з груп ризику стосовно розвитку порушень менструального циклу (розвитку менструальної дисфункції) є спортсменки, які займаються професійним спортом. Розповсюдженість менструальної дисфункції серед спортсменок у професійному жіночому спорті може досягати 50% і більше в залежності від видів спорту, в тому числі внаслідок виникнення RED – S синдрому умовного дефіциту енергії в спорті. Це потребує спеціальної оцінки та корекції фактичного харчування з використанням сучасних інформаційних комп'ютерних технологій. Найбільш поширеними порушеннями менструального циклу у спортсменок, які займаються професійним жіночим спортом є функціональна гіпоталамічна аменорея.

Не менш важливою проблемою у спортсменок цієї групи, яку визначають відповідно як групу ризику, необхідно вважати низьку мінералізацію щільності кісткової тканини навіть до ступеню розвитку остеопорозу, а також порушення метаболізму у скелетних м'язах. При цьому у спортсменок характер порушення менструального циклу характеризується високим ступенем варіації в залежності від виду спорту та найчастіше зв'язаний з недостатнім споживанням енергії, а саме з так званим RED – S синдромом – відносним дефіцитом енергії у спорті (relative energy deficiency in sport) .

Вказане насамперед актуально у видах жіночого професійного спорту, де вагомим чинником для можливості досягнення високих спортивних результатів є суттєве обмеження маси тіла, у першу чергу маси жирової тканини,. Це стосується у першу чергу таких видів жіночого спорту як спортивна та художня гімнастика в яких може реалізовуватися твердження R. Frisch та J. McArthur (1974 р.) згідно з яким при досягненні критичного вмісту жирової тканини зменшується чутливість гіпоталамусу до статевих стероїдів, що у підсумку може призводити до порушення репродуктивної функції. Крім того, ще має суттєве значення утворення так званого відносного дефіциту надходження енергії з їжею (синдром відносного дефіциту енергії у спорті – RED – S синдром). І як наслідок у спортсменок репродуктивного віку може формуватися функціональна гіпоталамічна аменорея з наступним порушенням репродуктивної функції. Подібний синдром може відмічатися не тільки в спорті, але і у балеті у балерин, з якими він був історично і пов'язаний. .

Взагалі ж найбільш поширена така патологія у таких видах спорту як спортивна та художня гімнастика, спортивні танці тощо, де важливим і навіть в певній мірі визначальним підходом є суттєве обмеження маси тіла, що можна умовно розглядати як своєрідну «адаптацію» (адаптаційний підхід) до досягнення можливості виконання на практиці високих вимог сучасного професійного жіночого спорту. Такий підхід важливий насамперед для набуття можливості досягнення високих спортивних результатів у професійному жіночому спорті, що може відбуватися на фоні дефіциту надходження енергії з проявами синдрому відносного дефіциту енергії в спорті - RED – S синдром. При цьому як наслідок може формуватися функціональна гіпоталамічна аменорея. Важливим критерієм для встановлення такого діагнозу є менструальний цикл більше 45 діб, або аменорея на протязі трьох і більше місяців, що супроводжується як правило ще й низьким рівнем гонадотропінів. Вказане враховується як критерій для діагностики за умов виключення анатомічних та органічних причин аменореї, а також і наявності вагітності.

При цьому необхідно відмітити, що RED – S синдром відносного

дефіциту енергії в спорті може бути причиною ще й розвитку так званої тріади жінок – атлеток (the female athlete triad), яка включає в себе такі складові як недостатнє споживання енергії внаслідок неадекватного, нераціонального харчування, менструальну дисфункцію та зниження мінеральної щільності кісткової тканини. А у важких випадках можуть відмічатися ще й порушення харчової поведінки, аменорея та остеопороз. Головною причиною виникнення RED – S синдрому є дефіцит енергії по відношенню до балансу між споживанням (отриманням) енергії з їжею та її витратами. А такий баланс дуже необхідний для збереження здоров'я спортсменок. Така патологічна тріада може стати суттєвою причиною порушення репродуктивної функції у спортсменок .

Однак ще не розроблені методологічні підходи до оцінки та корекції фактичного харчування спортсменок з метою профілактики виникнення RED - S синдрому з розвитком функціональної гіпоталамічної аменореї, що робить таку розробку актуальною та своєчасною.

Ціль роботи/ Aim. Обґрунтувати і розробити методологічні підходи до оцінки та корекції фактичного харчування спортсменок, які займаються професійним жіночим спортом, з метою профілактики виникнення RED – S синдрому умовного дефіциту енергії в спорті з розвитком функціональної гіпоталамічної аменореї.

Матеріали та методи/ Materials and methods. Проведений аналіз наукової і науково – методичної літератури за останні 15 років (в основному за останні 10 років) стосовно проблеми оцінки та корекції фактичного харчування спортсменок, які займаються спортом, з метою профілактики виникнення RED S синдрому з розвитком функціональної гіпоталамічної аменореї. Використані методи теоретичного аналізу наукової літератури: узагальнення, синтез, формалізація, абстрагування.

Результати та обговорення/ Results and discussion. Оцінку та корекцію фактичного харчування спортсменок для попередження наслідків порушень харчування, в тому числі з розвитком RED – S синдрому, доцільно проводити з

застосуванням інформаційних комп'ютерних технологій (систем) забезпечення прийняття рішення з оцінки та корекції фактичного харчування. Таких як «Комп'ютерна інформаційна програма (технологія) оцінки та корекції харчування спортсменів «Олімп» (Авторське свідоцтво 36403 Україна).

Комп'ютерна інформаційна програма «Олімп» дозволяє проводити оцінку та корекцію фактичного харчування спортсменів у 60 видах спорту за 75 показниками з урахуванням статі, віку, зросту та виду спорту, етапу тренувального процесу. Оцінка та корекція фактичного харчування проводиться на трьох рівнях: базовому (білки, жири, вуглеводи та енергетична цінність раціону), розширеному (білки тваринного та рослинного походження, амінокислоти, вуглеводи прості та складні, жири рослинного та тваринного походження, жирні кислоти, вітаміни, макро та мікроелементи) та спеціальному (вміст у харчовом раціоні холестерину тощо). При цьому використовуються положення як раціонального, так і адекватного (адекватне харчування згідно мети та задач тренувально – змагального процесу) харчування з застосуванням положень ергогенічної (енергетичної) дієтики, яку застосовують для підвищення енергетичних можливостей організму спортсменів, що дуже суттєво стосовно профілактики виникнення RED – S синдрому.

З метою попередження можливого розвитку енергетичної недостатності з використанням комп'ютерної програми «Олімп» проводилась оцінка та корекція фактичного харчування спортсменок – гімнасток членів збірної України з спортивної гімнастики з наголосом на забезпечення білками та вуглеводами (основне джерело енергії для організму), а також мінеральними речовинами у першу чергу кальцієм для збереження достатньої щільності кісткової тканини.

У таких спортсменок, які займаються жіночим професійним спортом з наявністю суттєвих обмежень у масі тіла доцільно систематично проводити оцінку стану харчового статусу з визначенням насамперед таких категорій стану харчового статусу як оптимальний, коли маса тіла (в тому числі і за таким показником як індекс маси тіла, який повинен становити не нижче $18,5 \text{ кг/м}^2$),

відповідає віку, статі, зросту, важкості та напруженості роботи (у першу чергу фізичної), або недостатній, коли маса тіла та інші показники харчового статусу відстають від віку, зросту, а також кількості жирової тканини (оцінка товщини жирової складки тощо) у порівнянні з рекомендаціями для конкретного виду спорту.

Для досягнення позитивних результатів з оцінки та корекції фактичного харчування спортсменок, які займаються професійним жіночим спортом доцільно використовувати спеціальні освітні програми формування позитивної соціальної мотивації до правильної харчової поведінки осіб, які займаються спортом.

З метою попередження негативного впливу RED – S синдрому на стан оваріально – менструального циклу у спортсменок, які займаються професійним спортом і які мають жорсткі обмеження у масі тіла, насамперед обмеження жирової тканини надаються такі рекомендації:

- виділяти спортсменок, які мають жорсткі обмеження у масі тіла, насамперед стосовно жирової тканини, до групи ризику можливого розвитку менструальної дисфункції насамперед такої як функціональна гіпоталамічна аменорея;

- систематично проводити у спортсменок оцінку та корекцію їх фактичного харчування з застосуванням інформаційних комп'ютерних технологій оцінки харчування спортсменів;

- систематично проводити у спортсменок оцінку стану їх харчового статусу;

- застосовувати для спортсменок спеціальні освітні програми формування позитивної соціальної мотивації до правильної харчової поведінки.

Висновки/ Conclusions. Спортсменки, які займаються професійним жіночим спортом зі значними обмеженнями у масі тіла особливо стосовно жирової тканини можуть мати RED – S синдром умовного дефіциту енергії в спорті і повинні бути віднесені до групи ризику стосовно можливого виникнення менструальної дисфункції насамперед такої як функціональна

гіпоталамічна аменорея.

RED – S синдром умовного дефіциту енергії в спорті може сприяти виникненню у спортсменок функціональної гіпоталамічної аменореї.

Для профілактики виникнення у спортсменок функціональної гіпоталамічної аменореї доцільно проводити систематичну оцінку та корекцію їх фактичного харчування з використанням комп'ютерних технологій оцінки харчування спортсменів та з систематичною оцінкою стану їх харчового статусу, проводити застосування спеціальних програм формування позитивної соціальної мотивації у спортсменок до правильної харчової поведінки.

FEATURES OF DISORDERS OF CEREBRAL CIRCULATION IN PATIENTS WITH VASCULAR DEMENTIA

Чиняк Ольга Сергіївна

асистент

Сумський державний університет

Медичний інститут

м. Суми, Україна

Background. Despite the supposed large role of the vascular factor in the pathogenesis and differential diagnosis of dementias, there are very few works devoted to the state of cerebral blood flow in the periventricular white matter in patients with vascular dementia (VD).

Aim of study – to investigate the state of cerebral hemodynamics in patients with vascular dementia.

Materials and methods: We examined 80 patients: 50 of them had VD and 30 people of the control group. The blood flow was recorded using transcranial dopplerography of the anterior cerebral artery (ACA), middle cerebral artery (MCA), posterior cerebral artery (PCA), basilar artery (BA), and vertebral artery (VA).

Results. Patients with VD had severe disorders of cerebral hemodynamics. Linear blood flow velocity in all examined vessels, ACA (20.4 ± 5.0), (11.5 ± 3.5); MCA (30.5 ± 7.5), (57.5 ± 11.5); BA (22.3 ± 5.3), (40.5 ± 13.2) was statistically significantly ($p < 0.05$) lower than in the control group, except for PCA and VA, where this decrease did not reach significant differences.

Statistically significant ($p < 0.05$) increased interhemispheric asymmetry of the linear velocity of blood flow. The coefficient of reactivity of the vascular system in all patients with VD was significantly lower ($p < 0.05$) than in the control group.

Conclusion. In all patients with vascular dementia, there was a slowdown in the linear velocity of blood flow, which reflects the average velocity of erythrocytes along the entire diameter of the vessel. In addition, there was a pronounced interhemispheric asymmetry of the linear velocity of blood flow in the vessels of the same name.

СЕРЦЕВО-ЛЕГЕНЕВА РЕАНІМАЦІЯ В ПОЛОЖЕННІ ЛЕЖАЧИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ОГЛЯД ОБСЯГУ

Явтушенко Аліна Євгенівна
Ященко Валерія Олександрівна
студентки

Кучеренко Богдан Юрійович
Асистент кафедри екстреної та невідкладної
медичної допомоги, ортопедії та травматології
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Алгоритми серцево-легеневої реанімації передбачають забезпечення якісної компресії грудної клітини та швидку дефібриляцію.

Проведення серцево-легеневої реанімації допомагає відновити кровообіг у 20-60% після раптової зупинки. Кожного року у світі реєструється більше ніж 300 тис. реанімаційних відділень, завдяки роботі яких до життя повертається близько 80 тис. пацієнтів. Але в позалікарняних умовах вдається врятувати лише 5 тис. пацієнтів.

На сьогоднішній день є актуальною тема війни та бойових дій. Через зменшення часу надання екстреної медичної допомоги в польових військових умовах. Головним є те, що дуже складно надати адекватну допомогу в таких умовах, адже потрібно швидко реагувати. Стосовно серцево-легеневої реанімації, нас цікавить насамперед надання допомоги в положенні лежачи тому, що ми не маємо інших умов.

Мета та методи. Наш огляд має на меті перш за все узагальнити всі доказові дані щодо серцево-легеневої реанімації в положенні лежачи, так звана «зворотна серцево-легенева реанімація». Оцінка наявних даних.

Нами було здійснено пошук в EMBASE, MEDLINE та репозиторіях предруків (bioRxiv і medRxiv) для моделювання, доклінічних і клінічних досліджень. Також ми використовували досвід медичних працівників в умовах воєнного часу.

Були включені рандомізовані контрольовані дослідження (РКВ), нерандомізовані дослідження (як проспективні, так і ретроспективні), серії випадків і звіти про випадки. Тези доповідей та матеріали конференції були виключені. Також було виконано швидкий пошук посилань на вибрані статті.

Нами було зібрано дані щодо типу дослідження, умов в яких воно було проведено, події які провокували це дослідження, втручання яке проводилося (лежачи або стандартна серцево-легенева реанімація) та результати які були отримані (смерть, відновлення кровообігу та дихання).

Усі отримані результати були проаналізовані та занесені до таблиці.

Результати. Проведено пошук за допомогою бази EMBASE та виявлено 1300 результатів. Після систематизації та відбору було включено 34 статті. Також був враховано досвід медичних працівників в умовах воєнного часу.

Одне з перших досліджень, у якому було описано доцільність зворотної серцевої реанімації було симуляційним за допомогою манекенів Laerdal «ResuscіAnne», які були поставлені в положення лежачи на землі.

Нами було змодельовано ситуації в польових умовах. 20 військових медичних працівників, з досвідом роботи в таких умовах, проводили серію компресій на манекенах. Ми оцінювали час за який вдалося дістати манекенів із "гарячих точок" та швидкість проведення реанімації на місці. 15 із 20 військових медичних працівників змогли швидко та ефективно провести серію компресій, які характеризувалися безперервністю, регулярністю.

Отже, ми можемо припустити, що виконання СЛР в положенні лежачи є найбільш виснажливим, ніж в стандартному положенні, і це враховуючи низьку вагу манекена.

Інші нерандомізовані дослідження включали проведення СЛР на 10 поранених та 10 здорових добровольцях. Дане дослідження не дало конкретних висновків та потребує подальшого вивчення.

Висновки. Отже, нами не було виявлено чітких доказів щодо переваги щодо ефективності реверсної реанімації в порівнянні з СЛР в положенні лежачи.

Отримані докази мали на жаль низьку якість та потребують подальших досліджень.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. MS, Berkow LC, Kudenchuk PJ, Halperin HR, Hess EP, Moitra VK Part 7: Advanced cardiovascular life support: 2015 American Heart Association update guidelines for heartiopulmonary reuscitation and expressing cardiovascular careal support. Тираж. 2015;
2. Truhlář A., Deakin CD, Soar J., Khalifa GEA, Alfonzo A., Bierens JJLM Рекомендації Європейської ради з реанімації щодо реанімації 2015.
3. Piehl M., Brown R. Використання екстремальних змін положення при гострій дихальній недостатності. Crit Care Med. 1976;4:13-14
4. Коппо А., Беллані Г., Вінтертон Д., Ді П'ерро М., Сорія А., Фаверіо П. Доцільність і фізіологічні ефекти положення лежачи у неінтубованих пацієнтів з гострою дихальною недостатністю внаслідок COVID-19 (PRON-COVID) : проспективне когортне дослідження. Ланцет Респір Мед. 2020 doi: 10.1016/S2213-2600(20)30268-X.

НЕВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Ярошук Мар'яна Юріївна

студентка 6-го курсу

Буковинського державного медичного університету

м. Чернівці, Україна

Ясніковська Світлана Михайлівна

к.мед.н., доцент закладу вищої освіти

кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинського державного медичного університету

м. Чернівці, Україна

Анотація: В даній роботі проведено аналіз джерел та сучасних даних щодо медикаментозного лікування невиношування вагітності. Доведена ефективність мікронізованих прогестеронів при їх вагінальному застосуванні.

Ключові слова: вагітність, невиношування вагітності.

Актуальність: Викидень - це втрата вагітності до того, як ембріон або плід зможе жити самостійно поза маткою. Це також називають ранньою втратою вагітності або спонтанним абортom. Викидень досить поширене явище. За різними даними від 15% до 20% (15-20 зі 100) усіх підтверджених вагітностей закінчуються викиднем [1]. За статистикою ВООЗ, частота передчасного переривання вагітності в різних країнах коливається на 10-25%. Результати аналізу демографічних показників за останні 15-20 років показали, що Україна перебуває в глибокій демографічній кризі. Особливо актуальною є проблема невиношування вагітності: пов'язані з нею прямі репродуктивні втрати призводять до 36-40 тисяч ненароджених дітей щорічно в Україні. Ці дані свідчать про те, що дослідження в цій галузі є одним із найважливіших завдань сучасної української медицини [2].

Мета дослідження: було проведено огляд ряду джерел для поглиблення знань про невиношування вагітності та запобігання виникнення спонтанних абортів в умовах сучасності.

Результати. Викидень зазвичай визначається як втрата вагітності до появи життєздатності. За оцінками, щороку у світі відбувається 23 мільйони викиднів, що означає 44 втрати вагітності щохвилини. Фактори ризику викидня включають дуже молодий або старший вік жінки (молодше 20 років і старше 35 років), літній вік чоловіків (старше 40 років), дуже низький або дуже високий індекс маси тіла, чорношкіру етнічну приналежність, попередні викидні, куріння, алкоголь, стрес, робота в нічні зміни, забруднення повітря та вплив пестицидів. Наслідки викидня є як фізичними, такими як кровотеча чи інфекція, так і психологічними. Психологічні наслідки включають підвищення ризику тривоги, депресії, посттравматичного стресового розладу та самогубства. Викидень, і особливо повторний викидень, також є довідковим маркером ризику акушерських ускладнень, включаючи передчасні пологи, затримку росту плода, відшарування плаценти та мертвонародження під час майбутніх вагітностей, а також провісником довгострокових проблем зі здоров'ям, таких як серцево-судинні захворювання та захворювання вен. тромбоемболії. Вартість викидня впливає на окремих людей, системи охорони здоров'я та суспільство. Короткострокові національні економічні витрати від викидня у Великобританії оцінюються в 471 мільйон фунтів на рік. Оскільки повторний викидень є контрольним маркером різних акушерських ризиків під час майбутніх вагітностей, жінки повинні отримувати допомогу в акушерських клініках, що спеціалізуються на пацієнтках із високим ризиком. Оскільки психологічна захворюваність є звичайним явищем після втрати вагітності, необхідно мати ефективні інструменти скринінгу та варіанти лікування наслідків викидня для психічного здоров'я [3].

Важливою подією 2021 року стала публікація Кокранівського огляду та мета-аналізу «Прогестагени в запобіганні викидням» [4, 5]. Останні дані: 7 рандомізованих контрольованих досліджень за участю 5682 жінок. Пацієнтки, у яких була діагностована кровотеча на ранніх термінах вагітності або мали три чи більше викиднів в історії хвороби та були госпіталізовані. Чотири дослідження, присвячені профілактиці загрози викидня, відповідали критеріям

Кокранівського товариства. Прогестагени, що вивчаються, це вагінальний мікронізований прогестерон, пероральний мікронізований прогестерон і пероральний дидрогестерон. Єдиним втручанням, яке виявилось ефективним у збільшенні показників живонароджуваності порівняно з плацебо, було вагінальне введення прогестерону жінкам з одним або кількома викиднями та ранніми генітальними кровотечами в анамнезі [4].

Безпека мікронізованого прогестерону для здоров'я новонароджених була підтверджена результатами РКД з найвищим рівнем доказовості [4, 6]. Що стосується інших прогестагенів (зокрема перорального дидрогестерону), автори огляду пояснюють використання терміну «альтернатива», їх ефективність і безпека при лікуванні загрозливого та повторного викидня невизначена.

Дидрогестерон є синтетичним прогестинном, структура якого суттєво відрізняється від ендогенного прогестерону, тому експерти висловили необхідність продемонструвати короткострокову та віддалену безпеку препарату як пріоритет. Аналіз Li et al. (2020) щодо ефектів прогестагенів у жінок із загрозою переривання вагітності, зазначивши, що «наявних натепер доказів недостатньо для твердих висновків про безпеку дидрогестерону на ранніх термінах вагітності». Крім того, сторінки кількох рецензованих журналів містять дані щодо певних питань щодо безпеки дидрогестерону [4].

Висновок. У ході аналізу джерел можна зрозуміти, що очікувана успішність лікування узгоджується з результатами, опублікованими в дослідженнях і РКД, проведених на даний момент. Безпека мікронізованого прогестерону для здоров'я новонароджених була підтверджена результатами РКД з найвищим рівнем доказовості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Oksana M. Neryivoda, Tetiana B. Ryvak. THREATENED MISCARRIAGE AND PREGNANCY LOSS: CONTEMPORARY ASPECTS OF THE PROBLEM. Wiadomości Lekarskie, VOLUME LXXIII, ISSUE 5, MAY 2020. DOI: 10.36740/WLek202005134.

2. Prof Siobhan Quenby, MD, Ioannis D Gallos, MD, Rima K Dhillon Smith, PhD, Marcelina Podeseck, MSc, Prof Mary D Stephenson, MD, Joanne Fisher, PhD et al. Miscarriage matters: the epidemiological, physical, psychological, and economic costs of early pregnancy loss. April 26, 2021. MISCARRIAGE, VOLUME 397, ISSUE 10285, P1658-1667, MAY 01, 2021.
3. Оглядовий пресреліз. Протокол NICE «Ектопічна вагітність і викидень: нові зміни та значущість для клініциста». No 6(62)/грудень 2021 WWW.REPRODUCT-ENDO.COM/WWW.REPRODUCT-ENDO.COM.UA ISSN 2309-4117.
4. Devall A. J., Papadopoulou A., Podeseck M., et al. “Progestogens for preventing miscarriages: a network meta-analysis.” Cochrane Database of Systematic Reviews 4.4 (2021): CD013792.
5. Devall A. J., Coomarasamy A. “Sporadic pregnancy loss and recurrent miscarriage.” Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol 69 (2020): 30–9. DOI: 10.1016/j.bpobgyn.2020.09.002.
6. Junaid Rafi. Expectant Management of Miscarriage in View of NICE Guideline 154. April 2014, Journal of Pregnancy 2014(7251).

CHEMICAL SCIENCES

ВИВЧЕННЯ КРИСТАЛІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРНАРНОЇ СПОЛУКИ $\text{LaLi}_{0,35}\text{Si}_{1,65}$

Стецьків Лариса Василівна,

вчитель хімії

Ліцей №5 Івано-Франківської міської ради

Стецьків Андрій Остапович,

д.х.н., професор

Гаврищук Любомир Михайлович,

асистент

Івано-Франківський національний медичний університет

Вступ. Серед інтерметалідів, які останнім часом активно вивчаються, велику увагу приділяють сполукам, що утворюються в багатокомпонентних системах внаслідок взаємодії елементів з різними електронними конфігураціями атомів та фізико-хімічними властивостями. Зокрема, вони можуть бути перспективними напівпровідниками, резисторами, накопичувачами водню, металогідридними джерелами струму.

Мета роботи. З огляду на вищенаведені факти, ми провели систематичне вивчення фазових рівноваг у потрійній системі La-Li-Si, яка містить у своєму складі *s*-, *p*- та *f*-елементи і при цьому встановили існування сполуки складу $\text{LaLi}_{0,35}\text{Si}_{1,65}$, результати дослідження якої наведено в даній роботі.

Матеріали та методи. Зразки масою 1 г синтезували методом електродугового плавлення шихти з компактних металів високої чистоти (Лантан з вмістом основного компоненту не менше 0,998 мас. частки, Літій 0,9996 мас. частки, Силіцій – 0,9999 мас. частки). Приготовлену шихту із наважок чистих компонентів плавили в електродуговій печі з вольфрамовим електродом на мідному водоохолоджуваному поді в атмосфері очищеного аргону. Одержані зразки відпалювали у вакуумованих кварцових ампулах при

температурі 400 °С впродовж 480 годин і гартували в холодній воді, не розбиваючи ампул.

Фазовий аналіз синтезованих зразків проводили за масивами експериментальних даних дифракції рентгенівського випромінювання, одержаних за допомогою дифрактометра URD-6 (Cu $K\alpha$ -випромінювання). Для детальнішого вивчення кристалічної структури використовували масив даних, отриманих на дифрактометрі STOE STADI P (Cu $K\alpha$ -випромінювання). Щоб запобігти текстуруванню, зразки наносилися на поверхню кварцевої кювети у вигляді пасти з порошку сплаву, розтертого в індиферентній олії. Для усунення інструментальних помилок, що впливають на точність вимірів кутів відбиття на дифрактограмі, в досліджуваній сплав вводився внутрішній стандарт порошок Силіцію ($a_{\text{Si}} = 0,543107$ нм). Розрахунки та індексування порошкових дифрактограм проводилися з використанням програм LATCON [1] (уточнення періодів ґратки) і POWDER CELL-2.3 [2] (розрахунок теоретичних дифрактограм). Розрахунки для уточнення структури зразків проводилися за допомогою програм CSD [3] та FullProf 98 [4].

Результати та обговорення. У результаті експериментальних досліджень цієї системи було підтверджено існування десяти бінарних фаз подвійних систем La–Si та Li–Si, а також тернарної фази $\text{La}_2\text{Li}_2\text{Si}_3$, яка була досліджена раніше [5, 6]. За допомогою методу порошку нами встановлено існування тернарної сполуки $\text{LaLi}_{0,35}\text{Si}_{1,65}$, яка кристалізується в структурному типі $\alpha\text{-ThSi}_2$ та характеризується тетрагональною симетрією (просторова група $I4_1/amd$, символ Пірсона t112, параметри комірки: $a = 0,4194(3)$ нм, $c = 1,4103(7)$ нм). При температурі відпалу в системі не виявлено розчинності третього компонента у бінарних фазах.

Висновки. Таким чином, за допомогою рентгеноструктурного аналізу встановлено існування потрібної сполуки $\text{LaLi}_{0,35}\text{Si}_{1,65}$, яка характеризується структурним типом $\alpha\text{-ThSi}_2$. Густина станів в області рівня Фермі свідчить про металічний тип зв'язку у дослідженій фазі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Schwarzenbach D. Program LATCON: refine lattice parameters.- Lausanne: University of Lausanne, 1966.
2. Kraus W., Nolze G. PowderCell for Windows.- Berlin: Federal Institute for Materials Research and Testing, 1999.
3. Akselrud L.G., Grin Yu.N. WinCSD: software package for crystallographic calculations (Version 4) // J. Fppl Crystallogr. – 2014. –Vol. 47. –P. 803-805.
4. Rodriguez-Carvajal J. FULLPROF: A Program for Rietveld Refinement and Pattern Matching Analysis, version 3.5d; Laboratoire Léon Brillouin (CEA–CNRS): Saclay, France, 1998.
5. Langer T. ^7Li and ^{29}Si solid state NMR and chemical bonding of $\text{La}_2\text{Li}_2\text{Si}_3$. / T. Langer, S. Dupke, H. Eckert, S.F. Matar. // Solid State Sciences. – 2012. – Vol. 14, Is. 3. – P. 367-374.
6. Merlo F. Structural and magnetic properties of the new $\text{R}_2\text{Li}_2\text{Si}_3$ compounds ($\text{R} = \text{La, Ce, Pr, Nd, Sm}$). / F. Merlo, A. Palenzona, M. Pani, S. K. Dhar, R. Kulkarni. // Journal of Alloys and Compounds. – 2005. – Vol. 394, Issues 1–2. – P. 101-106.

ХІМІЧНІ ЗАДАЧІ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ЗБРОЯРСЬКУ ТЕМАТИКУ

Ткач В. В.

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Притула О. М.

ЗОШ №20 м. Чернівці, Україна

Боркова С. Г.

Ківерцівський фаховий медичний коледж, Україна

Коваленко А. О.

Просянський ліцей Нововодолазької Селищної Ради
Харківського району Харківської області, Україна

Війна прийшла на територію України у лютому 2014 року, а 24 лютого 2022 року настав її новий виток. Повномасштабне вторгнення збройних сил російської федерації на Україну примусило українців до мобілізації. Навіть цивільним довелося вивчати (з новин та з власного досвіду) зброю та її властивості. Ці властивості тісно пов'язані з хімією.

Війна триватиме ще досить довго. Мало того, навіть коли вона закінчиться, нам доведеться ще тривалий час боротися з її наслідками, у т.ч. і з тими, що прямо чи побічно пов'язані із властивостями зброї. Саме тому тут подані зразки хімічних завдань на зброярську тематику.

Для 9 – 11 класу.

1. Слово «граната» походить від назви плоду граната, оскільки плоди цієї рослини нагадували розривні металеві снаряди формою та червоними зернами, до яких були подібні шрапнелеві шматки гранати після вибуху. У козаків гранати з'явилися як трофейна зброя. Пізніше козаки почали виготовляти їх самостійно. Козацька граната являла собою невелику посудину або глек з заліза, заповнений порохом.

Як відомо, зброярський порох горів з густим димом. Це пояснювалося згорянням якраз 1,3,5-гептатрійн-1-олу під дією селітри у присутності сірки. В

такому разі реакція згоряння відбувалася як:

З виділенням іще більших обсягів газів, які підвищують парціальний тиск і вибивають кулю або ядро із дула.

1.1. Збалансуйте реакцію і, знайшовши значення відповідних коефіцієнтів, розв'яжіть рівняння

$$x^2 + (a+b+c)x - 7(d+f+g+h+j+1) = 0$$

Для відповідної функції знайдіть:

- Область визначення функції
- Область значень функції
- Координати вершини параболы
- Область додатніх та від'ємних значень функції.

1) З допомогою теореми Вієта чи формули квадратичної функції, покажіть, що корені рівняння мають різні знаки.

2) Чи відповідає позитивний корінь рівняння атомній масі Літію?

3) Складіть квадратні рівняння, коренями якого будуть суми коефіцієнтів при реагентах та продуктах реакції.

1.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження

а) В даній реакції ступінь окиснення змінюють усі елементи

б) В даній реакції окисниками є Сульфур та Нітроген

в) Зміна ступеня окиснення Карбону за реакцією відбувається за двома різними сценаріями

г) За реакцією утворюються три газоподібні речовини

г) За реакцією утворюються два оксиди Карбону, один із яких є несолетвірним

1.3. При горінні 156 г 1,3,5-гептатриїн-1-олу за реакцією утворюється газова суміш, яка за н.у. заповнює призму, в основі якої лежить рівнобічна трапеція, діагональ якої дорівнює 28 см, а кут між діагоналями 150° . Знайдіть висоту призми, якщо відомо, що газова суміш заповнила призму повністю.

2. Фальконет – малокаліберна артилерійська гармата, що стріляла

свинцевими ядрами. Фальконетами озброювалися козацькі чайки – по 4 – 6 на борт.

2.1. Знайдіть кількість речовини свинцю в свинцевому ядрі масою 209 кг. Відповідь представити десятковим періодичним або звичайним дробом.

2.2. Щодо елемента Плюмбуму, якому відповідає проста речовина свинець, вкажіть невірне твердження

а) Плюмбум відноситься до *p*-елементів. В сполуках він проявляє валентності II і IV

б) Плюмбум є елементом 5-го періоду Періодичної Системи Елементів, відносячись до IVA групи.

в) Оскільки Плюмбум в ряду електрохімічних напруг металів знаходиться до водню, свинець легко витісняє водень з розчинів кислот

г) Плюмбум відноситься до важких металів

г) Оскільки Плюмбум в ряду електрохімічних напруг металів знаходиться до водню, свинець легко витісняє мідь з розчинів солей Купруму

2.3. Знайдіть об'єм водню, що виділиться при зануренні в розчин сульфатної кислоти 209-кілограмового ядра.

2.4. Знайдіть масу свинцю, дією якого на розведену сульфатну кислоту можна заповнити за н.у. воднем посудину в формі прямокутного паралелепіпеда розмірами 32x28x25 см.

3. Набоєм вважається боезапас стрілецької зброї та малокаліберних гармат (калібр до 76 мм), що заряджається в один прийом. Набій з капсулем вважається унітарним набоем.

Гвинтівковий набій використовується у гвинтівках та кулеметах. Він отримав найбільшого поширення із появою так званого бездимного пороху, до винайдення якого приклав руку Альфред Нобель. Він розбагатів на винаході динаміту.

Основною речовиною динаміту був тринітрогліцерин. Однак для безпечного зберігання та використання тринітрогліцерин мав бути зв'язаним адсорбентами. Сам по собі динаміт Нобеля, однак, не був здатним до

самочинного вибуху і вибухав тільки при під'єднанні до детонатора.

3.1. Запишіть реакцію синтезу та термічного розкладу тринітрогліцерину.

3.2. Щодо тринітрогліцерину, вкажіть невірне твердження:

а) Тринітрогліцерин по суті є етером гліцерину та нітратної кислоти

б) При розкладі нітрогліцерину утворюються 3 речовини, газоподібні за нормальних умов

в) При розкладі 227 г нітрогліцерину утворюється газова суміш об'ємом 106,4 (н.у.)

г) Реакція розкладу нітрогліцерину є окисно-відновною, тим часом як реакція його отримання із гліцерину та нітратної кислоти

г) При розкладі нітрогліцерину Нітроген є окисником, а Оксиген - відновником

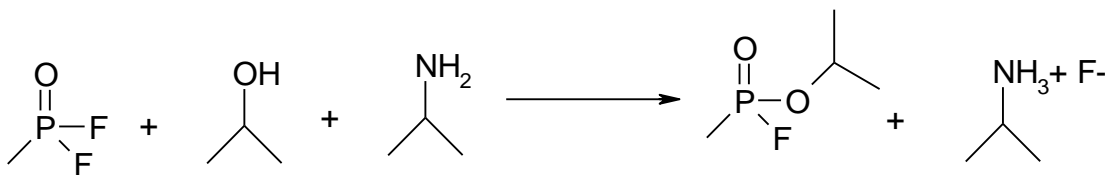
3.3. 42 г алкену А ввели реакцію з газоподібним хлором за підвищеної температури з утворенням речовини В, здатної вступати в реакції приєднання хлору з утворенням речовини С, лужний гідроліз якої призводить до утворення речовини D, реакція якої з нітратною кислотою призводить до речовини Е, що розкладається з утворенням 106,4 л газової суміші (н.у.). Ідентифікуйте речовини, запишіть відповідні реакції та знайдіть маси кожної із них.

4. Газові набої характеризуються тим, що містять отруйні гази або їх вихідні речовини. В другому випадку йдеться про так звану «бінарну хімічну зброю».

Вона утворюється із двох компонентів, кожен з яких само по собі не є достатньо отруйним для нищівної сили, але які при змішуванні, вже після розриву снарядів, вступають в хімічну реакцію з утворенням отруйної речовини.

Так в американському набойі М687 одна із камер заповнена дифлуорметилфосфонілом (зліва серед реагентів), а друга – сумішшю пропан 2-олу та ізопропіламіну. До обстрілу речовини розділені перегородкою. Під час пострілу перегородка руйнується, внаслідок чого утворюється бойова отруйна

речовина, відома під назвою зарин (зліва серед продуктів).

4.1. Поясніть роль ізопропіламіну у проведенні реакції отримання зарину, прийнявши до уваги, що дана реакція є різновидом реакції естерифікації

4.2. Щодо реакції вкажіть невірне твердження

а) Рухливість атомів Флуору біля атома Фосфору підвищується внаслідок присутності електронегативного атома Оксигену, сполученого з атомом Фосфору і зростає в основному середовищі, яке забезпечується ізопропіламіном

б) Якщо замінити ізопропіламін будь-яким іншим аліфатичним аміном, реакція теж відбудеться, але з утворенням іншої солі

в) Якщо замінити ізопропіламін ароматичним аміном, то реакція йтиме повільніше, з огляду на нижчу основність аліфатичних амінів у порівнянні з ароматичними

г) За реакцією 10 г дифлуорметилфосфонілу із 6 г ізопропанолу та 5,9 г ізопропіламіну утвориться зарин масою 14 г

г) За реакцією 20 г дифлуориметилфосфонілу із 12 г ізопропанолу та 5,9 г ізопропіламіну утвориться сіль масою 191 г

4.3. Снаряд містить еквімолярні кількості дифлуорметилфосфонілу, ізопропанолу та ізопропіламіну. При цьому перша речовина знаходиться з лівого боку перегородки, а дві інші – з правого. При цьому, ізопропанолу на 0,7г більше, ніж ізопропіламіну. Знайдіть масову частку речовин у суміші з правого боку перегородки. Знайдіть масу утвореного зарину та ізопропіламоній флуориду.

5. Бісмут – один із елементів VA групи, є останнім із елементів, які здатні утворювати стабільні ізотопи. Історично він часто застосовувався алхіміками під час експериментів. У Середньовіччі бісмутову руду називали «*tectum argenti*», що означає «отримання срібла», оскільки вважали його

напівсріблом.

У Доколумбовій Америці металевий бісмут застосовувався для кування мечів інками. Відтак, їхні мечі буди надзвичайно красивими і віддавали райдужним блиском через утворення тонкої плівки Бісмут(III) оксиду. Сама назва «бісмут» походить від німецького словосполучення «weisse Masse» «біла маса».

У ряду напруг Бісмут знаходиться після водню, тож з кислотами неокисниками не реагує. З іншого боку, Бісмут здатний реагувати не тільки з нітратною та концентрованою сульфатною кислотою, але і з бурим газом («лисячим хвостом») за рівнянням:

5.1. Знайдіть значення коефіцієнтів реакції та розрахуйте $ab+cd$

5.2. Щодо реакції, вкажіть вірне твердження

а) У даній реакції Бісмут виступає окисником і відновлюється до ступеня окиснення -3

б) У даній реакції Бісмут окиснюється до ступеня окиснення +3, тимчасом як Нітроген бурого газу диспропорціонує до ступенів окиснення +5 та +2

в) При взаємодії 62, 7 г металевого бісмуту з бурим газом утворюється Бісмут нітрат масою 79 г

г) У даній реакції Бісмут окиснюється до максимального ступеня окиснення, характерного для Бісмуту

г) Другий продукт реакції є газоподібним і також відомий як «звеселяючий газ»

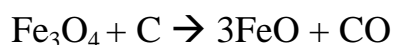
5.3. За реакцією металевого бісмуту із бурим газом утворився Бісмут(III) нітрат масою 15,8 г. Знайдіть об'єм утвореного Нітроген (II) оксиду за нормальних умов

6. Слово «шабля» походить від угорського „szablya”, що в свою чергу походить від угорського „szabni” – різати, кроїти. Надалі слово через німецьке посередництво потрапило в усі європейські мови, включаючи іспанську (sable)

та португальську (sabre). Для України вагомість шаблі посилювалась об'єктивними умовами збройного протистояння Кримському Ханству та Османській імперії, у військах котрих поширеними були шаблі. Це ж стосується Речі Посполитої і Московського царства. За козацьких часів використовували багато різновидів шабель.

Клинок шаблі зазвичай має лезо з одного боку, проте трапляються і леза заточені повністю з одного боку і наполовину з іншого. Така зброя мала перевагу в кінному бою через те, що була легшою за меч, а також через можливість надання особливих форм. Зазвичай клинок шаблі вироблявся зі сталі або високочистого заліза.

Оскільки місцева залізна руда містить великі домішки сполук Фосфору, феросплави з неї виплавляють томасівським способом. За ним перш ніж приступити до виплавлення з залізної руди продуктів металопрокату, руду випалюють, витравляючи з неї сполуки Фосфору, Сульфур та Силіцію. Внаслідок цього, утворюються оксиди відповідних неметалів, які поставляються на допоміжні цехи з синтезу сульфатної кислоти та фосфорних добрив. Надалі Ферум оксиди відновлюються ступінчасто за високих температур (до 1200 °C) коксом за реакціями:

Залишок коксу відтак сплавляється із прокаленим залізом з утворенням феросплавів – чавунів та сталей. Останнім часом концерн Kardemir розробляє спосіб часткового переходу відновних процесів на водень, з метою зниження викидів парникових газів при мінімальному зниженні виробничих потужностей.

6.1. Поясніть різницю між чавунами та сталями за хімічним складом та фізичними властивостями. Поясніть роль легируючої добавки іншого металу в отриманні сталей з заданими властивостями.

6.2. Щодо реакцій відновлення Ферум оксидів у томасівському

реакторі, вкажіть невірне твердження:

а) Кокс в усіх реакціях виступає як відновник, тимчасом як Ферум – як окисник;

б) У Ферум (II, III) оксиді ступінь окиснення Феруму дробова і дорівнює $\frac{8}{3}$

в) З врахуванням доокиснення Карбон (II) оксиду до Карбон (IV) оксиду, молярне відношення початкового Fe_2O_3 до виділеного Карбон діоксиду складатиме 6:17

г) При підвищенні температури у реакторі відновна властивість коксу спадає, тому реактор потрібно періодично охолоджувати

г) При високій температурі відновні властивості коксу проявляються краще, тому реактор нагрівають до температур аж до 1200°C

6.3. При переробці у реакторі певної кількості руди в томасівському реакторі виділився Карбон діоксид, об'єм якого за нормальних умов склав $1306,144 \text{ м}^3$. Знайдіть масу руди, враховуючи, що вихід Ферум (III) оксиду із руди склав 82,32 %

ЧОТИРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ МЕКСИКАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

Ткач В. В.

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Кушнір М. В.

Мінакова Т. Г.

Чернівецький міський ліцей №5
«Оріянна», Україна

Петрусяк Т. В.

Чернівецька музична школа №1, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подані три приклади оригінальних задач. При її підготовці автори орієнтувалися на типи та рівень складності завдань іспитів з хімії, які були задані у різні роки у школах різних штатів Бразилії. В них формулювання умови задачі здійснюється через переосмислення текстів відомих пісень з точки зору хімічних речовин або процесів, що описуються у них.

Дані завдання засновані на пісні «Cuando lloran los hombres» (муз., сл. Хосе Альфредо Хіменеса):

¿Quién iba a decirme

Que tú te olvidarás

De todo lo nuestro,
Quién iba a decirme
Que amor tan seguro
Tenía que perderlo?

Yo no sé si pueda
Vivir sin tus ojos,
Vivir sin tus labios,
Vivir sin tus brazos.

Yo no sé si pueda
Seguir por el mundo,
Todo hecho pedazos.

Estríbillo:

¡No te me vayas!

¡Sí, no tienes corazón!

Te estoy queriendo con toda mi alma,

Y tú no entiendes mi amor.

¿Quién iba a decirme
Que, noche con noche,
Te me iba olvidando,
Mientras que mi pecho,
Segundo a segundo,
Te estaba adorando?

Yo no sé qué pase
Después que te vayas
Y agarres tus cosas
Y, al fin, me abandones.

Yo no sé qué pase,
Pero hay un momento

Que lloran los hombres.

(Estribillo)

Пісня описує жаль юнака за втраченим коханням. Ліричний герой просто не уявляє подальшого життя без коханої, просить її не йти, при цьому називає її безсердечною, оскільки вона не розуміє того, що він її кохає усією душею, а вона не розуміє його кохання.

Наприкінці пісні герой помічає, що бувають моменти в житті, коли навіть чоловіки плачуть (і, відповідно, настав один із таких моментів).

На основі даної пісні, а також можливостей чоловічих сліз, засновуються завдання 1 – 4:

1. Почуття суму та депресії виникає внаслідок підвищення в організмі ензиму моноаміноксидази (MAO) яка частково окиснює мотивуючі гормони допамін, адреналін, норадреналін та гормон радості серотонін, які містять первинну амінну групу. При цьому під дією окисника утворюється спершу альдегідна та кислотна групи. Схематично цей процес можна описати реакцією:

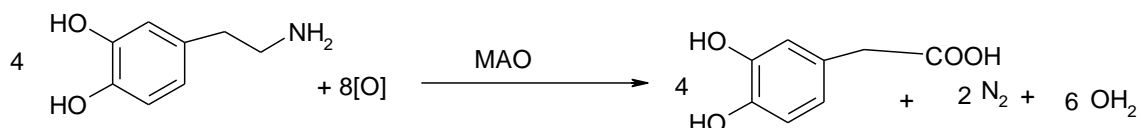

Рис. 1. Окиснення допаміну з допомогою MAO

Саме під час цього процесу збільшується концентрація інертного азоту, що не бере участі у газообміні, у видихуваному повітрі. Вдихуваний кисень теж може брати участь у реакції на Рис. 1.

MAO при цьому не просто окиснює первинну аміногрупу, але і при цьому не зачіпає в молекулі допаміну хінонну та гідрохінонну групу.

Ця обставина може бути використаною також і у біотехнології для визначення концентрацій біогенних моноамінів – причому не тільки допаміну, серотоніну, адренілану та норадреналіну, але і інших первинних амінів, що включають отрути деяких рослин, тварин та грибів (наприклад, октопамін та

мусцимол)

1.1. Покажіть, чому показана на Рис. 1 реакція є реакцією окиснення. Проілюструйте трьома реакціями властивості ароматичного реагенту як фенолу та первинного аміну, а продукту – як карбонової кислоти та фенолу

1.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження:

а) Ступінь окиснення Нітрогену зростає від -3 до 0

б) Ступінь окиснення Гідрогену зростає від -1 до + 1

в) Ступінь окиснення Оксигену спадає від 0 до -2

г) І реагент, і продукт є ароматичними сполуками, здатними вступати в електрофільне заміщення

г) Реакція перетворює амфотерну сполуку з переважно основними властивостями на кислоту

1.3. Посудина в формі призми 31,5 см заввишки містить за н.у. водень. В основі призми лежить рівнобедрений прямокутний трикутник, медіана якого, проведена до гіпотенузи, дорівнює $16\sqrt{2}$ см. Знайдіть масу допаміну та дигідроксифенілетанової кислоти, що, реагуючи з металевим натрієм, можуть заповнити посудину воднем

1.4. Чоловік вдихнув 3,5 л повітря, 77 % об'єму якого припало на азот. Коли він видихнув, об'ємна частка азоту зросла на 1,5 %. Якщо припустити, що збільшення об'єму азоту пов'язане з окисненням допаміну, знайдіть масу допаміну, що окиснився за реакцією.

2. Крокодилові сльози – фразеологізм, що описує фальшиву, награну емоцію плачу. Його походження пов'язане із наявністю у крокодила потових залоз біля очей. Коли крокодил поїдає жертву, його піт тече під повіками, створюючи ілюзію «оплакування» здобичі.

Також існує «синдром крокодилових сліз», що виникає при неправильному лікуванні паралічу лицьового нерву у людини, що призводить до неправильного рефлекторного виділення сліз під час їжі.

Що ж до поту, то його метаболічна функція відповідає функції сліз. Однак хімічний склад відрізняється, оскільки піт містить також продукти

метаболізму бактерій шкіри. Цими метаболітами є тіоли, також відомі як тіоспирти та меркаптани. Вони утворюються внаслідок розкладу сульфуровмісних амінокислот. Їхні властивості аналогічні до властивостей звичайних спиртів, однак кислотні властивості тіолів проявляються більш виражено, наближаючись до властивостей фенолів.

2.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості тіолів. Чому на відміну від одноатомних спиртів тіоли взаємодіють із лугами, утворюючи солі.

2.2. Щодо насичених одноатомних тіолів, вкажіть невірне твердження

а) Загальна формула насичених одноатомних тіолів $C_nH_{2n+3}SH$

б) Тіоли зв'язують йони важких металів в нерозчинні

солі, через що їх використовують як антидоти при отруєнні важкими металами

в) Тіол, аналогічний до етанолу, використовується в якості т.зв. «одоранта», який надає неприємний запах побутовому природному газу

г) Тіоли окиснюються розчином Калій перманганату з утворенням сульфокислот, які є сильнішими кислотами за спирти, феноли і навіть карбонові кислоти

г) Метантіол в півтора рази важчий за метанол

2.3. Посудина в формі призми містить за н.у. водень. В основі призми знаходиться правильний шестикутник зі стороною 32 см. Висота призми складає $42\sqrt{3}$ см. Знайдіть масу метанолу та метантіолу, дією металевого натрію на кожен із яких, можна отримати даний об'єм водню.

3. Сльозогінними речовинами, що містяться у цибулі, є 1-пропенсульфенова кислота та її ізомер - S-оксид пропантіолу (Рис.2), що утворюється при нарізанні:

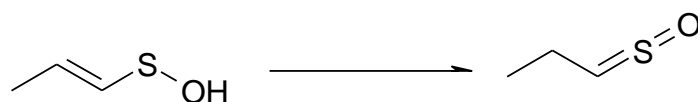

Рис. 2. Ізомеризація 1-пропенсульфенової кислоти в S-оксид пропантіолу

3.1. Покажіть трьома реакціями кислотні властивості 1-пропенсульфенової кислоти. Поясніть, чому як кислота 1-пропенсульфенова

кислота сильніша за тіоли, але слабша за сульфокислоти.

3.2. Щодо вказаних речовин, вкажіть вірне твердження

а) Пропантіаль, S-оксид якого утворюється при ізомеризації, є аналогом кетонів

б) Дана реакція вважається окисно-відновною, оскільки відбувається зміна ступеня окиснення атомами Сульфуру та Оксигену

в) Пропантіаль, S-оксид якого утворюється при ізомеризації, також традиційно називається «пропіоновий тіоальдегід»

г) У Пропентіаль S-оксиді сульфур знаходиться у максимальному ступені окиснення для органічних сполук

г) При дії металевого натрію на 44,5 г 1-пропенсульфенової кислоти утвориться сіль масою на 12 г більшою.

3.3. При дії металевого натрію на 1-пропенсульфенову кислоту утворили водень, відновлення яким Вольфрам (VI) оксиду призвело до утворення 23 г металевого вольфраму. Знайдіть масу 1-пропенсульфенової кислоти, яку ввели в реакцію

4. Хлорбензальмалонодинітрил (Рис. 5, «газ бузок», «газ Корсона-Стаунтона) – один із головних компонентів сльозогінного газу . Це бойова отруйна речовина, що відноситься до групи іритантів комплексної дії.

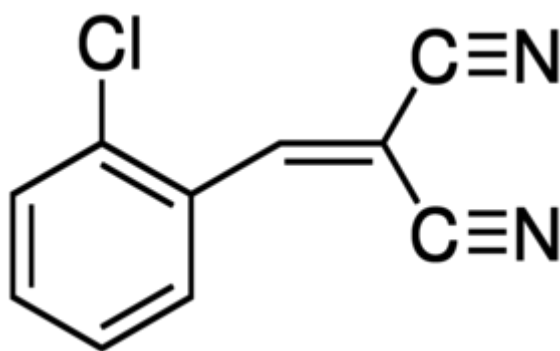

Рис. 5. Хлорбензальмалонодинітрил

Його бойовою формою є аерозоль. Саме тому його додають у генератори аерозолів та світлошумові гранати. Ознаки враження – больові відчуття в слизових оболонках та верхніх дихальних шляхах. Зрідка настає параліч

дихання, зупинка серця та смерть.

4.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості хлорбензальмалонодинітрилу як ароматичної системи, похідного алкену та нітрилу

4.2. Щодо хлорбензальмалонодинітрилу вкажіть невірне твердження:

а) Хлорбензальмалонодинітрил знебарвлює бромну воду та розчин Калій перманганату

б) Хлорбензальмалонодинітрил є заміщеним похідним динітрилу 1,3-пропандіової кислоти

в) 2,9 г Хлорбензальмалонодинітрилу відповідають $\frac{1}{65}$ моль

г) Хлорбензальмалонодинітрил відновлюється до замішеного двохатомного аміну

г) Хлорбензальмалонодинітрил не вступає в реакцію електрофільного заміщення, оскільки містить орієтанти другого роду

4.3. Знайдіть масу хлорбензальмалонодинітрилу, що відновлюється до аміну із насиченим бічним ланцюгом воднем, що за н.у. заповнює посудину в формі біпіраміди. В основі біпіраміди лежить ромб зі стороною 32 см і кутом між сторонами 150° . Відстань від кожної із вершин біпіраміди до центральної площини дорівнює 42 см.

ВИСОКОРЕГІОСЕЛЕКТИВНИЙ СИНТЕЗ 5-(ДИФТОРМЕТИЛ) - І 7-(ДИФТОРМЕТИЛ)-ПІРАЗОЛО[1,5-*a*]ПІРИМІДИНІВ

Толкунов Валерій Сергійович,

К.Х.Н., С.Н.С.

Толкунов Андрій Сергійович,

К.Х.Н., М.Н.С.

Смирнова Ольга Володимирівна,

М.Н.С.

Толкунов Сергій Володимирович,

Д.Х.Н., С.Н.С., П.Н.С.

Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії

ім. Л. М. Литвиненка НАН України,

м. Київ, Україна

Вступ. Похідні піразоло[1,5-*a*]піримідинів – синтетично доступні сполуки, які активно вивчаються у зв'язку з різноманітною біологічною активністю. Серед них знайдено сполуки з антибактеріальною, цитотоксичною, протигрибковою діями, протипухлинною активністю. Анксиолітики і седативні засоби Zaleplon, Indiplon and Osinaplon – приклад застосовуваних лікарських засобів, що містять піразоло[1,5-*a*]піримідиновий цикл.

Наявність дифторметильної групи може різноманітити фармакологічні властивості молекули. Численні дослідження показали, що атом фтору або фторалкільні групи підвищують біоактивність молекули, метаболічну стабільність, афінність зв'язування з рецепторами. У науковій літературі описано єдиний приклад отримання етил 7-дифторметил-5-фенілпіразоло[1,5-*a*]піримідину, який полягає в конденсації етил 3-амінопіразол-4-карбоксилату з 4,4-дифтор-1-феніл-1,3-бутандіоном в оцтової кислоті.

Похідні 5-дифторметилпіразоло[1,5-*a*]піримідинів невідомі.

Мета роботи. Розробка регіоселективних методів синтезу 5-дифторметил- та 7-дифторметилпіразоло[1,5-*a*]піримідинів.

Матеріали та методи. Циклоконденсацію етил 5-аміно-1*H*-піразол-4-карбоксилату і метил 5-аміно-1*H*-піразол-3-карбоксилату з 4,4-дифтор-1-феніл-1,3-бутандіоном, 4,4-дифтор-1-циклопропіл-1,3-бутандіоном проводили в середовищі оцтової та трифтороцтової кислот. Будову отриманих сполук визначали за хімічним зсувом дифторметильних груп у спектрах ЯМР ^1H , ^{13}C , ^{19}F . Спектри ЯМР ^1H , ^{13}C та ^{19}F реєстрували на спектрометрах Bruker Avance DRX (400 та 500 MHz), внутрішній стандарт тетраметилсилан (TMS). Елементний аналіз (C, H, N) виконано на приладі Vario Micro Cube CHN-analyzer. Співвідношення ізомерів визначали за допомогою PX/MC, записаних на системі, що включає рідинний хроматограф Agilent 1100 Series та мас-спектрометр Agilent Technologies LC/MSD VL (електророзпилення), ELSD Sedex 75. Реактиви та розчинники отримано від компанії «УкрОргСинтез».

Загальна методика отримання 7-(дифторметил)-5- R_3 -піразоло [1,5-*a*]піримідинів (**3a-d**).

Суміш 5 ммоль відповідного амінопіразолу (1a-e) і 5 ммоль 1,3-дикарбонільної сполуки (2a-c) в 20 мл оцтової кислоти кип'ятять 8 годин. Оцтову кислоту упарюють при зниженому тиску, залишок розбавляють 30 мл 0,5 N розчину NaHCO_3 і відфільтровують осад. Кристалізують з відповідного розчинника.

7-Дифторметил-5-циклопропілпіразоло[1,5-*a*]піримідин (**3a**). Одержують конденсацією 5-аміно-1*H*-піразолу (1a) та 4,4-дифтор-1-циклопропіл-1,3-бутандіону (**2a**). Вихід 0,8 г (77%), безбарвні кристали (гексан).

Спектр ЯМР ^1H (400 MHz, CDCl_3), δ , м. ч. (J, Гц): 0.95-1.35 (4H, м, CH_2CH_2); 1.98-2.20 (1H, м, CH); 6.57 (1H, с, H-2); 6.94 (1H, с, H-3); 7.30 (1H, т, J=53.2, 7- CHF_2); 8.08 (1H, с, H-6). спектр ЯМР ^{13}C (125 MHz, CDCl_3), δ , м. ч. (J, Гц): 11.5 (2C); 17.9; 96.1; 103.9; 108.3 (т, J=241.3, CHF_2), 137.7 (т, J=27.7); 145.3; 149.0; 163.8. спектр ЯМР ^{19}F (376 MHz), δ , м. ч.: -125.5 (7- CHF_2). Мас спектр, m/z ($I_{\text{відн}}$, %): 210 [M+H]⁺ (100). Знайдено, %: C 57.50, H 4.23, N 20.20. $\text{C}_{10}\text{H}_9\text{F}_2\text{N}_3$. Обчислено, %: C 57.41, H 4.34, N 20.09.

Етил 7-дифторметил-5-циклопропілпіразоло[1,5-*a*]піримідин-3-

карбоксилат (**3b**). Одержують конденсацією етил 5-аміно-1*H*-піразол-4-карбоксилату (**1b**) та 4,4-дифтор-1-циклопропіл-1,3-бутандіону (**3a**). Вихід 1,0 г (71%), т.т. 154°C, безбарвні кристали (етанол). Спектр ЯМР ^1H (500 МГц, DMSO-d_6), δ , м. ч. (J , Гц): 1.12-1.25 (4H, м, CH_2CH_2); 1.31 (3H, т, $J=7.0$, $\text{COOCH}_2\text{CH}_3$); 2.43 (1H, м, CH-); 4.27 (2H, к, $J=7.0$, $\text{COOCH}_2\text{CH}_3$); 7.55 (1H, с, 6-H); 7.58 (1H, т, $J=52.5$, CHF_2); 8.57 (1H, с, 2H). Спектр ЯМР ^{13}C (100 МГц, DMSO-d_6), δ , м. ч. (J , Гц): 12.9 (2C); 14.7; 18.3; 60.1; 101.7; 106.7; 109.5 (т $J=239.8$); 138.9 (т $J=27.0$); 147.6, 147.9; 162.0; 168.8. Спектр ЯМР ^{19}F (376 МГц), δ , м. ч.: -125. Мас-спектр, m/z ($I_{\text{відн}}$, %): 282 ($\text{M}+\text{H}$) $^+$ (100). Знайдено, %: С 55.64; Н 4.60; N14.87. $\text{C}_{13}\text{H}_{13}\text{F}_2\text{N}_3\text{O}_2$. Обчислено, %: С 55.51; Н 4.66; N14.94.

Метил 7-(дифторметил)-5-циклопропілпіразоло[1,5-*a*]піримідин-2-карбоксилат (**3c**). Одержують конденсацією метил 5-аміно-1*H*-піразол-3-карбоксилату (**1c**) та 4,4-дифтор-1-циклопропіл-1,3-бутандіону (**3a**). Вихід 1.1 г (79%), т.т. 115°C, безбарвні кристали (етанол). Спектр ЯМР ^1H (400 МГц, DMSO-d_6), δ , м. ч. (J , Гц): 1.03-1.22 (4H, м, CH_2CH_2); 2.30-2.43 (1H, м, CH-); 3.89 (3H, с, COOCH_3); 7.08 (1H, с, H-6); 7.52 (1H, с, H-3); 7.59 (1H, т, $J=52$). Спектр ЯМР ^{13}C (100 МГц, DMSO-d_6), δ , м. ч. (J , Гц): 12.4 (2C); 17.9; 52.7; 98.4; 107.6; 107.7 (т, $J=238$); 138.3 (т, $J=28$); 147.1; 149.2; 162.5; 166.1. Мас спектр, m/z ($I_{\text{відн}}$, %): 268 [$\text{M}+\text{H}$] $^+$ (100). Спектр ЯМР ^{19}F (376 МГц), δ , м. ч.: -125.2 (7- CHF_2).

Знайдено, %: С 53.86; Н 4.10; N 15.81. $\text{C}_{12}\text{H}_{11}\text{F}_2\text{N}_3\text{O}_2$. Обчислено, %: С 53.93; Н 4.15; N 15.72.

Етил 5,7-біс(дифторметил)піразоло[1,5-*a*]піримідин-3-карбоксилат (**3d**). Одержують конденсацією етил 5-аміно-1*H*-піразол-4-карбоксилату (**1b**) та 1,1,5,5-тетрафторпентан-2,4-діон (**2c**). Вихід 1.2 г (83%), т.т. 104°C, безбарвні кристали (гексан). Спектр ЯМР ^1H (500 МГц, DMSO-d_6), δ , м. ч. (J , Гц): 1.33 (3H, т, $J=7.2$, $\text{COOCH}_2\text{CH}_3$); 4.33 (2H, к, $J=7.2$, $\text{COOCH}_2\text{CH}_3$); 7.18 (1H, т, $J=54.0$, 5- CHF_2); 7.74 (1H, т, $J=54.0$, 7- CHF_2); 7.79 (1H, с, 6-H); 8.87 (1H, с, 3-H). Спектр ЯМР ^{13}C (125 МГц, DMSO-d_6), δ , м. ч. (J , Гц): 14.6; 60.5; 103.8; 104.4; 109.2 (т, $J=240.0$ 5- CHF_2); 112.8 (т, $J=241.0$, 7- CHF_2); 141.7 (т, $J=28.0$, C-5); 147.0; 148.8; 155.1 (т, $J=28.0$, C-7); 161.4. Спектр ЯМР ^{19}F (470 МГц), δ , м. ч.: -117.2

(д, $J = 56.4$) (5-CHF₂); -124.9 (д, $J = 56.4$) (7-CHF₂). Мас-спектр, m/z ($I_{\text{отн}}$, %): 292 (M+H)⁺ (100). Знайдено, %: C 45.29; H 3.16; N 14.50. C₁₁H₉F₄N₃O₂. Обчислено, %: C 45.37; H 3.12; N 14.43. Загальна методика отримання 5-(дифторметил)-5-R₃-піразоло[1,5-*a*]піримідинів (**4a-d**).

Метод В.

До розчину 5 ммоль відповідного амінопіразолу (**1a-e**) в 8 мл трифтороцтової кислоти додавали розчин 5 ммоль 1,3-дикарбонільної (**2a**) сполуки в 5 мл дихлорметану. Реакційну суміш перемішують за кімнатної температури 8 годин. Після цього трифтороцтову кислоту та дихлорметан упарюють при зниженому тиску, залишок розбавляють 30 мл 0,5 N розчину NaHCO₃ та осад відфільтровують. Кристалізують з відповідного розчинника.

5-Дифторметил-7-циклопропіл-піразоло[1,5-*a*]піримідин (**4a**). Отримують конденсацією 5-амінопіразолу (**1a**) і 1-циклопропіл-4,4-дифторбутан-1,3-діону (**2a**) (метод В). Вихід 0,62 г (59%), т.т. 86-87 °С, безбарвні кристали (гексан). Спектр ЯМР ¹H (500 МГц, CDCl₃), δ, м. ч. (J , Гц): 1.16 (2H, м, CH₂); 1.40 (2H, м, CH₂); 2.95 (1H, м, CH); 6.55 (1H, т, $J=55.5$, CHF₂); 6.61 (1H, с, H-3); 6.79 (1H, с, H-2); 8.24 (1H, с, H-6). спектр ЯМР ¹³C (100 МГц, CDCl₃), δ, м. ч. (J , Гц): 9.9; 10.9; 96.7; 98.0; 113.8 (т $J=240,0$ CHF₂); 145.4; 147.6; 151.3 (т $J=25.7$); 154.1. ¹⁹F ЯМР (376 МГц, CDCl₃) спектр, δ, м.ч: -115.8.

Мас спектр, m/z ($I_{\text{відн}}$, %): 210 [M+H]⁺ (100). Знайдено, %: C 57.56; H 4.23; N 20.21. C₁₀H₉F₂N₃. Обчислено, %: C 57.41; H 4.34; N 20.09.

Етил 5-дифторметил-7-циклопропілпіразоло[1,5-*a*]піримідин-3-карбоксилат (**4b**). Одержують конденсацією етил 5-амінопіразол-4-карбоксилату (**1c**) з 1-циклопропіл-4,4-дифторбутан-1,3-діоном (**2a**) (метод В). Вихід 0,87 г (62%), т.т. 127-128 ° С, безбарвні кристали (пропанол-2). ¹H ЯМР (500 МГц, DMSO-*d*₆) спектр, δ, м.ч (J , Hz): 1.31 (5H, м, CH₂, CH₂CH₃); 1.39 (2H, м, CH₂); 2.01 (1H, м, CH); 4.29 (2H, к, $J=7.0$ Hz CH₂CH₃); 6.99 (1H, т, $J=53,5$ Hz, CHF₂); 7.12 (1H, с, H-6); 8.73 (1H, с, H-2). Спектр ЯМР ¹³C (100 МГц, CDCl₃), δ, м. ч. (J , Гц): 10.9 (3C); 14.4; 59.7; 99.8; 102.6; 113.0 (т, $J= 240.1$ Hz); 146.4; 147.7; 154.1 (т, $J=26.4$); 155.9; 161.4. ¹⁹F ЯМР (376 МГц, DMSO-*d*₆) спектр,

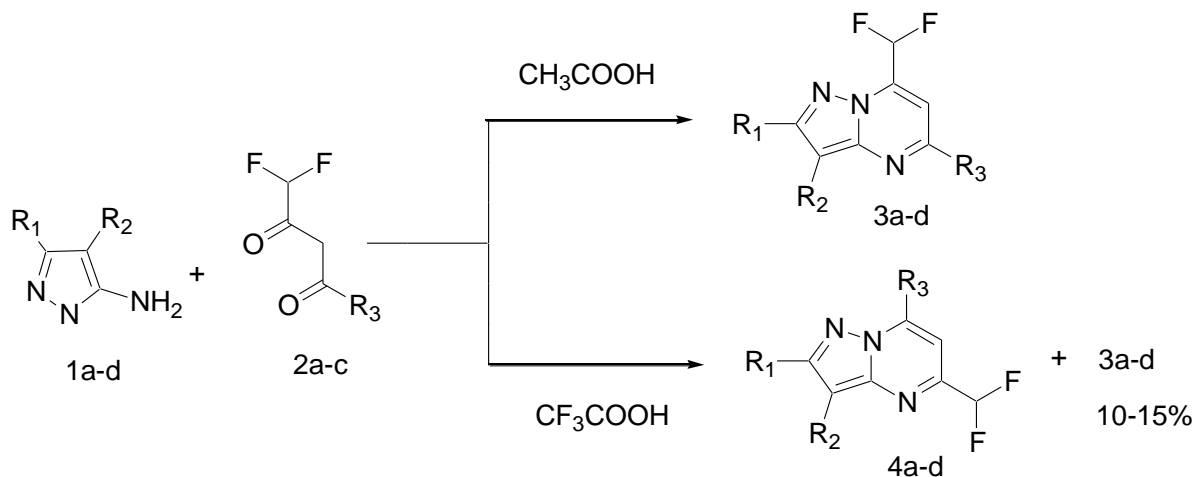
δ , м.ч.: -117.2 (д, $J = 60.2$) (5-CHF₂). Мас спектр, m/z ($I_{\text{відн}}$, %): 282 [M+H]⁺ (100). Знайдено, %: С 55.40; Н 4.85; N 14.81. C₁₃H₁₃F₂N₃O₂. Обчислено, %: С 55.52; Н 4.66; N 14.94.

Етил 5-дифторметил-7-циклопропілпіразоло[1,5-*a*]піримідин-2-карбоксилат (**4c**). Одержують конденсацією етил 5-амінопіразоло-3-карбоксилату (**1d**) з 1-циклопропіл-4,4-дифторбутан-1,3-діоном (**2a**) (метод В). Вихід 0,90 г (64%), т.т. 128-129 °С, безбарвні кристали (етанол). Спектр ЯМР ¹H (400 MHz, DMSO-d₆), δ , м.ч. (J , Гц): 1.38 (7H, м, CH₂CH₃, CH₂CH₂); 2.92 (1H, м, CH-); 4.30(3H, к, $J=7,2$, CH₂CH₃); 7.00 (1H, т, $J=52.0$, CHF₂); 7.12 (1H, с, 6-H); 8.73 (1H, с, 2-H). Спектр ЯМР ¹³C (100 MHz, DMSO-d₆), δ , м. ч. (J , Гц): 11.4 (3C); 14.6; 60.2; 100.3; 103.1; 113.5 (т, $J=239.0$); 146.9; 148.2; 154.6 (т, $J=26$); 156.4, 161.9. Спектр ЯМР ¹⁹F (376 MHz), δ , м. ч.: -117.3 (д, $J = 64.0$) (5-CHF₂). Мас спектр, m/z ($I_{\text{відн}}$, %): 282 [M+H]⁺ (100). Знайдено, %: С 55.31; Н 4.70; N 14.76. C₁₃H₁₃F₂N₃O₂. Обчислено, %: С 55.52; Н 4.66; N 14.94.

Етил 5-дифторметил-7-фенілпіразоло[1,5-*a*]піримідин-3-карбоксилат (**4d**). Одержують конденсацією етил 5-амінопіразол-4-карбоксилату (**1d**) з 4,4-дифтор-1-феніл-1,3-бутандіоном (**2b**) (метод В). Вихід 0.98 г (62%), т.т. 101_102°C, безбарвні кристали (етанол). ¹H ЯМР (500 MHz, DMSO-d₆) спектр, δ , м.ч. (J , Гц): 1.33 (3H, т, $J=7,2$ Hz, CH₂CH₃); 4.32 (2H, к, $J=7,2$ Hz, CH₂CH₃); 7.14 (1H, т, $J=54.0$ Hz, 5-CHF₂); 7.64 (3H, м, 3',4',5'-H аром); 7.67 (1H, с, H-6); 8.11 (2H, м, 2',6'-H аром); 8.75 (1H, с, H-2). Спектр ЯМР ¹³C (100 MHz, DMSO-d₆), δ , м.ч. (J , Гц): 14.9; 60.3; 103.4; 106.2; 113.3 (т, $J=240.0$); 129.0 (2C); 130.1; 130.4 (2C); 132.3; 147.9; 148.3; 149.3; 154.8 (т, $J= 26.0$); 161.8. ¹⁹F ЯМР (376 MHz, DMSO-d₆) спектр, δ , м.ч.: -117.5. Мас спектр, m/z ($I_{\text{відн}}$, %): 318 [M+H]⁺ (100).

Результати та обговорення. У цій роботі вивчено циклоконденсацію 3,4-заміщених 5-аміно-1H-піразолів (**1a-e**) з 4,4-дифтор-1-феніл-1,3-бутандіоном (**2a**) та 4,4-дифтор-1-циклопропіл-1,3-бутандіоном (**2b**) в оцтовій та трифтороцтовій кислотах. Реакцію проводили кип'ятінням протягом 8 годин

еквімолекулярних кількостей вихідних сполук (**1a-e**) та (**2a-c**) (схема 1).

1a $\text{R}_1=\text{H}$, $\text{R}_2=\text{H}$, **1b** $\text{R}_1=\text{H}$, $\text{R}_2=\text{CO}_2\text{C}_2\text{H}_5$, **1c** $\text{R}_1=\text{CO}_2\text{CH}_3$, $\text{R}_2=\text{H}$, **1d** $\text{R}_1=\text{CO}_2\text{C}_2\text{H}_5$, $\text{R}_2=\text{H}$, **2a** $\text{R}_3=\text{cyclopropyl}$, **2b** $\text{R}_3=\text{Ph}$, **2c** $\text{R}_3=\text{CHF}_2$. **3a** $\text{R}_1=\text{R}_2=\text{H}$, $\text{R}_3=\text{cyclopropyl}$, **3b** $\text{R}_1=\text{H}$, $\text{R}_2=\text{CO}_2\text{C}_2\text{H}_5$, $\text{R}_3=\text{cyclopropyl}$, **3c** $\text{R}_1=\text{CO}_2\text{CH}_3$, $\text{R}_2=\text{H}$, $\text{R}_3=\text{cyclopropyl}$, **3d** $\text{R}_1=\text{H}$, $\text{R}_2=\text{CO}_2\text{C}_2\text{H}_5$, $\text{R}_3=\text{CF}_2$, **4a** $\text{R}_1=\text{R}_2=\text{H}$, $\text{R}_3=\text{cyclopropyl}$, **4b** $\text{R}_1=\text{H}$, $\text{R}_2=\text{CO}_2\text{C}_2\text{H}_5$, $\text{R}_3=\text{cyclopropyl}$, **4c** $\text{R}_1=\text{CO}_2\text{C}_2\text{H}_5$, $\text{R}_2=\text{H}$, $\text{R}_3=\text{cyclopropyl}$, **4d** $\text{R}_1=\text{H}$, $\text{R}_2=\text{CO}_2\text{C}_2\text{H}_5$, $\text{R}_3=\text{Ph}$.

Схема.1. Циклоконденсація 5-аміно-1H-піразолів (1a-d) з 4,4-дифтор-1-феніл-1,3-бутандіоном (2a) та 4,4-дифтор-1-циклопропіл-1,3-бутандіоном (2b).

Методи синтезу піразоло[1,5-*a*]піримідинів засновані на циклоконденсаціях 5-амінопіразолів з 1,3-дикарбонільними сполуками. При використанні в реакції несиметричних 1,3-дикарбонільних сполук існує проблема виникнення ізомерних сполук.

Показано, що реакція в оцтовій кислоті приводить виключно до похідних 7-(дифторметил)-5- R_3 -піразоло[1,5-*a*]піримідинів (**3a-d**), тоді як у трифтороцтовій кислоті утворюються переважно 5-(дифторметил)-5- R_3 -піразоло[1,5-*a*]піримідини (**4a-d**) з невеликою домішкою (10-15%) 7-дифторметилпохідних (**3**). Ізомери (**4**) легко відокремлюються кристалізацією від ізомерів (**3**). 7-Дифторметил- та 5-дифторметилпіразоло[1,5-*a*]піримідини можна ідентифікувати за ^1H ЯМР-спектрами. Хімічний зсув 7-дифторметильної

групи (dms_o-d₆) спостерігається в ділянці ~7.60 м.ч. як триплет з константою розщеплення J=52 Hz. Хімічний зсув 5-дифторметильної групи спостерігається в ділянці ~7.00 м.ч. Значні відмінності в хімічних зсувах спостерігаються також у ¹⁹F ЯМР-спектрах: -125 (7-CHF₂) та -117 (5-CHF₂). Синтез модельної сполуки – етил 5,7-біс(дифторметил)піразоло[1,5-*a*]піримідин-3-карбоксилату (**3d**), що містить дві дифторметильні групи в положеннях 5 і 7, підтверджує наші висновки про спектральні відмінності в спектрах ЯМР. Таким чином, за допомогою ¹H ЯМР-спектрів та ¹⁹F ЯМР-спектрів можна ідентифікувати відповідний регіоізомер. На регіоселективність процесу циклоконденсації за участю 5-аміно-1*H*-піразолів (динуклеофілів) з 1,3-дикарбонільними сполуками (**2a-c**) (1,3-діелектрофілів) впливає баланс просторових та електронних ефектів, останній з яких може регулюватися кислотністю середовища. У трифтороцтовій кислоті в 3(5)-амінопіразолах протонується ендоциклічний атом азоту, що приводить до сильної дезактивації екзоциклічного азоту та стабілізації однієї з таутомерних форм амінопіразолу. Ймовірно, наслідком протонування ендоциклічного атома азоту буде зміна регіоселективності.

Висновки. Напрямок циклоконденсації заміщених 3-аміно-1*H*-піразолів та несиметричних 1,3-дикарбонільних сполук регулюється кислотністю середовища. Конденсація в оцтовій кислоті приводить до 7-(дифторметил)піразоло[1,5-*a*]піримідинів, тоді як у трифтороцтовій кислоті утворюються переважно 5-(дифторметил)піразоло[1,5-*a*]піримідини.

TECHNICAL SCIENCES

THE SATELLITE SYSTEM FOR THE DISTRIBUTION OF TV PROGRAMS

Ivanytskyi Maxim Serhiyovych

Student 3 course

Sunduchkov Konstantin Stanislavovych

Doctor of technical sciences, professor

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

Introduction.

The broadband satellite radio channel “down”, consisting of an AES transponder, route between A1 and A2, and an earth station (ES)

The mathematical model of aggregative systems can be used as the object on the stage of the system design. This provides aggregate mathematical models of a satellite system for the distribution of TV programs throughout Ukraine and other regions.

Aim.

In this article, we describe the mathematical model of the aggregate satellite system, its features and application throughout the territory of Ukraine and other regions.

We also presented new automated design technologies, their stages and system improvements.

Results and discussion.

1. The mathematical model of aggregative satellite system.

Models of its constituent parts and the solution of the parametric optimization problem for different parameters: signal parameters, parameters of individual nodes in the system, including reception quality, number of channels, system cost, and more. The authors proposed some modifications of certain provisions of the theory

of aggregate systems:

- a virtual data preparation unit was introduced into the object schema;
- a new configuration of the target function is proposed;
- a new technique has been developed for reducing the field of discrete values of the parameters of all variables

The work schedule of the system design stage is applicable at the initial stage of development both for the system as a whole and for its subsystems.

One of the organizing documents is the network schedule from the position of system design theoretical and multiple formulation and decision of optimized multicriteria task of synthesis of a distributed network of television programs signals were performed.

During the synthesis, the authors used the method of optimizing the system parameters and the graphic aggregative model of the system.

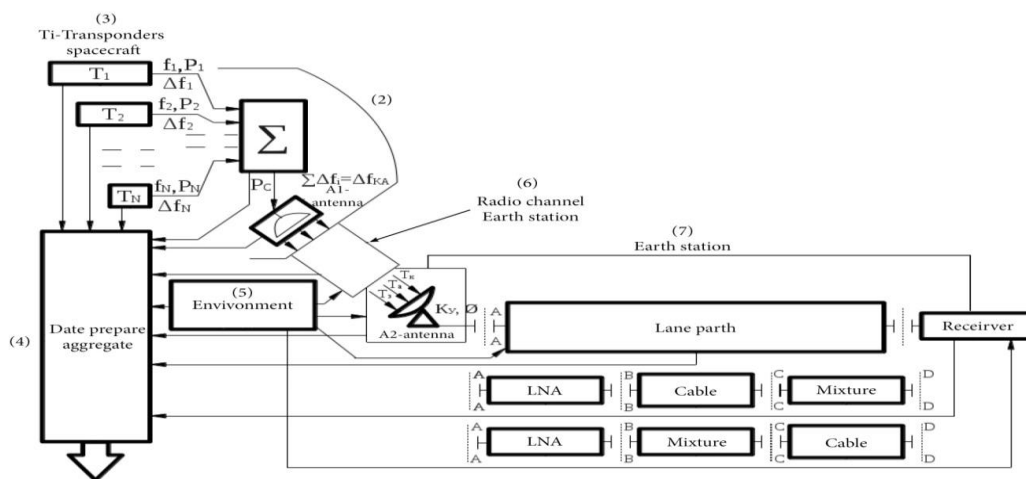

Fig 1. The Structural Schema Aggregative model Subject.

The broadband satellite radio channel “down”, consisting of an AES transponder, route between A1 and A2, and an earth station (ES)

Here

- 1 – A1, A2 - Antennas.
- 2 – The satellite network.
- 3 – Transponders.

- 4 – Date prepare aggregate.
- 5 – Enviroment aggregate.
- 6 – Radio channel Earth station.
- 7.-=-Earth station

2. A diagram of computer-aided design technology.

A diagram of computer-aided design technology using an integrated CAD system is shown in Fig. 2.

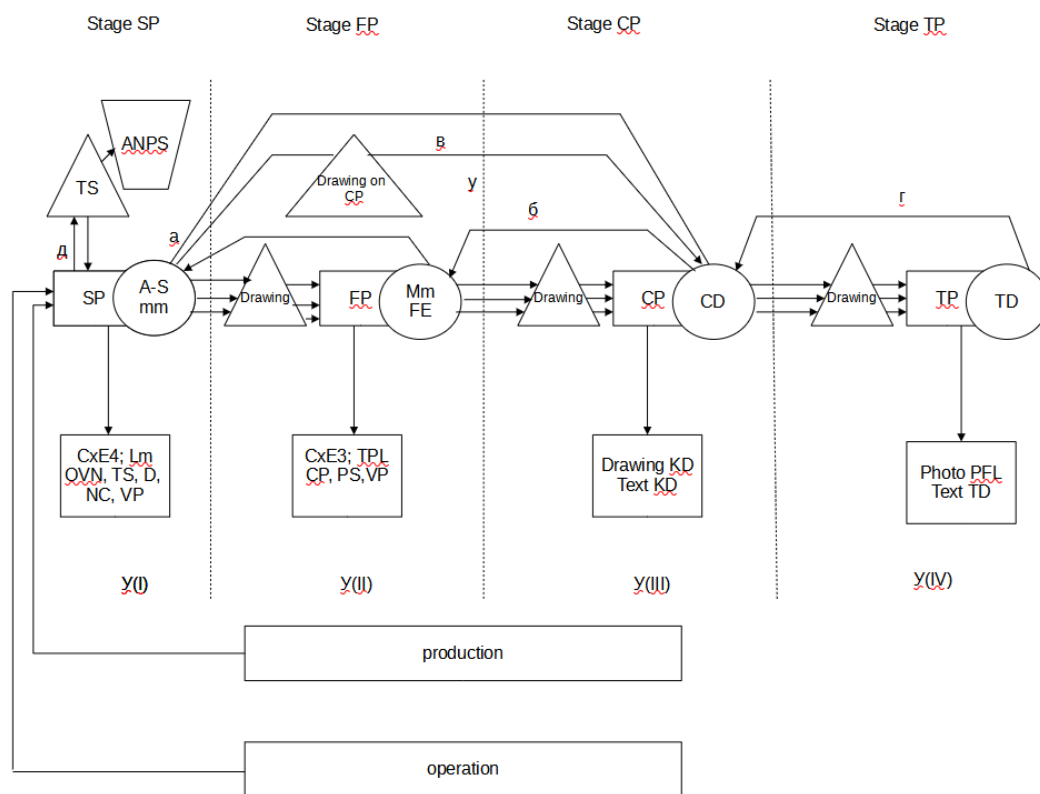

Fig. 2. A diagram of computer-aided design technology using an integrated CAD system.

The figure 2 shows four design stages: I - stage of systems design (SP); II - stage of functional or circuit design (FP); III - the stage of design engineering (CP); IV - stage of technological design (TP).

The output information of the joint venture stage contains projects of the following schematic and text documents of the entire designed device: structural diagram; connection diagram (CxE4); level card (KU); direction selection report

(OVN); technical conditions (TU); setting and regulation instructions (D); network schedule (OKP); list of purchased products.

Of great importance in creating a computer-aided design technology is the development of regulations for design operations for each design stage, in which a list of specific design works is given, the sequence of these works is indicated, and special software is named, with the help of which they are performed on a computer

During the synthesis, the authors used the method of optimizing the system parameters and the graphic aggregative model of the system

The work schedule of the system design stage is applicable at the initial stage of development both for the system as a whole and for its subsystems.

One of the organizing documents is the network schedule from the position of system design theoretical and multiple formulation and decision of optimized multicriteria task of synthesis of a distributed network of television programs signals were performed.

A diagram of computer-aided design technology using an integrated CAD system is shown in Fig. 2.

The figure shows four design stages: I - stage of systems design (SP); II - stage of functional or circuit design (FP); III - the stage of design engineering (CP); IV - stage of technological design (TP).

The output information of the joint venture stage contains projects of the following schematic and text documents of the entire designed device: structural diagram; connection diagram (CxE4); level card (KU); direction selection report (OVN); technical conditions (TU); setting and regulation instructions (D); network schedule (OKP); list of purchased products.

The output information of the second stage of design (UII) contains, for each projected PV, the projects of the following documents: Scheme,

topological drawing on a machine data carrier (TPL),

calculation tables, a map of modes (CD) and graphs (table and graph), explanatory note PZ), list of purchased products (VP), etc

Conclusions.

Of great importance in creating a computer-aided design technology is the development of regulations for design operations for each design stage, in which a list of specific design works is given, the sequence of these works is indicated, and special software is named, with the help of which they are performed on a computer

The work schedule of the system design stage is applicable at the initial stage of development both for the system as a whole and for its subsystems. One of the organizing documents is the network schedule from the position of system design theoretical and multiple formulation and decision of optimized multicriteria task of synthesis of a distributed network of television programs signals were performed.

USE OF BIOSORPTION COMPLEXES IN ENVIRONMENTAL PROTECTION TECHNOLOGIES

Khokhlov Andrii Viktorovich,
PhD, Senior Researcher
Khokhlova Lyudmila Iosiphovna,
PhD, Senior Researcher
Institute for Sorption and Problems
of Endoecology of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Introductions. In recent decades, the contamination of the biosphere with various xenobiotics, i.e. substances foreign to the natural environment that are not part of the natural biotic cycle, has been steadily increasing. These include: chemical pollutants, such as pesticides, chemical industry waste; oil and oil products; heavy metals; harmful products of human life, etc. Indeed, we have great variability in the composition and origin of pollutants. Natural purification of ecosystems from pollutants is carried out through complex processes in biocenoses containing associations of microorganisms. Biotechnological methods using the beneficial qualities of microorganisms have acquired special importance for solving environmental problems. Sorption technologies are promising for the selection and use of useful natural microflora, consisting of bacterial cultures of individual microorganisms or their communities, precisely when creating effective sorption-biological systems for the detoxification of pollutants. Obtaining a sorption biocomplex, which is a kind of catalyst in the implementation of biotechnological processes, requires a detailed study of the effect of the nature of the surface of the sorbent - the carrier of microorganisms on the nature of the sorption of the microbiological component, as well as on the preservation of its catalytic activity. This makes it possible to predict the prospects for the use of such material.

Aim. In order for the sorption biocomplex to be competitive in natural conditions, it is necessary to correctly select the sorbent-carrier and the bacterial

component of a certain orientation. As for the bacterial component. Bacteria in nature are extremely numerous and have a flexible metabolism, which allows them to live in any biosphere. The use of sorbents, which adsorb biomolecules well and easily settle out of the solution, accelerates the process of selection of promising natural bacterial cultures capable of using this or that pollutant. The task was to study the relationships between sorption processes on the surface of chemically and biologically modified sorbents of various nature when creating biosorption complexes; to study the conditions of synthesis and modification of specialized bioactivated sorbents based on original and pyrolyzed vegetable raw materials (biochar) of targeted complex action for the neutralization of ecotoxicants (oil and oil products, pesticides) in the environment.

Materials and methods. The object of the study is the sorption and destructive processes occurring on the surface of specialized biosorption complexes based on chemically and microbiologically modified plant waste, initial and pyrolyzed (biochar) purposeful complex action for the neutralization of anthropogenic toxicants in the environment. The subject of the study was the processes of formation of biosorption complexes and their effectiveness for detoxification of xenobiotics (petroleum products, pesticides) in water and soil solutions.

The phase composition of the composite materials was controlled radiographically; determination of the characteristics of the porous structure of the samples was carried out by low-temperature nitrogen adsorption. Confirmation of the structure of modified samples of ecosorbents was carried out by IR spectroscopy; specific surface area and pore volume were determined from nitrogen adsorption-desorption isotherms. The sorption capacity of the biosorbent with respect to oil was determined by the weight method. To select strains of microorganisms that destroy oil and oil products, samples were taken from oil-contaminated objects, pure cultures of hydrocarbon-oxidizing bacteria were isolated, and they were cultivated on a dense nutrient medium. Isolation of pesticide-destroying microorganisms was carried out by the method of accumulative cultures from soils (chernozems) contaminated with pesticides, from samples taken from the field of activity of agricultural companies,

where pesticides were used for a long time. High-performance liquid chromatography was used to determine the presence of pesticides.

Results and discussion. When using destructive strains of xenobiotics, the question of their survival in the soil and preservation of destructive activity in natural conditions always remains open. Microorganisms that destroy various ecotoxicants are widespread in nature. In soils that have been repeatedly exposed to pollutants, the population composition of microflora changes. Natural microflora has a stable biodestructive potential of a wide range of action and is safe for the environment. Isolation and enrichment of microbiota using inoculum from the environment resulted in microorganisms capable of degrading a number of xenobiotics.

The natural population is well adapted to environmental conditions, having high stability and synergism is able to ensure more complete use of xenobiotics as a single source of nutrition. In addition, the return of the microorganism to its original environment gives it advantages.

For isolation and concentration of bacterial cells, sorption methods are widely used. The use of sorbents, which adsorb biomolecules well and easily settle out of the solution, accelerates the process of selection of promising natural bacterial cultures capable of using this or that pollutant. The sorbent is a matrix-carrier for the immobilization of bacterial cultures and repeats their natural existence, therefore, in nature, MOs are attached to particles of soil, silt, and dust.

The peculiarities of the creation of a biosorption complex for the disposal of oil and oil products based on pyrolyzate of corn cob (carbon sorbent) were studied. Corn cob pyrolyzate is sorptionally active both for oil and for oil-destroying microorganisms. These properties determine the possibility of its use as a matrix for immobilization of the microbial oil-oxidizing complex. The composition of lignocellulose-containing plant waste (corn cob) substantiates the possibility of obtaining carbon material (biochar) from them. The optimal temperature regime for obtaining high-quality oil-absorbing carbon material in laboratory conditions, which is used as a matrix for the immobilization of oil-oxidizing microorganisms, is determined by the pyrolysis of the raw material at 300-350°C for 25-30 minutes.

Also, the extreme dependence of oil capacity on the time and temperature of pyrolysis was determined, when it reaches the range of values of 5-7.5 g/g. Heat treatment (pyrolysis) of cellulose-containing raw materials allows to form and stabilize the porous structure of carbon material (biochar), to obtain a high volume and a high total share meso and macropores responsible for oil absorption.

The presence of micro- and mesopores in biochar determines its high internal specific surface, which plays an important role in chemical reactions occurring at relatively low temperatures. Macropores have a smaller contribution to the change in the specific surface area of biochar, but contribute to the access of biomolecules during bioactivation.

As studies have shown, the potential of oil-oxidizing microorganisms is much higher if they are immobilized on the surface of the sorbent. According to the results of the research, the carbon sorbent from the corn cob retains a sufficient number of oil-oxidizing microorganisms on its surface, which is explained by the presence of centers of different chemical natures on its surface: polar and non-polar.

Depending on the solution of the problem, the sorption material is hydrophobic (as in the case of oil biosorbents) or hydrophilic when creating a sorption bioremediator of soils contaminated with pesticides and herbicides.

Biosorption composites based on plant sorption materials and an adapted natural association of destructive microorganisms are effective for neutralization of pesticide soil contamination. Carriers based on a composite of vegetable raw materials have a satisfactory absorption capacity for pesticides. Each component of the composite performs a specific function. Plant components of the sorbent in equal proportions: wheat straw, which is an active absorber of organic pollutants and a carrier of pesticide-destroying microorganisms and a source of the yellow lactase enzyme, which initiates the destruction process; peat – a preservative for destructive microorganisms and a xeroprotector, a source of organic nutrition and contains an adapted microbial component of natural origin; bagasse (sugar cane waste) – a source of polysaccharides and an effective moisture retainer (1/5).

Such a composite of vegetable raw materials is biocompatible. The structural

and sorption characteristics confirm the perspective of the carrier based on plant residues for the immobilization of destructor microorganisms during the neutralization of pesticide soil contamination.

Theoretical and experimental studies were carried out and generalized dependencies of pollution neutralization using biosorption materials were obtained. Figure 1 shows the results of studies on the degree of destruction of the pollutant under the action of the received adapted microbial substance in the form of a culture liquid and immobilized on a sorbent carrier. The results indicate the effectiveness of the use of MO-destructors immobilized on a sorbent. The degree of destruction of pollutants such as oil, pesticides for biosorption complexes is 1.5-5 times higher.

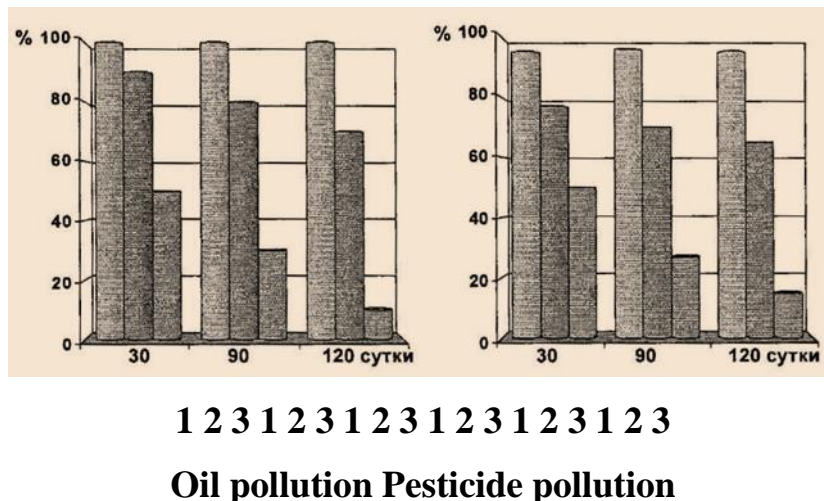

Fig. 1. The degree of destruction of the pollutant under the action of microorganisms 1- control, 2- treatment with culture liquid, 3 - treatment of MO on a sorbent

Conclusions. It has been confirmed that the immobilization of a microbiological substance on the surface of carrier sorbents increases the enzymatic activity of microorganisms and accelerates the processes of biodestruction of pollutants when using a sorption biocomplex.

For each specific task, it is necessary to choose a promising sorbent-matrix for MO immobilization of a certain type, which would be sorptionally active to the pollutant, biocompatible and solve and solve functional tasks.

The prospects of using lignocellulosic crop production waste for the production

of biosorption complexes, both native and biochar, are shown.

The expediency of using an adapted aboriginal natural population of microorganisms in the creation of sorption biocomplexes is substantiated, taking into account its stability, stability, wide spectrum of action, synergism and selective advantages.

For each specific task, it is necessary to choose a promising sorbent-matrix for immobilization of MO of a certain type, which would be biocompatible and solve functional tasks.

RESEARCH OF WASTE WATER PRODUCTION OF THE FOOD INDUSTRY

Makhonina Oksana
PhD, Senior Lecturer
National Technical University
Kharkiv Polytechnic Institute
Luchenko Oleksandr

Introductions. The object of this study was wastewater from one of the operating potato chip factories. Wastewater from this production after washing and cutting potatoes contains typical pollutants for wastewater from vegetable processing: soil particles, juice and vegetable residues.

Aim. Study of samples of real wastewater from the production of potato chips.

Materials and methods. The hypothesis of the research is to compare the efficiency of wastewater treatment methods after washing potatoes to improve the environmental safety of the enterprise.

It was assumed that purified wastewater could be returned to the technological cycle of the enterprise at the stage of washing potatoes.

Wastewater generated as a result of all technological operations for the processing and preparation of potatoes in the production of chips can be divided into three groups: wastewater after washing potatoes, in which the main contaminants are particles of sand and clay compounds; wastewater obtained after the operations of potato cleaning, hydro-cutting, steam blanching and cooling, which contain potato pulp, free and bound starch; waste water after washing chip frying equipment, which contains a significant amount of fat.

These groups of waste water pollution from the production of chips differ significantly in their physicochemical composition and quantity, imply separate methods of their treatment and in this case require a separate technological method of treatment for each group. The degree of treatment of waste from the production of chips is generally determined by their intake into the city's drainage system or by the

conditions of discharge into water bodies. When reused in technological systems or for domestic purposes, the purified effluent must meet the technological and sanitary requirements of fresh (or drinking water) and be safe according to sanitary and epidemiological indicators.

The selection of wastewater treatment methods was carried out according to standard methods and consisted of experiments in laboratory conditions on sedimentation, filtration, centrifugation, coagulation and flocculation with subsequent sedimentation of wastewater samples.

Results and discussion. The research procedure of wastewater treatment from suspended and soluble particles included the following stages: sampling of wastewater at various stages of the production cycle; study of the composition of wastewater generated at various stages of production, for the content of pollutants; selection of prospects for wastewater treatment to the norms of secondary use at the enterprise; selection of mechanical and physico-chemical methods of wastewater treatment and comparison of their effectiveness; development of a technological scheme for wastewater treatment after washing vegetable products.

Research on the settling of samples of model and real wastewater in the field of gravitational forces and with the addition of reagents (coagulants and flocculants) was carried out in standard laboratory dishes.

Filtration of wastewater samples was carried out using laboratory filter paper. Centrifugation of wastewater samples was carried out using a laboratory centrifuge.

To purify water from colloidal and other impurities, physicochemical methods have become the most widespread: coagulation and flocculation.

Conclusions. Sampling was carried out after washing the chips frying equipment. The selected samples were analyzed for the content of pollutants according to standard laboratory methods. For each laboratory experiment, two or three repetitions were performed with averaging of the results.

GEOGRAPHIC DATA MODEL MAP

Pasichnyk Oleksandr

Ph.D., Associate Professor

Khmelnytskyi National University

Khmelnytskyi, Ukraine

Introductions. A map as a model - a representation of reality is a model of spatial phenomena and the most successful graphic tool for transmitting spatial information. Maps are divided into general geographic (general reference) and thematic (thematic).

Aim. According to radiative approach to maps (message paradigm) – the map is the final product that communicates spatial distribution through the use of symbols, classification, etc. At the same time, the user does not have access to the original unclassified information and cannot regroup the data when circumstances or needs change.

An alternative approach involves saving the initial attribute data with their display according to the user's needs according to his specifications. The use of information technologies allows the user to obtain several classifications of data with appropriate visualization and convenient interpretation. The main function of cartographic representations is analysis, and not just viewing of spatial distributions.

Materials and methods. A map is a simplification of reality, and the main purpose of a thematic map is to provide important data without unnecessary and redundant details with a degree of simplification determined by the level of detail required. The scale that indicates the degree of reduction on the map can be verbal (expressed in words), numerical (the distance on the map and the distance on the ground are given in the same units as a fraction) and linear (the distance on the ground is displayed directly on the map).

Maps reflect the position of objects in space and their shape, as well as their qualitative and quantitative characteristics. Interrelated geometric objects and attributes are necessary for a cartographic document. Symbols for displaying real

objects are not a miniature copy of them, but only a symbolic designation. The map legend is the key to understanding the symbolic markings on the map and combines geometric objects with attributes

Cartographic projection is a set of methods designed to display with acceptable accuracy the spherical Earth on a flat medium. Families of projections are divided into nlinear, cylindrical, conical and azimuthal.

The process of transferring a spherical surface to a flat medium is performed using methods of geometry and trigonometry, which reproduce the physical process of light passing through a globe.

Results and discussion. A map is a model of representing reality, a model of spatial phenomena and the most successful graphic tool for presenting spatial information.

Conclusions. Tradition approach the return to maps or message paradigm views the map as an end product with spatial distribution through the use of symbols, classifications, etc., without providing the user with initial, unclassified information and the ability to regroup the data as circumstances or needs change. An alternative approach allows you to save the initial attribute data with their display according to the user's needs according to his specifications. Cartographic projection is a set of methods designed to display with acceptable accuracy the spherical Earth on a flat medium, and the process of transferring a spherical surface to a flat medium is performed using methods of geometry and trigonometry, which reproduce the physical process of light passing through a transparent globe.

LITERATURE

1. Геоинформатика: Учеб. для студ. вузов / Е. Г. Капралов, А. В. Кошкарев, В. С. Тикунов и др.; под ред. В. С. Тикунова. – М.: Издательский дом «Академия», 2005. – 480 с.

2. Pasichnyk O. Basics of programming for geoinformation systems // Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2022.

Рр. 226-229.

3. Технології комп'ютерного проектування : конспект лекцій для здобувачів вищої освіти (ОР «бакалавр») спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» / О. А. Пасічник, Р. В. Сорокатий, , Т. К. Скрипник, Е. А. Манзюк. Хмельницький: ХНУ, 2021. – 136 с.

4. Основи об'єктно-орієнтованого програмування: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Сорокатий Р. В., Пасічник О. А., Скрипник Т. К. – Хмельницький: ХНУ, 2019. – 175 с.

5. ДеМерс Майкл Н. Географические информационные системы. Основы.: Пер. с англ. – М.: Дата+, 1999. – 489 с.

6. Скворцов А. В. Геоинформатика: Учебное пособие. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2006. – 336 с.

7. Вестра Э. Разработка геоприложений на языке Python / пер. с англ. А. В. Логунова. - М: ДМК Пресс, 2017. - 446 с.: ил.

8. Поморцева Е. Е. Программирование геоинформационных задач: учеб. пособие / Е. Е. Поморцева; Харьков. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. Харьков: ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2017. – 121 с.

9. Бескид П. П., Куракина Н. И., Орлова Н. В. Геоинформационные системы и технологии. - СПб.: изд. РГГМ У, 2010. - 173 с.

10. Блиновская Я. Ю., Задоя Д. С. Введение в геоинформационные системы. – М.: Форум, 2016. – 112 с.

11. Бугаевский Л. М., Цветков В. Я. Геоинформационные системы: Учебное пособие. – М.: 2000. – 222 с.

12. Лайкин В. И., Упоров Г. А. Геоинформатика: учебное пособие / Лайкин В. И., Упоров Г. А. – Комсомольск-на-Амуре: Изд-во АмГПГУ, 2010. 162 с.

13. Лурье И. К., Самсонов Т. Е. Основы геоинформатики // Информатика с основами геоинформатики. Часть 2: Основы геоинформатики. Учебное пособие. – М.: Географический факультет МГУ, 2016. – 200 с.

14. Pasichnyk O. Design of geographic information systems // Modern research

in world science. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 363-368.

15. Pasichnyk O. Spatial data models // Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. Pp.347-351.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПК «SCAD» ПРИ ДОСЛІДЖЕННЯХ МАШИНОБУДІВНИХ МЕТАЛОКОНСТРУКЦІЙ

Банніков Дмитро Олегович

д. т. н., професор

професор кафедри

«Будівельне виробництво та геодезія»

Українського державного університету науки і технологій

Вступ. / Introductions. Проектування і створення машинобудівних металевих конструкцій (машинобудівних металоконструкцій) є на тепер досить різноманітною та розгалуженою галуззю як точки зору номенклатури машин, так і їх конструктивного рішення.

Одним з цих напрямків є розробка конструкцій локомотивів та тягових агрегатів, які працюють на електричній тязі [1, 2]. Подібні машини відрізняються доволі високим рівнем складності та нерідко потребують проведення певних досліджень як під час їх проектування, так і в подальшому під час їх експлуатації.

На тепер доволі популярними є електровози і тягові агрегати, які мають одну секцію. Такі машини відрізняються більшою компактністю та простотою в обслуговуванні. При цьому їх тягові характеристики хоча і дещо поступаються багатосекційним машинам, проте незначно. Однак, дослідження подібного класу машин є доволі обмеженими на тепер, оскільки незважаючи на зовнішню компактність, їх конструктивне рішення залишається доволі складним.

Автором проводилась низка подібних досліджень різноманітних типів електровозів та тягових агрегатів [3-9]. При цьому використовувався один із сучасних методів будівельної механіки – метод скінчених елементів – на базі вітчизняного проектного комплексу SCAD for Windows.

Проте орієнтація цього комплексу на будівельну галузь дещо обмежую його застосування для машинобудівної галузі. Тому автору доводилось «приспосовувати» певні задачі під можливості комплексу.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є узагальнення та системне викладення основних технічних прийомів, спрямованих на можливість застосування ПК «SCAD» для рішення різноманітних задач в галузі машинобудування, а точніше – проведення досліджень роботи електричних односекційних локомотивів (електровозів і тягових агрегатів).

Матеріали та методи. / Materials and methods. Основними практичними задачами, які мають вирішуватись при дослідженнях роботи та вдосконалення конструктивної схеми локомотивів на електричній тязі є наступні:

1. Статична задача, пов'язана із аналізом роботи машин при дії статичних та квазістатичних навантажень.

2. Динамічна задача, пов'язана із аналізом роботи машин при дії навантажень, що змінюються в часі за своєю інтенсивністю.

3. Контактна задача, пов'язана із аналізом роботи елементів машин, які «торкаються» один одного за поверхнями певної геометричної форми.

4. Задача розвитку тріщин, пов'язана із аналізом процесу руйнування елементів машин.

5. Фізична нелінійність, пов'язана із аналізом роботи елементів машин, які за своїми фізико-механічними характеристиками не підпорядковуються закону Гука.

6. Геометрична нелінійність, пов'язана із аналізом роботи елементів машин, які активно реагують зміною напружено-деформованого стану на змінне зовнішнє навантаження.

7. Задача розподілу мас, пов'язана із аналізом рівноваги машин.

Всі ці задачі розглядались автором для електричних локомотивів вітчизняного виробництва типів ДСЗ, ДЕ1 та ПЕ2У. В кожному випадку, звісно, були визначені свої особливості, проте в цілому для всіх розглянутих машин зазначені вище задачі вирішувались за допомогою доволі однакових технічних прийомів, наведених нижче.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Розглянемо основні технічні прийоми пристосування будівельно-орієнтованого ПК «SCAD» для

рішення машинобудівних задач дослідження роботи електричних односекційних локомотивів.

1. При рішенні статичної задачі виникає необхідність завдання динамічних навантажень у вигляді квазістатичних, для пластинчастих скінчених елементів замість вбудованої системи розрахункових сполучень навантажень необхідно використовувати систему складання комбінації навантажень, вибір граничних умов для окремих конструктивних елементів необхідно виконувати відповідно до попереднього аналізу задачі субмоделювання, необхідність уникнення контакту скінчених елементів різної розмірності в одній моделі (наприклад, стержневих і пластинчастих елементів, або пластинчастих і просторових елементів).

2. При рішенні динамічної задачі особливо з рухомими конструктивними елементами необхідно створювати та аналізувати декілька моделей з послідовною зміною просторового положення досліджуваних елементів, а також, як вже зазначалось, низка динамічних навантажень мають зводитись до квазістатичних.

3. При рішенні контактної задачі виникає необхідність застосування проміжних стержневих скінчених елементів, розташованих між площинами контакту, і проведення сукупності ітераційних розрахунків з «ручним» виключенням з роботи розтягнутих елементів. При цьому точність такого підходу все ж таки залишається під питанням.

4. При рішенні задачі розвитку тріщин виникає необхідність проведення сукупності ітераційних розрахунків, як і в попередньому випадку, з «ручним» виключенням з роботи скінчених елементів, напруження в яких перевищують границю текучості матеріалу. При цьому точність такого підходу також залишається під питанням.

5. Безпосереднє рішення задачі фізичної нелінійності в ПК «SCAD» неможливо, тому виникає необхідність в завданні усереднених характеристик матеріалів, що потрібно виконувати досить обережно, щоб не спотворити отримані результати аналізу.

6. Рішення задачі геометричної нелінійності в ПК «SCAD» підкріплено доволі потужними вбудованими засобами, що дозволяють всебічно та якісно аналізувати як окремі конструктивні елементи машин, так і роботу машин в цілому.

7. Безпосереднє рішення задачі розподілу мас в ПК «SCAD» неможливо. Автору навіть не вдалося розробити спеціальну методику чи підхід до вирішення цієї задачі. Тому доводилось проводити спеціальні аналітичні дослідження щодо такого класу задач.

Висновки. / Conclusions. Таким чином, в публікації розглянуто та надано основні технічні прийоми, що використовувались при проведенні досліджень роботи електричних локомотивів вітчизняного виробництва типів ДСЗ, ДЕ1 та ПЕ2У із застосуванням будівельно-орієнтованого програмного комплексу «SCAD». При цьому особливо слід відмітити певні складнощі та утруднення при вирішенні задачі фізичної нелінійності, а також контактної задачі і задачі розподілу мас.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боднар Б. Є., Нечаєв Є. Г., Бобирь Д. В. Теорія та конструкція локомотивів. Основи проектування: підручник для вузів. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД. – 2010. – 358 с.

2. Боднар Б. Є., Нечаєв Є. Г., Бобирь Д. В. Теорія та конструкція локомотивів. Екіпажна частина: підручник для вузів. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД. – 2009. – 284 с.

3. Банніков Д. О., Радкевич А. В., Мунтян А. О. Модернізація буферного бруса електровозу керування тягового агрегату ПЕ2У. *Тези XV Міжнар. наук.-техн. конф. «Проблеми механіки залізничного транспорту»*. – Дніпро: вид-во ДНУЗТ. – 2020. – с. 13-17.

4. Bannikov D., Yakovliev S. Development of dynamic integral evaluation method of technical state of one-section electric locomotive body. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. – Vol. 1. – No 7 (103) (2020): Applied

mechanics. – pp. 57-64.

5. Bannikov D., Radkevich A., Muntian A. Modernization of the buffer beam of PE2U traction unit electric locomotive. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. – Vol. 985. – 2020. – Article 012035.

6. Bannikov D., Radkevich A., Muntian A. Modeling of the Electric Locomotion DS3 Working.. *MATEC Web of Conferences*. – Vol. 294. – EOT-2019. – 2019. – Article No. 05006. (WoS)

7. Bannikov D., Radkevich A. Analytical method for compiling and applying a ballast map for the traction unit PE2U. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. – Vol. 2. – No 1 (98) (2019): Engineering technological systems. – pp. 6-14. (SCOPUS)

8. Bannikov D., Radkevich A., Muntian A. Modeling of the Electric Locomotion DC3 Working. *Матеріали 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф. «Енергооптимальні технології, логістика та безпека на транспорті»*. – Львів: вид-во Львів. філія ДНУЗТ. – 2019. – с. 89.

9. Банніков Д. О. Використання будівельно-орієнтованого ПК SCAD для аналізу роботи машинобудівних конструкцій. *Вісник ДНУЗТ: Наука та прогрес транспорту*. – Дніпропетровськ: вид-во ДНУЗТ. – 2018. – Вип. 1 (73). с. 98-111.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ РІЗАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ НА ВЕРСТАТАХ З ЧПК

Барановський Євгеній Анатолійович

студент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Барановська Надія Анатоліївна

Викладач

Державний навчальний заклад

«Смілянський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів»

м. Сміла, Україна

Вступ./Introduction. В умовах автоматизованого виробництва основною вимогою при обробці деталей є якість та надійність. При виготовленні деталей, необхідно проводити контроль та моніторинг виробництва на всіх етапах виготовлення виробів. Діагностика працездатності різального інструменту на сьогодні є важливою складовою в процесі обробки деталей. Існує декілька систем контролю працездатності різального інструменту, заснованих на вимірі сили різання, змінної складової електрорушійної сили, сигналів акустичної емісії, електромагнітного випромінювання, які дозволяють діагностувати стан різального інструменту під час процесу різання.

Проте, проблема підвищення точності, швидкодії, надійності, а також простоти систем контролю працездатності різального інструменту залишається актуальним. Вдосконалення існуючих систем контролю має бути орієнтовано на підвищенні надійності, точності та технічної простоти реалізації в умовах автоматизованого виробництва.

Ціль роботи./Aim. Основною метою є створення системи, яка отримує якісну інформацію про швидкість зношення різального інструменту, при цьому запобігає ряду помилок, підвищує точність контролю, що призводить до підвищення продуктивності процесу різання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Система контролю працездатності різального інструменту на верстатах з ЧПК пояснюється структурною схемою, де зображено блок-схему системи контролю працездатності різального інструменту (рис. 1).

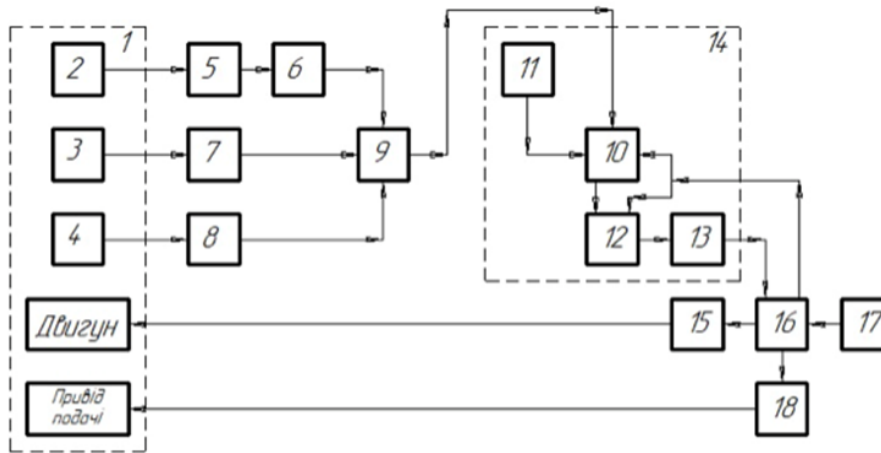

Рис. 1. Система контролю працездатності різального інструменту на верстатах ЧПК: 1 – верстат; 2 – датчик віброакустичної емісії; 3 – датчик вимірювання потужності різання; 4 – датчик подачі; 5 – підсилювач; 6 - фільтр низьких частот; 7 – підсилювач; 8 – підсилювач; 9 – АЦП; 10 - блок оцінки інтенсивності і розміру зносу; 11 – блок порогових значень різання; 12 – моделювання процесу обробки; 13 – керуючі, корекційні сигнали; 14 – ЕОМ; 15 – блок керування двигуном; 16 – ЧПК; 17 – керуюча програма; 18 – блок керування приводом подачі

Система працює наступним чином. На верстаті 1 в процесі різання знімають сигнали з датчиків віброакустичної емісії 2, вимірювання потужності різання 3, подачі 4.

Сигнал з датчика віброакустичної емісії передається на вхід підсилювача 5, з якого прямує на фільтр низьких частот 6, вихід якого виходить на АЦП 9. Сигнали з датчиків вимірювання потужності різання 3 та подачі 4 виходять на підсилювачі 7 та 8, де з виходів прямує через АЦП 9, на ЕОМ 14. Блок 4 датчика подач розпізнає переміщення робочих органів верстата, що визначає стан обробки (холостий або робочий хід). Завдяки ЕОМ, що складається з

блоку оцінки інтенсивності і розміру зносу 10, де на підставі даних про порогові значення різання 11 здійснюється моніторинг аварійного стану. При виходу значень подачі різання або потужності з допустимих меж на виконуючі механізми блок керування двигуном 15 та блок керування приводом подачі 18 надходять відповідні сигнали аварійної зупинки. При визначені ступеня зношення різального інструменту беруться до уваги режими роботи технологічного обладнання, які передаються від блоку ЧПК 16, який відслідковує дані процесу обробки за допомогою керуючої програми 17, на блок 10. За результатами визначення ступеня зношення, дані передаються на блок 12, де здійснюється моделювання процесу обробки та вираховується залишкова стійкість інструменту і виконується прогнозування зношення інструменту, на основі отриманих даних від ЧПК 16. У блоці 13 утворюються керуючі, корекційні сигнали по зміні режимів обробки, які пересилаються на блок ЧПК 16. У блоці ЧПК 16, за допомогою керуючих сигналів від блоку 13, відслідковуються зміни в командах управління, які поступають на виконуючі механізми блок керування двигуном 15 та блок керування приводом подачі 18, сигнал з яких поступає на двигун та на привід подачі відповідно.

Результати та обговорення./Results and discussion. В результаті розроблено систему контролю працездатності різального інструменту на верстатах з ЧПК, яка суттєво збільшує точність контролю зношування ріжучого інструмента при обробці деталей, використовуючи датчик віброакустичної емісії та додатково датчик подачі.

Висновки./Conclusions. Таким чином, система контролю працездатності різального інструменту дозволяє створити систему, яка в процесі обробки різання отримує більш точну інформацію про швидкість зношення різального інструменту та запобігає ряду помилок, що могли виникнути при одиничному використанні того чи іншого датчику, а також підвищити точність контролю в декілька разів, що призведе до підвищення продуктивності процесу різання.

ЗНАЧЕННЯ КОНТРАСТУ В UI-ДИЗАЙНІ WEB-САЙТУ

Батрак Вадим Станіславович,
доцент кафедри мультимедійного дизайну
Стріжкова Марія Євгенівна,
студентка гр. БЗДМ-19
Київський університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. UI-дизайн – це інтерфейс користувача сайту, тобто його зовнішній вигляд. Одним з найважливіших інструментів, що підвищує конверсію, є грамотний та якісний UI-дизайн, який робить ресурс привабливим та інтуїтивно зрозумілим для користувача. Контраст кольорів в UI-дизайні є частиною великого набору міжнародних веб-стандартів, які підпадають під поняття доступності сприйняття. Вони призначені для того, щоб переконатися, що всі, у тому числі особи з порушеннями зору, моторики/рухливості, слуху чи когнітивних функцій або судомами, не стикаються з бар'єрами, що заважають взаємодії з контентом веб-сайту. Тому при формуванні UI-дизайну та верстанні веб-сторінки важливо зробити так, щоб користувачам було комфортно читати текст на певному фоні. Це необхідно враховувати, оскільки люди можуть відрізнитися сприйняттям кольору. Якщо одна людина може легко прочитати світло-сірий текст на білому фоні, то, можливо, для іншої це спричинить труднощі.

Метою роботи є визначення, чи відповідають стандарту контрастності WCAG основні кольори UI-дизайну сайту truckua.

Матеріали та методи. Досягнення правильного колірною контрасту - складне завдання, особливо тому, що колір неймовірно суб'єктивний і дуже впливає на сприйняття продукту. Метою формування дизайну сайту є створення системи кольорового зображення з ретельно підібраними яскравими кольорами, які б також відповідали стандартам

доступності та контрасту. Тому розроблений UI-дизайн сайту компанії TruckUA повинен бути зручним, у першу чергу, для користувачів (рис.1). Отже, необхідно визначити, наскільки основні кольори дизайну сайту truckua відповідають стандартам контрасту.

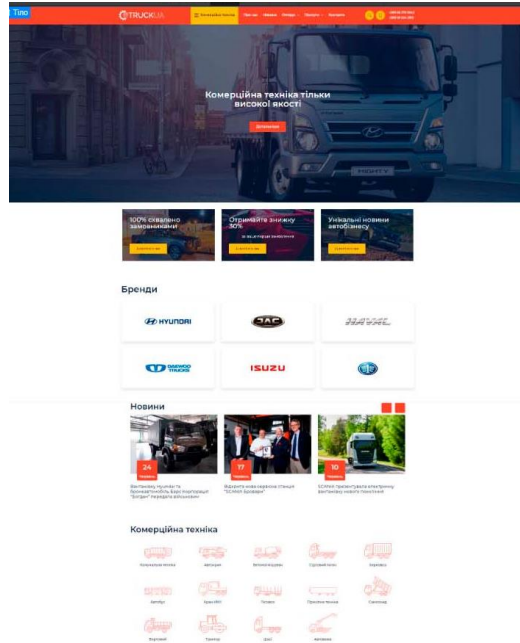

Рис. 1. Частина UI-дизайну головної сторінки сайту truckua

Для вирішення завдання доступності веб-сторінки існує стандарт Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) та посібник з доступності веб-контенту 2.1 (діє з липня 2018 року), в якому є розділ 1.4.3 «Контрастність», присвячений контрасту кольорів [1]. Згідно стандартів WCAG візуальне подання тексту та зображень тексту має коефіцієнт контрастності не менше 4,5:1, а саме:

1. Текст на сторінці або зображенні повинен мати коефіцієнт контрасту не менше 4,5:1.
2. Для збільшеного тексту коефіцієнт контрасту повинен мати значення не менше 3 : 1. В ідеалі це значення має бути не менше 4,5 : 1. Збільшеним вважається текст розміром 18 пікселів, або 14 пікселів з напівжирним зображенням [1]. За допомогою методу розрахунку коефіцієнтів контрастності кольорів дизайну сайту зможемо виконати основні завдання та досягнути мети дослідження.

Результати та обговорення. З метою визначення ступеня контрастності тексту відносно фону UI-дизайну сайту необхідно розрахувати Коефіцієнт

контрасту (Contrast Ratio), який, згідно зі стандартом WCAG, вираховується за формулою: $(L1 + 0,05) / (L2 + 0,05)$, в якій:

L1 - відносна яскравість найсвітлішого кольору.

L2 — відносна яскравість темного кольору.

Проведемо розрахунки для сайту компанії TruckUA та визначимо, чи відповідає UI-дизайн сайту міжнародним стандартам стосовно використання основних кольорів фірмового стилю та кольорів тексту. Вибір стилю сайту з погляду його кольорового виконання має безпосередньо залежати від цільової аудиторії, її вікової категорії, роду занять, переваг та інтересів. Тому для дизайну сайту компанії TruckUA було обрано наступна кольорова гама: темно-синій, помаранчевий та жовтий (рис. 2). Як додаткові кольори тексту використали сірий (код - #423f42) і його відтінки для шрифтів та елементів і білий колір (код - #ffffff).

Рис. 2. Основні кольори фірмового стилю сайту truckua

Отже, за формулою беремо значення двох кольорів, додаємо значення інших двох кольорів, до них константу, ділимо та отримуємо результат. Але необхідно взяти не просто RGB значення кольору, а їхню відносну яскравість. Відносною яскравістю вважається коефіцієнт від нуля до одиниці, де 0 є чорним кольором, а білим 1 кольором. Для отримання цього значення використовується наступна формула: $L = 0,2126 \times R + 0,7152 \times G + 0,0722 \times B$. Найскладніший момент тут - отримання необхідних значень R (red), G (green), B (blue). Для цього потрібно виконати дві операції над кожним із кольорів.

Рис. 3. Приклад кольорового рішення, елемента UI-дизайн

По перше, розрахуємо Contrast Ratio одного з елементів дизайну сайту truckua - жовтого фону (код - #eeb744) та сірого кольору шрифту (код - #423f42) і визначимо, наскільки така контрастність кольорів відповідає стандартам WCAG (рис. 4).

Рис. 4. Кольори сайту truckua, приклади UI-дизайну

Тепер можна отримати відносну яскравість кольору фону: R= 238, G=183, B=68. Дані значення записані у шістнадцятковій системі та спочатку їх необхідно перевести до десяткової системи.

- $R_{sRGB} = 238 / 255 = 0.93$
- $G_{sRGB} = 183 / 255 = 0.72$
- $B_{sRGB} = 68 / 255 = 0.27$

Після цього виконуються такі операції:

1) Якщо $R_{sRGB} \leq 0,03928$, то $R = R_{sRGB} / 12,92$. Иначе $R = ((R_{sRGB} + 0,055) / 1,055) ^ 2,4$.

2) Якщо $G_{sRGB} \leq 0,03928$, то $G = G_{sRGB} / 12,92$. Иначе $G = ((G_{sRGB} + 0,055) / 1,055) ^ 2,4$.

3) Якщо $B_{sRGB} \leq 0,03928$, то $B = B_{sRGB} / 12,92$. Иначе $B = ((B_{sRGB} + 0,055) / 1,055) ^ 2,4$.

- $R = ((0.93 + 0.055) / 1.055) ^ 2.4 = 0.84$
- $G = ((0.72 + 0.055) / 1.055) ^ 2.4 = 0.49$
- $B = ((0.27 + 0.055) / 1.055) ^ 2.4 = 0.06$

Підсумкове значення відносної яскравості (L1): $0.2126 * 0.84 + 0.7152 * 0.49 + 0.0722 * 0.06 = 0.533$

Другим етапом розрахуємо відносну яскравість кольору шрифту: R = 66, G = 63, B = 66. Переведемо значення до десяткової системи:

- $R_{sRGB} = 66 / 255 = 0.26$
- $G_{sRGB} = 63 / 255 = 0.25$
- $B_{sRGB} = 66 / 255 = 0.26$
- $R = ((0.26 + 0.055) / 1.055)^{2.4} = 0.06$
- $G = ((0.25 + 0.055) / 1.055)^{2.4} = 0.05$
- $B = ((0.26 + 0.055) / 1.055)^{2.4} = 0.06$

Підсумкове значення відносної яскравості (L2): $0.2126 * 0.06 + 0.7152 * 0.05 + 0.0722 * 0.06 = 0,054$

Використовуючи отримані значення відносної яскравості, можна визначити коефіцієнт контрасту. Як було зазначено раніше, коефіцієнт контрасту обчислюється за формулою $(L1 + 0,05) / (L2 + 0,05)$, в якій:

L1 — відносна яскравість найсвітлішого кольору.

L2 — відносна яскравість темного кольору.

Найсвітлішим (L1) буде вважатися колір, у якого відносна яскравість вища. Підставимо значення у формулу:

$$\text{Contrast Ratio} = (0,533 + 0,05) / (0,054 + 0,05) = 0,583/0,104 = 5,6$$

Також це значення може бути подане так: 5,6 : 1. Таке значення Коефіцієнту контрасту вище, ніж мінімально допустиме та вписується в рамки стандарту WCAG.

Наступним етапом необхідно визначити Коефіцієнти контрасту інших кольорів фірмового стилю сайту truckua. Для зручності можна використовувати онлайн програму - аналізатор кольорового контрасту от TPGi для перевірки ступеня кольорового контрасту UI-дизайну, яка є одним із найкращих інструментів, що дозволяє самостійно визначати рівні контрастності [2]. Результати розрахунку Коефіцієнти контрасту програма TPGi вже візуалізує у вигляді співвідношення отриманих коефіцієнтів з нормативними даними стандарту WCAG (рис. 5).

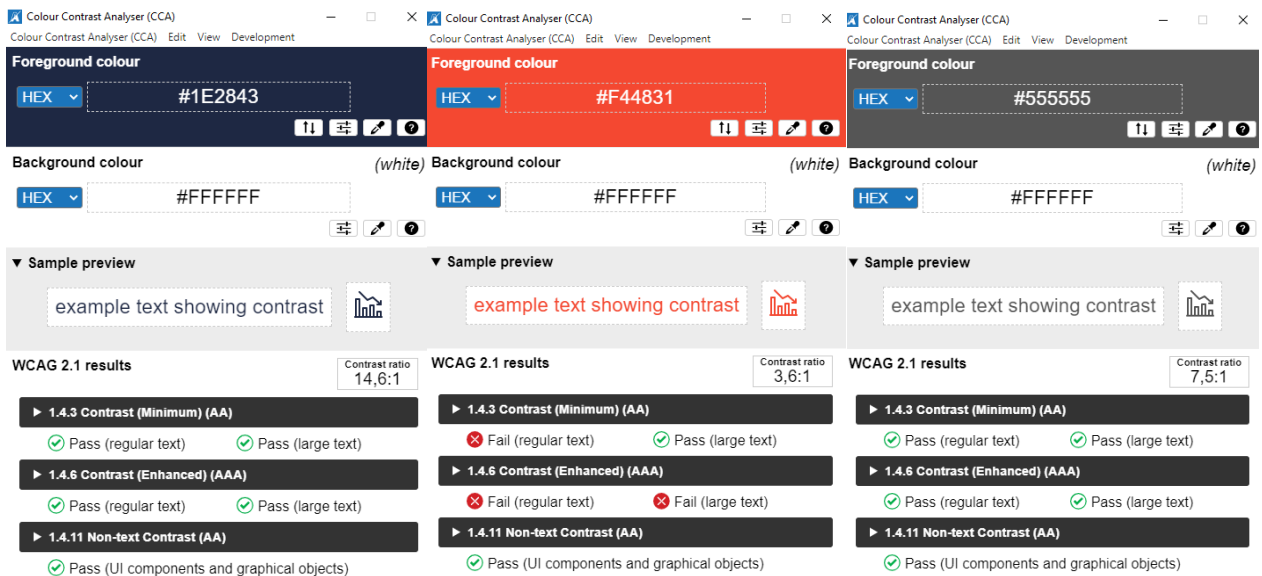

Рис. 5. Результати визначення Коефіцієнт контрасту фірмових кольорів та шрифтів сайту truckua

Висновки. Отже, в цілому, поняття "контрасту" використовується для опису об'єктів UI-дизайну, які сильно відрізняються один від одного. Якщо йдеться про візуальне сприйняття, контраст зазвичай пов'язаний з різницею у кольорі або освітленні, що дозволяє чітко розмежовувати елементи. У дизайні контраст виступає як один з ключових факторів, що впливають на візуальну ієрархію і можливість вивчення сторінки сайту. На прикладі UI-дизайну компанії TruckUA правильне застосування контрасту дозволило створити такий інтерфейс, побачивши який користувачі відразу розуміють, які елементи відіграють головну роль, а які є другорядними.

За результатами розрахунків визначено, що фірмові кольори UI-дизайну сайту truckua відповідають стандарту контрастності WCAG 2.1, а саме деталізуємо коефіцієнти Contrast Ratio за певними кольорами:

- коефіцієнт жовтого фону (код - #eeb744) та сірого кольору шрифту (код - #423f42) – 5,6:1. Даний показник більше, ніж повинен бути коефіцієнт контрасту по стандарту - не менше 4,5:1;
- коефіцієнт синього фону (код - #1e2843) та білого кольору шрифту (код - #ffffff) - 14,6:1. Даний показник більше, ніж найвищий коефіцієнт контрасту по стандарту - не менше 7:1;

- коефіцієнт сірого фону (код - #555555) та білого кольору шрифту (код - #ffffff) - 7,5:1. Даний показник більше, ніж коефіцієнт контрасту по стандарту WCAG - не менше 7:1;

- коефіцієнт помаранчевий фону (код - #f44831) та білого кольору шрифту (код - #ffffff) - 3,6:1. Даний показник менше, ніж повинен бути коефіцієнт контрасту по стандарту - не менше 4,5:1, але більше коефіцієнту контрастності, що не менше 3: 1 по відношенню до сусідніх кольорів. Для збільшеного тексту такий показник коефіцієнту контрасту може бути допустимим. Збільшеним вважається текст розміром 18 пікселів, або 14 пікселів з напівжирним зображенням.

Кольоровий вид контрасту — один із найзвичніших і найпомітніших для людського ока. Він працює, якщо кольори суттєво відрізняються один від одного. Такий контраст застосовується у UI-дизайну сайту truckua, щоб зробити максимально помітними СТА-кнопки та інші найважливіші елементи навігації та одразу привернути до них увагу користувачів сайту. СТА-кнопки - це інтерактивний елемент інтерфейсу користувача, мета якого — спонукати користувача здійснити певну дію [3].

Таким чином, UI-дизайн сайту truckua є зручним для людей з порушеннями зору та основні кольори сайту будуть «читабельними» для багатьох інших користувачів з маленькими моніторами. Додатково для користувачів з вадами зору колірний контраст буде допомагати розрізняти текстові та нетекстові елементи.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Web content accessibility guidelines 2.1
<https://www.w3.org/TR/WCAG21/>
2. Сайт компанії TPGi - <https://www.tpgi.com/color-contrast-checker/>
3. Marina Yalanska UI Design: basic types of buttons in user interfaces.
<https://marinayalanska.com/articles/>

**КОНТРОЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ОПЕРАТОРА
В ЛЮДИНО-МАШИННИХ СИСТЕМАХ**

**Бельчина Наталія Іванівна
Ітякін Олександр Сергійович
Нельга Анатолій Тимофійович**

Викладачі, Техніко-економічний фаховий коледж
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Україна

Вступ. У автоматизованих системах управління технологічним процесом, які апріорі являються людино-машинними системами (ЛМС) основна роль належить людині-операторові, що приймає управлінські рішення [1, стор. 179]. У таких системах оператор, який управляє складним технологічним процесом, випробовує великі психологічні і фізичні навантаження, що знижують його функціональний стан (ФС). При цьому оператор, як правило, позбавлений можливості чітко і однозначно інтерпретувати поточну інформацію і ефективно її використовувати. В зв'язку з цим, дуже важливо забезпечувати контроль за зміною (зменшенням) ФС оператора впродовж робочої зміни і здійснювати необхідне корегування для його стабілізації.

Мета роботи. Розробка системи контролю та корекції функціонального стану оператора прокатного реверсивного стану впродовж робочої зміни.

Матеріали та методи. В наданій доповіді розглядається реверсивний прокатний стан 1150 Дніпровського металургійного комбінату (ДМК), як приклад об'єкту складної людино – машинної системи, де, з метою підвищення якості управління процесом прокатки, ураховується "людяний фактор". При цьому оцінюється рівень функціонального стану оператора прокатного стану впродовж його робочої зміни, і, в залежності від його рівня, здійснюється відповідна корекція програми режимів прокатки.

При експлуатації складних машин і комплексів людина і машина стають

об'єднаними в одну складну технічну систему. В процесі її функціонування в ЛМС відбувається пристосування (взаємодія) людини з її підсистемами, в результаті чого надійність функціонування системи, в цілому, може бути як підвищена, так і знижена.

Працездатність і надійність ЛМС у значній мірі залежать від психофізіологічних особливостей людини та від пристосованості машин до взаємодії з людиною. Тобто, необхідний біометричний контроль фізіологічних і психологічних можливостей людини нести певні навантаження і перевантаження, сприймати і передавати необхідну інформацію, перебувати в даній ситуації або умовах необхідний час і т.п. [2, стор. 33-35].

При вирішенні завдань управління враховуються наступні психофізіологічні особливості людини - оператора: обмеженість смуги пропускання, нестабільність коефіцієнта підсилення, внесення перешкод і тому подібне. Як правило, врахувати всі ці особливості буває важко.

Дослідження ФС людини - оператора є непростим завданням, внаслідок індивідуальних проявів мозкової активності, а також технічних проблем вимірювання відповідних інформативних параметрів. Своєчасна діагностика ФС організму оператора апаратними методами дозволяє прогнозувати його психофізіологічні показники та контролювати ефективність його професійної діяльності.

Існують відносно прості і недорогі способи оцінки стану головного мозку, що засновані на реєстрації його електричних характеристик, таких як електрокардіографія (ЕКГ), електроенцефалографія (ЕЕГ), шкіряно-гальванічна реєстрація (ШГР) [3, стор. 132-133]. Ці методи загальновідомі і широко застосовуються в практичній діяльності. Але вони мають принципові недоліки, які викликають серйозні незручності за їх контактного під'єднання безпосередньо до тіла людини.

Відомі засоби контролю і управління функціональним станом людини оператора, що використовують оцінку і корекцію ФС організму людини на основі його сенсор моторної реакції (СМР). Вони можуть бути використані для

корекції перевтоми і швидкого відновлення ФС.

Результати та обговорення. На рис. 1 зображено спрощену структурну схему людино – машинної системи управління процесом реверсивної гарячої прокатки злитків з включенням підсистеми контролю і корекції ФС оператора. Блок обробки і аналізу призначений для первинної обробки даних, що надходять з відеокамери (К) і мікрофона (М). Блок контролю ФС здійснює обробку біометричних ознак для ідентифікації обличчя і голосу оператора. Блок корекції ФС відповідає за вибір типу стимулів і реалізує процедуру їх впливу на організм оператора в залежності від рівня його функціонального стану. Блок корекції програми обтисків натискного механізму (НМ) корегує відпрацювання обтисків з урахуванням зниження рівня ФС оператора впродовж робочої зміни. Блок оцінки темпу прокатки і точності виконання програми обтисків аналізує тривалість і точність відпрацювання оператором завдання на установлення НМ (регулюючого органу) в пропусках смуги, що прокатується. При цьому оцінка точності відпрацювання завдання являється додатковою мірою, що підтверджує рівень ФС оператора [4, стор. 64-69].

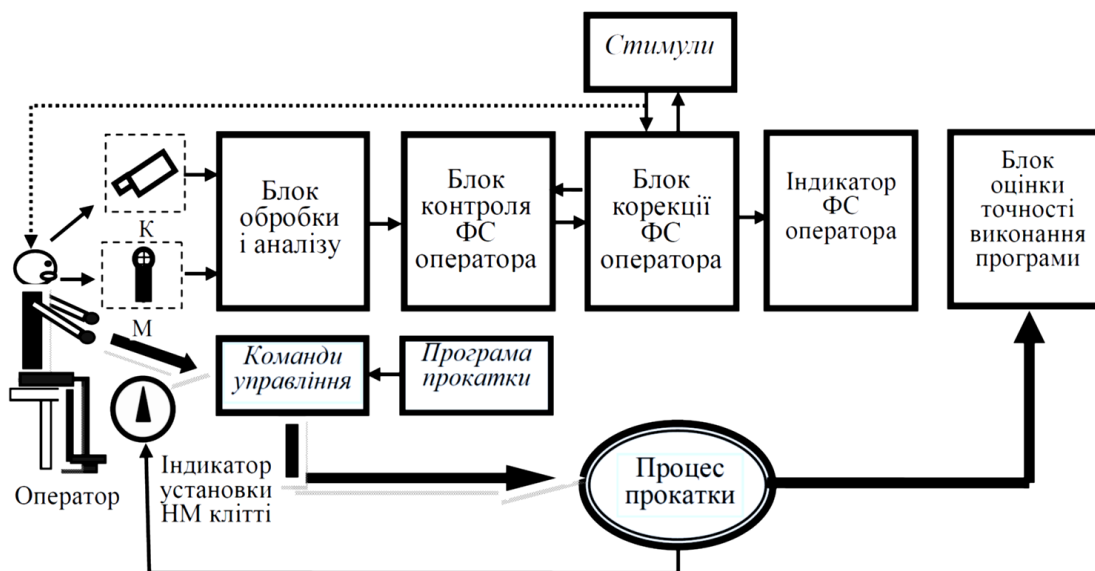

Рис. 1. Структурна схема контролю і корекції ФС оператора при управлінні процесом прокатки

Вихідна інформація, що утворена звуковим каналом і каналом отримання віброзображень голови оператора, піддавалася обробці, згідно алгоритму

обробки біометричних параметрів при ідентифікації обличчя і голосу для контролю змінювання ФС оператора [5, стор. 146]. У мовному сигналі знаходяться ознаки, що характеризують не лише індивідуальні особливості оператора, але і його ФС. Оператор вимовляє перед мікрофоном фразу, що триває не менше 1,4с. З'являється цифрова інформація про спектр мовного сигналу (частотний "портрет"), що заноситься в оперативний запам'ятовуючий пристрій. Фіксується інформація й про зрушення частотних складових спектру мовного сигналу оператора. Шляхом порівняння "нормального значення" спектру, що відтворюється на початку професійної дії оператора і поточного, отриманого впродовж робочої зміни, знаходиться «звукова» складова визначення ФС. Іншими словами, суть контролю психофізіологічної готовності в цій частині полягає в тому, що контролюється зміщення складових спектру мовного сигналу оператора, залежних від його ФС. Якщо величина розбіжності істотна, то робиться висновок про зміну ФС оператора, тобто про перебування його в момент вимірювання в стані, відмінному від «фонового». При цьому акустичний мовний сигнал пропускався через систему фільтрів (типу "активних" RC фільтрів). Центральна частота фільтрів вибирається з значеннями: 50 Гц, 200 Гц, 800 Гц, 3200 Гц, 6400 Гц. Період реалізації мовного фрагмента розбивався на сегменти фіксованої довжини - 15 мс.

Все, що потрібно для функціонування підсистеми контролю ФС за голосом – це спеціальне програмне забезпечення [6, стор. 146] і мікрофон, який підключений до комп'ютера.

Другим каналом, за допомогою якого сумісно з звуковим, реалізується запропонований метод контролю ФС є канал вібродображення голови оператора. Технологія вібродображення, аналізує рухову активність (мікрівібрації) голови людини і перетворює параметри мікроруху в характеристики психофізіологічного стану. Для реєстрації вібродображення використовувалася веб-камера Philips SPC NC 1000, під'єднаної до комп'ютера (ноутбук Samsung P40 TV001). Програмне забезпечення - VibraImage 7.0 [6, стор. 146].

Основні технічні характеристики веб – камери: роздільна здатність 1280 x 1024; фокусна відстань – 2,8 см; швидкість – до 60 кадрів за секунду; матриця КМОН (1,3 Мп). Для камери дуже важливо, щоб швидкість введення кадрів була не менше 30 кадрів за секунду і рівень шумів був менше 0,1 біт. Веб камера встановлювалася на відстані близько 0,5 метра навпроти досліджуваного обличчя (голови) оператора так, щоб голова була видна на моніторі комп'ютера з крупним зображенням. У основі кожної технічної складової віброзображення лежать свої психосоматичні механізми, що робить отримане віброзображення людини інформативно унікальним для характеристики психофізіологічного стану. Наявність червоно-жовтих тонів палітри на яких-небудь зонах віброзображення свідчить про сильне емоційне збудження людини: активній діяльності. Синьо-зелені тони середньої частини палітри говорять про спокійний, урівноважений стан людини. Фіолетові тони палітри вказують на те, що в цих областях індивід випробовує пригніченість, знесилення.

Значення амплітуди і частоти вібрацій голови людини розрізняються в кожній точці простору і виводяться на екран у виді псевдо колірною зображення. Інтегральна обробка значень параметрів вібрації в кожній точці надає загальну інформацію про параметри руху людини.

Параметри вібрації голови мають частоту діапазону 0,1 - 10,0 Гц і амплітуду в межах 10 - 1000 мкм. Для стабільного ФС людини параметри вібрації не змінюються в часі. Змінюються вони тільки після зміни ФС. Процедура визначення змінювання рівня ФС оператора проводилася безпосередньо на робочому місці оператора (посту управління прокатним станом).

Для отримання інформації оцінки змінювання рівня ФС, використана голосова динамічна модель, яка побудована на основі запису голосу оператора при вимовленні ним послідовностей цифр, кожна з яких містить усі цифри від 0 до 9, розташовані в довільному порядку. Як правило, це потік звукових даних, записаний з мікрофона з високою дискретизацією. Результатом аналізу сигналу є послідовність голосових кадрів. Зазвичай, кожен голосовий кадр - це

результат аналізу сигналу на невеликому відрізку часу (близько 10 мс), що містить інформацію про дану ділянку.

Інформація про зображення обличчя на кадрі в кожен момент відстеження надходить у базу даних. Набір фотопортретів його обличчя зберігається в окремому каталозі файлової системи з персональним ідентифікатором. Після цього, шляхом зіставлення штатних «образів» характерних рівнів ФС обстежуваного з вхідним зображенням його обличчя, отриманого в момент визначення стану, автоматично відбирається адекватний зразок, який підлягає необхідній математичній обробці [6, стор. 146]. Перетворення «живого» відео у віброзображення дозволяє в режимі реального часу визначати інтегральні і локальні параметри руху голови людини, пов'язані з його функціональним станом. Початкові матриці для розрахунку інтегральних параметрів руху об'єкту є амплітудними і частотними віброзображення.

Для отримання чіткого віброзображення обличчя пацієнта має бути рівномірно освітлене і розташоване фронтально перед відеокамерою. Відмінності показників поточного функціонального стану оператора від його індивідуальних показників, визначають рівень ФС оператора. .

У процесі дослідження виявлено, що погіршення рівня ФС оператора стає «помітним» після 3 – 4-х годинної роботи, і, далі, ще більше погіршується. Це позначається на якості процесу прокатки, а саме, з одного боку знижується точність прокату, а з іншого – падає темп прокатки (час, що витрачається на прокатку одного злитка до початку чергового).

Контроль змінювання ФС оператора здійснювався по шкалі з 3-х рівнів: "Норма", «Понижена» і «Значно понижена».

Висновки. Запропонований метод контролю функціонального стану людини - оператора впродовж робочої зміни та здійснено його реалізацію на реверсивному стані гарячої прокатки 1150 ДМК. Метод є безконтактним, алгоритм роботи якого побудовано на отриманні і обробці віброзображення обличчя і тестових мовних сигналів оператора в реальному часі.

Практична значимість рекомендованого методу контролю та відповідної

корекції функціонального стану людини–оператора підтверджена результатами відповідних експериментальних досліджень процесу прокатки злитків, що забезпечило його високу стабільність і ефективність протягом робочої зміни [4, стор. 33-35]. Середньоквадратичне відхилення темпу (σ) прокатки від його середнього значення $T_{\text{сер}}$ становить відповідно, з корегуванням ФС оператора: $T(1)_{\text{сер}} = 55$ с; $\sigma(1)=0,55$ с; і без урахування ФС оператора: $T(2)_{\text{сер}}=58$ с; $\sigma(2)=0,8$ с.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нельга А. Т. Людино-машинна система управління процесом прокатки смуг/ А. Т. Нельга//Тези міжнарод. н/т конфер.,„Інтелектуальні системи прийняття рішень” Черновці, 2004, С. 179-180.
2. Нельга А. Т., Бойко В. І. Ідентифікація человеческого фактора в стратегії управління реверсивної прокаткою / А. Т. Нельга, В. І. Бойко //Тези допов. міжнарод. науково-метод. конф. «Проблеми математичного моделювання», Дніпродзержинськ, 2006. С.33-35.
3. Бойцов В. Н. Автоматизированный комплекс для оценки функционального состояния человека-оператора по биоэлектрическим показателям / В. Н. Бойцов // Приборное оснащение и автоматизация в биологии. - Кишинев. 1981. - С. 132-133.
4. Бойко В. І., Нельга А. Т. Система автоматизованого керування процесом точної прокатки смуг. Зб. наукових праць ДДТУ, Дніпродзержинськ, 2009. с. 64-69.
5. Nelga A., Wojko W. Telemetric transmission diagnostic indexes of sportsmen. Materials of theses of international conference - TCSET'2008», Lviv-Slavsko, February 19 - 23, 2008.
6. Система контролю психоемоціонального стану людини Vibration PRO. Программное обеспечение, Руководство по эксплуатации/Предприятие «ЭЛСИС». Санкт-Петербург. 2018. - 146 с.

ОБФУСКАЦІЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Волкова Світлана Анатоліївна

УДУНТ

Калініченко Анастасія

Анотація: Завдання обфускації полягає у розробці алгоритму, який отримує вихідний код, перетворює їх у новий код із тим самим функціоналом, але приховує алгоритм, логіку, структуру вихідної програми.

Щоб досягти найкращої захищеності вихідного коду від несанкціонованого злому, необхідно використовувати якомога більше видів обфускації. Тільки в цьому випадку процес реверс-інжинірингу буде утруднений.

Ключеві слова: обфускація, програмне забезпечення, інжиніринг.

Вступ. Чи не легальне використання програмних продуктів набуло великих масштабів (50-80%). Такі результати отримала компанія Software & Information Industry Association. Зловмисники не тільки використовують програмне забезпечення, не купуючи ліцензії, але й можуть змінити, модифікувати код. Такі дії завдають шкоди ПП та становлять загрозу. Це спричинило необхідність захисту програмного коду. Якщо програміст або компанія розробників випускають цінне програмне із закритим вихідним кодом, то частиною процесу розробки має бути обфускація коду. Це ускладнює злом, аналіз та налагодження коду ззовні.

Ціль роботи: виконати динамічне планування для віртуальної машини обфускація коду для захисту програмного забезпечення від атак.

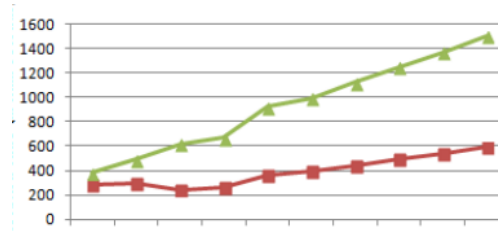
Результати.

1. Перетворення даних

Одним з найбільш важливих елементів обфускації є перетворення даних, що використовуються програмою, в іншу форму, що надає мінімальний

вплив на продуктивність коду, але значно ускладнює можливість зворотного інжинірингу.

У роботі використовували двійкову форму запису чисел для ускладнення читабельності коду, а також замінили певні значення різними тотожними ним виразами. В результаті, час інжинірингу збільшився:

2. Обфускація потоку керування кодом

Також у роботі виконано обфускацію потоку управління шляхом зміни порядку операторів виконання програми. Зміна графа управління проведена шляхом вставки довільних інструкцій переходу та перетворення деревоподібних умовних конструкцій у плоскі оператори перемикачів.

Висновки. Проведена обфускація коду, яка дозволяє захистити програмний код та збільшити час на деобфускацію. Завантаження коду, дозволяє ускладнити аналіз логіки захищеної програми, забезпечує захист від модифікації коду програми та виробляє додаткові завантажувальні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. CometBot original.
<https://www.virustotal.com/gui/file/642da73bc4c78004304dfed2e6e704ebb352ff9f1db19a19cc2296c86164e723>. [Accessed May 26, 2020].
2. Virus Total. <https://www.virustotal.com>. [Accessed May 26, 2020].
3. CometBot – obfuscated with trivial techniques. <https://www.virustotal.com/gui/file/1fe6ad3bd534bf9f42cbdefa66e99db1760bb110d978dfb28517bd61fb5e9a16>. [Accessed May 26, 2020].
4. CometBot – obfuscated with renaming.
<https://www.virustotal.com/gui/file/e58332461b8151e842369a635fa01822289f45128c5d5afcc981c7cb2ba170d4>. [Accessed May 26, 2020].

5. CometBot – obfuscated with reflection.
<https://www.virustotal.com/gui/file/feddd8ac2ce246105c5df050061ea5dad8cb5da8411010646f3f9eb8dbbc1b44>. [Accessed May 26, 2020].
6. CometBot – obfuscated with code manipulation. <https://www.virustotal.com/gui/file/356a5c92670b825d0bf3e2e927ce3f2ff3a407ad1b6e91119a8056391e665b0c>. [Accessed May 26, 2020].
7. CometBot – obfuscated with encryption.
<https://www.virustotal.com/gui/file/cc394ba746f55630d97f06df89d851438c866c6179e39eb5d706969ca7a40de0>. [Accessed May 26, 2020].
8. ANDROIDRANK – open android market data.
<https://www.androidrank.org/app/ranking?price=free>. [Accessed May 26, 2020].
9. UI/application exerciser monkey. <https://developer.android.com/studio/test/monkey.html>. [Accessed May 26, 2020].

ЕМУЛЯТОР РОБОТИ ПОСТІЙНОГО ЗАПАМ'ЯТОВУЮЧОГО ПРИСТРОЮ

Гончаренко Максим Анатолійович,
студент кафедри електроніки,
інформаційних системи та програмного забезпечення
Небеснюк Оксана Юріївна,
к.т.н., доцент, доцент кафедри електроніки,
інформаційних системи та програмного забезпечення
Інженерний навчально-науковий інститут
ім. Ю. М. Потебні
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Під час розробки програмного забезпечення є необхідність в перепрограмуванні постійного запам'ятовуючого пристрою (ПЗП), але після декілька циклів перезапису мікросхема виходить з ладу, тому актуальним є питання розробки емулятору роботи ПЗП, що дозволить значно зменшують вартість розробки нового програмного забезпечення для запропонованого обладнання.

Мета. Розробити емулятора запам'ятовуючого пристрою на біполярних транзисторах з об'ємом пам'яті 64 кБ.

Матеріали та методи./Materials and methods. У сучасній електронній апаратурі самого різного призначення широко застосовуються постійні запам'ятовуючі пристрої. Найдоступнішими на сьогоднішній день є мікросхеми ПЗП з ультрафіолетовим стиранням. Проте кількість циклів перепрограмування в них обмежена, а сам процес стирання займає 20...30 хв. Тому пропонується замінити ПЗП статичним ОЗП (оперативний запам'ятовуючий пристрій) з батарейним живленням на час налагодження пристрою. Розташування виводів у них часто збігається, як наприклад в K573PФ5 і K537PY10. Для багатьох типів КМОН-мікросхем існує небезпека теплового пробою р-п переходів в кристалі із-за "тиристорного ефекту". Він полягає в тому, що при підвищенні напруги на

шині живлення вище норми із-за сплесків струму при включенні і впливу індуктивностей шин, а також при перевищенні вхідним сигналом напруги живлення, може з'явитися ефект некерованого наростання струму стоку, близький по механізму до аналогічного явища в тиристорах у момент їх перемикавання. Оскільки в КМОН-структурах відсутні струмообмежувальні резистори навантаження, наростання струму наводить до розвитку теплового пробоя в кристалі і, як наслідок, до виходу з ладу мікросхеми. Подібного результату можна очікувати і при перевантаженні виходів мікросхеми, що в процесі наладки цілком ймовірно. Тому пропонується пристрій, що дозволить уникнути вказаних недоліків.

Результати та обговорення./Results and discussion. Емулятор ПЗП – це програмно-апаратний засіб, що дозволяє замінювати ПЗП, що налаштовується на ОЗП (оперативний запам'ятовуючий пристрій), в який можна завантажити програму з комп'ютера через один із стандартних каналів зв'язку. Він дозволяє користувачеві уникнути багаторазових циклів перепрограмування ПЗП. Емулятор ПЗП використовують лише для налагодження програм мікроконтролерів (МК), які можуть звертатися до зовнішньої пам'яті програм. За складністю та вартістю цей пристрій порівняно з платами розвитку. У нього одна велика перевага — універсальність. Емулятор ПЗП може працювати з будь-якими МК.

Перші емулятори ПЗП дозволяли лише завантажувати програму, запускати її та зупиняти, використовуючи загальне скидання. Потім з'явилися ускладнені моделі з апаратним генеруванням сигналів трасування на осцилограф після досягнення певної адреси. Емульована пам'ять у таких виробках була доступна для перегляду і модифікації, проте контроль за внутрішніми регістрами, що управляють МК, був неможливий.

Останнім часом з'явилися інтелектуальні емулятори ПЗП. Процесор у цьому випадку не заміщується, а використовується той, що стоїть на платі користувача. Інтелектуальний емулятор ПЗП – це гібрид емулятора ПЗП, налагоджувального монітора та системи швидкого перемикавання шини з одного

на інший пристрій. Цим створюється ефект, якби монітор налагодження був встановлений на платі користувача, і при цьому він практично не займає у МК апаратних ресурсів, крім невеликої (приблизно 4 Кбайт) зони програмних кроків.

При традиційному підході початковий етап написання програми будується таким чином. Вихідний текст набирають за допомогою текстового редактора. Після завершення набору, робота з текстовим редактором припиняється та запускається крос-компілятор. Як правило, нова програма містить синтаксичні помилки і компілятор повідомляє про них на консоль оператора. Потім знову запускається текстовий редактор, оператор шукає і усуває виявлені помилки. Але у цьому повідомленні характер помилок, виведених компілятором, не видно, оскільки екран зайнятий текстовим редактором.

Цей цикл може повторюватися неодноразово. І якщо програма відносно складна, збирається з різних частин, піддається редагуванню чи модернізації, то навіть цей початковий етап може вимагати багато сил та часу програміста.

Уникнути великого обсягу рутинної роботи і тим самим істотно підвищити продуктивність праці програміста дозволяють так звані інтегровані середовища (оболонки) розробки, що з'явилися і швидко завойовують популярність (Integrated Development Environment IDE).

Висновки./Conclusions. Запропонований авторами емулятор ПЗП розроблено на базі ОЗУ K537PY10. Алгоритм функціонування пристрою наступний: сигнал, отриманий з комп'ютера, обробляється у пристрої керування, потім, у разі необхідності, інформація записується у ПЗП (рис. 1). Інформація записується в стандартному програматорі як в звичайний ПЗП. Напруга програмування - 12...25 В.

Допустімо підключати імітатор до програматора або налагоджуваного пристрою не відключаючи живлення останніх. Записана інформація може зберігатися протягом декількох діб, аж до повного розряду акумуляторів.

Рис.1. Принцип функціонування пристрою

Живлення пристрою здійснюється від джерела живлення 220 В, 50 Гц , та у разі потреби роботи в автономному режимі, передбачено увімкнення резервного живлення від гальванічного елемента, який вбудовано в самому пристрої.

ЛІТЕРАТУРА./ REFERENCES

1. Інструментальні засоби розробки програмного забезпечення. URL: <http://um.co.ua/2/2-2/2-2954.html> (дата звернення: 05.02.2023).
2. Програмна емуляція. URL: <https://is.gd/nPkNal> (дата звернення: 05.02.2023).

ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОЇ ШВИДКОСТІ РУХУ ГАЗУ

Дремлюх Наталія Степанівна

к.т.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет

нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ

Однією з основних проблем експлуатації газових свердловин з нестійкими породами-колекторами, є руйнування привибійної зони пласта і надходження у свердловину піску, що призводить до утворення піщаних корків. Піщані корки перекривають інтервал перфорації, у результаті зменшується дебіт свердловини і порушується режим її роботи [1]. В окремих випадках відбувається прихоплення піщаним корком нижньої частини колони насосно компресорних труб (НКТ).

Для стабільної роботи свердловини необхідно забезпечити повне винесення частинок твердої фази з вибою свердловини на поверхню. Це може бути досягнуто збільшенням швидкості руху газу на вході в НКТ вище критичної швидкості. Для підняття частинок піску на поверхню необхідно, щоб швидкість газового потоку перевищувала критичну швидкість більше 20 % [2].

Розглянемо потік газу у стовбурі свердловини, який рухається знизу вгору, обтікаючи тверду частинку піску діаметром d_c . На тверду частинку піску в потоці газу діє сила напору газу R і сила ваги частинки G .

Залежно від співвідношення сили ваги частинки G і сили напору газового потоку R частинка піску може підніматися вгору або опускатися. Може мати місце випадок, коли частинка піску буде знаходитися в стані рівноваги за рівності сил, які на неї діють:

$$R = G \quad (1)$$

Цей випадок називають зависанням частинки.

Запропоновано ряд залежностей для визначення критичної швидкості

руху газу для частинок піску:

$$W_{кр} = \sqrt{\frac{4}{3}} g \sqrt{\frac{d_u (\rho_u - \rho_z)}{C_D \rho_z}} = 3,62 \sqrt{\frac{d_u (\rho_u - \rho_z)}{C_D \rho_z}} \quad (2)$$

де d_u – діаметр частинки піску, м; C_D – коефіцієнт опору, який залежить від режиму руху газу; ρ_z – густина газу за вибієного тиску і пластової температури, кг/м³; ρ_u – густина частинок піску, кг/м³.

формула Рітгінгера [3]:

$$W_{кр} = \sqrt{\frac{2 (\rho_u - \rho_z) g d_u}{\rho_z \varphi}} = 2,557 \sqrt{\frac{(\rho_u - \rho_z) d_u}{\rho_z \varphi}} \quad (3)$$

де φ – аеродинамічний коефіцієнт ковзання, величина якого залежить від форми частинок породи, для частинок кульової форми $\varphi = 0,25$.

Залежно від режиму руху газового потоку критичну швидкість визначають за формулами [4]:

ламінарний режим руху $Re \leq 2$ або $Ar \leq 36$

$$W_{крт} = d_u^2 \cdot g \cdot \frac{(\rho_u - \rho_z)}{18\mu_z} \quad (4)$$

перехідний режим руху $2 < Re \leq 500$ або $36 < Ar \leq 83000$

$$W_{крт} = \frac{0,78 \cdot d_u^{0,43} \cdot (\rho_u - \rho_z)^{0,715}}{\rho_z^{0,285} \cdot \mu_z^{0,43}} \quad (5)$$

турбулентний режим руху $Re > 500$ або $Ar > 83000$

$$W_{крт} = 5,46 \cdot \sqrt{\frac{d_u \cdot (\rho_u - \rho_z)}{\rho_z}} \quad (6)$$

де Re – число Рейнольдса; Ar – число Архімеда.

Мета роботи

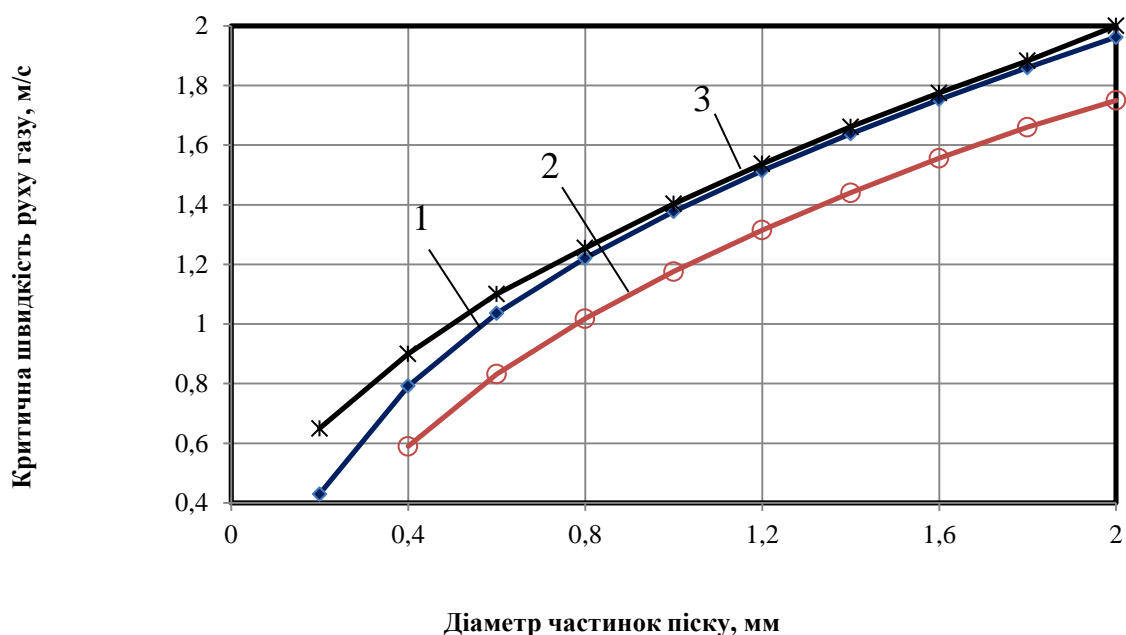
Для порівняння значень критичних швидкостей руху газу за наведеними формулами, які необхідні для попередження скупчення піщинок на вибої свердловини, виконано теоретичні дослідження.

Матеріали та методи

Дослідження виконували для вихідних даних: діаметр частинок піску (0,2; 0,4; 0,6; 0,8; 1; 1,2; 1,4; 1,6; 1,8; 2 мм), пластовий тиск – 5 МПа, пластова температура – 330 К, густина газу за стандартних умов – 0,8 кг/м³.

Результати досліджень

Значення критичних швидкостей руху газу за наведеними вище формулами наведені на (рис. 1).

1 – за формулою (2); 2 – за формулою (3); 3 – за формулою (6);

Рис. 1. Залежності критичної швидкості руху газу від їх діаметру

Згідно з результатами досліджень критична швидкість руху газу за теоретичними залежностями змінюється в межах 0,43–1,985 м/с. Із збільшенням розміру частинок піску залежності $W_{кр} = f(d_c)$ поступово виположуються.

Розрахункові значення критичної швидкості руху газу для попередження скупчення піщинок твердої фази на вибої свердловини за формулами (2) і (6) майже співпадають, а за формулою (3) в області діаметрів частинок піску від 0,2 до 2 мм дещо занижуються порівняно з результатами розрахунків за формулами (2) і (6).

Висновки

За результатами теоретичних досліджень оцінено значення критичних швидкостей руху, які необхідні для попередження скупчення частинок піску з діаметром фракцій від 0,2 до 2 мм. Результати досліджень свідчать, що значення критичної швидкості руху газу визначені за аналітичними залежностями майже співпадають (похибка 1,4%, коефіцієнт кореляції розрахункових даних – 0,979).

ЛІТЕРАТУРА

1. Цицорин А. И., Демьяновский В. Б., Каушанский Д. А. Химические методы ограничения выноса песка в нефтяных и газовых скважинах. *Электронный научный журнал Георесурсы. Геоэнергетика. Геополитики*. 2014. №2.
2. Латыпов Б. М. Техническое обеспечение устойчивости работы штанговой винтовой насосной установки в малодебитных скважинах, осложненных пескопроявлениями: дис. канд. техн. наук: 2014. Уфа, 2014. 133 с.
3. Требин Ф. А. Добыча природного газа. М.: Недра, 1976. 367 с.
4. Арбузов В. Н., Курганова Е. В. Сборник задач по технологии добычи нефти и газа в осложненных условиях: практикум. Томск: ИТПУ, 2013. 60 с.

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РОЗПОДІЛЕНИХ ДЖЕРЕЛ ВДЕ В ЛОКАЛЬНІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ

Костенко Ганна Петрівна

Молодший науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України
м. Київ

Вступ. Розподілена енергетика активно розвивається в світі в останні роки, оскільки має місце суттєве здешевлення технологій. Проекти на меншу потужність в перерахунку на кіловат-годину на всьому життєвому циклі стають все більш вигіднішими [1]. До технологій розподіленої енергетики/розподілених енергоресурсів (Distributed Energy Resources, DER) в світовій практиці відносять: розподілену генерацію (Distributed Generation); керування попитом (Demand Response); керування енергоефективністю; мікромережі (Microgrids); розподілені системи зберігання електроенергії; електромобілі.

Якщо обсяги світового ринку технологій РГ в 2015 році, за оцінками компанії BCC Research, становили 65,8 млрд. дол., то прогнозується, що до 2030 року цей ринок зросте більше ніж до 130 млрд. дол [2].

Створення інтегрованих систем електропостачання, до складу яких входять різні за природою та з різним енергетичним потенціалом джерела енергії, потребує вдосконалення існуючих і розробки нових методів аналізу й оптимізації таких систем. У цих системах є велика кількість взаємопов'язаних енергетичних, технологічних і режимних параметрів. Наявність двох і більше відмінних за природою й енергетичним потенціалом джерел енергії ускладнює аналіз ефективності інтегрованих енергосистем, що, у свою чергу, потребує вибору оціночних критеріїв і методик для прийняття відповідних рішень щодо ефективності таких систем.

Метою роботи є визначення передумов та аналіз окремих аспектів інтеграції джерел розподіленої енергетики, що базується на відновлюваних джерелах енергії (ВДЕ), до локальних систем енергопостачання.

Нові джерела енергії і необхідність покращення контролю за станом мереж призводять до необхідності формувати енергетичні мережі, що мають базуватися на трьох складових - декарбонізація, децентралізація та діджиталізація (тобто інтелектуалізація чи цифровізація). Так, електропостачальні та розподільчі компанії сьогодні стикаються з серйозними змінами в операційній роботі, що викликано стрімким зростанням числа розподілених джерел енергії, таких як сонячні фотоелектричні панелі, вітрогенератори, накопичувачі енергії, електромобілі, тощо [3-5]. Все це має створити новий формат комплексного керування роботою електроенергетичних систем, що забезпечить векторну оптимізацію технологічних і бізнес-процесів для досягнення цільового стану електроенергетики, реалізацію нових технологій економічної взаємодії суб'єктів галузі.

При цьому вирішення цієї задачі з використанням технологій Smart grid має призвести до наступних ефектів [6]:

- 1) підвищити надійність мереж та якість обслуговування споживачів;
- 2) оптимізувати інвестиції в розвиток електричних мереж та підвищити віддачу від інвестиційних проектів за рахунок планування перспективного розвитку мережі з урахуванням;
- 3) оперативно формувати управлінську звітність у будь-якому розрізі на основі даних як бізнес-додатків, так і технологічних інформаційних систем.

Підвищення інтелектуальності на всіх рівнях систем керування функціонуванням енергосистеми і ринковими операціями забезпечить не тільки «реакцію по фактичному стану», а й «реакцію за прогнозом», виходячи з оцінки ймовірних змін виробничих параметрів окремих пристроїв, технічних систем, ринкової кон'юнктури.

Формування локальних систем електропостачання на основі розподіленої генерації та ВДЕ допомагає вирішувати наступні питання [7]:

- 1) зменшення споживання викопного палива;

- 2) зменшення загального навантаження на енергосистему;
- 3) зменшення пікового навантаження на енергосистему;
- 4) забезпечення електроенергією у випадку аварійних ситуацій;
- 5) зменшення втрат в електромережі при передачі електроенергії (виробництві енергії на місцях);
- б) можливість отримати додаткові генеруючі потужності без будівництва великих електростанцій;
- 7) можливість отримувати доходи за рахунок продажу надлишку електроенергії;
- 8) зменшення витрат на електроенергію шляхом зменшення загального та/або пікового навантаження на енергосистему (для підприємств та індивідуальних споживачів);
- 9) зменшення витрат за рахунок акумулювання електроенергії;
- 10) підвищення надійності енергопостачання.

Зміна економічної та технічної поведінок споживачів з «пасивної» на «активну» змінює їх функції та роль в електричній мережі через появу нових можливостей: діяльність з керування попитом і надання додаткових системних послуг з регулювання навантаження, що наділяє споживача спроможністю конкурувати з генерацією. Інтеграція такого споживача в локальні електричні мережі потребує вирішення низки питань як фізичної (технічної, технологічної) інтеграції, так і інтеграції в систему керування.

Одночасний розгляд балансів енергії, складених для конкретних структур систем з інтегрованими елементами розподіленої генерації, дозволить встановити розрахункові співвідношення, що відобразатимуть баланс за середніми значеннями активної потужності та баланс складових електроенергії, який відображає обмінні процеси. Для реалізації функції керування завантаженням власної генерації необхідно вирішити окремі завдання, які наведено в табл. 1.

Аспекти інтеграції нових елементів розподіленої генерації в систему електропостачання

Технічна інтеграція	Технологічна інтеграція	Економічна/ринкова інтеграція
Розробка стандартів; Встановлення вимог до об'єктів; Розробка умов приєднання.	Розробка стандартів приєднання до енергосистеми; Встановлення вимог до обладнання; Розробка умов приєднання; Побудова автоматизованої системи керування; Інтеграція нових елементів в існуючу систему керування.	Створення економічних стимулів для реалізації стратегії керування генеруючою потужністю; Створення умов для повноцінної діяльності; Надання гарантій; Забезпечення взаєморозрахунків.

У сфері керування власною генерацією мотиваційне керування спрямоване на створення економічних умов, що робить генерацію власними джерелами розподіленої генерації вигідною для споживача. Безпосереднє ж керування потужністю генерації «по команді» оператора мережі належить до централізованого керування.

При вирішенні завдання ефективної інтеграції розподіленої генерації з ВДЕ в локальні системи електропостачання надає особливого значення набуває стратегія активного споживача (або, інакше, - генеруючого споживача, або просьюмера) [8]. «Prosumer» є відносно новим терміном, який у сфері енергетики найчастіше позначає споживачів, які виробляють і споживають електроенергію. Вони самостійно споживають частину електроенергії, яку виробляють, та продають надлишок у мережу. На окремих інтервалах часу вони купують електроенергію з мережі, що робить їх як виробниками, так і споживачами. До можливих прикладів просьюмерів належать [9]:

1) житлові просьюмери – громадяни, які виробляють електроенергію на своїй власності, головним чином шляхом встановлення сонячних фотоелектричних панелей на своїх дахах або через мікрокомбіновані системи

генерації тепла та електроенергії (мікро-ТЕЦ);

2) співтовариство / кооперативна енергетика – кооперативи відновлюваної енергетики під керівництвом громадян, житлові асоціації, фонди, благодійні організації, які не є комерційними суб'єктами, але виробляють енергію, призначену для власного споживання, головним чином сонячними фотоелектричними панелями та вітровими турбінами;

3) комерційні просьюмери – малі та середні підприємства, універмаги, офісні будівлі, промисловість та інші суб'єкти підприємницької діяльності, основна діяльність яких не є виробництвом електроенергії, але які споживають електроенергію, яку вони виробляють, головним чином з сонячними фотоелектричними панелями та ТЕЦ на дахах, що призводить до значної економії коштів;

4) громадські просьюмери – школи, лікарні та інші громадські установи (як державної, так і комунальної власності), що виробляють електроенергію.

На сьогодні розуміння терміна «активний споживач» або «просьюмер» охоплює всіх споживачів, які не тільки споживають енергію, але й беруть активну участь на ринку, створюючи цінність для себе або для інших на енергетичному ринку. Наприклад, вони можуть заощаджувати енергію – через заходи з енергоефективності та керування попитом (тобто перенесення попиту на енергію до того часу, коли постачання зростає). Таке зниження попиту має цінність на ринку, у тому числі сприяє збалансуванню енергетичної системи, для якої просьюмери можуть взаємокомпенсувати свої обсяги генерації та споживання електроенергії. Вони також можуть продавати надлишки електроенергії зі своїх систем її акумулювання.

Аналіз виконання програми розгортання відновлюваних енергетичних технологій Міжнародної енергетичної агенції (International Energy Agency's Renewable Energy Technology Deployment – IEA-RET D) в складі житлових і комерційних просьюмерів показав, що на рішення стати просьюмером впливають не лише економічні чинники та поведінкові фактори (прагнення до

більшої автономії та екологічної безпеки), впевненість, що сонячні панелі є сучасними та надійними, технологічні фактори (нові тенденції та розвиток, такі як електромобілі або системи зберігання), а також національні умови (доступність дахів для сонячних панелей, зростання частки власників будівель у порівнянні з кількістю орендарів, умови електромережі).

Таким чином, активний споживач є економічно мотивований суб'єкт, який:

- 1) споживає, виробляє та зберігає енергію;
- 2) працює або володіє електричною мережею малого або великого розміру і, отже, транспортує електроенергію;
- 3) оптимізує економічні рішення щодо використання енергії.

Фізично активний споживач може складатися з комбінації компонентів: джерел енергії, навантажень і систем акумуляування, а також електричної мережі. Активний споживач також містить засоби керування системою, в яких є підсистеми прийняття економічних рішень. Він має набір функцій, пов'язаних з взаємодією з навколишнім середовищем, таких як споживання або виробництво енергії й участь у ринку електроенергії, а також дві внутрішні функції: керування енергосистемою й економічна оптимізація використання енергії [10].

Важливо відзначити, що абстракція поняття активного споживача (prosumer) дає можливість нам стверджувати, що: а) будь-яка електроенергетична система може бути представлена як споживач; б) активні споживачі можуть бути організовані в ієрархічну структуру, яка взаємодіє лише з іншими активними споживачами; в) активні споживачі можуть взаємодіяти з усіма іншими активними споживачами на подібному рівні; г) активні споживачі можуть містити всі компоненти електроенергетичних систем: виробництво, зберігання, транспортування та споживання; всі типи взаємодії, що стосуються електроенергетики, можуть бути змодельовані через їх взаємодією з іншими активними споживачами чи системою в цілому.

Висновки. Наведений огляд показав, що на практиці використання локальних інтегрованих (комплексних) систем електропостачання на базі

джерел розподіленої генерації, в тому числі з ВДЕ, є одним із шляхів підвищення ефективності та надійності як існуючих систем електропостачання, так і живлення споживачів. Також було виявлено, що існують перспективні способи підвищення ефективності систем електропостачання за рахунок інтеграції джерел розподіленої генерації, в тому числі з ВДЕ, на різних рівнях систем електропостачання, у тому числі й на рівні споживачів, із застосуванням стратегії активного споживача (або просьюмера).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лежнюк П. Д., Кулик В. В., Ковальчук О. А., Хоменко В. О. Розосереджені джерела електроенергії в електричних мережах. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2011. № 1. С. 104–108.
2. Денисюк С. П., Базюк Т. М., Дерев'янко Д. Г. Оцінка ефективності сумісної роботи розосереджених джерел генерації електроенергії, включаючи відновлювальні, в електроенергетичних системах. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. 2013. № 3 (80). С. 54–59.
3. Агроскин В. Распределённая генерация, перспективы и проблемы. Экологичні системи. 2003. № 7 (19). URL: http://esco-ecosys.narod.ru/2003_7.
4. Денисюк С. П., Базюк Т. М. Аналіз впливу джерел розосередженої генерації на електромережу та особливості побудови віртуальних електростанцій. Електрифікація транспорту. 2012. № 4. С. 23–29.
5. Праховник А.В. Малая энергетика: распределенная генерация в системах электроснабжения. Київ: Освіта України, 2007. 464 с.
6. Стогній Б. С., Кириленко О. В., Баталов А. Г., Денисюк С. П. Інтелектуальні електричні мережі: світовий досвід і перспективи України. Праці Інституту електродинаміки НАН України. 2011. Спец. вип. Ч. 1. С. 20–31.
7. Кириленко О. В., Трач І. В. Технічні особливості функціонування енергосистем при інтеграції джерел розподіленої генерації. Праці Інституту електродинаміки НАН України. 2009. № 24. С. 3–7.

8. Денисюк С. П., Базюк Т. М. Особливості формування активного споживача в сучасних електромережах. Вісник Вінницького політехнічного 171 інституту. 2014. № 3. С. 75–79.
9. Jouni K. Juntune. Prosuming Energy. User Innovation and New EnergyCommunities in Renewable Micro-Generatio. Unigrafia Oy Helsinki, 2014, Finland. 186 p.
10. Grijalva S., Umer Tariq M. Prosumer-Based Smart Grid Architecture Enables a Flat, Sustainable Electricity Industry. 978-1-61284-220-2/11. 2011 IEEE. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/5759167>

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ СТИСНЕННЯ ЗОБРАЖЕНЬ НА ОСНОВІ НЕЙРОМЕРЕЖЕВИХ АВТОКОДУВАЛЬНИКІВ

Лесик Валентин Олександрович,
студент

Дорошенко Анатолій Юхимович,
д. ф.-м. н., професор
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Цифрова інформація вкоренилася в усіх аспектах нашого життя та суспільства, зростання кількості створюваної інформації здається нестримним та прогнозується експоненційне збільшення темпів створення та збереження даних у всіх інформаційних системах. Щодня на Землі ми створюємо 500 мільйонів твітів, 294 мільярди електронних листів, 4 мільйони гігабайт даних Facebook, 65 мільярдів повідомлень WhatsApp і 720 000 годин ново-го вмісту, що додається щодня на YouTube. Стрімкий ріст розповсюдження даних потребує значних ресурсів як для збереження, так і для передачі, що потребує значних витрат заощаджень та ресурсів. Основним способом спрощення даної проблеми є застосування алгоритмів стиснення даних.

Під час розробки модуля стиснення основна увага приділяється застосуванню нових підходів до стиснення даних для спрощення передачі медіа даних. Алгоритми стиснення потребують більших затрат часу та обчислювальних ресурсів, які власне компенсують виграш у розмірі. Але сучасні програми доступу до соціальних мереж не потребують великих обчислювальних затрат, тому вільні потужності можна застосувати для оптимізації завантаження контенту для користувача та забезпечення компенсації часу у випадку необхідності економії трафіку або зменшення часу очікування під час виникнення збоїв передачі даних та інших непередбачуваних ситуацій.

Мета роботи. Метою даної роботи є розробка та аналіз нейромережевого модуля стиснення даних та прогнозування можливих застосувань розроблених систем та ефективного застосування здатності нейронних мереж знаходити приховані зв'язки у даних, що у свою чергу ефективно використовується у якості стиснення.

Матеріали та методи. Метою кодування є перетворення потоку символів в потік бітів мінімальної довжини. Це досягається за рахунок зменшення надлишку вихідного потоку шляхом обліку частоти появи символів на вході: довжина коду має бути пропорційна інформації, що міститься у вхідному потоці. Якщо розподіл частот символів відомий, то можна побудувати оптимальне кодування. Завдання ускладнюється, якщо цей розподіл заздалегідь невідомий. Методи стиснення використовують закономірності у надлишкових даних, такі як: розподіл символів та знаків, повторення, наявність шаблонності у даних, позиційна надмірність. Прикладом основних методів стиснення є кодування Хаффмана, Кодування довжини серії, Програмоване стиснення.

Альтернативою алгоритмам стиснення може слугувати нейронна мережа, так як вона має досить схожі методи виконання: нейронна мережа знаходить необхідний нам розподіл шансів появи інформації за наданими їй даними. Тобто за допомогою нейронної мережі можна розробити модель, що буде знаходити зображення однорідних даних у більш компактному вигляді. Основна властивість нейронних мереж – це здатність знаходити непередбачувані зв'язки між вхідними навчальними даними, що вкрай важливо для побудови альтернативних методів стиснення даних. Як правило, нейронні мережі у якості алгоритму стиснення необхідно вважати як метод із втратами, так як такі мережі не можуть надавати чіткого представлення через ряд технічних обмежень. Результуючі знайдені репрезентації даних знаходяться у результаті мінімізації похибки серед всіх наданих навчальних даних, тобто чітку репрезентацію знайти не є можливим для класичних структур.

Результати та обговорення. Для розробки базових моделей нейронних мереж на основі автокодувальників використовується програмний пакет

TensorFlow. У якості даних для навчання та по-дальшого очікуваного пересилання обирається набір даних Fashion_MNIST – цей набір даних містить 70000 фото розміром $28 \times 28 \times 1$ десяти різних виробів одягу, які вже є класифікованими. Такий набір даних вже можна вважати наближено нормованим та однорідним, що надає до-сить вагому причину для використання нейронних мереж у якості медіа передачі даних.

Базова модель має структуру, що складається із моделі кодера та декодера. Спочатку на вхід кодера подається тензор розмірністю $(n, 28, 28)$, де n це розмір навчальної вибірки. Далі проводиться вирівнювання тензору через спеціальний шар, отримується одновимірне представлення шару нейронів без функції активації; На-ступним кроком будується головна структура кодувальника – будується N послідовно з'єднаних шарів, де N – кількість структурних шарів кодера; останній шар є шаром латентного представлення, кіль-кість нейронів якого ініціалізується під час створення моделі; кожний шар, що стоїть перед латентним має в 2 рази більше нейронів, ще один перед ним в 4, і так далі до шару, що має в 2^N разів більше нейронів. Наступним етапом є побудова декодера: отримується тензор з латентного шару та пропускається через M шарів, останній з яких має розмірність 28×28 , тобто очікуваного вихідного тензору; шар, що стоїть перед останнім має в 2 рази менше нейронів, той, що стоїть перед цим – в 4, і так далі до того, що має в 2^M разів менше нейронів ніж, останній шар; вихід останнього шару подається на особливий шар зміни розмірності, що повертає необхідну розмірність файлу зображення у вигляді двовимірного масиву, що має тип даних «ndarray». Під час навчання моделі було використано оптимізатор Adam та середньоквадратична помилка. Кожен шар до кодувальника має функцію активації ReLU та кожен шар декодувальника має сигмоїдальну функцію активації.

Для дослідження ефективності стиснення нейромережевого модуля проводиться аналіз ряду моделей зі зміненими структурними параметрами. Кожна модель отримує своє маркування, що має вигляд $LD\{K\}E\{N\}D\{M\}$, де K кількість нейронів латентного шару, N – кількість шарів кодера, M – кількість

шарів декодера. Для кожної моделі проводиться аналіз оптимальної кількості епох до досягнення найкращого результату. Оцінюється отримана помилка на тестових та навчальних даних. Результуюча модель використовується для отримання закодованого набору тестових даних, що далі аналізуються на фактор стиснення. У якості порівняння проводиться розрахунок відношення розміру збережених зображень у форматі PNG до розміру закодованого зображення за допомогою кодувальника. Дані кодувальника зберігаються у якості серіалізованого масиву даних із розширенням “.пру”. Для збереження зображень використовується програмний пакет cv2. Результуючий коефіцієнт стиснення є середнім значенням всіх відношень розміру PNG та numpy файлів. Дані, що отримані в результаті аналізу записані у таблиці 1. Найкращі результати виділено.

Таблиця 1

Результати навчання базових моделей із змінною структурою

Код моделей нейромереж	Кількість епох	Помилка навчання	Помилка тесту	Коеф. стиснення
LD16E1D1	10!	0.0172	0.0172	9.15
LD16E2D2	50	0.0106	0.0111	9.15
LD16E3D3	100	0.0100	0.0106	9.15
LD16E4D4	120	0.0112	0.0124	9.15
LD32E1D1	10	0.0124	0.126	4.57
LD32E2D2	55	0.0082	0.0086	4.57
LD32E3D3!	70	0.0072	0.0077	4.57
LD32E4D4	95	0.0086	0.0093	4.57
LD64E1D1	15	0.0087	0.0088	2.28
LD64E2D2	60	0.0059	0.0063	2.28
LD64E3D3	100	0.0058	0.0064	2.28
LD64E4D4	210	0.0075	0.0084	2.28

За результатами досліджень варіацій базових структур автокодувальників було знайдено ряд переваг та недоліків моделей нейромереж. Із одного боку, моделі, що мали найменший шар латентного представлення даних, хоч і мають найменшу кількість епох необхідних для досягнення максимальної можливої здатності до реконструкції зображень, та вони мають найбільшу помилку.

Найменшу помилку, як було очікувано, мають автокодувальники із найбільшою кількістю нейронів у латентному шарі, але це компенсується зменшенням коефіцієнту стиснення. Найкращою моделлю була обрана модель LD32E3D3.

Висновки. Використані структури нейронних мереж на основі автокодувальників дозволяють досить ефективно відновлювати стандартизовані дані та мають значну перевагу над такими способами збереження даних як наприклад PNG. Але через структурні особливості нейронні мережі створюють нечітку реконструкцію, яку можна використовувати у контексті надання по-переднього вигляду зображення для ознайомлення. Людський зір толерувати дані спотворення може, але результуюча реконструкція втрачає елементи написів, чіт-кості та деталізації, що в окремих випадках може бути вкрай вагомим елементом.

У якості додаткових методів покращення якості відтворення зображень слід застосовувати комбінації підходів отримання чітких логічних зв'язків, додаткових методів реконструкції, таких як обернена згортка. Загальна якість кінцевого відтворення може бути легко покращена, але тільки за рахунок зменшення коефіцієнту стиснення, що не завжди є оптимальним рішенням, так як отримана якість не є суттєвою. Найбільш оптимальним рішенням є розширення системи реконструкції зображень за допомогою введення метаданих, генералізацій, застосувань кластеризації та застосування варіативності у структурі автокодувальників.

ЧИ ДОСТАТНЬО ПОТЕНЦІАЛУ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ ДЛЯ ПОКРИТТЯ ПОТРЕБ НА ОПАЛЕННЯ ПРИВАТНОГО БУДИНКУ?

Лисенко Сергій Олександрович,

студент

Решетняк Ірина Леонідівна,

к.т.н., доцент

Державний вищий навчальний заклад

«Український державний хіміко-технологічний університет»

Коломієць Олена Вікторівна,

к.т.н., викладач спецдисциплін

Дніпровський фаховий коледж

будівельно-монтажних технологій та архітектури

м. Дніпро, Україна

Енергетична ситуація в Україні нажаль характеризується частими перебоями в постачанні електроенергії в наслідок пошкоджень критично важливих точок інфраструктури. Це в свою чергу викликає перепої з тепло та водопостачанням. Крім того, підвищення викидів CO₂ призводить до негативних змін клімату. Зазначені обставини штовхають нас більш відповідально ставитися до енергетичних ресурсів. Для цього необхідно збільшення ефективності роботи систем енергопостачання і розширення використання поновлюваних джерел енергії. Для теплопостачання різних будівель витрачається величезна кількість енергії. Істотної економії енергії, автономії і скорочення викидів CO₂ можна домогтися за рахунок використання інноваційного опалювального обладнання, яке використовує сонячну енергію. Інтеграція сонячних установок в системи теплопостачання вимагає застосування чітко узгоджених системних компонентів з метою отримання максимуму теплової енергії від сонця. В основі цього має лежати правильне проектування системи теплопостачання. Тож актуальним є визначення сонячного потенціалу фасадів будівель.

Метою даної роботи є визначення теплових витрат окремої житлової будівлі, розташованої в місті Дніпро, та визначення потенціалу сонячної

енергії, що може бути отримана для такої будівлі завдяки використанню сонячних колекторів.

В якості об'єкту для розрахунку було обрано одноповерхову житлову будівлю, розташовану в приватному секторі міста Дніпра. Клімат Дніпра є помірно-континентальним, з м'якими зимами та спекотними літами. Середня температура повітря у січні становить близько -4°C , а у липні близько $+23^{\circ}\text{C}$. Середньорічна кількість опадів становить близько 600 мм на рік. Вологість повітря у місті досить висока і становить близько 75%. Схема будівлі наведена на рис. 1, а схема даху на рис 2. Загальна площа стін цієї будівлі, тобто площа огорожувальних конструкцій, відповідно до схеми становить 126 м^2 , вікна і двері займають 7,7% від загальної площі стін, а саме $9,775\text{ м}^2$. Будівля зорієнтована парадними дверима (фасадом) на південь-схід.

Відмітимо, що горищні перекриття і перекриття над неопалювальними приміщеннями (наприклад, підвали) також враховуються, як огорожувальні конструкції.

Витрати теплової енергії будуть наступні:

$$Q = Q_o + Q_v + Q_{zv} + Q_{кон},$$

де Q_o - витрати тепла на опалення;

Q_v - витрати енергії на вентиляцію,

Q_{zv} - витрати енергії на гаряче водопостачання,

$Q_{кон}$ - витрати енергії на кондиціонування повітря,

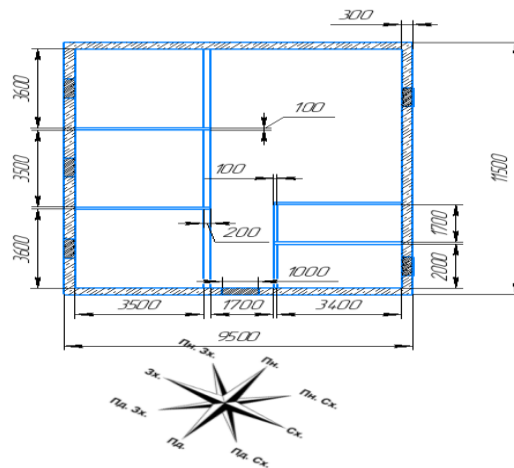

Рисунок 1. - Загальна схема будівлі

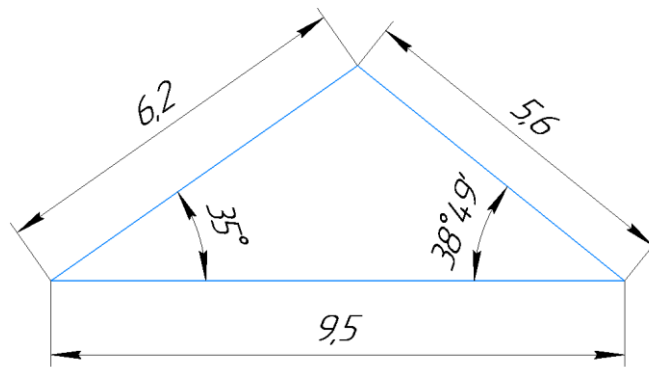

Рисунок 2. - Схематичне зображення даху з розмірами в метрах та кутами.

Обираємо наступні умови для житлових приміщень:

1) Розрахункові параметри повітря в приміщеннях для розрахунку зовнішніх огороджуючих конструкцій:

- температура повітря у внутрішніх приміщеннях будівлі – 22 °С;
- відносна вологість внутрішнього повітря - $\phi = 55\%$.

Такі параметри для внутрішнього повітря обирали відповідно до [12].

2) Розрахункові параметри зовнішнього повітря в опалювальний період (коли середньодобова температура повітря не перевищує 8°С):

- середня температура зовнішнього повітря в найбільш холодний період – 20 °С;
- середня швидкість вітру за січень – 4 м/с;
- тривалість опалювального періоду – 180 діб.

Для заданих умов, за стандартною методикою, розраховуємо тепловтрати приміщення. Результати розрахунку представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Втрати тепла через огороджуючі конструкції. Вт/м²

Показник на ділянці	Літній період, 26°С	Перехідний сезон, 10° С	Зимній період, -2,2°С
Q стін, Вт	-67,483	202,448	408,269
Q стелі, Вт	-45,044	135,132	272,517
Q підлоги, Вт	-32,476	97,428	196,481
Q вікон, Вт	-93,095	279,285	563,226
Q загальне, Вт	-238,098	714,294	1440,493

Потік повного сонячного випромінювання, що падає на тверду поверхню складається з прямого випромінювання I_{beam} і випромінювання, розсіяного атмосферою $I_{diffuse}$ (дифузного випромінювання):

$$I = I_{beam} \cos\theta + I_{diffuse}$$

Тут θ - кут падіння сонячного випромінювання на поверхню, косинус цього кута визначається за формулою [1]:

$$\begin{aligned} \cos\theta = & \sin\delta \cdot \sin\phi \cdot \cos\beta - \sin\delta \cdot \cos\phi \cdot \sin\beta \cdot \cos j + \\ & + \cos\delta \cdot \cos\phi \cdot \cos\beta \cdot \cos\omega + \cos\delta \cdot \sin\phi \cdot \sin\beta \cdot \cos j \cdot \cos\omega + \\ & + \cos\delta \cdot \sin\beta \cdot \sin j \cdot \sin\omega \end{aligned}$$

де β - є кут нахилу поверхні до горизонту, j - азимутальний кут між нормаллю до поверхні і південним напрямком, δ - сонячне схиляння, ϕ - географічна широта місця розташування, ω - годинний кут сонця від полудня.

Сонячне схиляння для обраного дня року nd розраховується як:

$$\begin{aligned} \delta &= 23.5 \sin(p), \\ p &= (360 / 365)(nd - 81) \end{aligned}$$

Часовий кут залежить від сонячного часу, його представляємо в градусах за виразом:

$$\omega = 15 \cdot (12 - St)$$

Сонячний час розраховується за формулою:

$$St = Lt + (Sm - Lm) / 15 + Et / 60$$

Тут Lt - місцевий час, Sm - стандартний меридіан місцевого часового поясу, Lm - довгота розташування, Et - рівняння часу, яке визначається як:

$$Et = 9.87 \sin(2p) - 7.53 \cos(p) - 1.5 \sin(p)$$

Потенціал сонячної енергії за рік E_p (кВт*год) для кожної поверхні будинку знаходимо як суму потенціалів за всі розраховані місяці. Аналогічно можливо визначити сонячні потенціали окремого будинку за рік.

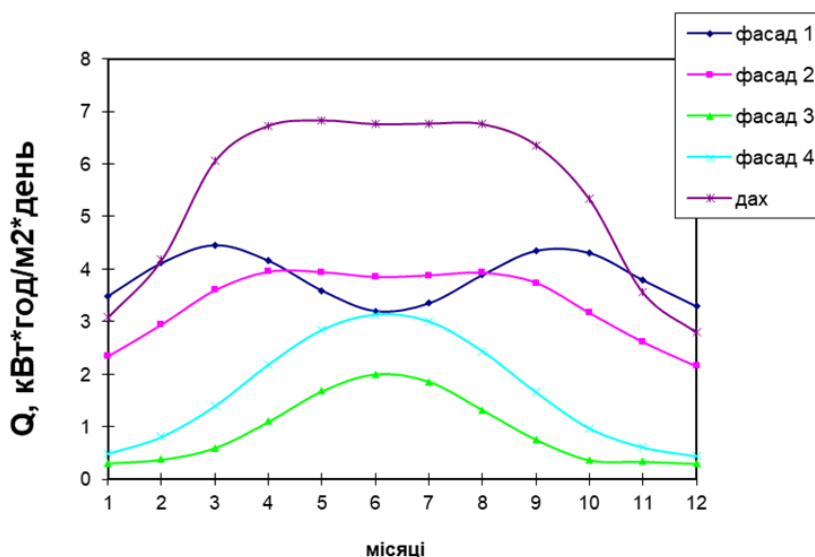

Рисунок 2. - Зміна середньої сонячної радіації за добу кожного місяця для фасадів і даху будівлі.

З графіка видно, що розподіл сонячного потоку на фасаді, що нас цікавить, істотно змінюється в залежності від пори року (весна, літо, осінь). Рівні радіації найнижчі влітку (червень) і трохи вищі восени (вересень). Навесні (квітень) збільшується кількість інсоляції. Це з тим, що навесні збільшується середній кут нахилу сонячних променів до вертикальної площині стіни.

Отже даної сонячної радіації достатньо для покриття потреб на опалення даного будинку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романько Я. В., Решетняк И. Л. Моделирование переноса солнечного излучения в узких каньонах, образованных зданиями и сооружениями. Теплотехника, энергетика та екологія в металургії : колективна монографія. У двох книгах. – Книга перша / Під загальною редакцією д.т.н., проф. Ю. С. Пройдака. – Дніпро: Нова ідеологія, 2017. – С. 250–255.

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗТАШУВАННЯ ПРИСТРОЇВ FACTS ТА ПРИСТРОЇВ СВВ У ЕЕС З РОЗПОДІЛЕНОЮ ГЕНЕРАЦІЄЮ

Літвінов Володимир Валерійович,
к.т.н., начальник відділу
Філія «Дніпровська ГЕС» ПрАТ «Укргідроенерго,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Останнім часом електроенергетична система (ЕЕС) України функціонує у важких умовах експлуатації. Основними факторами, які спричинили такі умови експлуатації є:

- застаріле силове та комутаційне обладнання, яке часто характеризується незадовільним технічним станом;
- збільшення кількості відмов обладнання, як внаслідок незадовільного технічного стану так і внаслідок зовнішніх впливів;
- велика кількість джерел розподіленої генерації в ОЕС України, робота яких носить стохастичний характер;
- суттєве зниження споживання електроенергії в Україні, яке призводить до ускладнення підтримки балансу в ЕЕС.

З березня 2022 року ЕЕС України працює паралельно з ОЕС континентальної Європи ENTSO-E, яка висуває вищі вимоги до надійності, маневровості, стійкості роботи ЕЕС України, ніж були раніше, жорсткіші вимоги до якості електричної енергії, а також вимоги до живучості енергосистеми. Досягнення поставлених ENTSO-E вимог з урахуванням перелічених вище об'єктивних умов експлуатації ЕЕС України полягає у впровадженні інтелектуальної ЕЕС з активно-адаптивною електричною мережею SmartGrid [1, 2]. Технології SmartGrid передбачають використання сучасних засобів контролю та управління джерелами генерації, інтеграції відновлюваних та розподілених джерел енергії, а також пристроїв гнучкого зв'язку (FACTS). Створення активно-адаптивної електричної мережі SmartGrid має здійснюватись на основі сучасного моніторингу режимів (синхронізовані

векторні вимірювання (СВВ)) та управління ними, стійкості та керованості ЕЕС.

Особливий інтерес представляє собою обґрунтування вибору типу, кількості пристроїв FACTS та СВВ та місць їхнього встановлення. Цей вибір має здійснюватись по ряду критеріїв, а саме: технічний стан обладнання ЕЕС, режими роботи ЕЕС, наявність розподіленої генерації, наявність слабких підсистем ЕЕС, взаємозв'язок між місцями встановлення пристроїв FACTS та СВВ, економічний показник (мінімізація витрат на виготовлення та встановлення пристроїв обох типів за їх максимальної ефективності).

Таким чином, обґрунтування вибору пристроїв FACTS та СВВ відноситься до задач багатокритеріальної оптимізації. Критерієм оцінки ефективності рішень щодо встановлення пристроїв FACTS та СВВ в ЕЕС є технічний ризик [3], оскільки він дозволяє врахувати технічні, економічні, стохастичні фактори та дає можливість кількісного порівняння ефективності декількох можливих варіантів інтелектуалізації ЕЕС за їх наявності.

Метою роботи є розв'язання задачі визначення оптимальних місць розташування пристроїв FACTS та СВВ для забезпечення ефективної та надійної роботи ЕЕС в умовах великої кількості невизначеностей.

Матеріали та методи дослідження. Пристрої FACTS забезпечують компенсацію реактивної потужності, підвищення пропускної здатності ліній електропередачі, покращення напруги та стійкості. Пристрої FACTS працюють згідно з командами диспетчера, який аналізує потребу в них за даними, що отримуються від традиційних SCADA систем, алгоритмів оцінки стану та пристроїв СВВ. В роботі [4] запропоновано автоматизувати процес роботи пристроїв FACTS у поєднанні з пристроями СВВ більш ефективним шляхом тарозглянуто стратегію контролю для FACTS в основі якої лежить метод бінарного пошуку [5], де розташування пристрою FACTS визначається за критерієм оптимального розташування, згідно з [6]. СВВ направляють дані через комунікаційний зв'язок до концентратору векторних вимірів який за необхідності дає команду на зміну режиму роботи пристрою FACTS. При

цьому в статті не розглядається питання вибору місць встановлення пристроїв СВВ в залежності від місць встановлення пристроїв FACTS для їх найбільш ефективної спільної роботи.

В статті [7] розглядається стратегія управління пристроями FACTS з використанням оптимальної кількості пристроїв СВВ. Стратегію реалізовано на прикладі STATCOM. Оптимальні місця встановлення STATCOM визначено за методом індексного вектору, а оптимальна кількість пристроїв СВВ – методами математичної оптимізації. При цьому не визначено ефективність даної стратегії для інших типів пристроїв FACTS та не обґрунтовано вибір вагових коефіцієнтів важливості вузлів ЕЕС.

В роботі [8] представлено підхід до визначення місць встановлення пристроїв FACTS у великих розгалужених ЕЕС, який ґрунтується на визначенні слабких елементів та підсистем ЕЕС шляхом об'єднання їх у слабкий кластер. В статті [9] розроблено імовірно-нечіткий підхід до пошуку оптимального розташування пристроїв СВВ у вузлах ЕЕС за критеріями максимальної контрольованості вузлів та технічного стану обладнання. В той же час, авторами не опрацьоване питання комплексного розв'язання цих двох задач з точки зору визначення оптимальних місць встановлення пристроїв FACTS з урахуванням розташування пристроїв СВВ у вузлах.

В потужних ЕЕС пристрої FACTS найдоцільніше встановлювати в підсистемах, які є слабкими з точки зору режимної, структурної та технічної надійності, оскільки це підвищить загальну надійність ЕЕС та знизить імовірність виникнення аварійної ситуації в цій підсистемі [8]. Для визначення слабких підсистем ЕЕС сформульовано наступні критерії слабкості:

- 1) висока імовірність виникнення аварійної ситуації в ЕЕС через відмову обладнання, яке має незадовільний технічний стан;
- 2) висока імовірність виникнення аварійної ситуації в ЕЕС через наявність обтяженого електричного режиму.

Для визначення місць встановлення пристроїв СВВ у потужній ЕЕС необхідне врахування показника контрольованості вузлів ЕЕС та технічного

стану обладнання ЕЕС [9].

З наведеного вище, видно, що спільним критерієм визначення місць встановлення пристроїв FACTS та СВВ є технічний стан обладнання ЕЕС та визначення слабких підсистем на підставі цього критерію. Наявність факторів контрольованості вузлів ЕЕС та обтяженості електричних режимів ЕЕС відносить поставлену задачу до класу багатокритеріальних для визначення якої доцільне використання імовірно-статистичного підходу, методів нечіткої кластеризації та методу пошуку оптимального рішення за Парето. Вказані методи та підходи дозволять знайти оптимальне рішення поставленої задачі в умовах стохастичного характеру режиму ЕЕС та невизначеностей пов'язаних з технічним станом обладнання.

Розглянемо ЕЕС, яка містить K вузлів та N елементів силового та комутаційного обладнання. В такій ЕЕС підхід до оптимального розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ реалізується за допомогою підходу, представленого наступним алгоритмом.

- 1) Визначається множина N елементів обладнання ЕЕС;
- 2) Визначається множина аварійних ситуацій A , які можуть виникнути в розглядуваній ЕЕС.

- 3) За методом, представленим в [10], визначено m способів розташування K_1 пристроїв СВВ у K вузлах ЕЕС за принципом мінімізації кількості неконтрольованих вузлів та часу розрахунку усталеного та перехідного режимів. В якості кількісної оцінки використовується значення оптимізаційного критерію f , який представляє собою відносну кількість неконтрольованих вузлів за певного розташування обмеженої кількості СВВ: $F = \{f_1, f_2, \dots, f_i, \dots, f_m\}$, де $f_i = K_{\text{HEK}i} / K$, $K_{\text{HEK}i}$ - кількість неконтрольованих вузлів за i -того способу розташування пристроїв СВВ.

- 4) На множині елементів ЕЕС N виділяється підмножина елементів N_1 , відмови яких призводять до виникнення події з множини A .

- 5) Визначається множина технічних станів об'єктів S_1 з підмножини N_1 за допомогою нечітких моделей оцінки стану обладнання.

6) За інтегральними функціями розподілу імовірності відмови обладнання відповідного типу $F(t)$, визначаються імовірності відмови $p_i(H_1)$ та безвідмовної роботи $p_i(H_2)$, $i=1, \dots, n_1$ елементів з підмножини N_1 на інтервалі часу $\Delta t = t_2 - t_1$ за методом, представленим в [3, 8, 9].

7) За допомогою матриць нечітких співвідношень між станами об'єктів \bar{S}_i та умовними імовірностями їхньої відмови та безвідмовної роботи шляхом виконання максимінної композиції нечіткого виводу Заде визначаються умовні імовірності $p_i(B/H_1)$ та $p_i(B/H_2)$, $i=1, \dots, n_1$.

8) За теоремою Байєса визначається множина імовірностей відмов окремих одиниць електрообладнання на інтервалі часу Δt з урахуванням їхніх фактичних станів:

$$p_i(H_1/B) = \frac{p_i(H_1) \cdot p_i(B/H_1)}{p_i(H_1) \cdot p_i(B/H_1) + p_i(H_2) \cdot p_i(B/H_2)}, \quad i=1, \dots, n_1. \quad (1)$$

9) Виконується уточнення інтегральних функцій розподілу імовірності відмови для кожної одиниці обладнання з підмножини N_1 : $F_{y_i}(t) = \{F_i(t); p_i(\Delta t)\}$, $i=1, \dots, n_1$ на інтервалі часу Δt з урахуванням індивідуальних характеристик:

$$F_{y_i}(t_2) = F_i(t_1) + p_i(\Delta t), \quad i=1, \dots, n_1. \quad (2)$$

10) З відомого зі статистичних даних розподілу значень напруги у балансуєчому вузлі ЕЕС та розподілів значень генерації та навантаження у вузлах ЕЕС за допомогою генератора випадкових чисел визначаються значення напруги у балансуєчому вузлі та активних і реактивних потужностей у інших вузлах ЕЕС в момент виникнення відмови елемента.

11) Розраховуються перехідний та усталений режими ЕЕС за визначених умов та визначається настання (або ненастання) аварійної події з множини A .

12) Пункти 8–11 алгоритму реалізуються k разів. У випадку коли $N_2 \in \emptyset$ (жоден елемент не відмовив на інтервалі часу $[t_1; t_2]$), пункти 9–11 алгоритму не виконуються.

13) З отриманої множини Z режимів ЕЕС виділяється підмножина режимів Z_I , у яких спостерігалась подія з множини A . На підмножині Z_I виділяються підмножини Z_{Ib} , $i=1, \dots, a$, що містять режими у яких відбулись події з множини A .

14) Визначаються імовірності відключення гілок як суми імовірностей сумісних подій. В якості імовірностей сумісних подій при цьому виступають імовірності відмови елементів, що входять в розглядувану гілку. З отриманих імовірностей, також як суми імовірностей сумісних подій, розраховуються сумарні імовірності відключення гілок, що виходять з вузла k :

$$p_k(H_1/B) = \sum_{i=1}^{R_k} p_i(H_1/B) - \sum_{i,j=1;i \neq j}^{R_k} p_i(H_1/B) \cdot p_j(H_1/B) + \dots \quad (3)$$

15) З отриманих імовірностей формується множина імовірностей виникнення аварійної ситуації в ЕЕС через відмову елемента, пов'язаного з k -тим вузлом ЕЕС: $P = \{p_1(H_1/B), p_2(H_1/B), \dots, p_k(H_1/B)\}$.

16) Таким чином, маємо множину можливих способів розташування пристроїв СВВ, де кожний з m варіантів розташування представляє собою набір вузлів у яких встановлюються пристрої СВВ та описується величиною f_b , $i=1, \dots, m$ яка представляє собою відносну кількість неконтрольованих вузлів. Також маємо сумарні імовірності відключення гілки у кожному з k вузлів ЕЕС, які можуть призвести до розвитку аварійної ситуації.

17) Визначаємо імовірності відмови елементів для кожного набору вузлів з визначених m варіантів:

$$p_{km}(H_1/B) = \sum_{i=1}^m p_{ki}(H_1/B) - \sum_{i,j=1;i \neq j}^m p_{ki}(H_1/B) \cdot p_{kj}(H_1/B) + \dots \quad (4)$$

18) Визначаються локальні імовірності виникнення аварії в ЕЕС через відмови елементів з підмножин Z_{Ii} :

$$p_{ji} = \frac{z_{ji}}{z}, \quad i = 1, \dots, a, \quad j = 1, \dots, n_1, \quad (5)$$

де z_{ji} – кількість аварійних ситуацій за i -тим сценарієм через відмову j -того елемента, z – загальна кількість реалізованих за допомогою імовірнісно

статистичного моделювання режимів.

19) Формується множина імовірностей відмови елементів для набору вузлів у яких встановлюються пристрої СВВ:

$$P_M = \{p_{k1}(H_1/B), p_{k2}(H_1/B), \dots, p_{km}(H_1/B)\}.$$

20) Таким чином, кожний варіант розташування пристроїв СВВ у вузлах ЕЕС кількісно описується двома параметрами: відносною кількістю неконтрольованих вузлів та імовірністю відмови елементу, пов'язаного з вузлами, у яких встановлені пристрої СВВ в даному варіанті розташування, які формують множину M : $M_i = \{f_i, p_{ki}(H_1/B)\}, i = 1, \dots, m$.

21) З отриманих в п.18 алгоритму імовірностей величин формується матриця об'єктів кластеризації X :

$$X = \begin{bmatrix} p_{11} & \dots & p_{1a} \\ \dots & p_{ji} & \dots \\ p_{n1} & \dots & p_{na} \end{bmatrix} \quad (6)$$

22) Визначаються нечіткі кластери $C = \{c_1 \dots c_i \dots c_m\}$, де m – кількість кластерів, W - експоненційна вага кластерів, ε - точність кластеризації.

23) За допомогою ГВЧ генерується матриця нечіткого розбиття F :

$$F = \begin{bmatrix} f_{11} & \dots & f_{1c} \\ \dots & f_{ki} & \dots \\ f_{n1} & \dots & f_{nc} \end{bmatrix}, \quad (7)$$

яка задовольняє наступним умовам:

$$\sum_{i=1}^m f_{ki} = 1, k = 1, \dots, n, \quad (8)$$

$$f_{ki} > 0, \forall k = 1, \dots, n, i = 1, \dots, m. \quad (9)$$

24) Розраховуються центри кластерів:

$$V_{ki} = \frac{\sum_{k=1}^n (f_{ki})^m \cdot X_k}{\sum_{k=1}^n (f_{ki})^m}, i = 1, \dots, m. \quad (10)$$

25) Розраховується відстань між об'єктами кластеризації X та центрами кластерів:

$$D_{ki} = \sqrt{(X_k - V_{ki})^2}, k = 1, \dots, n, i = 1, \dots, m. \quad (11)$$

26) Перераховуються елементи матриці нечіткого розбиття F :

$$f_{ki} = \frac{1}{\left(D_{ik}^2 \sum_{j=1}^m \frac{1}{D_{ik}} \right)^{\frac{1}{m-1}}}, j = 1, \dots, m. \quad (12)$$

27) Перевіряється умова точності кластеризації:

$$\|F - F^*\| < \varepsilon, \quad (13)$$

де F^* – матриця нечіткого розбиття попередньої ітерації алгоритму. Якщо умова виконується – перехід до наступного пункту; якщо ні – повернення до пункту 24.

28) За отриманою матрицею нечіткого розбиття F визначається приналежність об'єкту до одного з кластерів C за наступною умовою:

$$n_k \in c_i \langle \max\{f_{ki}\} \rangle, k = 1, \dots, n, i = 1, \dots, m. \quad (14)$$

29) З отриманих кластерів обирається той, який при формуванні множини кластерів було визначено найслабшим. Це кластер до якого відносяться найбільш слабкі елементи ЕЕС, відмови та перевантаження яких спричиняють розвиток аварійних ситуацій. До цього кластеру входить множина елементів $N_3 \in N_2$. Проводиться аналіз схеми ЕЕС, за результатами якого визначаються вузли та гілки ЕЕС, до яких входять елементи з множини N_3 . У визначених гілках та вузлах моделюються відповідні пристрої FACTS такі як СТК, СТАТКОМ, УПК та інші.

30) Визначається найкращий варіант розташування пристроїв СВВ у вузлах ЕЕС за критеріями мінімальної кількості неконтрольованих вузлів та максимальної імовірності виникнення розвитку аварійної ситуації застосуємо принцип Парето [10], який полягає в тому, що варіант визнається кращим за інші тільки у випадку якщо він є кращим за всіма критеріями порівняння. Шукана множина Парето-оптимальних рішень отримується з множини M послідовним вилученням задалегідь неоптимальних векторів. Алгоритм визначення Парето-оптимального рішення представлено в [9].

Результати та обговорення. Після реалізації розробленого алгоритму буде отримано оптимальне розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ в досліджуваній ЕЕС, яке забезпечить максимальне підвищення її стійкості та надійності з урахуванням фактичного стану обладнання та режимних особливостей роботи. Для перевірки ефективності запропонованого підходу одночасного визначення місць оптимального розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ в ЕЕС доцільно використати технічний ризик в якості порівняльного критерію. Ризик представляє собою добуток імовірності виникнення аварії та її наслідків і є кількісною характеристикою надійності ЕЕС на інтервалі часу:

$$R = p(\Delta t) \cdot Z \quad (15)$$

де $p(\Delta t)$ - імовірність виникнення аварії на інтервалі часу, Z - завдані збитки у фінансовому, матеріальному, технічному або іншому еквіваленті.

Кількісна оцінка ефективності визначеного розташування пристроїв FACTS та СВВ в ЕЕС за допомогою ризику (15) виконується наступним чином. За допомогою імовірнісно-статистичного підходу моделюється V реалізацій алгоритму імовірнісно-статистичного моделювання для схеми ЕЕС з встановленими згідно оптимального пристроями FACTS та СВВ та для схеми ЕЕС без них. Для кожної схеми ЕЕС визначається кількість реалізацій алгоритму у яких відбулась подія з множини A , яка призвела до розвитку аварійної ситуації та да завдання визначених збитків Z . Для схеми без пристроїв FACTS та СВВ кількість таких реалізацій складає V_1 , а для схеми з оптимальним розташуванням пристроїв FACTS та СВВ – V'_1 . Визначаються імовірності виникнення аварії для обох випадків:

$$p(\Delta t) = \frac{V_1}{V}; \quad p'(\Delta t) = \frac{V'_1}{V}. \quad (16)$$

В обох випадках в разі виникнення аварійної ситуації завдані збитки Z будуть мати однакове кількісне значення обраного еквіваленту. Таким чином, кількісну оцінку ефективності визначеного розташування пристроїв FACTS та СВВ в ЕЕС доцільно виконати по імовірностям виникнення аварії (16).

Висновки. Розроблений підхід дозволяє одночасно визначити оптимальне та взаємо ефективно розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ, що дає можливість технічно та економічно ефективно підвищити надійність функціонування ЕЕС або її підсистем. При цьому максимальна ефективність функціонування енергосистеми досягається мінімально необхідною кількістю пристроїв FACTS та СВВ, оскільки їх вибір здійснено за допомогою методів багатокритеріальної оптимізації із взаємним врахуванням схеми встановлення в ЕЕС пристроїв обох типів. Кількісна оцінка ефективності прийнятих заходів по встановленню пристроїв FACTS та СВВ виконується на підставі технічного ризику, забезпечуючи ризик-орієнтоване управління ЕЕС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Kumar R.* Assuring Voltage Stability in the Smart Grid / R. Kumar // ISGT Conference. – Anaheim, CA. – January 17-19, 2011.
2. *Hidayatullah N. A.* Impact of Distributed Generation on Smart Grid Transient Stability / N. A. Hidayatullah, Z. J. Paracha, A. Kalam // Smart Grid and Renewable Energy. – 2011. – №2. – P. 99-109.
3. *Костерев М. В.* Розроблення аналітичного методу оцінювання ризику виникнення аварійної ситуації в енергосистемі / М. В. Костерев, В.В.Літвінов // Восточно-Европейский журнал передовых технологии ISSN 1729-3774. Системы управления в промышленности. – 2015. – № 4/2 (76). С. 44-50.
4. *Khan M. T.* FACTS device control strategy using PMU / M.T. Khan, A Sh. Siddiqui // Perspectives in Science. – 2016. - №8. – P. 730-732.
5. *Baldwin T. L.* Power system observability with minimal phasor measurement placement / T. L. Baldwin, L. Mili, M. B. Boisen, R Adapa // IEEE Transactions Power Systems. – 1993. – 8 (May, 2). – P. 707-715.
6. *Siddiqui A.* Determination of optimal location of TCSC and STATCOM for congestion management in deregulate power system / A. Siddiqui, M. Khan, F. Iqbal // International Journal System Assure Engineering Management. 2014. –

P.1-7.

7. *Kumar H.* FACTS device Control Strategy using Optimal Number of PMU / H. Kumar, R. Dahiya // Proceeding of ICAEES-2019, Allahabad, India, 31 May – 1 June, 2019.

8. *Літвінов В. В.* Вибір пристроїв FACTS та місць їхнього встановлення для зниження ризику виникнення аварійної ситуації в електроенергетичній системі / В.В. Літвінов // Гідроенергетика України. –2020. №3-4. – С. 57-63.

9. *Костерев М. В.* Імовірісно-нечіткий підхід до визначення місць встановлення пристроїв синхронізованих векторних вимірювань в електроенергетичній системі / М.В. Костерев, В.В. Літвінов // Гідроенергетика України. – 2020. – №1-2. – С. 69-74.

10. *Ketabi A.* Optimal PMU placement with uncertainty using Paretho method / A. Ketabi, S. Nosratabadi, M. Sheibani // Hindawi Publishing Corporation. Mathematical Problems in Engineering. – Vol. 2012. – ID 501893. – 14 p.

ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ З'ЄДНАННЯ З ВІРТУАЛЬНИМ СЕРВЕРОМ AWS ЗА МЕРЕЖЕВИМ ПРОТОКОЛОМ SECURE SHELL

Мамута Марина Сергіївна
Васильковська Інна Олегівна
к.т.н., старший викладач
Кравченко Ігор Володимирович
старший викладач
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна
Мамута Олександр Дмитрович
к.т.н.
Інститут фізики НАН України

Вступ. На сьогоднішній день хмарні технології стають невід'ємною частиною нашого життя. Постачальники хмарних послуг пропонують найрізноманітніші сервіси та моделі розгортання [1]. Найбільш складною моделлю і водночас такою, що надає найбільше можливостей контролю зі сторони споживача, є інфраструктура як послуга (IaaS, Infrastructure as a Service). Тому актуальним є дослідження сервісів, що надають можливість розгортання IaaS. Один із провідних світових вендорів – Амазон серед хмарних веб-сервісів AWS (Amazon Web Services) пропонує послуги IaaS від базового рівня – сервіс Lightsail, до корпоративного рівня – сервіс Elastic Computing Cloud (EC2).

Ціль роботи. EC2 – це сервіс, що надає обчислювальні ресурси в «хмарі» шляхом оренди віртуальних серверів (instances). EC2 забезпечує високий ступінь масштабування та безпеки з доступністю 99,99% [2]. AWS забезпечує доступ до своїх віртуальних серверів (EC2 instances) з будь-якої точки світу через мережу internet. Враховуючи, що більшість користувачів використовує операційну систему (ОС) Windows [3], то актуальним є дослідження способів з'єднання з віртуальним сервером EC2 instance для даної ОС за протоколом Secure Shell (SSH).

Матеріали та методи. З'єднання з віртуальним сервером AWS EC2 instance за протоколом Secure Shell (SSH) здійснюється декількома способами залежно від версії ОС [4]. Для ОС Windows 10 та вище можна скористатись програмами PuTTY [5], PowerShell або вбудованою опцією консолі AWS – EC2 instance Connect. Для версій ОС нижче 10, наприклад Windows 7 або Windows 8 доступні лише PuTTY та EC2 instance Connect.

Результати та обговорення.

SSH з'єднання з віртуальним сервером EC2 instance за допомогою програми PuTTY.

Встановлення SSH з'єднання з ОС Windows 10 складається з наступних етапів: запуск віртуального сервера, установка програми PuTTY, здійснення SSH з'єднання.

Запуск віртуального сервера проводиться в консолі AWS в діалоговому режимі. Обов'язковими налаштуваннями є створення пари ключів та відкриття порту 22 для здійснення SSH з'єднання.

Програма PuTTY завантажується з офіційного сайту розробника [5] відповідно до розрядності ОС та встановлюється на клієнтський персональний комп'ютер (ПК).

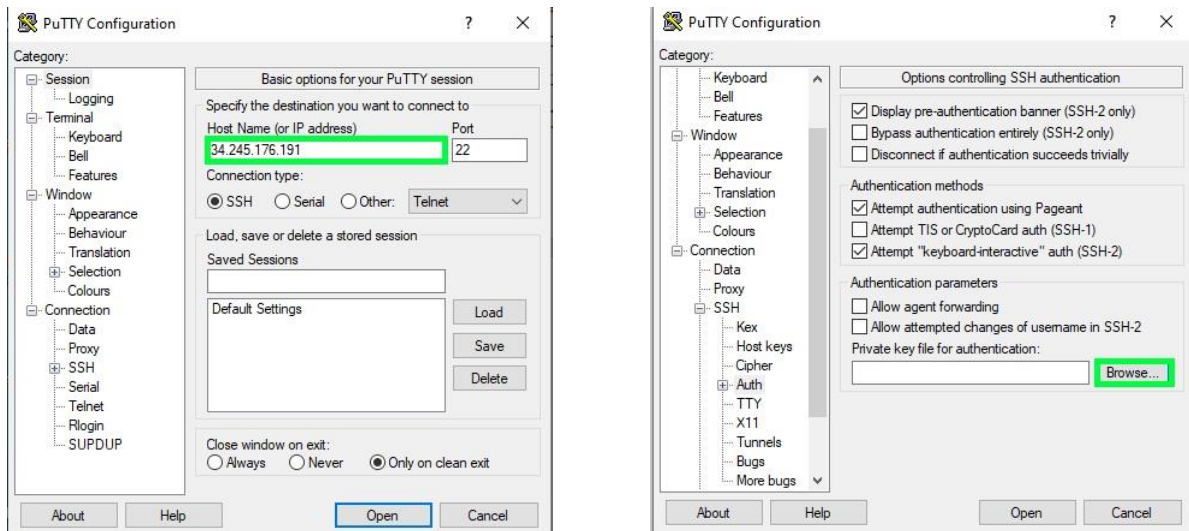
Проведення з'єднання складається з наступних етапів: налаштування формату ключа та власне SSH з'єднання.

Налаштування формату ключа. При запуску віртуального сервера обов'язковим моментом є створення пари ключів, в результаті чого на ПК автоматично завантажується приватний ключ в форматі .ppk або .pem в залежності від вибору користувача.

Для встановлення SSH з'єднання за допомогою програми PuTTY потрібен ключ в форматі .ppk. Якщо ж був збережений ключ в форматі .pem, то змінити його формат на .ppk можна за допомогою програми PuTTYgen, яка автоматично встановлюється на ПК при установці PuTTY.

Проведення SSH з'єднання здійснюється у вікні програми PuTTY після введення публічної IP адреси віртуального сервера в полі Host Name (or IP

address), як показано на рис. 1а та вибору приватного ключа в головному меню Connection підменю SSH розділі Auth (рис. 1б).

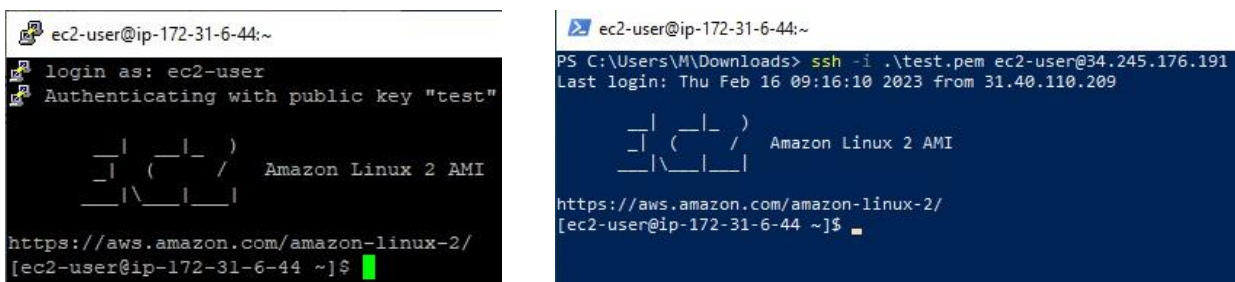

а)

б)

Рис. 1. Налаштування в програмі PuTTY для встановлення SSH з'єднання з віртуальним сервером: а) – визначення IP адреси; б) – визначення приватного ключа

З'єднання відбувається після запуску програми кнопкою Open та введення імені користувача у вікні ідентифікації (рис. 2а). Ім'я користувача для всіх є однаковим, а саме: ec2-user.

а)

б)

Рис. 2. SSH з'єднання з віртуальним сервером: а) – за допомогою програми PuTTY; б) – за допомогою PowerShell

SSH з'єднання за допомогою Windows PowerShell.

PowerShell дозволяє провести SSH з'єднання з віртуальним сервером EC2 instance з використанням ключа в форматі .pem. Для SSH з'єднання з віртуальним сервером EC2 instance потрібно запуснути PowerShell, встановити поточною директорію, де знаходиться файл ключа, а потім здійснити власне

SSH з'єднання, прописавши в командному рядку PowerShell:

```
ssh -i .\test.pem ec2-user@34.245.176.191
```

де test.pem – ім'я файлу приватного ключа, 34.245.176.191 – публічна IP адреса віртуального сервера.

SSH з'єднання з віртуальним сервером EC2 instance за допомогою опції EC2 instance Connect.

З'єднання активується кнопкою **Connect** на консолі AWS після вибору віртуальної машини, до якої здійснюється з'єднання (рис. 3а). У вікні з'єднання обирається вкладка EC2 instance Connect (рис. 3б).

Приватний ключ при з'єднанні за допомогою EC2 instance Connect вказувати не потрібно.

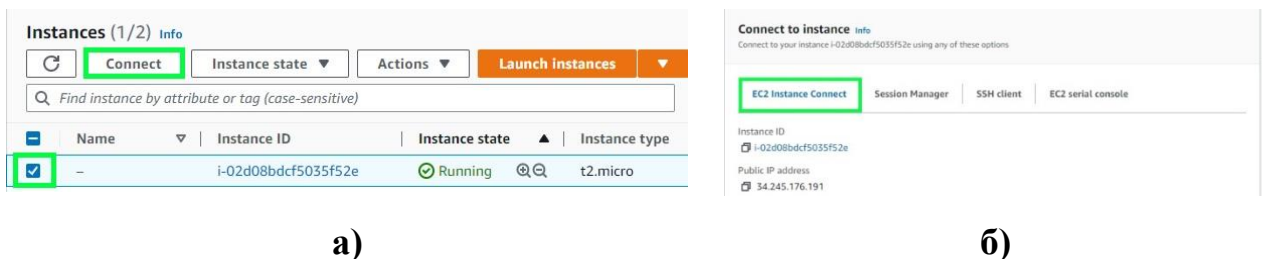

Рис. 3. Налаштування з'єднання EC2 instance Connect: а) – панель консолі AWS; б) – сторінка встановлення з'єднання

Після підтвердження налаштувань, які здійснені за замовчуванням, відкривається нова вкладка і встановлюється з'єднання в браузері (рис. 4).

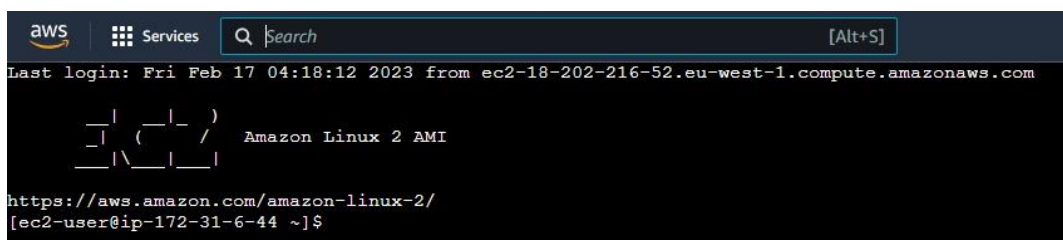

Рис. 4. SSH з'єднання з віртуальним сервером за допомогою опції EC2 instance Connect

Висновки. Для авторизованого користувача AWS найбільш зручним способом встановлення SSH з'єднання з віртуальним сервером EC2 instance є опція EC2 instance Connect, оскільки дана опція забезпечує з'єднання в браузері (browserbased), не потребує використання додаткових програм і управління ключами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко, І. В. Інформаційні технології [Електронний ресурс] : підручник для студ. спеціальності «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / І. В. Кравченко, В. І. Микитенко ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані (1 файл: 17.29 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. – 447 с.
2. AWS official web page. Amazon EC2, [Online]. Available: <https://aws.amazon.com/ec2/>
3. Desktop Operating System Market Share Worldwide: Jan 2022 – Jan 2023, [Online]. Available: <https://gs.statcounter.com/os-market-share/desktop/worldwide/#monthly-202201-202301>
4. AWS official web page. Set up to connect to your instance, [Online]. Available: <https://docs.aws.amazon.com/AWSEC2/latest/UserGuide/connection-prereqs.html>
5. PuTTY official web page, [Online]. Available: <https://www.putty.org/>

**ПЕРЕВЕЗЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ
В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ**

Мікуліна Марина Олександрівна

Кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет

ORCID 0000-0002-6918-5192

Клещ Олег Віталійович

студент

Сумський національний аграрний університет

Анотація. Небезпечні вантажі – це вид матеріалів, речовин, виробів та відходів, які внаслідок недотримання притаманних їм властивостей, можуть спричинити вибух, пожежу, викиди отруйних речовин та газів в атмосферу, що в свою чергу може спричинити, як шкоду об'єктам та спорудам інфраструктури, житлового фонду та матеріальним збиткам внаслідок аварії, так і до загибелі живих організмів, спричиненої отруєнням, травмуванням, радіоактивним опроміненням тощо.

Через існуючу небезпеку існування та транспортування певних вантажів, відповідно до ДОПНВ (Європейська угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів), було визначено 9 основних класів небезпечних вантажів та створено відповідні маркування. Перевезення небезпечних вантажів регулюються рядом державних нормативно-правових актів, що створені з метою контролю належної якості перевезення небезпечних вантажів для запобігання аварійних ситуацій.

В умовах бойових дій попит на вантажі, які відносяться до небезпечних, не зникає, а навпаки зростає: медикаменти, зброя, паливо – все це використовується, як для потреб населення, так і для потреб армії. З цього випливає висновок, що під час військових дій кількість перевезень небезпечних вантажів збільшується, а разом із цим і небезпека транспортування таких вантажів.

Ключові слова: логістика, процес транспортування, ланцюг постачання, небезпечний вантаж, постачання товарів, бойові дії, автомобільний транспорт.

 <ul style="list-style-type: none"> • ВИБУХІВКА • БОЄПРИПАСИ • ПАТРОНИ • ПОРОХ • РАКЕТИ • ПІРОТЕХНІКА 	 <ul style="list-style-type: none"> • КАЛІЙ • НАТРІЙ • СІРКА • АЛЮМІНІЙ • ВУГІЛЛЯ • ПАПІР 	 <ul style="list-style-type: none"> • УРАН • ІТРІЙ • СТРОНЦІЙ • ПРИДІЙ • КОБАЛЬТ
 <ul style="list-style-type: none"> • КИСЕНЬ • ПРОПАН • АЗОН • ПОВІТРЯ • АМІАК • ХЛОР 	 <ul style="list-style-type: none"> • ПЕРОКСИДА • НІТРАТИ • АМОНІЙ • ХЛОРИТИ 	 <ul style="list-style-type: none"> • КИСЛОТА • ЛУЖ • РТУТЬ • ФАРБА
 <ul style="list-style-type: none"> • БЕНЗИН • НАФТА • ОЛІЙ • МЕТАНОЛ • ГАС • СПИРТ 	 <ul style="list-style-type: none"> • ПЕСТИЦИДИ • ІНФЕКЦІЙНІ РЕЧОВИНИ • ЛІКИ • ЦІАНІДИ • МИШ'ЯК 	 <ul style="list-style-type: none"> • ЛІТІЙОВІ БАТАРЕЇ • ПИЛ • ДВИГУНИ • АСТБЕСТ • АКБ

Малюнок 1

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд літературних джерел стосовно перевезення небезпечних вантажів у воєнний час, показав, що існує багато досліджень на тему проблем функціонування логістики та перевезення вантажів в умовах військового часу, проте недостатньо інформації про проблеми, з якими стикається перевізник під час транспортування небезпечних вантажів у військових час та в умовах окупації населеного пункту, району, регіону тощо.

Мета роботи. Мета роботи полягає у розкритті теми перевезення небезпечних вантажів в умовах бойових дій.

Основні результати дослідження. До початку повномасштабного вторгнення українські підприємства, які регулярно здійснювали транспортування вибухонебезпечних речовин, різноманітних хімікатів,

легкозаймистих рідин, радіоактивних та інфекційних відходів тощо, в більшості не дотримувалися вимог, передбачених у Правилах дорожнього перевезення небезпечних вантажів, наслідком чого стало перевезення небезпечних вантажів як звичайних.

При перевезенні небезпечного вантажу, логісти транспортних підприємств, що займаються подібними перевезеннями, перед тим як розпочинати процес транспортування, мають продумати грамотний маршрут, з мінімальною дистанцією та якомога меншою кількістю перешкод. Також у разі можливості слід продумати організацію комплексних перевезень, щоб різні небезпечні вантажі були перевезені одним транспортним засобом або у складі однієї автоколонни з дотриманням відповідних вимог перевезення небезпечних вантажів та створення всіх необхідних умов (наприклад температурного режиму) для збереження фізичних та хімічних властивостей вантажу.

Наприклад при перевезенні небезпечних вантажів Класу 1 (вибухові речовини та вироби), транспортування вибухових речовин здійснюється виключно в лежачому положенні в кузові автомобіля, а деякі вибухонебезпечні вантажі мають перевозитися в централізованих контейнерах.

Таким чином ми бачимо, що кожен із видів небезпечних вантажів має свої особливості та вимоги для перевезення, що навіть в мирний час, було важко забезпечити в Україні. Проте небезпечні вантажі складають більшість вантажів у вантажообігу в цілому і в період бойових дій потреба в них тільки зростає, як і зростають ризики транспортування подібних вантажів.

Мікуліна М. О. та Клещ О. В. у своєму дослідженні: «Проблеми управління ланцюгами постачань у транспортній логістиці в умовах бойових дій», дійшли до висновку, що в період війни, при управлінні ланцюгу постачань виникають чотири глобальні проблеми: фізичне знищення шляхів сполучення, нестабільна ситуація в регіоні, що виникає внаслідок бойових дій, дефіцит професійних кадрів у зв'язку з мобілізацією та дефіцит паливних ресурсів і запчастин для обслуговування обладнання та техніки [3].

Проте, окрім вищезазначених глобальних проблем, у автомобільних

перевезеннях, у зв'язку зі специфікою перевезення небезпечних вантажів, також виникає ряд нових проблем, які ми пропонуємо розглянути.

Транспортна логістика в сучасному світі широко використовує сучасні технології для підвищення ефективності свого функціонування [1-2]. Через війну, ціллю супротивника стає пошкодження або повне знищення електрозабезпечення в країні, що надає йому стратегічну перевагу, а так як для функціонування більшості сучасних технологій потрібна електрична енергія, то у зв'язку з бойовими діями навігаційні системи, системи дистанційного контролю та керування транспортним засобом тощо, не працюють або працюють некоректно, з чого випливає проблема відсутності зв'язку з водієм та відсутність можливості моніторингу за місцезнаходженням транспортного засобу.

Раніше ми на прикладі першого класу небезпечних вантажів коротко розглянули особливості їхнього перевезення, проте в умовах бойових дій у наявності може не бути підготовленої техніки та спеціалізованого обладнання для перевезення небезпечних вантажів, тому у військовий час перевезення небезпечних вантажів може здійснюватися на звичайних вантажівках, без дотримання вимог Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів, у типових тентованих та ізотермічних причіпах.

У зв'язку зі знищенням шляхів сполучення, вантажні автомобілі мають рухатися манівцями. Шосейні вантажівки, яких в Україні використовується найбільше, не підготовлені до подолання бездоріжжя та болотистої місцевості, від чого у разі постачання небезпечного вантажу, окрім ризику пошкодження вантажу та подальшого вибуху, викиду хімічних речовин у повітря, радіоактивного забруднення, створення епідеміологічної та екологічної катастроф тощо, існує ризик застрягти транспортним засобом без можливості подальшої евакуації.

При транспортуванні вантажу в умовах бойових дій, транспортний засіб може попасти у засідку та бути фізично знищеним: помилково або навмисно, бути пограбованим мародерами, диверсійними групами чи бути конфіскованим

на вимогу військових у іншому населеному пункті, районі, регіоні. Також існує ризик потрапити під обстріл, порушити герметичність обладнання та створити критичну ситуацію.

У випадку безперешкодного потрапляння до пункту призначення, у разі його облоги, при в'їзді до населеного пункту автомобіль може бути, як пограбованим на місці, так і розвернутим у зворотному напрямку.

Всі перераховані проблеми призводять до складності пошуку водія, який погодиться взяти на себе ризик перевезення небезпечного вантажу в умовах бойових дій.

Висновок. У ході нашого дослідження, ми прийшли до наступних висновків:

1. У зв'язку з перерахованими вище проблемами, відсутні будь-які гарантії щодо успішного постачання вантажу в місце призначення.
2. Зростання витрат на перевезення небезпечних вантажів у зв'язку з ризиками та відповідно зростання цін на товари, що перевозяться.
3. В умовах бойових дій небезпечні вантажі мають супроводжуватися та охоронятися належним чином у зв'язку зі своїм стратегічним значенням.
4. Всі перераховані проблеми не існують окремо одна від одної, а співіснують паралельно, створюючи єдиний комплекс проблем, з якими стикається транспортна система будь-якої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мікуліна М. О. Логістика як фактор забезпечення конкурентноздатності підприємства [Електронний ресурс] // Науковий журнал «Наукові інновації та передові технології» - 2022 - №11(13). – С. 200-208. Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11\(13\)-200-208](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11(13)-200-208)
2. Mikulina M. A., Polyvaniy A. D. STATE AND ECONOMIC REGULATION OF TRANSPORT AND LOGISTICS COMPLEXES IN UKRAINE // Proceedings of XIII International Scientific and Practical Conference Stockholm, Sweden. MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECT. 2022.

Рр. 61-67.

3. Мікуліна М. О., Клещ О. В. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАЇ У ТРАНСПОРТНІЙ ЛОГІСТИЦІ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ / М. О. Мікуліна, Клещ О. В // The 5 th International scientific and practical conference “Science and technology: problems, prospects and innovations”(February 16-18, 2023) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2023. 415 p. 2023. Рр. 114-118

4. Мікуліна М. О., Поливаний А. Д. Проблеми та перспективи розвитку транспортної мережі України [Електронний ресурс] / М. О. Мікуліна, А. Д. Поливаний // Збірник тез доповідей по матеріалах 27-ї Міжнародної науковопрактичної конференції «Технології XXI сторіччя», (Суми, 24-26 листопада 2021 р.). – Суми : СНАУ, 2021. – Ч. 1. – С. 152-154.

5. Mikulina M., Polyvanyi A. International aspects of controlling of transport and logistics complexes [Electronicrecurs] / M. Mikulina, A. Polyvanyi // The 2nd International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development», (August 4-6, 2021). – Chicago : BoScience Publisher, 2021. P. 59-64.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУ СУШІННЯ МОЛОКА

Нечипоренко Дмитро Ігорович,

к.т.н., доцент

Слізаров Андрій Петрович,

магістрант

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

м. Харків, Україна

Вступ.

Висушування – це метод збереження харчових продуктів, який уповільнює зростання мікроорганізмів, таких як дріжджі та пліснява, позбавляючи їх води, є одним із найстаріших процесів збереження харчових продуктів доступних людству, який можна простежити з найдавніших часів. Згідно з записками Марко Поло про його подорожі Азією в 1300 р, монголи робили сухе молоко, висушуючи молоко на сонці.

Інтенсифікація технологічних процесів на основі останніх досягнень науки та техніки одна з актуальних проблем харчової промисловості.

У зв'язку з цим, інтенсифікація технологічних процесів, у тому числі і конвективного сушіння біологічних об'єктів, на сучасному етапі є комплексною проблемою, пов'язаною, крім якості продукту, з вирішенням таких завдань, як екологічна безпека, енергетична ефективність, харчова безпека, а також рядом технічних та соціально-економічних питань.

Мета наукової роботи – розробка наукових та практичних основ інтенсифікації процесу сушіння знежиреного молока на основі застосування слабких електроімпульсних впливів та підвищення ефективності роботи технологічного обладнання за їх практичної реалізації.

Відповідно до мети науково-дослідної роботи було поставлено такі завдання:

- на основі структури частки знежиреного молока запропонувати фізичну модель процесу конвективного сушіння з впливом електричного поля;

- експериментально дослідити закономірності впливу слабких електроімпульсних впливів на основні параметри процесу конвективного сушіння знежиреного молока.

Матеріали і методика дослідження.

Зазвичай процесом сушіння керують, змінюючи температуру, вологість та швидкість повітряного потоку, що обдуває матеріал. При цьому параметри сушіння визначають виходячи з відомих законів термодинаміки та теорії тепломасообміну. Повітряний потік, як і будь-які тіла при терті з поверхнею біологічного об'єкта, що висушується, наелектризуються, накопичуючи електричні заряди. А оскільки вода – слабкий електроліт, то чим більше її в продукті, тим вища його електропровідність.

Висушуваний зовнішній шар перетворюється на теплоізоляційний, що перешкоджає передачі тепла в глибину матеріалу, а значить і випаровуванню рідини з більш глибоких шарів. У міру висихання зовнішній шар біологічного об'єкта стає діелектриком і при терті повітряний потік заряджається. Ці заряди накопичуються, і може настати момент, коли дія електричного струму стане достатньо високою для виникнення електрокінетичних процесів. Тоді волога під дією електричного поля підніметься капілярами, до зовнішньої поверхні частинки біологічного об'єкта, долаючи значні перешкоди.

Цей процес і лежить в основі інтенсифікації процесу сушіння.

Щоб перевірити цю гіпотезу, був розроблений спосіб сушіння з використанням слабких електроімпульсних впливів, його апаратне оформлення та система контролю.

Основним моментом у цих дослідженнях є застосування електричного поля у вигляді використання слаботочних імпульсних впливів за допомогою імпульсного генератора.

Амплітуда (напруга) $U = 600 \text{ В} - \text{const.}$, шпаруватість $S = 3$, температура продукту (згущеного знежиреного молока) $T_{\text{пр}} = + 25 \text{ }^\circ\text{C} - \text{const.}$, температура повітря $T_{\text{п}} = + 30 \text{ }^\circ\text{C} - \text{const.}$, швидкість повітряного потоку турбіни $V = 2,5 \text{ м/с} - \text{const.}$, сила струму $I = 0,028 \text{ А}$.

Результати та їх обговорення.

Після включення турбіни і роботи всієї експериментальної установки через кожні 60 секунд отримували проміжні результати. Завершення кожного експерименту визначалося сухим залишком згущеного знежиреного молока. Цей "сухий" залишок по масі становив 20,4 грам. Змінним фактором дослідження була частота і шпаруватість імпульсів, яку фіксували на генераторі.

На основі дослідницьких даних побудовано графічні криві залежностей $W=F(t)$ (рис. 1) та $V=F(W)$ (рис. 2) від частоти імпульсів.

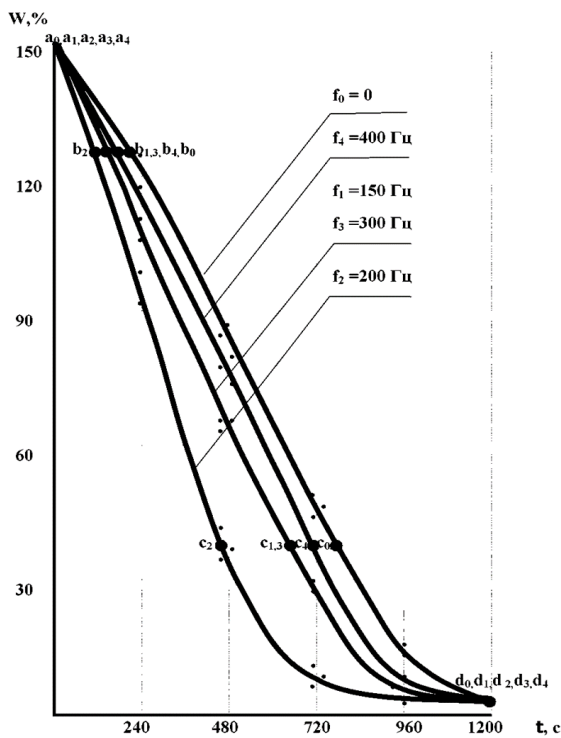

Рис. 1. Кінетика процесу сушіння згущеного знежиреного молока в тонкому шарі:

(a-b) - період зростання швидкості процесу сушіння; (b-c) - період постійної швидкості процесу сушіння; (c-d) - період падіння швидкості процесу сушіння

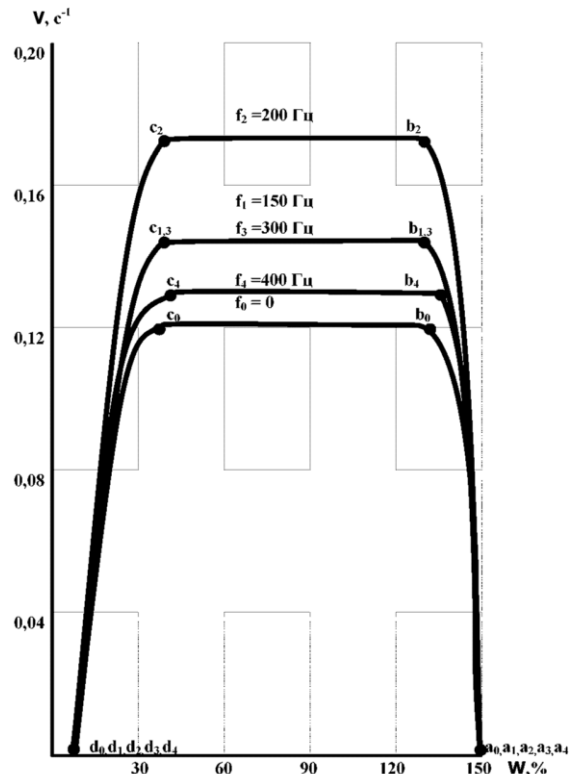

Рис. 2. Зміна швидкості процесу сушіння згущеного знежиреного молока в тонкому шарі в залежності від вмісту вологи:

(a-b) - період зростання швидкості процесу сушіння; (b-c) - період постійної швидкості; (c-d) - період падіння швидкості

Результат цих графічних кривих показує, що найбільша інтенсивність

процесу сушіння згущеного знежиреного молока відбувається при застосуванні слабкострумів імпульсних впливів за наступних показників: $f_2 = 200$ Гц; $S = 3$; $t = 840$ с. А максимальна швидкість процесу сушіння досягається при частоті імпульсів $f_2 = 200$ Гц і становить $V_2 = 0,173$ с⁻¹.

Таким чином, при контрольній швидкості $V_0 = 0,121$ с⁻¹, на початковому етапі експериментів швидкість процесу сушіння згущеного знежиреного молока збільшилася в 1,4 рази.

Висновки.

При сушінні у фіксованому положенні на підкладці (тонкому шарі) процес сушіння згущеного знежиреного молока найбільшої інтенсивності досягає при параметрах:

- напруга $U = 600$ В;
- сила струму $I = 0,028$ А;
- частота імпульсів $f = 200$ Гц;
- шпаруватість імпульсів $S = 3$.

Швидкість процесу сушіння зросла в 1,4 рази.

АНАЛІЗ ПЕРЕХІДНИХ ПРОЦЕСІВ ПРИ ГАЛЬМУВАННІ МОСТОВИХ КРАНІВ

Неженцев Олексій Борисович,

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України «КПІ

ім. Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Процеси гальмування мостових кранів, що експлуатуються в Україні, супроводжуються великими динамічними навантаженнями і втратами енергії [1, 2, 3, 4]. Це обумовлено як застарілими релейно-контакторними системами управління електроприводами кранів, незадовільним технічним станом кранів, так і неоптимальними режимами їх роботи (наприклад, масовим застосуванням гальмування противмиканням).

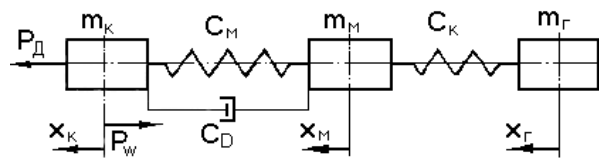
Головним недоліком гальмування противмиканням є підвищені втрати енергії (що приблизно у три рази перевищують, втрати при розгоні [5, 6, 7]) і підвищений нагрів двигунів, що суттєво знижує їх довговічність. Повсюдне застосування гальмування противмиканням у вантажопідйомних кранах призводить до значних втрат енергії, але до теперішнього часу кількісним і якісним оцінкам втрат для кранових механізмів дуже мало приділялося уваги.

Роботи по дослідженню перехідних процесів кранів, як правило, присвячені динамічним навантаженням, що визначаються за спрощеними моделями, які часто не враховують такі важливі фактори як пружно-в'язкі властивості металоконструкції крана, коливання вантажу, нелінійні механічні характеристики приводу і ін. Публікацій по втратах енергії при гальмуванні кранів практично немає. Відсутні переконливі методики розрахунку втрат енергії кранів, немає даних як по енергоспоживанню кранів різної вантажопідйомності, так і втрат енергії при роботі кранів в різних гальмівних режимах. Разом з тим, для інших машин, наприклад, автомобілів, тракторів і ін. транспортних засобів витрати палива [8 і ін.] є важливим показником

ефективності перехідних процесів.

Мета роботи: розробка математичної моделі крана, що дозволяє досліджувати динамічні навантаження і втрати енергії в режимі противмикання з урахуванням всіх основних факторів електромеханічної системи «електропривод – металоконструкція – вантаж».

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети мостовий кран був представлений у вигляді тримасової розрахункової схеми (див. мал. 1), що описується системою нелінійних диференціальних рівнянь [2, 9]

Мал. 1. Розрахункова схема мостового крана

$$\begin{cases} m_k \ddot{x}_k + C_D(\dot{x}_k - \dot{x}_M) + C_M(x_k - x_M) + P_W \text{sign}(\dot{x}_k) = P_D; \\ m_M \ddot{x}_M + C_K(x_M - x_G) - C_D(\dot{x}_k - \dot{x}_M) - C_M(x_k - x_M) = 0; \\ m_G \ddot{x}_G - C_K(x_M - x_G) = 0, \end{cases} \quad (1)$$

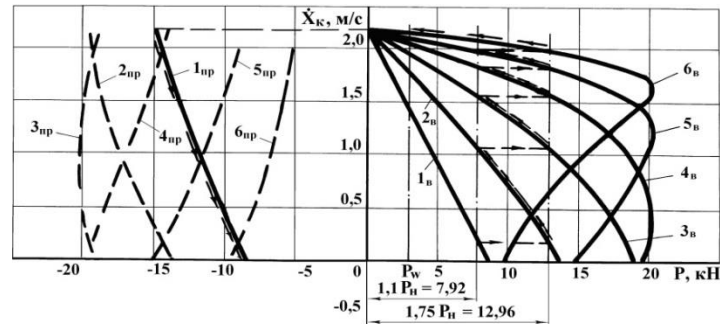
де m_k - приведені до ходових коліс маса частини приводу, що обертається, і частина маси моста; m_M - приведена до середини прольоту маса середніх частин моста і візка; m_G - маса вантажу; C_M і C_D - коефіцієнти жорсткості і затухання коливань металоконструкції крана в горизонтальній площині; C_K - горизонтальна складова натягу вантажних канатів при $(x_M - x_G) = l$; P_W - сила статичного опору пересуванню крана; x_k , x_M , x_G - шляхи, що проходять відповідні маси від початку координат; P_D - приведена до коліс сила приводу в режимі гальмування противмиканням [2, 9]:

$$P_D = P_{\text{прот}} = -\frac{K_j \cdot (V_0 + \dot{x}_k)}{B_j + (V_0 + \dot{x}_k)^2}, \quad (2)$$

де $K_j = 2M_k \cdot s_{kj} \cdot V_0 \frac{u_m}{r} \eta$; $B_j = s_{kj}^2 \cdot V_0^2$ - постійні для j -ої штучної характеристики двигуна; M_k - критичний момент двигуна; s_{kj} - критичне ковзання на j -ої характеристиці; V_0, \dot{x}_k - швидкості пересування крана, відповідні синхронній і поточній частотам обертання ротора; u_m - передаточне

число приводу; r - радіус ходового колеса; η - К.К.Д. механізму.

На мал. 2 наведено механічні характеристики електроприводу мостового крана вантажопідйомністю 20/5 т, де індекси «в» відповідають руховому режиму, «пр» - режиму противмикання.

Мал. 2. Механічні характеристики приводу пересування мостового крана

Втрати потужності в електроприводі пересування крана при гальмуванні

$$\Delta N = \Delta N_c + \Delta N_v, \quad (3)$$

де ΔN_c - постійні втрати потужності

$$\Delta N_c = \Delta N_{стал} + 3I_\mu^2 \cdot R_l - \Delta N_{мех} + \Delta N_{доп} + \Delta N_{мор}; \quad (4)$$

$\Delta N_{стал}$ - втрати в сталі магнітопровода, $3I_\mu^2 \cdot R_l$ - втрати в міді статора від струму I_μ^2 , що намагнічує; R_l - активний опір обмотки статора; $\Delta N_{мех}$ - механічні втрати від тертя в підшипниках; $\Delta N_{доп}$ - додаткові втрати (приймаються рівними 0,5% від споживаної з мережі потужності), $\Delta N_{мор}$ - втрати в приводі штовхача гальма;

ΔN_v - змінні втрати потужності

$$\Delta N_v = \Delta N_{v1} + \Delta N_{v2} = P_{\dot{A}} \cdot V_0 \cdot s \cdot R_l / R_2' + P_{\dot{a}} \cdot V_0 \cdot s = P_{\dot{A}} \cdot V_0 \cdot s \cdot (R_l / R_2' + 1); \quad (5)$$

ΔN_{v1} и ΔN_{v2} - змінні втрати в ланцюгах статора і ротора; s - ковзання; $R_2' = R_p' + R_a'$ - приведений активний опір фази ротора, що складається з опору обмотки ротора R_p' і опору додаткових резисторів R_a' .

Сумарні втрати енергії в приводі пересування крана

$$\Delta E = \Delta E_c + \Delta E_{v1} + \Delta E_{v2} = \int_0^{t_{орм}} \Delta N_c dt + \Delta E_{v2} \cdot (R_l / R_2' + 1), \quad (6)$$

де ΔE_c , ΔE_{v1} и ΔE_{v2} - втрати енергії, що обумовлені постійними і змінними

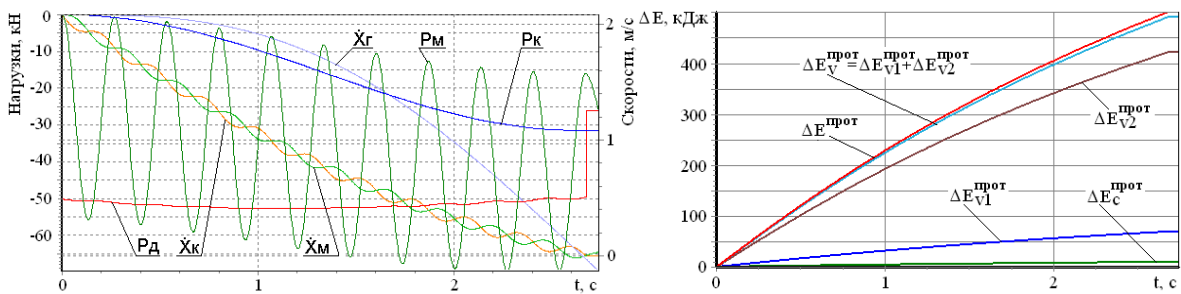
втратами в статорі і роторі.

Сумарні втрати енергії в режимі противмикання

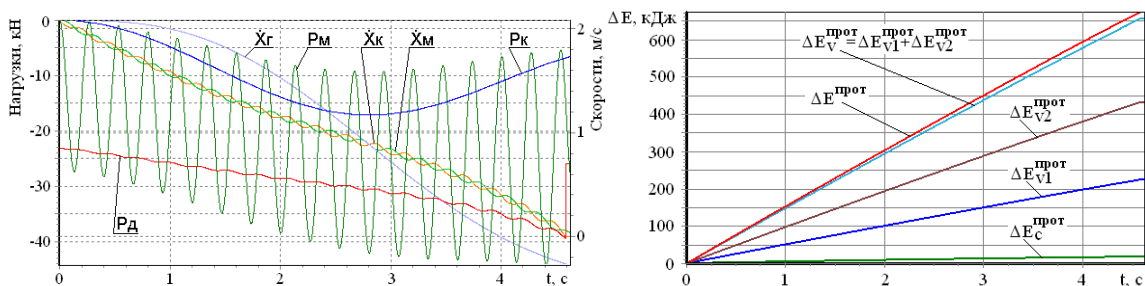
$$\Delta E^{prom} = \Delta E_c^{prom} + \Delta E_{v1}^{prom} + \Delta E_{v2}^{prom} = \int_0^{t_{orm}} \Delta N_c dt + (R_1 / R_2' + 1) \int_0^{t_{orm}} P_{np} \cdot (-V_0 - \dot{x}_k) dt. \quad (7)$$

Перетворивши систему рівнянь (1) і рівняння (7) отримаємо залежність для розрахунку втрат енергії при гальмуванні крана в режимі противмикання

$$\Delta E^{prom} = \int_0^{t_{orm}} \Delta N_c dt + \left(\frac{R_1}{R_2} + 1\right) [P_w \text{sign}(\dot{x}_k) \int_0^{t_{orm}} (V_0 + \dot{x}_k) dt + m_k V_0 \int_0^{t_{orm}} \ddot{x}_k dt + m_m V_0 \int_0^{t_{orm}} \ddot{x}_m dt + m_2 V_0 \int_0^{t_{orm}} \ddot{x}_2 dt + m_k \int_0^{t_{orm}} \ddot{x}_k \dot{x}_k dt + m_m \int_0^{t_{orm}} \ddot{x}_m \dot{x}_m dt + m_2 \int_0^{t_{orm}} \ddot{x}_2 \dot{x}_2 dt]. \quad (8)$$

б - по механічній характеристиці 5_{пр}

Мал. 3. Перехідні процеси при гальмуванні противмиканням крана в/п 20/5т

Результати та обговорення. Сумісне інтегрування системи диференціальних рівнянь (1), з рівняннями (2) і (8) чисельним методом за допомогою розробленої комп'ютерної програми [9] дозволяє з високою точністю розраховувати значення і будувати графіки зміни втрат енергії, переміщень, швидкостей, прискорень, навантажень металоконструкції і вантажу при гальмуванні крана.

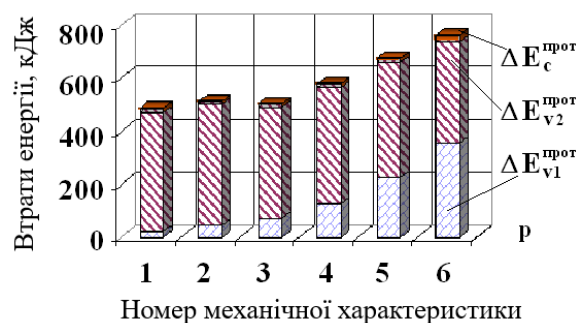
На мал. 3 наведено графіки перехідних процесів при гальмуванні

протівмиканням мостового крана в/п 20/5 т по різних характеристиках.

а - по механічній характеристиці $3_{\text{пр}}$

Результати досліджень, проведених за допомогою розробленої математичної моделі, показали, що динамічні навантаження і втрати енергії в приводі пересування крана суттєво залежать від виду механічної характеристики, по якій здійснюється гальмування протівмиканням. Так максимальні динамічні навантаження на металоконструкцію крана R_m (69,7 кН) і мінімальний час (2,68 с) виникають при гальмуванні крана по механічній характеристиці $3_{\text{пр}}$, а мінімальні навантаження R_m (29,4 кН) і максимальний час гальмування (6,74 с) - по характеристиці $6_{\text{пр}}$. Аналогічно змінюються навантаження, що діють на вантаж R_k , відповідно 31,5 кН і 10,2 кН.

Запропонована математична модель дозволяє уточнити спрощені уявлення про те, що втрати енергії не залежать від виду механічної характеристики [5, 6, 7 і ін.]. Втрати енергії склали від 487,1 кДж (гальмування по механічній характеристиці $1_{\text{пр}}$) до 759,9 кДж (гальмування по характеристиці $6_{\text{пр}}$) тобто відрізняються більш ніж в 1,5 разів (див. мал. 4). Розподіл між втратами в статорі і роторі двигуна при гальмуванні протівмиканням по різних механічним характеристикам показано на мал. 4, де підтверджується положення про те, що втрати в статорі ΔE_{v1} зворотно пропорційні величині опору в ланцюзі ротора R'_2 , тому втрати в статорі ΔE_{v1} при гальмуванні по шостій механічній характеристиці в 15 разів вище за втрати при гальмуванні по першій.

Мал. 4. Втрати енергії при гальмуванні протівмиканням крана в/п 20/5 т

Проведені дослідження підтвердили положення про те, що застосування

гальмування противмиканням значно знижує енергетичні показники електроприводу крана. У зв'язку з цим гостро встає завдання застосування в вантажопідйомних кранах енергозберігаючих систем управління. Оскільки найбільш ефективний електропривод з частотним управлінням встановлюється на нові крани та поки ще не набув масового поширення на кранах, що експлуатуються в Україні, то доцільне застосування простих пристроїв, наприклад, для динамічного гальмування. Це дозволить значно знизити втрати енергії, динамічні навантаження і зменшити розгойдування вантажу.

Висновки:

- розрахунки динамічних навантажень і втрат енергії при гальмуванні мостових кранів необхідно здійснювати за допомогою математичних моделей, що враховують всі основні параметри електромеханічної системи «привод металоконструкція - вантаж», що дозволяє підвищити точність розрахунків, а також - уточнити спрощені уявлення про незалежність втрат енергії від механічних характеристик приводу, оскільки втрати енергії, отримані при гальмуванні противмиканням мостового крана вантажопідйомністю 20/5т по різним механічним характеристикам відрізняються більш ніж в 1,5 разів;

- зниження енергоспоживання вантажопідйомних кранів треба проводити в комплексі із зниженням динамічних навантажень і підвищенням продуктивності, що можливо шляхом застосування, наприклад, динамічного гальмування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Grigorov O. Analysis of Various Approaches to Modeling of Dynamics of Lifting-Transport Vehicles / O. Grigorov, E. Druzhynin, G. Anishchenko, M. Strizhak, V. Strizhak // International Journal of Engineering & Technology. – 2018. Vol. 7. – Iss. 4.3. – P. 64–70.

2. Неженцев О. Б. Зниження динамічних навантажень при гальмуванні мостового крана шляхом оптимізації механічної характеристики електроприводу // Вісник Націонал. техніч. ун-ту України «Київський

політехнічний інститут». Серія Машинобудування. – Київ, 2015, Вип. №3(75). С. 151 – 158.

3. Mitrovic N., Petronijevic M., Kostic V., Jeftenic B. (2012). Electrical Drives for Crane Application, Mechanical Engineering, Dr. Murat Gokcek (Ed.), ISBN: 978-953-51-0505-3, InTech, Available from: <http://www.intechopen.com/books/mechanical-engineering/electrical-drives-for-crane-application>

4. Неженцев О. Б. Вдосконалення методів розрахунку і оптимізації втрат енергії вантажопідіймальних кранів // Транспорт і логістика: проблеми та рішення: Збірник наукових праць за матеріалами ІХ-ї Міжнар. наук.-практич. конференції, Сєверодонецьк – Одеса – Вільнюс – Київ, 22-24 травня 2019 р. ISBN 978-617-7414-66-6 / Східноукраїн. націонал. ун-т ім. В. Даля, Одеський націонал. морський ун-т – Одеса: Купрієнко СВ, 2019. – С. 167-168.

5. Crowder R. Electric Drives and Electromechanical Systems. 2 e. Elsevier, 2019

6. Hughes A., Drury B. Electric Motors and Drives. 5 e. - Elsevier, 2019

7. Лавриненко Ю. М. та ін. Електропривод. Підручник - К.: Вид-во «Ліра-К», 2009. - 504 с.

8. Говорущенко Н. Я. Экономия топлива и снижение токсичности на автомобильном транспорте.- М.: Транспорт, 1990. – 135 с.

9. Аветисян С. М., Неженцев А. Б. Программное обеспечение для исследования переходных процессов грузоподъемных кранов (часть 1: при работе механизмов передвижения) // Підйомно-транспортна техніка, № 4(8). Дніпропетровськ, 2003. – С. 33-48.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, СПРИЧИНЕНІ РОЗГОРТАННЯМ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Поліщук Любов Миронівна

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Забезпечення екологічної безпеки в надзвичайних ситуаціях є одним з основних завдань сучасної державної політики.

Сучасний стан екологічної безпеки України необхідно розглядати в тісному зв'язку із загрозами, спричиненими військово-політичним конфліктом в Україні, зокрема йдеться про розгортання спочатку Антитерористичної операції (АТО), потім – Операції Об'єднаних сил (ООС) на так званій території ОРДЛО (окремі райони Донецької та Луганської областей), а зараз і з повномасштабним вторгненням Росії на територію України.

У багатьох регіонах України справжня екологічна катастрофа. Основною проблемою в цій ситуації є відсутність екологічного нагляду і неможливість проведення запобіжних заходів, оскільки ідуть воєнні дії. Вторгнення Росії до України триває вже майже рік. Вплив бойових дій на стан екологічної ситуації проявляється зокрема в забрудненні повітря, води, ґрунту, знищенні лісів і степів унаслідок пожеж, затопленні шахт тощо. Екологи наголошують, що наслідки екологічної ситуації зачеплять не лише територію всієї України, але й багатьох сусідніх країн [1, с. 63 – 64].

Мета роботи. / Aim. – дослідити особливості екологічних проблем, що виникли з розгортанням військових дій на території України.

Передбачається виконання таких завдань: з'ясувати та проаналізувати стан екологічної безпеки, які стали наслідком бойових дій на території України.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Нинішню екологічну ситуацію України можна означити як кризову. Схід та південь України, де ведуться бойові дії, можемо визначити як зону підвищеного екологічного

ризиком – «територію, на якій існує підвищена вірогідність несприятливих наслідків для здоров'я людей і стану екосистем» [6, с. 20].

Так як частина територій Донецької та Луганської областей усі ці роки була під окупацією Росії, на жаль, зібрати повну інформацію неможливо. Ще тоді, ми були дуже вражені шкодою, яку завдали Україні бойові дії. І все ж таки, це не йде ні в яке порівняння з тим, що відбувається сьогодні. Неможливо проводити аналіз на територіях, де ще ведуться бойові дії, однак вчені все ж таки можуть визначити деякі наслідки негативного впливу війни в Україні.

- По-перше, основною екологічною проблемою, яку може спричинити війна, вважають **радіаційне зараження**.

- Другою проблемою є **мінування сільськогосподарських земель та лісових насаджень**.

- На третьому місці серед ймовірних екологічних наслідків **поширення отруйних речовин** внаслідок обстрілів нафтобаз, електростанцій, газових сховищ, об'єктів хімічної промисловості тощо. І як наслідок:

- забруднення річок, ставків та акваторії морів через затоплення кораблів, розповсюдження нафтопродуктів та вибухових речовин;

- знищення заповідних територій, руйнування екосистем, загибель тварин та птахів, лісові пожежі;

- руйнування очисних споруд, дамб, мереж водопостачання;

- забруднення територій уламками зруйнованих будівель, розбитими авто, залишками побутових речей і техніки тощо;

- сильне забруднення повітря.

Величезна шкода була нанесена *природному фонду України*, коли ми втратили Крим – заповідникам, національним природним паркам, заказникам. Унікальні території, які там залишились, за всі роки окупації тотально знищуються. Наразі, ті території природно-заповідного фонду, які залишились, майже на 44% площ перебувають в зоні бойових дій або тимчасової окупації, на півдні та сході України. В цих регіонах ліси виконують захисні функції, знищення та пошкодження їх там, відобразиться на кліматі і як наслідок

опустелювання. Звичайно це вплине і на сільське господарство [7].

Під час масованого застосування артилерії та авіації спричиняються масові загоряння в лісах, відбувається значне пошкодження рослинного покриву, знищення тварин та комах, вони згорають разом із рослинністю. Так, в окупованих заповідниках і національних парках, наприклад, як біосферний заповідник, що на Херсонщині «Асканія-Нова» де на утриманні перебуває багато тварин, а також у зоопарках, існує загроза масової загибелі тварин через проблеми із закупівлею та доставкою кормів. Для птахів бойові дії та лісові пожежі, скорочують їх чисельність. Наприклад, Кінбурнська коса є територією гніздування багатьох видів птахів, 60 видів, що мешкають тут, занесені до Червоної книги, тут зникають рідкісні види рослин такі, як дикі орхідеї [7].

Такі знищення екосистеми внаслідок обстрілу може мати дуже серйозні наслідки. Так, наприклад, птахи можуть змінити маршрути міграції та наступного року відмовитися від гніздування на косі.

Також непередбачувану загрозу для *біорізноманіття* спричиняють розливи паливно-мастильних матеріалів із пошкодженої техніки. Ворог масово обстрілює українські склади де знаходяться такі матеріали, нафтобази, газопроводи, лако-фарбові склади. Це також стосується річок, морів, куди потрапляють збиті літаки, гелікоптери, тонуть військові кораблі і як наслідок забруднюється повітря. Надзвичайно небезпечно в перші хвилини та години артилерійських обстрілів і детонації вибухівки, коли все горить, тоді продуктами горіння є чадний газ, оксиди сірки та азоту, оксиди при реакції з водою дають кислоти й при вдиханні можуть подразнювати слизові оболонки. Унаслідок чого в зоні бойових дій можуть випадати кислотні дощі, які викликають опіки рослин і згубно впливають на здоров'я людей, зокрема здатні загострювати захворювання дихальних шляхів [2]. Під час пожеж на нафтобазах та їх складах виникає чорний дим (сажа), яка є найнебезпечнішим канцерогеном. В легенях людей, які знаходяться в зоні ураження відклалася майже половина таблиці Менделєєва. Усі ці хімічно небезпечні речовини попадають в ґрунт, воду, а потім і в скважини.

Варто враховувати, що забруднене повітря не має кордонів. Викиди в атмосферне повітря, що були спричинені воєнною агресією РФ на території України під час обстрілів нафтобаз, промислових підприємств тощо, переносяться, осідають та мають вплив на території інших держав. Експерти зазначають, що на відновлення родючості земель півдня та сходу України можуть піти десятиліття. У зв'язку з цим виникає проблема продуктової безпеки. Для засівання можуть бути задіяні території заповідників, заказників і національних парків, і це також загроза природоохоронній системі.

Розрив боєприпасів руйнує верхній шар гумусу, який необхідний для ведення сільського господарства. За підрахунками дослідників, для природного відновлення цього шару знадобляться тисячі років, а на сьогодні він стає непридатним для ведення сільського господарства, оскільки ґрунт на цій території містить значну кількість металів, які, потрапивши в організм людини, накопичуються і здійснюють негативний вплив на її здоров'я, зокрема викликають захворювання нервової, репродуктивної, серцево-судинної систем, вражають печінку і нирки [2].

Важлива тема – *замінування території*. Розриви мін призводять до забруднення ґрунтів важкими металами – свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем – це робить ґрунт небезпечним.

Існує велика *радіаційна небезпека*. На початку повномасштабної війни, окупанти важкою технікою заходили в Україну через Чорнобиль, піднімаючи радіаційний пил. Вони підняли той радіаційний пил, який осів на їхній техніці, а потім ще й ту техніку покидали в наших містах. Тепер нам потрібно займатися утилізацією цього радіаційно небезпечного металобрухту. Наслідки їхнього знаходження виявилися катастрофічними. Експерти наголошують, що це призвело до збільшення рівня радіації на територіях Полісся. Відбулося забруднення ґрунту, водних об'єктів, атмосферного повітря і це дуже впливає на людей, які вдихають те повітря, п'ють ту воду та саджатимуть городину. На жаль, Запорізька АЕС досі перебуває під контролем ворога.

На сьогодні великою проблемою для навколишнього середовища є тисячі

трупів ворогів. Окупаційна влада не збирається їх забирати, їх просто кидають на полях, гниючи, тим завдають величезної шкоди довкіллю. Все, чим та людина хворіла, виходить назовні при розкладанні, тому не можна торкатися трупів незахищеними руками. Іноді вони намагаються їх спалювати, проте цим роблять ще гірше. Через недостатню температуру горіння, тіла лише обуглюються і супроводжуються викидами великої кількості різних токсичних речовин – канцерогенів, які у певній концентрації, призводять до онкологічних захворювань.

Від людської діяльності та зміни клімату дуже страждає Полісся. Незаконний видобуток бурштину, видобуток піску, а до цього ще додалися військові вчення та військові дії. Деякі регіони півдня України перетворилися на мілітаризовану зону, а природоохоронна діяльність після ліквідації всіх екологічних організацій практично зведена на нівець.

Наслідки війни відчуваються і в акваторії Чорного моря. Бойові дії у його акваторії призвели до масової загибелі дельфінів, за деякими підрахунками – це тисячі тварин. Саме через знищення інфраструктури Маріуполя, Чорне море зазнає значного забруднення, туди потрапляють, забруднені бойовими діями, води з Херсонської, Запорізької, Дніпропетровської областей. Багато областей України, внаслідок бойових дій на її території, зазнали втрат виробничої інфраструктури та ресурсів, що негативно вплинуло на економіку, відбулося також погіршення стану довкілля, особливо Донбасу – найбільш техногенно навантаженого регіону України та Європи. Це пов'язано з галузями вугільної і хімічної промисловості, гірничо-металургійного комплексу, машинобудуванням, більшість з яких на сьогодні зруйновано [6, с. 122].

Результати та обговорення. / Results and discussion. Найбільшими небезпечними речовинами, що забруднюють навколишнє природне середовище є сірка, сірчані сполуки, аміак, фосфор, вугільний пилок, сірчана кислота, сульфатні сполуки, формальдегіди, свинець, ртуть, а також хімічні відходи різних підприємств, серед яких є отруйні речовини, такі як мононітрохлорбензол [4, с. 12].

Дотепер, неможливо було уявити, що через Чорнобильську зону підуть танки, будуть обстрілювати ракетами Запорізьку АЕС, що родючі чорноземні поля півдня України будуть знищені, що ліси Полісся будуть заміновані та не можна буде по них ходити і це не все, що переживає природа. Вже рік після початку повномасштабного вторгнення Росії і ми згадуємо основні екологічні наслідки війни, щоб пам'ятати про шкоду завдану довкіллю. Росія має заплатити за кожний злочин проти української землі та українського народу.

Екологічна безпека є компонентом національної безпеки. Тож задля запобігання екологічної катастрофи на території України, необхідно буде об'єднати зусилля, координацію роботи громадськості, науковців, екологів, державних установ, міжнародних організацій [5]. Насамперед треба забезпечити проведення екологічного моніторингу з метою встановлення реальних масштабів екологічних проблем та їх наслідків. Наразі це було б можливим за повного припинення війни, оскільки збройний конфлікт не дає можливості забезпечити екологічну безпеку, посиляючись лише на норми національного законодавства. Отже, одним із аспектів розв'язання цієї проблеми мало б бути розроблення державної програми відновлення інфраструктури й поліпшення екологічної ситуації із залученням спеціальних міжнародних організацій [3, с. 283].

Як зазначив міністр захисту довкілля та природних ресурсів Руслан Стрілець, складно проаналізувати всі екологічні наслідки війни. За словами міністра, для фіксації воєнних злочинів Росії проти довкілля Держекоінспекція виїжджає туди, де це можливо. Якщо не вдається потрапити на місце у зв'язку із військовими діями або окупацією території, тоді збирають фото- і відеоматеріали через застосунок «ЕкоЗагроза». Також, за словами міністра, Міндовкілля фіксує збитки за допомогою супутників NASA [8].

Висновки. / Conclusions. Ми впевнені, що війна закінчиться перемогою України і ми повернемо наші землі, відбудуємо наші міста. На думку експертів, на відновлення природи, на жаль, може піти десятиліття і все ж таки природа відновиться. Щоб цей час настав раніше, нам треба говорити про екологію. А

на разі, поки йде збір інформації, нам нема з чим звертатися до міжнародної спільноти. Тож, думаю, що завдяки міжнародним друзям, кошти будуть знаходитися і ідеї будуть реалізовуватися. Найскорішої нам перемоги!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. *Національна безпека і оборона*. 2019. № 1 – 2. 172 с.
2. Зона лиха: Донбас. Екологічна катастрофа окупованих територій. *МІП України*. 2018. URL: <https://www.mkip.gov.ua/news/3143.html> (дата звернення: 22.02.2023).
3. Личенко І. О. Проблеми екологічної безпеки тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та організаційно-правові засади їхнього вирішення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки: зб. наук. пр. 2016. № 845. С. 279 – 284.
4. Настасенко О. Г. Бондар О. І., Машков О. А. Системний підхід щодо ліквідації загроз екологічної катастрофи у зоні антитерористичної операції. *Екологічні науки*. 2014. № 6. С. 5 – 20.
5. Стрельник В. В. Екологічні загрози у зоні Операції Об'єднаних сил. *Юридичний науковий електронний науковий журнал*. 2018. № 6. С. 178 – 180. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/48.pdf.
6. Хилько М. І. Екологічна безпека України: навч. посіб. Київ, 2017. 266 с.
7. Екологічні наслідки війни. Пів року болю України URL:<https://eco.rayon.in.ua/blogs/536709-ekologichni-naslidki-viyni-piv-roku-bolyu-ukraini>.
8. Екологічні наслідки війни в Україні – Українська правда URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/>

ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КІЛ НА ГЕКСАГОНАЛЬНОМУ РАСТРІ

Романюк Олександр Никифорович

д.т.н., проф.

Мельник Олександр Васильович

пошукач

Шмалюк Владислав Анатолійович

студент

Чехмestрук Роман Юрійович

к.т.н., доцент

Вінницький національний технічний університети
м. Вінниця, Україна

Вступ. Комп'ютерна графіка започаткувала новий напрям у технології створення систем людино-машинної взаємодії. До основних моментів, що визначають ефективність взаємодії людини та машини в такій системі, відноситься створення високоефективних засобів формування візуальної інформації про реальні об'єкти та процеси. Завдяки високій реалістичності комп'ютерна графіка набула широкого поширення практично в усіх сферах діяльності людини.

Для збільшення розподільної здатності пристроїв відображення інформації часто використовують гексагональний растр [1-10], який дозволяє замощувати площину екрану без розривів і накладань. Крім того гексагон [1, 4, 10] має такі геометричні особливості як рефлексійна симетрія шестизв'язність при реалізації гексагонального растру.

До поширених графічних примітивів в комп'ютерній графіці відносять крім відрізків прямих [3] відносять кола [2].

Мета роботи – розробка програмного модуля для відображення на гексагональному растрі кіл.

Матеріали та методи. Програмний додаток реалізовано за допомогою мови програмування Java у середовищі розробки IntelliJ IDEA. Виконано засобами збору проекту Apache Maven з використанням платформи JDK Java та

вбудованого середовища розробки IntelliJ IDEA 2022. Для відображення інтерфейсу та результату виконання було взято бібліотека JavaFX.

Для формування кола вибрано метод оцінювальної функції, як найбільш простий з обчислювальної точки зору.

Формула для знаходження оцінювальної функції при інтерполяції кола в точці x_i, y_i такий [2]

$$OF_i = (x_i^2 + y_i^2) - R^2.$$

Для прикладу (рис.1) розглянемо формування двох крокових переміщень. При виконанні горизонтального переміщення (рис.1) оцінювальна функція буде такою

$$\begin{aligned} OF_{i+1} &= (x_i - 1)^2 + (y_i^2) - R^2 = x_i^2 - 2x_i + 1 + y_i^2 - R^2 = \\ &= x_i^2 + y_i^2 - R^2 - 2x_i + 1 = OF_i - 2x_i + 1. \end{aligned}$$

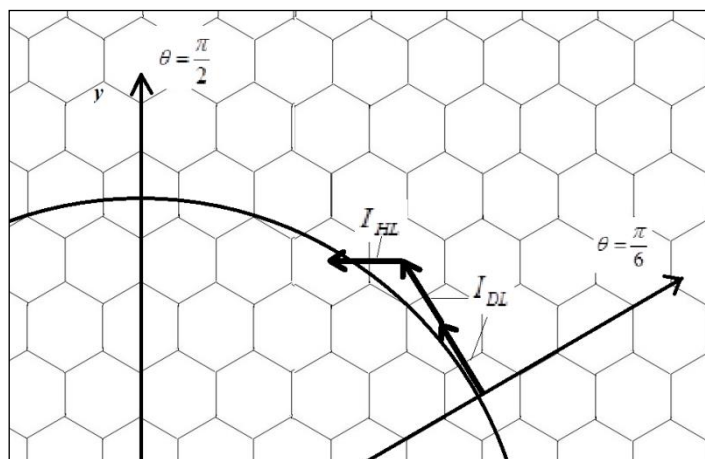

Рис. 1– Інтерполяція дуги кола в секторі від 30° до 90°

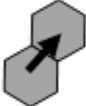

При виконанні діагонального кроку (рис. 1)

$$OF_{DR(i+1)} = (x_i - \frac{1}{2})^2 + (y_i + \frac{3}{2\sqrt{3}})^2 - R^2 = OF_i - x_i + \sqrt{3}y_i + 1.$$

У таблиці наведено формули для розрахунку ОФ залежно від ділянки інтерполяції за умови руху проти годинникової стрілки

Таблиця 1.

Кроки інтерполяції та значення оцінювальної функції

Ділянка інтерполяції	Типи крокових приростів	Формули розрахунку оцінювальних функцій
$\theta \in \left[0, \frac{\pi}{6}\right]$		$OF_{DL(i+1)} = OF_i - x_i + \sqrt{3}y_i + 1$
		$OF_{DR(i+1)} = OF_i + x_i + \sqrt{3}y_i + 1$
$\theta \in \left[\frac{\pi}{6}, \frac{\pi}{2}\right]$		$OF_{DL(i+1)} = OF_i - x_i + \sqrt{3}y_i + 1$
		$OF_{HL(i+1)} = OF_i - 2x_i + 1$
$\theta \in \left[\frac{5\pi}{6}, \frac{7\pi}{6}\right]$		$OF_{DL(i+1)} = OF_i - x_i - \sqrt{3}y_i + 1$
		$OF_{DR(i+1)} = OF_i + x_i - \sqrt{3}y_i + 1$
$\theta \in \left[\frac{7\pi}{6}, \frac{3\pi}{2}\right]$		$OF_{DR(i+1)} = OF_i + x_i - \sqrt{3}y_i + 1$
		$OF_{HR(i+1)} = OF_i + 2x_i + 1$
$\theta \in \left[\frac{3\pi}{2}, \frac{11\pi}{6}\right]$		$OF_{DR(i+1)} = OF_i + x_i + \sqrt{3}y_i + 1$
		$OF_{HR(i+1)} = OF_i + 2x_i + 1$
$\theta \in \left[\frac{11\pi}{6}, 2\pi\right]$		$OF_{DL(i+1)} = OF_i - x_i + \sqrt{3}y_i + 1$
		$OF_{DR(i+1)} = OF_i + x_i + \sqrt{3}y_i + 1$

На рис. 2 наведено граф-схему алгоритму формування кола.

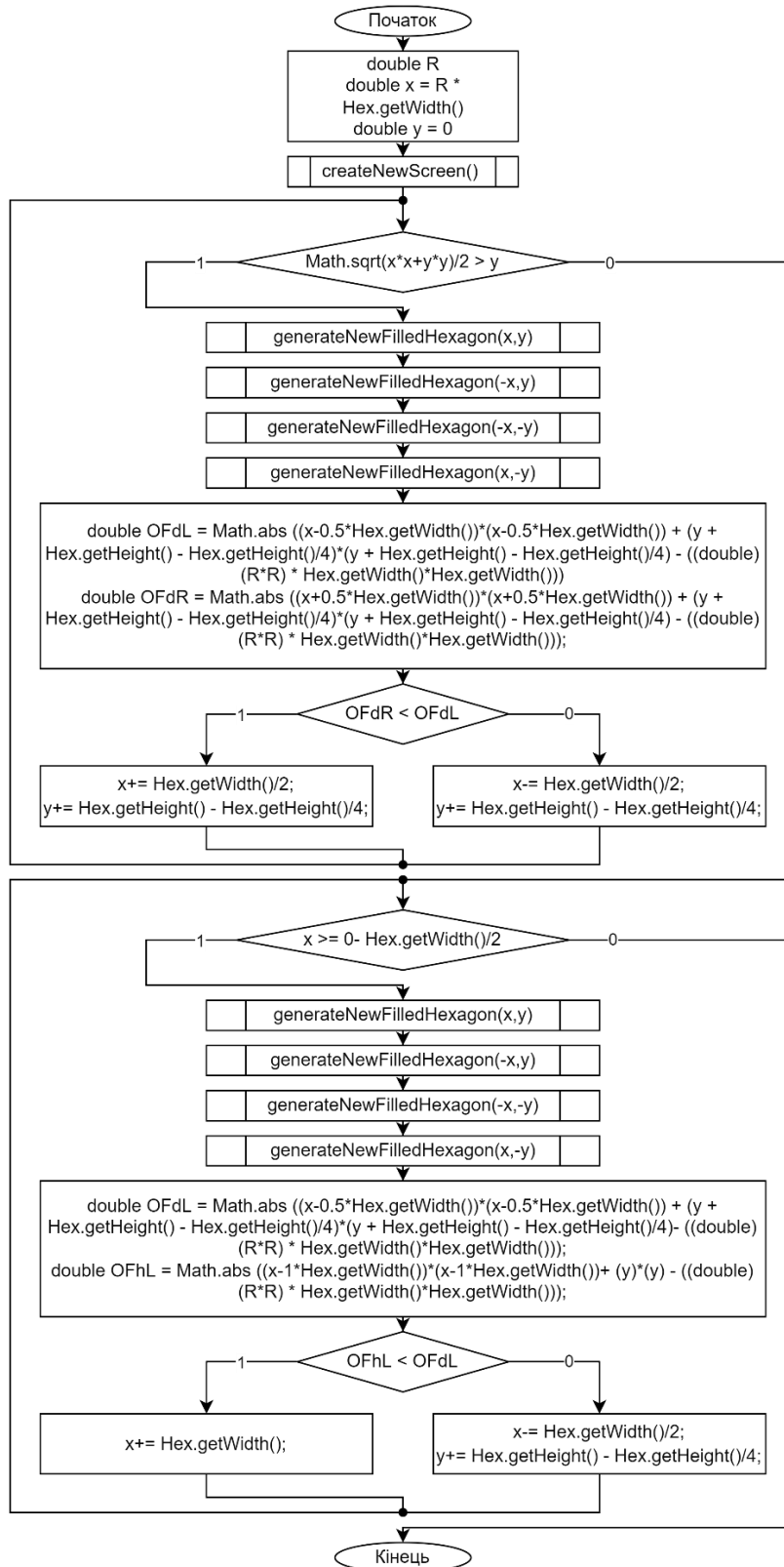

Рис. 2 –Алгоритм формування кола

На рис. 3 наведено зовнішній вигляд панелі налаштування.

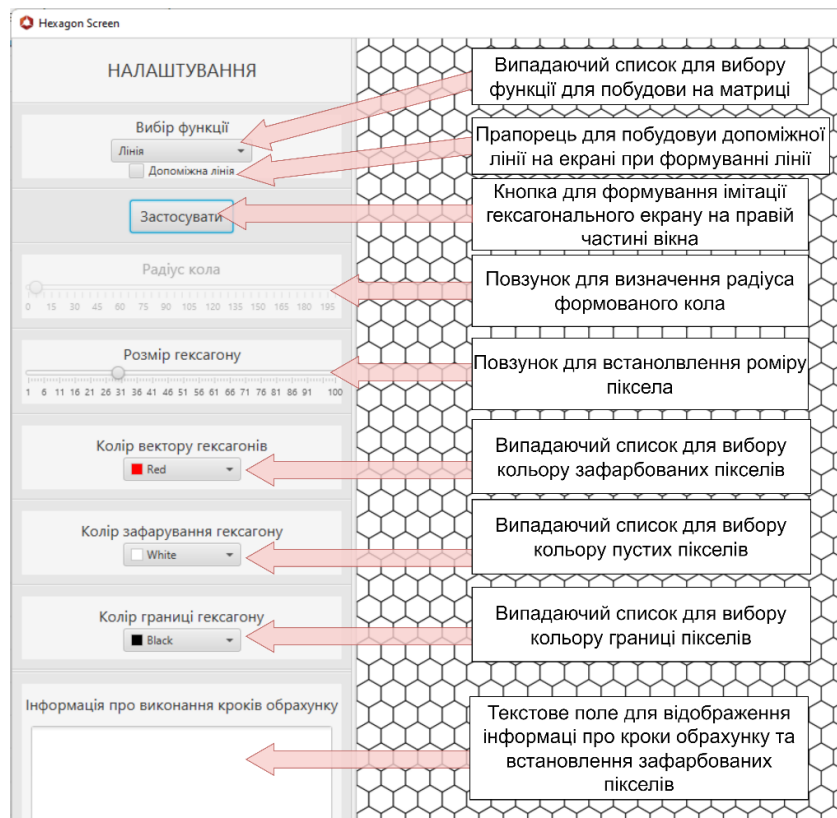

Рис. 3– Опис пунктів поля із налаштуваннями

Перед формування кола задається його радіус, колір, розмір гексагонального пікселя. На рис. 4 і 5 наведено відповідно приклади формування кіл у великому та малому масштабах.

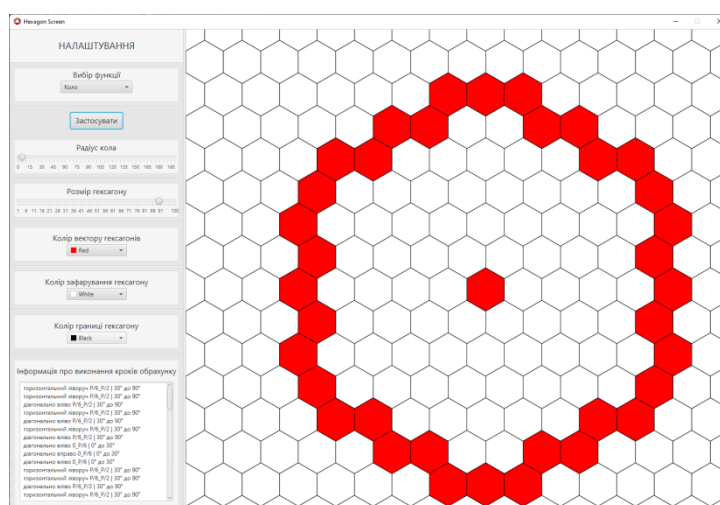

Рис. 4 – Результат формування кола у великому масштабі

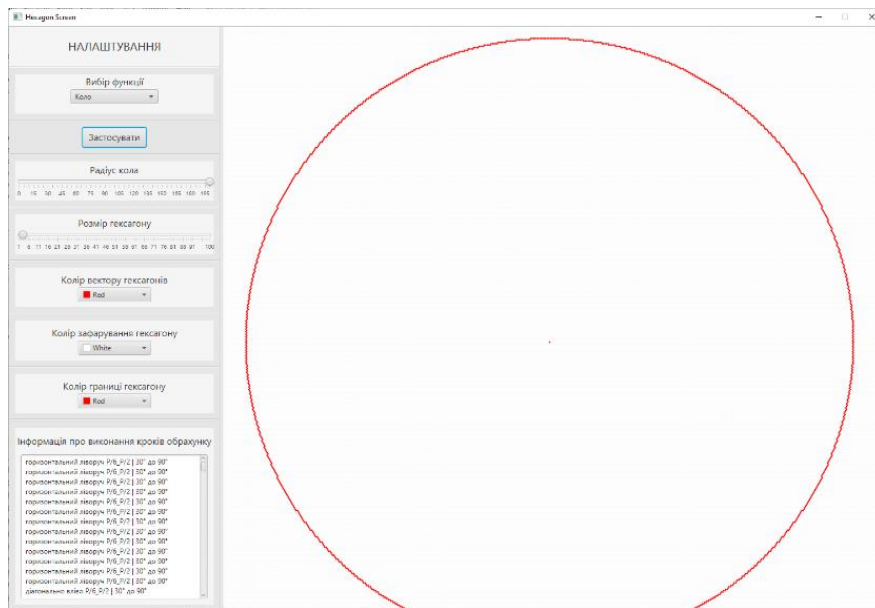

Рис. 5– Результат формування кола у малому масштабі гексагону

Висновки. Розроблено програмний модуль для формування кіл на гексагональному растрі. Передбачено множину сервісних функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романюк О. Н., Мельник О. В. Особливості гексагональної моделі піксела. *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*. 2014. № 1. С. 91-95.
2. Романюк О. Н., Мельник О. В., Романюк О. В. Реалізація кругової інтерполяції при використанні гексагонального растру. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Інформатика, кібернетика та обчислювальна техніка*. - 2017. - № 1. - С. 53-58.
3. Романюк О. Н., Мельник. Формування відрізків прямих на гексагональному растрі. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія «Інформатика, кібернетика та обчислювальна техніка»*. 2016. №2(23). – С. 69–72.
4. Романюк О. Н., Мельник О. В. Особливості використання гексагонального растра при побудові пристроїв відображення. *Вимірювальна*

та обчислювальна техніка в технологічних процесах. 2016. № 3. С. 105-109.

5. Melnik O., Romanyuk O., Romanyuk O., Savratsky V. Applying of hexagonal raster in image formation scientific foundations of modern engineering. Monography/International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2020. 166=175 p

6. Романюк О. Н., Мельник О. В., Марущак А. В., Шмалюх В. А. Комп'ютерна програма для імітації гексагонального растру. *Інформаційні технології в освіті, техніці та промисловості*: тези Республ. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 8 жовтня, 2020. С.70-71.

7. Панфілова Ю. О., Романюк О. Н., Мельник О.В. Використання гексагонального растру в комп'ютерних іграх. *Інформаційно-комп'ютерні технології*: тези доп. XII Міжнародної науково-технічної конференції , м. Житомир, 01 - 03 квітня 2021 р. / Житомирська по-літехніка, 2021. С.205

8. Романюк О. Н., Мельник О.В., Чехместрук Р. Ю., Романюк С. О. Основні співвідношення гексагонального растру. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. м. Київ, 21 квітня 2022. С. 59-61.

9. Романюк О. Н. Панфілова Ю. О. Деякі застосування гексагональної моделі піксела. *Інформаційно-комп'ютерні технології – 2020* : тези доп. XI Міжнародної науково-технічної конференції, м. Житомир, 09 – 11 квітня 2020 р. / Житомирська політехніка, 2020. – С. 116–117.

10. Romanyuk Olexander, Pavlov Sergii, Melnyk Olexander, Romanyuk Sergii, Smolarz Andrzej, Bazarova Madina, Method of anti-aliasing with the use of the new pixel model, Proc. SPIE 9816, *Optical Fibers and Their Applications* 2015, 981617 (17 December 2015); doi: 10.1117/12.2229013.

МОДЕЛЮВАННЯ НАДІЙНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК РОЗГАЛУЖЕНИХ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ

Сидор Андрій Романович,
старший викладач
Національний університет «Львівська політехніка»
Львів, Україна

Вступ. Для багатьох сучасних технічних автоматизованих систем вирішення проблеми надійності визначає, бути чи не бути цим системам. До таких розгалужених систем можна віднести регіональні й галузеві автоматизовані системи управління, до складу яких входить велика кількість комп'ютерів, системи управління повітряним рухом для цивільної авіації, автоматизовані системи управління технологічними процесами, мережа центрів управління та слідкування за космічними об'єктами, комп'ютерні мережі, енергетичні системи.

Існуючі традиційні методи аналізу й оцінки надійності систем здебільшого орієнтовані на прості об'єкти й не можуть повною мірою задовольнити потреби аналізу надійності великих систем.

Автоматизовані системи обліку електроенергії часто можна подати у вигляді складних розгалужених систем. Вони дозволяють здійснювати облік та оперативний контроль за споживанням електроенергії підприємством в цілому та його структурними підрозділами; вибір оптимальних режимів експлуатації електрообладнання; перехід до розрахунків за електроенергію відповідно до тарифів, диференційованих за зонами доби.

Мета роботи. Дослідження основних показників надійності складних енергетичних систем, розроблення виразів для основних характеристик надійності для випадків, коли безвідмовність старіючих вихідних елементів описується розподілом Релея.

Матеріали та методи. Деревовидною структурою називають структуру, що утворюється з вузлів, серед яких є один найвищий, що називається коренем

або кореневим вузлом; корінь має дочірні вузли, зв'язані з ним ребрами, і вважається батьківським вузлом щодо них; дочірній вузол, у свою чергу, може мати свої дочірні вузли. З поняттям деревовидної структури тісно пов'язане поняття розгалуженої системи, під якою розуміють систему, що має основний елемент 0-го рівня, якому підпорядковуються елементи 1-го рівня, елементам 1-го рівня можуть підпорядковуватися елементи 2-го рівня, і т.д.

Розгалужену систему називають ієрархічною, якщо вона має явно виражений основний керуючий елемент і направлену систему керування виконавчими (вихідними) елементами. Ієрархічність розгалуженої системи з точки зору надійності означає, що при відмові елемента вищого рівня одночасно у стані відмови вважаються всі елементи нижчих рівнів, що зв'язані з ним.

Автоматизована система обліку електроенергії повинна мати такі функціональні рівні: нижній рівень одержання і дискретизації інформації, середній рівень збору та збереження первинної інформації, верхній рівень - автоматизоване робоче місце головного енергетика. На нижньому рівні повинно здійснюватися безпосереднє вимірювання електричної енергії в точках обліку, дискретизація інформації і передача її у вигляді нормованого електричного сигналу.

До технічних засобів нижнього рівня належать вимірювальні трансформатори струму і напруги, електронні лічильники та індукційні лічильники активної і реактивної енергії із вмонтованими перетворювачами "оберт-імпульс". На середньому рівні повинні виконуватись такі функції: збір даних від лічильників; збереження первинної інформації для кожної точки обліку; формування півгодинних, добових інтервалів та ведення календаря; передача даних на верхній рівень. Функції середнього рівня повинні виконуватися пристроями обліку. На верхньому рівні повинні здійснюватись такі функції: перевірка достовірності інформації, прийнятої від пристроїв обліку; контроль роботи пристроїв обліку; відображення результатів обчислення енергії та потужності на дисплеї комп'ютера у вигляді графіків,

таблиць тощо; складання та роздрук звітних документів; архівування даних; ведення служби часу; передачу інформації на вищий рівень. Функції верхнього рівня повинні виконуватись персональним комп'ютером загального призначення із спеціалізованим програмним забезпеченням.

Результати та обговорення. Розглянемо систему, в якій елементу 0-го рівня підпорядковуються a_1 елементів 1-го рівня, кожному елементу 1-го рівня – a_2 елементів 2-го рівня, кожному елементу 2-го рівня – a_3 елементів 3-го рівня (рис. 1), де a_1 – коефіцієнт розгалуження до 1-го рівня, a_2 – коефіцієнт розгалуження до 2-го рівня, a_3 – коефіцієнт розгалуження до 3-го рівня.

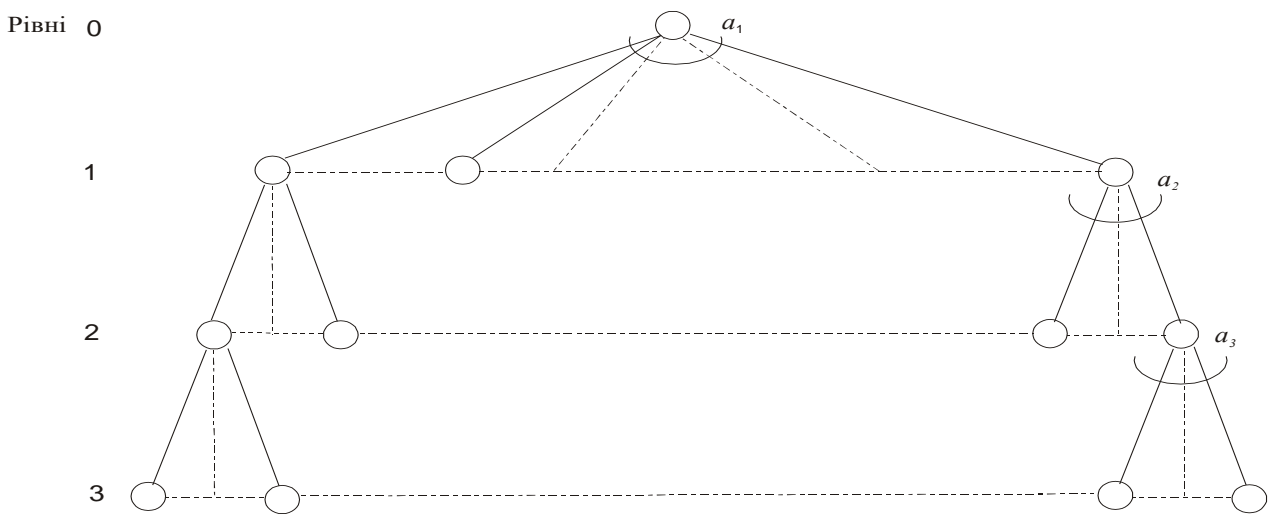

Рис. 1. Симетрична система, розгалужена до 3-го рівня

Твірна функція для цієї системи запишеться у вигляді:

$$S_3(z) = p_0(p_1(p_2(p_3z + q_3)^{a_3} + q_2)^{a_2} + q_1)^{a_1} + q_0, (1)$$

де $p_0, q_0, p_1, q_1, p_2, q_2, p_3, q_3$ – відповідно ймовірності безвідмовної роботи та ймовірності відмов елементів 0-го, 1-го, 2-го та 3-го рівнів, z – довільний параметр. За формулою бінома Ньютона формула (1) переписеться наступним чином:

$$S_3(z) = p_0 \sum_{x_1=0}^{a_1} C_{a_1}^{x_1} p_1^{x_1} q_1^{a_1-x_1} \sum_{x_2=0}^{a_2 x_1} C_{a_2 x_1}^{x_2} p_2^{x_2} q_2^{a_2 x_1 - x_2} z^{x_2} \times \sum_{x_3=0}^{a_3 x_2} C_{a_3 x_2}^{x_3} p_3^{x_3} q_3^{a_3 x_2 - x_3} z^{x_3} + q_0. (2)$$

Ймовірність того, що працюють не менш як k вихідних елементів, де $0 < k \leq a_1 a_2 a_3$, є коефіцієнтом готовності системи. Одержимо:

$$K_{\Gamma 3}(k) = p_0 \sum_{x_3=k}^{a_1 a_2 a_3} \sum_{x_1=\text{ceil}\left(\frac{\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}{a_2}\right)}^{a_1} C_{a_1}^{x_1} p_1^{x_1} q_1^{a_1-x_1} \times$$

$$\times \sum_{x_2=\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}^{a_2 x_1} C_{a_2 x_1}^{x_2} p_2^{x_2} q_2^{a_2 x_1 - x_2} C_{a_3 x_2}^{x_3} p_3^{x_3} q_3^{a_3 x_2 - x_3}. \quad (3)$$

Позначимо через $K_{\Gamma 3R}(k, t)$ коефіцієнт готовності системи при умові, що ймовірність безвідмовної роботи старіючих вихідних елементів описується законом Релея. Одержимо при $0 < k \leq a_1 a_2 a_3$:

$$K_{\Gamma 3R}(k, t) = e^{-\lambda_0 t} \sum_{x_3=k}^{a_1 a_2 a_3} \sum_{x_1=\text{ceil}\left(\frac{\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}{a_2}\right)}^{a_1} C_{a_1}^{x_1} e^{-\lambda_1 x_1 t} \left(1 - e^{-\lambda_1 t}\right)^{a_1 - x_1} \times$$

$$\times \sum_{x_2=\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}^{a_2 x_1} C_{a_2 x_1}^{x_2} e^{-\lambda_2 x_2 t} \left(1 - e^{-\lambda_2 t}\right)^{a_2 x_1 - x_2} C_{a_3 x_2}^{x_3} e^{-\frac{x_3 t^2}{2\sigma_3^2}} \left(1 - e^{-\frac{t^2}{2\sigma_3^2}}\right)^{a_3 x_2 - x_3}.$$

Позначимо через $Q_{3R}(k, t)$ ймовірність відмови системи при заданому стані готовності k , де $0 < k \leq a_1 a_2 a_3$, при умові, що ймовірність безвідмовної роботи вихідних елементів описується законом Релея. На основі формули (4) одержимо:

$$Q_{3R}(k, t) = 1 - K_{\Gamma 3R}(k, t) = 1 - e^{-\lambda_0 t} \sum_{x_3=k}^{a_1 a_2 a_3} \sum_{x_1=\text{ceil}\left(\frac{\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}{a_2}\right)}^{a_1} C_{a_1}^{x_1} e^{-\lambda_1 x_1 t} \left(1 - e^{-\lambda_1 t}\right)^{a_1 - x_1} \times$$

$$\times \sum_{x_2=\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}^{a_2 x_1} C_{a_2 x_1}^{x_2} e^{-\lambda_2 x_2 t} \left(1 - e^{-\lambda_2 t}\right)^{a_2 x_1 - x_2} C_{a_3 x_2}^{x_3} e^{-\frac{x_3 t^2}{2\sigma_3^2}} \left(1 - e^{-\frac{t^2}{2\sigma_3^2}}\right)^{a_3 x_2 - x_3}.$$

Позначимо через $a_{3R}(k,t)$ частоту відмов системи при заданому стані готовності k , де $0 < k \leq a_1 a_2 a_3$, при умові, що ймовірність безвідмовної роботи вихідних елементів описується законом Релея. $a_{3R}(k,t)$ дорівнює похідній від коефіцієнта готовності $K_{\Gamma 3R}(k,t)$, взятій із протилежним знаком. Враховуючи (4), одержимо:

$$\begin{aligned}
 a_{3R}(k,t) = & e^{-\lambda_0 t} \sum_{x_3=k}^{a_1 a_2 a_3} \sum_{x_1=\text{ceil}\left(\frac{\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}{a_2}\right)}^{a_1} C_{a_1}^{x_1} \sum_{x_2=\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}^{a_2 x_1} C_{a_2 x_1}^{x_2} C_{a_3 x_2}^{x_3} \times \\
 & \times \sum_{j_1=0}^{a_1-x_1} C_{a_1-x_1}^{j_1} (-1)^{j_1} \sum_{j_2=0}^{a_2 x_1-x_2} C_{a_2 x_1-x_2}^{j_2} (-1)^{j_2} \sum_{j_3=0}^{a_3 x_2-x_3} C_{a_3 x_2-x_1}^{j_3} (-1)^{j_3} \times (5) \\
 & \times \left(\frac{x_3 + j_3}{\sigma_3^2} t + \lambda_0 + \lambda_1(x_1 + j_1) + \lambda_2(x_2 + j_2) \right) e^{-(\lambda_1(x_1 + j_1) + \lambda_2(x_2 + j_2))t} e^{-\frac{x_3 + j_3}{2\sigma_3^2} t^2}.
 \end{aligned}$$

Позначимо через $\lambda_{3R}(k,t)$ інтенсивність відмов системи при заданому стані готовності k , де $0 < k \leq a_1 a_2 a_3$, за умови, що ймовірність безвідмовної роботи вихідних елементів описується законом Релея. Враховуючи (4) і (5), одержимо:

$$\begin{aligned}
 \lambda_{3R}(k,t) = & \frac{a_{3R}(k,t)}{K_{\Gamma 3R}(k,t)} = \left(\sum_{x_3=k}^{a_1 a_2 a_3} \sum_{x_1=\text{ceil}\left(\frac{\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}{a_2}\right)}^{a_1} C_{a_1}^{x_1} \sum_{x_2=\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}^{a_2 x_1} C_{a_2 x_1}^{x_2} C_{a_3 x_2}^{x_3} \times \right. \\
 & \times \sum_{j_1=0}^{a_1-x_1} C_{a_1-x_1}^{j_1} (-1)^{j_1} \sum_{j_2=0}^{a_2 x_1-x_2} C_{a_2 x_1-x_2}^{j_2} (-1)^{j_2} \sum_{j_3=0}^{a_3 x_2-x_3} C_{a_3 x_2-x_1}^{j_3} (-1)^{j_3} \times \\
 & \left. \times \left(\frac{x_3 + j_3}{\sigma_3^2} t + \lambda_0 + \lambda_1(x_1 + j_1) + \lambda_2(x_2 + j_2) \right) e^{-(\lambda_1(x_1 + j_1) + \lambda_2(x_2 + j_2))t} e^{-\frac{x_3 + j_3}{2\sigma_3^2} t^2} \right) / \\
 & \left(\sum_{x_3=k}^{a_1 a_2 a_3} \sum_{x_1=\text{ceil}\left(\frac{\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}{a_2}\right)}^{a_1} C_{a_1}^{x_1} e^{-\lambda_1 x_1 t} (1 - e^{-\lambda_1 t})^{a_1-x_1} \sum_{x_2=\text{ceil}\left(\frac{x_3}{a_3}\right)}^{a_2 x_1} C_{a_2 x_1}^{x_2} \times \right. \\
 & \left. \times e^{-\lambda_2 x_2 t} (1 - e^{-\lambda_2 t})^{a_2 x_1-x_2} C_{a_3 x_2}^{x_3} e^{-\frac{x_3 t^2}{2\sigma_3^2}} \left(1 - e^{-\frac{t^2}{2\sigma_3^2}} \right)^{a_3 x_2-x_3} \right).
 \end{aligned}$$

Вирази для розрахунку характеристик надійності симетричних систем, розгалужених до 2-го і 3-го рівнів, можна узагальнити для симетричних систем, розгалужених до n -го рівня, де n – будь-яке натуральне число, більше від 1.

Висновки. До сьогоднішнього часу були розроблені методи для розрахунку характеристик надійності послідовно-паралельних схем. Для електроенергетичних систем зі складними структурами, таких, як системи, розгалужені до 3-го й більше рівнів, не було математичних моделей таких показників надійності, як імовірність відмови, частота відмов та інтенсивність відмов за заданої умови готовності.

Аналітичні моделі показників надійності розгалужених електроенергетичних систем побудовано на основі методу твірних функцій. Результати цієї роботи дозволяють для кожного класу електроенергетичних систем з аналогічними розгалуженими структурами одержати високоточні вирази для всіх основних показників надійності.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ КОТЕЛЬНОЇ ШЛЯХОМ УТИЛІЗАЦІЇ ТЕПЛА ДИМОВИХ ГАЗІВ

Соколовська Ірина Євгеніївна

к.т.н., доцент

Хіжевой Артем Валентинович

студент

Дніпровський державний технічний університет,
м. Кам'янське, Україна

Вступ. В даний час і в доступній для огляду перспективі вирішення проблеми охорони навколишнього середовища стає визначальним не тільки при спорудженні великих паливно-енергетичних комплексів, а й при реконструкції, розширенні, технічному переозброєнні діючих паливо споживаючих установок [1-3]. Одним з найбільш складних і актуальних напрямків серед екологічних проблем теплоенергетики є скорочення викидів оксидів азоту котельними установками.

Проблема охорони навколишнього середовища від викидів об'єктів теплоенергетики прийняла особливу соціальну значущість. Оксиди азоту відносяться до числа найбільш токсичних викидів теплоенергетичного устаткування. Вони є забруднюючими атмосферу при спалюванні всіх видів органічного палива, в тому числі і природного газу. Оскільки токсичність оксидів азоту перевищує токсичність більшості інших шкідливих компонентів, скорочення викиду оксидів азоту, найбільшими джерелами яких є котельні агрегати і промислові печі, - є одне з найактуальніших завдань щодо захисту атмосферного повітря від забруднення.

Мета роботи. Проаналізувати шляхи підвищення ефективності роботи котельної шляхом утилізації тепла димових газів.

Матеріали та методи. На сьогоднішній день переважна більшість водогрійних і парових котельних агрегатів, що спалюють природний газ, не оснащені установками, що використовують приховану теплоту пароутворення

водяної пари. Це тепло втрачається разом з вихідними газами. Однак теплоту відхідних газів і приховану теплоту пароутворення водяної пари можна корисно використовувати.

Використання теплоти відхідних димових газів і прихованої теплоти пароутворення водяної пари називається методом глибокої утилізації теплоти димових газів. В даний час існують різні технології реалізації даного методу, які були апробовані та знайшли масове застосування за кордоном. Метод глибокої утилізації теплоти димових газів дозволяє збільшити ККД паливоспоживаючої установки на 2 – 3 %, що відповідає зниженню витрати палива на рівні 45 кг у.п. на 1 Гкал тепла, що виробляється [3-5].

Найбільш часто використовується метод глибокої утилізації тепла димових газів, який полягає у тому, що продукти згоряння природного газу після котла (або після водяного економайзера) з температурою 130 – 150 °С поділяються на два потоки. Приблизно 70 – 80 % газів направляється по головному газоходу та надходить у конденсаційний теплоутилізатор поверхневого типу, інша частина газів спрямовується в байпасний газохід. У теплоутилізаторі продукти згоряння охолоджуються до 40 – 50 °С. При цьому відбувається конденсація частини водяної пари, що дозволяє корисно використовувати як фізичну теплоту димових газів, так і приховану теплоту конденсації частини водяної пари, що містяться в них.

Охолоджені продукти згоряння після краплевіддільника змішуються та проходять по байпасному газоходу з неохолодженими продуктами згоряння і при температурі 65 – 70 °С відводяться димососом через димову трубу в атмосферу. В якості середовища, що нагрівається в теплоутилізаторі може використовуватися вихідна вода для потреб химводопідготовки або повітря, що надходить потім на горіння.

Даний метод підвищує ефективність спалювання природного газу та знижує викиди оксидів азоту до атмосфери за рахунок їх розчинення в конденсуючій водяній парі. Однією з переваг є малий термін окупності який складає близько 1 – 2 років.

Результати та обговорення. У публікаціях [6] та [7] фахівці діляться досвідом впровадження на котельних агрегатах КВГМ-100 теплоцентралі Imanta пасивної системи утилізації димових газів. За котлом КВГМ-100 був встановлений конденсаційний економайзер (Данія) номінальною тепловою потужністю 10 МВт. У роботах [6, 7] зазначається, що при реалізації проекту вкрай важливо враховувати кліматологічну інформацію середньомісячних температур, погодинний графік навантажень конкретного теплоджерела, а також інформацію про реальну середню температуру мережевої води при певних температурах зовнішнього повітря в опалювальний період.

Слід брати до уваги, що під час максимального навантаження котла температура зворотної мережевої води не завжди прийнятна для відбору прихованої теплоти пароутворення без додаткового упорскування води. Кількість і можливості утилізації конденсату ускладнює факт зміни його обсягів, на що значно впливає зміна температури зовнішнього повітря, а отже, і температури зворотної мережної води.

Висновки. Вивчення публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів Кудиновим А.А. в області утилізації теплоти димових газів у газифікованих котельнях з урахуванням розглянутої задачі дозволило зробити наступні основні висновки [3]:

- глибоке охолодження відхідних димових газів отримує все більш широке поширення, що обумовлено енергозбереженням і зниженням шкідливих викидів в атмосферу;
- за простотою конструкції та виготовлення перевагу мають конденсаційні поверхневі теплообмінники;
- за якістю нагрітої води перевага за поверхневими теплообмінниками і КТАНами, оскільки нагріта вода і гази в них не контактують один з одним. У зв'язку з цим вони можуть бути застосовані для нагрівання води в системах низькотемпературного опалення (від 30 °С до 40 °С);
- охолодження димових газів в конденсаційних теплоутилізаторах нижче точки роси різко знижує їх вологовміст, але не виключає можливості

конденсації залишкових водяних парів в газоходах і димової трубі, особливо в холодну пору року;

– економічно вельми ефективні схеми застосування в газифікованих котельнях контактних теплообмінників розроблені науководослідним інститутом санітарної техніки і обладнання будівель (м. Київ). Наявність в таких котельнях контактних повітропідігрівників і контактних економайзерів дозволяє одночасно зменшити витрату палива і відмовитися від застосування хімічного очищення при поверненні з системи теплопостачання понад 66 % конденсату;

– на даний час контактні теплоутилізатори-економайзери експлуатуються в Україні на Ладизинської ГРЕС, Бердичівської електростанції, на ТЕЦ Гірничохімічного комбінату, а також на ряді промислових та опалювальних котелень країни і країн колишнього СРСР. Контактні теплообмінники з активною насадкою КТАНи-утилізатори працюють на ряді підприємств країн Балтії [3, 6, 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Повышение энергоэффективности в государствах ЕЭП и Украине. А. М. Абсаметова, Э. Р. Байбикова, Г. Г. Трофимов // Отраслевой обзор №23. Евразийский банк развития – 2017. – 84с.

2. Аминов Д. М., Залалдинов Р. А. Методы повышения энергоэффективности котельной // Международный научный журнал «Инновационная наука». - 2016. - №7-8. – с.10-13.

3. Кудинов А. А. Энергосбережение в теплогенерирующих установках. Ульяновск: УлГТУ, - 2000.-139 с.

4. Липец, А. У. Об использовании скрытой теплоты парообразования водяных паров уходящих газов в мощных энергетических котлах / А. У. Липец, Л. В. Дирина, И. И. Надыров // Энергетик. – 2002. – № 2. – С. 19–20.

5. Аронов, И. З. Контактный нагрев воды продуктами сгорания природного газа / И. З. Аронов. – Л.: Недра, 1990. – 280 с.

6. Жигурс А., Голуновс Ю., Турлайс Д., Плискачев С.. Утилизация тепла дымовых газов на теплоисточниках г. Риги // Техника и технологии. Новости теплоснабжения №5 (май) 2010г. – С. 19-24.

7. Жигурс А., Плискачев С. Опыт АО «Ригас Силтумс» в реконструкции водогрейных котлов КВГМ-50 и КВГМ-100 // Техника и технологии. Новости теплоснабжения №4 (апрель) 2009г. – С. 34-39.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАДАЧ МАТЕМАТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Вигоднер Інна Валентинівна

старший викладач кафедри
вищої математики і математичного моделювання

Смолієнко Вікторія Олександрівна

студентка факультету економіки
бізнес-аналітики та підприємництва
Херсонський національний технічний університет
м. Херсон, Україна

Вступ/Introductions. Навчальна дисципліна «Економіко – математичні методи та моделі» є однією з прикладних математичних дисциплін, з якою знайомляться студенти таких спеціальностей, як Фінанси, банківська справа та страхування, Економіка, Облік і оподаткування. В різних економічних галузях задачі математичного моделювання набувають специфічних, характерних рис. Але є можливість виділити найбільш поширені типи задач та запропонувати певну класифікацію.

Ціль роботи/Aim. Виділити певну класифікацію задач математичного програмування, яка використовується для структурування курсу «Економіко математичні методи та моделі».

Матеріали та методи/Materials and methods. У математичному програмуванні виділяють два напрямки **детерміновані** задачі і **стохастичні**. Детерміновані задачі не містять випадкових змінних чи параметрів. Уся початкова інформація повністю визначена. У стохастичних задачах використовується вхідна інформація, яка містить елементи невизначеності або деякі параметри набувають значень відповідно до визначених функцій

розподілу випадкових величин. Наприклад, якщо в економіко-математичній моделі врожайності сільськогосподарських культур задані своїми математичними сподіваннями, то така задача є детермінованою. Якщо ж врожайності задані функціями розподілу з математичним сподіванням і дисперсією, то така задача є стохастичною.

Якщо у відповідних економічних процесах випадкові явища не відіграють істотної ролі, то задачу можна розв'язувати як детерміновану. У іншому разі адекватна економіко-математична модель має бути стохастичною, тобто містити випадкові функції та величини. Структура та розв'язування таких задач вивчаються в окремому розділі, який називається стохастичним програмуванням.

Кожен з названих напрямків включає типи задач математичного програмування, які, в свою чергу, поділяються на інші класи. Схематично класифікацію задач зображено на рис. 1

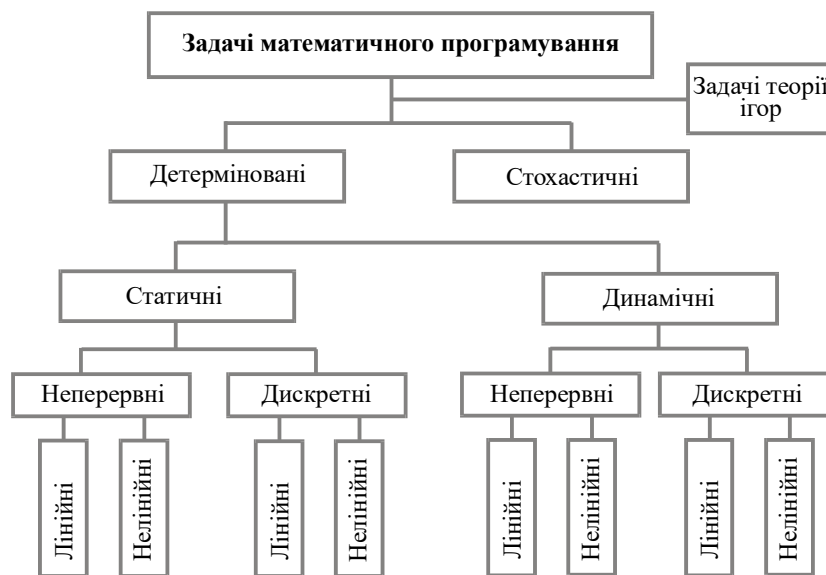

Рис. 1. Класифікація задач математичного програмування

Як детерміновані, так і стохастичні задачі можуть бути **статичними** (однокроковими) або **динамічними** (багатокроковими). Оскільки економічні процеси розвиваються в часі, відповідні економіко-математичні моделі мають відображати їх динаміку. Поняття динамічності пов'язане зі змінами об'єкта (явища, процесу) у часі. Наприклад, якщо йдеться про план розвитку економіки

України до 2025 року, то мають бути обґрунтовані значення відповідних макроекономічних показників не лише на 2025 рік, а й на всі проміжні роки, тобто слід планувати поступовість (динаміку) розвитку народногосподарських процесів. Такий план називають **стратегічним**. У ньому має бути обґрунтована оптимальна (найкраща, але реальна) траєкторія розвитку народного господарства. Проте під впливом некерованих чинників фактичні показники щороку можуть відхилятися від запланованих. Тому постає необхідність коригувати кожний річний план. Такі плани називають **тактичними**. Вони визначаються в результаті розв'язання статичної економіко-математичної задачі.

Важливо чітко усвідомити відмінність між одно- та багатокроковими задачами. Багатокроковість як метод розв'язування задач математичного програмування зумовлюється, насамперед, багатовимірністю задачі й означає, що послідовно застосовуючи індукцію, крок за кроком знаходять оптимальні значення множини змінних, причому отриманий на кожному кроці розв'язок має задовольняти умови оптимальності попереднього розв'язку. Така процедура може бути більш чи менш тісно пов'язана з часом. Однокрокові задачі, навпаки, характеризуються тим, що всі компоненти оптимального плану задачі визначаються водночас на останній ітерації (останньому кроці) алгоритму. Потрібно розрізняти ітераційність алгоритму і його багатокроковість. Наприклад, симплекс-метод розв'язування задач лінійного програмування є ітераційним, тобто у певний спосіб дістають допустимий план і в результаті деякої кількості ітерацій визначають оптимальний план. Тут виконуються ітерації (кроки) алгоритму симплексного методу, але це не можна інтерпретувати як багатокроковість економічного процесу (явища). Деякі задачі математичного програмування можна розглядати як одно- або багатокрокові залежно від способу їх розв'язання. Якщо задачу можна розв'язувати як однокрокову, то розв'язувати її як багатокрокову недоцільно, бо в такому разі для знаходження оптимального плану необхідно застосовувати складніші методи.

Задачі математичного програмування поділяють також на **дискретні** і **неперервні**. Дискретними називають задачі, в яких одна, кілька або всі змінні набувають лише дискретних значень. З-поміж них окремий тип становлять задачі, в яких одна або кілька змінних набувають цілочислових значень. Їх називають задачами цілочислового програмування. Якщо всі змінні можуть набувати будь-яких значень на деяких інтервалах числової вісі, то задача є неперервною.

Оскільки в економіко-математичних моделях залежності між показниками описані за допомогою функцій, то відповідно до їх виду всі вище згадані типи задач поділяють на **лінійні** та **нелінійні**. Якщо цільова функція та обмеження є лінійними, тобто містять змінні тільки у першому або нульовому степенях, то така задача є лінійною. В усіх інших випадках задача буде нелінійною.

Найпростішими з розглянутих типів є статичні, неперервні та лінійні задачі. Важливою перевагою таких задач є те, що для їх розв'язування розроблено універсальний метод, який називається симплексним методом, яким теоретично можна розв'язати кожен лінійний програмування. Для деяких типів лінійних задач, що мають особливу структуру, розробляють спеціальні методи розв'язання, які є ефективнішими. Наприклад, транспортну задачу можна розв'язати симплексним методом, але ефективнішими є спеціальні методи, наприклад, метод потенціалів.

Економічні та технологічні процеси, як правило, є нелінійними, стохастичними, розвиваються за умов невизначеності. Лінійні економіко-математичні моделі часто є неадекватними, тобто такими, що неточно описують процес, який досліджується, тому доводиться будувати стохастичні, динамічні, нелінійні моделі. Розв'язувати такі задачі набагато складніше, ніж лінійні, оскільки немає універсального методу їх розв'язання. Для окремих типів нелінійних задач розроблено спеціальні числові методи розв'язання. Проте слід зазначити, що на практиці застосовують, здебільшого, лінійні економіко-математичні моделі. Часто нелінійні залежності апроксимують

(наближають) до лінійних. Такий підхід є доволі ефективним.

У нелінійному програмуванні (залежно від функцій, які використовуються в економіко-математичній моделі) виокремлюють **опукле** та **квадратичне** програмування. Задача належить до опуклого програмування у тому разі, коли цільова функція вгнута, якщо вона мінімізується, та опукла, якщо вона максимізується, а всі обмеження — однотипні нерівності типу (\leq) або рівняння, в яких ліві частини є опуклими функціями, а праві частини сталими величинами. У разі обмежень типу (\geq) їх ліві частини мають бути вгнутими функціями. Тоді область допустимих планів є опуклою та існує глобальний, єдиний екстремум. Квадратичне програмування — якщо цільова функція квадратична, а обмеження лінійні.

Щойно було розглянуто лише основні типи задач математичного програмування. Можна також за різними ознаками виокремити й інші підтипи. Це особливо стосується задач лінійного, нелінійного і стохастичного програмування. Наприклад, як окремий тип розглядають **дробово-лінійне** програмування, коли обмеження є лійними, а цільова функція — дробово лінійна. Особливий тип становлять задачі теорії ігор, які широко застосовуються в ринковій економіці. Наведена вище класифікація задач використана для структурування курсу «Економіко – математичні методи та моделі».

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ВОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛИНИ І ЙОГО РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ

Мисквець Ірина Ярославівна

к.г.н., доцент, доцент кафедри екології

Мольчак Ярослав Олександрович

д.г.н., професор, професор кафедри екології

Луцький національний технічний університет

м. Луцьк, Україна

Вода, як особливо важливий природний ресурс, знаходить використання в усіх складових життя людини і сферах його діяльності. Соціально-економічні та екологічні вимоги при цьому як суспільства, так і довкілля повинні бути спрямовані на реалізацію заходів вдосконалення територіально-галузевої структури і технологій по водозабезпеченню територій [2].

Нині неможливо знайти таку галузь народного господарства, в якій можна було б використати повноцінний замінник води. Раціональне водокористування передбачає економне витрачання води у всіх галузях народного господарства на основі впровадження маловодних і безводних технологій, ширше використання нетрадиційних джерел водозабезпечення, оборотних систем і повторно-послідовного використання стічних вод.

Проблема раціонального використання водних ресурсів, як частина загальної проблеми носить багатоаспектний характер. Питання раціонального використання і охорони водних ресурсів дуже актуальні і для Волинського Полісся, де в свій час була проведена широкомасштабна осушувальна меліорація земель [2].

Осушення земель призвело до надмірного знищення ґрунтових вод і переосушення значної частини торфоболотних ґрунтів, на яких інтенсивно

розвивається вітрова ерозія, погіршуються гідрогеологічні умови і водогосподарський баланс території.

У цьому унікальному регіоні особлива увага, з точки зору скорочення водоспоживання та зменшення негативних наслідків для водних і земельних ресурсів, повинна приділятися удосконаленню водокористування на меліорованих площах, охороні і відтворенню водоресурсного потенціалу, тобто екологізації виробництва для забезпечення розвитку народногосподарського комплексу Волині.

Розвиток осушувальних меліорацій впливає на водність річок і якість води, що необхідно враховувати в прогнозах розвитку і розміщення продуктивних сил. За Трегобчуком В. М., меліорація (перш за все її гідротехнічні види) спрямована на покращення земельних ресурсів шляхом вкладу певної кількості додаткових засобів і праці. [3].

В результаті створюються оптимальні чи значно кращі, ніж до здійснення меліоративних заходів, умови для інтенсивного і в той же час гарантованого розвитку землеробства і тваринництва, залучення в сільськогосподарський оборот потенційно родючих, але не використовуваних внаслідок гострої недостачі або надлишку вологи земельних угідь, для підвищення і подальшого збереження її родючості і збільшення на цій основі виробництва продовольчої та аграрної сировини.

Чим далі, тим більше ми переконуємося в екологічній і економічній недоцільності широкомасштабного осушення природних ландшафтів на Поліссі та трансформації природного середовища внаслідок створення гігантських штучних водоймищ у лісостеповій та степовій зонах. Переконавшись у екологічній недоцільності осушення на великих площах заболочених рівнинних ландшафтів, у Німеччині вже приступили до їх ренатуралізації з метою відтворення порушеного екологічного балансу місцевості.

Основною причиною такого двозначного впливу людини на природу є недостатня оцінка складних міжекосистемних зв'язків у природі та недостатнє сподівання не лише первинного економічного ефекту запланованих змін у

навколишньому середовищі, але й можливих їх екологічних наслідків у екосистемах різних рівнів. [1].

Багаторічні дослідження показали, що осушення великої кількості боліт у басейнах річок може призвести до значного зменшення їх стоку, погіршення гідрологічного режиму територій, які осушуються, а це негативно позначиться на водогосподарському балансі всієї країни. Зокрема, виявлено, що після осушення і освоєння сільськогосподарських угідь у басейнах річок їх стік зменшився на 26-56%. [3].

На можливість зменшення стоку річок в результаті осушувальної меліорації вказували В. В. Докучаєв, С. Н. Нікітін, А. Д. Дубах, А. В. Огієвський, С. Ф. Пустовойт, Н. Н. Захаровська, С. М. Перехрест та інші. Окремі дослідники встановили обернене явище, що під впливом осушення стік річок збільшується (І. І. Желинський, Є. В. Окопов, А. Г. Булавко, В. Р. Будей). До вчених, які вважають, що меліорація не має суттєвого впливу на зміну річкового стоку, належать Н. О. Дрозд, К. А. Ключова, В. В. Романов і інші. Отже, не існує єдиної думки щодо впливу меліорації на зміну річкового стоку і його тимчасовий розподіл. Але експертна оцінка РВПС України НАН України показала, що осушення всіх перезволожених і заболочених земель Поліської низовини може призвести до перерозподілу внутрішньорічного стоку річок, збільшення їх водності у пору танення снігу і різкого зменшення в літній період. За даними розрахунків НДПГІМ, при осушувальній меліорації стік малих річок зменшується на 20-40%, а середніх і великих - не більше, ніж на 5%. Все це змінює і водно-ресурсний потенціал Волині.

Висновки. Раціональне водокористування й охорона природних вод у межах Волинського Полісся краще здійснювати на басейновому принципі, при якому за основу потрібно брати водозбірну площу водного об'єкту або групи річок, межі яких одночасно сполучаються із територіальними одиницями, зв'язаними з плануванням виробництва і використанням у промисловості, сільському господарстві або населенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левковська Л. В., Мандзик В. М., Митрофанова О. М. Теоретичні засади формування системи сталого водозабезпечення в умовах екологічних обмежень. Економіка природокористування і сталий розвиток. К.: ДУ ІСПСР НАН України. 2020. № 7 (26). С. 32-39.
2. Мольчак Я. О. Економічні важелі та стимули раціонального водокористування / Я. О. Мольчак, Л. М. Труш, І. Я. Мисковець // зб. Матеріалів Міжнар. наук.- практ. конф. молодих вчених «Економіко-екологічні проблеми сучасності у дослідженнях молодих науковців». Одеса: ОДЄУ, 2017. С. 65-67.
3. Полянський С. В. Екологічні проблеми меліорованих агроландшафтів Західного Полісся. Вісник НУВГП. Серія «Сільськогосподарські науки». 2014. Вип 1 (65). С.54-63

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

UDC 551.435.16

NEOICHOLOGICAL FRAMEWORK OF COASTAL HABITAT SHIFTS REPRESENTED BY BAHAMIAN DECAPOD BURROWS

Buynevich Ilya Val

PhD, Associate Professor

Kopcznski Karen

MS, Adjunct Faculty

Temple University, Philadelphia, USA

Sparacio Christopher

PhD student

University of Connecticut, Storrs, USA

Curran H. Allen

PhD, Professor

Smith College, Northampton, USA

Introduction: In coastal settings, the cumulative spatial and temporal impacts of burrowing, ichnofabric formation, and biodeposition by large crustaceans have been largely neglected at zoogeomorphic scales [1].

These traces also serve as important (paleo-)environmental and (paleo)hydrologic indicators, both vertical (tidal or groundwater level) and lateral (areal wetland or basin extent) [2-6]. To date, only few studies have addressed the comparative value of decapod ichnites generated by land crabs in carbonate settings [7, 8].

The aim of this paper is to introduce a general conceptual framework for burrows created by three crab species in the Bahama Archipelago, using examples from San Salvador Island (Fig. 1).

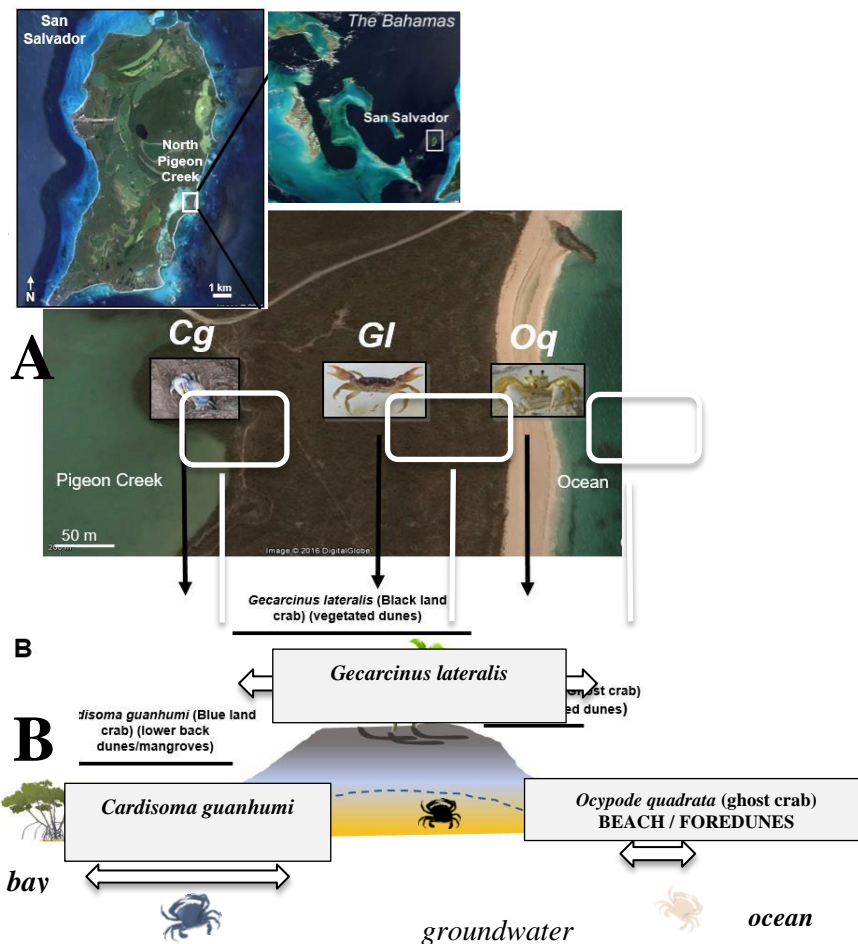

Figure 1. Study area location on San Salvador Island, Bahamas (insets at top) and land crab habitats: A) Photographs of three decapod species and their preferred biotopes in the Pigeon Creek area (see Fig. 1B for species acronym key); B) Schematic cross-section showing habitats, relative elevations, and general morphologies of decapod burrows.

Methodology: This work is based on neoichnological observations and measurements, photography, georadar images, and burrow casting. Since 2013, building on decades of research [3-6], the main effort was focused on San Salvador Island (Fig. 1A), with additional sites on Little Exuma and Eleuthera Islands.

Results and Summary: On most Bahamian Islands, three species of land crabs occupy distinct habitats: black-back land crab (*Gecarcinus lateralis*; *Gl*) prefers dunes, ghost crab (*Ocypode quadrata*; *Oc*) lives primarily along the beach, and the blue land crab (*Cardisoma guanhumi*; *Cg*) is closely connected with low-energy microtidal margins of lagoons and mangroves (Fig 1B). Recent research on San

Salvador allowed detailed characterization of biotope boundaries represented by the respective biogenic structures, which increase in size from *Gl* to *Oc* to *Cg*, respectively. Applications of non-invasive remote sensing and subsurface imaging methods (e.g., georadar) aided in augmenting traditional field efforts that are often destructive in nature [8-10].

Assessment of burrow distribution and association (ichnocoenosis [5, 6]) along insular habitats formed the basis for a simple conceptual model, with the three species as end members on a ternary diagram (Fig. 2). The benefit of such a framework is not only in its static comparative value, but also in a predictive “dynamic” context. For example, habitat shifts resulting from changes in water table, tidal inundation (e.g., related to sea-level changes), aeolian flux, or storm activity, can be all considered as forcings or perturbations leading to burrow overprinting. A recent intense storm (Hurricane Joaquin, 2015) provided sufficient sand on the upper beach for overtop deposition, with *Ocypode quadrata* invading the habitat otherwise dominated by *Gecarcinus lateralis* (Fig. 2; inset). Likewise, along low-energy margins, large supratidal burrow complexes of *Cardisoma guanhumi* may completely rework and mask the smaller burrows of other crustaceans, with a reverse trend predicting their move into intertidal habitats of *Uca speciosa* [3-8].

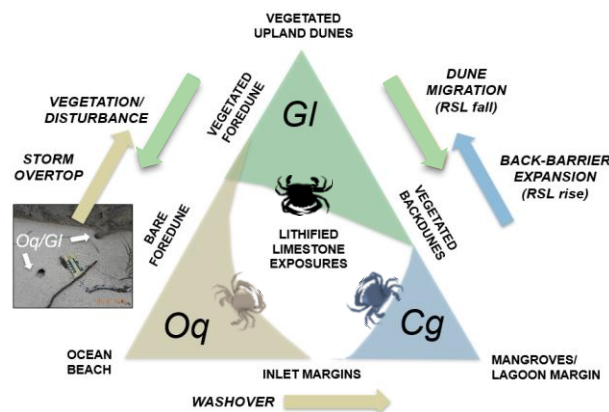

Figure 2. Conceptual model of three end-member habitats dominated by decapods with specific traces. Arrows show observed (post-Hurricane Joaquin, 2015) and predicted biotope shifts. These trends aid in forecasting ichnite overprinting, such as *Oq* in a *Gl* setting (photo inset).

See Figure 1 for preferred decapod habitat distribution.

Our study demonstrates the importance of pervasive zoogenic structures as integral components of (paleo)landscape studies. Such framework should be of use to paleoichnologists, geomorphologists, petroleum geologists (reservoir porosity/permeability), soil scientists (paleosols), and ecologists [4-6, 10-12]. Combined with other indicators, decapod traces have the potential to enhance pale environmental reconstruction and the predictive value of habitat shifts. Future efforts will include neoichnological field experiments to refine the proposed framework.

REFERENCES

1. Butler, D.R., 1995. Zoogeomorphology – Animals as geomorphic agents. Cambridge University Press, Cambridge, 240 p.
2. Hasiotis, S. T. and Honey, J. 2000. Paleocene continental deposits and crayfish burrows of the Laramide Basins in the Rocky Mountains: Paleohydrologic and Stratigraphic significance. *Journal of Sedimentary Research*, 70, 127-139.
3. Rodríguez-Tovar, F.J., Seike, K. & Curran, H.A. 2014. Characteristics, distribution patterns, and implications for ichnology of modern burrows of *Uca (Leptuca) speciosa*, San Salvador Island, Bahamas. *Journal of Crustacean Biology*, 34, 565-572.
4. Seike, K. and Curran, H.A., 2014. Burrow morphology of the land crab *Gecarcinus lateralis* and the ghost crab *Ocypode quadrata* on San Salvador Island, The Bahamas: comparisons and palaeoenvironmental implications. *Spanish Journal of Palaeontology*, 29, 61-70.
5. Curran H.A., 2007. Ichnofacies, ichnocoenoses, and Ichnofabrics of Quaternary shallow-marine to dunal tropical carbonates: a model and implications. In Miller (ed.), W. Trace Fossils: Concepts, Problems, Prospects, Elsevier, pp. 232-247.
6. Curran, H.A. and A. J. Martin, 2003, Complex decapod burrows an ecological relationships in modern and Pleistocene intertidal carbonate environments, San Salvador Island, Bahamas: Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 192, 229-245.
7. Sparacio, C.A., Buynevich, I.V., Curran, H.A., and Koczniski, K.A.,

2020. Morphometry of blue land crab (*Cardisoma guanhumi*) burrows: ichnological context and paleoenvironmental implications. *PALAIOS*, 35, 461-469.

8. Kopcinski, K.A., Buynevich, I.V., Curran, H.A., Caris, J., and Nyquist, J.E., 2017. Imaging bioturbation in supratidal carbonates: non-invasive field techniques enhance neoichnological and zoogeomorphological research, San Salvador, the Bahamas. *Bollettino della Società Paleontologica Italiana*, 56, 289-297.

9. Buynevich, I.V., Savarese, M., Curran, H.A., Bitinas, A., Glumac, B., Pupienis, D., Kopcinski, K.A., Dobrotin, N., Gnivecki, P.L., Park Boush, L.E., and Damušytė, A., 2017. Sand incursion into temperate (Lithuania) and tropical (the Bahamas) maritime vegetation: georadar visualization of target-rich aeolian lithosomes. *Estuarine, Coastal, and Shelf Science*, 195, 69-75.

10. Buynevich, I.V., Curran, H.A., Wiest, L.A., Bentley, A.P.K., Kadurin, S.V., Seminack, C.T., Savarese, M., Bustos, D., Glumac, B., and Losev, I.A., 2014. Near-surface imaging (GPR) of biogenic structures in siliciclastic, carbonate, and gypsum dunes. In Hembree, D.I., Platt, B.F., and Smith, J.J., (eds.), *Experimental Approaches to Understanding Fossil Organisms: Lessons from the Living*, Springer, Dordrecht, The Netherlands, pp. 405-418.

11. Hembree, D.I. 2016. Using experimental neoichnology and quantitative analyses to improve the interpretation of continental trace fossils. *Ichnos*, 23, 262-297.

12. Zonneveld, J.P. 2016. Applications of experimental neoichnology to paleobiological and evolutionary problems. *PALAIOS*, 31, 275–279.

**PROSPECTS OF NATURAL HYDROGEN AND LIVING WATER
ACCUMULATION DETECTING IN THE UNITED ARAB EMIRATES BY
RESULTS OF SATELLITE IMAGES FREQUENCY
RESONANCE PROCESSING**

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor
Institute of Applied Problems of Ecology
Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor
Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. In connection with the intention of the world community to switch for carbon-free energy, the world's leading energy companies began to pay attention to renewable energy sources, as well as hydrogen, which can become an environmentally friendly fuel of the future. In particular, in [1, 4] information is provided on the intentions of some oil companies in the world to engage in the production of "green" hydrogen using renewable energy sources. In some articles it is proposed to search for large oil deposits, guided by the abiogenic theory of its genesis, and also to start searching for natural hydrogen deposits. The author of article [3] states the following: "Deep flows of hydrogen and methane are an objective reality, confirmed by instrumental measurements ..." [3, p. 305]; "... modern science greatly underestimates the scale of deep degassing of methane and hydrogen" [3, p. 312].

Recently, a significant number of experimental research has been carried out with direct-prospecting methods [5-6] using in order to search for accumulations of natural hydrogen, living (healing) and geothermal water. Studies have shown that hydrogen and healing water are present in basalt volcanic complexes, the upper edges of which are located at depths accessible for drilling. The results of investigation for an assessment of the prospects for detecting accumulations of natural hydrogen and living (healing) water on the United Arab Emirates territory are given in this paper.

The direct-prospecting technology was also tested at the location of one of the drilled wells within the Jebel Ali gas field.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [5-6]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [5-11].

Unlike classical geophysical methods, the used technology make it possible in each specific case to fill the cross-section under study with the complexes of sedimentary, metamorphic and igneous rocks, present in it, as well as to determine in the first approximation (and refine at the stages of detailing) the intervals of the cross-section that are promising for the detection of combustible and ore minerals, immediately, in the process of measurements (registration of signals) by the developed instrumentation and measuring devices (i.e. without additional stages of modeling and geological interpretation of the instrumental measurements results). In this article, as well as in other published materials [4-10], the emphasis is mainly on the presentation of measurement results.

Processing results. To conduct a reconnaissance survey of the UAE territory, the satellite image in Fig. 1a was used.

During frequency-resonance processing of the entire image in Fig. 1a, signals (responses) from oil, condensate, gas, amber, carbon dioxide, phosphorus (white), oil shale, hydrogen, living water, dead water (of low intensity), potassium magnesium salt, sodium chloride salt (of low intensity) were registered. No responses from diamonds, graphite, lonsdaleite were recorded.

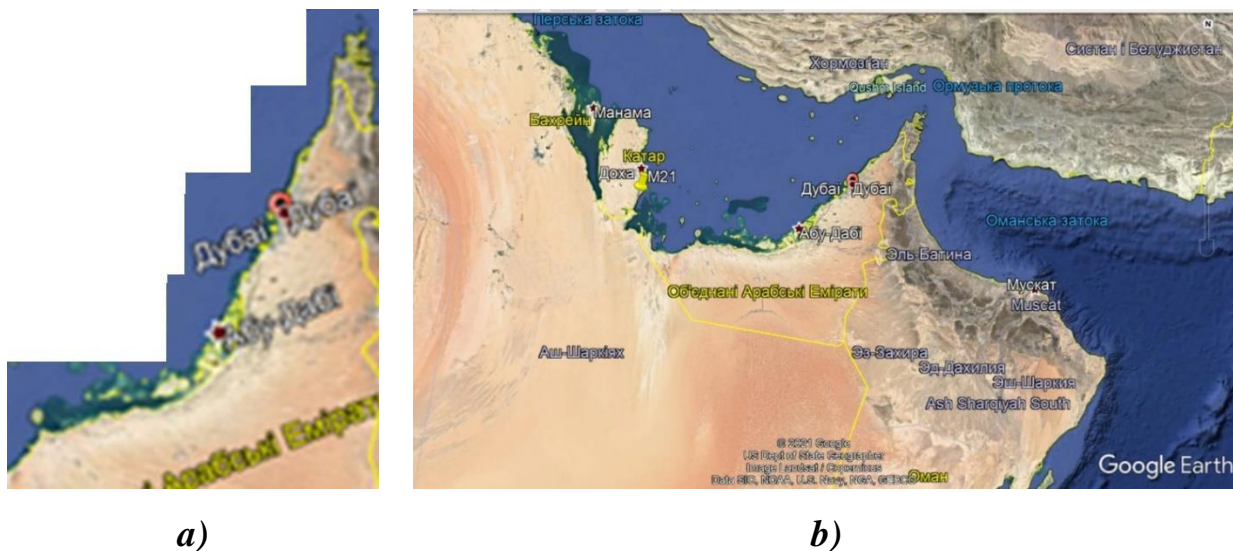

Fig. 1. Satellite images of the UAE (a) and the Persian Gulf (b).

During processing, signals from 1-6, 7th (limestones), 8th (dolomites), 9th (marls) and 10th (siliceous) groups of sedimentary rocks, as well as 6th (gabbro and basalts) group of igneous rocks were recorded.

By scanning the cross-section from the surface, step 1 m, responses from basalts were recorded from 600 m.

When scanning the bottom half of the image in Fig. 1a (from the surface, step 1 m), the upper edge of the basalts was determined at a depth of 550 m.

When scanning the upper half of the image in Fig. 1a (from the surface, step 1 m), the upper edge of the basalts was determined at a depth of 650 m.

By scanning the cross-section of the entire image in Fig. 1a (from the surface, step 1 m), signals from living water began to be recorded from 1300 m. During scanning the lower half of the image in Fig. 1a, responses from living water began to be recorded from 700 m, and in the upper half – from 950 m.

At the 0 m surface from the upper part of cross-section, responses from

hydrogen, phosphorus, gas (methane), and carbon dioxide were recorded, which indicates of their migration into the atmosphere.

Main conclusions. The results of a promptly conducted reconnaissance survey of the UAE territory allow us to conclude **that in southern and northern parts of the country, accumulations (deposits) of natural hydrogen and living (healing) water can be detected and localized during detailed (areal) processing of satellite images.**

Brief comments. The results of experimental studies carried out at sites of hydrogen production and drilling wells, as well as at areas of visible hydrogen degassing in different regions, allow us to state the following.

1. In the areas of basalt volcano's location (including Moon) with roots at different depths, signals at hydrogen frequencies from the surface are almost always recorded.

2. Responses from hydrogen are recorded when cross-section scanning practically from the upper edges of basaltic volcanoes to their roots. This feature makes it possible to suggest that basalt volcanoes are a kind of channels through which active migration of hydrogen occurs to upper horizons of cross-section and further into the atmosphere.

3. In some types of basalt volcanoes at a depth of 68 km, deep water (living) is synthesized. Hydrogen-rich water is healing and can be used for wellness purposes. It is advisable to note once again that all surveyed zones and sites of longevity on Earth are located within (contours) of basalt volcanoes, in which water synthesized at a depth of 68 km migrates to the surface and is used for water supply and drinking.

4. Hydrogen deposits can be formed by basaltic volcanoes in sealed reservoirs adjacent to basalts. The Mali hydrogen production site is located outside the contour of the basalt volcano; the hydrogen responses were recorded from the marl at well site. On the island of long-livers Ikaria, as well as on the local survey site in the Carpathians, signals from hydrogen were obtained from dolomites.

5. Hydrogen deposits formed near basalt volcanoes in different types of reservoirs can be promptly discovered and localized during areal exploration using

methods of satellite images and photographs frequency-resonance processing.

6. The problem of studying reservoirs in crystalline rocks (including basalts) deserves attention. Direct-prospecting technology can also be used for this purpose.

Jebel Ali gas field (UAE). The document on site [2] provides information on the discovery in the UAE of a large gas field Jebel Ali on the border between Abu Dhabi and Dubai. In this regard, the authors conducted experimental studies with the goal of an integrated assessment of the prospects for commercial fluid inflows (oil, gas) obtaining at a local well drilling site.

The used for processing a photograph of the location of one of the wells is shown in Fig. 2. Figure 3 shows a satellite image of UAE, within which the Jebel Ali gas field is located. The authors do not have information about the field location of this image.

During the frequency-resonance processing of a photograph of a well location site (Fig. 2), responses were recorded from the surface at the frequencies of oil (weak), condensate (stronger), gas (intensive), amber and oil shale. No signals were received from gas hydrates, ice, coal, anthracite, hydrogen, brown coal, potassium-magnesium salts, water; from “dead” water responses are recorded. Responses from 1-6 groups of sedimentary rocks were recorded; signals from igneous rocks were absent.

By fixing responses from the 2nd group of sedimentary rocks at various depths (50, 150, 250, 350, 450, 550, 470 km), the root of the channel (volcano), filled with sedimentary rocks of 1-6 groups, was recorded at a depth of 470 km.

By scanning the cross-section from the surface, with steps of 10 and 50 cm, responses at gas frequencies were recorded from the following cross-section intervals: 1) 480-775 m; 2) 880-950 m; transition to a step of 1 m from 1 km, 3) 1550-(intensive)-2100 m; 4) 4730-5500-(intensive)-5770 m; 5) 9375-(9600-intensive)-10250 m; transition to a step of 5 m, 6) 11550-14380 m (up to 15 km traced).

On a surface of 57 km, signals from oil (very weak), condensate, gas and amber were recorded.

On the surface of 59 km there were no responses from the water, but from the “dead” water the responses were recorded. And already on surface 59.1 there were no responses from “dead” water either.

Some comments. 1. The conducted experimental studies are of reconnaissance character. Intense responses at gas frequencies were recorded at the well location, and by the cross-section scanning up to 15 km 6 intervals were revealed, within which gas deposits could be located. These results once again demonstrate the operability of the frequency-resonance technology of satellite images and photographs processing in order to search for and localize hydrocarbon accumulations in cross-section.

Fig. 2. An aerial view of the Jebel Ali gas field.

Fig. 3. Satellite image of the UAE territory, within which the Jebel Ali gas field is located.

Fig. 4. A fragment of a satellite image for processing in reconnaissance mode.

2. To detect local areas of possible hydrocarbons accumulation within large blocks, it is necessary to conduct areal studies of detailed character.

3. Information messages about the field emphasize that gas will be produced from shallow depths of the cross-section. During cross-section scanning, the promising for gas intervals (with intense responses at gas frequencies) are highlighted and in deep-lying horizons of the cross-section. In this regard, it can be assumed that the total gas volumes in an open gas field may be significantly higher than declared.

4. Fixation of the root of the channel (volcano), filled with sedimentary rocks at a depth of 470 km, shows that the well is most likely located in the central zone of the discovered channel.

5. The results of testing and practical application of mobile technology indicate that within volcanoes, filled with sedimentary rocks, signals (responses) are almost

always recorded at the resonant frequencies of hydrocarbons. In very many cases, responses at amber frequencies are also recorded in the contours of such channels.

6. At the survey site, additional facts were also obtained indicating about the oil, condensate, gas and amber generation at a depth of 57 km.

Additional experiments. Information materials on sites indicate that Jebel Ali gas field is located between Saih As Sidirah and Jebel Ali. Based on this information, a satellite image of the UAE territory, located between these points was prepared for additional processing (Fig. 4).

During the frequency-resonance processing of a satellite image of a site (Fig. 4), responses were recorded from the surface at the frequencies of oil (weak), condensate (stronger), gas (intensive), amber, oil shale (weak), coal (very weak) and anthracite (very weak). No signals were received from gas hydrates, ice, hydrogen, brown coal, potassium magnesium salts, water; from “dead” water responses are recorded.

Responses from 1-6 groups of sedimentary rocks were recorded; signals from igneous rocks were absent.

By fixing responses from the 2nd group of sedimentary rocks at various depths (50, 150, 250, 350, 450, 550, 470 km), the root of the channel (volcano) filled with rocks of groups 1-6 was recorded at a depth of 470 km.

By scanning the cross-section on the survey area in the depth interval 0.5-15.0 km, the responses at the resonant frequencies of the gas were obtained from 9 intervals of the cross-section.

Conclusion. The survey of the UAE territory in the reconnaissance mode showed that in the southern and northern parts of the country, accumulations (deposits) of natural hydrogen and living (healing) water can be detected and localized during detailed (areal) processing of satellite images. So, in the north of the UAE, the upper edge of basalt volcanoes was recorded at a depth of 650 m, and signals from living water - at 950 m. In the south of the country, the values of these parameters of the cross-section are 550 m and 700 m, respectively.

The results of reconnaissance studies also indicate the processes of migration

of hydrogen, phosphorus, methane and carbon dioxide into the atmosphere within certain areas of the UAE.

The direct-prospecting technology was also tested at the location of one of the drilled wells within the Jebel Ali gas field. By scanning the cross-section with different steps, from the surface up to 15 km, on the field 6 intervals were identified that are promising for gas-bearing layers searching, when conducting a detailed survey.

REFERENCES

1. Eni and Enel Partner on Green Hydrogen. https://www.rigzone.com/news/eni_and_enel_partner_on_green_hydrogen-3-dec-2020-164012-article/?utm_campaign=DAILY_2020_12_04&utm_source=GLOBAL_ENG&utm_medium=EM_NW_F6
2. Jebel Ali gas reservoir discovery the 'largest in 15 years'. <https://www.thenational.ae/business/energy/jebel-ali-gas-reservoir-discovery-the-largest-in-15-years-1.973533>
3. Syvorotkin V.L. Twenty-Five Years of the Hydrogen Theory of Ozone Depletion, or an Alternative to the Montreal Protocol. Space and Time. - 2015. - No. 3 (21). - S. 345-357. Fixed network address: 2226-7271provr_st3-21.2015.92 (in Russian)
4. The new fuel to come from Saudi Arabia <https://www.bbc.com/future/article/20201112-the-green-hydrogen-revolution-in-renewable-energy>.
5. Yakymchuk N.A., Korchagin I.N., Bakhmutov V.G., Solovjev V.D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. Geoinformatika, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).
6. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen

accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

7. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

8 Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian)

9. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. About efficiency of geological-geophysical exploration for oil and gas: comments and suggestions // Modern research in world science. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 689-698. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-28-30-11-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

10. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Mobile methods of satellite images and photo images frequency-resonance processing: results of additional testing on offshore drilling sites. Publisher agency: Proceedings of the 1st International Scientific Conference «Research Reviews» (December 26-27, 2022). Prague, Czech Republic, 2022. P. 14-35. ISBN 978-3-3302-5670-5 DOI 10.5281/zenodo.7489910 <https://ojs.publisher.agency/index.php/RR/issue/view/12/34>

11. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Mobile methods of frequency-resonance processing of satellite images and photo images: results of testing on offshore drilling sites. Proceedings of the 1st International Scientific Conference «Theoretical Hypotheses and Empirical results» (October 04-06, 2022). Oslo, Norway, 2022. P. 141-184. <https://ojs.publisher.agency/index.php/THIR/issue/view/1>

**RESULTS OF APPROBATION OF DIRECT-PROSPECTING
TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES AND PHOTOGRAPHS
FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING ON LOCAL
AREAS IN UKRAINE**

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,
Institute of Applied Problems of Ecology
Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor
Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. In 2019-2022, the mobile direct-prospecting technology of satellite images and photographs frequency-resonance processing [1] was tested at local sites and large areas in various regions of the globe, as well as on the territory of Ukraine [1-5]. The theses present the results of the mobile methods application for the reconnaissance survey of local sites and areas in different regions of Ukraine in order to assess the feasibility of carrying out within them the detailed prospecting for combustible and ore minerals.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [1-2]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section,

existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [1-7].

In the process of performing experimental studies of a reconnaissance or detailed nature (carrying out instrumental measurements!) within the blocks and areas of the survey, the following sequence of procedures (graphs) for processing an individual satellite image (or its local fragment) is used.

1. The procedure for fixing responses (signals) from the surface at the frequencies of the following set of substances: oil, condensate, gas, amber, bacteria (methane-oxidizing bacteria, the populations of which are analyzed in the method of microbiological exploration for oil and gas by MicroPro GmbH), oil shale, gas hydrates, ice, coal, anthracite, hydrogen, living (deep) water, dead water, diamonds, potassium magnesium salt, sodium chloride salt.

2. Graph of registration of responses from the groups of sedimentary, metamorphic and igneous rocks that make up the cross-section.

3. Procedure for determining the presence in survey area of deep channels (volcanoes), filled with various groups of rocks; assessment of depths of the roots of volcanoes location.

5. Graph for determining groups of rocks (or individual samples of groups), from which signals are recorded at frequencies of oil, condensate, gas and water (deep, live).

6. The procedure for recording responses of oil, condensate, gas and phosphorus at the surface (depth) of 57 km - the boundary of the synthesis of hydrocarbons and amber in deep channels (volcanoes), filled with certain groups of rocks.

7. Graph of signals registration from water (deep, live) on the surfaces of 11, 46, 57, 68 km - the predicted boundaries of water synthesis in volcanoes of a certain type.

8. The procedure for scanning a cross-section with different steps from the

surface up to 15 km to determine the depth intervals, within which responses are recorded at the resonant frequencies of oil, condensate, and gas. Refinement of the depths of location of the most promising for hydrocarbons intervals of cross-section during additional scanning with a finer step.

9. Graph for assessing the depth of the upper boundary (edge) of basalts, as well as the depths of the beginning of fixing responses at the resonant frequencies of hydrogen and living (healing) water from basalts. It is implemented in case of fixing responses from the 6th group of igneous rocks (basalts) on the surveyed area.

10. Procedure for determining the depths of occurrence of the upper edge of kimberlites, as well as the depth interval within which responses at diamond frequencies are recorded. It is implemented when establishing the presence of signals from the 11th group of igneous rocks (kimberlites) in the survey area.

Taking into account the reconnaissance nature of the studies performed, the described set of separate procedures for processing satellite images and photographs was not implemented in full in all surveyed areas.

Results of local areas survey. Figure 1 shows satellite images of 6 local areas in different regions of Ukraine, during frequency-resonance processing of which a limited set of instrumental measurement procedures was performed. These materials are included in this thesis, since it is expedient to carry out detailed prospecting within these areas.

The site in the area of Rudky settlements (Sambir district, Lviv region, Fig. 1a). The survey area is located in the region of positive heat flow anomaly. During frequency-resonance processing of the satellite image of the site (Fig. 1a), responses were registered at the frequencies of oil, gas condensate, gas, lonsdaleite, and potassium-magnesium salts. The presence of a volcanic complex with a root at a depth of 723 km, filled with the 7th group of igneous (ultramafic) rocks, was established. Responses at the frequencies of oil, gas condensate, and gas were registered on the surface of the hydrocarbons synthesis 57 km.

Areas in the districts of settlements Zhirychi (Volyn region, Fig. 1b), Rafalivka (Rivno region, Fig. 1c), Kurchytsia (Zhytomyr region, Fig. 1d), Viytivtsi

(*Vinnitsia region, Fig. 1d*), *Chemerpil (Kirovohrad region, (Fig.1e)*). At all sites, by instrumental measurements from the surface responses were recorded at the frequencies of hydrogen, living water, and the 6th (basalts) group of igneous rocks. The root of the basalt volcano was fixed at a depth of 98 km, and from the interval of 99-723 km, responses were received from 10-th group of sedimentary (siliceous) rocks.

Fig. 1. Satellite images of areas of reconnaissance survey using direct-prospecting methods in various regions of Ukraine.

Examination of areas with heat flow anomalies. Satellite images of two zones with increased values of heat flow in the Carpathian region are presented in Figs. 2 and 3. The coordinates of the markers position within these zones are provided by corresponding member of National Academy of Sciences of Ukraine R.I. Kutas. The results of the instrumental measurements are summarized as follows.

Survey area in the north. During frequency-resonance processing of a local image fragment in the area of point (Fig. 2, small rectangle, marker - 49°00'N, 24°00'E), only signals from the 7th (limestone) group of sedimentary rocks were registered. The root of the limestone volcano is recorded at a depth of 470 km. From the interval 470-996 km, responses from "old" granites were received. Of all

limestone samples, signals were recorded only from the left-sided ones (with reverse polarization).

Signals at the frequencies of oil, condensate, gas, methane-oxidizing bacteria, phosphorus (yellow) were also received from the surface. On the surface of 0 m from the upper part of cross-section, responses from gas and phosphorus (yellow) were obtained, which indicates of their migration into atmosphere.

At the 57-km HC synthesis surface, responses from oil, condensate, gas, living water, phosphorus (of weak intensity) were received. Signal of dead water were recorded at a depth of 59 km.

When processing the entire image (Fig. 2, large rectangle), signals of oil, condensate, gas, amber, methane-oxidizing bacteria, phosphorus (red, brown, yellow), oil shale, gas hydrates, ice, anthracite, hydrogen, hydrogen bacteria, living water, deep basalts, lonsdaleite were registered from the surface.

Responses from dead water were obtained at depths of 13, 48, 59, and 71 km, and from living water at depths of 11, 46, 57, and 69 km. On the surface, signals were fixed from the 1st-6th and 7th (limestones) groups of sedimentary rocks, and of 6th (basalts), 6A (dolerites and andesites), 6B (lamproites), 7th (ultramafic), 8, 9, 10, 14, 15, 16 groups of magmatic groups.

The roots of the following volcanoes were determined by recording responses at different depths: the 7th group of igneous (ultramafic) rocks - 99 km; 7th sedimentary group - 470 km; basalts - 723 km; granites - 996 km. From the interval 99-723 km responses from siliceous rocks was obtained.

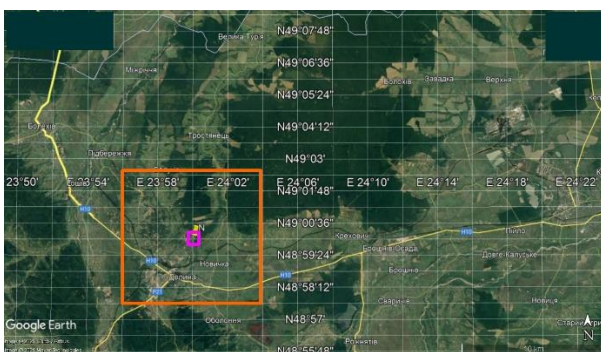

Fig. 2. Satellite image of the territory in of the northern part of Carpathian region.

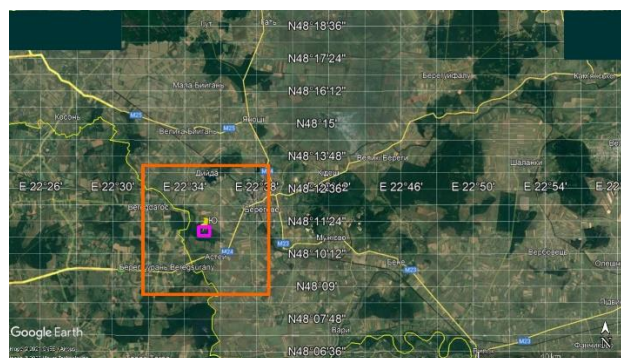

Fig. 3. Satellite image of the territory in the southern part of Carpathian region.

On the surface of 57 km, responses from oil, condensate, gas and amber, as well as phosphorus (red and yellow) were received, and at a depth of 11 km – from oil, condensate and gas, signals from amber were not received. Signals of carbon dioxide at a depth of 13 km were absent.

On the surface of 0 m from the upper part of cross-section, responses from gas, carbon dioxide and phosphorus (yellow and red) were obtained, which indicates their migration into the atmosphere.

Survey area in the south. During frequency-resonance processing of a local fragment of the image in the area of the point (Fig. 3, small rectangle, marker 48°11'N, 22°35'E), signals from phosphorus (red), hydrogen, hydrogen bacteria, living water and basalts were recorded from the surface. The root of the basaltic volcano was determined at a depth of 470 km, and from the interval of 470-996 km responses from "old" granites was obtained. The upper edge of the basalts was recorded by scanning with a step of 50 cm at a depth of 450 m (signals were traced with different steps up to 20 km). When analyzing samples of basalts and gabbro's, signals were obtained only from the left-hand ones (with reverse polarization).

Signals from living water was registered only at a depth of 68 km; there were no signals at depths of 11, 46, 57, and 69 km.

On the surface of 0 m from the upper part of cross-section, responses of hydrogen and phosphorus (red) were obtained, which indicates of their migration into atmosphere.

At a depth of 450 m from the upper part of cross-section, responses from 1-6 groups of sedimentary rocks were received, signals from hydrogen and living water were absent. By scanning cross-section from 450 m, step 5 cm, responses of living water began to be recorded from 481 m, and of hydrogen - from 463 m. In the interval 0-450 m, signals from hydrogen were not received during scanning.

When processing the satellite image in the large rectangle in Fig. 3 signals were recorded of oil, condensate, gas, carbon dioxide, methane-oxidizing bacteria, phosphorus (black, brown, red, white, yellow), oil shale, gas hydrates, hydrogen, living water, ice, mercury, gold, coesite, lonsdaleite (of weak intensity), potassium

magnesium salt. Registered signals from salt, sedimentary rocks of 1-6 groups, 1st (young granites), 2nd, 3rd, 5th, 6th (basalts), 7th (ultramafic), 8th, 9th, 10th, 15th, 16 magmatic groups.

The root of the volcano of 1-6 groups of sedimentary rocks was recorded at a depth of 99 km, basalts and ultramafic rocks - at 470 km, salt - at 723 km, granites at 996 km. From the interval 99-723 km responses from siliceous rocks was obtained.

On the surface of 0 m from the upper part of cross-section, responses of hydrogen and phosphorus (all colors) were obtained, which indicates of their migration into the atmosphere. At a depth of 57 km, responses of oil, condensate, gas, amber, phosphorus (brown, black, yellow) were recorded.

On the surface of 11 km, signals from oil (of weak intensity), condensate, gas and phosphorus (yellow) were recorded. Responses of living water was obtained at depths of 11 km, 57 km (of weak intensity) and 68 km.

Brief comments and conclusion. The results of the experimental reconnaissance studies carried out in order to test the mobile direct-prospecting technology replenish database of surveyed areas and sites on the territory of Ukraine, promising for detailed prospecting for ore and combustible minerals, oil, gas and natural hydrogen, including.

Within 7 sites out of 8 surveyed from the surface, signals were recorded at the frequencies of the 6th group (basalts) of igneous rocks, hydrogen and living water. In two areas in the Carpathians, the fact of hydrogen and phosphorus migration into atmosphere have been established by instrumental measurements. The additional data of basalt volcanoes with hydrogen and living water in various regions of Earth and Ukraine are given in [6, 7].

In the northern and southern areas in the Carpathians, evidence was obtained of a possible synthesis of oil, condensate and gas at the surface of 11 km.

Instrumental measurements within two survey areas allow us to formulate the assumption that in the rock groups that make up cross-section with samples of reverse polarization (left-handed), the distribution of charges can contribute to an increase in temperature in the area of their location, and, consequently, to heat flow.

In conclusion, we note that the super-mobile direct-prospecting technology of satellite images frequency-resonance processing and the method developed with its use for the integral assessment of the prospects for oil and gas potential (ore content, water content) of large prospecting blocks and local areas provides an opportunity to significantly speed up and optimize the exploration process for various types of minerals, as well as to minimize the financial costs of its implementation.

REFERENCES

1. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

2. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

3. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

4. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian)

5. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. About efficiency of geological-geophysical exploration for oil and gas: comments and suggestions // Modern research in world science. Proceedings of the 9th International scientific and practical

conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 689-698. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-28-30-11-2022-lviv-ukrayina-arhiv/25>.

6. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water on the Ukraine territory // Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 310-318. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>.

7. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water in various regions of Earth // Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 319-328. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

АНАЛІЗ ОБВОДНЕННЯ НАФТОВИХ РОДОВИЩ З ВИКОРИСТАННЯМ ФІЛЬТРАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ПЛАСТІВ-КОЛЕКТОРІВ

Федак Ігор Орестович

Коваль Ярослав Миколайович

к. г. н., доценти

Івано-Франківський національний технічний університет

нафти і газу,

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ

На пізній стадії розробки нафтових родовищ одним із головних завдань є прогнозування процесу обводнення. В умовах витіснення нафти водою, геологічні умови залягання нафти та її властивості значно впливають на характер обводнення. Ділянки з підвищеною проникністю та лінзи в тілі пласта обводнюються в першу чергу. У потужних пластах-колекторах, що підстилаються підшовною водою, створюються сприятливі умови для поступового підйому водонафтового контакту, однак трапляються випадки утворення конусів обводнення. Значна нерівномірність обводнення характерна для горизонтів із в'язкою нафтою та значною неоднорідністю мінерального складу скелету породи. Для оцінки характеру обводнення пропонується використовувати фільтраційно-ємнісні моделі, побудовані за геофізичними даними.

Мета роботи.

Метою даної роботи є удосконалення методологічних основ розрахунку і побудови детальних фільтраційних моделей продуктивних пачок нафтових родовищ за даними геофізичних досліджень свердловин з метою аналізу обводнення пластів-колекторів на пізньому етапі їх експлуатації.

Матеріали і методи.

Родовище, на основі геологічних, геофізичних і промислових даних якого проводились дослідження, характеризується пізньою стадією розробки та

доволі добре вивченою структурою продуктивних пачок великим об'ємом розвідувального та експлуатаційного буріння. Дане родовище знаходиться на північно-східному схилі Українських Карпат у внутрішній зоні Передкарпатського прогину. Таке розташування багато в чому визначає його геологічну будову, літологічний склад осадових порід (породи представлені пісковиками з прошарками алевролітів, чорних аргілітів, кремнистих вапняків і кремнів) та генезис вуглеводневих покладів, що, як зазначалося вище, має визначальний вплив на характер обводнення продуктивних прошарків. Наявність множинних зон літологічного заміщення та розривних порушень ще більше ускладнює ситуацію та робить завдання аналізу характеру обводнення продуктивних інтервалів практично не вирішуваним без вивчення характеру розподілу фільтраційних властивостей окремих прошарків у межах родовища. Для цієї мети використано фільтраційну модель, яка побудована на основі проведеної ідентифікації порід за структурою порового простору та оптимально відповідає геофізичній і гідродинамічній інформації.

Результати і обговорення.

Використання емпіричних рівнянь залежностей геофізичних та петрофізичних параметрів з коефіцієнтом абсолютної та фазової проникності без локального налаштування на конкретні продуктивні відклади призводить до великої відносної похибки при визначенні коефіцієнта проникності. Цей факт здебільшого і унеможлиблює ефективне застосування геофізичних методів для визначення коефіцієнта проникності. Проведені дослідження дозволили виявити основні причини цього явища.

Основним чинником, який визначає проникність пористої породи, є структура порового простору. Тип структури порового простору обумовлений складним співвідношенням таких структурних чинників, як розмір пор та їх форма, шляхи з'єднання між порами, властивості стінок пор, співвідношення розмірів пор, середній діаметр пор тощо.

Складність практичного визначення структурних та геометричних параметрів для опису властивостей порід-колекторів дає можливість

скористатися тільки інтегральними параметрами для їхньої оцінки. До інтегральних параметрів опису структури порового простору, які задовольняють у першому наближенні уявлення про механіку суцільних середовищ, відносять відкрити і закрити пористості, а також ефективну пористість, яка описує зв'язок структури порового простору з флюїдом, що визначається за геофізичними дослідженнями або в лабораторних умовах. Визначення інших параметрів структури порового простору на сьогоднішній день зведено до мінімуму. Таким чином, використання інтегральних характеристик для опису властивостей колектора призводить до значних похибок при використанні емпіричних залежностей фільтраційних і колекторських властивостей. Для зменшення похибки визначення коефіцієнта проникності основні напрями досліджень слід спрямувати на розробку методик визначення проникності, які використовують комплекс геофізичних даних та технологічні схеми ідентифікації геолого-промислових об'єктів за ознаками геометрії та структури порового простору на основі використання геофізичних досліджень у свердловинах.

У роботі [1] розглянуто комплексний геофізичний параметр, який дозволяє із загальної сукупності виділити зразки гірських порід з однаковою структурою порового простору.

Залежність K_{np} від K_n в узагальненому вигляді можна представити наступним чином:

$$K_{np} = f(C_j, K_n, \rho_n, D_p(\Delta_\gamma, \Delta_{ny})) \quad (1)$$

де C_j – коефіцієнти рівняння, обумовлені структурою порового простору гірської породи ($j=1,2,\dots,n$); K_n – коефіцієнт пористості; ρ_n – питомий електричний опір пласта; D_p – комплексний параметр, який розраховують на основі радіоактивних властивостей гірської породи.

Багато нафтових та газових родовищ України відносяться до багатопластових, і, враховуючи дослідження О. О. Ханіна [2], рівняння для багатопластової продуктивної пачки запишеться наступним чином:

$$K_{np}^{\Sigma} = \sum_{i=1}^N 2\pi r H_i \cdot f(C_j, K_{ni}, \rho_{ni}, D_{pi}(\Delta I_{\gamma}, \Delta I_{ny})) / \sum_{i=1}^N 2\pi r H_i \quad (2)$$

де H_i – товщина пропластка в продуктивній пачці; N – кількість пропластків за геофізичними даними; K_{ni} , ρ_{ni} , D_{pi} – відповідні параметри пласта за геофізичними даними. Для визначення коефіцієнтів рівняння C_j нами використано результати інтерпретації кривих відновлення тиску. Гідродинамічні дослідження свердловин є найбільш об'єктивною інформацією про фільтраційні властивості продуктивної пачки. Для побудови деталізованої фільтраційної моделі цієї інформації недостатньо, а для налаштування алгоритму з визначення коефіцієнтів C_j цілком достатньо.

Складено функціонал, розв'язання якого дає змогу визначати коефіцієнти C_j рівняння (1):

$$F(x) = \left| \sum_{i=1}^m (Q_i^{\phi} - Q_i^p) \right| \rightarrow \min \quad (3)$$

де Q^{ϕ} – фактичний дебіт свердловини до її зупинки для проведення гідродинамічних досліджень; Q^p – розрахований дебіт за результатами визначення K_{np}^{Σ} ; m – кількість свердловин або інтервалів, де проведені гідродинамічні дослідження. Розрахункове значення Q^p визначається за відомою формулою Дюпюї, яка записується наступним чином:

$$Q_p = \frac{2\pi K_{np}^{\Sigma} H (P_{nl} - P_s)}{e\mu \ln R_k / r + c} \quad (4)$$

де μ – динамічна в'язкість рідини; P_{nl} – пластовий тиск; P_s – тиск на вибої свердловини; R – радіус контуру живлення; r – радіус свердловини; K_{np}^{Σ} – проникність продуктивної пачки з урахуванням товщини та проникності пропластків. Для вирішення рівняння (3) знаходимо $\min\{F(x)\}$ при обмеженнях $b(x) = |\Sigma(K_{np}^0 - K_{np}^{\Sigma})^2| \rightarrow \varepsilon$ та $X \in L^2$, де $X = [C_j]$; ε – нескінченно мале число, яке визначається похибкою визначення проникності за кривими відновлення тиску; K_{np}^0 – коефіцієнт проникності, визначений за гідродинамічними дослідженнями свердловин.

Описану вище методику визначення коефіцієнта проникності за геофізичними даними використано при побудові фільтраційної моделі з метою оцінки характеру обводнення продуктивних пачок. Розглянемо одну з продуктивних пачок нафтового родовища. З побудованої моделі видно, що середньозважені за товщиною коефіцієнти проникності відображають високі фільтраційні властивості пачки (рис. 1).

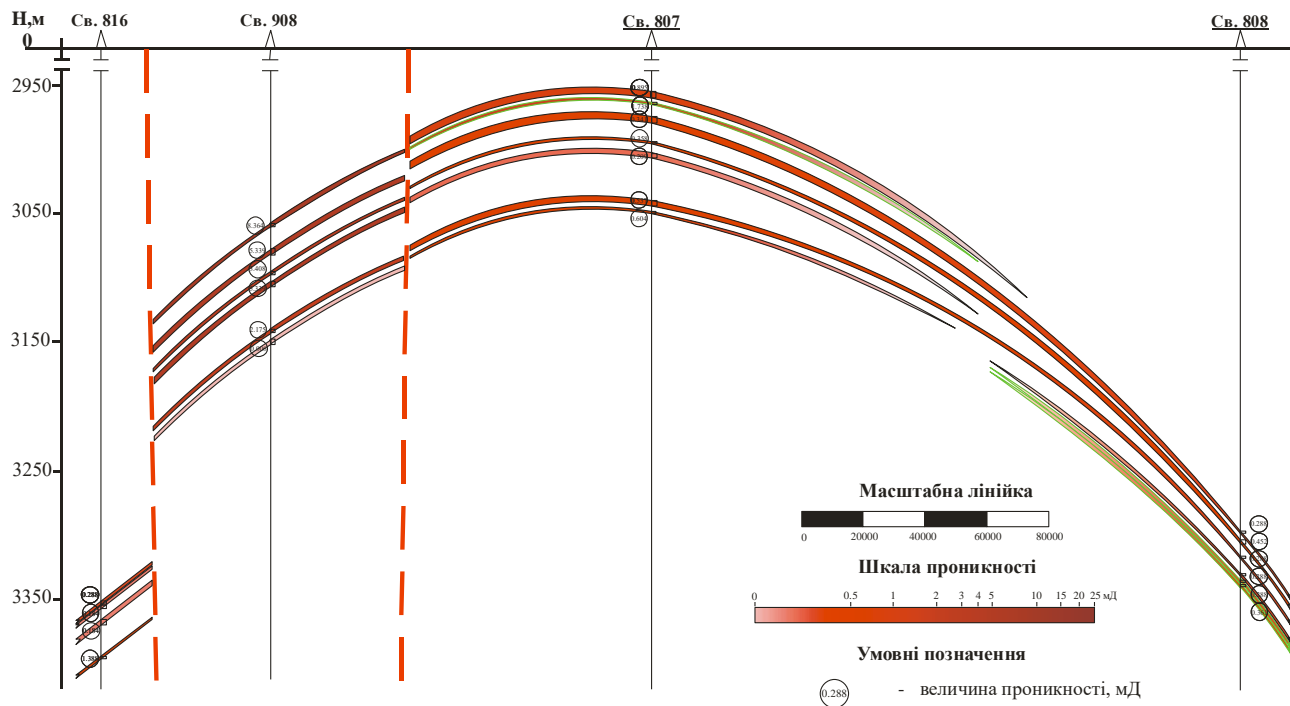

Рис. 1. Профіль проникності середньоменілітового продуктивного горизонту Пасічнянського нафтового родовища

Виділяється тільки одна ділянка зниженої проникності – свердловина №808. У продуктивній пачці пласти з низькою проникністю впливають на фільтраційні властивості тільки за рахунок товщини пропластків. На характеристику процесу обводнення, як видно, суттєво впливає наявність пропластків з високою та низькою проникністю в одному інтервалі перфорації. Розподіл коефіцієнту обводнення пачки має дуже складний характер. Виділяються свердловини, які розташовані на відносно невеликій відстані одна від одної і мають дуже різний відсоток обводнення. Розподіл коефіцієнта проникності пропластків у цих свердловинах вказує на однорідність фільтраційних властивостей, і тому обводнення може бути пов'язане з

технічними причинами.

Нафта, що видобувається, зі свердловини №908 містить великий відсоток пластової води – 30-70%. Аналізуючи зміну кількості води згодом, бачимо, що для свердловини №907 залежність має монотонний характер. Однак на тлі загальної залежності спостерігають різкі відхилення коефіцієнту обводнення.

Так свердловина до жовтня 1994 р. працювала за низького обводнення (25-30 %), а з січня вміст води різко зріс до 50-60 %. Різка зміна пов'язана з технічними причинами на загальному тлі обводнення, що відбувається за рахунок підйому контакту. Надходження води може відбуватися за рахунок високопроникних пропластків.

Свердловина №908 відзначається високим вмістом води в отриманому продукті та розташована поблизу зони ВНК. Перфорацією охоплено нижню частину продуктивної пачки. Інтенсивне надходження води до свердловини відбувається по нижньому прошарку, який характеризується високою проникністю, а верхні прошарки мають меншу проникність і зміна режимів може призвести до порушення співвідношення води та нафти у суміші.

Аналізуючи деякі діаграми дебіту, на яких відображено різку зміну відсоткового вмісту води в суміші, що добувається місяць за місяцем, робимо висновок, що при зміні режимів роботи, тобто зупинці свердловини та подальшому її введенні в експлуатацію, спостерігають відновлення поступлення нафти та зменшення кількості води. Це підтверджує припущення про надходження води з нижнього високопроникного прошарку, а чинник часу зупинки свердловини дозволяє відбутися гравітаційному розподілу нафти та води, зменшити вміст води у видобувній суміші.

Свердловина №459, що знаходяться поблизу ВНК, характеризується великим обводненням (57 %), а свердловина №806, що знаходяться у центральній частині структури, – меншим коефіцієнтом обводнення (12 %), що свідчить про планомірне пересування ВНК.

Таким чином, можна зробити припущення, що обводнення, в основному, пов'язане з підйомом ВНК. У цьому випадку дуже важко пояснити обводнення

свердловини №811, продукція якої має високий рівень обводнення. Ймовірно, що високий вміст води пов'язаний з її надходженням через порушення герметичності колони.

Висновки.

Наведений приклад аналізу динаміки обводнення свердловин та характеристики детальної моделі фільтраційних властивостей продуктивних пачок дозволив виявити причини обводнення окремих свердловин. Отриману інформацію на пізній стадії розробки родовища буде покладено в основу оптимізації її технології, що свідчить про ефективність використання моделювання фільтраційних властивостей для вирішення завдання визначення характеру обводнення продуктивних горизонтів нафтових родовищ України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Старостін В. А. Побудова фільтраційної моделі Семенівського нафтового родовища за геофізичною інформацією / В. А. Старостін, Д. Д. Федоришин, І. О. Федак, А. В. Старостін // Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. – 2005. – № 3 (16). – С.25 – 29.

2. Ханін А. А. Порода-коллекторы нефти и газа и их изучение / А. А. Ханін. – М. : Недра, 1969. – 368 с.

КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ВМІСТУ ГЕРМАНІЮ З МАНГАНОМ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТА c_8^B ШАХТИ «ДНІПРОВСЬКА»

Чернобук Олександр Іванович

Заступник директора
департамент стратегічного планування виробництва
Грузинський марганець, Грузія

Вступ. Можливість промислового вилучення Ge з вугілля обумовлює актуальність досліджень як його вмісту, так і зв'язку цього елемента з манганом у вугільному пласті c_8^H поля шахти «Дніпровська» [1-3].

Матеріали і методи. Фактологічною основою роботи були результати 370 аналізів германію та манганом виконаних після 1981р. в центральних сертифікованих лабораторіях виробничих геологорозвідувальних організацій України з матеріалу пластових проб отриманих виробничими і науково дослідницькими підприємствами і організаціями та особисто автором.

Раніше у вугільних пластах різних геолого-промислових районів Донбасу переважно досліджувалися токсичні та потенційно токсичні елементи [1-45]. У той же час, особливості зв'язку вмістів Ge та Mn у вугільному пласті c_8^B поля шахти «Дніпровська» не досліджувались.

Мета роботи: полягає у дослідженні особливостей зв'язку концентрацій германію та мангану у вугільному пласті c_8^B поля шахти «Дніпровська».

Результати та обговорення. Було виконано аналітичні розрахунки відповідності емпіричних розподілів досліджуваних елементів розподілу Гауса. С цією метою були розраховані критерії **Колмогорова – Смірнова, Шапіро-Уїлка, Ліллієфорса та згоди хі-квадрат Пірсона.** У всіх випадках **результати розрахунків підтвердили невідповідність** досліджуваних вибірок нормальному або логнормальному закону розподілу.

Таким чином, для більш реалістичної оцінки центральної тенденції вмісту Ge та Mn замість значень середнього арифметичного більш доцільно використовувати медіанні значення. За результатами кореляційного аналізу

встановлено прямий тісний зв'язок між концентраціями Ge та Mn, при цьому коефіцієнт кореляції дорівнює 0,69. За результатами регресійного аналізу розраховане лінійне рівняння регресії:

$$\text{Ge} = 0,1503 + 0,5843 \cdot \text{Mn}.$$

Висновки. Аналіз виконаних досліджень свідчить про: 1) невідповідність емпіричних вибірок розглянутих елементів нормальному або логнормальному закону розподілу; 2) фіксується полімодальність розподілу Ge та Mn; 3) встановлено прямий тісний зв'язок між вмістами Ge та Mn; 4) розраховане рівняння регресії дозволяє прогнозувати концентрації Ge у вугільному пласті c_8^B поля шахти «Дніпровська» за вмістом Mn.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ishkov V. V., Koziy E. S., Lozovoi A. L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petrovavlovka region. *Collection of scientific works of NMU*, (42), 18-23.

2. Козій Є. С., Ішков В. В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. *Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка»*. (136), 74 – 86.

3. Ишков В. В., Козий Е. С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с₈ шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (41), 201-208.

4. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (44), 178-186.

5. Ишков В. В., Козий Е. С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. *Збірник наукових праць НГУ*. (45), 209-221.

6. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих

пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. *Науковий вісник НГУ*, (10), 48-53.

7. Ішков В. В., Козій Є.С., Труфанова М. О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. *Мінерал. журн.* 2020. 42, № 4. С. 50 - 59. URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.42.04.050>

8. Ишков В. В., Нагорный В. Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України*, (2), 84-88.

9. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // *Збірник наукових праць Національного гірничого університету* № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.

10. Ішков В. В., Козій Є. С. Розподіл ртуті у вугільному пласті c_7^H поля шахти «Павлоградська» / *Наукові праці Донецького національного технічного університету*, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.

11. Козар М. А., Ішков В. В., Козій Є. С., Стрельник Ю. В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / *Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України*. 2021. – С.55 - 58.

12. Ішков В. В., Козій Є. С., Стрельник Ю. В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k_5 поля ВП «шахта «Капітальна» / *Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди ХХІ століття» (MinGeoIntegration XXI)*. 2021. – С. 178 - 181.

13. Ішков В. В., Козій Є. С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / *Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія*. 2019. № 46. – С. 96 - 104.

14. Ішков В. В., Козій Є. С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k_5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні*

науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.

15. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M. A., Ishkov V. V., Kozii Ye.S., Pashchenko P. S. / Journ. Geol. Geograph. Geocology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730. URL: <http://doi.org/10.15421/112065>

16. Ішков В. В., Козій Є. С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

17. Ішков, В. В., Козій, Є. С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k₅ шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86. URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

18. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.

19. Nesterovskyi V., Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Toxic and potentially toxic elements in the coal of the seam c_{8n} of the "Blagodatna" mine of Pavlohrad-Petrovavlivka geological and industrial area. Visnyk Of Taras Shevchenko National University Of Kyiv: Geology, 88(1), 17-24. URL: <http://doi.org/10.17721/1728-2713.88.03>

20. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.

21. Yerofieiev, A. M., Ishkov, V. V., Kozii, Ye. S., Bartashevskiy, S. Ye. (2021). Research of clusterization methods of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression with the purpose of creating their classification by metal content (on the vanadium example). Scientific Papers of Donntu Series: "The Mining and Geology". pp. 83-93. URL: [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1\(25\)-2\(26\)-83-93](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1(25)-2(26)-83-93)

22. Yerofieiev, A. M., Ishkov, V. V., Kozii, Ye. S. (2021). Influence of main geological and technical indicators of Kachalivskiyi, Kulychykhinskyi,

Matlakhovskiy, Malosorochynskiy and Sofiiivskiy deposits on vanadium content in the oil. International Scientific&Technical Conference «Ukrainian Mining Forum». pp. 177-185.

23. Yerofieiev A. M., Ishkov V. V., Kozii Ye. S., Bartashevskiy S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 160, pp. 17-30. URL: <https://doi.org/10.15407/geotm2021.160.017>

24. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7H of Pavlohradaska mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33. URL: [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3\(23\)-4\(24\)-26-33](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3(23)-4(24)-26-33)

25. Ishkov V. V., Kozii Ye. S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10B of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbas. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.

26. Ishkov V. V., Kozii Ye. S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77-90. URL: <https://doi.org/10.30836/igs.0375-7773.2020.216155>

27. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskiy geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.

28. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k₅ of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86. URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

29. Ishkov, V. V., Kozar, M. A., Kozii, Ye. S., Bartashevskiy, S. Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26. URL: <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.26>

30. Ішков В. В., Козій Є. С., Киричок В. О., Стрельник Ю. В. (2021). Перші відомості про розподіл свинцю у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 76 - 86.

31. Ішков В. В., Козій Є. С., Капшученко Є. О., Стрельник Ю. В. (2021). Попередні дані про особливості розповсюдження нікелю у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 21 - 31.

32. Ішков В. В., Козій Є. С., Завгородня В. О., Стрельник Ю. В. (2021). Перші дані про розподіл кобальту у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 55 - 64.

33. Ішков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.

34. Козар М. А., Ішков В. В., Козій Є. С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С. 52-55.

35. Єрофєєв А. М., Ішков В. В., Козій Є. С. (2021). Особливості впливу геологотехнологічних показників деяких родовищ на вміст ванадію у нафті. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Перспективи розвитку гірничої справи та раціонального використання природних ресурсів». С. 43 - 46.

36. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу основних геолого-технологічних показників нафтових родовищ України на вміст ванадію. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми гірничої геології та геоекології». С. 115 - 120

37. Ішков В. В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в

угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

38. Ишков В. В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.

39. Barannik S., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350-354.

40. Ишков В. В., Козій Є. С., Клименко А. Г. (2021). Особенности розподілу германію у вугільному пласті с₁ шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.

41. Єрофеев А. М., Ишков В. В., Козій Є. С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 – 28.

42. Широков О. З., Сафронов І. Л. Ишков В. В., Козій Є. С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.

43. Ишков В. В., Козій Є. С., Найден К. В., Сливний С. О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с_{8в} поля шахти «Західно Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.

44. Ишков В. В., Козій Є. С., Івінська В. О., Снігур А. Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k₅ поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково

технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

45. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уrolитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.

ARCHITECTURE

ЛІНЕАРНА КОМПОЗИЦІЯ НА ПЛОЩИНІ, ЯК УСВІДОМЛЕННЯ МІСТОБУДІВНОГО ОБРАЗУ

Василенко Людмила Григорівна
канд. арх., доцент
доцентка кафедри Містобудування
Київський національний університет
будівництва і архітектури

Вступ. Архітектурна композиція є важливою складовою частиною творчої діяльності зодчого, основу якої визначає естетичний аспект форми, представленої такими поняттями, як краса та образ. Композиція є однією із головних характеристик будівлі, або містобудівного об'єкту на всіх етапах проектування. Складовою частиною загальної композиції є композиція ліній різної конфігурації на двовимірній площині, тобто лінійна (лінеарна) композиція. Вона включає всі зображення ліній (або точок), що розміщені на картині, аркуші, екрані та мають наступні характеристики: абстрактність, наочність, образність, цілісність сприйняття, тощо.

Мета. Описати подібність лінеарних композицій на площині, малюнки яких чітко сприймаються, як прообрази містобудівних схем. В тезисах зроблена спроба показати спорідненість лінеарної архітектурної композиції з містобудівними схемами, які виконані у вигляді креслень планів, генпланів, а також усвідомити змістовну частину композицій, а саме роль ритму ліній, симетрії, рівноваги поля та ліній, статички, динаміки. Актуальність теми посилюється у зв'язку з необхідністю академічної підготовки студентів (починаючи з 1-го курсу) до вирішення складних композиційних задач в проектах на старших курсах і, головне, мати ґрунтовні, професійні знання.

Основна частина. Які ж особливості лінеарної композиції? Архітектурна

композиція, як одна із творчих дисциплін, існує в різних видах: об'ємна, просторова, глибинна. Сучасні посібники присвячені саме цим видам композицій [1, 2, 3].

Лінійній композиції на площині приділено мало уваги. Важливо звернути увагу на те, що цей вид композиції на відміну від вищезгаданих має абстрактний характер, створений певним сполученням ліній різної конфігурації, які, здебільшого, пов'язані з філософією враження. Завдяки різним позиціям у вигляді симетрії, асиметрії, ритму, метричним та пропорційним співвідношенням та взаємодією з полем площини, лінії утворюють певні асоціативні образи.

Цей момент, в певній мірі, є характерним і для містобудівних схем. Якщо об'ємна композиція усвідомлюється студентами, які мають первісні знання щодо компоновки геометричних фігур, як просте пропорційне співвідношення їх розміру і тектонічності, то лінійна композиція формується в свідомості складніше.

Вміння гармонічно компоувати на площині лінії різної конфігурації та допоміжні елементи у вигляді точок, які посилюють ефект образу, при наполегливих творчих пошуках та знаннях теорії композиції допомагають створювати цікавий графічний малюнок. Це можуть бути геометричні, рослинні орнаменти, або пластичні візерунки монограм. Відомо, що паралельне розташування ліній в певному метричному ритмі, утворює «стрічкову» схему, а при розташуванні ліній за колом або за формою квадрата утворюється замкнений простір. Ці варіанти дають пряму відповідність простим містобудівним схемам і можуть відображати в плані розташування житлових будівель лінійної форми, або утворювати каре з лінійних будівель з внутрішнім простором.

Для конкретнішого розуміння змісту лінійної композиції корисним є дослідження досвіду проектних та практичних праць архітекторів та художників-авангардистів України початку та першої третини ХХ століття: К. Малевича, В. Меллера, В. Єрмілова. Вони пройшли складний шлях

впровадження принципів новітніх течій футуризму, кубізму, супрематизму в мистецтво. Їхні абстрактні композиційні розробки є підґрунтям для формування новітніх ідей сучасної архітектури та містобудування. Автори усвідомлювали значимість експериментів з лінійної композиції, які впливали на формоутворюючі процеси в архітектурі [4].

В Європі, ще на початку ХХ ст. голландський художник П. Мондріан та архітектор, дизайнер та теоретик Тео ван Дусбург – засновники творчої групи Стиль (De Styl, дата існування 1917-1931 р.р.), створювали лінійні композиції, які стали основою новаторських архітектурно-просторових, предметних структур. Це отримало зміст в основах ідеалу «універсальної архітектури». Композиції обмежувались чистими тонами червоного, жовтого, блакитного, білого і чорного кольорів, що створювало певні асоціативні образи: спокою, врівноваженості, порядку [5]. Саме такі композиції вважалися їх авторами як конкретне втілення філософії «універсальних співвідношень», або естетики «неопластицизму».

Які ж ознаки лінійної композиції споріднені з містобудівними схемами? Які елементи є найбільш активними та наближеними до містобудівних схем? Відповіді на ці питання можна знайти в історії архітектури та містобудування. Досить переглянути планувальні схеми нових селищ і міст України та європейських країн в 1920-х початку 1930-х років.

Німецький архітектор М. Стамм, що працював в 1930-х роках в Україні, розробив генеральний план нового міста Макіївки (1933 р.), в якому планувальна схема була сформована простими лінійними формами, розташованими в одному ритмі, тобто була застосована стрічкова забудова. В іншому прикладі-селищі Симендштадт, поблизу Берліна (1929 р.), архітектори В. Гропіус, Г. Шарун запропонували композицію селища на основі стрічкової схеми, що створювало ефект чіткої раціоналістичної забудови [4].

Лінійні, «стрічкові» композиції увійшли в арсенал багатьох планувальних містобудівних схем селищ, районів і нових міст України та європейських міст. У навчальному процесі теоретичні знання за темою «Лінійна композиція»

закріплюються практичними вправами, графічними зображеннями та макетами, виконаними студентами самостійно, що сприяє краще засвоїти матеріал. Починаючи з простих лінійних варіантів-схем, які формують композицію, завдання, що видаються студентам, поступово ускладнюються.

Метод поетапного оволодіння навичками лінійної композиційної майстерності, сприйняття спів-розмірності та гармонії вперше був розроблений та впроваджений в архітектурне навчання на початку 1920-х років у Німеччині, в школі-Баухауз та в інших творчих центрах, зокрема, в художніх майстернях Київського Художнього Вишу в середині-кінці 1920-х років ХХ ст. [4].

Довкола цих шкіл об'єдналися видатні архітектори і художники, які створювали теоретичні основи сучасної архітектури та втілювали їх в проекти житлових та громадських будівель.

Висновки. Оглянувши зміст «лінійної композиції», можна окреслити її складові елементи – це лінії, на основі яких створюються різні варіанти композицій, а також геометричні величини ліній, їх маса, фактура та засоби виразності, а саме ритм, пропорція, масштаб. Визначення цих позицій дає можливість у подальшому розпочати дослідження питання, пов'язаного з містобудівним плануванням.

Таким чином, знання основ формування композиції відчутно впливає на подальшу творчу роботу архітектора, а також і на уяву про прекрасне. Поєднання контрастних і врівноважених композицій створює сприятливі умови для утворення гармонійного архітектурного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаповал Н. Г. Архітектурна композиція: Методичні рекомендації до практичних занять для студентів 1-го курсу архітектурного факультету – К.: КНУБА, 2001. – 28 с.

2. Тиц А. А. Основи архітектурної композиції – К.: Вища школа, 2007.-255 с.

3. Шаповал Н. Г. Прикладна теорія архітектурної композиції. Навчальний посібник – К.: КНУБА, 2001. – 250 с.

4. El Lyssitzky. Maler, Architekt, Typograf, Fotograf – Dresden, 1976.-283 с.

5. Василенко Л. Г. Архітектурна композиція. Площинна і об'ємно просторова композиція. Методичні вказівки до виконання практичних і індивідуальних завдань для студентів 1-го курсу. Спеціальність «Містобудування» – К.:КНУБА, 2007. – 13 с.

СПІВВІДНОШЕННЯ УНІКАЛЬНОГО ЛАНДШАФТУ І АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ У СЕРЕДМІСТІ КИЄВА (ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ)

Жежеріна Ірина
аспірантка
Національна академія
образотворчого мистецтва та архітектури

Стосовно до умов Києва ландшафтний підхід передбачає використання природних особливостей території і результатів антропогенної діяльності на ній.

Київ утворився як великий населений пункт і посів місце столиці нашої держави завдяки вельми вигідному географічному положенню й ландшафту, зручному для проживання. Місто розміщене на обох берегах р. Дніпро у його середній течії нижче місця, де впадають Прип'ять та Десна. Різноманітність природних умов нинішньої столиці України обумовлена як розташуванням на межі природних зон Лісостепу й Полісся, так і поділом міста річкою на право- й лівобережну частини. Територія Києва розміщена на природній межі Східноєвропейської рівнини, схилів Придніпровської височини (рівнинний рельєф), а також на Поліській та Придніпровській низовинах.

Часом початку формування київських ландшафтів в їх сучасному вигляді є період орієнтовно 200-100 тис. років тому. Відповідним чином, часом завершення є період початку голоцену (орієнтовно 10 тис. років тому). Саме тоді формуються основні компоненти київського ландшафту – це правобережне Київське плато, яке є сильно розчленованим, широка заплава Дніпра, а також ділянки льодовикових пісків борової тераси, що прилеглі до цих утворень як із правого, так і з лівого берега великої річки [7, с. 67].

Інженерно-геологічні умови лівобережної й правобережної території Києва суттєво відрізняються. На відміну від правого берега, лівому низькому берегу Дніпра характерні більш прості інженерно-геологічні умови. Крім того,

тут майже відсутні прояви небезпечних геологічних процесів.

У числі найбільш несприятливих природних особливостей території Правобережжя Києва слід зазначити такі:

- геоморфологічні контрасти рельєфу;
- розташування території на стику структур кристалічного фундаменту й наявність тектонічних розламів;
- наявність розривних порушень в осадовому чохлі;
- наявність у геологічній будові порід з низькими показниками міцності й деформаційних властивостей (леси, супеси, суглинки, піски, глини);
- наявність зон геодинамічної активності й інтенсивних неотектонічних рухів, які створюють умови для ерозії ґрунтових масивів і активізації гравітаційних процесів [2, с. 40].

Абсолютні висоти Київського плато перебувають у межах від 90 до 196 м над рівнем моря. Найвища точка Києва - 196 м в системі Балтійських висот розташована на Печерській височині між площами Слави та Арсенальною.

Складність рельєфу правобережного плато виявляється у чергуванні уступів та вимоїн, його перетинає понад 50 глибоких ярів довжиною до 2,5 км. Головними ярами й балками являлися Сирецька балка, Бабин Яр, Реп'яхів Яр, Наводницька, Глибочицька, Совська, Мишоловська балки тощо. Межі міста включають значне число засипаних й спланованих знижень. Київське плато розділено на окремі більші й менші фрагменти, з'єднані між собою. Найвідомішими із них у Верхньому місті є Старокиївська гора, Замкова гора, Кудрявець, Щекавиця, Юрковиця тощо.

Київські гори сформовані третинними й четвертинними відкладами на мезозойській основі. При цьому до підніжжя плато примикає досить широка дніпровська заплава. Зазначене відносно молоде утворення знаходиться у постійному русі через зміщення русла Дніпра й Десни, а також поступового перевідкладення алювіальних наносів. Зокрема, через динамічні гідрологічні процеси формуються (із піщаних наносів) й зникають багато островів, що відкладаються посеред річки.

У період до 1917 р. лівий берег Дніпра адміністративно належав до Чернігівської губернії. Наразі тут розміщені кілька районів міста, територія яких характеризується рівнинним рельєфом (намивний ґрунт). Це були заплавні території, що до спорудження Київської (1964 р.) й Канівської ГЕС (1976 р.) затоплювалися практично кожної весни. У період після зарегулювання Дніпра рівень води в районі міста додатково підвищився на 1 м.

Київ перебуває у природному «вузлі» території України, що є природним фокусом усієї Середньої Наддніпряни. Саме тут у концентрованому вигляді перетинаються межі Придніпровської низовини із Придніпровською височиною, а Полісся – із Лісостепом.

Розміщення Києва на межі Полісся й Лісостепу, на високому правому березі Дніпра із широкою лівобережною долиною на кілька тисячоліть визначило як ландшафт Києва та його околиць, так і риси архітектури. На світанку середньовіччя, коли власне був заснований Київ, північні, північно-західні й західні території населеного пункту та його околиць були вкриті сосновими й мішаними лісами, на південь від яких розташовувався лісостеп із дібровами, які чергувались з окремими ділянками степового різнотрав'я.

Вказані природні зони поєднуються безпосередньо біля зайнятого історичним центром Києва Центрального пагорба, який є виступом Придніпровської височини і представляє собою великий останець, що витягнутий уздовж Дніпра на 9 км і відокремлений від Київського плато долиною р. Либідь.

Центральний пагорб міста географічно співпадає із київським середмістям і представляє собою ландшафтний фокус і потужну містобудівну доміанту Києва. Широка і диверсифікована експонованість, багатство рельєфу формують його значні композиційні й пейзажні якості, а розміщення на ньому загальноміського й столичного центру формує великі можливості для реалізації вказаного потенціалу [6, с. 89].

Попри щільну забудову більшої частини території середмістя Києва, його

ландшафт є природною основою із пагорбами і тальвегами, які є основними містоутворюючими чинниками. Це, насамперед, Старокиївська гора, пагорб Липки, Черепанова, Звіринецька й Чорна гори, а також Хрещатицька, Глибочицька, Кловська, Наводницька долини. Уздовж східного схилу Либідської долини давню межу середмістя фіксують Батієва, Байкова й Лиса гори.

До небезпечних факторів техногенного впливу на дану територію відносяться наступні: механічний вплив наземної техносфери міста; порушення складових балансу підземних вод, зміни умов стоку поверхневих і підземних вод – засипання ерозійної мережі (ярів, ровів, русел малих рік і струмків), формування масивів насипних відкладань із низькими фільтраційними властивостями, баражний ефект у результаті облаштування споруджень на шляхах стоку, конденсація вологи під новобудовами, підпір ґрунтових вод підземними спорудженнями, зміни рельєфу й інших елементів природнього ландшафту в процесі містобудівної діяльності; наявність небезпечних ділянок територій на схилах долини Дніпра.

Точкові навантаження на товщу порід від ваги новобудов підвищеної поверховості як вид механічного впливу, особливо в межах перетинання разломних зон і ділянок геодинамічних напруг, можуть провокувати сейсмічність у результаті додаткового навантаження на блоки кристалічного фундаменту.

Інтенсифікація містобудівної діяльності спричинила утворення негативних фізичних полів у геологічному середовищі, у т.ч. вібраційних, теплових і електричних.

Таким чином, сучасні процеси природного й природно-техногенного характеру є основними факторами геологічного ризику, що породжують виникнення й загострення проблеми. При цьому метою є ліквідація чи зниження впливу зростаючого еколого-техногенного ризику геологічного середовища, підвищення стабільності території, довгочасного й стійкого існування архітектурної спадщини [5, с. 409].

Зазначена проблема може вирішуватися шляхом реалізації двох принципово відмінних варіантів:

- 1) реагування на наслідки руйнівних проявів негативних процесів;
- 2) другий варіант – їх прогноз і попередження.

Перший варіант спрямований винятково на ремонтні заходи локального характеру, які стосуються ліквідації наслідків негативних явищ на окремих ділянках і об'єктах архітектурної спадщини. Необхідність таких заходів визначена небезпечними ситуаціями, які найчастіше є наслідком недостатності інформації про природні процеси й техногенні явища, а також про існування різноманітних нових об'єктів, які створювалися без урахування їх впливу на навколишнє середовище. Головним недоліком цього варіанта є те, що при цьому потрібна зайва витрата засобів і зусиль.

Другий варіант спрямований на реалізацію стратегії попередження шляхом розвитку систем моніторингу й випереджаючий нейтралізації погроз [1, с. 139]. Істотна особливість даної стратегії в умовах Києва полягає у такому:

– орієнтація на територіальну ландшафтно-геологічну форму охорони спадщини: саме така форма, яка охоплює територію за межами того чи іншого локального об'єкта архітектурної спадщини, дає принципову можливість відслідковувати розвиток негативних процесів у геологічному середовищі, поширення яких має місце в суміжних ділянках території. Мова йде також про процеси, які зароджуються у навколишньому середовищі на значних відстанях від локальних об'єктів спадщини. Це дозволяє систематизувати усі заходи із застосуванням технічних, організаційних і інвестиційних засобів для визначення найбільш раціональних шляхів зменшення природно-техногенних впливів;

– значна увага приділяється превентивним заходам, які можуть бути ефективними тільки за умови територіальної форми охорони спадщини, а саме: геофізичним, інженерно-геологічним і гідрогеологічним цільовим прогнозам, їх впливу на природно-техногенну обстановку;

– вироблення заходів інженерного захисту в безпосередньому зв'язку з

оцінкою динаміки технічного стану території й результатами цільових прогнозів [4, с. 250].

Важливою проблемою для Києва є раціональне використання підземного простору. В основі правобережної частини Києва – стійкі й придатні для розробки глинисті мергелі. У них прокладені лінії метрополітену, а також значні за довжиною дренажні системи галерейного типу в основі схилів. Обґрунтування можливості використання підземного простору в цій частині міста шляхом реконструкції старих галерей для нового цільового використання цього простору може базуватися на зазначених сприятливих геологічних умовах і значної цінності території.

ДЖЕРЕЛА

1. Вечерський В. В. Курс історії архітектури. Київ : Видавництво Інституту проблем сучасного мистецтва, 2006. 300 с.
2. Височин І. А., Галушка С. А. Методи структурної реорганізації урбанізованих систем. Суми, 2017. 82 с.
3. Сталий розвиток міст (містобудівний аспект) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (листоп. 2017 р.) / Харків. облдержадмін. [та ін.] ; [редкол.: В. Т. Семенов та ін.]. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 239 с.
4. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М. М. Дьомін. Київ : КНУБА, 2010. Вип. 25. 448 с.
5. Тімохін В. О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування. Київ : КНУБіА, 2008. 629 с.
6. Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25 берез. 2016 р.) / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ : Грані, 2016. 176 с.
7. Яковлев М. І. Композиція + геометрія. Київ : Каравела, 2007. 240с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

Козюра Юлія Олегівна

студентка

ВСП «Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури»

Ковальська Гелена Леонідівна

доктор архітектури, професор
завідувач кафедри теорії архітектури
Київський національний університет
будівництва і архітектури

Вступ./Introduction. У наші дні одним з найважливіших факторів є здоров'я, яке становить найбільшу цінність нашого життя. На жаль, сьогодення диктує жорсткі умови для утримання здорового фізичного та психо-емоційного стану для кожного громадянина нашої країни. Війна висуває свої правила і необхідність піклування про здоров'я не тільки під час бойових дій, а також після їх завершення.

Ціль роботи./Aim. Основною задачею роботи є аналіз існуючого стану забудови реабілітаційних центрів, можливість та шляхи реконструкції таких закладів, а також створення нових закладів на базі закордонного досвіду проектування, задля задоволення потреб населення у медичній та психологічній реабілітації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Статистичні дані щодо людей з обмеженими можливостями, визначені міжнародною організацією World Health Organization, —Disabilityandhealth, вказують на такі ключові факти: понад 1 мільярд людей, що становить близько 15% населення всього світу, мають ту чи іншу форму інвалідності; численність людей з інвалідністю стрімко збільшується через старіння населення; стрімко зростають показники хронічних захворювань; люди з обмеженими можливостями не отримують

достатній рівень медичних послуг через ті чи інші перешкоди.

На даний момент ситуація в Україні є досить критичною, відповідно стан існуючих реабілітаційних центрів, їх архітектурно-планувальні рішення є доволі застарілими. Існуючі заклади реабілітації подібні лікарням, амбулаторіям та поліклінікам, а сучасних вирішень реабілітаційних центрів дуже мало. Тому гостро стоїть питання розробки сучасних центрів або комплексу таких центрів, які будуть включати нові підходи до оздоровлення, засновані на запровадженні архітектурно-планувальних рішень і тенденцій розвитку з урахуванням закордонного досвіду, використанні нових методів реабілітації, розробці комфортних палат з улаштуванням нового медичного обладнання та сучасного меблювання, з урахуванням вимог інклюзивності, використанні новітніх інженерних систем.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сьогодні викликає необхідність у розвитку різнопрофільних реабілітаційних центрів. Відслідковується тенденція розробки більш вільних планувальних рішень будівлі, зумовлена новітніми підходами до фізичної та психологічної реабілітації. В сучасному архітектурному середовищі відкривається багато можливостей застосування різноманітних сучасних методик реабілітації, що дозволяє пацієнтам відчувати себе більш комфортно під час проходження лікування. Використання новітньої медичної апаратури та планування палат забезпечує доступність людей з особливими потребами.

Висновки./Conclusions. На сьогодні необхідний розвиток закладів для людей з різними потребами щодо реабілітації. Центр реабілітації особливо під час воєнного та післявоєнного стану несе в собі не тільки оздоровчу функцію, а також соціально-економічну. Актуальними є питання удосконалення існуючих реабілітаційних центрів та створення нових сучасних закладів реабілітації на основі закордонного досвіду та сучасних методик відновлення і лікування.

PEDAGOGICAL SCIENCES

INTRODUCTION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AS MOTIVATION TO LEARN A FOREIGN LANGUAGE

Boiko Liubov Mykhailivna,

Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Kherson State Agrarian and Economic University

Semakova Tetiana Oleksiivna,

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Kherson Polytechnic College
of Odesa National Polytechnic University

Yakubovska Olha Eduardivna,

English Teacher,
Educational Complex № 15, Kherson

Introduction. The overall goal of teaching and learning a foreign language is to develop foreign language communicative competence. Given the limited number of classroom hours, improving the quality of teaching a foreign language in general and a foreign language for specific purposes through new teaching technologies can develop the quality of the learning process and motivate students. Teaching students to communicate in a foreign language in a professional environment is the main task of a foreign language instructor. This task is possible when, on the one hand, the student is motivated to learn the language; on the other hand, the teacher uses different educational technologies, including innovative ones, in the teaching process.

Aim. Our study aimed to identify the role of innovative educational technologies in increasing students' motivation to learn English for Specific Purposes (ESP).

In the current understanding, innovative educational technologies are modern content of the discipline that develops student competencies (in our case, language competencies); modern teaching methods that form these competencies when

students are involved in the learning process and actively interact with it; the modern organization of the learning process. The introduction of innovative educational technologies in the educational process allows one to effectively master a foreign language, motivates foreign language communication, and helps to reveal the creative abilities of each student.

Materials and methods. Teaching English today is evolving along with the development of technology. The word "innovation" induces an association with the Internet and Internet technologies. The accessibility to the riches of the global network allows foreign language teachers to use an enormous amount of materials to improve their teaching effectiveness. The British Council website lists the innovations that have changed English language teaching.

Let us consider some of them that are used in ESP classes for students of economic specialties.

The most widely used is the possibility of accessing authentic texts on the Internet, which are available on the websites of companies, firms, and organizations of a particular profile. Students have the opportunity to see the availability of vacancies around the world, find the latest journals in their field of study and get acquainted with the latest trends in the chosen sphere, etc.

Modern students cannot imagine themselves without their tablets or smartphones. Therefore, teachers, who usually do not have a computer or devices for accessing the global network in every classroom, can use this habit of students to their advantage in learning English. Listening to a two-minute podcast on a particular topic or reading a post on a company's website is a way to engage students and their devices, which positively affects their motivation to learn.

Another innovative technology is watching videos in English from Internet resources such as YouTube in the classroom. It can be an episode from a series of short films on a particular economic issue. The teacher can use not the whole video but only some fragments of the movie, explanations of unknown terms, and difficult moments that require visualization. Watching a video helps them understand the material and increases interest in learning the language in general, which motivates

students to learn English for their professional purposes.

In recent years, life itself has made it necessary to coordinate the learning material with students. Here we see a personality-oriented approach to students and their requirements for learning the language of their future profession.

Results and discussion. The personality-oriented approach emphasizes the development of student's abilities and personal qualities, self-respect, and consideration of their interests and wishes without coercion and authoritarianism. The authoritarian position of the teacher as the sole transmitter of knowledge has changed to cooperation with students when there is no longer one authority in the classroom to whom all others obey. This situation has arisen due to the availability of many sources of information from which students can choose the most appropriate ones. The teacher has lost his monopoly on new knowledge. Moreover, if they do not work systematically and do not improve their professional level, students may abandon such teachers, and it will negatively affect the reputation of the teachers and their higher education institution.

In this case, we again turn to the Internet, which allows teachers to improve their skills, which is necessary for rapid development in all spheres of life. Free courses and webinars such as *The Characteristics of Effective EFL Teachers*; *Practical Tips to Promote Intercultural Learning in your Classroom* (British Council); *Teaching Students Who Have Suffered Complex Trauma*; *Teaching English Online* (FutureLearn) allow not only to gain knowledge and advice from leading methodologists and teachers of English as a second language or English for specific purposes but also to communicate with colleagues, share problems in the comments on a particular topic or in a social network on the page of this community (for example, on Facebook or UsingEnglish.com).

The above-mentioned innovative technologies are used by authors in teaching English. The most widely used is the Internet to search for authentic texts in the speciality and to check the interpretation of terms or terms in context. For this search, students use their mobile devices that allow them to access the global network. Less commonly, a computer is used to stream professional videos from the web. However,

the authors are currently developing a collection of exercises for students to work independently with video materials in their speciality, and therefore we hope that this technology will find a worthy application.

Conclusions. In general, it can be concluded that the more interesting ESP classes are, the more motivated students will be to learn their speciality. Teachers must improve their professional level and constantly use innovative technologies to make their classes more exciting. According to the survey, 34% of students referred to educational technologies as the key factor affecting their motivation. Although motivation depends on many factors, educational technologies are the main ones.

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Бадюл Людмила Миколаївна

старший викладач

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

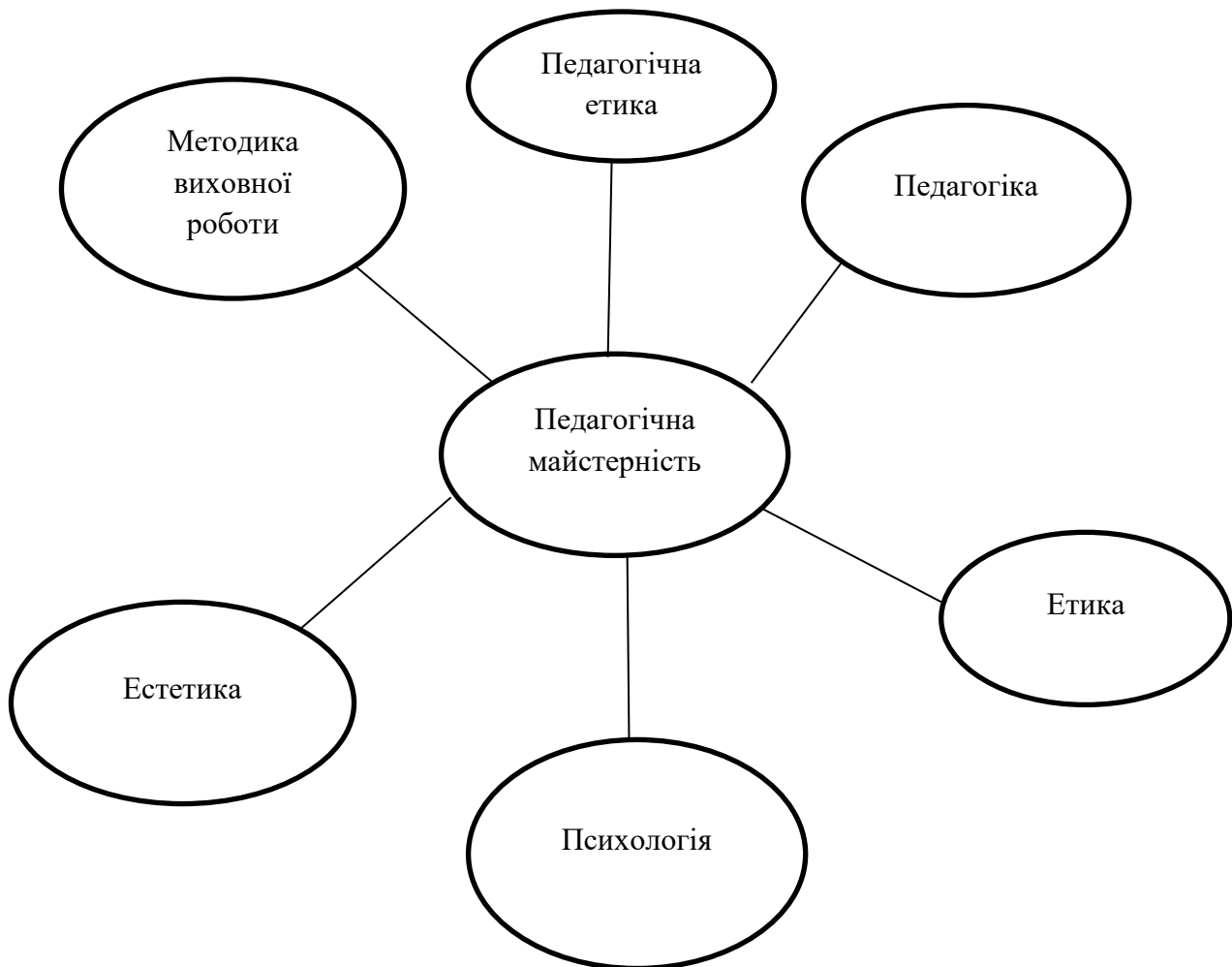
Введення. Педагог - це професія, суть якої не тільки передавати знання, а й висока місія створення особистості. Педагогічна майстерність – це прояв високого рівня педагогічної діяльності. Це високе мистецтво навчання і виховання, яке доступне не кожному педагогові, тільки тим хто працює за покликанням.

У педагогічній науці склалося кілька підходів до розуміння складових педагогічної майстерності. Одні вчені вважають, що педагогічна майстерність це сплав інтуїції та знань, справді наукового, авторитетного керівництва, здатного долати педагогічні труднощі та мати здібності до наукового аналізу, фантазії, уяви.

Мета роботи. Визначити сенс педагогічної професії у діяльності, яку здійснюють її представники та яка називається педагогічною.

Матеріали та методи. У педагогічну майстерність входять: педагогічні знання, інтуїція, а також уміння в галузі педагогічної техніки, що дозволяють викладачу з меншою витратою енергії досягти більших результатів. Майстерність викладача у своєму підході передбачає постійне прагнення вийти за межі достигнутого [1].

Педагогічна майстерність викладача складається зі спеціальних знань і умінь, навичок і звичок, у яких реалізується досконале володіння основними прийомами тієї чи іншого виду діяльності. Перш за все завданням педагога це вирішувати організаційні питання, він завжди є організатором, наставником і майстром педагогічного впливу.

Виходячи з цього, у майстерності педагога можна виділити чотири відносно самостійні частини:

- майстерність організатора колективної та індивідуальної діяльності студентів;
- майстерність передачі знань та формування досвіду діяльності;
- майстерність володіння педагогічною технікою та передачею цих знань студентам.

У реальній педагогічній діяльності ці види майстерності тісно пов'язані, та взаємно посилюють один одного. Можна виділити три рівні педагогічної майстерності:

1. Високий рівень педагогічної майстерності, який характеризується здатністю педагога до побудови педагогічного процесу, спрямованого на створення умов для досягнення успіху студентами, розвитку їх індивідуальних особливостей.

2. Середній рівень, який характеризується прийняттям гуманістичних

цінностей на користь студентів, але обмежується лише гуманізацією сфери спілкування, знанням основних категорій, принципів, технологій, але нездатністю застосувати їх у конкретній педагогічній ситуації.

3. Недостатній рівень, який характеризують такі показники: діяльність з інструкції; орієнтація на чітке виконання методичних рекомендацій; запозичення зразків діяльності в інших педагогів.

Основні показники ефективності формування педагогічної майстерності:

- висока продуктивність педагогічної діяльності;
- високий рівень кваліфікації та професійної компетентності;
- високий рівень показників методики виховної роботи;
- висока організованість;
- стабільність високих показників діяльності;
- можливість розвитку суб'єкта праці як особистості;
- спрямованість досягнення позитивних соціально-значимих цілей

[1].

Результат дослідження. Сутність, структура та продуктивність педагогічної діяльності одне з актуальних питань педагогічної науки та практики. Професійно-важливі якості – це система стійких особистих якостей, які створюють можливість успішного виконання професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи педагогічної майстерності: Навч.посібник для пед. Вислих навч.закладів / І.А. З Зязюн, І.Ф. Кривоніс, Н.Н. Тарасевич та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – М.: Просвітництво, 2015. –302 с.

2. Введення в педагогічну діяльність. Професійна педагогічна діяльність її види та структура. URL: <https://interistroy.ru/uk/washing/vvedenie-v-pedagogicheskuyu-deyatelnost-professionalnaya-pedagogicheskaya/> (дата звернення 17.02.2023)

3. Професійно-педагогічна діяльність вчителя технологій. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=789890> (дата звернення 17.02.2023)

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК СКЛАДОВА ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Базелюк Василь Григорович,

к.пед.н., доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування

м. Київ, Україна

Базелюк Олександр Васильович,

к.пед.н, старший дослідник

Інститут вищої освіти НАПН України

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Світ перебуває у процесі стрімкої цифровізації суспільства і економіки у всіх його сферах. Цифрові технології та цифрові засоби, які включають новітні девайси та гаджети, стали потужною силою та необхідним інструментарієм викладачів і студентів. Підготовка фахівця, який буде навчатися впродовж життя неможлива без наявності цифрових навиків. Важливо, щоб і сучасні педагоги використовували сучасні цифрові інструменти для організації освітнього процесу онлайн та офлайн. Дослідження вітчизняних та зарубіжних учених доводять, що цифрові технології є важливим знаряддям освітньої діяльності, яка передбачає зміни можливостей пізнання і, навіть появу нових форм мислення, без яких будь-який здобувач освіти не зможе повноцінно реалізувати себе у житті.

Мета роботи. / Aim. Мета статті розкрити шляхи і методи використання цифрових інструментів як складової цифрової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти в сучасних умовах.

Матеріали та методи. Розвиток цифрової освіти в Україні – це вимога часу. Використання цифрових інструментів і технологій у професійній діяльності педагогічних працівників закладів професійної освіти обумовлена тим, що ця проблема є надзвичайно актуальною, оскільки цифрова освіта є невід’ємною складовою сучасної цифрової економіки. Унікальні особливості цифрового освітнього середовища (мультимедіа, моделінг, комунікативність)

визначають беззаперечну ефективність його використання в будь-якій сфері діяльності людини.

Цифрові інструменти і технології сприяють формуванню особливого цифрового середовища в закладі професійної освіти, інтенсифікують комунікативні зв'язки суб'єктів освітнього процесу, доповнюють безпосереднє спілкування через сучасні засоби. Цифрові інструменти дають змогу отримувати освіту з будь-якого місця. Цифровізація освіти, спрямована на підготовку фахівців, які будуть затребувані на ринку праці, вільно володітимуть мобільними та інтернет-технологіями, орієнтовані на безперервне навчання (підвищення кваліфікації) засобами цифрових технологій. Відтак, цифровізація (*англ. digitalization*) стає найважливішим фактором економічного зростання економіки будь-якої країни і взагалі є сучасним трендом розвитку [6].

Цифрова культура педагогічних працівників закладів професійної освіти являє собою сукупність цінностей, переконань і практик використання цифрових інструментів і технологій для викладання та навчання. Ця культура може охоплювати такі аспекти, як рівень комфорту та впевненості педагогічних працівників у роботі з цифровими технологіями, їхнє ставлення до цифрових навчальних інструментів, засобів і ресурсів, а також їхні підходи до імплементації цифрових технологій у освітній процес.

Застосування цифрових інструментів і технологій у професійній освіті наразі одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку освіти. Вони дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. Ці інструменти і технології дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому цифрові інструменти і технології не замінюють викладача, а доповнюють його. Як результат – здобувачі освіти набагато краще засвоюють інформацію, перебуваючи в комфортному середовищі, не втрачаючи мотивацію і бажання навчатись.

В умовах глобальних процесів цифрової трансформації усіх сфер суспільного життя посилюється необхідність взаємодії педагогічних

працівників із здобувачами освіти в освітньому середовищі закладу професійної освіти як у традиційному форматі, так і з використанням цифрових інструментів і технологій.

Одним із головних інструментів успіху педагогічного працівника є наскрізне застосування цифрових інструментів і технологій в освітньому процесі. Педагогічні працівники намагаються створювати та використовувати цифровий мультимедійний та інтерактивний контент, щоб зацікавити молоде покоління здобувачів освіти. Тому зараз все більшого значення набуває використання хмарних та цифрових технологій у професійній діяльності педагогічного працівника, адже вони мають ряд переваг перед традиційними формами роботи та засобами навчання. Насамперед – це доступність та безкоштовність, відсутність витрат на програмне забезпечення, технічну підтримку роботи програмного засобу, інтерактивність, групова спільна робота, можливість використання мобільних пристроїв, співпраця та взаємодія усіх учасників освітнього процесу, можливість доступу до навчальних матеріалів з будь-якого планшету, смартфона при наявності мережі «Інтернет» [1].

Цифрові інструменти, що дозволяють створити кожному підготовленому педагогічному працівнику в електронному освітньому середовищі належні умови для забезпечення активної освітньої траєкторії здобувачів освіти, які можна класифікувати за такими напрямками:

- інструменти для постановки навчальної проблеми, узагальнення вивченого матеріалу, підведення підсумків (Google Диск, Google Сайт);
- інструменти для перевірки і закріплення знань, формування критичного мислення (Learningapps, Wordwall);
- інструменти для організації групової роботи, рефлексії (Mind Meister, Mentimeter, Bubbl.us);
- інструменти для організації самостійної роботи (Glogster, Thing Link, Google Диск).

Наприклад, за допомогою сервісів Google педагогічний працівник має можливість організувати продуктивну колективну роботу здобувачів освіти,

оскільки документи розміщені в мережі «Інтернет», може успішно редагувати група здобувачів освіти за допомогою смартфона та комп'ютерів.

Google диск - це онлайн-середовище, де систематизуються, зберігаються, змінюються, видаляються та додаються файли (малюнки, записи, відео, документи, таблиці тощо). Файли доступні з будь-якого пристрою на якому є підключення до мережі «Інтернет», а внесені зміни зберігаються автоматично. Зазначимо, що цей інструмент може бути використаний у навчальному процесі для вивчення будь-якої дисципліни (на лекційних, лабораторних, практичних заняттях). Можливість працювати через коментарі дозволяє синхронно чи асинхронно опрацьовувати завдання для здобувачів освіти з викладачем, приймати або відхиляти запропоновані рішення тощо. Це мотивує здобувачів освіти до більш усвідомленого вивчення навчального матеріалу.

Успішно застосовують педагогічні працівники і Google - сервіс для створення презентацій, на основі яких можна провести інтерактивне заняття або ж здійснити перевірку знань та вмінь. Здобувачам освіти оцінка надає інформацію про те, наскільки добре опрацьовано навчальний матеріал і які аспекти потребують вдосконалення. Педагогічні працівники готують презентацію на певну тему і надають доступ здобувачам освіти, які працюють з нею безпосередньо під час заняття, використовуючи власні смартфони, планшети чи комп'ютери. Презентація Google-сервісу також дає можливість працювати з нею, навіть якщо здобувачі не мають на певний момент підключення до інтернету, активуючи редагування офлайн [3].

Таким чином, використання можливостей цифрових інструментів і технологій педагогічними працівниками закладів професійної освіти в освітньому процесі для виконання навчальних завдань забезпечують включення здобувачів освіти в процеси інформаційного обміну, а зберігаючи індивідуальний підхід до кожного та врахування потреб, створюють умови для самореалізації, співпраці, рефлексії тощо.

Добір цифрових інструментів і технологій для створення навчальних завдань залежить від освітніх цілей, а процес навчальної взаємодії з

використанням цифрових технологій стає більш гнучким, доступним і персоналізованим, що відповідає викликам сучасного суспільства – освіта для самореалізації в житті та побудови власної кар'єри. Активне впровадження цифрових технологій і інструментів у професійну освіту є важливим чинником модернізації системи освіти.

Таким чином, цифрова культура педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти сприяє розвитку цифрової компетентності як педагогічних працівників, так і здобувачів освіти та забезпечує формування їх готовності до роботи у цифровому освітньому середовищі. З іншого боку, брак цифрової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти може перешкоджати імплементації цифрових технологій інструментів і технологій у освітній процес і обмежувати можливості здобувачів освіти розвивати власні цифрові вміння і навички.

Важливо наголосити на тому, що дослідження цифрової культури не вичерпується аналізом цифрових технологій, форматів і гаджетів, а торкається найрізноманітніших аспектів життя сучасної людини, передбачає аналіз змін самих практик і продуктів людської діяльності. Так, дослідження цифрової культури передбачає не тільки аналіз її феноменів, що є важливим, а й спостереження того, що відбувається з культурою в епоху розповсюдження цифрових технологій. Така постановка питання видається закономірною ще й тому, що цифрову культуру важко відокремити від культури «нецифрової». Справа не лише в стрімкому «оцифруванні» сучасної культури, а й в тому, що цифрова культура органічно пов'язана з культурою попередніх епох, «прецифровою» культурою [1].

До основних феноменів, що визначають єдину сучасну цифрову культуру, відносяться персональний комп'ютер і все різноманіття цифрових пристроїв, зокрема: Інтернет, штучний інтелект, системне і прикладне програмне забезпечення, комп'ютерна графіка та системи віртуальної реальності, цифрові формати традиційних засобів комунікації (книги, фотографії, аудіо- і відеозапису, цифрове ТБ тощо), комп'ютерні ігри, технологічне мистецтво [4].

Висновки./Conclusions. Наше сучасне суспільство переходить від суспільства знань до суспільства компетентних громадян. Саме тому необхідною умовою результативного та ефективного використання цифрових технологій в освітньому процесі є володіння педагогічних працівників закладів професійної освіти цифровою культурою, яка забезпечує формування однієї з ключових компетентностей учнів – цифрової компетентності. Цифрова культура – це унікальний феномен, надзвичайно важливий та ефективний для педагогічних працівників усіх закладів освіти, який забезпечує можливість кожному зануритися у неповторний світ цифрової реальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базелюк, О. В. (2018). Формування цифрової культури педагогічних працівників у закладах професійної освіти. Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки. (6), 23-36.
2. Баліцька Н. Г. Використання цифрових технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / Н. Г. Баліцька, О. А. Біда, Г. П. Волошина та ін. / Уман. держ. ун-т ім. П. Тичини. К. : Наук. світ, 2003. 138 с.
3. Генсерук Г. Р. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. Open educational e-environment of modern University, 2019. № 6. С.8-16.
4. Модернізація змісту професійної освіти в умовах євроінтеграції України-2022: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 20 жовтня 2022 р.) / За ред. Паржницького В. В., Шевчук Л. І., Кайтановської О. М., Шнюкової І. В., Сиско Н. М., Шамралюк О. Л. Київ Хмельницький, 2022. 392 с.
5. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. Краус К. М. Імперативи формування цифрової освіти в Україні [Електронний ресурс] /

К. М. Краус. URL: <https://fitu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/ku/Materialy%20Vseukrainskoi%20naukovopraktychnoi%20konferentsii%20Upravlinnia%20sotsialnoekonomichnymy%20transformatsiiamy%20u%20suchasnomu%20misty.pdf>

6. Цифрові технології – це майбутнє людства. [Електронний ресурс]. URL: <http://hinews.pp.ua/kompyuteri/5035-cifrov-tehnologyi-ce-maybutnye-lyudstva.html> 64 с.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Барановська Олена Володимирівна,
к.п.н., старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

Вступ. Освіта в умовах воєнного стану в Україні змусила кардинально передивитися та пристосувати до існуючих реалій форми, методи і засоби навчання. Нинішня ситуація потребує від системи освіти насамперед гнучкості та адаптивності, створення різних способів зворотного зв'язку вчителів та учнів, тісної співпраці з психологічними та медичними установами. В обставинах, коли більшість українських дітей знаходиться у важких для них умовах життя і розвитку, вкрай важливою є оптимізація організації освітнього процесу в початковій школі зокрема, адаптація моделей та технологій індивідуалізації та диференціації навчання як інструменту компенсації освітніх втрат учнів.

Мета роботи. Визначити дидактичні умови організації освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного стану, а саме: оптимізація алгоритмів діагностування ступеню освітніх втрат учнів початкової школи; створення адаптованої системи впливів на мотиваційну та когнітивну сферу дитини; застосування модернізованої дидактичної моделі індивідуалізації навчання.

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз філософської, психологічної та педагогічної наукової літератури, вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти, словників, енциклопедій, досвіду роботи педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів України; анкетування, спостереження, усне опитування, аналіз методичного апарату підручників, методи статистичної обробки експериментальних даних; теоретичні методи.

Результати та обговорення. Наразі міжнародна спільнота докладає чимало зусиль із розроблення механізмів захисту освіти в умовах надзвичайних

ситуацій та військових дій. Українські науковці вивчають можливості подолання негативних впливів, аналізуючи дієві міжнародні документи і практики та адаптують їх до наших реалій життя (О. Локшина, О. Глушко, А. Джурило, С. Кравченко, О. Максименко, Н. Нікольська, О. Шпарик) [1]. Освіта в умовах збройних конфліктів, організація навчання в умовах війни та відновлення освітнього процесу після закінчення бойових дій вивчається багатьма міжнародними організаціями: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ОЕСР, Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ), Глобальною коаліцією на захисті освітніх установ від нападів (GCPEA), Міжвідомчою мережею освіти в надзвичайних ситуаціях (INEE), Агентством ООН у справах біженців (UNHCR), Інститутом досліджень миру в Осло, Норвегія (PRIO) тощо.

Науковці вважають, що забезпечення продовження процесу навчання означає надання освіти в інший можливий спосіб: за допомогою зміни місць навчання; використання неформальних програм навчання; прискорення навчальних занять; залучення тимчасових місць для навчання, домашніх шкіл; використання дистанційних та відкритих методів навчання. Школи України вимушені працювати в надскладних життєвих ситуаціях та вирішувати як освітні, так і медико-психологічні проблеми. Серед освітніх потреб в нинішніх реаліях на перший план виходять:

- ✓ проблеми організації навчання учнів початкової школи в умовах постійних змін ситуації безпеки та психологічного навантаження;
- ✓ необхідність оптимізації існуючих та створення нових алгоритмів діагностування ступеню освітніх втрат учнів початкової школи;
- ✓ постійний пошук засобів, способів, форм і методів мотивації дитини;
- ✓ пошук нових методів активізації пізнавальної діяльності учнів в нестабільному середовищі;
- ✓ створення дидактичної моделі індивідуалізації навчання в початковій школі в умовах змішаного навчання.

Останнім часом в літературі та обговореннях акцентувалося на розумінні

змішаного навчання як оптимального поєднання різних його форматів в межах одного класу, що має забезпечити його персоналізацію шляхом надання учням права обирати умови та контролювати власний навчальний процес, коли частина пізнавальної діяльності учнів відбувається на уроці під безпосереднім керівництвом учителя, а друга під час самостійної роботи з електронними ресурсами (індивідуально, в групах чи фронтально) [2; 3].

На різних освітніх платформах обговорюються цільові заходи, які можуть допомогти надолужити освітні втрати учнів у важкі соціальні періоди: вирівнювальні заняття (індивідуальні додаткові заняття з учителем або виокремлення групи учнів, які потребують допомоги); адаптивне навчання (поглиблена діагностика, поділ учнів на групи за освітніми потребами, рівнем сформованості ключових компетентностей); програми надолуження освітніх втрат (додаткові дистанційні чи заняття змішаного типу, оплачене державою онлайн- або офлайн-репетиторство для школярів зі значними прогалинами в знаннях та навичках) та інші. Вищеперераховані заходи є особистісно спрямованими і потребують адаптування технологій індивідуалізованого навчання, які мінімізують освітні втрати учнів. Вікові особливості дитини на кожному році навчання в початкових класах диктують вибір відповідних технологій, зокрема, форм і методів навчання у змішаному форматі. Саме змішане навчання в початковій школі залучає нові Інтернет-технології, які дозволяють врахувати індивідуальний темп навчання і розвитку учня, мотивувати його, відстежити його особисті досягнення [4; 5; 6].

Враховуючи вікові особливості учнів початкових класів, можна акцентувати на обов'язкових етапах, що є складовими індивідуалізованих педагогічних технологій: етапах діагностики, мотивації та психологічної адаптації (реабілітації). На *етапі діагностики* відбувається визначення наявного рівня сформованості в учнів того чи іншого вміння, прийому. Розповсюдженим методом діагностики є контрольна робота, тестування, куди повинні бути включені запитання чи завдання, які потребують реалізації певних прийомів мислительної діяльності, необхідних для плідної роботи з

інформацією, а також практичне завдання, яке має за мету встановити рівень оволодіння основних прийомів роботи з інформацією. Можливе застосування інших методів: усні опитування та бесіди; дидактичні ігри; спостереження; взаємоперевірки; анкетні опитування; невеликі твори діагностичного характеру та ін. Особливо важливий цей етап для виявлення ступеню освітніх втрат учнів для визначення способів їх подальшої мінімізації чи компенсації. На *етапі мотивації* створюється відповідна атмосфера, націлена зацікавити учнів в оволодінні прийомами навчальної праці, що забезпечує розуміння та сприйняття учнями завдання. Мислення виникає із мотивувальної сфери свідомості – це положення психології складає сутність етапу мотивації. Мета зацікавити учня, стимулювати його пізнавальну активність, спонукаючи до пошуку нової інформації, а також – знизити рівень стресу та відволікаючих факторів, що заважають ефективному навчанню. *Етап психологічної реабілітації* має на меті налаштувати дитину на адекватне сприйняття дійсності та віднайти способи та методи, що допоможуть привести психіку в стан, коли вона зможе продуктивно навчатися. В комплекс заходів цієї направленості входять: методики аналізу ступеня тривожності, технології її мінімізації та зняття, компенсація психологічних травм дитини, переключення на позитивну діяльність, включення дитини в процес взаємодопомоги, залучення активів та можливостей читання та візуалізації навчальної та художньої інформації як методу компенсації стресу [7].

Висновки. Отже, перехід до дистанційного та змішаного навчання зменшив можливості соціалізації учнів, їхнього неформального спілкування, змінив форми навчального спілкування. Нова для усіх учасників форма навчально-виховного процесу принесла і проблеми, і перспективи для розвитку. Особливо важливо виокремлення проблем, які виникли перед поколінням війни і знайти шляхи їхньої компенсації. Застосування модернізованої дидактичної моделі індивідуалізації навчання дозволить мінімізувати освітні втрати учнів, що виникли в результаті пандемії та під час війни. Факторами успіху (за К. Крістернсеном) є: персоналізація (надання учневі права обирати план

дій); навчання, засноване на майстерності (за теорією повного засвоєння знань, розробленої американським психологом Б. Блумом); участь батьків в процесі навчання і розвитку власної дитини (прийняття батьками цінностей навчання та розвитку своїх дітей).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. О. Локшина, О. Глушко, А. Джурило, С. Кравченко, О. Максименко, Н.Нікольська, О. Шпарик Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. 2022.

2. Барановська, О. В. Змішане навчання: нові форми взаємодії. Методичні рекомендації. – Київ: «Фенікс», 2021. – 64 с.

3. Шелестова, Л. В. Змішане навчання у початковій школі. Методичні рекомендації. – Київ: «Фенікс», 2021.

4. Барановська О. В. Особливості змішаного навчання в початковій школі // VIII Міжнародна науково-практична конференція «Topical issues of modern science, society and education» 26-28 лютого 2022 р., Kharkiv, Ukraine. 2022. Pp. 405-410.

5. Барановська О. В. Впровадження сучасних форм організації навчального процесу в умовах профільного навчання / Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 5. – С. 44–47.

6. Барановська О. В. Дидактичні підходи до проблеми форм навчання в профільній школі / Профільне навчання: теорія і практика / Інститут педагогіки АПН України; Гімназія № 290 м. Києва / наук. ред. Л. А. Липова. – К.: ВВП «Компас», 2007. – 192 с. – С. 35–45 (Співавт. Прутас. А. В., Грищенко О. В.).

7. Барановська О. В. Забезпечення психологічної складової змішаного навчання / Традиції та новації у сфері педагогіки та психології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4–5 лютого 2022 р. Київ:Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022, 220 с., С. 9-12.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Бедь Наталія Михайлівна

вчитель трудового навчання Річківського ЗЗСО І-ІІ ст.
Україна

Вступ. Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Шкільний предмет трудове навчання (технології) має значні можливості у вихованні в учнів національно-патріотичних почуттів. Досвід роботи учителів та результати науково-методичних досліджень у цьому напрямку, дозволяють стверджувати, що значний потенціал у розв'язанні цього завдання полягає у прилученні учнів до національної культури саме у процесі трудового навчання.

Дієвим підґрунтям для такої виховної роботи можна вважати процес формування в учнів конкретного практичного досвіду з виготовлення предметів і речей, які у своєму змісті пов'язані з народною культурою українців, а саме виготовлення декоративно-ужиткових і ремісничих виробів, які були характерними для побуту українців, а деякі з них криють у своїх формах і техніках оздоблення й інші сторінки нашої історії.

Досить часто мистецькі речі, які учні можуть виготовити власноруч, мають таке оформлення і техніку виконання, які обумовлені історією українського народу – від дерев'яних речей оздоблених різьбленням до елементів народного одягу, що містять у своєму оформленні національно-патріотичну символіку.

Декоративно-ужиткове мистецтво й сьогодні охоплює широке коло предметів із різних сфер людської діяльності. Саме прояви національної культури завжди супроводжують життя кожної людини, і для кого більшою, для кого – меншою мірою, але вони є тим духовним середовищем, у якому

формується світогляд, естетичні ідеали, моральні й трудові цінності та національні почуття особистості.

Мета роботи. Визначити особливості формування національно патріотичних цінностей в учнів на уроках трудового навчання та технологій.

Матеріали та методи дослідження: теоретичний, аналітичний, описовий, порівняльний.

Результати та обговорення. Однією із складових національно патріотичного виховання школярів є утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України.

Якщо розглядати можливості трудового навчання, у формуванні національно-патріотичних цінностей дітей, то дієвим підґрунтям для проведення такої роботи може стати процес формування в учнів конкретного практичного досвіду з виготовлення швейних, текстильних, декоративно ужиткових виробів, що несуть у собі національну ідентичність українського народу.

Останнім часом Міністерством освіти і науки України розроблено ряд документів, щодо національно-патріотичного виховання молоді, зокрема: Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [5], Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [6], Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді тощо. У цих документах, трудовому навчанню відводиться важлива роль у процесі формування національно-патріотичних цінностей.

Сприятливі умови для цього створює варіативна частина навчальної програми з трудового навчання, коли учні спільно з учителем можуть обрати певний модуль, який пов'язаний з традиційними народними ремеслами, і це може бути: «Художня обробка деревини», «Технологія виготовлення народної ляльки», «Художнє випалювання» «Писанкарство» тощо.

На уроках трудового навчання, коли учні вивчають певний навчальний

модуль з декоративно-ужиткового мистецтва існують загальнодоступні (у методичному розумінні цього слова) способи прилучення учнів до надбань української культури, і тут можна вказати на два основних, як-от: повідомлення учням різноманітних відомостей про народні культурні традиції, що склались в українців та організація додаткових позаурочних занять і заходів для більш тісного ознайомлення учнів з елементами етнокультури.

Введення культурологічних відомостей в організаційну структуру занять на уроках трудового навчання може відбуватись безпосередньо, коли відбувається вивчення певного народного ремесла чи декоративно-ужиткового або художнього виду мистецтва.

Під час виготовлення учнями декоративних чи декоративно-ужиткових виробів важливе місце, крім суто технічної сторони, має й мистецька сторона цієї справи, яка полягає насамперед у визначенні художньої ідеї твору, в основу якого покладено той образ, який виникає в уяві дитини, тих думок і почуттів, які вона хоче передати оточуючим.

У змісті діючої програми з трудового навчання передбачено вивчення таких тем і розділів, що обумовлюють виховний вплив учителя через повідомлення учням таких теоретичних відомостей, які розкривають різні сторінки нашої історії, формують в учнів загальне уявлення про моральну й духовну культуру українського народу тощо. Тому учитель має нагоду впливати на почуття дитини, а через добір певних культурологічних відомостей, виховувати патріотичні та національні почуття школярів. Виготовлення виробів, наприклад технікою аплікації соломкою, вишиванням, може передбачати створення таких художніх композицій, які відображають історію українського народу, його визвольний рух і звитягу сучасних захисників рідного краю тощо.

На уроках трудового виготовляються такі вироби, які можуть бути передані нашим воїнам, які обороняють нашу країну на сході. Зокрема це: різноманітні за конструкцією та різні за складністю виготовлення маскувальні сітки, окопні свічки, сумки для аптечок, сувеніри з патріотичною символікою

тощо. Виготовлення саме таких виробів якнайкраще сприяє вихованню в учнів національно-патріотичних почуттів.

У процесі роботи вчитель повідомляє дітям, що українські ремісники й кустарі в давнину демонстрували виняткові творчі здібності, надаючи навіть простим побутовим речам довершених форм, художньої виразності й своєрідного колориту, що свідчить про вишуканий смак і непересічний талант їх авторів. До середини ХІХ століття народні ремесла досягли свого апогею, але з розвитком промислового виробництва почали занепадати.

Нині ж спостерігається відновлення і зростання кількості деяких із традиційних промислів, зокрема, різьблярство, ковальства, гончарства, теслярства, ткацтва і вишивки. Це пояснюється зростанням у суспільстві інтересу до всього національного. Тут же вчитель ставить запитання до своїх підопічних: у кого з них удома є які-небудь вироби народних промислів, зокрема гончарства, різьблення, ткацтва і чим вони особливо привабливі. Зав'язується бесіда, під час якої стає зрозумілим: ці речі дітям перш за все дорогі тим, що виготовлені руками вітчизняних майстрів-умільців.

Здійснюючи навчання, учитель трудового навчання повинен стояти на засадах розуміння того, що художні ремесла - це не тільки духовне надбання народу, але й важливий компонент національної культури, засобами якого плекається національна свідомість дітей. Інакше й бути не може, адже виробляється такий собі причинно-наслідковий ланцюжок: художня праця, що була започаткована в домашніх ремеслах, також є складовою духовної спадщини народу, оскільки стала і джерелом прикладного мистецтва, й основою народної педагогіки.

Навчання народним ремеслам виховувало поважне ставлення до праці та формувало моральні якості особистості, зокрема працелюбність, повагу до людей, до роботи, виробляло відповідальне ставлення до неї, естетичні смаки, що вважалося не менш цінним, ніж формування професійних умінь. Педагогові слід пам'ятати, що художнє ремесло завжди зберігало свою національну самобутність, і дохідливо у практичній діяльності доносити цю істину до

свідомості учнів.

На уроках трудового навчання, заняттях гуртка та в позаурочний час я ознайомлюю учнів із народними ремеслами та промислами, навчаю різьбленню, розпису та випалюванню по дереву, вишивці та бісероплетінню, виготовленню народної іграшки та писанкарству. Не забуваю і про такі перлини народної творчості, як витинанка та виготовлення штучних квітів, плетіння макраме та в'язання на спицях і гачком, виготовлення сувенірів із різноманітного матеріалу та інкрустація соломкою. І все це підпорядковане головному – щоб діти відчували себе українцями, гідними своїх талановитих пращурів.

Висновки. Отож засвоєння, зберігання і розвиток дітьми традицій і звичаїв українців є важливими підвалинами їх національного виховання, засобом зміцнення національної свідомості, згуртування і єдності всієї нашої нації. Адже в народі побутує повір'я: той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом.

Про такого безпам'ятного Олекса Воропай (український етнограф) писав: "Він блукає по світу, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу", а нам не варто бути такими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом в навчальних майстернях. - К., 1991. - 120с.
2. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкович М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 2010. - 272с.
3. Білевич І.В. Виховна робота зі студентами в процесі вивчення народних ремесел // Трудова підготовка в закладах освіти. -1998. - №1. - С.46-50.
4. Гедвілло О. І., Носова І. О., Ковальова Г. В. Індивідуальний підхід до навчання з практикуму в майстернях // Трудова підготовка в закладах освіти. 2008. - №2. - С.44-47.

5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068-> (дата звернення 24.01.2017 р.). – Назва з екрана.

6. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://mon.gov.ua/content/ %D0%9E %D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/patriotichne-vix-metodichni19-05-2015.pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/patriotichne-vix-metodichni19-05-2015.pdf) (дата звернення 24.01.2017 р.). – Назва з екрана.

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ОРГАНІЧНА СКЛАДОВА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Бережна Людмила Валентинівна

Директор, вчитель-методист

Криворізька гімназія №69

Вступ./Introduction. Освіта сьогодні змінюється і змінюється разом із часом, це процес і результат цілеспрямованого формування людини. Час диктує дедалі нові вимоги до вчителів, які повинні володіти інноваційними технологіями навчання, новими методиками, бути здатними генерувати прогресивні ідеї, володіти високим рівнем професійної культури. Освітній процес має спрямованість на потребу в розвитку педагогічної творчості, засвоєнні педагогічних інновацій, в створенні умов неперервної освіти, готовності до професійної діяльності. Сьогодні висуває перед педагогами такі вимоги, як професіоналізм, мобільність, здатність до творчого використання на практиці потоку інформації, яка швидко зростає.

Новий закон про освіту докорінно змінює ситуацію, оскільки надає педагогам можливість постійного підвищення потенціалу, який зможе забезпечити якісні зміни в освіті, а отже, й якість праці. Основна спрямованість закону полягає в тому, щоб сприяти формуванню висококваліфікованих спеціалістів, їх освіти та навчання. Саме вчитель відіграє провідну роль у реалізації нововведень, спрямованих на розвиток і становлення цілісного розвитку особистості. Він повинен трансформувати своє мислення відповідно до потреб сучасної практики і динамічних змін, які відбуваються в освіті. А отже, стає зрозумілим, що якісну освіту може забезпечити лише кваліфікований фахівець. Це вчитель, який здатен своєю працею, активністю, реалізувати педагогічної ідеї, наблизити їх до вершини, примножувати свій творчий потенціал.

Мета роботи./Aim. Вона полягає в спрямованості професійної кваліфікації вчителів на поповнення набутих фундаментальних знань

необхідними базовими знаннями відповідно до вимог державних стандартів та їх відповідальності за результати своєї праці. Підвищення кваліфікації зумовлене динамікою розвитку суспільства, науки, освіти, та потребами, що впливають із особистого досвіду кожного педагога. Це постійний процес професійної підготовки працівника, наявність знань, умінь і навичок, потрібних для виконання певної роботи. Цілями підвищення кваліфікації педагогів стає підготовка до роботи в умовах реформування сучасної освіти. За допомогою підвищення кваліфікації, педагоги отримують нові навички, підвищують свою продуктивність і досягають результатів в своїй роботі. Саме це, буде слугувати їх подальшому особистісному розвитку, вдосконаленню майстерності, впровадженню змін в практику викладання предмету.

Освітній заклад сьогодні є майданчиком для об'єднаних однією метою людей, які прагнуть як до росту ефективності їх роботи, так і особистісного зростання. Реалії життя свідчать, що сучасний учитель має постійно здобувати й узагальнювати нові знання з різних джерел, володіти технологіями їх передавання, постійно їх оновлювати та освоювати нові спеціальності. В закладі освіти роботу потрібно направити на підготовку талановитих педагогів, спроможних і бажаючих побудувати професійну кар'єру, готових до роботи в умовах реформування освітньої галузі. Потрібно формувати у них певні психічні властивості, без яких їх діяльність не буде ні результативною, ні ефективною, а також характерних вимог до їх кваліфікації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Кожен педагог має вищу освіту, яка забезпечила йому фундаментальну, професійну та практичну підготовку для здобуття відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Отримана традиційна освіта не може забезпечити на все життя вчителя знаннями та навичками, необхідними йому для ефективного виконання функціональних обов'язків. Швидко зростаючі обсяги знань й інформації потребують змін щодо вимог по вдосконаленню професійної підготовки. Певною мірою необхідно поновлювати знання, щоб зменшити рівень їх «старіння». Існують різні професійні програми, які визначають, в основному, зміст підвищення

кваліфікації. Саме післядипломна освіта, як вид освіти, буде здійснюватися після вищої освіти. Вона забезпечує одержання нової кваліфікації, нової спеціальності та професії, розвиток і вдосконалення всіх професійних компетенцій вчителя. Потреба нововведень активізуватиме інтерес вчителя до найновіших знань, а успішність власної педагогічної діяльності допоможе подолати труднощі, знаходити нові способи дій.

Результати та обговорення./Results and discussion. Пріоритетним завданням освітніх закладів має стати визначення необхідності організації процесу підвищення професійної готовності вчителя. А це включатиме в себе: володіння та впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій, залучення вчителів до участі в реалізації освітніх проєктів, вміння робити вибір, що відповідає вимогам часу, мотивацію діяльності педагогів.

Індивідуальний освітній маршрут педагога в сучасних умовах не може залишатися стабільним. Щоб не відставати від розвитку суспільства, педагоги змушені вчитися усе своє життя. Державні освітні стандарти визначають не лише вимоги до якості підготовки учня, а й вимоги до його професійної підготовки. Навчальна діяльність вимагає певних форм аргументації, основного змісту, певних способів роботи, програм. Саме вчитель визначає зміни, які необхідні в освіті, і проводить коригування свого навчання. Для цього він має володіти інформацією про все, що стосується професійної діяльності. Педагогам необхідно прогнозувати свою професійну кваліфікацію і отримати ті знання, які йому знадобляться в майбутньому, які він зможе використати у практичній діяльності.

Проте це не можливо в межах традиційного уявлення про педагогічний процес. Це має бути єдина і цілісна система процесів, характерною ознакою яких є розвиток не тільки професійних навичок, але й особистісних потреб, відповідальності вчителя за результати своєї праці. Саме цьому аспекту діяльності має бути приділено значну увагу в закладах освіти, педагогічних процесів особисто. Але цей процес активно відбувається тоді, коли педагоги керуються свідомою метою оновлення та засвоєння певних знань, вмінь та

навичок. Кожен педагог повинен прагнути до можливостей оновлення, удосконалення, поглиблення своєї професійної підготовки, до переорієнтації на інноваційний підхід.

Суспільство потребує професіоналів, чиє мислення не обмежене спеціальними знаннями, а має риси універсальності, фундаментальності. До головних цілей підвищення кваліфікації у післядипломній освіті відноситься опанування фахівцями сукупності новітніх знань з предмету, залучення їх до вирішення основних проблем освіти. Підвищення кваліфікації педагогів необхідне для ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готових до постійного професійного зростання. Це освітній процес, який потрібно проводити систематично. Ключовою ціллю підвищення кваліфікації вчителів є досягнення професійної успішності педагога.

Праця вчителя суто індивідуальна, кожен викладає свій предмет, здійснює апробацію в процесі використання нових технологій, проводить постійну роботу спрямовану на підвищення необхідного рівня володіння предметом. Але досвід переконує, що успіх справи буде залежати від творчого вирішення завдань вчителем, від його вміння оптимально змінювати прийоми дій у відповідності з новими умовами і знаннями, його відкритості до нового, прогресивного, реформаторського.

Висновки./Conclusions. Рівень освіти у цілому залежить від кваліфікації та майстерності вчителів, від їхніх професійних якостей. Саме підвищення кваліфікації покликано вирішувати завдання поєднання професійного та особистісного зростання. Підвищуючи кваліфікацію, опановуючи знаннями, вміннями, навичками, з подальшим їх застосуванням у своїй професійній діяльності, має стати потребою вчителя. Таким чином, для успішної педагогічної діяльності в сучасних умовах переходу на нові стандарти освіти вчителями необхідно постійно підвищувати рівень свого професійного розвитку.

УДК: 376

**КОМАНДНА РОБОТА ФАХІВЦІВ (КОНСУЛЬТАНТІВ) ПІД ЧАС
КОМПЛЕКСНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ**

Васильєва Г. І.,

кандидат педагогічних наук,
провідний інспектор управління освіти
Дніпровської районної в місті Києві
державної адміністрації

Верьовкіна Ж. Л.,

кандидат педагогічних наук,
директор середньої загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 4 м. Києва

Бабенко М. О.

студент магістратури
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

Агресія російської федерації проти України зумовила ряд основних викликів в освіті дітей з особливими освітніми потребами (ООП), в т. ч. забезпечення належної роботи інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в умовах воєнного стану та готовності фахівців ІРЦ надавати якісні послуги.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 29.04.2022 № 493 [4] на період дії воєнного стану можливості ІРЦ щодо реалізації завдань збільшено, зокрема: розширено перелік і тематику завдань ІРЦ; надано додаткові гарантії для внутрішньо переміщених осіб з ООП, а саме на проведення комплексної оцінки дитини (КОР), забезпечення психолого-педагогічного супроводу та отримання корекційно-розвиткових послуг; передбачено можливості для подання заяв, отримання висновків про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (далі – КОР), а також консультацій фахівців ІРЦ батьків або законних представників дітей з ООП; надано можливість використання документів із мобільного додатка «Дія»; зменшено до одного тижня термін

проведення комплексної оцінки для дітей, які переїхали на тимчасове місце проживання; збільшено можливості для проведення повторної комплексної оцінки розвитку дитини, у т. ч. із метою моніторингу розвитку особи (за згодою батьків чи законних представників). Окрім того, передбачено можливості надання послуг для дітей, що постраждали внаслідок військових дій або отримали психологічні травми.

Ці завдання постали і перед інклюзивно-ресурсним центром № 4 Дніпровського району міста Києва, який прийшов на зміну розформованій психолого-медико-педагогічній консультації (ПМПК) та розпочав свою діяльність у лютому 2019 року. В основі діяльності інклюзивно-ресурсного центру є забезпечення права дитини на освіту. Тому ІРЦ здійснює свою діяльність з урахуванням таких принципів, як: повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей; дотримання найкращих інтересів дитини; недопущення дискримінації та порушення прав дитини; конфіденційність; доступність освітніх послуг з раннього віку, міжвідомча співпраця [3].

Основною послугою ІРЦ, яка раніше була в компетенції ПМПК, є проведення комплексної оцінки розвитку дитини. Це дозволяє визначити потенційні можливості та освітні потреби дитини [2]. Команда фахівців інклюзивно-ресурсного центру (вчитель-логопед, вчитель-дефектолог, практичний психолог, вчитель-реабілітолог) діагностує дитину, складаючи цілісне уявлення про її здоров'я та розвиток за методом «дзеркальної діагностики». Під час такої оцінки – мінімальна вірогідність помилки, виключається ризик упустити маркери порушень у розвитку.

Важливим є те, що діагностика проводиться в природній обстановці у вигляді вільного спілкування та гри, тому дитина здатна по-справжньому розкритись. Під час проведення діагностики спеціалісти слухають, спостерігають за поведінкою дитини та складають протоколи. У разі виникнення складних питань, які потребують точки зору інших фахівців, для обговорення та вирішення проблемних питань проводяться засідання усіх членів команди фахівців ІРЦ.

Фахівцями ІРЦ було розроблено Інструкцію щодо проведення комплексної оцінки розвитку дитини в умовах воєнного стану, перед проведенням КОР батьки з нею ознайомлюються під підпис. У разі оголошення повітряної тривоги відвідувачі у супроводі фахівців ІРЦ переходять в укриття, яке знаходиться у приміщенні сусідньої школи (це приблизно 5 хвилин). У кожного фахівця на цей випадок є своя валіза з матеріалом для діагностики.

Фахівці центру надають рекомендації команді супроводу щодо складання, виконання, коригування індивідуальної програми розвитку (ІПР) в частині здійснення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, змісту, форм та методів навчання відповідно до потенційних можливостей дитини, створення належних умов для навчання залежно від порушення розвитку (доступність приміщень, особливості облаштування робочого місця, використання технічних засобів тощо), надаються рекомендації батькам та педагогам щодо надання підтримки в освітньому процесі для дітей, які зазнали психологічної травми. За кожним фахівцем інклюзивно-ресурсного центру закріплено декілька закладів освіти. Всі питання вирішуються в телефонному режимі або вайбер зв'язку [1].

Для проходження комплексної оцінки розвитку, в тому числі і повторної, батьки реєструються та подають заяву (повторну заяву) через Портал ІРЦ. Усі питання реєстрації, перелік необхідних документів для проходження КОР батьки можуть вирішити в телефонному режимі. Під час воєнного стану, відповідно до змін у Положенні про ІРЦ, можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, особу батьків дитини, а також можна пред'являти документи з використанням мобільного додатка Порталу Дія. Після того, як батьки подали заяву на проведення комплексної оцінки розвитку, призначається дата та час проведення КОР, які потім узгоджуються з батьками дітей.

Після обстеження дитини команда фахівців збирається для обговорення, узагальнення результатів комплексної оцінки та оформлення висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Результати

комплексної оцінки оформлюються в електронному вигляді, зберігаються в ІРЦ.

Під час воєнного стану на проведення КОР та підготовки висновку відповідно до змін у Положенні про ІРЦ надається 5 днів (раніше це було 10 днів), що ускладнює процес, але не впливає на якість проведення. Висновок надається батькам (одному із батьків) або законним представникам дитини. Батьки в обов'язковому порядку ознайомлюються з висновком про комплексну оцінку, умовами навчання та надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг у закладах освіти перед тим, як поставити підпис про отримання Висновку про КОР. У разі, якщо під час воєнного стану висновок про комплексну оцінку розвитку, що надавався ІРЦ до введення воєнного стану, було втрачено, фахівці, за запитом батьків надають копію висновку.

У разі переходу дитини з особливими освітніми потребами із закладу дошкільної освіти до закладу загальної середньої освіти, зі спеціального закладу освіти до закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням або за рекомендаціями команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами щодо наявності успіхів або труднощів у засвоєнні дитиною освітньої програми, фахівці ІРЦ проводять повторну комплексну оцінку.

Ретельно та професійно проведена діагностика та чіткі висновки і рекомендації стають основою ІПР, яку складає і над якою працює далі команда психолого-педагогічного супроводу закладу освіти, куди йде дитина на інклюзивне навчання, робить програму ефективною та дієвою.

До основних завдань діяльності ІРЦ на відміну від ПМПК відноситься проведення на постійній основі корекційно-розвиткових занять.

З метою успішної адаптації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами до нових життєвих реалій кваліфіковані фахівці (консультанти) інклюзивно-ресурсного центру надають психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові та інші послуги дітям раннього та дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які не відвідують заклади дошкільної освіти та дітям з

особливими освітніми потребами, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу.

Протягом березня-квітня 2022 року фахівці інклюзивно-ресурсного центру активно проводили корекційно-розвиткові онлайн заняття з дітьми, які до війни отримували їх в ІРЦ. Особлива увага приділялася дітям з порушенням комунікативної функції та їх батькам, які вимушено змінили місце перебування та потребують постійної допомоги та підтримки. Таким дітям досить складно встановити контакт дистанційно, правильно розуміти мову та поведінку педагога та надавати адекватний зворотній зв'язок.

В інклюзивно-ресурсному центрі № 4 створено сучасне інклюзивне середовище: спеціальні приміщення, обладнані корекційно-розвитковим приладдям, цікавими ігровими зонами та всім необхідним для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Крім того, працівниками ІРЦ облаштовано куточки очікування для дітей з розвиваючими іграми, іграшками, пазлами, розмальовками, де вони разом із своїми батьками або уповноваженими особами чекають на заняття або на консультацію фахівця.

Відповідно до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545 (зі змінами), на період дії воєнного стану в Україні фахівці ІРЦ організовують супровід батьків як в очному, так і в онлайн режимі. В першу чергу надають консультації та практичні поради батькам, що робити з дитиною в тій чи іншій ситуації, як підтримати, як допомогти. В більшості, звертаються батьки дітей із соціоадаптаційними та інтелектуальними труднощами. Крім консультацій, в разі потреби, фахівці ІРЦ надають психологічну допомогу в очному або телефонному режимі, ZOOM конференції та Вайбер.

До завдань, які покладені на інклюзивно-ресурсні центри, відносять також організацію інформаційно-просвітницької діяльності. На сторінці ІРЦ № 4 району м. Києва у Фейсбук батьки дітей з особливими освітніми потребами та педагогічні працівники мають можливість постійно ознайомлюватися з необхідною та корисною інформацією: нормативно-правовими документами,

порадами психологів, терапевтичними казками, пам'ятками з рекомендаціями та техніками для налагодження сну, іграми для зняття стресу у дітей, іграми та вправами для розвитку психічних процесів та мовлення тощо.

Інклюзія – це робота цілої команди. Завдяки діяльності інклюзивно-ресурсного центру діти з особливими освітніми потребами мають можливість отримати своєчасну допомогу та доступ до реабілітаційних та корекційно-розвиткових послуг.

Злагоджена системна командна робота фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсного центру, співпраця з педагогічними працівниками та партнерські стосунки з батьками, систематичне підвищення кваліфікації та фахової майстерності педагогічних працівників ІРЦ є запорукою успішного інклюзивного навчання. Саме створення необхідних умов сприяє розвитку особистості дитини з особливими освітніми потребами, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильєва Г. І. Формування методичної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в умовах інклюзивного середовища : автореф. дис. ...канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2021. 22 с.

2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.

3. Положення про інклюзивно-ресурсний центр. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>

МОДЕЛЬ ПЕРЕВІРКИ ЯКОСТІ ЗНАНЬ ПРИ ТЕСТУВАННІ

Волкова Світлана

УДУНТ

м. Дніпро, Україна

Руда Рита

КЗО НВК №12 ДМР

м. Дніпро, Україна

Мельнікова Вероніка

КЗО НВК №12 ДМР

м. Дніпро, Україна

Анотація Розглядається модель перевірки знань учнів шляхом тестування. Використовується імовірнісна модель. Наведено приклад застосування моделі при використанні подвійної незалежної перевірки знань.

Ключові слова: перевірка знань, онлайн-тестування, ймовірнісна модель, помилка класифікації, завдання класифікації.

Вступ Однією з важливих цілей освіти є розвиток у учня здатності ефективно вирішувати завдання, що виникають у ході професійної діяльності. Тобто учню необхідний набір знань і навичок, які б йому стати таким, набравшись практичного досвіду.

Для цього необхідний контроль якості освітнього процесу, і одним із елементів цього контролю є регулярна оцінка рівня знань, умінь та навичок учнів.

Побудова моделі Нехай A_1, A_2, A_n – це стан об'єкта. Під об'єктом розуміється тестований рівень знань якого підлягає визначенню. Сортуємо стани A_1, A_2, A_n за спаданням. Отже стан A_1 показує найкращий стан знань учня. Відповідно, A_n – найгірший результат перевірки знань.

Матриця контролю може бути подана у вигляді:

$$Z = \begin{pmatrix} z_{11} & z_{12} & z_{13} & z_{14} & \dots & \dots & z_{1n} \\ z_{21} & z_{22} & z_{23} & z_{24} & \dots & \dots & z_{2n} \\ z_{31} & z_{32} & z_{33} & z_{34} & \dots & \dots & z_{3n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ z_{n1} & z_{n2} & z_{n3} & z_{n4} & \dots & \dots & z_{nn} \end{pmatrix}$$

Матриця контролю квадратна та стохастична. Процедура перевірки може бути оптимістичною та песимістичною. У разі оптимістичної процедури перевірки, за умови відсутності грубих помилок, матриця контролю набуде вигляду:

$$Z = \begin{pmatrix} z_{11} & 0 & 0 & 0 & \dots & \dots & 0 \\ z_{21} & z_{22} & 0 & 0 & \dots & \dots & 0 \\ 0 & z_{32} & z_{33} & 0 & \dots & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & z_{nn} \\ 0 & 0 & 0 & 0 & \dots & \dots & \dots \end{pmatrix}$$

Результати

Введемо такі позначення:

A – тестований має певний рівень знань;

B – тестований немає певний рівень знань;

A_i – тестований відповідним деяким набором вимог за результатами i -ї подвійної перевірки;

B_i – тестований не відповідає деякому набору вимог за результатами i -ї подвійної перевірки;

Для оцінки якості отриманого результату перевірки знань запишемо ймовірність:

P_{AA} - ймовірність того, що тестований правильно оцінений за результатами всього процесу тестування, тобто має необхідний рівень знань:

$$P_{AA} = \frac{a(1 - \varphi)^2}{(1 - \varphi)^2 + \varphi^2}$$

P_{BB} - ймовірність того, що тестований правильно оцінений за результатами всього процесу тестування, тобто не має необхідного рівня знань:

$$P_{BB} = \frac{(1 - \varphi)^2 (1 - a)}{(1 - \varphi)^2 + \varphi^2}$$

Висновки Побудовано ймовірнісну модель, що дозволяє описувати проведення комплексних процедур перевірки знань учнів. Запропонована модель окрім освітньої сфери може бути дуже корисною і при вирішенні інших завдань класифікації.

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДІВ НА ЗАНЯТТІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Глуховська Наталія Анатоліївна,
старший викладач
Державний університет телекомунікацій
м. Київ, Україна

Вступ. В сучасному світі тривають пошуки нових методів і форм взаємодії зі студентами в різних дисциплінах, що відповідають потребам сьогоденної реальності, тому що відбуваються зміни в економіці, культурі, науці поширюється міжнародне співробітництво у різних галузях. В зв'язку з цим збільшується попит на спеціалістів, які можуть легко адаптуватися до професійної діяльності, вирішувати складні завдання, вміти працювати як в групі так і самостійно, бути креативними, а отже, конкурентоспроможними.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (використання скайпа, телеграма, обговорення в чатах, участь в форумах і таке інше) сприяє тому, що молоді люди використовують можливість спілкуватися з носіями мови, слухати “живу” сучасну мову, приймати участь в обговоренні цікавих для них тем on-line, тобто, активізувати всі види мовленнєвої діяльності самостійно.

Сучасне суспільство потребує нових спеціалістів, які можуть йти «в ногу з часом», складаючи достойну конкуренцію на міжнародному та вітчизняному ринках праці. Таким чином іноземна мова набуває першочергової важливості у ЗВО України. Тут метою є практичне опанування англійською мовою в різних комунікативно-мовленнєвих ситуаціях і сферах професійної діяльності.

Завдяки постійному розвитку і вдосконаленню системи освіти розробляються і застосовуються на практиці новітні освітні технології, які дають можливість отримати необхідні професійні знання і навички, а отже, виникає необхідність в глибшому вивченні та шляхах застосування інноваційних освітніх методів, серед яких кейс-метод, що вважається однією з

найефективніших методик, дозволяючи застосувати теоретичні знання до вирішення практичних завдань.

Мета роботи. Розглянути особливості застосування кейс-методу у процесі навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей.

Матеріали та методи. Аналізувати науково-педагогічну літературу, узагальнювати та формулювати висновки.

Результати та обговорення. Одна з головних проблем, з якими стикається викладач англійської мови при роботі зі студентами немовних спеціальностей, – це відсутність у них мотивації до вивчення мови. Зрозуміло, що дана проблема може спричинити труднощі на шляху до формування у студентів професійних мовних компетенцій, відсутність яких може стати перешкодою ефективному функціонуванню у культурному розмаїтті навчального та професійного середовища. Саме тому першочергове завдання викладача полягає в необхідності шукати ефективні шляхи підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови. Формування фахівця нового рівня, який володіє критичним мисленням, професійною компетентністю та здатністю приймати рішення у нестійких швидкоплинних ситуаціях, в тому числі засобами іноземної мови з урахуванням особливостей культури іншого народу, передбачає застосування новітніх методів. Серед таких методів особливої уваги, на нашу думку, заслуговує кейс-метод.

Кейс метод (Case Study) дозволяє удосконалювати м'які навички (soft skills), яким не навчають, а які набувають не протягом навчання в університеті, але є необхідними в робочому процесі.

Кейс-метод забезпечує ефективне засвоєння поданого матеріалу у системі Т-S (Студент-Викладач) тому, що матеріали надані у вигляді ситуативних задач над якою маленькі групи студентів працюють і вирішують проблему.

Зміна цілей освіти в цілому та особливо навчанні іноземної мови була викликана ще й тому, що більше уваги почали приділяти індивідуальності кожної людини, з одного боку. З іншого боку, роль самостійності у навчанні іноземної мови набуває також великого значення. Розвиток інформаційно-

комунікаційних технологій (використання скайпа, обговоренні в чатах, участь в форумах і таке інше) сприяє тому, що молоді люди використовують можливість спілкуватися з носіями мови, слухати “живу” сучасну мову, приймати участь в обговоренні цікавих для них тем on-line, тобто, активізувати всі види мовленнєвої діяльності самостійно.

Використання кейс-методу (case-study) у системі навчання було запроваджено ще сто років тому в Гарвардському університеті. В нашій країні практичного значення цей метод набуває лише в останні два десятиріччя. Все більше і більше викладачів переконуються у дієвості цього методу. Вони не тільки використовують запозичений досвід закордонних фахівців, а й адаптують нові методи до особливостей національного характеру. Серед таких, хто плідно працює над теоретичними і практичними питаннями застосування методу аналізу ситуацій треба відзначити Сурміна Ю. П. [3].

Як зауважує Біскун В. С., який використовує кейс-метод у викладанні соціальних наук, суть основних методичних інновацій пов'язана з використанням активних методів навчання. Такі форми навчання як тренінги, ділові та рольові ігри тощо формують професійну компетентність, розвивають здібність особи до навчання. Вони здатні змінювати парадигми мислення і виробляють вміння переробляти багато інформації [1].

Саме застосування технологій кейс-методу, як ситуаційної методики, може допомогти у навчанні іноземної мови, досягти при цьому освітніх, виховних та організаційних цілей. Використовуючи цей інтерактивний метод навчання реалізуються майже всі практичні знання, а також уміння прогнозувати різні ситуації, вести бесіду, висловлювати свою думку, відстоювати свої погляди, переконувати співбесідника, адекватно сприймати критику, аналізувати та робити висновки. Втілення теорії в практику і є цінністю цього методу. Обговорення тем, драматизація створених ситуацій, схожих до тих, що виникають у професійній діяльності та у повсякденному житті, майже театральний розподіл ролей у розігруванні “кейсів” може створити не тільки творчу атмосферу на занятті, а й вирішити основну мету

вивчення іноземної мови.

Щодо створення творчого підходу до вирішення проблемних ситуацій, то у певній мірі цьому сприяє те, що вибір манери поведінки, виходу з конфліктної ситуації, вибір певної лексики належить студенту [2]. Участь викладача в застосуванні кейс-методу полягає в організації всього, що потрібно для того, щоб бесіда, диспут або будь-яка рольова гра пройшла цікаво, корисно, дієво, емоційно, була насичена певним матеріалом.

Готуючи студентів до прийняття участі у “кейсах”, бажано скласти комплекс ситуаційних вправ, що допоможуть підготуватися до цього виду діяльності. А вже потім треба запропонувати теми для обговорення, підібрати матеріал, обрати модель конкретної ситуації, допомогти розробити сценарій та варіанти рішень, дати завдання підготувати питання, розподілити ролі, поділити на малі підгрупи, враховуючи особливості роботи в різних групах, обрати того, хто буде вести бесіду, запропонувати завдання для тих, хто вважається “пасивним студентом”. Слід обов’язково довести до свідомості учасників обговорення, що навіть до простої бесіди треба ретельно підготуватися. Для студентів старших курсів або тих, хто вільно володіє іноземною мовою, доцільно іноді пропонувати такий вид роботи, як непередбачувана бесіда з елементами “мозкового штурму” (brainstorm) та створення хоч і уявлених непередбачуваних ситуацій, але найбільш близьких до реального життя. Зрозуміло, що чим вищий рівень володіння мовою, тим цікавіша робота з “кейсами”.

Під час обговорення роль викладача полягає в тому, що він тільки стежить за процесом, не втручається і не нав’язує свою точку зору. Він може скерувати хід обговорення, іноді спровокувати та підтримати дискусію, або залагодити конфлікт у разі необхідності.

Дуже важливо для викладача усвідомити, що одним з елементів кейс-методу є правильний підхід до зауважень та виправлення помилок з чітким визначенням критерій оцінювання. Доцільно робити це після бесіди, не перериваючи ходу обговорення та у вигляді побажань, слід відзначити кращих і

заохочувати тих, хто соромиться. Культура зауважень з боку викладача під час застосування цього методу не менш важлива, ніж комунікативна культура всіх учасників дискусії. Це сприяє створенню таких умов та психологічної атмосфери, в яких студенти змогли б вільно висловлювати свою думку, не боятися помилок і дати можливість “пасивним” студентам приймати участь в обговореннях.

Слід звернути увагу на те, що завжди існують в групі так звані “пасивні” та “гіперактивні” студенти. На етапі підготовки до застосування кейс-методу треба підібрати відповідні завдання та “ролі” для таких “особливих” студентів, щоб перші могли б активізуватися, а другі надали б їм можливості приймати участь у спільній роботі. Навчитися мистецтву спілкування можна тільки на практиці, а також маючи співбесідника.

Відмінність методу “case-study” від традиційних є демократія в процесі отримання знання [1]. Тільки використання цього методу нарівні з іншими, пошуки нових методів навчання, звертання до міжнародного досвіду з урахуванням особливостей національного характеру, специфіки певної групи, індивідуальності кожного студента може дати бажаний результат.

О. Долгоруков вказує, що робота над кейсом з важкістю піддається алгоритмізації, проте, виділяють основні етапи: 1. Введення в ситуацію. 2. Розподіл студентів на групи. 3. Вивчення ситуації. 4. Обговорення ситуації в групах. Розподіл ролей в межах групи. 5. Ігровий процес (аналіз ситуації, прийняття рішення, його оформлення). 6. Підсумовування. Аналіз діяльності груп. Оцінки виконання ролей студентами. 7. Розбір оптимального варіанту. 8. Загальна дискусія [3]. Отже, кейс-метод з іноземної мови призначений для того, щоб поставити студентів у змодельовану професійну ситуацію, чітко пов'язану з основним предметом. Мета – спонукати їх говорити іноземною мовою для обговорення та розв'язання необхідної проблеми. Заняття англійської мови на основі кейсметоду можна побудувати за наступним принципом: «вступні справи» (Starting up), метою яких є відпрацювання навичок лексики та говоріння; «аудіювання» (Listening), спрямоване на

розвиток навичок сприйняття інформації на слух; «читання» (Reading), націлене на розвиток навичок розуміння тексту англійською мовою та освоєння нових лексичних одиниць; «повторення граматики» (Language Review); «дослідження проблеми» (Case Study), де наводиться опис теми, піднятої на початку заняття.

Застосування кейс-методу передбачає застосування різноманітних видів діяльності, серед яких рольова гра. Кейс являє собою певну рольову систему. Висока концентрація ролей в кейсі призводить до перетворення кейс-методу в ігровий метод навчання, поєднуючи гру з тонкою технологією інтелектуального розвитку, що знаходиться під пильним контролем [3, с. 46]. Як приклад, можна запропонувати студентам зімітувати засідання ради директорів компанії або експертної групи якого-небудь відділу, де кожний студент виконуватиме роль або начальника відділу продажів, або відділу кадрів, маркетингового відділу. Практичні кейси є найпростішими за своєю структурою та найбільш розповсюджені. Прикладами практичних кейсів можуть слугувати наступні ситуації:

1. You are expecting an important phone call from your partner, but you find that the phone has broken. It does not work. What will you do?

2. Two employees are constantly talking and making a noise in the office. And you can not concentrate and work productively. What will you do in this case?

3. You need to copy the document and inform the staff about its contents. But the office printer breaks down. What will you do in this case?

4. One of your foreign partners is coming to your company. You need a translator to talk to him, but the translator has unexpectedly fallen ill. What will you do in this case?

5. Two employees are constantly talking and making a noise in the office. And you can not concentrate and work productively. What will you do in this case?

6. Your firm has been preparing for important negotiations for a long time. But the time has been changed at the last moment. What will you do?

Використання кейсів потребує відповідної підготовки не лише студентів, а й викладачів. Ефективне використання кейсу потребує від викладачів

ретельного планування. D. Thomas у своїй праці «Case Studies for ELT: a source of motivation» пропонує наступний алгоритм розробки ситуацій кейс-методу:

1. Знайдіть тему, яка цікавить студентів.
2. Опрацюйте необхідні посилання щодо даної теми.
3. Окресліть проблему та продумайте її аспекти.

4. Викладіть основні аспекти на папері [7]. Крім того, ефективність діяльності викладача, що реалізує кейс-метод, пов'язана з втіленням наступних принципів: 1) партнерства, співпраці зі студентами; 2) використання останніх досягнень педагогічної науки та досвіду колег; 3) творчості (перетворення кейсів в індивідуально неповторний творчий продукт, посилення ролі творчості, імпровізації в ході навчання) [6, с. 120]. У нашому дослідженні ми використовуємо практичні кейси, основне завдання яких полягає в тому, щоб детально і докладно зобразити життєву ділову ситуацію. До основних цілей кейс-методу варто віднести: - активізацію студентів, що, підвищує ефективність професійного навчання; - підвищенні мотивації до навчального процесу; удосконалення навичок аналізу ситуацій і знаходження оптимальної кількості рішень; - відпрацювання умінь роботи з інформацією, в тому числі вміння шукати додаткову інформацію, необхідну для уточнення ситуації; - прийнятті правильного рішення на основі групового аналізу ситуації; -набуття навичок чіткого і точного викладу власної точки зору в усній та письмовій формі, умінь переконливо відстоювати і захищати свою точку зору; - вироблення навичок критичного оцінювання різних точок зору, здійсненні самоаналізу, самоконтролю і самооцінки. Безсумнівно, застосування кейс-методу у вивченні англійської мови має безліч переваг. На нашу думку, основними перевагами кейсметоду у вивченні іноземної мови є: - підвищення рівня знань іноземної мови в цілому; -використання термінів у розмовних ситуаціях, що сприяє їх ефективнішому запам'ятовуванню; - розвиток творчого мислення; - розвиток навичок проведення презентації (вміння публічно представити свою роботу іноземною мовою); - вдосконалення навичок формулювати різні типи питань; розвиток вміння вести дискусію, аргументувати відповіді, що сприяє розвитку

мови без опори на готовий текст; - вдосконалення навичок професійного читання іноземною мовою; - змога повноцінно залучати студентів до індивідуальної та групової роботи.

Висновки. Таким чином, застосування кейс-методу у процесі навчання англійської мови сприяє формуванню в майбутніх спеціалістів немовних спеціальностей вміння критично мислити, адекватно оцінювати ситуацію, швидко приймати рішення, удосконалюючи комунікативні здібності. Оскільки даний метод комплексний та містить всі види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, письмо, аудіювання, то він може бути успішно використаний у викладанні іноземної мови у ЗВО тренуючи здатність студентів застосовувати всі вищезгадані компетентності для ефективного використання іноземної мови у подальшій професійній кар'єрі. Подальші дослідження спрямовані на вивчення особливостей застосування інтерактивних методів у процесі викладання англійської мови на немовних спеціальностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біскун В. С. Застосування методу аналізу ситуацій в інтерактивних формах навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sau.kiev.ua>
2. Дегтярьова Ю. В. Підвищення ефективності навчання іноземних мов з використанням кейс-методів [Електронний ресурс]. -Режим доступа:<http://www-center.univer.kharkov.ua/vesnik/full/173.pdf>
3. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. – К.: МАУП, 2005.
4. Ковальова С. М. Кейс-метод у системі професійної підготовки майбутніх учителів у Великій Британії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2012. 262 с.
5. Шеремета П., Каніщенко Г. «Кейсметод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі». Центр інновацій та розвитку. Київ,1999. С. 25–31.

6. Anderson E., Schiano B. Teaching with Cases: A Practical Guide. HARVARD BUSINESS SCHOOL PRESS, 2014. 304 p.

7. David Thomas. Case Studies for ELT: a source of motivation . Cahiers de l'APLIUT [Online], Vol. XXII № 2, 2003, Online since 18 April 2013, connection on 08 November 2020. URL : <https://journals.openedition.org/apliut/> DOI : <https://doi.org/10.4000/apliut.3730>

8. Lane H. International management behavior: Introduction to the cases and case method. PWS-Kent, 1992. 628 p.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МИСЛЕННЯ, МОВЛЕННЯ, УЯВИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Глушман Валентина Дмитрівна,
вчитель початкових класів,
Початкова школа №2,
м. Хмельницький, Україна

Вступ. Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть завдання осмислення й пізнання буття, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого потенціалу.

Сьогоднішні діти не задовольняються такими простими відповідями, вони вимагають від дорослих пояснення, уточнення, прагнуть зрозуміти причини явищ, подій. Крім того, інформативність сучасного світу досить велика і загальнодоступна, у тому числі для учнів початкових класів, хоча і не завжди спеціально для них призначена. Інколи вони не знають, як її сприйняти, зрозуміти, осмислити, проаналізувати. Тому, починаючи з початкових класів, дітей слід привчати правильно реагувати на будь-яку інформацію, толерантно ставитись до людей та їх думок, до того, що існують різні точки зору на проблему, прищеплювати вміння комунікабельності, взаєморозуміння у спілкуванні. Коли разом з учнями обговорювати різноманітні точки зору, вони вчаться застосовувати цей прийом і в інших життєвих ситуаціях. На цій основі повинна формуватися нова педагогіка – педагогіка компетентної, відповідальної людини.

Щоб знайти своє місце в житті, ефективно засвоїти життєві та соціальні ролі, випускник української школи має володіти такими якостями та вміннями:

- бути гнучким, мобільним, конкурентноздатним, уміти інтегруватися у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- критично мислити;

- використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем;
- генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність,
- володіти комунікативною культурою, вміти працювати в команді;
- вміти запобігати та виходити з будь – яких конфліктних ситуацій;
- уміти здобувати інформацію з різних джерел;
- бути здатним до чисельних альтернатив, які пропонує сучасне життя.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Початкова школа має відігравати важливу роль у всебічному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, досвіду, забезпечувати готовність та здатність школярів жити й адаптуватися до стрімких змін у державі, уміння мислити самостійно, критично, творчо, генеруючи нові ідеї. Саме уміння спілкуватися - повинно стати невід'ємною рисою життя людей XXI століття.

Мета роботи. Розглянути сучасний стан формування критичного мислення як ефективну технологію формування мислення, мовлення, уяви в учнів початкових класів.

Матеріали і методи. Практична діяльність, аналіз, порівняння, власний досвід роботи.

Результати та обговорення. Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі та на інтегровано-предметній основі у другому циклі. Весь процес навчання здійснюється за 9 освітніми галузями, кожна з яких має освітній потенціал, необхідний для формування кожної компетентності.

Основою формування ключових компетентностей є досвід здобувачів освіти, їхні потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі.

Спільними для усіх ключових компетентностей є такі наскрізні вміння, як розв'язую проблеми, співпрацюю, ефективно спілкуюся, керую своїми емоціями, виявляю ініціативу, оцінюю ризики і ухвалюю рішення, логічно доводжу свою думку, читаю вдумливо, творчо і критично мислю.

На думку авторів технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» Джінні Стіл, Курта Мередіта, Чарльза Темпла: «Критичне мислення це складний ментальний процес, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення».

На думку фундатора Інституту критичного мислення США Метью Ліпмана, критичне мислення є «вмілим відповідальним мисленням, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно: а) ґрунтується на певних критеріях; б) є таким, що само коригується; в) впливає з конкретного контексту».

Вміння критично мислячої людини:

- оцінювати надійність джерел інформації;
- виділяти необхідну інформацію та обробляти її;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання;
- ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи при їх вирішенні;
- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;
- приймати обґрунтоване рішення.

Для розвитку критичного мислення молодших школярів учителю необхідно:

- виділити час і забезпечити можливості для застосування критичного мислення;
- дозволити учням вільно розмірковувати;
- приймати різноманітні ідеї та думки; ї сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- забезпечити для учнів безризикове середовище, вільне від насмішок;
- виражати віру у здатність кожного учня породжувати критичні судження;
- цінувати критичні міркування учнів.

Для того щоб критично мислити, учні мають:

- розвивати впевненість у собі й розуміння цінності власних думок та ідей;
- брати активну участь у навчальному процесі;
- ставитися з повагою до різноманітних думок;
- бути готовими породжувати й відхиляти судження.

Наприклад, під час опрацювання легенди «Походження назви Переяслав» у 3 класі пропонує учням **в парах** ще раз прочитати дві перші частини легенди і проаналізувати зміст за **методом «Товсті і тонкі запитання»**: протягом 2 хв придумати по 2 запитання (по 1 з кожної колонки) і відповісти на них. Потім рівномірно розподіляю запитання таким чином, щоб всі питальні слова були використані. Таблиця «товстих» і «тонких» запитань проектую на мультимедійну дошку.

ТОВСТІ ЗАПИТАННЯ?

Я пояснити, чому ... ?

У чому відмінність ... ?

Що було б, якщо ... ?

Що, якщо ... ? У чому причина ... ?

Які наслідки ... ?

Як пов'язано ... ?

Який висновок ... ?

ТОНКІ ЗАПИТАННЯ?

Хто? Що робили ?

Коли? Де?

Чи вірно ... ?

Чи могли ... ?

Чи було ... ?

Чи згодні ви ... ?

Вислуховує не менше 8 пар, які ставлять запитання, а інші відповідають на них, використовуючи слова з тексту.

Дуже часто під час проведення уроку літературного читання використовують метод «Вірні і невірні висловлювання», якщо вважають, що 1 висловлення правильне, ставлять +, якщо ні -, і так далі... Наприклад, оповідання «Сонячний день узимку», 3 клас.

1. Люди – друзі пташок.
2. Дереву узимку стоять у білому інеї.
3. З верби посипалося зелене листя.
4. Синичка – зберегла зимову красу.
5. Більше я не побачу ніякої краси.
6. Дівчинка малювала на великому аркуші море.

Таблиця 1

Вірні і невірні висловлювання

11	22	33	44	55	66
+	-	+	+	-	+
+	+	-	+	-	-

Перед читанням оповідання діти передбачають, про що будуть читати в оповіданні. Потім діти читають оповідання, після чого знову дають відповіді на ті ж самі запитання. Порівнюють результати.

Вправа «Незакінчене речення» (усно), під час опрацювання оповідання

Тетяни Череп-Пероганич «Колядка», пропоную учням підсумкові рефлексивні формули:

- Ми прочитали сьогодні оповідання Тетяни Череп-Пероганич «Колядка», з метою ...
- Воно в мене викликало такі думки і почуття: ...
- Я особисто зрозумів/ла, що ...
- Для мене сьогодні важливим було ...
- Мені хотілось би в майбутньому ...
- Я співпрацював/ла з ...
- Щаслива та людина, яка ...
- Хто добре серце має, ...
- На сьогоднішньому уроці для мене найбільш важливим відкриттям було ...

Складаючи портрет головної героїні Марійки з оповідання «Колядка» Тетяни Череп-Пероганич використовую – вправу «Сенквейн»:

Марійка.

Добра, уважна.

Мріє, роздумує, допомагає.

Готова прийти на допомогу.

Розумничка.

Досить часто під час опрацювання творів на уроках літературного читання використовую Метод «Ромашка запитань (Блума)».

На пелюстках ромашки завчасно готую запитальні слова/вислови:

«Хто...?» «Кого... ?»

«Якщо я правильно зрозумів/ла, ...?»

«Якби ви були на місці героя оповідання, ... ?»

«Чому ... ?»

«Що б змінилося ... ?»

«Чи правильно ... ?» «Які наслідки ... ?»

Після обговорення пари представляють результати своєї роботи,

обмінюються своїми ідеями зі всім класом.

Висновки. Розвиток критичного мислення відіграє важливу роль у формуванні наскрізних умінь. Критичне мислення вказує на здатність учня до самостійної оцінки явищ навколишньої дійсності, інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей, уміння бачити їх позитивні й негативні аспекти. Перспективу її розв'язання вбачаю в доцільному використанні методів і прийомів критичного мислення на уроках. Результативність застосування цієї технології на практиці можна визначити на емпіричному рівні. Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя і учня з уроку в урок.

Тільки після тривалого використання педагогічної технології «Розвиток критичного мислення», коли учні будуть

- вміти самостійно вчитися і працювати з джерелами інформації;
- мати особисту точку зору і вміти її аргументувати;
- вміти бачити проблеми;
- вміти застосовувати свої знання для розв'язання життєвих проблем;
- мати культуру спілкування, тобто працювати в команді та

знаходити консенсус щодо різних переконань та думок, можна бути впевненим, що показники навчально – виховного процесу змістилися від консервативного, традиційного навчання в сторону якісних змін виховання критично мислячої особистості.

ВИХОВНА РОБОТА У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Григоренко Олександра Сергіївна

Голозубова Олена Вікторівна

Викладачі

Балаклійський педагогічний фаховий коледж

Комунального закладу

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Харківської обласної ради

м. Балаклія, Україна

Вступ. / Introductions. Розповсюдження Covid-19 світом, а потім і розв'язана російською федерацією війна зумовили перехід абсолютної більшості вітчизняних освітніх закладів на дистанційний формат навчання. При цьому швидка перебудова торкнулася не лише навчального, але й і виховного процесу. Організація освітнього процесу в закладі фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану потребує іншого змісту та підходів до проведення виховної роботи. За цей час нами накопичений певний досвід організації виховної роботи в умовах дистанційного навчання, яким ми хочемо поділитися.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є висвітлення проблем і перспектив виховної роботи при дистанційному форматі навчання в умовах педагогічного закладу передвищої освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для отримання висновків нами використані такі методи як аналіз і синтез, узагальнення власного педагогічного досвіду, метод порівняння.

Результати та обговорення./Results and discussion. Виховна робота є важливою частиною освітнього процесу закладах фахової передвищої освіти, оскільки зростає значимість досягнення його цілей, освітніх потреб та інтересів особистості. Дистанційна форма навчання не може стати перешкодою для проведення виховних заходів, які допоможуть здобувачам вищої освіти сформувати правильні цінності та всебічно розвиватися. Організація освітнього

процесу в закладі фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану потребує іншого змісту та підходів до проведення виховної роботи.

Власний педагогічний досвід засвідчує, що в умовах дистанційного формату навчання на перший план виходить необхідність формування у здобувачів освіти нових (найбільш ефективних) способів комунікації та нового рівня наукової грамотності, що, у свою чергу, диктує педагогічному вишу вимоги щодо створення інших, ефективніших умов навчання та виховання.

Необхідно відзначити, що сучасні освітні реалії вимагають від педагогічного вишу пошуку нових альтернативних напрямів організації виховної роботи зі здобувачами освіти. Саме таким напрямом стало використання дистанційного формату в організації виховного процесу.

До переваг переходу на дистанційну форму організації виховної роботи, на нашу думку, можна віднести наступні:

- значний рівень активності здобувачів передвищої освіти;
- високий рівень ефективності освітнього процесу, пов'язаний з максимальним використанням інформаційно-комунікаційних засобів навчання;
- розвиток навчальної самостійності здобувачів передвищої освіти;
- організація діяльності педагога, спрямована на надання адресної допомоги кожному здобувачу передвищої освіти в умовах виникнення складної ситуації.

Проте, неможливо повністю замінити очний спосіб організації виховної роботи дистанційним, що пов'язано з низкою чинників, як організаційного, так і особистісного характеру, а саме:

- недостатньою підготовкою класних керівників для використання варіативного комплексу інтернет-контенту та освітніх платформ;
- відсутність достатньої кількості інтерактивних засобів, прийомів та технологій, розроблених під конкретний виховний захід;
- відсутність зорового контакту між здобувачами передвищої освіти та класними керівниками, що призводить до зниження їхньої активності;
- технічні проблеми (відсутність необхідних пристроїв для доступу до

Інтернету, поганий інтернет-зв'язок, відсутність навичок використання певних послуг);

- відсутність знань та умінь у здобувачів передвищої освіти щодо організації самостійної діяльності, що потребує від класного керівника додаткових педагогічних зусиль.

Ці обставини потребують перебудови виховної роботи в умовах сьогодення, завданнями якої є:

- створення умов розвитку найбільш важливих для майбутніх педагогів якостей особистості – патріотизму, любові до професії та дітей, доброти та милосердя, педагогічного такту та мислення, професійної працездатності та педагогічної культури тощо;

- розкриття творчого потенціалу особистості та її творчої активності;

- розвиток виховного середовища закладу фахової передвищої освіти за всіма напрямками;

- забезпечення кадрових, методичних, організаторських та інформаційних умов для здійснення ефективної виховної роботи;

- забезпечення комплексного підходу у виховній роботі на всіх її етапах (від планування до підбиття підсумків).

Важливо підкреслити, що у педагогічному закладі фахової передвищої освіти виховна та навчальна робота не можуть розглядатися окремо, оскільки обидва ці напрямки покликані сприяти становленню моральної та правової самосвідомості майбутнього педагога.

З метою підвищення ефективності виховного процесу в дистанційному форматі, на нашу думку, потрібно поєднувати різні форми та методи виховної роботи. Власний досвід свідчить, що ефективними формами виховної роботи виявилися віртуальні тури та подорожі, квести та онлайн виховні заходи з використанням платформи Zoom.

Веб-квести набувають усе більшої популярності серед здобувачів передвищої освіти. Веб-квест-технологія представляє собою проблемні завдання-проекти з елементами гри, для виконання яких використовуються

Інтернет-ресурси. При цьому за рахунок групової роботи в учасників квесту розвиваються комунікативні, лідерські якості, а також підвищується мотивація до процесу отримання інформації. Вікторини або квізи, як різновид квестів, це ігровий спосіб взаємодії з будь-якою аудиторією. Існує безліч онлайн-вікторин, таких, наприклад, як «Перевір свої знання з предмету», «Вгадай за описом письменника», «Що Ви знаєте про корисну їжу?», здатних зацікавити здобувачів передвищої освіти, розвиваючи при цьому їхній інтелект.

Ще один цікавий спосіб зацікавити та об'єднати здобувачів передвищої освіти – челендж. Челендж – це інтернет-жанр, в якому учасник спочатку виконує якесь завдання на камеру і розміщує його в мережі, а далі пропонує повторити це завдання іншим користувачам: написати свій bucket list, плани на майбутнє, найкращі спогади за навчальний рік і т. д.

Значні можливості для виховної роботи мають онлайн подорожі стежинами найкращих музеїв світу. Найбільші музеї світу мають розкішні віртуальні тури і онлайн-колекції, на які у нас завжди бракувало часу. Також можливо створення віртуальних екскурсій і самими здобувачами передвищої освіти.

Відмітимо, що дистанційне навчання допомагає профорієнтаційній роботі, яка проводиться закладами передвищої освіти. Зв'язок з закладами освіти, посилення на їхні сайти дає можливість абітурієнтам отримати необхідну та повну інформацію про заклад, ознайомитися з умовами вступу, напрямками навчання, освітніми програмами, факультетами тощо.

Також необхідно розкрити потенціал ще однієї форми виховної роботи зі здобувачами вищої освіти, яка отримала назву «проблемна група». Такий формат заходу є дискусією, що розкриває проблеми сучасної освіти. На сьогоднішній день засідання проблемних груп також проводяться з використанням дистанційних технологій. Тематика зустрічей визначається заздалегідь, але не є статичною, її завжди можна коригувати залежно від проблем, що виникають, і соціальних і освітніх орієнтирів, які змінюються. Засідання проблемних груп дозволяють сформулювати у здобувачів передвищої

освіти розуміння значущості обраної професії педагога, а також познайомити їх зі специфікою майбутньої педагогічної діяльності.

Виховна робота здобувачів освіти Балаклійського педагогічного фахового коледжу КЗ «ХГПА» ХОР з березня 2020 року здійснюється у дистанційному форматі та використанням мультимедійних платформ Zoom, Google Meet Classroom.

Сервіс Zoom – спеціально створена платформа для проведення зустрічей, відеоконференцій та дистанційного навчання. Здобувачі передвищої освіти можуть використовувати дану платформу за допомогою будь-якого гаджета. Цей контент відмінно підходить як для індивідуальних, так і для групових занять. Усі зустрічі в умовах дистанційного навчання плануються заздалегідь з використанням посилання, що використовується постійно. Це дозволяє уникнути плутанини та спрощує організацію онлайн зустрічей.

До переваг даного онлайн сервісу можна віднести:

- доволі стабільна якість зв'язку, яка підтримується навіть при зниженні швидкості інтернет-з'єднання;
- можливість кожного учасника використовувати відео- та аудіозв'язок у повному обсязі, у тому числі демонструючи те, що розміщено на робочому столі;
- використання вбудованої інтерактивної дошки для ведення нотаток під час заходу;
- наявність чату для оперативного обміну повідомленнями технічного та змістовного характеру;
- можливість запису відеозустрічі для подальшого перегляду та аналізу.

Ця платформа активно використовувалася при організації виховної роботи у нашому коледжі – годин спілкування, конференцій, батьківських зборів, вікторин та олімпіад, інструктажів з техніки безпеки тощо.

Висновки./Conclusions. Останнім часом з метою забезпечення безпекової складової здоров'я особистості, забезпечення її фізичного, психічного, соціального і духовного благополуччя, здобувачі освіти Балаклійського

педагогічного фахового коледжу КЗ «ХГПА» ХОР залучаються до виховного процесу дистанційно. Заходи, які заплановані в річному плані, інтерпретуються для виконання за допомогою інтерактивних засобів спілкування.

У підсумку зазначимо, що вимушений перехід виховної роботи у дистанційний формат не знизив її ефективності. Виховна робота у нашому освітньому закладі триватиме і надалі та сподіваємося досягне нового рівня. Це сприятиме підвищенню ефективності навчання майбутніх вчителів та їх готовності до майбутньої професійної діяльності.

ВОКАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ

Грищенко Ігор Дмитрович

викладач

Житомирський державний університет

ім. Івана Франка

м. Житомир, Україна

Вступ. Одним з важливих елементів сучасної культури є вокальне мистецтво (або спів) – багатовимірний історичний та національний, художній та соціальний феномен, особливості якого спостерігаються на рівні сприйняття, функціонування, побутування, а також тематики, жанру, формоутворення, музично-виражальних засобів. Вокальне мистецтво є особливим явищем, емоційним і потужним у своєму впливі на індивідуальну свідомість. А історія українського вокального мистецтва – це, по суті, історія українців.

Мета роботи – відтворити історію української вокальної школи, здійснити огляд процесів її формування та розвитку.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження стали праці вітчизняних істориків, мистецтвознавців та культурологів, статті у фахових наукових виданнях, інформаційні бази мереж Інтернет. Методологія дослідження включала конкретно-пошуковий, хронологічний, історичний, аналітичний, системний та описовий методи.

Результати та обговорення. Український народ надзвичайно музикальний. Поезія, музика, пісня постійно супроводжують його в житті. У часи Київської Русі талановитих народних виконавців (співців, танцюристів, музикантів) називали «блязнями». Вони були неодмінними учасниками народних свят, розваг, запрошували їх і до княжих дворів [4, т. 1, с. 211].

Славетним давньоруським співцем-гусярем другої пол. XI – поч. XII ст. був Боян, який згадується у «Слові о полку Ігоревім». Таких співців, як Боян, називали співцями-рапсодами (ще – гусяри або гудці). Вони були в складі дружин князів й оспівували їх славні походи. Галицько-Волинський літопис

сповіщає про співців-рапсодів Митуса, Ора [4, т. 1, с. 212].

Якщо звернутися до церковної пісні, то слід згадати, що хрещення Київської Русі відбулося у 988-989 рр. За свідченням літописців, князь Володимир привіз у Київ із Корсуня, «граду гречеська», митрополита, єпископів, священників і «доместиків», тобто учителів і регентів церковного співу, які були слов'янського походження (грецьке «доместикус» – учитель, керівник хору). Привезені з Греції священнослужителі організували перші церковні співочі школи. Навчання співу велось «по слуху». Княгиня Анна, дружина Володимира, утримувала свій хор із грецьких співаків. Упродовж X-XVII ст. церква стала центром, де відточувався музичний професіоналізм [5, с. 29].

У середині XV ст. виникає героїчний епос – думи. В них яскраво й правдиво відображено боротьбу українського народу проти іноземних загарбників та поневолювачів: турецьких і татарських грабіжників, ненависної польської шляхти, суворий осуд соціальної та національної несправедливості. Пісні та думи завжди були в репертуарі кобзарів, лірників, бандуристів. Окремі джерела свідчать, що у XVI ст. українські народні думи, їх творці та виконавці користувалися великою популярністю і в Україні, і в Польщі. Кобза вважалася тоді найкращим інструментом, під акомпанемент якого виконувалися думи [4, т. 1., с. 214].

За часів Запорізької Січі (заснування Січі припадає на першу половину XVI століття) козацтво жило бурхливим життям, насиченим героїкою, подвигами. Запорозькі кобзарі (і козаки) створили багато героїко-патріотичних дум та історичних пісень, присвячених героїчній боротьбі українського народу проти іноземних завойовників. («Втеча трьох братів з Азова», «Маруся Богуславка», «Самійло Кішка...»). Кобза, а потім бандура, у козаків були у великій пошані. Сам гетьман України Богдан Хмельницький захоплювався грою на бандурі, співом. Кобзарі йшли від села до села, від міста до міста й виконували своє патріотичне завдання – піднімали народ на боротьбу [2, с. 43].

Значну роль у розвитку вокального мистецтва України відіграла Києво

Могиллянська академія. Хоровий спів як обов'язковий навчальний предмет у Академії був відсутній, проте істориками документально доведено, що хоровий спів студіювався студентами практичним шляхом [3, с. 323].

Вагомий вплив на розвиток професійного вокалу в Україні у XVII ст. здійснила творчість відомого композитора, співака, хорового диригента Артема Веделя. Він розвинув традиції української хорової культури. Наразі відомими є майже 30 хорових концертів композитора, серед них – «Доколе, господи...», а також частини з «Літургії», «Всенощна», «Покаянне тріо». Музику А. Веделя відзначала виразність мелодики, а найбільш вражаючими є його експресивні тенорові соло – драматичні декламації імпровізаційного характеру, близькі до українських дум [7, с. 301].

У свою чергу, Максим Березовський узагальнив досягнення вітчизняного та західноєвропейського вокального мистецтва у хорових духовних композиціях. Твори музиканта вирізняються високою емоційністю, вишуканістю й художньою досконалістю («Причасні вірші», «Літургія»). Одним із найвидатніших досягнень композитора є драматично-трагедійний концерт «Не отвержи мене во время старости», у якому поєднано хорове та ансамблеве виконання [7, с. 302].

Вершиною вокального мистецтва XVII ст. можна назвати і хорові твори Дмитра Бортнянського, спадок якого складає понад 100 хорових творів ліричних, святково-урочистих, скорботно-елегійних та ін. Серед них – дві літургії, хорові концерти для одного та двох хорів (чотириголосні та восьмиголосні). У цих творах і поєдналися традиції східнослов'янської релігійної музики і народної пісенності з високим професіоналізмом самого Д. Бортнянського [1, с. 76].

Перша половина XVII ст. – це час появи в Україні шкільного театру і театральних вистав. Основний жанр шкільного театру – трагікомедія – п'єса із серйозним змістом, сюжет якої мусив підійматися над буденним життям, а мова відзначалася високим стилем. Поширеними в українському театрі були й інтермедії – невеликі комічні сценки з народного життя, а у вертепних

постановках завжди брали участь хори та інструментальні ансамблі [6, с. 82].

Відомим центром вокального мистецтва та музичної освіти того часу була Глухівська співацька школа, створена у 1783 році. У школі учні навчалися грі на музичних інструментах (скрипка, гуслі, бандура), викладалася нотна грамота, хоровий спів. Найкращі співаки після навчання відсилалися до Придворної співацької капели у Санкт-Петербурзі. З діяльністю Глухівської музичної школи пов'язані імена Гаврила Головні, Дмитра Бортнянського, Максима Березовського, Марка Полторацького. Школа сформувала справді професійні засади української музично-вокальної освіти і сприяла її подальшому розвитку [8, с. 212].

Міцну основу вокально-професійної освіти та виховання в Україні було закладено у ХІХ столітті. Основні культурно-мистецькі центри того часу музичні товариства, філармонії, освітні заклади. Консерваторії своєю діяльністю впливали не лише на організацію уніфікованої системи професійної музичної та вокальної освіти, а й на загальний рівень розвитку культури того чи іншого регіону [7, с. 213].

Найвідомішими українськими співаками ХVІІІ-ХІХ ст. стали Семен Гулак-Артемівський, Олександр Мишуга, Соломія Крушельницька, Модест Менцинський. Їх обдарованість – рідкісне явище у світі культури. Володіючи голосом виняткової сили, краси, широкого діапазону, кожен з них був ще й прекрасним актором. Джерела їх досягнень – талант, освіченість, висока загальна культура, невтомна праця.

Миколу Лисенка, по праву можна назвати основоположником української музичної класики, а прекрасними виконавцями вокальних партій в його операх у різні часи були Марія Заньковецька, Марко Кропивницький, Микола Садовський (Тобілевич), Панас Саксаганський (Тобілевич), Марія Садовська Барілотті, Платон Цесевич, Михайло Донець, Іван Паторжинський, Олексій Кривченя, Михайло Роменський, Олена Петляш, Семен Бутовський, Дмитро Гнатюк, Лілія Лобанова, Лариса Руденко, Єлизавета Чавдар, Марія Литвиненко-Вольгемут, Юрій Кипоренко-Доманський, Михайло Гришко,

Микола Частій та багато інших [7, с. 386].

Висновки. Українське вокальне мистецтво пройшло довгий і складний шлях від ранніх, початкових форм, до оформлення його в другій половині XIX ст. як провідного жанру музичної культури. Джерела українського вокального мистецтва – у музичному, поетичному, драматичному мистецтві українського народу, джерела національної вокальної школи – у народному та церковному співі. Упродовж багатьох століть українське вокальне мистецтво розвивалося, було нагромаджено значний творчий вокальний доробок та виховано плеяду талановитих співаків та композиторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект. Монографія. Київ: Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Іваницький А. Український музичний фольклор: підручник. 4-те вид., допов. Вінниця: Нова книга, 2008. 320 с.
3. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. 4-те вид., стереотип. Київ: Либідь, 2002. 656 с.
4. Історія української музики в 6-ти томах / За ред. М. М. Гордійчук та ін. Т.1. Київ: Наукова думка, 1989 р. С. 210-215.
5. Кияновська Л. О. Українська музична культура. 2-ге вид. Київ: ДМЦНЗКМ, 2009. 178 с.
6. Корній Л. Історія української музики. Ч.1 (від найдавніших часів до I пол. XVIII ст. Київ-Харків-Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 1996. 315 с.
7. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навчальний посібник / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. 3-тє вид., перероб. Львів: Світ, 2012. 597 с.
8. Матвієнко С. І. Розвиток музично-педагогічних ідей в освітніх закладах України (до XX ст.). *Вісник Київського міжнародного університету*. Серія: педагогічні науки. 2012. № 8. С. 210-224.

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Гур'янова Наталія Миколаївна

старший викладач кафедри
музично-інструментальної підготовки вчителя

Товарниченко Катерина Володимирівна

студентка

Комунальний заклад

“Харківська гуманітарно-педагогічна академія”

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Заняття з музичного мистецтва – це один із видів занять, котре несе у собі не тільки знання, але й відпочинок, релаксацію. В середній школі заняття музичного мистецтва побудовано лекційно-практично, тобто спершу введення нових знань, повторення вже набутих, відпрацювання практичних навичок. Таким чином учні засвоюють необхідну кількість наданих знань на уроці, підкріплюючи практичними знаннями (спів, сприймання).

Мета роботи./Aim. Показати необхідність та практичність занять музичного мистецтва у середній школі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Емпіричний метод дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. На сьогодні не має однозначних висновків щодо актуальності занять музичного мистецтва в середній школі. Візьмемо за основу два паралельних шостих класи. В одному класі були проведені заняття за класичною схемою, а в паралельному – за принципом лекційно-практичне заняття. В чому полягає різниця. В класичному спершу привітання, розспівування, вступна бесіда, сприймання творів, обговорення твору, спів. А в лекційно-практичному змінено лінію надання інформації: привітання; теоретичні основу уроку, тобто надання нового матеріалу на основі раніше вивченого; практична частина, яка включає сприймання та спів. Чому саме так побудовано урок? Тому що урок зазвичай у

середній школі останній, на початку уроку увага учня ще спроможна сприймати нову інформацію і запам'ятовувати її. А друга половина уроку це вже сприймання і співи, бо сприймання це уява і відпочинок для мозку, а співи спосіб показати свою майстерність, котрий у учнів викликає радість і піднесення. Класичний урок показав набуття рівень знань на постійній основі без змін. Лекційно-практичний урок показав підвищення рівня засвоєння теоретичного і високий рівень практичної частини. З даної інформації виходять такі висновки, що відходженням від стандартного уроку ми не тільки підвищуємо рівень знань з предмету, але й в учнів підвищується інтерес до уроку, стає актуальнішою самоосвіта удома, позаурочна та позашкільна освіта, з тим самим учні самостійно організуються в інших предметах, шляхом розставляння ними пріоритетів за необхідністю вивчення предметів різних галузей. І є не менш важливим фактором, в середній школі учні віком 10-13 років, це період коли учень виходить з періода дитинства і входить в підлітковий період. В цей час в учнів формується естетичний та художній смак, визначають для себе майбутню професію.

Висновки./Conclusions. З вище викладеного сміливо можна сказати, що музичне мистецтво, це заняття котре несе в собі основи самоорганізації, самовдосконалення. Вчить йти до мети і не здаватися на півшляху, вчить розвантажувати себе від надмірного навчання, і в той самий час сприяє кращому засвоєнню матеріалу з інших предметів. Тому музичне мистецтво є одним із важливих складових сучасної школи.

ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Діденко Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри іноземних мов
Національна академія статистики, обліку та аудиту
м. Київ, Україна

Вступ. У статті акцентовано увагу на практичному досвіді використання інноваційних технологій за допомогою інструментів дистанційного навчання у процесі викладання української мови за професійним спрямування. Доведено, що використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій буде ефективним з одночасним поєднанням традиційних форм і методів. Проаналізовано використання дистанційних засобів у методиці викладання під час самостійної роботи та індивідуальних завдань. Методологічними засадами проведеного дослідження є науково-концептуальні положення про взаємозв'язок мислення, мови і мовлення, їх вплив на розвиток особистості, здатності до саморефлексії, усвідомлення практичної цінності індивідуального мовного іміджу у професійній діяльності майбутнього фахівця нефілологічних спеціальностей.

Мета роботи. Висвітлити елементи практичного досвіду використання у методиці викладання української мови професійного спрямування сучасних інноваційних технологій за допомогою дистанційного інструментарію. Для реалізації мети дослідження передбачено розв'язання таких завдань:

- з'ясувати сутнісні характеристики базових дефініцій, конкретизувати підходи науковців до означеної проблеми;
- проаналізувати дистанційні інструменти, активні форми і методи з метою оптимізації процесу навчання та викладання української мови професійного спрямування.

Матеріали та методи. Для реалізації поставленої мети та завдань використано такі методи: теоретичні (вивчення та аналіз наукової літератури); емпіричні (вивчення й узагальнення передового досвіду). Методика дослідження передбачає урахування можливостей традиційної системи та інноваційних технологій дистанційного навчання для аналізу перспективних форм та методів викладання української мови професійного спрямування. У роботі запропоновано адаптовані авторські методики з використанням дистанційних інструментів, що сприятимуть удосконаленню мовленнєвих, комунікативних навичок і сприятимуть зростанню мовного іміджа майбутніх фахівців.

Результати та обговорення. З урахуванням нового підходу до освіти, зокрема дистанційного навчання зростає потреба в оновленні методики навчання. Основним завданням забезпечення якісної професійної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей є високий показник сформованості особистості, загальний розвиток, удосконалення мовної і комунікативної компетентностей. Рівень професіоналізму молодого спеціаліста залежить не лише від базових знань з обраного фаху, а й від уміння комунікувати, грамотно висловлювати думки, володіти на високому рівні фаховою терміною лексикою, взаємодіяти з міжнародними організаціями, бути конкурентоспроможними. Актуальною залишається проблема формування комунікативних компетентностей для розвитку фахового мовного іміджу майбутнього спеціаліста. Особливої уваги заслуговує вибір діяльності викладача, методів і прийомів, інструментів дистанційного навчання.

Проблемам вивчення методичної системи викладання української мови професійного спрямування присвячені роботи науковців В. Вашуленка, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Єрмоленко, С. Карамана, О. Караман, Л. Мацько, І. Нагребельної, С. Омельчука, Н. Остапенко, М. Пентелюк, О. Семенов, І. Хом'яка та інших. На основі аналізу наукових студій можна стверджувати, що використання інноваційних технологій в умовах дистанційного навчання є недостатньо дослідженим. В умовах війни змінюються засоби діяльності

викладача, тому беззаперечні переваги надаються інструментам дистанційного навчання, водночас відбувається переосмислення педагогічних вимог, принципів, загальнонаціональних цінностей.

На сучасному етапі дистанційне навчання зберігає переваги, оскільки забезпечує неперервний процес здобуття фахової вищої освіти. Формування лексичної компетентності у процесі дистанційного навчання є малодослідженим явищем та зберігає можливість оновити методiku викладання української мови за професійним спрямуванням та здобути унікальний досвід.

У Положенні про дистанційне навчання зазначено, що це цілеспрямований процес взаємодії викладачів і здобувачів освіти, заснований на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, що дозволяють на відстані здійснювати навчання та самоосвіту, зважаючи на потреби й можливості [4].

Мовознавці трактують дистанційне навчання як особливу форму навчання, за якої взаємодія суб'єктів навчання здійснюється на відстані із збереженням основних компонентів навчального процесу (мета, зміст, форми, засоби), за реалізації спеціальних дистанційних інструментів. Визначальною ознакою дистанційного навчання є уникнення безпосереднього контакту між суб'єктами освітнього процесу та з використанням нових інформаційних технологій [2].

Інструментами дистанційного навчання називаємо освітні платформи, інформаційні системи програмного забезпечення. У практиці викладання української мови за професійним спрямуванням у ЗВО прослідковується достатній вибір дистанційних засобів навчання. Найчастіше у системі навчання вищих освітніх закладів використовують такі дистанційні інструменти: Moodle, Google Classroom та Google Meet, Padlet, Google Docs, Miro, Canva, Quizlet, MS Team, Youtube, Skype, Zoom тощо.

Освітня платформа *Moodle* належить до найбільш використовуваних, оскільки має простий інтерфейс, містить достатню кількість інформаційних

ресурсів і дозволяє розміщувати навчальні курси.

Дистанційний курс містить «сукупність навчальних модулів, проходження яких можливе у будь-якому порядку залежно від контексту використання курсу, який визначається або методами, або особливостями навчання» [2]. Термін «дистанційний курс» у системі навчання української мови розглядають як навчальний курс, що містить складники: підручник, опорні конспекти, лекції, хрестоматії, методичні рекомендації (путівник курсу), практичні, семінарські заняття. Необхідними у системі формування мовленнєвих компетентності є глосарій (розтлумачення основних понять), лінгвістичні словники (тлумачні, орфографічні, омонімів, синонімів, омонімів, фразеологічні тощо).

Активно можна використовувати й інші вебресурси та застосунки для формування лексичної компетентності при вивченні української мови за професійним спрямуванням. Інструментами здійснення комунікаційної діяльності під час дистанційного навчання можуть бути такі онлайн ресурси: електронна пошта, форум, чат, відеоконференція, блог, соціальні спільноти, соціальні мережі, тематичний контент Youtube , відеододатки, онлайн сервіси, хмарні сервіси. Проаналізуємо деякі, що можуть використовуватися в процесі формування лексичної компетентності під час занять з української мови за професійним спрямуванням.

Форум – форма спілкування суб'єктів дистанційного навчання, присвячена одній проблемі чи темі, за якої модератор (викладач) проводить обговорення, дискусію тощо. Програмне забезпечення форумів уможлиблює об'єднувати кілька форумів в один, створювати окремі групи учасників. Має необмежені можливості обмінюватися файлами, відеоматеріалами, успішно використовується в проєктній діяльності [1].

Чат – ресурс для спілкування в режимі реального часу через інтернетну мережу. Розрізняють такі різновиди чату: текстовий, голосовий, аудіочат, відеочат.

Блог – форма спілкування із наданням права адміністрування одній особі

чи групі учасників. Може активно використовуватися під час написання творчих робіт, есе для загального чи групового ознайомлення, сприяє розвитку лексичних, орфографічних, пунктуаційних, граматичних навичок. Успішно використовується під час опрацювання теми «Ділові папери», написання ділової документації.

Відеоконференція – конференція, що проводиться в онлайн-режимі, що дозволяє репрезентувати виступи, обговорення, дискусії, захист проєктів віддалено в режимі реального часу. Потребує попередньої підготовки, надсилання попередньо запрошення. Викладач і студенти можуть використовувати під час виступів відеосупровід.

Youtube – контент, що має потужний інформаційний ресурс, успішно дозволяє застосовувати відео, фрагменти фільмів, канали, інфографіку, аудіокниги, підкасти, інтерв'ю, блоги інших користувачів.

Платформа *LearningApps.org* – сервіс, що використовується для створення інтерактивних вправ, завдань, а також завантажувати готовий дидактичний матеріал. Дозволяє працювати викладачеві із власного акаунта, надає інформацію про профілі студентів.

Репрезентуємо деякі зразки вправ, адаптованих для дистанційного навчання.

1. Розподіліть терміни на групи за фахом. Відшукайте «Свою групу».

Ритор, адажіо, гіпертекст, нокаут, реостат, колаж, істеблішмент, інсинуація, кредит, амнезія, фракція, бюджет, вексель, форвард, жирант, аорта, соло, зондаж, картель, шлюз, генетика, осцилограф, рамбус, контрибуція, імідж, лобіст, онколь, лоцман, дискурс, палеозой, пародія, жанр.

Методичні поради: Скористайтеся порталом української мови URL: <https://slovnuk.ua/>

2. Скористайтеся фаховою літературою. Створіть колаж на тему «Десять термінів моєї спеціальності». Поділіться у чаті результатом роботи.

Методичні вказівки: Перед виконанням завдання радимо опрацювати

інтернетні ресурси

Словник

іншомовних

слів

URL:

<https://www.jnsm.com.ua/cgibin/u/book/sis.pl?Article=19640&action=show>

Вправа 3. Дослідження аналіз з елементами редагування.

Дослідіть, чи доречно вживати запропоновані сполуки? З'ясуйте їх смислову залежність. Доберіть правильні відповідники. Розмістіть допис у чаті чи в соцмережі «Позанормативні сполуки. Поради від першокурсників» чи запишіть відеозвернення до одногрупників.

В останній час відбувається, цим питанням уже займаються, у повному обсязі, у належній мірі, спостереження над явищем, у відповідності, у порівнянні з минулим роком, зустріч відбулася за участі керівника, за сприяння вашої фірми, у Законі про мови наголошується наважливості, ваша організація є базисною щодо впровадження експерименту, історія є базовою навчальною дисципліною, кидається в око не притаманна деталь, це відповідає духові українського народу, дану форму звернення використовуємо в листах, окреслимо наступні види надання допомоги біженцям, зустрічаються помилки у вашому звіті, розповсюдження української культури, існуючий закон, організація здійснює виключно профілактичні заходи, жити в гармонії з оточуючими, майбутні перспективи прекрасні, система організації вашої роботи потребує змін, з точки зору наших медиків, соціальних груп і прошарків населення, перша прем'єра вистави відбулася, проводити вебінар для молодих людей, економіка країни потребує реформування й модернізації [3].

Висновки.

Сучасні інструменти дистанційного навчання значно оптимізують освітній процес, підвищують рівень активності студентів, сприяють формуванню мовного іміджу майбутнього фахівця. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у розробленні сучасної методичної системи формування риторичних умінь у процесі вивченні української мови за професійним спрямуванням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Використання онлайн-ресурсів при організації дистанційного навчання під час карантину в закладах освіти м. Суми. URL: <http://ssh25.sumy.ua/wp> (дата звернення 31.07.2022).
2. Горошкіна О. М., Караман С. О., Бакум З. П. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі : навч. посіб. / за ред. О. М. Горошкіної, С. О. Карамана. Київ : АКМЕ ГРУП, 2015. 250 с.
3. Діденко Н. М. Особливості формування лексичної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей в умовах дистанційного навчання. Перспективи та інновації науки. 2022. № 9 (14). С. 127 – 138 URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/6730>
4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ МОН України від 25.04.13 р. № 466. URL: <https://osvita.ua/legislatio> (дата звернення 31.07.2022).

ОРГАНІЗАЦІЙНО–ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЗДО

Кожухівська Наталія Олександрівна
Студентка-магістрантка
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

Вступ. / Introductions. На початку 21 століття відбувається глибока трансформація поглядів щодо ролі та місця дошкільної ланки в системі освіти, важливості дошкільного періоду життя.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) наголошується, що дошкільна освіта є невід’ємним складником та першим рівнем у системі освіти, стартовою платформою особистісного розвитку дитини [2, с. 3].

Сьогодні в Україні зроблено акцент на якісну дошкільну освіту, що є фундаментальною парадигмою формування та становлення особистості дитини. Один із визначальних чинників якості - створення сучасного предметно-ігрового середовища відповідно до державного стандарту дошкільної освіти.

Правильно організоване предметно-ігрове середовище сприяє формуванню соціальної компетентності дошкільника, впливає на всі аспекти його розвитку, є стимулом до різних видів діяльності дитини, де вона практично може використати набуті знання, отримати новий досвід. Через предметно-ігрове середовище та дії з ним у дошкільника формується образ предметного світу, який являє собою середовище розвитку всіх специфічних видів дитячої діяльності.

Тому створення в закладі дошкільної освіти повноцінного предметно ігрового середовища – ефективний шлях реалізації завдань сучасного реформування дошкільної освіти.

Проблемі організації предметно-ігрового середовища присвятили праці вітчизняні та зарубіжні вчені. Зокрема, Р. Штайнер, засновник Вальдорфської педагогіки, виступав проти готових іграшок, а перевагу надавав іграшкам виготовленим власноруч, М. Монтесорі особливе місце в предметно ігровому середовищі відводила дидактичним та розвивальним матеріалам, які рекомендувала використовувати цілеспрямовано для розвитку навичок у дітей, С. Русова у праці «Дошкільне виховання» робила акцент на значенні предметного середовища для дітей різних вікових періодів, О. Запорожець на основі результатів досліджень проблеми особистісного становлення дошкільника зробив висновок, що в основі розвитку особистості лежить предметно-перетворювальна діяльність.

На сучасному етапі проблема досліджується такими науковцями: Н. Гавриш, Т. Піроженко, В. Рагозіна, Г. Беленька, К. Корічева, В. Бобир, Н. Кащук, О. Косенчук, І. Новик, К. Крутій, Л. Лохвицька, О. Низковська. Дана проблема розглядається науковцями в різних аспектах, зокрема, оцінка якості предметно-ігрового середовища за системою ECERS – 3 (О. Косенчук, І. Новик), проектування предметно-ігрового середовища в закладах дошкільної освіти (Л. Лохвицька), інноваційні підходи до створення предметно-ігрового середовища (О. Низковська), ігровий простір дитини (К. Карасьова, Т. Піроженко), освітнє середовище як засіб особистісного розвитку дітей раннього віку (Н. Гавриш), предметно-розвивальне середовище як компонент освітнього простору (К. Крутій) тощо.

Універсальний, динамічний предметно-ігровий простір ЗДО - це можливість реалізації дошкільником свого права на будь-яку дитячу діяльність, один із головних засобів формування та збереження в дитини цілісної картини світу. Отже, необхідністю здійснення подальших наукових робіт щодо формування в закладі дошкільної освіти сучасного предметно-ігрового середовища зумовлено вибір теми мого дослідження: *«Організаційно педагогічні умови формування предметно-ігрового середовища ЗДО»*.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження полягає в теоретичному

обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов формування предметно ігрового середовища ЗДО, експериментальному вивченні та запровадженні системи роботи щодо формування сучасного предметно-ігрового середовища ЗДО.

Завдання дослідження:

1. Здійснити дефінітивну характеристику поняттєвого апарату.
2. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування предметно-ігрового середовища ЗДО у психолого-педагогічній літературі.
3. Розкрити сучасні підходи щодо організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО.
4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості сучасного предметно-ігрового середовища ЗДО.
5. З'ясувати роль вихователів у формуванні предметно-ігрового середовища ЗДО.
6. Розробити систему роботи щодо створення організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО та визначити її ефективність.
7. Розробити методичні рекомендації для педагогів з означеної проблеми.

Матеріали та методи./Materials and methods. *Теоретичні методи дослідження:* аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення даних на основі вивчення психолого-педагогічної теорії уможливили аргументоване обґрунтування змісту та структури провідних категорій дослідження, визначення критеріїв та показників, комплексу організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО.

Емпіричні методи дослідження педагогічний експеримент для оцінки ефективності організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища вікових груп ЗДО.

Бесіда з дошкільниками для виявлення стану предметно-практичної компетентності дітей.

Анкетування вихователів для виявлення рівня розуміння ними

організаційно-педагогічних умов створення предметно-ігрового середовища з урахуванням інноваційних підходів.

Методи математичної статистики: - аналіз результатів педагогічного експерименту.

Результати та обговорення./Results and discussion. Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що *науково обґрунтовано* специфіку організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО, здійснено дефінітивну характеристику понятійного апарату, розкрито сучасні підходи щодо організаційно педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО, визначено критерії, показники та рівні сформованості сучасного предметно ігрового середовища, розроблено систему роботи щодо створення організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО.

Своє бачення щодо розуміння поняття «простір» висловлювали древні філософи та науковці Демокрит, Аристотель, Г. Лейбніц, Альберт Енштейн, Дж. Берклі, Д. Юм, І. Кант. Зокрема, Демокрит вважав, що простір є непорушним, неподільним та нескінченим. На думку Аристотеля простір і матерія, яка його наповнює не можуть існувати окремо. Німецький математик та філософ Г. Лейбніц зазначав, що простір це певні взаємовідносини між об'єктами, Альберт Енштейн ототожнював гравітаційне поле з самим простором.

У просторі відбувається особистісне і суспільне життя людини, тому просторові характеристики буття є дуже важливими для неї. *Простір розглядається як умова і результат діяльності суб'єкта, його продукт.* [3]

Люди завжди прагнули глибоко пізнати простір, і ці намагання стали однією із складових формування їх матеріальної та духовної культури. Проте, загальне розуміння простору формується у людини через емпіричний досвід при безпосередній характеристиці матеріального об'єкта чи об'єктів.

А. Цимбалару робить висновок, що «як форма існування об'єктивної

реальності простір виражає відношення між існуючими об'єктами, визначає порядок їх розташування, щільність, площину, структуру та характеризує всі форми і траєкторії руху матерії». [6]

Сьогодні, розглядаючи різні галузі життя сучасного суспільства ми не лише говоримо про простір в якому відбувається взаємодія об'єктів суспільної діяльності в межах певних територій, а ще й наділяємо його ознаками: соціальний, політичний, економічний, інформаційний, освітній тощо. Тому поряд із поняттями «соціальний простір», «політичний простір», «економічний простір», «інформаційний простір» виникає і поняття «освітній простір». Наразі воно є часто вживаним, проте чіткого визначення даної дефініції не існує.

Людина є дотичною до освітнього простору в певні періоди свого життя і приймає правила існування в його часових межах, адже освітній простір - це сфера суспільної діяльності людини, в якій відбувається її формування та розвиток, створюються умови для набуття індивідом соціального досвіду.

Як зазначає Н. Касярум, під освітнім простором слід розуміти просторово-часове поле функціонування і розвитку системи освіти як відкритої активної соціальної сфери, в якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов зовнішнього середовища (природно-кліматичних, демографічних, екологічних, соціально-економічних, політичних й ін.), потреб соціальних замовників (і самої особи), реалізуються освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом. [3]

Аналіз наукових джерел дає можливість нам говорити про багатовимірність та різноплановість освітнього простору. Розрізняють кілька відтінків значення цього поняття: як розвиток педагогічних технологій; власний простір суб'єкта освіти; дидактичний простір; концептуальний простір ціннісного прогнозування освіти; єдиний освітній простір людської цивілізації; як синонім понять «соціально-освітній простір», «духовно-педагогічний простір», «виховний простір» тощо. [6]

Стан освітнього простору в суспільстві може свідчити про рівень та

перспективи його розвитку і є рушійною силою прогресу.

С. Пономаревський визначає освітній простір як динамічну єдність суб'єктів і об'єктів освітнього процесу та сфери їх відносин, які проявляють себе у змінності, розвитку, еволюції. [7]

Варто сказати, що освітній простір не обмежується лише власною освітньою інформацією, а існує в постійній динаміці щодо формування зв'язків з іншими просторами, які мають на нього значний вплив. Він насичений різними за змістом освітніми подіями, що відбуваються в певних часових проміжках.

На думку О. Низковської освітнє середовище – це сукупність умов, впливів, способів навчання, виховання та розвитку особистості. Тобто, освітнє середовище – цілий світ взаємопов'язаних предметів, явищ і людей, які постійно оточують особистість, обумовлюючи її розвиток. [5. с. 20-26] Можна погодитись з думкою С. Литвиненко, яка вважає, що середовище є освітнім тільки тоді, коли воно здійснює особистісний розвиток всіх учасників освітнього процесу і дає можливість самореалізуватися дітям. [4]

Впровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами (ООП) раннього та дошкільного віку передбачає створення для них комфортного освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини та забезпечувало б належні умови для здобуття освіти відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, отримання корекційно-розвиткових послуг, спрямованої на усунення порушень психофізичного розвитку дитини, ранньої соціалізації тощо.

Інклюзивне освітнє середовище – це система, що забезпечує всім учасникам освітнього процесу можливість ефективного розвитку, передбачає надання додаткової допомоги для дітей з ООП, забезпечує високий рівень спілкування з дитиною та з його родиною. Функціонування інклюзивного освітнього середовища має базуватися як на загально-дидактичних, так і на

принципах інклюзивної освіти.

Висновки./Conclusions. Узагальнюючи наукові підходи сучасних дослідників , можемо констатувати, що освітній простір вони бачать, як динамічну цілісну систему; як складну структуру і піраміду різнорівневих просторів (міжнародного, континентального, локального, сімейного, особистісного).

Облаштований належним чином освітній простір розвиває здібності всіх дітей, сприяє їх активності, стимулює розвиток, самовдосконалює і має значущий вплив на розвиток дошкільників.

Створюючи освітнє розвивальне середовище слід пам'ятати , що воно повинно бути безпечним, в першу чергу, комфортним, динамічним, насиченим і в той же час привітним, доброзичливим, створювати емоційний добробут. Воно повинно стимулювати дошкільників до гри , досліджень і пізнання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Піроженко Т. О. / Авт. Кол-в: Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнева О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П. та ін., 2021. – 37с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / Упоряд.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Кузьменко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. – 240 с.
3. Касярум Н. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького освітній простір: становлення поняття <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2203/1/Kasjarum.pdf>
4. Литвиненко С. А. Соціально-педагогічні аспекти діяльності вихователя закладу дошкільної освіти / С. Литвиненко // Нова педагогічна думка.-2018 - №3. - С. 85-87
5. Низковська О. В. Як створити інноваційне розвивальне проедметне

середовище / Олена Низковська // Вихователь-методист дошкільного закладу.
2019. - № 8. – С. 20-26

6. Педагогічні науки/ Стратегічні напрямки Цимбалару А. Д. Інститут педагогіки АПН України Компонентно-структурний аналіз поняття “освітній простір” http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm

7. Пономаревський С. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ. Ідентифікація освітнього простору і суспільні процеси.
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4466/1/Ponomarevskij.pdf>

ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Коренева Інна Миколаївна,

д. пед. н., доцент,

Кириєнко Олена Олександрівна,

аспірантка

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні простежуються глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що є передумовами входження України до єдиного Європейського освітнього простору, які передбачають підготовку висококваліфікованого, компетентного фахівця відповідно до вимог держави та потреб суспільства. Модернізація системи освіти в Україні, її перехід до європейської, обумовлює вирішення питання формування професійної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти. У вирішенні цього питання зроблені суттєві кроки, що відображені у міжнародних і національних нормативних документах, а саме: Болонській декларації «Європейський простір у сфері вищої освіти» (1999 р.), «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя» (2008 р.), Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.), «Концептуальних засадах реформування середньої школи. Нова українська школа», Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.), професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020 р.) тощо.

Проблема формування професійної компетентності вчителів не є новою, про що засвідчують дослідження як вітчизняних так і зарубіжних учених. Серед

учених європейської спільноти слід відмітити такі прізвища як К.-Н. Berck, Н. Gropengießer, U. Kattmann, U. Harms, W. Killermann, J. Mayer, U. Ruse, Eichmann, T. Kleininger, L. Nagy, M. Nagy, W. Stawiński, L. Tuszyńska, Н. Öztaş, E. Özyay, P. Brown, P. Friedrichsen, S. Abell, A. Temelli, M. Kurt, Польщі E. Ryłka Gutowska, L. Tuszyńska, D. Diki, R. Taraban, C. Box, R. Myers, R. S. Gwardys Szczęśna, E.ka, E. Fleszar, I. Janowski. У роботах цих учених відображені окремі напрямки професійної підготовки вчителів.

Серед вітчизняних науковців та вчених найближчого зарубіжжя питанням професійної компетентності у різних її аспектах займались Ю. Бойчук, Л. Соловей. Питанню формування професійної компетентності вчителя біології та природничих спеціальностей присвячені дисертаційні роботи С. Іванової Ю. Шапрана, Н. Грицай, О. Іванців, В. Іщенко, К. Ліневич, В. Оніпко. Практичний аспект формування професійної компетентності присвячені дослідження Л. Астахової, Г. Мужа, М. Бойка, Н. Павлової, А. Кмець, О. Лукаш, С. Морозюк, І. Чорного, А. Кустовської, Л. Нікітченко, Л. Титаренко, Н. Хлонь, В. Шульдика.

Поряд з цим, питання формування професійної компетентності майбутніх учителів біології на сучасному етапі розвитку вищої освіти, набуває актуальності через потребу пошуку ефективних шляхів і методів поліпшення професійної підготовки учителів біології. Відтак, розуміння послідовності формування професійної компетентності майбутніх учителів біології зумовлює його розглядання в історико-ретроспективному аспекті.

Мета роботи: проаналізувати стан розробленості проблеми формування професійної компетентності вчителя у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених в історико-ретроспективному аспекті.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є наукова література, дисертаційні дослідження науковців присвячені проблемі формування професійної компетентності. Для досягнення мети дослідження використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення теоретичних даних науково педагогічної та методичної літератури.

Результати та обговорення. Виникненню поняття «професійна компетентність» було спричинене рядом передумов: моральною деградацією людства на тлі вражаючих успіхів науки і техніки, катастрофічним відставанням школи від темпу розвитку й оновленням знань, введенням масового навчання всіх верств населення тощо. У наукових колах поняття професійна компетентність почало вживатися з середини 60-х років, але в основному воно розглядалось у контексті компетентнісного підходу.

Становлення поняття професійної компетентності у контексті компетентнісного підходу розглядалось багатьма вченими, зокрема, П. Хейджера, І. Зимньої, О. Локшиної. Так, О. Локшина пропонує три етапи становлення цього поняття в освітньому процесі. Учена стверджує, що на першому етапі розвиток професійної компетентності відбувається під впливом теорій біхевіоризму й когнітивизму у США та Європі через компетентнісний рух у мовній, професійній і педагогічній освіті. Для другого етапу характерне дослідження природи ключових компетентностей та їх поширення на середню освіту в межах становлення ідеї безперервної освіти. Початок трансформації національних систем освіти на компетентнісні засади через модифікацію змісту освіти та систем оцінювання, на думку вченої, припадає на третій етап розвитку в освіті поняття «професійна компетентність» [5; 8].

Л. Горшкова та Л. Коваль пропонують чотири етапи становлення поняття «професійна компетентність», і стверджують, що на першому етапі його розвитку відбулось виникнення понять «компетентність», «компетенція» у науково-педагогічній літературі, виділення та систематизація різних видів компетентностей і компетенцій, на другому – створення переліку ключових компетенцій, компетентностей, розгляд поняття компетентність через призму категорій «готовності», «здатності», «впевненості», «відповідальності» людини. Для третього етапу характерна побудова трьохрівневої ієрархічної структури компетентностей: ключові компетентності, загальногалузеві компетентності, предметні компетентності. Четвертий етап окреслює науково-педагогічні дослідження різноманітних аспектів компетентнісного навчання, подальший

розвиток науково-понятійного апарату [4].

Уперше поняття «професійна компетентність» зустрічається у роботах американського вченого Д. МакКлеланда, який трактував його, як певні якості особистості, що найтісніше пов'язані з успішним виконанням роботи і високою мотивацією персоналу [10 с. 1-14]. Проте подальшого трактування воно набуло через поняття «педагогічна компетентність», «професійна педагогічна компетентність», «компетентність учителя», «професіоналізм». Зарубіжними вченими поняття «професійна компетентність» трактувалось у контексті терміну «професійна компетентність персоналу» [9; 10].

Тлумачення феномену професійної компетентності вітчизняними вченими та вченими недалекого закордоння відбувалось у різних аспектах. Зокрема, Д. Савельєва та В. Веснін розглядали його через здатність посадової особи успішно реалізувати завдання, що відносяться до її компетенції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опановувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов [3, с. 59]. Окремі науковці (Л. Балабанова, О. Сардак, Г. Ковальчук) обґрунтовують це поняття як суму спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для досконалого виконання своєї справи [1; 7].

Загалом, у період з 1960-х по 1990-ті роки ХХ ст. відбувається трактування поняття професійної компетентності у педагогічній науці в таких значеннях, як: 1. сукупність знань і вмінь, що визначають результативність праці; 2. обсяг навичок виконання завдання; 3. комбінація особистісних якостей та характеристик; 4. комплекс знань і професійно-значущих особистісних якостей; 5. вектор професіоналізації; 6. єдність теоретичної і практичної готовності до праці; 7. здатність здійснювати складні види культури відповідної діяльності тощо [22].

Більш детальніше і розгорнутіше термін «професійна компетентність» починає зустрічатися з 90-х років ХХ ст. Передумовою цьому стало упровадження компетентнісного підходу у Франції, що спричинило зміну опису кваліфікаційних вимог у термінах компетенцій документу, відповідно до

кваліфікаційного довідника (Re'pertoire Ope'rationnel des Me'tiers et des Emplois), національним бюро з працевлаштування, ANPE (Agence nationale l'emploi). Введене у Франції в 90-х рр. XX ст. права громадян на можливість індивідуального розвитку в рамках професії послужило подальшим імпульсом для формування професіоналізму персоналу. Відтак, окреслені вище зміни, що відбулися у суспільстві сприяли заохоченню державою розробок підходів до підготовки фахівців на основі компетентності.

З огляду на це, у ряді дисертаційних досліджень поняття професійної компетентності почало доповнюватися розглядом її видів, типів, структурних компонентів. Починаючи з 2000 років у ряді дисертаційних досліджень, присвячених професійній діяльності вчителів, простежується розподіл видів професійної компетентності відповідно до галузей освіти та окреслення її компонентів і складників, притаманних тільки окремій спеціалізації. Поряд із дослідженнями поняття «професійна компетентність» відбувається і аналіз терміну «професійна компетентність учителя». Класифікацію видів професійної компетентності вчителя, поряд із вітчизняними вченими, досліджують і зарубіжні науковці, які її представляють як поєднання ключових компетентностей (key skills) з серцевинними (core skills), базовими (base skills) та широкопрофільними (trans-ferable competences).

Починаючи з 2020 року, реформування освіти до єдиного Європейського освітнього простору, відбувається через конкретизацію, удосконалення та уточнення професійної компетентності, яке відображене у нормативних документах. Так, у Професійному стандарті, затвердженому у 2020 р. зміст професійної компетентності полягає у поєднанні ряду складових компетентностей, що сприяють формуванню у майбутніх вчителів чітких уявлень про усталений розвиток людської цивілізації, дотриманню екологічних і біоетичних норм у повсякденному житті і діяльності, самостійному мисленню, здатності застосовувати нові інноваційні форми та методи навчання, передавати свої знання і досвід учням, творчому науковому пошуку вирішення проблем та бути конкурентоспроможними на ринку праці [6]. На нашу ж думку,

формування професійної компетентності вчителя біології на сучасному етапі розвитку освіти, повинно проводитись під час всіх видів робіт, які окреслює навчання у ЗВО, зокрема, на лекційних, лабораторних, практичних заняттях, під час проходження польової практики та у процесі самостійної роботи здобувачів освіти.

Під час формування професійної компетентності вчителя біології ми спираємось на Професійний стандарт учителя та пропонуємо детальніше звернути увагу на розвиток інноваційної компетентності, оскільки в умовах сьогодення вчитель біології повинен не тільки бути носієм інформації, а й уміти її передавати учням, використовуючи при цьому як традиційні так і інноваційні методи, форми та засоби навчання. Методолого-теоретичними основами у процесі формування вище окресленої компетентності можуть стати доробки науковців: І. Кореневої, С. Рудишина, М. Хроленко А. Кмець, Л. Бурчак, М. Мигуна, Н. Хлонь, В. Оніпко, Н. Туровцева, О. Ходан, В. Шулдик. Доробки цих науковців є підґрунтям для формування професійної компетентності майбутніх учителів біології під час всіх видів навчальної діяльності здобувачів освіти.

Як бачимо, після затвердження Професійного стандарту учителя питання змісту і структури компетентності стає зрозумілим. Спостережено постійний процес удосконалення феномену «професійна компетентність учителя» та його трансформація, відповідно до потреб суспільства та нових викликів. Відтак, усе вище наведене зумовлює потребу у формуванні професійної компетентності педагога.

Висновки. З огляду на вищесказане, можна говорити про наступне: поняття «професійна компетентність» є динамічним, багатограним й багатоаспектним, його зміст змінюється у відповідності із процесами, що відбуваються в суспільстві й освіті.

Перспективними в якості подальших наукових розвідок стосовно цього питання видаються дослідження, що присвячені ґрунтовному аналізу професійної компетентності вчителів біології у контексті сучасної фахової

підготовки.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 468 с.
2. Бондаревская Е. В. Педагогическая позиция и профессионально-личностные качества педагога : учеб. пособие. Ростов на Дону, 1995. 248 с.
3. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала : пособие по кадровой работе. Москва : Юрист, 1998. 96 с.
4. Горшкова Л. М., Коваль Л.В. Формування дослідницької компетентності з біології рослин у майбутніх вчителів біологічного профілю. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz4/34.pdf> (дата звернення: 28.01.2023).
5. Драч І. І. Сутнісна характеристика принципів компетентісно орієнтованого управління професійною підготовкою майбутніх викладачів вищої школи. *Нові технології освіти: наук.-метод. зб.* 2013. № 75. С. 115–121.
6. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v273691520#Text>
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 13.02.2023).
7. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 298с.
8. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / під ред. М.Ф. Степко. Київ : Освіта України, 2004. 60 с.
9. Boyatzis R. The competent manager. New York : Wiley, 2005. 406 p.
10. McClelland, D. C. Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist*, 1973. №28. pp. 1–14.

ВИКОРИСТАННЯ ОН-ЛАЙН ДОШКИ LINO У ГУРТКОВІЙ РОБОТІ

Крикавський Олег Ігорович

директор

Бродівський центр науково-технічної

творчості учнівської молоді

м. Броди, Україна

Вступ. На сьогоднішній день он-лайн інструменти дистанційного навчання набувають все більшого поширення й під час очного навчання і стають невід'ємною частиною освітнього процесу завдяки своїй ефективності та простоті у використанні. Одним із таких інструментів є он-лайн дошка Lino (<http://linoit.com/>), яка широко використовується не лише під час шкільних уроків, а й під час проведення занять гуртків. Цей хмарний сервіс є зручним місцем для розміщення та зберігання дидактичних матеріалів для занять гуртків. Даний електронний ресурс дозволяє не лише повністю візуалізувати план та матеріали заняття, а й забезпечує легкий доступ до них усіх учасників гурткової роботи – керівника гуртка, гуртківців, студентів-практикантів, керівників практики та адміністрації закладу позашкільної освіти.

Ціль роботи. Метою даного дослідження є аналіз можливостей використання он-лайн дошки Lino у гуртковій роботі на прикладі Бродівського центру науково-технічної творчості учнівської молоді.

Матеріали та методи. Використанню цифрових ресурсів в умовах змішаного навчання присвячено на сьогоднішній день чимало наукових досліджень та методичних рекомендацій, Дослідженням особливостей інформатизації та використання цифрових он-лайн ресурсів займається цілий ряд українських науковців, зокрема, В. Биков, О. Спірін, Я. Глинський, Ю. Гуржій, В. Лапінський, М. Жалдак, С. Литвінов, Н. Морзе, Л. Желізняк та ін. Усі дослідники наголошують на необхідності ширшого використання електронних сервісів в сучасному освітньому середовищі [2]. Електронні освітні ресурси мають великий потенціал у наповненні освітніх електронних

інформаційних систем і призначені для різнобічного використання учасниками освітнього процесу з метою створення оптимальних умов для навчальної, наукової та методичної діяльності [1]. Водночас питання використання хмарних сервісів та інших он-лайн ресурсів у гуртковій роботі потребує глибшого вивчення [3, с. 105].

Результати та обговорення. Найчастіше під час занять гуртків у Бродівському центрі науко-технічної творчості учнівської молоді он-лайн дошка Ліно використовується для розміщення презентацій до занять гуртків, відповідних відеороликів, малюнків та креслень [4].

Он-лайн дошка Ліно є зручним способом для структурування матеріалів різних типів в одній площині. Після проведення занять дошку можна доповнювати та редагувати, завантажувати фото та відео з попередніх занять, таким чином демонструючи увесь спектр роботи – від підготовки матеріалів та складання плану заняття до його проведення. Он-лайн дошка також може служити формою звітності керівника гуртка, де розміщені усі його творчі та методичні досягнення – плани занять, інструкційні картки, дидактичні матеріали, фото та відео до навчальних занять, фото виробів, фотозвіти про участь у виставках, конкурсах і змаганнях, грамоти і відзнаки гуртківців, утворюючи електронне портфоліо педагога.

У гуртковій роботі можна створити тематичне полотно для кожного окремого заняття гуртка чи для тематичного блоку, розмістивши у одній площині план заняття чи серії занять гуртків, презентацію нового матеріалу, креслення та інструкційні картки, додаткові матеріали чи відео, а також фотовиставки робіт гуртківців попередніх років чи процес створення ними виробу, який був знятий на відео, фото та відеоматеріали майстер-класів з даної теми.

На дошку зручно додавати також матеріали для індивідуального, самостійного чи поглибленого опрацювання гуртківцями. Хмарний сервіс Lino простий у використанні та безкоштовний, реєстрація включає в себе лише ім'я користувача та електронну адресу. Поділитися полотном можна за допомогою

покликання чи QR-коду.

Окремої уваги заслуговує використання он-лайн дошки для створення групового проєкту на заняттях гуртків.

Наприклад, при створенні групового проєкту «Автомобілі майбутнього» на занятті гуртка автомоделювання гуртківці можуть додавати на спільне полотно свої малюнки, креслення чи моделі у вигляді фото чи відео, а також коментарі. Це також може робити керівник гуртка чи студенти-практиканти. Крім цього, он-лайн дошка Lino широко використовується для проведення занять гуртків у формі майстер-класів для школярів, які бажають познайомитися з особливостями роботи у тому чи іншому гуртку.

Не зважаючи на усі переваги, у використанні данного сервісу є ряд проблем, пов'язаних, насамперед із доступом до швидкісного інтернету усіх учасників освітнього процесу, якщо вони беруть участь у спільному створенні полотна. На сьогоднішній день також є проблеми із вимиканням світла, що унеможлиблює демонстрацію та використання наперед підготованих матеріалів.

Крім цього, на початковому етапі роботи з он-лайн дошкою Lino слід виділити час на опанування базових навичок роботи з даним сервісом усіх учасників гуртової роботи, якщо керівник планує залучення гуртківців до роботи з полотном, а не лише використання його з метою демонстрації. Однак, дані труднощі є тимчасовими, а гуртківці виявляють зацікавленість у роботі з сервісом і швидко опановують його.

Висновки. Таким чином, використання он-лайн-дошки Lino у гуртковій роботі має великий навчальний потенціал. Он-лайн дошка є насамперед, зручним та простим способом структурування зібраних матеріалів та їх презентації за умови безперервного доступу до Інтернету. Це потужний мотиваційний стимул для гуртківців, які виявляють безпосередню зацікавленість не лише у користуванні дидактичними матеріалами тематичних полотен Lino, а й у наповненні дошки власними матеріалами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биков, В. Ю. (2012) Інноваційні інструменти та перспективні напрями інформатизації освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://lib.iitta.gov.ua/1178/1/ Інноваційні інструменти и та перспективні напрями інформатизації освіти.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/1178/1/Інноваційні_інструменти_и_та_перспективні_напрями_інформатизації_освіти.pdf)
2. Желізняк Л. (2013) Інтерактивний плакат як сучасний засіб навчання [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/38576/
3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
4. Lino (електронна дошка). [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://linoit.com/>

ЛАТИНСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ РЕТРАНСЛЯЦІЇ ЗДОБУТКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Кудінова Ольга Іванівна,

к.філол.н., доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку України як європейської держави та подальшого увиразнення курсу на європейську інтеграцію, котра виступає не тільки політичним, юридичним і економічним, але й соціальним та культурним процесом, великої уваги набуває осмислення ролі та значення для сучасності латинської мови, якою «Європа розмовляла, молилась, навчалась майже десять століть», і котра, навіть перебуваючи у статусі мертвої мови з точки зору суворих лінгвістичних критеріїв, проте й сьогодні продовжує залишатися «основною мовою науки, дипломатії, юриспруденції Європи» (О. М. Ситько).

Ціль роботи полягає у дослідженні європейського дискурсу ХХІ століття щодо увиразнення ролі та значення латинської мови в сучасному культурному й освітньому просторі.

Матеріали та методи. В основу дослідження покладено міждисциплінарний підхід, оскільки, тільки використовуючи дані широкого кола наук, можна наблизитися до оцінки ролі латинської культурно-мовної спадщини у багатомовному лінгвокультурному дискурсі сучасної Європи.

Результати та обговорення. Сучасні вітчизняні фахівці, досліджуючи роль і значення латинської мови у засвоєнні європейських освітніх традицій вищою школою України, цілком слушно підкреслюють той факт, що на нинішньому етапі розвитку суспільства саме латина стає могутнім «засобом ретрансляції здобутків європейської цивілізації на лінгвістичному, змістовному, комунікативному, інформативному рівнях, сприяючи інтеграції вітчизняної освіти у європейський культурний масив з одночасним формуванням власних освітніх моделей» [Антонюк: 2015, 229].

Сьогодні української освіти засвідчує поступове (хоча й дещо повільне) виведення латинської мови з «маргінесу без вердикту» (Є.Гулюк). Принагідно згадаємо, що Україна історично мала багатовіковий досвід потужних контактів з європейською латинською культурою та щедрою спадщину латинських текстів, тому *in tempore* бачиться заклик прибічників більш активного введення цієї стародавньої мови в шкільний та університетський обіг нашої країни: «Може, і нам пора подбати про латинську частинку своєї душі, прихованої за північно-східними нашаруваннями?» [Гулюк: 2017].

Означену тезу додатково актуалізує той факт, що у європейському дискурсі ХХІ століття латинська мовно-культурна спадщина розглядається як могутній спосіб культурного порозуміння європейських народів: «Народи Центральної та Східної Європи знову звертаються до латинської традиції в пошуках свідчень власної – а разом з тим європейської – ідентичності. Дослідження впливу античної культури стає для них особливо актуальним і вимагає нових методологічних засад у вивченні спільної мовної спадщини» [Паньків: 2011].

У сучасних зарубіжних публікаціях доводиться, що в даний час європейський *homo lingualis* сприймає латину як «наднаціональну мову», «ідеальну лінгвістичну модель», що містить у собі особливу енергію та значну моральну силу. Нині, в умовах подальшого зближення цивілізаційно споріднених національних спільнот як провідної тенденції сучасного історичного розвитку, ця італійська мова індоєвропейської мовної сім'ї розглядається як потужний цивілізаторський фактор.

Однією з найбільш репрезентативних публікацій в позначеному аспекті є стаття «Le latin notre mère» («Наша мати латинська мова») французького письменника, поета і есеїста Л.-О. д'Альганжа, в якій розглядається тема Європи як латинського світу, а сама латина позиціонується як «родова» мова європейців і найважливіший феномен, котрий відіграв основну роль в історії формування європейської цивілізації. Слідом за Г. Флобером і Ж. Жаненом автор вважає цю класичну мову давнини «історичною» мовою Європи, її

душею, стилем і батьківщиною, бо «як листя з гілок, так аналогії між етимологічним і набутих смислами, почуття відносин і пропорцій, барвистість порівнянь в Європі ростуть з латинської мови». Французький письменник відстоює думку про те, що латина в сучасному Європейському ареалі не повинна бути лише *lingua docta* освіченої еліти. Обігравши відому фразу німецького філософа Мартіна Гайдеггера «мова це оселя буття», Л.-О. д'Альганж стверджує, що залишитися без латини означає припинити існування, адже «це оселя наших думок, виблискуюча річка наших пейзажів, особистий і величний захист, яким нас вшанувало Провидіння», а також «допомога в любові, священний притулок у лиху годину, єдина зброя, яка не повертається проти нас у часи варварства» [Algange: 2001]. Він висловлює абсолютну впевненість у тому, що Європа, яка обирає у якості *lingua franca* мову, котру вона не використовувала в минулому, позбавляється майбутнього і прирікає себе на розбіжності, тому форму європейської політичної єдності має виражати саме латина, яку на даній території необхідно узаконити як основну серед інших мов. Французький латиніст переконує, що якщо в Європі продовжує жити «дух вірності та пророцтва», передбачаються культурні зв'язки та спілкування між французами, німцями, італійцями, греками etc., якщо є віра в «щасливу гармонію між різноманітністю та єдністю, між народами та стилями, смислами, символами», то абсолютно необхідним є визнання «переконливого прецеденту латинської мови» [Algange: 2001].

Необхідно відзначити тенденції відродження в сучасному європейському освітньому просторі традицій класичної освіти, побудованої на поглибленому вивченні цієї античної мови, і наполегливі заклики зробити латину, яка є «високоєфективною сферою формування громадянськості», доступною для всіх учнів коледжів у кожний рік навчання. Так, створена у 2008 р. Асоціація «Латинська мова в європейських літературах» ставить за мету сприяння визнанню латини у якості «загального живлячого субстрату в спадщині європейських літератур». У 2015 р. на «Дні-маніфесті», проведеному вищезазначеною організацією в м. Парижі, зазнали критики сучасні реформи

освіти, які, на думку членів Асоціації, не приділяють належної уваги цій класичній мові, на котрій ґрунтуються інтелектуальні засади європейської культури. Як *sententia absolutoria* латинській мові виглядає категоричне твердження: «Вважаючи, що розриваєш із давнім, розриваєш із найближчим - із самим собою» [Journée manifeste: 2015].

Справді, загально визнаним є факт, що Європа як особливий вид цивілізації ґрунтується на греко-римській античності, саме антична та християнська засади зумовлюють європейську ментальність, і обидві ці складові безпосередньо й органічно пов'язані з латиною. Визнаючи роль цієї мови як потужного засобу ретрансляції здобутків європейської цивілізації, сучасні вчені звертаються за прикладами до історії «наднаціональної» латинської мови.

Так, професор Ж.-П. Арріньйон у своїй публікації «Défendre la francophonie» («Захистити франкофонію») здійснює своєрідний екскурс у європейське минуле, пропонуючи *ad deliberandum* факти з історії Стародавнього Риму, щоб чіткіше продемонструвати причини такого сильного впливу мови цієї могутньої цивілізації. Він підкреслює величезну роль нормативно-правової бази Римської імперії, створеної латинською мовою незамінному загальному духовному та інтелектуальному інструменті, «мові влади, культури та асиміляції», яка «надовго пережила Римську імперію, що її поширила». Дійсно, багаточисельні римські юридичні концепції, погляди, поняття і конструкції, що були запозичені та засвоєні ще середньовічною Європою, збереглися і донині. На потвердження наведемо деякі засадничі постулати римського права, котрі увійшли до правничих систем європейських країн: *Nemo punitur pro alieno delicto* (Ніхто не карається за злочин іншого), *Audiatur et altera pars* (Нехай буде вислухана й інша сторона), *Accusare nemo se debet* (Ніхто не зобов'язаний звинувачувати самого себе), *Affirmanti, non neganti, incumbit probatio* (Тягар доведення лежить на тому, хто стверджує, а не на тому, хто заперечує), *Cujus est commodum, ejus debet esse incommodum* (Чия вигода, того має бути і збиток) тощо.

Професор Ж.-П. Арріньйон акцентує, що саме латина стала спільною мовою виникаючих у XIII столітті Європейських університетів, а також ввела частину західних слов'ян, поляків, чеських моравців, словаків, хорватів у західний та римський простір. *Respublica romana christiana* робить цю мову маркером своєї ідентичності: «Новому світу, що зароджується, дає єдність його мова». Реконструюючи «горизонти», «життєвий світ» європейської культури, її мовне розмаїття, французький вчений говорить про загрозу «вавілонізації Європи», використовуючи означену тезу як алюзію на відому біблійну легенду, згідно з якою після Всесвітнього потопу люди, котрі говорили тоді однією мовою, вирішили побудувати місто Вавилон і вежу до небес, будівництво якої було перервано Богом, який створив нові мови та перемішав існуючі, через що люди перестали розуміти один одного, не змогли продовжувати будівництво і розпоршилися по всій землі [Arrignon: 2005]. Означена авторська алюзія також нагадує про те, що поняття «мова» в означеній біблійній історії несе набагато ширше значення, ніж «засіб мовлення», а ще й «культура», «історія», «традиції», «звичаї», тобто все, що робить людей народом.

Перебуваючи у руслі сучасних освітніх тенденцій, українська латиністка У. Паньків пропонує не порівнювати латину «з організмом, який народжується, росте, старіє та вмирає», оскільки ця мова була засобом комунікації між людьми, а отже, може «функціонувати краще чи гірше». Аналізуючи рецепцію латинської мовно-культурної спадщини, дослідниця нагадує особливості вживання латини за часів Середньовіччя, коли ця мова «об'єднувала групи людей, інституції, цілі народи», виступаючи спочатку паралельно з тією чи іншою національною мовою та сприяючи розвитку цієї мови та її літератури, а потім витіснялася нею: «Латинська мова була пластичною, завжди застосовувався у специфічних локальних умовах, створювала незліченну кількість нових слів та значень» [Паньків: 2011].

Тезу про латину як підґрунтя культурної своєрідності Європи конкретизує дослідник І.Р. Іоненко, який обґрунтовує іманентно властиві цій стародавній мові ознаки, завдяки яким була забезпечена її роль

«культуротворчого та духовно-формуючого» чинника в історії західної цивілізації. Він говорить про сакральність цієї давньої мови для християнства і для «виключно християнської» середньовічної освіти, про впевненість Отців Церкви в тому, що граматична організація латинської мови, яка відображає «енергейю [Гумбольдт]», «суворість раціоналістичного мислення», а також система понять, мовних конструкцій, зразки міркувань, умовиводів та висновків, які були розроблені на її основі, «сприяли найкращому формуванню розумових здібностей учнів, які прагнули досягнути Божественну премудрість» [Іоненко: 2007].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз переконливо доводить, що «надетнічна» (У. Паньків) латинська мова у сьогоденній європейській дискурсивній практиці сприймається не тільки як важливе культурне явище сучасності, але й у ролі загальноєвропейської бази єдності та нового простору мовної когерентності, що сприяє досягненню високого рівня діяльності людини в культурі – через єдиний лінгвокультурний простір. Отже, крім значного полегшення доступу до різноманітних джерел інформації та забезпечення повноцінної циркуляції наукових знань у професійному середовищі, латина виконує чималу мотиваційно-гуманітарну функцію, виступаючи потужним засобом ретрансляції здобутків європейської цивілізації, а отже являє собою *condicio sine qua non* сучасної європейської освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк Г. Латинська мова і засвоєння європейських освітніх традицій вищою школою України в період XVII – XVIII ст. // HUMANITY, COMPUTERS AND COMMUNICATION (HCC'2015), 22-24 APRIL 2015. С. 226-230
2. Гулюк Є. Мудрість віків, похована серпом і молотом, 2017. URL: https://zaxid.net/mudrist_vikiv_pohovana_serpom_i_molotom_n1419540
3. Іоненко І. Р. Формирование стиля мышления в средневековой системе образования. Вісник ХНМУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури

і філософія науки». №751. – Харків, 2007. – С. 51–54.

4. Паньків У. Історичні джерела українських лексичних латинізмів, 2011. URL: http://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/11/2011-5-386_391-%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf

5. Algange d' L.-O. Le latin notre mère, 2001. URL: <http://grece-fr.com/?p=3680>

6. Journée manifeste «Quel français voulons-nous?», 2015. URL: <http://locipompeiani.free.fr/forum/phpBB3/viewtopic.php?f=5&t=521&start=20>

7. Arrignon J.-P. Défendre la francophonie, 2005. URL: http://www.constructif.fr/bibliotheque/2005-10/defendre-la-francophonie.html?item_id=2656

ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ STEM-ОСВІТИ В ГІМНАЗІЇ

Левченко Фессалоніка Григорівна

к.пед.н., доцент

старший науковий співробітник

відділу STEM-освіти

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Вступ. Постійні зміни та інноваційні процеси в системі загальної середньої освіти в Україні активно впливають на підвищення професійної майстерності вчителя, що має на меті освоєння ними нових знань, оволодінні сучасними компетенціями, методами і технологіями.

Однією з таких інновацій XXI сторіччя вважають STEM орієнтований підхід, що прийшов на зміну діяльнісному, особистісно орієнтованому та компетентнісному підходам.

Інноваційність STEM орієнтованого підходу полягає у формуванні і розвитку в особистості школяра компетентностей: спілкування державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова грамотність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні й громадські компетентності, підприємливість, загальнокультурна, екологічна грамотність і здорове життя [1].

Мета роботи. З'ясувати які з форм підготовки сприяють підготовці вчителя до реалізації технологій STEM-освіти в гімназії.

Матеріали і методи роботи. Досягненню мети сприяло використання таких методів: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення отриманої інформації) та емпіричні (власні спостереження за освітнім процесом).

Результати і обговорення. Суспільству, що рухається в ногу із сучасними нововведеннями притаманне, на фоні швидкого розвитку науки та техніки, виникнення нових інформаційних технологій, «старіння» отриманих

знань. Швидкість темпу оновлення відомостей та баз знань сприяє підвищенню, а то і отриманню нової протягом життя кваліфікації, що стає нагальною проблемою. Саме тому освіта упродовж усього життя наразі є не тільки реальним, але й необхідним явищем.

Учителю як основному виконавцю нововведень в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти просто необхідно постійно вчитися задля підвищення власного професійного рівня.

Існує чимало форм підготовки вчителів з метою підвищення професійного рівня. Проте на сьогодні одним з найпоширеніших і тих, що знайшли найбільшого застосування є самоосвіта.

Самоосвіта – це безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення педагогів [2].

Як основний спосіб підвищення педагогічної компетентності самоосвітня діяльність педагога полягає в удосконаленні знань і цілеспрямованому узагальненні досвіду у процесі самостійної роботи. Таким чином це свідома діяльність, що направлена на удосконалення особистості вчителя як фахівця: адаптування своїх індивідуально неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості.

Так як однією з педагогічних умов ефективної самоосвітньої роботи педагога є підвищення якості викладання предмета, виховання і розвиток ключових компетенцій учнів за рахунок предмета. А STEM орієнтований підхід передбачає: зміщення акцентів у навчальній діяльності з вузькопредметних на загальнодидактичні; оновлення структури та змісту природничо-математичних дисциплін; визначення та оцінювання результатів навчання через ключові та предметні компетентності учнів; запровадження наскрізного STEM-навчання, інноваційних, ігрових технологій, технологій case-study, інтерактивних методів групового навчання, проблемних методик з розвитку критичного і системного мислення; створення відповідних педагогічних умов для отримання досвіду проектної діяльності та розробки стартапів.

Тому самоосвітня діяльність вчителя має бути спрямована перш за все на розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності.

Під інформаційно-комунікаційною компетентністю розуміють підтверджену здатність особистості застосовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних потреб і розв'язування суспільнозначущих, зокрема, професійних, задач у певній предметній галузі або виді діяльності [3].

Наступним є вміння оперувати інтеграційними процесами в освітньому процесі, що лежать в основі STEM орієнтованого підходу. Готовність проводити інтегровані уроки, що поєднують елементи природничо-математичних дисциплін, технологій та сучасних досягнень ІКТ-технологій.

Не менш важливим є озброєння сучасного вчителя навчально-методичним забезпеченням для організації освітнього процесу на засадах STEM-орієнтованого підходу, що спрямоване на формування в учнів гімназії компетентностей якісно нового рівня, що за змістовим і методичним наповненням відповідає б чинним освітнім документам, а саме: Державному стандарту загальної середньої освіти, концепції «Нової української школи», Закону України «Про освіту» та іншим нормативно-правовим освітнім документам.

Найбільш поширеними формами роботи з вчителями є вправи для самопідготовки, тренінги, творчі індивідуальні і групові завдання, практикуми, семінари тощо. Сьогодні проводиться значна кількість навчальних семінарів та демонстраційних сесій для педагогів з метою ознайомлення, обміну досвідом, навчання щодо реалізації технологій STEM в закладах загальної середньої освіти.

На разі проектна діяльність як педагогів, так і учнів займає своє чільне місце в освітній системі.

Проект є формою організації самоосвітньої діяльності вчителя, що має вигляд гнучкої моделі, спрямованої на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту шляхом

самостійних, інтерактивних дій з обов'язковим представленням результатів.

Створення проекту педагогом сприяє: підвищенню особистої впевненості; розвитку комунікативних компетентностей; забезпеченню умов для розвитку критичного мислення, що сприяє рефлексії педагогів; формуванню та розвитку умінь пошуку шляхів вирішення проблеми; розвитку дослідницьких умінь, спостережливості, уміння висувати гіпотези, узагальнювати.

Висновки. Отже самостійна робота педагога сприяє формуванню власного стилю в професійній діяльності, який базується на загальноприйнятих дидактичних засадах і відповідає сучасним тенденціям у сфері освіти, що допомагає досить осмислено зрозуміти свою сутність в професії, самовдосконаленню і становленню професіонала. Визначені форми самоосвітньої роботи педагога є ефективними на шляху реалізації технологій STEM-освіти в гімназії. Поряд з тим необхідним є наявність навчально методичного забезпечення з метою організації STEM-навчання у гімназії, що відповідає б чинним освітнім документам та створить передумови для успішної і організованої діяльності педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грищенко М. (ред.) (2016) Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН України.
2. Жорова І. Я., Кузьмич Т. О., Назаренко Л. М. (2012) Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності: методичні рекомендації. Херсон. РІПО.
3. Спирін О. М. (2008) Система інформаційно-технологічних компетентностей учителя інформатики. Інформаційно-комунікаційні технології навчання, матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції. Умань.

BODY PERCUSSION ЯК ЗАСІБ РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Леоненко Аліса Олексіївна

Музичний керівник

Комунальний заклад дошкільної освіти №207ДМР

м. Дніпро, Україна

Анотація: В статті розглянута техніка Body Percussion в роботі музичних керівників дошкільних навчальних закладів. Формування ритмічних здібностей дітей за допомогою вправ та ігор тілесної перкусії. Метою якої є навчити дітей користуватися тілом як справжнім музичним інструментом, удосконалювати координацію рухів, психомоторні та моторні навички, підвищувати у дітей ефективність когнітивних процесів, насамперед пам'яті та уваги, допомагати дітям самовиражатися.

Ключові слова: Body Percussion, ритмічні здібності, тілесна перкусія, звучні жести, музичний інструмент, тіло, дитина.

Як найліпше стимулювати когнітивну діяльність і розвиток дитини? Відповідь — через тіло, через рух. У цьому музиканти погодилися ще на початку ХХ століття. Відтоді у музично-педагогічну практику ввійшла техніка звучних жестів, або body percussion (з англ. — тілесна перкусія) [1].

Body percussion - це мистецтво створення ритму тіла, використовуючи руки, ноги та інші частини тіла для створення звуків і ритмів.

Тіло людини має унікальні можливості добування звука, які здавна використовувались у музичних культурах світу (здебільшого в культурі афроамериканців). Людина може задіювати усі частини тіла (зазвичай руки та ноги), при цьому перетворюючись на оркестр, який звучить і рухається [2, с. 23].

Техніка Body Percussion:

- дає поняття про такі елементи музики: метр, тривалість звуків,

ритм, темп, динаміка;

- розвиває метроритмічне чуття, творчі здібності, дрібну моторику рук, координацію;
- розвиває комунікативні якості, здатність до самовираження, уяву, фантазію, навички творчого музикування, сприяє реалізації творчого потенціалу;
- формує цікавість до музики, мотивацію до музичної творчості.

Система музично-ритмічного виховання була створена видатним швейцарським музикантом, композитором і педагогом Емілем Жак-Далькросом (1865–1950) на початку ХХ століття. Він вважав, що рух і ритм мають фундаментальне значення для людської природи та культури, і вони можуть бути використані як засіб для розвитку людського потенціалу [2].

Жак-Далькрос підкреслював важливість зорового та слухового сприйняття ритму, танцю та музики для розвитку координації рухів, чутливості до звуку та темпу, творчих здібностей та емоційної виразності. Він запровадив ритмічні ігри, імпровізаційні вправи та рухливі інтерпретації музики, щоб допомогти учням розвивати свою музичну та танцювальну грамотність, а також збагачувати їхнє відчуття ритму та музики.

Він також розвивав ідею "єдиної мови" через музику та ритм, яка могла б сприяти спілкуванню та взаєморозумінню між людьми з різних культур та націй.

Усі ці ідеї знайшли своє відображення в його методі ритмічного виховання, який з тих пір став важливим компонентом музичної освіти та розвитку дітей і дорослих.

Сучасна техніка Body Percussion використовує чотири основні ударні звуки: stomp(крок-удар лівою, правою або обома ногами об тверду поверхню(підлогу)), patsch (ляскання по стегнах руками),clapping (плескання руками), snapping fingers(клацання пальцями рук). [2, с. 23-24]

Ось деякі із переваг використання Body percussion в дошкільному віці:

- Розвиток координації тіла: Використання Body percussion допомагає

дітям розвивати координацію рухів та контролювати рухи різних частин тіла.

- Розвиток ритму: Body percussion допомагає дітям розвивати ритмічне сприйняття, вчить їх розрізняти ритмічні фігури та зберігати ритмічний пульс.

- Підвищення відчуття такту: Body percussion допомагає дітям вчитися слухати та розуміти ритмічні фігури та зберігати ритмічний пульс.

- Розвиток соціальних навичок: Використання Body percussion в групових заняттях допомагає дітям вчитися працювати в команді та співпрацювати з іншими.

Існує багато способів використання техніки Body percussion на музичних заняттях. Одним зі способів є використання музики та рухів тіла для створення ритмічних композицій. Інші способи включають в себе використання ігор та вправ, які допомагають дітям розвивати ритмічні навички.

У власній роботі я використовую вправи та ігри-знайомства дітей з можливостями власного тіла, наслідування ритмічних фігур, відтворення різних ритмічних малюнків, вправи-оркестри. Адаптую вправи та ігри до занять в умовах дистанційного навчання.

Враховуючи, що музично-ритмічний розвиток займав і займає важливе місце у художньо-естетичному вихованні та творчому розвитку здобувачів освіти, вважаю що техніка Body percussion є доступним і цікавим інструментом для розвитку ритмічних здібностей дітей дошкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наталія Шавула. Вправи за методом Барне//Музичний керівник. – 2020. №6. – <https://emuzker.m CFR.ua/819214?from=id2>.

2. М. В. Шевченко. Активні технології як ефективний засіб розвитку музично -ритмічних здібностей учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва//методичний посібник. – Білгород-Дністровський. – 2021. – С 21-25.

3. Э. Жак-Далькроз. Ритм. – Москва:Классика – XXI, 2002. – 245 с.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Нестеренко Олена Володимирівна

вчителька початкових класів І категорії
Запорізька початкова школа «Мрія» імені О. М. Поради
Запорізької міської ради
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Останнім часом в Україні активно розвивається новітня реформа школи. Нова українська школа – це особливе освітнє середовище, абсолютно нові умови навчання зі зміненим підходом до викладання предметів. У центрі навчання та виховання здобувачів освіти обов'язково має бути саме особистість дитини, яка відвідує школу, де комфортно навчатися, де можна отримати знання, які можливо застосувати у житті, навчившись критично мислити, вміти висловлювати та відстоювати власну думку. Тому в процесі навчання застосовуються нові підходи, прийоми та технології, широко впроваджуються інтерактивні методи навчання, які дозволяють підвищити активність учнів, краще мотивувати їх, а отже і покращити результативність освітньої діяльності [5].

Важливе місце у реформуванні освітньої галузі зайняло питання оцінювання школярів. Адже після впровадження нових стандартів освіти, компетентнісного підходу у викладанні стали необхідними інші інструменти під час оцінювання навчальних досягнень учнів. Це питання стало предметом дослідження у наукових працях Н. Бібік [1, с. 138], М. Вашуленко [3, с. 259], О. Савченко [6, с. 247] та ін. Провідні експерти світової освітньої спільноти відзначають позитивний досвід багатьох країн з приводу застосування формуального оцінювання, як одного з дієвих різновидів. Адже саме вміння учнем нести відповідальність за процес навчання, можливість адекватно оцінити себе та свої власні поступки у пізнанні матеріалу є основною цінністю формуального оцінювання. Тож у державному стандарті початкової освіти

визначено, що саме формувальне оцінювання під час освітнього процесу взято за основу у роботі з молодшими школярами.

Звісно, для реформування української освіти важливим є досвід інших країн, у тому числі й у контексті формувального оцінювання. Однією з таких країн є Німеччина, освітня система якої активно досліджувалась основоположниками НУШ. Вивченням практик німецьких навчальних закладів займалися українські освітяни Н. Абашкіна, А. Джурило, А. Довгун, О. Коваленко, О. Локшина, Л. Пуховська, А. Сбруєва [2] та ін.

Мета роботи: окреслити міжнародний досвід впровадження принципів формувального оцінювання на прикладі освітньої системи Німеччини.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти у початковій школі є важливим елементом навчання, адже дає змогу педагогу зрозуміти, який саме рівень знань отримав учень та наскільки результативним є педагогічний супровід. Однак, як свідчить практика більшості педагогів та експертів освіти, та концепція оцінювання, яка ще нещодавно активно використовувалася у стінах українських закладів освіти, особливо на рівні початкових класів, була застарілою та безрезультатною. Авторитарний підхід впливу на примусові досягнення не сприяв розвиткові учнів, а лише руйнував їх особистість: учні, отримавши негативні оцінки, не розуміли, внаслідок чого вони їх отримали, а часто мали погані бали через те, що просто не зрозуміли тему предмета. Усе це і сприяло появі формувального оцінювання в українських школах, зокрема у початковій ланці. Потреба у формувальному оцінюванні виокремлена також і у Концепції НУШ. Згідно з нею, у Новій українській школі запроваджено новий тип оцінювання, а саме описове формувальне. При цьому не використовуються традиційні оцінки, оскільки вчитель повинен підтримувати учнів і розвивати в них бажання, мотивацію до навчання та подальшого розвитку [4].

Педагоги НУШ мають на меті допомогти учням отримати feedback та оцінити власні досягнення. Цей процес триває протягом року, вивчаючи послідовно тему за темою. Згодом учні розуміють, що мета навчання для них

вже не просто отримання якомога кращих балів, а оволодіння певними компетентностями, дуже важливими для них [8]. Тому найголовніша роль формувального оцінювання у сучасній початковій школі полягає в тому, що воно допомагає учням «навчитись вчитись».

При реформуванні української шкільної освіти використовували досвід концепцій освіти інших держав. Зокрема, дуже важливим прикладом є досвід Німеччини, початкова школа в якій істотно відрізнялася від української. Німецька шкільна освіта також перебуває на стадії реформування, однак основний етап розпочався задовго до наших днів. Сьогодні освіта в Німеччині має позитивний досвід, зокрема, варто виділити підхід до оцінювання у початковій школі, який є важливим з точки зору поточного дослідження. В цілому, німецькі педагоги вважають, що оцінювання є важливим для особистості молодших школярів, для вчителів та батьків, і при цьому воно обов'язково має бути об'єктивним, адже лише у такому випадку є можливість отримати вірогідну інформацію про успішність учня [7].

Під час перебування у Німеччині, особисто була змога переконатися, що освітні традиції місцевих шкіл мають цінний досвід у галузі формувального оцінювання. Учні отримують підтримку від вчителя протягом 1 та 2 класів без вказівки на помилки, без рейтингу «антидосягнень» у вигляді балів за виконану роботу. Натомість батьки та школярі мають змогу отримати від вчителя консультування з приводу покращення здобутків у тому чи іншому предметі у вигляді диференційованих анкет оцінювання на кінець семестру та навчального року. Там вказано сильні та слабкі сторони здобувача освіти у галузі кожного предмета. При цьому звертається увага на те, що особистісні прояви у поведінці дітей чи їх несформованих навичок, способу життя жодним чином не впливають на підсумок у навчанні.

У Німеччині широко застосовується формувальне оцінювання та спостерігається його індивідуалізація, а також орієнтація на можливості кожного учня.

Вже у третьокласників настає новий етап навчання через мотивацію за

допомогою балів. Варто зазначити, що у Німеччині використовується нетрадиційна для нашої країни система оцінювання – шестибальна, але лише для основних предметів. Цікаво те, що показником високого рівня досягнень у навчанні є 1 бал. Відповідно для відображення утруднень у сприйнятті навчального матеріалу використовується оцінка – «6».

Проте, елементи формувального оцінювання все одно мають місце на кожному уроці: вчителі проводять бесіду з конкретним учнем, визначаючи його недоліки та надають рекомендації щодо вдосконалення й, в першу чергу, звертають увагу учнів та батьків на позитивні звершення. Батьки отримують інформацію про успішність учнів лише у вигляді таблиць, у яких зазначено, який саме рівень засвоєння знань мають учні. Наприкінці навчального семестру та навчального року батькам надається табель (Свідоцтво успішності) у якості проміжної та річної звітності із зазначеними у ньому оцінками учнів [7].

Саме такий досвід покладено в основу створення Свідоцтва досягнень українських здобувачів освіти, де вказується характеристика навчальних досягнень учнів з рівнем їх засвоєння.

За результатами дослідження умов освітнього середовища Німеччини М. Гончарук [2] зробила висновок, що у німецьких закладах освіти дієвими виявилися такі інструменти формувального оцінювання та взаємодії вчителя й учнів: «Перехрестя», «П'ять пальців», «Лінія думок», «Чотири кути», «Питання-крапка», «Душ компліментів», «Три картки» та ін.

Отримавши можливість вивчити міжнародний досвід впровадження формувального оцінювання педагоги нової української школи мають змогу обирати для себе різноманітні інструменти взаємодії з учнями та батьками. У власній педагогічній діяльності вже апробовано деякі з них та успішно застосовуються найбільш ефективні інструменти формувального оцінювання німецьких шкіл. Найбільше до вподоби дітям став метод «П'ять пальців».

Окрім описаних інструментів, результативними вважаємо й інші методи. Зокрема, шкала самооцінювання у вигляді чотирирівневого стовпчика з поміткою досягнення самого учня та паралельною поміткою вчителя.

Самооцінювання для початківців є мотиваційним, тому використання смайликів, долоньок, цеглинок Lego також приносить позитивні результати. Але сьогодні провідне місце в оцінюванні учнів займають інтерактивні завдання на різних платформах, як от Kahoot, На Урок, Всеосвіта, WordWall та багато інших. Це зумовлено викликами соціальних реалій, які змінили підходи в освіті, вимушено форматуючи її у дистанційний режим через світову пандемію, а тепер і через вторгнення окупаційних військ до України та введення воєнного стану.

Висновки. Отже, досвід Німеччини, як країни, яка успішно запровадила формувальне оцінювання, використаний у сьогоднішньому реформуванні української системи освіти. Але вивчення міжнародних практик триває, як і сама реформа НУШ. Тому виправдано українські педагоги мають змогу розширити можливості впровадження освітніх родзинок у сфері оцінювання та висвітлити власний досвід застосування адаптованих інструментів формувального оцінювання не лише німецьких шкіл, а й навчальних закладів інших країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Нова українська школа : Порадник для вчителя. Київ, 2018. 160 с.
2. Гончарук М. В. Feedback-культура як індикатор успішності у німецькій початковій школі. Czasopismo «Język Polski jako Drugi». Краків, 2017. № 4(I). С. 97–109.
3. Вашуленко М. С. Комплексний підхід до фахової підготовки сучасного вчителя початкових класів : Монографія. Глухів, 2012. 311 с.
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. ; за заг. ред. Грищенка М.]. - Б. м., 2016?. 40 с.
5. Про виховний процес та Концепцію Нової української школи

[Електронний ресурс]. URL : <https://oplatforma.com.ua/article/2372-ad-fontes-pro-kontseptsyu-novo-ukransko-shkoli>

6. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ, 2012. 504 с.

7. Сучасні тенденції початкової школи Німеччини та їх вплив на освітні реформи в Україні [Електронний ресурс]. URL : <https://nus.org.ua/view/suchasni-tendentsiyi-pochatkovoyi-shkoly-nimechchyny-ta-yih-vplyv-na-osvitni-reformy-v-ukrayini/>

8. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів середньої школи на уроках математики [Електронний ресурс]. URL : <https://vseosvita.ua/library/formuvalne-ocinuvanna-navcalnih-dosagnen-ucniv-serednoi-skoli-na-urokah-matematiki-441248.html>

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Нечитайло Лариса Якимівна

кандидат біологічних наук, асистент
кафедри біологічної та медичної хімії ім. Г. О. Бабенка

Гричинюк Дарина Степанівна

Шеховцова Анастасія Василівна

студентки I курсу

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ/Introductions. Кожна людина проходить період, коли потрібно вступати у вищий навчальний заклад, обрати професію, своє покликання в житті. Це новий та невідомий етап в житті студентів, який може супроводжуватися низкою психологічних змін. Нове місце, незнайомі люди, великий об'єм інформації для самостійного опрацювання - все це впливає на студентів-першокурсників.

Оскільки перший рік навчання є дуже важливим, протягом цього часу студенти проходять через багато емоційних, особистих змін – іноді навіть більше, ніж за весь період навчання в університеті. Загальне розуміння психологічної адаптації до нових, незвичайних ситуацій передбачає формування психологічних механізмів, щоб людина могла правильно орієнтуватися в нових ситуаціях. Завдяки успішному пристосуванню студенти максимізують свої шанси на самореалізацію без зайвих зусиль. Проте, на адаптацію може впливати низка неконтрольованих подій: війна, пандемія, стихійні лиха, тощо. В таких умовах психологічна адаптація студентів до навчання значно ускладнюється.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є дослідження адаптаційних процесів студентів першого курсу до навчання під час воєнних дій.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Дослідження проводили на базі закладу «Івано-Франківський національний медичний університет». Для

діагностики адаптації студентів першого курсу медичного факультету до навчання в умовах війни проводили анонімне електронне анкетування допомогою платформи Google Forms.

Результати та обговорення./Results and discussion. Адаптація до навчання в умовах війни відрізняється низкою психологічних особливостей, обумовлених новим освітнім середовищем, а саме, складністю, етапністю, тривалістю, індивідуальністю. Велике значення має часовий інтервал адаптації. В умовах війни необхідно, щоб цей процес відбувався швидше без особливих соціальних та психологічних втрат.

Важливою передумовою формування психологічного стану студентів в умовах воєнного стану є дистанційне навчання, яке впроваджено в більшості регіонів України. Дистанційне навчання є однією з нових реальностей сучасної освіти в кризових умовах.

Зокрема, нами було проведено опитування 80-ти першокурсників медичного факультету ІФНМУ. Результат опитування вказує на те, 41% респондентів відмітили, що дистанційне навчання негативно вплинуло на отримання знань (рис. 1). Одна із основних причин, на яку звернули увагу студенти це відсутність стабільного підключення до інтернету, що пов'язано на даний момент із руйнуванням енергетичної інфраструктури в країні, а також частими артилерійськими обстрілами. Все це погіршує психоемоційний стан серед студентів.

Як вплинуло дистанційне навчання на Ваші знання?
12 відповідей

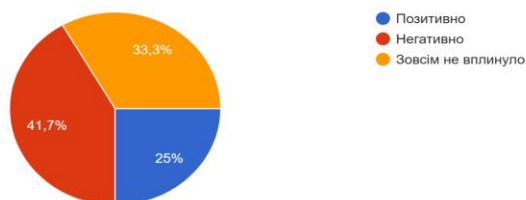

Рис. 1. Вплив дистанційного навчання знання студентів

Заклади вищої освіти, які продовжують надавати освітні послуги, намагаються зберегти безперервність навчання, викладання, захистити

викладачів, студентів, допомогти їм швидше адаптуватися до нового середовища навчання. Значна частина студентів (66,7%) задоволена організацією навчального процесу і тими умовами захисту, які організовані в університеті (рис. 2).

Рис. 2. Задоволеність організацією навчального процесу.

Слід зауважити, що студентам-першокурсникам в навчальному закладі доводиться проходити декілька етапів адаптації. Один із найважливіших, це знайомство та спілкування з новим колективом, який визначається психологічним станом групи, взаємовідносинами між студентами та викладачами. За результатами опитування в 83% респондентів склалися дружні стосунки.

Висновки. Отже, адаптація студентів-першокурсників до навчання в умовах війни є однією з важливих передумов їх особистісного розвитку та професійного становлення, яка ускладнюється сьогодні рядом проблем: труднощами і перешкодами у використанні дистанційних освітніх технологій, через обмеженість доступу до мережі Інтернет і якість зв'язку; зміною співвідношення видів навчальної діяльності (більшості студентам доводиться самостійно опановувати навчальний матеріал), втрата мотивації до навчання і його результативності. Заклади вищої освіти допомагають легше пристосуватись до нових умов життя шляхом чіткої організації навчального процесу й дій під час екстрених ситуацій.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Ординович Тетяна Степанівна

вчитель математики

Києво-Печерський ліцей №171 «Лідер»

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасна система освіти покликана створювати умови для формування в учнів цілісної наукової картини світу, сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей та здатності до самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості. Тому важливим завданням освітнього сьогодення є забезпечення умов для активізації діяльності учнів, стимулювання їх пізнавальної самостійності задля розвитку інтелектуальних і творчих здібностей та формування системи навичок, умінь та цінностей, які сприятимуть успішному професійному, соціальному, особистісному становленню молодого людини [6, с. 8].

Особливого значення в цьому контексті набуває якісна математична освіта, адже математика все більше проникає в різні сфери людської діяльності. Розуміння математичних методів, вміння застосовувати їх стає значущим елементом загальнолюдської культури. Саме математика є тим визнаним потужним знаряддям, який сприяє розвитку логічного мислення, аналітичного підходу до вирішення проблем та системного бачення ситуацій. Крім того, практичні навички та вміння, пов'язані з математикою, з кожним роком займають все більше місця як у професійній підготовці спеціалістів різних профілів, так і в повсякденному житті.

Мета. Оскільки саме пізнавальна діяльність є необхідною передумовою ефективності освітнього процесу і фактором його результативності, то метою дослідження ми визначили вивчення та аналіз напрямів активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики, адже підтримка інтересу учня до матеріалу, що вивчається, та його активності протягом усього уроку є

ключовим тактичним завданням вчителя, успішна реалізація якого покликана забезпечити стратегічну мету української системи освіти – створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості.

Матеріали та методи. Різні аспекти, пов'язані з темою нашого дослідження, висвітлювалися в працях українських та зарубіжних учених, зокрема: методологічні засади розвитку навчально-пізнавальних компетенцій та навчально-пізнавальної компетентності учнів (Л. Благодаренко, Є. Бондаревська, В. Краєвський, І. Якіманська та ін.); психологічні основи розвитку навчально-пізнавальних компетенцій та компетентностей (Р. Антоневич, Д. Геролд, В. Давидов, Р. Дувел та ін.); організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, методи та шляхи розвитку пізнавальної діяльності (Н. Бібік, М. Данілова, І. Лернер, О. Савченко та ін.); пошуки оптимальних шляхів розвитку пізнавальних інтересів, способів та методів розвитку пізнавальної діяльності (А. Алексюк, В. Онищук, Г. Щукіна та ін.).

При проведенні дослідження нами використано методи: теоретичні аналіз, порівняння, конкретизація та узагальнення змісту наукової літератури з метою з'ясування понятійного та категоріального апарату дослідження, встановлення суті поставленої проблеми та пошуку методів її вирішення; емпіричні – педагогічне спостереження, тестування, бесіди, перевірні роботи, самооцінювання, вивчення та систематизація результатів діяльності учнів; педагогічний експеримент із метою перевірки ефективності визначених дидактичних умов активізації пізнавальної діяльності учнів та формування їх пізнавальної самостійності засобами інформаційних технологій; статистичні аналіз отриманих результатів педагогічного експерименту для перевірки рівня сформованості пізнавальної самостійності учнів.

Результати та обговорення. Основною метою роботи вчителя з активізації пізнавальної діяльності учнів є розвиток їх творчих здібностей. Як відомо, здібності людини розвиваються в процесі діяльності. Тому запорукою успішного розвитку пізнавальних здібностей учнів є вмiле застосування вчителем методів і прийомів, які забезпечують високу активність учнів у

навчальному пізнанні [8, с. 3]. Оскільки з усіх пізнавальних психічних процесів (відчуття, сприймання, уява, мислення, пам'ять та ін.) провідним є мислення, то активізувати пізнавальну діяльність учнів – це передовсім активізувати їх мислення.

Рівень розвитку мисленнєвої діяльності людини пов'язаний з її когнітивними здібностями, що синтезують у собі здатність аналізувати, оцінювати, зберігати інформацію, пригадувати досвід, порівнювати й визначати дії. Погоджуємось із думкою В. Повстемської, що двома рівноважливими складовими стимуляції когнітивної активності учнів є форма організації діяльності та зміст пропонованих завдань [6, с. 14-15].

Основною формою організації навчального процесу в школі є урок. Такі його типи, як урок-дослідження, урок-подорож, урок-конференція, урок дискусія, урок-пригода, урок – гра зазвичай викликають в учнів пізнавальний інтерес, а, отже, підвищують рівень їх пізнавальної активності [9]. Для прикладу, дієво зарекомендував себе так званий «урок однієї задачі», за типом урок-практикум. Ми використовуємо його у трьох видах: учням пропонується задача, яку необхідно розв'язати якомога більшою кількістю способів; «мозковий штурм» у продукуванні ідей та їх комбінацій як запорука тривалої когнітивної активності; формулюється ряд теоретичних запитань і завдань, відповіді на які зібрані на готовому малюнку або в готовому розв'язанні; пошук «захованих» елементів та їх взаємозв'язків у розв'язанні дозволяє тривалий час підтримувати активну когнітивну діяльність; застосовується базова вправа, малюнок або математична ідея, яка виступає основою або окремим елементом розв'язання ряду запропонованих задач, розташованих за зростанням складності, а, отже, рівнем необхідних когнітивних зусиль; відшукування «відомого елемента» у щоразу складнішій математичній конструкції, а також способу його використання за щоразу нових умов дозволяє нарощувати пізнавальний інтерес впродовж уроку.

Вважаємо, що важливе значення для активізації когнітивної діяльності має використання як окремих елементів уроку прийомів інтерактивного

навчання: вправи «Незакінчене речення», «Коло ідей», «Знайди помилку», «Віднови втрачений фрагмент», «Мікрофон», «Навчаючись – учусь», «Обери позицію», робота в парах, малих групах тощо.

Важливим є спостереження, що урок має перспективу успішної когнітивної активації, якщо: вчитель дозволяє учням пояснити свої власні ідеї, концепції та рішення і ставиться до одержаного ними результату гнучко та конструктивно; використовуються завдання для розвитку мислення на високому когнітивному рівні, але відповідному загальному розумовому розвитку кожного учня [2].

Щодо змісту пропонованих завдань, то одним з основних шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики вважаємо процес розв'язування нестандартних задач і завдань прикладного характеру. Наприклад, задачі з параметрами дозволяють природно й педагогічно доцільно імітувати повний процес прикладного математичного дослідження або окремих його етапів, що сприяє розвитку в учнів глибокого стійкого інтересу до проведення досліджень. При розв'язуванні таких задач учні знайомляться з великою кількістю евристичних прийомів (методів) загального і спеціального характеру, а використання відомостей з інших розділів математики передбачає застосування внутрішньо-предметних зв'язків [12, с. 104-105]. Різноманітні дидактичні можливості роблять ці задачі потужним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики.

Важливу роль у контексті даної теми відіграє проблемний підхід у навчанні учнів. Основою цього методу є створення на уроці проблемної ситуації [1, с. 4]. Учні не мають достатніх знань або способів діяльності для пояснення фактів і явищ, висувають свої гіпотези, варіанти розв'язання конкретної проблемної ситуації. Цей метод сприяє формуванню в учнях прийомів розумової діяльності, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, установлення причинно-наслідкових зв'язків, розвитку логічного мислення [4, с. 69-70].

Маємо зазначити, що зміст пропонованих вправ, методи і прийоми

активізації, що їх застосовує вчитель, повинні враховувати поточний рівень пізнавальних здібностей учня, а складність математичних завдань і когнітивні перешкоди в процесі розв'язання цих завдань мають бути скориговані до реальних пізнавальних можливостей дитини (володіння певним рівнем умінь, навичок, знань, досвіду навчання тощо), адже непосильні завдання можуть підірвати віру у свої сили і не дадуть позитивного ефекту. Тому система роботи з активізації пізнавальної діяльності повинна будуватися із врахуванням поступового і цілеспрямованого розвитку творчих пізнавальних здібностей учнів, розвитку їх критичного мислення [11]. Крім того, проблемне навчання не можна протиставляти репродуктивному засвоєнню знань або традиційним інформаційним методам. Тільки їх уміле поєднання дає можливість підвищити ефективність процесу навчання.

Необхідним видається проведення на уроках психологічного розвантаження, коли учням пропонуються завдання у формі гри [5, с. 4]. Тоді уроки є дієвим засобом формування позитивного ставлення до навчання в цілому та пізнавального інтересу учнів зокрема. Цікаві за змістом завдання, відсутність напруженості створюють на заняттях особливий позитивний емоційний фон: розкутість, інтерес, бажання навчитися новому.

Пізнавальна активність учнів виражається через запитання, прагнення мислити, пізнавальну самостійність в процесах сприйняття, відтворення, розуміння, творчого застосування. Ознаками сформованості активності особистості є: ініціативність, дієвість, енергійність, інтенсивність, інтерес, самостійність, усвідомлення дій, воля, наполегливість у досягненні мети та творчість [3, с. 15]. Враховуючи ці ознаки, виділяємо такі рівні пізнавальної активності учнів: репродуктивно-повторювальна активність, пошуково виконавча активність, творча активність. Ці рівні не є ізольованими один від одного, а взаємопов'язаними, співіснуючими та відповідними конкретному шкільному вікові.

Висновки. Розвиток пізнавальної діяльності учнів має надзвичайно важливе значення для розв'язання завдання підвищення ефективності та якості

навчального процесу, оскільки навчання і розвиток носять діяльнісний характер і від якості навчання як діяльності залежить його результат. Особливе значення пізнавальної активності полягає в тому, що навчання спрямоване не тільки на сприйняття матеріалу, а й на формування відношення учня до самої пізнавальної діяльності, активність є необхідною умовою формування розумових якостей особистості. Математична освіта є комплексним процесом впливу на пізнавальний розвиток учня. Невід'ємна і необхідна частина цього процесу – організований і систематичний ряд когнітивних викликів, які служать засобом ініціації мисленнєвої діяльності. Процес вивчення математики забезпечує вагомий вплив на розвиток та вдосконалення різноманітних когнітивних можливостей учнів, а, отже, і на їхній пізнавальний розвиток. Перетворюючий характер діяльності завжди пов'язаний з активністю суб'єкта. Тому дії вчителя, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учня, повинні бути обов'язковою складовою частиною навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аніпонова М. Активізація творчої діяльності учнів на уроках математики. *Математика*. 2009. № 23. С. 3–6.
2. Беседін Б. Б., Чечетенко В. О. Активізація пізнавальної діяльності на уроках математики. *Збірник наукових праць фізико – математичного факультету ДДПУ*. 2018. С. 136–137.
3. Бургун І. В. Специфіка навчально-пізнавальної діяльності учнів в контексті компетентнісного підходу до навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 47: Збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. Д. Сиротюка*. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 14–19.
4. Грановська Т. Я., Олефіренко Н. В. Особливості формування пізнавальної самостійності підлітків у процесі навчання природничим наукам. *Теорія та методика навчання та виховання*. Харків, 2017. Вип. 43. С. 69–78.

5. Калашник І. І. Стимулювання особистісного розвитку учнів на уроках математики за допомогою інтерактивного навчання. *Математика в школах України*. 2010. № 5. С. 2–6.
6. Колесникова Л. В. Нестандартні задачі – шлях до розвитку творчого мислення учнів. *Математика в школах України*. 2008. № 8–9. С. 12–15.
7. Національна доктрина розвитку освіти України XXI століття. К.: Шкільний світ, 2001. 128 с.
8. Повстемська В. І. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках математики як засіб підвищення результативності навчального процесу. *Математика в школах України*. 2004. №12. С. 2–5.
9. Прокопенко В. М. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках математики. *Математика в школах України*. 2005. № 26. С. 3.
10. Шевченко Г. Форми активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики в 5–9 класах. *Математика в школах України*. 2004. № 30. С. 2–4.
11. Antonijevic R. Cognitive Activities in Solving Mathematical Tasks: The role of a Cognitive Obstacle. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*. P. 5–7.
12. Duval, R. A. cognitive analysis of problems of comprehension in a learning of mathematics. *Educational Studies in Mathematics*. 2006. 61. С.103–131.

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Пак Антоніна,

PhD (доктор філософії)

старший викладач кафедри західних
та східних мов та методики їх навчання

Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Левунець Олена Олександрівна,

Студентка 2 курсу

факультет іноземних мов (корейська мова)

Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Література відіграє чималу роль в житті людини та є одним з наймогутніших інструментів впливу. Завдяки літературним творам, людина пізнає світ, розвиває свідомість, формує характер та волю, укріплює психіку, тим самим створює унікальну особистість, а також, зберігає автентичну культуру своєї країни. З самого дитинства, людину оточує художня література: казки, вірші, поеми, басні, легенди, романи тощо. Притчі, промовки та казки вчать дитину розрізняти добро та зло, формують цінності, закладають фундамент майбутньої особистості. Шкільна література збагачує людину, не лише гарними словами, а й відкриває нові течії, знайомить з авторами та зближує зі своїм внутрішнім “Я”. Надалі література стає невід’ємною частиною нашого життя.

Мета роботи. / Aim. Швидка індустріалізація світу призводить до того, що люди все менше цікавляться літературою та не готові самостійно знайомитись з новими авторами та їх творами. Хоч література і є носієм культурного ДНК кожної нації, але сучасний ритм життя не дає людині

можливості звернутись до свого історичного коріння та повністю витісняє цей важливий зв'язок, замінюючи його іншими потребами. Тому, особливого значення набуває вирішення проблеми “неактуальності” та “не модності” художньої книги сьогодні. “Пора визнати, що сьогодні література переживає різносторонню кризу.”(Проект "ТВОРИ!", "Проблеми сучасної української літератури", 2019). Від втрати талановитих молодих авторів, через вузький ринок та відсутність фінансування, до забуття вже відомих авторів. Проте, повернувши книгу в своє буденне життя людина зможе віднайти внутрішній баланс, наповнити себе духовністю та поєднатись зі своїм корінням. Особливо важливим є знайомство, не лише з внутрішнім літературним ринком та місцевими авторами, а й пізнання іноземної літератури та відкриття нових авторів, а разом і їх погляди на життя, світ та буденність. Не менш важливим є знайомство та аналіз художньої літератури, яка прийшла з країн з абсолютно іншою історією, культурою, традиціями та побутом. Так, читач зможе, не просто здобути нові уявлення про інші країни, а й встановити соціо-культурні зв'язки та розвинути емпатію та симпатію до носіїв різних культур та мов. Таким чином, в якості основної мети літературознавства, можна виділити: забезпечення міжкультурної комунікації, формування уявлення про специфіку літературного мистецтва, сприйняття особливостей форм та змісту, а також розуміння тенденцій літератури.

Матеріали та методи./Materials and methods. Загалом, література має соціально-політичне, виховне та пізнавальне значення для будь якої нації. Літературне мистецтво, залежно від періоду та настроїв в світі, здібне відображати, як світлі сторони буденного життя, так і темні періоди всього людства. Світова література, з однієї сторони, освітлює світові проблеми та кризи, що може відштовхувати середньостатистичну людину, а з іншої сторони, приваблює своїм різноманіттям. В контексті цього, світову літературу можна розглядати не лише, як вид творчої діяльності, а і як засіб популяризації культури та ідеологій. Таким чином, людство отримує новий спосіб комунікацій та соціо-культурного обміну, адже завдяки художнім творам має

можливість знайомитись та досліджувати інші держави.

Літературознавство, як інструмент розуміння літературного мистецтва, дозволяє навчитись аналізувати художні тексти, показує еволюцію поглядів та зв'язок національної літератури зі світовою, розкриває специфіку літературних жанрів. Таке глибоке знання особливостей літератури, як національної, так і світової, дозволяє розуміти глибинний сенс твору, натяки та особливі словесні форми, відчувати культурний дух та емоції автора, по-справжньому повно проживати період та події, відображені в тексті.

Літературознавство забезпечує компетентність в питаннях міжкультурного спілкування. Це стає можливим, завдяки адекватному розумінню культури співрозмовника, його історії, побуту тощо.

Літературознавство – наука про сутність літератури, її історію та розвиток, форми та жанри, методи дослідження та вплив на людину та світ. В першу чергу, це філологічна наука, що означає тісний зв'язок з мовою та країнознавством. Отже, ще одна мета літературознавства полягає в вивченні історії та сутності духовної культури всього людства, шляхом детального аналізу художніх текстів через призму часу.

Літературознавство вивчає твори не лише з точки зору художньої наповненості, тому, варто відзначити тісний зв'язок мови та літератури. Як зазначає Мельничайко В. Я: “Мова є невід’ємним складником і водночас засобом формування людської особистості. <...> В міру оволодіння мовою людина, хоч сама цього і не помічає, змінюється, інтелектуально зростає, удосконалюється її мислення і світосприйняття.” (Мельничайко В. Я. Замість Вступу. Теоретичні основи лінгводидактики (стартові позиції дослідження) // Підготовка вчителя філолога у педагогічному вищому навчальному закладі : монографія / за ред. В. Мельничайка, Л. Струганець. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. С. 7.). “Літературознавство та лінгвістика постійно взаємодіють між собою: художня література слугує одним із джерел лінгвістичних студій; літературознавство допомагає мовознавству зрозуміти змістову специфіку художньої творчості, пояснити її лінгвістичні особливості.” (Галич Олександр,

Назарець Віталій, Васильєв Євген П 5 Теорія літератури: Підручник / За наук. ред. Олександра Галича. — Київ: Либідь, 2001. С. 3.)

А отже, літературознавство є не просто наукою, а ключем для розуміння різних культур, наприклад як культури Кореї. Південна Корея – держава з довгою та насиченою історією, пізнати котру досить важко, без глибокого проникнення в культурні особливості, соціум та історичні події. Тоді, що, як не література, допоможе зрозуміти національну ідентичність Кореї?

Корея, як і інші держави, має довгу та складну історію, та власну унікальну культуру, які створюють, характерний для цієї країни, літературний стиль, що відображає всі тонкощі корейського менталітету. В першу чергу, література через мовні засоби повинна репрезентувати світу, не лише історичні події та культурні особливості, а й спосіб мислення та сприйняття цілої нації. Чи можливо осягнути ці тонкощі, особливо східних держав, просто прочитавши одну книгу? Ні. Тому, літературознавство стає інструментом розуміння та зближення з цілою нацією та її культурним спадком. Мовні особливості, афоризми, структура твору та еволюція літературних форм теж можуть сприйматись, як відображення культурної та національної ідентичності людей, які створювали або надихали на створення художнього тексту.

Результати та обговорення./Results and discussion. Отже, термін “літературознавство” поєднує в собі такі властивості, як аналіз літературного твору, культурна ідентифікація твору, заглиблення та пізнання національного колориту. Важливо підкреслити, що літературознавець, не є повноцінним істориком або соціологом, але завдяки власним інструментам роботи, чітко розуміє психологію країни, твори якої вивчає. Також, для літературознавця вивчення країни, як основного предмету, не є важливим. Навпаки, саме мова країни є ключем для гарного розбору художнього твору.

Літературознавство – не нова наука і спеціалісти в цій сфері вже давно вивчають історію та специфіку літератури. Особливу увагу варто звернути на спеціалістів, які вивчають корейську літературу, адже, враховуючи тенденції останніх років та підвищену зацікавленість культурою Південної Кореї,

літературознавці традиційної та сучасної корейської літератури можуть бути досить затребувані в світі, як викладачі профільних університетів, шкіл та класів при культурних центрах. При підготовці викладача корейської літератури важливо враховувати також знання мови, історії та географії країни.

В цілому, літературознавство дуже тісно пов'язане з культурологією та лінгвокраїнознавством, але варто додати, що у цієї науки існує чималий зв'язок з філософією, психологією, релігієзнавством, соціологією, історією та економікою. Тож, перед майбутніми спеціалістами завжди стоїть досить складна задача, не просто зрозуміти текст в мові оригіналу, а й провести структурований аналіз, враховуючи всі аспекти створення художнього твору, починаючи від року написання і закінчуючи політичними та економічними проблемами в тогочасній державі та персональним життєвим досвідом автора.

Висновки./Conclusions. Узагальнюючи, можна сказати, що літературознавство – це наука, яка в собі майстерно поєднує купу вузьких напрямленостей і при цьому є чудовим інструментом для вивчення національного колориту будь-якої держави. А літературознавці та викладачі літератури, як спеціалісти, які володіють необхідними знаннями, можуть принести чималу користь в розумінні культурного коду нації. Розвиток літературознавства включає в себе знання мови, наприклад корейської, на високому рівні, знання про країну та її культурну специфіку, а також достатнє володіння психологією.

Як висновок, можна сказати, що головною метою літературознавства є чіткий аналіз культури та психології нації, а також забезпечення якісної міжкультурної комунікації та розуміння контекстів. Це надасть можливість для розвитку міцних інтернаціональних зв'язків та створення підґрунтя для міжнародного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проект "ТВОРИ!", "Проблеми сучасної української літератури", 2019

2. Мельничайко В. Я. Замість Вступу. Теоретичні основи лінгводидактики (стартові позиції дослідження) // Підготовка вчителя філолога у педагогічному вищому навчальному закладі : монографія / за ред. В. Мельничайка, Л. Струганець. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. С.7.

3. Галич Олександр, Назарець Віталій, Васильєв Євген П 5 Теорія літератури: Підручник / За наук. ред. Олександра Галича. — Київ: Либідь, 2001. С. 3.

РОЛЬ ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Петровська Анжела Миколаївна

вихователь-методист

Попільнянський ЗДО «Чебурашка»

Попільнянської селищної ради Житомирської області

смт. Попільня, Україна

Серед важливих проблем сучасності, що турбують людство, особливо виділяються екологічні. Увесь світ зіткнувся з глобальною екологічною кризою. Ця проблема потребує негайного вирішення. Тому серед багатьох напрямів освітньої роботи з дітьми дошкільного віку екологічна освіта набуває дедалі більшої актуальності.

Основою формування свідомого ставлення до природи є знання про неї, усвідомлення себе активним суб'єктом природи, суб'єктом світу, у якому живе дитина. Актуальною у нас час є проблема формування екологічної свідомості та екологічної культури дошкільників, одна з головних умов реалізації завдань освітньої лінії Базового компоненту дошкільної освіти «Дитина у природному довкіллі», яка має реалізуватися не лише на відповідних заняттях, а й у повсякденні. Тобто, збагачення уявлень дітей про природу, формування екологічної компетентності – це цілеспрямована, системна робота, яка має здійснюватися протягом усього часу перебування малят в закладі дошкільної освіти.

Становлення екологічної свідомості – складний і тривалий процес. Оскільки, екологічна свідомість є психологічним явищем, яке, маючи відповідне спрямування, проходить скрізь розум і волю дитини й опосередковується ними, вона відбиває ставлення дитини до свого буття, до природного середовища, до знань про нього. Екологічна свідомість як компонент інтелектуальної діяльності, визначає зміст поведінки особистості, і тому так важливо починати формувати її з дошкільного віку. І найкращим

помічником у цьому стає сама природа.

В. О. Сухомлинський писав, що краса природи – це могутнє джерело енергії, думки, це поштовх, що пробуджує і ліниву, і сонну, й інертну думку. Перед лицем краси я бачу кожную дитину такою, якою вона є насправді [4, 24].

Отже, для повноцінного розвитку потрібне живе спілкування з природою. Тому більшість занять бажано проводити на свіжому повітрі.

Сучасні педагоги кладуть в основу естетичного виховання природу – її безпосередні враження й безпосередній вплив особи учителя, його щире захоплення красою, його настрої. Але він не має опановувати дітьми: бажано лише ставити дітей в єднання з природою, взагалі з красою, хай діти, кожний по своєму, підлягають цим враженням, не може учитель, садівниця, мати нав'язувати дитині свій смак, свій настрій [3, 150].

Отже, в першу чергу від дорослих залежить наше майбутнє і майбутнє наступних поколінь. Створити умови для розвитку основ екологічної культури, екологічної свідомості дітей можливо тільки за особистісно-орієнтованої взаємодії педагога з дітьми.

Дошкільникам необхідно пояснити, що стан природного довкілля й життєдіяльність людини взаємопов'язані, і природне довкілля змінюється внаслідок діяльності людей.

У спілкуванні з дітьми необхідно дотримувати принципу «не поряд і над дітьми, а разом», виявляти повагу до кожної дитини. Потрібно уважно вислуховувати дітей, відповідати на запитання, спонукати до обговорення проблеми, не залишати без уваги прохання дітей, надавати можливість кожному розповісти про те, що цікавить, радує і засмучує, урахувати і використовувати ідеї та пропозиції дітей під час організації діяльності, гри, планування занять і дякувати їм за допомогу.

Ступінь поваги, яку діти відчувають з боку інших людей, впливає на розвиток у них самоповаги, позитивного образу до себе. А самоповага, прийняття себе, у свою чергу, закладають основу позитивних взаємин з іншими дітьми.

Мета педагога в такій взаємодії – створити умови для розвитку особистості дитини, сприяти формуванню в дітей таких якостей як самостійність, ініціативність, свобода та відповідальність, комунікативність і довільність, ціннісне ставлення до оточуючих та навколишнього середовища [2, 30].

Формування екологічної компетентності дітей здійснюється у різних видах їхньої життєдіяльності, це неперервний цілісний процес. Позитивне емоційне ставлення до всього живого формується завдяки творчій і продуктивній діяльності дітей (тематичні заняття, музичні заняття, малюнки, поробки, складання гербаріїв, придумування розповідей, казок про життя тварин та рослин, народна творчість: загадки, прислів'я, приказки, прикмети, легенди; пошуково-дослідницька діяльність, спостереження, екскурсії, праця в природі та в куточку живої природи, догляд за тваринами, різні види ігор та завдання, проведення свят екологічних та свят побудованих на народних природознавчих традиціях та обрядах), що закладають екологічну свідомість дошкільників.

Обов'язок педагога-дошкільника в тому, щоб вибирати такі твори, які б найкраще впливали на високі почуття дітей і були б такі прості в своїй красі, щоб викликали творчу активність дитини в справі виявлення свого настрою. Добре теж сполучати враження від мистецького твору з враженнями природи. На екскурсіях варто декламувати такі вірші, які найкраще вимальовують ту саме природу, серед якої дитина гуляє, або співати теж поглиблювати те саме враження. Наше завдання вести дитину до найширшої волі й до найпильнішої уваги до кольорів природи, - щоб до птахів, до квіток вона приглядалася і підбирала при малюванні як раз відповідні фарби,- хай вміє розпізнавати по фарбах пір'ячка жовну, червоношийку, ластівку, одуда. Треба звертати увагу дітей на різні постаті звірів і людей при різних рухах [3, 152].

Увесь цей багатий матеріал мусить перебувати в дітей на очах, в їх руках, щоб вони пильно додивлялися, вбирали в себе враження, пахощі, кольори, вид, деталі й розуміли життя природи навкруги себе й спільне з нею життя людей:

хліборобство, мисливство, рибальство, тут допоможе вже не книга, не казка, а проходка, екскурсія. Треба повести дітей до річки, до ставка, щоб вони бачили, як крига йде, щоб подивитись на повінь; повести в гай, щоб самі нарвали вербових та березових бруньок, бачили, як сік іде з берези, як з землі вилазить квітка й як бджола несе собі у вулик взятку й на будівлю, й на харч. Звичайно, можна також додати й оповідання, але, підбираючи до цього літературний матеріал, треба бути дуже обережним й давати справді гарні твори, де немає жодних наукових хиб або сентиментальної брехні. [3, 192-193].

Отже, щоб навчити дітей любити і берегти природу, потрібно передусім дати вихованцям знання про неї, сформувані переконання у тому, що в природі немає жодного об'єкта тільки корисного, або тільки шкідливого, усе в природі взаємопов'язане і має велике значення для існування людини і життя загалом на планеті Земля. Вивчення її – це засіб виховання у маленької людини гуманності, моральності, сердечності, чуйності та інших загальнолюдських цінностей. Лише дбайливим ставленням до природи можна викликати у малюків світлі, добрі почуття, перетворити знання морально-етичних норм і правил на внутрішнє надбання людини.

Як бачимо, природа сама собою не виховує, виховує тільки активна взаємодія з нею. Василь Сухомлинський казав, що добрі почуття своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються у процесі, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу. Ми прагнемо, щоб усе життя вихованців було сповнене творінням в світі природи [4, 20].

Педагогічні технології, які використовуються для формування в дітей дошкільного віку основ еколого-природничої компетентності умовно можна поділити на традиційні та нетрадиційні. Традиційні технології спрямовані на способи реалізації змісту екологічного виховання, що ґрунтуються на використанні класичних форм роботи, методів та прийомів та сприяють формуванню усвідомлено-відповідального ставлення до природи.

Новітні технології екологічного виховання ґрунтуються на сучасних

методах формування екологічних уявлень. Серед інноваційних технологій формування основ екологічної культури дітей дошкільного віку ефективними є технологія використання авторської казки і технологія використання пейзажного живопису, а також використання спадщини видатного українського педагога В. О. Сухомлинського. Впровадження ідей екологічного виховання В. О. Сухомлинського у практику сучасної дошкільної освіти є складовою цього процесу, так як формує у дошкільників наукові знання з екологічного виховання та охорони природного середовища.

Застосування еколого-педагогічних технологій у практиці роботи з дітьми дозволяє отримати бажаний ефект екологічного виховання за умов: системності, чіткого тижневого планування та продумування всіх заходів і способів поетапної реалізації освітнього процесу.

Отриманні знання стають основою загальної початкової обізнаності дитини в багатоманітності взаємозв'язків між об'єктами і явищами природи, між станом природи і діяльністю людини і зумовлюють здатність до: милування природою, сприйняття природи як цінності, довільної регуляції власної поведінки в природі; усвідомлення себе як частини великого світу природи і Всесвіту: залежності власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси; вияву інтересу до подальшого пізнання, бажання та посильних умінь природоохоронних дій [1, 26].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. А., Дошкільнятам про світ природи // Київ «Генеза» - 2013.
2. Дошкільний навчальний заклад №7, 2014 р.
3. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори // Київ «Освіта» – 1996.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка // К:1979.- с.21.

ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE АКАДЕМІЯ В ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Процал Юлія Володимирівна,
викладач першої категорії
Відокремлений структурний підрозділ
«Автотранспортний фаховий коледж
Криворізького національного університету»
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Головним завданням сучасної освіти є підготовка фахівця творчого, ініціативного, здатного до запровадження у практику нових досягнень наукової і технічної думки. Неодмінною умовою виконання цієї вимоги є широке залучення здобувачів освіти навчальних закладів до науково-дослідної діяльності, безпосередньо включаючи їх до сфери наукового життя. Будь-яка науково-дослідна діяльність здобувачів освіти та викладачів тісно пов'язана з пошуком, опрацюванням, аналізом, візуалізацією і демонстрацією різної статистичної інформації. Така робота потребує великих витрат часу. В сучасних умовах інтернет стає основним джерелом пошуку інформації, тому викладач зобов'язаний не тільки вміти шукати відповідні на веб-сторінках, а й володіти навичками використання спеціальних інструментів, які дозволяють знайти найбільш вірну інформацію, грамотно і якісно її представити, швидко опрацювати. Одним із таких сучасних інструментів, який допоможе в пошуку і скоротить час дослідника є Google Академія.

Мета роботи. На основі сучасних даних вітчизняних та зарубіжних літературних джерел дослідити доцільність та зручність використання Google Академія для пошуку наукових публікацій всіх форматів і дисциплі.

Матеріали та методи. Проведений аналіз літературних джерел та відеоматеріалів, які є у відкритому доступі в електронних бібліотеках щодо використання інструменту Google Академія, його можливостей і переваг.

Результати та обговорення. Google Scholar або Google Академія вільна

доступна пошукова система, яка індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін. Дата виходу бета-версії — листопад 2004 року. Індекс Google Scholar включає в себе більшість рецензованих онлайн-журналів Європи та Америки найбільших наукових видавництв. Рекламний слоган Google Scholar — «стояти на плечах гігантів» — це данина вченим, які внесли свій вклад в свої галузі протягом століть, забезпечуючи основу для нових наукових досягнень.

Пошукова система Google Академія (адреса сайту <https://scholar.google.com.ua/>) є складовою частиною браузера Google Chrome і підтримується компанією Google. Це пошукова й некомерційна бібліометрична система, що індексує наукові публікації та наводить дані про їх цитування.

Перевагами системи є те, що вона:

- намагається охопити матеріали з усіх регіонів світу та з усіх галузей знань. При аналізі враховуються прізвище та ініціали вченого українською, російською та англійською мовами;

- дозволяє виконувати розширений пошук, включаючи рецензовані статті, дисертації, книги, анотації, статті академічних видань, професійних асоціацій, сховища препринтів, сайтів вищих навчальних закладів та освітніх організацій;

- здійснює пошук за прізвищем автора, за назвою статті у наукових джерелах, за назвою ВНЗ або організації, які є у вільному доступі в Інтернет середовищі;

- визначає частоту цитування знайдених за запитом публікацій, обчислює індекс Гірша по публікаціям автора.

Для проведення простого пошуку в Google Академії достатньо ввести пошуковий запит і натиснути кнопку пошуку. Google Академія проводить пошук серед різних наукових дисциплін та джерел, включаючи рецензовані статті, дисертації, книги, анотації, статті академічних видань, професійних асоціацій, сховища препринтів, сайтів вищих навчальних закладів та освітніх організацій.

Google Академія дозволяє упорядкувати, чи відфільтрувати результати пошуку за датою, створити сповіщення, вилучати з результатів пошуку патенти, або цитати.

Усі записи в результатах пошуку – гіперактивні. Запис у результатах пошуку може містити інформацію про кількість цитувань документу, пов'язані статті, кількість версій, посилання на завантаження повного тексту. Щоб переглянути потрібну інформацію необхідно просто натиснути на відповідне посилання.

Профіль вченого у Google Академії надає можливість авторам відстежувати бібліографічні посилання на свої статті. Можна переглядати, хто цитує ваші публікації, переглядати графіки цитувань у часі та розраховувати декілька наукометричних показників.

Google Академія дозволяє досліднику укладати свою бібліотеку бібліографічних посилань. Для кожного бібліографічного посилання, що збережене в бібліотеці, можна додавати мітки.

Показники Google Академії забезпечують простий спосіб оцінки видимості та впливу статей у наукових виданнях, і тим самим допомагають авторам визначитись, де краще публікують свої наукові дослідження. Ви можете переглядати топи-100 публікацій для різних мов, які впорядковані за показниками h5-індекс і Медіана h5.

Висновки. Google Академія (або Google Scholar) – є безкоштовним науковим інструментом пошуку й, водночас, відкритою наукометричною базою даних від пошукової системи Google. Цей інструмент дозволяє дослідникам знаходити широкий спектр наукової літератури в Інтернет-просторі, у тому числі наукові журнали, реферати, рецензовані статті, тези, дисертації, книги, препринти, презентації та технічні звіти з університетів, інститутів, професійних спільнот, науково-дослідницьких інститутів та репозитаріїв із цілого світу, при чому суттєво економити час на пошук.

Поточний розмір бази даних Google Академія становить понад 160 млн. унікальних документів. До бази даних Google Академії потрапляють як

посилання на повнотекстові матеріали в мережі, так і відомості про ті документи, у яких доступні лише реферат або бібліографія.

Google Академія надає інструмент для самостійного створення авторських профілів дослідниками, публікації яких індексуються системою. Основною перевагою цієї системи є активна роль авторів у пошуку й уточненні даних щодо своїх публікацій у власному профілі та поділитись знайденою інформацією. Тому я рекомендую до застосування Google Академію викладачам і здобувачам освіти в навчально-дослідній діяльності.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Рибалкін Іван Михайлович

Інженер-електронік

Державний навчальний заклад

«Вище професійне училище №7 м. Вінниці»

м. Вінниця, Україна

Вступ. Зміни, які відбулись останнім часом в житті нашої країни та світу, поставили перед освітою нові цілі, спрямовані на гуманізацію, практичну застосованість знань, дистанційність та варіативність навчального процесу, мобільність учнів, орієнтацію на розвиток особистості та врахування індивідуальних особливостей у навчанні, а також використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій. До інноваційних технологій навчання, які широко застосовуються у професійно-технічній освіті, належать інтерактивні технології, комп'ютерні технології та технології дистанційного навчання. Залучення інтернет-навчання вимагало від професійно-технічних навчальних закладів у короткий час вирішення таких питань, як розробка навчально-методичного матеріалу, підготовка кадрів та матеріально-технічної забезпечення, створення структури, відповідальної за діяльність дистанційних освітніх технологій, та здійснення оптимізації та адаптування процесу роботи з документацією.

Мета роботи. Дослідити види сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, які застосовуються у професійно-технічних навчальних закладах; вивчити особливості використання дистанційних навчальних технологій та розкрити переваги використання інноваційних технологій у навчальному процесу професійно-технічного навчального закладу.

Використання комп'ютерних технологій у системі професійно-технічної освіти сприяє досягненню таких педагогічних цілей, як розвиток особистості учня та підготовка до самостійної професійної діяльності; здійснення

потенційного замовлення, визначеного потребами сучасного суспільства; підсилення продуктивності навчального процесу у професійній організації.

Дистанційні навчальні технології, зазвичай, класифікують за засобом надання навчального матеріалу від навчального закладу до учня та отримання зворотного результату. Інтернет-технології в якості дистанційної навчальної технології уможливають використання комп'ютерних мереж для забезпечення доступу учнів до навчальних ресурсів та для формування сукупності методичних, організаційних, програмних та технічних засобів управління навчальним процесом незалежно від місця знаходження його суб'єктів [4]. Телекомунікаційні технології засновані на використанні супутникових засобів передачі даних та мовлення, а також глобальної та локальної мережі для забезпечення доступу учнів до інформаційних навчальних ресурсів у вигляді електронних бібліотек, відеоуроків тощо.

Інтерактивні технології навчання забезпечують простір для взаємодії учня з навчальним середовищем, необхідним для засвоєння досвіду використання нових знань та умінь. Суть таких технологій полягає у тому, що вони ґрунтуються, перш за все, на творче, продуктивне мислення, поведінку та спілкування. У інтерактивних технологіях навчання суттєво змінюються ролі викладача, учня та власне роль інформації, яка перетворюється з цілі на засіб, необхідний для засвоєння дій та операцій [2].

На відміну від традиційного навчання, застосування дистанційних навчальних технологій суттєво підвищує інформативність та наочність навчального матеріалу, насиченість та інтенсивність навчання, а також підсилює інтерес учнів до навчальних предметів та уможливорює ефективнішу організацію самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальну підтримку викладачем навчальної діяльності кожного учня.

Найбільш поширеними сервісами та платформами, які забезпечують дистанційне навчання у закладах професійної освіти, є Zoom, Moodle та інформаційно-освітні сервіси Google (Google Клас, Google Диск та Google Meet).

Платформа Zoom, яка на сьогодні широко використовується для проведення відеоконференцій, тренінгів та семінарів, першочергово була орієнтована безпосередньо на здійснення дистанційного навчання, але під час пандемії COVID-19 в умовах самоізоляції дала можливість працівникам фірм та державних установ перейти на режим віддаленої праці, а учням та студентам продовжити навчання у навчальних закладах усіх рівнів. Такий застосунок працює на ПК та смартфоні з усіма основними операційними системами, дозволяючи під'єднати одночасно понад 100 пристроїв, але його найбільшим недоліком в якості платформи дистанційного навчання є обмеженість сесії для безкоштовних аккаунтів у часі до 40 хвилин, що вимагає повторне підключення усіх учасників для продовження уроку.

Moodle – це найпоширеніша, спеціалізована та найбільш ефективна сучасна навчальна платформа у світі, яка надає потужні безкоштовні інструменти, що допомагають сотням мільйонів людей у всьому світі навчатись дистанційно в Інтернеті. Напевне єдиним недоліком цієї платформи є те, що її використання вимагає від викладачів певної підготовки та необхідність у досвідченому технічному персоналу, здатному налаштувати та модерувати роботу системи у навчальному закладі [3].

Безкоштовний вебсервіс Google Клас був розроблений корпорацією Google для шкіл з метою спростити розповсюдження та оцінювання завдань безпаперовим способом. Зазначена платформа поєднує в собі Google Диск для створення та розповсюдження завдань, ряд сервісів Google для створення документів, презентацій та електронних таблиць, Gmail - для спілкування та Календар Google - для планування. Google Клас та пов'язані з ним сервіси дозволяють забезпечити ефективне дистанційне навчання, простіші за Moodle у налаштуваннях та управлінні, але, разом з тим, суттєво поступають йому у функційності. Одним з новітніх засобів навчання, в якому системно представлений навчальний матеріал з окремої галузі знань на сучасному рівні є електронний підручник. Створення сучасного електронного підручника можливо з використанням технологій, які застосовуються у комп'ютерних

іграх. До структури електронного підручника входять наступні компоненти: електронні лекції та перевірчі комп'ютерні програми – це дидактичні засоби, які найшвидше забезпечують якісний загальний контроль над виконанням та підсумками засвоєння навчального матеріалу; довідник та база даних, які дозволяють у будь-який час отримати необхідну інформацію [1]; збірник завдань та прикладів (кейсів); шаблони предметного середовища, в яких організовується діяльність учнів, спрямована на формування та розвиток нових знань та умінь; навчально-методичний комплекс систематизованих матеріалів, необхідних учням для успішної навчальної, творчої та комунікативної діяльності; програмно-методичний комплекс, який сприяє ефективному засвоєнню учнями навчального матеріалу з конкретної дисципліни, або плану підготовки з конкретного напрямку; комп'ютерні зображення для підтримки різних видів занять.

Загалом, можна виокремити певні переваги, які використання інноваційних технологій надають навчальному процесу, зокрема технологій дистанційного навчання у професійній підготовці, а саме: навчальні матеріали є більш доступними у мережі завдяки онлайн бібліотекам та онлайн підручникам; актуальність інформації на електронних носіях, пов'язана із мінливістю та швидкоплинністю сучасних реалій та невідповідністю друкованих підручників; комфортні обставини навчання та можливість навчатися у зручному темпі у будь-якій місцевості, зосереджуючись власне на отриманні знання; використання месенджерів в якості ресурсу для додаткового спілкування між викладачем та учнями у групах або індивідуально, що спрощує використання індивідуального підходу у викладанні; наочна привабливість навчального процесу завдяки ігровим онлайн завданням із використанням цифрових технологій; неминуче опановування навичок роботи з новими електронними сервісами, такими як навчальні платформи, Google документи, електронні робочі зошити, онлайн конференції тощо, що, своєю чергою, сприяє вдосконаленню навичок власної організованості; оптимізація часу завдяки автоматизації паперової роботи.

Вистновки. Застосування та інтеграція усіх видів інноваційних технологій у систему професійно-технічної освіти безсумнівно сприяло її модернізації та удосконаленню. Проте, зсід зазначити, що процес поєднання дистанційних освітніх технологій з традиційними формами навчання повинен бути ретельно спланованим та включати в себе більш масштабні заходи з підвищення готовності викладачів та технічного персоналу у системі професійної освіти, а також вирішення питань нормативного регулювання електронного навчання з використанням дистанційних технологій. Інноваційні технології навчання, які відображають сутність майбутньої професії та формують професійні якості фахівця, утворюють базу, на основі якої учні відпрацьовують свої професійні навички в умовах близьких до реальних. Таким чином, однією з головних задач сучасної освіти є пошук, створення та застосування освітніх інновацій, які спрямовані на задоволення суспільно державного замовлення та потреб учасників навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук В., Уманець В., Бойчук О. Інноваційні технології підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у закладі професійної (пофесійно-технічної) освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. № 57. С. 140–146.
2. Кураш Н. О. Інноваційні технології навчання на уроці в закладах професійної (пофесійно-технічної) освіти: методична розробка. Суми. 2019. 79 с.
3. Подплетня О. А., Потапова Т. М., Слесарчук В. Ю. Інноваційні технології в професійній освіті: сучасна тенденція та практика впровадження. *Медична освіта*. 2018. № 4. С. 77-81.
4. Ягупов В. В., Петренко Л. М., Кравець С. Г. Дистанційне навчання в системі професійно-технічної освіти : монографія / за ред. В. В. Ягупова. Житомир : Полісся, 2019. 234 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ПЕДАГОГІВ НА ОСНОВІ ІНСТРУМЕНТІВ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ

Савонова Г. І.

д. філос. н.

доцент кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання

Луганського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти

Вступ. Швидкоплинність змін сучасної цивілізації охоплює усе більше сфер людської діяльності. Це впливає на появу нових та зникнення старих професій, а також на суттєве оновлення вимог до професійних компетентностей фахівців. Система освіти в Україні не стоїть осторонь від цих глобалізаційних змін. Вимоги до компетентності учнів та вихованців змінюються, а тому змінюються вимоги до професійних компетентностей педагогів, до їхньої освітньої та науково-методичної діяльності. До того ж змінюються акценти з одних виховних аспектів на інші, а взаємодія учасників освітнього процесу повинна вибудовуватися на суб'єкт-суб'єктних взаєминах і педагогіці партнерства. Усе це разом стає серйозними викликами для професійного зростання педагогів.

Досвід спілкування з педагогами у процесі освітньої реформи та впровадження Нової української школи показав, що ті, хто залишився в професії вже пройшли стадію відторгнення змін і полишили спроби поверхневого пристосування до сучасних вимог, а стали помічати перші позитивні результати реформи, переконалися в її необхідності та стали вдумливо підходити до процесу підвищення власних професійних компетентностей і організації робочої діяльності. Утім вони часто скаржаться на нестачу часу, що здебільшого свідчить про відсутність навичок використання таймменеджменту у своїй роботі.

Освітня діяльність педагога підпорядкована розкладу занять,

затверджених закладом освіти. Курси підвищення кваліфікації також відбуваються за розкладом. Тож в освітній діяльності та проходженні курсів особливо питань з нестачею часу не виникає. Інша проблема – організація науково-методичної роботи педагогом. Ця робота має ряд важливих складових, як то: самоосвіта, індивідуальні консультації, науково-методичні дослідження, звіти щодо творчої діяльності, опанування й впровадження інновацій у професійну діяльність, популяризація набутого досвіду. Кожна з цих складових також має власну структуру і є багатоаспектна. Нерозуміння сутті науково методичної роботи педагогом часто є причиною відсутності планомірної та систематичної діяльності в цьому напрямку, що може призводити до прокрастинації та відкладання цієї роботи на колись. Наступною причиною нестачі часу на науково-методичну роботу є бажання педагога охопити відразу усі сфери діяльності та коливання від однієї задачі до іншої, що стає безрезультатною втратою часу. Педагог береться за якусь діяльність не проаналізувавши власні ресурси, а тому часто швидко втрачає мотивацію діяти.

Зрозуміло, що виникає питання, як цьому зарадити. У цьому плані на допомогу педагогу можуть прийти інструменти таймменеджменту. Отже, **метою роботи** є надання методичних рекомендацій щодо організації науково методичної роботи педагогами з використанням інструментів таймменеджменту.

Матеріали та методи. Матеріалами роботи є класичні інструменти таймменеджменту, авторами яких є Б. Франклін, Д. Ейнзенхауер, Л. Зайвер, С. Кові, Б. Трейсі, а також власні інструменти, апробовані на практиці. Базовими методами роботи відповідно є аналіз інструментів таймменеджменту та їхній синтез.

Результати та обговорення. Таймменеджмент – це вміння управляти часом, але управління часом не магія, коли об'єктивний час можна уповільнити, пришвидшити чи повернути назад, це радше свідоме управління своєю діяльністю в часі, розумне використання часу як головного резерву. І тут варто зазначити, що кожна людина має власний таймменеджмент, але не

кожна має ефективний, тобто свідомий. Люди так чи інакше планують свої справи, і навіть, якщо вони нічого не планують, це теж своєрідний таймменеджмент неефективного використання часу як життєвого резерву.

Разом з тим парадигма таймменеджменту сьогодні змінюється. Якщо протягом ХХ століття домінувала думка щодо важливості опанування інструментами таймменеджменту виключно менеджерами підприємств, а теми з таймменеджменту ставали складовими навчальних програм економістів і менеджерів, то сьогодні стало зрозумілим, що управляти суб'єктивним розумінням часу необхідно всім людям, незалежно від професії та фаху, більш того, що навчати дітей планувати свою діяльність необхідно починати ще з закладів дошкільної освіти. І другий момент, якщо інструменти таймменеджменту розглядалися в плані пришвидшення людської діяльності, то наразі мова іде і про уповільнення. Л. Зайверт так виділив дві парадигми сучасного таймменеджменту: парадигма швидкості, тобто виконання більше задач в обмежений об'єктивний час, і парадигма повільності, яка розглядається, як уміння людини займатися лише тими справами, результати яких будуть найважливішими [1].

Парадигма швидкості передбачає правильне керування власним часом, орієнтуватися на майбутнє в особистих питаннях, швидко ухвалювати рішення, бути впевненим при спілкуванні, випереджувати інформаційні технології [1]. Утім суттєвим недоліком парадигми швидкості є втрачання мети самої діяльності, що в довгостроковому плані заганяє людину в колесо справ і призводить до професійного вигорання.

Парадигма повільності сприяє розв'язанню цієї проблеми. У цьому плані враховуються особливості людини, її цінності та глобальна мета, визнається неможливість охопити всі справи, утримання важливих і нетермінових справ в полі зору. Але парадигма повільності не заперечує парадигму швидкості, а лише конкретизує, що допомагає не лише опанувати інструментами таймменеджменту, але і не перетворитися в ефективного, але несвідомого таймменеджера.

Опанування ефективним таймменеджментом повинно розпочинатися саме з усвідомлення цієї філософії. Педагогу також варто пам'ятати, що таймменеджмент не схвалює ускладнень, тобто якими б не були ефективними та цікавими інструменти таймменеджменту варто розібратися з власним управлінням часом. Не буди жодної користі, якщо на звичний режим дня додати зверху ще нові задачі, спочатку треба звільнити місце, а потім заповнювати його новими звичками. Наприклад, не звикли до дедлайнів, розпочніть їх ставити на якісь прості побутові задачі, а потім сформовану звичку переносьте вже на професійні задачі.

Розкладіть свої задачі на чотири кошики за матрицею Д. Ейнзенхауера. У першому кошику будуть важливі та термінові справи, у другому – важливі та нетермінові, у третьому – неважливі та термінові, у четвертому – неважливі та нетермінові. При плануванні робочого дня приділяйте увагу справам перших двох кошиків. Зрозуміло, що проведення занять з учнями та вихованцями – це важлива та термінова справа, тобто вона не підлягає делегуванню, а от, наприклад, нарада, особливо та, на якій не будуть підійматися важливі для вас питання може бути і терміною, але не важливою, тож відправляйте її до третього кошика, а заодно поміркуйте, як ухилитися від її виконання. Так, можна попросити когось з колег, хто братиме участь у нараді повідомити вам важливу інформацію, також попросіть адміністрацію дозволити вам пропустити цю нараду та обґрунтуйте своє прохання. Звісно, просте небажання долучитися до наради, пояснення, що вам там нема що робити навряд буде почуте, а от запланована вами важлива зустріч з меценатами чи партнерами вашого закладу, яку жодним чином не можна перенести точно буде почута. Тож, намагайтеся делегувати задачі з третього кошика, або ствердно та обґрунтовано відмовляйтеся від роботи над ними, якщо в роботі над ними немає жодного зиску.

Щодо задач важливих і нетермінових, то до них варто підійти вдумливо. Часто у педагогів саме в цьому кошику залежуються та покриваються пилюкою задачі особистісного зростання та науково-методична робота. Задачі

особистісного зростання не мають встановлених дедлайнів, але педагог усвідомлює їхню важливість, хоча і відкладає на щасливе майбутнє, коли буде матиме більше часу. І це вже омана, тому що часу вистачатиме лише на заплановані справи. Тут діє закон С. Паркінсона, запланована робота займатиме весь час, який був на неї відведений, а це означає, що задачі щодо особистісного зростання, як і певні мрії не будуть реалізовані доки педагог не додасть їх до щоденного плану. Допомогти з цим може правило 30-ти хвилин: щоденну роботу протягом 30-ти хвилин над своєю задачею. Звісно, що правило 30-ти хвилин діє не в кожному питанні, але якщо це стосується читання книг, створення власних робіт, непрофесійних занять спортом, вивчення чи вдосконалення мови, то це правило діятиме стовідсотково. Виділити щодня 30-ть хвилин на омріяну справу значно легше, ніж віднайти на неї одночасно 2-3 години раз на тиждень, чи один день на місяць.

Щодо науково-методичної роботи, то вона, зазвичай, має дедлайн, але терміни виконання віддалені, тому часто педагог не переймається цими задачами доки впевнений, що часу ще має вдосталь. Проблема полягає в тому, що як вже було зазначено, науково-методична робота досить об'ємна та багатопланова, тож виконати її за один день не вийде. Натомість її можна ділити на окремі під цілі та додавати в щоденний план.

Педагогу варто пам'ятати, що всю науково-методичну роботу він не зможе охопити, до того ж не всі її напрямки відповідають особистим характеристикам самого педагога, тож краще поставити одну конкретну, реальну, вимірювану та досягну мету з науково-методичної роботи, ніж хапатися за все і не отримати результату.

Отже, перед тим, як визначитися з власною діяльністю, подумайте, що саме у вас виходить якнайкраще і привертає вашу увагу: подобається займатися творчими проектами, будь ласка; до вподоби надихати та допомагати обдарованим учням, чи займатися з важко вихованими, займіться наставництвом; зацікавленні в упровадженні інновацій та поширенні власного досвіду, і тут ваші уміння знадобляться. Після цього дайте відповідь на такі

питання: на кого розрахована ваша робота (на учнів, батьків, колег, партнерів закладу освіти), які результати ви очікуєте, як можна виміряти ваш результат, тобто яким буде кінцевий продукт (учень візьме участь в олімпіаді чи конкурсі, ви самі візьмете участь у конкурсі, буде підготовлений підручник чи посібник тощо), яка ваша професійна компетентність підвищиться в результаті цієї роботи, коли ви отримаєте перший результат (проміжний дедлайн), які ресурси вам знадобляться для цієї діяльності (матеріально-технічні ресурси, допомога інших людей, матеріальні ресурси), як ви плануєте досягти запланованого результату, коли ви плануєте звітувати про свою науково-методичну роботу (кінцевий дедлайн). Відповіді зафіксуйте письмово. Обов'язково поставте дату, коли ви провели цю роботу та зазначте проміжні дедлайни та результати, на які плануєте вийти на той момент, і нарешті, вирахуйте кількість часу, який ви готові виділяти для реалізації своєї стратегії щотижня. Проаналізуйте власні біоритми та розклад тижня та зазначте, в які дні тижня ви будете втілювати свій план з науково-методичної роботи. Наприклад, ви відчуваєте себе повним сил на початку тижня, тож саме у понеділок-вівторок будете працювати по 1-2 години над своїм планом, а можливо вам легше займатися кожен день, але виділяти не більше 30-40 хвилин на цю роботу. Зрозумійте, що все це індивідуально. Не забувайте винагороджувати себе за зроблену роботу, або в якості покарання за лінощі встановіть якісь обмеження. Не плутайте лінощі з втомою. І жодним разом не плануйте день вщент. «Золоте правило планування свідчить про те, що планувати необхідно не більше ніж на 60% та дозвілля. Решта 40% – це час, який дасть змогу вирішити поточні питання або відволіктися на непередбачені обставини» [2, с. 291].

Важливо не тільки якісно працювати, але й відпочивати. Бажано один день на тижні залишати для повноцінного відпочинку. Також залишати час на відпочинок після завершення робочого дня, робити короткі перерви по завершенню етапів роботи, і звісно завчасно планувати щорічну відпустку. Продуманий і запланований відпочинок сприяє відновленню енергії та знижує стреси.

Висновки. Опанування інструментами таймменеджменту та впровадження їх у власну діяльність стає потребою сучасного педагога. У роботі були дані методичні рекомендації з питання організації науково методичної роботи педагога. Утім для ефективного науково-методичної роботи педагога варто ознайомитися з іншими інструментами та методами таймменеджменту, що педагог може зробити самостійно, опанувавши відповідну літературу або взяв участь у відповідних тренінгах і семінарах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайверт Л. Если спешишь – не торопись: новый тайм-менеджмент в ускорившемся мире: семь шагов к эффективности и независимости в использовании времени / пер. с нем. Н. С. Сироткина. Москва: АСТ; Астрель, 2007. 255 с.
2. Іваницька С. Б., Галайда Т. О., Толочій Р. М. Впровадження європейських методик тайм-менеджменту в Україні. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/58.pdf> (дата звернення: 09.02.2023).

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Савченко Людмила Леонідівна,

к.п.н., доцент

Савченко Дарина Русланівна,

Сириця Валерія Євгенівна,

Тіліга Тетяна Олександрівна,

Яценко Марія Вікторівна,

здобувачки освіти

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. В останні десятиліття світова наука зарахувала проблему формування здорового способу життя до кола глобальних проблем, вирішення яких обумовлює не тільки кількісні та якісні характеристики майбутнього розвитку людства, а й навіть сам факт його подальшого існування як біологічного виду. В наші дні проблема загрози здоров'ю людей розглядається світовою спільнотою як загроза планетарного масштабу. У зв'язку з цим науковці вживають таке визначення, як антропологічна катастрофа. Це явище пов'язане з біологічним законом про те, що кожен біологічний вид вимирає, якщо змінюються умови існування, до яких він був пристосований тисячоліттями в ході еволюції. Склалося так, що до початку ХХ століття умовою існування людства було природне середовище. Саме до цих умов організм людини і пристосувався біологічно, протягом попереднього еволюційного періоду. Але з того часу, як людина охопила своєю діяльністю всю планету (ХХ століття), вона почала змінювати ті умови існування, до яких була пристосована в своєму історико-біологічному розвитку. Через зміни природного навколишнього середовища повністю зникають деякі види флори і фауни.

Глобальна вагомість і актуальність проблеми викликала стурбованість

передових представників світової науки, особливо в сферах, що стосуються охорони здоров'я. Останніми роками й в Україні активізується діяльність з ФЗСЖ (формування здорового способу життя).

Ціль роботи – аналіз проблеми формування здорового способу життя у дітей та молоді.

Матеріали та методи: аналіз науково-методичної літератури для розкриття сутності поняття «здоровий спосіб життя»; педагогічне спостереження, метод тестування для аналізу стану та проблеми формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти.

Досліджуваній темі було присвячено багато наукових праць та посібників за різними напрямками: Так, соціальний аспект формування здорового способу життя дітей і молоді розглянуто в працях А. Бойко, Н. Гундарьова, В. Крюкова, О. Сахно, Л. Сущенко. Медико-біологічний аспект розроблено в дослідженнях М. Амосова, Г. Апанасенко, Н. Борисенко, А. Мартиненко та ін. Психолого педагогічний аспект формування здорового способу життя школярів та студентської молоді вивчали В. Бабич, Н. Бібик, О. Вакуленко, В. Васильєв, О. Ващенко, Л. Волкова, Г. Голобородько, О. Дубогай, В. Зайцев, В. Касаткін, Т. Кириченко, С. Кондратюк, Ю. Лісцин, В. Оржихівська, Л. Саврковська, О. Савченко, О. Соколенко, Л. Сущенко, Н. Хоменко, Б. Шиян та ін.

Результати та обговорення. Серед життєвих цінностей сучасної людини перше місце посідає цінність життя і здоров'я. Останніми десятиліттями світова наука зараховує проблему здоров'я, в широкому розумінні цього поняття, до кола глобальних проблем, розв'язання яких зумовлює характеристики майбутнього розвитку людства, та й навіть сам факт подальшого існування його як біологічного виду.

Зараз ФЗСЖ виступає як самостійна наукова дисципліна, котрій притаманні усі відповідні компоненти – власні теорія, методологія, методика, ідеологія, принципи тощо. Сучасна наука свідчить, що здоров'я людини є складним феноменом глобального значення, котрий може розглядатися як

філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання, внесення капіталу, як індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне, постійно взаємодіюче з оточуючим середовищем, що, у свою чергу, постійно змінюється. Виходячи з цього, зрозуміло, як складно визначити здоров'я у повному обсязі, якщо це взагалі можливо – історія розвитку науки про здоров'я налічує близько восьми десятків різноманітних визначень.

Загальноприйнятим у міжнародному спілкуванні є визначення здоров'я, викладене у преамбулі Статуту ВООЗ: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад». Фізичне здоров'я визначають такі чинники, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, фізіологічні функції організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівні фізичного розвитку органів і систем організму. До сфери психічного здоров'я відносять індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад збудженість, емоційність, чутливість. Духовне здоров'я залежить від духовного світу особистості, його сприйняття складових духовної культури людства (освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики, свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей в контексті власних ідеалів і світогляду). Соціальне здоров'я індивіда залежить від економічних чинників, його стосунків із структурними одиницями соціуму – сім'єю, організаціями, через які відбуваються соціальні зв'язки - праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо. У реальному житті всі чотири складові – фізична, психічна, духовна і соціальна – діють одночасно і їх інтегрований вплив визначає стан здоров'я людини як цілісний складний феномен.

Говорячи про здоровий спосіб життя (ЗСЖ) необхідно зазначити, що це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через посередництво

діяльності по оздоровленню умов життя – праці, відпочинку, побуту.

Звертаючи увагу на те, що ФЗСЖ стало актуальною проблемою людства, педагоги, а також батьки, повинні ставити перед собою таку мету – прагнути істотного поліпшення ситуації для збереження і зміцнення фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я дітей; створити умови для поліпшення здоров'я, використовуючи традиції школи і досвід українських і зарубіжних шкіл; прагнути того, щоб кожна дитина розвивала свої природні здібності, знайшла своє місце у житті. Для здійснення цієї мети можуть бути проведені такі оздоровчі заходи: Дні здоров'я на різні теми («Ні шкідливим звичкам», «Моє здоров'я», «Поради доктора Айболитя» та інші), заняття валеологічного характеру, спортивні змагання, ігри, фізкультурні свята, ранкові лікувально-гігієнічні гімнастики, фізкультхвилинки, на кожному занятті, рухливі перерви (молодші класи), екскурсії, походи, зустріч з лікарями різного профілю, випуски сан бюлетенів, плакатів (як для дітей, так і для батьків).

Визначено, що найпопулярнішими формами роботи щодо формування здорового способу життя в молодіжному середовищі стали інноваційні методики, такі як інтерактивні театри, молодіжні лекторські групи, спікерські бюро. Інтерактивні театри – це нова інноваційна методика, що використовувалася для профілактики нездорової поведінки серед молоді. Суть інтерактивності полягає в тому, що актори зображають певну проблемну ситуацію в молодіжному середовищі (нерозуміння серед підлітків, тиск з боку друзів, сварка з батьками тощо). Більшість сюжетів, що розігруються акторами інтерактивного театру, висвітлюють негативні явища у молодіжному середовищі (наркоманію, паління, вживання алкоголю). Конфліктний сюжет розігрується на сцені, але у його вирішенні беруть участь не лише актори, а й глядачі. Завдання театру – змодельовати життєву ситуацію і залучити глядачів до спільного пошуку вирішення проблеми. Діяльність театру має бути спрямована на висвітлення типових проблем, що турбують дитячу та молодіжну аудиторію. Молодіжні лекторські групи є однією із форм залучення молоді до пропаганди здорового способу життя. Робота лекторських груп

проводиться за методикою «рівний-рівному», що покращує сприйняття інформації у молодіжному середовищі. В більшості молоді лектори - молоді люди волонтери центрів соціальних служб для молоді, учнів навчальних закладів. Молоді люди отримують знання профілактичної тематики: з проблем інфікування ВІЛ/СНІДом чи хворобами, що передаються статевим шляхом, про наслідки вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління.

Отже, треба зазначити, що здоровий спосіб життя – це діяльність, спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я людей, як необхідної умови для прогресивного розвитку суспільства в усіх його напрямках. Для здорового способу життя важливе значення має організована робота з формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, де головну роль виконує педагог, який своїми діями та завданнями пропагує ідеї збереження та укріплення здоров'я; засобами фізичної культури формує моральні, духовні, естетичні якості кожного студента. Тому основами здорового способу життя є дотримання і виконання певних правил. Зокрема, таких:

– *відмовитись від шкідливих звичок*, адже саме корисні звички зміцнюють здоров'я, захищають від стресів, розвивають людину фізично й розумово, допомагають формувати гармонійний розвиток особистості. Шкідливі – навпаки, гальмують її становлення.

– *підтримувати м'язи у тонусі*. Фізична культура і спорт є основними чинниками формування гармонійної особистості. Саме рівень здоров'я нерідко є головним чинником працездатності в процесі життєдіяльності людини. Ранкова зарядка буде чудовим початком робочого дня.

– *загартовувати організм*. Здоровий спосіб життя є профілактикою різних захворювань. Щоб запобігти простуді й підвищити імунітет, придумали загартовування. Моржування або обливання холодною водою взимку – це радикальні методи. Загартовування можна починати з прийому контрастного душу: три хвилини холодна вода, три – гаряча. Влітку можна обливатися холодною водою і купатися в джерелах.

– *вживати здорову їжу*. Їжа має бути поживною, насиченою вітамінами і мінералами.

– *створити комфортні психологічні умови*. Не можна говорити, що Ви дотримуетесь здорового способу життя, якщо радієте всього один раз на день, коли приходите додому і знімаєте тісні черевики. Це, звичайно, загартовування характеру, але краще займіться йогою. Зазвичай, на шляху до здорового способу життя найскладнішим є перший крок: фізичні навантаження.

– *формувати і дотримуватись чітких принципів*. Це основний і завершальний етап, що дозволяє поєднати попередні етапи в одне ціле і насолоджуватися життям. Ви маєте усвідомити, що не позбавляєте себе жодних благ, а лише допомагаєте своєму організму.

Формування здорового способу життя означає також соціальний і політичний процеси, що включає не лише дії, спрямовані на підкріплення вмінь і здібностей особи, а й соціальні зміни, умови навколишнього середовища та економіки таким чином, щоб зменшити їхній вплив на громадське й особисте здоров'я, сприяти підвищенню якості життя в громаді. Мета формування здорового способу життя передбачає поліпшення добробуту взагалі, здоров'я в цілісному розумінні, а не тільки лікування, профілактику окремих захворювань, зниження рівнів захворюваності та смертності. Стрижневими цінностями такої діяльності є здоров'я як позитивна й цілісна категорія, соціальна справедливість, рівність, загальна участь у вирішенні проблем здоров'я [4].

Таким чином, невід'ємною частиною здорового способу життя є високі моральні та етичні цінності людини. Велику увагу треба приділяти формуванню свідомості особистості. Адже, якщо кожна особистість буде вести здоровий спосіб життя, то тоді все наше суспільство буде здоровим.

Висновки. Вивчення та всебічний аналіз шляхів формування здорового способу життя у молодого покоління є одним з найактуальніших питань сьогодення. Людський організм функціонує за законами саморегуляції. При цьому на нього діє багато зовнішніх факторів. Більшість з них впливають на організм дуже негативно. Сюди в першу чергу необхідно віднести: порушення

гігієнічних вимог режиму дня, режиму харчування, навчального процесу; недостатнє харчування по калорійності; неблагоприємні екологічні фактори; шкідливі звички; низький рівень медичного забезпечення; недостатня рухова активність тощо. Одним з найбільш ефективних засобів протидії цим факторам є виконання правил здорового способу життя, а саме комплексу оздоровчих заходів, що забезпечують гармонійний розвиток, зміцнення здоров'я, профілактику хвороб, підвищують продуктивність праці. Це відповідні форми і способи щоденного життя, відмова від шкідливих звичок, загартовування, оптимальний руховий режим. За таких умов здоров'я поліпшується, а організм розвивається і вдосконалюється.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брахман І. І. Валеологія – наука про здоров'я. Київ: Фізична культура і спорт, 2002. 208 с.
2. Дудко Л. А. За здоровий образ життя молоді. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2003. № 4.
3. Дудорова Л. Ю. Педагогічні умови формування ціннісної орієнтації студентів на здоровий спосіб життя. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів. 2017. Вип. 147. Том 2. С. 37-40.
4. Москаленко В. В. Конфлікт. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 5. С. 13-16.
5. Формування здорового способу життя: Навч. посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців / О. Яременко, О. Вакуленко та ін. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2000. С. 14.

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В ПРОЄКТАХ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЇХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

Савченко Михайло Пилипович,

заст. директора з навч.-метод. роботи, вчитель історії,

Київська гімназія східних мов №1

заслужений вчитель України

Вступ. Нині Україна продовжує шлях радикального оновлення всіх сфер економічного, суспільного, культурного життя, розбудови громадянського суспільства, залучення громадян до гуманітарних цінностей сучасної цивілізації.

Система загальної середньої освіти в Україні покликана забезпечити всебічний розвиток, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору й самореалізації, відповідальності, трудової діяльності і громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству [5, с. 6].

Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти і ґрунтується на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина [Там само, с. 18].

Важливу роль в освітньому (виховному) процесі закладів загальної середньої освіти відіграє упровадження історичного краєзнавства як важливого чинника розвитку морально-громадянських цінностей особистості, патріотизму, громадянської активності здобувачів освіти.

Мета роботи – виокремити роль історичного краєзнавства в прєктній роботі учнів Київської гімназії східних мов № 1 через їх прилучення до

вивчення місцевої історико-культурної спадщини задля розвитку морально громадянських цінностей, історичної пам'яті й громадянської культури юних громадян-патріотів України.

Матеріали і методи. У процесі дослідження використано методи спостереження й аналізу української педагогічної практики з використання історичного краєзнавства (києвознавства, святошинознавства) в освітній (виховній) діяльності; застосовано джерелознавчий, статистичний й моніторинговий методи, а також методи зіставлення, систематизації й узагальнення.

Результати й обговорення. У системі загальної середньої освіти в Україні відбуваються значні зрушення в гуманітарній сфері, у змісті національно-патріотичного виховання здобувачів освіти, розвиток гуманістичних орієнтирів освіти після вторгнення російських військ в Україну.

Актуальним є використання історичного краєзнавства як дієвого засобу розвитку громадянської активності учнів, нових підходів до формування структур соціальних зв'язків, цінностей, комунікативних взаємодій і т.ін.

Краєзнавство історичне – галузь знання і навчальний предмет, що вивчає історію, теоретичні засади, зміст й методику комплексного дослідження минулого певної території. Завдання історичного краєзнавства – з'ясувати шляхи, закономірності, форми й методи комплексного пізнання історичного розвитку краю, використання результатів історико-краєзнавчого дослідження в різних сферах життя суспільства [14]. Історичне краєзнавство – ланка загального краєзнавства, у надрах якого розвиваються регіональні контексти, зокрема, києвознавство (святошинознавство). Предметом вивчення києвознавства (святошинознавства) є природа, топоніміка, історія, склад населення, господарство, культура [8, с. 19].

У теорії педагогіки досліджуються питання педагогічних засад шкільного краєзнавства та його предметні напрями, зокрема – історичне краєзнавство. У шкільному краєзнавстві поєднуються такі форми роботи: освітні, позакласні та позашкільні; масові, групові та індивідуальні. Методика освітнього процесу з

історичного краєзнавства у контексті киевознавства (святошинознавства) передбачає врахування специфіки етнокультурного середовища регіону, підготовку проєктів, експедицій, конференцій, екскурсій, туристсько краєзнавчих походів з метою ознайомлення учнів з історією, культурою регіону, в якому вони живуть [8, с. 28].

Педагогічний колектив Київської гімназії східних мов № 1 набуває досвіду організації проєктної діяльності учнів з історичного краєзнавства на прикладі місцевої історії. Це – реалізовані просвітницькі краєзнавчі проєкти «Дачне селище Святошин», «Святошинських вулиць історія в передзвоні подій», «Корейці на Київщині», «Голодомор 1932–1933 років на околицях Києва», «Пам'ятні місця Революції Гідності в Києві».

У проєктній діяльності учні здобувають знання з місцевої історії, проявляють інтерес до киевознавства (святошинознавства). Зростає краєзнавча активність гімназистів, розгортається просвітницька діяльність. Розвиваються критичне мислення, патріотизм, повага і дбайливе ставлення до українських національних, історичних, культурних цінностей. Усвідомлюється необхідності активної відповідальної громадянської позиції у збереженні історико культурної спадщини в м. Києві, історичної пам'яті поколінь.

У лютому 2023 року учні гімназії реалізували під керівництвом вчителів історії, української мови та літератури просвітницький краєзнавчий проєкт «Василь Стус у Святошині». Досягаючи мети проєкту, учні: ознайомилися з основними віхами життя, творчості й громадської діяльності В. Стуса (1938-1985) – видатного українця, Поета і Громадянина; виокремили київський (святошинський) періоди в житті Василя Стуса; виявили пам'ятні місця у Святошинському районі м. Києва, пов'язані з його життям; систематизували зібраний краєзнавчий матеріал.

Під час реалізації завдань шести етапів проєкту учні застосовували знання з української літератури, історії України, киевознавства (святошинознавства).

Важливий життєвий шлях В. Стуса пов'язаний з м. Києвом, з історичним

ареалами в мікрорайонах Святошин, Академмістечко столиці України.

Доля Василя Стуса нерозривно пов'язана з дисидентським рухом в Україні. Формування особистості В. Стуса тривало під потужним впливом його часу та оточення, фактично вбираючи їх у найширшому контексті як невід'ємну складову його біографії. Епоха, в яку В. Стус, з якою і за зміну якої боровся своїм життям і поетичним словом, минула. Проте триває Стус як епоха [4; 12; 13].

Учасники краєзнавчого просвітницького проекту присвятили свою діяльність 85-річчю від дня народження В. Стуса – поета, перекладача, літературознавця, громадського діяча, полум'яного патріота України.

Патріотизм і відданість Україні, пріоритет людської гідності й свободи Василя Стуса є важливим чинником консолідації українського суспільства у його поступі до європейських структур, у світовій соціокультурній простір в умовах воєнного стану, викликаного широкомасштабною агресією Росії проти України.

Учні дослідили особливості комплексного підходу до визначної особистості В. Стуса засобами історичного краєзнавства, ознайомилися з науковими, краєзнавчими публікаціями Н. Бойко, С. Вакулишина, І. Гирича, І. Дзюби, О. Дорошенка, О. Зінкевича, Г. Касьянова, М. Коцюбинської, Д. Малакова, І. Малковича, О. Обертася, В. Овсієнка, М. Павлишина, Є. Сверстюка, Д. Стуса та інших.

Важливе місце в цій роботі належить ознайомленню з поезією, в якій оспівується Святошин у Києві, його чарівна природа київського періоду життя Василя Стуса. Дослідники визначили конкретні його поезії про Святошин, ознайомилися зі спогадами очевидців про святошинський період Василя Стуса. Юні краєзнавці вивчили експозиції музею В. Стуса в спеціалізованій школі № 200 імені Василя Стуса в Святошинському районі столиці, в Національному музеї літератури України, в музеї шістдесятництва в м. Києві та розробили тематичну краєзнавчу екскурсію «Василь Стус у Святошині» для учнів, педагогів гімназії, для громадськості. Учні відкрили для себе великий пласт

історичного, літературного краєзнавства у дослідженні Василя Стуса – Поета і Громадянина. Вивчили наукові публікації щодо оцінки поетичної творчості, лідерських, громадянських якостей В. Стуса та оформили в бібліотеці гімназії тематичну книжкову виставку «Василь Стус у Святошині», підготували тематичні відеопрезентації, присвячені тематиці проєкту. Також було укладено тематичну картосхему «В. С. Стус у м. Києві» й виготовлено електронні відеовітрини «Життя та діяльність В. С. Стуса – Поета і Громадянина у Святошині. Історична пам'ять діє!».

Юні дослідники і консультанти проєкту взяли інтерв'ю в учасників освітнього процесу у закладі освіти з актуальних проблем збереження історико-культурної спадщини в м. Києві у Святошинському районі столиці. Підготували рукописну антологію поезій В. Стуса про Святошин як складову громадянської акції учнів на тему «Пам'яті Василя Стуса у Святошині».

Учні, вивчаючи в адміністративних районах м. Києва пам'ятні місця, пов'язані із Василем Стусом дійшли висновку про недостатню роботу всеукраїнських і київських інституцій щодо увіковічення пам'яті Василя Стуса відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини».

Зібрані краєзнавчі матеріали були представлені під час учнівської краєзнавчої конференції «Василь Стус у Святошині». Також учасники просвітницького краєзнавчого проєкту провели зустрічі з відомими істориками-святошинознавцями.

Результати проєкту були представлені учням, педагогам закладу освіти та громадськості. Матеріали проєкту використовуються на уроках історії України, української літератури, факультативних заняттях з краєзнавства, у роботі гуртків, секцій наукового товариства гімназистів, в екскурсіях Святошинським районом м. Києва.

Висновки. Упровадження в освітній процес, у виховну роботу з учнями історичного краєзнавства через організацію проєктної діяльності учнів є важливим чинником реформування шкільної історичної освіти, розвитку патріотизму, морально-громадянських цінностей учнів, критичного мислення, є

дієвим засобом розвитку відповідальної громадянської активності юних патріотів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакулишин С. *(Не)Мій Київ: Збірка статей з концептуального киевознавства*. Київ: Світ Успіху, 2014. 208 с.
2. Вакулишин С. *Святошинський район столиці : посіб. з місцевої історії*. Київ, 2004. 95 с.
3. Гирич І. *Околиці історичного Києва*. Київ: Либідь, 2017. 80 с.
4. Дорошенко О. *Василь Стус*. Харків: Фоліо, 2021. с. (Серія: «Знамениті українці»).
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Київ: Алерта, 2022. 84 с.
6. Касьянов Г. *Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років*. Київ: Либідь, 1995. 225 с.
7. *Про землю і про людей святошинських : колективне дослідження / [авт. ідеї і керівник проекту В. Мазепа]*. Київ, 2008. 484 с.
8. Савченко М. П. Позаурочна краєзнавча робота з киевознавства. *Порадник учителям суспільних дисциплін : наук.-метод. щорічник / Управління освіти Святошинської районної у м. Києві державної адміністрації, науково методичний центр Управління освіти*. Київ: ТОВ «Енергія плюс», 2002. С. 19-31.
9. Савченко М. Проблема реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів: комплексний підхід. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*. Київ: Фенікс, 2019. С. 225–227. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715679>.
10. Савченко М. Святошинознавство в контексті розвитку громадянської активності учнів в екскурсійній діяльності. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики : зб. наук. статей / [за заг. ред. С. М. Луценко]*. Суми, 2021. С. 1–13. URL:

<https://www.drive.google.com/filed/1Z9EKYgUHfcoutsyA95Qm8WAlFQ362hM2/vi>
ew.

11. Савченко М. П. Селище Святошин у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття (методична розробка уроку з історії України з теми «Наш край у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття» для 9 класу). *Науково методичний вісник Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради*. 2020. Вип. №2(18). Ніжин: ПП Лисенко, 2020. С. 42–45.

12. *Справа Василя Стуса*. Зб. док. з арх. колишнього КДБ УРСР / [уклад. В. Кіпіані]. Харків: Віват, 2020. 688 с.

13. *Стус Василь. Поет і Громадянин. Книга спогадів та роздумів*. 2-ге вид. / [упоряд. Василь Овсієнко]. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2020. 684 с.

14. Уривалкін О. М. *Історичне краєзнавство* : навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ: КНТ, 2008. 296 с.

15. Широчин С., Михайлик О. *Невідомі периферії Києва. Святошинський район*. Київ: Скай Хорс, 2019. 232 с.

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ОСНОВА УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ З ПРИКЛАДНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ

Семко Л. П.

науковий співробітник

Інститут педагогіки Національної академії

педагогічних наук України

м. Київ, Україна

Вступ. Інформатика – прикладна наука, яка має необмежені сфери застосування в сучасному світі: в науці, економіці, техніці, виробництві, освіті. Курс інформатики має внести значний вклад до трудової та політехнічної підготовки учнів. Таке широке використання інформатики в різних сферах життя людини підкреслює важливість вивчення в школі саме прикладних аспектів цієї науки.

Розкриття прикладних аспектів змісту курсу інформатики та їх використання в процесі навчання складає основний зміст прикладної спрямованості під час вивчення інформатики в школі. Загалом можна сказати, що прикладна спрямованість курсу інформатики – здійснення змістового та методичного зв'язку курсу з практикою життєдіяльності сучасної людини в інформаційному суспільстві.

Посилення прикладної спрямованості курсу інформатики, на нашу думку, більшою мірою може бути здійснено за рахунок використання нових методів і форм навчання, що використовують можливості обчислювальної техніки, і, головне, за рахунок вирішення прикладних завдань і прикладної орієнтації типових задач.

Прикладне спрямування курсу інформатики, на нашу думку, дозволить посилити міжпредметні зв'язки, які в навчальному процесі є конкретним виразом інтеграційних процесів. Ці зв'язки відіграють важливу роль в підвищенні рівня практичної і науково-теоретичної підготовки учнів.

Використання міжпредметних зв'язків — одне з найскладніших

методичних завдань учителя. Реалізація міжпредметних зв'язків сприяє систематизації, поглибленню знань, допомагає представити учням цілісну картину світу. При цьому підвищується ефективність навчання і виховання, забезпечується можливість наскрізного застосування знань, умінь, навичок, отриманих на уроках з різних предметів. Навчальні дисципліни в певному сенсі допомагають один одному. У послідовному втіленні принципу міжпредметних зв'язків акумульовано важливі резерви подальшого вдосконалення навчально виховного процесу.

Матеріали та методи. Одним з важливих напрямків підвищення практичної значущості результатів навчання є організація міжпредметних зв'язків між шкільними предметами на основі спільних знань і методів наукового пізнання. Проблема міжпредметних зв'язків впливає з дидактичного принципу систематичності, який відбиває загально-філософське поняття про зв'язок явищ і узгоджується з фізіологічними та психологічними поняттями про роботу мозку. Послідовне здійснення міжпредметних зв'язків в навчанні природничих наук сприяє набуттю узагальнених знань, вмінь і навичок.

Проблемі реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні приділялась значна увага на всіх етапах розвитку педагогіки. Загальновідомо, що успішне розв'язання цієї педагогічно-соціальної проблеми суттєво впливає на якість і ефективність навчального процесу. Тому вона постійно перебуває в центрі уваги дослідників і вчителів-практиків.

Результати та обговорення. Інтегровані уроки інформатики з іншими предметами мають яскраво виражену прикладну спрямованість і викликають безсумнівний пізнавальний інтерес учнів. Усі прийоми та засоби навчання, які вчитель використовує під час уроку, мають бути зорієнтовані на реалізацію прикладної спрямованості навчання у всіх можливих проявах. На уроках необхідно забезпечувати органічний зв'язок досліджуваного теоретичного матеріалу та завдання, так, щоб учні розуміли його значущість, ближню і далеку перспективу його використання. По можливості можна окреслити

область, в якій даний матеріал має фактичне застосування. Щоб досягти успіхів у навчанні інформатики, необхідно зробити навчання бажаним процесом. Тому кожне нове поняття чи положення має, наскільки можна, спочатку з'являтися у задачі практичного характеру. Така задача покликана переконати учнів у необхідності та практичної корисності вивчення нового матеріалу. Це один із шляхів посилення світоглядної спрямованості навчання інформатики. Такий підхід можуть сформулювати прикладні задачі, які дають широкі можливості для реалізації загальнодидактичних принципів у навчанні [1].

Тому вивчення шкільного курсу інформатики повинне містити вирішення практичних завдань з різних областей діяльності людини. Важливість використання прикладних задач визначається роллю цих завдань у розвитку пізнавального інтересу учнів, їх творчих можливостей, самостійності, гнучкості розуму, вмінь узагальнювати знання з різних предметів, а також у розвитку інформаційної культури учнів.

Інформатика використовується для опису та дослідження проблем інших наук. Вона надає методи дослідження іншим наукам, допомагає підсилювати міжпредметні зв'язки, досліджувати проблеми різних наук. В інформатиці використовуються такі загальнонаукові міжпредметні методи і процедури: абстрагування і конкретизація, аналіз і синтез, індукція і дедукція, формалізація, візуалізація, структуризація, алгоритмізація і програмування, математичне моделювання, комп'ютерне моделювання, обчислювальний експеримент, програмне управління, розпізнавання образів, класифікація та ідентифікація образів, експертне оцінювання, тестування та інші [2]. Засоби реалізації міжпредметних зв'язків в процесі навчання інформатики можуть бути різними: запитання, завдання, задачі, наочні посібники, тексти, проблемні ситуації, пізнавальні задачі, навчальні проблеми міжпредметного характеру тощо.

В освіті міжпредметні зв'язки – це засіб формування практичних вмінь та навичок застосовувати знання з однієї дисципліни в вивчення інших. Застосування новітніх інформаційних технологій дозволяє розв'язувати задачі

нетрадиційними способами, а також розв'язувати прикладні задачі.

Міжпредметні задачі – це такі задачі, які потребують підключення знань з різних предметів, або задачі, що зіставлені на матеріалі одного предмету, але використовуються з визначеною метою у викладанні іншого предмету. Особливе значення мають задачі, питання, завдання міжпредметного характеру у формуванні політехнічних знань і вмінь учнів. Спеціально складені задачі, питання дозволяють учням осмислити необхідність знань з загальнопізнавальних предметів в професійній діяльності в будь-якій галузі виробництва.

Ними можуть бути:

- ✓ задачі, розраховані на використання знань з іншого предмету;
- ✓ на усвідомлення знань, умінь і навичок учнів, набутих на суміжних уроках на розвиток раціоналізаторських здібностей;
- ✓ задачі на усвідомлення правил безпечної праці, та охайності виконання завдань;
- ✓ задачі дослідницького, експериментального характеру, у процесі розв'язування яких учні застосовують знання з інших предметів.

У ході розв'язування задач, учні виконують складні пізнавальні і розрахункові дії, які впливають на:

- ✓ усвідомлення сутності міжпредметних завдань, розуміння необхідності застосування знань із інших предметів;
- ✓ відбір та актуалізацію необхідних знань із інших предметів;
- ✓ перенесення їх у нову ситуацію, зіставлення знань із суміжних предметів;
- ✓ синтез знань, встановлення сумісності понять, одиниць виміру, розрахункових дій, їх виконання;
- ✓ одержання результату, узагальнення у висновках, закріплення понять.

Висновки. Отже, результативність міжпредметних зв'язків полягає в підвищенні інтересу учнів до вивчення різних предметів, у творчому підході до виконання завдань, у підвищенні ступеня самостійності учнів під час вивчення нового матеріалу, у підвищенні відповідальності під час виконання завдань з різних загальноосвітніх предметів, у широкому використанні комп'ютера під час їх виконання.

Становлення міжпредметних зв'язків забезпечує більш глибоке засвоєння знань, формування наукових понять і законів, наукового світогляду, підкреслює єдність матеріального світу, взаємозв'язок явищ в природі і суспільстві, а також покращує організацію навчально-виховного процесу учнів, робить його більш оптимальним. Це має величезне виховне значення. Міжпредметні зв'язки сприяють покращенню наукового рівня знань учнів, розвивають логічне мислення та їх творчі здібності. Реалізація міжпредметних зв'язків відкидає дублювання при вивченні матеріалу, економить час і створює благодатні умови для формування загально навчальних умінь і навичок учнів [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Семко Л. П. Міжпредметні зв'язки навчання інформатики з прикладною спрямованістю. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Topical issnes of modern science, society and education» (February 26 28, 2022. SPC «Sciconf. com. Ua». Kharkiv, Ukraine, 2022. С. 582-589.

2. Семко Л. П. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках інформатики. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2012 рік. Педагогічна думка. Київ. С. 331—332.

3. Семко Л. П. Міжпредметні зв'язки у навчанні інформатики. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка» Полтава, 2020. С. 266-269.

АНАЛІЗ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПДМУ

Сосненко Євгеній Павлович

старший викладач кафедри
фізичної та реабілітаційної медицини
Полтавський державний медичний університет
Полтава

Катастрофічне погіршення стану здоров'я сучасної людини вже відомо кожному. Медикаментозні засоби попри свою необхідність неспроможні урятувати людину від екологічних негараздів та інших факторів ризику, тому насамперед виходить проблема профілактичних засобів та включення в максимальному обсязі природних факторів у таку роботу. Саме таким фактором на нашу думку є заняття цілеспрямованими фізичними вправами, фізичним вихованням.

Найважливішим матеріальним, інтелектуальним і духовним засобами виховання гармонійно розвиненої, соціально активної, креативної особистості є фізична культура і спорт. У сучасному суспільстві затребувана здорова, творча, соціально адаптована людина. Необхідно формувати «здорові» суспільні стереотипи, наприклад, моду на здоров'я. Сучасна фізична культура виконує важливі соціальні функції по оптимізації фізичного стану населення, організації здорового способу життя, підготовці до життєвої практики.

Необхідно поглянути на проблему формування фізичної культури людини, на її теоретичні основи. Творчим і фізичним розвитком студентської молоді є два взаємопов'язані аспекти їх зростання. Так само, творчий розвиток і зміцнення психологічного здоров'я особистості, взаємопов'язані між собою і розвиваються у взаємодії один з одним. Принципове значення у цьому плані мають дослідження проблем фізкультурно-оздоровчої роботи з молоддю в умовах освітніх установ. На нинішньому етапі розвитку суспільства впровадження форм фізичної роботи в навчальний режим і відпочинок студентів – одне з основних завдань сьогодення. Вона визначена комплексною

програмою й одержала своє відбиття в Національній доктрині розвитку утворення. В документах підкреслюється про широкий збір засобів, методів і використання різних форм фізичного виховання для формування моральної відповідальності кожної особистості за рівень оздоровчої рухової активності як важливого компонента здорового способу життя, ефективному й не дорогому засобу профілактики й поліпшення здоров'я. В документах відзначається, що здоров'я, величезний вплив на яке робить фізичне виховання – найважливіша передумова повноцінної розумової діяльності.

Кількість здобувачів вищої освіти, що мають відхилення в стані здоров'я й фізичного розвитку, щорічно збільшується. Ріст захворювань здобувачів вищої освіти пов'язаний не тільки з інформаційними й емоційними перевантаженнями, яким вони піддаються в процесі навчання, але й в соціально-економічними, екологічними проблемами, дефіцитом рухової активності й відсутністю навичок здорового способу життя [2].

Розвиток вищої школи в сучасних умовах супроводжується соціально економічним пресингом на всі сторони студентського життя й праці. Робоче навантаження інтенсивно працюючого здобувача вищої освіти в плані навчального тижня досягають до 12 годин на добу, а в період екзаменаційної сесії – до 15–16 годин. Працю здобувача вищої освіти відносять до першої категорії (легкий), а по напруженості до четвертого (дуже напружена праця) і вимагає значного використання духовних і фізичних сил. У зв'язку із цим, зростає роль фізичної культури, як одного з основної ланки державного сектора для зміцнення й збереження здоров'я, збільшення тривалості життєвої й творчої активності та підвищення розумової працездатності [1].

Фізичне виховання є складним педагогічним, багатофункціональним психофізіологічним процесом, особливо в сучасних умовах, коли студентська молодь приділяє недостатню увагу фізичній культурі, коли в навчальних заходах відзначається скорочення матеріально-технічної бази й виділення засобів на придбання спортивного інвентарю, устаткування, зменшення обсягу навчальних годин у закладах вищої освіти.

Ми вважаємо за доцільне зупинитися на напрямку, що одержав за останні роки визнання і підтримку – використання природного середовища як незмінна умова й матеріальна база рекреаційного природокористування. Безумовно, все це можна використовувати в процесі фізичної рекреації здобувачів вищої освіти у навчальній діяльності. Фізична рекреація спрямована на задоволення біологічних потреб, рухової активності й емоційних дій у розвазі, одержанні задоволення, насолоди через рухи, переключення з одного виду діяльності на інший, активізацію діяльності організму за допомогою рухової активності й профілактики несприятливих впливів на організм здобувачів вищої освіти [4].

Мета наших спостережень полягала в аналізі засобів і методів активного впливу на організм людини, які дозволяють розглядати зовнішнє середовище (як джерело всіх явищ) і її моделі в якості одного з основних засобів активного формування психічних і фізичних якостей людини.

Основним завданням фізичного виховання є зміцнення здоров'я. А в свою чергу здоров'я за даними Всесвітньої організації здоров'язбереження залежить від основних 4 факторів. В процентному відношенні дані наступні: екологія - 20%; спадковість 20%; медицина – менше 8%; здоровий спосіб життя – 50%. Найбільший процент випадає на здоровий спосіб життя. Сюди входить здорове харчування, відмова від шкідливих звичок, а також цілоспрямовані заняття фізичною культурою і спортом. Тому здоров'я це не просто так, а їм треба займатися, і бажано щоб це відбувалося і на державному рівні. Потрібна державна підтримка.

Якщо проаналізувати фізичне виховання років 20 назад і зараз то вийде приблизно наступна картина: раніше практичні заняття з фізичного виховання на 1–2 курсах проводились по 160 годин на рік по два рази на добу, а на 3–5 курсах по 80 годин на рік – один раз на добу. Тобто загальна кількість годин за 5 років навчання практичних занять складала 560 годин.

Зараз же по 30 годин тільки на 1-х і 2-х курсах на рік. Тобто зараз загальна кількість годин за 5 років навчання практичних занять склала 60 годин. Також ми провели опитування серед здобувачів вищої освіти з приводу самостійних

занять у позанавчальні години, то вона також невелика, а 65% здобувачів вищої освіти не займаються цілеспрямованими фізичними вправами взагалі.

Проаналізувавши цю проблему ми бачимо, що рухова активність здобувачів вищої освіти зараз знизилась в 9–10 разів. Також на заняттях один раз на добу відсутній тренувальний ефект. Всі ці показники: відсутність основного фактору здорового способу життя, цілеспрямованість практичних занять фізичною культурою і спортом, низька рухова активність, гіподинамія може негативно впливати на фізичні кондиції і здоров'я здобувачів вищої освіти в цілому, а здоров'я в свою чергу впливає на те, що в Україні люди мають низький життєвий вік. Українці живуть 70, а Європейці 80 +. Для того щоб навчальна дисципліна «фізичне виховання» могла виконувати свої завдання в повному обсязі, потрібні умови і поновлення проведення практичних занять, як мінімум два рази на тиждень. Ми вважаємо, що треба повернутися до тих годин із фізичного виховання, які було 20 років тому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анікеев Д. М. Цель и задачи физического воспитания студентов программно-нормативных документах Украины. Физическое воспитание студентов *Научный журнал*. Харьков, 2010. № 6. С. 3–6.

2. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми фізичного виховання в ВУЗі». Частина 1. Донецьк, 1995. С. 105.

3. Дуб И. М. «Физическое состояние учащейся молодежи Украины как показатель нации»; Международный научный конгресс. *Физическая культура, спорт, туризм в новых условиях развития стран С.Н.Г.-М.* Издательство фонда имени М. Ю. Лермонтова. 1999. С. 179–184.

4. Зайцев В. П. и др. Физическая реакция в воспитании активной личности студентов (аналитический разбор) «Физическое воспитание студентов». Україна, 2010. № 5. С. 23–26.

5. Кремень В. Г. *Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи)*. Київ, 2003. 216 с.

ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ ЗАСОБАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РИТМІКИ

Ткач Ольга Володимирівна

студент

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайка Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. В даний час спостерігається тенденція до збільшення народжуваності дітей з вадами мовлення. Тому навчання і виховання таких дітей є пріоритетним напрямом у сучасному світі. Оскільки статистика показує, що лише 10 – 15% дітей народжуються здоровими. Тому все частіше ми можемо спостерігати дітей у яких мовлення не зрозуміле: не всі звуки вимовляються, замінюються іншими або пропускаються. Особливу нішу таких дітей складають малюки з дизартрією. І головне для них – час, який варто не впустити, оскільки батьки не вірячи діагнозу вважають, що дитина ще «розговориться». Проте саме втрата часу, унеможлиблює процес їх успішного розвитку та адаптацію. Тому формування фонематичного слуху у таких дітей є важливим фактором, оскільки нечітка вимова обмежує розвиток чіткого слухового сприйняття, що в свою чергу ще більше посилює порушення звуковимови, що ускладнює адаптацію дітей у соціумі.

Саме тому проблемі розвитку мовлення у дітей присвячені численні науково – методичні дослідження: О. Мілевська, Н. Гаврилова, Л. Трофіменко, Л. Журавльова, С. Конопляста, І. Марченко, Н. Пахомова, В. Тищенко, С. Притиковська, Є. Соботович, Л. Цветкова, М. Шеремет, які пояснюють, що провідними в структурі мовленнєвого дефекту є фонетичні розлади.

Розвиток фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією на сьогодні в Україні залишається однією із найбільш складних та недостатньо вирішених логопедичних проблем, що потребує

диференційованого підходу до даного питання. Тому саме логопедична ритміка і привернула мою увагу, оскільки вона поєднує у собі систему фізичних вправ, побудована на зв'язку слова, рухів, музики. Оскільки поєднання усіх цих елементів дає результат того, що корекційна робота є більш ефективна.

До того ж дослідження логопедичної ритміки дозволяє не лише розвивати фонематичний слух у дітей з дизартрією, а також покращити процес мовленнєвого порушення і сприяє соціалізації. Ще на початку ХХ століття, педагог і музикант Еміль Жак Далькроз в Європі заснував систему «ритмічного виховання», яка стала відомою, як метод ритмічної гімнастики. Під час становлення мовлення виникають труднощі, тому музика легко сприймається дітьми завдяки простим засобам виразності, що полегшує завдання корекції мовлення у дизартриків. Саме в наукових розробках Л. Бегас, О. Боряк, Г. Волкової, Л. Журавльова, О. Забара, З. Ленів, С. Притиковська, Л. Чеснокова, Х. Богрова було доведено, що логопедична ритміка позитивно впливає на розвиток фонематичного слуху і мовлення у дітей.

Саме Г. Волкова розглядає логоритміку як один із навчальних предметів, який забезпечує ефективний напрям у системі корекційної – розвивальної, реабілітаційної роботи, щодо подолання психомоторних і мовленнєвих порушень у дітей в умовах навчального закладу [1].

Хоча ця тема є не новою і багато досліджень було розроблено, проте вони гуртуються саме на порушенні мовлення, а не на формуванні фонематичного слуху. Оскільки саме він відіграє головну роль у мовленні та корекційній роботі з дітьми – дизартриками.

Саме тому темою мого дослідження є «Формування фонематичного слуху в дітей старшого дошкільного віку з дизартрією засобами логопедичної ритміки»

Мета роботи. Розвиток фонематичного слуху у дітей за допомогою логопедичної ритміки та корекційна робота з мовлення у дітей старшого дошкільного віку при дизартрії.

1. Проаналізувати проблеми фонематичного слуху у дітей з

дизартрією.

2. Дослідити стан сформованості фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку при дизартрії.

3. Розробити вправи з логоритмічної ритміки та заняття на розвиток фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією.

4. Науково обґрунтувати та перевірити ефективність методики логоритмічної ритміки у формуванні фонематичного слуху в дітей старшого дошкільного віку з дизартрією.

Матеріали та методи. Логопедія спирається на наступні основні принципи: системність, комплексність, принцип розвитку, розгляд порушень мови у взаємозв'язку з іншими сторонами психічного розвитку дитини, діяльнісний підхід, онтогенетический принцип, принцип обліку етіології та механізмів (етіопатогенетичний принцип), принцип обліку симптоматики порушення і структури мовного дефекту, принцип обхідного шляху. Важливе місце при вивченні і корекції мовних порушень займають дидактичні принципи: наочність, доступність, свідомість, індивідуальний підхід та ін. Методи логопедії як науки можна умовно розділити на кілька груп.

Перша група - організаційні методи: порівняльний, лонгитюдінальний (вивчення в динаміці), комплексний.

Другу групу складають емпіричні методи: обсерваційні (спостереження), експериментальні (лабораторний, природний, що формує або психолого педагогічний експеримент), психодіагностичні (тести, стандартизовані і прожективні, анкети, бесіди, інтерв'ю), праксиметричні приклади аналізу діяльності, в тому числі і мовної діяльності, біографічні (збір та аналіз анамнестичних даних).

До третьої групи відносяться кількісний (математико-статистичний) і якісний аналіз отриманих даних, використовується машинна обробка даних із застосуванням ЕОМ. Четверта група - інтерпретаційні методи, способи теоретичного дослідження зв'язків між явищами, що вивчаються (зв'язок між частинами і цілим, між окремими параметрами і явищем в цілому, між

функціями і особистістю і ін.).

Широко використовуються технічні засоби, що забезпечують об'єктивність дослідження: інтонографи, спектограф, назометри, фонографи, спірометри і інша апаратура, а також рентгенокінофотографія, глоттографія, кінематографія, електроміографія, що дозволяють вивчати в динаміці цілісну мовну діяльність і її окремі компоненти. [1].

У своїй роботі широко використовую ритмопластику, оскільки вважаю, що поєднання музики та логопедичних вправ дають найбільше ефективних результатів.

Розроблений комплекс інтегрованих занять та музичних вправ з логопедичної ритміки на розвиток, формування фонематичного слуху та корекцію мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією, за всіма його базовими компонентами та може використовуватися в логопедичній роботі та в роботі музичного керівника в дошкільних закладах освіти, у навчально – виховному процесі в умовах інтегрованої освіти.

Результати та обговорення. Результатом освітньої роботи має стати корекція стану дитини, а саме розвиток фонематичного слуху засобами логоритмічних вправ, що поєднують роботу логопеда та музичного керівника, оскільки саме злагоджена, системна робота може покращити стан дизартриків.

Висновки. Проведене теоретико - експериментальне дослідження дає підстави зробити такі висновки:

1. Актуальність проблеми пошуку нових підходів у роботі з дітьми з дизартрією старшого дошкільного віку зумовлена збільшенням народжуваності дітей з мовними порушеннями.

2. Розвиток музично – ритмічних навичок у дітей з дизартрією є домінуючим напрямом навчання, особливо на його початковому етапі. Музичні здібності діти тлумачать як сукупність психомоторних, чуттєво-емоційних і раціональних функціональних властивостей індивіда, що проявляються в його емоційної чуйності на музику.

3. Музична логоритміка як одна з форм своєрідної терапії на основі використання зв'язку музики, слова й руху в комплексі методів навчання є стійким засобом впливу, що сприяє легкому навчанню, соціалізації, корекції мовленнєвих порушень у дітей а також й розвитку їхніх музичних здібностей. Музичні логопедичні вправи та ігри є гармонійною складовою музичних занять в ЗДО Проведене дипломне дослідження не вичерпує усіх питань проблеми розвитку фонематичного слуху у дітей з дизартрією. Потребують вивчення питання новітніх методик для корекційної роботи з такими дітьми.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НУШ

Яремович Марія Андріївна

викладачка педагогіки, методистка

Партика Софія Ярославівна

студентка

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

м. Броди, Україна

Вступ./Introduction. «...займіться перспективою становлення людини громадянина, адже дитина, якій сьогодні сім років, ...через десять років, на ваших очах стане громадянином» В. Сухомлинський.

Сьогодення – це час кардинальних змін у суспільстві. Саме зараз Україні потрібні громадяни, які зможуть самостійно приймати нестандартні рішення, розв'язувати різноманітні проблеми; громадяни, у яких добре розвинене критичне мислення, які вміють творчо працювати.

Сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються в Україні. Результати навчання учня Нової української школи визначають на основі компетентнісного підходу до навчання, тобто базуються на основних ключових компетентностях нового Державного стандарту початкової освіти.

За роки навчання у початковій школі разом із предметною підготовкою учні мають оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний розвиток і формуються на міжпредметній основі. Важливе місце у структурі компетентностей молодших школярів займає громадянська компетентність. Саме вона, як ключова, має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію особистості, набуття навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

Мета роботи. / Aim. Головною метою Національної доктрини розвитку освіти України є створення умов для розвитку і самореалізації кожної

особистості як громадянина України, виховання нового покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Виходячи з цього, метою цієї статті є демонстрація роботи, яка має бути пророблена педагогічним колективом початкової школи, а саме:

- активізування навчально-виховної роботи, спрямованої на формування в учнів 1-4 класів почуття патріотизму;

- формування особистості, патріота України, який усвідомлює свою належність до сучасної європейської цивілізації;

- становлення особистості на засадах духовності, моральності, толерантності;

- успадкування духовних надбань українського народу;

- виховання шанобливого ставлення до державних святинь, української мови і культури, історії і культури народів, які проживають в Україні;

- формування необхідних навичок для життя у XXI столітті.

Матеріали та методи./Materials and methods. Сучасними українськими педагогами О. Пометун та І. Тараненко проаналізовано концепції і тенденції громадянського виховання. Ними схвалено загальноєвропейське бачення громадянськості та виділено шляхи її формування. Педагогічні основи громадянського виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях І. Беха, Н. Бібік, М. Боришевського, В. Кременя та ін. Проблему громадянської компетентності школярів розкрито у методичному посібнику В. Доміної «Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання», де представлено теоретичні засади формування громадянської компетентності та запропоновано розробки уроків і позакласних заходів. Формування громадянської компетентності молодших школярів забезпечується як змістом навчальних дисциплін початкової школи, так і шляхом застосування різноманітних навчальних технологій.

Надзвичайно широкі можливості для формування громадянської компетентності містить позакласна та позанавчальна робота з використанням різних видів діяльності:

- о Ігрова діяльність;
- о Пізнавальна діяльність;
- о Проблемно-ціннісне спілкування;
- о Художня творчість;
- о Спортивно-оздоровча діяльність;
- о Туристично-краєзнавча діяльність;
- о Трудова (виробнича) діяльність;
- о Розважальна діяльність.

За участю у позакласних заходах учні не обмежені жорсткими рамками правил. Позакласна робота спонукає школярів брати участь в ухваленні рішень, підвищує їхню ініціативу, яка при цьому є не примусовою. Саме позакласній діяльності належить провідна роль у формуванні і розвитку соціальної та громадянської компетентності в силу того, що вона служить підвищенню активності учня як суб'єкта навчання; дає можливість творчої співпраці між педагогами, учнями та батьками; створює обстановку, в якій відсутнє зовнішнє оцінювання; орієнтує діяльність учнів на успіх; передбачає варіативність форм організації освітнього процесу, засобів і умов діяльності; відображає загальнолюдські цінності. Позакласна діяльність організовується для того, щоб задовольнити потреби учнів в змістовному дозвіллі, їх участі у суспільно корисній діяльності та самоврядуванні.

У залежності від мети та обставин я, як вчитель, можу використовувати: роз'яснення; розповіді, колективні та індивідуальні бесіди; аналіз життєвих ситуацій, обговорення з учнями літературних, літературно-публіцистичних творів, газетних статей і повідомлень з відповідною правовою оцінкою того, що трапилось; читання художніх творів; вікторини; конкурси; створення спеціальних педагогічних ситуацій, екскурсії; включення дітей у процес вибору органів самоврядування (наприклад, вибору президента класу, чергових, відповідальних за певні напрямки життєдіяльності колективу); ділові ігри (правовий тренінг), запрошення працівників органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів з відповідними виступами на правову тематику тощо.

Для того, щоб діти стали народом, творцями своєї долі, необхідно, аби вони за час навчання, виховання в сім'ї, школі міцно засвоїли історію розвитку своєї держави, духовність, культуру рідного народу, глибоко пройнялися його національним духом, способом мислення і буття. Однією з важливих складових громадянського виховання підрастаючого покоління є підготовка різноманітних подій і свят патріотичної тематики. Для учнів молодших класів свято - це, «в першу чергу, розвиток інтересу до пізнання, формування соціально-активної здорової особистості, реалізація таланту, інтересів, розвиток творчості дітей, самоствердження. Участь учнів у святкових заходах надає можливість розкрити свій творчий хист та вчить спілкуванню. («Мова наша калинова», «Козацькому роду нема переводу»)

Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу значно полегшує засвоєння учнями наукових понять і закономірностей, є могутнім джерелом знань і чудовим засобом виховання.

Тому краєзнавство є основою для формування громадянської компетентності учня, і дозволяє школяреві співвіднести своє життя з життям своїх земляків, а через них - з життям свого народу, країни. Участь школярів в краєзнавчій діяльності, їх знайомство з минулим, сьогоденням малої батьківщини, пробуджує почуття причетності до долі свого народу, породжує відчуття подяки до старшого покоління. Одним із напрямків краєзнавчих заходів є відвідування музеїв (Черкаський обласний краєзнавчий музей, Черкаський Художній Музей, Музей історії Корсунь-Шевченківської битви та ін.) для вивчення матеріальних і духовних цінностей рідного краю.

Велике значення у формуванні громадянської компетентності дітей молодшого шкільного віку відіграють екскурсії. Учні знайомляться з пам'ятними місцями, краще пізнають культурну спадщину. А це в свою чергу виховує у дітей почуття гордості за свою країну. Починати варто з пізнання свого рідного міста: пішохідна екскурсія «Знайомтесь – наші Черкаси», в Долину троянд «Земля квітучої краси»; а потім «Чигирин – колиска козацтва», «Чарівна Софіївка» та ін.. Скориставшись можливостями мережі Інтернет, учні

3-4 класів можуть підготувати та презентувати віртуальну екскурсію до віддалених цікавих місць або музеїв. А також школярі можуть об'єднатися у групи та створити кілька туристичних маршрутів «рідними місцями» та розробити тексти для звукового супроводу екскурсій. Після завершення роботи діти проводять подорожі для своїх однокласників чи менших учнів. Виконуючи такі творчі завдання, діти зможуть поглибити знання про рідний край та його цікавинки, навчаться планувати роботу та розподіляти обов'язки. Крім того, учні зможуть отримати корисні навички взаємодії як зі своїми однокласниками, так і з відвідувачами екскурсій.

Результати та обговорення/ Results and discussion. Результатом вибору актуальних та дієвих шляхів формування громадянської компетентності у молодших школярів є ціннісне ставлення дитини до себе, до держави, у котрій вона проживає. Учні починають усвідомлювати свої права та обов'язки і водночас поважати права інших. Ознайомлюються з правилами міжособистісної взаємодії у родині, з друзями, у класі, у суспільстві. Зокрема, встановлено, що особливістю завдань громадянської освіти в початковій школі є створення умов для формування елементарних знань про державу, закони, права і відповідальність людини і громадянина, основні моральні цінності і норми поведінки. На цьому ступені розвиваються комунікативні уміння дитини, що дозволяють їй інтегруватися в оточення, в класний і шкільний колектив, сім'ю а через нього суспільство, насамперед уміння спілкуватись і розв'язувати конфліктні ситуації через діалог. Закладаються на цьому ступені й основи ціннісних орієнтацій свідомого громадянина.

Висновки./Conclusions. Позакласна робота має великі можливості для розвитку в молодших школярів здатності до прояву людських почуттів: співпереживання до ближніх, любові до своєї Батьківщини тощо. Різноманітність її форм, тісний зв'язок з життям сприяють формуванню моральних якостей, викликають прагнення наслідувати позитивний приклад і негативно ставитись до поганих вчинків, формують майбутнього громадянина-патріота.

Участь в позакласній діяльності сприяє більш різнобічному розкриттю індивідуальних здібностей дитини, які не завжди вдається розгледіти на уроці, розвитку у дітей інтересу до різних видів діяльності, вмінню самостійно організувати свій вільний час. Кожен вид позакласної діяльності: творчої, пізнавальної, спортивної, трудової, ігрової - збагачує досвід колективної взаємодії школярів в певному аспекті, що в своїй сукупності дає великий виховний ефект.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ ЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Бондарчук Оксана Миколаївна,
студентка,
Чорноморський національний університет,
імені Петра Могили,
м. Миколаїв

Вступ. Психологічні бар'єри на науковому рівні почали досліджуватись у ХХ столітті в контексті різних теорій особистості. Опосередковано вони виявлялися в лоні таких психічних явищ, як тривожність, фрустрація, активність, стрес, страх, психологічні конфлікти, психологічна готовність до діяльності, та інших внутрішніх перешкод, котрі ускладнюють діяльність особистості, порушують її психологічну рівновагу.

Метою роботи: охарактеризувати психологічні бар'єри кар'єрного зростання жінки-військовослужбовця.

Матеріали та методи. У роботі було використано напрацювання науковців Дж. Пі (який розкриває) унікальні виклики, з якими стикаються жінки, які служать в армії Сполучених Штатів) та Р. Рош (яка досліджує самоідентифікацію проблем психічного здоров'я серед жінок-військових офіцерів).

У процесі дослідження були використані загальнонаукові методи (які дали змогу ґрунтовно дослідити теоретичні та практичні аспекти психологічних бар'єрів кар'єрного зростання) та емпіричні методи дослідження (опитування та глибоке інтерв'ю).

Результати та обговорення. Жінки-військовослужбовці, окрім загальних психологічних бар'єрів кар'єрного зростання, стикаються з унікальними

труднощами, які сприяють тому, що відносно небагато з них приєднуються до армії та не так багато залишаються в ній достатньо довго, щоб стати офіцерами.

Звісно, низка бар'єрів для побудови кар'єри в армії не є специфічними для жінок. З ними зіштовхуються військові і чоловічої і жіночої статі. Це експлуатація праці командуванням, присвоювання командуванням професійних здобутків, низька якість кадрів, відсутність заохочень за якісну роботу, та санкцій за неякісну, корупція, недбалість керівництва щодо підвищень, та інші. Такі прогалини у професійних процесах можуть негативно впливати на мотивацію кадрів сумлінно виконувати обов'язки, уповільнювати їх професійний розвиток.

Також жінки-військовослужбовці зіштовхуються із таким психологічним бар'єром як невіра в себе та свої здібності є звичайною, але сумною особистою перешкодою для кар'єрного зростання. Відсутність впевненості в собі та самоповаги може призвести до того, що жінка втратить нові можливості та просування в кар'єрі. Перебування на посаді, яка передбачає роботу з документами (яку найчастіше виконують жінки-військовослужбовці в армії), створює занадто комфортне відчуття на поточній посаді, що може перешкодити шансам на просування по службі. Коли людина відчуває, що знає свою роботу як свої п'ять пальців, може подумати, що їй не потрібно нічого робити, крім як підтримувати середній рівень продуктивності.

Однак, жінки в армії стикаються з унікальними проблемами, включаючи баланс між кар'єрою та родиною, військові сексуальні травми та гендерну дискримінацію та інші.

1) Баланс між кар'єрою та сім'єю. Роль жінки в сім'ї та військова роль тісно пов'язані. Оскільки більше половини військовослужбовців мають дітей, планування та управління сімейним життям є каменем спотикання для найму та утримання персоналу. Хоча це не виключно жіноча проблема, вона часто викликає занепокоєння у жінок, які вступають на військову службу. Дійсно, багато жінок називали сімейне життя та проблеми з доглядом за дітьми як причини для того, щоб залишити службу.

Жінки, які виходять заміж, вагітніють і мають дітей, звільняються з армії частіше, ніж самотні військовослужбовці. Жінки залишають армію частіше, ніж їхні колеги-чоловіки на молодшому та середньому рівнях». Деякі припускають, що багато жінок, які хотіли б залишитися в армії, але залишили службу, роблять це тому, що вони вважають, що військова політика не підтримує роль жінок як матерів [1, с. 431].

Американська дослідниця Р. Рош відзначає, що сімейні обов'язки є головним джерелом стресу, що призводить до поганого психічного здоров'я жінок-військових. Подвійний тягар, з яким стикаються жінки-офіцери в армії, пов'язані з виконанням сімейних і домашніх обов'язків на додаток до професійних обов'язків, що є головним джерелом занепокоєння. Виконання цих конкуруючих обов'язків складним і часто несумісним із здоровим психічним станом. Члени сім'ї часто несуть основний тягар неадаптивної поведінки. Свій поганий настрій жінки-військовослужбовці пов'язують зі стресом у відносинах [3, с. 135].

2) Сексуальні домагання в армії залишаються важливими проблемами, пов'язаними з благополуччям жінок в армії. Військова сексуальна травма (MST) - це термін, який використовується для опису сексуального насильства або домагань, які мають місце під час військової служби [2].

3) Інтерактивні бар'єри пов'язані безпосередньо з гендерними стереотипами: несприйняття жінки командира підлеглими, сексизм командування, недопуск до бойових посад, або бойових виїздів, уповільнене порівняно з чоловіками кар'єрне зростання, додаткові обов'язки для жінок.

Жінок намагаються уникати, відділяти від чоловіків, дискримінують. Часто це пов'язано із сексизмом командування. Сексизм командира, хоч і є складовою загального ставлення до жінок в колективі, набагато сильніше впливає на можливість жінок просування по кар'єрі, ніж настрої в колективі, до яких також віднесеться сексизм, але ширший прояв.

Разом із просування по кар'єрній драбині жінок, збільшується і рівень несприйняття її, особливо на керівних посадах. Такі проблеми досліджені і в

літературі. Ставлення до жінок-військовослужбовців в колективі може різко змінюватись із дружнього на негативне разом з підвищенням до керівної посади. Існують упередження у тому, що жінка не може командувати чоловіками, і багато жінок, які мають офіцерські посади змушені зіштовхуватися з таким стереотипом.

Ще одна проблема – жінкам складно отримати професійну інформацію. Командири не надають жінкам інформацію про конкурси на вищі посади, курси для підвищення кваліфікації, а також курси для отримання м'яких навичок та розвитку лідерства. Всі ці обмеження негативно впливають на можливість жінки отримати посаду, звання.

Більш того, командири-чоловіки можуть намагатися позбавитися від жінок у їхніх підрозділах, та обмежити їх просування по службі, не приймати їх у свої підрозділи. З такими обмеженнями в українській армії зіштовхуються жінки у бойових підрозділах, на ППД, у медичних частинах тощо.

4) Соціальні/колективні бар'єри є такими, які працюють для обох статей, вони пов'язані скоріш з традиціями військової служби. Військовий колектив здебільшого являє собою вороже до жінок середовище. Розповсюджені упередження пов'язані зі слабкістю жінок, стереотипи гіперболізують емоційність жінок, та мають на меті продемонструвати чужість жінки у традиційно чоловічій царині.

Також слід сказати, що жінки можуть дискримінувати інших жінок з метою дистанціювання від інших представниць статі, таким чином відбувається ілюзія наближення до привілейованого класу чоловіків. Уявлення багатьох жінок у війську про те, що жінки в армії не потрібні, скоріше може продемонструвати, наскільки глибоко та непомітно можуть укорінюватися стереотипи. Вони взаємодіють, підтримують та посилюють гендерні ролі. Жінки та чоловіки можуть регулювати поведінку, щоб відповідати своїй гендерній ідентичності. Таким чином стереотипи можуть корегувати поведінкові патерни, та посилювати дискримінацію.

Бар'єри соціальної/колективної груп, які можуть бути універсальними для

війська, включали такі теги: відсутність поваги до військовослужбовців, погане ставлення командування до підлеглих, відсутність субординації, неможливість висловлювати думку, задрість до професійних успіхів.

5) Позиційні бар'єри є наслідком індивідуального сприйняття, тому вони можуть спрацювати і для чоловіків, і для жінок. До цієї групи бар'єрів належить емоційне напруження та потреба бути бездоганною. Мала частка жінок просувається до звання полковника, це поки можливий максимум для жінки в ЗСУ. І такий рівень кар'єрного розвитку вимагає значних зусиль з боку жінки для витримки тиску від оточення.

Жінки-військові, які ще не мають дітей, мають переконання, що їм доведеться робити вибір між кар'єрою та родиною та материнством, навіть попри нове законодавство, яке дозволяє жінкам у декреті зберігати стаж до вислуги років. Таке переконання жінок, що вибір (родини, а не кар'єри, навіть за наявності амбіцій) необхідний, це може бути наслідком розповсюдження певних гендерних стереотипів щодо ролі матері. Попри це, народження дитини, безперечно, впливає на кар'єру, але не настільки радикально, як у внутрішніх переконаннях жінок. Одним з проявів упереджень проти жінок є переконання що вона тимчасово в армії, влаштується, одразу піде в декрет тощо. Цей позиційний бар'єр існує і за умови відсутності дітей.

Також варто сказати і про такий психологічний бар'єр як страх про труднощі побудови цивільного життя після військової служби. Проблеми зі здоров'ям, фізичні та психологічні, часто як наслідок військової служби можуть створити ментальні бар'єри. Знання про такі проблеми в майбутньому, стають психологічним бар'єром для побудови військової кар'єри для жінки.

Отже, жінки-військовослужбовці, окрім загальних психологічних бар'єрів кар'єрного зростання, стикаються з унікальними труднощами, які сприяють тому, що відносно небагато з них приєднуються до армії та не так багато залишаються в ній достатньо довго, щоб стати офіцерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. King E. L., DiNitto, D. M. Historical policies affecting women's military and family roles. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 2019. № 9(5/6). P. 427-446.
2. Rea J. Unique Challenges Faced by the Powerful Women Who Serve in the United States Military. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:___zQaXaKZ6EJ:https://oneop.org/2020/03/14/women-in-the-military/&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
3. Roche R. A Patient-Centered Study Examining Self-Identification of Mental Health Challenges Among Female Military Officers. *J Patient Cent Res Rev*. 2021. Spring; 8 (2). P. 134–139. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8060039/>

ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

Бочкова Наталія Леонідівна,
канд. пед. наук, доцент, доцент

Пеценко Надія Іванівна,
старший викладач

Сатановська Катерина Артемівна,
студент

кафедра біобезпеки і здоров'я людини ФБМІ
НТУУ КПІ імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. За визначенням, «психологічна реабілітація – система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, процесів, якостей, властивостей особистості, створення сприятливих умов для її розвитку та утвердження [1, 4, 5]. Ведення бойових дій на території України, окупація, постійні обстріли об'єктів інфраструктури, житлових будинків, складна соціально-економічна ситуація в цілому в країні – все це призводить до погіршення рівня життя громадян, зниження благополуччя сімей. Ці фактори не можуть не впливати негативно на психічний стан людей, що погіршує стан здоров'я, знижує їх життєздатність, працездатність [6, 8].

23 листопада 2022 року відбувся круглий стіл на тему: «Фізична та психологічна реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України. Створення міжнародних стандартів комплексного безбар'єрного простору». У виступі віцепрезидента Товариства Червоного Хреста України П. Розенко було озвучено, що «...за оцінками ООН, на сьогодні близько 18 мільйонів українців в той чи інший спосіб потерпають від наслідків російської агресії. З них біля 5 мільйонів потребують допомоги у сфері психічного здоров'я. Психосоціальна підтримка цивільного населення є одним зі стратегічних напрямків діяльності Товариства Червоного Хреста» [2].

Ціль роботи. Дослідити доцільність психологічної реабілітації цивільного населення України в умовах повномасштабного вторгнення

Матеріали і методи. Для даного дослідження використовували аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, інформаційних джерел.

Результати та обговорення. Державною службою України з надзвичайних ситуацій на початку вересня 2022 року вперше з початку повномасштабного вторгнення росії проведено дослідження психологічного стану українців в умовах війни. У матеріалах [7] представлені головні висновки дослідження:

«Повномасштабна війна на території України несе **серйозні загрози психологічному здоров'ю і добробуту** переважній більшості українців. Подолання їх деструктивних наслідків вимагає організації національної системи заходів зі збереження та відновлення психологічного здоров'я громадян, приміром, створення мережі центрів психологічної допомоги населенню, у тому числі на безкоштовній основі, розробки єдиних стандартів інформаційного висвітлення подій війни, щоб уникнути вторинної травматизації аудиторії. Вагому роль в координації зусиль професійної психологічної спільноти, центрів ухвалення цивільних і військових рішень може зіграти Національна програма психічного здоров'я українців. Незважаючи на важкі обставини повномасштабної війни, суб'єктивна оцінка психологічного добробуту українців є досить високою - 6,7 бала з 9 можливих. Це характерно для всіх демографічних груп і регіонів. Найбільший внесок у відчуття психологічного добробуту приходиться на складову самооцінки (позитивне ставлення респондентів до самих себе). У той же час інструментальні складові добробуту, такі як здатність до саморегуляції емоцій та опанування складними емоційними станами (емоційна складова) або здатність справлятися з життєвими викликами (складова життєстійкості) оцінюються гірше. Така ситуація свідчить про те, що фаза психологічної мобілізації в суспільстві у зв'язку з війною ще триває. Українцям може бракувати сил для підтримки стабільного емоційного стану.» [7]. Учасників

дослідження опитували на онлайн-панелі Kantar Україна, охопили осіб віком 18-55 років в містах України з населенням понад 50 тисяч.

За дорученням Міністерства охорони здоров'я України у межах ініціативи першої леді Олени Зеленської зі створення національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки українською компанією Gradus Research Company 22 – 26.09.2022 було проведено опитування українців «Особливості ментального здоров'я під час війни». Результати проведеного дослідження представлені на рисунку 1. Головною причиною стресу, як свідчать результати опитування, є повномасштабна війна з Росією [3].

Рис. 1. Основна причина стресу та знервованості: повномасштабна війна

Багатьма дослідженнями показано, у країнах, де відбувалася війна, поширеність посттравматичного стресового розладу серед осіб, які перебували в зоні бойових дій (як військових, так і мирних жителів), зростає вдвічі і сягає 15-20% [1, 8]. Найчастіше наслідки посттравматичного стресового розладу (на прикладі учасників антитерористичні операції) проявляються у:

- втраті сенсу життя та відчуття нереальності свого існування;
- виникненні почуття наближення катастрофічних змін у житті;

- виникненні почуття безпорадності або, навпаки, у неадекватній суб'єктивній переоцінці своїх можливостей впливати на хід подій, що відбуваються у житті;
- підвищеній тривожності; підвищеній психічній напруженості і необґрунтованій настороженості;
- відчутті відчуження від самого себе, своїх близьких родичів і свого минулого та ін. [1].

Висновки.

1. Сукупність сильних, тривало діючих стресогенних факторів впливає на психічний стан людей – 71% опитаних відчували останнім часом стрес або сильну знервованість, і найбільша частка тих, хто останнім часом відчуває стрес або сильну знервованість – це жінки, люди віком 25-34.
2. Основною причиною стресу та знервованості у 72% опитуваних є повномасштабна війна.
3. Метою психологічної реабілітації є збереження або відновлення психологічного здоров'я, зменшення частоти та тяжкості наслідків перенесених психічних травм, запобігання інвалідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В. Психологічна реабілітація учасників бойових дій: теоретико-методологічне обґрунтування моделі /Психологічний журнал. 2019. №3. С. 9-21.
2. Круглий стіл на тему: «Фізична та психологічна реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України. Створення міжнародних стандартів комплексного безбар'єрного простору». [Електронний ресурс] / Укрінформ мультимедійна платформа іномовлення України. – 23 листопада 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3618857-socialna-reabilitacia-ucasnikiv-bojovih-dij-ta-civilnih-gromadan-ukraini.html>.
3. Опитування українців «Особливості ментального здоров'я під час

війни» [Електронний ресурс] // Gradus Research Company. – 22-26.09. 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://gradus.app/documents/307/Gradus_Research___Mental_Health_Report_full_version.pdf?fbclid=IwAR31YhBkijj2buOJAQ1oU2KdUJz-pPRi8PLhM-O5bM8c3MdigsMDq9swPVQ.

4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1 / за ред. Н. Пророк. Київ, 2018. 208 с. URL: <https://www.osce.Org/files/f/documents/a/a/430805.pdf>

5. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. / за ред. Л. Царенко. Київ, 2018. 240 с. URL: <https://www.osce.Org/fdes/f/documents/a/c/430829.pdf>

6. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. / за ред. Л. Гридковець. Київ, 2018. 236 с. URL: <https://www.osce.Org/fdes/f/documents/4/d/430841.pdf>

7. Психологічний стан українців в умовах війни: результати дослідження [Електронний ресурс] // Платформа inforator.ua Україна. – 14 вересня 2022 року. – Режим доступу до ресурсу: <https://inforator.ua/uk/psihologichniy-stan-ukrajinciv-v-umovah-viyni-rezultati-doslidzhennya>.

8. Сторожук, Н. & Мась, Н. & Покотило, В. (2016). Сучасний стан системи психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. Зб. наук. пр., Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Військ.-спеціальні науки, 1(34). 34–38

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Васильченко-Держуко Катерина Анатоліївна

аспірантка

НТУУ «КПІ імені Ігря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Психологічне благополуччя – поняття багатофакторне, комплексне та до сьогодні не має єдиної структури. Благополуччя в цілому включає в себе такі структурні елементи як фізичне, економічне, інтелектуальне, соціальне, духовне, емоційне благополуччя. Поряд із поняттям благополуччя в науковій літературі використовуються пов'язані з ним конструкти, такі як: щастя, психічне здоров'я, задоволеність життям, якість життя, психологічне благополуччя, суб'єктивне благополуччя та ін. Таке різноманіття термінів, з одного боку, свідчить про значний науковий інтерес до вивчення різних аспектів благополуччя, а з другого – створює термінологічну плутанину. Тому важливою є проблема відокремлення різних конструктів та визначення універсальної термінології [1]

Проблема впливу благополуччя особистості на різні сфери її життєдіяльності стала предметом сучасних українських та зарубіжних психологічних досліджень. Незважаючи на численні теоретичні та емпіричні дослідження, в психологічній науці не існує однозначного загальноприйнятого визначення цього феномену. Чимало праць науковців в галузі психології присвячено дослідженню різних аспектів феномену «благополуччя» з позицій екзистенціальної, гуманістичної та позитивної психології, суб'єктного, суб'єктно-діяльнісного, суб'єктно-вчинкового, евдемоністичного і гедоністичного, ціннісного, системного, холістичного підходів, принципів детермінізму, системності, розвитку й активності. Різноманітність досліджень благополуччя представлено у працях як зарубіжних, так і українських науковців (М. Аргайл, О. Бондарчук, Н. Бредберн, Ш. Бюлер, А. Ватерман, В. Вілсон, Ж. Вірна, А. Вороніна, О. Груб'як, Т. Данильченко, Е. Дінер, Е. Десі,

Д. Дубініна, В. Духневич, В. Дяченко, О. Зінченко, В. Зливков, С. Карсканова, А. Коваленко, О. Коваленко, Е. Кологривова, С. Лукомська, В. Манукян, А. Маслоу, М. Мартін, І. Мунасіпова-Мотяш, Ю. Олександров, Я. Павлоцька, В. Пейвот, Г. Пучкова, Р. Райан, К. Ріфф, М. Селігман, Л. Сердюк, А. Созонтов, Є. Трошіхіна, Г. Фейст, А. Ферхнем, В. Франкл, Е. Фромм, К. Хорні, Г. Чайка, О. Чиханцова, М. Чіксентміхайі, Р. Шаміонов, О. Ширяєва та ін.). [2]

З часом, дослідники спробували виділити модель благополучної особистості. К. Ріфф (1995) виділила шість фундаментальних складових психологічного благополуччя, якими має володіти особистість:

- позитивне відношення до себе та минулих вчинків протягом життя;
- наявність цілей та занять, наділених сенсом;
- компетентність для вирішення щоденних вимог;
- відчуття постійного розвитку та самореалізації;
- взаємодія з людьми, пронизана турботою та довірою;
- здатність слідувати власним переконанням

Крім того, різні підходи до вивчення благополуччя отримали свій результат у різноманітних створених моделях благополуччя:

- Модель «Якість життя» А. Кемпбела («Quality of life», A. Campbell, P. E. Converse, & W. L. Rodgers, 1976);
- Модель «Психологічне благополуччя» Н. Бредбурна («Psychological well-being», N. Bradburn, 1969);
- Шкала задоволеності життям Е. Дінера («Satisfaction with Life Scale», Ed Diener, J. S. Larsen, S. Levine, R. A. Emmons, 1983);
- Модель «Суб'єктивне благополуччя» Е. Дінера («Subjective Wellbeing», Ed Diener, 1984, 1995, 2002, 2009; Ed Diener, J. S. Larsen, S. Levine, R. A. Emmons, 1985; Ed Diener, E. Sandvik, W. G. Pavot, 1991; Ed Diener & J. S. Larsen, 1993);
- Шкала базових психологічних потреб у стосунках Р. Райана і Е. Л. Деці («The Basic Need Satisfaction in Relationships Scale», R. M. Ryan, E. L. Deci, 2000; J. G. La Guardia, R. M. Ryan, C. E. Couchman, & E. L. Deci, 2000);

- Сінгапурська шкала психічного благополуччя Ч. М. Фена («Singapore Mental Wellbeing Scale», SMWEB, Chan Mei Fen, 2013);
- Модель суб'єктивного благополуччя Л. В. Куликова;
- Психофізіологічна модель психологічного благополуччя Л. В. Вороніної (А. Вороніна, 2002);
- Модель психологічного благополуччя О. С. Ширяєвої (О. С. Ширяєва, 2008);
- Модель психологічного благополуччя Ю. М. Олександрова (Ю. М. Олександров, 2009);
- Теоретична модель особистого благополуччя М. О. Батуріна (М. О. Батурін, С. О. Башкатов, Н. В. Гафарова, 2013);
- Модель суб'єктивного соціального благополуччя Т. В. Данильченко (Т. В. Данильченко, 2015).

Моделі всіх науковців дуже подібні між собою, адже відчуття повного благополуччя полягає у задоволенні всіх потреб, які лежать у різних моделях. В залежності від рівня задоволення тих чи інших потреб вже можна говорити про рівень благополуччя та подальшою роботою для того, щоб пропрацювати ті сфери, які потребують уваги.

Ціль. Систематизувати основні підходи до визначення благополуччя, здійснити аналіз феномену благополуччя в умовах війни.

Результати та обговорення. Для дослідження була взята методика «Шкали психологічного благополуччя» (ШПБ) у редакції Карсканової С. В. адаптований україномовний варіант опитувальника «The scales of psychological well-being». В опитуванні прийняли участь 60 студентів, з них 23 дівчини та 37 хлопців. Студенти другого курсу, вік 18-20 років.

Демонструємо отримані результати для хлопців у вигляді рисунку 1 та результати опитування для дівчат у вигляді рисунку 2. На рисунку зображено як для кожного з визначених рівнів благополуччя розподіляються визначені шкали. Зокрема, бачимо які аспекти життя є ключовими для студентів, які зараз проживають низький рівень благополуччя, середній та відповідно високий.

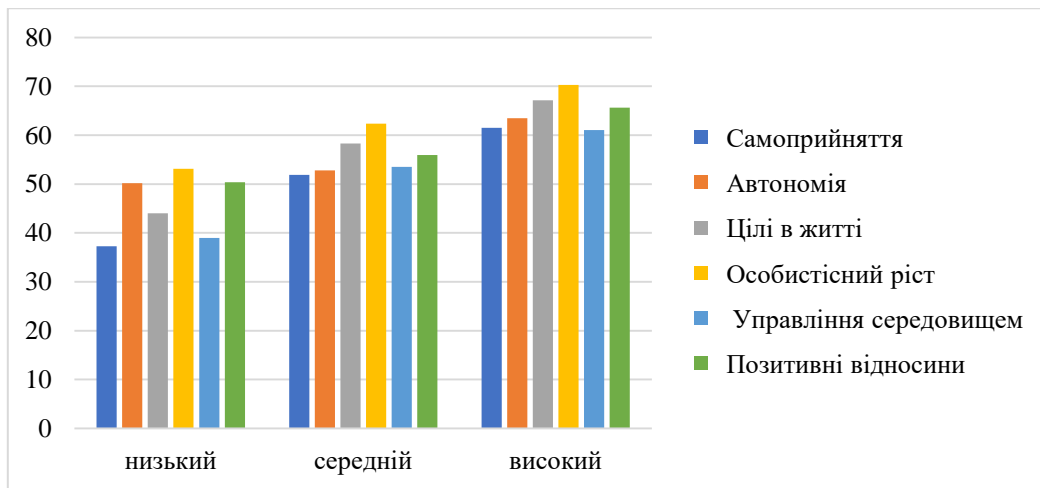

Рисунок 1: Результати опитування хлопців

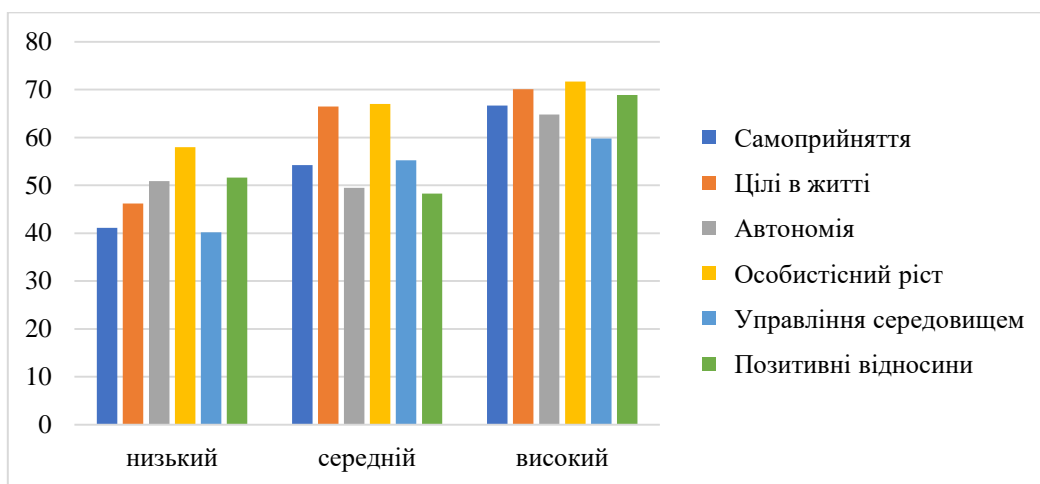

Рисунок 2: Результати опитування дівчат

Серед опитованих дівчат 43% мають низький рівень благополуччя, 17%-середній, та 39% - високий. Серед опитованих хлопців 32% мають низький рівень благополуччя, 30% - середній та 38% - високий рівень.

Порівняння отриманих в результаті опитування даних від нормативних значень показників опитувальника показали, що найбільше відхилення маємо для усередненого показника благополуччя серед хлопців. Нормоване значення становить 363 одиниці, ми ж отримали 333 одиниці, що складає відхилення 30 одиниць. Тобто в умовах, які студенти проходили опитування, зокрема проживання повномасштабних військових дій, відчуваючи щоденну загрозу життя рівень благополуччя впав майже на 10%. Окрім цього, помітні відхилення серед дівчат в позиції позитивних стосунків, показник нижче норми

на 35%, проте лишається домінуючою складовою благополуччя.

Висновки. Підсумовуючи отримані дані варто зазначити, що питання психологічного благополуччя є надважливим та актуальним, особливо в умовах проживання військових дій, оскільки формує та утримує психологічний стержень до подолання несприятливих умов життя. Студенти являються рушійною силою суспільства, вони формують нове покоління, саме студенти є прогресивною частиною суспільства, які мають ще неупереджений погляд на різні фактори. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пахоль Б. Суб'єктивне та психологічне благополуччя: сучасні і класичні підходи, моделі та чинники. *Український психологічний журнал*. №1(3), 2017.
2. Волинець Н. В. Психологія особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України : автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2020. 44 с.

АДАПТАЦІЯ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН ДО УМОВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Головченко Сергій Іванович,

к. е. н.

ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

м. Черкаси, Україна

Вступ. У статті 16 Конституції України зазначається, що «забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави».

Щорічно в Україні виникають сотні надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, від яких гинуть та отримують травми тисячі людей, знижується величезна кількість матеріальних цінностей.

Протягом 2021 року в Україні виникло 124 надзвичайних ситуацій. Відповідно до Державного класифікатора надзвичайних ситуацій вони розподілилися на надзвичайні ситуації: техногенного характеру – 53; природного характеру – 65; соціальні – 6. Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинули 148 осіб та 545 постраждали. При цьому понад 660 тис. грн. – збитки від надзвичайних ситуацій.

Черкаська область характеризується високою концентрацією на її території особливо небезпечних техногенних об'єктів. За підрахунками їх налічується понад 600, тому імовірність виникнення надзвичайної ситуації в тому чи іншому районі області надзвичайно велика.

Проблема надзвичайних ситуацій техногенного характеру стає глобальною за своїми масштабами, торкаючись не тільки національних, але й міжнародних інтересів. Таке становище змушує постійно шукати нові, більш досконалі методи та способи забезпечення захисту цивільного населення в державі. Велика кількість існуючих запасів отруйних та радіоактивних речовин, а також синтез їх нових видів, велика мережа складів та трубопроводів з сильнодіючими отруйними речовинами, використання сильнодіючих отруйних

речовин під час терористичних актів тощо, вимагає вдосконалення знань співробітників ДСНС щодо контролю безпеки навколишнього середовища.

Мета дослідження: забезпечити максимальний захист людей, які знаходяться у екстремальних ситуаціях, від дії хімічно небезпечних речовин та іонізуючого випромінювання шляхом контролю стану навколишнього середовища.

Мета роботи - створення методики та послідовності контролю стану навколишнього середовища без використання технічних засобів контролю.

Матеріали та методи. Метод біоіндикації застосовувався раніше при проведенні екологічної експертизи з метою визначення екологічного навантаження на складові біосфери (грунт, водне середовище, повітря), при цьому визначався загальний рівень забруднення та проводилось уточнення зон забруднення з метою визначення можливої реакції біосфери до забруднюючих факторів. Ми модернізували цей метод екологічної біоіндикації для визначення обсягу забруднення і видів забруднюючих факторів з метою попередження небезпечного впливу на людину.

Створення методики контролю небезпечного стану навколишнього середовища, без використання технічних засобів контролю, а також об'єктивної оцінки ситуації в зоні дії хімічно небезпечних речовин та іонізуючого випромінювання, представляє наукову новизну та, що не менш важливо, практичне значення.

Дуже часто людина страждає від браку власних знань, адже під час надзвичайних ситуацій кількість небезпечних факторів збільшується. Своєчасно розпізнати та зафіксувати небезпеку є найбільш важливим завданням особового складу, який працює в екстремальних ситуаціях, і перш за все, фахівців служби цивільного захисту.

Результати та обговорення. Співробітники підрозділів ДСНС піддаються дії сильнодіючих отруйних речовин під час надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, аварій на об'єктах хімічної промисловості і під час транспортування отруйних речовин, пожеж на

промислових об'єктах, використання злочинними елементами отруйних речовин при проведенні терористичних актів.

У ситуаціях, коли відбувається хімічне забруднення місцевості, підрозділи ДСНС продовжують виконувати свої обов'язки: гасіння пожеж, участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. Від того, наскільки підготовлені підрозділи ДСНС до виконання поставлених перед ними задач в складній хімічно небезпечній обстановці, залежить ефективність проведених заходів, життя і здоров'я особового складу підрозділів ДСНС, а також цивільного населення, термін упродовж якого буде проведена ліквідація наслідків надзвичайної ситуації.

Особовий склад ДСНС повинен у будь-якій ситуації захистити життя і здоров'я громадян, а також своє життя і здоров'я від різних небезпек. Але щоб кваліфіковано проводити захист від небезпечного фактору, необхідно діючий небезпечний фактор правильно і швидко ідентифікувати. Від цього залежить точність засобів і тактики захисту. З'являються нові небезпечні речовини, виникає вірогідність застосування отруйних речовин під час терористичних актів. Наприклад, під час терористичного акту 20 березня 1995 року, коли група бойовиків релігійної секти «Аум Сенрікьо» підкинула на 6 станціях токійського метро пакети з бойовим отруйним газом, загинуло 11 чоловік, і більше як 5500 чоловік отримали отруєння. Тому необхідно казати про отримання додаткової підготовки особового складу ДСНС з метою розпізнання небезпечних факторів. Посилення науко- і матеріалоозброєності злочинного світу і міжнародного тероризму, поява в їх арсеналі новітніх розробок хімічної та бактеріологічної зброї, свідчить про необхідність адекватної підготовки працівників ДСНС.

Висновки. Дію шкідливих газів на сьогодні визначено тільки частково. Як правило, головну увагу дивлячись на обставини, спрямовували на вивчення лише поодинокі дії кожного з них. Тому ми зовсім не знаємо, наскільки велика шкода може бути викликана дією їх в сукупності. І до тих пір, поки ми будемо не в змозі скласти таке уявлення про це, необхідно передбачити ступінь небезпеки для людини окремих шкідливих забруднюючих речовин, які існують

в межах атмосфери. Звичайно слід підкреслити, що необхідно досягнути того, щоб забруднення атмосфери трималось на більш низькому рівні, щоб за цим був встановлений постійний контроль. Якби суспільство раніше усвідомило важливість цієї проблеми або цією програмою займались на тому ж рівні, що і проблемою розвитку економіки, тоді б забруднення середовища не дійшло до таких розмірів, як сьогодні. Дуже шкода, що потрібно ще багато часу, доки вдасться в містах концентрації промислового виробництва населення затримати і зупинити процес забруднення атмосфери на нормальному безпечному рівні.

Людство повинне спрямовувати свій інтерес, свою перетворюючу діяльність на різке скорочення, а в перспективі – на усунення несприятливих факторів для природи в цілому і для здоров'я людини зокрема.

З метою вдосконалення методів контролю стану навколишнього середовища під час пожеж впроваджуються мало поширені методи контролю середовища. Ці методи у сукупності з відомими можуть забезпечити безпечну роботу бойових підрозділів. До них відносяться – візуальний контроль, контроль запаху, контроль реакції навколишнього середовища [2, 3].

Застосування біоіндикаторів має ряд переваг щодо технічних методів контролю, а саме:

- біоіндикація – екологічно чистий та безпечний метод контролю стану навколишнього середовища;
- біоіндикація – спосіб постійного контролю, який не має похибки.

Цей метод демонструє негативні зміни у біосфері, які виникають упродовж тривалого часу. Крім того, біоіндикатори реагують на всі речовини забруднювачі, тоді як спектр речовин, який можна проаналізувати приладами, обмежений. Біоіндикатори встановлюють вплив шкідливих речовин, які є в малих кількостях, що відбувається за рахунок біоіндикації.

Результати 2007-2019 учбових років в Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля показали, що запропоновані способи контролю стану середовища більш ефективно запам'ятовувалися, ніж технічні способи контролю. Що дозволяє говорити про подальшу, більш якісну підготовку

працівників ДСНС.

Запропоновані методики дуже пізнавальні, сприймається з цікавістю. Багато понять методик були відомі слухачами і раніше, що дозволяло пов'язати їх життєвий досвід з майбутньою професійною діяльністю. Отримані знання примушують при виконанні службових обов'язків постійно знаходитися в готовності, обережно діяти і правильно вибирати способи і засоби захисту від встановлених небезпечних чинників. Окрім цього, приведена інформація розширює кругозір і загальний рівень знань. Підводячи підсумки, хотілося б підкреслити те, що метод біоіндикації об'єктивно доповнює технічний спосіб контролю стану навколишнього середовища, і має ряд переваг над ними, так само хотілося б, щоб метод біоіндикації обов'язково вивчали і знали люди, які працюють в ДСНС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головченко С. І. Цивільна безпека та контроль шкідливих речовин, які утворюються під час надзвичайних ситуацій / С. І. Головченко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. «Надзвичайні ситуації: безпека та захист» (м. Черкаси, 20-21 жовтня 2017р.) Черкаси: ЧПБ, 2017 – С. 85-87.

2. Головченко С. І. Альтернативний метод контролю стану навколишнього середовища під час ліквідації надзвичайної ситуації / С. І. Головченко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. «Надзвичайні ситуації: безпека та захист» (м. Черкаси, 29-30 жовтня 2020р.) – Черкаси: ЧПБ, 2020 – С. 125-126.

УДК: 371.018.3

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РІЗНИХ ТИПІВ ТЕМПЕРАМЕНТУ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

Дяченко Олена Анатоліївна

Дяченко Петро Іванович

викладачі

Відокремлений структурний підрозділ

«Немішаївський фаховий коледж

Національного університету

біоресурсів і природокористування України»

смт. Немішаєве, Україна

Вступ./Introduction. Стаття присвячена дослідженню темпераменту, а саме індивідуальних властивостей психіки, що визначають динаміку психічної діяльності людини, особливості поведінки і міру зрівноваженості реакцій на життєві впливи.

Темперамент вважають найбільш стійкою характеристикою особистості, яка майже не змінюється впродовж життя, виявляється в усіх сферах життєдіяльності і характеризує індивіда з боку динамічних особливостей його психічної діяльності, тобто, за показниками темпу, швидкості, ритму, інтенсивності, енергійності, емоційності [5 с. 92].

У навчально-виховній роботі особливо важливим є індивідуальний підхід до дітей. А. Макаренко рекомендував вихователям завжди пам'ятати, що люди дуже різноманітний матеріал для виховання, і було б неймовірним верхоглядством намагатися втиснути його в загальні для всіх рамки [4, с. 236].

Темперамент – індивідуально-типологічна характеристика людини, яка виявляється в силі, напруженості, швидкості та зрівноваженості перебігу її психічних процесів [6, с. 48].

З метою досягнення найбільших успіхів у вихованні майбутніх фахівців та формуванні позитивного ставлення до навчально-виховної роботи, необхідно здійснювати індивідуальний підхід до особистості студента обов'язково

враховуючи тип та особливості прояву його темпераменту.

Ціль роботи./Aim. Провести експериментальне дослідження базових характеристик темпераменту студентів четвертого курсу фахового коледжу. Провести кількісний та якісний аналізи результатів психологічного дослідження та надати рекомендації представникам різного типу темпераменту у подоланні критичних ситуацій в навчанні та суспільному житті.

Матеріали та методи./Materials and methods. Ми визначали темперамент особистості студентів ВСП «Немішаївський фаховий коледж НУБіП України», а саме студентів четвертого курсу відділення агробізнесу.

Спочатку запропонували студентам пройти відповідний тест А. Белова, який складався з «паспортів» темпераментів.

Кожен паспорт містить певний перелік характерних рис, притаманних представникам кожного з чотирьох типів темпераменту.

Риси темпераментів, які вибирали студенти, повинні були відповідати повсякденному, а не окремому, випадковому емоційному стану людини. Знаком «+» студенти відмічали в «паспорті» ті риси, які їм характерні.

Темперамент досліджували за тестом А. Белова, який містить «паспорти» темпераментів, які складаються з переліку рис, притаманних представникам кожного з чотирьох типів темпераменту I – холеричному; II-сангвінічному; III – флегматичному; IV – меланхолічному. Студенти відповідали на питання, виходячи з того, як вони поведуться у повсякденному житті, а не в якихось екстремальних умовах. Відмічали знаком «+» ті риси в «паспорті» темпераменту, які характерні для їхньої вдачі.

Визначали темперамент кожного студента за формулою:

$$\Phi_T = X \left(\frac{A_x}{A} \times 100\% \right) + C \left(\frac{A_c}{A} \times 100\% \right) + \Phi \left(\frac{A_\Phi}{A} \times 100\% \right) + M \left(\frac{A_M}{A} \times 100\% \right),$$

де: Φ_T – значення темпераменту; X – холеричний темперамент; C -сангвінічний темперамент; Φ – флегматичний темперамент; M -меланхолічний темперамент; A – загальна кількість плюсів за всіма типами; A_x – число плюсів у «паспорті» холерика; A_c – число плюсів у «паспорті»

сангвініка; $A\phi$ – число плюсів у “паспорті” флегматика; $Aм$ – число плюсів у «паспорті» меланхоліка.

Потім підраховували значення всіх типів темпераменту виписували, скільки відсотків набрав кожен з них:

$$\Phi_T = X - \% + C - \% + \Phi - \% + M - \%$$

За шкалою оцінювання, зробили певні висновки по кожному студенту. Якщо кількість позитивних відповідей за одним з типів темпераменту складає 40% і більше, це означає, що домінує даний тип темпераменту. Якщо цей результат складає 30 – 39%, то риси даного типу виявлені досить сильно, якщо 20 – 29% – риси даного типу виявлені середньо. При результаті 10 – 19% - риси цього типу темпераменту виявлені незначною мірою.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Ми визначили, що усі студенти мають проміжні форми чотирьох типів з переважанням властивостей того чи іншого типу. Більшість студентів характеризується поєднанням рис різних темпераментів, тобто визначається «змішаним» типом темпераменту.

В групі (18 чоловік) більша кількість студентів (9 чоловік) у яких переважає холеричний тип нервової системи (Адаменко К. - 48%, Атаманенко В. - 43%, Буяло Я. - 28%, Ємеліна О. - 43%, Коба Р. - 31%, Нетреба І. - 48%, Титенко А. - 36%, Шпак І., - 70%, Шпакович Д. – 34%).

Зокрема І. П. Павлов зазначив, що холерики характеризуються нестримним типом, мають сильну, але неврівноважену нервову систему. Це люди з надзвичайно високим рівнем психічної активності, силою рухів, стрімкістю, енергією дій, швидким темпом, непосидючістю. Через швидке збудження мало роздумують і відразу діють, переключаються швидко з однієї діяльності на іншу. Вони працюють натхненно, але часто будь-яка дрібниця може звести все нанівець. Холерики піддаються різким змінам настрою, відверто вступають в суперечки, іноді бувають агресивними, занадто збудливими й довго заспокоюються. Холерики, люблять виділятися із колективу, бути у центрі уваги та ставати лідером. Ці люди дуже компанійські,

завзяті, але задиркуваті й запальні. За відсутності належного виховання, емоційна неврівноваженість може призвести до неспроможності контролювати свої емоції у складних життєвих ситуаціях.

Наступний тип флегматичний, мають 6 студентів (Висоцька А. – 37%, Скринник О. – 44%, Слухай М. – 33%, Філоненко Ю. – 41%, Чичулін І. – 54% Шабанова К. - 33%).

За твердженням І.П. Павлова це спокійний тип. Люди цього типу мають сильну врівноважену, проте інертну нервову систему. Флегматики характеризуються низьким рівнем психічної активності, повільністю, неквапливістю, невиразністю міміки, мовлення, рівними, постійними та глибокими почуттями та настроями. Живуть за правилом: «тихо їдеш - далі будеш». Флегматику властива енергія, висока працездатність, самовладання, вміння тримати себе в руках. Вони наполегливі у роботі, якщо її розпочинають, то доводять до кінця, проте надто повільно, і цим дратують оточуючих. Їм важко переключатися з одного виду діяльності на інший, пристосовуватись до нових обставин, ситуацій. Флегматики мають переважно спокійні та врівноважені настрої і почуття, байдуже ставляться до критики, малоемоційні, їх нелегко розсмішити і розгнівати. Вони точно дотримуються певного, виробленого й встановленого розпорядку життя; важко сходяться з людьми, не відчують потреби у нових знайомствах. Флегматики в міру товариські, виявляють постійність і відданість у стосунках з людьми, надійні у дружбі, у сім'ї. При невдалому вихованні у флегматика можуть почати формуватися негативні риси, такі як схильність до одноманітних дій, млявість, невиразність і слабкість емоцій.

Сангвінічний, жвавий тип нервової системи мають троє студентів групи (Однолько А. – 41%, Сірик А. – 40%, Семеняка І. – 48%). Це студенти із сильним, зрівноваженим, рухливим типом нервової системи. Сангвінікам властива висока психічна активність, енергійність, працездатність, швидкість рухів, швидкий темп мови, різноманітність та багатство міміки, емоційність, вразливість, вони довірливі, з ними приємно спілкуватися. Вони прагнуть до

частої зміни вражень, легко та швидко реагують на події, надзвичайно комунікабельні. Виходячи з конкретних обставин життя, сангвініки вміють швидко перебудовувати свої звички і вподобання. Зазвичай у сангвініків переважають позитивні емоції, які швидко виникають і так само швидко змінюються (коли їм весело - вони сміються, коли сумно - плачуть). Сангвініки можуть легко пристосовуватися до нових умов життя, з легкістю знаходити контакт у стосунках з оточуючими, переборюють труднощі й допомагають їх долати іншим, у них практично немає ворогів, вони спокійно сприймають критику. Почуваються впевнено у колективі, не боячись відповідальності й ризику. Якщо робота їх цікавить то працюють довго й без втоми, але за тих умов, коли вона не захоплює, можуть покинути все, не довівши до кінця. Хоча, при несприятливих умовах і негативних вихованих впливах, рухливість може перейти у відсутність недостатньої зосередженості, похапливість та поверховість.

З меланхолійним типом нервової системи у групі студентів немає. Взагалі за твердженням І. П. Павлова це слабкий тип, який характеризується низьким рівнем психічної активності. Меланхоліки мають уповільнений рух, стриману і приглушену моторику та мовлення, значну емоційну реактивність замкненість. Майже ніколи у них не відчуваються приємна веселість, почуття свободи й розкутості. Вони нездатні наполягати на своєму, а у випадках з труднощами розгублюються й відмовляються від боротьби. Меланхоліки завжди дуже важко переживають зміни в житті, опиняючись у нових умовах, впадають в паніку, легко підкорюються чужій волі. Взагалі, життя меланхоліку видається дуже тяжким, повним непереборних труднощів, тому вони намагаються себе ізолювати від життя з його хвилюванням, уникаючи товариства та боячись будь-якої відповідальності. Меланхоліки дуже вразливі, довго пам'ятають образи, навіть незначні неприємності виводять їх із рівноваги та можуть викликати сльози. У випадку несприятливих умов у меланхоліка може розвинути підвищена емоційна замкнутість та відчуженість. Вони рідко користуються допомогою товаришів, зручно їм лише у дуже вузькому колі

родини та друзів. У них надзвичайно розвинена уява, в окремих випадках оригінальний погляд але вони не вміють відстоювати свою думку. Таких людей називають «диваками», хоча, як не дивно, але генії якраз найбільше серед меланхоліків.

Отже, як бачимо немає хороших чи поганих темпераментів, всі вони мають свої переваги і недоліки. У холерика перевагою є висока активність, швидкий темп, а недоліком нездатність контролювати свої емоції в складних ситуаціях. Сангвінік має перевагу у високій працездатності, але через швидку стомлюваність і знижений інтерес, зменшується активність і він не доводить справи до кінця, в нього знову з'являється потяг до чогось нового. Перевагою флегматиків є енергія та велика працездатність, до того ж вони вміють добре тримати себе в руках, але недолік в тому, що вони не можуть швидко переключатися й концентрувати свої зусилля. Великою витримкою, але повільним входженням в роботу, відрізняється меланхолік, у якого висока працездатність з'являється не на початку роботи, а лише всередині або в кінці.

Висновки./Conclusions. Хоча студенти у групі й об'єднані спільними справами, спільною роботою, спільною діяльністю, спільними інтересами, обов'язково потрібно враховувати індивідуальні особливості кожного студента, тип та особливості прояву його темпераменту.

У групі більша кількість студентів (9 чоловік) у яких переважає холеричний тип нервової системи. Наступний тип флегматичний, мають (6 студентів). Сангвінічний, жвавий тип нервової системи мають троє студентів групи. З меланхолійним типом нервової системи у групі студентів немає.

Так як у групі переважає більша кількість холериків, які характеризуються сильним, неврівноваженим, нестримним, рухливим типом нервової системи відбувається психологічна несумісність членів групи, яка призводить до конфліктних ситуацій та є причиною спаду згуртованості групи.

Спираючись на отримані результати дослідження темпераменту особистості, ми розробили відповідні рекомендації для студентів з різними типами темпераменту:

Для сангвініків: їх потрібно залучати до громадської діяльності, ставити перед ними постійно нові завдання, давати вихід їхній енергії, стимулювати розкриття їхнього потенціалу та здібностей у суспільне корисній праці, але при цьому звертати особливу увагу на контроль за якістю роботи. Важливо довіряти сангвініку, підтримувати його корисну ініціативу, здійснювати моральну підтримку в його починаннях, закріплювати віру у власні сили в переборенні труднощів. Ні в якому разі неможна давати йому доручення, які пов'язані з довготривалою монотонною діяльністю. Надавати допомогу сангвініку краще у формі відкритої дружньої підтримки чи поради. Використовуючи лідерські якості сангвініка в колективі, доцільно залучати його до організації у виховних годинах, диспутах та інших суспільно-корисних заходах.

Для флегматиків: потрібно керувати їхньою діяльністю, наполегливо використовувати завбачливі настанови на будь-яку діяльність, яку йому потрібно виконати, здійснювати докладний інструктаж (що? коли? у якій послідовності?), але при цьому ні в якому разі не підганяти. Для флегматиків важливо розвивати їх почуття, емоції, зміцнювати віру у власні сили, довіряти їм, давати можливість реалізувати себе у справі, у наданні допомоги іншим. Ні в якому разі не можна звинувачувати флегматика у його тупості, некмітливості, повільності, систематично карати за квапливість, бо через це у нього можуть виникнути неврози, а через постійні невдачі формуватиметься комплекс неповноцінності, до того ж подальша робота виконуватиметься швидко і неякісно. В результаті індивід не розкриє себе як особистість, не реалізує власні творчі можливості мислення, почуттів та уяви. При правильному підході до виховання флегматика, а саме, створенні сприятливих умов для його фізичного, духовного й інтелектуального розвитку ми отримаємо сумлінну, серйозну, пунктуальну, захоплену улюбленою справою особистість – нерідко видатних учених.

Холериків: потрібно залучати до активної діяльності, пов'язаної з виявом ініціативи, головне не перезавантажувати та не втомлювати одноманітною діяльністю. Там де потрібно виявляти витриманість та терплячість, холерикам

потрібно утримувати врівноваженість. Найкраще впливати на холерика безпосередньо, через колектив. Саме зайнятість корисною справою може спрямувати холерика на розвиток позитивних якостей особистості, відверне негативні впливи. Холерика потрібно вчити ввічливості, умінню стримувати емоції. Необхідно із розумінням ставитися до «зривів» у поведінці холериків, не принижувати їхньої гідності, формувати в них адекватну самооцінку.

У випадку, неякісно виконаної роботи, не треба сварити чи карати холерика, а пояснити йому, чому так не можна, та вимагати повторного сумлінного перевиконання. Важливо враховувати також перебування двох холериків за однією партою, яке зокрема можливе, але не завжди доцільне. Можливе сусідство холерика із сангвініком. Якщо правильно скерувати роботу колективу, то присутність на парі сангвініка заспокійливо діє на холерика, а холерик не особливо заважає сангвініку.

До меланхоліків: потрібно приділяти особливу увагу та турботу. Враховуючи надзвичайно чутливу нервову систему меланхоліків не можна їм демонструвати свою віддаленість, незадоволення чи злість. Під час виховання важливо проявляти співчуття і добре розуміти почуття меланхоліка, тактовно й зацікавлено заглиблюватись в його духовний світ, забезпечувати моральну підтримку, зміцнювати віру у власні сили, виявляючи розуміння його душевного стану.

Характеризуючи різні типи темпераментів студентів групи, ми повинні також враховувати і особливості темпераменту самого викладача, який працює зі студентами. У випадку, коли викладач виражений холерик, то майже всі студенти для нього будуть вважатись повільними, якщо флегматик, то навпаки. Кожен викладач повинен знати свій тип темпераменту та відповідно коригувати свою психічну діяльність.

ПРИНЦИПИ ПОВЕДІНКИ ТА ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Жулковський Вадим Вікторович

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри кінології

Територіально відокремлене відділення

«Хмельницька філія Академії

Державної пенітенціарної служби»

Вступ. Обравши шлях на вступ до Європейського Союзу, Україна повинна приймати норми та стандарти цих держав, а також максимально використовувати їхній досвід. Керуючись Конституцією України, Кримінально виконавчим кодексом України, Законом України «Про Державну кримінально виконавчу службу України», враховуючи положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, та ґрунтуючись на Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи (2012) щодо Європейського Кодексу етики працівників пенітенціарних установ (ухваленого Комітетом міністрів 12 квітня 2012 року на 114 засіданні заступників міністрів), а також на стандартах, які містяться в рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи та стосуються пенітенціарної політики та практики, Міністерством юстиції України 14 квітня 2017 року був прийнятий Кодекс професійної етики персоналу ДКВС України, положення якого спрямовані на встановлення етичних стандартів, пов'язаних зі статусом осіб з числа персоналу ДКВС України.

Мета роботи. Виокремлення та узагальнення основних принципів поведінки та правил спілкування персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація, абстрагування; емпіричні: спостереження.

Результати та обговорення. Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) це система моральних норм, зобов'язань і вимог щодо сумлінного виконання службових обов'язків персоналом цієї служби, заснована на загально визнаних моральних принципах і положеннях національного законодавства, міжнародних стандартах функціонування системи виконання кримінальних покарань. ДКВС України та її персонал служать суспільству, забезпечуючи його безпеку через гуманне поводження, застосування до засуджених та ув'язнених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки та їх ізоляцію.

Зокрема, згідно пункту 5 Кодексу професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України передбачено дотримання основних принципів поведінки персоналу ДКВС України, а саме:

Відповідальність.

Персонал ДКВС України на всіх рівнях несе персональну відповідальність за наслідки від своїх власних дій, бездіяльності або надання розпоряджень підлеглим, а також зобов'язаний завжди контролювати відповідність своїх дій закону.

Доброчесність.

Персонал ДКВС України повинен дотримуватись високих стандартів особистої чесності та порядності. Персонал ДКВС України повинен докладати зусиль задля підтримки позитивних професійних відносин із засудженими, ув'язненими та членами їхніх сімей. Персонал ДКВС України не повинен допускати, щоб його особисті, фінансові чи інші інтереси спричиняли конфлікт інтересів під час обіймання посади. Він несе відповідальність за недопущення таких конфліктів інтересів і повинен звертатись за роз'ясненням у колізійних випадках. Персонал ДКВС України повинен протидіяти всім формам корупції. Про випадки корупції особи з числа персоналу ДКВС України зобов'язані інформувати своє керівництво та інші відповідні органи.

Повага та захист людської гідності

Персонал ДКВС України повинен завжди захищати право кожного на

життя. Під час виконання своїх щоденних обов'язків персонал ДКВС України повинен поважати та захищати людську гідність, забезпечувати дотримання і захист прав людини. Персонал ДКВС України за жодних обставин не повинен заподіювати, провокувати або терпимо ставитися до будь-яких актів катування та іншого нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання включаючи випадки надання таких розпоряджень керівництвом.

Допомога та підтримка

Персонал ДКВС України повинен бути уважним до особливих потреб таких засуджених та ув'язнених, як неповнолітні, жінки, представники національних меншин, іноземці, особи похилого віку, особи з інвалідністю, інші ув'язнені та засуджені, вразливі з різних причин, а також докладати всіх зусиль для задоволення їхніх законних потреб. Персонал ДКВС України повинен сприяти соціальній реінтеграції та адаптації засуджених та ув'язнених через конструктивну діяльність та індивідуальну допомогу.

Справедливість, неупередженість і відсутність дискримінації

Персонал ДКВС України повинен поважати принципи плюралізму і розмаїття й не допускати привілеїв чи обмежень засуджених та ув'язнених за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками чи виду інкримінованих їм злочинів. Персонал ДКВС України повинен усвідомлювати необхідність протидіяти та боротися з расизмом і ксенофобією, а також сприяти тендерній толерантності та запобігати сексуальним домаганням у будь-якій формі стосовно інших співробітників, засуджених та ув'язнених.

Співпраця

Персонал ДКВС України сприяє співпраці з урядовими та неурядовими організаціями та громадськими об'єднаннями. Персонал ДКВС України повинен ставитись до колег з довірою та розумінням, надавати підтримку.

Конфіденційність і захист даних

Інформація конфіденційного характеру, яка є у розпорядженні персоналу

ДКВС України, повинна зберігатися у таємниці, крім випадків визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Особлива увага повинна бути приділена зобов'язанню дотримуватись принципу збереження лікарської таємниці. Збирання, зберігання і використання персональних даних персоналом ДКВС України здійснюється відповідно до принципів захисту даних і зокрема, повинне обмежуватися обсягами, необхідними для досягнення законних і конкретних цілей.

Безумовно, спілкування – основа професійної діяльності будь-якого пенітенціариста, оскільки він, виконуючи свої професійні обов'язки, весь час перебуває серед людей: колег, керівництва, засуджених, громадських представників тощо. В умовах, коли кримінально-виконавча система України реформується у напрямках гуманізації та демократизації виховного процесу, оволодіння пенітенціарним персоналом майстерністю професійного спілкування набуває особливого значення. Професійне спілкування співробітників УВП виступає інструментом впливу на осіб, позбавлених волі. Це в свою чергу вимагає від співробітника пенітенціарної системи знання основних технік і правил спілкування з різними категоріями засуджених.

Основним і обов'язковим правилом будь-якого спілкування є наступне: «Найголовніша людина та, яка стоїть перед тобою». І саме воно повинно стати основою професійного спілкування працівника пенітенціарного закладу.

Готового рецепта, як проводити професійне спілкування і досягти успіху не існує. Досвід показує, що в практиці професійного спілкування пенітенціаристів особливе значення має вміння говорити, слухати, ставити запитання.

Висновки. Отже, враховуючи вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що спілкування є невід'ємною частиною життєдіяльності людини, складним та багатоплановим процесом. Професійне спілкування персоналу ДКВС України як взаємозв'язок з іншим працівником або засудженим має ряд важливих характеристик та відмінностей знання яких дозволяє ефективно комунікувати у рамках професійної діяльності пенітенціариста. Мета діяльності

Державної кримінально-виконавчої служби України полягає в підвищенні безпеки суспільства через реабілітацію, ресоціалізацію та підготовку до реінтеграції осіб, що увійшли у конфлікт із законом. Ця місія і задача в повному об'ємі реалізується через ефективність і компетентність персоналу ДКВС України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14.04.2017 № 1272/5.

2. Романовська Л. І., Попик Ю. В., Замула С. Ю. Модуль психолого педагогічної компетентності: навч.-метод. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2013. 326с.

3. Синьов В. М. Професійне спілкування пенітенціарного персоналу: навч.-метод. посіб. Київ, 2003. 152 с.

4. Філоненко М. М. Психологія спілкування: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

РОЛЬ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОЗВИТКУ ДИТИНИ З АУТИЗМОМ

Карсканова Світлана Вікторівна

к. психол. н.

в.о. завідувача кафедри спеціальної освіти

Грабенко Тетяна Олександрівна

студентка

МНУ імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Введення. Наша робота присвячена значенню арт-терапії у всебічному розвитку дитини з діагнозом – аутизм.

Протягом багатьох років творча арт-терапія використовується в психотерапії для покращення психічного, емоційного та фізичного стану людей різного віку, особливо дітей. Терапевти можуть допомогти дітям розвинути уяву, вдосконалити навички та розвинути комунікативні навички за допомогою творчих мистецтв. Цей метод особливо корисний для дітей з аутизмом.

Мета роботи. Проаналізувати літературу за темою тези, визначити переваги арт-терапії у розвитку дитини з аутизмом, а також виділити декілька арт-ігор, які можна використовувати навіть вдома.

Матеріал та методи. Теоретичний метод. Із матеріалів була використана публічна література.

Ще в 1930-х роках для корекції емоційно-особистісних проблем дитини психоаналітиками був запропонований метод арт-терапії. Арт-терапія являє собою спеціалізовану форму психотерапії, засновану на образотворчому мистецтві. Основна мета арт-терапії полягає у розвитку самовираження і самопізнання дитини.

Арт-терапія включає в себе не тільки малюнкову терапію. До неї відносяться і такі види продуктивної діяльності дитини, як ліплення, аплікація, виготовлення масок, фігурок з пластиліну, конструкцій з підручних матеріалів (дроту, матерії, мотузок та ін.) У дослідженнях психологів давно було відзначено, що малюнки дітей не тільки відображають рівень розумового

розвитку, але і є своєрідною проекцією особистості та її проблем. Малюнок виступає як засіб посилення почуття ідентичності дитини, допомагає йому дізнатися себе і свої здібності.

За даними Міністерства охорони здоров'я України, за п'ять років з 2009 по 2013 рік захворюваність на РАС, згідно з офіційними статистичними даними МОЗ України, зросла на 194%: з 0,55 до 1,61 на 100000 дитячого населення. Показник первинної захворюваності в Україні стабільно збільшувався з 2006 року: у 2007 р. на 28,2%; 2008 р. - 32,0%, 2009 р. - 27,2%, в 2010 р. - 35,7%, 2011 р. - 21,2%, 2012 р. - 25,3%. Поширеність РАС у дитячій популяції за ці роки зросла в 2,84 раза, з 17,0 до 48,2 на 100000 населення. Незважаючи на значне зростання, абсолютні показники поширеності РАС в Україні залишаються істотно нижчими, ніж у США та країнах Європи. На частку Донецької, Запорізької, Львівської, Харківської областей та міста Києва припадало 53,1% первинно діагностованих у 2013 році випадків захворювання, тоді як на Волинську, Житомирську, Закарпатську, Луганську, Рівненську Сумську, Тернопільську, Черкаську, Чернігівську області та місто Севастополь тільки 13,5%. Це дозволяє прогнозувати швидке зростання поширеності РАС на тлі поліпшення діагностики та впровадження у клінічну практику сучасних діагностичних процедур.

РАС значною мірою пов'язані з низкою коморбідних психічних розладів та медичних станів. На основі епідеміологічних даних, приблизно у 50% осіб з РАС спостерігалася тяжка та глибока розумова відсталість, у 35% виявилася легка/помірна інтелектуальна недостатність, а решта 15% розвивалася відповідно до вікових норм. [1]

Розлади аутистичного спектру - це розлади, які починаються в дитинстві і зберігаються в підлітковому та дорослому віці. Часто ці симптоми з'являються протягом перших п'яти років життя.

Ризик розвитку аутизму можна діагностувати вже у віці 18 місяців за допомогою спеціальних скринінгових тестів.

Діти з аутизмом дуже обдаровані, але їм потрібен час, щоб навчитися

простим речам.

Результати та обговорення. Незалежно від того, чи цікавиться ваша дитина музикою, образотворчим мистецтвом або танцями, аутистична арт-терапія - це чудовий спосіб самовираження та невербальної комунікації для вашої дитини. Деякі з переваг, які арт-терапія може принести дітям з аутизмом, включають:

- Посилення комунікації через творче самовираження;
- Покращена увага та більш абстрактне мислення;
- Здатність будувати міцніші стосунки, заохочуючи перспективи інших людей у дітей з аутизмом;
- Краща сенсорна інтеграція з одночасним покращенням навичок подолання труднощів;
- Покращення візуальних та просторових навичок;
- Посилення емоційного та сенсорного контролю, що позитивно впливає на поведінку.[3]

Мистецтво суб'єктивне і тому дуже корисне.

Важливо пам'ятати, що кожна дитина з аутизмом - це особистість з унікальними здібностями, сильними сторонами та потребами.

Арт-терапія може створити для дітей з аутизмом шлях до вираження своїх почуттів і переживань у світі. Вони можуть творчо підходити до вибору кольорів і використовувати різноманітні матеріали для створення власних унікальних візуальних образів.

Однією з характеристик аутистичного спектру є труднощі з вербальною та соціальною комунікацією. Люди з аутизмом не розмовляють буквально, а в деяких випадках повністю не здатні спілкуватися за допомогою мови. В інших випадках люди з аутизмом мають труднощі з обробкою мовних звуків і перетворенням їх у плавні, прості розмови. Люди з аутизмом також можуть мати труднощі з читанням міміки та жестів. Як наслідок, буває важко відрізнити жарти від тверджень, сарказм від щирості.

З іншого боку, багато людей з аутизмом мають видатну здатність

мислити візуально, за допомогою "картинок". Багато людей можуть використовувати цю здатність для обробки спогадів і запису зображень та візуальної інформації.

Наступні стратегії можуть допомогти розпочати їхній творчий шлях.

Малювання кубиками льоду - багато дітей починають використовувати фарбу через мистецтво малювання пальцями, що може бути незручним досвідом для багатьох дітей з аутизмом. З цієї причини багато арт-терапевтів рекомендують такі предмети, як пензлі з довгим ворсом, які дозволяють дітям самовиражатися без прямого контакту з фарбою. Розпис льоду передбачає змішування нетоксичної акрилової фарби з невеликою кількістю води. Змішати в невеликій чашці та вилити у форму для льоду. Покладіть паличку ескімо в кожную секцію, накрийте фольгою і залиште стояти. Перед тим, як дозволити дитині намалювати свій шедевр, поставте лоток у морозильну камеру.

Малювання піском - малювання піском може бути дуже терапевтичним, особливо для дітей з обмежувальною та повторюваною поведінкою. Діти можуть створювати свої шедеври у власному темпі, прибираючи секції та додаючи свої улюблені кольори. Це також може бути чудовою спільною діяльністю, яка заохочує соціальну взаємодію. Наприклад, ви можете взяти на себе роль відшаровування шматочків, поки ваша дитина обирає колір перед шліфуванням, і миттєво винагородити її за старанність.

Ліплення із тіста - це сенсорно стимулюючий матеріал, що робить його ідеальним для структурованих, сенсорних ігор. Ось кілька простих рецептів, які ви можете приготувати вдома. Спробуйте використати такі інгредієнти, як лимонний сік або кориця, щоб зробити пластилін з легко впізнаваним запахом.[2]

Висновки. Отже, проаналізувавши різну літературу стосовно розвитку дітей-аутистів та значення арт-терапії загалом, можна зробити висновок, що арт-терапія повинна бути не на останньому місці у розвитку дитини з цим синдромом. Ми вважаємо що завдяки арт-терапії дитина з аутизмом зможе обрати напрям який їй більш подобається, вона навчиться розпізнавати свої

емоції, розуміти та проживати їх не наносячи шкоди собі чи комусь іншому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міністерство охорони здоров'я України наказ 15.06.2015 № 341
2. Лесковець Ю. Г. Розвиток творчих здібностей у дітей шкільного віку з ООП [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/rozvitok-tvorchih-zdibnosteyu-ditey-shkilnogo-viku-z-ooop-222742.html>.
3. Карсканова С. В. Психологічний супровід виховання творчих якостей молодших школярів у навчально-виховному процесі / Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Кіровоград, 2013. С. 141–144.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Кочубей Алла Володимирівна

к.пед.н., доцент

Рабович Ірина Василівна

магістрантка

Національний університет

водного господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

Вступ. Одним із ефективних засобів сприйняття дійсності вважаємо модель як цілісне інтегроване відображення об'єкта в досконалій формі.

Науковий метод абстрагування та спрощення, що активно використовують у моделюванні, сприяє тому, що надскладні об'єкти гуманітарної сфери стають центром пізнання та спрямованого розвитку. Тому кожен педагог повинен оволодіти основами педагогічного моделювання, додати це вміння до переліку власної компетентності.

Мета роботи – виокремити основні положення, згідно з якими надважливим для фахівця є вміння систематизувати знання за допомогою методу моделювання та використання його на практиці.

Матеріали та методи. За дослідженнями вчених, наука є однією з форм суспільної свідомості, що надає об'єктивне відображення світу, а її призначенням є отримання істинного знання. Крім цього, наука описує, пояснює, передбачає процеси та явища, використовуючи закони. Велике значення набувають також науковий результат, тобто нове знання, що зафіксоване в засобах наукової інформації; наукове знання, тобто теорії, концепції, які перевіряють на практиці.

Встановлено, що об'єктом наукового дослідження є частина дійсності, а предметом – його якості та властивості, відповідно до цього наука має ряд особливостей, які стають вирішальним фактором інтенсифікації сучасного соціального виробництва, продуктивною силою [1, с. 168; 5, с. 877; 8, с. 19].

Щодо педагогіки, то значна кількість науковців визначають її як науку про освіту, науку про єдність навчання, виховання та розвитку, крім цього це ціла система, яка включає у себе освітні установи, освітні стандарти [3, с. 68-73].

Варто відзначити, що в науці важливого значення надають методу моделювання і тому його широко використовують в дослідженні систем різної природи, але особливого значення воно набуває в педагогіці, в рамках методології системного підходу.

Процес створення моделей визначається як моделювання, у побудові яких використовують конструкти – уявлення, та концепти – загальні положення. Проте існує вимога до моделі, очевидно, що це відповідність реальній дійсності. Крім цього, моделювання застосовується в дослідженні та перетворенні у будь-якій діяльності [7, с. 338-339; 2, с. 516; 6, с. 434].

Системність вважають науковою основною властивістю моделей. Найчастіше система характеризується елементним складом; структурою як формою зв'язку елементів; функціями елементів і цілого; єдністю внутрішнього і зовнішнього середовища системи; законами розвитку (функціонування) системи і її складових [9, с. 475-476; 8 с. 143].

Якщо говорити про принципи наукового пізнання, то варто згадати про індетермінізм – принцип, який відкидає загальний характер універсального взаємозв'язку явищ і залишає лише окремий принцип додатковості – пізнання, відповідно до якого надскладні об'єкти не можна зрозуміти і пояснити мовою якої-небудь однієї теорії, допускаються альтернативні підходи. [8, с. 32-33].

Існують різні типи логічних форм: до яких належать поняття, категорії, судження й умовиводи. Якщо заглибитися, то поняття – це процес узагальнення істотних ознак мислення. Поняття використовують як елементи формалізованої мови тієї чи іншої науки. У свою чергу категоріями називають загальні поняття, їх неможливо підвести під інше, ще більш широке за об'ємом поняття. Наприклад, сюди можна віднести такі поняття, як «соціалізація», «розвиток», «формування людини». Стосовно суджень, то їх визначають як думку, яка

містить у собі наявність чи відсутність певних ознак предмета, в той час коли умовивід формується з низки думок, які сприяють утворенню нового знання [9, с. 394; 5 с. 564].

Науковці важливого значення надають законам логічного мислення, серед яких є: закон тотожності – де кожна думка тотожна сама собі; закон несуперечності – де стверджувати та заперечувати одночасно неможливо; закон виключеного третього – із двох суджень, що суперечать одне одному, одне істинне, друге хибне, а третього не існує; закон достатньої підстави – будь-яка істинна думка має достатні підстави [8, с. 131-132].

І.Осадчий, аналізуючи теорію як найвищий рівень наукового моделювання, називає її абстрактною системою достовірного знання, яка описує та пояснює певну сукупність об'єктів. В її структуру входять аксіоми, теореми та висновки. Алгоритм педагогічного моделювання містить одинадцять пунктів, починаючи постановкою мети моделювання й закінчуючи остаточним конструюванням моделі.

Взявши за основу основні визначення освіти і педагогіки, І. Осадчий виділяє такі класи педагогічних моделей освіти, як цінності, системи, процеси та результати, власне для педагога найбільш цікавими є два останніх. Для наочності даних вчений демонструє як приклад педагогічну модель освіти як єдність процесу та результату, модель складного об'єкта, класичну модель діяльності.

Результати та обговорення. На кафедрі суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування (НУВГП) для професійної підготовки майбутніх фахівців у межах роботи навчальної лабораторії гуманітарної освіти аспіранти, магістри, студенти активно досліджують можливості застосування методу моделювання, адже це метод як пізнання, так і навчання, він виступає в якості елемента процесу навчання поряд із такими методами, як аналіз, синтез, систематизація, узагальнення та ін.

На заняттях наголошуємо, що педагогічні моделі є науковим уявленням у

сфері освіти і що об'єкт може мати кілька науково обґрунтованих моделей, які відрізняються між собою. Найпоширенішими педагогічними моделями у сфері освіти є моделі об'єктів і процесів педагогічної діяльності, тому здобувачі освіти виконують завдання-проекти і створюють власні навчальні та науково дослідницькі моделі (дослідні, констатуючі, імітаційні).

Студентам-історикам на занятті з дисципліни «Основи наукових досліджень» пропонуємо створити історичну актуальну модель, де відображають і порівнюють стан системи в минулому та сучасності. Перспективні моделі вони створюють для відображення стану системи через певний час з урахуванням подій і процесів, які відбуваються тепер і ймовірно матимуть вплив на систему в майбутньому.

- специфіка лабораторно-практичних занять з методики навчання
- української мови в реалізації методики формування професійної компетентності
- майбутніх учителів початкової школи полягала в тому, щоб озброїти студентів
- уміннями застосовувати на практиці теоретичні знання, навчити переймати
- досвід учителів ЗОШ, самостійно планувати навчальний матеріал, моделювати
- уроки різних типів.
- специфіка лабораторно-практичних занять з методики навчання
- української мови в реалізації методики формування професійної компетентності
- майбутніх учителів початкової школи полягала в тому, щоб озброїти студентів
- уміннями застосовувати на практиці теоретичні знання, навчити переймати
- досвід учителів ЗОШ, самостійно планувати навчальний матеріал, моделювати

- уроки різних типів.
 - специфіка лабораторно-практичних занять з методики навчання
 - української мови в реалізації методики формування професійної компетентності
- майбутніх учителів початкової школи полягала в тому, щоб озброїти студентів
 - уміннями застосовувати на практиці теоретичні знання, навчити переймати
 - досвід учителів ЗОШ, самостійно планувати навчальний матеріал, моделювати
- уроки різних типів.
 - специфіка лабораторно-практичних занять з методики навчання
 - української мови в реалізації методики формування професійної компетентності
- майбутніх учителів початкової школи полягала в тому, щоб озброїти студентів
 - уміннями застосовувати на практиці теоретичні знання, навчити переймати
 - досвід учителів ЗОШ, самостійно планувати навчальний матеріал, моделювати
- уроки різних типів.
 - специфіка лабораторно-практичних занять з методики навчання
 - української мови в реалізації методики формування професійної компетентності
- майбутніх учителів початкової школи полягала в тому, щоб озброїти студентів
 - уміннями застосовувати на практиці теоретичні знання, навчити переймати
 - досвід учителів ЗОШ, самостійно планувати навчальний матеріал, моделювати

- уроки різних типів.
- специфіка лабораторно-практичних занять з методики навчання
- української мови в реалізації методики формування професійної компетентності
- майбутніх учителів початкової школи полягала в тому, щоб озброїти студентів
- уміннями застосовувати на практиці теоретичні знання, навчити переймати
- досвід учителів ЗОШ, самостійно планувати навчальний матеріал, моделювати
- уроки різних типів.
- студентам було запропоновано побудувати моделі
- аспектих уроків української мови під час вивчення теми «Особливості
- структури уроку мови
- студентам було запропоновано побудувати моделі
- аспектих уроків української мови під час вивчення теми «Особливості
- структури уроку Під час вивчення дисципліни «Методика викладання у вищій школі» студентам спеціальності «Педагогіка вищої школи», які в майбутньому можуть викладати у закладах вищої освіти, пропонуємо будувати моделі практичних (з використанням евристичної бесіди; інтегровані заняття; у формі дискусії. Конференції та ін.) або лекційних занять (бінарна лекція, полілекція, лекція із заздалегідь запланованими помилками і ін.) із застосуванням інноваційних технологій навчання (ігрові, інтерактивні, мережеві та ін.). Така робота сприяє підвищенню якості освіти, готує молодь до практичної професійної діяльності в сучасних умовах.

Магістри усіх спеціальностей на заняттях із дисципліни «Психолого педагогічні основи професійної діяльності», щоб навчатися оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі створюють моделі про «Шляхи

покращення соціально-психологічного клімату колективу в період воєнного стану», «Модель дієвої безконфліктної комунікації в колективі» і ін.

Зі студентами, які проводять бакалаврські та магістерські дослідження активно застосовуємо педагогічну модель наукового відкриття (евристичну). Евристичні методи та моделі зазвичай протиставляють формальним методам вирішення проблем.

Для забезпечення формування професійної культури майбутнього психолога під час занять використовуємо метод моделювання як основний засіб отримання повної інформації про професійні знання та культуру майбутнього фахівця. Цілком погоджуємося з думками Ю. Бабанського, який переконаний, що моделювання допомагає систематизувати знання про явище або процес, який вивчається, підказує шляхи їх більш цілісного опису, дозволяє більш повно встановити зв'язки між компонентами, відкриває можливості для створення цілісної класифікації. Студентам пропонуємо застосовувати програмні моделі (алгоритмічні, евристичні і блок-схемні моделі).

Висновки. Безперечно, кожен педагог повинен ефективно діяти у сфері освіти, використовуючи та створюючи наукові моделі. Для цього професіоналу слід володіти сучасною інформацією щодо алгоритму моделювання, теорії моделювання та застосовувати ці знання на практиці.

Якщо уніфікувати думки майбутніх фахівців різних спеціальностей НУВГП, то вони констатують, що «якщо моделювання порівнювати з іншими методами пізнання, то шляхом моделювання можна одразу охопити навчально науковий матеріал ширше; також картинки, зображення, діаграми, гістограми тощо на довше залишаються в пам'яті; і навіть для наочності під час захисту наукових робіт моделювання (графіки з діагностики) також застосовують завжди».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ ; Перун, 2001. 1440 с.

2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Тверезовська Н. Методологія педагогічного дослідження [текст]: навч. посіб / Н. Тверезовська. В. Сидоренко. К.: «Центр учб. літератури». 2013. 440 с
4. Осадчий І. Г. Спрямований розвиток освітніх систем: теорія, технологія, практика : монографія / І. Г. Осадчий. К.: Інформавтодор, 2013, 436 с.
5. Соціальна педагогіка: Мала енциклопедія / За ред. Д.І. Зверєвої. К.: Центр учбової літератури, 2008. 335 с.
6. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 223с.
7. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / уклад.: В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін.; під заг. ред. В. І. Воловича. К.: Укр. центр духовної культури, 1998. 36 с.
8. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковців / Ю. П. Сурмін. К.: Навчально-методичний центр; Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні; 2006. 302 с.
9. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

**ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВЗАЄМОСТОСУНКИ У СІМ'ЯХ ІЗ
ГІПЕРАКТИВНИМИ ДІТЬМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Недо Ольга Олександрівна
здобувачка другого (магістерського) рівня
спеціальність 053 «Психологія»
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Анотація: У зв'язку з воєнними подіями великого значення набуває проблема підтримки гармонійних дитячо-батьківських відносин. Надана інформація ставить за мету розкрити проблеми впливу війни на дітей з неврологічними і психофізіологічними особливостями, особливо з дефіцитом уваги та гіперактивності (СДУГ) в анамнезі. Авторка досліджує особливості дитячо-батьківських відносин у сім'ї гіперактивної дитини під час воєнних подій та пропонує рекомендації для поліпшення дитячо-батьківських взаємовідносин для успішної корекції СДУГ у воєнних умовах.

Ключові слова: дитячо-батьківські взаємовідносини, дефіцит уваги та гіперактивності, синдром дефіциту уваги та гіперактивності, СДУГ, гіперактивна дитина.

Мета роботи: дослідити та проаналізувати особливості дитячо-батьківських відносин у сім'ї дитини із СДУГ під впливом воєнних подій; надати рекомендації батькам щодо корекції гіперактивності у воєнних умовах.

Мета роботи Дослідити та проаналізувати особливості дитячо-батьківських відносин у сім'ї дитини із СДУГ під впливом воєнних подій та надати рекомендації батькам щодо корекції гіперактивності у воєнних умовах.

Вступ Війна – це страшна турбулентність і невизначеність. Це порушення

звичних життєвих ритмів, планів, вихід за рамки стабільності і передбачуваності. Війна призводить до значних людських та матеріальних втрат, розлуки з рідними, необхідності залишити своє житло, зміни звичного оточення і режиму, спостереження за стражданнями. Воєнні події безумовно мають значний вплив на стан і розвиток дітей із різними вадами психичного здоров'я, такими як ММД та синдром гіперактивності. Наразі актуальним стає питання, як подбати про ментальне здоров'я та благополуччя дітей зі СДУГ і покращити дитячо-батьківські стосунки у таких сім'ях.

Основна частина Сьогодні батьки в Україні опинились у надзвичайно складній ситуації, обумовленій війною. Їм необхідно дбати про порятунок, про базові потреби та власне здоров'я, а також про ментальне здоров'я та благополуччя своїх дітей.

Через воєнні події українці систематично переживають стрес, внаслідок чого відбуваються величезні сплески кортизолу й адреналіну, впоратися з якими досить складно не тільки дітям, а й дорослим, особливо в ситуації, коли донька чи син із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності.

Синдром дефіциту уваги та гіперактивності у дітей (далі – СДУГ) – одна з найпоширеніших форм порушення поведінки в дитячому віці, з якою звертаються батьки та вчителі до психолога чи терапевта. СДУГ проявляється у розладі уваги, рухової розгальмованості (гіперактивності) та імпульсивності поведінки.

На думку більшості дослідників, етіологія СДУГ є поєднанням генетичних, нейрофізіологічних і психосоціальних факторів. Клінічні прояви СДУГ можна поділити на три групи: ознаки неуважності, імпульсивності та гіперактивності. Окремо ознаки СДУГ ми не розглядаємо як патологію, але якщо вони спостерігаються в комплексі, в яскраво вираженій формі, протягом тривалого часу та в різних сферах життя, передбачається, що у дитини СДУГ.

Як і для всіх дітей з особливими потребами, для дітей із діагнозом СДУГ воєнні події та їхні наслідки є додатковим фактором ризику розвитку ускладнень, таких як загострення симптомів, опозиційний розлад і психопатія.

За даними досліджень останніх років, поширеність СДУГ у дітей коливається від 5% до 20%. Таким чином, є всі підстави вважати, що під впливом війни цей відсоток вже зростає і зростатиме протягом як мінімум двох наступних поколінь. Протягом останніх місяців через воєнні події спостерігається різке зростання симптомів гіперактивності, імпульсивності, навіть у тих дітей, які були вивезені або знаходилися далеко від епіцентру воєнних дій.

Прояви СДУГ. Такі діти вкрай неслухняні та надмірно рухливі, їхня поведінка ледве контролюється батьками. Вони не можуть витримувати тривале очікування, не люблять завдань, що вимагають концентрації та надмірних зусиль, не вміють планувати і приймати рішення, легко збуджуються, важко заспокоюються, схильні до зайвого ризику. Саме тому гіперактивні діти завдають масу клопоту батькам, вчителям і вихователям.

Потрібно враховувати, що дитині зі СДУГ через порушення поведінки не вдається досягти результатів, які відповідають її здібностям. При цьому більшість дітей зі СДУГ мають високий інтелект, проте їм складно впоратись із завданням через неуважність, відволікання, невиконання вказівок. Діти страждають від постійних зауважень, критики та заниженої самооцінки.

Фахова допомога при СДУГ у дітей має бути якомога більш ранньою і комплексною, що включає психотерапію, медикаментозну терапію, різні методи педагогічної та нейропсихологічної корекції. Корекція синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю у дітей потребує підвищеної пильності з боку як батьків, так і педагогів, психологів, лікарів. Серед основних методів немедикаментозної корекції проявів СДУГ у дітей та підлітків: КПТ для корекції поведінки; психолого-педагогічна корекція, що дозволяє грамотно організувати навчання дитини; біологічний зворотний зв'язок, заснований на використанні можливостей мозку самої дитини.

Рекомендації батькам щодо корекції СДУГ у воєнних умовах:

- перше і найважливіше правило: забезпечити дитині режим сну та харчування. Навіть у нових умовах і оточенні треба намагатися дотримуватися стабільного режиму;

- розписати розклад дня: гігієну, фізичні та навчальні заняття, розваги. Нагадувати дитині про порядок дій, які треба зробити в певний проміжок часу. Проговорювати порядок дій заздалегідь. Давати чіткі, послідовні інструкції;
- у дитини з діагнозом СДУГ має бути можливість грати, простір для руху та улюблених ігор, можливість займатися творчістю та звичними домашніми справами. В умовах воєнного часу це ускладнюється, тому простору для діяльності потрібно приділити окрему увагу;
- активно залучати дитину до домашніх обов'язків: застелити ліжко, випрати та висушити речі, сходити до магазину тощо;
- заохочувати дітей до спілкування з рідними та друзями: дзвонити татові, бабусям і дідусям, друзям і знайомим;
- обговорювати плани та мрії. Наприклад, мріяти разом про те, чим будете займатися з дитиною влітку, куди поїдете, коли повернетесь до України. Обговорюйте, як саме ви будете планувати втілення мрії;
- вислуховувати уважно думки дитини про війну, давати пояснення, відповідно до віку, без зайвих деталей. Чесно розповідати про свої емоції. Намагатися завжди вислухати;
- знаходити ресурси на себе і намагатися заспокоюватися, щоб транслювати дитині спокійний і врівноважений стан. Демонструвати надійність і спокій;
- при порушеннях пам'яті вчити дитину образно уявляти те, що потрібно запам'ятати, залучати різноманітні асоціації. Можна використовувати методика «пиктограма»;
- при корекції порушень уваги та самоконтролю можна використовувати прийом складання невеликих текстів із великою кількістю помилок. Дитина виконує роль учителя і червоним олівцем виправляє помилки;
- для коригування порушень планування та організації діяльності дитини її вчать планувати свої дії. Наприклад, необхідно поставити дитині запитання: які етапи потрібно пройти, щоб вирішити задачу;

- слід оберегати дитину від втоми, оскільки вона призводить до зниження самоконтролю та посилення гіперактивності. Позитивні враження, екскурсії і святкування теж призводять до перевтоми;
- варто прищеплювати дитині соціально заохочувані норми поведінки, відповідні до місця проживання;
- обмежувати участь дитини у масових заходах, обирати спокійних та врівноважених партнерів для ігор, причому достатньо одного партнера;
- давати можливість вирішувати завдання в тиші (наприклад, писати завдання в коридорі або окремій кімнаті);
- при зміні місця перебування дізнатися про гуртки та секції поруч, де дитина зможе спілкуватись і розвиватися. Пам'ятати, що у групі не повинно бути більше 10–12 дітей;
- підтримувати спілкування дитини з друзями, з якими вимушено розлучила війна (месенджери, аудіоповідомлення, відеозв'язок);
- намагатися уникати відвідування багатолюдних і гучних культурних та розважальних подій з дитиною;
- дотримуватися усталених сімейних традицій та ритуалів – це дає гарну опору для дитини. Це може бути читання перед сном, запалювання свічок і молитва, сніданок на свіжому повітрі, пісні та певні ігри перед сном тощо;
- спілкуватися з дитиною перед сном про події та відчуття, про мрії та побажання. Проговорювати радісні та приємні моменти, які сталися протягом дня;
- жартувати та сміятися, допомагати перетворювати страшні речі в уяві дитини на смішні. Можна використовувати методи арт-терапії;
- переключити увагу дитини на щось важливе тут і зараз: попросіть допомогти у звичайних рутинних справах;
- знаходити час та сили на ігри з дитиною, аби допомогти їй проживати емоції.

Висновки Отже, ознаки СДУГ викликають значний психологічний дискомфорт, який посилюється під час війни. Протягом останніх місяців через

воєнні події спостерігається різке зростання симптомів гіперактивності, імпульсивності та неухважності. Гіперактивним дітям потрібна особлива увага, підтримка та реабілітація після зіткнення з наслідками війни. Нині дедалі активніша роль відводиться особливій формі підтримки та допомоги дитині та її сім'ї – психолого-педагогічному супроводу. Для корекції СДУГ застосовуються також методи, створені задля зменшення психологічної напруги у сім'ї та школі, створення сприятливої для дитини атмосфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дробинская А. О. Синдром гиперактивности с дефицитом внимания. Дефектология. №1. 1999. С. 86.
2. Заваденко Н. Н. Гиперактивность и дефицит внимания в детском возрасте : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 256 с.
3. Халецкая О. В. Минимальная дисфункция мозга в детском возрасте / О. В. Халецкая, В. Д. Трошин. Нижний Новгород, 1995. 129 с. 52
4. Ясюкова Л. А. Оптимизация обучения и развития детей с минимальными мозговыми дисфункциями. СПб., 1997. 78 с.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Овдієнко Олександра Ігорівна
студентка заочної форми навчання
Навчально-науковий інститут
менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
м. Київ, Україна

Вступ. Пенсійна система України – це певна сукупність створених в нашій країні правових, економічних і організаційних інститутів та норм, які мають на меті надання безпосередньо громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсійних виплат. На сьогоднішній день, важливим є питання удосконалення пенсійної системи для її ефективного функціонування.

Мета роботи. Проаналізувати проблеми функціонування та визначити перспективи подальшого розвитку пенсійної системи України.

Матеріали та методи. Матеріали дослідження були нормативно-правові документи, офіційні статистичні дані України, наукові статті, праці, вітчизняних та іноземних учених. У процесі дослідження даної теми використовувались метод аналізу, статистичні дані, порівняльний аналіз, абстрактно-логічний, метод спостереження та узагальнення.

Результати та обговорення. Пенсійна система в Україні, в тому вигляді яка вона існує в сьогоденні була започаткована у січні 2004 року. Вона має в собі так звану трирівневу систему з формування, призначення та відповідно забезпечення виплат. Починаючи з 2004 року, завдяки прийнятим законам України, таким як: Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»

почалось поступове впровадження пенсійної реформи, яка формує пенсійну систему у вигляді трирівневої системи. Така модель пенсійної системи відповідає міжнародним стандартам та показує свою ефективність в багатьох розвинених країнах світу. Перший рівень (I) – це солідарна система загальнообов'язкового пенсійного страхування - усі кошти, які надходять від підприємств або застрахованих осіб, як внесок до Пенсійного фонду України (єдиний соціальний внесок), виплачуються нинішньому поколінню пенсіонерів.

В ідеальному випадку, при наявності достатньої кількості внесків, держава мала б змогу інвестувати кошти у прибуткові фінансові інструменти, які дали б змогу краще розвиватись як пенсійній системі так і країні загалом. Наразі коштів, які надходять до Державного Пенсійного фонду, вистачає лише на поточні виплати пенсіонерам. Так, станом на жовтень 2022 р. в Україні налічувалося з 10,7 млн пенсіонерів з яких близько 74% отримують пенсію за віком, натомість працюючого населення у Україні станом на кінець 2021 року становила близько 16 млн, але 2022 році, у зв'язку з повномасштабним вторгненням, показник працюючих за даними Державної служби статистики України зменшився приблизно на 30%.

Серед недоліків солідарної системи, у порівнянні з II та III рівнем, є відсутність індивідуальних пенсійних рахунків, що у майбутньому спричиняє проблему непропорційності тих сум, які відраховувались із заробітної плати та сум отриманих як пенсійні нарахування. Відсутність можливості успадкування пенсійних накопичень - при настанні смерті платника податків, внески які були перераховані до Пенсійного фонду не мають можливості бути переданими родичам; натомість всі ці внески розподіляться на виплати теперішнім пенсіонерам. Ще однією проблемою є не захищеність пенсійних виплат від інфляції та девальвації української гривні у відношенні до основних світових валют.

Другий рівень (II) – накопичувальна система – суть самої системи такого виду полягає у тому, що частину внесків до Пенсійного фонду (а саме до 7% заробітної плати працівника) буде скеровуватись до так званого

Накопичувального пенсійного фонду України. Відмінність від солідарної системи у тому, що по факту усі передані кошти конкретною особою будуть вноситись на персональний облік цієї ж особи (індивідуальний рахунок). Перевагою II рівня пенсійної системи є те що внесені на індивідуальний пенсійний рахунок кошти будуть отримані особою як пенсійні виплати у пенсійному віці. Було зроблено кілька спроб запровадити цю систему - в 2012 році, і в 2019 році, і крайній раз про неї згадувалось у січні 2022 році. Проте, й на сьогодні ця система в Україні не діє, що є вкрай негативним.

Третій рівень (III) – система недержавного пенсійного забезпечення сутність такої системи полягає у можливості накопичувати або формувати додаткові внески за рахунок добровільних внесків як фізичних осіб так і роботодавців. Основу такого недержавного пенсійного забезпечення становлять Недержавні пенсійні фонди. Недержавними пенсійними фондами є юридичні особи, які створені відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», вони мають статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонують та провадять діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду. Учасники такого фонду є фізичними особами, на користь яких сплачуються пенсійні внески, а вкладниками в цей фонд є безпосередньо особи, які здійснюють такі внески (це можуть бути самі учасники, їх роботодавці, члени сім'ї або професійні об'єднання). Усі кошти які будуть знаходитись на цьому рахунку може використовувати лише безпосередньо учасник цього фонду, незалежно від того хто інвестував кошти на такий рахунок. Відповідно така система побудована на геть інших принципах, що відповідно має багато своїх переваг: участь у системі на добровільних засадах; такий вид не позбавить вас права на пенсійні виплати, не залежить від стажу та розміру заробітної плати; всі вкладені гроші обліковуються виключно на персональному рахунку громадянина відповідно, це дає право на отримання цих коштів та їх інвестиційного прибутку як самому власнику так і в окремих випадках – спадкоємцям, в повному обсязі коштів; всі кошти успадковуються

особою яка є спадкоємцем на протязі п'яти робочих днів після відповідної заяви та поданих необхідних документів; є можливість самостійно обирати періодичність та розмір пенсійних внесків і виплат – це не обмежено законодавством; є можливість самостійно встановити свій пенсійний вік та зменшити його до 10 років (не менше 50 років для жінок та чоловіків); кошти не просто зберігаються на індивідуальному рахунку, а «приймають участь» в інвестуванні у прибуткові фінансові інструменти; дані пенсійні внески не обкладаються податком; в будь-який момент є можливість переглянути стан свого пенсійного рахунку; учасник Недержавного Пенсійного фонду має право на переказ свої накопичень в будь-які інші організації, чи банківські пенсійні депозити; також є можливість у будь-який момент розірвати/призупинити внесення пенсійних внесків, але при цьому всі вже накопичені внески раніше будуть залишатись власністю і в будь-якому випадку будуть виплачені у разі досягнення пенсійного віку; залишається і право на одержання одноразової допомоги у разі критичного стану здоров'я чи інвалідності, а також у випадку виїзду за кордон на постійне місце проживання; чинним законодавством України встановлено систему жорсткого багатоступеневого перехресного контролю діяльності Недержавних пенсійних фондів.

Розглянувши таку схему бачимо, що на даний момент Україна знаходиться на Першому рівні цієї системи. Так як наша країна є молодою, для нас важливо розуміти та розглядати зарубіжний досвід, тож маємо деякі порівняння з іншими країнами. Наприклад Німеччина: має першу повноцінну систему пенсійного забезпечення, засновану на моделі Бісмарка ще з 1883 року. Німецька пенсійна система складається з трьох рівнів:

- Державне обов'язкове пенсійне страхування, з окремим поділом умов пенсійного страхування для цивільних, офіцерів, державних службовців, лікарів, юристів, архітекторів тощо;
- Добровільне корпоративне страхування, яке здійснюється шляхом створення на рівні підприємств різних самоврядних структурних підрозділів, які займаються особистими та корпоративними програмами;

- Приватне страхування, яке включає в собі поліси страхових компаній та банківські продукти.

З цих трьох рівнів, лише перша є обов'язкова для працівників та передбачає внески для працівника та роботодавця у однакових розмірах – 9,3% від заробітної плати до Фонду, а право на отримання пенсії особи досягають у віці 65 років.

Також не менш цікава є модель Пенсійної системи Великої Британії. Основою їх пенсійних виплат є базова державна пенсія, яка доповнюється пенсією з державної пенсійної програми і залежить від заробітку працівника. Також існують професійні пенсійні схеми, індивідуальні пенсійні рахунки та програми страхових компаній на добровільній основі.

Висновки. Отже, як результат дослідження Пенсійної системи України можна зробити висновки, що у нас є не досить досконала система яка лише почала формуватись і має свій довгий шлях попереду. А враховуючи те, що Україна має певні зобов'язання підтримувати міжнародно прийняті мінімальні стандарти, що дає нам поштовх рухатись у напрямку покращення нашої Пенсійної системи. І в цьому нам допомагають як встановлення правил, які ми маємо виконувати так і успішний зарубіжний досвід, зокрема й приклад пенсійної системи Німеччини та Великої Британії.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ

Розум Ігор Олександрович

доцент кафедри

кандидат юридичних наук

Навчально-науковий інститут менеджменту і психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Первозванська Тетяна Рубенівна

студентка заочної форми навчання

Навчально-науковий інститут менеджменту і психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Вступ. Одним з найбільш значущих показників стану економіки будь-якої держави, індикатором рівня та якості життя населення, є зайнятість населення, розвиток якого визначається ефективністю публічної політики, що забезпечує якість трудового потенціалу, зміст економічних відносин, необхідні зрушення в сфері освіти тощо. Багатоаспектність і складність поставлених питань потребують розробки комплексного підходу до їх вирішення. Відтак, забезпечення ефективного функціонування ринку праці в Україні вимагає, насамперед, ґрунтовного дослідження організаційних аспектів забезпечення зайнятості, а потім на цій основі – розробки і впровадження ефективних механізмів його регулювання.

Ціль роботи. Метою роботи являється дослідження організаційних аспектів забезпечення зайнятості.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження були наукові праці іноземних і вітчизняних учених, нормативно-правові документи, а також статистичні дані та інформація органів публічної влади. У процесі дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи, основними з яких є: абстрактно-логічний, дедуктивний, індуктивний, системно-структурний та структурно-функціональний аналіз, монографічний, порівняльний аналіз, економіко-статистичні методи, узагальнення.

Результати та обговорення. Проблема безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, і, не вирішивши його неможливо налагодити ефективну діяльність економіки. Особливо гостро проблема безробіття стоїть зараз перед Україною. Величезний економічний спад внаслідок війни не міг не вплинути на ринок праці. Для забезпечення зайнятості населення та регулювання розширеного відтворення робочих місць необхідні сучасні методологічні підходи й методи обліку робочих місць. Насамперед потрібно налагодити взаємоузгоджену співпрацю між роботодавцями, місцевими органами влади та зайнятості населення і профспілками. Якісне інформаційне забезпечення і науково обґрунтований статистичний аналіз процесів ринку праці виступають важливою умовою забезпечення ефективності управління макроекономічними явищами і процесами. Це зумовлене тим, що зміни, які відбуваються на ринку праці, є визначальним індикатором соціально-економічного розвитку окремого регіону та держави в цілому. Джерела інформації про стан ринку праці та безробіття включають перепис населення, вибіркові обстеження населення з питань економічної активності, що проводяться органами державної статистики, державні статистичні спостереження підприємств, установ та організацій, а також адміністративні дані, які включають звітність підприємств і звітність Державної служби зайнятості, соціологічні дослідження зайнятості, що враховує місцеві умови

Міське співтовариство може в значній мірі полегшити функціонування ринку праці, надаючи допомогу в підборі працівників на робочі місця, розробляючи політику, спрямовану на зниження безробіття, інформаційно відстежуючи зміни зайнятості тощо.

Одним із завдань, що вирішуються тільки на рівні місцевої громади, є досягнення відповідності «працівники – робочі місця». Інтерес місцевої громади до свого ринку праці пов'язаний з необхідністю полегшити обмін між тими, хто пропонує робочі місця, і тими, хто пропонує робочу силу. Кожна сторона прагне досягти своєї мети. Люди шукають можливість застосувати свою кваліфікацію та самореалізуватися, фірми шукають працівників, які

відповідають їх вимогам. Проблема встановлення відповідності робочої сили надаються робочих місць - одна з найважливіших для місцевої громади, оскільки створення робочої сили і створення робочих місць – це майже незалежні процеси.

Незалежно від причини тяжкість безробіття лягає на робочих, а саме на певні групи робітників в залежності від їх географічного розташування, віку, статі та професійних умінь.

При вивченні місцевого безробіття важливо, враховувати, що воно відрізняється від національної такими специфічними особливостями:

- сектори економіки в місцевому співтоваристві можуть мати структуру витрат і технології, відмінні від національних середніх;

- завдяки динамічності економіки в місцевих громадах постійно виникають ситуації, коли змінюється попит, а пропозиція намагається під нього підлаштуватися. Витрати на інформацію про попит і уповільнення пересування робочої сили ускладнюють перебудову робочої сили у відповідно до цих змін. Крім того, слід враховувати неоднакову здатність до перебудови ринку праці в різних географічних районах. Ринкові сили не завжди можуть зменшити невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили в певній місцевості навіть протягом тривалого часу через сегментації ринку праці, слабкою мобільності робочої сили щодо можливих варіантів її використання, а також внаслідок дії сил неекономічного характеру, що обумовлюють прихильність людей до тим чи іншим районам. Не можна не враховувати також причини чисто політичного характеру, що змушують людей залишати рідні місця.

Вирішенням питань зайнятості ставить собі за мету Державна служба зайнятості в Україні (ДСЗ), яка формувалася як централізована державна система на правовій основі Закону «Про зайнятість населення». Існують два підходи до визначення пріоритетів діяльності ДСЗ.

Перший підхід вимагає мінімального обсягу коштів на максимальну кількість людей (виплата допомоги по безробіттю), що дає хороші короткострокові результати.

Другий підхід вимагає значних вкладень (організація профнавчання, фінансування створення нових робочих місць та ін.), що дає відчутні результати лише в перспективі.

Заходи першої групи носять соціальне забарвлення і не впливають на попит і пропозицію робочої сили на ринку праці, в той час як заходи другої групи націлені на принципові зміни попиту і пропозиції на ринку праці

Виходячи з цього, в основу концепції розвитку ДСЗ може бути покладено досягнення наступних цілей:

1. Загальна мета: сприяння зайнятості громадян.
2. Основні цілі, що визначають ключові сфери діяльності:
 - допомога в працевлаштуванні і соціальна підтримка громадян;
 - співробітництво з роботодавцями;
 - розвиток служби зайнятості.
3. Функціональні цілі, що визначають напрями діяльності.

При цьому функції ДСЗ як органу державного управління встановлюються так, що інститут ДСЗ стає центральною керуючою інстанцією, що діє на ринку праці від імені або за дорученням держави. Принципи функціонування ринку праці і цілі, які ставить держава для вирішення завдань збалансування інтересів різних суб'єктів, – головні джерела, що впливають на структуру інститутів, що діють на даному ринку. Все різноманіття структур можна класифікувати за характером домінуючого управлінського впливу на вертикальні структури, які передбачають суворе підпорядкування нижчестоящих структурних ланок вищим, і горизонтальні структури, основані на конкуренції (або співробітництві) суб'єктів, що діють на одних і тих же сегментах ринку. Як показує шлях розвитку ДСЗ, елементи вертикальної структури є типовими і незмінними (центральный орган, регіональні органи на рівні областей і місцеві виконавчі структури, які безпосередньо проводять заходи на ринку праці).

У моделі управління ДСЗ чітко простежуються такі принципи:

- 1) поділ праці за ознакою спеціалізації: члени організації об'єднуються за

принципом схожості їх обов'язків;

2) ієрархії: рішення і діяльність організовується уздовж ланцюга управління (накази віддаються зверху вниз, від більш складного до простішого, від більш загального до більш приватного; даної ієрархії управління відповідає ієрархія відповідальності та ієрархія окремих осіб);

3) визначення прерогатив і сфер компетенцій: дії окремих осіб і груп визначаються відповідно до постанов і директив, обов'язковими для всіх;

4) принцип індивідуальної поведінки і відносин, що зв'язують працівника і організацію, в основі яких лежить дисципліна і неухильне виконання розробляються адміністративних регламентів. Подібна жорстка структура ДСЗ є основним фактором її успішної діяльності, яка передбачає чіткий розподіл функцій, наявність строго відпрацьованою процедури прийняття рішень, ліній підпорядкування, внутрішніх правил.

Тут присутня явна кореляція і «націленість» на певні особливості українського ринку праці, такі як:

– консерватизм (слабка динаміка змін галузевої структури зайнятості відповідно до запитів ринку праці передбачає необхідність прийняття централізованих рішень щодо професійної переорієнтації “застарілих” професій);

– внутрішня цілісність (ринок праці чуйно реагує на зовнішнє втручання з метою регулювання процесів, що відбуваються, вироблених державними органами, що несуть відповідальність за результати проведених ними заходів, вжиття заходів щодо нейтралізації негативних результатів зручніше зробити за допомогою вертикальної системи управління);

– складний структурний характер (для ринку праці характерна наявність проблем як на макро-, так і на мікрорівні, вирішення виникаючих проблем вимагає узгодженої діяльності різних ланок вертикальної структури управління).

На відміну від західних країн, де система ДСЗ розвивалася одночасно з еволюцією поглядів суспільства на політику зайнятості в цілому, в Україні вона

складалася на тлі відсутності цілісної національної концепції політики зайнятості, що на практиці призвело до поступового зниження пріоритетності проблеми безробіття.

Висновки. Таким чином, політика зайнятості може реалізовуватися за наступними напрямками: тимчасова зайнятість неповнолітніх громадян; організація оплачуваних громадських робіт; підтримка самозайнятості та підприємництва; професійне навчання; тимчасове працевлаштування громадян, які відчувають труднощі в пошуку роботи; тимчасове працевлаштування випускників початкових і середніх спеціальних навчальних закладів віком від 18 до 20 років, які шукають роботу вперше; професійне навчання безробітних громадян; організація профорієнтації; психологічна підтримка; соціальна адаптація безробітних громадян; стажування; сприяння працевлаштування інвалідів. У практиці існує кілька форм сприяння зайнятості населення, які добре зарекомендували себе. Наприклад, ярмарок вакансій, де відвідувачі можуть ознайомитися з банком вакансій, проконсультуватися з питань трудового законодавства та вибрати при необхідності навчальний заклад для професійної перепідготовки. Так, в цілому, процес організації зайнятості населення забезпечується завдяки цілій низці механізмів, які можна класифікувати таким чином: аналітично-прогностичні; матеріально-фінансові; організаційно-координаційні; інформаційно-освітні; моніторингу та оцінювання.

JOURNALISM

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ТА РОСІЙСЬКІ МІФИ ПРО УКРАЇНУ

Ковальчук Поліна Юріївна,
бакалавр кафедри зв'язків
з громадськістю та журналістики,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. Інформаційні війни завжди відігравали важливу роль у геополітичній боротьбі різних країн. Вони мали різну форму, але однакову мету: вплинути на населення держави-супротивника, щоб повернути події на свою користь. У сучасному світі інформаційні війни стали серйозною зброєю, яка бере на себе левову частку конфронтації. Завдяки пропаганді, дезінформації та іншим маніпулятивним засобам у ЗМІ та соцмережах можна досягти неабиякого успіху без застосування реальної зброї. Це доводить і сучасна війна між Україною та Росією.

Українці на власному досвіді впевнились, як російська пропаганда та фейки впливають на хід війни. Ворог використовує різні прийоми для деморалізації народу, вводить в оману українське суспільство, намагається підірвати віру в Збройні Сили України. Помилково вважати, що Росія почала інформаційну війну проти України 2014 чи 2022 року. Століттями Росія намагалася знищити українську національну ідентичність, і її основними технологіями були пропаганда, історична брехня і фейки.

Мета роботи: дослідити вплив головних російських історичних міфів про Україну та їхнє розвінчування в українському ютубі, де історія тісно переплітається з журналістикою та боротьбою з історичними фейками.

Матеріали та методи: за основу дослідження були взяті відеоматеріали з таких ютуб-каналів, як “Історія для дорослих”, “імені Т. Г. Шевченка”, “Історія України і Волині”, “У пошуках істини”, “Kozak.Ua”, “Історія без міфів”, “Історична правда”.

Результати та обговорення. Останні роки кремлівська пропаганда активно поширює імперські тези про те, що Україну заснував Ленін або придумав граф Потоцький, про “єдиний народ”, “Новоросію” та неоціненний вплив російських державних діячів у розбудові українських міст. Псевдоісторичні аргументи, перекручені факти допомагають Путіну пояснювати причини агресії та тероризму щодо українців. Російський режим не визнає державності України, оскільки живе у вигаданій імперською пропагандою історичній реальності. Російська пропаганда активно поширює історичні міфи та фейки в українському інформаційному просторі.

Росія замовчує факти Голодомору, радянського терору та геноциду українців у ХХ столітті точно так само, як сьогодні заперечує масові вбивства у Бучі, Маріуполі, Ізюмі, Херсоні та інших українських містах і селах. Саме на цьому етапі пропаганда стала злочином, за який мають бути покарані не лише російський президент та його найближче оточення, а й пропагандисти і російське суспільство, що сформувало явище, яке називають рашизмом.

На платформі ютубу розгорнулася справжня війна за українську історію, де блогери виступають воїнами інформаційного фронту. Про культурних діячів, яких привласнила північна сусідка, розповідають Олег Криштопа та Степан Процюк на каналі “Історія для дорослих”. Російські історичні фейки на каналі “імені Т. Г. Шевченка” розвіюють брати Капранови. Автори каналу “Історія України і Волині” створили цикл передач, присвячених діяльності російських пропагандистів на історичному фронті. Чимало відеоблогів в українському ютубі присвячено розвінчуванню історичних міфів російської пропаганди.

Центральним міфом російської пропаганди, який виправдовує війну Росії в Україні, є ідея триєдиного російського народу, яку створив українській богослов, письменник, публіцист епохи бароко Феофан Прокопович. Цей міф

допоміг йому зробити кар'єру при дворі Петра I і фактично очолити Російську православну церкву, ставши першим членом синоду РПЦ. Міф Феофана Прокоповича досі залишається основною технологією для утримання України в орбіті Росії. Його повторив у своїй статті «Про історичну єдність росіян та українців» Володимир Путін, опублікувавши на президентському сайті 12 липня 2021 року російською та українською мовами. Про створення цього міфу йдеться у відеоблозі “Міфи про братні народи” Віталія Капранова на каналі імені Т. Г. Шевченка. Автор наводить контраргументи, чому ні єдиного, ні братніх народів насправді не існує, а є багаторічна боротьба Росії за знищення української ідентичності та інтеграції українців до російського імперського проекту. В.Капранов вважає, що відразу після смерті Богдана Хмельницького Росія крок за кроком почала втягувати Гетьманщину в свою імперію. Тому всі подальші зусилля України були спрямовані не на визволення з «братніх обіймів». Велика Північна війна в Україні, ліквідація Запорізької Січі, Кирило Мефодієвське братство, УНР, Голодомор, УПА, дисиденство, розвал СРСР, відродження на його руїнах української держави, анексія Росією Криму та російсько-українська війна на Донбасі, зрештою повномасштабний напад Росії на Україну – все це етапи тривалої боротьби українського народу за право бути творцем власної історії.

Другим великим російським історичним міфом є ідея, що Русь – колыска трьох братніх народів: українців, росіян і білорусів, які були б єдиним народом з єдиною мовою і культурою, якби не навала хана Батия. Апелюючи до спільнослов'янської єдності, росіяни зазіхають на Україну, Білорусь і на весь слов'янський світ. Заперечуючи цей міф, Олександр Алфьоров доводить, що впродовж усієї історії Росія намагалася загарбати слов'янські народи не лише в Східній Європі, а й у Центральній Європі. Це і війна Червоної армії з Польщею, і російський слід у сербській політиці, і втручання росіян у події Празької весни 1968 року, і намагання втрутитись у боротьбу польського народу з комуністичним режимом у 1980-і роки. Кожна російська військова експансія у слов'янські країни завжди пояснювалася міфом про “братні народи”. У фільмі

режисера Філіпа Кауфмана “Нестерпна легкість буття” за мотивами однойменного роману Мілана Кундери представник радянських спецслужб пояснює героїні фільму Терезі, що радянські танки в Празі для того, щоб звільнити чеський народ. Ці самі слова повторює Путін, знищуючи людей і міста в Україні.

Ще один міф, який активно просуває російська пропаганда, стосується мови. Нібито українська мова — діалект російської, тому російська й українська мови дуже схожі. Хоча насправді росіяни майже не розуміють української мови. і переконують, що українська мова нібито сформувалась після монгольської навали від спільної з ними давньоруської мови. Але українські колядки, щедрівки, купальські пісні, створені ще в дохристиянський період, звучать так само, як мова сучасних українців. А отже, і до навали монголів на Київську Русь, і після навали українці як розмовляли, так і розмовляють однією й тією ж українською мовою. А от російська мова утворилася від давньоболгарської, яку в церковних колах називають церковнослов’янською. Цю мову православна церква в Росії довго нав’язувала місцевим угро-фінським народам, які ще в російських селах не позабували свої мови, доки в кінці XVIII-XIX століттях не заговорили російською мовою. Фактично основоположником сучасної російської мови став Олександр Пушкін. Досить розлого про українську мову викладено матеріал на каналі “Щось про історію” у відеоблозі “Українська мова російська мова. Чи так схожі? Розбиваємо міфи? Яка історія мов? Яке наріччя?” У відео розглянуто два абсолютно різні шляхи розвитку української та російської мов, що заперечує маніпулятивні твердження про походження української від російської в якості діалекту.

Основні міфи про подібність та розвиток цих двох мов розвінчує Остап Українець – письменник, перекладач, автор на каналі “Історія без міфів”, відео під назвою “Що ми знаємо про походження української мови? // 10 запитань Остапові Українцю”.

Справжніми опудалами в путінській Росії є міфи про український неонацизм, фашизм, біолабораторії, бойових комарів, радіокерованих гусей та

брудні бомби. Український ютуб містить відео з розвінчуванням сучасних міфів про український неонацизм, вигадану Леніним Україну, бандерівців та малоросів. Маніпулятивність російських фейків пояснює кандидат історичних наук Кирило Галушко у відеоблозі “Розгром псевдоісторичної статті Путіна про українців і росіян // 10 запитань історика” на каналі “Історія без міфів”. Теми про тимчасово окуповані території України російськими військами розкриває Владлен Мараєв на цьому ж каналі у матеріалі “Путінський міф про даровані Крим і Донбас”. Ще кілька відео присвячені темі біолабораторій та неонацизму.

Розвінчування історичних міфів і фейків збирають десятки і сотні тисяч переглядів, позитивних реакцій і коментарів. На жаль, значна частина контенту не знаходить свого глядача. Частина українських громадян все ще споживають російський контент на кшталт відео Дудя і Собчак, що потрапляють у тренди на українському ютубі.

Однією з найбільших історичних крадіжок Росії є намагання привласнити собі історію Київської Русі. Середньовічна Україна мала свою державу з назвою Русь зі столицею у Києві. Саме тому російська пропаганда так вчепилась у неї, називаючи Росію спадкоємицею Русі. В Радянському Союзі профілі Карла Маркса і Фрідріха Енгельса завжди були на плакатах разом із Леніним. Карл Маркс писав, що Росія розвиває свою державну традицію не від Київської Русі, а від Золотої Орди: «Колискою Московії було криваве болото монгольського рабства, а не сувора слава епохи норманів [*тобто Київської Русі*]. А сучасна Росія є нічим іншим, як перевдягнена Московія», — писав у 1857 році Карл Маркс. Та Путін, схоже, не читав ні Маркса, ні інших авторитетних істориків, філософів і публіцистів. Тож російський президент вперто продовжує насаджувати наратив, що Київ — “мать городов руских”. Не дивно, що багато українських ютуберів, які спеціалізуються на історії, розвінчують цей російський історичний міф. Зокрема, історик Олександр Алфьоров у своєму блозі “Київська Русь чи Русь?” показує, як змінювалась назва слов’янської держави у вжитку та що на це впливало. Алфьоров розповідає, як російські історики пояснюють концепцію Росії- правонаступниці Русі, використовуючи

при цьому поцуплену назву держави. Сьогодні ми вживаємо термін “Київська Русь”, щоб протистояти цим наративам, бо держава Русь мала столицю в Києві і після була першою українською державою.

Досліджують тему Русі й інші канали на платформі ютубу. Наприклад, “У пошуках істини” (відеоматеріал “Київська Русь — фундамент історії України”); “TripMustGoOn” (передача “Правдива історія Київської Русі, де росії й близько не було”); канал “Історія без міфів” (випуск “Хто насправді заснував Москву? Міфи історії Середньовічної Русі”, “Русь і Україна на історичних картах. 10 запитань істориків”); імені Т. Г. Шевченка (передача “Хто є спадкоємцем Русі?”, “Як Русь стала Україною”); канал “Kozak.Ua” (випуск “Русь не Росія. Походження назви. Як Московія себе облагороджувала”).

У цих матеріалах автори доводять історичне право України на спадок Русі, відкидаючи загарбницькі закиди росіян. Публіцистична полеміка і гумор допомагають авторам історичних каналів викладати правдиву історію України, вільну від російських пропагандистських міфів і фейків. Джерелами інформації стають архівні матеріали, які журналісти та історики викладають доступною, цікавою мовою. Саме це сприяє розвитку української національної самоідентичності та ефективно протистоїть пропаганді.

Значна увага на історичних майданчиках ютубу приділяється українцям, які були ідеологічними шкідниками, працюючи на зміцнення Російської імперії. Ми вже згадували одного такого шкідника, інтелектуала-колабораціоніста, що заради кар’єри та матеріального благополуччя створив міф про триєдиний російський народ і обґрунтував Петру I право на присвоєння Московією спадщини Київської Русі. Цей помітний діяч доби бароко має бути переосмислений сучасною українською історіографією. Тож не дивно, що його постаті приділена серйозна увага в інформаційному просторі ютубу. Так, на каналі “Історія для дорослих” у блозі “Феофан Прокопович” розповідається про життя та діяльність Феофана Прокоповича, про його внесок у культуру та освіту України і Росії. У відео використовується анімаційні ефекти та ілюстрації, що допомагають зрозуміти суперечливість цього неординарного діяча

XVI-XVII століть.

На каналі “Історична правда” у відеоматеріалі “Феофан Прокопович: релігійний діяч та письменник” розглядається роль Феофана Прокоповича в релігійному житті України та Росії, аналізується його літературна спадщина і внесок у культуру.

На каналі імені Т. Г. Шевченка у блозі “Хто й нащо вигадав Російську імперію? І до чого тут українці?” Віталій Капранов розповідає, як українець Феофан Прокопович нашкодив своїй Батьківщині, прислужуючись Московії.

У цих відеоблогах автори розкривають особистість Феофана Прокоповича та його вплив на створення Російської імперії, пояснюючи, як українець допоміг ворогам вкрасти українську історію.

Висновки. Історичний контент українського ютубу є важливою технологією збереження історичної пам’яті, формування громадської свідомості та національної ідентичності. Такі відеоблоги сприяють підвищенню історичної грамотності, розвитку критичного мислення, допомагають зрозуміти своє минуле, сприяють консолідації українського суспільства на завершальній стадії формування модерної української нації.

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ КОЛОКВІАЛІЗАЦІЇ МЕДІАКОНТИНУУМУ

Порпуліт Олена Олександрівна
канд. філол. н., доцент
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасність ХХІ століття, занурена у світ медіа, у сферу глобальних і тотальних комунікацій, сприяла модифікації медіаконтинууму в напрямку, з одного боку, активної експлуатації технічних можливостей поширення інформації, з другого – породженню і становленню іншого соціального порядку, спровокованого новітніми інформаційно комунікаційними технологіями. Українські реалії дають підстави спостерігати «процес злиття, інтеграції інформаційних і комунікативних технологій в єдиний інформаційний ресурс» [2, с. 49]. Медіаконтинуум сьогодення постулює існування інформації як джерела влади, експонує динамічний, рухливий характер інформаційних запитів і уподобань аудиторії, заохочує перетворення акторів на активних учасників дискусій і обговорень із подальшою можливістю результативного впливу на соціальні інститути та ін. Новітні форми комунікативно-інформаційної взаємодії, здійснюваної єдиною комп'ютерною мережею на основі єдиного інформаційного простору, дають підстави науковцям констатувати становлення «соціальності нового типу» й актуалізацію комунікації нового типу, провідними властивостями якої є активність / пасивність інформаційної взаємодії, соціально-особистісні параметри комунікації, зміна лінійного характеру комунікації на «тривимірний» тощо. Доволі відчутною тенденцією медіаконтинууму є експансії розмовності, втрата актуальності протиставлення розмовності та книжності як усної і письмової форм втілення текстів відповідно, домінування мовлення. Лінгвісти акцентують на тенденціях колоквіалізації, жаргонізації

мови, зростання ролі некодифікованих підсистем мови – розмовної мови, просторіччя, сленгу, соціальних і професійних жаргонів, зростання кількості запозичень – у громадських і публічних сферах комунікації, особливо в інтернет-комунікаціях [1]. З іншого боку, інтернет-комунікація відбиває провідні тенденції розвитку мови, так би мовити, «виявляє й діагностує» їх: тенденцію до діалогічності, до стислості, до експресивності спілкування. Додамо й акцентовану науковцями зміну мовленнєвої поведінки учасників масової (інтернет-)комунікації, пов'язану зі збільшенням частки фатики (що традиційно було характерною рисою розмовно-побутового спілкування).

Ціль роботи - з'ясувати «зони ризику», породжені тенденцією колоквіалізації; артикулювати зумовленість «зон ризику» амбівалентним потенціалом означеної тенденції; сформулювати кроки, до яких повинні вдаватися професійні актори соціальнокомунікаційної діяльності, аби, з одного боку, нівелювати «зони ризику» медіаконтинууму, з іншого, сприяти піднесенню україноорієнтованого медіаконтинууму.

Матеріали та методи. Дотримуючись методологічних вимог щодо результатів проведення наукового дослідження – об'єктивність, достовірність, доказовість, надійність – використано аксіоматичний метод і гіпотетико-дедуктивний – для використання низки понять, концепцій, моделей як сталих аксіом і постулатів, з одного боку, з іншого, для пояснення еволюції колоквіалізації медіаконтинууму, для прогнозування шляхів популяризації і розвитку україноорієнтованого медіаконтинууму.

Результати та обговорення. Медіаконтинуум провокує очевидні передумови нівелювання будь-яких меж і кордонів у комунікації, з одного боку, з іншого, відбиває закономірності функціонування мови: тенденцію до посилення діалогічності, колоквіалізацію спілкування, експресивізацію, глобальне зниження й безцеремонність мовлення тощо. Так, відсутність безпосереднього контакту спонукає співучасників медіаконтинууму самостійно добудовувати образ комунікативного партнера через виявлення й опрозорення мовленнєвої поведінки співрозмовника. Акцентуємо, що мова йде не просто

про зміну звичок спілкування, а про принципову інакшість нової системи комунікації: посилення тенденцій до колоквіалізації й експресивності спілкування; використання розмовних синтактичних структур і розмовної лексики – що, у свою чергу, надають письмовому текстові рис невимушеності, природності й образності, забезпечують ефект інтимізації. Істотну роль у процесах відіграють екстралінгвістичні причини – соціальна й вербальна свобода, розширення сфер впливу медіа, посилення особистісного начала, різке зменшення впливу письмового мовлення, зміна ставлення до норми, зниження авторитарності кодифікації.

Безумовно, ми є свідками трансформації мовної норми, створення нової культурно-мовленнєвої ситуації, формування «мовного смаку епохи». Проте занепокоєння викликає той факт, що процеси ці прискорились і відбуваються надто стрімко, що призводить не до вдосконалення мови, а до її деградації.

Дослідження, проведені К. Рюлманом і М. Гільпертом на матеріалі часопису «TIME Magazine Corpus», дозволив авторам презентувати новий, з акцентом на позитивності, погляд на колоквіалізацію. Феномен колоквіалізації автори пов'язують із зовнішніми, соціальними чинниками, а не з виключно внутрішніми трансформаціями: редакційні зміни щодо корегування / контролю стильових уподобань авторів; збільшення відсотку прямої мови по відношенню до авторського тексту; зниження чоловічої упередженості, як це має місце в посиленні тенденції уникати загального «він»; прагнення звернутися до більш широкої аудиторії, зробивши письмовий текст привабливішим, легше сприйманим, доступнішим; поступова відмова від маркерів дистанції, поваги, переваги або неповноцінності, настанова на демонстрацію рівності та фамільярності [8, с. 20–21].

Означені процеси «демократизації» і «популяризації» письмової мови, зазначає Г. Ліч, повинні супроводжуватися введенням у журналістський текст «певної безпосередності, невимушеності усного спілкування» [7, с. 239]. Н. Барон вважає, що сприяють процесам колоквіалізації мови нові онлайн-ЗМІ: «Електронна пошта, твіти в Twitter і чати у Facebook, безумовно, виглядають як

мовлення» [5, с. 85].

Задля уникнення однобічності аналізу й надмірної категоричності, з'ясуємо межі колоквиалізації, наявні в медіаконтинуумі. Не ставлячи за мету дати вичерпний, повний аналіз колоквиалізації в сучасному медіаконтинуумі, окреслимо найчастотніші її прояви.

1. Через неможливість використання екстралінгвальних засобів (голосу, тембру, тональності) у медіаконтинуумі актори активно послуговуються **великими літерами** на позначення наголосів у словах (*шоколадно, поквАся, трЕба, нікОли, ніКоли*) чи для посилення емоційності та експресивності (*швИИИИдше, НЕ вагайся, БББіжу, бОООмбезно, крУУУтЕЕЕцький*) [3, с. 660].

2. Відзначена М. Йозефом мода в англійській мові на «**дієслова** у Google, Skype й Вікіпедії, утворені на основі відповідних іменників» [6, с. 1] наявна й у вітчизняному медіаконтинуумі, пор.: *твітнути, лайкати, зафрендити, загулити, зачекінитися, юзати, репостити* тощо.

3. Окрему групу становлять так звані «**одержувачі уваги**» (*Хмм, Ваауууу, АААууууу, Ойййй, Ойооо*) й **повторення**, що мають місце під час усної розмови, коли мовець не знає, що сказати [6, с. 3].

4. **Відсутність лінійності** у спілкуванні [4, с. 28]:

1) А: *Ти де?*

Б: *Мала затримується! Все в силі?*

А: *А твій, шо? Не може?! знову заліпає на роботі, ги-ги?;*

2) А: *Чув? Шефиня пропонує звіт сьогодні повернути.*

Б: *Вчора бачив її з цим....Ржу!!! ги-ги....Ти залишишся чи встигнеш?*

Невчасно це...

В: *Вона до нього знову повернулася???? КПЦ... Ні, не бачив... Треба на ланч, потім вирішимо!!!*

А: *До чого тут ги-ги!!!!((((*

5. Дотримання / створення **ефекту звучання мови**: *Очстараюся (очень стараюся), махороші (мої хороші), немазашо (нема за що), терміновпдзвони*

(терміново подзвони), нічособі (нічого собі), бесполезні тіліфони тощо.

6. Використання *некодифікованих скорочень* [4, с. 30]: дякі (дякую), плз (з англ. Please, український відповідник «будь ласка»), кпц (капець), спс (спасибі), бдм (будьмо) тощо.

7. Окрім лексичного рівня колоквіалізація присутня *на синтаксичному рівні*. Наприклад,

Дякую за допомогу з літачками.....всі принесли, всі до уроку готові))))))));

Забув. Зараз. Вже біжуууу.....;

Окі(((. Знайду в іншому реєстрі;

Чого так???) Запізнююсь поважно. Цьом-цьом..!!! Зачекай!? Чи що....

Плачуть від вдячності і кажуть, <спасибі тобі мама, шо ти вотето всьо ето вот.....> На ето яось реагують,,,,,,

Бері от жизні всьо ++++++

Тож, колоквіалізація у медіаконтинуумі репрезентована на лексичному рівні інтенсивним використанням розмовної / некодифікованої лексики, на синтаксичному рівні – еліптичними конструкціями, порушенням звичного порядку слів тощо. До провідних функцій колоквіалізації варто узалежнити прагнення до мовної економії, прагнення до емоційно-експресивної оцінки позначуваних реалій, прагнення до індивідуальної словотворчості .

Висновки. Колоквіалізація відбиває тенденцію до створення в медіаконтинуумі чітких, максимально комфортних і зручних для читання текстів умов, тенденцію усунення маркерів дистанції, авторитарності, скасування бар'єрів між акторами, тим самим закріплюючи в медіаконтинуумі формат горизонтального спілкування.

Відповідно, колоквіалізація не повинна розглядатися виключно як єдине ізольоване лінгвістичне явище, а скоріше за все як частина набагато більшого соціокультурного феномена, що включає екстралінгвістичні фактори – від політики до економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Биби́к, С. (2013). Колоквіалізація мови преси: нова норма чи саботаж культури спілкування? *Культура слова*, 79, 133–135. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2013_79_22].
2. Дроздовська, О. (2018). Взаємодія медіа, інтернет і людини як фактор вдосконалення інформаційного суспільства: соціально-філософський аналіз. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 73, 41–61. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2018_73_5
3. Маковецька-Гудзь, Ю. А. (2014). Українська мова в соціальних мережах. *Мовні і концептуальні картини світу*, 1 (47), 658–663.
4. Чемеркін, С. (2009). Українська мова в інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ.,
5. Baron Naomi, S. (2003). Why email looks like speech? *New Media Language*. Aitchison, J., Lewis, D. M. (Ed.). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 85–95. https://is.muni.cz/el/1423/podzim2015/ZUR584/um/51183978/43979087/New_Media_Language.pdf
6. Iosef, M. (2013). Signs of Colloquialization: Three Corpus-Based Case Studies. Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo. https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37034/iosef_master.pdf?isAllowed=y&sequence=2
7. Leech, G., Hundt, M., Mair, C. and Smith, N. (2009). Change in contemporary English. A grammatical study. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511642210.012>,
8. Rühlemann, C., Hilpert, M. (2017). Colloquialization in journalistic writing: The case of inserts with a focus on well. *Journal of Historical Pragmatics*, 18 (1). https://kw.uni-paderborn.de/fileadmin/fakultaet/Institute/anglistik-amerikanistik/Ruehlemann/Colloquialization.JHP.revised_3July2015.pdf

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ЕМОТИВНОСТІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Сипко Людмила Михайлівна

к.ф.н., доцент

Тернопільський фаховий коледж

Університету «Україна»

Вступ. / Introductions. Збільшення ролі реклами у сучасному світі та прагнення суспільства до оптимізації рекламного процесу обумовлює необхідність вивчення рекламних текстів – законів їх побудови та впливу на свідомість споживача. З метою зростання продажів товарів (послуг, ідей) рекламодавці прагнуть до вдосконалення, оптимізації своїх рекламних оголошень. Одним із дієвих прийомів тут стає підвищення їх емотивності.

Мета роботи. / Aim. Мета цього дослідження – описати особливості функціонування вербальних засобів емотивності в рекламних текстах.

Матеріали та методи. / Materials and methods: метод спостереження, семантичного аналізу тексту та його логічно-інтуїтивної інтерпретації.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Переважна більшість рекламних текстів – емотивні: вони апелюють до почуттів адресата, хвилюють, збуджують уяву, адже завдання будь-якого рекламного тексту створити позитивну картину у свідомості потенційного покупця. А тому кожен рекламодавець намагається вплинути на рекламоотримувача, залучити його життєвий досвід, фонові знання, стимулювати зацікавленість, щоб досягти головного: переконати, заохотити до купівлі, продати товар, розширити коло споживачів і утримати постійних клієнтів.

Незважаючи на величезне значення емотивності в рекламних текстах, вона не повинна ставати самоціллю – тобто витіснити, затьмарювати чіткий опис товару та інформацію про його виробника чи назву бренду. Важливою істиною рекламного бізнесу є те, що рекламний текст лише тоді має ефективність, коли він одразу зрозумілий споживацькій аудиторії і не вимагає повторного прочитання. А тому вимоги до словесного наповнення рекламного

повідомлення мають бути високими.

Переважає більшість рекламних оголошень поєднує у собі вербальні і невербальні засоби звернення до споживача. Переважання акценту на текстову чи на зображальну складову залежить значною мірою від різновиду і спрямування реклами. Не маючи на меті применшити роль ілюстративного оформлення рекламних оголошень, насмілимося припустити, що їх мовне (словесне) наповнення все-таки має більш вагомий вплив на споживача. І якщо виробник реклами ставить на меті зробити оголошення емотивним, зачепити почуття потенційного споживача, то у вербальному наповненні рекламного тексту мають працювати у єдності всі його рівні: синтаксичний, морфологічний і лексичний. Коротко прокоментуємо кожен із них.

Синтаксичний рівень відіграє чи не найважливішу роль у формуванні емотивного тексту. Як правило, це використання безпосереднього звернення (апелювання) до конкретного адресата – людини, якій потенційно можуть знадобитися рекламовані товари чи послуги. У рекламних текстах фактор адресата набуває особливої значущості, оскільки основним завданням рекламного тексту є «перетворення» адресата з «просто читача» на виконавця.

Ефект рекламного звернення буде залежати від того, наскільки точно автор реклами уявляє психологію адресата, іншими словами – якою мірою експресія, емоційність рекламного оголошення будуть співпадати зі способом життя, потребами і смаками потенційного покупця, його віком, фінансовими можливостями, соціальним статусом тощо. Тобто, рекламодавець і рекламоотримувач мають говорити «однією мовою», а саме: тлумачення понять і образів з боку адресата має бути тотожним тому, що задумав автор реклами.

Емотивність рекламного оголошення посилюється також іншими засобами експресивного синтаксису. Це може бути використання у тексті спонукальних речень з дієсловами у наказовому способі. Форма імперативу покликана підштовхнути адресата реклами визначитися з вибором негайно і здійснити купівлю. Спонукальні конструкції частіше включають до слоганів, бо вони надають жвавості висловлюванню, передають безпосередність розмовного

стилю, що дуже важливо в рекламі. Наприклад: «Купи і насолоджуйся!», «Збирай друзів, летимо в Монако!», «Будь бездоганною!», «Спробуй неймовірно!», «Встигни придбати задоволення!» тощо. Знаки оклику, якими завершується кожен слоган, підсилюють психологічний ефект фрази.

Моделювання вдалих для емотивної реклами синтаксичних конструкцій підтримується морфологічною основою. Як бачимо з приведених вище прикладів, максимальна перевага надається дієсловам у другій особі. Причому переважає звертання не на «ви», а на «ти», оскільки вважається, що це створює більш дружній, довірливий тон спілкування, що заохочує потенційних споживачів до контакту з виробником і таким чином організовує сприятливий діалогічний простір між рекламодавцем і рекламоотримувачем.

Відбір лексики для рекламного оголошення – ще одна важлива ланка його результативної дії, оскільки рекламодавець прагне бути максимально ввічливим стосовно потенційного споживача. Причому, за можливості, творець рекламного тексту має врахувати різні смаки адресатів, серед яких є і серйозні, шановні люди, і емоційні, креативні особистості, і відчайдушні скептики, і естети, і відверті прагматики, бо кожного з них треба розглядати як можливого покупця. А тому в лексичному наповненні рекламного тексту неприпустимі грубі, вульгарні слова, які принижують гідність. І хоча у слоганах реклами часто виграшним стає гумор, але і він не має права переходити дозволені межі, щоб не спричинити зворотного ефекту. Навіть поєднання експліцитного і імпліцитного смислів того чи іншого слова чи словосполучення має бути вкрай обережним. Недотримання всіх цих «заповідей реклами» приводить до появи низькосортного рекламного продукту.

Висновки./Conclusions. Отже, вербальні засоби створення емотивних текстів відіграють важливу роль у формуванні рекламних оголошень. Вдале поєднання в них синтаксичного, морфологічного та лексичного аспектів дає змогу рекламодавцеві отримати бажаний ефект у продажах рекламованих товарів.

ART

РОЗВИТОК АМАТОРСЬКОГО ХОРОВОГО СПІВУ У ФРАНЦІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Воскобойнікова В. В.

кандидат мистецтвознавства

старший викладач кафедри

хорового диригування та академічного співу

Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Вступ. Музичне мистецтво та зокрема хоровий спів завжди відігравали велику роль у культурному розвитку країни. Хоровий спів є об'єднуючою ланкою у суспільстві, що дозволяє людині відчувати свою інтегрованість у соціумі. Як слушно зауважує О. Бенч у своїй статті “Традиція українського хорового співу” (2020), хор - «це вищий рівень організованості індивідуального і суспільного життя людини. Фактично хор як злагоджена громада – модуль суспільства, у якому органічно діють ладотворчі й культуротворчі принципи. Така організованість є виявом не зовнішньої сторони зібрання людей, а їхньої внутрішньої налаштованості на гармонію, їхньої світоглядної зорієнтованості».

Ціль роботи. В дослідженні пропонується прослідити особливості розвитку та організації хорового співу Франції з метою сприйняття Україною європейського досвіду організації аматорського та професійного хорового співу на національному рівні.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження стали хорові організації південно-східної Франції. Показовим є те, що майже в кожному, навіть невеликому містечку цієї країни, є численна кількість хорових колективів. Більшість з них – аматорські, але з достатньо високим рівнем виконавської якості. Для визначення специфіки роботи закордонних хорових колективів був застосований метод синтезу, а також метод аналізу, який

дозволив вивчення особливостей репертуарної політики хору.

Результати та обговорення. «À Sœur Joie» – це некомерційна асоціація, яка займається розвитком аматорського та професійного хорового співу у Франції. Цікавою є назва цієї організації, бо слово «Sœur» має подвійне значення у французькій мові: хор та серце. Таким чином назву асоціації можна перекласти як «Радість хору», в більш буквальному сенсі, або «Радість серця», що, на мій погляд, звучить більш поетично та більш притаманне французькому сприйняттю.

З 1948 року «À Sœur Joie» об'єднує співаків, хормейстерів, композиторів та всіх ентузіастів хорового співу. Будучи головним організаторським центром хорового мистецтва, асоціація має великий вплив на сприйняття суспільством цієї культурної практики, модулює сучасне бачення хору, сприяє збереженню спадщини та розвитку мистецької досконалості хорових колективів.

Регіональні центри цієї федеральної організації працюють по всій території країни. Таким чином, вони мають змогу пропонувати та організовувати зустрічі, навчання та концерти, адаптовані до місцевих потреб, що дозволяє асоціації бути ближче до своїх членів і підтримувати тісні стосунки з керівниками та співаками. Під керівництвом Ради директорів професійна команда координує на національному рівні заходи (фестивалі, конгреси, навчальні курси, стажування, публікації тощо), які сприяють розвитку практики хорового співу у Франції.

«À Sœur Joie» діє як децентралізована мережа, організовуючи численні заходи по всій Франції: тематичні тренінги, дні зборів, сесії для ознайомлення з репертуаром, курси, концерти, фестивалі, тижні співу для всіх вікових категорій і всіх рівнів, а також тренінги для хорових керівників (очні та онлайн), онлайн-простори для дискусій.

Наприклад, щорічна хорова академія для хористів, дипломованих або майбутніх хорових керівників, акомпануючих піаністів, викладачів і студентів, які навчаються на курсі хорового диригування. Інший приклад - конгрес хорових диригентів, який організовується кожні два роки протягом літніх

канікул, щоб надати хоровим диригентам можливість зустрітися, відкрити для себе новий репертуар та інноваційні практики через майстер-класи та демонстраційні концерти.

Одним із яскравих заходів є «Les Choralies», надзвичайний фестиваль, який організують кожні три роки у Везон-ла-Ромен. Ця подія збирає 5000 співаків з усього світу на 10 днів співу, концертів, музичної роботи та зустрічей.

Нарешті, асоціація має власне спеціалізоване видавництво, перший каталог хорової музики у Франції «Editions À Cœur Joie».

У 1999 році за підтримки Міністерства культури та на базі «À Cœur Joie» було засновано «Національний молодіжний хор» («Chœur National des Jeunes»), у складі якого близько тридцяти хористів-любителів, відібраних на прослуховуванні, віком від 16 до 24 років. Він об'єднує молодих людей з усієї Франції та несе динамічний образ співу у Франції та за кордоном, таким чином сприяючи створенню хорового ландшафту завтрашнього дня.

Від свого заснування колектив був керований багатьма талановитими диригентами Європи: Антуан Дюбуа, Жан-Марі Пуассан, Валері Фасе, Фред Шеберг (Швеція), Регін Теодореско, Філіп Форже, Філіпп Марія Брессан (Італія) та Крістін Морель. На початку навчального 2021/2022 року керівництво хором бере на себе Домінік Тіллер, який вивчав спів і хорове диригування в Лозанні, а потім в Женевській консерваторії, вдосконалював свої навички в Німеччині в Університеті мистецтв у Берліні, а згодом у Нью-Йорку, де він провів чотири роки, вивчаючи некласичний спів, танець і театр. Артисти хору дуже поважають свого керівника та називають хамелеоном за його здатність передавати свою пристрасть на театральній сцені чи в концертному залі однаково легко інтерпретуючи як музику епохи Бароко, класичний чи романтичний репертуар, так і поп-, джазовий чи комедійний музичні стилі. Він вважається “майстром на всі руки” і не боїться сумішей.

Отже, «Chœur National des Jeunes» пропонує еkleктичний репертуар, різний за жанрами та часом створення музики. Він має у своєму арсеналі твори

композиторів з багатьох країн світу: французькі (F. Poulenc, H. Duparc), німецькі (Felix Mendelssohn), іспанські (Thomas Louis de Victoria), американські (G. Gershwin, Morten Lauridsen, Sean Doherty), британські (Bob Chilcott, Herbert Howells), латвійські (Uģis Prauliņš), польські (Paweł Łukaszewski), угорські (Gyorgy Orban), і навіть українські, зокрема “Щедрик” Миколи Леонтовича.

В цей непростий для всього світу час, керівництво хору приділяє особливу увагу подіям, що відбуваються в Україні. На концерті, що відбувся напередодні Різдва, керівник хору присвятив українцям декілька творів духовної музики та звернувся до аудиторії з дуже зворушливими словами: «У мінливому та сумнівному світі, який стикається з великими викликами, багато хто шукає притулку. Людям буквально доводиться покидати свої домівки і шукати притулок в інших країнах, інших культурах, іноді в інших сім'ях і друзях. Ми знаходимо притулок у релігії, природі, мистецтві, сім'ї, традиціях, громаді, людях, які нас оточують і люблять. Чи в радості, чи в горі, ми постійно шукаємо притулку. Місце, фізичне чи інтелектуальне, реальне чи духовне, де людина почувається добре. Для того, щоб заряджати батареї або просто жити. Сама музика є притулком для багатьох із нас. Дозвольте запропонувати вам годину відпочинку та доброти».

Висновки. Аналогом такої організації в нашій країні є “Хорова спілка України”, яка об'єднує хормейстерів, композиторів, музикантів та молодь, що здобуває професію хорового диригента. Але цей рух вузьконаправлений на спеціалістів та професійних музикантів. Вважаю, що нам потрібно більш глибоко проаналізувати досвід європейських партнерів, що дозволить розширити наші можливості розвитку традиційного хорового співу.

ТВОРЧИСТЬ СВЯТОСЛАВА ВАКАРЧУКА В КОНТЕКСТІ ЕСТРАДНО-ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Кметюк Тарас Васильович

кандидат мистецтвознавства, доцент

Університет Короля Данила

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Визначним явищем, що характеризує сучасний рівень вокально естрадного мистецтва в контексті національних і світових музичних тенденцій, є творчість Святослава Вакарчука. Його популярність стійко зберігається вже майже тридцять років. Характеризуючи творчість Вакарчука в естрадно пісенному мистецтві України 1990-х – 2020-х років слід зазначити, що він найбільш відомий і титулований український виконавець. Його музичний гурт «Океан Ельзи» визнаний шанувальниками і критиками як найкраща рок-і live-група України з яскравою експресією, глибокими текстами пісень, оригінальним стилем, концертним драйвом і вражаючою енергетикою.

Ціль роботи – дослідити і проаналізувати творчість провідного легендарного музиканта Святослава Вакарчука, визначити його місце і роль в сучасній естрадній музичній культурі, у тому числі й через призму громадсько політичної та соціокультурної ситуації в Україні.

Матеріали та методи. Багатогранну естрадну палітру нашої держави неможливо уявити без постаті Святослава Вакарчука. Певні відомості про митця висвітлено у сучасних дисертаційних дослідженнях Рябухи Т., Дружинець М., підручнику Дрожжиної Н. «Вокальне мистецтво естради: історія, теорія, практика», енциклопедичних та довідкових виданнях, ресурсах Інтернет. Однак ці публікації містять лише інформаційний характер і зводяться до коротких дайджестів, інтерв'ю з Святославом Вакарчуком, передмов до численних альбомів, статей у місцевій пресі.

Методи дослідження наукової розвідки: об'єктивності й історизму, системно-структурного аналізу, компаративний, науковий та інформаційний.

Результати та обговорення. Святослав Вакарчук (14 травня 1975 р., Мукачеве) – заслужений артист України, відомий музикант, композитор, поет-пісняр, громадський діяч, кавалер Ордону Свободи, лауреат премії імені Василя Стуса, народний депутат кількох скликань, Почесний громадянин Львова і Києва. Здобув всеукраїнське та міжнародне визнання як лідер рок-гурту «Океан Ельзи», який було створено у Львові у 1994 р., і до складу якого входили Святослав Вакарчук, Павло Гудімов (гітара), Юрій Хусточка (бас-гітара) та Денис Глінін (ударні). Перша назва групи – «Клан тиші». А назва «Океан Ельзи» виникає, як об'єднане уявлення про музику (тотожне океану з його величиною) з красивим жіночим ім'ям Ельза (як символом чистоти музики в її етичному і естетичному призначенні). Для розвитку і становлення групи Святослав робив практично все: писав пісні і музику, домовлявся про концерти, надихав товаришів. Уже взимку колектив записав демо з 4-х пісень. І незабаром на екранах телевізорів транслювався перший (мало кому зараз відомий) кліп «Океану Ельзи» – «Long Time Ago».

Протягом перших років існування група мала небагато виступів, однак її називали вельми перспективною. Перший великий концерт гурт дає на майдані біля Львівського оперного театру. Надалі Святослав неухильно прогресував у творчих досягненнях. В першу чергу, слід назвати престижні фестивалі й конкурси, де «Океан Ельзи» ставав лауреатом у різних номінаціях, починаючи з першого всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Червона рута» (Львів, 1995) і «Таврійські ігри» (Каховка, 1999). Після випуску першого альбому «Там, де нас нема» Вакарчук стрімко набув популярності і перевершив інших класиків українського року.

«Океан Ельзи» багато гастролює за межами України. Свої перші виступи молодий колектив здійснив у 1996 р., виступивши у Польщі, Німеччині та Франції. У цьому ж році разом з іншими українськими рок-гуртами в рамках Осіннього рок-марафону, що проходив у Києві, він виступає на одній сцені зі славетним гуртом «Deer Purple». Вже у 1997 р. С. Вакарчук дає свій перший масштабний сольний концерт у Львові.

Святослав Вакарчук, як представник стилю поп-рок, орієнтується на пісенно-романсовий шар української музики, його пісні є сучасними романсами, а тому продовжують багатовікову українську пісенну традицію у ХХІ ст. Лірика як зосередження національного архетипу у його творчості стає маркером національної ідентичності виконавців. Пісенно-романсове підґрунтя музики гурту доповнено сучасним роковим саундом, і таке поєднання робить цю музику актуальною і привабливою для молоді.

Незважаючи на феноменальний успіх і визнання громадськості, прорив до бажаної слави Святослав зробив лише у 2001 р. У цей час з'явився новий альбом «Модель», який фанати називають найкращим за всю історію існування «Океану Ельзи». Оригінальний, злегка хриплий голос, харизма і відмінна музика Вакарчука підкорили мільйони шанувальників. Сьогодні зі старого складу «Океану Ельзи» залишилися лише Святослав Вакарчук та Денис Глінін, іншими учасниками колективу стали Денис Дудко, Милош Єлич і Владімір Опсеница (сербські музиканти).

У 2008 р. у Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка відбувся концерт-презентація нового музичного проєкту Святослава Вакарчука «Вночі». На ньому було представлено 11 різних за жанром творів (здебільшого – це джазові композиції), що увійшли до однойменного альбому.

У 2011 р. Святослав презентує новий музичний проєкт «Брюссель». У 2012 р. проведено тур з цією програмою. А в 2016 р. гурт «Океан Ельзи» випустив альбом «Без меж» і розпочав дворічний світовий тур.

Одним з цікавих фактів є те, що Вакарчук є автором пісні «Він чекає на неї» з репертуару Олександра Пономарьова. Цю пісню у 2004 р. виконував і сам Святослав на одному з концертів.

Творчість Вакарчука орієнтується на європейські гуманістичні та культурні цінності, що виявляється і в орієнтації на соціально важливу тематику, і у відгуку на важливі політичні події (Помаранчева революція, Євромайдан, російська агресія). Він бере участь у благодійних виступах та акціях. Від лютого 2022 р. служить у лавах ЗСУ.

Майже усі пісні С. Вакарчука є україномовними, і це не стало перешкодою для того, щоб його композиції посідали високі місця не лише в українських, а й в європейських чартах: більше десяти композицій гурту входили у топ-100 чартів у країнах Європи. Слід зазначити особливу якість універсалізму артиста, що відноситься безпосередньо до стилістики мови пісень, причому в єдності музичного і вербального компонентів. Сольні концерти, головною умовою яких є живий звук, незмінно викликають резонанс. Завдяки своєму інтенсивному музичному драйву, сміливому поєднанню української лірики, слов'янської мелодії і потужного європейського саунду, Вакарчук стирає мовні рамки і підкорює слухачів незалежно від географії». Якість вокального саунду в творчості групи «Океан Ельзи» відповідає прогресивним тенденціям сучасної вокальної стилістики, причому, як в класичному, так і в естрадному її варіантах.

Характерно, що лідер «Океану Ельзи» в одному зі своїх інтерв'ю говорить фактично про те саме. Розмірковуючи про причини популярності своєї групи в різних регіонах і країнах з переважанням слов'янського населення, С. Вакарчук відзначає не тільки схожість мови, а й особливу якість, до якої він прагне в своїх піснях: «Мову потрібно відчувати фонетично, вона повинна бути рідною, бо інакше вийде штучна пісня. А це зрозуміє навіть той, хто абсолютно не вловлює її сенсу. Якщо мене зараз попросити заспівати англійською, я заспіваю, але думаю гірше ніж українською». Вакарчук вказує на основну причину нерозривності вербального тексту і мелодії, внаслідок чого і визначає характер впливу його композицій на слухацьку аудиторію.

Окрім мови, важливим чинником є мелодії і енергія музикантів. Енергетика композицій «Океану Ельзи» не виключає яскраво-вираженого в них ліричного початку, що виступає як один із головних розпізнавальних знаків української естрадної пісенності. Саунди рок-стилю часто слугують Вакарчуку і його команді лише засобом досягнення масовості впливу інтонаційного змісту композицій, побудованих на пісенно-романсовій основі.

На сьогоднішній день С. Вакарчук має у своєму творчому доробку 11

випущених альбомів: «Там, де нас нема» (1998), «Янанебібув» (2000), «Модель» (2001), «Суперсиметрія» (2003), «Gloria» (2005), «Міра» (2007), «Вночі» (2008), «Dolce Vita» (2010), «Брюссель» (2011), «Земля» (2013), «Без меж» (2016) і 41 відеокліп на найпопулярніші пісні: «Там, де нас нема», «Відпусти», «911», «Друг», «Холодно», «Майже весна», «Дякую», «Без бою», «Вище неба», «Не питай», «Все буде добре», «Зелені очі», «Обійми», «На небі», «Без тебе мене нема» та ін.

Висновки. Творчість Святослава Вакарчука є потужним чинником євроінтеграційних процесів в українській культурі. Він один з не багатьох артистів, які по-справжньому вболівають за долю власної держави. Він є взірцем вірного служіння національному мистецтву, сповідання високих мистецьких ідеалів. Митця характеризує вимогливість до репертуару емоційність і драматургія дійства пісень, створених у душі філософії сьогодення. Найпереконливішим доказом популярності артиста була й залишається любов народу до його пісень. Вона йде назустріч співаку у вигляді переповнених підспівуючих концертних залів і стадіонів животворної енергетики.

Святослава Вакарчука можна назвати не просто легендарним музикантом-виконавцем для сучасної України, а й справжнім народним лідером. Його проникливі ліричні пісні зачіпають не тільки людські почуття, а й наштовхують на роздуми про соціальну активність, моральність наших вчинків і політичний шлях нашої країни. Будучи справжньою «дороговказною зіркою» для багатьох українців, він підтверджує свої блискучі ідеї бездоганною творчою біографією.

ВОЛИНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОРНИЙ ГУРТ «КРЕМПОВЕЄ КОЛЕСО» - ДУХОВНИЙ ОБЕРІГ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Коляда Юлія Анатоліївна
викладач хорового диригування
Годлевська Оксана Олександрівна
викладач сольфеджіо
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Вступ. Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради у 2020 році поповнився новою творчою одиницею – автентичним фольклорним колективом «Кремповеє колесо». [3, с. 8]. Засновницею стала викладачка сольфеджіо циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки Годлевська Оксана Олександрівна.

Мета роботи. Ми ставили за мету дослідити рефлексію фольклорного гурту «Кремповеє колесо», віднайти та описати особливості художнього колективу.

Створення гурту ставить за мету такі цілі:

- відродження традицій Волинського регіону;
- популяризація українського костюму;
- постановка тематичних циклів;
- спів автентичних пісень;
- пошук та виконання фольклорного репертуару.

Ці завдання збігаються з цільовою програмою національно-патріотичного виховання та формують у слухачів патріотичну свідомість, повагу до державної мови, утверджують національні цінності та реалізують творчий потенціал здобувачів освіти, адже учасниками є студенти музичного відділення, творча молодь. [2]. Керівниця каже: «Знання традицій Волинського краю, національний костюм, речі побуту наших попередників, вивчення фольклору та

старовинних автентичних пісень – складники духовного оберегу сучасної молоді».

Любов до народної пісні передалась Оксані через батьків та прадідів, які були відомими музикантами та змалечку навчали співати старовинних українських пісень. Мама – керівниця фольклорного колективу «Родина», батько – багато років був диригентом Волинського народного хору. З дитинства Оксана була присутня на репетиціях і гастролях, що і прищепило любов до народної пісні і фольклору. Поїздки по експедиціях для збору старовинних пісень, обрядів, звичаїв і костюмів почалися із навчання у Львівській національній музичній академії імені Миколи Лисенка та тривають досі.

Кожен виступ колективу різноманітний за наповненням, і містить фольклорно-обрядові тематичні композиції: «Різдвяні віншування», «Кремповеє колесо», «На Івана, на Купала». Репертуар поповнюється новими весільними та обжинковими піснями.

В перший рік заснування фольклорний гурт «Кремповеє колесо» виборов Гран-прі на міжнародному конкурсі «Таланти України» м. Львів, гран-прі на міжнародному конкурсі «Таланти твої, Україно» м. Київ, всеукраїнському конкурсі в Одесі «Soul Musik» – диплом I ступеня. [1]

Результати та обговорення. Поряд із іншими колективами, що творчо працюють в педагогічному коледжі – творча діяльність автентичного колективу «Кремповеє колесо» унікальна за змістом і подачею, адже складовими є фольклорний репертуар, старовинні костюми, відродження традицій волинського регіону. Концертне виконавство та публічні виступи впливають як на музикантів виконавців, підвищуючи їх професійний рівень, так і на формування естетичного смаку студентської молоді, адже виступ – це ціле дійство словесних, музичних, театральних та ігрових моментів.

Висновки. Культура українського народу завжди цікавила митців, філософів, музикантів та науковців – адже в ній закладений генетичний код нації. Співаючи у фольклорному колективі – здобувач освіти відчуває радість від співу, розвиває свої професійні якості, розвиває духовність, закріплює

професійні вокально-хорові навички, спільно з іншими творить красу та гармонію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луцький педагогічний коледж – Офіційний сайт. Мистецька діяльність. Творчі колективи. URL: <http://lpc.org.ua/artistic-activity/> (дата звернення 29.01.2023).

2. Указ президента України № 286/2019 про Стратегію національно патріотичного виховання URL:<https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025Text>. (дата звернення 02.02.2023).

3. Луцький педагогічний коледж: витоки, здобутки, освітні обрії : *80_річна мандрівка: педагогічна школа – училище – коледж / кер. та авт. Проекту П. Бойчук. Луцьк: Надстир'я, 2019. 188 с.*

ФЕДІР ДЕРЯЖНИЙ – МАЙСТЕР ВИГОТОВЛЕННЯ БАНДУР НА АВСТРАЛІЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Костюк Наталія

молодший науковий співробітник
науково-дослідного сектору «Музей кобзарства»
Національного історико-етнографічного
заповідника «Переяслав»

Вступ.

В музеї кобзарства м. Переяслава, що на Київщині експонується оригінальний та унікальний музичний інструмент. Це бандура, яка належала Григорію Івановичу Бажулу, а виготовив її австралійсько-український майстер Федір Деряжний.(Е-3766 КВ-25983). [1] Обидві постаті – українські емігранти, уродженці Полтавщини. Поряд з бандурою розміщений колоритний портрет бандуриста Григорія Бажула роботи його дружини – акторки та малярки Людмили Бажул.(М-3453 КН-42825). [2]

Довгі роки після Другої Світової війни значна частина українців, яка в силу різних обставин стали емігрантами і не мали вільного спілкування, обміну досвідом зі своїми побратимами в галузі майстрування бандур, та способів гри на них. Драматичні події з бандуристами, майстрами виготовлення бандур, відбувалися постійно в тотальному режимі сталінської епохи. І лише дати смерті того чи іншого майстра бандури, бандуриста переконують нас у знищенні унікальних майстрів самородків, без суду і слідства у 1937-1939рр. [7]

Невідома доля майстра бандур Г. І. Паліївця. Родом з м. Кобеляки, його цінували як майстра українських народних інструментів. Він був конструктором бандури харківського типу. Вперше виготовив 12-ть однакових бандур для Полтавської, згодом для Ленінградської капели бандуристів на замовлення Володимира Кабачка. [3] Його інструменти серії 1931 р. мали механіку для швидкого перенастроювання, а також демпфер. Пізніше на прохання керівників капели Г. І. Паліївець переїхав у м. Київ, де розпочав

майструвати бандури для Київської капели бандуристів. Інструменти Паліївця Г. І. були діатонічні на 31 струни. За їх майстрування він отримав державні відзнаки, але коли настали тяжкі роки терору і переслідувань у 1938 р. його заарештували і знищили. [4, с. 271]

Мета роботи.

Гнітюча атмосфера доносів, арештів, переслідувань була звичайним щоденним життям творчої та інтелектуальної інтелігенції. [7] Не дивно, що в роки Другої Світової війни люди, які зазнали переслідувань, арештів від режиму Сталіна добровільно примикали до остарбайтерських ешелонів з намірами покинути цю країну зла, терору нищення. Так спочатку чисельна евакуація відбулася в Західну Європу, а звідти добровільна еміграція до берегів Північної та Південної Америки, Австралії. Частина представників Української капели бандуристів була в складі післявоєнної української діаспори. Це неординарні талановиті особистості про одного з яких піде мова в даній статті.

Причина була одна – політичний устрій нав'язаний всім республікам бувшої держави СРСР, який характеризувався тоталітарним режимом існування, всередині цих країн.

Представники народу України, які жили в інших державах світу і мали з собою музичні інструменти, особливо бандури, пронесли свою відданість їм, через все життя. Бандура була і матеріальним і духовним символом, який об'єднував їх з рідною землею.

Федір Деряжний народився 1905 р. в містечку Нові Санжари, що на Полтавщині. Цей край завжди вважали «Меккою» побутування кобзарів, які мандрували шляхами України і несли слово правди і віри своєму народу. Одного разу вже в досить дорослому віці – 16 р. Федір Деряжний вперше побачив бандуру в руках молодого сліпого співака. Не маючи грошей купити інструмент, він взявся власноруч виготовляти бандуру. Лише через 10 років йому вдалося змайструвати свою першу бандуру та навчитися по слуху грати на ній. В цьому йому допомогли старі платівки та патефон його дідуся. [5]

Коли в Україні розпочиналися перші роки страшного Голодомору він на

велосипеді мандрував у Білорусь, виступав зі своєю бандурою, щоб на зібрані кошти купити хліб і врятувати рідних від голодної смерті, яка знищувала українське селянство.

В роки Другої світової війни Федір Деряжний опинився в Західній Німеччині, де продовжив займатися не лише грою на бандурі, але й виготовленням струнних музичних інструментів та бандур. Це в ті роки він виготовив ще кілька бандур для друзів-бандуристів капели імені Тараса Шевченка, яка під керівництвом його земляка, також уродженця Полтавщини, Григорія Китастого, пізніше емігрувала до США. [5]

Весь період перебування в таборах для переміщених осіб Західної Німеччини Федір Деряжний виступав зі своєю бандурою перед українцями, які рятуючись від комуністичної тиранії також опинилися в цих таборах. Після закінчення Другої світової війни і кількарічного періоду життя в таборах для переміщених осіб на території Західної Німеччини Деряжний вирішує емігрувати і, чекаючи прийняття рішення і дозволу їхати на постійне місце проживання до Австралії, Федір об'єднується з кількома іншими майстрами музичних інструментів. Вони виготовляють різні типи струнних інструментів, включаючи цимбали, бандури, гітари, домри й мандоліни. То була його школа, так він набуває досвіду, і в ті ж роки знайомиться з земляком – бандуристом Григорієм Бажулем. [5]

Скількох талановитих синів розгубила ненька Україна, які не за велінням серця, а лише через не спроможність жити і творити на своїй рідній землі змушені були прославляти славу України в далеких світах.

У 1950 р. родина Деряжних з незначними пожитками і двома бандурами, одну з яких конфіскували на таможні, прибула до Австралії. Після перебування у таборах Бонегілля та Нельсон-Бей Деряжний Федір з родиною поселяється в Ньюкаслі. Він розпочинає тяжку працю на фабриці, але у 1955 році Ф. Деряжний потерпає від аварії на роботі, яка значно пошкодила йому здоров'я. Дружина Марія, переконує його зайнятися виготовленням своїх знаменитих бандур вже з австралійських порід дерев для потреб українців

емігрантів у Мельбурні. Також для Григорія Бажула у Сідней та для інших виконавців в місцях поселення українців за кордоном. [5]

Матеріали та методи.

В Австралії і Деряжний, і Бажул стають основоположниками знаменитої Школи гри на бандурі в австралійському місті Сідней. Саме там, як прийнято говорити, на чужині, вони при підтримці своїх дружин стають меценатами української школи. Також Григорій Бажул та Федір Деряжний в купі з іншими українським патріотами закликали активно інформувати Захід про стан життя та про неймовірні утиски, що їх терпів народ в Україні. [5]

З перших років життя на австралійському континенті Федір Деряжний постійно був у складі організаторів різноманітних зустрічей українців на святкових заходах присвячених пам'яті Г. Хоткевича, Т. Шевченку. Він завжди виступав зі своєю бандурою та виконував власні композиції «Круча», «Гомоніла Україна», читав власні вірші, адже також захоплювався поезією.

З 1966 р. Федір Деряжний почав роботу над майструванням бандури нового типу, на якій поставив цілком пряму «обичайку». [3] Старший син Петро захоплено спостерігав за роботою батька. І коли батько виконав на новій бандурі пісню – «Ой, Морозе, Морозенко», син Петро на все життя захопився і піснею і бандурою. Менша донька Лідія також почала грати і вже 1971 р. родинне тріо бандуристів Деряжних виступили на Ньюкаслському телебаченні під час проведення концерту, присвяченого 20-річчю поселення в Австралії емігрантів з Європи. [5]

У 1979 році для державного телебачення SBS Ф. Деряжний створив коротку програму про свій спосіб конструкції бандури. З початком українського організованого життя в Ньюкаслі пан Федір був головою Співки Визволення України (СВУ), і як багаторічний член православної парафії святого Василя він зробив першу пожертву на будову приміщення цієї церкви, і довгі роки виконував функцію члена контрольної комісії. [5]

Ми маємо світлину на якій зображений мішаний квартет з бандурами у Сідней 1982 р. Це – Лідія Деряжна, Петро Деряжний, його дружина Ніла

Деряжна і Петро Чочула. У Ніли в руках бандура, яку вона придбала в Україні, решта три інструменти виготовлені в Австралії із корінних австралійських порід дерев. Ніла грала чернігівським стилем, а решта харківським способом гри. [6] В 1978 році цей квартет записав аудіо диск під назвою «Бандура і пісня», «Кобза і Пісня». Віктор Юрієвич Мішалов, австралієць українського походження, що проживає нині в Північній Америці, відомий музикознавець, бандурист, диригент, кандидат мистецтвознавства все життя підтримує плідні зв'язки з австралійськими українцями. В дитинстві він навчався гри на бандурі у Григорія Бажула, згодом у Петра Деряжного тому питання стану бандур та їх майстрування в Австралії його зажди хвилювали. Він стверджує – «у нас не підеш в магазин і не купиш бандуру, тому зацікавлені у тому, щоб мати бандуру намагалися зробити її самі. Це робили Дяченко, Віудікас Батицький в м. Мельбурн, а дехто змайстрували в єдиному екземплярі, для себе – це Чокула, Дімітров і Брах. Така сама практика була і в Аргентині в оточені української діаспори.» [6]

Результати та обговорення.

Переглядаючи і коментуючи світлини 30-річної давності в зацікавлених майструванням бандур у Австралії, відбулася онлайн-бесіда з Петром Деряжним та Віктором Мішаловим. В коментарях і поясненнях вони розповіли про характерні особливості деревини і сам процес виготовлення бандур на австралійському континенті – майстром виготовлення музичних інструментів Федором Деряжним, а згодом і його сином Петром.

Один із зацікавлених респондентів запитав Петра Деряжного: «Традиційно я думав, що ці інструменти виготовлені із дуба. А як звучали австралійські бандури?» [6]

Петро Деряжний: «Бандури звучали не так тонко і не з таким металевим звуком, як чернігівки з України. Це моя думка, звісно. Яюсь на початку 1989-х рр. коли в Австралію приїздив Григорій Китастиий, він взяв одну із цих австралійських бандур, зіграв на ній, а потім прокоментував –«настільки милий і м'який тон». Нашим «австралійським породам деревини є що розповісти» про

професійність музичних інструментів. Так, моя маленька експериментальна бандура, над якою я нині працюю, виготовляється із різних лісоматеріалів Австралії: куди входять і саундборд Сельдерей, Топ Сосна. Я вірю, що звук інструменту, для непідготовлених песимістів буде неочікуваним.

Я не можу стверджувати, категорично, адже не великий спеціаліст в галузі експертизи кращих порід дерев для бандур. Хоч вже з багаторічної практики відчуваю, що різна деревина, створює різне звучання. Думаю, якщо дуб використовували для виготовлення бандури, то лише через те, що його легко можна було придбати. Тому, мені здається, що існують інші породи дерев, які можуть мати дуже приємне звучання. Але в питанні виготовлення цієї австралійської бандури, я створю таку маленьку напругу -інтригу». [6]

Віктор Мішалов, відомий органолог, дослідник кобзарсько-бандурного руху заперечує проти дуба, як матеріалу для бандури. Він пояснює: «Дуб ніколи не використовувався для виготовлення бандур. Не музикальний це лісоматеріал і дуже твердий та жорсткий. Немає що різати. Зазвичай використовували для спідняка інструменту вербу, або клен. Дуб дуже важкий і ламає ножі. Деревина дуба гарна для столів і стільців.» [6]

І далі пояснює: «Федір Деряжний використовував тихоокеанський клен для спідняка своїх інструментів. А тихоокеанську сосну із Тасманії для верхньої деки бандури. Існує ще така деревина під назвою дуб ріки, котрий і не дуб, але м'який, як верба котрий також можна використовувати для майстрування бандур». [6]

Петро Деряжний відомий в Австралії бандурист, вчитель, український патріот – син майстра бандур Федора Деряжного сьогодні сам є майстром виготовлення бандури, згадує: «Мені батько говорив, що в Україні для майстрування бандури використовували вербу, вишню, грушу, клен. Я в своїй бандурі, коли робив її використав багато різних порід дерев. І спеціально наймав людей з комісії, щоб вони прослухали кожну деревину, настільки швидко рівномірно і високочастотно вона передає звук. Я пам'ятаю, як батько вагався, яку деревину використовувати для корпусу бандури. Коучвуд він не

міг дістати, думаю, що з цим у нього могли б бути проблеми. Цей матеріал дуже твердий тому бока і каркас бандури виглядали б дещо гірше. Батько тоді використав клен. [6]

Хочу сказати – я придбав лісоматеріали для майбутнього виготовлення бандур. Це було в далекому 1975 році, після нашого весілля з моєю дружиною Нілою. Коштувало нам це – 390 доларів, але сьогодні ніхто із нас, більше не зможе придбати, в жодного власника і продавця лісоматеріалів, такої цінної деревини для виготовлення музичних інструментів. Мені вистачить цієї деревини на виготовлення 5-6 бандур. Якщо я знайду і використаю заміну розовому дереву для обичайки інструменту, то я зможу виготовити 8-10 інструментів. Маю на меті скласти таблицю австралійських материкових видів деревини, яка є найбільше прийнятною і цінною у майструванні бандур. [6]

Рис. 1 Федір Деряжний – бандурист, майстер бандур, австралієць, українського походження;

Рис. 2 Петро і Федір Деряжні 70-ті рр. XX ст.

Видання часопису «Вільна Думка» і Товариства збереження Української історичної спадщини в Австралії «Українці Австралії. Енциклопедичний довідник» (Сідней, 2001), присвятили Федору Деряжному наступні спогади які нам надав Олександр Панченко: «поважні літа і пережиті муки позначилися на здоров'ї Ф. Деряжного...». Помер наш земляк, уродженець полтавського

містечка Нові Санжари, 29 квітня 1982 року, у лікарні австралійського міста Ньюкасл й був похований на українській секції сіднейського цвинтаря.

Його рідні поклопоталися, аби його власну бандуру, яку він привіз з Німеччини, купив австралійський уряд та поставив у відділі музичних інструментів у Технологічному музеї Сіднея. [5]

Висновки.

Серед нового покоління бандуристів син майстра бандур – Петро Деряжний продовжив шлях бандуриста і майстра бандури в Австралії. Він також виконує старовинні козацькі думи, і написав музику до поеми «Про Симона Петлюру», головного отамана військ УНР, на слова Кучугури Кучуренка й кілька пісень на слова українських поетів в Австралії.

Варто зазначити з роками любов до бандури, бажання оволодіти грою на інструменті в середовищі української діаспори на жаль зменшує свою амплітуду захоплення, а тому і вивчення. Це питання сьогодні, знаходиться дещо в депресивному становищі. Сучасна молодь (третє покоління української діаспори після Другої світової війни) не так активно плідно і широко цікавиться культурою своїх предків.

Талановиті майстри виготовлення бандур закінчили свій життєвий шлях, та вони залишили свої прекрасні бандури, які в руках талановитих музикантів переносять нас у славну історію наших предків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інвентарні книги фондової групи «Етнографія» Національного історико- етнографічного заповідника «Переяслав»
2. Інвентарні книги фондової групи «Мистецтво» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» No 1-6
3. Мішалов В. –Майстри Бандур –2000 // ж. «Бандура», No73/74, 2000
4. Мішалов В. – Список майстрів бандури харківського типу / Г. М. Хоткевич –Бандура та її конструкція // Фонд національно-культурних ініціатив імені Г. Хоткевича. – Торонто-Харків.–2010 - С. 270–272

5. Панченко О. І. Федір Деряжний- бандурист і патріот, який прославив Полтавщину, 2015/Режим доступу <https://www.chasipodii.net/article 15150>

6. Польові матеріали Костюк Н. В. Спогади Петра Деряжного та Віктора Мішалова про деревину в Австралії, для виготовлення бандур, січень-лютий 2022р.

7. Репресовані бандуристи Полтавщини / «Вони – співці, що вийшли із народу» Кобзарі-полтавці, розстріляні і репресовані в 30-х рр. ХХ ст. Бібліографічне досьє. Режим доступу: <file:///C:/Users/user/Documents/%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8. Pdf>

СЦЕНІЧНА ВОКАЛЬНА МАЙСТЕРНІСТЬ СПІВАКА-ПОЧАТКІВЦЯ

Найпак Тетяна Олександрівна,
викладач вищої категорії, методист
КЗ «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» ХОР.
м. Лозова, Харківська обл., Україна

Мета статті – розглянути методику розвитку сценічних та акторських компетенцій та вокально-технічних навичок студентів під час проведення занять з вокального мистецтва; виявити основні сценічні засади, притаманні сучасним новаторським вокальним методикам.

Об'єкт дослідження – деякі інноваційні методології вокально виконавського мистецтва.

Предмет дослідження – акторська майстерність, артикуляція та спів у мовній позиції як взаємодія вимови, резонування та роботи дихання.

Формулюючи поняття "сценічна майстерність" ми використовуємо не тільки загальне поняття "майстерність", але й поняття "вокально-сценічна виконавська майстерність". Опираючись на ці визначення, поняття вокальна виконавська майстерність – це властивість талановитої особистості, яка сформована в процесі професійної музичної підготовки та концертно виконавської діяльності і проявляється в ній як вищий рівень засвоєних сценічних вмінь, гнучких навичок та здатності до імпровізації. Під структурою музично-виконавської майстерності ми розуміємо систему таких елементів, яка забезпечує виконання вокального твору на високому технічному та художньому рівні. Дуже велике значення мають аспекти психофізіологічний, художній та інтерпретаторський. Немає сумніву, що знання структури музичної майстерності виконавця дозволить чітко визначити чинники, від яких залежить вокальна майстерність.

Теоретичний компонент професійної виконавської майстерності визначається музичною грамотністю, розумінням музикального жанру та художнього образу творів.

Вокально-технічний компонент характеризує точність інтонації, володіння голосовим апаратом, рухливість голосу, використання професійного вокального дихання, здатність заповнення концертного залу майстерним співочим звуком, рівень володіння технічними прийомами з урахуванням акустичних можливостей та властивостей голосового апарату виконавця, які дозволяють йому максимально виразне втілення музичного образу у творі що виконується. Рівень сформованості цих компонентів визначає віртуозність співака-виконавця.

Акторська майстерність дозволяє артисту не тільки співати твори, але використовуючи сценічну практику, рухи, пластику, міміку, жести, представляти художню цінність музичного образу твору, передавати слухачеві художній зміст, викликати адекватні почуття, які прагне передати виконавець, створюючи концепцію музичного твору відповідно із задумами композитора. Цей компонент є головним, адже сенс існування музики з давніх часів полягав у тому, щоб у слухача були певні переживання та емоції. Саме цей компонент робить вокальну та інструментальну музику універсальним засобом спілкування для всіх народів і континентів. В цьому плані навіть мова не може конкурувати з музикою.

Майстерність і виразність виконання полягає в імпровізаційній осмисленості твору, інтонації, динаміки, та драматургії цілісної музичної форми вокального жанру. Враховуючи багатолітній досвід видатного українського музиканта баяніста, доктора мистецтвознавства, професора М. Давидова, який вважає, що "осмислене, інтерпретаторське відтворення мелодійної структури музичного твору збагачує його логічно, інтелектуально, емоційно та духовно".

Але наприклад особливості виконавської поведінки на сцені вокаліста естрадника суто відрізняються від виконавців інструменталістів, диригентів, артистів хору чи оркестру. Це не тільки передавання слухачам змісту музичного твору, створеного композитором, але і процес спілкування виконавця з публікою в концертному залі. Артист презентує себе не тільки

співом, але й зовнішнім виглядом, яскравістю костюмів, емоційністю, пластичними рухами, своєю особистістю. Також це стосується всіх музикантів та артистів естрадного жанру: співаків, музикантів ансамблю, хореографії. Тому, щоб досягти вершин виконавської майстерності, слід працювати не тільки над технікою співу, гри на музичних інструментах, артистизмом виконання, але й над презентацією себе публіці.

У професійній діяльності співака-соліста здатність до запам'ятовування відіграє важливу роль, це є психологічний компонент виконавської майстерності. Відсутність здібності до швидкого та тривалого запам'ятовування і стійкості до стресових ситуацій роблять концертну справу артиста неможливою. Враховуючи особистості діяльності професійних співаків естради та солістів опери виділяють специфічний комплекс різновидів пам'яті: слухову, рухову, емоційну, зорову і інтелектуальну (психологи цей вид пам'яті називають логічною). При нормальній повній структурі музичних здібностей виконавця професіонала всі види пам'яті гармонійно взаємопов'язані між собою, доповнюють та зміцнюють одна одну. Відомо, що перед концертом кожний музикант-виконавець повторює окремі фрагменти з різних творів. Репетиція певних фрагментів чи фраз потрібне співаку-виконавцю для того, щоб активізувати насамперед роботу голосового апарату, вокального дихання, резонаторних, акустичних та дикційних прийомів, та нагадати собі особливості художнього образу, які сформувалися під час роботи над твором.

Професійні дослідники звертають увагу до питання перевтілення і «розуміння принципів передачі справжніх почуттів персонажа вимагає особливого розгляду і ретельного аналізу». Проблема полягає в тому, що основна маса робіт спрямована на досягнення необхідного результату в оперному мистецтві (І. Силантьєва, Л. Лобода, О. Єрошенко, Н. Полікарпова, М. Зайкова та ін.), де перед «актором-вокалістом, який співає на сцені ставиться безліч творчих завдань, які йому необхідно виконати: стежити за голосом і всією технічною стороною вокалу, бути в повному контакті з партнерами, оркестром і диригентом, пам'ятати текст, графіку встановлених

мізансцен, сценічної обстановки і всіх предметів реквізиту, з якими доводиться працювати». Специфіка втілення сценічного образу в камерному вокальному мистецтві, де панує «музикоцентризм», а театральна складова знаходиться «в тіні», є важливою проблемою.

Сугубо творчий підхід в сфері камерно-вокального виконавства, крім професійного володіння голосом, передбачає розвинене музичне мислення, яке формується за допомогою образно-художніх перевтілень. Фізіологічне виникнення співочого голосу обумовлюють його унікальність як музичного інструменту, що дає можливість втілювати психологічний, емоційний та душевний рух та почуття людини.

Сучасний стан формування сценічного образу в вокально-творчому виконавстві вимагає застосування комплексного підходу з введенням психодіагностики та інтегрованого тренінгу для успішного формування сценічного образу та розвитку уваги, сприйняття, мислення, пам'яті, уявлення, активізації емоцій, мотивації, міжособистісна (взаємоконтроль при роботі з партнером), особистісна (самоконтроль в співі, подолання хвилювання, оволодіння внутрішніми процесами психологічних жестів і пластичних рухів. Для вдосконалення методики формування сценічного образу в вокально творчому виконавстві. У роботі пропонується «авторське визначення дефініції "сценічний образ", який являє собою аспект наступності та інтеграції вокального, акторського та хореографічного мистецтва. Зміст цього поняття включає в себе застосування творчого підходу для вдосконалення вокально сценічних, індивідуально-особистісних і професійних якостей виконавців у розвитку їх духовно-моральних і культурних цінностей». М. Зайкова визначає найбільш ефективні педагогічні умови та пропонує авторську програму з застосуванням психодіагностики та інтегрованого тренінгу, які включають такі методи: «проблемно-пошукового і проектного навчання розвитку характеру, навчально-критичного висловлювання позицій, рішення сценічних і вокально творчих завдань, подолання хвилювання перед виступом, емпатичного слухання, спілкування і взаємодії з партнером, а також використовувалися такі

форми проведення занять: імітація у творчій діяльності (заняття-репортаж, заняття-уявлення, заняття-кіностудія), організація в творчій діяльності (заняття дослідження, заняття-рецензія, заняття-показ). Таким чином, питання, пов'язані з перевтіленням художнього образу камерно-вокальному виконавстві, в роботі оперного співака, артиста естрадно-вокального або джазового жанру розроблені недостатньо і вимагають розкриття специфіки цієї сфери в музичному мистецтві.

Що стосується вокальної майстерності, то ця властивість особистості, формується в процесі професійної підготовки та виконавської діяльності і проявляється в ній як вищий рівень засвоєних вмінь, гнучких навичок та імпровізованої творчості і є необхідним компонентом системи психонервових властивостей особистості виконавця.

Емоційно-мотиваційний та суспільно-психологічний аспекти проявляються у здатності до відчуття, глибокого переживання у музичному спілкуванні та в професійній музичній діяльності, вмінні висловити свої переживання таким чином, щоб вразити слухача, викликати в нього особисті почуття і це вважається одним з головних, домінуючих факторів у визначенні наявності психонервових властивостей особистості виконавця.

Висновок: В закінчення своїх роздумів, хочеться пригадати ствердження професора Вільсона, який звертає увагу на загострення нервовопсихічних процесів, напруження душевних сил людини, яка виступає привселюдно і, як наслідок, вона відкриває в собі такі речі у виконавстві, про які у звичних умовах і не здогадувалась. «Сцена вчить – важко, жорстоко і нещадно, – і кращого вчителя годі собі уявити...».

**ФІЛОСОФСЬКА ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА НАУКА ПРО
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «СВІТОРОЗУМІННЯ» ТА «СВІТОГЛЯДУ»**

Сергієва Марія Богданівна,

викладач

Теребовлянський фаховий коледж культури і мистецтв
м. Теребовля, Україна

Вступ. Проблема світорозуміння та світогляду сьогодні є особливо актуальною, і належить до проблеми соціокультурного характеру, оскільки ставить таке основне завдання, як формування особистості. Мета даної статті полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні поняття «світорозуміння» та «світогляду» у філософській науці, адже основа сьогодення полягає в тому, щоб створити умови для всебічної самореалізації духовно-культурного потенціалу, сутнісних сил людини, власного духовного світобачення і світосприйняття.

Ціль роботи. В статі розглянуто теоретико-методологічне обґрунтування поняття «світорозуміння» та «світогляду» у філософській науці, як основа сьогодення полягає в тому, щоб створити умови для всебічної самореалізації духовно-культурного потенціалу, сутнісних сил людини, власного духовного світобачення і світосприйняття.

Ключові слова: світорозуміння, світогляд, міфологічний світогляд, релігійний світогляд, філософський світогляд, науковий світогляд, художній світогляд, буденний світогляд, теоретичний світогляд, світовідчуття, світопереживання, світосприйняття.

Загальні проблеми світогляду, його типи та історичні форми досліджували Воронкова В. Г., Сокурєнко О., Грабовець О. В., Грищенко Ю., Губерський Л., Коваленко Є. А., Сидоренко Л., Скотний В., Арцишевський Р., Шевченко Г. П., Хондока Р. В., Сухомлинський В. А., Сенченко Л., Отич О. М.,

Олексюк О. М., Гнатів З., Бех І. Сутність та зміст світогляду аналізуються у працях Г. Гегеля, І. Канта, В. Шелінга, В. Шинкарука та багатьох інших.

Матеріали та методи. Термін «світогляд» з'явився і ввійшов у науку в кінці XVIII століття у зв'язку з науковою творчістю представників німецької традиційної філософії І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Шелінга та ін.

За словами І. Канта, світогляд являє собою систему принципів, поглядів, цінностей, ідеалів і переконань, що визначають ставлення особистості до дійсності, загальне розуміння світу, життєві позиції людей. Світогляд – складне духовне утворення, яке відзначається широким змістовим наповненням. [12, с. 25]

На думку Г. Гегеля, «світогляд є певним ставленням людини до світу, способом орієнтації у житті, усвідомленням людиною свого місця та призначення у природному та соціальному світі». Як зазначає учений, «щоб орієнтуватись у світі, недостатньо тільки здатності пояснити його, потрібно ще й оцінити світ: відповісти на запитання, яким він є для людини — добрим чи злим, прекрасним чи потворним, вартим того, щоб у ньому жити, чи таким, що змушує покинути його?» [11, с. 164]

Світогляд — це не просто «погляд на світ», а «погляд» людини на себе і світ крізь призму ціннісно-культурних визначень. Світогляд, як вища форма самосвідомості людини, немовби дзеркало, в якому особа бачить себе у світовому інтер'єрі. Природно, що таке «віддзеркалення» є процесом індивідуальним, неповторним, адже дзеркало не десь зовні, а в самій людині. [1]

А. Бойко вважає, що світогляд це узагальнений, впорядкований погляд на оточуючий світ, на явища природи, суспільства і самого себе... Сприйняття як світу, так і оточуючих людей, ставлення до соціуму як до підтримуючої структури, світогляд визначає поведінку людини в дорослому віці, рівень її внутрішньої культури, що визначає особливості її емоційної культури. [2]

За визначенням Л. Губерського, українського філософа, «світогляд - це не просто сума знань про світ, місце і долю людини в ньому, він нерозривно

пов'язаний з оцінкою цього світу, різноманітних його явищ з точки зору їхніх відношень до людських потреб, з визначенням того, "що добре" та "що погано" для людини, що має для неї деяку цінність (позитивне або негативне значення)». [6, с. 113]

Виникнення філософії стало історичним поворотом у духовному житті суспільства. Філософія покликана відповідати на питання, що на них не може дати відповідь жодна наука. Тому, за словами Ф. Шеллінга, «сама філософська наука - це теоретичне світорозуміння, вчення про загальні принципи буття і пізнання, про ставлення людини до світу, система її узагальнених поглядів на світ у цілому і своє місце в ньому». [10, с. 36]

За словами О. Грабовець, світогляд - найважливіший феномен духовності особистості і суспільства. Головне у світогляді узагальнені буденні, або життєво-практичні, професійні та наукові знання. Отже, проблема світогляду в цілому є проблемою рівня духовності особистості та суспільства. Саме у світогляді відбувається оцінка людиною світу, власних можливостей та шансів, проектування бажаних ситуацій у житті, формування ідеалів, вищих цілей та цінностей, усвідомлення своїх інтересів. [4, с. 10]

Як зазначає О. Сокурєнко, «світогляд як інтегральне духовне утворення спонукає особистість до практичної дії, до певного способу життя та думки. Світогляд являє собою систему принципів, поглядів, цінностей, ідеалів і переконань, що визначають ставлення особистості до дійсності, загальне розуміння світу, життєві позиції людей». [9, с. 101]

За змістом світогляд — це сукупність поглядів, уявлень, переконань та ідеалів людей: природничо-наукових, філософських, соціальних, економічних, політичних, правових, моральних, естетичних, релігійних. Вони виявляються у самосвідомості особистості та суспільства, в їх ціннісних орієнтаціях, соціальних установках, життєвих планах та будь-якій діяльності.

Науковці та філософи виділяють такі типи світогляду: міфологічний, релігійний, філософський, науковий, художній.

Міфологічний світогляд. Міфологія (від грец. *mifos* – оповідь і *logos*

слово, поняття, вчення) є універсальним типом світогляду первісних суспільств. Він відображав світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння тієї епохи, в яку створювався. Міф - це, зрозуміло, вигадка. Він поєднує в собі елементи теорії і художньої творчості. Справді, міф часто служить матеріалом для мистецтва. [7, с. 10]

Релігійний світогляд. Релігія є більш зрілою формою світогляду, ніж міфологія. Вона по-своєму відображає великий життєвий досвід людства, зберігає систему емоційно-образних уявлень і переживань, цінностей, норм життя, моральних ідеалів, які так потрібні сучасному людству. Як вважає В. Шинкарук, «релігія – це форма світогляду, в якій освоєння світу здійснюється через його подвоєння на земній, природний і потойбічний, надприродний, небесний. При цьому на відміну від науки, цей світогляд створює свій другий світ у вигляді наукової картини природи, віру в надприродні сили і важливу роль їх у світі та в житті людей». [5, с. 62]

Філософський світогляд – це теоретична форма світогляду, яка історично виникла і перша форма систематизованого теоретичного мислення взагалі. Носієм філософського світогляду також є особа. Принципова відмінність філософського світогляду від попередніх типів полягає в тому, що він заснований на розумі, тоді як релігія — на вірі, міфологія — на страхіві. За словами Ф. Шеллінга, релігія та міфологія оперують чуттєвими образами, філософія — абстрактними поняттями, і філософія цілком позбавлена функції та засобів соціального контролю. Філософія ж є справою особи, вона ґрунтується на засадах свободи. [12, с. 13]

Науковий світогляд на протигагу релігійному, ґрунтується на науковому пізнанні й практичному використанні об'єктивних законів і орієнтує людину на практичне перетворення дійсності. На думку філософів, категоріальний зв'язок світу наявного буття й світу прийдешнього спирається у світогляді на сприйняття й переживання уявлюваного як дійсного, майбутнього як сьогодення, можливого як дійсного. У світогляді світ майбутнього сприймається й переживається як безпосередня реальність. Важливим

складником наукового світогляду є філософія, що узагальнює й систематизує дані різноманітних наук, розробляє основні поняття — категорії, досліджує процес пізнання і, зокрема процес наукового пізнання. [10, с. 216]

Художній світогляд виражає себе через образи. Це специфічна, властива мистецтву форма відображення дійсності. Художня творчість саме по собі чуже йому, але життєрозуміння художника, відбите в його творі, створює тут вторинну зв'язок між твором мистецтва і світоглядом. Мистецтво спочатку розвивалося під опікою релігії. Вираз світогляду не може бути вкладено в витвір мистецтва, але воно визначає його внутрішню форму. [12, с. 265]

Філософ Г. Гегель вважає, що світогляд становить основне «ядро» особистості, бо він формує підґрунтя для намірів та планів, формує важливі життєві цінності, з яких ми утворюємо норми поведінки та життєву позицію. Світогляд дозволяє самоутвердитись особі в навколишньому середовищі. Як зазначає вчений, світогляд - це система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу. Ключовими поняттями світогляду є поняття «світ» і «людина». [11, с. 68]

Результати та обговорення. Основна функція світогляду – духовне проектування життя, визначення головних орієнтирів і сенсу людського існування. Як вважає В. Андрущенко, «світогляд спрямований не стільки на пізнання певних проблем, скільки на духовне самоутвердження, самореалізацію, самовизначення людини у світі, на здійснення її бажань, намірів, інтересів. Тому світогляд не обмежений лише сукупністю знань, уявлень про світ і людину, але включає у себе оцінку суцього, цінності та ідеали, переконання та вірування, життєві принципи та настанови». [6, с. 465]

З точки зору В. Воронкової, світогляд є однією із суспільно вироблених форм відображення дійсності у свідомості людини. Світогляд - невід'ємний атрибут людської свідомості. У ньому безпосередньо виражена суспільна природа людини й творчий характер її свідомості. [3, с. 205]

За філософським енциклопедичним словником світогляд поділяється на два рівні – буденний і теоретичний.

Буденний світогляд виникає через почуття, емоції, настрої, в яких відображується діяльність людини. Він рухомий, мінливий, емоційно забарвлений. У буденному світогляді позиція людини визначається не осмисленими оцінками, а почуттями любові чи нелюбові, симпатіями і антипатіями.

Теоретичний світогляд (теоретичний рівень світогляду) ґрунтується на поняттях, концепціях, теоріях, гіпотезах, ідеях і т.п. На цьому рівні створюється світоглядна картина, яка допомагає пізнавати сутність явищ, планувати і реалізовувати свої дії, організовувати життя відповідно до уявлень про його сенс. На основі самоусвідомлення аналітичного мислення, сумніву теоретичний світогляд стає фундаментом для формування переконань, чіткої життєвої позиції. [12, с. 155]

За способом свого існування світогляд поділяється - на груповий та індивідуальний, загальнолюдський.

Під груповим світоглядом прийнято розуміти інтелектуальний настрій сім'ї, групи, класу, національності, країни. Загальнолюдський світогляд - це світогляд цілого світу. Індивідуальний світогляд – привілей особистості як соціальної й мислячої істоти. Світогляд людини - це найбільш узагальнений, упорядкований погляд на оточуючий світ, на явища природи, суспільства і саму себе. [10]

У дослідженнях Л. Виготського, Л. Обухова, Н. Шумакова та ін. вказується на зв'язок світогляду з культурою. Світогляд у духовній культурі людства, як вважає Губерський А., не має чітких параметрів, в залежності від конкретної історичної ситуації він може виявляти себе у мистецтві, моралі, філософії, музиці, релігії, а його структура складається з світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння та світобачення, світопереживання. [12]

Світовідчуття – спосіб ствердження світогляду, в якому світ і ставлення людини до нього відтворюються у чуттєво-емоційній формі. Це є духовний стан людини, який визначає прийняття чи неприйняття людиною світу, її довіру або недовіру у ставленні до людей.

Світопереживання — це узагальнене емоційне ставлення до світу, яке може бути оптимістичним, світлим, радісним, пов'язаним із задоволенням та насолодою, або, навпаки, песимістичним, похмурих, пов'язаним із болем і стражданнями. Світопереживання утворює характерний для кожної окремої людини загальний емоційний стан, йому в структурі свідомості відповідають емоції та почуття.

Світосприйняття – на цьому рівні світогляду світ дається людині як цілком предметна реальність, яка певним чином організована та впорядкована. На цьому етапі переважають різного типу знання, просторово-часові уявлення про світ, які об'єднуючись утворюють цілісний образ світу. О. Сокуренко визначає світосприйняття як комплексний процес та результат формування в свідомості людини багатовимірною образу світу. [9, с. 104].

Філософ В. Скотний дійшов висновку, що «...світогляд виступає важливою і певною мірою універсальною характеристикою особистості, духовно-моральною константою, що визначає індивідуально-творчі можливості і особливості взаємодії з навколишнім світом, її готовність до творчого діалогу з ним. Важливою особливістю світогляду є те, що в ньому сходяться воедино і набувають духовно-ціннісної спрямованості усі емоційно-інтуїтивні, теоретико-розумові, морально-вольові та інші сторони індивідуальної свідомості особистості, її душі, що у підсумку дає їй змогу творчо реалізувати себе в діях та вчинках». [8, с. 25]

Існує два світогляди — матеріалістичний і духовний. Так вважає науковець Л. Сидоренко. Матеріалісти переконані, що світ матеріальний існує поза свідомістю і створений природою, і немає нічого духовного. Духовний світогляд має безсмертну природу. Спочатку Творець, а потім матерія творіння Творця. Духовна природа людини приходить від Бога і повертається до Нього. [7, с. 125]

Висновки. Отже, світогляд – система поглядів на світ у цілому, на ставлення людини до природи, суспільства, самої себе. Також в основі світогляду лежить світорозуміння, тобто сукупність визначених знань про світ.

Що до формування світорозуміння, то це цілеспрямований систематичний вплив на особистість з метою становлення ефективних засобів пізнання світу, набуття знань і досвіду в різних сферах життєдіяльності, виховання усвідомленого ставлення до дійсності й до самої себе, формування цілісної картини світу. На нашу думку, світогляд - це система принципів, знань, ідеалів, цінностей, надій, поглядів на сенс і мету життя, які визначають діяльність суб'єкта, форма суспільної самосвідомості людини її духовне начало. Виходячи з цього, світогляд як реальне духовне утворення особистості і суспільства є насамперед продуктом духовно-практичного освоєння світу, результатом пізнання законів буття, інтересів і потреб суб'єкта, його життєвої мети, ідеалів, самосвідомості і цілеспрямування. Саме тому світогляд спрямовує і визначає не окремі акти поведінки, а буття людини в цілому її життєва позиція, як зумовлене світоглядом стале, узагальнене духовно-практичне ставлення людини до навколишньої дійсності та самої себе, яке характеризується певною мірою активності, спрямованістю, оцінним забарвленням, виявляється в різних формах людської життєдіяльності, об'єднуючи їх в єдине ціле. Основне та кінцеве призначення світогляду - регулювання практичної діяльності особи, яка живе в суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арцишевський Р. А. Світогляд: сутність, структура, функції // Філософські студії: зб. наук. праць. – Луцьк, 2013.- Вип. 1. – С .4-52
2. Бойко А. І. Соціальна трансформація суспільства та проблема світогляду / <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/history/2004/32-19-4.pdf>
3. Воронкова В. Г. Філософія: Навчальний посібник; М-во освіти і науки України. -Київ: ВД "Професіонал, 2004. -460 с.
4. Грабовець О. В. Релігія як символічна форма світорозуміння : спроба соціологічної інтерпретації [Текст] / О. В.Грабовець // Вісник Київського університету. Соціологія. Психологія. Педагогіка.- 2003.-№15-16.
5. Козловський В. Володимир Шинкарук: існую, отже, мислю. ISSN

0235-7941. Філософська думка, 2016, № 6. – С. 67-75.

6. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз/ В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2002.-578с.

7. Сидоренко Л. Формування духовних цінностей як філософська, психолого-педагогічна проблема/ Молодь і ринок, Бердянськ., 2011.-№2(73). С. 121-126.

8. Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному. – Дрогобич: Вимір, 2004.- с. 327.

9. Сокурєнко О. Формування світорозуміння особистості як психолого-педагогічна проблема. Вища освіта України, №2;- 2011.- С. 100-105.

10. Філософія: короткий виклад: Навчальний посібник/ Сергій Щерба, Михайло Тофтул, Олександр Заглада та інш.; За ред. Сергія Щерби,. -К.: Кондор, 2003. -349 с.

11. Філософський енциклопедичний словник (ФЕС). – К.: Абрис, 2002.-742с.

12. Філософія. Хрестоматія Від витоків до сьогодення Навчальний посібник за редакцією академіка НАН України Л.В. Губерського 2-ге видання, стереотипне Рекомендовано Міністерством освіти і науки України Київ "ЗНАННЯ" 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.znannia.com.ua>

HISTORICAL SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА НА РУСІ

Білостоцький Степан Миронович,

доцент кафедри давньої історії

України та архівознавства

Олексин Анна Ігорівна,

Федько Анна Андріївна,

Гой Юлія Юріївна,

студенти

Львівського національного університету

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Запровадження християнства на Русі є однією зі знакових подій в історії України. Під впливом християнізації, поступово відбувалися суттєві зміни в політичному, культурному, духовному, економічному житті населення Русі. Завдяки цим змінам, Русь стала однією зі загальноєвропейських, політично впливових держав Європи. У даному рефераті будуть досліджені основні історичні факти, які пов'язані з переходом Русі на християнство, а також його вплив на формування культурної та релігійної ідентичності народів Русі.

Ціль роботи. Метою реферату буде дослідження особливостей процесу християнізації Київської Русі.

Матеріали та методи.

Джерела:

- Багрянородный К. Об управлении империей. Москва, 1989.
- Літопис руський, за іпат. списком пер. Л. Махновеця; [відп. ред.

О. В. Мишанич]. Київ: Дніпро, 1989.

Матеріали:

- Брайчевський М. Ю. Затвердження Християнства на Русі. К., 1989.

- Запровадження християнства на Русі: Історичні нариси. Київ, 1988.
- Голубинський Е. Е. История русской церкви. Т.1, ч.1. Москва, 1901.
- Левченко М. В. Нариси по історії русько – візантійських відносин. М., 1956.
- Котляр М. Ф. Введення християнства в Київській Русі та його наслідки. Київ, 1985.
- Моця О., Ричка В. Київська Русь від язичництва до християнства. Київ, 1996.
- Рибakov Б. А. Древняя Русь. Сказания, былины, летописи. М., 1963.
- Толочко П. Київська Русь. Київ, 1996.
- Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні (до 1353). Рим-Нью-Йорк, 1965.
- Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси історії культури до початку XVIII ст. Львів, 2001.

Методи:

1. Читання літератури. Є безліч книг та статей про історію Київської Русі та християнство. Ці матеріали надають нам уявлення про особливості запровадження християнства на Русі.

2. Дослідження первинних джерел. З метою глибокого дослідження особливостей запровадження християнства на Русі, уточнення відомостей викладених у наукових дослідженнях, слід звернутися до первинних джерел, таких як: Житіє св. Стефана Сурозького, Окружне послання патріарха Фотія, Повість минулих літ.

3. Дослідження культурного контексту. Оскільки християнство запроваджено на Русі у давні часи, дослідження культурного контексту того періоду може допомогти зрозуміти, які особливості мали місце в цей період. Наприклад, можна дослідити трансформаційні процеси в суспільних відносинах, праві, суспільному устрої, світогляді пов'язані зі зміною язичницьких вірувань на християнство.

4. Дослідження археологічних розкопок. Розкопки можуть дати багато

інформації про життя та культуру давніх людей.

Результати та обговорення. Запровадження християнства на Русі було важливою подією в її історії, яка мала значний вплив на розвиток її культури, мистецтва, політики, релігії, особистісних змін русичів. Особливості запровадження християнства на Русі включають такі аспекти:

1. Культурний вплив. Прийняття християнства на Русі сприяло розвитку літератури, мистецтва та архітектури. Багато знакових споруд Русі, таких як Софійський собор у Києві, Михайлівський Золотоверхий собор у Києві, Спасо-Преображенський собор у Чернігові, Успенський собор у Володимирі Волинському, Пантелеймонова церква в Галичі, Миколаївська церква у Львові, були зведені після прийняття християнства.

2. Роль церкви. Після прийняття християнства, церква стала важливим елементом руської культури та державності. Вона мала вплив на центральні інституції Русі впродовж багатьох століть.

3. Взаємовідносини з поганською культурою. Прийняття християнства на Русі не призвело до повного відкидання поганської культури. Існували елементи поганських вірувань, які продовжували існувати у руській культурі.

Введення християнства на Русь відбувалося поетапно протягом кількох століть і було пов'язане зі складними історичними обставинами того часу. Особливості цього процесу полягали у наступному:

- Два центри: Константинополь та Рим. Коли князь Володимир Святославич шукав релігію для Русі, він звернувся до двох центрів християнства – Константинополя та Риму. Він відправив послів до обох міст, і ті, у свою чергу, намагалися переконати князя у перевагах своєї віри.

- Прийняття християнства князем. Володимир Святославич прийняв християнство в 988 році. Цей акт став першим кроком до християнізації всієї Русі. Володимир видав наказ перетворити поганські храми на християнські храми, і цей процес тривав кілька десятиліть.

- Інтеграція поганських традицій. У процесі християнізації на Русі, велику роль відіграли місіонери з Греції, які намагалися інтегрувати поганські традиції

у християнські. Це було зроблено з метою легітимізації нової релігії та зменшення опору з боку населення.

- Роль правителів. У процесі християнізації Русі князі відіграли важливу роль. Починаючи з кінця IX століття, князі почали звертатися до Візантії з проханням про відправлення місіонерів для поширення християнства на їхніх територіях.

Князі не тільки просили допомоги, але й особисто взяли участь у християнських місіях. Наприклад, князь Володимир Святославович наказав охрестити своїх підданих та дітей. Він також закликав бояр до прийняття християнства.

Князі також сприяли будівництву християнських храмів та монастирів. Наприклад, Ярослав Мудрий, який панував у XI столітті, збудував багато храмів та монастирів, зокрема Софійський Собор у Києві.

Крім того, князі виконували роль посередника між церквою і народом. Вони допомагали вирішувати релігійні спори та забезпечували фінансування для будівництва та розвитку церковних інституцій.

Християнство було введене на територію Русі в IX столітті в результаті місійної діяльності візантійських місіонерів, зокрема, святого Кирила та Мефодія. Проте, на Русі християнство приймалося не одразу та не без протистоянь.

Брайчевський М. Ю. у дослідженні "Утвердження християнства на Русі" звернув увагу на те, що запровадження християнства на Русі було пов'язано з Візантією та її культурним і політичним контактом. Він відзначив, що запровадження християнства було пов'язано зі зміною соціально-економічних умов, а саме зі зростанням влади князів та розвитком феодалських відносин. Згідно з його теорією, це зумовило появу необхідності у створенні нової ідеології, яка б підтримувала нову владу.

Дослідження М. Брайчевського є важливим джерелом інформації про запровадження християнства на Русі та допомагає зрозуміти різні фактори, що впливали на цей процес.

Висновки. Отже, запровадження християнства на Русі було складним та багатограним процесом, який мав значний вплив на історію та культуру українського народу.

Однією з особливостей цього процесу було те, що християнство було введено на Русь зі Сходу через Константинополь.

Князі та інші правителі Русі активно сприяли поширенню християнства на своїх територіях, що дало змогу церкві стати однією з найважливіших інституцій держави.

Запровадження християнства на Русі стало важливим етапом у формуванні національної свідомості та ідентичності українського та російського народів.

Церква стала важливим символом національної єдності та згуртувала людей різних регіонів під спільними ідеями та цінностями.

Запровадження християнства на Русі було складним та багатограним процесом, який відіграв важливу роль у формуванні національної ідентичності, культурних традицій та державотворення українського народу.

CULTUROLOGY

ФУНКЦІЇ І СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ФЕШН ФОТОГРАФІЇ

Грицай Софія Дмитрівна

студентка 4 курсу

Національного університету технології та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Фешн-фотографія – це вид фотографії, що зосереджується на показі модного одягу, аксесуарів та косметики. Цей жанр мистецтва став популярним у 20-х роках минулого століття, коли він почав з'являтися на сторінках модних журналів, таких як Vogue і Harper's Bazaar. Сьогодні фешн-фотографія залишається важливою частиною модної індустрії, допомагаючи дизайнерам, брендам та стилістам продавати свої продукти та ідеї.

Мета роботи. Дослідити функції і соціокультурне призначення фешн-фотографії. Розглянути їх вплив спираючись на реальні приклади.

Матеріали та методи. Здійснено аналіз літературних джерел за тематикою дослідження та узагальнення отриманої інформації.

Результати та обговорення.

Фешн фотографія, як і будь-яке інше художнє мистецтво, може виконувати різні соціокультурні функції. Розглянемо основні з них:

1. Візуальне представлення моди та стилю. Одна з головних функцій фешн фотографії - це представлення нових модних тенденцій та ідей. Фотографії з модними образами та аксесуарами допомагають рекламувати нові колекції та встановлювати тренди. Також вони можуть стати джерелом натхнення для інших дизайнерів та майстрів в області моди.

2. Вираження індивідуальності та самовираження. Фешн фотографія допомагає людям виражати своє індивідуальне бачення стилю та моди.

Фотографії зі стильними образами можуть допомогти людям створити свій унікальний образ, підкреслити свою індивідуальність та відчуття смаку.

3. Культурна та історична спадщина. Фешн фотографія може зберігати та передавати інформацію про культурні та історичні аспекти моди та стилю. Архівні фотографії можуть стати джерелом досліджень для істориків моди та культури, а також допомогти розуміти, які тренди були популярними в минулому.

4. Створення та підтримка іміджу бренду. Фешн фотографія може допомогти брендам створювати та підтримувати свій імідж. Компанії можуть використовувати фотографії зі своїми продуктами та рекламними кампаніями, щоб залучити увагу споживачів та підсилити свій бренд.

5. Рефлексія та критика сучасної культури. Фешн фотографія може відображати та аналізувати сучасні соціокультурні тренди та явища. Фотографи можуть використовувати свої роботи, щоб висловлювати свої думки щодо суспільних проблем та реалій.

6. Створення мистецьких творів. Фешн фотографія може використовуватися для створення мистецьких творів, що викликають естетичну насолоду та роздуми. Фотографи можуть використовувати свої твори, щоб виразити свої ідеї та переживання, а також спонукати глядачів до роздумів та дій.

7. Створення спільнот та соціальної взаємодії. Фешн фотографія може створювати спільноти людей, які цікавляться модою та стилем. Фотографи та моделі можуть створювати свої власні спільноти в соціальних мережах, де обговорюють свої творчі проекти, діляться ідеями та натхненням. Також фешн фотографія може створювати соціальну взаємодію між моделями, дизайнерами, фотографами та глядачами. [5]

Одна з основних функцій фешн-фотографії – створення ілюзії ідеальної краси. Фотографії моделей, що демонструють модний одяг, часто піддаються ретуші, щоб вони виглядали ідеально. Це допомагає створити образи, які ідеалізують жіночу красу, що відповідає вимогам того часу. Наприклад, в

50-х роках в моді були жіночні образи з вузькими таліями та широкими спідницями, а в 90-х роках – ґрунтовні образи з високими каблуками та кожаними куртками. Таким чином, фешн-фотографія допомагає визначити канони краси та моди в суспільстві.

Однак фешн-фотографія не тільки допомагає створити ідеальні образи, але й змушує людей задуматися про соціокультурні проблеми. Часто фешн-фотографії містять повідомлення про те, що відбувається в світі. Наприклад, модні бренди можуть використовувати фешн-фотографію, щоб привернути увагу до екологічних проблем та показати, як важливо зберігати навколишнє середовище. Крім того, фотографії можуть відображати політичні погляди та соціальні проблеми, наприклад, піднімати питання гендерної рівності, боротьби з расизмом та дискримінацією.

Згідно з дослідженням, проведеним у 2018 році, фешн-фотографія може вплинути на соціальні зміни в суспільстві [1]. Фотографії моделей різних етнічностей, розмірів та вікових категорій можуть допомогти збільшити представленість різних груп в модній індустрії та підвищити їхню соціальну прийнятність. Крім того, фотографії можуть спонукати до обговорення соціальних питань та змусити людей звернути увагу на важливі теми.

Звичайно, фешн-фотографія має й свої недоліки. Зокрема, вона може сприяти формуванню ідеалізованого та стереотипного уявлення про ідеальну зовнішність та красу, що може призвести до розвитку негативного самопочуття та невпевненості у собі у людей, які не відповідають цим ідеалам. Також, часто в фешн-фотографії використовують моделі з надто маленьким розміром одягу, що може вплинути на формування негативних стереотипів про здоров'я та красу. [3]

Проте, відповідальні фешн-фотографи та бренди можуть враховувати ці недоліки та працювати над тим, щоб їхні зображення відображали різноманіття та реальність сучасного світу, а не ідеальні стандарти. Наприклад, відомий бренд Dove прославився своїми кампаніями, що використовують різноманітність форм та розмірів тіл, щоб підкреслити красу у всіх її виявах [2].

Вона мала на меті кинути виклик загальноприйнятим стандартам краси та просувати більш інклюзивне визначення краси.

Ця кампанія включала серію рекламних оголошень із зображенням жінок різного віку, розміру та етнічної приналежності, а також веб-сайт, де відвідувачі могли поділитися своїми визначеннями краси. Кампанія також включала серію вірусних відео, таких як «Evolution» і «Onslaught», які висвітлювали нереалістичні стандарти краси, які підтримує рекламна індустрія. «Кампанія справжньої краси» широко висвітлювалася в ЗМІ та отримала численні нагороди за інноваційний підхід до реклами. Це також викликало значні суперечки, критики стверджували, що Dove просто використовував невпевненість жінок, щоб продати більше продуктів. Незважаючи на критику, кампанії приписують початок ширшої дискусії про вплив стандартів краси на жіночу самооцінку та образ тіла.

Висновки. Отже, фешн фотографія може виконувати різні соціокультурні функції, що залежать від творців, глядачів та контексту, в якому вона знаходиться. Вона може стати засобом візуального представлення моди та стилю, вираження індивідуальності та самовираження, збереження та передачі культурної та історичної спадщини, створення та підтримки іміджу бренду, рефлексії та критики сучасної культури, створення мистецьких творів та створення спільнот та соціальної взаємодії. Всі ці функції допомагають розширювати наше розуміння моди та культури, стимулюють креативність та самовираження, сприяють взаємодії між людьми та збереженню культурної різноманітності.

Потрібно також зазначити, що фешн фотографія може мати певні негативні наслідки, такі як сприяння стереотипам щодо краси, розширення ринку штучно створених канонів краси, створення нездорових стандартів та натиск на людей, щоб вони дотримувалися цих стандартів. Тому важливо, щоб фешн фотографія відображала різноманітність індивідів та культур, не поширювала стереотипи та віддавала перевагу натуральності та природній красі.

У загальному, фешн фотографія є важливим елементом культури та мистецтва, що відображає та впливає на соціокультурний контекст, у якому вона існує. Вона може виконувати різноманітні функції, спонукаючи нас до роздумів, творчості та співпраці. Фешн фотографія може надихати та заохочувати нас до пошуку власного стилю та виразності, а також створювати спільноти людей, що об'єднуються навколо спільних інтересів та прагнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. S. Seraj, S. Ambler, F. Bhattacharya, "The Power of "Like": How Brands Reach (and Influence) Fans Through Social-Media Marketing", *Journal of Advertising Research*, vol. 58, no. 2, 2018, з pp. 151-164.
2. Dove, "Campaign for Real Beauty". URL: <https://www.dove.com/ca/en/stories/campaigns/campaign-for-real-beauty.html>
3. M. Rocamora, "Personal Fashion Blogs: Screens and Mirrors in Digital Self-portraits", *Fashion Theory*, vol. 15, no. 4, pp. 407-424, 2011.
4. S. Hall, "Encoding/Decoding", in S. Hall, D. Hobson, A. Lowe and P. Willis (eds.), "Culture, Media, Language", Routledge, 1980, pp. 128-138.
5. F. Meggan Fris and C. Roshfor, "Fashion photography: From cultural pastime to the mainstream" in the *Visual Communication Quarterly* journal in 2015. P 34-43.

КУЛЬТУРНА ТРАВМА І КУЛЬТУРА ПАМ'ЯТІ

Семененко А. А.,
канд.філос.наук
Національна академія
образотворчого мистецтва і архітектури
м. Київ

Вступ

Ідеї Е. Геллнера, Б. Андерсона та Е. Гобсбаума початку 80-х років ХХ ст., що склали підґрунтя конструктивістської теорії націй, дали поштовх для численних розробок соціологічного конструктивізму й переосмислення соціально-гуманітарних дискурсів. Так у центр уваги потрапляє концепція колективної (історичної) травми. Вперше вжите американським соціологом К. Еріксоном у значенні: удару «по основним тканинам соціального життя, що послаблює почуття спільності та завдає шкоди зв'язкам, які еднають людей.» [7, 153]. Найбільш суттєвий вклад до дискурсу колективної травми зроблений П. Рікером, П. Штомпкою, Д. ЛаКапра, Д. Александером, А. Ассманом та рядом інших науковців. Вітчизняна інтелектуальна традиція представлена роботами В. Огієнка, П. Горностая, М. Семиліта, О. Суший, О. Кісь, О. Папаш, в яких науковці залучають інструментарій теорії травми до осмислення та інтерпретації трагічних подій минулого та сьогодення української культури.

Мета роботи

Актуалізація дискурсу культурної травми як теоретичного концепту. Означити механізми її репрезентації у колективній пам'яті.

Матеріали і методи

Типи травми визначені польський соціологом П. Штомпкою: біологічно демографічна травма (голод, епідемія), соціально-політична травма (анархія, революція) та культурна травма (занепад основоположних цінностей і поведінкових моделей) [4, 10], дають можливість усвідомити природу процесів

травматизації. Так, два перші види характеризуються самими травматичними подіями з властивою їм єдністю часу, місця і дії. Культурна ж травма постає слідом за травматичною подією і може тривати протягом багатьох поколінь. Вона є катастрофою, яка руйнує звичні рамки життя й унеможливорює їх відновлення. Нові рамки виробляються інколи впродовж кількох поколінь, аж поки «рани історичної ідентичності не перестають кривавити» [3, 202] та відбудеться пошук мови, здатної виразити травматичний досвід. Дж. Александер зазначає: «Щоб травма виникла на рівні спільноти, соціальна криза повинна стати культурною кризою. І тут важливо підкреслити, що існування будь-якої події – це одна справа, а репрезентація цих подій – зовсім інша. Травма не є результатом того, що якась група людей відчуває біль – вона є результатом гострого дискомфорту, що проникає у відчуття спільнотою власної ідентичності. Колективні актори «вирішують» маркувати соціальну біль як основну загрозу їхньому розумінню того, хто вони, звідки вони і куди хочуть йти» [1, 20].

Механізми реакції на травму докладно досліджені у психоаналізі. У рамках цього підходу травма постає як досвід катастрофічної події, щоб пережити яку свідомість вмикає механізми психологічного захисту. При цьому безпосередній травматичний досвід деформується, адже образ травматичної події формується в уяві і пам'яті, а не відображається раціонально і свідомо. Складність не тільки в тому, що жертви травми не бажають згадувати про минулі трагедії, а в тому, що вони не мають відповідної мови, щоб передати та репрезентувати «правду і силу реальності, з якою вони зіткнулися» [6, 8]. Саме тому травматичні події забуваються та витісняються в індивідуальне та колективне підсвідоме. Друга форма «опрацювання» травматичної події це регресія – перехід до більш архаїчних та інфантильних форм поведінки. Для суспільного здоров'я неопрацьована колективна травма, не виведена з-під блокування та регресу, передається у спадок наступному поколінню, яке не було учасником самої травматичної події, проте переживає всі ознаки колективної травми та набуває внаслідок цього специфічних рис суспільної

психології, менталітету, поведінки тощо.

Якими є умови та закони роботи с культурними травмами? За Д. Александером, процес соціального означення травми має містити такі етапи: «заявлення» (з англ. Claim-Making); поява групи носіїв або групи-носія (з англ. Carrier groups); вбудовування наративу травми в конкретну історичну ситуацію та інституційне середовище шляхом мовної інкультурації якомога ширшої аудиторії (англ. Audience and Situation) та творення моделі травми як нового пануючого наративу (англ. New Master Narrative) [5, 93–96]. Для дослідників цієї проблематики очевидно, що між травматичною подією та травмою як фактом соціального та культурного життя існує вагома різниця. Отже, щоб стати груповим наративом, досвід травматизації має спершу бути артикульованим у якості соціально-культурного явища. Існують різні погляди на способи донесення власного травматичного досвіду широким масам. Найбільш відомою версією репрезентації травми, є концепція сучасного американського вченого Домініка ЛаКапри. Згідно з нею, перший шлях відігрування (з англ. «acting-out») - в публічному просторі переказуються старі і розробляються нові сюжети, пов'язані з описом та переживанням травматичного досвіду минувшини. [9, 22–24] І умовою цього процесу є встановлення відповідного соціального клімату – безпечного, позитивного і емпативного. Так відновлення колективного психічного здоров'я досягається через звільнення емоцій та горя за допомогою актів вшанування пам'яті, репрезентацій і створення наративу травми. [6, 216] Другий шлях «пропрацювання» (з англ. «working through») полягає у переосмисленні та систематизації колективної пам'яті. Це досягається через презентацію багатьох аспектів та різних версій минулого, відтворення етапів дискусій навколо нього у форматі музейної експозиції [9, 22–24]

Робота з культурними травмами у полі культурної пам'яті є філігранною роботою, адже має балансувати між користю та небезпекою «пропрацювання» травматичного досвіду. Надмірна актуалізація травматичних спогадів може викликати зацикленість на травматичних спогадах, те, що Поль Рікер назвав

«колективним неврозом». [2 , 107] Д. ЛаКапра, спираючись на працю З. Фрейда «Меланхолія та скорбота», описує два способи роботи з травмою: коли можна програвати травму, зациклюватись на ній, як це роблять меланхоліки або проробляти, що Фрейд описує як роботу скорботи. Перше ЛаКапра означає Acting-out, друге — Working-through.

Етап репрезентації події є складовою «травматичної послідовності» (П. Штомпка), який включає появу, поширення та поглиблення травми, а також формування і застосування стратегій, спрямованих на її обмеження або подолання. Пропрацювання і виведення у публічний простір травми відбувається шляхом створення наративу, одночасно раціонально аргументованого і емоційно забарвленого, що має переконати ширшу аудиторію в тому, що і вона теж була травмована описаними досвідом або подією і це складна робота зі змістом історичних подій. Дж. Александер наполягає, що запорукою успішності процесу колективної репрезентації є переконливість відповідей на питання природи болю, природи жертви, зв'язок жертви травми з більш широкою аудиторією, розподіл відповідальності. [1, 22-24].

Так робота над культурними травмами є процесом лікування, гартування та виховання суспільного організму, формування його культурної пам'яті та ідентифікації. Це принципова складова національної міфології, що гуртує навколо трагічних подій й раціоналізує їх, озброюючи суспільство досвідом, що може убезпечити від фатальних помилок у майбутньому. Відсутність таких практик у формуванні культурної пам'яті робить суспільство вразливим у теперішньому та майбутньому до несвідомого політичного життя та реконструкцій небезпечних режимів.

Результати та обговорення

Трактування культурної травми у суспільній свідомості є насправді конструктором культури пам'яті за допомогою репрезентацій, інтерпретацій та акцій, що циркулюють у соціумі та створюють засади його ідентифікації, формують ментальні та поведінкові моделі.

Висновки Формування культури пам'яті є основним механізмом подолання культурних травм. Способами її функціонування є ритуалізація (річниці, дні пам'яті, вшанування, канонізація героїв) та механізми відновлення справедливості (розслідування подій, створення трибуналів, покарання винних, компенсації постраждалим). Метою сформованих культурною пам'яттю нарацій та символічного виробництва має бути долання «темної роботи травми», що загрожує стати не складовою, а домінуючою основою ідентифікації соціуму, заміщаючи у суспільній свідомості образ майбутнього образами минулого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александер Д. Культурная травма и коллективная идентичность. Социологический журнал, 2012. № 3., С. 6–40.
2. Рикёр П. Память, история, забвение / П. Рикёр; пер. с франц. — М.: Издательство гуманитарной литературы, 2004. — 728 с.
3. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Й. Рюзен; пер. з нім. В. Кам'янець. — Л.: Літопис, 2010. — 353 с.
4. Штомпка П. Социальное изменение как травма // Социологические исследования – 2001 - №1 – С.6-16.
5. Alexander J. The Meaning of Social Life. A Cultural Sociology. Oxford: Oxford University Press, 2003. 296 p.
6. Assman A. Memory, individual and collective // The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis/Edited by Robert E. Goodin and Charles Tilly. Oxford, 2006. - P. 210-227.
7. Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History. - Baltimore: John Hopkins UP, 1996. - 168 p.
8. Erikson K. Everything in Its Path. New York: Simon and Schuster, 1994. 288 p.
9. LaCapra D. Writing History, Writing Trauma, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001. 248 p.

LITERATURE

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ РОМАНУ ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА «МАНДРІВНІ ЗОРІ» – УОСОБЛЕННЯ КРАСИ Й ГАРМОНІЇ СВІТУ

Домріна Олена Олександрівна
учитель зарубіжної літератури
спеціаліст вищої категорії
старший учитель
Загальноосвітня середня школа
I-III ступенів № 56
м. Харків, Україна

Вступ. Із часів епохи Відродження жінка стає одним з головних об'єктів зображення в мистецтві. Взаємодія особистого сприйняття із зовнішніми факторами (соціально-історичною реальністю, сучасними філософськими ідеями) народжує у свідомості письменника складний, індивідуально обумовлений образ жінки, який є невід'ємною частиною його світогляду. Цей образ несе в собі підвищене смислове навантаження, оскільки саме в ньому сконцентровані найбільш характерні для письменника уявлення про ідеал, істину, красу й гармонію.

Жінка стала персонажем літературних творів ще на зорі розвою літератури як мати, дружина, подруга, сестра, об'єкт захоплення й джерело любовних втіх і страждань. З плином століть мінялися її роль та позиція в суспільному житті, сім'ї та політиці. Сьогодні неймовірними здаються для нас часи, коли їй не вільно було зіграти в театрі роль чи навіть показатися на сцені, а потім ще кількасот років неможливо стати студенткою вищого навчального закладу. Минули століття, жінка разом із чоловіком займає важливе місце в суспільстві, а також у всіх галузях політичного та культурного життя. Література – незалежно від своєї ідейно-естетичної орієнтації – зреагувала на ці

зміни й стала безцінним матеріалом для різнобічного гуманітарного аналізу.

Проза Шолом-Алейхема завжди відрізнялася глибиною ідейного змісту, невпинним прагненням ставити й вирішувати життєво важливі питання, гуманним ставленням до людини, правдивістю зображення дійсності, добрим гумором. Митець прагне виявити в жіночих образах кращі риси, властиві єврейському народові. У жодній літературі світу не зустріти таких прекрасних і чистих жінок, що відрізняються вірним і люблячим серцем, неповторною душевною красою, трепетним ставленням до родини, як єврейські жінки.

Основною **метою** роботи є подати характеристику образів Рози та її матері канторихи Леї – героїнь роману «Мандрівні зорі» – у контексті тогочасної епохи та національної культури.

Для досягнення поставленої мети слід вирішити низку **завдань**:

- охарактеризувати художній образ як літературознавчу і мистецтвознавчу категорію;

- вивчити специфіку аналізу жіночих образів у науковій літературі;

- описати образи Рози та її матері канторихи Леї як головні образи роману та дослідити їх своєрідність;

- дати порівняльну характеристику образів Рози та її матері канторихи Леї.

Основними **методами** дослідження є такі: типологічний, біографічний, системний, культурно-історичний методи, поєднання яких надає дослідженню комплексного характеру та забезпечує об'єктивне осягнення творчості письменника. Використання типологічного методу дозволило вивчити літературні факти на основі типологічного зіставлення. Біографічний метод уможливив з'ясування джерел образів і мотивів, сюжетних ситуацій, змодельованих у творах митця. Культурно-історичний метод застосований для висвітлення суспільно-політичних процесів і умов, які знайшли своє відображення в образах творів

Об'єкт дослідження – специфіка образотворення митця як вияв його літературної персоналістики.

Предмет – типологія жіночих образів у романі Шолом-Алейхема «Мандрівні зорі» та способи їх художньої презентації.

Дослідження сприяє глибшому пізнанню особливостей та ступеню значимості жіночих образів у творчості єврейських письменників. Образ жінки для письменника – це художня модель, яка володіє певним набором цінностей, що тісно пов'язані між собою, взаємодоповнюють одна одну в процесі творення цілісної узагальненої картини, й виразно демонструє авторську концепцію. Одне з чільних місць у романі «Мандрівні зірки» належить жіночим образам і насамперед – канторисі Леї та її дочці Розці. Цінність цих образів зрозуміла, адже в єврейському суспільстві жінка є провідником роду.

Висновки. Проблема типології жіночих образів донині комплексно не розв'язана і потребує системного підходу до цілісного вивчення особливостей письменницьких ідейно-художніх внесків кожної доби у літературну креацію образу жінки, її місця у доробку митців з урахуванням естетичних здобутків.

Типізація людських характерів і явищ дійсності стала одним із провідних законів творення художніх образів у реалізмі. Традиційно художній образ визначається як пріоритетна літературознавча категорія, специфічна форма художньо-естетичного відображення дійсності. Вона становить відбиток світоглядних, ціннісних координат як митця, так і суспільства, соціокультурного середовища, що його оточує.

Громадянською позицією і своїми творами Шолом-Алейхем продовжував нелегку боротьбу за існування єврейської мови і культури. Письменник став активним пропагандистом національних ідей, поборником мови їдиш, культури, освіти. Історія красномовно довела, що ми не можемо і не маємо права відмовлятися від досвіду, накопиченого історією попередніх поколінь.

Образ жінки для письменника – це художня модель, яка володіє певним набором цінностей, що тісно пов'язані між собою, взаємодоповнюють одна одну в процесі творення цілісної узагальненої картини, й виразно демонструє авторську концепцію.

Автор приділяє багато уваги зображенню внутрішнього світу і складних

переживань жіночої душі. Крізь роман «Мандрівні зорі» проходить образи єврейських жінок із гарячим серцем, полум'яною душею і готовністю долати перешкоди – образ Рейзл-Рози та її матері Леї.

Головні жіночі образи роману є уособленням краси й гармонії світу як для автора, так і для читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аронов Г. Єгупець // Альманах / Г. Аронов. – № 23. Дух і Літера, 2014. – 391 с.
2. Беленький М. С. Биография смеха [текст]: Очерк жизни и творчества Шолом-Алейхема / Беленький, Моисей Соломонович; Предисл. авт.; Худож. Ю. Токарев. – М.: Художественная литература, 1991. – 192 с.
3. Васюник І. Україне геденкт айх, Україне лібт айх, ундзер таєрер Шолем Алейхем [Електронний ресурс] : [виступ Віце-прем'єр-міністра України, голови Організаційного комітету з підготовки відзначення 150-річчя від дня народження Шолом-Алейхема Івана Васюника на урочистому літературно-мистецькому вечорі «Шолом-Алейхем і Україна» з нагоди 150-річчя видатного єврейського письменника] // Майдан. – Режим доступу: <http://maidanua.org>.
4. Вовчко М. І. Асиміляційні процеси єврейського населення Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. [Електронний ресурс] / Марія Іванівна Вовчко. – Режим доступу: <http://shron1.chtyvo.org.ua>.
5. Войтанович А. Національний колорит повісті «Хлопчик Мотл» [Текст] : урок / А. Войтанович // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2008. – № 3. – С. 44–47.
6. Ейстрах Г. Д. Культура мовою їдиш. Україна, перша половина XX ст. / Г.Д. Ейстрах. – Дух і Літера, 2016. – 316 с.
7. Калужина О. В. Этническая специфика еврейской американской литературы на примере произведений Филиппа Рота / О. В. Калужина // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету

ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. – 2010. – Вип. 4.1. – С. 141-147.

8. Кудя возвращається Шолом-Алейхем [Електронний ресурс] // ZN,UA. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua>.

9. Кучеренко І. І. Формування громадської позиції Шолом-Алейхема (кінець ХІХ – початок ХХ століття). [Електронний ресурс] / І. І. Кучеренко. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua>.

10. Лизен А. Д. Наш Шолом-Алейхем / А. Д. Лизен // Шофан. – 1996. № 3. – 178 с.

POLITICAL SCIENCES

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Атабєгов Мераб Іраклійович

аспірант

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Анотація: Розкрито проблеми правового регулювання трудових відносин в Україні. Висвітлено заходи регулювання трудових відносин в Україні.

Ключові слова: трудові відносини, правове регулювання, законодавство.

В умовах невизначеності та поглиблення кризових ситуацій розвитку держави і суспільства в Україні актуалізуються проблеми забезпечення права на працю та регулювання трудових відносин. Дестабілізуючий вплив негативних чинників особливо посилився в умовах воєнного протистояння України збройній агресії Російської Федерації та спричинив найсерйозніші небезпеки у сфері праці, її безпеки та трудових взаємовідносин. Подолання сучасних викликів та небезпек потребує нових підходів до регулювання суспільних відносин, тому зазначена проблематика набуває особливої гостроти.

Відповідно до норм та положень Кодексу законів про працю України [1] трудові відносини трактуються як окремий вид суспільних відносин, що виникають при взаємодії між працівником та роботодавцем, а також передбачають виконання певних видів робіт, які доручаються працівнику роботодавцем та здійснюються під його керівництвом й контролем. Дослідження особливостей правового регулювання трудових відносин в Україні являються предметом вивчення провідних вітчизняних науковців, які встановили вагомі недоліки його забезпечення. Зокрема, В. Штепенко [2, с. 64]

виявив значний вплив на систему нормативно-правового регулювання трудових відносин факторів соціально-економічного й політичного розвитку, а основні його проблеми вбачає у суперечностях щодо багатьох норм трудового законодавства, у виникненні та поглибленні соціально-економічних й суспільно-політичних криз, а також у стрімкому розвитку тіньового сегмента на ринку праці.

Серед інших істотних проблем правового регулювання трудових відносин в Україні варто виокремити недосконалість чинного вітчизняного трудового законодавства щодо регулювання трудових відносин, оскільки існуючі механізми забезпечення права на працю, інших прав, свобод та інтересів учасників трудових відносин не відповідають європейським сучасним стандартам та не спроможні гарантувати високі показники захисту. В даному контексті варто зауважити, що система заходів регулювання трудових відносин в Україні повинна включати особливості реалізації відповідних заходів за декількома напрямками, зокрема: забезпечення належних умов праці, в тому числі встановлення розмірів оплати праці, її охорони, регламентації часу відпочинку та передбаченні соціальних гарантій; соціальна політика в напрямку забезпечення соціального й медичного страхування, належного рівня пенсійного забезпечення, гарантування виплат соціальних допомог, формування й реалізації ефективної політики підтримання рівня якості життя населення й диференціації його доходів; стимулювання зайнятості населення шляхом здійснення реєстрації та чіткого обліку безробітних, підвищення кваліфікації та професійне навчання, створення умов для формування нових робочих місць, розроблення політики протидії поширенню безробіття.

Внаслідок успішної реалізації запропонованих заходів отримаються можливості вирішення проблем правового регулювання трудових відносин в Україні. Таким чином, проведені дослідження сучасного стану та основних тенденцій правового регулювання трудових відносин в Україні дозволили виявити вагомі проблеми такого регулювання, вирішення яких, першочергово, вбачається у прийнятті Трудового кодексу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс законів про працю України від 23.07.1996 р. № 322–08.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Штепенка В.М. Правове регулювання трудових відносин в Україні.
Наукові записки. Серія: право. 2017. Вип. 2. URL:
https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/2_spec_2017/63-66.pdf.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Карпенко Олександр Миколійович,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Гомогенність українського суспільства, заснована на такій спільності риси, як патріотизм, у селян та дворян, була важливим фактором ослаблення класових протиріч усередині країни [1].

Момент розуміння визначає структуру індивідуального свідомості. Цей момент пов'язаний із традицією, що представляє певну культуру. Зворотній зв'язок полягає у рефлексії свідомості над мисленням і поведінкою є умовою формування самосвідомості. Термін традиція означає досвід, що передається у формі майстерності. Поза традицією лише повністю адаптована масова свідомість примітивно належить звичаю.

У формі звичаю передаються лише уявлення у готовому незмінному вигляді. Але як тільки свідомість постає перед новим завданням, мислення змушене шукати нові алгоритми розв'язання. Усвідомлення незнання є найважливішою якістю та вихідний момент формування індивідуальної спантеленої свідомості. Тому усвідомлення незнання виявляється необхідною інтенцією свідомості до розуміння нового сенсу, у результаті якого утворюється прямий зв'язок.

Як видно, не тільки свідомість, але, що найважливіше, і незнання здатне розгортатися в дії. Ця невизначеність є властивістю гіпотези. Формально ця спрямована свідомість від вихідного пункту незнання до пошуку нової інформації фіксується оператором питання.

У традиції думку може знайти лише базис питання. Тому індивід, що належить традиції, залишається у штучному попередньому стані стосовно

продуктивної стадії розвитку свідомості.

Традиція виконує функцію деякої формальної штучної системи, тобто школи для проектування штучної істоти, з якої, можливо, сформується особистість як природна істота, здатна самостійно формулювати проблему. Ступінь ймовірності цього «можливо» залежить від відкритості самої системи особистості, тобто від зворотного зв'язку свідомості з мисленням та поведінкою [1].

Це означає, що будь-яка традиція, що представляє конкретну культуру, передбачає природне запитування формулювання думки. Термін «культура» означає роботу особистості над собою. Особистість удосконалюється у процесі мислення, тобто у пошуку нових ідей чи нових засобів вираження сенсу.

Цей пошук, який спрямовується інтенцією, означає встановлення прямого зв'язку свідомості з базисною традиційною системою уявлень. Іntenція свідомості розширює світогляд традиції за рахунок накопичення найбільш економічних алгоритмів розв'язання задач. І навпаки, рефлексія свідомості над мисленням є ознакою роботи особистості над собою як зворотний зв'язок [7]. Тому немає особистості взагалі. Особистість або приймає реальність і працює над собою, або біжить від неї в ілюзії та галюцинації. Третього не дано. Тобто особистість постійно перед вибором між цими двома шляхами вдосконалення чи деградації [2].

Але в умовах війни більшість українців переходить на українську, як знак поваги до своєї рідної мови, і відмови від всього російського.

Крім того, усвідомлювали або не усвідомлювали українці, але патріотизм був своєрідним гормоном мужності та відваги захисників Вітчизни, які, незалежно від наказів та волі влади, не щадили на полях битв своїх сил, здоров'я та навіть життів. Історія накопичила безліч прикладів героїзму як окремих людей, і масових армій [2].

Найбагатший ґрунт для відродження, збереження та розвитку патріотичних традицій дає історія та культура нашої держави, насичена бойовими та трудовими подвигами та звершеннями, високими зразками

літератури та мистецтва, досягненнями в науці та техніці, прикладами духовності та жертвовності, високими зразками служіння Батьківщині [6].

Все разом узятє дозволяє сподіватися, що в годину випробувань патріотичні традиції зіграють свою роль у збереженні цілісності та незалежності нашої держави.

Зміна поколінь, політичних режимів, політичних систем, зміна цінностей, переконань, поглядів, позицій впливає на формування почуття патріотизму. Формування любові до Батьківщини в умовах глобалізації має свої особливості.

Культура – це життєва сила суспільства: історія, традиції, мистецтво, самобутність народу. Культура підвищує якість життя, концентрує соціальний досвід багатьох поколінь, накопичує знання про світ. Система культури – це живий процес, який постійно рухається, розвивається, видозмінюється. Культура є важливою частиною життя кожної людини та суспільства в цілому.

Саме культура робить людину особистістю.

Громадянин стає членом суспільства в міру засвоєння знань, мови, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу, своєї соціальної групи і всього людства.

Культура – це засіб вираження творчості, формування індивідуальної самобутності та зміцнення відчуття себе в суспільстві. Культурний досвід – це можливості для дозвілля, розваг, навчання й обміну досвідом з іншими. Музеї, театри, виставки, концерти, кіно – все це об'єднує людей [4].

Більшість українців вважають, що культура – основа для мирного життя.

Адже вона вчить бути толерантними і розуміти один одного через мистецтво, навіть тоді, коли ми говоримо різними мовами. На прикладі культури можна побачити якість та рівень життя цілої країни.

Об'єднуючи людей, культурні заходи, такі як фестивалі чи виставки, створюють соціальну солідарність і згуртованість, сприяють соціальній інтеграції, розширенню можливостей громад. А також зміцнюють гордість за свою країну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.
2. Економічні інструменти протидії гібридній агресії: аналіт. доп. / за ред. А. Ю. Сменковського. Київ: НІСД, 2020. 69 с.
3. Могилевская Г. И. Информационная война в социальных сетях [Электронный ресурс] Молодой ученый. Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/95/21400/>.
4. Носов В., Манжай О. Окремі аспекти протидії інформаційній війні в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: univd.edu.ua/scienceactivity/index.php?usid=192&fid=898.
5. Закон України «Про національну поліцію» – Верховна Рада України.
6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. 1875- IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV> Page 2 10.

УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКА ГУМАНІТАРНА СПІВПРАЦЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тарасенко Владислав В'ячеславович

аспірант

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. На тлі неспровокованої агресії Російської Федерації проти України особливої ваги набуває співпраця двох країн Центральної Європи (ЦЄ) України та Польщі. З урахуванням суспільно-економічного, військового та гуманітарного потенціалу ці дві європейські держави мають стратегічне значення для регіону. Сукупний потенціал України та Польщі посилює суб'єктність ЦЄ, адже ґрунтується на європейських традиціях і культурі, відповідає національним інтересам держав, зокрема і в сфері безпеки на східному фланзі НАТО [1]. Водночас успішний розвиток взаємин між державами залежить від рівня обізнаності українського та польського суспільства щодо соціально-культурних цінностей і традицій обох націй, розуміння того, що є віссю їх ідентичності. Розвиток інститутів сучасного українського та польського суспільства, євроінтеграційні та євроатлантичні прагнення України залежать від стану стратегічних комунікацій, медіа, культури та освіти, їх взаємопроникнення та впливу.

Мета роботи - дати оцінку україно-польським відносинам в гуманітарній сфері та окреслити перспективи розвитку.

Матеріали та методи. Під час дослідження використано інформаційні, статистичні та аналітичні матеріали, опубліковані в ЗМІ України та Польщі, а також результати соціологічних досліджень та аналітичні доповіді. Автор використав такі методи: історичний, порівняльний, аналіз та синтез, метод експертних оцінок, аналогія.

Результати та обговорення. Серед українців зростає попит на пізнання польської культури. За результатами опитування Центру Мєрошевського, громадяни України найбільш привабливою та цікавою серед європейських культур назвали польську. Якщо до російсько-української війни відсоток позитивного ставлення українців до Польщі складав 50-55 %, то восени 2022 року вже 86% опитаних позитивно сприймали образ Польщі та поляків [2].

Україно-польські гуманітарні відносини, їх сучасний стан, свідчать про історичну нагоду для формування спротиву російському імперіалізму, який цілеспрямовано провокує конфлікти між поляками та українцями на культурному, побутовому, історичному та політичному ґрунті. Натомість активізація гуманітарної співпраці між Києвом та Варшавою в таких сферах як освіта, культура, мистецтво, та медіа дозволить уникнути небажаних конфронтацій. Так звані «полонізація України» та «українізація Польщі», розвиток культурної дипломатії завадять політичним колам двох країн, а також російській пропаганді, спекулювати на окремих, досить чутливих, моментах спільної історії.

Наразі пізнання Польщі та її культури зіштовхується з низкою проблем. Зокрема на телебаченні, за свідченням 74 % опитаних українців, спостерігається недостатня кількість кінострічок та телесеріалів польського виробництва. 55 % респондентів вказують на брак вивчення польської культури в шкільній програмі. Це за умови, що після широкомасштабного вторгнення Росії 27 % українців почали більше цікавитися культурою сусідньої держави, 34 % — відпочинком і туризмом у Польщі, 36 % частіше купують товари польського походження. Як наслідок, обізнаність у польській культурі серед українців є помірною. Наприклад, 51 % опитаних не можуть назвати жодного відомого польського культурного діяча [3].

Агресія Москви створює передумови для витіснення російської культури з українського освітнього та інформаційного простору. Її місце може зайняти польська культура, запит на пізнання якої з боку українців росте. Показово, що 69 % українців схильні підтримали ідею заміни в навчальних програмах твори

А. Пушкіна творами А. Міцкевича, 22% – проти такого заміни [4].

В свою чергу Україна засобами культурної дипломатії зміцнює свою міжнародну та внутрішню суб'єктність, підвищує впізнаваність за кордоном. Наприклад, зусилля державної організації «Український інститут», що підпорядковується Міністерству закордонних справ, спрямовані на присутність українських наративів у міжнародному інформаційному полі, забезпеченні участі України у заходах і проектах у галузі культури, освіти, науки, креативних індустрій, популяризації української мови та культури за кордоном, зокрема і в Польщі [5]. Так, «Український інститут» долучився до виходу у Польщі спецвипуску джазового журналу «Jazz Forum», присвяченого українській джазовій сцені, та проведення фестивалю українського кіно та культури «UKRAINA! Festiwal Filmowy» тощо [6]. Вагомий внесок у розвиток гуманітарної співпраці між Україною та Польщею роблять і громадські організації: ПАУСІ, Фонд «Освіта для демократії», Фонд імені Казимира Пуласького, Фонд імені Стефана Баторія, Інститут Східних Ініціатив, Польський фонд імені Роберта Шумана, Європейський інститут для демократії, Фондація розвитку інформаційного суспільства (FRSI) [7].

Інтеграція України в європейські структури, зокрема освітні та наукові, вимагає реформування освітнього процесу й створення можливостей отримання освіти українцями за кордоном, наприклад, в Польщі. А польським здобувачам в українських освітніх закладах. Уряд України розглядає можливість включення польської мови до переліку навчальних предметів, з яких проводиться зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО). У відповідь Польща готова включити українську мову як іноземну до переліку навчальних предметів [8]. Очевидно, в короткостроковій та середньостроковій перспективі україно-польські освітні проекти будуть актуальними та популярними.

Станом на 2018 рік в Україні працювало 6 шкіл з польською мовою навчання, ще у 5 школах працювали польські класи. У понад 60 школах польську мову вивчали на рівні іноземної. До того ж в Україні польську мову вивчають під час факультативних занять, в суботніх та недільних школах,

пунктах навчання в польських організаціях і парафіях, на курсах з польської мови в вишах [9]. Зі свого боку освітяни Польщі в 2022 році прийняли 200 тис. українських дітей-біженців. Водночас освітній сектор сусідньої держави (школи та дитячі садки) заявляв про спроможність прийняти більше 400 тис. дітей з України [10]. З відновленням територіальної цілісності та суверенітету України, з завершенням бойових дій мають бути створені умови для повернення біженців та їх дітей з продовженням вивчення польської мови в навчальних закладах України.

Перспективи гуманітарної співпраці між Україною та Польщею також залежать від стану медійної сфери. Наприклад, пропонується створення ЗМІ, на сторінках якого б формувалися спільні політичні, економічні, гуманітарні інтереси і обговорювалися шляхи їх реалізації. Серед завдань, які стоять перед Україною та Польщею, це сформувані спільний центральноєвропейський наратив, який стане дієвою альтернативою імперському наративу РФ [11].

Висновки: Інтеграція України в західний геополітичний та гуманітарний простір відбудеться за сприяння країн-партнерів з Європейського Союзу та НАТО, насамперед з допомогою Польщі. Якщо на сучасному етапі Києву та Варшаві вдалося налагодити військово-політичне та економічне співробітництво, то гуманітарний напрямок потребує окремої уваги. Серед перспектив україно-польської гуманітарної співпраці слід відзначити такі: поглиблення взаємної гуманітарної інтеграції, інвестиції в публічну та культурну дипломатію, спільні освітні проекти, кіноіндустрія, книговидавництво, медіа, стратегічні комунікації, нейтралізація кремлівських імперських наративів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петрась М., Балюк В., Перепелиця Г., Даниленко С. «Стан та перспективи стратегічного партнерства Польщі та України. Погляд з Польщі та України» : Аналіт. доп. Люблін-Київ : Департамент поліграфії Вид-ва Сейму РП, 2021. 179 с.

2. М'ялик С. Чи люблять українці поляків та як ставляться до переходу на латинський алфавіт? Результати соціопитування коментує Адамський. *Українське радіо*. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100395> (дата звернення: 20.02.2023).

3. Polska kultura oczami Ukraińców. *Centrum Mieroszewskiego*. URL: <https://mieroszewski.pl/programy/badania-opinii-publicznej/polska-kultura-oczami-ukraincow?fbclid=IwAR289F24UunNnL7GCIodcmBbHRfYpkr0JBuGLSrOonuCuLydnbnVlx6O8Y> (date of access: 20.02.2023).

4. «Серед українців існує великий попит на пізнання Польщі та польської культури»: Лукаш Адамський за результатами опитування Info Sapiens про ставлення українців до польської культури. *Info Sapiens*. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=250> (дата звернення: 20.02.2023).

5. СТАТУТ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ "УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ" (нова редакція 2021). *Український інститут*. URL: https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/ukrayinskyj-instytut_statut_nova-redakciya-2021-1.pdf (дата звернення: 20.02.2023).

6. Український інститут та найбільший джазовий журнал Польщі присвятили випуск Україні. *Український інститут*. URL: <https://ui.org.ua/news/news-music/jazz-forum-dedicated-edition-ukraine/> (дата звернення: 20.02.2023).

7. Сучасні українсько-польські відносини: погляд експертів [Текст] : зб. аналітичних матеріалів / упоряд. В. Бусленко. – Вип. 2. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 108 с.

8. Ірина Верещук: Освіта – один з інструментів інтеграції у європейський простір. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-osvita-odun-z-instrumentiv-intehratsii-u-ievropeiskyi-prostir> (дата звернення: 20.02.2023).

9. Польські школи в Україні також почали новий навчальний рік. *Polskie Radio dla Zagranicy*. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/380788> (дата

звернення: 20.02.2023).

10. Ще 200 тис. українських дітей очікують у польських школах з 1 вересня. *PolskieRadio.pl.* URL:

<https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/2997756,Ще-200-тис-українських-дітей-очікують-у-польських-школах-з-1-вересня> (дата звернення: 20.02.2023).

11. Магда Є. За нашу і вашу безпеку. *Нова Польща.* URL: <https://novapolshcha.pl/article/za-nashu-i-vashu-bezpeku/> (дата звернення: 20.02.2023).

СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ І ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Шмагун Антоніна Вікторівна

кандидат наук державного управління
доцент кафедри публічного управління
і проектного менеджменту

Навчально-науковий інститут менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Ковшун Марія Сергіївна

студентка заочної форми навчання

Навчально-науковий інститут менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Вступ. У часи регулярних трансформацій, коли влада стає не анонімною, зростає відповідальність політичних лідерів перед громадянами. Це посилює увагу до особистостей лідерів, так як його характеристики визначаються зовнішніми і особистісними рисами, які зумовлені позицією лідера, його особистістю, емоціями, а також соціальними й функціональними характеристиками. Суб'єкт політичного лідерства є потужним засобом впливу на світову еліту і на громадську думку. Для суспільства постаті політичних лідерів дозволяють звести всі складні й безособові процеси політичного життя до інтеракції окремих особистостей, які втілюють і репрезентують цілі напрями й спільноти.

Метою є розкриття теоретичного і практичного значення політичної еліти та політичного лідерства, показати роль та значимість політичних еліт та лідерів в політичному житті суспільства України.

Метод системного аналізу слугував для виявлення наукових підходів до феномену політичного лідерства і політичної еліти, установлення закономірностей і тенденцій їх трансформацій, визначення й уточнення ключових понять дослідження; за допомогою методу інституціонального аналізу визначено наукові підходи до доказової бази формування та реалізації особливостей функціонування й характеру розвитку цих феноменів в

державному управлінні; метод логічної семантики дав можливість визначити чинники, які впливають на політичне лідерство.

Результат та обговорення. Термін «лідер» за даними Оксфордського словника англійської мови виник у XIII ст. В сучасному світі лідерів не вистачає, розробляються навіть програми пошуку лідерів, навчання лідерству особистостей з метою ведення ними ефективної діяльності в таких сферах як політика, бізнес, освіта, спорт тощо. В політологічній науці склалися різні погляди на сутність поняття «політичний лідер», тому пропонується навести їх вибіркоче узагальнення.

У Великому тлумачному соціологічному словнику під лідерством розуміється багатогранне соціальне явище і визначається як здібності, якості й поведінка, пов'язані з роллю групового лідера. Воно може присвоюватися індивідам на основі особистісних якостей та досвіду або на підставі традиції.

Енциклопедія державного управління під поняттям «лідер» визначає осіб в якій-небудь групі (організації), які мають значний, визнаний авторитет, вплив, що проявляється як здатність управляти; особи, за якими члени групи визнають право приймати відповідальні рішення в значущих для них ситуаціях, тобто найавторитетніші особи, які відіграють центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємин у групі.

Доктор філософських наук Гундар О. М. лідерами вважає членів малої групи, які висуваються в результаті взаємодії членів групи та організації групи під час вирішення конкретного завдання. У такому контексті на другий план відходять особистісні риси лідера, вони стають малозначущими в процесі реалізації групових цілей. Як наслідок даного бачення зберігається важливий складник політичного лідерства – захист інтересів групи. Такий лідер може вважатись істинним .

Спеціаліст Центру лідерства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Ємельянова Г. І. під лідерством розуміє щось значно більше, ніж аналіз та прийняття державно-владних рішень: вплив на розум, енергію тих людей, яким належить зіграти свою роль у тому чи іншому процесі.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету Герасимчук Т. Ф. звертає увагу на тому, що політична діяльність вимагає відбору найкращих людей для вирішення суспільно значимих завдань на кожному етапі історичного розвитку. Звідси під політичним лідером пропонує розглядати авторитетного члена організації, групи, суспільства в цілому, особисті якості та вплив якого дозволяють йому відігравати суттєву роль у політичних процесах і політичній діяльності .

Соціолог Едінгер Л. відзначає, що лідерство – це вплив, авторитет, влада та контроль над іншими. Однак лідерство забезпечує не будь-який вплив. Для лідерства характерні особливості впливу:

- вплив повинен бути постійним;
- політичними лідерами не можна вважати людей, які справили хоча і великий, але разовий вплив на політичні процеси .

Політолог Даунтон Л. вважає, що лідерство впливає з ієрархічної структури суспільства й місця людини у ньому .

Наведені різні погляди вчених-політологів означають, що феномен лідерства можливий за умов, які складаються в групі. Дії лідера мають бути продуктивними і також він має ставити за мету своєї діяльності досягати групових, а не особистих інтересів.

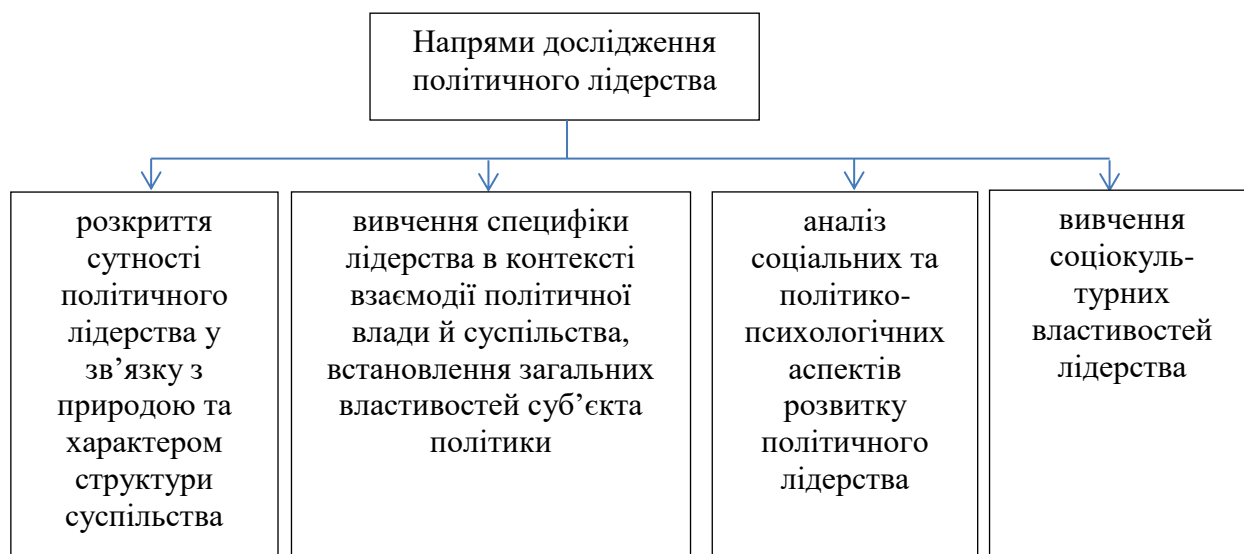
Лідерство є своєрідною соціально-історичною потребою людей в організації власної діяльності. Всі наведені визначення поєднані між собою розумінням політичного лідера як людини, яка завдяки своїм особистим якостям має переважний вплив на членів соціальної групи. Виходячи з цього, наведемо власне визначення досліджуваного поняття: «політичне лідерство є процесом взаємодії між особистостями, під час якого авторитетні особи, які мають реальну владу і можливості політичного впливу на людей, здійснюють законний вплив на суспільство, громадяни якого добровільно віддають їм частину своїх політико-владних повноважень і прав».

В сучасній політичній науці виділяються різні напрями дослідження

політичного лідерства, які представлені в Схемі 1.

Схема 1

Напрями дослідження політичного лідерства

Сучасні теорії лідерства мають переважно описовий характер. Вирізняють такі групи теорій лідерства (Таблиці): теорії лідерських рис, ситуативні теорії лідерства, особистісно-ситуативні теорії лідерства.

Таблиця

Теорії лідерства

Назва теорії лідерства	Опис теорії лідерства
Теорії лідерських рис	За основу береться ідея: якщо лідер обдарований якостями, які вирізняють його від послідовників, то має існувати можливість виявлення чи вирізнення цих якостей. Такий висновок породив теорію лідерських рис, автори якої поясняли процес лідерства проявом тих чи інших рис характеру індивіда. Представники цього напрямку: Є. Боргатт, Г. Стайс, Ф.А. Вудз, Р. Манн, М. Гантер та ін. Однак головний постулат цієї теорії, з нашої точки зору, необхідно уточнити: риси лідера треба розглядати не ізольовано від соціального контексту, а в зв'язку з ним, і не в статичності, а в динаміці.
Ситуативні теорії лідерства	Представники цього напрямку (Л. Мамфорд, С. Джібб, А. Мерфі та ін.) висунули гіпотезу, що необхідність того чи іншого лідера зумовлюється часом, місцем та обставинами. Цей підхід вийшов на арену півстоліття тому й значно потіснив панівну теорію рис.
Особистісно-ситуативні теорії лідерства	І теорії рис, і ситуативні теорії намагалися пояснити лідерство як результат впливу якогось одного фактора. Процес взаємодії індивідуальних та ситуативних причин, як правило, ігнорувався. Розвиток особистісно-ситуативних теорій почався в першій половині ХХ ст. (Е. Уесбур, К. Кейс, Дж. Браун, Г. Герт, С. Міллз та ін.). Так, Г. Герт і С. Міллз виділили фактори, які в першу чергу необхідно враховувати при дослідженні лідерства: 1) риси й мотиви лідера як особистості; 2) образи лідера, що існують в уяві його послідовників, і мотиви поведінки, що спонукають їх іти за ним; 3) рис чи характеристики, ролі лідерів; 4) інституціональний контекст, в який він та його послідовники можуть бути втягнені. Цей підхід може бути використаний у ході соціологічного вивчення лідерства в конкретному соціальному середовищі. Н. Аберкромбі та С. Гілл відзначають, що «останнім часом соціологи схильні підкреслювати значення скоріш не лідерства, а влади, звертаючи, зокрема, увагу на структурні умови, що забезпечують можливість здійснення влади одних людей над іншими».

Політичне лідерство виступає одним з основних факторів, здатних впливати на взаємодію формальних і неформальних структур у політичній системі. Вплив може здійснюватись лідером різноманітними способами: шляхом взаємодії з політичними інститутами, суперництва з ними, керівництва ними та створення нових структур. У всіх випадках лідер може виступати на боці неформальних і формальних інститутів та представляти обидва типи структур.

Типи політичного лідерства та їх певний взаємозв'язок зі стилем лідерства можна уявити у вигляді схеми (Схема 2).

Схема 2

Типи політичного лідерства

Цікавим, на наше переконання, є те, що диктатор як тип авторитарного політичного лідера практично ніде не позначений, тоді як про авторитарні стилі політичного лідерства в наукових роботах згадується регулярно.

Політика вимагає відбору кращих людей – далекоглядних, відповідальних, здатних до служіння, талановитих організаторів, досвідчених консолідаторів. Кожна держава покликана до відбору кращих людей. Народ, якому такий вибір не вдається, йде назустріч розбрату й лиху. Тому все те, що ускладнює, фальсифікує або підриває політично-предметний відбір кращих людей, шкодить державі. Політичне лідерство виступає одним з основних факторів, здатних впливати на взаємодію формальних і неформальних структур у політичній системі. Вплив може здійснюватись лідером різноманітними способами: шляхом взаємодії з політичними інститутами, суперництва з ними, керівництва ними та створення нових структур. У всіх випадках лідер може

виступати на боці неформальних і формальних інститутів та представляти обидва типи структур. Власне визначення досліджуваного поняття: «політичне лідерство є процесом взаємодії між особистостями, під час якого авторитетні особи, які мають реальну владу і можливості політичного впливу на людей, здійснюють законний вплив на суспільство, громадяни якого добровільно віддають їм частину своїх політико-владних повноважень і прав».

Індивідуальне політичне лідерство в загальнонаціональних масштабах суттєво відрізняється від недержавного політичного лідерства у відносно-малих групах. Характер і механізм функціонування політичного лідерства істотно відрізняється залежно від форми здійснення влади. В умовах тоталітаризму – це особиста диктатура, тиранія, що спирається на насильство, —авторитет сил. В умовах демократії, в тому числі елітарної – це лідерство на основі —сили авторитету —сили закону.

Висновки. Політика вимагає відбору кращих людей – далекоглядних, відповідальних, здатних до служіння, талановитих організаторів, досвідчених консолідаторів. Кожна держава покликана до відбору кращих людей. Народ, якому такий вибір не вдається, йде назустріч розбрату й лиху. Тому все те, що ускладнює, фальсифікує або підриває політично-предметний відбір кращих людей, шкодить державі. Політичне лідерство виступає одним з основних факторів, здатних впливати на взаємодію формальних і неформальних структур у політичній системі. Вплив може здійснюватись лідером різноманітними способами: шляхом взаємодії з політичними інститутами, суперництва з ними, керівництва ними та створення нових структур. У всіх випадках лідер може виступати на боці неформальних і формальних інститутів та представляти обидва типи структур. Власне визначення досліджуваного поняття: «політичне лідерство є процесом взаємодії між особистостями, під час якого авторитетні особи, які мають реальну владу і можливості політичного впливу на людей, здійснюють законний вплив на суспільство, громадяни якого добровільно віддають їм частину своїх політико-владних повноважень і прав».

PHILOLOGICAL SCIENCES

РОЛЬ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО БРЕНДУ ДЛЯ ПОЕТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

Вдовцова Ольга Євгенівна,

викладач

Сипко Людмила Михайлівна,

к.ф.н., доцент

Тернопільський фаховий коледж

Університету «Україна»

Вступ. / Introductions. Усвідомлення гострої необхідності створення власного бренду є однією з особливостей сьогодення. Це один з найефективніших способів виділитися з натовпу, привернути до себе увагу, здобути визнання. Питання про важливість розробки власного бренду є важливим для представників більшості професій. Це стосується і творчих напрямів: музики, живопису, літератури. У цій статті ми розглянемо значення особистого бренду саме для поетів, зокрема молодих авторів, які починають свій шлях у світі літератури і ще не мають широкого кола читачів.

Мета роботи. / Aim. Метою цієї статті є визначення ролі бренду в житті поетів-початківців.

Результати та обговорення./Results and discussion. Насамперед варто зазначити, що персональний бренд завжди будується навколо окремої людини, допомагає створити певний образ цієї людини у свідомості оточення, а також транслювати і просувати в суспільстві її послуги, ідеї і саму особу. Тут актуальними будуть не лише професійні, а й особисті якості. Бренд допомагає цільовій аудиторії зблизитися з цією людиною, знайти точки зіткнення інтересів, познайомитися з автором не лише як з професіоналом, але і як з особистістю.

З появою мережі Інтернет та соціальних майданчиків, на яких ефективно і

з використанням незначних коштів можна розмістити свою рекламу, просування будь-якого продукту стало значно простішим. Маркетологи неодноразово вказували на важливість розробки особистого бренду для представників різних професій. Але зараз поговоримо про його користь для певної категорії творчих людей — поетів-початківців. Їх можливості сьогодні значно розширилися. Молоді автори вже не зобов'язані користуватися послугами видавництва. Це водночас спрощує і ускладнює їх шлях до читача. Ознайомити публіку зі своїми творами стало легше. Але й аудиторії все складніше не потонути у безлічі нових книг та імен, оскільки літературний ринок перенасичується творами. Крім того, замовити невелику рекламну кампанію у соціальних мережах нескладно, а молодому авторові важливо виділитися на загальному фоні і зуміти знайти своїх читачів. Саме тому важливо розвивати особистий бренд. Він допоможе привернути увагу конкретної цільової аудиторії, продемонструвати суспільству свої унікальні особисті риси і характеристики, показавши своє не лише професійне, але і людське "Я".

Окрім привертання уваги аудиторії, продуманий, цілісний особистий бренд сприяє підтримці інтересу з боку цієї аудиторії, допомагає знайти авторові читачів, близьких йому по духу. Ті, кому погляди автора будуть зрозумілими, залишаться з ним, увіллються в ряди постійних читачів, стежитимуть за життям поета і чекатимуть його нових творів. Так сформується коло читачів, які згодом будуть розсилати інформацію про автора і його книги своїм друзям і знайомим.

Не можна залишати поза увагою і той факт, що наявність особистого бренду допомагає рекламувати не лише написані та видані твори, а й майбутні, оскільки постійні читачі зазвичай відстежують літературні новинки улюбленого автора. Поет може розповідати їм в особистому блозі про свої творчі плани, ділитися ексклюзивним матеріалом про власне життя. Крім того, автор тут може анонсувати вихід у світ наступної книжки, розрекламувати її і навести уривки, щоб зацікавити прихильників. У разі наявності розвиненого особистого бренду поета його нові книги не будуть несподіванкою для громадськості, не

залишаться непоміченими.

Висновки./Conclusions. Отож, у просуванні поетів-початківців розробка персонального бренду відіграє важливу роль. Він повинен бути неповторним, цікавим, щирим і харизматичним. Саме тоді автор зможе заявити про себе, виділитися на тлі інших, знайти свого читача та рекламувати власні книги. Сьогодні розробку цілісного, чесного особистого бренду письменника можна без перебільшення назвати свого роду інвестицією в майбутнє.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА КОМПОЗИЦІЯ ТЕРМІНА МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Дудок Христина Романівна

аспірантка кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету ім. Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ / Introductions Сьогодні мобільний зв'язок застосовують майже в усіх сферах людської діяльності. Щороку з'являються нові види пристроїв (нетбуки, смартфони, комунікатори тощо) і нові типи зв'язку (портали, форуми, чати, блоги тощо) для полегшення й прискорення процесу комунікації. З появою нового у сфері інформаційних технологій оновлюється терміносистема мобільного зв'язку: появляються нові і трансформуються наявні термінологічні одиниці.

Система термінів як лексична система мови відкрита для входження нових номінативних одиниць. Загальноживані лексеми, поєднуючись із термінами певної системи, набувають нового, вузького значення й утворюють термінологічні словосполучення. Слово активує або викликає структурне семантичне знання, що відноситься до конкретної концепції (або виділяється, в термінології). Семантична структура — це система фактів, які визначають характерні особливості, ознаки, і функції висловленого та його характерні взаємодії з термінами, які обов'язково пов'язуються з ним.

Мета роботи / Aim дослідити термін, який важко піддається визначенню. Через складність та дискусійність такого завдання в лінгвістиці існує чимало найрізноманітніших спроб визначення термінів [1: 11]. І. С. Квитко, спираючись на різні визначення, пропонує цікаву "сумарну" дефініцію. "Термін це слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами і утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему,

характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю" [1].

Матеріали та методи /Materials and methods Матеріалами дослідження термінів на позначення сфери мобільного зв'язку є відібрані із лексикографічних джерел та інтернет ресурсів. Терміни досліджуваної сфери охоплюють групи неологізмів на позначення: назви пристроїв та їх типів; явища, пов'язані з пристроями; програми та додатки; фізичні, психологічні та ментальні проблеми, що виникають унаслідок надлишкового користування мобільними телефонами; комплектуючі частини мобільних телефонів; додаткові пристрої та аксесуари для покращення роботи з мобільними телефонами. Застосовуються методи семантичного аналізу. Основними методологічними критеріями дослідження сучасної англійської термінології мобільного зв'язку є з'ясування у слова-терміна одного узагальненого значення (інваріанта), яке співвідноситься з різними об'єктами реальної дійсності та реалізується у мовленні через процеси смислотворення. Комплексне застосування методики «значення – смисл» має за мету відмежувати стабільні інваріантні компоненти у системі мови від змінних екстралінгвістичних понять, які позначаються інваріантним значенням у кожному одиницю актуалізації слова терміна.

Відмінна риса терміна – його приналежність до термінологічної системи. Термін є невід'ємним елементом системи, якщо під системою розуміти сукупність елементів цілого, між якими існує обов'язковий та тісний зв'язок. Системність є однією з найважливіших умов функціонування терміна. Термін це лише елемент терміносистеми, якщо під нею розуміти систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності. Слово «термін» прийшло до нас ще з античних часів. У латинській мові означало «межу», «рубіж». Сьогодні терміном називають: 1) деякі групи лексики та діалектології; 2) групи лексики, пов'язані з професією людей, крім науки та техніки; 3) спеціальну лексику промислів та ремесел; 4) спеціальну лексику науки, техніки, сільського господарства; 5) наукові терміни (тобто власне

терміни) тощо. Тож, багатозначність і неоднозначність призводить до плутанини й неоднозначності у трактуванні поняття «термін». Зазначимо, що терміни мобільного зв'язку вже давно стали об'єктом широкого дослідження [3].

Результати та обговорення /Results and discussion Аналіз на структурному рівні дозволив визначити, що терміни мобільного зв'язку в англійській мові утворюються переважно шляхом афіксації та основокладання. Найпоширенішими серед англійських термінів виявилися деривати з суфіксами *-ing* і *-tion*, меншу групу складають утворення з *-ment*, *age*, *-ance*, *-al*. Особливістю терміносистеми досліджуваної галузі є те, що її ядро, базові терміни утворені завдяки семантичного способу, тобто шляхом переосмислення, переносу номінації за аналогією понять: подібності зовнішнього вигляду предметів, подібності функцій, зокрема комунікативних стосунків людини – комп'ютера: *canot* (каное) – *робоча зона, зона перетину стрічки*; *snow* (сніг) – *нижній перегін кривої залишкового намагнічування*. Різні соматичні елементи, покладені в основу терміна, релевантні за двома напрямками: зовнішньою ознакою та принципом дії [2].

Висновки /Conclusions Таким чином, доходимо висновку, що доволі великий пласт у терміносистемі комунікації, мобільного зв'язку і захисту інформації становить її структурно-семантична композиція. Аналіз словотворення, калькуванням та запозичення є продуктивними способами номінації термінів галузі мобільного зв'язку. Отже, з'ясовано, що семантичні процеси термінотворення у досліджуваній галузі на здійснюється у сучасній англійській мові головно способами афіксації та основокладання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколаєва А. Екстралінгвістична зумовленість термінології програмування, баз даних та обробки інформації // Вісник Харківського університету. Серія: Філологія. – Х., 2000. – №491. – С. 272-275.
2. Ніколаєва А. Специфіка функціонування загальноновживаної лексики

терміносистеми програмування, баз даних та інформаційних технологій // Вісник Харківського університету. Серія: Філологія. – Х., 2001. – № 520. С. 166–170.

3. Поліщук Н. Комп'ютерна термінологічна лексика у засобах масової інформації (на матеріалах газет «Дзеркало тижня», «Українська правда», «Газета по-українськи», «Високий Замок») // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки: Сер. «Філологічні науки. Мовознавство». Луцьк, 2013. Вип. 1 (250). С. 95–100.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Коробова Ірина Олександрівна

к.філ.н., доцент

Грищук Ірина Анатоліївна

викладач

Національний університет фізичної

культури і спорту України

м. Київ, Україна

Вступ. Вхід України у європейський та світовий простір, значні зміни у політичних, соціальних, економічних та культурних сферах вплинули на всі сфери життєдіяльності українців. Не лишилась осторонь і освітня галузь, в якій нині відбуваються значні реформи. Зміни в освітньому процесі потребують суттєвих інноваційних змін в педагогічній теорії та практиці. Тому відбувається взаємодія різноманітних педагогічних прийомів, методик, систем і технологій навчання, удосконалюються та впроваджуються нові форми, методи і технології. У системі освіти впроваджувать так звані гнучкі (soft) навички, які можуть стати найважливішими, оскільки вони дозволять майбутнім фахівцям адаптуватися до нових викликів, а також забезпечити самоосвіту та навчання протягом усього життя.

Ціль роботи. Показати доцільність використання новітніх методів та технологій на практичних заняттях з англійської мови.

Матеріали та методи. Було використано методи дослідження: -емпіричні методи (наукові статті, статистична база даних); - методи теоретичного аналізу (аналіз та синтез; специфікація та узагальнення); -анкетування.

Результати та обговорення. В наш час основною умовою успішного навчального процесу у закладах вищої освіти України є активне впровадження новітніх технологій, сучасних методів та підходів, які сприятимуть підвищенню пізнавальної зацікавленості студентів до вивчення англійської мови, зміцненню мотивації, ефективному формуванню комунікативних навичок і вмій. Тому

нові освітні тенденції мають втілюватися під керівництвом компетентного викладача [2].

Технічні засоби і технології суттєво змінюють можливості викладача, роблять заняття більш насиченим та значно активізують роботу студентів на практичному занятті. За допомогою мультимедійних засобів здійснюється презентація матеріалу, яка частково звільняє студента і викладача від друкованого тексту, від постійного читання та вивчення напам'ять. Таким чином поява сучасної методики викладання із залученням мультимедійних технологій покращує та насичує процес навчання, дає можливість опрацювати значно більший обсяг навчального матеріалу та підвищити практичний рівень володіння англійською мовою.

Для викладачів комп'ютерне середовище слугує підґрунтям для розробки сучасних засобів навчання. Викладач отримує можливість постійного оновлення навчального матеріалу завдяки використанню у процесі навчання сучасних автентичних електронних документів та інших інтернет-ресурсів. Він може адаптувати й доповнювати вже закладені у базу даних програмні матеріали, не тільки узгоджуючи їх із віковими особливостями і професійними інтересами студентів, але й інтегруючи зміст програм у соціокультурне середовище студентів. Також викладач за допомогою інформаційно комунікаційних технологій надає студентам, з одного боку, більше самостійності, а з іншого – «соціалізує» процес навчання. Використання на практиці інтернет-технологій сприяє оптимізації навчального процесу у немовних закладах вищої освіти [1].

Використання інтерактивних відеоматеріалів навчального характеру підвищує практичну значущість вивчення іноземної мови та допомагає викладачеві досягти кращих результатів у викладанні мовного матеріалу, закріпленні набутих знань студентів, підвищенні інформаційної культури. Викладач укладає навчальну відеотеку та пропонує до опрацювання студентам автентичні відеоматеріали, попередньо проінформувавши про особливості організації роботи з ними у процесі навчання іноземної мови. [4].

Беззаперечно, таке інтерактивне спілкування обов'язково має відбуватися під пильним керівництвом викладача і відповідним чином оцінюватися балами. На подальших практичних заняттях для закріплення здобутих знань та перевірки засвоєного матеріалу викладач може проводити комп'ютерне тестування, демонстрування презентацій тощо.

У навчанні іноземної мови з огляду на комунікативну спрямованість цього процесу особливо привабливою є технологія інтернет-спілкування. Ефективність віртуальної комунікації забезпечується тим, що дозволяє не лише передавати, а й формувати, уточнювати, розвивати інформацію, вести діалог, наблизений до умов природного спілкування, і навіть встановлювати візуальний контакт [3]. Крім того, сучасні студенти мають можливість брати участь в онлайн конференціях, що зараз перебувають в процесі активного впровадження у навчання і показують позитивні результати у підготовці студентів до професійної діяльності.

Можна виділити такі переваги інноваційного навчання: установлення дружньої атмосфери і взаємозв'язків між учасниками спілкування; студенти мають можливість бути більш незалежними й упевненими в собі; студенти мають можливість подолати страх перед мовним бар'єром; слабкі студенти отримують допомогу від більш сильних; кожен студент, залучений до роботи, має певне завдання; студенти можуть використовувати свої знання й досвід, набутий раніше.

Висновки. Таким чином, на відміну від традиційних методів та технологій навчання, інноваційні інтерактивні навчальні технології визначають кінцевий результат, активізують навчальний процес, стимулюють зацікавленість і підвищують мотивацію студентів до опанування іноземною мовою, сприяють їхньому саморозвитку й мобільності, творчості, самостійності і впевненості у процесі прийняття рішень. Ефективність упровадження комплексу передових форм і методів у викладацькій діяльності педагога залежить від усвідомлення викладачем доцільності їхнього поєднання та відповідності дидактичним завданням заняття. З огляду на вищезазначене,

варто наголосити, що використання інноваційних педагогічних методів і технологій має величезне значення для оптимізації навчального процесу в сучасному навчальному закладі вищої освіти. А викладачеві сьогодні важливо постійно вдосконалювати власні знання про сучасні форми і методи навчання іноземних мов, впроваджувати у викладацьку практику новітні освітні концепції та технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бондар С. В. Використання інтернет-технологій у системі автономного вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови студентами немовних спеціальностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/2013_2/782-2639-3-ED.pdf. – Назва з екрана.

2. Ефендієва С. М. Застосування найбільш ефективних інновацій в практиці викладання англійської мови на сучасному етапі в українських вишах: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/1262/1/Zastosuvannia_naibilsh_efektyvnykh.pdf.

3. Гостева Т. Л. Дистанційні технології навчання іноземної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://english.ucoz.com/publ/gosteva_t_1_distancijni_tekhnologiji_navchanja_im/1-1-0-13. – Назва з екрана.

4. Шевчук Л. О. Використання інноваційних технологій у процесі викладання англійської мови студентам технічних спеціальностей / Л. О. Шевчук // Психолого-педагогічні науки. – 2013. – №2. – С. 118 – 122.

СОЦІАЛЬНІ АПЕЛЯТИВИ ЯК НАЦІОНАЛЬНІ ІДЕНТИФІКАТОРИ

Корольова Наталія Лівіївна

викладач

кафедра лексикології та стилістики англійської мови
Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова
м. Одеса, Україна

Глобалізація та кризи національних культур все більшою мірою висувають на перший план вивчення принципів збереження стійкості цих систем відповідно до логіки організації світового порядку. Стрижневими факторами у цих системах є ключові знаки національної ідентичності [2], до яких слід віднести мову, соціально-політичні традиції та традиції у світі мистецтва, національно-культурні цінності, стереотипи, а також естетичні та етичні ідеали нації. Панівна парадигма кожної сучасної культури передбачає поєднання всіх зазначених сфер, що у свою чергу призводить до розуміння необхідності міждисциплінарного підходу до вивчення знаків національної ідентичності (національних ідентифікаторів) у межах певних моделей поведінки, специфіки соціальної параметризації учасників спілкування, позначення представників різних класів культурної спільноти звернення один до одного. Метою нашої роботи було виявлення загальних закономірностей існування соціальних апелятивів як національних ідентифікаторів. У своєму підході до роботи ми керуємося методами комунікативного дослідження, тезаурусною методикою, методом спостереження та етнографічним методом [1]. Англійська культура має одну з найбільш розгалужених та стабільних систем адресації до співрозмовника: *gentleman, lady*; у зверненні *sir, madam*; перед прізвищем *Mr, Mrs, Ms, milord, milady*. Ці номінації виступають як одні з ключових національних ідентифікаторів англійської лінгвоспільноти. З іншого боку, існує низка історичних тенденцій, що пояснюють поширення англійських апелятивів поза Великобританією: англійська є мовою міжнародного спілкування, а країни, які входять у Співдружність чи території колишніх колоній

використовує самі етикетні конструкції з історичної наступності. Більшість європейських країн характеризуються відносною комунікативно прескриптивною стабільністю, що знаходить своє вираження в етикеті та системі позначень своїх представників. Однією із найбільш замкнутих залишається угорська етикетна система *úr/uram!* Інші європейські культури часто або запозичують чужі етикетні конструкції, або нерідко і віддають свої форми. (*pan* та *pani* – у Польщі, Чехії, Україні, *Herr* та *Frau* – Австрії, Німеччини, Швейцарії)

Переломні моменти історії відкидають одні форми і стверджують інші.

До 1971 року звернення *Fräulein* було офіційно скасовано. Ще на початку ХХ століття *Fräulein* було знаком приналежності незаміжньої жінки до аристократії. З 30-х років статус цього апелятиву нівелюється і його можна було часто звертатися до телефоністок. Пізніше феміністичні рухи вимагали скасування цієї форми, і у 1971 цю форму скасували.

Можливі швидкі зміни одних форм іншими. Досить згадати форму звернення у Радянському Союзі – *товариш*, яка змінила форму *господин* і *громадянин* (за рік) і стала символом взаємин радянських людей представників західних культур. Тому при демонстрації цього періоду найчастіше в художніх творах номінація *товариш* активно експлуатується, а значення її утрирується.

Отже, соціальні апелятиви, виступаючи знаками національної ідентичності детерміновані як локально, а й історично.

Збереження культурної системи в період глобалізації передбачає уважне ставлення до етикетних конструкцій та вивчення факторів їх збереження сприяє консолідації людей та зміцненню цілісності конкретного лінгвоспільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И. В. (1991) Основы научных исследований в лингвистике. М.: Высш. шк. [in Russian].
2. Language identity and its context policies <<https://www.redalyc.org/journal/279/27962050007/html/>> [in English]. (2019, November, 04).

**ОРГАНІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ
ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА
ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»**

Ланова Ірина Вікторівна

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ / Introductions. Перед вищою школою відповідно до Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») постало завдання підготовки нової генерації педагогічних кадрів. Розв'язання цієї проблеми потребує вдосконалення навчального процесу в аспекті переходу від авторитарних засад у підготовці майбутнього викладача спеціальності «Професійна освіта» до його підготовки на засадах рівноправності викладача й студента.

Здійснення такого переходу потребує впровадження в традиційну систему навчання таких технологій підготовки здобувачів вищої освіти нефілологічних ЗВО до професійно-педагогічної діяльності, які б забезпечували формування в них творчого мислення, здатності самостійно орієнтуватися в складних проблемах сучасного соціально-економічного й політичного життя України, пізнавальної самостійності.

Мета роботи / Aim. Метою роботи є розв'язання цього завдання, що потребує впровадження в традиційну систему навчання комунікативного методу, який робить його комунікативно спрямованим.

Виходячи з положення про те, що психіка людини виявляється й формується тільки в діяльності та у відповідній системі відносин, причому не в будь-якій діяльності, а тільки в діяльності, аналогічній, хоча й не тотожній тій, яка призводить до появи необхідних властивостей, що ступінь сформованості властивості залежить не стільки від тривалості діяльності, скільки від характеру її організації, від особливостей запропонованої системи дій, навчання за

основними своїми характеристиками повинно бути організовано так, щоб здобувачі вищої освіти у всіх видах інтелектуальної та практичної діяльності були активними суб'єктами навчання.

Матеріали та методи / Materials and methods. У психолого-педагогічній літературі розуміння комунікативно спрямованого навчання виходить із теорії діяльності, розробленої у вітчизняній психолого-педагогічній науці Л. С. Виготським, О. М. Леонтьєвим, С. Л. Рубінштейном, відповідно до якої засвоєння змісту та способів діяльності здійснюється в процесі власної активності індивіда, у результаті чого діяльність є одночасно процесом формування здібностей і функцій особистості.

Результати та обговорення / Results and discussion. Такий підхід, з одного боку, збільшує можливості мобілізації інтелектуальних, фізичних і моральних ресурсів навчальної групи загалом, а з іншого – активізує творчий потенціал особистості, переводить навчання, основане на пам'яті, у навчання, в основі якого лежить мислення.

У навчальному процесі переважає індивідуальна пізнавальна діяльність, при якій успіхи та невдачі одного студента безпосередньо не позначаються на успіхах та невдачах іншого, що призводить до послаблення співробітництва і навчальних контактів. При монологічному спілкуванні кількість навчальних контактів у системі «викладач – студент» значно перевищує кількість контактів у системі «студент – студент».

Для більшості студентів, як свідчить досвід, навчальна діяльність не є комунікативним полем, яке задовольняє їхні потреби в спілкуванні, тому що на заняттях акцентується увага переважно на змістовому аспекті навчання, а його комунікативний потенціал не реалізують належним чином.

Реалізація комунікативного потенціалу навчальної діяльності потребує переходу від монологічної діяльності викладача на лекціях і форми взаємодії, побудованої на основі «питання – відповідь» на практичних заняттях, до використання активних методів навчання. У процесі вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» доцільно використовувати

такі методи, як рольові та ділові ігри, розв'язання професійних завдань, дискусії, що сприятимуть цілісному підходу до організації навчання на основі комунікативної діяльності й створюють можливість для викладачів повною мірою реалізувати пізнавальні можливості студентів.

Великі можливості в організації комунікативно спрямованого навчання мають практичні заняття, що стають активним творчим процесом тоді, коли на них не просто обговорюється конкретне питання відповідно до плану заняття, а поглиблюється розкриття проблем, поставлених при опрацюванні завдань самостійної роботи, коли вони мають проблемний характер, що активізує пізнавальну діяльність студентів.

В умовах організації комунікативно спрямованого навчання нагальною стає потреба змін у системі відносин «викладач – студент», які ніколи не бувають нейтральними: вони або сприяють активній пізнавальній діяльності студентів, або заважають їй. Якщо викладачі будують стосунки зі студентами на основі принципу гуманізму, ставлячись до кожного з них як до найвищої цінності, спілкування базується на основі поваги, доброзичливості, стає відкритим та базується на довірі, як спілкування рівноправних партнерів, в однаковій мірі гідних поваги. Кожен студент сприймається як повноцінна особистість, здатна також впливати на викладача, збагачувати його. На заняттях студенти активні, сміливо висловлюють свою думку. Успіхи кожного постійно оцінюються, помилки разом усуваються.

Висновки / Conclusions. Отже, в умовах комунікативно спрямованого навчання кожне заняття стає для студентів «школою» мислення, яке перетворює їх зі свідків в активних учасників наукового пошуку, стимулює пізнавальну діяльність, вчить творчо мислити.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНФРОНТАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК СПІЛКУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНО-ДРАМАТИЧНОЇ КІНОСАГИ «І БУДУТЬ ЛЮДИ»

Луцишин Юлія-Лада Андріївна

студентка 4 курсу

Львівський національний університет

ім. Івана Франка

Вступ. На сьогоднішній день комунікативна лінгвістика разом з іншими мовознавчими напрямками активно розвивається. Її наукову царину поповнюють численні наукові здобутки у сфері комунікації. Актуальною проблемою, яку намагається розв'язати комунікативна лінгвістика є теорія конфліктів. Практичним завданням насамперед є дослідження процесу конфліктної взаємодії, з'ясування передумов її виникнення та можливі майбутні наслідки. Досліджувати комунікативну поведінку мовця варто з огляду на використання ним наборів комунікативних стратегій і тактик спілкування.

Ціль роботи. Дослідити конфронтативне комунікативне середовище на прикладі кінодискурсу, а саме історично-драматичної кіносаги «І будуть люди» відповідно до використаних конфліктних стратегій і тактик спілкування комунікантом та комунікатом.

Матеріали та методи. Лінгвістичний апарат комунікативної лінгвістики досліджує набір комунікативних стратегій і тактик, які допомагають розпізнати характер та особливість перебігу комунікативних взаємодій мовців. Вони також є передумовою запобігання утворення комунікативних девіацій у раніше створених взаємодіях завдяки можливій прогнозованості поведінки однієї чи двох сторін комунікації.

Джерельним матеріалом нашого дослідження є історично-драматична кіносага «І будуть люди», яка стала першою екранізацією однойменного роману Анатолія Дімарова. Кіносага описує трагічні долі українських родин та кожного героя зокрема у вирі доленосних подій ХХ століття: Перша світова

війна, Українська революція, прихід радянської влади.

Результати та обговорення. Комуниканти та комунікати кооперують одне з одним відповідно до власних інтересів. Для комунікативної взаємодії кожен може використовувати раніше запрограмовані алгоритми. Без набору комунікативних стратегій і тактик процес комунікації не відбувається за жодних умов.

Комуникативна стратегія, за Оленою Селіваною, є інтенційним плануванням за допомогою якого учасники досягають кооперативного результату [2, с. 170]. Іntenція дає поштовх одній з сторін до зародження взаємодії [1, с. 74]. Вона може розглядатись як бажання, для реалізації якого потрібно вдатись до певних кроків. Комуникативні тактики підпорядковуються обраним стратегіям. Не існує умови, що вони збігатимуться та доповнюватимуть одна одну. Почасти мовець використовує кілька тактик, які впевнено вербалізуються під час взаємодії. Визначення комунікативної мети учасників кінодискурсу можливе під час ізольованого від інших комунікативних актів. Якщо ж комуникативна мета спільна та співрозмовники розпізнають це на початку взаємодії, набори різних тактик приведуть до успішної комунікації. Якщо характери комунікативних цілей розбігаються, досягнути порозуміння дедалі важче. Комунікація у кінодискурсі прогнозована, отож виникнення успішного та неуспішного КА також запланована.

Зосередимо увагу на комунікативних цілях учасників комунікативних актів під час неуспішного комунікування. Тетяна Світлична найчастіше у взаємодії з іншими прагне отримати схвалення своїх вчинків та відчутти підтримку. Василь Ганжа під час взаємодій відстоює ціль повпливати на комуниканта, переконати, однак трапляються КА, в яких мовець прагне бути проінформованим, обізнаним у тій чи іншій ситуації. Оксен Івасюта, спілкуючись, намагається відстояти позиції, аргументовані його власними фактами та поведінкою.

Розуміння чого прагнуть мовці під час взаємодії допоможе ретельно проаналізувати набори тих чи інших обраних стратегій і тактик спілкування.

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ 1

Свирид: *Ось тобі, сину, мати, Олена. Мені жінка і в хаті господиня.*

Та не маніжся, наче чужа (до Олени, нареченої)

Свирид: *Чо ти спиш стоячи, як віл? Привітайся з батьками.*

Оксен: *Добридень, тату... І Ви, мамо.*

Комунікація Свирида та Оксена зумовлена зміненими ефектом несподіванки для Оксена. Оскільки він не очікував побачити молоду дружину батька, яка за віком така ж як сам Оксен. Свирид дотримувався **стратегії утвердження авторитету**, яка позначається на поведінці, манері спілкування з дружиною, сином, тоном звертання до співрозмовників. Свирид **тактикою прямого звернення** до сина, знайомить його з матір'ю. Однак, роблячи це у грубому тоні, **тактикою докору** звертається до Олени, яка, очевидно, налякана. Докоряючи, Свирид звертається і до Оксена, вимагаючи від комуніканта очікуваної реакції («Привітайся з батьками»). Оксен дотримується **стратегії інтерпретації негативної ситуації** та задовольняє очікування Свирида **тактикою згоди**, вітаючись.

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ 2

Василь: *Чиї це чоботи риплять як ворота немазані?*

Оксен: *Риплять, бо нові. Твої ж рипіти не вміють. Тільки чвакають.*

Василь: *Ви, Івасюти, багатством хвалитесь, а батько твій навіть весілля не справив і кварти горілки не поставив*

Оксен: *А чого йому таку голоту як ти поїть?*

Василь: *А де це бачено, щоб женитись без весілля? Чи може він скупий такий? Чи може молода страшна така, що людям показати боїться?*

Оксен: *Що ти сказав?*

Василь: *Що чув.*

Оксен: *Ану повтори?*

Василь: *Він ще глухуватий, от же клоун.*

Василь ініціює розмову, використовуючи **конфронтативну стратегію**, з метою підбурити Оксена до в'яснення стосунків. Обрана Василем стратегія

має підґрунтя попереднього досвіду стосунків. Обоє недолюблюють один одного та ворогують. Василь **тактикою прямої особистої образи** звертається до Оксена. Оксен реагує на «комунікативний напад» Василя **тактикою самозахисту** («Твої ж рипіти не вміють. Тільки чвакають»), яка підпорядковується **стратегії конкуренції**. Василь, відчуваючи розпал конфлікту, продовжує відповідати Оксену образливими коментарями про батька, які відповідають образам за соціальним статусом. Адже батька Оксена, Свирида, усі знали як багатія-землероба, однак скупого та суворого. Оксен у відповідь тактикою прямої образи, яку раніше Василь використав проти нього, називає Василя «голоною», що також належить до образи за соціальним рівнем. Суперечка набуває кульмінаційного моменту, коли обоє комунікантів переходять від вербального конфлікту до бійки. Це свідчить про сильний гнів, протистояння, яке обоє комунікантів забажали вирішити іншим чином. Під час бійки обоє продовжують ображати один одного. Однак наприкінці Василь повернувся до тактики прямої образи комуніканта, зводячи фікус знову на Оксенові, а не на батькові. Оксен все ж тримався вербально стриманіше та радше займав позицію жертви, яка намагалась тактикою самозахисту зберегти свій комунікативний статус у стосунках.

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ 3

Свирид: *Ти менше говори, більше роби.*

Оксен: *Я хіба нічого не роблю, тату. Що я колись сидів склавши руки? Але коли Ви кажете товкти косою цю польову дичину, то мене аж закипає все всередині. Нащо витрачати час і сили на оцей непотріб. Хіба немає гарної землі?*

Свирид: *Запам'ятай! В робочого хазяїна все земля гарна. А якщо ти землю називаєш непотріб, то ти і є той настоящий непотріб. Так нам батько казав і я тобі так кажу. Дійшло?*

Оксен: *Дійшло.*

Свирид: *Ця земля нам ще усміхнеться. Потім ми тут траву засіємо.*

Комунікація Свирида та Оксена вкотре є негармонійного характеру

всупереч статусу стосунків батько-син. Між ними спалахують конфлікти через незрозумілі Свириду комунікативні цілі Оксена. Свирид користується власним авторитетом та бажає повного підпорядкування його словам. Свирид за допомогою **тактики докору** задає негармонійний початок КА. Оксен обурений тим, що повинен робити роботу, яку вважає зайвою. Отож, Оксен обирає **стратегію висловлення власного невдоволення**, яку підсилює **тактикою виправдання** та **пояснення**. Оксен ділиться власною думкою, чому вважає роботу на цій землі не плідною. Свирид не сприймає висловлень Оксена та вирішує провчити сина, використовуючи **тактику пояснення** та водночас **примусу** до виконання умов, поставлених Свиридом. Оксен наляканий батьковими словами «відступає» та займає **стратегію переходу на позицію комуніканта**. Однак з огляду на гармонійні умови процесу комунікації, якщо один з комунікантів не досягнув своєї комунікативної мети, вважати таку інтеракцію вдалою неможливо.

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ 4

Михайло: *Що тобі треба?*

Василь: *Щоб ти зброю здав.*

Михайло: *А хто тобі сказав, що я її маю? А навіть якби була, то таким засланцям не віддавав би.*

Комунікант 1: *Що ти сказав?*

Комунікант 2: *Поки по-доброму просимо.*

Михайло: *А то що буде?*

Василь: *А то ЧК прийде трясти.*

Михайло: *А ви хіба не влада? Самі пошукайте.*

Дві сторони комунікації діють відповідно до власних інтересів, що відповідає загальному конфліктному настрою. Михайло розпочинає комунікацію **стратегією введення**, яка одразу відповідає негативному налаштування комуніканта про другої сторони комунікації. Василь слідує **стратегії підпорядкування**, тому одразу **тактикою пояснення** повідомляє про те, що потрібно. Натомість Михайло продовжує ведення конфронтації,

застосовуючи **тактики докору та образи** («...таким засланцям не віддав би»). Друга сторона комунікації реагує на слова Михайла тактикою погрози та змінює стратегію підпорядкування на **стратегію шантажування**. Однак такі погрози не діють на комуніканта, він продовжує **тактикою провокації** обурюватись чинною владою. Комунікація не переросла у сильний конфлікт, однак зіткнення позицій відбулось.

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ 5

Федір: *Здоровенькі були! Ну і хто з вас тут голова?*

Василь: *Ну я, а хто питає?*

Федір: *Федір Світличний. Чому не з'явилися на мій виклик?*

Василь: *А радянська влада не зобов'язана з'являтися на ваші виклики, Вона сама викликає, коли їй того треба. Ти краще мені скажи, чого ти у куркуля гостюєш і ще хочеш, щоб я туди прийшов?*

Федір: *В його рідної сестри гостював. Ти що за цяця така, щоб я перед тобою...*

Василь: *Ану давай без оцих словечок! А ні, то катай туди, звідки прийшов!*

Комунікативна взаємодія Федора та Василя побудована на загальній конкуренції та неприязні один одного через статусні ролі у суспільстві. Василь не сприймав більшовиків-партійців, а Федір зарозумівся власним статусом навіть перед батьком. Федір використовує **стратегію ведення розмови** для подальшої її зміни на **стратегію конкуренції**. Василь, маючи попередню неприязнь до комуніканта займає **стратегію пасивного реагування**, відповідаючи неохоче та зухвало. Федір, змінивши стратегію, **тактикою докору** намагається запозиціонувати себе вище за Василя. У відповідь комунікант несподівано відповідає не менш зухвало, поєднуючи **тактики «несподіванка»** та **підвищення значущості** на позначення нібито вищості радянської влади. Однак комуніканта цікавила насамперед не комунікація, а особисте. Тому Василь зводить тему до питання, чому Федір зупинився в Івасютів. Однак Федір, не зрозумівши наміру Василя, сприйняв це питання як

тактику образи, тому комунікант відповів *тактикою образи* та *приниження*. Василь відповів належно, *тактикою погрози*, що змусило обох припинити конфлікт.

Висновки. Підсумовуючи особливості неуспішної взаємодії мовців, можна зробити наступні висновки, що найчастіше взаємодія зумовлена уже попередньо негативно налаштованістю хоча б одного з комунікантів. Вплив на перебіг КА має і попередній комунікативний досвід та особистісні стосунки комунікантів. Провідній конфронтативній стратегії підпорядковувались стратегії конкуренції, пасивного реагування, збереження негативного фокусу, прагнення відстояти власну позицію, інтерпретації негативної ситуації та інші. Комуніканти використовували такі тактики для підсилення дії власних стратегій: провокації, докору, шантажу, уточнення, образ, зниження значущості, звинувачення тощо. Конфлікти, які виникали при такій взаємодії, не мали вирішення, вони були перервані однією зі сторін комунікації, що свідчить про ключовий наслідок такого комунікування – глухий кут.

СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Почепцов О. Т. Основы прагматического описания предложения: Дисс. ... д-ра филол. наук 10.02.04, 10.02.19. Киевский государственный университет им. Т. Г. Шевченко. К., 1989. С. 390.
2. Селіванова О. Основы лінгвістичної теорії тексту та комунікації. Київ: Фітоцентр. 2002. С. 336.

СПОСОБИ УТВОРЕННЯ КОМПОЗИТІВ З КОЛІРНИМ КОМПОНЕНТОМ WEISS У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

Ніколаєва Наталя Миколаївна

к.ф.н.

Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ./Introduction. Визначено, що пряма номінація колоронімів зумовлена асоціаціями з оточуючими реаліями людини, а не суб'єктивним сприйняттям світу. Вторинна номінація колоронімів пов'язана з асоціативним характером людського мислення. У процесах вторинної номінації асоціації встановлюються за подібністю або за суміжністю між деякими властивостями елементів позамовного ряду і властивостями нового позначуваного. Асоціативні ознаки, які відбуваються у процесі вторинної номінації, відповідають компонентам переосмислюючого значення, а також співвідносяться з основними знаннями носіїв мови про певну реалію.

Особливістю німецького словоутворювання є композити і колороніми не виняток, тому що складних слів з колористичним компонентом досить багато, насамперед іменників, хоча зустрічаються інші частини мови: дієслова і прикметники.

У цьому дослідженні розглядається деривація колороніма *weiß* у публіцистичному тексті німецької мови.

Ціль роботи./Aim. Визначення особливості вживання композитів з колористичним компонентом *weiß* у сучасному німецькомовному публіцистичному тексті.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріалом дослідження слугували колоронім *weiß* та його лексичні деривати, вибрані з текстової бази інтернет-версій таких німецьких видань, як *Deutschland* і *Zeit*.

Методи дослідження: контекстуальний аналіз, структурно-семантичний і словотвірний аналіз.

Результати та обговорення./Results and discussion. У результаті аналізу виявлено, що колоронім *weiß* часто вживається в складі композитів.

Розглянемо композити з колірним компонентом *weiß*, побудовані за моделлю **Adj + S**. Складний іменник з компонентом *weiß* може позначати: складову частину ботанічних, біологічних, хімічних назв (*die Weißwurz* – бот. ‘купена’, *der Weißdorn* ‘глід’, *die Weißbuche* ‘граб’, *die Weißtanne* ‘ялина біла’, *die Weißrappel* ‘тополя біла’, *der Weißfuchs* ‘песець’, *der Weißstorch* ‘лелека біла’, *die Weißwangengans* ‘гусак білощокий’, *der Weißwal* ‘кит білий’, *die Weißblütigkeit* ‘лейкоцит’, *das Weißblech* ‘біла жерсть’, *das Weißbleierz* ‘церусит’), професію (*der Weißbinder* ‘штукатур’, *der Weißbäcker* ‘пекар’, *die Weißnäherin* ‘біла швачка’, *der Weißgerber* ‘дубильник з алуніту’, *der Weißkittel* ‘особа, яка працює в білому халаті’, *die Weißzeugbeschließerin* ‘кастелянка’), промислові вироби (*der Weißstrick* ‘білий канат’, *die Weißwaren*, *das Weißzeug* ‘бавовняний товар’), продукти харчування (*die Weißbroteinlage* ‘бутерброд з білим хлібом’, *das Weißbrot* ‘білий хліб’, *der Weißschimmelkäse* ‘сир із пліснявою’, *der Weißkäse* ‘кисломолочний сир’, *der Weißkohl*, *das Weißkraut*, *der Weißkabis* ‘капуста білокачанна’, *der Weißzucker* ‘чисто-білий цукор’, *die Weißwurst* ‘ковбаса, приготована з телятини та трав’, *das Weißöl* ‘мінеральна олія, що використовується у виробництві фармацевтичної та косметичної продукції’, *das Weißei* ‘білок’, *das Weißbier* ‘світле пиво’, *der Weißwein* ‘світле вино’, *der Weißherbst* ‘різновид світлого вина’), речовини (*der Weißmacher* ‘оптичний відбілювач у миючих засобах’, *das Weißglas* ‘безбарвне скло’, *das Weißgold* ‘золото з сумішшю платини’, *der Weißpfennig* ‘копійка, виготовлена зі сплаву з високим вмістом срібла’), територіальну межу (*der Weißwurstäquator* ‘північний кордон Баварії чи південної Німеччини’) [1, S. 1910].

Композити, утворені за моделлю **Adj + Adj**, позначають зовнішність людини (*weißhäutig* ‘білошкірий’, *weißbärtig* ‘білобородий’, *weißhaarig* ‘сивий’, *weißblond* ‘білявий’). Композити, утворені за моделлю **Adj + V**, позначають

діяльність, прямо чи посередньо пов'язану з білим кольором: *sich weißwaschen wollen* 'намагатися обілити (виправдати) себе', *weißnähen* 'шити білизну', *weißblütig* 'білокровний', *weißkalken* 'фарбувати сумішшю вапна та води' [2, S. 1410].

Фразеологізм, у складі якого є колірний композит *zum Weißglut treiben* 'дуже розлютити кого-небудь', вживається часто у публіцистичних текстах, оскільки передає емоційний стан мовця, що характерно для мови преси. Наприклад, коригування заробітної плати та боротьба за робочий час доводить роботодавців до сказу:

*... Viel früher erkannte der erfahrene Liberale Wolfgang Kubicki das neue politische Gewicht des grünen Antipoden, der einst schon Guido Westerwelle zur **Weißglut trieb**: Schon in der ersten langen gemeinsamen Sondierungsnacht gaben sich die beiden Alpha-Tiere die Hand unter dem mächtigen Bild Bismarcks in der Parlamentarischen Gesellschaft – seither duzen sich „der Jürgen“ und „der Wolfgang“ [Die Zeit, 17. November, 2017].*

Прийняте рішення президента Барака Обами стосовно Челсі Меннінга доводить республіканців до сказу:

*Barack Obamas schwerste Entscheidung. Chelsea Manning kommt noch 2017 frei. Diese Entscheidung traf der scheidende US-Präsident Barack Obama – und treibt damit die Republikaner **zur Weißglut**. Die Freilassung hat auch Auswirkungen auf Julian Assange [Die Zeit, 18. Januar, 2017].*

Інший композит *das Weißgold* – букв. 'біле золото' вживається для позначення слонової кістки, яка вважається вже більше тисячі років коштовним матеріалом:

*Elfenbein galt schon vor mehr als 1000 Jahren als wertvolles Material, aus dem Schmuck, Geld und Kunstgegenstände gefertigt wurden. Das auch als **Weißgold** bezeichnete Material aus Tierzähnen wird heute vor allem in Asien illegal gehandelt, wo Elfenbeinpulver als Potenzmittel gilt [Die Zeit, 1. März, 2018].*

Серед композитів з колірним компонентом *weiß* частіше вживаються композити, побудовані за моделлю **Adj + Adj**, які використовуються для

позначення зовнішніх даних людини, наприклад, *weißhaarig*:

*Ganz nah bei Gott. Grabeskirche, Klagemauer und Tempelberg: Für Christen, Juden und Muslime stehen in Jerusalem die großen Stätten ihrer Religionen. Zu Besuch mit einem Ex-Geheimagenten, der alle drei jahrelang bewachte. Der **weißhaarige** Mann kennt diesen Ort wie kaum ein anderer. Jahrelang war er im Namen von Israels Inlandsgeheimdienst dafür verantwortlich, über die Kirche zu wachen [Die Zeit, 21. März, 2019].*

Композит *weißhaarig* частіше вживається для позначення зовнішності людини, яка вже має сиве волосся, але, на наш погляд, цим композитом підкреслюється не лише зовнішні дані людей, а й їхній досвід, обачність та інтуїтивне розуміння:

*Der deutsche Trendforscher und Professor ist nach Geier ein weiterer Ideengeber in Eisenstadt. **Weißhaarig**, dunkler Anzug, offenes Hemd – der Professor spielt seine Rolle als Mittler zwischen Establishment und Aufmüpfertum perfekt. Bevor er sich im Laufe seiner wissenschaftlichen Karriere dem Thema „Karma Kapitalismus“ zuwandte, hat er unter anderem im Auftrag des Zigaretten-Konzerns Philip Morris über die Zukunft nachgedacht und das Wort „Ich-AG“ erfunden [Die Zeit, 9. Juni, 2020].*

*Die Hamburger Radiovermarkters Radio Marketing Service fungiert als Vermittler zwischen rund 150 privaten Einzelsendern und bundesweit aktiven Werbekunden. **Weißhaarig**, groß und kräftig bildet der 62-jährige Sorge seit Jahren einen ruhigen Gegenpool zu redseligen Moderatoren und hektischen Senderchefs der Privatradiowelt [Deutschland, 19. April, 2020].*

*Im Lebensabschnitt Mitsubishi wirkte Walker, mittelgroß und fast **weißhaarig**, zumeist im Hintergrund. Denn die PR machte sein Chef, der mediengewandte und breit lächelnde Rolf Eckrodt. Der ist jetzt im Ruhestand [Die Zeit, 11. August, 2021].*

Серед субстантивних композитів найчастіше вживають ті, що позначають продукти харчування, наприклад, *der Weißbrotbatzen* ‘шматки білого хліба’:

Afghanen, Pakistaner, Marokkaner, Algerier, Kosovo-Albaner reihen sich heute um 11 Uhr in die Schlange ein, eine Gruppe spanischer Ehrenamtlicher verteilt

*zwischen Eisenstelen und weißen Mauerresten Frühstück und Tee. Zerdrückte Eier verschwinden in Hosentasche, **Weißbrotbatzen** werden hinter Gürtel gesteckt* [Deutschland, 9. Juni, 2017].

Словниковий композит *der Weißmacher* ‘оптичний відбілювач у миючих засобах’ вживається у публіцистичних текстах майже у тому ж значенні ‘відбілювач для зубів’:

*Wer strahlend weiße Zähne besitzt, hat entweder gute Gene oder einen guten Zahnarzt. Die natürliche Zahnfarbe ist angeboren und kann ohne äußere Einflüsse relativ dunkel sein. Daran kann auch **Weißmacher**-Zahncreme wenig ändern* [Deutschland, 9. Juni, 2018] .

Висновки./Conclusions. Проаналізувавши вищевказаний матеріал, ми з’ясували, що композити з колористичним компонентом *weiß* та їхні лексичні варіанти вторинної номінації активно вживаються у публіцистичному тексті поряд з композитами первинної номінації.

За допомогою словоскладання утворюються нові найменування. Композити з колірним компонентом *weiß*, в більшості випадків, утворені за моделлю «прикметник кольору + іменник» та «прикметник кольору + прикметник».

Всі складні слова пов’язані з людиною, з описом її зовнішніх даних або з характеристикою її психичного стану (вторинна номінація), а також композити з колірним компонентом *weiß* часто вживаються для позначення продуктів харчування та побуту (первинна номінація).

Отже, значна продуктивність складних слів в німецькій мові взагалі і в публіцистичному тексті зокрема вимагає їх всебічного і фундаментального опису, що і визначає перспективність подальших досліджень композитів з колірним компонентом в мові преси.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Deutsches Universalwörterbuch. 6., überarbeitete u. erweiterte Auflage. Mannheim : Dudenverlag, 2007. 2016 S.

2. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / neu herausgegeben von Dr. Renate Wahrig. München : Burfeind, 2002. 1451 S.

3. Zeit [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs:
<http://www.zeit.de/index> 2017-2021

4. Deutschland [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs:
[http:// www.deutschland.de/](http://www.deutschland.de/) 2017–2021

CONTRIBUTION OF TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Притиченко Ганна Вікторівна

викладач

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

м. Харків, Україна

Introduction. In the modern world, a new education system is emerging. This system is aimed at combining with the global information and educational space. This process is accompanied by visible transformations in the organization of the learning process, which must meet the current technical capabilities. The introduction of modern information technologies in the field of education makes it possible to qualitatively change the methods and organizational forms of education, making it more comfortable and accessible. Information and communication technologies (ICT) are the main part of the education modernization process. They provide an opportunity to implement remote communication between teachers and students.

The aim is to show the importance and contribution of modern technologies in foreign language teaching. The new reality for education is distance learning. It is a set of ICT that ensures the delivery of the main volume of educational material to students, interactive interaction of students and teachers in the learning process, providing students the possibility of independent work with educational materials. It has high interactivity and a system for managing students' cognitive activity, provides for differentiation and individualization of education. In the process of teaching, there is a combination of the competence of the teacher, information technologies, and the mobility and purposefulness of the student. According to the Concept of the Development of Distance Education in Ukraine, distance education is considered to be a form of education that must be equivalent to full-time, evening, extramural forms of education and externships and be implemented mainly with the help of distance learning technologies. Such learning process implies a slightly different

approach to learning, in particular: independent search, analysis, systematization and generalization of information, self-organization and self-control.

Materials and methods. Learning a foreign language remotely is a new reality for both teachers and students. Distance forms of education are universal; they allow you to use any techniques and methods of education. Distance learning of foreign languages combines online, traditional and individual learning. In the distance learning process teachers use both synchronous learning tools (Zoom, Skype, GoogleClassroom, Microsoft Office 365, Viber video communication), and asynchronous (e-mail, online video lessons, study materials, including in the form of audio and video files).

When discussing the role of modern information technologies in education, it is necessary to take into account that their use in teaching humanitarian disciplines has been in the development stage. Therefore, there are some advantages as well as disadvantages of their use. Among the advantages it is possible to highlight the following: increasing interest and general motivation to study because of the new interactive forms and methods of teaching unknown before; students computer knowledge; objective grading; individualization of learning; formation of abilities and skills for creative activity. At the same time the following disadvantages appear: abuse of computer effects, redundancy of colors; lack of available software; additional requirements for the teacher to prepare for a class that uses computers; lack of electronic material and the time teachers spend preparing for lessons. Computer programs should be used along with traditional materials and methods. Working with a computer, the teacher inevitably changes the entire structure of the lesson and its purpose. It is necessary to specifically determine the appropriate role and place of the computer in the educational process, to clarify and determine the basic concepts, to introduce methodological and technical aspects.

Computer training programs have huge databases, provide high manufacturability for performing individual training exercises, make it possible to most optimally combine methods of analysis and simulation based on consciousness, orient the student to a free pace of learning, individual logic of cognition. Thanks to

Internet technologies we now have educational training platforms in the process of studying foreign languages, so course developers and teachers should consider the accessibility factor when developing curricula. The mobile device has been found to be a tool that provides greater access to information and people than other devices such as computers, for example. Thus, teachers should be able to apply this approach to traditional and electronic ways of learning a foreign language, as the mobile phone is the most accessible device among learners. The resources of educational interactive platforms for learning foreign languages can be both the main source and complement the educational and methodological materials used in the process of learning a foreign language in order to effectively organize the educational process.

Let's consider the main electronic information resources for studying and teaching foreign languages. It has become very popular to create various mobile applications that foreign language teachers can successfully use in order to diversify their classes. For example, there are applications in which the teachers prepare questions and answers in advance, and the application creates a field for playing in a mobile phone (Kahoot, Quizlet). It will be much more interesting for students to play and, at the same time, check how they have mastered the topic. There are also different video resources consisting of short motivational performances on various scientific, business and world topics in many languages of the world. It develops listening and speaking skills. One of the most popular among video resources is Tedtalks, where people can not only watch videos but also do tasks and quizzes. Students can study English online on the specially developed website of the British Council <https://www.britishcouncil.org.ua/>. The site contains many pages of audio, text, video and more than 2000 interactive exercises. There is a possibility to register on the site and add own materials, communicate with other users and download free resources.

Results and discussion. The choice of the right strategy when using digital technology in the process of learning English is influenced by many factors: age, teacher's competence, availability of resources, educational space, etc. According to some modern educators, students perform better when they are exposed to language

that is effectively designed by talented teachers, and when they have natural opportunities to use language in productive activities before moving on to more demanding literacy development. However, the relative success of this approach depends on the teacher's oral competence and appropriate teaching resources.

Conclusions. The introduction of information and computer technologies creates prerequisites for the intensification of the educational process. They allow to use psychological and pedagogical developments in practice ensuring the transition from mechanical assimilation of knowledge to mastering the ability to independently acquire new knowledge. Computer technologies contribute to the discovery, preservation and development of personal qualities of students.

REFERENCES

1. Battro A. M. Digital skills, globalization and education / M. Suárez-Orozco, D. Qin-Hilliard. Globalization: Culture and Education in the New Millenium. – Berkeley: University of California Press, 2004. – 290 p.
2. Henseruk H. Digital transformation of the educational environment of the university / H. Henseruk, B. Buyak, V. Kravets [et al.]. E-learning: Innovative Educational Technologies, Tools and Methods for Elearning: Monograph. Katowice: STUDIO NOA, 2020. Vol. 12. P. 325–335.
3. Sutherland R. Transforming teaching and learning: embedding ICT into everyday classroom practices / R. Sutherland, V. Armstrong, S. Barnes, R. Brawn, N. Breeze, M. Gall, S. Matthewman, F. Olivero, A. Taylor, P. Triggs, J. Wishart, P. John // Journal of Computer Assisted Learning. – 2004. – Vol. 20, № 6. – P. 413–425.
4. Warschauer M. Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide / M. Warschauer. – Cambridge, MA: MIT Press, 2003. – 276 p.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

КОНЦЕПЦІЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА:

Д. БЕЛЛ І Е. ТОФФЛЕР

Данилова Тетяна Вікторівна

к.філос.н., доцент

Інститут соціальної та політичної психології

НАПН України (Київ, Україна)

Вища школа соціальних досліджень

Інститут філософії та соціології

Польської академії наук Варшава, Польща

Вступ. З появою техногенної цивілізації темпи соціальних, наукових, технічних і технологічних змін стали зростати з великою швидкістю, що наочно показали останні чотири століття. Однією з найважливіших цінностей техногенного суспільства став науково-технічний прогрес (НТП). Прискорення НТП, характерне для техногенної цивілізації, веде до суттєвих (і найчастіше, несприятливих) перетворень природного середовища, стрімких змін оточуючого світу, активних трансформацій соціальних зв'язків, всього способу життя людей.

Мета роботи полягає у дослідженні концепції постіндустріального суспільства в інтерпретації Д. Белла і Е. Тоффлера.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження виступили системний підхід до вивчення соціальних об'єктів та інтерпретаційна дослідницька парадигма. У процесі дослідження були використані описовий і трансдисциплінарний методи.

Результати та обговорення. Американський соціолог і публіцист Д. Белл, творець теорії постіндустріального (інформаційного) суспільства, виходив з того, що індустріальне суспільство знаходиться в глибокій кризі, але

незабаром буде перетворено на яесь інше. В останній третині ХХ ст. весь західний світ увійшов в стадію деіндустріалізації. Став стрімко розширюватися невиробничий сектор. Обробка інформації перетворилася на головну сферу діяльності, і контроль за знаннями став ключем до влади. Сьогодні все менше і менше людей зайняті у виробництві речей, і все більше у виробництві послуг, у сфері культури, науки, в індустрії розваг, нарешті, у сфері державних послуг.

Вже в 80-і роки ХХ ст. у найбільш розвинених країнах кількість людей, зайнятих у сфері послуг, перевищила дві третини від загальної чисельності працюючих. Сьогодні навіть соціальні групи утворюються не за критерієм власності, а за професіями. Д. Белл першим охарактеризував нове суспільство, суспільство взаємних послуг. За браком адекватного терміну, він назвав це суспільство постіндустріальним, підкреслюючи його відмінність від попереднього. За Д. Беллом, новому суспільству притаманні чотири суттєві характеристики:

- перехід від економіки, що виробляє блага, до економіки, що забезпечує послуги;
- панування технічної компетенції та обробки інформації;
- теоретичні знання знаходяться в основі соціальних новацій;
- право і можливість рішень належить тим, хто контролює теоретичні знання [3].

Д. Белл демонструє, що динаміка переходу від індустріального до постіндустріального суспільства залежить від співвідношення між трьома «логіками» функціонування нашого суспільства:

- економіка прямує шляхом раціональності, слідує логіці М.Вебера, вона є німою перед технічними новаціями і створює ієрархію;
- політика організує участь всіх громадян у політичному житті, вона базується на рівності та слідує принципу А. де Токвіля: чим більше рівності, тим нестерпнішою стає нерівність;
- культура наділяє смислом життя індивідів, які хочуть виражати себе: це сфера особистої свободи, яка штовхає до розмаїття [4].

Технічний і економічний прогрес є прямолінійним завдяки покращенню техніки і накопиченню багатств і засобів виробництва. Культурні особливості є циклічними, оскільки зазнають впливу моди. Політичні зміни виходять з цих двох логік та інтересів соціальних груп.

У 80 рр. ХХ ст. американський філософ, соціолог і футуролог Е. Тоффлер у роботі «Третя хвиля» виклав своє розуміння суспільства. На його думку, сільськогосподарська цивілізація, названа першою хвилею, в Новий час поступилася місцем другій хвилі – індустріальній цивілізації. На зміну їй в кінці ХХ століття приходить третя хвиля – майбутня цивілізація, якій Е. Тоффлер не дав назви. Машинне виробництво стало ядром індустріальної цивілізації. Спеціалізація машинного виробництва відтворила себе у всіх інших сферах і структурах суспільного життя. Виробництво відділилося від споживання, що суттєво розширило сферу дії ринкових механізмів. Масовий характер виробництва знищив кордони маленьких феодальних і напівфеодальних держав з їх митними бар'єрами – для виробництва масової продукції потрібна все більша кількість сировини. Цивілізація все глибше і масштабніше спустошує природні ресурси. Поряд з безперервним пошуком все нових ринків збуту продукції йде не менш наполегливий пошук і освоєння нових джерел та ринків сировини [2].

Висновки. Третя гігантська хвиля суспільних трансформацій характеризується поширенням комп'ютерів, біотехнології, генної інженерії, телевізійних комунікацій. Цей період знаменується появою постіндустріального суспільства з новими технологіями, відновлюваними джерелами енергії, пріоритетом інтелекту і знань, науки і наукоємного виробництва. Ця тотальна третя хвиля змінила не тільки всі сфери суспільства, але й саму природу людини [1].

Подяка Тетяна Данилова вдячна за підтримку, надану Фондом порятунку науковців Інституту міжнародної освіти (ІЕ-SRF) та Вищою школою соціальних досліджень Інституту філософії та соціології Польської академії наук.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Манцева, Е. Тоффлер и третья волна. Геополитика. 2014. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.geopolitica.ru/article/toffler-i-tretya-volna>.
2. Общество как саморазвивающаяся система. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/732/69732/44841?p_page=3.
3. Bell, D. The coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. Basic Books; Reissue edition, 1976. 616p.
4. Bell, D. The Cultural Contradictions of Capitalism. Basic Books, 1976. 301p.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Коваленко Аліна Олександрівна

аспірант факультету педагогіки та психології
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Бірюк Людмила Яківна

доктор педагогічних наук
професор кафедри педагогіки та психології
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка
Україна

Вступ. Аналізуючи Державний стандарт початкової освіти, навчання учнів будується на формуванні ключових компетентностей таких як, культурна та громадянська. Щоб відродити та сприяти розвитку нації сучасного покоління, необхідно формувати в учнів національну свідомість. Особливо на розвиток національної свідомості особистості впливають такі важливі засоби як історія народу й держави, рідна мова, словесність, фольклор, народні звичаї й обряди, мистецтво, родинно-побутова культура, народна педагогіка тощо.

На даний час значно змінилось ставлення суспільства до національних традицій, а також погляди на засоби навчання молодших школярів. Це відбивається на прагненні вчителів до пізнання своєї фольклорної спадщини, яка нині відкривається новими гранями, а також передачі української духовної скарбниці, яка живила багато поколінь наших предків, молодшому поколінню.

Народознавчі підходи у навчальній роботі з учнями, а саме на уроках музичного мистецтва звільняють цю роботу від примусовості, надуманості й абстрактності і дозволяють формувати у дітей почуття патріотизму, національну свідомість, збагачують учнів знаннями народних пісень, національних традицій, історією рідного краю. Ідея відродження національної народної музики складає коло сучасних педагогічних проблем саме творчого

спрямування.

Мета роботи. Виникають суперечності між можливостями молодших школярів у вияві національної свідомості та складністю їх реалізації; великим навчальним та виховним потенціалом музичного мистецтва та обмеженим його застосуванням; доречністю обґрунтування і недостатнім рівнем розробленості даного питання в педагогічній теорії. Тож вирішити виокремлені суперечності можливо, якщо розглядати українську народну пісню як засіб формування національної свідомості молодших школярів. Визначені суперечності складають суть обраної нами проблеми.

Матеріали та методи. Питанням формування національної свідомості молодших школярів через засоби використання української народної пісні на уроках музичного мистецтва, займались досить ґрунтовно учені-історики, політологи, етнографи, філологи, мистецтвознавці, фольклористи, педагоги І. Бичко, О. Вишневський, В. Жмирь, В. Кузя, Е. Ренан, Ю. Руденко, З. Сергійчук, Е. Сміт, Г. Тарда, К. Юнг; А. Васецький, В. Кириченко, О. Кульчицький, В. Сергійчук, Ю. Римаренко; А. Козлова, С. Литвиненко, О. Литвинюк, С. Мельничук, Л. Стрюк, К. Фролова; О. Воропай, С. Гриц, О. Дей, М. Драгоманов, А. Іваницький, П. Куліш, С. Людкевич; Г. Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Результати и обговорення. Важливою складовою формування національної свідомості в учнів та культури народу є фольклор (від англ. *folklore*, букв. – народна мудрість, народне знання). А. Іваницький називав український фольклор своєрідним конденсатом духовної історії людства від найдавніших часів і до сьогодні. [2, с. 5].

Відомий вчений С. Науменко зауважував, що домінуючим початком навчально-виховного процесу на уроках музичного мистецтва має стати долучення дітей до пісенної спадщини рідного народу. Можна стверджувати, що найбільш природним і доступним шляхом відбувається засвоєння молодшими школярами саме української народної музики. Це пояснюється існуючою національною сукупністю спадкових музичних структур і засобів, які

передавалися в народі від покоління до покоління [3, с. 8].

Ефективність використання української народної пісні на уроках музичного мистецтва в школі залежить від багатьох умов і принципів, що забезпечують успішність роботи вчителя. У зв'язку з цим слід наголосити такі методичні положення:

- підбір музичного матеріалу для навчально-виховної роботи з дітьми здійснюється з акцентом на ті жанри музичного фольклору, які є найбільш близькими за естетичними запитами і смаками школярам;

- український фольклор і пов'язана з ним система музичних знань, умінь і навичок учнів мають визначати основний зміст роботи вчителя музичного мистецтва, забезпечувати принципи структурної єдності музичного виховання і навчання на етапах: навчальний матеріал

- діяльність учителя – його художньо-естетична орієнтація; – учнів варто долучати до пошуку інформантів і збору зразків народної музичної творчості (пісень, інструментальних мелодій, ігор, театралізованих дійств);

- учнів необхідно долучати до проведення календарно-обрядових свят, театралізованих дійств та інших культурно-мистецьких заходів фольклорної спрямованості;

- на уроці музичного мистецтва слід застосовувати комплекс музичних та літературних фольклорних джерел з метою формування в учнів міцних асоціативних зв'язків між народною музикою, літературою і образотворчим мистецтвом;

- доцільним є проведення індивідуальної музично-виховної роботи з учнями (у тому числі створення фольклорних гуртків, ансамблів тощо);

- до процесу музично-естетичного виховання школярів слід долучати батьків та людей старшого покоління;

- доречним також буде організовувати безпосереднє спілкування учнів з природою, флорою і фауною рідної місцевості, регіону, краю;

- вчитель музики здійснює співпрацю з місцевими фольклорними колективами з метою ознайомлення з ними учнів [1, с. 5].

Український народ з давніх-давен зберігав свої тадиції, звичаї, свята, обряди та пов'язані з ними пісні землеробського циклу, якими супроводжувались зустріч Нового року, прихід весни, збирання врожаю. Звернення вчителя початкових класів до народних обрядів дає змогу при їх виконанні розвивати емоційну пам'ять, вчить учнів сприймати красу. Це веснянки «Благослови, мати», «Ой весна, весна», «Подольночка», «Вийди, вийди, Іванку»; жниварські пісні «Ой вже сонце над вербами», «Там, у полі, криниченька», «Ой вже вечір вечоріє»; колядки та щедрівки «Ой коляда, колядниця», «Христос воскрес», «Добрий вечір тобі, панегосподарю», «Ой там за горою», «Прилетіла ластівочка»;

Висновки. Українська народна пісня постає важливим засобом формування національної свідомості учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва. Звернення вчителів у педагогічній діяльності до народної музичної творчості дозволяє формувати у молодших школярів національну свідомість, почуття патріотизму, розвивати такі ключові компетентності: культурну, громадянську. Осягнення молодшими школярами української народної пісні, цієї невичерпаної криниці духовності, «присвоєння» національних художньо-естетичних цінностей і перетворення їх на власні цінності та переконання зробить їх добрішими та чуйнішими. Засвоєння фундаментальних духовних цінностей людства учнями є надійним шляхом виховання національної свідомості школяра в його духовному і культурному зростанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вивчення музики в 1-4 класах : навч.-метод. посібник для вчителів. Л. М. Масол, Ю. О. Очаковська. – Харків : Скорпіон, 2003. – Ч. 1. – 141 с.
2. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість: посібник для вищ. та серед. учбов. закл. Київ : Музична Україна, 1990. – 336 с.
3. Науменко С. І. Музично-естетичне виховання дошкільнят. – Київ : Магістр – S, 1996. – 144 с.

ДИЗАЙН І ФІЛОСОФІЯ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАУКИ І МИСТЕЦТВА

Сокол Зінаїда Степанівна
кандидат філософських наук
Сухорукова Неля Степанівна
викладачі
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна»
м. Тернопіль, Україна

Вступ./Introduction. Людське мислення в умовах його сучасного розвитку набуває все більш динамічного і багатогранного характеру, суспільство орієнтується на фахівця, з розвиненим інтелектом і широким діапазоном потенційних можливостей.

Знаменуючи собою любов до знання та мудрості, філософія є тією особливою сферою діяльності, яка в узагальненому вигляді вивчає найбільш суттєві характеристики і фундаментальні принципи реальності і пізнання, буття людини, її відносини зі світом як ставлення до природи, суспільства та духовного життя у всіх його проявах. Сприйняття філософії у якості форми людського світогляду та загального критичного підходу до пізнання, який можливо застосувати до будь-якого об'єкту чи концепції, не заперечує й більш вузького її розуміння – як науки з певним предметом вивчення. Так, поєднання філософії з іншими науками – предметними галузями, на сьогодні, дає можливість окремо говорити про філософію логіки, математики, історії, естетики, релігії, права тощо.

Складність сучасного періоду розвитку людського суспільства багато в чому зумовлена вибуховим, імпульсивним характером процесів, викликаних результатом науково-технічного прогресу. Виходячи з цього, зазнають глибокі якісні зміни усі види суспільної практики, відбувається народження нових напрямів. У повній мірі це відноситься і до такої області людської діяльності як зображальне мистецтво – поява сучасних технологій в області сприйняття і відображення дійсності за допомогою зображення збагатила функціональну і

язикову сторони художньої діяльності.

Різноманітні зображальні форми, умовні і знакові системи, графічні символи і структури, візуальні комплекси не тільки інформують, але і є одночасно є наймогутнішим засобом формування переваг, смаків, етичних орієнтирів. Це сучасне мистецтво і водночас багатогранна професійна діяльність носять узагальнену назву – дизайн.

Дизайн служить суспільству і людині. За допомогою дизайну суспільство і людина реалізують свої бажання. Поряд з тим, філософія дизайну розглядає саме поняття «дизайн» як науку.

Мета роботи./Aim.

Актуальність обраної теми розгляду ґрунтується на визнанні дизайну об'єктом і предметом науки. Відповідно до цього, маємо підстави й для окремого розгляду філософії дизайну – як науки, яка охоплює дослідження концептуально-ідеологічного підґрунтя дизайн-діяльності; виявлення компонентів цього підґрунтя та механізмів його формування чи корекції

Матеріали та методи./Materials and methods.

Взаємозв'язок науки дизайну і філософії відбувається завдяки їх спільному предмету розгляду – дизайну, а відмінність ґрунтується на різниці природи їх методології. Саме спосіб, а не предмет, який переломлюється через призму того чи іншого глобального підходу, стає вирішальним критерієм долученості до наукового чи філософського моменту дослідження. В силу власних особливостей, увага філософії виявляється зосередженою на тих підвалинах, на яких вже починає зароджуватися сфера наукового і які стають для неї необхідною відправною точкою. науковими дослідженнями зі сфери філософії.

Дизайн вперше почав визначатися як специфічна діяльність, яка займається не лише опредмечуванням матеріальних людських потреб, а й оформленням певних духовних цінностей та реалізації в цій дизайнерській формі прагнень людини і суспільства в цілому. Саме завдяки філософії стала досить поширеною думка про універсальність природи дизайну – як потенційна

ефективність спроможності дизайнерської форми до залучення людини й суспільства. Сама філософсько-дизайнерська думка окреслила прояви соціального, соціокультурного добра, тобто одночасно стала інструментом і конструктивного, і деструктивного аспекту людської діяльності.

Філософія дизайну наразі один з найменше розроблених розділів дизайну. Але саме вона повинна дослідити взаємодію дизайну і природи, дизайну і суспільства, дизайну і людини в системі буття, тобто, здійснювати онтологічне дослідження дизайну.

Вивчення екологічних аспектів проблеми взаємовпливу дизайну і природи, соціологічних аспектів взаємозв'язку дизайну і суспільства, антропологічних аспектів проблеми взаємовідносин дизайну і людини має суттєве значення як для розвитку дизайну, так і для становлення науково-філософських напрямів його взаємозв'язку і точок дотику. Оскільки дизайн є однією з форм культури (духовної, матеріальної і художньої її сфер), а сама культура породжується, формується і розвивається суспільством, його макро- і мікрогрупами та індивідами, то з філософських позицій онтологія дизайну повинна дослідитися і культурологічно. Це означає, що розгляд проблем взаємозв'язку дизайну і природи, дизайну і суспільства, дизайну і людини в системі культури має здійснюватись через призму духовних та соціально культурних потреб суспільства.

Соціологія дизайну орієнтована на вивчення системи соціально значущих функцій дизайну, зміст яких відображає багатогранність його соціально культурної суті; формування ціннісних орієнтацій різних груп суспільства за рахунок дизайну; знаково-комунікативної суті і соціального символізму світу речей і предметного середовища. Незаперечною є важлива роль творів дизайну в формуванні матеріальної і духовної сфер культури під впливом художньої основи в дизайні.

Методологія дизайну націлена на упорядкування і систематизацію конкретної багатоманітної практичної дизайн-діяльності на основі дослідження її закономірностей і методичних ідеалів для досягнення необхідних результатів

найбільш доцільними і ефективними способами.

Теорія дизайну, як і теорія якої-небудь іншої галузі наукового знання повинна характеризуватися повнотою, цілісністю і несуперечністю і в ідеалі являти собою систему основних ідей, що дають в сукупності цілісне уявлення про закономірності і істотні зв'язки особливого виду художньо-технічної проектно-творчої діяльності, названої дизайном. Критерій істинності цих ідей практика, а несуперечність положень теорії перевіряється логікою.

У цій теорії обов'язково повинні бути сформульовані ключові поняття дизайну, що виражаються відповідними термінами з їх визначеннями, предмет і об'єкт дизайну-діяльності, її типологія, мета, соціально значущі задачі і функції дизайну, його основні принципи і закономірності. Дизайн – це специфічний вид проектно-діяльності, що об'єднав художню предметну творчість і науково обгрунтовану філософську науку.

Результати і обговорення./Results and discussion

Особлива зацікавленість до проблем філософії сучасного дизайну в контексті концепції змін виходить з того факту, що дизайн сьогодні є одним з основних джерел не лише змін, але і контролю за змінами. Саме дизайнери мають в розпорядженні у своєму методологічному і практичному арсеналі достатній набір засобів, здатних забезпечити необхідний рівень змін, стимулюючих прикрашувати життя людини робити його комфортним, змістовним і цікавим. Дизайнери мають широкі можливості здійснення контролю за якістю проекту ще на стадії виникнення ідеї і можуть заздалегідь уникнути таких рішень, які ведуть до дегуманізації центрального чинника будь-якого проекту.

Обговорення дизайну в широкому контексті соціальних і філософських проблем провадиться мистецтвознавчим або культурологічним аналізом зразків у дизайнерській діяльності.

Висновки./Conclusions

Розглянуті положення підтверджують наявність цілком конкретних точок дотику сфер дизайну та філософії. Відкриваючи подальші перспективи

розвитку досліджень, вони актуалізують важливість залучення філософського підходу до осмислення ідеологічно-концептуальних проблем теоретичного й практичного аспектів розвитку сучасного дизайну.

Нові філософські методи дизайну передбачають націленість діяльності дизайнера не лише на проектування об'єктів, але передусім, на гостре критичне осмислення усієї багатогранності людського існування. Актуальність проблем дизайну зростає не лише у зв'язку з необхідністю аналізу і оцінки новітніх досягнень в галузі техніки і технологій, але й у зв'язку з активізацією усіх соціальних процесів з їх глибокими змінами, до яких залучена її величність Людина.

ECONOMIC SCIENCES

RISK MANAGEMENT FOR QUALITY ASSURANCE

Hnylianska Olha

PhD in Economics, senior lecturer
of the department of management
Lviv University of Trade and Economics,
Lviv, Ukraine

Introductions. Enterprise risk management activities are designed to ensure that management identifies, analyzes, and responds appropriately to risks that may adversely affect realization of an organization's business objectives. Management's response to risks will depend on the likelihood of the event happening and the impact if it does. Based on this risk assessment, an organization will need to choose whether to accept the risk, mitigate the risk, or transfer the risk to another party. When performed effectively, these risk management activities will ensure that the organization's limited resources will be prioritized to most efficiently address the issues that will affect them the most.

Aim. The purpose of the study is to reduce or neutralize risks to a high degree alternatives to the decisions made regarding risk management of enterprises family business, by forming measures to reduce the level of risk from them activities that are formed based on the conditions of operation of the enterprise and its opportunities, allow to take into account internal and external influences to the greatest extent factors on the level of development in the process of neutralizing their negative consequences of risks.

Materials and methods. Regardless of which framework your risk management program is based on, the very first step will be some form of assessing and documenting your risks. The repository of all of your active risks is what we refer to as a "risk registry". Many organizations, when first starting out, will use

spreadsheet software, like Microsoft Excel, as their risk registry because it is fairly straightforward and readily available. Using spreadsheet software to track your risks usually starts out well because its only one person managing them, but issues begin to arise as your risk management program expands. Flaws begin to surface once you invite others to participate in your risk evaluation processes because it is difficult to have multiple people utilizing the spreadsheet at the same time. You'll realize that your program cannot grow without others submitting their risks, but a spreadsheet doesn't allow for separating out permissions of those who can contribute risks from those who will manage them. Ultimately, the model of using spreadsheets to manage risk will breakdown when you attempt to build automation into your workflows. Basic functionality like scheduling emails to be sent about pending actions or performing risk assessments with reusable questionnaires are virtually impossible. This is a common inflection point where organizations will begin looking into tools to perform Governance, Risk Management, and Compliance (GRC) activities.

Often times organizations will become so laser focused on the goal of having a registry in which to store their risks that they will completely bypass the topic of how they will assess the risks that will go in there. Risks can be identified in a wide variety of means. Probably the most common way for a risk to be discovered occurs accidentally by a staff member who happens to come across one while performing their day-to-day activities. At that point, they will have a choice to make. Will they continue on with what they were doing in hopes that they will still remember to note the risk later? Or will they document the risk now and then move on with what they were doing?

The answer will likely depend on how burdensome the new risk is to them. It is for this reason that owners must allow everyone in their organization to be able to introduce new risks. They do not need to fill in all the details of the risk or even enter a detailed description of the risk. Encouraging employees to simply enter a risk topic to be reminded later of what they discovered can be a very effective best practice. Someone from the risk management team can then flag the submission and follow up on it at a more convenient time in the future. Another common means of assessing

risks is through the use of vulnerability management tools. These tools will scan your environment and test for open ports and known vulnerabilities that affect your servers. While these tools typically have some level of built in mechanism for remediation and re-assessment, they usually do a poor job of managing the risk itself. For this reason, one of the other benefits of licensed import-export features is direct integration with common vulnerability assessment tools such as Rapid7 Nexpose and Tenable.io. Finally, an example of the use of risk assessment that is becoming more common is the desire to use questionnaires to stimulate both internal and external (third party) risk assessment. Both of these scenarios can be easily addressed with the licensed risk assessment feature of the program we discussed earlier.

If you create a multiple-choice question, you have the ability to define the possible answers, automatically link a response as a pass or fail for a control assessment and create response-based risks that you can then submit into your risk registry. Also, if you perform a follow-up assessment, you can streamline the process by resubmitting the same questions that contain their answers from the prior assessment and then update your risk registry according to any new information provided. This integrated solution makes managing vendor risk assessment a consistent, repeatable and scalable process across your entire organization.

Imagine a scenario where business leaders don't stop to reflect on past mistakes or constantly dive into new opportunities without considering how it could impact their business. That wouldn't be sustainable, right? Risk mitigation is the practice of reducing the impact of potential risks by developing a plan to manage, eliminate, or limit setbacks as much as possible. After management creates and carries out the plan, they'll monitor progress and assess whether or not they need to modify any actions if necessary.

Taking the time to create a unique risk mitigation plan could be the difference between maintaining a strong relationship with clients and losing out on business. Let's take a closer look as to what you would want to achieve when you mitigate risks. Unfortunately, ignoring risk factors won't make risks disappear and forging ahead without a plan may damage your bottom line. This is why risk mitigation is

important. With a concrete plan with clear action items, you can prevent risks from turning into problems that spin out of control or even prevent risks altogether. This not only carries tangible benefits—such as keeping your business profitable—but it also has intangible benefits as well, such as helping you maintain a good reputation for stability within the industry and keeping internal and external stakeholders happy.

The latter is especially important. In a recent survey, 59% of organizations believe the number and complexity of business risks are only increasing. Another finding: 68% of organizations indicate they have recently experienced an operational surprise due to a risk they did not adequately anticipate [2].

Those operational surprises can cost time, money, and other valuable resources. If stakeholders feel the risks are too high or handled improperly, that could lead to a shuffle in management. So risk mitigation is important, but before you can develop a plan, you need to know what risks you can face.

You may face different risks than a business in another industry, catering to different clients or customers. But no matter the company or industry, a few common risks include [5]:

- *Compliance risk* – a risk to a company’s reputation or finances when the company violates external or internal laws, regulations, or standards. Companies may face losing customers or paying a fee due to breaking compliance regulations.

- *Legal risk* – a type of compliance risk that happens when a company breaks the governments rules for companies. When companies face legal risks, they could also get caught in expensive lawsuits.

- *Strategic risk* – the result of a company’s faulty business strategy or lack thereof.

- *Reputational risk* – A risk that can negatively impact the company’s standing or public opinion. Reputational risks can result in profit losses and a decreased confidence among company shareholders.

- *Operational risk* – A business’ day-to-day activities can potentially drain its profits. Both internal systems and external factors can cause operational risks.

Once you have an idea of the potential risks, the next step is to assign them a

score based on the likelihood and impact of occurrence. Many businesses organize matrices by consequences and likelihood, like the one above. Identifying which risks you'll face is the first step towards preventing them. Generally, there are a few types of risk mitigation strategies you can use to protect your business.

Avoidance. With a risk avoidance strategy, you take measures to avoid the risk from occurring. This may require compromising other resources or strategies to make sure you're doing everything you can to avoid the risk. For example, you may face a risk where you won't be able to complete a task for an important project due to a lack of specialists. To avoid this risk, you could hire multiple specialists, just in case one got sick or wasn't available. Of course, hiring more resources would take a bigger slice out of the budget, so assessing how much you can compromise is an important step in this strategy.

Reduction. With this mitigation approach, once you've completed your risk analysis, you would take steps to reduce the likelihood of a risk happening or the impact should it occur. Let's say your budget is tight and there's a risk you can't complete a particular project due to a lack of funds. You can reduce the likelihood of that risk occurring by proactively managing the costs within the budget. In this scenario, you could choose a cheaper option for raw materials or reduce the project scope so it can be completed within budget.

Transference. Transferring risks involves passing the risk consequence to a third party. For many businesses, that might involve paying an insurance company to cover certain risks. There might also be risk transference written into contracts with suppliers, outsourcing partners, or contractors. If a project is delayed awaiting a part or service from an external contractor for instance, the contractor might face penalties for any loss of revenue the business incurs.

Transference. Transferring risks involves passing the risk consequence to a third party. For many businesses, that might involve paying an insurance company to cover certain risks. There might also be risk transference written into contracts with suppliers, outsourcing partners, or contractors. If a project is delayed awaiting a part or service from an external contractor for instance, the contractor might face penalties

for any loss of revenue the business incurs.

Results and discussion. *Practical steps you can take to mitigate risk.* Risk mitigation steps need to be practical. It won't help your business if you can't figure out how to actually mitigate the risks you're facing. That's what we'll dive into below. The following five steps will help you figure out a way forward through your risk mitigation process. Let's break down the steps.

1. Identify. Before coming up with any plan, you may want to identify any risk that could impact your project or wider business operations. In this stage, it's important to collaborate with a broad selection of stakeholders with different business perspectives to give yourself the best chance of identifying all possible risks. For projects, project documentation can act as a valuable source of information. Review similar projects for hints about potential risks you might encounter.

2. Assess. Now you've got a list of all your possible risks, it's time to assess them by analyzing the likelihood that they will occur and the degree of negative impact your business would face. The actions you take for each risk will depend on which category they fall into after your risk assessment. For example, as we mentioned earlier, you might decide to accept all "Low" category risks, reduce or transfer "Medium" risks, and avoid all "High" category risks.

3. Treat. At this point, you're deciding on your mitigating action and putting strategies in place. Make sure to record each risk, its category, and your chosen prevention measures in a risk register. This is a resource for all stakeholders to refer to and understand the plan and which actions to take if needed. A risk register will prevent confusion down the line, helping your team stay organized and aligned if risks occur.

4. Monitor. Businesses aren't static and projects frequently change. It's important to regularly monitor each risk to check its category and mitigation strategy. You can set up times in your weekly meetings or daily stand ups to quickly review risks. There are also several statistical tools — such as S-curves — that can track project progress and flag any changes in risk profile for key variables such as project cost and duration.

5. Report. Having information on risks, best practices, and mitigation approaches can make your business' risk mitigation strategy even more effective. Keeping risks at the forefront of stakeholders' minds is important for informed decision-making and regular reporting may surface other risks that hadn't been identified yet. The most effective risk mitigation strategies make risk reporting part of the regular business operations, such as weaving reporting into the daily or weekly workflows.

It's impossible to remove all business risks. But early risk identification provides the best chance of mitigating them to levels your business can handle.

Conclusions. The main and most important enemy of any business or activity is loss. It is from they are associated with all negative feelings and disorders. They make us nervous and make further mistakes. Many treatises and articles have already been written and said about losses, starting with the teachings Deming to the theory of constraints, from simple tools to complex mathematical models. There are many examples of successful implementation of these tools in various enterprises of the world.

But, regardless of this, making the right choice is increasingly difficult. Very often, it is difficult to clearly answer the question: "Which tool is the most suitable for us?" today, at this moment, in this situation?" Understanding will help to avoid many losses. What are the losses that we all go through suffer, regardless of the types of activity, industry and simply in personal life? First of all, losses are the consequences of the occurrence of a risk that we did not foresee. From this we can conclude that for the successful development of business and life in these scraps we need to manage these risks.

REFERENCE:

1. Papanthymou, A., & Darra, M. (2017). Quality management in higher education: review and perspectives. *Higher Education Studies*, 7(3), 132–147. [10.5539/hes.v7n3p132](https://doi.org/10.5539/hes.v7n3p132).
2. Qualtrics (2020). Academic Experience. Sample size calculator &

complete guide. <https://www.qualtrics.com/blog/calculating-sample-size/>.

3. Raanan, Y. (2009). Risk management in higher education – do we need it? *Sinergie Journal*, 78, 43–56. <https://www.researchgate.net/publication/260386067>.

4. Şen, A., Kabak, K. E., Tüysüz, F., & Kuzaliç, D. (2012). Democratization of university management for quality higher education. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 58, 1491–1504. 10.1016/j.sbspro.2012.09.1136.

5. Srinivas, K. (2019). Process of risk management. In Ali G. Hessami (Ed.), *Perspectives on risk, assessment and management paradigms*. IntechOpen. 10.5772/intechopen.80804.

6. Symeonidis, V. (2015). The status of teacher and the teaching profession: A study of education unions' perspectives. Education International Research Institute. <https://www.researchgate.net/publication/305947470>.

7. Syrian Republic Ministry of Higher Education Accreditation Directorate, (2005). *The Experience of the Syrian Arab Republic in Quality and Academic Accreditation*. http://mohe.gov.sy/SD08/msf/1371287596_AccreditationMinistryExperience.pdf.

8. Tamrat, W., & Teferra, D. (2020). Private higher education in Ethiopia: Risks, stakes and stocks. *Studies in Higher Education*, (3), 45. 10.1080/03075079.2019.1582010.

9. Toma, S. V., Alexa, I. V., & Şarpe, D. A. (2014). Identifying the risk in higher education institutions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 15, 342-349. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>.

10. Zaatari, R. (2013). A reading of syrian indicators in the global report on the gender gap. The National Competitiveness Observatory, January 2013.

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ПАРТНЕРСТВА БІЗНЕСУ, ВЛАДИ ТА ГРОМАДИ

Адамчук Василь Володимирович
аспірант
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction.

Найважливішою передумовою формування ринкових відносин в Україні є її інтегрування у світовий економічний простір та її участь у різних видах міжнародного підприємництва, за допомогою якого країни можуть реалізувати міжнародне економічне співробітництво. Центральною складовою такої співпраці є зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання різних країн або підприємств, що виступають основною складовою економіки будь якої держави. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства, яка здійснюється шляхом реалізації зовнішньоекономічних зв'язків, розглядається як невід'ємна сфера господарської діяльності, яка здатна позитивно впливати на ефективність виробництва, його технічний рівень та якість виробленої продукції.

Крім того, становлення партнерських відносин держави та бізнесу в нашій державі складаються непросто. Залучення підприємницьких структур до співпраці з державою постійно стикається з серйозними проблемами, які, насамперед, проявляються в: недоліках правової бази, що визначає права та відповідальність сторін; недосконалості форм і методів реалізації партнерських відносин; відсутності конкурентних умов для ефективного співробітництва; нерозвиненості інвестиційного та інноваційного середовищ тощо.

Ціль роботи./Aim.

Зрозуміти засади формування зовнішньоекономічної діяльності підприємств на основі партнерства бізнесу, влади та громади. Розрізняти

класифікацію ЗЕД. Сформувати форми партнерства між бізнесом, владою та громадою.

Матеріали і методи./Materials and methods.

Під *зовнішньоекономічною діяльністю* (ЗЕД) розуміють діяльність суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється або на території України, або за її межами.

Зовнішньоекономічна діяльність у всіх країнах спрямована на:

- сприяння вирівнювання темпів економічного розвитку;
- порівнянність витрат виробництва на національному та світовому рівнях;
- реалізацію переваг міжнародного поділу праці, що сприяє зростанню ефективності національних економік.

До основних функцій ЗЕД відносяться:

- організація та обслуговування міжнародного обміну природними ресурсами та результатами праці в їх матеріальній та вартісній формах;
- міжнародне призначення споживчої вартості продуктів міжнародного поділу праці;
- організація міжнародного грошового обігу.

Практичне значення ЗЕД для країн полягає в можливості одержувати валютну виручку від експорту, підвищувати технічний рівень виробництва (за рахунок імпорту, більш ефективної техніки та технологій), виробляти конкурентоспроможну продукцію.

Існують різні науково-практичні підходи у визначенні суб'єктів ЗЕД. Таке різноманіття пов'язано з різними критеріями, що взяті за основу класифікації (табл. 1. 1).

Таблиця 1. 1

Класифікація суб'єктів ЗЕД за різними критеріальними ознаками

Ознака класифікації	Суб'єкти ЗЕД
За рівнями економічної діяльності	мікроекономічний
	макроекономічний
	міждержавний або наддержавний.
За характером власності	приватні
	кооперативні
	державні
За обсягом операцій	великі
	середні
	малі
За належністю капіталу	національні
	змішані
	іноземні
За правовим статусом	повні товариства
	товариства з обмеженою відповідальністю
	акціонерні товариства відкритого і закритого типу
	командитні товариства
За сферою господарської діяльності	промислові
	сільськогосподарські
	торгові
	транспортні
	страхові
	посередницькі
	туристичні та ін.

Партнерство держави, бізнесу і громади необхідно розглядати з позиції форм взаємодії. При цьому доцільно виділити три найбільш важливих форми партнерства: економічне партнерство; правове партнерство; організаційне партнерство. Кожна із цих співпраці форм може дати конкретні результати для

всіх сторін.

Результати і обговорення./Results and discussions.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства ґрунтується на можливості одержання економічних вигод виходячи з переваг міжнародного поділу праці, міжнародних ділових відносин. Це пов'язано з тим, що виробництво певного товару, його збут або надання певного виду послуг в іншій країні має більше переваг, ніж така діяльність всередині країни. Таким чином, ЗЕД здійснюється в тій країні і з тими партнерами, які є найвигіднішими.

Для досягнення кращих результатів варто використати партнерство бізнесу, влади та громади для ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки./Conclusions.

В цілому зовнішньоекономічна діяльність є багатоміжкласовою: вона об'єднує, здавалося б, на перший погляд, несумісні операції, які можна здійснювати і на локальному рівні, не виходячи за межі національних відносин усіх суб'єктів господарювання. Так, консалтингові, туристичні послуги, інжинірингові, реінжинірингові, транспортні операції цілком можливо здійснювати в межах конкретного підприємства (фірми). Але поширення їх і на зовнішньоекономічну сферу дозволяє підвищити загальну ефективність функціонування вітчизняних підприємств в умовах трансформації економіки України в ринкову завдяки цим особливостям їхньої діяльності. Особливої уваги потребує розгляд кожної із зазначених форм і видів зовнішньоекономічних операцій з метою визначення їх характерних властивостей для результативного здійснення в практичній діяльності.

Також, у статті виділено три найбільш важливих форми партнерства: економічне партнерство; правове партнерство та організаційне партнерство. Завдяки цих формам партнерства всі стейкхолдери можуть отримати вигоду від співпраці.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Биковець Антон Олександрович

аспірант

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

Вступ. У рамках боротьби з фінансовою злочинністю уряди у всьому світі вимагають від своїх фінансових установ запровадження програм Anti Money Laundering (AML) щодо боротьби з відмиванням грошей. Для того, щоб контролювати внутрішню політику боротьби з відмиванням грошей та відповідати важливим нормативним актам, банки та інші фінансові установи зобов'язуються залучати спеціаліста з дотримання вимог щодо боротьби з відмиванням грошей. Для України імплементація даного досвіду є актуальною й вкрай необхідною.

Мета роботи. Проаналізувати проблемні питання у вітчизняній системі фінансового моніторингу.

Матеріали та методи. У роботі використано законодавчу базу України, наукові праці вітчизняних науковців. Задля досягнення мети застосовано методи аналізу, порівняння та синтезу.

Результати та обговорення. Згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» фінансовий моніторинг – це діяльність із виявлення незаконно отриманих доходів та запобігання фінансуванню тероризму [1]. Така інституція як Національний банк України встановлює до банків та небанківських установ вимоги щодо протидії відмиванням незаконно отриманих доходів та перевіряє їх дотримання.

Щодо системи фінансового моніторингу, то слід відзначити, що вона є новим інститутом протидії злочинності й формує такі взаємозалежні відносини між інституціями та суб'єктами як: суб'єкти первинного фінансового

моніторингу та Спеціально уповноваженим органом (ДСФМ); Спеціально уповноваженим органом та державними органами з регулювання та нагляду, а також з правоохоронними й іншими державними органами; Спеціально уповноваженим органом і компетентними органами іноземних держав підрозділами фінансових розвідок (ПФР); уповноваженим органом і судовими органами опосередковано через систему правоохоронних органів.

В Україні банки є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а тому основні вимоги та контроль над ними здійснює Національний банк України.

Слід зауважити, що банківська безпека держави – це такий стан діяльності банківської системи країни, за якого забезпечується: стабільне кредитування реального сектору економіки, висока доступність та ефективне використання кредитних ресурсів банківських установ, незалежність банківського капіталу від учасників-нерезидентів. Разом із тим, загрози, на які наражається сам банк, можуть становити соціальну небезпеку для громадян, підприємств, банківської системи, і в кінцевому підсумку можуть вплинути на економічну, а потім і національну безпеку України [2].

Зокрема у згаданому Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» зазначені такі вагомні вимоги до вітчизняних банківських установ:

- 1) здійснювати ідентифікацію, верифікацію клієнта;
- 2) забезпечувати виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- 3) забезпечувати реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, не пізніше наступного робочого дня з дня їх виявлення;
- 4) повідомляти спеціально уповноваженому органу про підозрілі операції;
- 5) зберігати офіційні документи не менше п'яти років після завершення операції, закриття рахунка, припинення ділових відносин;

б) вживати на постійній основі заходів з підготовки персоналу щодо виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

7) виконувати вимоги відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, які відповідно до цього Закону виконують функції державного регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу та ін. [1].

Основною проблемою на рівні конкретного банку, яка зменшує ефективність фінансового моніторингу, зазвичай є неналежне виконання встановлених на законодавчому рівні вимог до банків, як до суб'єктів первинного фінансового моніторингу. У результаті такого «халатного» відношення, банк опиняється втягнутим в різноманітні схеми з відмивання коштів, ставить під загрозу безпеку всієї банківської системи країни та ризикує втратити ліцензію.

У частині створення умов для забезпечення належного рівня фінансової безпеки банківської системи України необхідними, на нашу думку, є зміни до Закону України «Про Національний банк України» та Кримінального кодексу щодо запровадження норми кримінальної відповідальності керівництва НБУ за недосягнення цілей регулятора, при цьому варто зауважити, що в Законі необхідно зазначити межі негативних змін ключових макроекономічних індикаторів. Наприклад: девальвація курсу національної валюти на 30% протягом року; зростання інфляції більше 40% протягом року; зниження обсягів золотовалютних резервів на 30% протягом року.

Таку ж відповідальність у фіскальній площині необхідно передбачити і для очільників уряду. Однією з головних проблем правового поля в частині забезпечення фінансової безпеки банківської системи України є неефективність та корумпованість судової системи, яка не сприяє встановленню інституту відповідальності за зловживання фінансовими інструментами, спекуляції на валютному ринку та доведення банків до банкрутства. Яскравим прикладом неефективності судової системи є те, що з керівників чи власників більш ніж 60 банків-банкрутів ніхто не притягнутий до кримінальної відповідальності, а такі

прецеденти не можуть забезпечувати належного рівня довіри до банківської системи в майбутньому, що, відповідно, позначається на фінансовій безпеці банків [3].

Висновки. Враховуючи вище перелічені актуальні питання фінансового моніторингу в Україні доцільно запровадити низку таких дієвих заходів: підвищувати обізнаність банківських працівників у сфері фінансового моніторингу шляхом проведення навчальних вебінарів та сертифікованих тестувань; співпрацювати із висококваліфікованими працівниками у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; запровадити контроль за банківською діяльністю у сфері фінансового моніторингу із залученням програми Anti Money Laundering; підвищити ефективність регулювання та нагляду за банківською системою України Держфінмоніторингом шляхом запровадження чітких вимог до банків у плані перевірки клієнтів та підтвердження їх ділової репутації та доходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
2. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти: монографія. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – 358 с.
3. Васильчишин О. Б. Шляхи підвищення рівня фінансової безпеки української банківської системи в умовах політичного та економічного дисбалансу. Причорноморські економічні студії. 2016. № 7. С. 221-225.

ОБЛІК ТА АУДИТ ГРОШОВИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

Бондаренко Наталія Миколаївна

к.е.н., доцент

Рєпіна Світлана Олегівна

студентка

Дніпровський національний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ. В діяльності поштових підприємств важливими є усі процеси: надання послуг, робота основних служб, забезпечення безперебійної діяльності допоміжними службами, контроль, управління тощо. Проте, всі ці процеси стають можливими лише у зв'язку з виконанням «грошовими коштами» своїх основних функцій. Від їх правильного обліку та ефективного аудиту, безпосередньо залежить фінансова стабільність підприємства. Ведення обліку та аудиту грошових коштів постійно ускладняється – технологічні зміни (поява нових аналогів грошових коштів, наприклад крипто валют), постійні поправки в нормативно-правовій базі окремих країн та міжнародних об'єднань, розробка нових форм фінансових махінацій – все це вимагає внесення змін до облікового процесу, а також аудиту грошових коштів. Для вчасного виявлення даних змін важливим є постійний моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства і дана робота покликана дослідити це на прикладі одного з найбільших поштових підприємств країни – АТ «Укрпошта».

Мета роботи. Метою роботи є дослідження обліку та аудиту грошових коштів на підприємстві поштового зв'язку АТ «Укрпошта», виявлення наявних проблем та формування шляхів їх вирішення.

Матеріали та методи. Основою для дослідження стали статистичні дані міжнародних інформаційних агентств, інформація з офіційного сайту АТ «Укрпошта» та дані з офіційних сайтів міністерств, що займаються питаннями обліку та аудиту грошових коштів в Україні.

При написанні роботи використовувалися методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та теоретичного узагальнення.

Результати та обговорення. Відповідно до одного із найбільш повних трактувань терміну грошові кошти (англ. Cash) - «is an accounting concept that reflects the most liquid assets of an enterprise and includes cash in the cash register, funds in bank accounts, electronic money issued in an open circulation system, demand deposits and funds in transit» [1], іншими словами це поняття бухгалтерського обліку, яке охоплює готівкові, електронні кошти на рахунках в банку, депозити до запитання та кошти в дорозі. В українському законодавстві, а саме в НПСБО 1, до «грошових коштів» відноситься готівка, кошти на рахунках в банку та депозити до запитання [2]. В науковій літературі, аналогічні складові елементи поняття «грошові кошти» записують більш стисло високоліквідні активи.

В свою чергу, термін «гроші» в науковій літературі трактується як платіжний засіб, який є загальною еквівалентною формою вираження вартості (товарів/послуг), засобом обігу, нагромадження, платежу [1]. В деяких джерелах «гроші» описують як специфічний товар, який забезпечує обмін або актив, який має найбільшу ліквідність.

Однак, сутність грошей найкраще проявляється через виконувани ними функції: міра вартості, засіб обігу, нагромадження, платежу та світові гроші. Перелічені функції є взаємозв'язаними. Саме цей зв'язок надає змогу підприємству безперебійно функціонувати і отримувати кошти від своєї діяльності.

Значущим питанням, яке потребує вирішення ще на початковому етапі організації обліку, є розробка облікової політики підприємства. Облікова політика обов'язково повинна мати інформацію про грошові кошти та їх еквіваленти, які є важливим ресурсом, що залучається та обслуговує найрізноманітніші господарські процеси. Складові елементи облікової політики стосовно обліку грошей та їх еквівалентів на АТ «Укрпошта» наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Складові елементи облікової політики стосовно обліку грошей та їх еквівалентів на АТ «Укрпошта»

Елемент	Передбачені варіанти обліку	Опис
Визначення грошових коштів та їх еквівалентів	Перелік залежить від діяльності підприємства	На АТ «Укрпошта» до групи «грошові кошти та їх еквіваленти» відносять: готівкові кошти, депозити до запитання в банках та інші короткострокові високоліквідні інвестиції термін яких не перевищує 3 місяців. Грошові кошти, використання яких обмежене виключаються із складу «грошових коштів і їх еквівалентів»
Оцінка кредитних збитків за залишками грошових коштів та їх еквівалентів на рахунках в банках	Розрахунок для: - низька ймовірність дефолту; - середня ймовірність дефолту; - низька ймовірність дефолту.	Виходячи з величини ймовірності дефолту протягом дії договірних умов (зазвичай, менше 3 місяців) може створюватися резерв очікуваних кредитних збитків, що відповідно відобразиться і у звітності і на фінансовому стані компанії. Наразі, АТ «Укрпошта» необхідності в створенні резерву не бачать.
Спосіб складання Звіту про рух грошових коштів	<ul style="list-style-type: none"> • прямим методом; • непрямым методом. 	В залежності від вибраного методу формування форми №3 витрати грошових коштів розписуються по різному, так непрямий робить акцент на основну діяльність організації, надаючи змогу аналітикам робити прогнози (саме він і застосовується АТ «Укрпошта»), а свою чергу прямий метод є простішим для розуміння.

Джерело: [3]

В обліку грошових коштів акціонерного товариства «Укрпошта», можна виділити три етапи: вхід до системи → первинний облік, процес в системі → поточний облік, вихід із системи → підсумковий (узагальнюючий) облік (результативна інформація). На першому етапі (первинний облік), відбувається формування первинних документів щодо надання поштових та інших послуг в спеціалізованій системі, що була спеціально розроблена для поштового підприємства. Кожна послуга є платною, навіть якщо доставка називається «безкоштовною» відправник все одно повинен сплатити 18 гривень за формування замовлення - тому всі замовлення, пов'язані з грошовими коштами. Формування первинних документів відбувається різними шляхами: касирами в поштових відділеннях (найчастіше), бухгалтерами (не стандартні замовлення поштових та інших послуг, а договори з іншими підприємствами, виплата з/п,

надання коштів підзвітним особам поштового підприємства тощо), або ж самостійно клієнтами через сайт або електронний додаток «Укрпошта». При попередньому формуванні замовлення клієнт отримує код посилки, надавши який, в одному із відділень касирам, він пришвидшує формування замовлення. В свою чергу, цей же номер надається і первинному документу з яким буде проводитись подальша робота. При самостійному формуванні документа, у замовника обмежений час на отримання замовлених послуг (4 дні), після завершення якого замовлення анулюється. В кінці кожного робочого дня, «вигрузка» (як її називають співробітники АТ «Укрпошта») усіх сформованих замовлень із поштових відділень передається бухгалтерії і відображується в системі 1С Бухгалтерія (в електронній системі для самостійного формування замовлень, передача інформації відбувається кожного дня, проте інколи відбуваються збої в програмі, що унеможлиблює це – зазвичай, в такому випадку і формувати замовлення самостійно клієнтами не вдається). Не дивлячись на певні проблеми в системі, вона є достатньо розвиненою – щодня вона автоматизовано здійснює передачу великих масивів інформації: щодо створення замовлення – оплата послуг - завершення його виконання співробітниками АТ «Укрпошта» - підтвердження отримання послуг – передача коштів, або інформація щодо відміни замовлення. За 2020 рік підприємством було відправлено 238,5 млн. од. письмової кореспонденції, 44,6 млн. посилок і дрібних пакетів, виплачено 12,1 млн. переказів та 64,5 млн. пенсій і грошових допомог і за даними АТ «Укрпошта» в 2021-2022 роках їх кількість збільшується, відповідно автоматизація процесу тут є необхідною, проте, не дивлячись на це, більшість інформації вноситься вручну касирами в систему, тому управлінський персонал поштового підприємства не виключає можливості підвищення рівня автоматизації і зменшення кількості залученого персоналу в майбутньому.

Після передачі інформації до програмного забезпечення 1С Бухгалтерія, починається другий етап облікового процесу – поточний облік. Він полягає у відображенні операцій, які вони описують на рахунках бухгалтерського обліку,

відображення їх у Книзі обліку розрахункових операцій та Журналі реєстрації прибуткових та видаткових касових ордерів. Даний процес відбувається автоматично, співробітники бухгалтерії лише здійснюють контроль за цим процесом. Для аналітичної обробки даних також використовуються можливості програми – вона надає широкий перелік аналітичних форм, які надають можливість провести аналіз руху грошових коштів, розрахунків з окремими контрагентами, аналіз кількості відмінених замовлень тощо.

На останньому етапі облікового процесу – узагальнюючий облік відбувається узагальнення даних шляхом формування фінансової, статистичної та управлінської звітності.

Фінансова звітність в сукупності з первинними документами, обліковими регістрами аналітичного та синтетичного обліку грошових коштів у касі та на рахунках в банку є джерелом інформації для проведення аудиту.

З 2021 року, щорічний аудит АТ «Укрпошта» проводить компанія Baker Tilly (максимальний час співпраці 5 років – а потім підприємство має змінити перевіряючу компанію). На першому етапі аудиторська команда формує план і програму аудиту, проводить запит документів, необхідних для встановлення фактичної наявності грошей у касі, договорів матеріальної відповідальності, умов їх зберігання. Аудитор також досліджує систему організації бухгалтерського обліку в частині дотримання положень облікової політики.

На другому етапі аудиту розпочинається виконання конкретних пунктів плану. З цією метою використовуються специфічні методи аудиту конфірмейшинс, футінг, тестінг, мат чек тощо. Дані дії надають можливість провести комплексний аналіз фінансової звітності та окремих її елементів. Значна увага надається приміткам до фінансової звітності, адже саме там можна знайти більш деталізовану інформацію по грошовим коштам. На третьому етапі узагальнюються результати аудиту і складається висновок щодо виявлених відхилень та встановлених порушень, крім того зазначаються заходи щодо вирішення проблемних питань.

Проте щорічний обов'язковий аудит, який проводить аудиторська фірма,

не дає повного представлення ситуації на поштовому підприємстві - компанія перевіряє лише відповідність звітності законодавчим вимогам, достовірність результатів інвентаризації та робить аналіз по найбільш суттєвих елементах фінансової звітності без глибокого дослідження кожного із об'єктів. В свою чергу, внутрішній аудит на АТ «Укрпошта» не достатньо ефективний.

Висновки. На підставі проведених досліджень, враховуючи висновки аудитора в аудиторському звіті Baker Tilly, можна сформулювати наступні пропозиції, щодо удосконалення системи внутрішнього аудиту на АТ «Укрпошта». Так, вважаємо за доцільне створити на підприємстві окремий відділ внутрішнього аудиту, працівників якого наділити і додатковими обов'язками – це і управління ризиками, надання консультацій щодо формування звітності, ведення обліку, оподаткування, надання рекомендацій щодо вирішення наявних проблем як в обліку, так і в господарській діяльності в цілому тощо. Враховуючи витрати, які може понести підприємство при залученні зовнішніх експертів для проведення аналогічних робіт, створення окремого відділу аудиту є економічно доцільним. Важливо також постійно підвищувати рівень професіоналізму співробітників, проводити навчальні заходи з приводу виявлення фінансових махінацій, розкрадань грошових коштів та вивчення законодавчої бази щодо встановлення відповідальності за такі дії. З цією метою можуть залучатись зовнішні фахівці, які будуть ділитися досвідом та підвищувати рівень знань спеціалістів підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cambridge Advanced Learner's Dictionary, CALD. Official website of the University of Cambridge. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
2. Національне положення (стандарт) фінансового обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
3. Укрпошта. Офіційний сайт АТ «Укрпошта». URL: <https://ukrposhta.ua/>

ЗАГРОЗИ ІНВЕСТИЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ

Васильєва Соломія Миколаївна

аспірант

Львівський державний університет внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Вступ. В управлінні українськими підприємствами домінує консервативний підхід, що полягає в реактивній реакції на зміни зовнішнього середовища із спробами адаптуватися шляхом обмеження окремих менш ефективних напрямів діяльності. Так, подальші трансформаційні зміни в національній економіці, посилення тиску іноземних конкурентів, COVID-19 та нова фаза військової агресії зі сторони Російської Федерації провокують ускладнення умов, реакція на які в більшості полягає у зменшенні обсягів виробництва продукції, скороченні витрат, зокрема за рахунок зниження заробітної плати, звільнення частини персоналу, реалізації тимчасово незадіяних основних засобів із передачею в оренду виробничих й складських приміщень. Водночас поза увагою залишається поява нових можливостей для розвитку, які полягають як мінімум в утворенні часткового вакууму на внутрішньому ринку, який можна заповнити за рахунок пропозиції конкурентної продукції. Водночас інвестиційна активність на фоні загальноекономічної кризи можлива за відповідних безпечних умов, які повинні створюватися в результаті безпекової діяльності за наявності сформованого теоретичного базису.

Мета роботи полягає в уточненні сутнісних параметрів загроз інвестиційній безпеці підприємства.

Матеріали та методи. Для характеристики суті та змісту загроз інвестиційній безпеці підприємств застосовано методи: *індукції та дедукції, порівняння і систематизації* — при дослідженні сутнісних характеристик терміну «загроза»; *синтезу і аналізу* — для визначення змісту типових загроз

для інвестиційної безпеки підприємства; *морфологічного аналізу* — для конкретизації відмінностей в існуючих підходах до трактування суті поняття «загроза» в безпекознавстві; *графічний* — для наочного подання теоретичного і методичного матеріалу; *абстрактно-логічний* — для теоретичних узагальнень і висновків дослідження.

Результати та обговорення. Високі темпи розвитку безпекознавства спричинили відсутність узгодженого розуміння загрози. Має місце одночасно існування кількох підходів, які заслуговують на увагу, але водночас створюють певний хаос й додаткові труднощі під час практичної організації захисту інвестиційних ресурсів в умовах підприємства. О. Ляшенко розглядає загрозу як «...розмаїття...суперечностей, які створюють небезпеку для системи безпеки, життєзабезпечення її системоутворюючих елементів» [2, с. 49]. В науковій публікації В. Франчука обґрунтовано необхідність розуміння під загрозою «...дію дестабілізуючих і (або) суб'єктивних факторів, що спричиняє збитки соціальній системі чи конкретній фізичній особі» [3, с. 68]. Ця ідея підтримана ще одним представником Львівської безпекової школи М. Копитко, яка конкретизує зміст загрози як «...впливу зовнішнього середовища, його суб'єктів чи внутрішніх елементів системи, що може призвести до втрат» [1, с. 6].

Важливою відмінністю цього підходу є те, що суб'єкти безпеки повинні ідентифікувати зовнішні й внутрішні джерела загроз задля унеможливлення втрат в діяльності підприємства, що в свою чергу підкреслює пріоритетність формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення для своєчасного відстеження інвестиційних ризиків та виявлення можливих фактів їх негативної реалізації із подальшим виникненням загроз для інвестиційної безпеки підприємства.

Шляхом узагальнення основних підходів нами було встановлено ключові параметри загрози як форми небезпеки, яка повинна бути об'єктом в процесі забезпечення інвестиційної безпеки підприємства (рис. 1).

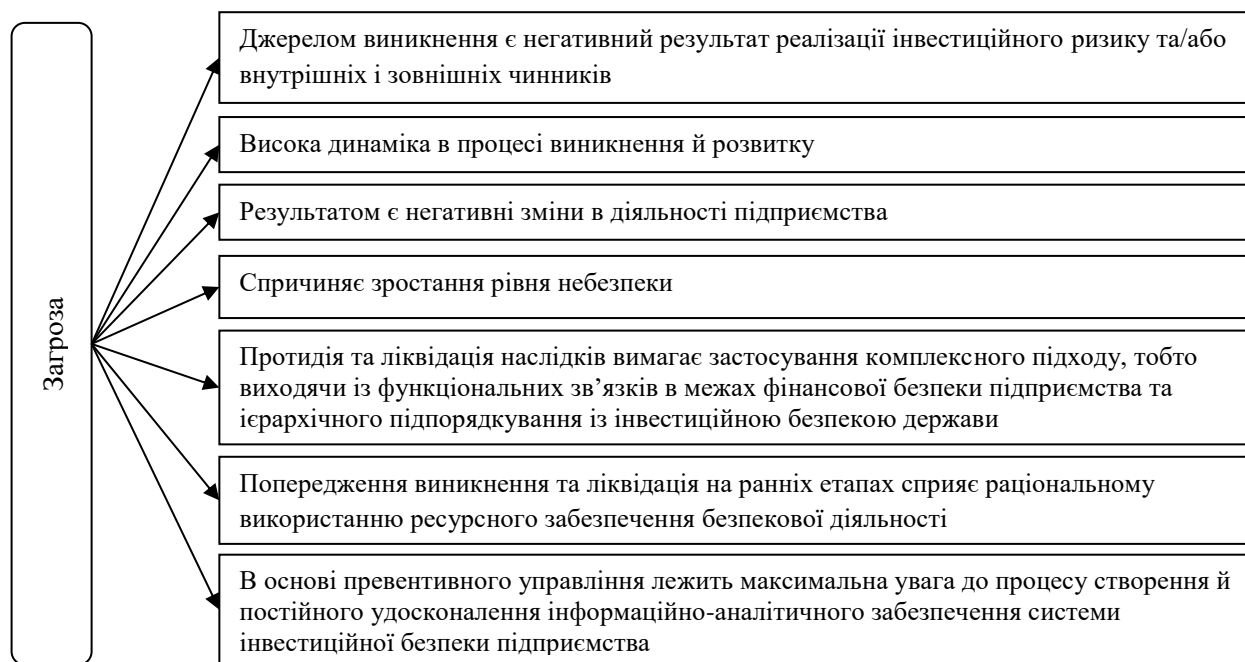

Рис. 1. Параметри загрози як об'єкту в процесі забезпечення інвестиційної безпеки підприємства, сформовано автором

Висновки. Зроблені узагальнення можна доповнити власними міркуваннями, що під загрозою інвестиційній безпеці підприємства доцільно розуміти реальний процес або явище, що дестабілізує інвестиційну діяльність підприємства, як інвестиційного об'єкта та/або інвестора, із зниженням захищеності інвестиційних ресурсів, порушенням інвестиційного процесу та ускладненням досягнення інвестиційних інтересів. Така позиція нами підсилюється визначенням кількох зовнішніх й внутрішніх загроз, які можна вважати типовими для українських підприємств. Серед зовнішніх загроз наявні такі, що пов'язана із:

- слабким розвитком фондового ринку;
- посиленням інфляційних процесів;
- зниженням надійності функціонування банківського сектору.

Типовими внутрішніми загрозами можна вважати:

- недоліки в розробленні й реалізації інвестиційної стратегії;
- незадовільні результати діяльності, що обмежують внутрішні джерела інвестицій;

- невикористання існуючих можливостей в амортизаційній політиці для формування інвестиційних ресурсів;

- пасивність інвестиційної діяльності, що дозволяє конкурентам діяти на випередження.

Наявність цих загроз не може залишатися поза увагою суб'єктів безпеки, що потребує розроблення концептуальних засад забезпечення інвестиційної безпеки із подальшою їх адаптацію до умов функціонування певного підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Копитко М. І., Літвін Н. М. Деструктивні чинники середовища функціонування соціально-економічних систем. *Вчені записки університету «Крок»*. 2017. №46. С. 4-15.

2. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. Київ : НІСД, 2015. 348 с.

3. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем : Львів; Одеса : Фенікс, 2020. 224 с.

РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Вихор Микола Васильович

Доцент, кандидат економічних наук
Білоцерківський національний аграрний університет
Доцент кафедри менеджменту

Проблематика аграрного розвитку та розвитку сільських територій перебуває у центрі уваги як науковців так і органів державної влади протягом всіх років незалежності України. Лише за останні роки прийнято чи підготовлено до прийняття ряд офіційних документів, у яких зазначена проблема визначалась центральною або однією із центральних [1, 2]. Так у Концепції розвитку сільських територій від 2015 року зазначалося, що «аграрні перетворення, які відбулися в Україні за останні роки, дали змогу збільшити валове виробництво сільськогосподарської продукції. Проте це не сприяло соціально-економічному розвитку сільських територій та підвищенню рівня життя сільського населення, тому існує потреба в комплексному підході до розв'язання проблем розвитку сільських територій, в основу якого закладаються принципи сталого розвитку» [1].

У проекті Концепції сільського розвитку до 2030 року підкреслено, що «ключовою складовою у розбудові аграрної сфери країни є комплексний розвиток сільських територій, спрямований на стабільне забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва, поліпшення умов праці та проживання населення, збереження природного середовища» [2].

Одним із перспективних інструментів розвитку сільських територій України, як зазначено у, Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, є сприяння розвитку туристичної інфраструктури на сільських територіях [3].

Мова йде, у першу чергу про зелений туризм, який для нашої країни є відносно новим напрямком сільського бізнесу, що з'явився на початку 90-х

років минулого століття у Західній Україні, під впливом досвіду Угорщини, а пізніше розповсюдився і на інші регіони. При цьому ми погоджуємося із думкою В. Бирковича, який визначав зелений туризм як специфічну форму відпочинку у приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості, а також культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [4, с. 139]. Таким чином, мова йде про те, що для жителів сільської місцевості зелений туризм є одним із способів реалізації власної підприємницької ініціативи, який, до того ж, не вимагає значних початкових інвестицій, оскільки може функціонувати на наявних ресурсах. Крім того, це є ефективний спосіб реалізації концепції сталого розвитку у сільській місцевості, оскільки досягається певний баланс в економічному, екологічному та соціальному розвитку територій.

Основними передумовами розвитку сільського зеленого туризму, на думку Горшкової Л. О., є наступні:

- наявність ресурсів сільського «зеленого» туризму (довкілля, ландшафт, архітектурна спадщина, культурна спадщина, релігійні обряди та традиції, місцеве населення, економічна діяльність, інфраструктура та послуги);

- сільський «зелений» туризм має розвиватися у суто сільському оточенні, який відзначається особливим способом використання простору та соціальним життям: низькою демографічною наповненістю та щільністю забудови, домінуванням природних та сільських ландшафтів, економічною активністю (сільське господарство, лісництво та тваринництво); спосіб життя характеризується відчуттям належності індивіда до громади, сільської культури та особливим ставленням до довкілля;

- наявність місцевих мешканців, які планують займатися малим бізнесом у селі. Сільський туристичний бізнес відрізняється від традиційного комерційного туризму: сільські садиби та пансіонати зазвичай маленькі, сімейні, мають мало кімнат і не потребують великих інвестицій;

- зв'язок із місцевим населенням – використання потенціалу людських та природних ресурсів у даному регіоні. Місцеві жителі краще знають власні цінності, наявні ресурси та потреби. Вони повинні мати можливість контролювати розвиток власного туристичного продукту;

- використання та збереження місцевих особливостей. Концепція сільського «зеленого» туристичного продукту має бути тісно пов'язана з особливостями місцевості, включаючи її імідж, сприйняття ландшафту та способу життя. Вона має виділяти переваги території і підкреслювати їх із метою поліпшення іміджу місцевості [5, с. 116].

Важливо, що сільський туризм передбачає не лише його класичну форму, а і може поєднуватися з іншими видами туристичної діяльності такими як спортивний, лікувальний, агротуризм, гастрономічний, пляжний, екстремальний, природний та інше. Таке поєднання характерне для багатьох країн світу, зокрема для країн ЄС (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості організації сільського зеленого туризму у країнах ЄС

Країна	Особливості організації
Італія	Агротуристичний бізнес тісно пов'язаний із курортним. Міжнародна спеціалізація – гастрономічний і дегустаційний бізнес.
Австрія	Зайнятість гостей – збирання трав, приготування молокопродуктів, вигін худоби, активний гірський та екологічний туризм.
Фінляндія	Будиночки без господарів, розміщені на берегах заповідних озер і річок
Румунія	Діє Національна асоціація сільського і культурного туризму. Спеціалізація – етнографічний і гастрономічний туризм.
Угорщина	Податкові пільги. Міжнародна спеціалізація – кінний туризм.
Польща	Відсутність тісного зв'язку з традиціями країни. Лише ночівля та харчування.
Франція	Приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, гірськолижні шале, агрокотеджі, замки, рибальські будинки.
Іспанія	Сільські готелі на Канарських і Балеарських островах, а також у переобладнаних монастирях та історичних замках.
Данія	Діє Національна асоціація агротуризму. Спеціалізація – велосипедний туризм.
Ісландія	Категоризація номерів на три категорії, категоризація гостьових будинків , (A, B, C, D, T, F, G).
Німеччина	Більшість туристів приїздить для участі у міжнародних ярмарках і торгових шоу.
Велика Британія	Доступні ціни, спеціальні знижки для дітей, друкуються рекламно-інформаційні каталоги СТЗ.

Джерело: [6, с. 25].

Таким чином, міжнародний досвід свідчить, що розвиток сільського зеленого туризму у формі малого сімейного готельного бізнесу є складовою національних соціально-економічних програм що мають на меті переведення частини сільського населення зі сфери аграрного виробництва, де спостерігається скорочення робочих місць, у сферу послуг. Це може дати новий імпульс для сільського розвитку через формування нового сектора місцевої економіки, призупинення деградації сільських регіонів та відтік із них населення, збереження та відновлення культурної спадщини і національної самобутності.

Найбільш поширеними видами сільського зеленого туризму в Україні, які виділяють науковці, є сільський туризм, агротуризм, екологічний туризм, агроекотуризм. Сільський туризм розглядається як відпочинковий різновид туризму, що відбувається в сільських садибах, де власник господарства надає послуги з розміщення та харчування; основна мета цього виду туризму пасивний відпочинок і вивчення побуту селян [7, с. 155].

Під агротуризмом науковці і практики розуміють пізнавальний та відпочинковий вид туризму, що має на меті використання підсобних селянських чи фермерських господарств або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Це явище містке, що включає ланцюжок «турист-господар- селянське господарство-село-природне середовище» [8, с. 103].

Екологічний туризм (екотуризм) розглядається як форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Цей вид туризму спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами. Він передбачає, що учасники цих подорожей – люди з високою екологічною свідомістю [5, с. 117]. Називають такі форми екотуризму, як активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство), фауністичні та флористичні поїздки (орнітологічні поїздки, полювання, тематичні поїздки), культурологічні й етнографічні

поїздки.

Агроекотуризм є відпочинком у селянській родині, яка займається сільським господарством органічними (біологічними) методами (у господарствах, які мають відповідні сертифікати чи перебувають у процесі екологічного перепрофілювання) [9, с. 147].

У той же час науковці, які досліджують процеси розвитку сільського зеленого туризму в Україні, вказують на проблеми і труднощі з якими зустрічаються підприємці, що працюють у цій сфері. Зокрема, А. Ю. Стенковська та О. М. Євдокімова виділяють такі із них як:

- відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму;

- відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історично-культурного потенціалу для потреб туризму;

- низький рівень інфраструктури та комунікацій;

- неефективне державне регулювання сільського зеленого туризму та політико-економічна нестабільність;

- наявність тіньової сфери діяльності;

- неефективне податкове регулювання;

- неналежна освітня та організаційна підготовка сільських господарів;

- відсутність маркетингової та рекламної стратегії;

- низька привабливість іміджу України в очах іноземців [10, с. 42].

До цього переліку слід додати проблеми, викликані прямою військовою агресією Російської Федерації проти України, зокрема фізичне руйнування багатьох сільських населених пунктів, руйнування багатьох культурних та природно-екологічних пам'яток, висока засміченість значної частини території України вибуховими речовинами.

Але, не зважаючи на зазначені проблеми сільський зелений туризм в Україні, особливо у повоєнний період, є перспективним напрямком підприємницької діяльності сільського населення і при належній підтримці з

боку держави та органів місцевого самоврядування, може внести вагомий вклад у розвиток сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція розвитку сільських територій. Схвалена розпорядженням КМУ від 23 вересня 2015 р. № 995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>.

2. «Про схвалення Концепції сільського розвитку до 2030 року». Проект розпорядження КМУ від 25.11.2020 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a707d9ff-0c4b-4b8b-8d843f9a994ee729&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaKontseptsiiSil'skogoRozvitkuDo2030-Roku->

3. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Затверджена Постановою КМУ №695 від 5. 08. 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

4. Биркович В. І. Сільський «зелений» туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети. 2008. № 1(6). С. 138–143.

5. Горшкова Л. О. Розвиток зеленого туризму як складової частини туристичного комплексу. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління: т. 31 (70). № 1, 2020. С. 115-120.

6. Коркуна О. І., Цільник О. Я., Бордун О. В. Розвиток зеленого туризму в умовах формування об'єднаних територіальних громад. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. праць. 2019. Вип. 1(135). С. 24-28.

7. Горішевський П.В., Васильєв В.П., Зінько Ю.В. Сільський «зелений» туризм: організація гостинності на селі : підручник. Івано-Франківськ : Місто Н, 2003. 158 с.

8. Костиця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля») : монографія / за ред. Є. І. Ходаківського. Житомир : ЖДТУ, 2006. 196 с.

9. Тищенко С. В. Сільський «зелений» туризм в контексті розвитку нетрадиційної форми господарювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки». 2018. № 8. С. 293–301.

10. Стренковська А. Ю., Євдокімова О. М. Проблеми та перспективи розвитку зеленого туризму в Україні. Причорноморські економічні студії: вип. 38-2. 2019. С. 41-44.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЛОГІСТИЧНОГО СЕРВІСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вопілов Євгеній Романович
студент 4 курсу
Факультету МіМ ХНЕУ ім. С. Кузнеця

В сьогоденнішніх умовах ринку конкуренція між продавцями стала значно жорсткішою. Щоб стати одними з кращих на ринку, все більше продавців намагаються забезпечити високий рівень сервісного обслуговування товарів або послуг. Сервісне обслуговування в окремих випадках стає рівнозначним і невід'ємним елементом конкурентоспроможності поряд із такими його складниками як ціна та якість. Незважаючи на велику кількість публікацій і досліджень питання логістичного сервісу, його аспекти залишаються дискусійними, тому дана тема є актуальною і досі.

Логістика широко орієнтована на споживача. Її мета - доставка продукції точно в строк при мінімальних витратах на постачання, зберігання, виробництво, упаковку, збут, транспорт, завдяки чому значно поліпшуються умови функціонування всієї економіки. Реалізується головна мета логістики шляхом вирішення великого комплексу завдань. **Логістичний сервіс** представляє собою здійснення комплексу послуг, супутніх матеріальному потоку на шляху його просування по логістичному ланцюгу, що забезпечують максимальне задоволення попиту споживачів найбільш оптимальним, з точки зору витрат, способом.

Розвиток електронної торгівлі підвищив попит на логістичний сервіс, особливо доставку. Доставка «останньої милі» - термін, який використовують, при вивченні логістичних операцій, в управлінні ланцюгами постачання для опису руху товарів і людей з початкового (нульового) транспортного вузла до кінцевого пункти призначення (отримання). Вперше, термін «остання миля» («last mile delivery») почали використовувати в Америці, в галузі телекомунікацій. Вчасна та якісна доставка стає важливішою, ніж будь-коли,

через підвищення попиту онлайн-замовлень. Зосередившись на доставці «останньої милі», підприємства роздрібної торгівлі мають змогу забезпечити і гарантувати своїм клієнтам винятковий рівень обслуговування та пристосовуватися до постійно мінливих умов роздрібної торгівлі. Підтвердження актуальності проблем логістичного сервісу дає і досвід розвинених країн, в яких активно створюються і удосконалюються регіональні, національні та транснаціональні транспортно-логістичні системи, що забезпечують ефективні транспортні, науково-виробничі та постачальницько збутові комунікації між економічними агентами. Новий етап функціонування підприємств України в умовах військового стану став випробуванням для бізнесу. Більшість підприємств змушені перелаштуватися на інший режим роботи. Складнощі з вантажоперевезенням спонукали негайно трансформувати та оптимізувати бізнес-процеси. Один з ключових викликів, з якими змушені зіткнутися українські компанії, - переформування логістики.

Виклики для логістичної галузі з'явилися за декілька років, через пандемію ринок почав прискорено локалізуватися та переносити ланцюги постачання ближче до країни виробництва чи реалізації продукції.

Але у 2022 році компанії змушені були приймати рішення максимально швидко. Попри проблеми, які існують, значна частина компаній продовжує працювати. Підприємці закуповують товари за кордоном, переважно в Європі й Америці, та реалізують в Україні. Європейські й американські виробники вражають асортиментом, якістю товарів та доступними цінами, що робить імпорт продукції вигідним навіть з урахуванням витрат на логістику.

Послуги доставки з інтернет магазинів, інтернет аптек, інтернет кафе та інших стала повсякденним помічником для багатьох українців. Але зі збільшенням попиту якість послуг почала падати. Більшість споживачів, які здійснюють покупки через інтернет магазини послуг дуже ретельно вибирають логістичного оператора, аналізують відгуки, щодо якості та швидкості доставки. На українському логістичному ринку існують ряд операторів, які співпрацюють із Інтернет-магазинами. Серед них: «Нова Пошта»,

«МістЕкспрес», «Justin», «НП Логістик», «LogisticPlus», «Укрпошта» та інші. Виробники, які націлені бути успішними та конкурентоспроможними, теж ретельно слідкують за діяльністю логістичних організацій, за їх розвитком та нововведеннями щоб вчасно оцінити та уникнути численних витрат. За даними Української асоціації директ-маркетингу лідером в даній газулі є «Нова Пошта», логістичний сервіс якої стає прикладом для інших операторів, які націлені на результат. Якщо згадати, то декілька років тому доставка «Укрпоштою» була схожа на лотерею, дійде не дійде. Грати в таку лотерею, втрачаючи клієнтів, лідери e-commerce та і самі клієнти не були готові. Але декілька років потому, інтернет-магазини такі як, наприклад Prom, Lamoda, Rozetka, LeBoutique, Parfums.ua, Yakaboo, Makeup і інші, стали пропонувати доставку «Укрпоштою». Одним з нововведень, які запропонувала «Укрпошта» клієнтам це гарантована доставка на наступний день в містах та районах обласного сполучення. Сьогодні перед підприємствами, що працюють на логістичному сервісі стоїть завдання знайти ефективні рішення, що дозволили би швидко виконувати замовлення в умовах сьогодення. Комендантські години, блокпости, огляди, все це ускладнює перевезення вантажів. Крім того, необхідно заздалегідь планувати запасні маршрути, оскільки є ризик нових атак. Тому детальне вивчення, аналіз і освітлення проблемних питань, завдань та функцій логістичного сервісу, ключових методи підвищення якості логістичного сервісу підприємства, оцінка якості логістичного сервісу дає змогу знайти вирішення питань удосконалення логістичного сервісу.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що обслуговування споживачів в процесі реалізації замовлень часто є вирішальним інструментом маркетингу і стратегічним засобом поліпшення конкурентних позицій на товарному ринку. Питанням удосконалення логістичного сервісу необхідно надавати першочергового значення тому, що установка на вдосконалення сервісу повинна діяти у всьому логістичному ланцюгу, гармонізуючи взаємозв'язок між технологічними компонентами і елементами логістичних систем. При організації логістики має виконуватися вісім її правил: потрібний вантаж,

потрібної якості і кількості повинен бути доставлений в потрібний час, потрібне місце, потрібного споживачеві з мінімальними витратами і системою обслуговування, визначеної для даного замовлення. Щоб займати лідируючі позиції на ринку необхідно надавати якісний логістичний сервіс клієнтам, постійно контролювати зміни в запитах клієнтів і пропонувати нові послуги. Навіть не беручи до уваги сферу діяльності компанії, наявність якісного логістичного обслуговування дозволяє домогтися конкурентоспроможності компанії. Інтернет-торгівля в майбутньому буде набирати значних обертів, все більше і більше споживачів будуть користуватися цим видом торгівлі. Логістичним компаніям, як і іншим підприємствам, необхідно переформувувати свою діяльність до нової реальності, в якій звичний ритм життя сповільнюється. В Україні у клієнтів підвищені вимоги до швидкості взаємодії, доставки - і, можливо, їх треба буде переглядати з урахуванням всіх факторів. Тому, логістичні компанії повинні в короткий період активно оптимізувати роботу, підвищити ефективність комунікацій, взаємодії всередині бізнесу і з нашими клієнтами.

ЕКОНОМІКА ВРАЖЕНЬ ТА СФЕРА ГОСТИННОСТІ: ІМАНЕНТНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Гуменюк Анжела Михайлівна

аспірантка кафедри
міжнародного туризму і готельного бізнесу
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Трансформація економіки за два десятиліття XXI століття торкнулася практично всіх сфер суспільного життя. Розвиваючись, економіка змінила підхід до людських цінностей і мотивів споживання: для користувачів стає важливим, щоб придбані товари та послуги відповідали їхньому внутрішньому світу. Ці тенденції є передумовами для розвитку економіки вражень як інтегрованого напрямку, який змінив підхід до людських цінностей та мотивації при виборі товарів і послуг. Економіка вражень охоплює всі галузі економіки, але саме в індустрії гостинності ефективно застосовуються інструменти нової економіки.

Мета роботи. Основна мета дослідження полягає в розкритті особливостей економіки вражень та визначенні її впливу на індустрію гостинності.

Матеріали та методи. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання та загальнонаукові принципи, положення сучасної концепції економіки вражень.

Результати та обговорення. Термін “економіка вражень” вперше був запропонований в 1999 р. американськими маркетингологами Джозефом Пайном і Джеймсом Гілмором у книзі “Економіка вражень: робота – це театр, а кожен бізнес – сцена”. Автори розкрили суть економіки вражень, обґрунтувавши, що на зміну першим трьом стадіям розвитку світової економіки – сировинній економіці, товарній економіці та економіці послуг – приходить четверта фаза у вигляді економіки вражень, орієнтованої на відчуття споживача [1, с. 15].

У контексті нової економіки автори пропонують компаніям стати “режисерами вражень”, а клієнтам – “глядачами” або “гостями”. У роботі розглядаються принципи успішного процесу формування вражень, а також театральні прийоми, які може використовувати підприємство. Велика увага приділяється надзвичайно ефективному інструменту підвищення споживчої цінності – масовій персоналізації, а також різним формам здійснення поступки [1, с. 40].

Низка особливостей економіки вражень, відзначених К. Купером, має виняткове значення для розвитку сфери гостинності [2, с. 103]:

- модель суспільного устрою в менш розвинених регіонах усе ще зберігає ознаки сировинної економіки, зокрема елементи архаїчної культури з її міфами, обрядами та звичаями. Унікальність і первозданність інтелектуальної власності та культури корінних народностей користуються популярністю, що забезпечує їм доступ до сировинних ресурсів майбутнього;
- високорозвинені країни володіють обмеженим ресурсом міфів і легенд, які є привабливими для заможних клієнтів – поціновувачів пригод;
- пригоди, засновані на захопливій історії, пропонуються як товари;
- креативні менеджери інсценують “легендарні історії”, а потім продають їх компаніям, що пропонують на ринку товари, які асоціюються з пригодами;
- “легендарні історії” входять в інструментарій альтернативних методів навчання, лікування та реабілітації, що застосовуються з метою соціальної, психологічної або культурної адаптації та корекції поведінки людей.

Дедалі поширенішою стає думка, що реальний і потенційний турист буде готовий купувати не звичайний туристичний продукт або готельну послугу, а набір емоцій і вражень, які включені в цей продукт чи послугу. Наочним доказом цього є факт, що людина готова придбати продукт (послугу) одразу, щойно в неї в уяві сформується ментальний образ продукту (послуги), набір конкретних очікуваних емоцій і вражень, за які вона готова здійснити оплату. При цьому цінність продукту детермінується не тільки комплексом включених

послуг, а спектром вражень, які людина очікує від його споживання. Яскравим прикладом цього є успішність реалізації турів, у яких часто відсутні комфортабельні умови проживання, харчування та інші комфортні умови екстрим-тури, екологічні тури, джайлоо-тури тощо.

Окремі експерти в сфері гостинності стверджують [3, с. 216], що професії туристичних агентів, класичних туроператорів – це безперспективні види діяльності, які зникнуть під впливом діджиталізації і схильністю представників покоління Y (міленіалів) максимальну кількість послуг купувати через Інтернет-системи. Але саме конвергенція економічної діяльності та цифровізація містять нові можливості для розвитку професіоналізму в індустрії гостинності. Адже звичайний додаток у смартфоні, який пропонує найрізноманітніший спектр послуг, не зможе врахувати нейропсихологічних і поведінкових мотивів людини, не забезпечить контакту на рівні підсвідомості з клієнтом, не зможе виявити неусвідомлювані людиною потреби і бажання. Це можуть реалізувати лише знання, вміння та компетенції, які персоніфіковані в людині. Комплексні завдання вимагатимуть від майбутніх фахівців у сфері гостинності диверсифікованого набору “soft” і “hard skills”, здатності вирішувати бізнес-задачі ускладненого рівня. У цьому полягає еволюційний процес трансформації сфери гостинності в одну із динамічних складових економіки вражень.

Домінуючою рисою сфери гостинності є факт, що будь-яке підприємство, метою якого є лідерство на ринку, прагне запропонувати якомога більше число унікальних за змістом і спектром вражень туристичних та екскурсійних продуктів. Цим пояснюється стрибкоподібне кількісне і якісне зростання принципово нових форм туристично-експедиційних, ресторанних і готельних послуг. З’являються концептуальні готелі і ресторани, прогресивні бренд стратегії, інноваційні формати екскурсій і турів. Так, наприклад, в екскурсійній галузі набувають популярності VR-технології, екскурсії з елементами доповненої реальності, фаст-екскурсії, імерсивні екскурсії, флешмоб-екскурсії, експірієнс-екскурсії тощо.

Всі інноваційні продукти унікальні тим, що пропонують незвичайні враження, але мають нетривалий життєвий цикл. Це створює у зацікавленого споживача відчуття, що він може не встигнути спожити цей продукт (отримати саме це враження), оскільки незабаром він трансформується і зникне. Економіка вражень у сфері гостинності майстерно розвиває інтерес клієнта і постійно готова запропонувати принципово новий, оригінальний і прогресивний продукт (послугу).

Необхідно зауважити, що економіка вражень, як чинник розвитку сервісної діяльності підприємств гостинності, проявляється за допомогою [4, с. 20]:

- удосконалення продукту, що пропонується підприємством клієнту, а також формуванням нового продукту;
- пошуку і розуміння потреб клієнта з метою отримання унікальних вражень;
- розробки сервісного простору для клієнта, в якому можливе отримання оригінальних вражень;
- вдосконалення комплексу маркетингу та комунікацій з клієнтом, що підтримують створення необхідних вражень;
- побудови системи менеджменту на основі та максимізація вражень клієнта.

Дієвими інструментами економіки вражень є історія, легенда, які супроводжують туристичний продукт [5, с. 38]. Найпривабливіші історії набувають глобального поширення і стають прогресивним фактором збільшення туристичного потоку в конкретний регіон. Сфера гостинності, використовуючи як інструмент легенди, міфи, історії, також формує враження від регіональних об'єктів природи, архітектури, культури, які стають ефективними туристичними атракціями.

Для подальшого ефективного розвитку економіки вражень, підвищення вкладу сфери гостинності в сталий розвиток економіки та соціальну стабільність, збільшення кількості робочих місць, просування регіонального

туризму, збільшення туристичного потоку, зокрема за рахунок іноземних гостей, на наш погляд, перспективною буде подальша реалізація таких напрямів і проектів:

- планомірна реалізація Державної програми розвитку туризму до 2025 року
- продовження імплементації інструментів розвитку сфери гостинності в регіоні;
- розвиток ділового та MICE-туризму в регіоні;
- удосконалення інфраструктури та популяризація етнографічного туризму;
- розробка та просування віртуальних турів по відомим та маловідомим туристичним дестинаціям;
- підготовка кваліфікованих фахівців для сфери гостинності та управління розвитком економіки вражень

Необхідно підкреслити, що в економіці вражень руйнується ієрархічність між продавцем послуг сфери гостинності і покупцем. У цьому форматі відносини більше нагадують партнерство і співпрацю, коли покупець показує бренду індустрії гостинності, як він може стати ще кращим.

Висновки. Таким чином, резюмуючи сказане вище, можна зробити висновок, що сьогодні відбувається трансформація індустрії гостинності, тобто змінюються соціальні зв'язки людей у процесі виробництва, споживання, розподілу та обміну туристичних послуг. У результаті модифікуються традиційні відносини між підприємствами сфери гостинності та їхніми потенційними клієнтами в боротьбі за залучення нових споживачів за допомогою створення певного образу туристичних послуг. Формується модель економіки вражень, для якої домінуючу роль відіграють емоції, які спонукають потенційного клієнта здійснити вибір на користь того чи іншого підприємства. При цьому задача підприємства – виявити емоції та досвід, які цінні для клієнта та пропонувати їх з метою завоювання та утримання високого конкурентного статусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pine J., Gilmore J. The experience economy: Work is theatre, every business a stage. Boston: Harvard Business School Press, 1999. 272 p.
2. Cooper C., Hall C. M. Contemporary Tourism: An International Approach. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2018. 377 p.
3. Fiore A. M., Niehm L., Oh H., Jeong M., Hausafus C. Experience Economy Strategies: Adding Val-ue to Small Rural Businesses. *Journal of Extension*. 2019. Vol. 45. Iss. 2. P. 211-224.
4. Kim J. H., Ritchie J. R. B., McCormick B. Development of a scale to measure memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research*. 2021. Vol. 51, Iss. 1. P. 12–25.
5. Stamboulis Y., Skayannis P. Innovation strategies and technology for experience-based tourism. *Tourism Management*. 2020. Vol. 24. P. 35–43.

НЕЙРОМАРКЕТИНГ У ПОЗИЦІОНУВАННІ БРЕНДУ: ЯК ВПЛИНУТИ НА СПОЖИВЧУ СВІДОМІСТЬ

Данилюк Анна Олегівна
аспірант кафедри маркетингу
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Концепція брендингу зазнала змін з моменту свого виникнення. І так як бізнес-середовище константно зростає та розвивається, то самі методи брендування також еволюціонують та доповнюються новими підходами. Наразі, позиціонування бренду за умов сучасного нейромаркетингу стало ключовою складовою визначення успіху бренду, що включає в себе застосування знань з нейропсихології для створення ефективніших маркетингових стратегій. За допомогою нейромаркетингу компанії отримують більш детальне розуміння психології споживачів, їх потреб та бажань.

Ціль роботи. Метою роботи є вивчення основних методів використання нейромаркетингу та його оцінка задля подальшого вдосконалення та застосування на практичному рівні. На основі аналізу маркетингових даних зробити висновки щодо доцільності, впливу і частоти використання нейромаркетингових інструментів при позиціонуванні бренду.

Матеріали та методи. Матеріалами для дослідження виступили публічні статистичні дані та наукові дослідження, експертні думки сучасних науковців у маркетинговій галузі. У роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, такі як класифікація, порівняння та узагальнення результатів.

Результати та обговорення. В сучасних умовах маркетингові стратегії повинні більшою мірою ґрунтуватися на знаннях про психологію споживачів та їх мозкову активність. Це саме те, що пропонує нейромаркетинг. Ця галузь маркетингу використовує методи та інструменти з психології та нейронауки для вивчення споживацьких поведінок та відчуттів. Дослідження можуть

включати вимірювання електроенцефалограми (EEG) для вивчення реакції мозку на різні стимули, такі як рекламні оголошення, логотипи або упаковки. Один з основних принципів нейромаркетингу полягає в тому, що наше мозкове прийняття певного рішення засноване на емоціях. Споживачі зазвичай роблять покупки на підставі емоційних відчуттів, а потім намагаються раціоналізувати своє рішення. Також доведено, що люди частіше довіряють тим, з ким вони співпереживають. Тому важливо створювати бренди, які асоціюються з певними цінностями, такими як здоров'я, стиль життя, екологія, соціальна відповідальність вашої цільової аудиторії. Ці цінності повинні відображатися не лише в рекламному контенті, але й у поведінці компанії, щоб споживачі відчували, що компанія дійсно дбає та фокусується на тому, що вони вважають важливим.

Ще один важливий принцип нейромаркетингу - це розуміння, що люди відчують більше задоволення від придбання продукту чи послуги, якщо вони знають, що інші люди теж це роблять. Це так званий ефект соціальної довіри, який може бути залучений для підсилення позиціонування бренду. Наприклад, використання соціальних мереж з відгуками та відмітками вашого продукту від клієнтів однозначно підвищує довіру споживачів до вашого бренду. Також при позиціонування бренду важливо зосередитися на розвитку ваших відносин з клієнтами. Це означає, що бренд повинен бути більш орієнтований на співпрацю, фідбек, допомогу клієнтам, ніж на самий продаж. Це включає в себе створення онлайн чи оффлайн простору, де клієнти можуть висловлювати свої думки, бажання, давати відгуки про продукти, а також отримувати персоналізовану інформацію та допомогу від вас.

Так, нейромаркетинг є достатньо ефективним підходом до позиціонування бренду, адже він дає можливість компанії привернути увагу споживачів та створити власний позитивний імідж. Однак, його використання повинно здійснюватись з дотриманням етичних принципів та з урахуванням індивідуальних особливостей кожної компанії та її аудиторії, так як цей підхід має великий вплив на поведінку та рішення споживачів. Варто зазначити, що

головне завдання нейромаркетингу в питанні позиціонування бренду є як залучення так і збереження більш персоналізованих, цільових та лояльних аудиторій.

Одним із ключових підходів до позиціонування бренду в основі нейромаркетингу є використання емоційної привабливості. Відомо, що емоції безпосередньо впливають на нашу поведінку та рішення. Тому, чим сильніші бренд викликає позитивні емоції у споживачів - тим міцнішим та успішнішим він є на ринку. Це створюється за допомогою використання емоційних стимулів. Адже люди не завжди приймають рішення на основі логіки і раціональності, часто вони керуються емоціями та інтуїцією. Емоційні стимули включають в себе різноманітні чинники. Це може бути все, починаючи від кольору та форми логотипу до звуку чи запаху товару. Наприклад, деякі бренди використовують техніки психології кольору, щоб стимулювати певні емоції у споживача. До прикладу, червоний колір може викликати емоції енергії та страху, тоді як зелений колір викликає спокій, довіру, а блакитний - надію та гармонію. До слова, використання форм у своїх логотипах та продукції також має велике значення у нейромаркетингу. Одним з прикладів використання форм - є використання круглих форм, які викликають відчуття зручності та гармонії, тоді як кутові форми можуть викликати відчуття стабільності та сили. Крім того, пропорції форм також впливають на емоційну реакцію споживача. Наприклад, золотий переріз - математична пропорція, яка викликає естетичне задоволення, часто використовується в дизайні упаковок та реклами. Також важливо враховувати контекст використання форм. Наприклад, для реклами товарів, пов'язаних зі здоров'ям та благополуччям, можуть бути використані форми, що нагадують природу, оскільки вони асоціюються зі здоров'ям та гармонією. Використання правильної комбінації кольорів та форм безпосередньо впливає на образ вашого бренду у свідомості споживачів.

Варто зазначити, що нейромаркетингове позиціонування бренду не обмежується лише використанням емоційної привабливості та кольорів. Воно також передбачає ретельне вивчення цільової аудиторії та використання тих

інструментів, які найбільше привертають їх увагу. Одним з таких інструментів є використання візуальних елементів, таких як фотографії, відео та інфографіки. Важливо враховувати, що візуальний контент повинен бути якісним та привабливим для аудиторії, відповідати цілям та цінностям бренду, враховувати особливості мозку людини та його реакції. Наприклад, реклама, що викликає певну приємну для людини ностальгію, може бути особливо ефективною, оскільки мозок досить сильно реагує на позитивні емоції та спогади.

Не забуваємо і про використання соціальних медіа як ще одного ефективного інструменту позиціонування бренду. Соціальні медіа дають можливість компанії дуже близько взаємодіяти зі своєю аудиторією та дізнаватися про їх реальні потреби, інтереси та бажання. Крім того, використання соцмедіа дозволяє компанії створювати персоналізовані пропозиції та рекламні кампанії, налаштовувати чіткий і правильний таргет- що значно допомагає залучити ще більше цільових споживачів. Ще один важливий елемент позиціонування бренду в умовах сучасного нейромаркетингу - це ретаргетинг. Ретаргетинг — це тактика інтернет-маркетингу, яка дозволяє показувати рекламу потенційним клієнтам, які вже відвідували ваш веб-сайт або цікавилися вашими продуктами чи послугами в інтернеті. За допомогою ретаргетингу можна додатково привернути увагу потенційних клієнтів та підвищити ймовірність їхньої конверсії. Але варто зауважити, що використання ретаргетингу може стати нав'язливим для користувачів, якщо реклама показуватиметься надто часто або недоречно, тому важливо налаштувати ретаргетинг з урахуванням максимального комфорту. Однак, важливо також пам'ятати, що нейромаркетинг не є універсальним рішенням для всіх компаній. Кожна компанія має свої особливості та потребує індивідуального підходу до вивчення своєї аудиторії та створення власного правильного бренду.

Висновки. Отже, позиціонування бренду в умовах сучасного нейромаркетингу - це складний, але дуже важливий процес, який полягає в зборі та аналізі даних про споживачів, їх поведінку та відчуття для розуміння

того, як краще взаємодіяти зі споживачами та пропонувати їм продукти та послуги. Важливо розуміти, що наші рішення про покупку залежать від емоцій та невідомих для нас факторів, які діють на підсвідомому рівні. Компанії, котрі вміють використовувати інструменти нейромаркетингу правильно, можуть створити ефективну маркетингову стратегію та залучити більше лояльних клієнтів. Важливо пам'ятати, що успішне позиціонування бренду полягає в розумінні реакції споживачів на різні елементи маркетингової кампанії та їх адаптації до потреб клієнтів. Завдяки такому підходу компанії можуть вибудовувати бренд, який буде асоціюватися лише з позитивними емоціями та цінностями. Проте, не забуваємо, що нейромаркетинг - це тільки інструмент, а не цілковите рішення. Навіть застосування найкращих практик нейромаркетингу не гарантує успіху бренду. Адже важливо також враховувати конкуренцію, особливості цільової аудиторії, маркетингові тренди та інші чинники. Також, потрібно не забувати про етичний аспект застосування нейромаркетингу, адже для багатьох людей застосування нейромаркетингу може здатися неправильним або навіть морально неприйнятним. Тому, використання цього підходу повинно бути дуже акуратним, обмеженим та цілковито продуманим.

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОГО БАЧЕННЯ «ЗЕЛЕНОГО» ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Драчук Юрій Захарович,

д.е.н., професор,
провідний науковий співробітник

Чейлях Дмитро Дмитрович,

інж., головний економіст

Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ

Розв'язана війна проти України посилила втрати виробничої інфраструктури, призвела до виснаження фінансової сфери, погіршення стану довкілля, ресурсних та соціально-демографічних втрат та руйнування інфраструктури життєзабезпечення. На цей час перед Україною стоять, як зазначається Центром екологічних ініціатив “Екодія” [1]. «масштабні та важливі задачі: відновлення критичної інфраструктури, забезпечення енергетичної безпеки країни, вже прискорена подальша імплементація законодавства ЄС боротьби зі зміною клімату та адаптація до неї. І не зважаючи на те, що війна продовжується, вже зараз відбувається планування відновлення країни. Хоча різні регіони матимуть різні потреби для відбудови, на загальнодержавному рівні основні засади повоєнного життя мають бути спільними для всіх». Зазначені задачі пропонується виконувати на принципах «зеленої» післявоєнної відбудови, що буде забезпечувати сталий розвиток економіки та громад. Команда Екодії у співпраці з іншими громадськими організаціями України відстоює зазначені вище принципи при участі у роботі над стратегічними документами та нормативно-правовими актами національного рівня, з прагненням, щоб уся нова інфраструктура сприяла відмові від викопного палива, а відновлення міст, сільських територій та їхніх громад відбувалося з урахуванням соціальних, економічних та екологічних факторів.

Повоєнна Україна – це країна, яка дотримується сучасних стандартів

екологічної справедливості, збереження природи та якості довкілля як базових прав людини на безпечне середовище для тривалого й наповненого сенсом життя на засадах сталого (збалансованого) розвитку [2]. Тобто Україна має стати спроможною, висококонкурентною і невід’ємною, інтегрованою частиною розвиненого світу.

Важливим на сьогодні є визначення пріоритетних шляхів реалізації Закону України «Про управління відходами», вирішення проблем переробки та утилізації відходів війни без негативного впливу на довкілля, сприяння залученню інвестицій у створення екологічно дружньої інфраструктури перероблення відходів. Сприянням цього напряму є дотримання Всесвітньої Хартії Природи – міжнародного декларативного документу, прийнятого 28 жовтня 1982 року у Нью-Йорку (США) Генеральною Асамблеєю ООН.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є визначення особливостей Зеленого (чи сталого) відновлення України, що може розглядатися як одне з можливих концепцій повоєнного відновлення. А Концепція зеленого відновлення базується на цілісному баченні розвитку суспільства, економіки та держави в цілому.

Матеріали та методи. Широкий спектр проблем повоєнної відбудови в Україні з урахування наслідків війни росії в Україні висвітлюється в реальному функціонуванні державних установ України (НБУ. СБУ. Кабінету Міністрів України, Генеральному штабі ЗСУ), плеядою наукових та освітніх установ, Громадському Просторі, вираженому в Національному форумі «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології», започаткованому у 2013 році як суспільна платформа для обговорення нагальних проблем у сфері поводження з відходами та прийняття рішень, які відповідають європейським правилам та стандартам. Організатором такого Форуму є Всеукраїнська екологічна ліга, яка у 2022 році відзначала свій 25-річний ювілей.

Згідно з Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 року одним із ключових завдань у сфері промислових відходів є прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на «створення

інформаційної системи управління відходами, яка включатиме інформацію про номенклатуру та кількість відходів, що утворюються, перероблюються, утилізуються та видаляються, а також суб'єктів господарювання, що здійснюють збирання, перевезення, повторне використання, перероблення, утилізацію та видалення відходів» [3]. В подальшому вони підлягають регіональному обговоренню, та спектром світових ЗМІ. До такого розгляду й висвітленню відносяться аналітичні літературні й авторські дослідження, директивні матеріали України та Європейського Союзу, світовий досвід промислової модернізації, напрями повоєнної відбудови України, вітчизняний освітянський та науковий підхід до проблем повоєнної відбудови країни, матеріали Громадського обговорення, статистичні зведення наслідків воєнної агресії та ін. До узагальнюючих структур по аналізу стану економіки України, подальшої повоєнної відбудови країни слід віднести Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД), Український інститут майбутнього, провідних науково-дослідних та освітянських установ. Проблемам нестабільності, конфліктів, війни та миру присвячено численний ряд вітчизняних та зарубіжних досліджень та публікацій. До Плану відновлення України долучається Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, де, зокрема, за розділом «Екологічна безпека», як повідомляє міністр, до Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди включатиме важливі пріоритетні напрями: Реформування державного управління у природоохоронній галузі; Кліматична політика (запобігання та адаптація до змін клімату); Екологічна безпека та ефективне управління відходами; Збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей; Збереження природних екосистем і біологічного різноманіття;. Відновлення та розвиток природоохоронних територій та об'єктів [4]. Згідно з Воєнною доктриною України держава повинна забезпечувати розвиток науково-технічної, технологічної та виробничої бази ОПК; розробку, модернізацію та оснащення Збройних сил України (ЗСУ) системами ОВТ, які становлять основу їх бойового потенціалу, та запобігати

військово-технічному і технологічному відставанню у розвитку основних видів ОВТ [5].

Результати та обговорення./Results and discussion. Важливим напрямом екологічної політики нашої держави в умовах активізації циркулярної економіки – зменшення обсягів розміщення промислових відходів і збільшення обсягів їх рециклінгу (переробки, повторного використання й утилізації), що відзначено в роботах Форуму «Поводження з відходами в Україні», який відбувся у 2021 році [6]. В роботі акцентовано, що промислові відходи можуть стати джерелом вторинних ресурсів та утримування енергоносіїв. І перед людством стоїть задача якомога ширше впроваджувати передові технології щодо запобігання та обмеження утворення відходів, утилізації, регенерації їх, знешкодження відходів, відходів війни, які не підлягають утилізації. Досягнення стійкості функціонування виробничих систем різного рівня вимагає впровадження організаційно-управлінських та зелених технологій, інноваційних бізнес-моделей, спрямованих на зниження негативного впливу на довкілля.

Екологічна безпека є компонентом національної безпеки, що гарантує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та довкілля від реальних чи потенційних загроз, що їх створюють природні чи антропогенні чинники [7, с. 64]. При цьому, «екологічна складова кожного із зазначених видів безпеки може стати тим інтегратором, що об'єднає їх у систему національної безпеки, допоможе знайти їх оптимальне співвідношення в цій системі. Більше того, сьогодні вже не викликає сумніву, що будь-який аспект національної безпеки, будь-то економічний, технологічний чи оборонний втрачає свій сенс у разі непридатності довкілля для життя і діяльності людини. Ось чому екологічну безпеку слід розглядати не як одну із складових національної безпеки суспільства, а як інтегратор, який здатний, з одного боку, консолідувати суспільство, а з іншого – забезпечити його прогресивний поступ» [8, с. 70].

В базовому Законі України з поліпшення екологічної ситуації та

підвищення рівня екологічної безпеки «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» [9] основним пріоритетом є низка завдань по підвищенню рівня екологічної безпеки шляхом запровадження комплексного підходу до проведення оцінки ризиків, запобігання та мінімізації наслідків стихійних лих відповідно до Йоганнесбурзького плану дій та Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року. З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави, дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина Президентом України видано Указ «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», де включено виконання 17 пунктів, проголошених Генеральною Асамблеєю ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1 та їх адаптацію з урахуванням специфіки розвитку України [10]. Створення ефективної дієвої, екологічно безпечної системи охорони довкілля відноситься до найважливіших завдань для України. При залученні державних і приватних капіталовкладень на природоохоронні заходи для підвищення рівня їх ефективності потребується запровадження нових інноваційних механізмів. До одного з головних пріоритетів в цьому процесі доцільно віднести формування у суспільній свідомості уявлення про природу як естетичну й морально-етичну цінність, якою передбачено формування високої екологічної культури у представників влади та у пересічних громадян. Відзначене вимагає докорінної зміни системи екологічної освіти, просвіти, формування екологічних переконань, виваженої екологічної діяльності й своєчасного інформування населення щодо екологічних проєктів [8, с. 74].

Стратегії сталого розвитку України до 2030 року є вектор безпеки «забезпечення безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, забезпечення миру і захисту кордонів, чесного та неупередженого правосуддя... Пріоритетом є безпека життя та здоров'я людини». Відзначається, що «Поки що важко передбачити, бодай у найбільш узагальненому вигляді, як буде відбуватися післявоєнне відновлення економіки

України. Але формування уявлень можливих сценаріїв цього процесу є важливим як для Уряду країни і цілого суспільства, так і для міжнародної спільноти, яка має прийняти активу участь у відновленні економіки України після війни». Влада підготувала план післявоєнного відновлення України (18 квітня 2022), до якого входить План післявоєнного відновлення та розвитку України, що включає покриття матеріальних збитків, завданих війною, відновлення зруйнованих інфраструктурних потужностей та структурну модернізацію української економіки. Згідно з науковими дослідженнями, досвід країн показує, що відновленню передують політичне рішення, що базується на геополітичній доцільності та національному патріотизмі щодо визначення моделі розвитку, успішної економічної реконструкції в Україні/

Висновки./Conclusions. Досягнення стійкості функціонування виробничих систем різного рівня вимагає впровадження організаційно управлінських рішень та впровадження зелених технологій, інноваційних бізнес-моделей, спрямованих на зниження негативного впливу на довкілля. Це відповідає концепції «зеленого зростання», запропонованої Організацією Економічного Співробітництва та Розвитку. Як показує міжнародний досвід, підвищення рівня екологічної безпеки національної економіки можна досягти шляхом впровадження концептуально нових інструментів управління, заснованих на комплексному (інтеграція системного, процесного, ситуаційного, функціонального) підходів, концепцій «бережливого» виробництва, сталого розвитку і циркулярної економіки».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛЯТЕРАТУРИ:

1. Центр екологічних ініціатив “Екодія”. Зелене повоєнне відновлення України.
2. Україна після перемоги. Бачення України 2030. Версія від 27.06.2022 для коментарів та зауважень. Колектив авторів.
3. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р (із змін., редакція від 17.09.2020 р.). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>

4. Благодійний фонд Сергія Притули. ВДЕ-генерації в умовах війни: відновити розстріляне, зберегти вціліле 02.11.2022 . <https://ecolog-ua.com/news/rozdil-ekologichna-bezpeka-planu-vidnovlennya-ukrayiny-u-voynnyu-i-pislyavoynnyu-periody-chy>

5. Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка Серпень 2022 р. https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf.

6. Драчук Ю. З., Григорак М. Ю., Трушкіна Н. В., Чейлях Д. Д. Рециклінг відходів металургійного виробництва в контексті циркулярної економіки. Екологічно дружні технологічні рішення для місцевих громад щодо поводження з відходами: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології» (м. Київ, 23–24 листопада 2021 р.). – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2021. – 275 с. С. 76-80.

7. Екологічна енциклопедія: У 3-х т. / Редколегія: А. В. Толстоухов (головний редактор) та ін.К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. Т.1. 432с.

8. Хилько М. І. Екологічна безпека як фундаментальна складова національної безпеки. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки. 2021. С. 69-75. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2021.6.11>

9. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. № 2697-VIII від 28.02.2019 р. Відомості Верховної Ради. 2019 № 16 ст. 70.

10. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019 / zakon.rada.gov.ua.

ВПЛИВ ПРОМИСЛОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ІННОВАЦІЙ НА ПРІОРИТЕТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ

Заяць Олена Іванівна

д. е. н., доцент кафедри
міжнародних економічних відносин
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Ярема Томаш Васильович

д-р. філ., викладач кафедри
міжнародних економічних відносин
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Промислові дослідження та інновації мають прямий вплив на 3 із 6 пріоритетів Європейської Комісії, як-от:

- Європейська зелена угода (*A European Green Deal*);
- Економіка, яка працює для людей (*An Economy that works for People*);
- Європа, яка підходить для цифрової ери (*A Europe fit for the digital age*).

Європейська зелена угода передбачає план дій щодо підвищення ефективності використання ресурсів шляхом переходу до чистої циркулярної економіки, відновлення біорізноманіття та скорочення забруднення. Через Horizon Europe Європейська Комісія інвестує в стійкі технології. Європейське партнерство *Processes4Planet* націлено на досягнення результатів кліматичної нейтральності до 2030 року, а до 2025 року запустить великі центри циркулярності. Європейське партнерство *Made in Europe* націлено на циркулярні процеси, продукти та бізнес-моделі.

Економіка, яка працює для людей – втілюється через тезу, що люди та підприємства в ЄС можуть процвітати лише тоді, коли економіка працює на них. Нові проривні технології є основоположними для розвитку процвітаючої економіки, але вони можуть викликати соціальні проблеми, такі, як зростання нерівності або нові цифрові бізнес-моделі, що загрожують традиційним державам добробуту. Європейський порядок денний навичок (*European skills agenda*) спрямований на підвищення кваліфікації (вдосконалення наявних

навичок) та перекваліфікацію (навчання новим навичкам) робочої сили в промисловості. Індекс ефективності переходу (*Transitions Performance Index*) має на меті вимірювання ключових чинників процвітання, мотивуючи осіб, які приймають рішення, діяти в напрямі щодо сталого, справедливого суспільства.

Європа, яка підходить для цифрової ери – реалізується через Цифрову стратегію ЄС, спрямовану на те, щоб цей перехід приносив користь як населенню ЄС, так і бізнесу, допомагаючи досягти кліматично нейтральної Європи до 2050 року. Дослідження та інновації в рамках Європейського партнерства *Made in Europe* сприятимуть розвитку циркулярної та конкурентоспроможної європейської індустрії за допомогою таких технологій, як штучний інтелект та робототехніка. Сумісність і якість даних, а також їх структура, автентичність і цілісність є ключовими для використання даних, особливо в контексті розширення застосування штучного інтелекту [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. European Commission Industrial research and innovation. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/research-area/industrial-research-and-innovation_en

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ SMARTFIN.UA НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Кисільова Інна Юріївна

к.ф.-е.н., доцент

Кайрачка Наталія Василівна

студентка

Запорізький Національний Університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ.

Ефективне застосування у сучасних реаліях програми SMARTFIN.UA у підприємницькій діяльності надає можливість ефективно вести бухгалтерський облік на малих підприємствах. На сьогоднішній день ведення ретельного бухгалтерського обліку дозволить продуктивно контролювати витрати та надходження. Як результат, це допоможе, загалом, запобігти погіршенню платоспроможності та сприятиме уникненню настання такого негативного явища як банкрутство у майбутній господарській діяльності ФОПів.

Ціль роботи.

Проаналізувати функціональні особливості обліку, виокремити основні переваги та недоліки програмного забезпечення SMARTFIN.UA для організації ефективної діяльності підприємства в умовах війни, запропонувати дієві заходи проведення ефективного контролю витрат суб'єктів господарювання для подальшого оперативного ведення бухгалтерського обліку.

Матеріали та методи.

В процесі дослідження було використано методи логічного узагальнення, дедуктивний, порівняння, зведення, описовий, статистичний.

Результати та обговорення.

Економічний розвиток постає як тенденцією сучасності, так і поняттям обґрунтованим в історичному просторовому контексті, розкриваючи ознаки, змістовий апарат, наукові школи, які склалися у періоди існування економічних відносин у суспільстві. У реаліях сьогодення етап інформаційний фактор

соціально-економічного розвитку набув глобального поширення. Саме це дозволяє зауважити винятковість інформаційної революції, який виник під час формування двох паралельних процесів – постійного зростання ролі та обсягів інформації, необхідної для забезпечення життєдіяльності суспільства, і процесу вдосконалення технологій.

ФОП - це фізична особа-підприємець, людина, яка легально працює як підприємець. Інвестор, крім статусу «громадянина», набуває додатковий суб'єкта підприємницької діяльності і сам веде бізнес від власного імені [1].

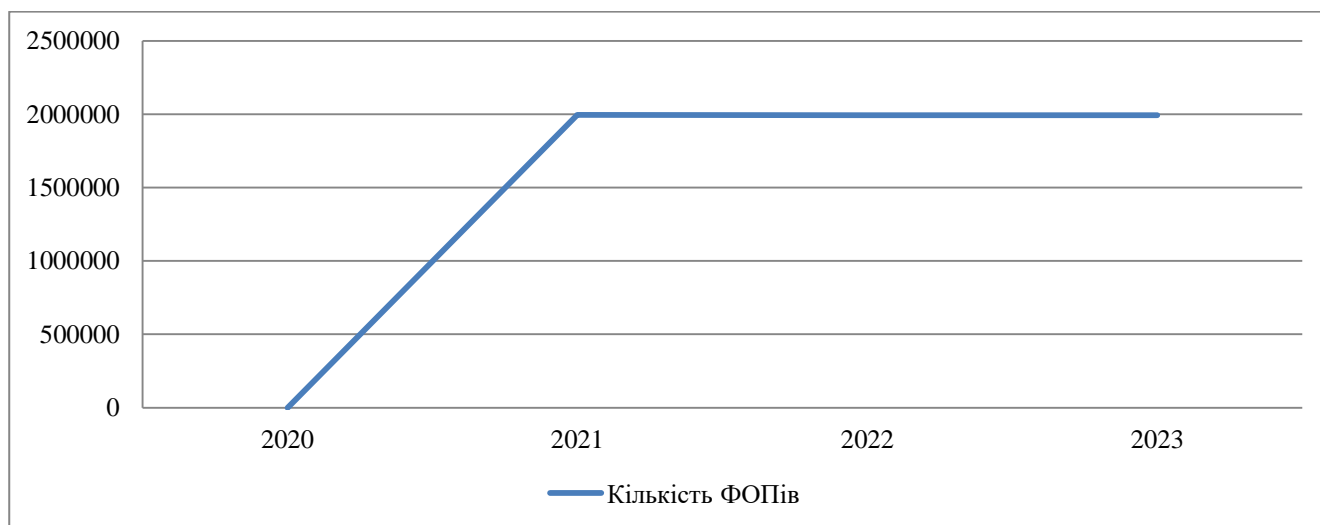

Рис.1 Кількість ФОПів на період 2020-2023 рр., млн. осіб

Складено автором на основі [2]

За даними періоду 2020-2022 рр. можна спостерігати збільшення кількості ФОПів з 1911921 млн. осіб до 1993358 млн. осіб на це вплинула виважена економічна політика з боку держави. На початку 2023 року ФОПів становило 1993358 млн. осіб, що у порівнянні з минулим роком (+0,1%) показує позитивну тенденцію, незважаючи на негативні фактори, які дуже сильно впливають на малий бізнес (рис. 1).

Розглянемо програмне забезпечення для ведення обліку на малих підприємствах «SMARTFIN.UA». Можна зазначити, що поняття «SMARTFIN.UA» можна трактувати як «бухгалтерська програма, в якій є все необхідне для ведення ФОП: зарплата, кадри, облік, подання звітності» [3].

**Функціональні особливості бухгалтерської програми «SMARTFIN.UA» для
малого бізнесу**

Назва	Тлумачення
Функціональні можливості	<ul style="list-style-type: none"> • облік робочого часу; • формування звітностей; • контроль розрахунків, касові операції; • розрахунок заробітної плати, премій, надбавок; • усі торгові операції; • трудові договори, картки працівників.
Тарифи	При веденні 1 ФОП оплата 275 грн. на місяць, при веденні 2-10 компаній — 200 грн./місяць за одну організацію. Оплата понад десять компаній обумовлюється індивідуально.
Тривалість передплати	При веденні 1 ФОП оплата 275 грн. на місяць, при веденні 2-10 компаній — 200 грн./місяць за одну організацію. Оплата понад десять компаній обумовлюється індивідуально.
Електронна звітність	Можна надсилати електронні звіти через особистий кабінет

Складено автором на основі [3]

Тож, з вищевикладеного можна виокремити наступні переваги програмного забезпечення «SMARTFIN.UA» для ведення бухгалтерського обліку на підприємстві: автоматичне оновлення показників та актуальність розрахунків; доступ 24/7, доброзичлива технічна підтримка; необмежена кількість організацій в одному акаунті; конфіденційність та безпека в роботі з персональними даними; робота з будь-якого куточка світу без прив'язки до робочого ПК; простий та інтуїтивно зрозумілий кабінет користувача [2].

Окрім переваг існують основні недоліки програмного забезпечення для ФОПів «SMARTFIN.UA». Серед них виокремимо наступні: оплата за непотрібні функції; відсутність унікальних функцій, необхідних малому бізнесу.

Розробка бухгалтерського програмного забезпечення стає обов'язковою для компаній будь-якого розміру та в усіх галузях. У результаті, кожна

організація намагається підвищувати власну ефективність і мінімізувати ризики. Однак, всі програми різні, тому потрібно знати, які функції є для найбільш цінними для ФОПа. На нашу думку, наступні зарубіжні та українські інноваційні компанії, які, безпосередньо, спеціалізуються на виготовленні ефективних систем обліку та управління шляхом автоматизації бізнес-процесів компаній зможуть вдосконалити програмне забезпечення для ФОПів «SMARTFIN.UA»: UIT (Ukrainian Intelligent Technology), «Business Evolution», «Cleverroad», «Velvetech» та ін.

Отже, з проаналізованих особливостей, переваг та недоліків програмного забезпечення для малих підприємств «SMARTFIN.UA» можна зробити висновок про те, що за умов обґрунтованих заходів, спираючись на асортимент послуг українських та зарубіжних компаній, наявність постійних модифікацій програмного забезпечення сприятиме ефективному проведенню бухгалтерського обліку ФОПів, що сприятиме результативному контролю грошових потоків і забезпеченню прибутковості в майбутньому.

Висновки.

Впровадження програмного забезпечення «SMARTFIN.UA» на малих підприємствах харчової промисловості спрямоване на ефективний контроль витрат та надходжень. Її застосування допоможе суб'єктам господарювання спрямувати власну діяльність на отримання прибутків і платоспроможності для того, аби запобігти настанню кризового стану в умовах сьогодення.

ДЖЕРЕЛА

1. GСС. ФОП або ТОВ. Що обирати? URL: <https://gc.ua/uk/fop-abo-tov-shho-vibrati/> (дата звернення: 15.02.2023)
2. Опендабот. Фопономіка. Економіка українських фопів в реальному часі. URL: <https://opendatabot.ua/open/foconomics> (дата звернення: 16.02.2023)
3. Головбух. ТОП-10 програм, які полегшують життя бухгалтеру. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9463-top-10-program-yak-polegshuyut-jittya-buhgalteru> (дата звернення: 16.02.2023)

**ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА КЛАСИФІКАЦІЇ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ**

Козловський Сергій Володимирович,

д.е.н., професор

Синегуб Петро Сергійович,

аспірант

Донецький національний університет

імені Василя Стуса,

м. Вінниця, Україна

Анотація. Наукові підходи до ідентифікації складових інтелектуального капіталу в економіці знань потребують врахування диджитал технологій. Встановлено, що існує проблема з ідентифікацією якісних показників та їх переведення в кількісні при оцінці інтелектуального капіталу. Вирішення цієї проблеми можливо за допомогою сучасних диджитал технологій, які дозволяють використовувати кількісні, якісні і навіть суб'єктивні оцінки. Встановлено міжкатегоріальні взаємозв'язки інтелектуального капіталу, які доповнені термінологічними конструкціями «інституціоналізовані надбання» та «людські надбання» що дало змогу врахувати економічну специфіку змісту інтелектуального капіталу в економіці знань. Підтверджено, що необхідною технологією управління знаннями та інтелектуальним капіталом компанії, бізнес-спільноти є навчання через все життя, що дає можливість забезпечити конкурентні переваги у економічній діяльності.

Запропоновано виокремити категорію «штучного інтелекту» в системі загальноприйнятих класифікаційних ознак категорії «інтелектуальний капітал», що дасть змогу визначати вплив штучного інтелекту на загальний рівень інтелектуального капіталу економічних систем та враховувати вплив сучасних диджитал технологій в економіці знань.

Ключові слова: бізнес-спільноти, штучний інтелект, управління, економіка, бізнес-асоціації.

Із розглянутих [1-4] досліджень можна дійти висновку, що сукупність об'єктів, що включаються до складу інтелектуального капіталу, визначають як нематеріальні активи, які, виступаючи лише потенційним ресурсом виробництва, перетворюються на капітал лише в процесі їх включення у виробництво. Так, невикористовувані нематеріальні активи, такі як програмні продукти, патенти, є потенційними інтелектуальними ресурсами, але не інтелектуальним капіталом. Однак категорія «актив» має чіткий інституційно правовий зміст і певну економічну специфіку, а ключовий ресурс сучасної компанії – знання ще не інституціоналізований. Для того щоб забезпечити категоріальну визначеність цих термінів доцільно, вживати інший термін «надбання», що поділяється на різні види. Надбання – це матеріальні та нематеріальні ресурси виробництва, які не обов'язково володіють ліквідністю і є об'єктами власності, зокрема активи, які зазначені у бухгалтерському балансі та відображають в грошовому вираженні всі належні компанії матеріальні та нематеріальні цінності. У рамках цього підходу інтелектуальний капітал компанії ідентифікують як вартість сукупності матеріальних надбань, тобто активів на кшталт патентів, торговельних марок, операційних технологій і комп'ютерних програм (структурний капітал) і невлених надбань – знань, технічних навичок, компетентностей і ділових можливостей співробітників (людський капітал). Цим зумовлена більш адекватна категоріальна визначеність «надбань» порівняно з «активами». Дійсно, категорія «надбання» є більш загальною, оскільки включає матеріальні, нематеріальні та, найголовніше, людські знання.

Таким чином, вартісні елементи інтелектуального капіталу агрегуються у дві групи: людські надбання та інституціоналізовані надбання. Людські надбання є вартісною характеристикою індивідуальних і колективних знань співробітників компанії, їхніх компетенцій, управлінських навичок, які відображаються у ціні бізнесу у вигляді різниці між вартістю бізнесу і вартістю реальних (матеріальних і нематеріальних) активів. Інституціоналізовані надбання забезпечують успішне функціонування основного виробництва на

основі патентів, ліцензій, брендів. Низка вчених [5, 6, 7] виокремлюють також ринкові надбання – марки товарів, контракти та угоди, купівельна прихильність і ділове співробітництво, портфель замовлень, відносини з фінансовими колами. Ця частина надбань як узагальненої ресурсної характеристики інтелектуального капіталу агрегує зовнішні для компанії взаємозв'язки й адекватно описується категорією «соціальний капітал».

Знання як ключовий ресурс господарюючих суб'єктів економіки знань можуть уречевитись у різних складових надбань компанії, при цьому отримуючи відображення як у бухгалтерському балансі, так і в правах власності, а можуть і не бути уречевленими. З іншого боку, аналіз категорій «знань», «інтелектуальний капітал» та категорій «надбання» та дигіталізація дає змогу вибудувати такий ланцюжок міжкатегоріальних зв'язків інтелектуального капіталу, що забезпечує конкурентну перевагу бізнесу рис. 1.

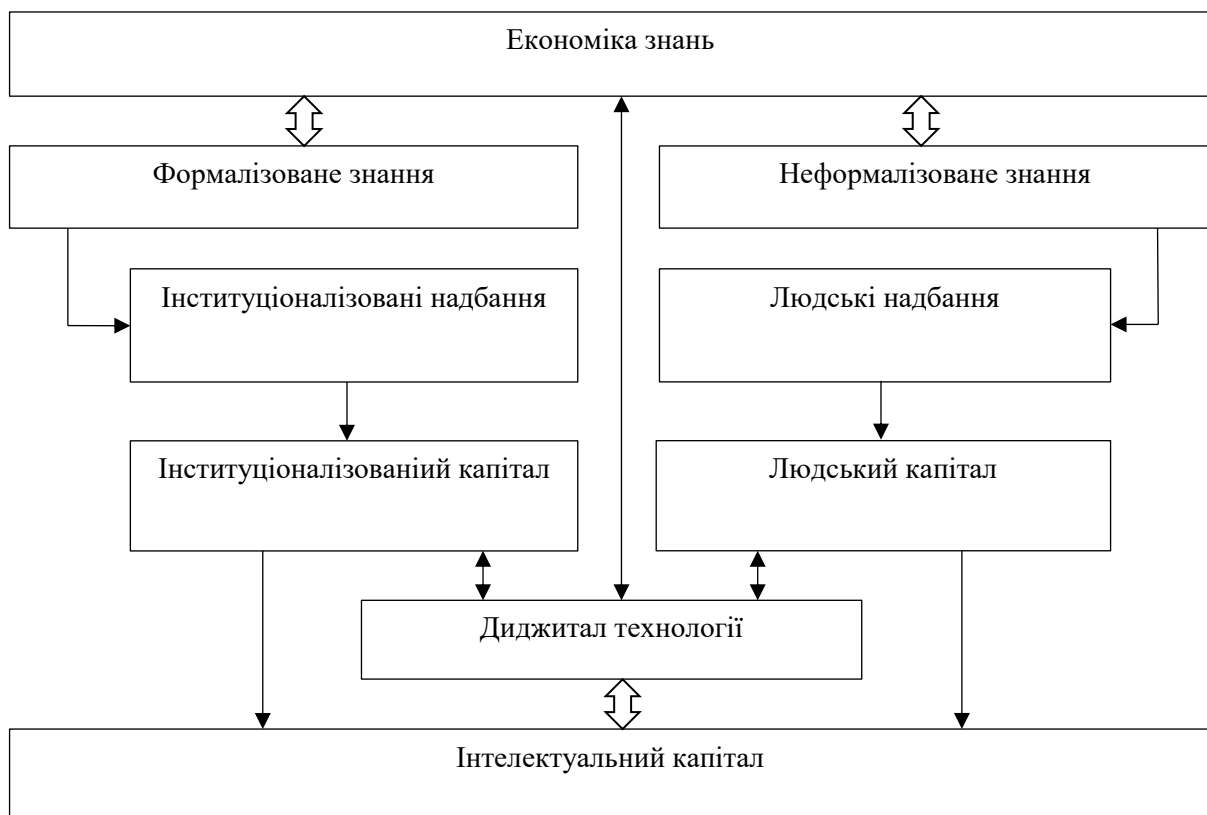

Рис. 1. Міжкатегоріальні взаємозв'язки інтелектуального капіталу

Джерело: розроблено авторами

Як показано на рис. 1, структуризація знань визначає змістовні

характеристики інтелектуального капіталу. В абстрактно-філософському трактуванні знання визначається як перевірений суспільно-історичною практикою і засвідчений логікою результат процесу пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій [8].

Особливе місце економічного знання в інтелектуальних ресурсах компанії визначається тим, що, на відміну від загальнонаукових, вони охоплюють, з одного боку, доволі вузький діапазон (наприклад, система управління, бухоблік, планування тощо), а з іншого – діяльність людини як економічного агента, і з цієї причини вони охоплюють ширшу сферу, ніж технологічні та галузеві знання. Згруповані за конкретними ознаками наукові та технологічні знання на цифрових, електронних носіях утворюють тематичні бази знань (електронні бібліотеки). Що сприяє подальшому розвитку диджитал технологій.

Як відомо всесвітньо визнаним вивченням інтелектуального капіталу є визначення шведської корпорації «Skandia», яка першою опублікувала інформацію про інтелектуальний капітал у своєму фінансовому звіті у 1997 році. Але, у 2022 році світ, наука та технології значно змінилися. Тому, автором на основі розглянутих теоретичних положень пропонується удосконалити складові інтелектуального капіталу корпорації «Skandia» в умовах дигіталізації суспільного розвитку.

За умов сучасності інтелект може бути людським, а може бути і штучним. Цей підхід потрібно враховувати у процесі формування класифікаційних ознак категорії «інтелектуальний капітал». Доцільно виокремити категорію «штучного інтелекту» в системі класифікаційних ознак категорії «інтелектуальний капітал». Як відомо, штучний інтелект є розділом комп'ютерної лінгвістики та інформатики, що опікується формалізацією проблем та завдань, які подібні до дій, що виконує людина. Штучний інтелект це здатність інженерної системи (англ. engineered system) обробляти, застосовувати та вдосконалювати здобуті знання та вміння [9]. Тобто, вплив

штучного інтелекту можна розглядати виокремлено в системі елементів інтелектуального капіталу. Застосування такого міждисциплінарного підходу до визначення категорії «інтелектуальний капіталу» значно розширює розуміння «знаннієвих технологій». На рис. 2 наведено удосконалену структуру розуміння категорії «інтелектуальний капітал», яка дозволить виокремлено розглядати вплив штучного інтелекту на загальний рівень інтелектуального капіталу економічних систем.

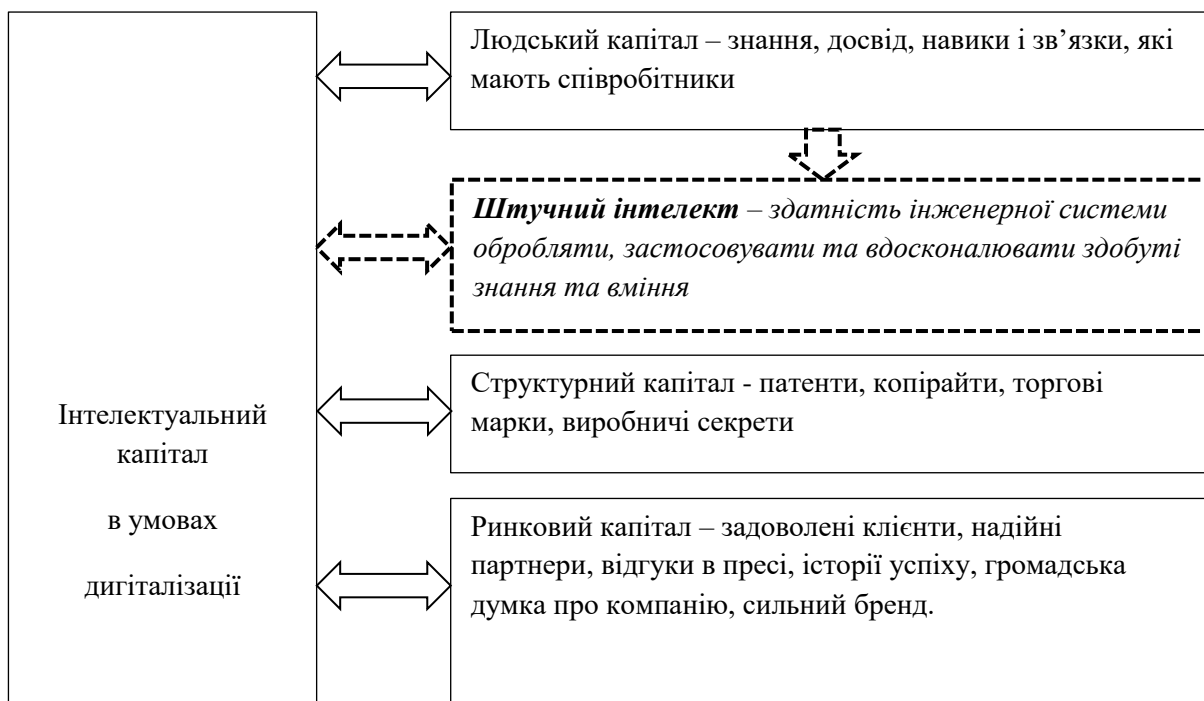

Рис. 2. Вдосконалені складові інтелектуального капіталу в умовах дигіталізації суспільного розвитку

Джерело: розроблено авторами

Використання ШІ дозволяє отримувати нову аналітичну інформацію, виконувати кластеризування завдань за різними характеристиками і економічними параметрами без втручання людини. Впровадження цифрових технологій в управління економічними задачами пов'язане, крім інноваційного розвитку, з ризиками їх використання, які полягають у тому, що може прийти час, коли штучний інтелект перевершить людський.

Проведений аналіз дає змогу виокремити найефективніші стимулюючі

інструменти розвитку інтелектуального капіталу компаній, бізнес-спільнот:

1. Щодо людського капіталу: крім стандартних заходів підвищення ефективності людського потенціалу (збереження здоров'я, підвищення кваліфікації тощо), доцільно впроваджувати технології, які дають змогу працівникам вільно реалізовувати свої ідеї, що якраз і може забезпечити середовище діяльності бізнес-спільнот.

2. У рамках інституціоналізованого капіталу – найважливішою складовою розвитку цієї складової частини інтелектуального капіталу виступають інструменти цифровізації (дигіталізації), що може забезпечити конкурентну перевагу компаніям та учасникам бізнес-спільноти.

3. Щодо управління соціальним капіталом (або клієнтським) – як інструмент виокремлюється визначення стратегічних підходів у взаємодії компаній та учасників бізнес-спільноти в інформаційному полі (засоби масової інформації, соціальні мережі тощо).

Таким чином, впровадження перелічених вище пропозицій, дасть змогу досягти стратегічних цілей формування ефективного інституціонального середовища компанії (бізнес-спільноти), сприяє розвитку інтелектуального капіталу і, головне, його розширеному відтворенню в умовах становлення економіки знань і форс-мажорних умовах, таких як війна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Синегуб П. С. Концепції створення та призначення бізнес-спільнот в економічному просторі. Економіка та суспільство. 2022. № 35. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1089>

2. Козловський С. В., Синегуб П. С. Парадигма управління інтелектуальним капіталом в умовах дигіталізації сучасної економіки. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 85-93.

3. Козловський С. В., Синегуб П. С. Когнетивна оцінка інтелектуального капіталу економічних систем в економіці знань. Економіка та держава. 2022. № 8. С. 48-55.

4. Синегуб П. С. Бізнес-спільнота як економічна система та драйвер економічного розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 15-16. С. 73-80.
5. Easterby-Smith, M. and Lyles, M. A. (2003). Introduction: Watersheds of Organizational Learning and Knowledge Management (in M. Easterby-Smith and M. A. Lyles (eds) *The Blackwell Handbook on Organizational Learning and Knowledge Management*), Malden, MA: Blackwell.
6. Cohen, M. D. and Sproull, L. S. (1996). *Organizational Learning*. Thousand Oaks, CA: Sage.
7. Spender, J.-C. (2007). Data, Meaning and Practice: How the Knowledge-Based View Can Clarify Technology's Relationship With Organizations. *International Journal of Technology Management*, vol. 38(1/2), pp. 178-196.
8. Бліхар В. С., Козловець М. А., Горохова Л. В., Федоренко В. В., Федоренко В. О. *Філософія: словник термінів та персоналій*. Київ : КВІЦ. 2020. 274 с.
9. Online Browsing Platform (2022). Information technology – Artificial intelligence – Overview of trustworthiness in artificial intelligence. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:tr:24028:ed-1:v1:en>

ІДЕНТИФІКАЦІЯ БАЗОВИХ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ В ІТ-СФЕРІ

Кошеля Даніел Іванович

аспірант кафедри
аспірант кафедри економіки та фінансів
Мукачівський державний університет

Вступ. За результатом аналізу змісту та недоліків наявних підходів до сутності бізнесу в ІТ-сфері під цією категорією ми пропонуємо розуміти діяльність з отримання прибутку від виробництва та продажу товарів і послуг, орієнтованих на процеси управління даними на базі ІТ-технологій та зв'язку. Відтак ознаки, якими наділений такий бізнес є наступними [62]: 1) орієнтація на отримання прибутку від виробництва та продажу товарів і послуг орієнтованих на процеси управління даними на базі ІТ-технологій та зв'язку; 2) новаторство (активний пошук та втілення пошуку бізнес-ідеї); 3) відповідальність за здійснювану діяльність (матеріальна і юридична); 4) урегульованість державою; 5) економічна свобода суб'єктів бізнесу. За таких умов базові засади організації бізнесу орієнтовані на види діяльності, що здійснюються за КВЕД 62 (комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність), КВЕД 63 (надання інформаційних послуг), КВЕД 58 (видання програмного забезпечення).

Мета роботи. Відповідно до вищенаведеного метою дослідження є ідентифікація базових засад організації бізнесу в ІТ-сфері.

Матеріали та методи. У межах дослідження реалізоване дослідження феноменів та систематизація базових засад для організації бізнесу в ІТ-сфері на основі його гіпотетично-дедуктивної моделі, що може бути корисна для коригування нових і отриманих раніше знань у цій сфері.

Результати та обговорення. Для ефективно організації бізнесу в ІТ-сфері важливим є орієнтування на угаальнені сфери пошуку бізнес-ідей та напрямки для створення бізнесу в ІТ-сфері.

Серед узагальнених сфер пошуку бізнес-ідеї мають бути виділені: виробництво та продаж послуг аналізу даних; виробництво та продаж товарів і послуг, орієнтованих на архітектурне та програмне проектування; виробництво та продаж послуг Data mining; виробництво та продаж товарів і послуг захисту та шифрування даних; виробництво та продаж товарів і послуг для перетворення та завантаження даних; виробництво та продаж товарів і послуг для моделювання даних та забезпечення якості даних; виробництво та продаж послуг орієнтованих на сховища даних; виробництво та продаж товарів і послуг керування метаданими. Серед напрямків для створення бізнесу в ІТ-сфері мають бути виділені особливості формування умов для створення бізнесу в ІТ-сфері (які визначають створювані товари та послуги) та акумулювання капіталу. Так, базові засади для ефективної організації бізнесу в ІТ-сфері систематизовані та охарактеризовані в табл. 1.

Таблиця 1

Ідентифікація базових засад для ефективної організації бізнесу в ІТ-сфері

Узагальнена сфера пошуку бізнес-ідеї	Конкретизація напрямку	
	Особливості формування умов для створення бізнесу в ІТ-сфері	Напрямок акумулювання капіталу
виробництво та продаж послуг аналізу даних	обслуговування процесів дослідження (формуванні рейтингів), фільтрації, перетворення та моделювання даних (1), консультування з аналізу даних (2)	виробничі і невиробничі фонди та інші цінності для: ІТ-підтримки та аутсорсингу; ІТ-консалтингу та оцифрування
виробництво та продаж товарів і послуг, орієнтованих на архітектурне та програмне проектування	обслуговування відносин учасників проектування зі середовищем (3), консультування з архітектурного та програмного проектування (4)	Custom Application Development
	створення програмного забезпечення (5), проектування елементів програмованих системи та баз даних (6); програмне забезпечення для фізичних інтерфейсів(7)	
виробництво та продаж послуг Data mining	класифікація, моделювання, прогнозування на основі дерев рішень, штучних нейронних мереж, генетичних алгоритмів, еволюційне програмування (8)	виробничі і невиробничі фонди та інші цінності для: ІТ-підтримки та аутсорсингу; ІТ-консалтингу та оцифрування, виробничі і невиробничі фонди та інші цінності для: ІТ-підтримки та аутсорсингу; ІТ-консалтингу та оцифрування
виробництво та продаж товарів і послуг орієнтованих на захист та шифрування даних	обслуговування систем управління доступом (9), управління інформаційною безпекою (11), керування записами та SIEM (12)	Custom Application Development
	створення спеціалізованого програмного забезпечення для систем виявлення вторгнень (10)	
виробництво та продаж товарів і послуг для перетворення та завантаження даних	обслуговування процесів управління сховищами даних (13), управління контентом та /або його створення (14)	виробничі і невиробничі фонди та інші цінності для: ІТ-підтримки та аутсорсингу; ІТ-консалтингу та оцифрування
	створення спеціалізованого програмного забезпечення для запису й очищення даних (15)	Custom Application Development

виробництво та продаж товарів і послуг для моделювання даних та забезпечення якості даних	створення спеціалізованого програмного забезпечення для формування баз даних (16)	виробничі і невиробничі фонди та інші цінності для: ІТ-підтримки та аутсорсингу; ІТ-консалтингу та оцифрування
	обслуговування процесів подання та обробки даних у системі управління базами даних (17), маніпулювання даними (18), підтримки цілісності баз даних (19), консультування з означених питань (20)	
виробництво та продаж послуг орієнтованих на сховища даних	обслуговування процесів повного або інкрементального оновлення даних у сховищі (21), дизайн сховища даних, консультування з означених питань (22)	
виробництво та продаж товарів і послуг керування метаданими	створення спеціалізованого програмного забезпечення для керування метаданими (23)	Custom Application Development
	управління базами, репозиторіями для зберігання програм або призначених для однієї платформи (24); керування ключовими запитами (25)	виробничі і невиробничі фонди та інші цінності для: ІТ-підтримки та аутсорсингу; ІТ-консалтингу та оцифрування

Джерело: сформовано на основі [1-4]

Наведені вище засади є основними, однак не вичерпними. За потреби вони можуть бути розширені. Разом з тим цінністю наведених даних є те, що вони дозволяють уточнити та системно охарактеризувати базові продуценти бізнесу в ІТ-сфері.

Базові продуценти бізнесу в ІТ-сфері визначають спрямування потоків капіталу за типами виробничих і невиробничих фондів, інших цінностей, за типами діяльності (що визначають ідентичність умов додання вартості).

Висновки. Серед базових продуцентів бізнесу в ІТ-сфері та властивих їм напрямків акумулювання капіталу (залучення його до реалізації бізнес-ідеї з урахуванням умов створення бізнесу) виділені такі: 1) продуцент ІТ-підтримка та аутсорсинг – групи деталізованих вхідних та вихідних продуктів, які додають вартість через підтримку, розміщення, оновлення, інтеграцію та налаштування ІТ-продуктів, транслявання контенту; 2) продуцент ІТ-консалтингу та оцифрування – групи деталізованих вхідних та вихідних продуктів, які додають вартість через оцифрування інформації, різноманітні сервіси, у тому числі ті, що складаються з консалтингу за напрямками внесеними до класифікації Європейського довідника консультантів; 3) продуцент Custom Application Development – групи деталізованих вхідних та вихідних продуктів, які додають вартість через розробки програмного забезпечення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бонч-Бруєвич Г. Ф., Носенко Т. І. Організація та обробка електронної інформації: навчальний посібник, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, ін-т суспільства, каф. інформатики, 2013, 108 с
2. Ian H. Witten, Eibe Frank and Mark A. Hall. Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques. 3rd Edition. Morgan Kaufmann, 2011. P. 664
3. Карий О. І., Гальків Л. І., Цапулич А. Ю. Розвиток ІТ-сфери України: чинники та напрями активізації, *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління, 2021, Т. 5, № 1, С. 42-55.
4. Kossiakoff A., Sweet W. N., Seymour S. J., Biemer S. M. Systems Engineering Principles and Practice, 2-е изд. Hoboken, New Jersey: A John Wiley & Sons, 2011. 599 с.

СУЧАСНІ СИСТЕМИ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ

Куля Ірина Федорівна

Старший викладач

Дакі Наталія Іванівна

Старший викладач

Придунайська філія МАУП

м. Ізмаїл, Україна

Вступ. Конкурентоспроможність будь-якого підприємства в основному визначається ступенем ефективності використання існуючих ресурсів, у тому числі трудових. Чим ясніше працівник усвідомлює поставлені перед ним доручення, чим більше він буде мотивований і чим більше зацікавлений у результатах власної праці, тим вище його індивідуальна продуктивність і ефективність компанії в цілому. У свою чергу, високі кінцеві показники фінансово-господарської діяльності підприємства є передумовами для підвищення індивідуальної заробітної плати, покращення якості трудового життя, розширення можливостей працівників.

Тому кожне підприємство намагається створити таку систему стимулювання трудової діяльності, при якій працівник буде зацікавлений не тільки у підвищенні рівня особистого внеску в роботу, а й у підвищенні ефективності діяльності підприємства в цілому.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі існують різні підходи до визначення поняття «стимулювання трудової діяльності» (табл. 1). Узагальнюючи його зміст, можна сказати, що це поняття містить принаймні три аспекти: по-перше, розподіл благ між об'єктами управління за результатами їх діяльності; по-друге, вплив на поведінку працівників для отримання заздалегідь запланованих результатів із заздалегідь зафіксованих результатів; по-третє, створення умов, за яких активна трудова діяльність стає необхідною і достатньою умовою задоволення потреб працівника.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «стимулювання працівників»	
Автори	Сутність стимулювання
Колот А.	Процес впливу на трудову поведінку працівника шляхом заохочення його до певних дій
Кібанов А.	Сукупність вимог і відповідна система заохочень і покарань, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований вплив на поведінку персоналу
Владімірова Л.	Система введення вибраних стимулів у даний договір підряду для забезпечення досягнення цілей колективу і, опосередковано, суспільства
Гриньова В., Грузіна І.	Вплив на працівника через його потреби. Інтереси, бажання, цілі, які реалізуються шляхом створення умов праці, що спонукають людину діяти певним чином
Колонтаєвський О.	Процес формування мотивів у працівника за допомогою використання певних стимулів
Наказ Міністерства праці і соціальної політики України, 2003 р.	Засіб гарантування потреб працівників щодо результатів їх колективної та індивідуальної праці через систему факторів і законодавчих, нормативних, економічних, соціальних і організаційних заходів, пов'язаних з виробництвом.

Важливим аспектом мотивації та стимулювання людей в організації є матеріальне стимулювання. Одночасно розробляється система матеріального стимулювання, яка підвищує продуктивність праці і дозволяє рядовим працівникам бути зацікавленими в результатах діяльності підприємства з урахуванням його деталей і кадрових особливостей. Ефективна система матеріального стимулювання працівників відповідає таким вимогам:

- об'єктивність: оплата праці працівника повинна визначатися на основі об'єктивної оцінки результатів роботи працівника;
- передбачуваність: працівники повинні знати, як вони отримають винагороду за свою роботу;
- відповідність: винагорода має відповідати трудовому внеску, досвіду та рівню кваліфікації кожного працівника в загальні результати команди;
- своєчасність: винагорода має досягати результатів якомога швидше;
- важливість: винагорода має бути важливою для працівників;
- справедливість: правила визначення винагороди мають бути чіткими та справедливими для всіх працівників організації.

Система матеріального стимулювання праці базується на кількох спонукальних мотивах, які доповнюють і підпорядковують завдання з метою створення матеріальної зацікавленості у виконанні трудової діяльності.

Проблема матеріальних стимулів праці потребує постійного дослідження факторів, що визначають систему матеріальних стимулів праці. Під цими чинниками розуміють рушійні сили, що забезпечують формування та використання комплексу мотиваційних спонукань для задоволення колективних та особистих інтересів працівників. За характером дії щодо виконавця виділяють три групи її факторів: психосоціальні, економічні та організаційні (рис. 1).

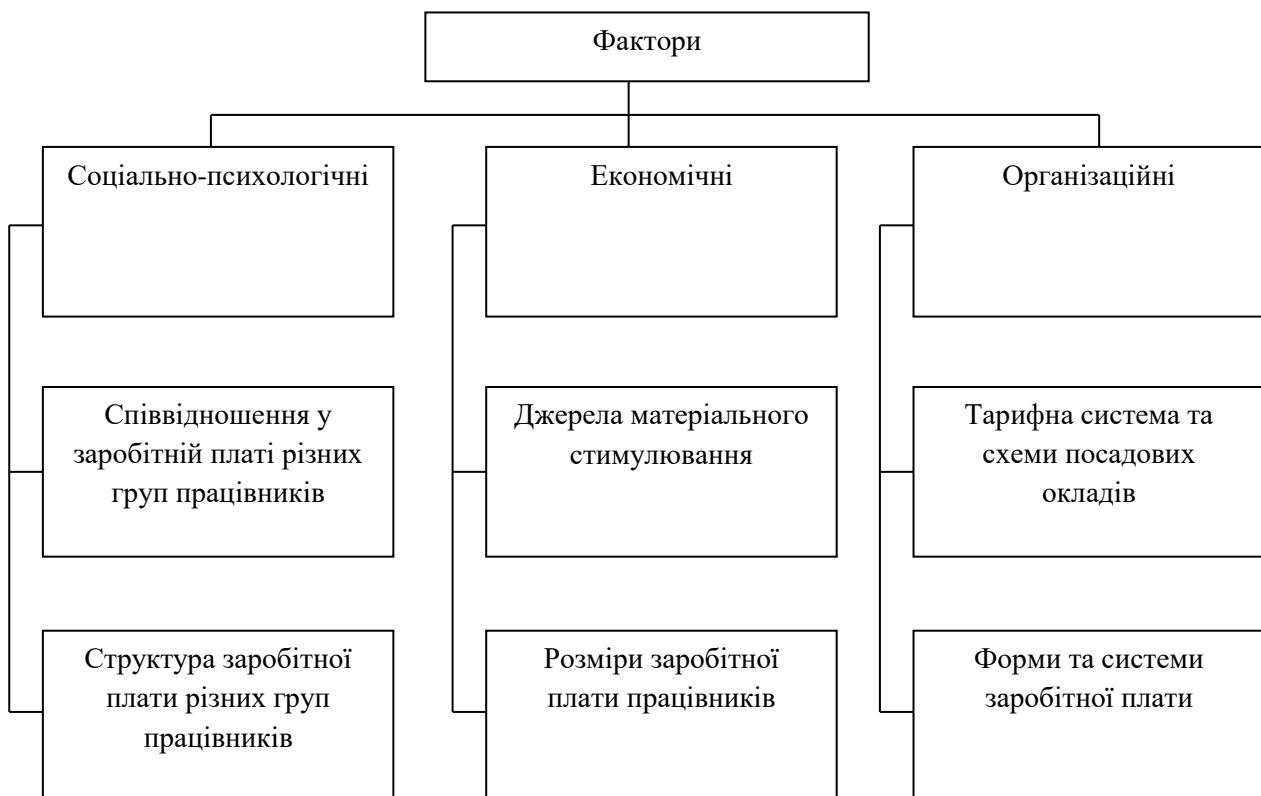

Рис. 1. Фактори, які визначають систему матеріальних стимулів

У практиці менеджменту використовуються різні системи матеріальних стимулів (табл. 2). Незважаючи на високоіндивідуалізований підхід, який використовують певні організації у своїй побудові, системи матеріального стимулювання переважно базуються на двох методологічних підходах або їх комбінації.

1. Визначення вартості робочої сили як міри фактичних витрат

роботодавця на наймання працівників. Такий підхід був запропонований Міжнародною організацією праці на 11-й Міжнародній конференції МОП зі статистики праці (жовтень 1966 р.) [3]. Стандартні класифікації витрат на оплату праці включають:

- пряма оплата;
- оплата за невідпрацьований час;
- премії та нерегулярні виплати;
- заробітна плата в натуральній формі, пільги, послуги, допомоги в натуральній і грошовій формах;
- витрати підприємств на оплату житла працівників;
- витрати підприємств на соціальне забезпечення працівників;
- вартість професійного навчання;
- витрати на утримання комунальних послуг;
- витрати на оплату праці, не віднесені до інших груп;
- податки, пов'язані з оплатою праці.

Витрати, відображені в перших чотирьох статтях, МОП визначає як «прямі витрати на оплату праці», інші витрати — «непрямі витрати на оплату праці». В Україні нормативною основою застосування такого підходу є Інструкція про визначення вартості робіт [5]. Також слід зазначити, що перші шість груп – це заробітки працівників.

2. Теорія соціально-трудового партнерства – артикуляція протилежних інтересів працівників, роботодавців і держави у сфері зайнятості, оплати праці та використання праці [8, 9]. Відповідно до цього підходу стимулювання трудової активності передбачає не тільки компенсацію витрат на робочу силу працівника, а й розширення можливостей працівників. Зокрема, йдеться про надання працівнику права отримувати частину доходу підприємства, який утворився в результаті підвищення особистої продуктивності праці працівника, брати участь в управлінні підприємством, впливати на прийняття рішень процесу, в тому числі у сфері стимулювання.

Існування різноманітних систем матеріального стимулювання праці

ставити питання про їх порівняльну ефективність. Розберемо плюси і мінуси, наведені в таблиці. Дві системи. Система, орієнтована на виплату додаткової компенсації, в принципі, дозволила б встановити більш чіткий зв'язок між роботою та компенсацією. Бо останні винагороджуються лише за досягнуті результати.

Таблиця 2

Системи матеріального стимулювання працівників	
Система матеріального стимулювання	Механізми застосування
За напрямками стимулювання	
1. Системи, орієнтовані на виплату додаткової винагороди за окремі показники виробничої або управлінської діяльності	Встановлення додаткової винагороди, преміювання за: <ul style="list-style-type: none"> - розвиток виробничо-технічного потенціалу підприємства; - економія всіх видів сировини, матеріалів, ресурсів; - виконання особливо важливих завдань продуктивного та управлінського характеру; - високі кінцеві показники управлінської або виробничої діяльності
2. Системи, орієнтовані на пряме підвищення заробітної плати	Встановлення: <ul style="list-style-type: none"> - підвищення заробітної плати залежно від особистих якостей працівника, його особистого внеску в кінцеві результати роботи структурного підрозділу, підприємства в цілому; - підвищення тарифів залежно від особливостей виконуваної роботи, особистих, професійних і ділових якостей; - доплати, дотації (гарантовані законодавством) за особливості роботи, професійні та ділові якості особистості, що впливають на кінцевий результат
3. Системи, орієнтовані на соціальне стимулювання	Встановлення соціальних стимулюючих виплат і компенсацій (відрахування на недержавне пенсійне страхування, медичне страхування, соціальні допомоги, допомоги по безробіттю тощо). Використання матеріальних стимулів (надання житла, надання путівок, медичне обстеження). Знижка або безкоштовне надання деяких послуг. Система участі в корпоративних прибутках і капіталі (залучення співробітників до пайової власності, пропозиція можливостей придбати опціони та розподіл частини прибутку між працівниками)
За характером виплат	
1. Грошові виплати	Прямі виплати працівникам у формі грошей (наприклад, заробітна плата, бонуси, виплата частини доходу, компенсація за користування працівником автомобілем) або підприємницькі витрати, які безпосередньо не є доходом працівника (наприклад, такі витрати, як освіта, страхування, оренда житла, знижена вартість проїзних квитків тощо)
2. Уречевлені	Натуральні виплати працівникам (безкоштовне харчування, спецодяг, транспорт, зв'язок, організація відпусток підприємства тощо)

За спрямованістю	
1. Індивідуальні	Усі грошові виплати та матеріальні заохочення нараховуються фізичним особам (відкриття особових пенсійних рахунків, надбавки, премії, персональні заробітні плати, надбавки за вислугу років та інші надбавки та пільги)
2. Колективні	Колективам - бригадам, структурним підрозділам і т. д. призначаються виплати грошового характеру і матеріальне заохочення (колективні форми винагороди, в тому числі безоплатні системи, колективні системи преміювання Scanlon, Rucker)
За інституціональним закріпленням	
1. Гарантовані (обов'язкові)	Виплата заробітної плати, субсидій та додаткових обов'язкових (у порядку, передбаченому законодавством) грошових компенсацій, трудових і соціальних допомог, які є обов'язковими: корпоративні витрати, такі як загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо
2. Добровільні, засновані на засадах партнерства	Бізнес-витрати, такі як додаткове страхування працівників, соціальні та трудові виплати, системи розподілу прибутку, опціони - усі витрати, не передбачені законом, але інституціоналізовані галуззю, колективними договорами та/або індивідуальними договорами

Нерегулярність виплат дає роботодавцям можливість істотно заощадити на виплатах. Однак цими системами важко керувати. Встановлення стимулів потребує чітких критеріїв оцінки трудових внесків із обов'язковим інституційним закріпленням у колективних договорах і угодах. Інакше використання таких систем може конфліктувати. З одного боку, роботодавці намагаються уникнути додаткових виплат. З іншого боку, можуть виникати непорозуміння всередині команди через великі індивідуальні відмінності в додаткових гонорарах.

Система, яка зосереджена на прямому підвищенні зарплати, робить фінансові стимули більш прозорими. Легко керувати, оскільки платежі є регулярними та в деяких випадках гарантуються законом чи нормативним актом. Там, де виробнича діяльність пов'язана з постійно повторюваною роботою та стабільними виробничими циклами, легше уніфікувати підходи до оцінки трудомісткості та уникнути суб'єктивності при визначенні розміру винагороди за працю. Я можу. Використання прямого підвищення заробітної плати, оскільки головним принципом ключових стимулів є заохочення та запобігання плинності кадрів. У цій системі працівники більш впевнені у своїх

заробітках, ніж у попередній.

При цьому зв'язок між результатом трудової діяльності та її оплатою може бути істотно послаблений. Тому в іншій роботі пропонується доповнити цю систему встановленням офіційних лімітів і мінімальних розмірів зарплати. Тому, на думку Є. Звягільського, мінімальна заробітна плата має дорівнювати вартості праці, включаючи витрати на навчання та виховання дітей [4]. Подібну позицію щодо мінімальної зарплати зайняв А. Калина. Верхній поріг заробітної плати змінюється, але встановлюється з урахуванням критеріїв очікуваного підвищення продуктивності праці порівняно з підвищенням заробітної плати [4].

Основними засобами стимулювання, які мають значення в обох системах, що розглядаються, є прямі витрати на оплату праці, які безпосередньо збільшують доходи працівників. Основне місце в цих виплатах займає заробітна плата. З організаційної точки зору заробітна плата включає основну та додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати. Структури заохочень і винагород можуть відрізнятися. Наприклад, С. Цимбалюк наводить такі фактори: матеріальна допомога; грошові та натуральні виплати соціального характеру (наприклад, забезпечення харчуванням, лікуванням, путівками, проїзними квитками, участь у спортивних відділеннях, членство в оздоровчих групах або надання пакетів соціальних послуг у натуральній формі); товариств безкоштовного розміщення акцій в) [7].

Якщо обидві розглянуті системи спрямовані на збільшення фінансового доходу працівника, то система соціального стимулювання в принципі передбачає безпосереднє збільшення договірної грошової винагороди працівника. Я не. Основним завданням такої системи є забезпечення нормальних умов відтворення робочої сили. Деякі науковці пропонували включити витрати, пов'язані із соціальним стимулюванням, до поняття «соціальний пакет» (Г. Назарова, С. Гончарова, Н. Відницька, І. Новак) [8]. За їх словами, соціальний пакет може включати медичне страхування, страхування подорожей, соціальне страхування, страхування життя та майна.

Надавати працівникам безвідсоткові позики та кредити, а також пільгові авіаквитки. Оплата додаткових прав, медичних послуг, членства в спортивних клубах, телекомунікаційних послуг, проїзду в громадському транспорті, користування службовим автотранспортом або відшкодування витрат на бензин. Оплата тренінгів, корпоративів. безкоштовне або пільгове харчування; відшкодування витрат на оплату комунальних послуг; оплата житла іногороднім працівникам; постачання спецодягу; можливість купувати товари зі знижками;

У зарубіжній науковій літературі до соціальної складової матеріального заохочення пропонується додати виплати за місцем проживання – компенсацію дорожнечі життя у великих містах (М. Армстронг, Т. Стівенс) [1].

Тому кошти, призначені для соціального стимулювання, включаються до складу витрат на оплату праці, але не виплачуються працівникам. На думку Л. С. Шевченка, оплата повної вартості праці працівника часто є недоцільною, оскільки не виключає використання одержаних працівником коштів не за тим, на яке вони були первісно призначені. Завдання підприємства щодо поліпшення умов проживання та медичного обслуговування працівників, підвищення їх кваліфікації можуть залишитися нереалізованими. Тому найкращим варіантом є оплата працівникам лише частини вартості праці – у вигляді заробітної плати [6].

До заходів соціального стимулювання можна віднести спроби переходу на нові способи розподілу кінцевого продукту, які набули поширення в практиці господарювання з 1970-х років. Вдалу спробу їх узагальнення зробили М. Армстронг і Т. Стівенс, які виділяють такі форми розподілу [1]:

1. Розподіл прибутку – виплата грошей з прибутку компанії [1]. Для розрахунку відсотка прибутку, розподіленого між працівниками, він має три методи. За адміністративним рішенням; за формулою порогу (встановлюється поріг прибутку, нижче якого прибуток не розподіляється, верхній поріг знаходиться в межах – підприємство визначає розмір виплати на власний розсуд). Перевагами першого способу є гарантований характер оплати, висока

зацікавленість співробітників у кінцевому результаті роботи компанії, але цей спосіб незручний для власника, тому він не має можливості швидко відреагувати. Зміни навколишнього середовища. зовнішній. Другий спосіб більш зручний для власника, але відрізняється конфіденційністю і непрозорістю.

2. Розподіл доходу через підвищення ефективності [1]. Співробітники мають можливість отримати частину економічної вигоди компанії у вигляді бонусів у результаті підвищення ефективності. Цей метод сильно відрізняється від попереднього. Бонуси виплачуються тільки при підвищенні ефективності компанії, тоді як прибуток визначається іншими факторами.

3. Схеми володіння акціями – так званий план ESOP (Employee Stock Ownership Plan) пропонує збільшення кількості акціонерів на шкоду самим працівникам [1]. Однак, як показали інші дослідження, стимулюючий ефект ESOP виявився меншим, ніж очікувалося, оскільки дохід від акцій незначний порівняно з іншими джерелами доходу. Крім того, компанії з великою кількістю працівників стикаються з проблемою вільних працівників, які хочуть насолоджуватися плодами чужої праці, не докладаючи жодних зусиль.

Способами набуття акцій у власність здійснюється є:

– план заохочення за допомогою акцій (SIPS – Share Incentive Plans) економічний з точки зору оподаткування спосіб купівлі акцій. Існує ліміт акцій, які співробітники можуть придбати з заробітної плати без вирахування податків і соціальних внесків;

– схема «відкладаючи – заробляй» (SAYE – SaveAs-You-Earn) працівнику надають опціон на купівлю акцій через 3, 5, 7 років по існуючій у теперішній час ціні зі знижкою до 20%. При наданні опціону не стягується прибутковий податок з громадян.

Більш корисними, на нашу думку, є схеми «відкладаючи – заробляй» з точки зору підвищення зацікавленості співробітників у результатах роботи компанії. Високий кінцевий показник фінансово-економічної діяльності підвищить вартість акції, даючи вам можливість отримати прибуток на різниці

обмінного курсу між поточною ринковою та попередньою фіксованою ціною.

Індивідуальна та колективна системи матеріального стимулювання також мають дуже різну дію [3]. Перший заснований на конкурентних відносинах між працівниками. Колективні системи базуються на принципі кооперації та співпраці між штатними працівниками, адміністрацією та профспілками. Наприклад, система групових бонусів Scanlon and Rucker використовує розподіл прибутку на основі ефективності як інструмент стимулювання. Відповідно до системи Сканлон загальні витрати на оплату праці порівнюються з вартістю проданих товарів, щоб визначити допустимі витрати на оплату праці. Ці виплати прив'язані до фактичної вартості робіт. Якщо останній буде нижчим від допустимого, то різниця розподілятиметься між підприємством і працівником у співвідношенні 1:3. Система Rucker базується на подібних принципах, але допустимі витрати праці визначаються на основі чистого виробництва. Коефіцієнт розподілу розбіжності допустимих і фактичних витрат становить 1:1.

Отже, узагальнення існуючого в економічній літературі підходу до визначення поняття «стимул трудової діяльності» дозволило виділити принаймні три аспекти цього поняття. результати своєї діяльності; досягнення; друзі, які впливають на дії співробітників для досягнення заздалегідь запланованих результатів. По-третє, створення умов, за яких активна праця стає необхідною та достатньою для задоволення потреб працівника. Незважаючи на свій індивідуальний характер, системи матеріального стимулювання базуються на двох методологічних підходах або їх комбінації. Визначення вартості робочої сили як міри фактичних витрат роботодавця на працевлаштування працівника та теорія соціально-трудоного партнерства. Серед категоріальних характеристик систем фінансового стимулювання варто виділити спрямованість стимулів, характер виплат, спрямованість та інституційну інтеграцію.

У ході порівняльного аналізу основних систем стимулювання, що існують у національній та світовій економічній практиці, визначено їх сильні та слабкі

сторони. Особливо для систем, орієнтованих на виплату додаткової винагороди, перевага полягає в тому, що встановлено чіткий зв'язок між працею та винагородою, що потенційно може призвести до значної економії виплат. У той же час ці системи є складними в управлінні та потенційно конфліктними. Перевагами системи, яка робить акцент на прямому підвищенні зарплати, є прозорість і запобігання плинності кадрів. Оскільки суттєва система стимулювання вітчизняних фірм часто не гарантує ідеального відтворення робочої сили, напрямок удосконалення полягає в інституціоналізації всіх елементів оплати праці та впровадженні нової форми розподілу продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Армстронг М. Оплата праці: Практичний посібник з побудови оптимальної системи праці та винагороди персоналу [Текст]: пров. з англ. / М. Армстронг, Т. Стівенс ; ред. Т. В. Герасимова; пров. О. В. теплих. Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. – с. 512.
2. Володимирова Л. П. Економіка праці: навчальний посібник / 2002.-с. 300.
3. Гриньова В. М. Проблеми мотивації праці персоналу підприємства: монографія / В. М. Гриньова, І. А. Грузіна; Харків. нац. екон. ун-т. - Х.: ІНЖЕК, 2007. – с.184.
4. Звягільський Є. Проблеми державного регулювання зарплати в Україні/Є. Звягільський // Економіка України. - 2011. - № 5. – с. 65-74.
5. Інструкція по визначенню вартості робочої сили (затверджена наказом Мінстату від 29.05.1997 №131 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0258-97>.
6. Колонтаєвський О. П. Мотиви та стимули трудової діяльності персоналу / О. П. Колонтаєвський // Вісн. Межнар. Слов'ян. ун-ту. Сер. Екон. науки. - 2006. - Том 9., № 1. - С. 42-44. 7. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник / А. М. Колот. - К.: КНЕУ, 2002. - 337 с.

7. Методичні рекомендації щодо організації матеріального стимулювання праці працівників підприємств і організацій : Наказ Міністерства праці і соціальної політики України від 29.01.2003 №23 [Електронний ресурс] / Закони України. Інформаційно-правовий портал. – Режим доступу : <http://uazakon.com/big/text960/pg1.htm>.

8. Новак І. Соціальний пакет як механізм удосконалення оплати праці/ І. Новак // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 2. – с. 6-12.

9. Салун М. М. Механізми соціально-економічної мотивації працівників : монографія / М. М. Салун, О. В . Майстренко. – Х. : ХНЕУ, 2010.-с. 184.

АКТИВИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ, ЇХ СТАН ТА СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ

Куцик Петро Олексійович

к.е.н., професор

Мельниченко Любов Богданівна

студентка 3 курсу спеціальності

«Облік і оподаткування»

Львівський торговельно-економічний університет

м. Львів, Україна

У сучасних умовах одним із провідних чинників позитивної динаміки соціально-економічного розвитку будь-якої країни світу є стабільний розвиток підприємництва. Ґрунтуючись на ефективному підприємницькому середовищі, розвиток підприємництва сприяє формуванню та утворенню середнього класу, побудові громадянського суспільства, утворенню демократії та підвищенню рівня життя громадян [1]. Таким чином, в умовах зовнішніх загроз, важливого значення у підприємницькій діяльності набуває фінансове забезпечення належного стану та структури активів підприємств.

Для підвищення ефективності підприємницької діяльності, суб'єкти господарювання зацікавлені в відповідному стані та структурі активів. Проблема в формуванні раціональної структури активів підприємства та оцінці результативного їх використання вимагає ретельнішого вивчення співвідношення оборотних та необоротних активів. Вивченню дефініції активів, дослідженню їх стану та ефективності використання присвячені роботи таких учених-економістів, як: Ситник Н. С. [2], Жук.О. С. [3], Козаченко Л. А. [4]. та ін.

Основою здійснення господарської діяльності кожного підприємства є активи. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому [5].

То ж до активів відносяться всі види майна підприємства, що належить йому на правах власності і використовуються для здійснення статутної діяльності. Саме розуміння активів як джерела отримання грошових потоків є основою політики управління активами будь-якого підприємства [4].

Кожне підприємство формує власну політику управління активами. Ця політика встановлює необхідну потребу в активах, визначає їх склад, структуру, джерела фінансування, враховуючи специфіку діяльності підприємства та вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Управляючи своїми активами підприємство визначає необхідність попередньої їхньої класифікації, зокрема за характером участі у господарському процесі та швидкості обороту на оборотні та необоротні активи [2, с. 501]. На рис. 1 зображено склад активів підприємства.

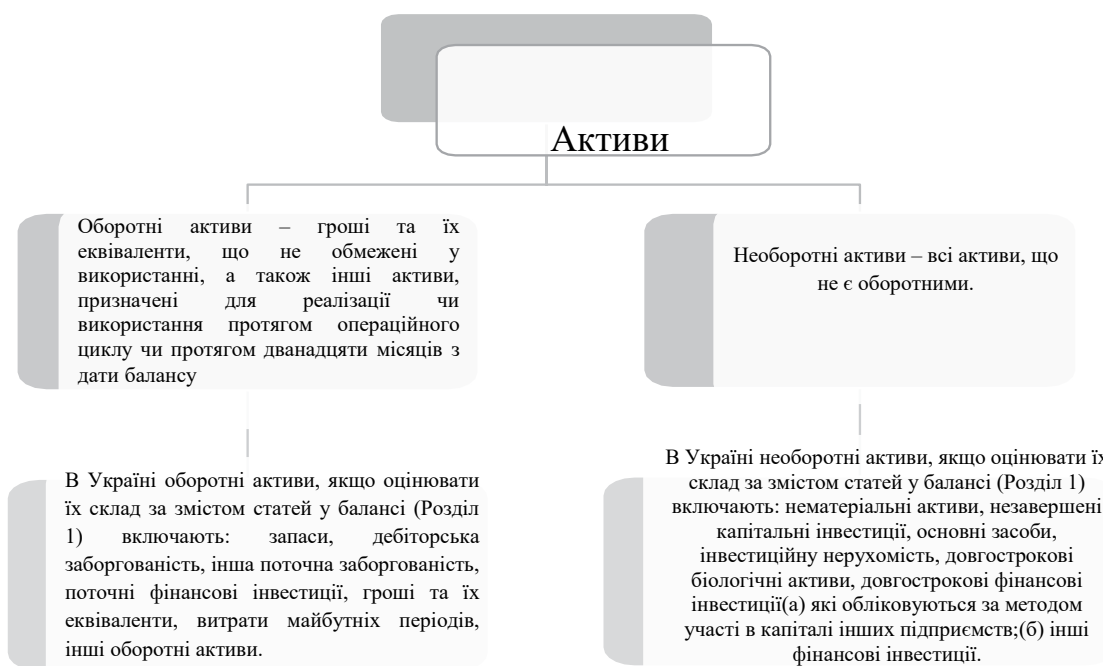

Рис. 1. Класифікація активів підприємства відповідно до Національного положення бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Також в процесі управління активами підприємства важливу роль відіграє

співвідношення між оборотними та необоротними активами. З одного боку, нестача оборотних активів призводить до періодичних збоїв у роботі підприємства, зниження ліквідності та зниження його фінансової стабільності, з іншого, нестача необоротних – до невиконання запланованих обсягів виробництва, недостатності обладнання та робочих приміщень і, в результаті, до зниження ринкової вартості підприємства. Поряд із цим, надмірний обсяг оборотних активів зумовлює наявність у підприємства тимчасово вільних, недіючих активів, надлишкові витрати фінансування, в результаті – зниження прибутку підприємства; а надмірний обсяг необоротних – до погіршення рівня їх корисного використання та зниження вартості підприємства [6, с. 248].

Основні завдання аналізу необоротних активів підприємства:	Основні завдання аналізу оборотних активів підприємства:
<ul style="list-style-type: none"> • аналіз динаміки (за видами у натуральному та вартісному виразах); □ оцінка складу та структури шляхом визначення структурних показників (питомої ваги); □ оцінка забезпеченості окремими видами активів (основними засобами, земельними ресурсами тощо); • аналіз ефективності використання (показники рентабельності, а також строки окупності необоротних активів); • виявлення резервів інтенсивності оновлення та поліпшення використання необоротних активів, темпів і способів їх відтворення, визначення напрямів майбутніх 	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз динаміки за видами активів та в цілому; • аналіз складу та структури (питома вага); • розрахунок коефіцієнтів – відношень між окремими видами активів та джерелами їх формування; • оцінка забезпеченості окремими видами ресурсів (виробничими запасами, грошовими коштами тощо) та планування потреби в оборотному капіталі; • аналіз оборотності за показниками, що дають оцінку ефективності використання оборотного капіталу та його елементів за фактором часу; • аналіз ефективності використання, який передбачає визначення показників рентабельності капіталу

Рис. 2. Основні завдання аналізу активів підприємства

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

Тому аналіз та оцінка оборотних та необоротних активів підприємства є комплексним процесом, який передбачає досягнення ряду завдань. (рис. 2). Дослідимо динаміку, структуру та склад активів вітчизняних підприємств за період 2017–2021 рр.. (табл. 1).

Аналізуючи дані табл. 1, зауважимо, що протягом останніх років

спостерігається зростання як оборотних, так і необоротних активів підприємств. При цьому питома вага необоротних активів коливається від 49,2 % у 2015 році до 42,3 % у 2019 році, що пов'язано з збільшенням обсягів частки оборотних активів у сукупному балансі підприємств за аналізований період (від 50,8 % у 2015 році до 57,7%.у.2019.році).

За аналізований період спостерігається стрімке зростання необоротних активів на 1347467,5 млн. грн., або у 1,31 рази. Станом на 31.12.2021 обсяг оборотних активів підприємств України становив 8411902,4 млн. грн., що на 2761085 млн. грн. більше, ніж у 2017 р.

Для аналізу сучасного стану активів підприємств розглянемо динаміку темпу зростання оборотних та необоротних активів підприємств України за 2017–2021 рр., яка розрахована на основі даних табл.1 (рис. 3).

Варто відмітити, що протягом останніх років динаміка темпу зростання оборотних та необоротних активів має цікаву траєкторію. Так, від 2017 року оборотні активи лише зростали і станом на 31.12.2021 темп зростання оборотних активів становить 48,86% (або на 2 761 085 млн.грн.).

При цьому, згідно даних Державної служби статистики України, у 2021 році середні підприємства акумулювали 36,76 % від зального обсягу оборотних активів (3092215,32 млн. грн.), великі підприємства – 30,53 % (2568153,8 млн. грн.), мікро підприємства – 18,13 % (1525077,91 млн. грн.), а малі підприємства в своєму розпорядженні мають лише 14,58 % (1226455,37 млн. грн.) оборотних активів (рис. 4).

Таблиця. 1

Структурно-динамічний аналіз активів підприємств України за 2017–2021 роки

	2017		2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Необоротні активи	4303282,7	43,2	4584315,5	42,2	4844512,9	42,2	5312301,3	41,9	5650750,2	40,2
Оборотні активи	5650817,4	56,8	6285066,5	57,8	6640282,3	57,8	7360593,6	58,1	8411902,4	59,8
Баланс	9954100,1	100	10869382,1	100	11484795,3	100	12672895	100	14062652,7	100

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

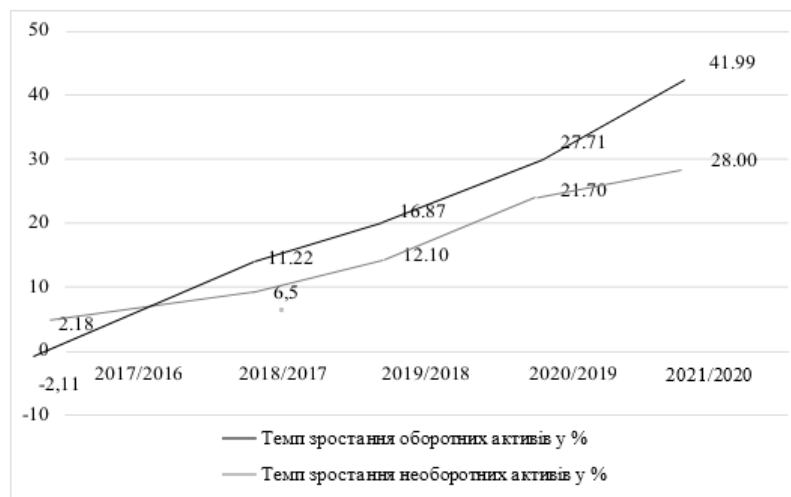

Рис. 3. Динаміка темпу зростання оборотних та необоротних активів підприємств України за 2017–2021 рр., %

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Рис. 4. Обсяг оборотних активів з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства станом на 31.12.2021, млн. грн.

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Станом на 2021 р. найбільшу частку у структурі оборотних активів займала дебіторська заборгова ність – 5156496,17 млн. грн., або 61,3 %, на другому місці є запаси підприємств в обсязі 2060916,09 млн. грн., або 24,5 %, а третє місце належить грошовим коштам, які становлять 587150,79 млн. грн (6,98 %). Водночас, питома вага необоротних активів коливається від 43,2% у 2017 році до 40,2% у 2021 році, що пов'язано із збільшенням обсягів частки оборотних активів у сукупному балансі підприємств за аналізований період

(від 56,8% у 2017 році до 59,8% у 2021 році).

Щодо необоротних активів, то станом на 31.12.2021 найбільше їх скупчено у великих підприємств, а саме 2827635,4 млн. грн. (50,04 % від загального обсягу необоротних активів підприємств України). Друге місце належить середнім підприємствам (1559041,98 млн. грн., або 27,59 %).

Мікро підприємства акумулюють 673004,35 млн. грн. (11,91 %), а малі 591068,47 млн. грн. (10,46 %) (рис. 5).

Найбільшу часту в структурі необоротних активів у 2019 р. займали основні засоби та нематеріальні активи – 3814256,38 млн. грн. (67,5%). Для більш поглибленого аналізу сучасного стану активів підприємств України розглянемо їх склад за видами економічної діяльності у 2019–2020.рр. (табл. 2).

Згідно даних табл. 2, обсяги необоротних активів, які використовуються підприємствами у різних галузях економіки України, показують досить позитивну тенденцію в цілому. Варто зауважити, що такі активи на 2021 р. становлять 8780647,33, що на 922 895,732 млн. грн., більше ніж 2020 р. Найбільші обсяги необоротних активів використовуються в промисловості (1815487,62 млн. грн.) транспортній сфері, складському господарстві, поштової та кур'єрській діяльності (876203,88 млн. грн).

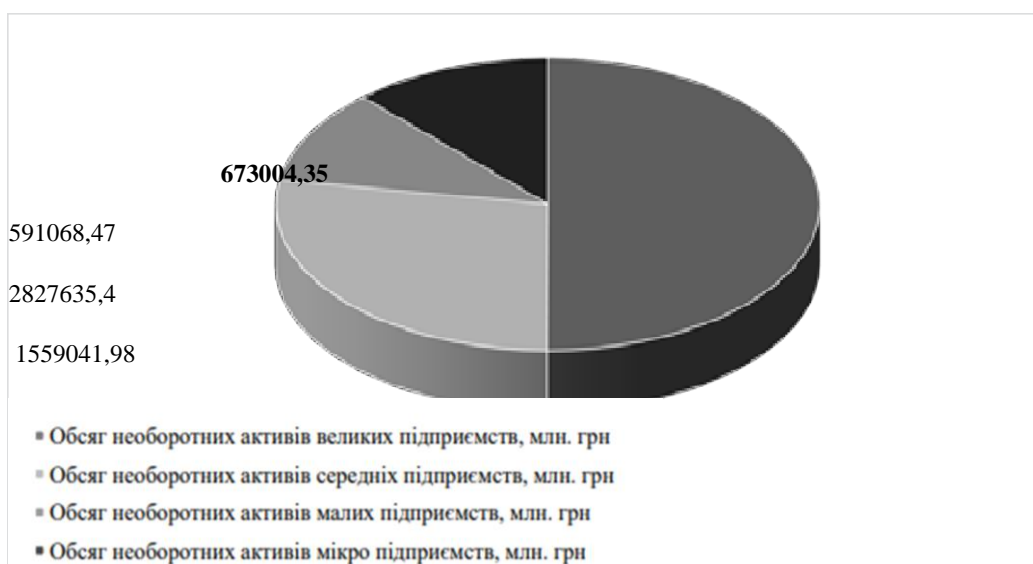

Рис. 5. Обсяг необоротних активів з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства станом на 31.12.2021, млн. грн.

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Обсяги оборотних активів також зросли (на 733 241,14 млн.) і у 2021 році дорівнювали 7363405,84 млн. грн. Вагома частка оборотних активів припадає та такі сфери діяльності українських підприємств як: оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (2311348,61 млн. грн.), промисловість (2161863,54 млн. грн.) та сільське, лісове та рибне господарство (710961,78 млн. грн.).

Водночас обсяги активів соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, соціальні послуги) знаходяться на досить низькому рівні.

Оцінку структури активів підприємств проведемо на основі коефіцієнтів постійності, мобільності та співвідношення оборотних і необоротних активів підприємств України (табл. 3).

Таблиця. 2

Структура активів підприємств України за видами економічної діяльності у 2019–2020 рр., млн. грн.

Види економічної діяльності	Активи			
	необоротні активи		оборотні активи	
	2020	2021	2020	2021
Усього	7857751,598	8780647,33	6630164,7	7363405,84
сільське, лісове та рибне господарство	389478,61	419 343,11	640 888,08	710961,78
промисловість	1754006,33	1815487,62	1 885 010,96	2161863,54
будівництво	146290,158	167777,54	394 983,42	428698,48
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	347266,85	370030,28	2 148 557,52	2311348,61
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	678252,63	876203,88	252 135,06	322875,13
тимчасове розміщування й організація харчування	3042437,5	3 506384,7	18 205,94	19809,15
інформація та телекомунікації	118192,33	123979,36	70 877,08	94679,13
фінансова та страхова діяльність	151866,01	159902,86	321 822,64	390627,75
операції з нерухомим майном	416724,58	459970,04	333 379,66	356211,25
професійна, наукова та технічна діяльність	470208,39	479843,11	435 780,80	37 019,58
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	247294,55	256756,91	108 169,12	128378,45
Освіта	3604,14	6917,17	2 396,75	2811,62
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	50835,10	98699,26	5 790,19	43 518,67
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	34317,78	32769,48	8 260,11	10 122,51
надання інших видів послуг	6976,64	6582,01	3 907,37	4 480,19

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Динаміка показників структури активів за 2017–2021 рр.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Коефіцієнт постійності (Необоротні активи / Баланс)	0.43	0.42	0.42	0.41	0.40
Коефіцієнт мобільності (Оборотні активи / Баланс)	0.56	0.57	0.57	0.58	0.59
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	1,31	1,37	1,37	1,38	1,48

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

За даними табл. 3, можна спостерігати, що коефіцієнт постійності має негативну тенденцію, оскільки він зменшився у 2018 році на 0.01 од., порівняно з 2017 роком. Це свідчить про спад виробничого потенціалу підприємств України. Впродовж 2018-2019 років даний показник є незмінним і становить 0,42 од., що вказує на частку необоротних активів у майні підприємств. Оберненим показником є коефіцієнт мобільності, який показує, що майно підприємства може змінити структуру протягом короткого періоду часу. Даний показник зріс на 0,1 од. і становить 0,59 у 2021 році.

Важливим індикатором ефективності активів підприємства є коефіцієнт співвідношення оборотних та необоротних активів, який свідчить про ліквідність балансу. За аналізований період даний показник зростає і це є позитивним явищем, оскільки підприємства України можуть швидко погашати свою заборгованість.

Отже, аналіз та оцінка стану активів підприємств є комплексним процесом, оскільки під час їхнього здійснення необхідно оцінити майновий стан підприємства, дослідити динаміку оборотних та необоротних активів, їхні темпи приросту, тощо.

Позитивним явищем використання активів підприємств являються зміни в їхній структурі у сторону збільшення питомої ваги оборотних активів. Як видно з таблиць 1 та 3, підприємства України ефективно управляють своїми активами.

Висновки. В сучасних реаліях на базі вітчизняного досвіду одним із чинників підвищення ефективності підприємницької діяльності є оцінка стану оборотних та необоротних активів підприємства. Активи підприємства – це засоби суб'єкта господарювання, які потрібні для його функціонування у різних формах діяльності з метою одержання майбутніх вигод. Розмір, склад та структура активів підприємства зумовлює обсяг його виробництва та рівень ефективності цього виробництва. Результати аналізу активів підприємств України за 2017–2021 роки свідчать, що необоротні активи продовжують зростати. В свою чергу, оборотні активи також мають тенденцію до зростання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Герасименко Т. О. Теоретико - методичні аспекти стратегічного аналізу суб'єктів бізнесу / Т. О. Герасименко // Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень : матеріали VII всеукраїнської наук. - практ. конф. 26 квітня 2018 р. (ЛТЕУ, м. Львів.) Тернопіль : Крок, 2018. - С. 18-19.
2. Економічний аналіз і контроль як інформаційне забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання // Науковий вісник Херсонського державного університету – Серія “Економічні науки”. – Херсон, 2015. – Вип. 9.1. – Ч. 1. – 238 с. – С. 216-220.
3. Жук О. С. Оцінка стану та структури активів підприємства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. № 3(31). С. 16–20. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/31/5.pdf> (дата звернення: 15.10.2021).
4. Куцик П. О. Облікова концепція управління вартістю нематеріальних активів підприємства [Текст] : монографія / П. О. Куцик, І. М. Дрогобицький, З. П. Плиса, Х. І. Скоп. – Львів : Растр-7, 2016. – 268 с.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

6. Смирнова Н. В. Аналіз співвідношення оборотних і необоротних активів сільськогосподарських підприємств. Економічний аналіз : зб. наук. праць. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. Том 18. № 2. С. 246–252.

7. Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник Ю. М. Економічний аналіз : навч. посіб. Полтава : РВВД ПДАА, 2018. 290 с.

8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL <https://www.ukrstat.gov.ua>.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ

Кучеренко Олег Володимирович

студент

Науковий курівник:

Артюх О. В.

д.е.н., професор

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Система оподаткування відіграє важливу роль в економіці країни, її можна назвати головною умовою формування фінансових ресурсів держави. Більшу частину надходжень до державного бюджету складають податки, а саме в 2022 році податкові надходження склали 53,14% від загальної суми доходів бюджету [1]. Якщо брати до уваги податку на додану вартість (ПДВ), то варто зазначити, що цей податок є найбільш ваговим у доходній частині державного бюджету.

Мета роботи. Метою дослідження є розкриття проблемних аспектів сучасного оподаткування ПДВ у національній системі оподаткування.

Матеріали та методи. Дослідження за даною темою засноване на працях таких науковців, як-то: В. В. Лисенко, М. О. Перенко, Ф. О. Ярошенко та інших вчених, що досліджували проблемні аспекти вдосконалення та реформування ПДВ в Україні. У процесі дослідження були використані такі методи: аналіз, спостереження, порівняння, пояснення.

Результати та обговорення. Французький спеціаліст Моріс Лоре першим описав механізм дії ПДВ у 1954 році. ПДВ вперше було запроваджено у 1967 р. у Данії, у 1968 р. – у Франції і Німеччині, у 1969 р. – у Нідерландах і Швеції. На сьогоднішній день ПДВ стягується у 140 країнах світу. Серед розвинутих країн цього податку немає лише у США, там стягується податок з продажів [2].

ПДВ – це непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг)

та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент). Порядок визначення елементів цього податку (зокрема, платників ПДВ, об'єкт та базу оподаткування, пільги, ставки) визначає Податковий кодекс України.

Згідно даних наведених в рис. 1 бачимо, що надходження ПДВ з вітчизняних товарів з 2018 по 2022 роки стрімко зростало. Але в 2022 році спостерігається спад надходжень ПДВ з імпорتنих товарів до державного бюджету, що зумовлено війною в Україні.

Рис. 1. Надходження ПДВ до бюджету у динаміці років (млн. грн.)

Джерело: складено за [3]

Слід відмітити, що в нашій країні справляння ПДВ має певні проблемні аспекти. З найбільш розповсюджених можна визначити:

- реалізація товарів покупцям за цінами, що значно нижчі від ціни їх придбання;
- ухилення від сплати ПДВ, втративши первинні бухгалтерські документи;
- виконання операцій з експорту товарів за навмисно завищеними цінами, таким чином збільшується розмір суми ПДВ, що буде заявлена до відшкодування.
- використання схем ухилення від сплати ПДВ. Наявність можливості одночасно користуватися пільгами зі сплати ПДВ і отримувати з бюджету його відшкодування дає змогу суб'єктам господарювання створювати та активно втілювати різні «тіньові» податкові схеми [4].

Хоча є й плюси, а саме: висока спроможність податку забезпечити великі надходження до державного бюджету, широка база оподаткування, а також полегшення податкового тягара між усіма суб'єктами підприємницької діяльності є великими перевагами даного податку.

Наразі для усунення проблем з справлянням ПДВ перед нашою державою постають наступні задачі:

- посилення контролю за здійсненням відшкодування ПДВ, але ці дії не мають зашкодити чесним платникам;
- удосконалення механізму стягнення податку;
- запровадження позитивного досвіду країн ЄС щодо справляння ПДВ до українських реалій.

Висновки. ПДВ є визначною частиною податкових надходжень держави, тому вкрай важливо своєчасно виявляти проблемні аспекти справляння цього податку в Україні та розробляти заходи їх мінімізації. Врахування наданих рекомендацій обумовлює підвищення ефективності нарахування і сплати ПДВ та загалом подальший економічний розвиток вітчизняних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 17.02.2023)
2. Тимченко О. М., Сибірянська Ю. В. Податкова система України. *Академія фінансового управління*, 2012. С. 56-58. URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=451&num=8 (дата звернення: 15.02.2023)
3. Податок на додану вартість. *Дебет-кредит*: веб-сайт. URL: https://services.dtki.ua/catalogues/tax_rates/33 (дата звернення: 16.02.2023)
4. Овсюк Н. В. Проблеми ПДВ в Україні. *Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення*: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 2021. С. 234-235. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/53922/1/234_Ovsiuk_Rudenko.pdf (дата звернення: 18.02.2023)

ДЕРЖАВНА ТА ІНОЗЕМНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ

Лук'яненко Наталія Едуардівна,
Старший викладач
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. З початком повномасштабної війни в Україні всі процеси забезпечення нормального функціонування економіки країни уповільнилися, зокрема це стосується інноваційної діяльності, дослідження і розробки, інтелектуальної власності і всього інноваційного потенціалу країни. Перед Україною постає нове складне завдання подолання впливу агресії РФ. Тому в Україні необхідно створити такі умови для розвитку інноваційної діяльності, які призведуть до синергії наукових, промислових, фінансових, інноваційних, кадрових потенціалів, активізації глобальної кооперації у векторі інноваційної діяльності, що забезпечує трансфер технологій та комерціалізацію інноваційних досягнень, а також максимізацію частки інноваційної продукції на міжнародних ринках. Україну нещодавно прийняли до кандидатів до вступу У ЄС, тому перед Україною встає завдання виконання усіх вимог та стандартів для повноцінного членства. Виконання усіх першочергових завдань дозволить Україні швидше подолати існуючу кризу та підняти економіку на новий рівень.

Мета роботи. Метою статті є аналіз проблем інноваційного процесу в Україні під час воєнного стану та пошук шляхів державної підтримки інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Матеріали та методи. При написанні статті використовувалися методи загальнонаукового пізнання, спеціальні методи дослідження економічних процесів і явищ, метод аналізу.

Відбудова України розвиненими країнами буде інноваційною. Імпульс технологічних інновацій в Україні буде продовжувати збільшуватися в період післявоєнної розбудови. На місці руїн будуть будуватися «розумні міста». Вони

дають можливість використання технологій для кращого життя та соціальної гармонії, у всіх процесах життєзабезпечення використовуються smart-технології.

Подальше відродження України на засадах цифровізації економіки повинно відбуватися відповідно до стандартів високотехнологічного розвитку. Саме тому повоєнне відновлення соціально-економічної інфраструктури має бути зосереджено на використанні передових цифрових технологій та практик, що в подальшому дасть змогу нашій державі залишити в минулому радянські стандарти та модернізуватися в цифрову, інноваційну та сучасну державу.

Результати та обговорення. *Український бізнес демонструє неабияку стійкість під час роботи у воєнний час. Удвічі зменшилася кількість бізнесів, які повністю або майже зупинили діяльність із початку вторгнення. Лише 2% підприємств релокувалися за кордон, а приблизно 70% волонтерять, допомагають державі та ВПО. Водночас уже значна частина бізнесу адаптувалася та відновила активність. Приблизно 40% із них бачать свій розвиток через впровадження технологічних інновацій та зорієнтовані на розвиток експорту. Приблизно 50% думають над тим, щоб ураховувати в процесі відбудови європейські нормами енерго- та екоефективності.*

За результатами опитування, бізнесмени зазначають, що для відновлення і розвитку для нього серед топперешкод є недоступність необхідних фінансових ресурсів. Обґрунтовані потреби бізнесу для розвитку, не враховуючи компенсацію прямих збитків від війни, становлять зараз \$63 млрд.[2] У 2022 році загальна проблема фінансування як інноваційної діяльності, так і всього бізнесу поглибилась. Таким чином, необхідно створити ефективний механізм фінансування інноваційної діяльності, що дасть можливість акумулювати фінансові ресурси та розподіляти їх у ключові напрями розвитку інноваційного потенціалу українських підприємств.

Було проведено опитування серед підприємців щодо вивчення потреб українського бізнесу під час воєнного стану та визначили основні причини, які заважають інноваційному бізнесу відновлюватися (табл.1)

**Причини, які заважають інноваційному бізнесу відновлюватися під час
воєнного стану**

Причина	%
Нестача платоспроможного попиту	62
Непередбачуваність розвитку бойових дій та попиту на ринку	48
Нестача доступного капіталу	43
Дії влади, які погіршують бізнес-клімат	29
Недоступність дешевих кредитних коштів	28
Порушення логістики	26
Неефективна, довга, коштовна логістика	23

Джерело: складено та розраховано авторами за матеріалами [3].

Досвід зарубіжних країн показує, що підтримка інноваційної діяльності підприємств і ефективність інновацій в цілому залежать саме від своєчасності і цільової спрямованості використання фінансування. Цей механізм фінансування інноваційної діяльності допоможе створити основи для швидкого та оперативного впровадження інноваційних процесів у всіх сферах бізнесу.

Державна підтримка інноваційного потенціалу підприємств є частиною загального зміцнення та розвитку стратегічного інноваційного потенціалу на майбутнє.

Для підтримки та стимулювання розвитку використовуються наступні механізми стимулювання інноваційної діяльності:

1. Мотиваційні стимули для бізнес-одиниць і компаній, що інвестують у дослідження та розвиток інноваційних підприємств. Кожен уряд ставить перед собою мету інноваційного розвитку підприємництва та підтримки інноваційного потенціалу країни. Для цього кожна країна може використати низку механізмів, що стимулюють дослідження та розробки: пільгового оподаткування, встановлення пільгових кредитів і надання дотацій, використання іноземного економічного страхування в інноваційному експорті тощо. Як свідчить міжнародний досвід, найбільш ефективна мотивація компаній, що інвестують у дослідження та розвиток інноваційних підприємств

визначається такими інструментами, як податкові пільги та прямі фінансові відрахування. Крім того, переважна більшість країн, у яких компанії займаються дослідженнями та розробками та виробляють інноваційні, високотехнологічні продукти, сплачують податок на прибуток до бюджету за зниженою ставкою та вираховують витрати на дослідження та розвитку від бази оподаткування.

2. Стимулювання створення дослідницьких центрів. Щоб примножувати інвестування в інноваційний потенціал, уряду варто звернути увагу на податкові канікули для дослідницьких центрів. Також ще одним стимулом для створення дослідницьких центрів може бути надання в безоплатне користування земельної ділянки, купівля землі за пільговими цінами, звільнення від сплати податку на нерухоме майно та знижений відсоток податку на прибуток.

3. Зони технологічного та інноваційного розвитку. Чудовою підтримкою для інновацій є зони технологічно-інноваційного розвитку, де серед неохитних лідерів у цьому напрямку є Західна Європа, яка здавна підтримує технологічний та інноваційний розвиток інноваційної діяльності як окремих бізнес-одиниць, так і інтегрованих бізнес-структур. Компанії, що спеціалізуються на дослідженнях і розробках у сфері інновацій зазвичай звільняються від податку на землю, податку на інфраструктуру та податку на продаж коштів в іноземній валюті, отримані від реалізації інноваційної продукції. Державна підтримка таких технологічних зон інноваційного розвитку виявляється в їх активному стимулюванні шляхом капітальних вкладень.

4. Активна підтримка модернізації інноваційних підприємств. Спираючись на досвід зарубіжжя (Фінляндія, Бельгія, Португалія, Данія, Люксембург, Нідерланди), влада України має, стимулюючи підприємства інноваційної сфери, проводити модернізацію виробництва, використовуючи при цьому інструмент прискореної амортизації. Наприклад, в Канаді прискорена амортизація досягає майже 100% ціни активу на поточний рік, і ця

функція також стає можливою для основних фондів, використання яких досягає більше 90% в сфері досліджень і розробок інноваційної галузі. Крім того, не можна забувати про державну підтримку інноваційних робочих місць. Наприклад, Чехія підтримує підприємства інноваційної сфери шляхом надання близько 9 тис. дол. США за одне нове робоче місце в дослідницьких проектах. В Індії існує практика виключення 30% із заробітної плати наукових працівників з бази оподаткування протягом перших трьох років їх роботи.

5. Державна дотаційна підтримка та пільгове кредитування. Україна має підтримувати підприємства, які займаються науковими дослідженнями та випускають інноваційну продукцію. Ця підтримка відбувається за рахунок державного кредитування з високим відсотком компенсації витрат дослідно-конструкторських робіт, будівництва та реконструкції об'єктів, задіяних у виробництво інноваційної продукції. Підприємства малого та середнього бізнесу стають пріоритетними в цьому напрямку.

6. Підтримка та стимулювання інноваційного експорту. Як свідчить досвід експорту кредитних агентств різних країн, переважна більшість коштів виділяється на фінансування міжнародних експортно-комерційних операцій. Діяльність експортно-кредитних агентств різних країн не може бути переоцінена, оскільки експорт інноваційної та високотехнологічної продукції залежить від комерційні та некомерційні (під час військових дій) ризиків. Тут на допомогу приходять страхування, яке покриває експортні неплатежі та позитивно впливає на загальний обсяг інвестицій.

7. Поглиблена підтримка інноваційних державних закупівель. Державні закупівлі – це ключовий механізм стимулювання всіх галузей, інноваційної зокрема. Як показує досвід розвинутих країн, майже 15% ВВП витрачається на державні закупівлі. Так, у країнах Євросоюзу у 2020–2021 рр. більше 120 мільйонів євро фінансування інноваційних закупівель реалізовано в рамках програми «Горизонт 2022».

8. Застосування спеціального режиму оподаткування продукції інтелектуальної власності, що сприяє створенню пільгової ставки податку на

доходи від комерціалізації інтелектуальної власності. Такі країни, як Польща, Туреччина, Чехія та Словаччина, вже створили сприятливі умови для інноваційної діяльності та ефективно підтримують їх інноваційний потенціал підприємств, які займаються дослідженнями та розробками у сфері інновацій.

Військова агресія в Україні поки гальмує цей процес, але це не завадить країні взятися за невпинні кроки для впровадження цих механізмів стимулювання інноваційного потенціалу підприємств [4].

9. Інноваційний розвиток економіки у постраждалих регіонах може забезпечити тільки створення спеціальних економічних зон і науково-виробничих парків. Таке створення стимулюватиме розвиток виробництв, заснованих на нових передових технологіях, збільшення кількості робочих місць, обсягу експорту тощо.

Як показує досвід країн плану Маршала, відновленню передують політичне рішення, що базується на геополітичній доцільності та національному патріотизмі щодо визначення моделі розвитку. В Україні для успішної економічної реконструкції необхідні такі послідовні заходи: розробка і реалізація сучасної, заснованої на інноваційному розвитку, концепції реконструкції економіки України за допомогою усього розвиненого світу; реалізація розробленої вітчизняними та західними науковцями стратегії відновлення та розвитку постраждалих територій; визначення ключових (пріоритетних) галузей розвитку, які забезпечать високу конкурентоспроможність товарів і послуг на зовнішніх ринках, а також державна підтримка таких галузей; прийняття відповідних законів щодо повної зайнятості, гідної оплати праці, підвищення продуктивності праці, цінової стабільності; розробка механізмів використання запозичених коштів та їх контролю; прийняття відповідних законів щодо усунення та недопущення надмірної концентрації виробництва і капіталу, уникнення формування монополій; недопущення корупції та запровадження економічних механізмів боротьби з нею; розробка ефективно соціальної політики, політики зростання доходів і споживання населення; створення спеціальних економічних зон і

наукових парків.

До відбудови України уже висловили бажання долучитися низка країн. Йде обговорення «плану Маршалла для України», тому необхідно вже зараз робити все для того, аби бути готовим до реалізації заходів у його рамках [5].

Україна зможе стати повноцінним світовим інноваційнотехнологічним та логістичним хабом, який поширюватиме інновації, здійснюватиме технологічну інтеграцію і впровадження нових технологій, створення high-tech і future-tech продуктів, а також державою-інноватором, яка кинула виклик традиційним соціально-економічним системам та модернізувала національну економіку. Наразі деякі із зазначених шляхів є досить реалістичним внаслідок впровадження на території України Starlink та інших технологій із безпечним та безперебійним доступом до світової інформаційної мережі. Це в подальшому дозволить Україні, за умови впровадження цифрових технологій у всі сфери соціально-економічного життя, стати країною нової економіки, яка буде характеризуватися економічним зростанням та широкими бізнес-можливостями. Використання цифрових технологій дозволить підвищити інвестиційну привабливість, сприятиме подальшому розвитку інновацій як основи післявоєнного відродження економіки. Однією з умов цього має стати рівноправне функціонування цифрової та віртуальної економіки, межа між якими повинна бути фактично усунута. Важливо, щоб агросектор перетворився на сектор виробництва продовольства з упровадженням технологій глибокої переробки сировини. Україна має стати майданчиком для відпрацювання нових матеріалів і технологій у металургії, хімії, будівництві. Оновленню економіки сприятиме також створення мережі кластерів у всіх секторах економіки. Прикладом такої співпраці можна вважати кластери з виробництва надсучасної зброї спільно з партнерами з безпекових союзів. Цифрові інструменти та послуги вже давно стали одними з ключових факторів розвитку будь-яких виробничих процесів та частиною суспільного життя. Значну роль цифрові технології відіграють у бізнес-процесах, а від початку пандемії коронавірусу можна було спостерігати реальні приклади їх

використання не лише задля підтримки бізнесу, але й функціонування соціальної інфраструктури. Так само і сьогодні, в період війни, значна частка людей, компаній та галузей у своїй діяльності активно використовують цифрові технології для підтримки та полегшення своєї діяльності. Серед них такі як: Інтернет речей, хмарні обчислення, робототехніка, блокчейн, цифрові платформи для бізнесу та навчання, цифрова документація та інші. На сьогодні відомо чимало практичних доказів ефективності використання цифрових технологій у процесі переходу до суспільства сталого розвитку. Більшість країн, які пройшли цифрову модернізацію, довели, що ключем до успіху є налагодження відкритого доступу інформації та економічна свобода, внаслідок чого державні інституції стають більш ефективними та прогресивними, активізується бізнес, створюються нові робочі місця, а, отже, збільшуються надходження до бюджету і зростає добробут населення.

Висновки. У результаті написання статті доведено, що в Україні необхідно створити особливі умови для розвитку інноваційної діяльності, що сприятиме об'єднанню та підвищенню ефективності наукового, виробничого, фінансового та інноваційного, кадрового потенціалів. Це, в свою чергу, призведе до інтенсифікації глобальної кооперації у векторі інноваційної діяльності, забезпечить трансфер технологій та комерціалізацію інноваційних досягнень, а також збільшить частку інноваційної продукції на світових ринках. Реалізація цих першочергових завдань дозволить Україні швидко подолати існуючу кризу та підняти економіку на новий рівень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сусіденко В. Т. Реалії інноваційного розвитку підприємств України// European scientific journal of Economic and Financial innovation №2(6).-2020.- С.183-190. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doi.org/10.32750/2020-0217>
2. Забуранна Л. В. Державна підтримка інноваційного потенціалу підприємств: механізм фінансування та стимулювання розвитку в умовах

воєнного стану// Журнал стратегічних економічних досліджень.-№ 3(8).-2022. С. 44-53. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doi.org/10.30857/2786-5398.2022.3.4>

3. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cid.center/the-state-and-needs-ofbusiness-in-wartime-survey-results/>

4. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України// Economy of Ukraine. 2022.-№ 1 (686).- С.75-89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6678/1/Економічне%20відновлення%20і%20розвиток%20країн%20після%20збройних%20конфліктів%20та%20воєн%20невтрачені%20можливості%20для%20України.pdf>

5. Диха М. В. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: СТАН ТА БОРОТЬБА, ПЕРСПЕКТИВИ, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12193/1/Диха-33-35-33-35.pdf>

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ляшенко Вячеслав Іванович,

д.е.н., професор

Ліщук Олександр Васильович,

Лук'янов Анатолій Ігорович,

аспіранти

Інститут економіки промисловості НАН України,

м. Київ, Україна

Вступ/Introduction. В системі сучасних чинників економічного розвитку найважливішу роль відіграють людські ресурси, тобто робоча сила з її продуктивними здібностями, інтелектом та креативністю. Наприклад, свого часу, Всесвітній економічний форум (ВЕФ) у спеціальному випуску Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2020 року розділ другий присвятив людському капіталу (ЛК), в якому відзначено, що людський капітал — це здатності та навички окремих людей та груп населення, які є ключовим фактором економічного розвитку і продуктивності [1]. Зроблений в роботі [2] аналіз формування людського капіталу України в контексті Цілей сталого розвитку показує, що мають місце як досягнення, так і певні упущення, які потребували подальшої діяльності держави та суспільства з удосконалення процесу та приведення його до більшої відповідності вимогам постіндустріального та неоіндустріального суспільства. На це орієнтували державні стратегії і програми розвитку. Так, МОН було оприлюднено завдання на 2022 р., серед яких: розбудова сучасного освітнього середовища в закладах професійної освіти, схвалення Стратегії розвитку вищої освіти на період до 2030 року, розгортання участі України в програмі Горизонт Європа та створення відповідної інфраструктури, посилення інтеграції закладів професійної, вищої освіти та наукових установ із промисловістю (бізнесом). Однак ця діяльність була перервана військовою агресією Росії проти України та розв'язанням повномасштабної війни, яка призвела до значних руйнувань і

втратах в соціально-економічній інфраструктурі, яка забезпечує відтворення людського капіталу. Війна несе найбільші ризики і загрози для функціонування системи освіти і формування людського капіталу, оскільки знищує соціальну інфраструктуру та населення, яке є фізіологічною основою людського капіталу. Війна унеможливує досягнення будь-яких Цілей сталого розвитку, оскільки призводить до масштабних матеріальних, фінансових і людських втрат, руйнування поселень та територій, природних екосистем та надмірного забруднення навколишнього середовища різними видами зброї. Вже зараз прогнозується, що кількість ветеранів, та членів їхніх родин та родин загиблих, які претендуватимуть на пільги, буде близько 5 млн. Розпорошення обов'язків та послуг між міністерствами та Центральними органами виконавчої влади не сприяє нарощенню потужних ветеранських політик. Потрібен єдиний центр, одна точка входу, щоб ветерани могли отримати все, що їм обіцяє держава. Найближчий досвід, який необхідно глибше досліджувати та імплементувати з урахуванням нашого контексту — у Сполучених Штатів Америки. Люди, які щодня ризикують своїм життям на полі бою заслуговують на те, щоб мати більше захисту та підтримки у майбутньому [3].

Мета роботи./Aim. Обґрунтування пропозицій щодо створення умов для формування людського капіталу територіальних громад.

Матеріали та методи./Materials and methods. Еволюційна економічна теорія Кондратьєва - Шумпетера для поточного моменту дає наступні орієнтири. Ядро 5 довгої хвилі (технологічного укладу, орієнтовно 1970-2010 рр.) – складають - мікроелектронна та процесорна техніка, електронна промисловість, програмне забезпечення, опто-волоконна та обчислювальна техніка, телекомунікації, робототехніка. Переваги у порівнянні з попереднім – індивідуалізація виробництва та споживання, підвищення гнучкості виробництва. Ядро 6 довгої хвилі (технологічного укладу, орієнтовно 2010-2060 рр.) – складають нано- та клетинні технології, наноелектроніка,

молекулярна та нанофотоніка, наноматеріали та покриття, біотехнології, інформаційні технології, мехатроніка. Переваги у порівнянні з попереднім зниження енерго- та матеріалоємності, 3D-друк, конструювання матеріалів та організмів з наперед заданими властивостями. При цьому перехід від низхідної полухвилі попереднього укладу до висхідної полухвилі наступного супроводжується соціальними катаклізмами, катастрофами, війнами.

Як відзначає Гендиректор Roubini Macro Associates, професор економіки в Школі бізнесу ім. Стерна при Нью-Йоркському університеті Нуріель Рубіні: «Ми зіткнулися з безпрецедентним, незвичайним та несподіваним рівнем невизначеності. У короткостроковій перспективі ми можемо очікувати на посилення нестабільності, збільшення ризиків, підвищення інтенсивності конфліктів, почастищення природних катастроф. На зміну епосі гіперглобалізації, вільної торгівлі, виведення виробництва за кордон («офшоринг»), а також оптимізованих виробничо-збутових ланцюжків, що працюють точно вчасно, прийшла нова ера деглобалізації, протекціонізму, повернення виробництва з-за кордону або його перенесення до дружніх країн («решоринг» та «френдшоринг»), дублювання виробничих ланцюжків «про всяк випадок», а також торгівлі, орієнтованої на безпеку та надійність. Крім того, нові геополітичні загрози підвищують ризик започаткування холодних і гарячих воєн, а також подальшої балканізації світової економіки. Наслідки зміни клімату стають все суворішими, причому набагато швидше, ніж багато хто очікував. Пандемії теж, швидше за все, стануть частішими, вірулентними і завдаватимуть більше фінансових втрат. Прогрес у сфері штучного інтелекту, машинного навчання, робототехніки та автоматизації загрожує підвищенням нерівності, постійним технологічним безробіттям, а також появою нових смертоносних видів зброї для ведення нетрадиційних воєн. Всі ці проблеми посилюють невдоволення демократичним капіталізмом, зміцнюючи лівих та правих екстремістів, схильних до популізму, авторитаризму та мілітаризму» [4]. Можна висловити гіпотетичне припущення, що це відбувається внаслідок формування певного пасіонарного прошарку лідерів, учасників та ветеранів цих

соціальних процесів, які сформуують нову національну та регіональну еліту, яка буде адекватно відповідати викликам та ризикам переходу до нового технологічного укладу. Як відзначає Павло Шеремета: « Якщо національна еліта має розвивальне ставлення до країни — країна розвивається. Якщо національна еліта має «віджимаюче» ставлення — країна стагнує. Я довго шукав відповідь, що ж є вирішальним для економічного успіху держави. Є різні теорії, і одна з найбільш повних для пояснення така. Це не корисні копалини, не промислові парки і навіть не податки. Це важливо, але не вирішально. Вирішальною є постава (ставлення) національної еліти. Національна еліта в цьому випадку – не якась абстракція, а ті, хто зараз керують країною. Якщо національна еліта має розвивальне ставлення до країни — країна розвивається. Якщо національна еліта має «віджимаюче» ставлення — країна стагнує. Вона не росте. Відтак ті, хто керують країною, мають зробити ставку на майбутнє, а не на те, як би зараз все забрати. Зважаючи на плинність української еліти, зрозуміло, чому так відбувається: багато керівників, знаючи, що вони короткий час при владі, мають спокусу використати цей єдиний шанс, коли можна все схопити. Що змусило Ден Сяопіна в Китаї не «віджимати», як це робив Мао Цзедун, а сказати: «Нехай зацвіте тисяча квіток»? Думаю, це й стало переломом. Гарна китайська метафора (і не тільки китайська), яка ілюструє підхід про розвивальний менталітет, розвивальну поставу національної еліти. Нехай зацвіте тисяча квіток! Не треба забирати цю одну чи дві собі зараз в кишеню» [5].

Результати та обговорення. /Results and discussion. На думку А. Маршала, в економіці західних країн наприкінці XIX ст. з'явився новий чинник виробництва - підприємництво. У своїй головній праці «Принципи економіки» (1890 р.) автор обґрунтував вплив попиту і пропозиції на кожен фактор виробництва - працю, капітал, землю і підприємницьку діяльність. Виходячи з цього, кожен із цих чинників має ціну попиту, яка визначається його граничною продуктивністю, і ціну пропозиції, яка визначається його

граничними витратами. Й. Шумпетер підприємництво також вважає четвертим фактором виробництва. Разом з інвестиціями і нововведеннями підприємництво є рушійною силою економічного розвитку. Водночас капітал є категорією розвитку, що дозволяє змінити структуру виробництва.

Наприклад, у США ветеранам надають допомогу вже понад 400 років. У 2030 році Департамент у справах ветеранів США відсвяткує своє сторіччя. А отже прототип нашого Міністерства у справах ветеранів у Сполучених Штатах був заснований ще у 1930 році. Проте історія ветеранських політик у Сполучених Штатах Америки сягає взагалі часів пілігримів. Вперше ідея того, що потрібно підтримувати людей, які за тебе воювали, виникла ще у 1636. Звісно, це не найкраща сторінка в історії Штатів, адже пов'язано це з колонізаторською політикою та так званою «пекотською війною». Тоді пілігрими знищили багатьох індіанців племені Пекоти. Після чого колоністи ухвалили закон, за яким солдати-інваліди, які воювали на їхньому боці, будуть підтримуватися Плімутською колонією, яка розташовувалась на території сучасного штату Массачусетс. У 1776 році почали виплачувати пенсію інвалідам війни, під час Американської революції та Війни за незалежність. Після 1886 року, по завершенню Громадянської війни, були створені «державні будинки ветеранів», у яких отримували послуги, як учасники воєн, так і діючі військові. Уже з 1920 року ветерани могли розраховувати не лише на лікування, компенсації та страхування, а повноцінну реабілітацію з приводу інвалідності. Проте тоді послуги учасникам воєн надавали три окремі державні структури, після чого, у 1930 році їх реорганізували у Адміністрацію у справах ветеранів. Відтоді перелік пільг та соціального захисту для ветеранів значно розширився, багато нових ініціатив закріпилося на державному рівні, зокрема й про підтримку ветеранського бізнесу. За часів президента Рейгана, у 1988 році Адміністрацію у справах ветеранів реорганізували у Департамент у справах ветеранів на рівні кабінету міністрів. Цю зміну також вітав наступний президент Джордж Буш-старший. Він заявив: «Є лише одне місце для ветеранів Америки — у залі кабінету міністрів, за столом із президентом Сполучених

Штатів Америки». Зараз у США одна з найпотужніших у світі державних інституцій підтримки ветеранів. Лі Бекер, ветеран та ексслужбовець Департаменту у справах ветеранів Сполучених Штатів Америки каже: «Піклування про ветеранів, які постраждали від війни для держави є обов'язковим. Надання допомоги, пільг і послуг ветеранам, сім'ям, опікунам і тим, хто залишився в живих, не повинно бути політичним питанням. Це правильна річ, яка безпосередньо пов'язана зі справедливим суспільством, військовою готовністю та є інвестицією, яка принесе великий прибуток. В США турбота про ветеранів залишається пріоритетом і чітко спрямована на те, щоб усі ветерани, сім'ї, опікуни, отримували підтримку під час переходу з військової служби, включаючи догляд, пільги та послуги протягом усього їхнього шляху, включаючи спеціалізовану допомогу при травмах, посттравматичному стресовому розладі тощо. Під час роботи в Департаменті у справах ветеранів США я мав нагоду зустрітися з українськими лідерами, щоб поділитися тим, як ми керували Департаментом у справах ветеранів. Важливо мати процес, за якого ветерани можуть подати заявку та отримати допомогу та пільги, на які вони належним чином заслуговують. Створення системи допоможе забезпечити чудові результати» [5]. Українці також підтримують надання пільг ветеранам. Нещодавно Український ветеранський фонд Мінветеранів спільно з соціологічною групою Рейтинг провів опитування *Образ ветерана в українському суспільстві*. Загалом, респонденти позитивно сприймають те, що держава скеровує свої політики на підтримку ветеранів. 54% вважають, що ветеранам необхідно надати найбільше пільг, порівняно з іншими категоріями населення. І це гарний показник, проте є питання щодо реалізації цих можливостей. Раніше в серпні 2022 року аналогічне опитування серед ветеранів та членів їхніх родин продемонструвало, що і 59% потребують медичної та психологічної допомоги, 39% не вистачає саме інформаційної підтримки держави. Ще близько 20% потребували юридичної допомоги, 15% допомоги з житлом, 12% очікували допомогу з працевлаштуванням. В умовах повоєнного відновлення набуває важливості розробка та реалізація моделей

динаміки розвитку просторових утворень різних рівнів, особливо сільських територіальних громад. Більшість з них в дійсний час є збитковими та виживають за рахунок дотацій та субвенцій бюджетів вищих рівнів. Нами пропонується наступна схема моделей (рис. 1).

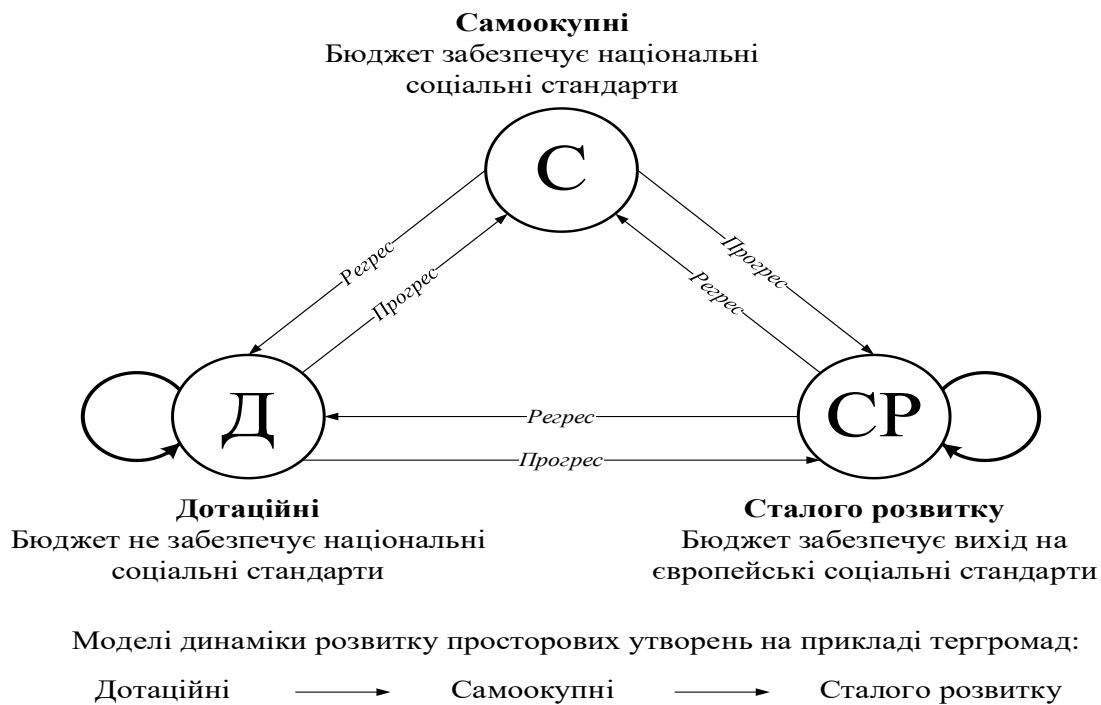

Рис. 1. Схема моделей ОТГ.

Серед інституціональних інструментів, які можуть сприяти функціонуванню ланцюга «дотаційні громади – самоокупні громади – громади сталого розвитку» особливої уваги заслуговують спеціальні режими стимулювання розвитку регіонів та тергромад (спеціальні економічні зони (СЕЗ), території пріоритетного розвитку (ТПР), індустріальні, агроєкоіндустріальні та агроіндустріальні паркипарки і т.д.). Ці стимулюючі інституції повинні забезпечувати підвищений рівень заробітних плат, щонайменше в 1,5 рази у порівнянні з середньою по країні або регіону, податкове та кредитне стимулювання малого підприємництва, орієнтацію на експорт та імпортозаміщення, залучення іноземних інвестицій від великих корпорацій – сумлінних платників податків. Пріоритетними секторами мають

стати: біотехнології в агропереробці, інформаційні технології, штучний інтелект, робототехніка, мехатроніка, виробництво сучасних смарт-протезів. Регіони повинні розбудувати мережу представництв в США та країнах-членах ЄС. Це потребує розробки рекомендацій по підвищенню самодостатності територіальних громад та підтримки найбільш вразливих верств населення, особливо які виникли внаслідок ведення бойових дій – внутрішньо переміщені особи, переселенці, учасники бойових дій, інваліди війни. Три моменти, на які треба звернути увагу вже зараз. Найперше, надання послуг. Ветерани повинні мати можливість отримувати весь спектр послуг у Міністерстві, яке створено саме для них, а не бігати між іншими установами. Оформлення папірчика чи пільги не має перетворюватися на дев'ять кіл пекла по Данте. Ветерани мають отримувати якісний сервіс, рівноцінний тому внески, який вони роблять для збереження нашої держави. Друге, подальше напрацювання ветеранських політик на законодавчому рівні. Сюди можна включити величезний перелік, який починатиметься зі слова «необхідно». У 2022 році УВФ реалізував дві програми макрофінансування ветеранського бізнесу, за якими ветерани підприємці могли отримати від 500 тисяч до мільйона гривень на розвиток. Загалом маємо 43 переможці, загальна сума їхніх контрактів становить 49 млн грн. А тут цікаве. Ми підтримуємо ветеранський бізнес, на це виділяють кошти з бюджету, проте на законодавчому рівні не закріплено поняття «ветеранський бізнес» та «ветеранські ініціативи». У вересні Мінветеранів розробило законопроект *Про ветеранське підприємництво*. Проте у Парламенті досі не було руху по цьому законопроекті. Третє, з попереднього пункту виводимо необхідність підтримки ветеранського бізнесу на новому рівні. Зокрема, у тих же Штатах у 1999 році ухвалили *Закон про підприємництво ветеранів і розвиток малого бізнесу*. За цим законом урядові та корпоративні підприємства повинні будувати свої закупівельні стратегії таким чином, щоб обов'язково певний відсоток закупівель йшов саме на товари/послуги ветеранського бізнесу. Крім того, щороку 3% від річних федеральних контрактів Уряд спрямовує на закупівлю в малого бізнесу, який належить ветеранам та

захисникам з інвалідністю. Таку ініціативу має сенс перейняти й українцям. Адже у нас є ветерани-підприємці, які розвиваються у сфері оборонно-промислового комплексу. Це і виробники дронів, серветок для чищення зброї, пошиття військової форми та навіть виробники продуктів харчування, які могли б виконувати замовлення для забезпечення війська. Продовжувати список покращень можна нескінченно. Але зазначила ті задачі, які можна і треба реалізувати вже зараз. Адже кожна нова зміна має ще пройти випробування часом.

Висновки. /Conclusions. Український ветеранський фонд запустив Гарячу лінію кризової підтримки, де ветерани можуть отримати кваліфіковану допомогу щодня та цілодобово за номером 0 800 33 20 29. Наразі там розширили спектр послуг та запустили сервіс надання юридичних послуг. Якщо вже зараз прогнозується, що ветеранів, та членів їхніх родин та родин загиблих, які претендуватимуть на пільги буде близько 5 мільйонів, то вже зараз треба скласти план, як масштабувати допомогу на вищий рівень. Зробити її доступною та зрозумілою, не розпорошуючи ресурси між міністерствами та відомствами.

ЛІТЕРАТУРА.

1. The Global Competitiveness Report, Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020/full/section-2-human-capital>

2. Антонюк В. П. Проблеми формування людського капіталу України в системі освіти та його ризики в реаліях війни. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 161-170. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).161-170](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).161-170)

3. Наталія Калмикова Н. Виконавча директорка Українського ветеранського фонду. Допомогти ветеранам російсько-української війни. Що

Україні підказує досвід США// <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-v-ukrajini-yak-mozhna-dopomogti-veteranam-novini-ukrajini-50303425.html>

4. Рубіні Н. Передчуття бід. Про атмосферу Давосу та загрози, що нависають над світом// <https://nv.ua/ukr/opinion/na-svit-chekaye-bida-vidomiy-ekonomist-nuriel-rubini-pro-golovni-zagrozi-davos-ostanni-novini-50298593.html>).

5. Шеремета П. Час зробити ставку на майбутнє. Що є вирішальним для економічного успіху України// <https://nv.ua/ukr/opinion/ekonomika-sheremeta-pro-te-yak-ukrajini-dosyagti-uspihu-pid-chas-viyni-novini-ukrajini-50305387.html>

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ШЛЯХОМ НАЛАГОДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Манейло С. В.

Керівник - д-р екон. наук

Гринько Т. В.

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Концепція комунікації є критично важливим аспектом в управлінні, особливо останнім часом, з настанням цифрової епохи. Третя промислова революція вплинула на світ і країни, трансформувавши обмін інформацією за допомогою інноваційних технологій, зробивши його вирішальним компонентом виробництва та управління. [1] Існують різні підходи до розуміння комунікації, включаючи управлінську, функціональну, ціннісну, гуманістичну та маркетингову перспективи. Комунікація - це динамічний і складний процес, який охоплює такі основні елементи, як відправник, повідомлення, канал комунікації, одержувач і зворотний зв'язок. Ця класифікація є універсальною і застосовується до різних форм комунікації, від особистої до міжорганізаційної взаємодії. [2]

Комунікація є складним явищем, і її ефективність залежить від безлічі ситуативних факторів, включаючи елементи міжособистісної та соціальної взаємодії, такі як ефективні моделі комунікаційних мереж. Поєднання цих факторів визначає успішність комунікації, надійність передачі інформації та досягнення бажаних результатів, включаючи реакцію членів організації. Ефективність управлінської та міжособистісної комунікації є життєво важливим фактором успіху та конкурентоспроможності організації.

Налагодження ефективної комунікації між працівниками має вирішальне значення для успіху будь-якої організації. Цього можна досягти різними способами, наприклад, розвиваючи культуру відкритості, надаючи можливості

для навчання та розвитку, створюючи чіткі лінії комунікації, заохочуючи командну роботу, використовуючи технології, а також визнаючи та винагороджуючи хорошу комунікацію. Впроваджуючи ці підходи, компанія може створити відкрите середовище для співпраці, що сприятиме підвищенню продуктивності та досягненню організаційних цілей.

Одним із способів заохочення відкритої комунікації є проведення регулярних зустрічей, на яких працівники мають можливість ділитися своїми ідеями та брати участь у дискусіях. Важливо, щоб керівництво чітко дало зрозуміти, що воно відкрите до відгуків та пропозицій від працівників. Надання працівникам можливостей для навчання та розвитку з метою вдосконалення їхніх навичок і знань не лише підвищує їхню продуктивність, але й допомагає їм ефективніше спілкуватися зі своїми колегами. Цього можна досягти за допомогою внутрішніх тренінгів, семінарів та конференцій. [3]

Необхідно встановити чіткі лінії комунікації між відділами, працівниками та керівництвом, щоб гарантувати, що всі знаходяться на одній хвилі, а інформація ефективно поширюється по всій організації. Цього можна досягти за допомогою командних зустрічей, електронних розсилок та інших форм комунікації. Команди також слід заохочувати до спільної роботи та співпраці над проектами, оскільки це сприяє зміцненню дружніх стосунків і покращує комунікацію між членами команди. Для покращення комунікації також можна використовувати тимблдинги. [4]

Технології також можуть відігравати вирішальну роль у покращенні комунікації в компанії. Інструменти обміну миттєвими повідомленнями та платформи для відеоконференцій можуть полегшити спілкування між віддаленими працівниками, а інструменти управління проектами можуть допомогти командам співпрацювати над проектами. Важливо, щоб компанії визнавали і винагороджували працівників, які демонструють хороші комунікаційні навички, за допомогою оцінювання результатів роботи, нагород та інших форм визнання. [5]

Насамкінець, підвищення ефективності роботи компанії шляхом

налагодження ефективної комунікації між працівниками вимагає багатостороннього підходу, який включає технології, можливості навчання та розвитку, командну роботу, а також визнання та винагороду. Застосовуючи ці методи, компанія може створити атмосферу відкритості та співпраці, що сприятиме підвищенню ефективності роботи та досягненню організаційних цілей.

Отже, для того, щоб підвищити ефективність комунікації всередині корпорації, необхідно запровадити кілька ключових стратегій. По-перше, дуже важливо встановити чіткі правила та протоколи для поширення інформації. Це забезпечить усім працівникам доступ до інформації, необхідної для ефективного виконання своїх посадових обов'язків. По-друге, важливим є впровадження ефективних управлінських заходів для залучення та взаємодії з персоналом. Це може відбуватися у формі регулярних зустрічей, тренінгів з командоутворення або інших можливостей для персоналу висловити свої думки та ідеї. По-третє, вкрай важливо створити надійну систему зворотного зв'язку, доступну та відкриту для всіх працівників. Це має дозволити людям висловлювати свої думки, ідеї та занепокоєння в безпечному та неупередженому середовищі. За бажанням, для тих, хто віддає перевагу анонімному зворотному зв'язку, має бути передбачена можливість надавати його анонімно.

Таким чином, покращення комунікації в організації вимагає регулювання інформаційних потоків, впровадження ефективних управлінських дій та створення активної і необмеженої системи зворотного зв'язку. Здійснюючи ці кроки, організації можуть сприяти створенню більш відкритого, спільного та продуктивного робочого середовища.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цифровая революция URL:
https://ru.wikipedia.org/wiki/Цифровая_революция
2. КОМУНІКАЦІЇ В МЕНЕДЖМЕНТІ URL:

https://arm.naiu.kiev.ua/books/osnovu_menedjmentu/files/Tema_4.pdf

3. Комунікації всередині компанії: що це, як працює і як поліпшити комунікації в організації URL: <https://blog.agrokebety.com/komunikatsiyi-vsередyni-kompaniyi>

4. Нечаюк Л. І., Телеш Н. О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент URL: https://tourlib.net/books_ukr/nechauk123.htm

5. Інформаційні технології і комунікації в менеджменті URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:62AbMiFHCCUJ:https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php%3Fid%3D8006&cd=5&hl=ru&ct=clnk&gl=dk&client=opera-gx>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УПРАВЛІННІ ПРОЄКТАМИ

Мохонько Ганна Анатоліївна

Доцент кафедри менеджменту, к.е.н, доцент

Хоронжук Діана Вікторівна

студентка

НТУУ «Київський політехнічний

інститут ім. І. Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Штучний інтелект (ШІ) незабаром зробить революцію в області управління проєктами. Системи штучного інтелекту не тільки полегшать роботу шляхом автоматизації рутинних дій, але й підтримуватимуть керівників проєктів у більш складних сферах адміністрування чи управління. Він може використовувати оброблені дані, щоб витягувати з них різноманітну цінну інформацію, формулювати рекомендації, виконувати більш складні дії, розширювати творчий кругозір і підтримувати процес прийняття рішень – іноді методами, які зараз недоступні для людей.

Ціль роботи. Узагальнення теоретичних знань щодо потенціалу і можливих напрямів використання технологій штучного інтелекту як інструменту допомоги проєктному менеджеру, підвищення ефективності реалізації проєкту.

Матеріали та методи. Питаннями дослідження можливостей використання ШІ в управлінні займалися багато зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: P. Duchessi R., O’Keefe D., Miller D, Lahmann M., які провели широке дослідження щодо впливу штучного інтелекту на управління організацією. Серед вітчизняних науковців Н. Черненко, О. Біловус, О. Піжук, Т. Олешко. Методологічну основу наукового пошуку становить сукупність принципів наукового пізнання (історизм, науковість), загальних методів мислення (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення).

Результати та обговорення. Управління інтеграцією проєкту. Розумні боти у вигляді цифрових помічників зможуть інтегруватися з Siri та Google

Assistant, щоб миттєво відповідати на запити керівника проєкту. Уявіть, якби ви могли отримати швидку відповідь на запитання на кшталт «Коли має бути завершено завдання XYZ?» або «Яка доступність ресурсів сьогодні?» або отримувати іншу важливу інформацію в реальному часі та виражену природною мовою.

Управління обсягом проєкту. Одним із головних завдань керівника проєкту є створення структури розподілу робіт (WBS). Це основа для планування, розподілу ресурсів і контролю проєкту.

Штучний інтелект можна буде використовувати для створення розширених структур розподілу роботи, що охоплюють ресурси, завдання, відносини та обмеження в проєкті. Програми управління проєктами, які підтримують алгоритми машинного навчання, автоматично перетворюватимуть ці структури на інтелектуальні карти з детальними завданнями та зв'язками. Потім, використовуючи базу знань компанії, система штучного інтелекту зможе планувати завдання, а також рекомендувати показники ефективності (KPI) для команди.

Управління якістю проєкту. Системи ШІ можуть використовуватися керівниками проєктів для оцінки якості прогресу проєкту та отримання інформації на вищих рівнях. За допомогою вдосконаленого програмного забезпечення інтелектуальний помічник може аналізувати складні контракти, розуміти найважливіші поняття, залежності та зобов'язання. Завдяки цьому замість того, щоб витрачати час на перегляд сотень сторінок документації, керівники проєктів зможуть зосередити свої зусилля на покращенні якості роботи та інших питаннях, які вимагають використання їхнього професійного судження.

Управління комунікаціями проєкту. Плануючи виведення нового продукту на ринок, важливо визначити цільову групу та зрозуміти її потреби. Системи штучного інтелекту допоможуть керівникам проєктів збирати відгуки клієнтів і коментарі про продукти, аналізуючи пости в соціальних мережах, таких як Twitter або Facebook, онлайн-огляди тощо, і пропонувати можливі

зміни на їх основі. Це, у свою чергу, дозволить керівникам проєктів визначати пріоритети областей, які потребують негайної уваги.

Управління ризиками проєкту. Одним із найважливіших аспектів управління проєктами є оцінка та управління ризиками. Сучасні когнітивні системи використовують машинне навчання для прогнозування результатів проєкту. Для цього вони застосовують аналіз ймовірностей на основі величезних наборів даних, що зберігаються в системі. Вони враховують навіть ті фактори, які люди можуть не помітити, і розраховують пов'язані з цим ризики. Завдяки цьому вони дозволяють керівнику проєкту вживати коригувальних дій і тим самим виключати ризик провалу проєкту.

Управління зацікавленими сторонами проєкту. За допомогою алгоритмів аналізу настроїв системи ШІ можуть аналізувати повідомлення від клієнтів, щоб найкраще зрозуміти їхні потреби. Вони також можуть запропонувати співробітникам відповіді на скарги клієнтів і запити. Завдяки цьому керівник проєкту буде впевнений, що всі зацікавлені сторони працюють над досягненням цілей проєкту.

Висновки. З поширенням систем штучного інтелекту керівники проєктів зможуть оптимізувати свою діяльність і, як наслідок, максимізувати успіх продуктів. Хоча використання ботів і штучного інтелекту для управління проєктами все ще перебуває на початковій стадії, незабаром це змінить спосіб реалізації та управління проєктами.

Проте є те, чого штучний інтелект не зможе зробити, а це те, що він ніколи не замінить людину. Дозволяючи керівникам проєктів зосереджуватися лише на тих аспектах їхньої роботи, які вимагають участі людини, ШІ відкриє двері для безмежних можливостей і творчості. Цитуючи Ілона Маска, генерального директора Tesla Motors : «Людям потрібно зв'язуватися з машинами. Інакше вони стануть зайвими».

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Омельчак Ганна Володимирівна

ст. викладач кафедри менеджменту та туризму

Кошкіна Анастасія

студентка

КЗВО «Хортицька національна

лікувально – реабілітаційна академія» ЗОР

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. За сучасних умов господарювання, коли підприємства знаходяться у затяжній кризі через агресію РФ: анексію АР Крим та окупації частин Донецької та Луганської областей, пізніше через COVID – 19, а на сьогодні через широкомасштабне вторгнення Росії в Україну, ведення активних бойових дій – все це призвело до того що підприємства перебувають на межі виживання. Спроможність витримувати не лише зовнішні виклики, а й конкуренцію (зовнішню та внутрішню) характеризує така економічна категорія як конкурентоспроможність.

Мета роботи. Дослідити теоретичні аспекти визначення конкурентоспроможності підприємств.

Матеріали та методи. В роботі були використані наступні методи: метод синтезу, абстрактно-логічний. У процесі систематизації, тобто узагальнення, структурування застосовувалися підходи, пов'язані з системою управління структурування, узагальненням і класифікацією за ознаками та принципами

Результати обговорення. Не зважаючи на розпочату Росією війни проти України – ринкові умови господарювання не змінилися й вимагають від підприємств підтримки високого рівня конкурентоспроможності, як однієї з головних складових розвитку та успіху підприємства на ринку.

Питанням конкурентоспроможності приділяють багато уваги як українські, так й закордонні науковці. Дослідженню проблем конкурентоспроможності підприємств присвятили праці багато вітчизняних і

закордонних вчених, зокрема: П. Беленький, В. Василенко, Л. Довгань, С. Клименко, В. Немцов, П. Орлов, И. Петрович, Т. Ткаченко, А. Градов, М. Портер та ін.

Конкурентоспроможність підприємства виявляють лише серед групи організацій, що відносяться до однієї галузі або випускають товарозамінники. Конкурентоспроможність підприємства є відносним поняттям.

На сьогодні стійкого загальноприйнятого визначення поняття конкурентоспроможності підприємства не існує, оскільки українські та зарубіжний науковці дають визначення та інтерпретацію цьому питанню, виходячи з різних факторів, характеристик, властивостей, які можуть безпосередньо впливати або коригувати сутність і значення поняття конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз української та закордонної спеціальної літератури показує, що спільний та одностайний термінологічний підхід до визначення сутності конкурентоспроможності підприємства відсутній. Таке положення істотно ускладнює розробку ефективних методологічних підходів до оцінки, аналізу і регулювання конкурентної стратегії підприємства.

Всебічне та ґрунтовне вивчення терміну «конкурентоспроможність підприємства» дозволяє простежити характеристики і фактори конкурентного середовища підприємства. Науковці, які розкривають певні важливі аспекти поняття «конкурентоспроможності підприємств», все ж, не дають йому вичерпного визначення. Визначення конкурентоспроможності наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення терміну «конкурентоспроможність підприємства» дане різними науковцями

Автор	Визначення поняття
В. Василенко Т. Ткаченко[4]	Конкурентоспроможність - здатність організації домагатися своїх цілей в умовах ринку, на якому в аналогічних цілях діють інші організації
В. Немцов Л. Довгань	Конкурентоспроможність підприємства – комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оцінних показників його

	діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу відносно сукупності показників конкурентів"
О. Клименко [3]	Конкурентоспроможність підприємства є показником узагальнювальним, який відображає дієвість всього комплексу механізмів господарювання, і до дослідження проблем його забезпечення потрібно підходити комплексно з урахуванням усіх факторів і механізмів. Вважаємо таке визначення найбільш загальним та всеохоплюючим, проте саме в цьому є його недолік
А. Печінкин В. Фомін [2]	Конкурентоспроможність – складне багатоаспектне поняття, яке визначає здатність товару зайняти та втримати позицію на конкурентному ринку в певний період за конкуренції з іншими аналогічними товарами.
А Келичавий [1]	Конкурентоспроможність є багатогранною економічною категорією, що має кілька рівнів товару, товаровиробника, галузі, країни
Н. Гарнавська [4]	Конкурентоспроможність підприємства - здатність у реальному масштабі часу та у перспективі формувати і використовувати систему знань, умінь і навичок спільного зі споживачем створення принадливого для нього продукту, випереджаючи за часом теперішніх і можливих конкурентів
Швейцарська організація «Європейський форум із проблем управління» в	Конкурентоспроможність – це реальна потенційна можливість фірм в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти і збувати товари, що за ціновими і неціновими характеристиками більш привабливі для споживача, ніж товари конкурентів
В. Шинкаренко А. Бондаренко [5]	Конкурентоспроможність підприємства – це динамічна характеристика здібності підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища і забезпечувати при цьому визначений рівень конкурентних переваг

З урахуванням узагальнених визначень конкурентоспроможності підприємств можна зробити наголос на тому, що конкурентоспроможність підприємства - це змога підприємства досягати своїх цілей, отримувати найвищі економічні та соціальні переваги перед іншими підприємствами, конкурувати з ними на певному ринку і отримувати прибуток». На нашу думку це визначення найбільше розкриває суть поняття конкурентоспроможності підприємств.

Узагальнення наявних поглядів до визначення поняття «Конкурентоспроможність підприємства» дає можливість виділити основні характеристики цих категорій (рис. 1).

Рис. 1. Основні характеристики поняття «конкурентоспроможність підприємства»

Слід звернути увагу, на те що важливою характеристикою конкурентоспроможності підприємства є його залежність від конкретних можливостей та конкурентоспроможності товарів чи послуг.

За результатами проведеного аналізу встановлено, що категорія «конкурентоспроможність підприємства» характеризується переліком ознак, які згуртовано на рис. 2.

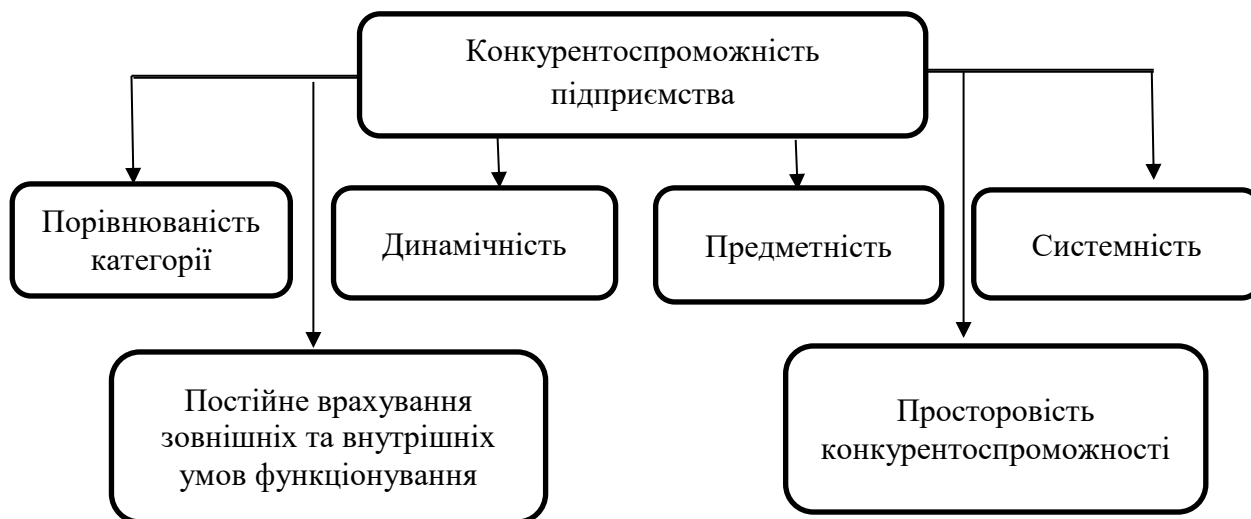

Рис. 2. Основні властивості, притаманні визначенню сутності категорії «Конкуреноспроможність підприємства»

Висновки. Для ефективного функціонування на ринку, підприємству необхідно постійно вдосконалювати методи, механізми, методики щодо управління підприємствами. Необхідно бути постійно готовим до змін, які можуть відбуватися на ринку. Необхідно на постійній, безперервній основі досліджувати та аналізувати наявних та потенційних конкурентів. Треба зауважити, що управління конкуреноспроможністю допоможе підприємству вдосконалювати результати своєї діяльності через забезпечення наявності конкурентних переваг для успішної діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Келічавий А. В. Еволюція конкуренції : від зародження поняття до сучасних особливостей / А. В. Келічавий // Соціально економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. № 5 (115). С. 58-63.
2. Печінкин А. Про оцінку конкуреноспроможності товарів та товаровиробників. А. Печінкин, В. Фомін // Маркетинг. 2010. № 2. С. 23-27.
3. Клименко С. М. Управління конкуреноспроможністю підприємства / С. М. Клименко, Т. В. Омеляненко, Д. О. Барабась та ін. – К. : КНЕУ, 2018. – 520 с.

4. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика: монографія / Н.П. Тарнавська. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – С. 9–19

5. Шинкаренко В. Г. Управление конкурентоспособностью предприятия / В. Г. Шинкаренко, А. С. Бондаренко. – Харьков : Изд-во ХНАДУ, 2003. – 186 с.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Пенська Ірина Олександрівна

к.е.н., доцент

кафедра економіки та менеджменту

Ганноченко Юлія Олександрівна

здобувач вищої освіти

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. Співробітники – це істинний резерв підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності будь-якої організації. Понад десятиліття в Україні відбувається реорганізація діяльності державних службовців та органів влади з метою підвищення ефективності їх роботи. Але результати проведених перетворень все ще є дуже суперечливими та не привели до оптимізації функцій і структури системи державного правління та підвищення якості їх функціонування.

Мета роботи. Визначення на основі аналізу нормативних та наукових джерел сутності та особливостей критеріїв і показників ефективності діяльності державних службовців в органах влади.

Матеріали та методи. З метою дослідження питання ефективності системи оцінювання державних службовців в органах влади, опрацьовано результати наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених у зазначеному напрямі. Зокрема, С. Є. Зелінський, О. Ю. Оболенський, Р. А. Науменко, С. В. Арефнія висвітлюють результати експертного опитування наукових фахівців та освітян України з проблем системи оцінювання діяльності державних службовців. Методами дослідження виступають: спостереження, порівняння та узагальнення.

Результати та обговорення. Головне в оцінці державного службовця це вчасне виявлення та виправлення всіх його негативних якостей і недоліків у

роботі, що дозволяє підвищити ефективність роботи всього органу влади.

Результат діяльності організації (органу влади) може бути виражено як сукупне виконання обов'язків і роботи всіх посадових осіб:

$$Q = f(m_1, m_2, \dots, m_i, \dots, m_n), \quad (1)$$

де m_i – продуктивність i -го державного службовця

Провідні дослідники Пригожин А. І., Шкатулла В. І., Пашко Л. А., Мякушкин Д. Е. та Жильцов В. А., вважають, що оцінка персоналу спрямована на досягнення трьох груп цілей: адміністративних, інформаційних, мотиваційних [2].

Адміністративні цілі управління досягаються шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо державних службовців на основі їх оцінки (прийом на роботу, переведення, орієнтація на підвищення кваліфікації, заохочення чи покарання).

Метою інформаційних цілей є встановлення конструктивного зворотного зв'язку між владою та чиновником, який має знати, як оцінюється він сам і на якому рівні його діяльність та кваліфікація.

Мотиваційні цілі є процесом формування мотивації у працівників. Об'єктивна оцінка, пов'язана з системою мотивації, спонукає співробітників працювати ефективніше і прагнути до професійного зростання.

Загальна оцінка державного службовця Одс може бути розрахована за формулою:

$$\text{Одс} = n_1 \times \text{Окор} + n_2 \times \text{Оока} + n_3 \times \text{Орд}, \quad (2)$$

де Окор – оцінка кваліфікаційно-освітнього рівня (КОР);

Оока – оцінка особистісно-компетентнісних якостей;

Орд – оцінка результатів діяльності;

n_1, n_2, n_3 , – відповідні вагові коефіцієнти.

Рекомендується щорічно здійснювати оцінку управління персоналом державного за такими показниками:

– підбір персоналу;

- укомплектованість штату;
- плинність кадрів;
- професіоналізація персоналу;
- рівень корумпованості;
- задоволеність державних службовців роботою;
- використання інформаційних технологій.

Єдиної класифікації методів оцінки персоналу не існує, а діючі методи класифікуються за різними ознаками, тому один і той же метод можна віднести до різних класифікаційних груп [3].

У класифікації методи оцінки можна поділити за способом вимірювання оцінюваної інформації та вони можуть бути якісними, кількісними і комбінованими (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація методів оцінки

Кількісні	Якісні	Змішані
Вільна коефіцієнтна оцінка	Опис результатів діяльності за певний період	Анкетування;
Метод ранжируваної бальної оцінки за оцінними характеристикам	Метод критичних подій	Тестування
Метод бальної оцінки	Метод еталона	Метод сумарних оцінок за частотою прояву якостей
Система класифікації за порядком	Система усних і письмових характеристик	Ділові ігри
Система графічного профілю	Система вільного вибору оціночних характеристик за готовими формами	

Найважливішою перевагою якісних методів оцінювання є їх простота, що сприяє формуванню позитивного психологічного сприйняття в учасників оцінювання. Мінусом є високий ступінь суб'єктивності, що ще більше знижує

їх надійність [1].

Група кількісних методів, об'єднана високим ступенем обчислення формул. Незважаючи на складність процесу оцінки, використання кількісних методів не вимагає тривалого етапу підготовки. Проте за психологічним сприйняттям ці методи набагато гірші за якісні.

Комбіновані методи представлені загальною кількістю оцінок за частотою прояву якостей та тестуванням.

Водночас оцінка державних службовців:

– має бути комплексною і охоплювати різні аспекти діяльності та поведінки посадової особи;

– має бути повторюваною та ретельно спланованою подією, перш ніж стати очевидною та неминучою для державних службовців;

– її результат повинні бути максимально об'єктивними і сприйматися державним службовцем як справедливий;

– її критерії мають бути заздалегідь відомі, зрозумілі державним службовцям;

Ключовим завданням при проведенні оцінки державних службовців є формування суб'єкта оцінки, тобто системи критеріїв оцінювання державних службовців [4].

Висновки. Система оцінювання діяльності державних службовців є актуальною і необхідною для забезпечення ефективного функціонування державного апарату, задоволення потреб громадян та держави в цілому. Однак, процес оцінювання державних службовців українською громадськістю висловлюється досить критично, оскільки існують певні проблеми з її впровадженням та ефективністю. Вивчені результати можуть стати основою для прийняття важливих управлінських рішень щодо вдосконалення роботи з кадрами органу влади, формування відповідної кадрової політики, організації змагання між відповідними службами управління персоналом органів влади та отримання висновків про їх діяльність, які носять кількісне обґрунтування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арефнія С. В. Психологічні засоби профілактики та корекції професійного вигорання державних службовців законодавчого органу влади: автореф. дис...к.п.н. Київ, 2018. (дата звернення: 23.02.2023).

2. Зелінський С. Е. Теоретико-методологічні засади комплексного оцінювання державних службовців: монографія. Київ, 2016. с. 47-51 (дата звернення: 23.02.2023).

3. Національне агенство України з питань державної служби: Офіційний сайт. URL: <https://nads.gov.ua/> (дата звернення: 23.02.2023)

4. Кабінет Міністрів України. Офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 23.02.2023)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Равлінко Зоряна Петрівна,

к.ю.н,

ПП «Троянда–Захід», м. Львів, Україна

Вступ. В поточних умовах українські підприємства вільні у визначенні економічної політики, просуванні продукції на внутрішнього й зовнішньому ринках, покращенні конкурентних позицій й займанні місця в глобальних ланцюгах створення доданої вартості, активності на фінансовому ринку та у взаємодії з органами державної влади й місцевим самоврядуванням тощо. Поруч з цим все гострішою стає проблема забезпечення економічної безпеки, яка повинна уможливлувати використання ринкових можливостей, при цьому підтримуючи стійкість підприємства як системи та створюючи захисні редути для протидії впливу дестабілізуючих факторів.

Виходячи з наявного досвіду в умовах більшості підприємницьких структур функціонують різного рівня складності системи економічної безпеки. Унікальність кожної такої системи спричинена специфікою фінансово-господарської діяльності підприємства та переліком завдань, що ставляться перед суб'єктами безпеки. Попри певний поступ в захисті бізнесу, висока динамічність змін зовнішнього середовища та необхідність постійного коригування внутрішньогосподарських процесів вимагають удосконалення безпекової діяльності, що неможливо без відповідно сформованого теоретичного базису, який би в подальшому був широкого застосований на практиці.

Мета роботи. Метою дослідження стало виявлення основних етапів у зміні поглядів на сутність поняття «економічна безпека підприємства» із характеристикою сучасних підходів та обґрунтуванням авторської позиції.

Матеріали та методи. Для визначення теоретичних засад забезпечення економічної безпеки підприємства застосовано методи: *індукції та дедукції*,

порівняння і систематизації — при дослідженні сутнісних характеристик терміну «економічна безпека підприємства»; *синтезу і аналізу* — для характеристики етапності у зміні поглядів стосовно пріоритетних завдань економічної безпеки підприємства; *морфологічного аналізу* — для розгляду змісту ключових підходів у трактуванні поняття «економічна безпека підприємства» та обґрунтуванні авторської позиції; *графічний* — для наочного подання теоретичного і методичного матеріалу; *абстрактно-логічний* — для теоретичних узагальнень і висновків дослідження.

Результати та обговорення. За результатами ретельного ознайомлення із доробком українських науковців [1–6] було виділено кілька ключових підходів, що мають найбільшу кількість прихильників. Отримані результати узагальнені в графічному варіанті (рис. 1) із подальшим формуванням власних міркувань щодо осучасненого варіанту сприйняття економічної безпеки підприємства як стану за якого, завдяки реалізації комплексу заходів, що, відповідаючи цілям підприємства, параметрам функціонування й поточній ситуації у зовнішньому середовищі, спрямовані на захист корпоративних ресурсів й економічних інтересів, підтримується стійкість й стабільність фінансово-господарської діяльності із створенням умов для розвитку.

Потрібно підкреслити, що авторський варіант містить елементи існуючих підходів, при цьому усунуті суперечливі моменти. Чітко прослідковується спрямованість на необхідність врахування унікальності кожного підприємства, динамічності змін, збереження стійкості та створення безпечних умов для розвитку.

Висновки. Послідовне усвідомлення необхідності приділення максимальної уваги питанням забезпечення безпеки сформували у представників бізнесу потребу в розробленні теоретичного базису, що максимально відповідає реальним умовам ведення господарської діяльності в Україні.

На зміну початковому фізичному захисту майна сьогодні прийшло цілісне розуміння того, що усі зовнішні та внутрішні процеси в певній мірі

пов'язані із питанням забезпечення безпеки. Ретельно проведене узагальнення дозволило як відстежити історико-еволюційну трансформацію поняття «економічна безпека підприємства», так і обґрунтувати власну позицію, яка об'єднує існуючі сьогодні підходи шляхом усунення суперечностей та виділення ключових пріоритетів на поточному етапі розвитку підприємництва.

Рис. 1. Етапність у розвитку сприйняття сутності поняття «економічна безпека підприємства», сформовано автором

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємств України. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : матеріали наук.-практ. конф. Київ: Вид-во Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. С.146–172.
2. Економіка підприємства / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. Київ: КНЕУ, 2001. 528 с.
3. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект. Київ: Атіка, 2005. 432 с.
4. Кім Ю. Г. Формування системи фінансової безпеки транспортно експедиційного підприємства : монографія Київ: ЗАТ «Дорадо», 2017. 170 с.
5. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия. *Економіка України*. 1998. № 10. С. 48–51.
6. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.

АМОРТИЗАЦІЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ІНШОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сук Петро Леонідович

д.е.н., професор

професор кафедри обліку і оподаткування

Відокремлений підрозділ

Національного університету

біоресурсів і природокористування України

“Ніжинський агротехнічний інститут”

м. Ніжин, Україна

Вступ. Підприємства у своїй діяльності використовують необоротні активи. Вони поступово втрачають свою вартість протягом строку використання. Щоб розподілити їх вартість по звітних періодах нараховують амортизацію. Вона розраховується за певним методом. Одним із них може бути метод амортизації на основі прибутку від іншої діяльності. Він є одним із методів амортизації необоротних активів на основі доходу (revenue-based amortisation method), що існує у світовій практиці [1].

Прибуток (збиток) від іншої діяльності визначається як алгебраїчна сума доходів від інвестиційної та іншої діяльності підприємства та інших витрат.

Облік прибутку (збитку) від іншої діяльності підприємства ведуть на субрахунку 793 “Результат від іншої діяльності”. За кредитом рахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від інвестиційної та іншої діяльності підприємства (рахунок 74 “Інші доходи”), за дебетом – списання витрат з рахунку 97 “Інші витрати”.

На рахунку 74 “Інші доходи” відображаються доходи, які виникають в процесі діяльності, але не пов’язані з операційною та фінансовою діяльністю підприємства.

До рахунку 74 передбачено такі субрахунки:

740 “Дохід від зміни вартості фінансових інструментів”;

741 “Дохід від реалізації фінансових інвестицій”;

742 “Дохід від відновлення корисності активів”;

744 “Дохід від неопераційної курсової різниці”;

745 “Дохід від безоплатно одержаних активів”;

746 “Інші доходи”.

На рахунку 97 “Інші витрати” ведеться облік витрат, що виникають в процесі діяльності (крім фінансових витрат), але не пов’язані з виробництвом або реалізацією основної продукції (товарів) та послуг.

Рахунок 97 має такі субрахунки:

970 “Витрати від зміни вартості фінансових інструментів”;

971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій”;

972 “Втрати від зменшення корисності активів”;

974 “Втрати від неопераційних курсових різниць”;

975 “Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій”;

976 “Списання необоротних активів”;

977 “Інші витрати діяльності” [2; 3].

Мета – довести можливість використання методу на основі прибутку від іншої діяльності для амортизації необоротних активів.

Матеріали та методи. Визначення річної суми амортизації за методом на основі прибутку від іншої діяльності здійснюється множенням вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням прибутку від іншої діяльності за відповідні періоди на плановий обсяг прибутку від іншої діяльності за період розподілу.

Нарахування амортизації необоротних активів методом на основі прибутку від іншої діяльності виконується за формулами:

$$\text{ПД} = \text{ДПД} - \text{ІВ},$$

де ПД – прибуток від іншої діяльності; ДПД – доходи від інвестиційної та іншої діяльності; ІВ – інші витрати.

$$\text{СА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) \times \text{КА},$$

де СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об'єкта; ЛВ-ліквідаційна вартість об'єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$КА = СПВІД : ПСПВІД,$$

де СПВІД – сума прибутку від іншої діяльності; ПСПВІД – планова сума прибутку від іншої діяльності.

Можна використовувати також інший варіант розрахунку методу амортизації на основі прибутку від іншої діяльності:

$$СА = СПВІД \times КА;$$

$$КА = (ПВ - ЛВ) : ПСПВІД.$$

Обчислення амортизації необоротних активів методом на основі прибутку від іншої діяльності можна робити за допомогою двох способів: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

За допомогою прикладу розглянемо послідовність розрахунку амортизації за методом на основі прибутку від іншої діяльності.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів становить 214000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 5 років, ліквідаційна вартість 7000 грн. Вартість, що амортизується дорівнює 207000 грн (214000-7000=207000).

Очікується за 5 років одержати прибутку від іншої діяльності на суму 543000 грн, у т.ч.: за 1-й рік – 154000 грн, за 2-й рік – 131000 грн, за 3-й рік 115000 грн, за 4-й рік – 85000 грн, за 5-й рік – 58000 грн.

Показники коефіцієнта амортизації наступні: за 1-й рік – 0,2836 (154000:543000 = 0,2836), за 2-й рік – 0,2413 (131000 : 543000 = 0,2413), за 3-й рік 0,2118 (115000 : 543000 = 0,2118), за 4-й рік – 0,1565 (85000:543000=0,1565), за 5-й рік – 0,1068 (58000 : 543000 = 0,1068).

Використання 1-го способу методу амортизації необоротних активів на основі прибутку від іншої діяльності представлено в таблиці 1.

Таблиця 1**Амортизація необоротних активів за 1-м способом (від початкової вартості необоротних активів) методу на основі прибутку від іншої діяльності**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від іншої діяльності, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	214000	154000	0,2836	60691
2	214000	131000	0,2413	51638
3	214000	115000	0,2118	45325
4	214000	85000	0,1565	33491
5	214000	58000	0,1068	22855
x	Разом	543000	1	214000

[авторська розробка]

Здійснення розподілу вартості необоротних активів за 2-м способом методу амортизації на основі прибутку від іншої діяльності розкрито в таблиці 2.

Таблиця 2**Амортизація необоротних активів за 2-м способом (від залишкової (балансової) вартості необоротних активів) методу на основі прибутку від іншої діяльності**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від іншої діяльності, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	214000	154000	0,2836	60691
2	153309	131000	0,2413	36993
3	116316	115000	0,2118	24636
4	91680	85000	0,1565	14348
5	77332	58000	0,1068	77332
x	Разом	543000	1	214000

[авторська розробка]

Як видно з таблиці 1, за 1-м способом амортизація необоротних активів кожного року розраховувалась із первісної (початкової) вартості і повністю розподілилась за строк корисного використання (експлуатації).

Як можна побачити з таблиці 2, за 2-м способом амортизація необоротних активів кожного року нараховувалась із залишкової (балансової) вартості, а

тому в останньому році не розподілилась і була віднесена у витрати.

Результати і обговорення. Розрахунок амортизації необоротних активів можна здійснювати за методом на основі прибутку від іншої діяльності.

Прибуток (збиток) від іншої діяльності визначається як різниця між сумою доходів від інвестиційної та іншої діяльності підприємства та іншими витратами.

Згідно НП(С)БО 15 “Дохід”, до складу інших доходів, зокрема, включаються дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі господарської діяльності, але не пов’язані з операційною діяльністю підприємства [4].

Відповідно до НП(С)БО 16 “Витрати”, до складу інших витрат включаються витрати, які виникають під час діяльності (крім фінансових витрат), але не пов’язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг). До таких витрат належать:

- собівартість реалізованих фінансових інвестицій (балансова вартість та витрати, пов’язані з реалізацією фінансових інвестицій);
- втрати від зменшення корисності необоротних активів;
- втрати від безоплатної передачі необоротних активів;
- втрати від неопераційних курсових різниць;
- сума уцінки необоротних активів і фінансових інвестицій;
- витрати на ліквідацію необоротних активів (розбирання, демонтаж тощо);
- залишкова вартість ліквідованих (списаних) необоротних активів;
- інші витрати діяльності [5, п. 29].

Висновки. При нарахуванні амортизації необоротних активів можна використовувати різні методи. Проте який би метод амортизації ми не використали, але розподіл вартості необоротних активів за допомогою нарахування амортизації здійснюється умовно. Тому потрібно вибрати такий метод амортизації, який би забезпечив зв’язок між вартістю необоротних

активів, що розподіляється і строком їх корисного використання (експлуатації). Одним із методів, який можна застосовувати для амортизації необоротних активів є метод на основі прибутку від іншої діяльності.

Прибуток (збиток) від іншої діяльності підприємства обліковують на субрахунку 793 “Результат від іншої діяльності”.

Існує два способи розрахунку методом на основі прибутку від іншої діяльності: 1) від початкової вартості об’єктів; 2) від залишкової (балансової) вартості об’єктів. Використання цього методу законом не передбачене. Тому підприємство може обирати його на свій розсуд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Clarification of Acceptable Methods of Depreciation and Amortisation (Amendments to IAS 16 and IAS 38). (May 2014). Вилучено з: https://library.croneri.co.uk/cch_uk/iast/ias16-amending-201405.

2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). (у редакції Наказу Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” (Наказ Міністерства фінансів України). № 318. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>.

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ ЯК ОДНОГО ІЗ МЕТОДІВ ЗАПОБІГАННЮ БАНКРУТСТВУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Терент'єва Наталія Валеріївна

к.е.н., доцент

Кайрачка Наталія Василівна

студентка

Запорізький Національний Університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ.

Ефективне застосування у сучасних реаліях системи цифрового маркетингу надає можливість запобігти ймовірному банкрутству на підприємства. На сьогоднішній день впровадження SEO, Інтернетреклами, електронного маркетингу, воронки-продажу, контент-маркетингу, банерної реклами, SMM забезпечить конкурентноспроможність, що дозволить вчасно запобігти погіршенню платоспроможності підприємства та сприятиме підтриманню фінансової стійкості в майбутньому.

Ціль роботи.

Проаналізувати основні задачі та стратегічні цілі, запропонувати заходи проведення ефективної системи цифрового маркетингу, використовуючи ряд сучасних інструментів просування товарів в інтернет-просторі, які направлені на збільшення обсягів продажів продукції харчової промисловості і отримання прибутків в умовах сьогодення, для подальшого запобігання настанню банкрутства на підприємствах.

Матеріали та методи.

В процесі дослідження було використано методи логічного узагальнення, дедуктивний, порівняння, зведення, описовий.

Результати та обговорення.

Цифровий маркетинг – це сучасний етап еволюції маркетингу. Він настає,

коли маркетингова діяльність компанії здійснюється здебільшого з використанням цифрових каналів просування. Це адресні канали, що дозволяють маркетологам вести постійний двосторонній персоніфікований діалог з кожним споживачем. Такий діалог побудований на використанні даних, отриманих у результаті минулих взаємодій зі споживачем. Крім того, маркетологи постійно використовують інформацію про поведінку споживачів, яка надходить до них в режимі реального часу. Це забезпечує зворотній зв'язок зі споживачем, поліпшуючи і оптимізуючи взаємодію з ним [1, с. 143].

Існує цілий ряд тактик та інструментів, які відносяться до поняття цифрового маркетингу. Це сам веб-сайт підприємства та канали інтернет маркетингу: SEO, Інтернетреклама, електронний маркетинг, воронки, продаж, контент-маркетинг, банерна реклама, SMM та ін. Всі інструменти інтернет маркетингу підпорядковані вирішенню одного з головних завдань: залучення відвідувачів на сайт або мотивування відвідувачів на вчинення дії на сайті (так звана конверсія).

Система цифрового маркетингу повинна використовуватися підприємствами харчової промисловості для ефективного вирішення наступних маркетингових задач та досягнення таких стратегічних цілей:

- збільшення продажу продуктів харчування та збуту продукції підприємства в цілому;
- проведення маркетингових досліджень та оперативне отримання маркетингової інформації;
- позиціонування продукції підприємства харчової промисловості на ринку;
- ефективний маркетинговий вплив на цільовий сегмент ринку (існуючих та потенційних споживачів);
- формування іміджу підприємства харчової промисловості, відношення споживачів до товарної марки, конкретних продуктів харчування;
- інформування цільової аудиторії про наявні продукти харчування;
- формування комунікацій з потенційними споживачами;

- формування лояльних споживачів та збільшення їх аудиторії;
- стимулювання продажів для споживачів і торгового персоналу;
- стимулювання пробних повторних оптових купівель продуктів харчування;
- оцінка ефективності маркетингової діяльності підприємства харчової промисловості, маркетингових стратегій при використанні цифрового маркетингу;
- збільшення ефективності використання інших маркетингових інструментів [2, с. 366-367].

Підприємства повинні спрямовувати діяльність і завойовувати ринок за допомогою стратегії розширення асортименту на нових ринках, за допомогою системи лідерства – розширення сфер діяльності фірми за рахунок виготовлення нового асортименту продукції та проведення ефективної системи цифрового маркетингу.

Також, досить важливим є постійна реклама продукції, за допомогою якої споживач зацікавиться асортиментом продукції та в майбутньому здійснить її купівлю.

Заходи, які повинні здійснюватися для реалізації цих цілей:

- створення досконалого продукту, відповідно запитам широкого кола споживачів;
- підвищення ефективності виробництва, роботизація та автоматизація процесу виробництва, що дасть змогу зменшити собівартість продукції;
- системна робота по забезпеченню високої якості продукції;
- розробка нового асортименту продукції, який не пов'язаний з виготовленням основного, з меншою вартістю та великою купівельною спроможністю, за для отримання додаткового доходу;
- поліпшення маркетингової стратегії.

Отже, поставлені перед підприємствами харчової промисловості вище перераховані цілі щодо запобігання настанню банкрутства, за умов

обґрунтованих дій, повинні принести в їхню діяльність наступні результати: збільшення обсягів виробництва й реалізації продукції; зростання продуктивності праці, зниження витрат виробництва, підвищення рентабельності; збільшення грошових надходжень; відновлення платоспроможності й ліквідності; завоювання внутрішнього ринку.

Висновки.

Впровадження сучасної системи цифрового маркетингу на підприємствах харчової промисловості спрямоване на ефективне просування продукції на внутрішньому ринку. Саме завдяки своєчасному застосуванню стратегії розширення асортименту на нових ринках суб'єкти господарювання можуть спрямовувати власну діяльність на отримання прибутків і підтримання фінансової стійкості для того, аби запобігти банкрутству в умовах сьогодення.

ДЖЕРЕЛА

1. Н. П. Юрчук. Цифровий маркетинг: сучасні тенденції розвитку. Міжнародна науково-практична конференція «Цифрова економіка як фактор інноваційного розвитку суспільства». 2020 р. М. Тернопіль. С. 143-145. (дата звернення: 13.02.2023)
2. Окландер М. А. Специфічні відмінності цифрового маркетингу від Інтернет-маркетингу / М. А. Окландер, О. О. Романенко. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. – 2015 (12). – С. 362-371. (дата звернення: 14.02.2023)

ІНВЕСТИЦІЇ У GREENFIELD-ПРОЄКТИ УКРАЇНИ

Ткачук Наталія Василівна

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. Greenfield-проекти, тобто нові бізнеси, що створюються «з нуля», активно впроваджуються у банківське обслуговування фізичних осіб та малого бізнесу. Цей підхід починає застосовуватися і в обслуговуванні корпоративних клієнтів та транзакційних банківських послуг. Для традиційних корпоративних банків створення нового бізнесу з нуля — це важлива стратегія, яка дозволить їм зміцнити позиції свого бізнесу в ситуації стрімких та масштабних змін.

Ціль роботи. У цій публікації ми вивчаємо інвестиційний потенціал greenfield-підходу у трансформації корпоративного банківського обслуговування в умовах воєнного стану України та перспективи її післявоєнного розвитку.

Матеріали та методи. Трансформація бізнесу та технологій корпоративного банку – це складний, повільний та дорогий процес. Створення нового бізнесу «з нуля» є спробою вийти за межі обмежень, які накладають існуючі системи, бізнес-моделі та кадрові структури. Це більш дешевий та оперативний спосіб вивести нові пропозиції на ринок. Корпоративні банки – як нові гравці, так і традиційні організації – шукають способи трансформувати свій бізнес та експериментують із проектами зі створення greenfield-проектів. Мотивація, яка рухає ними, як і рівень амбіцій, дуже різні: від впровадження нових продуктів до проектів створення абсолютно нового банку та відмови від застарілих систем.

Результати та обговорення. Для застосування greenfield-підходу до масштабних проектів у корпоративному банкінгу необхідно відповісти на два питання. По-перше, чи можливо створити банківську платформу з

обслуговування корпоративних осіб за обмежених витрат. І по-друге, чи є бізнес-кейс і терміновість реалізації проекту досить переконливими, щоб віддати перевагу greenfield трансформації чинного бізнесу.

Завдяки новим технологіям, постачальникам та методам розробки створення нового бізнесу «з нуля» стає ефективною стратегією з трансформації бізнес-моделі у сфері корпоративного банківського обслуговування. Успішний розвиток таких проектів залежить від чотирьох факторів.

В основі greenfield-структур лежать сучасні технології. Створюваний «з нуля» бізнес повинен мати масштабовану технологічну платформу зі змінною базою витрат, яка забезпечує взаємодію з клієнтом повністю в цифровому форматі, має гнучкість у заміні компонентів та дозволяє задовольняти потреби клієнтів та користувачів з боку бізнесу. Технологія будується з допомогою об'єднання модульних мікросервісів, а чи не як єдина платформа постачальників [1].

Щодо зовнішніх інвестицій, які направляються в дану галузь, варто відмітити Єгипет, що тісно співпрацює з Україною. Зокрема, двостороннє інвестиційне співробітництво НАК «Нафтогаз України» продовжує реалізовувати в Єгипті найбільший інвестиційний проект за кордоном на родовищі Алам аль-Шавіш у Західній пустелі АРС [3].

Після підписання між Україною та Японією у 2015 р. Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій, а також запровадження у 2016 р. поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС на основі Угоди про асоціацію, Україна стала більш привабливою для японського бізнесу в інвестиційному і торговельному сенсах. Японія надає Україні суттєву технічну, грантову та фінансову допомогу як напряму, так й у рамках проектів міжнародних організацій з метою зміцнення демократичних інститутів, проведення адміністративних та економічних реформ, розвитку культури, освіти, медицини, а також інфраструктури в нашій країні [2].

Посилення ролі прямих іноземних інвестицій (ПІІ) вірогідно матиме провідне значення для процесу відбудови. За даними Financial Times,

будівництво, відновлювана енергетика, фінансові послуги, транспорт та ІКТ становлять понад 60% вартості інвестицій типу greenfield в Україну з 2003 року. Надання пріоритету іноземним інвестиціям у ці важливі сектори, за якими Україна підтвердила свою інвестиційну привабливість, допоможе прискорити процес відновлення.

Станом на жовтень 2022 року, за оцінками KSE, загальна сума прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншим об'єктам інфраструктури склала понад 127 млрд дол. Найбільша частка в загальному обсязі збитків припадає на житлові будинки (40% або 50 млрд дол.) та інфраструктуру (28% або 35 млрд дол.) [5].

Висновки. Підхід створення нових бізнесів «з нуля», тобто. Greenfield-проектів тільки починає застосовуватися в корпоративному банкінгу. Ринок зовнішніх партнерів ще недостатньо розвинений, до того ж усередині організації можуть існувати серйозні бар'єри, що перешкоджають змінам.

Однак в умовах стагнації доходів корпоративного банківського обслуговування та стрімких та глибинних змін ринку позитивний ефект може мати на індустрію трансформаційний вплив. Як показують наведені нами в даному звіті приклади, ті, хто першими розпочали рух у напрямку greenfield-ініціатив, можуть досягти кардинальних змін як обслуговування клієнтів, запровадити нові бізнес-моделі, скоротити витрати та змінити свою корпоративну культуру.

Попри воєнні ризики, в Україні є багато ніш і привабливих сфер для інвестицій. Дешеві активи, відносно недорога, але кваліфікована робоча сила, значний попит на певні товари в майбутньому, що може створити надприбутки. І для того, щоб порівняно швидко вийти на український ринок після закінчення війни, необхідно якнайшвидше почати досліджувати бізнес-середовище та реалізовувати інвестиційні проекти в Україні.

Загалом, відбудова створює унікальну можливість модернізувати виробничий потенціал України та залучити іноземний капітал у сучасні технології. Це закладе основу для довгострокового зростання та сприятиме

більш тісній інтеграції України у світову економіку.

Таким чином, реалізація інвестиційно привабливих проєктів стане невід'ємною частиною плану відновлення, його рушійною силою щодо розвитку підприємництва та залучення іноземного та українського бізнесу до регіональних та глобальних ланцюгів постачань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. How Greenfield Can Transform Corporate Banking
<https://www.oliverwyman.com/ru/our-expertise/insights/2019/sept/greenfield-corporate-banking.html>
2. Співпраця Україна – Японія. Електронний ресурс:
<https://japan.mfa.gov.ua/ukrayina-yaponiya>
3. Торгівельно-економічне співробітництво України та Єгипту. Електронний ресурс: <https://egypt.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/397-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-jegiptom/torgovelyno-ekonomichne-spivrobotnictvo>
4. Офіційний сайт КМУ. Співпраця України та Єгипту
<https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-yegipet-zacikavleni-poglibiti-spivrobotnictvo-v-galuzi-turizmu>
5. Офіційний сайт Українські інвестиції
<https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/07-11-22/>

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

Трач Андрій Ігорович

аспірант

Львівський національний університет

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Одним з головних чинників, який забезпечить післявоєнне відновлення української господарки є людський капітал (ЛК) держави. Незважаючи на значні втрати цього капіталу під час війни, його розвиток прискорить відбудову економіки країни набагато швидше за інші чинники. Тому серед основних завдань, які постануть перед Україною у післявоєнний період є нагромадження і розвиток її людського капіталу.

Досить суттєву роль у формуванні, розвитку і нагромадженні ЛК відіграє явище інтелектуалізації, яке науковці та практики часто використовують в багатьох наукових дослідженнях для пояснення певних трансформацій соціально-економічних процесів. Враховуючи недосконалість концепції інтелектуалізації економіки в Україні, а також інтелектуалізації її людського капіталу, корисним для вивчення буде зарубіжний досвід використання цього явища для нашої країни, а також використання глобалізаційних процесів інтелектуалізації для розвитку і нагромадження ЛК України у післявоєнний період.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є вивчення впливу глобалізаційних процесів інтелектуалізації на розвиток людського капіталу України.

Матеріали та методи. / Materials and methods. В процесі виконання даного дослідження було використано матеріали опублікованих наукових праць українських та зарубіжних вчених, методи індуктивного та дедуктивного аналізу, синтезу проблем, з якими може стикнутися Україна при використанні

глобалізаційних процесів інтелектуалізації для формування та розвитку її людського капіталу.

Результати та обговорення. / Results and discussion.

Дослідженнями людського чи інтелектуального потенціалу, людського чи інтелектуального капіталу, їх формування, використання та розвитку займалися багато зарубіжних і вітчизняних вчених [1-5]. Деякі з наукових публікацій присвячені дослідженню впливу глобалізаційних процесів інтелектуалізації на розвиток економіки України та її складових [6-8].

Однак, аналіз результатів наукових досліджень цих вчених вказує на недостатність викладених в їхніх публікаціях положень з метою їх використання після нашої перемоги над російським агресором для якомога швидшого формування, розвитку і нагромадження ЛК України. Тому актуальними є наукові дослідження впливу і використання глобалізаційних процесів інтелектуалізації, які безперервно проходять у всьому світі, для розвитку людського капіталу України у післявоєнний період.

Становлення і розвиток у світі інформаційної економіки та інформаційного суспільства характеризується структурними зміщеннями у формуванні національного багатства. На передній план виходять не природні ресурси, а людина, її знання і компетенції, кваліфікація, здоров'я і культурні та національні традиції тощо. За оцінками науковців, сьогодні в розвинених країнах 60-80 % їхнього ВВП формується саме людським капіталом. Фізичний, фінансовий та природний капітал поступово заміщуються ЛК. Вказана вище тенденція характерна і для України. Хоча новітня російсько-українська війна внесла у ці процеси свої корективи. За період російської військової агресії людський капітал зазнав як прямих, так і непрямих втрат. Особливо ці втрати збільшилися після повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р.

Рівень формування і розвитку ЛК прямо залежить від процесів його інтелектуалізації. Тому після перемоги над рашистами Україні потрібно ефективно забезпечити процес інтелектуалізації її ЛК. Причому, ураховуючи

глобалізаційні процеси інтелектуалізації, які відбуваються у світі, сучасну міжнародну обстановку, яка допомагатиме Україні у її післявоєнному відновленні, перспективу приєднання її до Європейського Союзу та інші сприятливі для країни чинники, потрібно їх розумно використати при відбудові економіки і формування та розвитку людського капіталу після переможного завершення війни.

Не має сумніву щодо існування процесів глобалізації. У світі формується єдиний простір інформації, відбуваються процеси глобалізації економік країн, науки, освіти, культури тощо. Неминучі також глобалізаційні процеси інтелектуалізації. Не можна зупинити розвиток світової науки і освіти, поширення у міжнародному просторі наукових відкриттів, нових технічних і технологічних розробок, лікувальних та інших технологій. Сприяють цьому розвиток комп'ютерної та іншої інформаційно-комунікаційної техніки, поширення інтернет-технологій тощо. Враховуючи нематеріальність інформаційних ресурсів Україна до закінчення війни і в післявоєнний період при добрій волі дружніх їй держав має можливість отримати певні технології інтелектуалізації для формування, розвитку і нагромадження її людського капіталу безкоштовно чи за символічною ціною. Цим унікальним шансом вона неминує повинна скористатись у найближчій перспективі.

Україні також варто враховувати ситуацію, яка зараз утворилась у світовій торгівлі. Можна навести приклад конкурентної боротьби між США і Китаєм, зокрема проти його ІТ-експансії у світі. США об'єднується з Індією для протидії Китаю у дослідженнях в галузі штучного інтелекту, військових технологіях та виготовленні напівпровідників. У цій боротьбі Білий дім хоче співпрацювати з Індією у високотехнологічній сфері усунувши Китай, зокрема замінити в Індії китайську компанію Huawei американськими телекомунікаційними компаніями.

Однак, використання глобалізаційних процесів інтелектуалізації в Україні може стикнутись з низкою проблем, які потрібно вирішувати вже сьогодні. Незважаючи на те, що економіка України розвивається як інформаційна і в

країні формується інформаційне суспільство, функціонує потужна ІТ сфера, яка об'єднує низку великих і малих компаній з розробки різноманітних ІТ проектів, в ній ще залишилось виробництво з ресурсною орієнтацією, натуральні господарства, інші рудименти індустріального періоду.

Іншою проблемою, яка може виникнути як в Україні, так і в інших країнах – це стрімке зростання швидкості і складності науково-технічного прогресу, за яким не всі зможуть слідувати. Для розуміння такої ситуації можна навести приклад технологій виготовлення сучасних комп'ютерів. Зокрема, найновішу американську технологію виробництва мікропроцесорів не можуть відтворити в багатьох високотехнологічних країнах не кажучи вже про нашу країну, а попередні технології не затребувані на ринку через те, що не задовольняють сучасні швидкості обчислень. Це веде до так званого цифрового розриву (асиметрії інформації) між країнами, який з часом може збільшуватися.

Незважаючи на вказані та інші проблеми при використанні глобалізаційних процесів інтелектуалізації для формування та розвитку людського капіталу України, які є чи можуть виникнути в майбутньому, і враховуючи значний вплив цих процесів на ЛК, державні керівні органи повинні значну увагу приділяти побудові в Україні інформаційного суспільства, якомога швидше і ефективніше інтегрувати її у світовий інформаційний простір.

Висновки./Conclusions. Як показали виконані дослідження глобалізаційні процеси інтелектуалізації здійснюють суттєвий вплив на розвиток ЛК України. Сьогодні при формуванні національного багатства кожної країни, зокрема і України, на перший план виходять не природні ресурси, а людина. Більша частина ВВП цих країн формується їх людським капіталом, який разом з економікою України зазнав суттєвих втрат за час новітньої російсько-української війни. Ефективність відбудови України після її перемоги у цій війні буде суттєво залежати від першочергового відновлення ЛК країни. Однак, таке відновлення цього капіталу в нашій державі може стикнутись з певними труднощами. Тому для цього відновлення потрібно

скористатись сьогодношньою міжнародною ситуацією, яка склалася навколо України і ефективно використати глобалізаційні процеси інтелектуалізації для цього відновлення ЛК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. 2014. № 1 (7). С. 34–42.

2. Trzpiot G. Regionalny wzrost gospodarczy a kapitał ludzki // *Wiadomości Statystyczne*. 2018. № 8 (687), S. 65–78.

3. Стефанишин О. В., Лисяк Л. В., Качула С. В. Пріоритетні напрями фінансування людського потенціалу у процесі модернізації економіки України. *Ефективна економіка*. 2020. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8187>.

4. Balcerzak Adam P. Multiple-criteria Evaluation of Quality of Human Capital in the European Union Countries // *Economics and Sociology*. 2016. Vol. 9, No 2. P. 11–26. URL: <https://www.researchgate.net/publication/306018935>

5. Гавкалова Н. Л., Маркова Н. С. Формування та використання інтелектуального капіталу. Наукове видання. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. 252 с.

6. Папп В. В. Вплив глобалізаційних процесів інтелектуалізації на розвиток економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7. С. 30-33.

7. Ажажа М. А. Інноваційний потенціал як фактор інтелектуалізації економіки в умовах глобалізації. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. - 2013. - Вип. 1(2). - С. 49-52. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Траєiv_2013_1\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Траєiv_2013_1(2)_9).

8. Кузьмін О. Є., Шахно А. Ю. Оцінка рівня розвитку людського капіталу України в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 7–11.

АНАЛІЗ І ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ФОНДОВОГО РИНКУ

Щебликіна Інна Олександрівна,

к.е.н., доцент,

Фоменко Софія Сергіївна,

студентка 4 курсу

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Ефективний економічний процес в Україні, неможливо уявити без вдало працюючого фондового ринку, який у свою чергу сприяє зміцненню економічного стану країни. Сучасний етап фондового ринку України знаходиться на етапі входження у систему міжнародних економічних відносин, але він дещо відстає від біржових площадок більш розвинутих країн. Дослідженням даної теми присвячено праці Т. Гужва, А. Калини, М. Карліна, В. Корнеєва, Н. Костіної, М. Кутузової, Д. Лук'яненка, І. Лютого, О. Мозгового, В. Смагіна, І. Шкодінкової й ін. Однак, попри постійний рівень досліджень аналізу сучасного стану фондового ринку України, дане питання залишається в полі зору, для виокремлення доцільних шляхів подолання проблем залучення інвестицій, мобілізації вільних коштів населення, з подальшим їх використанням за цільовим спрямуванням.

Ефективним важелем розвитку економіки країни є чітко структурована система фондового ринку. Особливу уваги слід приділяти біржовій торгівлі, яка є базовою діяльністю фондових ринків. Використання цінних паперів, як економічних інструментів ринку, займає першочергове місце, у зв'язку з обмеженою можливістю до самофінансування більшості вітчизняних підприємств, а також наявність недостатньої бази зовнішніх джерел фінансових ресурсів.

Фондовий ринок, як один із основних сегментів фінансового ринку, на сьогоднішній час являється поштовхом для відновлення загального стану

економіки України. Цільове призначення фондовий ринок може мати при наявності основних характеристик, таких як повна відкритість, інформованість населення, справедливість та повнота подання даних, тільки під час реалізації наведених характеристик можуть відбуватись позитивні зрушення в економіці країни.

Основою діяльності фондового ринку є фондові біржі. Фондові біржі організації, які здійснюють торгові операції на фондовому ринку та є платформою, де зустрічаються покупці і продавці цінних паперів [5].

Станом на початок лютого 2023 року кількість діючих фондових бірж в Україні складає чотири біржі, а саме: ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ФОНДОВА БІРЖА "ПЕРСПЕКТИВА", АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ФОНДОВА БІРЖА ПФТС", ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "УКРАЇНСЬКА МІЖБАНКІВСЬКА ВАЛЮТНА БІРЖА", АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "УКРАЇНСЬКА БІРЖА". У порівнянні із 2020 роком кількість фондових бірж зменшилась з п'яти бірж до чотирьох, Приватне акціонерне товариство «Українська фондова біржа» була виключена з реєстру [4].

Отримання прибутку не є метою діяльності фондової біржі. Це некомерційний учасник централізованого фондового ринку, який не встановлює ціну цінних паперів, а об'єктивно визначає цю ціну. Біржі заборонено безпосередньо впливати на комерційну діяльність учасників фондового ринку [1, с. 223].

Фондовий ринок будь-якої країни є вагомим і необхідним елементом фінансового ринку, який безпосередньо впливає на розвиток усіх суб'єктів національної економіки. Попри те, що фондовий ринок та реальний сектор економіки є відносно автономними системами, між ними існують певні взаємозв'язки. Особливо сильний вплив фондового ринку на реальний сектор спостерігається у кризових ситуаціях. Аналіз стану фондового ринку є необхідним для підвищення ефективності функціонування фінансової системи України та визначення стратегії його розвитку на перспективу [6, с. 105].

Аналізуючи фондовий ринок України, необхідно зазначити, що фінансові інструменти використовуються у широкому спектрі, до них належать: акції, облігації, інвестиційні сертифікати, опціонні сертифікати, ф'ючерсні контракти, фінансові інструменти іноземного емітента, тощо. Аналітичні данні обсягу торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту протягом січня-листопада 2022 року, зазначено у таблиці 1.

Таблиця 1

Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту протягом січня-листопада 2022 року, млн грн.

Фінансові інструменти	УБ	ПФТС	УМВБ	ПЕРСПЕКТИВА	Загальний підсумок
Акція	60,35	2,14	0	0	62,49
Акція іноземного емітента	410,25	524,04	0	0,3	934,59
Акція КІФ	2,86	0	0	0	2,86
Інвестиційний сертифікат	1,45	0	0	0	1,45
Корпоративна облігація	11,26	139,02	0	0	150,29
Облігація внутрішніх державних позик України	12600,27	68238,8	0	56323,44	137162,52
Облігація внутрішніх місцевих позик	4,8	55,66	0	1,06	61,53
Облігація зовнішніх державних позик України	1149,69	2075,7	0	571,49	3796,87
Облігація іноземного емітента	32	26,13	0	16,57	74,7
Облігація іноземної держави	3,05	735,76	0	828,9	1567,71
Облігація підприємства	9,24	194,07	0	63,9	267,21
Ф'ючерсний контракт	1,42	0	4,44	0	5,87
Усього	14286,65	71991,3	4,44	57805,65	144088,08

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Протягом січня-листопада 2022 року спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами на двох операторах організованих ринків капіталу «ПЕРСПЕКТИВА» та «ПФТС», що становило 90,08% вартості торгів фінансовими інструментами (таблиця 1).

Найбільшу частку торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу займають облігації внутрішніх державних позик

України, адже вони складають у 2022 році 95,19% від загального підсумку, друге місце займають облігації зовнішніх державних позик України, які складають у 2022 році 2,64%, третє місце займають облігації іноземної держави, що складають 1,09%. Усі інші фінансові інструменти ринку капіталу складають не більше 1%, на протязі січня-листопада 2022 року.

Серед проблем функціонування фондового ринку України можна виділити такі: на фондовому ринку, як і в межах усієї національної економіки, існує значна потреба в інвестиційних ресурсах. Це комплексна проблема, пов'язана з: наявністю тіньової економіки; макроекономічною нестабільністю; недостатнім рівнем заощаджень населення, пов'язаним із низькими доходами значної частини населення; низька ліквідність та капіталізація фондового ринку; недорозвинений фондовий ринок; недосконала українська судова система, яка не захищає права власності дрібних інвесторів (акціонерів); недостатній рівень фінансової грамотності населення та інші проблеми [2, с. 72].

Фондовий ринок України є відносно молодим, який тільки стає на шлях розвитку, але наявність негативних факторів та чинників значно затримують цей процес: недосконала база законодавства України, мала конкурентоспроможність біржових ринків, невирішені питання управління фондовим ринком, недостатність податкових заощаджень, тощо. Отже, основними напрямками покращення вітчизняного фондового ринку, можна вважати: введення реформ з боку держави, розширення фінансового інструментарію, стимулювання інвестицій на фондовому ринку і забезпечення України єдиною державною політикою, заходи якої будуть підтримувати інвестиційний клімат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнян С. С., Іоргачова М. І. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. Харків: «Діса плюс», 2020. 312 с.
2. Безвух С. В. Фондовий біржовий ринок України: стан, тенденції,

проблеми і заходи щодо їх вирішення. Вісник Хмельницького національного університету. *Економічні науки*. № 5 (1). 2014. С. 69-74.

3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Аналіз ринку. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. Документи. URL : <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення 13.02.2023).

4. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Організатори торгівлі. URL : <https://www.nssmc.gov.ua/register/litsenzuvannia-ta-reeestratsiia/stock-exchanges/> (дата звернення 13.02.2023).

5. Танклевська Н. С., Кальченко М. М. Стан та проблеми формування фондового ринку в Україні. *Ефективна економіка*. № 9. 2013. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2319> (дата звернення 12.02.2023).

6. Третьякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. Фондовий ринок України: особливості функціонування в сучасних умовах. *Економіка та держава*. № 5. 2020. С. 103-107.

КРЕДИТНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Щебликіна Інна Олександрівна,

к.е.н., доцент,

Фоменко Софія Сергіївна,

студентка 4 курсу

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Економічний потенціал країни значно збільшується завдяки наявності розвинутого кредитного ринку, який становить значну частку загального фінансового ринку, а також має особливості функціонування та певні переваги перед іншими сегментами. Важливе значення в контексті управління кредитною діяльністю – це розробка та реалізація власної кредитної політики банку з урахуванням потенційних можливостей, безлічі ризиків і факторів (внутрішніх, зовнішніх), що впливають на ефективність та результативність. Дослідженням даної теми присвячено праці В. І. Волохова, В. В. Коваленко, А. О. Єпіфанова, Н. Г. Маслака, І. В. Сало, О. И. Лаврушина, С. К. Ревенчука. Однак, попри досить високий рівень досліджень тенденцій кредитування, враховуючи нестабільність зовнішньої політики, зміни у фінансовому середовищі відбуваються щодня, таким чином необхідність аналізу кредитного ринку та динаміки його розвитку залишається в полі зору.

Незважаючи на численні аспекти досліджень банківського кредитування, існує багато проблем, які досить залишаються невирішеними.

Зокрема, постає питання пошуку нових напрямків розвитку банківського кредиту. Кредитування фізичних та юридичних осіб стає все більш невід'ємним питанням і важливою складовою банківської діяльності. Існує безліч причин, що впливають на ефективність кредитування населення, а саме: складність і різноманіття відносин кредитування, їх тісний взаємозв'язок з різними чинниками економічного, політичного і соціального характеру.

У процесі дослідження та проведення аналізу кредитної діяльності банку потрібно дати визначення самому поняттю «кредитна діяльність».

Кредитна діяльність банку – це складник банківської діяльності, що являє собою узгоджену за стратегічними і тактичними цілями сукупність внутрішньобанківських процесів і практичних дій, спрямованих на формування кредитних ресурсів та їх розподіл за контрольованого рівня ризиків з метою отримання прибутку [1].

Завдяки кредиту суб'єкти бізнесу мають можливість задовольняти свої господарські потреби у забезпеченні неперервності процесів суспільного відтворення, переборюючи обмеженість фінансових ресурсів. Кредитні відносини дозволяють суб'єктам господарювання збільшувати свої фінансові ресурси та розширяти виробництво. Кредитні відносини між комерційним банком та господарюючим суб'єктом базуються на аналізі фінансового стану позичальника.

Кредитування суб'єктів економіки комерційні банки здійснюють шляхом проведення кредитних операцій, що являють собою форму активних операцій при якій ресурси банку передаються в тимчасове користування позичальнику на принципах поворотності, забезпеченості, терміновості, платності та цільового використання кредитів [4].

Станом на 01.01.2023 року в Україні працює 67 банків, з яких 30 з іноземним капіталом, в т.ч. 22 з 100% іноземним капіталом.

Кредитний портфель — це сукупність усіх кредитів, наданих банком для одержання доходів. Обсяг кредитного портфеля оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, у тому числі прострочених, пролонгованих, сумнівних. У структурі банківського балансу кредитний портфель розглядається як складова активів банку, що характеризується показниками доходності й відповідним рівнем ризику [5].

Проаналізуємо динаміку портфелів банківських кредитів за період з 2021 по 2023 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка об'ємів банківського кредитування в розрізі суб'єктів господарювання станом на 1 січня 2021 – 2023 років (млн. грн.)

Назва показника	01.01. 2021	01.01. 2022	01.01. 2023	Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
				01.01. 2022 до 01.01. 2021	01.01. 2023 до 01.01. 2022	01.01.22 до 01.01.21	01.01.23 до 01.01.22
Кредити надані клієнтам	960597	1065347	1036129	104750	-29218	10,90	-2,74
Кредити, що надані органам державної влади	11641	26973	24809	15332	-2164	131,71	-8,02
Кредити, що надані суб'єктам господарювання	749335	795513	801327	46178	5814	6,16	0,73
Кредити, що надані фізичним особам	199561	242633	209944	43072	-32689	21,58	-13,47
Кредити, надані небанківським фінансовим установам	60	228	48	168	-180	280,00	-78,95
Резерви за активними операціями банків	388477	308349	368091	-80128	59742	-20,63	19,37

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Розглянувши дані, наведені у таблиці 1, можемо зробити висновок, що обсяги кредитів наданих клієнтам банку збільшились на 104 750 млн. грн. у 2021 році, порівняно з 2020 роком, та зменшились на (-29 218) млн. грн. у 2022 році, порівняно з попереднім роком. Що стосується кредитів, які надані органам державної влади, то бачимо збільшення обсягів кредитування на 15 332 млн. грн. у 2021 році, порівняно з 2020 роком, та зменшення у 2022 році на (-2 164) млн. грн., порівняно з попереднім роком. Кредити, що надані суб'єктам господарювання збільшились у 2021 році на 46 178 млн. грн., або на 6,16%. та у 2022 році на 5 814 млн. грн., або на 0,73%, порівняно з попередніми роками. Також, слід зазначити зменшення резервів за активними операціями

банків у 2021 році на (-80 128) млн. грн., або на 20,63%, та поступове збільшення резервів у 2022 році на 59 742 млн. грн., або на 19,37% порівняно з попередніми роками.

Непрацюючі кредити (NPL) входять до числа найбільш системних порушень договірних відносин. Вони впливають на економіку шляхом нераціонального розподілу кредитів та зниження довіри учасників ринку, що в кінцевому підсумку уповільнює зростання економіки країни. Недіючі кредити (nonperforming loans (NPL) – відповідно до діючої класифікації це сумнівні та безнадійні до повернення кредити. Згідно з рекомендаціями МВФ, кредити вважають недіючими, якщо сплата основної суми та процентів за ними прострочені: 1) на три місяці (90 днів) або більше; 2) менше ніж на 90 днів, проте відповідно до національних норм нагляду вважається, що обслуговування такого кредиту є «слабким» або «незадовільним» [2].

Оцінка ефективності кредитної діяльності банку визначається прибутковістю кредитного портфеля та кредитним ризиком, прийнятим банком, рівень якого може значно зростати в періоди економічної кризи. Його зниження призводить до збільшення безнадійної заборгованості, тому в сучасних умовах, особливо під час воєнного положення в країні, ефективна організація управління проблемними активами банків має велике практичне значення. Одними з напрямів покращення кредитної діяльності банків можна запропонувати стабілізацію банківської системи повністю, а також здійснення контролю за цільовим використанням кредитів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку. Монографія / За ред. В.В. Коваленко. Одеса: «Атлант», 2015. 217 с.
2. Недіючі кредити. Національний банк України. Головна. Глосарій банківської термінології. URL : https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123459 (дата звернення: 16.02.2023)

3. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> (дата звернення: 15.02.2023)
4. Поняття кредиту, його призначення та види. 2007–2019 «Освіта.ua». URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/19904/> (дата звернення: 15.02.2023)
5. Фінансовий менеджмент у банку. Підручник / За ред. Л.О. Примостка. К.: КНЕУ, 2004. 468 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОБСЛУГОВУВАННЯМ ВИРОБНИЦТВА ІНСТРУМЕНТОМ НА АТ «ЕЛЬВОРТІ»

Яковенко Роман Валерійович,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки,
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна,

Чукій Олександр Іванович,

здобувач другого (магістерського) рівня освіти,
слухач курсів MBA (Master of Business Administration),
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті,
м. Кропивницький, Україна

Враховуючи сучасні тенденції в організації виробничих процесів, а саме: своєчасне забезпечення виробничих підрозділів інструментом, необхідним для виконання виробничих завдань, виникла необхідність застосування сучасних методів забезпечення виробництва інструментом.

Продуктова команда просапних машин (далі – ПКПМ) виготовляє широку лінійку техніки для просапних культур, це такі машини, як сівалки з різноманітною шириною захвату, культиватори, обприскувачі. Просапні машини складаються з різноманітних вузлів і деталей, для їх виготовлення використовується різноманітна номенклатура інструментів:

– для механічної обробки деталей використовують токарні різці, свердла, зенкера, розгортки, змінні пластини твердого сплаву, абразивні матеріали та інше;

– для вимірювання деталей і вузлів використовують скоби, пробки, шаблони, штангенциркулі, мікрометри, нутроміри та інше;

– для заготівельних операцій використовують стрічкові пили, дискові пили, розхідники до плазмової різки і лазерної різки, та інше;

– для зварювальних робіт використовують розхідники сопла, наконечники, вставки, ізолятори, пальники та інше;

– для збиральних робіт використовуються різноманітні лінійки електричного та пневматичного інструменту, динамометричні ключі, слюсарні ключі, слюсарні головки та інше;

– для виконання ремонтних робіт для відновлення інструменту і оснащення використовують різноманітні пуансони, матриці, упори, фіксатори та інше.

Інструмент який застосовувався в ПКПМ за 2021 рік склав 1090 найменувань.

Аналізуючи витрати по групах інструменту ми спостерігаємо збільшення питомої ваги з 40% до 60% групи інструментів для верстатів з ЧПК і, відповідно, зменшення інших часток, що свідчить про перехід від застарілого обладнання до сучасного, більш функціонального, точного, потужного обладнання з числовим програмним керуванням. Освоєння сучасних комплексів плазмової різки та лазерного різання листового металу, підбір оптимальних режимів різання в залежності від товщини матеріалів дозволило знизити питому вагу з 21% до 13% відсотків. Інші групи витрат суттєво не змінюються – вони коливаються у межах декількох відсотків, що залежить від змін, пов'язаних з номенклатурою виробництва продукції.

Розглянемо змінні витрати по ПКПМ на 1 грн. товарної продукції (ТП) за період з 2018 року по 2021 рік, у залежності від обсягу виробництва продукції в таблиці 1.

Таблиця 1

**Змінні витрати інструменту по ПКПМ на 1 грн. продукції
за 2018 - 2021 роки**

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення 21р./20р	
	тис. грн	тис. грн	тис. грн	тис. грн	тис. грн	%
Обсяг виробництва товарної продукції по ПКПМ	235 158	210 109	190 676	312 668	121 992	0,64
Витрати на інструмент	6 643	5 775	5 125	9 135	4 010	0,78
<i>Витрати на 1 грн ТП</i>	<i>0,028</i>	<i>0,027</i>	<i>0,026</i>	<i>0,029</i>	<i>0,002</i>	<i>0,08</i>

Аналізуючи витрати на 1 грн. товарної продукції протягом чотирьох років, спостерігаємо незначні коливання в межах 0,03 відсотки, що несуттєво впливає на витрати ПКПМ і залежить від змін, пов'язаних з номенклатурою виробництва продукції. У світовій практиці приймають витрати на інструмент у межах 3-5 відсотків, що також залежить від виду продукції, що виготовляється. У ПКПМ витрати на інструмент складають менше трьох відсотків, що є гарним показником та вказує на роботу спеціалістів над витратами з інструменту.

Конструкторським бюро ПКПМ розробляються нові види машини та вдосконалюються серійні машини. Згідно конструкторської документації технологічним бюро ПКПМ розробляються технологічні процеси, в яких вказуються матеріал заготовки, обладнання, інструмент, режими різання, параметри, які необхідно контролювати. Згідно технологічних процесів технологами замовляється необхідний інструмент, заявки надаються до інструментального нормативного відділу з орієнтовною програмою виготовлення. Згідно заявки і технологічного процесу інженер з інструменту ІНВ проводить тендер на придбання необхідного інструменту, визначивши переможця тендеру оформляється договір і проводиться придбання інструменту згідно умов договору. Придбаний інструмент надходить до ЦС, де обліковується згідно з вимогами бухгалтерського обліку. Після обліку інструменту на складі ЦС, за вимогою, переміщується за накладною з ЦС до інструментальної комори ПКПМ, звідки інструмент надходить до виробничої дільниці, де його отримує майстер, або наладчик. Впровадження інструменту на виробничій дільниці виконує наладчик у присутності технолога, де здійснюється виготовлення деталей, підбираються оптимальні режими та, за необхідності, вносять поправки до технології виготовлення деталі. Після виконання вищезазначених дій, затверджується технологічний процес і відповідно до нього проводиться придбання необхідного інструменту. Спрацьований інструмент повертається до інструментальної комори ПКПМ, де виконується обмін штука за штука. Спрацьований інструмент опрацьовується інженером з інструменту, ним приймається рішення: що відправляється на

відновлення, інше списується. Списання інструменту виконує безпосередньо комірник інструментальної комори ПКПМ, він оформляє акт списання інструменту, погоджуючи його з керівництвом ПКПМ та інженером з інструменту.

Побудуємо контекстну діаграму існуючого бізнес-процесу забезпечення інструментом ПКПМ. Рисунок 2 показує процеси взаємодії структурних підрозділів та відповідальних осіб при забезпеченні ПКПМ інструментом.

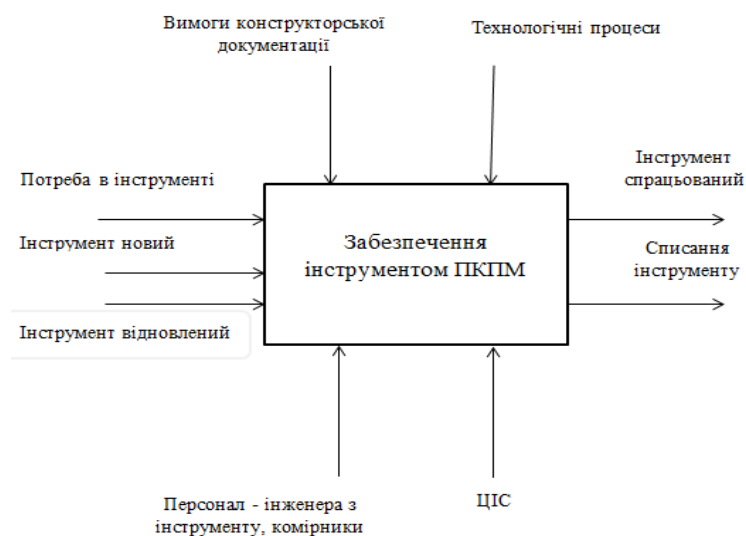

Рис. 1. Діаграма бізнес-процесу забезпечення інструментом

Розглянемо залишки інструменту в інструментальній коморі на кінець місяця протягом 2021 року наведені в таблиці 2. Дані беруться за 2021 рік у зв'язку з тим, що вони є найбільш актуальними на кінець періоду дослідження.

Таблиця 2

**Наявний інструмент в інструментальній коморі
на кінець місяця за 2021 рік**

Період	Залишки в грн
Січень	199 518,71
Лютий	289 496,25
Березень	271 864,56
Квітень	352 791,64
Травень	359 485,65
Червень	316 530,22
Липень	356 631,55
Серпень	428 068,43

Вересень	433 425,05
Жовтень	405 504,18
Листопад	399 864,37
Грудень	404 675,29

Виконаємо розрахунок середнього залишку інструменту на кінець місяця за 2021 рік

$$\frac{\Sigma \text{залишків}}{12} = \frac{4\,217\,855,90}{12} = 351\,487,99 \text{ грн}$$

З розрахунку видно, що середній обсяг заморожених обігових коштів протягом 2021 року складає 351 488 грн.

Виконаємо розрахунок середнього запасу інструменту необхідного для безперебійного забезпечення виробничого процесу. Розрахунок будемо виконувати за методом «мінімум-максимум».

Визначаємо мінімальну норму запасу (I_{\min}) інструменту за формулою:

$$I_{\min} = N_d * T_{\text{ТВ}} = 18 * 0,6 = 11 \text{ шт.},$$

де N_d — середньодобова витрата інструменту, шт./добу;

$T_{\text{ТВ}}$ — тривалість періоду постачання, дні.

Для попередження утворення надлишків інструменту в ПКПМ визначимо максимальну норму запасу (I_{\max}) за формулою:

$$I_{\max} = I_{\min} + \Pi = 11 + 3 = 14 \text{ шт.}$$

Партія замовленого поточного запасу (Π) розраховується за формулою:

$$\Pi = T_{\text{ПОН}} * N_d = 5 * 0,6 = 3 \text{ шт.},$$

де $T_{\text{ПОН}}$ — період поновлення запасу інструменту, дні.

Визначаємо середню норму запасу інструменту ($I_{\text{сеп}}$) за формулою:

$$I_{\text{сеп}} = I_{\min} + 0,5 * \Pi = 11 + 0,5 * 3 = 12 \text{ шт.}$$

Визначаємо точку замовлення ($I_{\text{т.з.}}$) інструменту за формулою:

$$I_{\text{т.з.}} = I_{\min} + T_{\text{НВ}} * N_d = 11 + 14 * 0,6 = 19 \text{ днів.},$$

де $T_{\text{НВ}}$ — час поставки інструменту, днів.

Аналізуючи зовнішні чинники, які впливають на діяльність підприємства, такі як: впровадження військового стану, оголошення мобілізації, закриття ринків, високі кредитні ставки, суттєва конкуренція, мита при виході на ринки

інших країн, ми спостерігаємо негативні чинники, що впливають на роботу підприємства.

Для подолання негативних чинників підприємство постійно розвивається, проводить навчання персоналу, зменшує витрати на виробництво і збут, розширює технологічний потенціал, намагається швидко реагувати на зміни потреб ринків.

При аналізі організації управління обслуговування виробництва інструментом були виявлені такі недоліки:

- велика номенклатура інструменту;
- простої обладнання за відсутності інструменту;
- необхідність створення запасів інструменту на кількість відновлення запасу від мінімального, що складає 11 шт, до максимального 14 шт, що призводить до заморожування обігових коштів протягом місяця;
- середньомісячний обсяг заморожених обігових коштів складає 351 488 грн;
- при інтенсивному завантаженні виробництва організовується безперервне виробництво, що потребує постійного забезпечення інструментом.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ястремська Олена Миколаївна
доктор економічних наук, професор
Чередниченко Юрій Васильович
студент

Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця

Вступ. Чому інноваційна діяльність потрібна кожному підприємству

Мета роботи. Обґрунтування доцільності ведення інноваційної діяльності

Матеріали та методи. Аналіз, синтез, дедукція, індукція

Результати й обговорення. Розширення розуміння інноваційної діяльності та її доцільності.

Навіть так звані підприємства – консерватори, тобто ті які працюють без змін та нововведень у сучасних умовах глобалізації і розвитку економіку, вільному входу на ринок конкурентів розуміють, що подальша діяльність може стати неприбутковою. Саме тому наразі можна зробити висновок, що кожне підприємство прагне знайти ідеальний варіант розвитку підприємства або є певне рішення проблеми.

В реальності зрозуміло, що неможливо виокремити одне рішення проблеми, діяльність підприємства можна покращити завдяки розвитку комплексу маркетингу, Паблік Рілейшнз, покращенню технологій. Тобто, розвиток підприємства – це сукупність дій, направлених на пошук рішень, інновацій та нестандартних ідей. Кожна фірма на сучасному етапі проводить комплекс дій, які можна виразити як інноваційна діяльність.

Унікальність даної теми полягає у широкому поширенні методу використання інновацій, як такого, що здатен допомогти підприємству вийти на новий рівень у веденні своєї операційної та іншої діяльності, забезпечити

максимальне задоволення потреб своїх споживачів, а також збільшити дохідність господарської діяльності. Введення інновацій також стає поштовхом до залучення кваліфікованого персоналу, покращення технічної складової виробництва, виділення конкурентних переваг та активне їх використання в своїй діяльності

Інноваційна діяльність підприємства являє собою комплексний процес створення, використання і розповсюдження нововведень з метою отримання конкурентних переваг та збільшення прибутковості свого виробництва. В ринковій економіці інноваційна діяльність підприємств – один із найсуттєвіших вагомих чинників, які дозволяють підприємству посідати стійкі ринкові позиції і отримувати перевагу над конкурентами в тій галузі, яка є сферою комерційних інтересів даного підприємства [2].

В ринковій економіці перевагу отримують ті підприємства, які швидко й активно освоюють нововведення. Це дозволяє їм розширити ринки збуту своєї продукції, завоювати нові сегменти ринку, а в разі освоєння принципово нових нововведень – тимчасово зайняти домінуюче положення на ринку нової продукцію, що безпосередньо пов'язано з можливістю отримання підприємством значно більших прибутків, ніж інші підприємства [2].

Таблиця 1

Види інноваційної діяльності, на основі інформації джерела

Вид діяльності	Визначення
Технічні інновації	Це вдосконалення технології виробництва існуючих товарів (послуг)
Продуктові інновації	Це створення нових товарів або послуг, які орієнтуються на попит, що формується. Вони проявляються у вигляді нових продуктів, засобів виробництва
Організаційні інновації	Вдосконалення організаційних структур управління підприємствами. Вони включають нові методи й форми організації діяльності підприємств та інших ланок суспільного виробництва
Економічні інновації	Вдосконалення методів господарського управління через функції прогнозування, планування, фінансування, ціноутворення, мотивації та оплати праці, оцінки результатів діяльності
Соціальні інновації	Різні форми активізації людського чинника, зокрема підвищення рівня професійної підготовки персоналу підприємства, поліпшення умов праці та охорона здоров'я людей

Варто зауважити, що впровадження на підприємстві інноваційної діяльності завжди є складним випробуванням для підприємства. Це

відбувається через те що введення інновацій – процес що зумовлює невизначеність, що пов'язане із самим нововведенням, адже це завжди ризик і неможливо точно знати які будуть результати такої діяльності. Держава також повинна проводити різноманітні заходи для стимулювання введення підприємством інновацій: пільгове оподаткування, часткове або повне відшкодування витрат державою на розробку інновацій, впровадження спеціальних програм допомоги підприємствам [4].

Держава має бути зацікавлена у тому аби підприємства активно займалися впровадженням інноваційної діяльності. Адже коли ? розвивається, то збільшує дохід через використання інновацій й таким чином збільшуються податкові надходження до бюджету, відбувається забезпечення населення робочими місцями, збільшується обсяг випуску конкурентоспроможної продукції на ринку, і, як наслідок, зростає рівень життя населення загалом.

Для того аби запровадити введення інноваційної діяльності на підприємстві, а також покращення й удосконалення діяльності потрібно утворити центри інноваційної інфраструктури. Цей процес умовно складається з послідовності наступних етапів:

- Введення в управлінську й виробничу структури підприємства центр інновацій та інформаційної технології ;
- Збільшення частки електрообладнання, електронні засоби комунікації;
- Залучення працівників до ідейно-інноваційної діяльності.

«Особливим шляхом до активізації інноваційної діяльності є використання стратегії «блакитного океану» – створення нових ідей та ринків, виходячи з незадоволених потреб різних груп споживачів, за допомогою чого підприємству вдається уникнути конкуренції» [1].

Шляхи удосконалення інноваційної діяльності ліпше за все розглядати на принципах побудови такої діяльності провідних господарюючих суб'єктів. Для прикладу й аналізу було обрано провідне підприємство України у галузі ритейлу - «АТБ-МАРКЕТ». Отже, проаналізувавши офіційний сайт

підприємства, його електронні мережі та відштовхуючись від власних спостережень за його діяльністю, було виокремлено такі методи удосконалення інноваційної діяльності:

- Проведення постійного корпоративного навчання працівників;
- Збільшення кількості технічного обладнання, зокрема такого, що працює на складах підприємства (для завантаження продукції), аби швидше відбувалася доставка і менше використовувати людський ресурс;
- Забезпечення стабільної роботи онлайн платформи замовлення й доставки товарів;
- Введення єдиного для всіх працівників і керівників інформаційного корпоративного ресурсу з графіками, завданнями, правилами, що значно спрощує керівну функцію;
- Проведення постійних розробок щодо покращення мерчандайзингових заходів, тобто у даному випадку розташування торговельного обладнання та викладки товарів;
- Можливість усіх видів розрахункових операцій, швидке технічне обслуговування;
- Проведення активної діяльності з пошуку нових рішень збільшення клієнтів (наприклад кооперація з банківськими установами і випуск карт, користуючись якими можна економити на продукції); [5-6]

Усі ці рішення допомагають підприємству утримувати лідерські позиції на ринку України постійно, вже більше 10 років «АТБ» - провідний ритейл України. Отже, у висновку варто зазначити, що кожне підприємство має опікуватися над тим аби покращувати показники своєї роботи, намагатись працювати ефективніше. Від цього напряму залежить використання інноваційних підходів. Такі дії також провокують корисний вплив на державу, збільшення податкових надходжень, тому держава також опікується такою діяльністю. У роботі було аналізовано праці дослідників даної теми, різноманітні інтернет джерела, а також офіційний сайт підприємства, обраного для систематизації шляхів удосконалення інноваційної діяльності.

Висновки. Кожному підприємству необхідна інноваційна діяльність будь-яке підприємство і ведення господарської діяльності – це завжди ризик. Кожен підприємець ризикує майном, часом, активами. Під розвитком ринку розуміється зростання кількості угод між Покупцем і продавцем, задоволення усіх потреб населення, покращення конкуренції та вільне ціноутворення. Кожен підприємець досліджує стан ринкової кон'юнктури, визначає ступінь конкурентоспроможності власного підприємства, цінову та товарну політику. Дії дослідження ринку допомагають визначити ті проблемні місця які існують у суб'єкта господарювання та покращити їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Студ. Г. В. Себта, гр. БЮ-2-13, Наук. Керівник доц. С. М. Невмержицька/ Київський національний університет технологій та дизайну : удосконалення інноваційної діяльності на підприємстві УДК 658.152
2. Сайт «Букліб» : Сутність і структура інноваційної діяльності [електронний ресурс] режим доступу : <https://buklib.net/books/27731/>
3. Сайт «Підручники» : Поняття і види інноваційної діяльності [електронний ресурс] режим доступу : https://pidru4niki.com/80375/ekonomika/ekonomika_i_pidpriyemnitstvo_menedzhment
4. Сайт «Навчально-інформаційний портал НУБіП України» : ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ [електронний ресурс] режим доступу: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=357637>
5. Сайт «dilo.ua» : Місія здійсненна: як компанія «АТБ-Маркет» навчає та зберігає людський капітал, 03.11.2021 [електронний ресурс] Режим доступу – URL: <https://delo.ua/business/misija-zdijsnenna-jak-kompanija-atb-market-navch-388128>
6. Сайт «АТБ корпорація» : Про корпорацію «АТБ» / інновації [електронний ресурс] Режим доступу – URL: <https://www.atb.ua/page/innovations>

LEGAL SCIENCES

ON THE ISSUE OF DETERMINING THE SIGN OF ORIGINALITY OF COPYRIGHT OBJECTS

Voloshchenko Olha Myhaylivna

candidate of Law

associate Professor of Civil Law

Faculty of Law

V. N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, Ukraine

Introductions. The European integration vector of law-making activity of Ukraine creates a sufficiently powerful plane of processes of improvement of domestic legislation. The right of intellectual property is not an exception in these processes. In particular, Ukraine, by signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union, undertook a number of obligations to improve domestic legislation on intellectual property rights. Implementation of the set tasks is carried out by adopting a number of laws, including the Law "On copyright and related rights". Studying the position of the latter creates positive impressions, given the completeness of the wording and taking into account the position of the source of law of the European Union. However, the clarification of some provisions of the legislation requires an actual doctrinal study.

Aim. The main goal of this work is to develop and provide scientific conclusions regarding the improvement of domestic copyright legislation in matters of determining the sign of originality of copyright objects.

Materials and methods. The study of the objects of intellectual property law and the outlined topics is based on numerous works of domestic and foreign scientists, including: R. O. Stefanchuk, O. V. Kokhanovska, Yu. M., whose works on intellectual property law are devoted to the peculiarities of the implementation of

exclusive property rights to copyright objects; Kapitsa, O. Simson, O. P. Orlyuk, who studied the processes of emergence of new objects of intellectual property law; L. Maidanyk, who investigated the nature of the formulation of the category "originality" through the prism of the judicial practice of the European Union, foreign experience and domestic law-making work.; R. V. Shapoval, O. O. Shtefan, Yu. V. Nosik, L. Tarasenko, O. V. Kadjetova and others. The following methods were used to provide doctrinal conclusions: hermeneutic in matters of research of works of doctrinal studies; comparative legal - in matters of judicial practice research.

Results and discussion. The new version of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights", unlike the previous one, provides for the establishment of the definition of the concept of originality of the work as a sign (criterion) that characterizes the work as the result of the author's own intellectual creative activity and reflects the creative decisions made by the author during creating a work. Of course, it is positive that such a category has found its consolidation in the legislation, however, taking into account the specifics of the processes of creating and providing legal protection to objects of intellectual property rights, it needs to be supplemented.

Before the adoption of the new edition of the Law "On Copyright and Related Rights", the category of originality and research of author's works was carried out through the prism of judicial practice and expert opinions. High courts, following the tradition of the international judicial community, declared the presumption of authorship, which was considered an integral component of originality. It is worth noting that the new version of the law "On copyright and related rights" already contains a definition of the presumption of authorship. The concept of the category of originality of the work is indirectly fixed in the definition of the category "work", but it is not detailed.

L. Maidanyk's study of the category of "originality" in the doctrine of intellectual property law boils down to the assertions and understanding that it is the result of the author's own intellectual, creative work and has no signs of objection in court. Taking into account the specificity of means of protection of intellectual property rights, the judicial procedure is not the only way to defend violated,

unrecognized and contested civil rights, in general, and for the sphere of exclusive property rights. Possibilities of protecting violated rights in the field of intellectual property law are realized through the prism of judicial and extrajudicial methods of dispute settlement. Therefore, the possibility of fixing the existing violations can be established not only by a court decision, as the final result of the consideration of the dispute in the court procedure, but also by a settlement agreement, as the final result of the consideration of the dispute in the pre-trial procedure (mediation). Therefore, we consider it necessary to consider two ways of denying the sign of originality of the work: in judicial and extrajudicial dispute resolution procedures.

Conclusions. We consider it necessary to supplement the definition of the concept of originality of a work and submit it in the following version: "the originality of a work is a sign (criterion) that characterizes a work as the result of the author's own intellectual creative activity and reflects the creative decisions made by the author during the creation of the work, the presumption of legality of which is not disputed in court or extrajudicial dispute resolution procedures".

СУТНІСТЬ ТА МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ ЯК ОДНІЄЇ ІЗ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Бабенко Олексій Сергійович

курсант II курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Генадіївна

старший викладач кафедри кримінального права

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

В системі заходів боротьби зі злочинністю певне місце посідає й інститут призначення покарання, адже він виступає необхідним засобом охорони суспільства від кримінально-протиправних посягань. Його законодавче регулювання здійснюється шляхом як загрози покаранням, що передбачено в санкції кожної кримінально-правової норм, так і його реалізації, тобто примусового впливу на осіб, що вже вчинили кримінальні правопорушення.

Зауважимо, що покарання є найбільш суворою формою реалізації кримінальної відповідальності і тягне за собою судимість. У свою чергу, правова сутність покарання полягає в передбачених законом обмеженнях прав і свобод засудженого, адже при призначенні покарання особа ставиться в такі умови, за якими несе ті чи інші обмеження особистого, майнового чи іншого характеру [1, с. 145].

Взагалі, вчення про покарання в своєму структурному змісті містить окремі елементи (тобто інститути), а саме: інститут покарання, інститут призначення покарання та інститут звільнення від покарання. У свою чергу, покарання є вираженням юридичних (тобто суспільних) відносин, які

виникають між державою і правопорушником, тому до кримінально-караних діянь можуть бути віднесені лише ті, що змінюють чи загрожують інтересам держави і суспільства [2]. Саме тому можливі види призначення покарання до членів суспільства, кожна держава встановлює в нормативно-правових актах, встановлюючи відповідний перелік конкретних діянь, вчинення яких заборонено під загрозою покарання. Зазначимо те, що покарання володіє певними особливостями та відмінностями по відношенню до інших форм реалізації кримінальної відповідальності. Даний факт зумовлюється суворістю впливу, особливістю застосування до конкретних осіб, що вчинили кримінальне правопорушення (злочин чи кримінальний проступок), відповідною характеристикою обмежень прав та свобод засудженого, а також безпосередньою метою та соціально роллю в державі взагалі.

Так, зміст частини 1 статті 50 КК України, визначається, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Само по собі покарання не має на меті тільки кару, а і виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так іншими особами [3]. Тобто, чинне кримінальне законодавством, в змісті своїх положень чітко визначає відповідну сутність покарання та його спрямованість, а також його значення як форми реалізації кримінальної відповідальності на практиці.

Щодо питань сучасного законодавчого регулювання аспектів, пов'язаних із метою покарання, необхідним є зазначити норми чинного кримінального законодавства, а саме частини 2 статті 20 КК України, яка відповідним чином встановлює той факт, що покарання має на меті не лише кару, а і виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженим, так і іншими особами. Стосовно другої не менш важкої норми, виступає зміст частини 2 статті 65 КК України, згідно до якої, особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене

покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень [4, с. 180].

Аналіз юридичної літератури стосовно сутності та мети покарання надає змогу зрозуміти низку окремих аспектів, а саме: провідною ідеєю покарання, незалежно від його форм та змісту, виступає засудження, осуд злочинного діяння, яка якісно та чітко визначає розмір та ступінь засудження, відповідно до тяжкості самого протиправного діяння; покарання за своєю суттю являє собою процес реалізації кари відповідно до існуючих соціальних норм; відповідний механізм антикриміногенної дії кари полягає в тому, що вона загрозою страждання утримує криміногенну волю особи від її прояву у виду кримінального покарання; поєднання загального та спеціального запобігання вчиненню кримінальних правопорушень надає кримінальному покаранню попереджувальний характер, робить його мірою попереджувальної спрямованості (тобто, як відповідна мета досягається можна стверджувати і про попереджувальну ефективність кримінального покарання); максимальна нейтралізація людського страждання, як глобальна ідея справедливості, повинна бути провідною метою яку зобов'язане переслідувати кримінальне покарання [5, с. 282].

Отже, можна зробити висновок, само по собі визначення покарання міститься в нормах положень чинного кримінального законодавства нашої країни, що безпосередньо виділяє і певні ознаки за якими можливим є відрізнити його від інших кримінально-правових заходів впливу. У свою чергу, мета покарання являє собою ідеальний, передбачуваний результат, до якого прагне потерпілий, суспільство та держава в цілому, шляхом обмеження на певний період прав та свобод особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

2. Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2016. 198 с.
3. Казначєєва Д. В. Проблеми призначення покарання щодо неповнолітніх. Вісник кримінологічної асоціації України, 2020. 176-182 с.
4. Посудевський І. В. Поняття та мета покарання, 2019. 281-283 с.
URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15282/1/%D0%97%D0%91%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_2019_p282-284.pdf

ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Бугайчук Юлія Ігорівна

курсант Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Хахуцяк Ольга Юрївна

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник поліції

Вступ. У зв'язку із повномасштабним військовим вторгненням Російської Федерації, на території нашої держави введено воєнний стан, який триває і дотепер. Безумовно, введення воєнного стану зумовило певні структурні та функціональні зміни в роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Не є винятком і такі органи державної влади як суди [3].

Водночас, діяльність судів продовжується навіть за умов воєнного стану в державі. Дається взнаки також те, що делегування функції правосуддя іншим публічним органам влади забороняється, так само забороняється і створення надзвичайних та особливих судів [1].

Доцільно також звернути увагу на положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де наголошується, що в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України (ч. 2 ст. 20 закону). Таким чином, навіть під час воєнного стану не може обмежуватися право особи скористатися судовим захистом своїх прав та свобод, у тому числі від порушень і протиправних посягань [2; 1].

Зважаючи на вище зазначене, можемо відзначити, що актуальність даної теми зумовлена необхідністю аналізу особливостей процедури здійснення

кримінального судочинства, як однієї з форм судового захисту прав і свобод людини, у період воєнного стану.

Метою даної роботи є визначення окремих аспектів особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, аналіз нормативної його регламентації та хронології законодавчих змін та доповнень у законодавчих актах. Зазначити основні зміни в організації та здійсненні кримінального судочинства, як етапу кримінального провадження.

Матеріали та методи дослідження обрані виходячи із специфіки цілей, завдань, об'єкта і предмета дослідження. В роботі використовувались: діалектичний метод наукового пізнання дійсності, а також спеціальні методи дослідження – формально-логічний, історико-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний, методи моделювання, узагальнення та інші.

Результати та обговорення. Проаналізувавши положення чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), можемо виокремити декілька основних змін в організації та здійсненні кримінального судочинства, як етапу кримінального провадження.

По-перше, змінено порядок розподілу справ між суддями. Зокрема, під час воєнного стану, у разі відсутності технічної можливості здійснити авто розподіл справ між суддями, такий розподіл забезпечує голова суду, а у разі його відсутності найстарший за віком суддя. При цьому, під час так званого «ручного» розподілу необхідно враховувати два критерії: черговість та рівномірність навантаження на суддів [4].

По-друге, під час воєнного стану, усі процесуальні документи (обвинувальні акти, клопотання, заяви, скарги і т.д.) скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування. Однак, якщо через ведення бойових дій на території, де знаходиться такий суд чи у разі зруйнування будівлі суду, такі процесуальні

документи можуть бути направлені до іншого суду, який є найбільш територіально наближеним до нього [4].

По-третє, законодавець у період воєнного стану надав учасникам кримінального процесу здійснювати судовий розгляд у дистанційному режимі. Це, однозначно, є позитивною новелою, оскільки така форма провадження дозволяє приймати участь поза межами приміщення суду, що сприяє безпеці учасникам судового процесу та сприяє дотриманню розумних строків розгляду справ. Ініціювати проведення судового розгляду справи у дистанційному режимі суд може за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження [4].

По-четверте, у КПК України з'явилася додаткова підстава для зупинення призов обвинуваченого під час мобілізації – та відновлення судового провадження – звільнення обвинуваченого, який був призваний, з військової служби [4].

І наостанок, зазначимо, що, внесені під час воєнного стану, зміни торкнулися також і інституту присяжних, зокрема, участь присяжних відтепер не є обов'язковою у судах першої інстанції при розгляді обвинувального акту відповідно до якого особа обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, покарання за яке передбачає довічне позбавлення волі [4].

Висновки. Таким чином, зміни, які внесені у здійснення процедури кримінального судочинства у період воєнного стану зумовлені такими обставинами: по-перше, знаходження частини судів на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій; по-друге, часткове або повне руйнування будівель окремих судів; по-третє, обмежені технічні можливості (відсутність інтернету, зв'язку, доступу до програмного забезпечення тощо), і нарешті, необхідністю гарантування безпеки учасникам кримінального процесу. При цьому, варто наголосити, що попри усі зміни та нововведення, зміст та форма кримінального судочинства мають відповідати його основним засадам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. № 389-VIII. Дата оновлення: 03.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. № 4651-VI. Дата оновлення: 25.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН: СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Бутрин-Бока Наталія Степанівна,

кандидат юридичних наук,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. З початком масштабної війни в Україні культура благодійності швидко набула популярності. Одразу були створені штаби допомоги, фонди та благодійні організації, які займаються збором коштів для допомоги Збройним силам України та всім постраждалим від війни. Сила народної підтримки виявилася настільки сильною, що в соцмережах почали поширюватися жарти про те, що українці можуть зібрати не лише на Байрактари, а й на космічний корабель.

Метою діяльності благодійної організації не може бути одержання та розподіл прибутку між засновниками, членами органів управління, іншими пов'язаними з ними особами, а також між працівниками цих організацій. На працівників благодійних організацій поширюється законодавство про працю, загальнообов'язкове державне соціальне страхування та соціальне забезпечення. Благодійні організації самостійно визначають напрями, види, місце (територію), терміни та суб'єктів благодійної діяльності у своїх установчих документах, благодійних програмах або інших рішеннях органів управління. Благодійні організації мають право створювати окремі складові, бути засновниками та учасниками інших загальнокорисних організацій, а також спілок, асоціацій, інших добровільних об'єднань, здійснювати спільну благодійну діяльність та мати інші права відповідно до закону.

Метою роботи є дослідження сучасного стану корпоративного законодавства, яке регулює порядок створення та діяльності благодійних організацій як суб'єктів корпоративних відносин.

Матеріали та методи. Питання організаційно-правового статусу організаційно-правових форм самоврядних організацій різних типів у своїх наукових доробках досліджують Бондарчук І. В., Бутинський Я. В., Василяк А. М., Волкова Д. Є., Гарасимів Т. З., Гололобов С. М., Журенок Т. В., Каблов Д. С., Кривенка Ю. В., Кузіна Л. В., Масленнікова К. В., Мацелик Т. О., Мергеєва Ю. В., Ніколова М. М., Новіков В. В. та інші науковці та практики. У процесі написання роботи використовувався ряд наукових методів, а саме: формально-логічний метод дав змогу дослідити поняття благодійних організацій, правову природу благодійних організацій під час воєнного стану, а також здійснити аналіз чинних правових норм, які регулюють діяльність таких організацій. Системно-структурний метод та структурно-функціональний метод дав змогу з'ясувати та порівняти зміни в національному законодавстві; прогностичний метод застосовано з метою формулювання висновків та практичних рекомендацій щодо вдосконалення національного корпоративного законодавства.

Результати та обговорення. Корпоративні права за своєю суттю є суб'єктивними правомочностями учасника юридичної особи корпоративного типу – останні завжди пов'язані з членськими відносинами. Сукупно, корпоративні права разом з обов'язками становлять зміст корпоративних правовідносин. Останні ж є передусім внутрішніми членськими відносинами між учасниками (акціонерами, членами), між учасниками (акціонерами, членами) та юридичною особою.

Зважаючи на вищенаведене, можна дійти висновку, що термінами, якими законодавець позначає юридичну особу, в межах якої виникають корпоративні правовідносини, є «корпоративне підприємство» та «товариство» – саме учасників цих юридичних осіб законодавець наділяє корпоративними правами згідно з ч. 5 ст. 63 Господарського кодексу України (далі – ГК України) та ст. 116 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1; 2].

Так, згідно з ч. 5 ст. 63 ГК України ним є підприємницька юридична особа, утворена, як правило, двома засновниками, діє на основі об'єднання

майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Товариством, згідно з ч. 2 ст. 82 ЦК України є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників) які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створене однією особою.

Фактично маємо два ідентичних за своєю суттю поняття, оскільки обидва стандарти: 1) допускають існування юридичної особи з одним учасником (про що буде сказано далі); 2) належать ті юридичні особи, учасники яких здійснюють особисту трудову участь (виробничі кооперативи, сільськогосподарські кооперативи тощо); 3) відносяться до тих юридичних осіб, в яких передбачається обов'язкова майнова участь у формуванні статутного капіталу (або інші облікові категорії - складений капітал, пайовий фонд), в обмін на які попередні власники нерухомого майна набувають об'єкти передачі, які довести спеціальні права фізичних учасників (корпоративні) щодо таких юридичних осіб.

Господарське товариство є суб'єктом підприємницької діяльності, тому в ч. 5 ст. 63 Цивільного кодексу України встановлено наявність корпоративних відносин у господарських юридичних осіб корпоративного типу (що саме означає «корпоративний вид», буде зазначено далі). Такий же підхід можна спостерігати і по відношенню до компаній, оскільки ст. 116 ЦК України допускає існування прав товариства лише у господарських (господарських) товариствах, а також відповідає ч. 1 ст. 167 ЦК України. Проте з точки зору господарських товариств позиція законодавця є особливою, оскільки це лише вид товариства як організаційно-правова форма, а характер здійснюваної діяльності - підприємницька чи непідприємницька - навряд чи може визначити наявність корпоративних відносин.

Оскільки корпоративні права за своєю суттю є правами їх носіїв щодо юридичної особи, позначення такої юридичної особи як суб'єкта корпоративних відносин доцільно здійснювати через єдиний термін

«корпорація». В іншому випадку ми матимемо понятійно-категоріальний апарат, який не сприятиме ні розумінню таких правових явищ, як «корпоративні відносини», «права товариства» та «корпорація», ні ефективному правовому регулюванню корпоративних відносин як таких.

Правове регулювання благодійної діяльності здійснюється Конституцією України, Цивільним та Господарським кодексами України, а також іншими законами та підзаконними актами. Деякі аспекти благодійництва регулюються Податковим та Митним кодексами України.

Недосконалістю характеризується і законодавство у сфері благодійної діяльності, зокрема Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Для вдосконалення законодавства про благодійну діяльність в Україні вбачається доцільним визначити такі орієнтири [3]:

- 1) використання терміна «благодійність» замість «благодійна діяльність»;
- 2) нормативне закріплення переліку форм благодійництва;
- 3) удосконалення правового регулювання меценатства як форми благодійництва.

Використання терміну «благодійність» замість «благодійна діяльність». Це означає, що Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» у ст. 1 вживає термін «благодійна діяльність». Натомість правильніше використовувати термін «благодійність», оскільки є колективним і включає як благодійну діяльність, так і благодійність, що здійснюється фізичними та юридичними особами, для яких благодійність не є основним видом діяльності в Україні [3].

Чинне законодавство містить перелік видів благодійної діяльності, не відмежовуючи їх від сфер благодійництва. Це призводить до плутанини, змішування понять, що негативно позначається на їх практичному застосуванні.

Нині благодійна діяльність в Україні перебуває на підйомі: в країні існує велика кількість благодійних фондів, у діяльності яких бере участь багато громадян. Допомога, яку вони надають, значною мірою сприяє вирішенню проблем у державі, а благодійні фонди користуються високою довірою. Завдяки

діяльності благодійних організацій значно підвищився рівень забезпечення Збройних Сил України, вирішено низку проблем переселенців, надається благодійна допомога соціально слабким верствам населення тощо.

Проте це також призвело до поширення зловживань у цій сфері з боку недобросовісних осіб: зі збільшенням кількості громадян, готових жертвувати власні кошти на благодійні потреби, з'явилися шахрайські структури, які під приводом проводять публічні збори пожертвувань на благодійну діяльність. Багато в чому така шахрайська діяльність в Україні стала можливою через відсутність реальних методів контролю та звітності при здійсненні благодійної діяльності.

Висновок. Якщо звернутися до досвіду світової спільноти, то в інших країнах запроваджено спеціальні механізми звітності та моніторингу діяльності благодійних організацій. Зокрема, у Фінляндії такі організації зобов'язані надавати інформацію про свої доходи та витрати на запит будь-якого заявника. Увесь обсяг інформації про надходження та витрати благодійних фондів наводиться у відповідному Державному реєстрі благодійних організацій, який діє в Ірландії та є загальнодоступним в мережі Інтернет [4].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що незважаючи на загальний позитивний розвиток регулювання благодійництва в Україні, необхідно вирішити низку проблем, які постійно виникають у цій сфері. Перш за все, необхідно вдосконалити законодавчу базу, яка регулює суспільні відносини у сфері благодійності, усунути прогалини, неточності та протиріччя в законодавстві.

Однак цього недостатньо. На даному етапі наша держава має запровадити ефективні механізми протидії зловживанням, які відбуваються під виглядом благодійної діяльності: пріоритетами в роботі благодійних організацій мають стати прозорість, публічність та інформованість. А нормативне закріплення відповідальності за порушення законодавства у сфері благодійної діяльності має стати дієвим засобом запобігання зловживанням недобросовісних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
4. Асадчев Ю. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та шляхи їх вирішення. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010473.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ СИСТЕМ

Войнов Данило Сергійович
здобувач вищої освіти 2 курсу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Карпенко Олександр Миколайович
Старший викладач кафедри ТСП капітан поліції

На разі, у сучасному світі отримання базових професійних навичок не є фінішною прямою освоєння певної професії. Сучасний світ вимагає від людини постійного навчання та оволодіння новими навичками, необхідними для виконання професійних завдань враховуючи специфіку сучасності. Не є винятком й сфера службової підготовки поліцейських, у тому числі вогнева підготовка. Перед поліцейськими, особливо з початку війни постало доволі багато викликів (здійснення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях, несення служби в умовах воєнного стану тощо). Тому, на разі, наймовірно актуально постало питання застосування в сфері вогневої підготовки поліцейських застосування мультимедійних систем. Адже, їхнє використання може дозволити найбільш реалістично відтворити умови несення служби з урахування специфіки воєнного стану та при цьому не наражати на небезпеку життя та здоров'я власне поліцейських. Отже, питання застосування мультимедійних систем у вогневій підготовці поліцейських є доволі актуальним в наш час [2].

Запровадження мультимедійних систем під час службової підготовки поліцейських відбулося ще з моменту початку реформаційних процесів всієї системи внутрішніх справ. Такий підхід наймовірно ефективним під час початкової підготовки, отримання базових знань при поводженні зі зброєю поліцейськими. Тому й з початку введення воєнного стану на території України

така концепція підготовки активно застосовується. Позитивний аспект використання таких систем у навчанні дозволить здійснити моделювання багатьох видів ситуацій власне на практичних заняттях, а не безпосередньо під час виконання службових обов'язків. Така структура проведення практичних занять є неймовірно корисною, адже після моделювання певних ситуацій, у тому числі із застосування вогнепальної зброї, у здобувачів вищої освіти виробляється певних алгоритм щодо дій в тій чи іншій ситуації. Також важливим аспектом застосування мультимедійних систем є обов'язкове обговорення можливих помилок після відпрацювання певної ситуації (сценарію) [1].

Найбільш поширеним видом мультимедійних систем у підготовці поліцейських є проведення практичних занять у відповідних мультимедійних тирах наближеність ситуації до реальних подій досягається тим, що під час відпрацювання сценарію можливо додати певні звукові (сирена, грім, крик та інші) та світлові (світло ліхтарика, темна пора доби тощо) спецефекти.

Професійна діяльність працівників правоохоронної системи має свою специфіку, яка вимагає не лише професійної компетентності поліцейського, а й певних особистісних якостей від яких залежить ефективність виконання службових завдань. Так, у працівника поліції може виникнути низка проблем якщо у вирішенні професійних завдань він обмежується лише правовою стороною питання. Крім знання і дотримання закону, поліцейському необхідно вміти аналізувати вчинки людей, знімати психоемоційне напруження і встановлювати контакти з громадянами, долати психологічні бар'єри в комунікації з різними верствами населення, працювати в умовах дефіциту часу та інформації, в у мовах високих нервових навантажень, в напружених (конфліктних екстремальних) ситуаціях, нести відповідальність за наслідки своїх слів і рішень тощо [3].

Отже, можна зробити висновок, що під час несення служби і виконання професійних обов'язків працівник поліції повинен бути уважним, обережним та повністю контролювати ситуацію й діяти доцільно відповідно до її зміни та

розвитку. Виходячи з цього одним із пріоритетних завдань професійної підготовки поліцейського є активне запровадження практичних занять із застосування інноваційних технологій, а саме мультимедійних систем, враховуючи специфіку як довоєнного стану так і в умовах дії на території України режиму воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Саницький В. А., Карацюба А. М., Святобог В. В. та ін. Система інформаційного забезпечення ОВС України: Навчально-практичний посібник / За ред. Л. В. Бородича. - К.: РВВ МВС України.-144 с.;
2. Системна інформатизація законотворчої та правоохоронної діяльності. Монографія / Кер. авт. кол. М. Я. Швець; за ред. В. В. Дурдинця та ін. – К.: Навчальна книга, 2005. – 639 с.
3. Інформатизація управління в органах внутрішніх справ: Посібник / В. Г. Хахановський, П. П. Підюков, В. М. Смаглюк та ін. - К.: НАВСУ, 2003.-216 с.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Воржевітіна Ганна Ігорівна

к.ю.н., викладач

Харківський національний університет

Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Вступ. У сучасному агропромисловому комплексі України галузеві засади права є невід'ємною частиною суспільних відносин, в яких держава є гарантом забезпечення продовольчої безпеки та соціального розвитку сільського господарства. В сучасних умовах недостатній розвиток законодавства в сфері природокористування та захисту довкілля від техногенного впливу потребує розробки нових заходів з оптимізації землекористування. Тому все більш пріоритетним принципом стає екологізація аграрної виробничої діяльності на підприємствах із закріпленням у нормативно-правових актах та чином законодавстві України.

Раціональне використання землі передбачає вдосконалення існуючих і нових технологічних процесів з метою більш повного забезпечення принципів екологічної рівноваги [1].

Мета роботи. Метою дослідження є огляд основних положень і принципів з забезпечення правової екологізації сільськогосподарських виробництв та напрямків її подальшої реалізації в агропромисловому комплексі Української держави.

Матеріали та методи. Дослідження проблем правового забезпечення екологізації виробництва сільськогосподарської продукції в Україні виявили, що екологічне безпечне сільськогосподарське виробництво можливе лише у випадку володіння суб'єктом господарювання достатньою кількістю земельних ресурсів. Наслідком такого землеволодіння стає збільшення собівартості сільськогосподарської продукції. В результаті неспроможність власників

компенсувати витрати, що призводить до неспроможності застосування власником сучасних агротехнічних рішень, придбання безпечних засобів хімізації і новітньої сільськогосподарської техніки. Таке використання супроводжується надмірним використанням посівів зернових ґрунтовиснажувальних культур, застарілих методів обробки землі, застосування хімічно небезпечних технологій виробництва та використання більш дешевих хімічних добрив [2].

Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» демонструє ряд обов'язкових заходів по екологізації сільськогосподарських виробництв, а саме: зменшення розораності земель, системи захисту їх від водної і вітрової ерозії, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, агролісомеліорації та меліорації земель, рекультивації порушених земель; запровадження ефективної системи охорони родючості ґрунтів та системи моніторингу ґрунтів; створення умов для технічного переоснащення заводів сільськогосподарського машинобудування з метою випуску техніки, яка забезпечуватиме впровадження сучасних, високопродуктивних та ресурсозберігаючих технологій в агропромислове виробництво [3].

Базовими стратегічними принципами зазначених заходів для реалізації комплексу протидій шкідливого землекористування є запровадження інноваційних екологічних та ґрунтозахисних технологій виробництва сільськогосподарських культур, в основу яких покладено наукові методи обробки посівів, заміна синтетичних мінеральних добрив компостами для підвищення родючості ґрунту з обліком до природних умов та регіональних особливостей [4].

Одним з важливих заходів екологізації є зменшення кількості відходів, запобігання шкідливому впливу відпрацьованих залишків на природне середовище та здоров'я людини. Стаття 3 Закону України «Про відходи», що спрямований на охорону здоров'я населення та довкілля показує, що основними завданнями законодавства є зменшення кількості шкідливих відходів,

застосовуючи екологічно безпечну сировину, енергоефективне очисне устаткування, яке відповідає усім технічним вимогам та перехід до використання альтернативних "зелених" технологій [5]. Зокрема використання сонячних електростанцій та вітрових генераторів, біоенергетичних реакторів, впровадження технологій органічного добрива, розвиток яких сприятиме поліпшенню біосфери землі і зменшенню енерговитрат промислових виробництв.

На теперішній час правовий аграрний сектор України характеризується відсутністю сформованої нормативно-правової бази у сфері безпечно-екологічного органічного землеробства. Відповідно до проекту Закону України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" (реєстр. № 9707), яким передбачено забезпечення раціонального використання ґрунтів, на яких виробляється органічна сільськогосподарська продукція та стимулювання переходу фермерських господарств на виробництво органічної продукції, а також «Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 664, повідомляє про збільшення площі сільськогосподарських угідь, на яких вирощується та виробляється органічна сільськогосподарська продукція та спонукає до пришвидшеного переходу фермерських товаровиробників до ринкових відносин [6, 7].

Результати та обговорення. У зв'язку з розглянутими методами ефективної екологізації сільськогосподарських виробництв пропонується перехід на органічні засоби обробки вирощувальної продукції, в основу яких покладено обмеження використання синтетичних та хімічно небезпечних добрив та пестицидів з подальшою заміною на органічні технології землеробства. Таким чином основними завданнями альтернативного сільгоспвиробництва стає підвищення і збереження родючості ґрунтів; захист екосистеми, поліпшення якості готової продукції і забезпечення населення здоровою їжею.

Важливим напрямом екологізації є зменшення або утилізація відходів у відповідності з законодавством України, за рахунок впровадження новітніх технологій очистки і переробки відпрацьованої сировини, впровадження екологічного устаткування по зменшенню техногенного впливу на навколишнє середовище та зниження енергетичних витрат виробничих підприємств.

Нормативно-правове регулювання перерозподілу земельних ресурсів по зменшенню роздрібності земельних ділянок сільськогосподарського призначення сприятиме підвищенню ефективності виробництва у аграрному господарстві, зменшенню дії негативних факторів при використанні земельних ділянок аграрними підприємствами, економічному розвитку промислово виробничих організацій, охорони земель, збереження та покращення природних ландшафтів.

Висновки. Проведено огляд основних положень і принципів екологізації сільськогосподарського виробництва відповідно чинного законодавства України. Розглянуто економічні перспективи розробки і впровадження нормативно-правових актів регулювання розподілу земельних ресурсів серед вітчизняних товаровиробників. Реалізація державних природоохоронних проектів по обмеженню і рециркуляції відпрацьованих відходів разом з застосуванням екологічно безпечних технологій знизить ризик забруднення довкілля, а також підвищить енергоефективність виробничих підприємств. Запропоновано обмеження використання хімічно-агресивних засобів обробки вирощувальної продукції та перехід сільськогосподарських виробництв на органічні добрива з використанням новітніх технологій землеробства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Попович І. І. Словник екологічних термінів // Акрешори: Писаний Камінь. 2010. URL: <https://evrika.if.ua/740/> (дата звернення: 21.01.2023).
2. В. А. Грищенко. Правові проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва в Україні // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство. 2019. № 2(35), С. 132.

3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV. *Верховна Рада України*. 2015. Ст. 4.

4. Оверковська Т. Правові засади екологізації аграрного виробництва // *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 138.

5. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. *Верховна Рада України*. Ст. 3.

6. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 09.01.2014 р. № 20-21. *Верховна Рада України*. Ст. 721.

7. Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017. № 664. С. 2-3.

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Гамій Владислав Олександрович

курсант 2 курсу

Навчально наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів

Національної Поліції

Науковий керівник:

Чорна Аліна Генадіївна

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету

Внутрішніх справ м. Дніпро, Україна

Старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Класифікація кримінальних правопорушень на законодавчому рівні має вкрай важливе значення при вирішенні правових питань, пов'язаних із диференціацією кримінальної відповідальності у вигляді певного роду обмежень, що безпосередньо застосовуються до осіб із протиправною поведінкою, вираженою зокрема у вчиненні суспільно небезпечного, караного, винного діяння суб'єктом відповідного віку, що передбачено кримінальним законом, застосування звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування тощо [1, с. 7].

Саме класифікація відрізняє одне правопорушення від іншого, наприклад за його тяжкістю або стадією вчинення, а й відповідно до цього відрізняється відповідальність.

У межах кримінально-процесуального законодавства буде потрібно також спрощений порядок розслідування та розгляду судами справ про кримінальних провинах, що у свою чергу позитивно позначиться на оперативності їх вирішення та відновлення порушених прав і свобод» [2, с. 67].

Більш глибоко цю думку висловив професор Л. В. Головка, що поставив в одній зі своїх робіт наступне питання: «З матеріально-правового погляду не

завжди зрозуміло, навіщо взагалі потрібно поняття «кримінальної провини» і чому воно не може охоплюватися, наприклад, категорією «правопорушення невеликої тяжкості» або чимось подібним? Інакше кажучи, чим західне поняття «кримінальна провина» краще пострадянського поняття «правопорушення невеликої тяжкості?» [2, с. 89].

На думку автора, відповідь на поставлене питання лежить у процесуальній площині: «поява поняття «кримінальна провина» змушує законодавця створити особливий, «полегшений», процесуальний режим їх розслідування та розгляду, що значно відрізняється від більш громіздкого провадження у справах про правопорушення» [3].

Більше того, за такої диференціації надалі законодавець зможе проводити «автономну» процесуальну реформу для відповідної категорії злочинних діянь. Інакше кажучи, будуть встановлюватися процесуальні відмінності між правопорушеннями та провинами, що у свою чергу дозволить уникнути надмірного скорочення процесуальних гарантій у справах про серйозні порушення кримінального закону і, навпаки, надмірного ускладнення справ щодо різного роду «дрібниці».

Л. В. Головка обґрунтовано вважає, що відсутність відмінностей між правопорушеннями та провинами «не дозволяє бачити різницю між процесом у справі про діяння, караним довічного позбавлення волі, та процесом у справі про діяння, караним штрафом, що загрожує різного роду законодавчими кримінально-процесуальними помилками. У цьому сенсі при початковому формальному розмежуванні правопорушень і провин таких помилок часто вдається уникнути» [4].

Запропонована категоризація кримінальних правопорушень виключає кримінальну провину як додаткову категорію правопорушень, що займає проміжне положення між адміністративними правопорушеннями та кримінальними правопорушенням, та відносить кримінальну провину до кримінальних правопорушень.

Варто зазначити, що кордони, якими поділяють кримінальних осіб. Дії та

провини, по суті умовні, рухливі, здатні змінюватися разом із змінами умов. Пояснюється це з одного боку, інтенсивним процесом криміналізації суспільства, а з іншого – тенденцією до лібералізації та декриміналізації чинного кримінального законодавства [3, с. 13].

Отже, детальне вивчення і дослідження системи кримінальних правопорушень, їх видів і особливостей, встановлення чіткого розмежування між правопорушенням та кримінальним проступком, справедливе розслідування впливає на міру встановлення справедливого покарання за їх вчинення, що є необхідним для побудови правової держави і правового суспільства [4, с. 8]. Всього цього можливо досягти лише за умови усунення розбіжностей між положеннями КК і КПК, які виникли через неправильну послідовність їх реформації, що допоможе покращити правову дію кримінального закону і уникнути більшості процесуальних складнощів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лутчин, В. І. "Класифікація кримінальних правопорушень за ознаками безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення у кримінальному праві України та Республіки Польща." Напрям 1. Історія та теорія держави та права, філософія права: 154.
2. Лутчин, В. І. "Критерії класифікації кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща." Підприємництво, господарство і право 2 (2020): 292-299.
3. Малофій, К. А. "Класифікація кримінальних правопорушень за ст. 12 кримінального кодексу України." Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 09.03. 2021 № 42 (2021): 399.
4. Охман, О. В. "Актуальні питання класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості." Publishing House "Baltija Publishing" (2020).

ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Гарсоян Л. Р.,
Тимашова А. А.,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Карповський С. В.,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова діяльність – це система негласних та гласних розвідувальних, пошукових та контррозвідувальних заходів, які здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1, с. 3]. Центральною ланкою в діяльності оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України є захист життя, здоров'я, прав і свободи людини і громадянина, забезпечення безпеки суспільства та держави від злочинних посягань. Усі вони в силу правоохоронної специфіки спрямовані на виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів, а також виконання інших найважливіших завдань МВС України. Особливої актуальності, щодо питань пошуку та фіксації злочинних груп та правопорушників які виконують протиправні дії, за які передбачена відповідальність за Кримінальним кодексом України набувають в момент активної фази російської агресії на території України.

В період незалежності нашої держави, вітчизняні та зарубіжні дослідники приділили чи малу увагу, щодо вивчення понять та завдань оперативно розшукової діяльності. Серед них можна виділити: Ю. Ф. Кваша, О. Ю. Шумилова, К. В. Суркова, В. М. Осипкіна, С. І. Захарцева, В. С. Овчинського, А. М. Погорецького тощо [2, с. 428].

Переосмислення людських цінностей, орієнтація держави на захист прав і свобод людини та громадянина викликають необхідність у жорсткій регламентації вторгнення оперативних апаратів правоохоронних органів до охоронюваних законом права та свободи особистості. У цій ситуації кожен має

знати про можливості держави щодо обмеження її права і свободи, підставах та умовах такого обмеження. Саме цим і було обумовлено ухвалення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3]. В чинному законодавстві, в Законі України «Про національну поліцію України», в ст. 26 п. 18 згадується оперативно-розшукова діяльність, через призму формування інформаційних ресурсів правоохоронцями.

Методи оперативно-розшукової діяльності – це виконані практикою оперативно-розшукової діяльності спеціальні прийоми виявлення та вивчення осіб, які займаються злочинною діяльністю або причетних до скоєння злочинів, а також виявлення обставин, що мають значення для розкриття попередження злочинів [1, с. 49].

Правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять нормативні акти, у змісті яких є правові норми, що безпосередньо стосуються призначення, організації і регламентації виду правоохоронної діяльності, що розглядається. У загальній теорії права сукупність нормативних актів, що стосуються будь-якої галузі суспільних відносин, охоплюється категорією джерел права.

Від об'єктів які захищаються, цілі в оперативно-розшуковій діяльності можна об'єднати в дві групи захисту від злочинних порушень: безпосередні (виявлення, розкриття, а також розшук осіб у зв'язку із скоєнням злочину); опосередковані – (попередження скоєння злочинів, пошук інформації про події або дії, що становлять загрозу державній, військовій, економічній чи екологічній безпеці нашої держави).

Під суб'єктами оперативно-розшукової діяльності розуміється система компетентних державних органів, їх оперативних апаратів та посадових осіб, наділених законом повноваженнями щодо організації та здійснення оперативно-розшукових заходів, а також інших фізичних та юридичних осіб, які залучаються до їх проведення та наділених відповідними правами та обов'язками, що забезпечують участь цих осіб в оперативно-розшукових заходах, з метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Принципами оперативно-розшукової діяльності поліції є керівні ідеї які вироблені розшуковою практикою, виражені у нормах законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини в даній галузі які відображають політичні, економічні та соціальні закономірності розвитку сучасного та демократичного українського суспільства. Значення принципів оперативно-розшукової діяльності полягає у тому, що них відображається сутність державної юридичної діяльності. Причому визначення цих принципів має теоретично практичне значення [4, с. 165].

Виявлення злочинів як одне з основних завдань оперативно-розшукової діяльності Національної поліції передбачає встановлення фактів вчинення, насамперед, латентних злочинів, інформація про які до правоохоронних органів офіційним каналам не надходить. За оцінками кримінологів, розміри латентної злочинності у кілька разів перевищують офіційно зареєстровану. Істотна частка злочинів залишається прихованою за причини того, що потерпілі не звертаються за допомогою до правоохоронних органів. Інший складовою латентної злочинності виступають дії, які завдають шкоди не окремим громадянам, а громадським чи державним інтересам. До них можна віднести незаконний обіг наркотиків, зброї, вибухових речовин, багато економічних злочини, окремі види шахрайства та деякі інші [5]. Латентна злочинність є однією з умов формування та тривалого існування стійких злочинних груп, збільшення кількості злочинців-професіоналів. У зв'язку з цим завдання виявлення латентних злочинів у процесі оперативно-розшукової діяльності набуває особливої уваги.

Завдання виявлення злочинів включають три складові елемента: виявлення осіб, які їх вчинили, встановлення в їх діях ознак складу кримінального діяння для вирішення питання про порушення кримінальної справи та встановлення потерпілої сторони. Дане завдання вирішується шляхом здійснення оперативного пошуку - однією з організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності працівників поліції, у ході якої проводиться ініціативний збір первинної оперативно-розшукової інформації при ознаках

злочинної діяльності та причетних до неї осіб.

Оперативно-розшукова діяльність взаємопов'язана з кримінально процесуальною діяльністю. При розв'язанні задач, щодо розкриття злочинів оперативно-розшукова діяльність відіграє особливу роль стосовно кримінально-процесуальної діяльності, оскільки спрямована на виявлення осіб, причетних до скоєння [5]. Таким чином, оперативно-розшукова діяльність Національної поліції в особливий правовий режим є одним з видів правоохоронної діяльності держави, у процесі здійснення якої відповідними державними органами та їх оперативними апаратами реалізуються такі функції, як оборона держави, охорона права і свободи громадян, власності та правопорядку, боротьба зі злочинністю. Основна особливість оперативно розшукової діяльності полягає у використанні Національною поліцією та її посадовими особами переважно негласних повноважень з метою реалізації конкретних завдань, що визначаються перерахованими функціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посібник / О. О. Подобний. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 258 с.
2. Сервецький І. В., А. Ю. Неманов Щодо класифікації оперативно розшукових заходів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. Юридичні науки.* 2012. С. 427-441.
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
4. Стацак А. Ю. Наукова інтерпретація концепту «принципи оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2020. Вип.. 1 с. 163-168.
5. Про оперативно-розшукову діяльність. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T213500> (дата звернення: 10.08.2022).

СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Григорчук Тетяна Віталіївна
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорна Аліна Геннадіївна
капітан поліції
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Кримінальне право - це галузь права, яка регулює кримінальну відповідальність за вчинення злочинів і захищає суспільство від злочинних дій.

Вона включає в себе різні аспекти, такі як:

1. Законодавчий аспект: закони та нормативні акти, які визначають злочини, описують елементи злочину, встановлюють кримінальну відповідальність і санкції за їх вчинення.

2. Процесуальний аспект: процес від досудового розслідування до вирішення кримінальної справи в суді, включаючи затримання, обшуки, допити, експертизу, докази та засудження.

3. Виконавчий аспект: виконання кримінальних вироків, включаючи виконання покарань, умовного засудження, підстав для перевірки випробувального терміну та звільнення від кримінальної відповідальності.

4. Правовий захист: права обвинуваченого та його захисту від протидії відповідній кримінальній процедурі, включаючи забезпечення доступу до юридичної допомоги та гарантії права на справедливий процес.

5. Міжнародний аспект: співпраця між державами в питаннях кримінальної відповідальності, включаючи витіснення та екстрадицію злочинців, обмін інформацією та координацію дій у боротьбі з транскордонною злочинністю. [1]

Система кримінального права - це сукупність законів, правил та процедур, які визначають злочини, встановлюють їхню відповідальність та накладають кримінальні санкції на порушників. Система кримінального права має на меті захистити суспільство від злочинів і забезпечити справедливість для жертв злочинів. Основними компонентами системи кримінального права є законодавство, правоохоронні органи, судова система та виконавча влада. Крім того, система кримінального права включає процедури дослідження злочинів, збір доказів, захист прав підозрюваних та засуджених осіб. [2]

Система кримінального права має внутрішню побудову, структура, заснована на певних принципах: Загальна та Особлива частини. Загальна частина містить норми, що стосуються основних понять кримінального права, та встановлює основні принципи і правила кримінальної відповідальності. Вона також містить норми, що стосуються злочинної відповідальності, її видів, форми вини, принципів кримінального правосуддя та інші питання, пов'язані з застосуванням кримінального права. Особлива частина містить перелік злочинів, за які передбачені кримінальні санкції, а також описує елементи і склад злочинів та встановлює міру покарання за вчинення цих злочинів. Крім того, в особливій частині можуть міститися особливі норми, що стосуються певних категорій злочинів, наприклад, злочинів проти державної безпеки, злочинів проти особистої свободи і т.д. Кримінальне право тісно пов'язане з іншими галузями права, такими як: конституційне право, кримінально-процесуальне право, адміністративне право, кримінально-виконавче право, міжнародне право.

Існує кілька основних принципів кримінального права, які є важливими для забезпечення справедливості і захисту прав людини у кримінальних справах. Деякі з найважливіших принципів кримінального права включають наступне:

- Презумпція невинності - цей принцип передбачає, що людина, звинувачена у вчиненні злочину, вважається невинною, поки її вину не буде доведено в суді.

- Право на справедливий процес - кожна людина має право на справедливий та прозорий процес, який включає право на захист, право на чесний суддівський розгляд, право на публічне слухання та право на апеляцію.

- Принцип законності - цей принцип передбачає, що злочин повинен бути чітко визначеним та передбаченим законом, і що будь-які дії правоохоронних органів та судових вироків повинні відповідати законодавству.

- Принцип пропорційності - цей принцип передбачає, що кримінальні санкції повинні бути пропорційні тяжкості злочину, який був вчинений.

- Принцип індивідуалізації покарання - цей принцип передбачає, що покарання повинно бути пристосоване до конкретної особи, яка вчинила злочин, з урахуванням її особливостей та обставин вчинення злочину.

- Принцип винності - цей принцип передбачає, що особа повинна бути визнана винною вчинення злочину лише тоді, коли буде доведено, що вона мала намір вчинити злочин та діяла свідомо. [3]

Система кримінального права може відрізнятись в різних країнах, оскільки вона відображає особливості соціальної структури, культури та історії кожної країни. Проте, у більшості країн, система кримінального права базується на принципах презумпції невинності, права на захист, справедливого процесу та відповідальності за вчинені злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сучасні аспекти кримінального права : навч. посіб. / В. М. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. – К. Юрінком Інтер, 2009 р.256 с.

2. Підручник “Кримінальне право України” Загальна частина В. В. Сухонос Суми 2015 р. 424 с.

3. Стаття “Принципи кримінального права, система та характеристика” Ірина Таран, Дмитро Сирота Кременчук 2021 р. 7 с.

ПОРУШЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Д'яченко Каріна Андріївна

Студентка навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Л. Р.

д.ю.н., професор, професор кафедри
загальноправових дисциплін

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Вступ: З 1990 року Україна є незалежною державою. Протягом багатьох років українська держава захищала свої кордони та права. Кожна людина, яка проживає на території цієї держави, має свої права, як людини, громадянина та особистості. Багато крові було пролито війнами, які намагалися зруйнувати патріотичний дух нашої України, і це продовжується і сьогодні. За статтею 17 Конституції України «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу».

Мета роботи: ознайомлення з сучасними подіями, які намагаються порушити суверенітет України; формування національної свідомості, патріотизму і відповідальності за долю України; прищеплення поваги до прав і свобод людини і громадянина.

Матеріали та методи: Наразі своїми рішеннями щодо визнання «незалежності» окупованих районів Донецької та Луганської областей Росія порушує суверенітет і територіальну цілісність України та устанавлює свої війська на Донбасі, які перебували там з 2014 року.

Україна здобула свою незалежність юридичним шляхом, ще у 1990 році, після ухвалення ряду документів, що проголошували державний суверенітет.

Законність цих кроків Верховної Ради підтвердив Всеукраїнський референдум. Незалежність України – не «випадковість», як стверджує російська пропаганда, а результат зусиль носіїв багатьох поколінь. Розпочата Горбачовим «перестройка» активізувала процеси, які раніше стримувалися репресіями. Почали відбуватися події, які спочатку привели до проголошення Україною незалежності, а потім зміцнювали її. Зараз Україна захищає свою незалежність, відбиваючи широкомасштабну агресію Росії.

В Україні є міцний фундамент сильної країни – це століття боротьби за можливість жити в єдиній і незалежній країні. Є Конституція і законодавство, що дають можливість людям мати свободу і захищати свої права, а також обов'язки, виконання яких зробить життя у спільному просторі безпечним і комфортним. Є визнання незалежності і суверенітету України іншими країнами та членство України у міжнародних організаціях, таких як ООН, Європейська економічна комісія ООН, СНД, Європейський банк реконструкції та розвитку, МВФ тощо. В Україні є все для початку повноцінної та суверенної держави, але також є країни сусіди, яким мало своїх територій і вони хочуть отримати наші.

У 2014 році Росія окупувала Крим і розпочала війну на Донбасі, а 24 лютого 2022 року російська армія розпочала широкомасштабне вторгнення на територію України по всій довжині спільного кордону і з території Білорусі.

Україна вже 8 років дає відсіч агресору, а тепер веде справедливую війну за відновлення своєї територіальної цілісності. У 2014 році вони «забрали» Донецьк, Луганськ та Крим. Переіменували їх у ДНР та ЛНР, назву «Крим» залишили, а у 2022 році, вони хотіли отримати ще частину Харківської, Запорізької, Херсонської, Сумської та Миколаївської області, вони не змогли, Збройні сили України дали їм гідну відсіч, але частина тих областей заходиться під окупацією.

«Україна однозначно кваліфікує останні дії Російської Федерації як порушення суверенітету й територіальної цілісності нашої держави. Вся відповідальність за наслідки у зв'язку зі згаданими рішеннями покладається на політичне керівництво Росії», – наголосив Глава держави. Крім того, за його

словами, визнання «незалежності» окупованих районів Донецької та Луганської областей може означати односторонній вихід Росії з Мінських домовленостей та ігнорування рішень у межах «Нормандської четвірки».

Щодо Мінських угод, договір був укладений учасниками Тристоронньої контактної групи: послом Гайді Тальявіні (від ОБСЄ), другим Президентом України Леонідом Кучмою (від України), послом Російської Федерації в Україні Михайлом Зурабовим (від Росії). Крім того, під Протоколом стоять підписи Олександра Захарченка (очільник невизнаної «ДНР») та Ігоря Плотницького (очільник невизнаної «ЛНР»).

Мінський протокол складався з 12 пунктів, серед яких було ухвалення Закону про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, забезпечення проведення дострокових місцевих виборів, виведення незаконних збройних формувань, військової техніки, бойовиків і найманців з території України, звільнення заручників і незаконно утримуваних осіб.

У ніч на 20 вересня 2014 року в Мінську був ухвалений меморандум про припинення вогню на території України, зупинці на поточній лінії зіткнення і встановлення 30-кілометрової зони безпеки в країні.

Проте, перемир'я не вдалося досягти. Тоді бойові зіткнення тривали у Донецькому аеропорті, а потім і в Дебальцевому.

Другі Мінські угоди були підписані у 2015 році, це "комплекс заходів щодо виконання Мінських угод". Погодження відбулось на саміті в Мінську в 2015 року за участі лідерів Німеччини, Франції, України, Росії та самопроголошених "народних республік", ЛНР та ДНР, у форматі "нормандської четвірки".

Документ, який підписали, ще називають "Мінськ-2". Текст угод деталізував положення перших Мінських угод. Одразу після підписання "Мінська-2", його автори - Ангела Меркель, Франсуа Олланд, Петро Порошенко та Володимир Путін - підписали окрему декларацію, у якій висловили повну підтримку втілюванню у життя цих домовленостей. Тобто

положення перших угод були активовані знов, тільки у більш детальному порядку. Зафіксований алгоритм у цих угодах вирішення конфлікту на Донбасі Москва вважає ідеальним для себе.

У Києві ж мало хто знає правду щодо "Мінська": і перші, і другі угоди були підписані на тлі болючих поразок української армії на Донбасі, а тому містять вкрай не вигідні для України положення. Тому Україна хоче провести вибори на територіях, які вона не контролює, а Росія виступає проти цього.

У 2022 році, Володимир Путін, голова РФ зробивши повномасштабний наступ на територію України одразу означав односторонній вихід Росії з Мінських домовленостей. «Це підриває мирні зусилля та руйнує наявні переговорні формати. Сьогоднішнім та завтрашніми можливими рішеннями Росія легалізує свої війська, які фактично перебували в окупованих районах Донбасу з 2014 року. Країна, яка вісім років підтримує війну, не може підтримувати мир, як вона це заявляє», – зазначив Президент України.

Президент України екстрено скликав саміт «Нормандської четвірки» за для вирішень щодо війни на Східній Україні. «Від наших партнерів ми очікуємо чітких і дієвих кроків підтримки. Дуже важливо побачити зараз, хто наш справжній друг і партнер, а хто продовжить лякати РФ словами», акцентував Глава держави.

Результати та обговорення: Сучасні держава потребує висококласних спеціалістів, які максимально сприятимуть збереженню та примноженню всіх демократичних надбань. Перед незалежною, суверенною державою Україна великий, але не повторний шлях. Тому труднощів не уникнути. Але крок, зроблений 20 років тому - 24 серпня 1991 року (проголошення незалежності України) відкрив перед нами великі перспективи. Наша місія – не втратити того, що маємо і досягти більшого.

Щороку 24 серпня відзначається День Незалежності України на честь прийняття Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України, що прийнято вважати датою утворення держави Україна в її сучасному вигляді.

Висновки: Майже кожна людина в Україні ознайомена з сучасними подіями в країні. Порушення суверенітету нашої держави відбулося ще у 2014 році, у 2022 все тільки ускладнилося. Світ змінюється, а люди-ні. Деякі питання, які були актуальні століття тому, на жаль, можуть бути актуальні і зараз і ніхто з нас не знає, що ще очікувати від лютого ворога нашої незалежності. У цей тяжкий для всіх час, ми повинні робити все, що можемо і допомагати нашій країні. Майбутнє України залежить від народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наливайко Л. Р., Лавренко Д. О. Протидія гендерно обумовленому насильству в умовах військового конфлікту: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. URL : https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/NV4/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_4-2021_%D0%BC%D1%8F%D0%B3%D0%BA-54-62.pdf
2. Наливайко Л. Р. державна політика у сфері забезпечення національної безпеки: досвід України та зарубіжних держав. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 13.03.2020)*. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4621/2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Глотов Б. Б. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: український контекст. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. №4. С. 6–14.
4. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2014. 474 .

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПОЧЕРКОЗНАВСТВО ТА АВТОРОЗНАВСТВО

Денисовський Михайло Дмитрович

Кандидат юридичних наук Галицького фахового коледжу

ім. В'ячеслава Чорновола

Кладько Вікторія Юрївна

Здобувачка вищої юридичної освіти

Галицького фахового коледжу ім. В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Упродовж всього життя людини почерк зазнає певних змін, він розвивається, вдосконалюється. Найбільшу стабільність має сформований почерк, який частіше за все є наявним у особи 25-річного віку. Варіант ознак почерку не може вважатися перешкодою щодо ідентифікації. Почерк людини пов'язаний з її умовно-рефлекторними діями та діяльністю великих півкуль головного мозку. Одним із напрямів у дослідженні рукописних текстів є встановлення виконавця, тобто особи, яка безпосередньо написала літери при фіксації змісту тексту. В основі встановлення виконавця рукописного тексту лежать ознаки почерку, які власне й будуть розглядатись у даній темі.

Метою роботи є дослідження почерку та виявлення всіх його елементів, які у своїй сукупності дозволяють встановити тотожність чи відмінність між необхідними рукописними документами. Розкрити особливості авторознавчого дослідження та методика почеркознавчої експертизи текстів і підписів. Судове почеркознавство вивчає письмо з метою вирішення ідентифікаційних і неідентифікаційних (діагностичних) завдань.

Матеріали та методи. Для детального дослідження теми почеркознавства буде використовуватись процес наукових закономірностей письма та почерку на основі комплексу знань різноманітних галузей науки, в першу чергу, природничого профілю, з метою створення й удосконалення методики криміналістичної експертизи почерку. А також інструкція щодо організації проведення судових експертиз у науково-дослідних установах Міністерства юстиції України.

Результати і обговорення. Криміналістичне почеркознавство – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності письма як джерела інформації та розробляє рекомендації для ідентифікації виконавця, а також досліджує інші факти, пов'язані з письмом, що мають значення для кримінального провадження.

Криміналістичне почеркознавство утворює конкретне вчення, цілісну теорію та є науковою базою для проведення судово-почеркознавчої експертизи.

Предмет судового почеркознавства має складну структуру і включає у себе:

- закономірності формування, функціонування та зміни почерку;
- закономірності його дослідження;
- розробку методик;
- процес експертного дослідження, постановку питань;
- профілактичну діяльність.

Криміналістичне почеркознавство - комплексна галузь знань. Вона тісно пов'язана як з природно-технічними, так і правовими науками, тому в предметі судового почеркознавства виділяють дві сторони: природно-технічну та юридичну [1].

До *ідентифікаційних* завдань належать: установлення виконавця рукописного тексту чи підпису; встановлення факту виконання однією особою різних текстів.

До *діагностичних* належать: встановлення факту письма у незвичних умовах чи специфічному стані особи; встановлення факту одночасності виконання всіх фрагментів тексту; встановлення давності виконання рукописного тексту; визначення статі виконавця за рукописним текстом.

Теоретичною основою криміналістичного дослідження письма є *графологія, криміналістична ідентифікація, психологія вищої нервової діяльності людини, дані лінгвістики і педагогіки, математики та інших наук.*

Також для того аби повністю змінити свій почерк, особі необхідно виробити новий динамічний стереотип, що практично є неможливим, оскільки

нервові зв'язки кожної людини виробляються та закріплюються впродовж тривалого періоду і стають доволі міцними, що й обумовлює утворення в почерку людини стійких ознак.

Центральним теоретичним питанням судового почеркознавства, **правильне вирішення якого забезпечує** надійність почеркознавчої експертизи, є питання про індивідуальність і сталість почерку кожної людини. Основним дослідницьким моментом у цьому питанні є науково обґрунтоване встановлення механізмів формування почерку конкретної людини. Важливо відзначити, що підґрунтям формування почерку є навички, які формуються в результаті систематичних вправ особи в письмі - починаючи з навчання письму взагалі і сприяють утворенню системи вироблених рухів, котра дає можливість виконувати рукопис швидко, скорописом, не контролюючи безпосереднє виконання кожної літери, цифри та їх елементів. У період від накреслення окремих письмових знаків до утворення все більш стійких умовно рефлекторних зв'язків письма на формування почерку індивідуума впливає безліч чинників, обумовлених його психічними та фізичними особливостями та умовами навчання. З часом у почерку людини утворюються некеровані рефлекторні відхилення, які в сукупності та в різноманітних поєднаннях складають неповторний для кожної особи **динамічний стереотип**, що обумовлює неповторність і сталість почерку кожної людини. Щоправда, з роками у динамічному стереотипі відбуваються деякі зміни, але вони істотно не впливають на феноменальну індивідуальність почерку.

У процесі більш ніж сторічного розвитку судового почеркознавства були науково досліджені закономірності письма і почерку на основі різних наук, що сприяло створенню наукової теорії почеркознавчої експертизи, яка базується на даних фізіології, невропатології, психології, психіатрії, статистики тощо, утворюючи цілісну систему знань про почерк як об'єкт ідентифікаційного дослідження. За цей час сформувалися природничо-наукові основи почеркознавства, понятійний апарат у галузі теорії та практики почеркознавчої експертизи, постійно удосконалювались система ознак почерку, критерії оцінки

їх суттєвості та ідентифікаційної значущості, ґрунтовно вивчено питання стабільності ознак почерку та його змін, що виникають під впливом природних і штучних факторів, зокрема у зв'язку з віком, під впливом різних захворювань, умов написання, за навмисної зміни почерку особою тощо.

Щодо Авторознавчого експертного дослідження, воно складається з чотирьох стадій: попереднє дослідження; роздільне дослідження; порівняльне дослідження; оцінка результатів та формулювання висновків [2].

Ознаки письмової мови поділяються на **загальні** та **окремі**.

Загальні ознаки характеризують почерк як систему рухів. До них належать: 1) виробленість почерку - відбиває здатність того, хто пише, користуватися сучасною системою скоропису; визначається темпом письма і координацією рухів при виконанні письмових знаків і з'єднань;

2) складність почерку — свідчить про те, якими рухами виконуються письмові знаки, про конфігурацію їх будови; розрізняють простий, спрощений і ускладнений;

3) нахил почерку — залежить від напрямку згинаючих рухів при виконанні прямолінійних елементів;

4) розмір почерку — визначається висотою малих літер;

5) розгін почерку — характеризує протяжність (розмір) руху по горизонталі й визначається відношенням ширини знаків до їх висоти, а також відстанню між письмовими знаками.

6) зв'язність почерку — полягає в безперервності виконання певної кількості письмових знаків та їх частин у межах одного слова.

7) натиск почерку — характеризує інтенсивність і розміщення зусиль на пишуче приладдя при виконанні письмових знаків;

8) переважаюча форма і напрямок рухів — форма рухів буває прямолінійна і криволінійна [3].

Окрема ознака почерку — це характеристика рухів, що виявляється при виконанні окремих літер чи їх окремих елементів.

Якщо брати до уваги Інструкцію щодо організації проведення судових

експертиз у науково-дослідних установах Міністерства юстиції України, то зразки, які використовуються під час експериментів мусять бути виконані схожим із досліджуваним документом приладом (ручкою, олівцем, пером тощо) і на схожому папері.

Умовно вільні зразки - тексти, написані обвинуваченим після порушення кримінальної справи. Тут можна припустити, що обвинувачений, передбачаючи, що його можуть підозрювати, на момент написання цих документів міг змінити свій почерк. Відбір цих зразків відбувається за тими ж правилами, що й вільних. Експериментальні звичні зразки - це такі, що не вимагають особливих умов для їх отримання. А от експериментальні спеціальні ті, для отримання яких потрібні спеціальні умови, максимально наближені до тих, за яких виконувалися досліджувані рукописи. Під час отримання експериментальних зразків необхідно керуватись ось чим:

- для письма під диктування повинні бути підготовлені підхожі до досліджуваного документа папір (того ж розміру, кольору, стану поверхні гладка, шерехата), ручка, чорнила, олівець;
- обвинувачений (підозрюваний) повинен під диктування записати текст досліджуваного документа.

Висновки. Весь багаторічний період розвитку судового почеркознавства це процес наукового дослідження закономірностей письма та почерку на основі комплексу знань різноманітних галузей науки, в першу чергу, природничого профілю, з метою створення й удосконалення методики криміналістичної експертизи почерку.

Зараз найбільш актуальною є розробка автоматизованої системи дослідження коротких почеркових об'єктів. Така система дозволить уводити у ЕОМ та аналізувати за обраними алгоритмами розпізнавання образів всю інформацію про почерковий об'єкт як структурно-геометричну, так і таку що міститься у розподілі фарбувального матеріалу і ширині штриха.

Автоматизовані системи виконують двояку функцію: з одного боку допомагають отримати інформацію про об'єкт, яка недоступна іншим шляхом, з

другого - вивільняють експерта від стомлюючої нетворчої роботи, зводячи до мінімуму можливість суб'єктивних помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчальні матеріали онлайн (pidru4niki.website). 2010 - 2023 р. URL: https://pidru4niki.com/88367/pravo/kriminalistichne_pochoznavstvo (дата звернення: 07.02.2023 р.)
2. Інфопедія. Криміналістичне дослідження письма. 2022 р. URL: <https://infopedia.su/6x82fd.html> (дата звернення: 08.02.2023 р.)
3. Sni.House. Криміналістичне почеркознавство й авторознавство. 2021 р. URL: https://sci.house/kriminalistika-knigi_1075-scibook/kriminalistichne-pochoznavstvo-avtoroznavstv.html (дата звернення: 08.02.2023 р.)

ПОНЯТТЯ «ПОКАРАННЯ» ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ В ПРАЦЯХ МИХАЙЛА ФЛЕГОНТОВИЧА ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА

Деркачова Наталія Олександрівна
старший викладач
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Навчально-науковий інститут права
м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction. Поняття покарання є однією з ключових проблем в правовій науці. Ця тема є надзвичайно важливою для формування правової культури та демократії в сучасному світі, коли закони регулюють життя суспільства. У цьому контексті дослідження поняття покарання за часів Київської Русі в працях Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова є особливо актуальним та цікавим для наукового світу.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є розгляд поняття покарання в працях Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова, виявлення основних принципів та проблем, пов'язаних з цією темою.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Дослідженню теми покарання в Київській Русі присвячено праці багатьох науковців, зокрема: Л. Багрія-Шахматова, В. Бачиніна, М. Владимирського-Буданова, В. Дуюнова, О. Кістяківського, А. Міцкевича, М. Шаргородського, О. Шишова, О. Ярмиша тощо. Під час дослідження використано історичний, порівняльний, логіко семантичний методи та контент-аналіз.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проблема покарання цікавила людство у всі часи і є досить актуальною, оскільки питання про те, як ефективно та справедливо карати злочинців, постійно стоїть перед правовою системою. Покарання - це важливий аспект правосуддя, оскільки воно має на меті захистити суспільство від злочинців та відновити порушені права інших людей в суспільстві.

Проблема відповідності покарання вчиненому злочину та його

ефективності є однією з основних проблем сучасної кримінальної юстиції. Не завжди наявні підходи, які б забезпечували належне виконання покарання та забезпечували збільшення ефективності правосуддя. Крім того, змінюються суспільні умови, з якими стикається правова система. Тому дослідження історії покарання є важливим етапом вивчення цієї теми, оскільки дає розуміння, які підходи до покарання були популярними у різний період часу та чому саме вони були застосовані. Це допомагає зрозуміти еволюцію кримінальної юстиції та карного права. Також дослідження історії покарання може дати підставу для критичної оцінки сучасних методів санкцій та допомогти розробити більш ефективні та справедливі методи покарання, які відповідали б потребам сучасного суспільства.

Одним із дослідників теми покарання за часів Київської Русі є Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов. Вивчення спадщини видатного вченого є одним із важливих напрямків сучасних досліджень щодо історії держави і права України. Значний інтерес до праць цього науковця надає можливість з'ясувати окремі питання минулого та розв'язати питання сьогодення стосовно держави і права [1, с. 22]. Вчений у своїх працях розглядав питання про покарання з різних точок зору. Ідеї вченого мали великий вплив на українських правників та істориків. Науковий доробок вченого і сьогодні є фундаментом для розбудови вітчизняної історико-правової науки [2, с. 31]. Науковець вважав, що покарання повинно бути насамперед ефективним та належно пропорційним вчиненому злочину. Оскільки покарання є засобом відновлення порушених злочином прав суспільства, то основний інтерес, на думку М. Ф. Владимирського-Буданова полягає у розгляді покарання в контексті суспільного елемента та очищенні його від особистих домішків (починаючи майже з тваринної реакції та самозахисту). М. Ф. Владимирський-Буданов вважав, що періоди історії кримінального права розрізняються за властивостями покарання, а епоха Київської держави є періодом помсти і приватних композицій. Він відзначав, що подальше кримінальне право розвивалося генетично з помсти і викупів [3, с. 253]. У своїх дослідженнях

науковець дійшов висновку, що саме визначення поняття покарання за часів Київської Русі було відсутнє й лише згадувалося слово "страта". Але в пам'ятках побутового характеру вживалися поняття "покарання" та "помста". В своїх наукових працях видатний вчений виділяв три види покарань в Київській Русі, розташовуючи їх в історичному порядку, а саме:

1) помста; 2) грошові штрафи; 3) кримінальна кара [4, с. 324].

Так, помста, у вузькому розумінні, це відплата за кримінальний злочин, яка вчиняється руками самого потерпілого.

Грошові штрафи, на думку вченого, мали вірний юридичний сенс лише в період економічної рівності. При неспроможності злочинця вони мали замінюватися кримінальними покараннями (ця норма діяла й в правовій системі інших народів, наприклад, сербського) й у пізнішому українському праві. Вищий штраф, саме віра, сплачувався без допомоги громади. У помсті поєднувалися приватний та громадський елементи покарань; коли помсту заміняли грошовими штрафами, то обидва ці елементи відразу ставали самостійними; штрафи поділялися на кримінальні (на користь громадської влади) та приватну винагороду потерпілому, а саме: за вбивство – віра (на користь князя) та головщина (родичам потерпілого), за інші злочини – продаж (князю) та урок (потерпілому).

Стосовно кримінальної кари, то на той час вже були різні види, а саме:

а) Покарання, пов'язані зі свободою: вигнання та засудження до заслання;

б) Покарання, пов'язані зі здоров'ям, болісні та з заподіянням каліцтва (наприклад, биття батоном біля дзвіниці);

в) Смертна кара. Фактично згадки про застосування смертної кари належать до найдавніших часів (зберіглися свідчення арабських письменників про те, що на Русі страчували злодіїв через повішення).

Види покарань були взаємопов'язаними і в випадку, коли неможливо було застосувати грошові викупи, то застосовували кримінальну кару.

За особливо тяжкі злочини «Руська Правда» передбачала специфічну міру покарання – «потік і пограбування». Цей найтяжчий вид покарання

застосовувався за підпали, конокрадство та розбій. «Потік і пограбування» за первісного суспільства означав вигнання злочинця разом із сім'єю з громади, а майно злочинця конфіскувалося на користь громадян. Розвиток майнових відносин сприяв тому, що зміст покарання «потік і пограбування» трансформувался. Винуваті у вчиненні злочинів у добу Київської Русі позбавлялись усіх прав, а їх майно конфісковувалось і надходило князеві (державі) [5, с. 101].

Висновки./Conclusions. Отже, здійснивши аналіз праць Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова, можна зробити наступні висновки, що науковець досить ґрунтовно дослідив поняття покарання та визначив основні види покарань, які застосовувалися у часи Київської Русі. В цьому плані його дослідження заслуговують на певний інтерес та увагу з боку юристів та істориків. Таким чином, праці вченого багаті фактичним матеріалом та оригінальними ідеями та мають непересічне значення для створення цілісної картини розвитку української держави. Ідеї відомого вченого Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова не відійшли в минуле, вони стали істотним поштовхом та джерелом розвитку юридичної науки в Україні. Також дослідження історії покарання може дати підставу для критичної оцінки сучасних методів карання та допомогти розробити більш ефективні та справедливі методи покарання, які відповідали б потребам сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Деркачова Н. О. Михайло Флегантович Владимирський-Буданов – як один із засновників Київської історико-юридичної школи /Н. О. Деркачова// Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Право : збірник наукових праць / за науковою ред. академіка Б. І. Андрусишина. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Випуск 33. – С. 22-25.
2. Деркачова Н. О. Поняття влади та державного управління в працях

М. Ф. Владимирського-Буданова /Н. О. Деркачова// Науково-практичний юридичний журнал Публічне право. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Випуск № 4 (48). – С. 30-37.

3. Головка О. М., Греченко В. А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у ХІХ — на початку ХХ ст. Харків: Константа, 2018. 472 с.

4. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права. Изд. шестое. С-Петербург, Киев : Типография Н.Я. Оглоблина. 1909. 722 с.

5. Толкач С. М. Кримінальна відповідальність за «руською правдою» і судбником казимира ІV: порівняльний аналіз /С. М. Толкач// Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 21. Частина 1. Том 1. – С. 99-101.

ОСУДНІСТЬ

Довгих Вікторія Євгенівна
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорна Аліна Геннадіївна
капітан поліції
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Однією із головних ознак суб'єкта кримінального правопорушення виступає осудність. Так як тільки осудна особа має змогу повністю та достовірно оцінити обставини діяння, розуміючи суспільно небезпечний характер, при цьому керуючи своїми діями. Відповідно до умов чинного законодавства тільки осудна особа може бути притягнута до відповідальності.

Осудною, визначають особу, котра повністю розуміє характер вчинюваних дій та може керувати ними. Тобто, осудна особа- це фізична особа, котра має вік з якого притягують до відповідальності, належний стан здоров'я, та може нести відповідальність за усвідомлені вчинювані дії. Питання осудності особи має місце під час вчинення кримінального правопорушення та її вини. [1]

Вік виступає основною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення та відіграє важливу роль під час призначення кримінальної відповідальності за скоєний злочин. Саме в Кримінальному кодексі України кримінальному передбачено з якого віку може наставити відповідальність та вказано за який саме вид кримінального правопорушення. Щодо віку, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності законодавцем вирішено диференційовано, зокрема, вчені виділяють загальний, знижений та підвищений вік. [2]

Згідно з ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Це так званий загальний вік кримінальної відповідальності. Встановлюючи загальний вік кримінальної відповідальності з 16 років, законодавець враховує, що людина без психічних вад у цьому віці здатна оцінювати фактичну сторону своїх вчинків і їх соціальну значимість, має певний рівень соціальної свідомості, а отже, й спроможна усвідомлювати правові заборони та наслідки їх порушення. [3]

Медичним критерієм зображено хронічні або тимчасові розлади психічної діяльності. Що знаходять свій прояв в розумовій недостатності, афективному або вольовому розладі. Коротко кажучи, медичним критерієм передбачено наявну ознаку в особі обмежену здатність усвідомлювати свої діяння та нести за них відповідальність. [4]

Відповідно, у рамках формули обмеженої осудності при розгляді медичного критерію мова повинна йти про єдину причину — психічний розлад. Психічні розлади – це результат складних і різноманітних порушень діяльності різних систем організму людини із переважною поразкою головного мозку, особливо його вищих відділів. В медичному критерії визначну роль відіграють примусові заходи медично характеру. Котрі можуть бути застосовані при наявності експертного та медичного висновку. В якому має бути зазначено, що в особі наявний психічний розлад, через що необхідно особу визнати неосудною або ж обмежено осудною.

При цьому повинна бути необхідність застосувати примусове лікування що підтверджується висновком судово-медичної експертизи. Сучасний рівень досліджень у психіатрії дозволяє стверджувати: ознаки психологічного критерію не є повністю самостійними та відокремленими, навпроти, вони перебувають у системному зв'язку. Відповідно, штучний поділ та навіть протиставлення цих ознак є характерним для повсякденних і донаукових уявлень про психіку. [5]

Юридичний критерій складається з двох ознак (інтелектуальна та

вольова) котрі в свою чергу характеризують психічні можливості особи розуміти та керувати своїми діями. Інтелектуальна ознака виражається в повному усвідомленні особи характеру вчинюваних дій. Вольова ознака виражається в керуванні вчинюваними діями. Особа, може бути визнана обмежено осудною лише при наявності обмежень в психічних можливостях суб'єкта злочину. Клінічним критерієм зображено критерій, котрий визначає характер, міру, ступінь втрачених можливостей у суб'єкта злочину.[6]

Питання збереження психічного здоров'я сьогодні є дуже актуальним і суспільно актуальним. Психологічне здоров'я – це складне, багаторівневе утворення, що презентує гармонійний тілесно-душевно-соціально-духовний стан особистості, основою якого є баланс між внутрішніми процесами (духовними, соціальними, емоційними, вольовими, інтелектуальними, соматичними). [7]

Інтелектуальні характеристики психологічного критерію неосудності відображають певний ступінь психічної досконалості людини, її здатність орієнтуватися в навколишньому світі, розуміти значення вчинків. При цьому людина має насамперед усвідомлювати практичні аспекти своєї поведінки. Тобто вона має розуміти, в чому полягають її дії чи бездіяльність конфіскація майна, підпал тюків сіна, підробка документів тощо[8].

Вольова ознака психологічних критеріїв неосудності відображає здатність особи за власним бажанням регулювати свою поведінку, обирати певний варіант поведінки.

Ця характеристика виділяє, коли особа усвідомлює свої дії чи бездіяльність, як фактичні, так і соціальні, розуміє їх шкідливість і небажаність, але не може втриматися від їх вчинення. Це особливо трапляється у людей, які мають хворобливі, непереборні спонукання до певної поведінки підпалювати власність (піроманія), красти в інших (клептоманія). [9]

Отже, підсумовуючи можна дійти висновку, що кожен із досліджуваних критеріїв має своє значення, та завдяки критеріям визначається осудність або неосудність особи, що впливає на несення кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 3 т. Київ : Дакор, 2018. Т. 1 : Загальні засади. 562 с.
2. Конопельський В. Я., Плужник О. І., Резніченко Г. С. Основи кримінального права : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2021. 302 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Ємельянов В.П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посібник. Харків : Право, 2018. 142 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В.І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.
6. Кримінальне право України : Загальна частина : навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти. Видання 2-ге, змінене та доповнене. Львів, 2019. 666 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88. З наступними змінами і доповненнями.
9. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 263 с. С. 71.

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Дусяк Олександра Сергіївна

курсант 2 курсу

Навчально наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної Поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Чорна Аліна Генадіївна

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
м. Дніпро, Україна

Вступ. Кримінальне право у правоохоронних органах є однією з найважливіших дисциплін, адже вона допомагає майбутньому юристу отримати відповідні знання, котрі допоможуть у майбутній професії. Головне поняття, яке слід знати та з якого починається вивчення дисципліни, це кримінальне правопорушення. За статтею 11 Кримінального кодексу України, кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [1]

Мета роботи. Розглянути особливості факультативних ознак кримінального правопорушення, їх ознаки та роль у кримінальному праві.

Виклад основних положень. Під час вивчення науки кримінального права обов'язково розглядаються ознаки кримінального правопорушення, до яких відносяться обов'язкові та факультативні. Обов'язкові ознаки кримінального правопорушення зустрічаються без винятку під час усіх кримінальних правопорушень. А факультативні ознаки властиві не всім, а тільки деяким складам кримінальних правопорушень. Важливим є вміння розрізняти такі ознаки, вміти правильно класифікувати ознаки та розуміти, в яких випадках факультативні ознаки будуть грати важливу роль у вирішенні справи при розгляді правопорушення.

При встановленні певного складу кримінального правопорушення факультативні ознаки можуть бути не обов'язковими у тих випадках, коли вони не вписані у статті Кримінального кодексу України (далі: ККУ). Але будь-яка поведінка особи пов'язана з певними зовнішніми обставинами, які називають факультативними ознаками, до яких відносять місце, час, спосіб виявлення поведінки, мету, мотив та емоційний стан. Ці ознаки враховуються судом та можуть пом'якшити або навпаки обтяжити покарання. Також наведений поділ ознак складу на обов'язкові і факультативні має важливе значення, тому що він сприяє більш глибокому з'ясуванню складів окремих кримінальних правопорушень та їх відмежуванню від суміжних [3, с. 13].

Поділ ознак складів кримінальних правопорушень на обов'язкові та факультативні може здійснюватись лише на рівні загального складу кримінального правопорушення, тобто виходячи з наявності всіх складів кримінальних правопорушень, які містяться в Кримінальному кодексі України [2, с. 67]. Зустрічаються випадки, під час яких людина вчиняє кримінальне правопорушення обізнано. В цих випадках досить важко поділити ознаки на обов'язкові та факультативні, оскільки на теперешній час будь-яке винне діяння завжди вчиняється у певний час, у певному місці, в певний спосіб, в певній обстановці, з певною мотивацією, цілеспрямованістю, емоційним станом, тощо.

Як було зазначено раніше, до факультативних ознак об'єктивної сторони належать: спосіб, місце, час, знаряддя, засоби й обстановка вчинення кримінального правопорушення. Факультативні ознаки складають умови скоєння кримінального правопорушення.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення — це форма прояву суспільно небезпечного діяння [4]. Це те, як само, яким чином було скоєно кримінальне правопорушення. Як приклад можна взяти крадіжку (ст. 185 ККУ) та грабіж (ст. 186 ККУ). І те, і те кримінальне правопорушення є викрадення або заволодіння чужим майном, але крадіжка- таємне викрадення, а грабіж- це відкрите заволодіння майном. Також як приклад можна взяти катування

(ст. 127 ККУ), яке вчиняється шляхом нанесення побоїв, мучення або нанесення інших насильницьких дій до об'єкта кримінального правопорушення.

Місце вчинення кримінального правопорушення - певна територія, на якій вчинюється кримінальне правопорушення [4]. Наприклад, ст. 246 «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу». У даному випадку місцем скоєння правопорушення буде ліс. Слід зауважити, що місце є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінальних правопорушень у статтях 273, 305, 331, 391, 392, 428, 433 та ін.

Час вчинення кримінального правопорушення - певний період, протягом якого скоюється кримінальне правопорушення[4]. Кримінально-правове значення він має лише у випадках, коли передбачений у диспозиції відповідної статті Особливої частини кримінального кодексу України.

Висновок. Отже, при вивченні ознак кримінального правопорушення, слід звертати особливу увагу на факультативні ознаки, адже є випадки і виключення, коли ці ознаки можуть бути обов'язковими та значно впливати на вирішення правопорушення, класифікацію вчиненого діяння а також мати особливо кримінально-правове значення та якимось чином впливати на міру покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.02.2023)
2. Литвинова О. М. Кримінальне право України. Загальна частина Підручник Харків 2020, 428 с. URL: <4D6963726F736F667420576F7264202D20CAF0E8ECB3EDE0EBFCEDE520EFF0E0E2EE2E20C7E0E3E0EBFCEDE020F7E0F1F2E8EDE0202D20ECE0EAE5F2202830312E30342E32303230292E646F63> (univd.edu.ua) (дата звернення: 21.02.2023)

3. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Кримінальне право»
Дніпро 2019, 74 с. URL: 13.pdf (dduvs.in.ua) (дата звернення: 21.02.2023)

4. § 5. Факультативні ознаки об'єктивної сторони складу злочину
Книга: Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник.
Ю. В. Александров =UkrKniga.org.ua= =УкрКнига.org.юа= (дата звернення:
21.02.2023)

ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Дьяков Максим Вячеславович

курсант II курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Перш за все, варто наголосити на тому, що кримінальне правопорушення це діяння (дія або бездіяльність), яке передбачено законом як кримінальне правопорушення, і яке підлягає кримінальній відповідальності. Концепція складу кримінального правопорушення визначає, які конкретні елементи діяння повинні бути встановлені, щоб вважати його кримінальним правопорушенням.

Вчення про склад кримінального правопорушення має давню історію і являється найбільш розробленим у доктрині кримінального права. Роль і значення категорії складу кримінального правопорушення для законодавчої діяльності, для здійснення правосуддя з кримінальних справ важко переоцінити. Ця категорія володіє виключно великим різноманітним функціональним потенціалом. Можна стверджувати, що склад кримінального правопорушення – багатофункціональний [3, с. 25].

Склад кримінального правопорушення має таку назву, оскільки складається з певних частин, що мають назву «елементи», які, у свою чергу, характеризуються відповідними ознаками. Склад кримінального правопорушення являє собою систему таких ознак, які є необхідними та достатніми для кваліфікації діяння як кримінальне правопорушення.

Будучи моделлю кримінального правопорушення, склад кримінального

правопорушення набуває певних властивостей системи. Ці властивості проявляються, зокрема, в тому, що його характеристики мають структурну (елементи, зв'язки між ними) та змістовну (ознаки) сторони.

Склад кримінального правопорушення включає дві складові: об'єктивний та суб'єктивний. Об'єктивний склад визначається зовнішніми ознаками дії (або бездіяльності), яка вважається кримінальним правопорушенням. Наприклад, якщо кримінальним правопорушенням визначено крадіжку, то об'єктивний склад включає такі ознаки, як заборонене заволодіння речами іншої особи, без її згоди. Суб'єктивний склад відображає умисел вчинити кримінальне правопорушення. Це може бути намір свідомо заволодіти річчю іншої особи, або умисел завдати тілесні ушкодження [1, с. 38].

У більшості країн існують загальні принципи визначення складу кримінального правопорушення. Зазвичай, щоб діяння було визнано кримінальним правопорушенням, потрібно встановити наявність об'єктивного та суб'єктивного складу. Важливо також визначити, чи було вчинено діяння навмисно (з наміром) або необачно (без наміру).

Вважаю за потрібне зупинитися більш детально на достатньо складному і принциповому положенні, яке вже почало достатньо активно обговорюватись в останній час і яке стосується проблеми “природного та одночасного” існування в кримінальному праві публічних та приватних основ.

Така позиція ґрунтується на, умовно кажучи, запереченні наявності суспільної небезпеки в злочинному діянні не тільки як на формальній ознаці такого діяння, а й сутності самого такого вчинку, що, в свою чергу, заперечує і публічно-правовий характер кримінального права.

Одним із головних прихильників цього підходу є Говард Зер, який є розробником відповідної теорії [2]. Суть цього підходу полягає в тому, що кримінальне правопорушення слід розуміти не як суспільно небезпечне діяння, а «тільки» як протиправне і каране. Продовжуючи це, він вважає, що таке діяння слід розглядати не з позиції суспільної небезпеки, а з точки зору шкоди, заподіяної, наприклад, конкретній особі. У зв'язку з цим діяння слід розглядати

не стільки залежно від потреб суспільства, скільки залежно від бажання потерпілого, якому він надає перевагу, вирішуючи питання про притягнення до відповідальності особи, яка вчинила такі дії.

З моєї точки зору, ця теорія в основному спрямована на те, щоб спростити, якщо хочете, навіть здешевити існуючу систему західного кримінального правосуддя. Слід розуміти, що сучасна система кримінального судочинства дійсно досить складна і зовсім недешева.

Наявність достатньо детального та деталізованого кримінального законодавства вимагає реалізації його положень відповідного механізму, який включає цілу галузь відповідних судових та правоохоронних органів, наявність певного кола експертних установ, адвокатських організацій тощо. Певне спрощення та «здешевлення» системи кримінального судочинства, мабуть, є одним із важливих завдань для кожної держави, і різноманітні спроби це зробити можуть викликати певне розуміння, але якщо воно не набуває ознак абсурду. Отож, знання теоретичної концепції складу кримінального правопорушення є важливим для правозастосування та судочинства, а також для визначення кримінальної відповідальності за такі кримінально-протиправні діяння. Однією з необхідних умов по вдосконаленню наукового вчення про склад кримінального правопорушення є усунення всіх неточностей та протиріч у внутрішньому змісті кримінально-правових норм.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Коржанський М. Й. Проблеми кримінального права: Монографія. Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2003. 200 с.
2. *Зер, Говард*. Зміна об'єктива: новий погляд на *злочин* та правосуддя. К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2004. 224 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПО БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Євдокіменко Сергій Анатолійович,

Д.Ю.Н.,

доцент кафедри кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права

Вищий навчальний заклад

«Національна академія управління»

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-4700-9777

Вступ. / Introductions. Діяльність правоохоронних органів та організацій спрямована на досягнення безпечного середовища для громадян держави, в якій вони функціонують. Дотримання правопорядку і забезпечення громадської безпеки є однією з передумов становлення демократичної держави.

Мета роботи. / Aim. Проте існує чимало невирішених питань щодо розуміння правильного функціонування правоохоронних органів. Крім того, в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України питання забезпечення громадської безпеки набуло нового змісту та актуальності. Протистояння серйозним викликам війни потребує від правоохоронних органів додаткових методів і засобів протидії злочинності.

Матеріали та методи./Materials and methods. Враховуючи думки сучасних учених, доцільно поділити усі правоохоронні функції держави на: на головні – профілактична (профілактика правопорушень, які спричиняють юридичну відповідальність у сфері публічного права); захисна (захист життя, здоров'я, прав і свобод та законних інтересів фізичних осіб); охоронна (охорона громадського порядку, громадської безпеки і власності); ресоціалізаційна (найбільш характерна для органів і служб у справах неповнолітніх, служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судовий

розгляд; розгляд проваджень про адміністративні, фінансові та господарські правопорушення; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, органів досудового розслідування і прокурорів; другорядні та допоміжні – контрольна (наглядова); дозвільна (надання дозволів на здійснення певної діяльності, у тому числі підприємницької, або вчинення певних дій); правороз'яснювальна (у тому числі функція надання правової допомоги); аналітична та / або методична; інформація (інформування інших державних органів, у тому числі правоохоронних); нормотворча (з правом видання актів міжвідомчого характеру); координація [1, с. 15-20].

Для ефективної реалізації правоохоронної функції держави важливим є: створення якісного нормативно-правового забезпечення, що регулює діяльність правоохоронних органів, а також чітке дотримання прав і свобод людини і громадянина; контроль за роботою правоохоронних органів та їх посадових осіб, а також за діяльністю суб'єктів забезпечення безпеки в державі; належне кадрове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення суб'єктів правоохоронної діяльності; інформування населення щодо можливості впливати на стан безпеки в державі, а також здійснювати громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів, правова освіта населення, підвищення культурного розвитку регіонів, запровадження реальних освітніх програм, спрямованих на розвиток дітей та підлітків; якісна профілактика злочинності з метою недопущення вчинення злочинів та правопорушень; налагодження механізму реалізації законів та підзаконних нормативно-правових актів, що направлені на здійснення правоохоронної функції держави, усунення кролізій і неточностей у вказаній сфері; запровадження зарубжного досвіду і діяльність правоохоронної системи, прийняття до уваги, як позитивного, так і негативного досвіду, з емтою недопущення прогалин у даній сфері.

В широкому розумінні правоохоронними органами є суд, прокуратура і правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю; у вузькому – лише правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна

прикордонна служба України). Проте, зазначимо, що діяльність із забезпечення громадської безпеки, а отже і правоохоронну функцію держави виконують всі державні органи та організації. Вони прямо чи опосередковано впливають на стан безпеки в державі і створюють обстановку спокою та правопорядку в регіонах, оскільки стан соціального, економічного, освітнього, культурного забезпечення сприяють забезпеченню прав і свобод людини і громадянина, а отже – виконують правоохоронну функцію держави. Стосовно даного питання, а саме: впливу проблем соціально-економічного характеру на стан злочинності, Бандурка О. М. слушно зауважив, що детермінантами безпрецедентного зростання злочинності і криміналізації суспільних відносин виступають не стільки самі по собі негативні соціально-економічні фактори, скільки нездатність протиставити цим факторам зважену державну економічну, соціальну, правову політику та організаційно-правовий механізм її реалізації на всій території країни, забезпечити належний правовий порядок регулювання суспільних відносин, організованість і погодженість функціонування всіх ланок системи державної влади, відповідальність державного апарату за прийняті рішення, в тому числі у сфері безпосереднього захисту прав і законних інтересів громадян від протиправних посягань, беззаконня і сваволі [2, с. 18].

Слід відмітити, що профілактика, виявлення причин та умов виникнення і розвитку злочинності значно важливіше, ніж усунення її наслідків. Проте, причини злочинності дуже різноманітні і складні; головні причини обумовлені в Україні соціальним, економічним і правовим розшаруванням і нерівністю, соціальною і правовою несправедливістю, бідністю переважної частини населення, безправ'ям, а також культивуванням насильства і вигоди від злочину в засобах масової інформації. Вирішення цих колосальних криміногенних проблем практично не підвладне правоохоронним органам і місцевим органам влади. А без поступової елімінації цих кримінальних явищ не можна досягти позитивних профілактичних цілей. При цьому слід мати на увазі, що близько 80-90% реальних злочинів – латентні (не завершені, не виявлені, не враховані, не встановлені). Безкарність, про яку добре поінформоване населення найбільш

серйозна причина злочинності. В цьому плані домінуючі причини злочинності не підконтрольні більшості суб'єктів протидії злочинності, і їх зусилля не досягнуть позитивної мети. Так само і злочинність в своїй першооснові має багато соціальних коренів. Не секрет, що досить значна частка злочинів скоюється з мотивів явної неповаги до суспільства, схильності до деструктивної поведінки, інших форм руйнування. Для злочинного співтовариства існування ворога у вигляді держави і влади також є необхідним атрибутом субкультури. Протиставлення себе легітимному суспільству і формування власного злочинного співтовариства, побудованого на інших ідейних принципах, є головним орієнтиром при обранні відповідного вектора поведінки [3, с., с. 84, 85].

Слід констатувати факт, що діяльність правоохоронних органів під час воєнного стану в Україні значно змінилась: розширилось коло їх повноважень, змінились умови роботи, збільшилось навантаження на підрозділи правоохоронних органів, виникла нагальна необхідність тісної співпраці з міжнародними партнерами тощо. Поліцейські працюють у посиленому режимі: забезпечують діяльність блокпостів, проводять евакуацію населення, перевіряють документи та транспортні засоби, проводять пошук та розслідувальну роботу з диверсантами, фіксують воєнні злочини, протистоять злочинам загально-кримінальної спрямованості, а також протидіють мародерству. Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію в установленому порядку указом Президента України, утворені відповідно до законів України військові формування залучаються разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності, закріплено в ч. 1 ст. 16 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Значна частина території України знаходиться під тимчасовою окупацією, де відсутній доступ громадян до можливості захисту прав і свобод людини правоохоронними органами України. Здійснити профілактичну

діяльність, протистояти злочинності, виміряти рівень злочинності на цих територіях стало неможливим. Деокупані території України перебувають під постійними обстрілами, там щодня фіксують факти порушення законів і звичаїв війни з боку Російської Федерації, існує безперервна загроза життю та здоров'ю, як самих громадян, так і працівників правоохоронних органів. В таких умовах зростає кадрова потреба у фахівцях, що фіксують та протистоять злочинності. Виникає чимало факторів, що сприяють розвитку злочинності загально-кримінальної спрямованості: ускладнення можливості належного контролю за особами, звільненими з місць позбавлення волі, тих, що були раніше засуджені за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, значна кількість покинутого житла, відсутність освітлення в деяких населених пунктах внаслідок ворожих обстрілів, безробіття, низький рівень матеріального забезпечення тощо.

Результати та обговорення./Results and discussion. Отже, до здійснення правоохоронної функції задіяний великий спектр органів та підрозділів, як державних, так і приватних, а також громадськість. Протидія злочинності в регіонах є одним із обов'язкових заходів, спрямованих на забезпечення громадської безпеки, а також є складовою правоохоронної функції держави. Протидія включає в собі, як розслідування злочинів, так і застосування заходів щодо їх профілактики, в тому числі – адміністративно-правових. Така діяльність потребує відповідального підходу з боку держави.

Висновки./Conclusions. В даному випадку правоохоронна функція полягає у залученні всієї системи державних і приватних органів, що прямо чи опосередковано впливають на стан злочинності в регіонах. В умовах воєнного стану правоохоронні органи виконують ряд повноважень, що стосуються як протистояння злочинності загально-кримінальної спрямованості, так і злочинів, пов'язаних із порушенням правил і звичаїв ведення війни. Для вирішення цих надскладних завдань вони потребують матеріального-технічного забезпечення, в тому числі екіпірування, психологічної підтримки, фахової підготовки, розробки і впровадження належної нормативно-правової бази.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч посіб. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2002. – 576 с.
2. Бандурка О. М. Проблеми соціально-економічного та правового впливу на стан злочинності в Україні / О. М. Бандурка // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2016 р.). – с. 17-22
3. Бандурка О. М. / Парадокси протидії злочинності / О. М. Бандурка // Вісник Кримінологічної асоціації України. – № 3. – 2013. – С. 83-89.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389 від 12.05.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ

Загородній Ігор Валерійович

здобувач вищої освіти II курсу
факультету фахівців для підрозділів кримінальної поліції
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Бабанін Сергій Володимирович

доцент кафедри кримінального права та криміналогії
кандидат юридичних наук
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Розголошення державної таємниці серед кримінально-протиправних діянь, за вчинення яких передбачається кримінальна відповідальність, міститься в Розділі XIV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) та займає особливе місце. Висока суспільна небезпечність діянь, спрямованих на розголошення державної таємниці полягає в тому, що в результаті їх вчинення інформація, яка має стратегічне значення для української держави, стає надбанням державних та недержавних органів іноземних країн та може бути використана проти інтересів України, та може звести нанівець багаторічну працю великих колективів зі створення оригінальних технологій, нових видів озброєнь, розробці планів оборони країни і тому подібне. Окрім того, актуальність обраного напрямку дослідження обумовлюється продовженням війни, що вказує на особливу зацікавленість спеціальних органів країни-агресора в отриманні інформації, яка має ознаки державної таємниці [1, с. 175].

Предметом досліджуваних нами кримінальних правопорушень являються відомості, що становлять державну таємницю, а також їхні матеріальні носії, тобто матеріальні об'єкти, у тому числі фізичні поля, в яких секретна інформація відображена у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо. Таким чином, предметом кримінальних

правопорушень у сфері охорони державної таємниці може бути як усна інформація, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України, так і її матеріальні носії. Для втрати документів, що містять державну таємницю (ст. 329 КК України) та втрати документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю (ч. 2 ст. 422 КК України) – лише матеріальні носії секретної інформації. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про державну таємницю» (далі–Закон) віднесення інформації до державної таємниці здійснюється шляхом опублікування мотивованих рішень державних експертів з питань таємниць у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю (далі – ЗВДТ) [2, с. 88].

У свою чергу предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 328 КК України виступає інформація, що містить державну таємницю. Носії такої інформації зазвичай мають маркування з позначенням грифу секретності, ступінь якої («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно») залежить від важливості інформації та визначає строк дотримання режиму секретності, ступінь обмеженості доступу до неї та рівень охорони державою. Враховуючи той факт, що цей вид кримінального правопорушення відноситься до категорії предметних, встановлення ознак предмета правопорушення є обов'язковим, аж до необхідності призначення експертизи. Об'єктивна сторона даного виду кримінального правопорушення полягає в тому, що розголошення може бути вчинено, як шляхом дії, так і в результаті суспільно небезпечної бездіяльності. У формі дії розголошення здійснюється в приватних бесідах і публічних виступах, у вигляді публікації в ЗМІ, тощо [1, с. 176].

Розглянемо детальніше структуру суспільних відносин, які виступають об'єктом розголошення державної таємниці. Головними учасниками (суб'єктами) даних суспільних відносин виступають особи, які є носіями відомостей, що становлять державну таємницю, у зв'язку з виконанням покладених на них службових обов'язків. Іншими словами, мова йде про осіб,

які мають відповідний допуск (першої, другої або третьої форми) до державної таємниці, наданий їм відповідно до ст.22 Закону України «Про державну таємницю» та інших відомчих нормативно- правових актів.

При цьому необхідно враховувати, що допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково технічної діяльності або навчання, органами Служби безпеки України після проведення їх перевірки. Порядок надання допуску до державної таємниці визначається Кабінетом Міністрів України [3, с. 721].

Другим складовим елементом будь-якого суспільного відношення, як зазначалося, є його предмет, під яким мається на увазі все те, з приводу чого виникають, існують самі суспільні відносини і «що входить в коло людських потреб».

Що ж виступає предметом суспільного відношення, на яке посягає розголошення державної таємниці?

Відповідаючи на це запитання, ми схилиємося до того, що предметом цих суспільних відносин є певні відомості. При цьому, вони становлять державну таємницю, та матеріалізовані у відповідному документі чи виробі [3, с. 722].

Крім цього, згідно зі ст. 12 Закону, на підставі та в межах ЗВДТ з метою конкретизації та систематизації даних про секретну інформацію державні органи створюють галузеві або відомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, а також можуть створювати міжгалузеві або міжвідомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що провадять діяльність, пов'язану із державною таємницею, за ініціативою та погодженням із замовником робіт, пов'язаних із державною таємницею, можуть створювати власні розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю (стаття 12 Закону). Засекречування матеріальних носіїв інформації здійснюється шляхом надання на підставі ЗВДТ чи розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю, відповідному

документу, виробу або іншому матеріальному носію інформації грифа секретності посадовою особою, яка готує або створює документ, виріб або інший матеріальний носій інформації. Гриф секретності кожного матеріального носія секретної інформації повинен відповідати ступеню секретності інформації, яка в ньому міститься, згідно із ЗВДТ – «особливої важливості», «цілком таємно», «таємно». Реквізити кожного матеріального носія секретної інформації складаються із грифа секретності, номера примірника, статті ЗВДТ, на підставі якої здійснюється засекречування, найменування посади та підпису особи, яка надала гриф секретності. Якщо зазначені реквізити неможливо нанести безпосередньо на матеріальний носій секретної інформації, вони повинні бути зазначені у супровідних документах (стаття 15 Закону). Матеріальний носій інформації вважається засекреченим із моменту його створення та надання відповідного грифа секретності до прийняття уповноваженою особою рішення про його розсекречування [2, с. 89].

В кримінально-правовій науці сформувалось декілька точок зору з приводу визначення безпосереднього об'єкту розголошення державної таємниці. Так, одні науковці під безпосереднім об'єктом розголошення державної таємниці розуміють цінність держави у виді таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку і становить державну таємницю (П. С. Матишевський); другі - режим державної таємниці, тобто встановлений згідно з вимогами відповідних актів законодавства єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці, що забезпечує безпеку держави (М. І. Хавронюк); треті - життєво важливі інтереси України в сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку (А. В. Загіка); четверті - суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку (Я. О. Лантінов); п'яті - відносини у сфері охорони державної таємниці або конфіденційної інформації (Л. М. Кривоченко); шості - інформаційну безпеку держави (О. С. Володавська та О. С. Пироженко); сьомі - відносини в сфері забезпечення охорони державної

таємниці (А. М. Шульга, В. І. Павликівський та Ю. А. Вапсва) тощо [3, с. 723].

Отже, можна зробити висновок, що з усіх викладених вище точок зору на безпосередній об'єкт розголошенім державної таємниці, нам ближче позиція М. І. Хавронюка, а саме - режим державної таємниці. На нашу думку, таке визначення безпосереднього об'єкту розголошення державної таємниці в повній мірі вкладається в логічний ланцюжок розуміння суспільних відносин в сфері охорони державної таємниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Довженко Вікторія. Окремі питання кримінально-правової характеристики розголошення державної таємниці. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17604/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 07.02.2023).

2. Семенюк О. Г. Державна таємниця як предмет злочину. *“Інформація і право”* № 4(19)/2016. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/11_2.pdf (дата звернення: 07.02.2023).

3. Усов Д. С. До проблеми об'єкта розголошення державної таємниці. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4966/Do%20problem%20obiekta%20rozgholoshennia%20derzhavnoi%20taiemnytsi_Usov%20_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 07.02.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ (ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ) ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Карпенко Олександр Миколайович

Старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
капітан поліції

Із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та подальшим введенням в Україні режиму воєнного стану було запроваджено доволі велику кількість змін до чинного законодавства, які стосуються як прав та обов'язків як звичайних громадян України так і службових осіб, в межах теми нашого дослідження власне поліцейських. В ході війни перед поліцейськими постало доволі багато викликів, пов'язаних із здійсненням стабілізаційних заходів на деокупованих територіях, розмінування, виявлення диверсійно-розвідувальних груп на території прикордонних регіонів України, документування ракетних обстрілів, підвищена кількість випадків використання зброї проти поліцейських під час виконання ними професійних завдань [3]. Виходячи з цього, доволі актуальним є питання порядку застосування вогнепальної зброї поліцейськими, тому в межах теми нашого дослідження важливо визначити зміни чинного законодавства в сфері застосування поліцейськими такого заходу примусу як вогнепальна зброя в умовах режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із аналізу Закону України «Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану». Зазначеним нормативно-правовим актом було внесено відповідні зміни та встановлено особливості застосування поліцейськими вогнепальної зброї в умовах воєнного стану.

По-перше, важливим запровадженням є те, що частину 5 статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» було змінено та викладено в такому вигляді: «...Під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поліцейський має право використати підручні засоби...». Така зміна є неймовірно важливою в сфері безпеки поліцейського під виконання службових обов'язків, адже розширює права поліцейського. Пов'язана така зміна, на нашу думку, із тим, що з початку війни в країні збільшилась кількість людей, які мають незареєстровану зброю, мають досвід несення служби в «гарячих» точках та відповідний бойовий досвід.

Також зазначених нормативно-правовий акт визначає, що: «...під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені цією статтею стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, передбачених статтею 43, частинами четвертою та п'ятою статті 45, а також частиною дев'ятою статті 46 цього Закону...» [1]. Тобто під час дії на території України режиму воєнного стану поліцейському дозволяється застосовувати заходу примусу, в межах теми нашого дослідження, вогнепальну зброю без попередження, визначення виду та інтенсивності застосування заходу примусу, надання невідкладної медичної допомоги та заборони застосовувати вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості. З метою уникнення здійснення свавілля поліцейськими під час застосування вогнепальної зброї недотримання таких правил можливе щодо осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України. До того ж, поліцейський щодо таких осіб може застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях [2].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що під час війни на

поліцейських було покладено доволі багато завдань, пов'язаних як з стабілізаційними заходами на деокупованих територіях так і в інших регіонах України, тому з метою забезпечення безпеки життя та здоров'я поліцейського певним чином було розширено права поліцейського щодо застосування заходів примусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану (дата звернення: 20.02.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> ;
2. Закон України «Про Національну поліцію» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.02.2023);
3. М. В. Ковалів, В. О. Іваха Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4948/vnulpurn201683712.pdf>

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ФАРМАЦЕВТИЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОСТІ МІСТА

Кіріна Людмила Іванівна,
юрист, фармацевт ТОВ «РАМ РУАН»,
м. Дніпро, Україна

Вступ. Конституція України (ст. 3) визнала людину, її життя, здоров'я і безпеку найвищою соціальною цінністю. При цьому Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України встановила, що необхідність визначення основних напрямів і пріоритетів його розвитку зумовлюється реальними політичними та соціально-економічними процесами, у тому числі, й інтеграцією України до економічного світового співтовариства, підвищенням рівня забезпечення населення лікарськими засобами (далі – ЛЗ), а також низькою соціально-економічною ефективністю використання ресурсів охорони здоров'я та фармацевтичного сектору [1]. Інший концептуальний документ звертає увагу на те, що формування нормативно-правового забезпечення розвитку е-демократії повинно здійснюватися шляхом творення, формування та імплементації державної політики з дотриманням такого пріоритету як доступність використання існуючих та нових інструментів е-демократії для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, зокрема із сенсорними порушеннями (в тому числі слуху та зору) [2]. Тож, дослідження проблем правового забезпечення надання фармацевтичних послуг і допомоги населенню міст в умовах розвитку їх відкритості вбачається надзвичайно важливим як з наукової так і практичної точки зору.

Мета роботи. Полягає в огляді чинних правових актів фармацевтичного законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) та виявлення актуальних для впровадження у законодавство України, спрямованого на визначення соціальних пріоритетів у відкритому, доступному та ефективному забезпеченні лікарськими засобами і профілактики захворювань населення.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження є нормативно-правові акти фармацевтичного законодавства України та ЄС, наукові публікації в сфері фармацевтичного права. Використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Зокрема, дослідження фармацевтичних відносин проведено з використанням методу системного аналізу, порівняльно-правового та формально-юридичного методів.

Результати та обговорення. Конституційне право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Крім того, на державу покладено обов'язок зі створення умов для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, а також сприяння розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Ратифікація Україною угоди з ЄС про участь у програмі EU4Health відкриває можливість отримувати фінансування на медицину, зокрема на профілактику раку, захворювань серця та інших неінфекційних хвороб. До того ж, серед цілей згаданої європейської програми є сприяння розширенню асортименту та збільшенню кількості ЛЗ і медичних виробів, а також їх доступності, зокрема цінової [3].

Втім слід відмітити, що реформування вітчизняного фармацевтичного законодавства наразі не відповідає ані потребам більшості верств населення, ані євроінтеграційним зобов'язанням України. Зокрема, нова редакція Закону України «Про лікарські засоби», подання якої було передбачено Планом заходів щодо виконання Концепції розвитку фармацевтичного сектору ще на 2015 р. [4], прийнята Верховною Радою України лише 28.07.2022, але так і не введена у дію [5].

В розвитку теоретичних засад фармацевтичного права слід відмітити особливість, на яку звернули увагу в своєму дослідженні науковиці Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України, за яким у вітчизняній спеціальній літературі спостерігається

недостатня кількість праць, присвячених вивченню юридичної природи фармацевтичного права. Обговорення цієї проблеми більш активно здійснюється зарубіжними науковцями, ніж українськими [6, с. 89].

Тому за таких умов варто звернути увагу на особливості розвитку базових актів фармацевтичного законодавства ЄС, оглядовий аналіз яких також сприятиме формуванню відповідної соціогуманітарної складової забезпечення відкритості міст у національному законодавстві.

Якщо розглядати джерела фармацевтичного права ЄС у хронологічному порядку, то пропонується почати з Регламенту (ЄС) № 141/2000 Європейського парламенту та Ради (далі – ЄПР) від 16.12.1999 «Про орфанні лікарські засоби» (далі – ОЛЗ) [7], в якому: 1) встановлено критерії визнання ЛЗ в якості ОЛЗ для діагностики, попередження та лікування рідкісних станів здоров'я; 2) передбачено стимули для дослідження, розробки та поставки на ринок ОЛЗ. Останніми є ліки, розроблені для лікування рідкісних захворювань, так званій препарат обмеженого застосування або «препарат-сирота». Їх назва пов'язана з незацікавленістю фармацевтичного сектору в розробці та поставці на ринок продуктів, призначених для невеликої кількості пацієнтів, що страждають від дуже рідкісних хвороб.

У новому законі про ЛЗ [5] визначено порядок державної реєстрації ОЛЗ, а також інноваційних ЛЗ та ЛЗ передової терапії.

У 2001 р. в ЄС був прийнятий важливий нормативний документ, а саме Директива 2001/83/ЄС ЄПР від 06.11.2001 «Про кодекс Співтовариства щодо лікарських засобів, призначених для застосування людиною», в якому було об'єднано усі чинні положення щодо продажу, виробництва, маркування, класифікації, дистрибуції та реклами ЛЗ, що можуть використовуватися людьми в ЄС [8]. Особливої уваги, в аспекті обраної теми дослідження, заслуговують положення Кодексу про: 1) викладення інформації про правила зберігання, термін придатності та номер партії, які повинні вказуватися на зовнішній упаковці ЛЗ; 2) класифікацію ЛЗ залежно від можливості їх продажу за лікарським рецептом чи без нього; 3) жорсткий контроль за рекламою ЛЗ та

виробів медичного призначення для широкої громадськості, інформація якої має бути презентована об'єктивно, без перебільшення властивостей ЛЗ і не вводячи в оману споживача.

Регламент (ЄС) № 1901/2006 ЄПР від 12.12.2006 «Про лікарські засоби для використання в педіатрії та внесення поправок в Регламент (ЄС) № 1768/92, Директив 2001/20/ЕС та 2001/83/ЕС і Регламент (ЄС) № 726/2004» [9] покликаний до заохочення високої якості наукових досліджень розробки ЛЗ для дітей; а також гарантій того, що з часом більшість з них отримають авторизацію для використання та забезпечення доступу до достовірної та необхідної інформації про ЛЗ для дітей. Прийняттю згаданого Регламенту передував Регламент (ЄС) № 726/2004 ЄПР від 31 березня 2004 р., що встановлює процедури Співтовариства щодо авторизації (дозволу) та нагляду за ЛЗ для медичного і ветеринарного застосування та засновує Європейське агентство з лікарських засобів (European Medicines Agency, ЕМА) [10], у складі якого діють Комітети з ОЛЗ, з рослинних ЛЗ, а також Педіатричний Комітет. Невдовзі після прийняття у Регламент № 1901/2006 були внесені зміни [11], якими розширювалися повноваження Педіатричного Комітету ЕМА щодо регуляторної процедури, а також можливості накладення фінансових стягнень за порушення зазначеного регламенту.

Ще однією особливістю фармацевтичного законодавства ЄС є наявність спеціальних актів, присвячених певним видам захворювань, їх профілактиці та лікуванню, зокрема це стосується нейродегенеративних захворювань, як то хвороба Альцгеймера чи інші форми деменції. Ці захворювання супроводжуються для суспільства і держави значними витратами, які можна зменшити за допомогою узгоджених спільних заходів країн-членів ЄС. Так, у Повідомленні Комісії Європейському парламенту та Ради про Європейську ініціативу щодо хвороби Альцгеймера та інших форм деменції [12] сформульовані цільові орієнтири з метою взяти під контроль ті виклики, які становлять ці захворювання. Серед них, зокрема поширення належних практик, які передбачають застосування відкритого методу координації (далі – ВМК,

Open Method of Coordination, ОМС) соціального захисту, соціальної інклюзії та довготермінової допомоги. За допомогою ВМК можна визначити якість структур і стандартів медичних послуг і послуг по догляду за людьми, які страждають від вказаних видів захворювань. Крім того, в цьому аспекті є важливим моментом наявність поваги до прав пацієнтів, їх автономії та гідності. Особам, хворим на деменцією, через втрату дієздатності, важко, а іноді й неможливо, утримувати свої позиції та брати участь в житті суспільства. До того ж, особи, що забезпечують їх догляд, також можуть відчувати певну соціальну ізоляцію, внаслідок впливу на них хвороби близьких.

Нарешті, ключовим стовпом бачення Європейською Комісією Програми «ЄС для охорони здоров'я» безумовно є прийнята наприкінці 2020 р. нова Європейська фармацевтична стратегія (Pharmaceutical Strategy for Europe, PSE), головними меседжами якої є: 1) орієнтація на пацієнта; 2) забезпечення якості та безпеки ЛЗ; 3) підвищення глобальної конкурентоспроможності фармацевтичної галузі [13]. Структурно PSE містить 6 розділів, в межах яких регулюються такі види відносин: 1) Ліки – потужна екосистема на важливому роздоріжжі; 2) Доставка для пацієнтів: задоволення незадоволених медичних потреб і забезпечення доступності за наявністю та доступності за ціною ЛЗ; 3) Підтримка конкурентоспроможної та інноваційної європейської фармацевтичної промисловості; 4) Підвищення стійкості: диверсифіковані та безпечні ланцюжки поставок; екологічно безпечні фармацевтичні препарати; механізми кризової готовності та реагування; 5. Забезпечення вирішального голосу ЄС у глобальному вимірі; 6. Спільна робота для досягнення успіху: скооперований та багаторівневий підхід до реалізації стратегії.

Висновки. У підсумку проведеного дослідження: 1. Встановлено, що європейське фармацевтичне законодавство достатньо чітко окреслює об'єктно-суб'єктних склад фармацевтичних правовідносин, які регулюються певним нормативно-правовим актом, натомість нова редакція Закону України «Про лікарські засоби», хоча і оперує цими категоріями, але приписів, які б встановлювали їх перелік та відповідні ознаки та/чи повноваження, не містить.

Крім того, в ЄС є спеціальні акти, присвячені певним видам захворювань, їх профілактиці та лікуванню. 2. Виявлено положення фармацевтичного законодавства ЄС, актуальні для впровадження у законодавство України, спрямованого на визначення соціальних пріоритетів у відкритому, доступному та ефективному забезпеченні ЛЗ і профілактики захворювань населення, а також орієнтованого на розвиток цифровізації фармацевтичного сектору в умовах поширення інструментів е-демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 роки : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.09.2010 № 769 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України 27.03.2013 № 242). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0769282-10#Text>

2. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>

3. Олена Барсукова. Медична перемога: Україна ратифікувала угоду з ЄС про участь у програмі EU4Health. (12.01.2023). URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/01/12/252305/>

4. Про затвердження Плану заходів щодо виконання Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011 - 2020 роки : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 30.05.2013 № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0459282-13#Text>

5. Про лікарські засоби : Закон України від 28.07.2022 № 2469-IX. *Офіційний вісник України* від 02.09.2022 р., № 68, ст. 4068.

6. Kotvitska, A. A., Kubarieva I. V., Volkova, A. V., Boldar, G. E., & Cherkashyna, A. V. (2020). Визначення місця фармацевтичного права в сучасній системі права України. *Фармацевтичний часопис*, (4), 89–97. DOI: <https://doi.org/10.11603/2312-0967.2020.4.11542>

7. Regulation (EC) № 141/2000 of the European Parliament and of the Council of 16 December 1999 on orphan medicinal products. *Official Journal of the European Union*. L 18. Vol. 43. 22.01.2000. p.p. 1-5.

8. Directive 2001/83/EC of the European Parliament and of the Council of 6 November 2001 on the Community code relating to medicinal products for human use. *Official Journal of the European Union*. L 311. Vol. 44. 28.11.2001. p.p. 67-119.

9. Regulation (EC) № 1901/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on medicinal products for paediatric use and amending Regulation (EEC) № 1768/92, Directive 2001/20/EC, Directive 2001/83/EC and Regulation (EC) № 726/2004 (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. L 378. Vol. 49. 27.12.2006. p.p. 1-19.

10. Regulation (EC) № 726/2004 of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 laying down Community procedures for the authorization and supervision of medicinal products for human and veterinary use and establishing a European Medicines Agency (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. L 136. Vol. 47. 30.04.2004. p.p. 1-33.

11. Regulation (EC) № 1902/2006 of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 amending Regulation 1901/2006 on medicinal products for pediatric use (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. L 378. Vol. 49. 27.12.2006. p.p. 20-21.

12. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a European initiative on Alzheimer's disease and other dementias. 22.07.2009. COM(2009) 380. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0380:FIN:EN:PDF>

13. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Pharmaceutical Strategy for Europe. Brussels; 25.11.2020. COM(2020) 761. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0761&from=EN>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК ТА ДІВЧАТ

Коваль Вадим Віталійович

курсант 2 курсу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Дніпро, Україна

Анотація: у статті визначені окремі приклади і аспекти дискримінації жінок та дівчат в контексті кримінального права та загалом. Окрім цього, порівнянні аспекти теперішнього і минулого, що дає змогу проаналізувати та краще зрозуміти зміни в ставлення до жінок в цілому.

Ключові слова: жінки, дискримінація, право, кримінальне право, насильство, гендерна нерівність.

Сьогодні ми сприймаємо те, що жінки можуть голосувати нормальним явищем, але так було не завжди.

Адже за винятком кількох країн, таких як Нова Зеландія, Австралія та Фінляндія, - загальне виборче право стало реальністю лише після Першої світової війни. Фактично, право жінок голосувати було введено у міжнародне право лише 1948 року Комісією Організації Об'єднаних Націй з прав людини [1].

На даний момент жінки мають можливість також бути лідерами в певних сферах, що раніше було неможливим. У 2019 році жінки займали майже кожне четверте крісло у законодавчих зборах по всьому світу, що більш ніж удвічі перевищувало аналогічний показник у 1995 році. Зараз жінки також з більшою

ймовірністю обіймають керівні посади, ніж двадцять років тому, хоча до паритету ще далеко [2].

Що ж до участі у трудовій діяльності, то в країнах з різними рівнями доходів дедалі більше жінок займаються економічною діяльністю, яка виходить за рамки неринкової роботи з дому.

У всьому світі в останні роки було проведено безліч національних реформ, спрямованих на покращення становища жінок на робочому місці, у шлюбі та особливо на захист жінок від насильства. Але попереду ще довгий шлях до рівноправного існування чоловіків і жінок.

Дискримінацію жінок можна коротко визначити як обмеження чи позбавлення прав на основі гендерної ознаки, внаслідок упередженого негативного ставлення до жінок.

Однак у цей значний прогрес, все ще зберігаються суттєві гендерні прогалини. У різних країнах вони різняться за своїми масштабами і формою від фізичного насильства та матеріальних поневірянь до нерівних можливостей у сфері зайнятості чи політичного життя [3].

Ще одною великою проблемою є насильство до жінок. Адже за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожна третя жінка у світі протягом свого життя стає жертвою насильства.

На жаль, ризик насильства зростає під час лих, таких як спалах COVID-19. Спеціальний доповідач ООН з питань про насильство щодо жінок, Дубравка Симонович, попередила, що «швидше за все, рівень поширення домашнього насильства зростатиме, як уже раніше передбачалося у первинних повідомленнях поліції та гарячої лінії».

Гендерна нерівність також проявляється у нерівних можливостях для повноцінної участі в економічному житті. Структура «ООН-жінки» дійшла висновку, що жінки рідше, ніж чоловіки, беруть участь у ринку праці та частіше виявляються безробітними [1].

Жінки отримують меншу заробітну плату, заробляючи 77 центів на кожен долар, зароблений чоловіком, і несуть непропорційно велику відповідальність

за неоплачувану роботу з догляду за членами сім'ї та за роботу по дому (виконують 76 відсотків від загальної кількості годин неоплачуваної роботи з догляду у всьому світі). Дослідження, проведене в шести країнах світу, продемонструвало, що якби неоплачувана праця жінок була оцінена в грошах, вона склала б від 10 до 39 відсотків ВВП.

Також викликає занепокоєння нерівність доступу до системи соціального захисту. За існуючими оцінками, у всьому світі майже 40 відсотків жінок, зайнятих оплачуваною працею, не мають доступу до системи соціального захисту.

Жінки менше, ніж чоловіки, мають доступ до фінансових установ або банківських рахунків. Хоча підприємства, що належать жінкам, становлять понад 30 відсотків зареєстрованих підприємств у всьому світі, лише 10 відсотків жінок-підприємців мають у своєму розпорядженні капітал, необхідний їм для розвитку своєї справи.

До законодавства, яка безпосереднє спрямоване на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, можна насамперед віднести Конституцію України, яка забороняє дискримінацію за основою статі та проголошує рівність, а також Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.). Цей Закон України було ухвалено з метою досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України. У статті 1 надано визначення поняттю «гендерна рівність» як «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [3].

«Обмежені досягнення в галузі гендерної рівності та прав жінок, забезпечені за десятиліття, можуть бути зведені на нуль через пандемію

COVID-19», – заявив Генеральний секретар ООН у квітні 2020 року, закликавши уряди приділити жінкам та дівчаткам центральне місце у рамках можливостей урядів. Жінки не тільки найбільше страждають від цієї пандемії, вони також є основою відновлення у громадах. Якщо в економіках жінкам і дівчаткам буде приділено центральне місце, це сприятиме досягненню кращих і стійкіших результатів у сфері розвитку для всіх, підтримці швидшого відновлення та повернення світу на шлях досягнення цілей у сфері сталого розвитку [4].

У всіх планах реагування на COVID-19, а також у всіх пакетах відновлювальних заходів та при бюджетуванні ресурсів необхідно враховувати гендерні наслідки цієї пандемії.

Це передбачає:

1) включення жінок і жіночих організацій у процес планування та прийняття рішень про заходи у відповідь у зв'язку з COVID-19;

2) перетворення несправедливої неоплачуваної роботи з догляду на нову, інклюзивну «економіку догляду», сприятливу всім;

3) розробку соціально-економічних планів, навмисно орієнтованих на життя та майбутнє жінок і дівчаток.

Структура «ООН-жінки» розробила оперативні та цілеспрямовані заходи у відповідь для пом'якшення впливу кризи COVID-19 на жінок і дівчаток і для забезпечення того, щоб довгострокове відновлення принесло їм користь; ці заходи орієнтовані на п'ять пріоритетних областей:

- пом'якшення та скорочення гендерного насильства, включаючи побутове насильство;

- орієнтованість пакетів соціального захисту та економічного стимулювання на благо жінок та дівчаток;

- підтримка та здійснення людьми на практиці рівного розподілу роботи з догляду;

- керівна роль та участь жінок і дівчаток у процесі планування та прийняття рішень про заходи у відповідь у зв'язку з COVID-19;

- включення гендерних аспектів у дані та механізми координації [5].

Пандемія COVID-19 дає можливість зробити радикальні позитивні дії щодо усунення давньої нерівності у багатьох сферах життя жінок та з побудови більш справедливого та сталого світу.

Отже, як бачимо, в Україні гарантується рівність між статями, відбувається розвиток нормативно-правового "поля" задля забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків. Проте, як слушно наголошує В. Гурський, попри ухвалені в нашій країні нормативно-правові акти, «жінки досі стикаються з перешкодами у здійсненні своїх політичних, економічних та соціальних прав. Гендерна нерівність – це, насамперед, проблема нашого менталітету. Реформування, у першу чергу, повинно відбутися на рівні суспільної свідомості, після чого можливо втілити законодавчі норми в життя»

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ярошенко А. А., Семигіна Т. В. Розпізнати нерівність: гендерний аналіз навчальних матеріалів у соціальній роботі. Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціальнопедагогічна. 2019. Вип. 32. С. 183-198.

2. Чичкало-Кондрацька, І. Б., А. К. Дерев'янка, and Д. С. Кондрацька. "Гендерна нерівність у зарубіжних країнах: причини виникнення, особливості розвитку та державна політика з її подолання." Проблеми системного підходу в економіці 5. 2019. С. 41-46.

3. Никифоренко, В. Г., and А. І. Табанова. "Гендерна рівність в Україні: проблеми та шляхи удосконалення." Вісник соціально-економічних досліджень 2 (2014): 218-225.

4. Мацегора, Є. О. "ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ В ЕКОНОМІЦІ." Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції з дистанційною участю, 24 березня 2021 р.–Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2021.–271 с. У матеріалах конференції висвітлені передові науково-практичні результати досліджень,

отримані в галузі публічного управління та адміністрування. Для студентів, аспірантів (2021): 50.

5. Миронюк, Ольга Іванівна. "«ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ» ЧИ «ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ»: УЗГОДЖЕННЯ ТЕРМІНІВ." Донченко ОП Миронюк ОІ, 2021.

КЛАСИФІКАЦІЯ КНИГ

Ковальчук Інна Василівна

судовий експерт

Вінницький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр

МВС України

На даний час використовується багато стандартних систем класифікації книг. Однак у цілому, бібліотечні системи класифікації, можна розділити на три типи залежно від того, як вони використовуються.

Універсальні схеми, які охоплюють усі предметні галузі. Наприклад Десяткова класифікація Дьюї, Універсальна десяткова класифікація, класифікація Бібліотеки Конгресу; Спеціальні схеми класифікації за певними темами або типами матеріалів. Наприклад Iconclass — система класифікації іконографічних сюжетів, British Catalogue of Music Classification — для музичних матеріалів, класифікація NLM для медицини; Національні схеми спеціально створені для певних країн. Прикладом може служити шведська система класифікації бібліотеки SAB. ISBN — міжнародний стандартний номер книги, універсальний ідентифікаційний номер, що присвоюється книзі або брошурі з метою їх класифікації. ISBN призначений для ідентифікації окремих книг або різних видань та є унікальним для кожного видання книги крім репринтного.

Міжнародний стандартний номер книги складається з абрєвіатури ISBN, яка записується латинськими літерами незалежно від мови видання книги, та номеру довжиною 10 або 13 цифр. Десятизначний номер поділяється на чотири частини (відповідно 13-значний поділяється на п'ять) змінної довжини, котрі відокремлюються одна від іншої дефісом. Кожна частина має такі значення:

Ідентифікатор мовної групи або країни. Встановлюється Міжнародним агентством ISBN. Кількість цифр залежить від річного обсягу книжкової продукції відповідної групи. Наприклад, для англomовних країн ідентифікатор

групи дорівнює 0 або 1, для СРСР та країн СНД присвоєно ідентифікатор 5. Україна, крім ідентифікатора групи СНД, також має свій окремий ідентифікатор 966. Ідентифікатор видавництва. Цей ідентифікатор призначається національним агентством ISBN країни для кожного видавництва. Офіційним представництвом міжнародного агентства ISBN в Україні, що може розподіляти номери ISBN та призначати ідентифікатори для українських видавництв, є Книжкова палата України імені Івана Федорова. Ідентифікатор книги - це порядковий номер, який видавництво призначає для своїх книг. Кількість цифр цього ідентифікатора залежить від кількості цифр ідентифікатора видавництва: чим більший останній, тим меншій кількості книг видавництво може призначити номер ISBN.

Контрольна цифра. Остання цифра (або літера X, що позначає число 10) в номері ISBN, що дозволяє перевірити його правильність. Номер ISBN вважається правильним, якщо сума добутків дев'яти цифр номеру з ваговими коефіцієнтами від 10 до 2 та контрольної цифри ділиться на 11 без остачі. Для присвоєння книзі номеру ISBN видавництво звертається до національного агентства країни, котре уповноважене розподіляти блоки ISBN. Процедура отримання блоків ISBN платна. Після того як національне агентство призначить цьому видавництву окремий ідентифікатор та видасть заявлений блок номерів, видавництво може кодувати свою книжкову продукцію, але не може перепродавати та використовувати їх разом з іншим видавництвом. Кількість ISBN, що видаються окремому видавництву залежить від його річного випуску продукції [1].

Принципи класифікації книжок

Привчати дитину до читання слід з дитинства. У ранньому віці до 1 року малюки вже можуть сприймати деякі книги. Сучасні книжки для малюків сприяють покращенню зорового сприйняття, розвитку тактильних почуттів, зацікавленості карапуза до зовнішнього світу. Тому дуже важливо в процесі гри привчати дитину до книжки. На це і направлені книжки-іграшки, які вже давно користуються великим попитом. Вже в XVIII – XIX та на початку XX ст.

читачам були відомі такі книги – книжки-іграшки на ялинку, книжки-панорами, книжки-витівки (музичні, арифметичні), книжки-ширми, книжки-фігури, книги-комікси. В 20-ті роки ХХ ст. випускалися книжки-витівки, книжки з ігровим задумом, а також кінокнижки, книжки-розсувки, книжки-іграшки для тіньового театру, тобто це той напрям, який розвивається і книгах для дорослих. В 1940-і роки переважає випуск книг-фігур, створюються книги іграшки з картонним клапаном та отворами. Ця ідея потім отримує розвиток в книгах-іграшках з картонними та пластмасовими рухомими дисками (у вигляді телефонів, годинників та ін.) в 1960-70-ті роках. З'являються нові конструкції книжок для творчості, книги-ігри, книги з перекладними картинками та аплікаціями, з металевими пружинками або гумками, книги з прорізанним віконцем на першій сторінці, книги з платівками та зі стереоскопічним ефектом. В 1970-80-ті роки набувають поширення книги з дверцятами, що відкриваються на сторінці, книгитеатри, багато видається альбомів-саморобок і книжок з платівками, з'являються "комп'ютерні" музичні книжки. В 1990-ті роки відроджуються книги-витівки (музичні, математичні), з'являються книги іграшки з електронним звуковим супроводом, видається багато книг із супровідним матеріалом та додатками. Визначення та загальна класифікація книжокіграшок дається в ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», але це зовсім не повний перелік всіх різновидів цих книжок. Основні різновиди книжок-іграшок: книжкаширмочка, книжка-вертушка, книжка з ігровим задумом, книжка-панорама, книжка-витівниця, книжка фігура. Не описані такі різновиди, як книжка-іграшка на ялинку, книжка з супровідним матеріалом (іграшкою, аудіо- чи відеозаписом, дисками, фішками тощо), книга-планшетка, книжка-театр, кіно-книжка, книжка-розсувка (з рухомими елементами), книжка-подушка, та багато інших. З розвитком технологій з'являються нові різновидності книжок-іграшок. Книжки-іграшки для найменших – це цікаві м'які чи картонні, статичні чи рухливі, прості чи музичні видання. Ці захоплюючі брошури можуть вироблятися у формі тварин, гармошок, вертушок, панорам, пазлів тощо. Найбільш цікаві. Книга зі

звуками – м'яка книжечка із зображеннями тварин та кнопками, що відтворюють звуки їхніх голосів. Іграшка допоможе розвивати уяву та пам'ять, емоційне сприйняття. Книжка-килимочок – яскрава книжечка, що складається з різної кількості клаптиків. На квадратах можуть бути зображені звірі, комахи, птахи, побутові предмети, пори року, рослини тощо. Книга-мозаїка (пазл) – цікава річ, що складається із великих деталей. Малюк старанно збиратиме пазл. Це розвиває логічне мислення, дрібну моторику, покращує сприйняття кольору. Книжки-пищалки. Писк, що з'являється при натисканні на сторінку м'якої книги, приваблює карапуза до перегляду картинок. Книга із вкладишами - перевертаючи картонні сторінки з темних вкладишів можна виймати фігурки тварин, екземпляри рослин, персонажів. Іграшка з магнітами видання, яким можуть подорожувати персонажі, зображені на магнітах. Книжка-нічник – світиться і виробляє спокійні колискові мелодії, допомагає міцно засинати. Особливістю цих книжок є правильний вибір технології виготовлення. Книжка повинна бути безпечною та відповідати всім вимогам державних стандартів до дитячих книжок. В роботі розроблена серія книжок іграшок для дітей від 1 до 3 років. Представлена серія – це спроба об'єднати книжки-іграшки для навчання книжки-іграшки для розвитку різних навичок та книжки-іграшки для розвитку дрібної моторики. Крім маленьких книжок з цифрами, буквами, кольорами та формами, в комплекті передбачена магнітна дошка та набір букв і цифр для гри. У сучасних книжках-іграшках гармонійно поєднуються традиційні підходи та новаторські пошуки. Нині вони, безперечно, переживають своє друге народження [2].

В загальному за змістом книги можна поділити на художні та нехудожні. Ні в якому разі не варто обмежуватися цією класифікацією, але це поділ, який можна знайти в більшості колекцій, бібліотек та книгарень

Художні книги

Багато книг, опублікованих сьогодні містять вигадані історії. Вони частково або повністю не відповідають дійсності та є фантазійними. Історично виробництво паперу вважалося дуже дорогим, щоб бути використаним для

розваг. Але підвищення глобальної грамотності і удосконалення технології друку призвели до збільшеного видання книг з метою розваг. Більшість художніх книг можна додатково класифікувати за жанром:

- Роман — літературний жанр, великий за обсягом, складний за будовою епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів;

- Повість — епічний прозовий твір (рідше — віршований), який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття посідає проміжне місце між романом та оповіданням;

- Оповідання — невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажа;

- Есе — невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми; це жанр, який лежить на перетині художньої та публіцистичної (часом науково-популярної) літератури;

Комікс — послідовність малюнків, зазвичай з короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь [3].

Нехудожні книги

- Довідник — упорядкований предметний матеріал, книга, що містить узагальнені, стислі впорядковані відомості з певних галузей науки;

- Енциклопедія — тип довідника, що містить сумарну інформацію з усіх галузей знань або з конкретної галузі;

- Словник — книга, в якій в алфавітному чи тематичному порядку подано слова, їх етимологію, значення та іншу інформацію;

- Монографія — це наукова праця у вигляді книги з поглибленим вивченням однієї або декількох (тісно пов'язаних між собою) тем;

- Підручник — книга, у якій системно викладено інформацію з певної галузі знань і яку використовують в системі освіти на різних рівнях, а

також для самостійного навчання;

Посібник — навчальне видання, яке доповнює або частково замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певного предмета, курсу, дисципліни або окремого його розділу [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дурняк, Б. В. Стандарти в поліграфії та видавничій справі : довідник / Б. В. Дурняк, В. П. Ткаченко, І. Б. Чеботарьова. Львів : Вид-во Укр. акад. друкарства, 2011.
2. <https://infotoys.com>
3. <https://sites.google.com/site/paskal96ramblerru/klasifikacia-knig>.
4. <https://elib.lntu.edu.ua>.

ПОТЕРПІЛИЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ

Козловська Анастасія Костянтинівна

Курсант ННППФПНП, групи ДР-144

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Корогод Світлана Володимирівна

Викладач Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. На даний момент в Україні спостерігається збільшення кількості осіб потерпілих від кримінального правопорушення, а розмірів завданої їм шкоди, тому проблема визначення правового статусу потерпілого та захисту його порушених злочином майнових та немайнових прав набуває особливої актуальності в теперішній час.

Мета. Статус потерпілого від кримінального правопорушення є досить неоднозначним.

Результати та обговорення. В кримінальному законодавстві не міститься поняття потерпілий від злочину, а міститься у кримінально процесуальному законодавстві.

За ст 55 ч. 1 цього кодексу Потерпілим вважається: фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. [1] Але як зазначає Т. Присяжнюк, це фізична особа, якій в результаті злочину заподіяно шкоду (або наявна загроза заподіяння), на підставі чого вона набуває права вирішувати питання про кримінально-правові наслідки вчинення злочину в межах, визначених КК України. [2, с. 20]

Визначення А. А. Музики та Є. В. Лащука було таким: потерпілий від злочину - це факультативна ознака об'єкта злочину, що характеризує людину стосовно якої вчинено злочин або якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдано істотну шкоду (чи виникає загроза її заподіяння)

Потерпілий є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, що полягає у впливі на потерпілого – його вбивстві, заподіянні тілесних ушкоджень, незаконному поміщенні до психіатричної лікарні тощо. Особа набуває статусу потерпілого у кримінально-правовому сенсі коли щодо нього було вчинене кримінальне правопорушення. [3, с. 159]

Але все ж таки залишається питання, яке з визначень потерпілого використовувати для класифікації кримінальних правопорушень – Законодавче чи те яке зазначають науковці в галузі кримінального права.

Ознаками які характеризують потерпілого у кримінальному правопорушенні: 1) фізична природа потерпілого; 2) сутнісна (соціально правова) ознака потерпілого; 3) характер шкоди, що заподіюється потерпілому, її реальність чи потенційність; 4) юридичний факт, з яким пов'язана поява потерпілого; 5) ставлення потерпілого до спричиненої йому шкоди.

Обставинами які виключають злочинну діяльність проти потерпілого, є: необхідна оборона ст. 36 КК України, уявна оборона ст. 37 КК України, затримання особи, що вчинила злочин ст. 38 КК України), крайня необхідність ст. 39 КК України, фізичний або психічний примус ст. 40 КК України, виконання наказу або розпорядження ст. 41 КК України, діяння, пов'язане з ризиком ст. 42 КК України, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації ст. 43 КК України. [1]

Висновки. Таким чином проаналізувавши вищезазначені факти, ми можемо вказати наступне, по-перше, без потерпілого не може бути кримінального правопорушення, тому це один з найголовніших учасників кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний Кодекс України, Документ 2341-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 27.01.2023, підстава - 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення - 20.02.2023)

2. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : автореф .дис ...канд.юрид.наук :12.00.08/Присяжнюк Тамара Іванівна .- Київ ,2006.-214с.
3. Кримінальне право Навчальний посібник За загальною редакцією М.І. Хавронюка Київ Ваіте 2014-944 с.

ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Копетан Дмитро Сергійович

курсант II курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

24 лютого 2023 року виповнюється рік від початку російського вторгнення в Україну. Відтоді питання військових злочинів стало одним із найактуальніших у кримінальному праві. Це особливо важливо тому, що боротьба з агресором повинна вестися з суворим дотриманням військової дисципліни. А порушення військової дисципліни часто набувають форми кримінальних правопорушень. Водночас, військові злочини мають певні особливості. Особливої актуальності проблема дотримання військової дисципліни набула в останні три роки. З початком гібридної війни Росії проти України, тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей наша держава опинилася у безпековому вакуумі, що свідчить про фактичну руйнацію Збройних Сил України. Порушенням військової служби може бути вчинення таких злочинів, як самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 Кримінального кодексу України), дезертирство (ст. 408 Кримінального кодексу України) та ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 Кримінального кодексу України).

На нашу думку, кримінально-правове дослідження військових злочинів

доцільно розпочинати з визначення поняття військового злочину, оскільки поняття військового злочину, на відміну від інших груп злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України (далі - КК України), визначено безпосередньо в законі (ч. 1 ст. 401 КК України) [1, с. 1139].

Поняття військового злочину ґрунтується на загальному визначенні злочину, що міститься у статті 11 КК України. Крім того, воно має низку специфічних ознак, перелічених у статті 401 КК України.

Виходячи з аналізу положень Кримінального кодексу України, можна виділити основні ознаки кримінального правопорушення: суспільна небезпечність, суспільна шкідливість, правова заборона, кримінальна відповідальність, винність" [2]. Всі ці ознаки взаємопов'язані і є важливими критеріями для класифікації кримінальних правопорушень, у тому числі і для віднесення таких правопорушень до військових злочинів. Специфічними ознаками військових злочинів, у свою чергу, є наступні:

1) видовим об'єктом злочину є встановлений законом порядок проходження або припинення військової служби;

2) спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення військовослужбовець, а також військовозобов'язаний під час проходження навчальних (або перевірочних) чи спеціальних зборів

3) кримінальна протиправність - визнання діяння військовим злочином лише за умови, що воно прямо передбачене в розділі XIX Особливої частини Кримінального кодексу України" [3, с. 917].

Особливість злочинів проти існуючого порядку несення військової служби полягає, насамперед, в особливій протиправності (назвемо їх військово кримінальними). "Сутність військово-кримінальної протиправності полягає в тому, що діяння не тільки порушують кримінально-правові імперативи (заборони), які складають зміст кримінально-правової норми, а й визнаються протиправними нормами інших галузей права, насамперед військового та адміністративного, норми яких регулюють функціонування військ та порядок проходження військової служби у Збройних Силах України та інших

військових формуваннях, створених відповідно до закону. Іншими словами: У випадку спеціальної протиправності порушена норма міститься не лише в кримінальному праві, а й в інших (некримінальних) законах чи підзаконних нормативно-правових актах. Останні регулюють окремі аспекти (сторони) військової служби. Коли військовослужбовець вчиняє кримінальне правопорушення, він порушує щонайменше дві заборони: Один з них міститься у відповідному розділі XIX Кримінального кодексу України, інший є або "загальновійськовим", закріпленим у військових статутах чи відповідних законах загального характеру (Закони України "Про військовий обов'язок і військову службу", "Про Службу безпеки України" тощо), або "спеціальним", який передбачений у підзаконних актах (Статут повітряного транспорту авіації України та ін.) і регулює окремі, спеціальні відносини військової служби.), або "спеціальні", передбачені в підзаконних актах (Положення про повітряні перевезення авіацією Збройних Сил України та ін.) і регулюють окремі, спеціальні відносини військової служби (наприклад, порядок виконання польотів і правила експлуатації повітряних суден тощо). Специфіка військової служби як виду державної служби особливого характеру виражається в тому, що всі її складові мають чітку правову регламентацію в спеціальних нормативно-правових актах" [4, с. 195].

Таким чином, проаналізувавши специфіку військових правопорушень, доходимо висновку, що військові правопорушення - це правопорушення, які порушують встановлений законом порядок проходження або припинення військової служби та вчиняються військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., перероб. і допов; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2012. 1316 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-

III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131.

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 2013. 1040 с.

4. Стратонов В. М., Стрельцова Є. Л. Військові кримінальні правопорушення: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика: колективна монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. 340 с.

ФІЗИЧНИЙ АБО ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС

Короленок К. А.

Курсант ННП та ПФПНП, ДДУВС

Науковий керівник

Чорна А. Г.

Старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

м. Дніпро

Примус є одним з найбільш неоднозначних понять чинного кримінального законодавства, що використовується найчастіше безсистемно, в у зв'язку з чим виникає необхідність теоретичного визначення примусу як єдиної кримінально-правової категорії, а також правильного застосування норм кримінального законодавства, що містять цю ознаку [1].

Фізичний чи психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння, є новелою кримінального закону. Незважаючи на це в науці вже склалися певні висловлювання з цього питання. Етимологічно слово «примус» є похідним від дієслів «примушувати», «примусити», тобто. «примусити», «силувати», «примушувати».

Так, В. В. Колотуша зазначає, що примус – це будь-яка ситуація, яка змушує суб'єктів соціального процесу діяти всупереч своїй волі. Примус передбачає існування двох суб'єктів, один із яких виконує активну роль (примушує), а інший – пасивну (зазнає примусу), що відображає як об'єктивні, так і суб'єктивні зв'язки, існуючі між ними: з об'єктивного боку примус представляє собою зовнішнє вплив на примушеного, і з суб'єктивної – воно завжди спрямовано досягнення певної, задалегідь відомої мети [2].

Не можна погодитись з авторами, які розглядають примус як категорію, оскільки з позицій методології воно не має фундаментальних характеристик, і для нього існують інші, більш загальні родові концепції.

У найбільш загальному вигляді під примусом у кримінальному праві слід

розуміти цілеспрямований вплив, який вчиняє на користь однієї особи шляхом придушення волі іншого для того, щоб змусити його діяти (не діяти) певним чином [1, с. 10]. Залежно від джерела примус у кримінальному праві у двох основних значеннях: правомірне (правове, законне, державне) і неправомірне (злочинне, протиправне).

С. В. Дев'ятівська як основна ознака виділяє насильство, яке дає можливість вважати примус способом скоєння злочину. Зазначена ознака відноситься до спеціальної мети, яка виражається в можливості винного вчинити задумане протиправне діяння [3, с. 78].

Таким чином, суть насильства при цьому підході виявляється у певних об'єктивних ознаках, одна з яких – змусити людину зробити якийсь вчинок чи не діяти. У той самий час, на думку, примус не обмежується лише насильницькими процесами. Так, Н. Б. Гулієва вважає, що придушити волю людини можна без насильства, наприклад, замкнувши людину в приміщенні без безпосереднього фізичного впливу на її організм [4, с. 27].

Примус може бути фізичним і психічним. Фізичний примус передбачає насильницький незаконний вплив однієї особи на тілесну недоторканність або вільну свободу іншого з метою добитися від нього вчинення певних дій (бездіяльності). Форми вираження фізичного примусу можуть бути різними: побиття, удушення, укуси, заламування рук, вогнепальні поранення, отруєння, введення снодійного, позбавлення сну, їжі, води, застосування дратівливих світлових звукових ефектів, зв'язування, замикання в приміщенні і т.д. [3, с. 20]

Поряд із фізичним примусом Кримінальний кодекс виділяє і психічний примус як обставину, що виключає злочинність дії.

Вплив на волю обличчя словом, символами, жестами, демонстрацією зброї або її макетів, іншими словами загрозою, з метою схилити обличчя до заподіяння шкоди інтересам, що охороняється кримінальним законом, визнається психічним примусом. Незалежно від інтенсивності психічного на особистість, останнє не паралізує волю примушеного, не позбавляє його здатності усвідомлювати свої дії і керувати ними, тобто при психічному

примусі в особи є вибір: заподіяти шкоду інтересам, що охороняються законом, або пожертвувати собою, своїм благом і т.д. [4, с. 74]

Як правило, психічне насильство повністю не придушує волю особи, і у примушеного зберігається можливість вибору поведінки.

Психічний примус можна порівняти з інформаційним впливом стан людини. Найчастішим способом є загроза застосування фізичного насильства до членів сім'ї. Поширеними видами впливу є загрози та гіпноз.

Таким чином, проаналізувавши думки вчених юристів, можна зробити такі висновки: фізичний примус - це безпосередньо фізичний контакт на потерпілого, з одночасним впливом на волевиявлення певної людини, з метою зобов'язати її виконати протиправні дії, створені задля задоволення вимог переважної особи. Своєю чергою, психічний примус – це придушення волі особи у вигляді настроювання і відмінювання його до різних протиправних дій. Проблема віднесення психічного примусу до обставин, що виключають злочинність діяння, нині залишається актуальною і незавершеною. Потрібно, на наш погляд, нормативне закріплення визначень фізичного та психічного примусу, а також чіткіші критерії подолання насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Козярук, О. О. "Фізичний та психічний примус як кваліфікуюча ознака контрабанди наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів: матер. міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Луцьк, 12 травня 2020 р.)." Травневі наукові читання: XXX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей, Луцьк, 12 травня 2020 р.–Ч. 2.–Дніпро: ГО «НОК», 2020–62 с. (2020): 41.
2. Собко, Ганна Миколаївна. "Психічний примус, насильство як обставина, що виключає злочинність діяння." (2019).
3. Тимошенко, Віра Іванівна. "Примус." (2019).
4. Собко, Г. М. "Примус як обставини, що виключає злочинну діяльність." *bbk 91* (2019): 55.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВЕДІНКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ З ПІДТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Косміна Ірина Анатоліївна,
Викладач Вищої категорії
Харківського автомобільно
дорожнього фахового коледжу,
м. Харків, Україна

Гончаренко Наталя Миколаївна,
Викладач Вищої категорії
Харківського автомобільно
Дорожнього фахового коледжу,
м. Харків, Україна

Вступ. Міжнародні стандарти в області професійної юридичної діяльності знайшли своє втілення в Конституції й інших нормативно-правових актах України, у Дисциплінарних статутах працівників правоохоронних органів, у Положеннях про дисциплінарні комісії та ін.

Мета роботи. Мета даної статті полягає в аналізі теоретичних і науково методичних засад розвитку забезпечення правопорядку в державі та науково практичних рекомендацій щодо вдосконалення зовнішньо-правової діяльності України в контексті міжнародної інтеграції.

Матеріал. Міжнародна співпраця у сфері забезпечення правопорядку склалася у певну систему та базується на відповідних загальновизнаних стандартах. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (далі Кодекс поведінки) [5] виступає методологічною основою і документом, що визначає принципові положення, сутнісне трактування деонтологічних норм та стандартів у сфері забезпечення правопорядку. Другим за значенням є Керівні принципи для ефективного здійснення Кодексу (1989 р.). Прийнятий 34-ю сесією ГА ООН 17.12.1979 р. Кодекс поведінки є рамковим документом, що визначає межі правомірної поведінки зазначених осіб, а також містить ряд положень процесуального та організаційного характеру відносно діяльності з

підтримання правопорядку. Ухвалення цього документу обумовлено важливістю підтримання правопорядку як для життя окремих осіб, так і для всього суспільства, і спрямоване на недопущення зловживань зі сторони посадових осіб у цій сфері та на забезпечення правопорядку.

За статусом Кодекс поведінки є рекомендаційним актом. Прийнявши цей документ, Генеральна Асамблея ООН звернулася до урядів з рекомендацією розглянути питання про його імплементацію в національне законодавство в якості зводу принципів, яких має дотримуватися вказана категорія посадових осіб. Принципи і норми, що містяться в цьому документі, наша країна також зобов'язалася впроваджувати в життя, підписавши Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради по безпеці і співпраці в Європі 18 січня 1989 року [1].

Кодекс складається з восьми статей, що містять положення про необхідність добросовісного та професійного виконання своїх обов'язків посадовими особами, які повинні підтримувати правопорядок. Статті 1, 2 і 8 містять загальні правила поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, згідно з якими ці особи при виконанні своїх обов'язків мають поважати та захищати людську гідність, права людини, поважати закон і Кодекс поведінки, а також, використовуючи свої можливості, запобігати та припиняти їх порушення. В інших статтях визначені конкретні обов'язки цих осіб та заборонні норми щодо їх поведінки. Зокрема, Кодекс поведінки забороняє застосування тортур або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження та покарання (ст. 5). Встановлено, що сила може бути застосована особами з підтримання правопорядку лише в разі крайньої необхідності і настільки, наскільки це необхідно для виконання їхніх службових обов'язків (ст. 3). Зазначені особи зобов'язані не вчиняти жодних актів корупції, всіляко

Особа з підтримання правопорядку. До будь-якої посадової особи з підтримання правопорядку, яка вчинила акт корупції, закон повинен застосовуватися повною мірою, оскільки уряди, які не здатні чи не хочуть

забезпечити дотримання законності посадовими особами, не можуть вимагати від громадян дотримання норм права (ст. 7).

У коментарі до ст. 8 Кодексу поведінки зазначається, що посадові зоби з підтримання правопорядку, які дотримуються положень даного Кодексу поведінки, заслуговують поваги, повної підтримки і співпраці з боку суспільства й органу з підтримання правопорядку, в якому вони служать, а також осіб, які сприяють підтриманню правопорядку [5]. Однак, дане положення стосується не тільки посадових осіб з підтримання правопорядку, а й їх керівників і колег, а також громадськості.

Також слід наголосити, що Кодекс поведінки містить саме деонтологічні норми та належить до категорії міжнародних документів рекомендаційного (нормативно-орієнтуючого) характеру. Підтвердженням цього є в Резолюції 34/169, де зазначено, що ефективна підтримка етичних норм серед посадових осіб з підтримання правопорядку залежить від існування обрє продуманої, усюди прийнятої і гуманної системи законів [2, с. 175-176]. У резолюції зазначено, що норми не мають практичної цінності, поки їх зміст і значення за допомогою навчання та підготовки чи шляхом здійснення контролю, не стануть частиною особистого переконання будь-якої посадової особи з підтримання правопорядку.

Даний Кодекс є деонтологічним з огляду на те, що він є кодексом норм належної поведінки посадових осіб у сфері забезпечення правопорядку. В свою ергу, морально-етичний зміст Кодексу поведінки полягає в тому, що основною ого метою є забезпечення ефективної підтримки етичних норм серед посадових осіб з підтримання правопорядку, спрямованість на пріоритет загальнолюдських моральних цінностей, таких, як гуманізм, справедливість та інших, звернення до таких моральних категорій, як гідність, репутація, повага, моральна поведінка, моральна відповідальність, Кодекс об'єднує регулятивні можливості моралі та права [11, с. 181-184].

Щодо організаційно-управлінського аспекту даного Кодексу поведінки та резолюції Генеральної Асамблеї ООН, то він проявляється у тому, що в нормах,

принципах та рекомендаціях закріплені конкретні посадові обов'язки суб'єктів підтримання правопорядку, ряд типових службових та управлінських ситуацій. Тобто, Кодекс поведінки закріплює і низку норм щодо управлінської етики.

Висновки. Отже, Кодекс поведінки як «авторитетний», загальноновизнаний міжнародним співтовариством документ, закріплює основні деонтологічні стандарти забезпечення правопорядку. При розробці стандартів забезпечення правопорядку в Україні, слід враховувати традиції, що склалися історично, особливості економічної і соціальної ситуації нашої держави. У той же час, стандарти мають бути створені так, щоб вони відповідали стандартам демократичної держави, нормам забезпечення правопорядку в демократичному суспільстві тощо [12].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Concluding Document Of The Vienna Meeting 1986 Of Representatives Of The Partisipating States Of The Conference On Security And Co-operation In Europe, Held On The Basis Of The provisions Of The Final Act Relating To The Follow-Up To The Conference Vienna 1989 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.fas.org/nuke/control/osce/text/VI-ENN89E.htm>. - Заголовок з екрану.
2. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини. Рим, 04.11.1950) // *Голос України*. - 2001. - № 3. С. 6.
3. Загальна декларація прав людини (Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.) // *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. - 1997. - № 5. - С. 19.
4. Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку (Прийнято резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року) // Електронна база даних НАУ; «СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы». - М., Международные отношения, 1989.
5. Кодекс професійної етики суддів, прийнятий 24.10.2002 V з'їздом

суддів України // Вісник Верховного Суду України. - № 5. - 2002. - С. 24.

6. Конвенция СНГ о правах и основных свободах человека от 26.05.95 //Електронна база даних НАУ.

7. Основные принципы, касающиеся роли юристов (Принятые VIII Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Гавана, 27 августа-7 сентября 1990 года) // Юридичний вісник України. - 2002. - № 40. - С. 4.

8. Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка (VIII Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями) // Електронна база НАУ.

9. Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року) // Юридичний вісник України. - 2002. - № 40. - С. 7

10. Гіда Є. О. Деонтологічний кодекс як форма закріплення деонтологічних норм / Є. О. Гіда // Право і безпека. - 2009. - 5 (32) - С. 181-185

11. Гончаренко В. Г., Андрушко П. П. Юридичні терміни. Тлумачний словник, за редакцією Гончаренко В. Г. - К.: Либідь, 2003. - 320с.

12. Бандурка О. М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ: Підручник. - Х.: Вид-во НУВС, 2001. - 220 с.

ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ

Кравець Данило Юрійович

здобувач вищої освіти II курсу
факультету фахівців для підрозділів кримінальної поліції
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Бабанін Сергій Володимирович

доцент кафедри кримінального права та криміналогії,
кандидат юридичних наук
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Один із найнеоднозначніших інститутів у кримінальному праві - інститут співучасті. За чинним кримінальним законодавством співучасті у злочині визнається навмисне спільне участь двох чи більше осіб у скоєнні умисного злочину. Співучасть є особливим явищем у злочинній діяльності, коли кілька осіб об'єднують свої зусилля задля досягнення єдиного суспільно небезпечного результату.

Будь-яке явище має свою форму та зміст. До змісту можна віднести непорушні показники, ознаки співучасті. Отже, оскільки інститут співучасті є складним системним утворенням, в науці кримінального права, а також з позиції законодавця його слід конкретизувати шляхом поділу на форми співучасті [1].

Співучасть у кримінальному правопорушенні безсумнівно є самостійним інститутом у кримінальному праві, який представлений групою кримінально-правових норм, які об'єднані між собою та регулюють кримінально-правові відносини[4]. Тому поняття співучасті виражене в ст. 26 КК є чинником формування інституту співучасті у кримінальному правопорушенні.

Перш ніж вивчати той чи інший різновид форм співучасті, слід усвідомити сутність форми. Поняття форми співучасті та її різновидів

співвідносяться як загальне та приватне, проте найчастіше вчені у своїх дослідженнях приділяють мало уваги формі, переходячи відразу до дослідження певного її різновиду [2].

Основними формами співучасті у злочині є: проста співучасть; складна співучасть; організована група; злочинне співтовариство. Найбільш важкими формами з погляду кримінального права є організована група та злочинне співтовариство [1].

Від співучасників злочину необхідно відрізнити суміжні категорії осіб, що мають з ними деякі подібні риси:

1) особи, які вчинили навмисне або необережне злочин за допомогою осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності, або підлягають такій за необережне або навмисне вчинення злочину;

2) особи, які безпосередньо вчинили умисний чи необережний злочин за участю осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності, або підлягають такій за умисне чи необережне вчинення злочину;

3) особи задіяні до злочину (заздалегідь не обіцяне приховування тяжких та особливо тяжких злочинів) [4].

Як співучасників за законодавством України можна виділити 4 суб'єкти: виконавець, підбурювач, організатор та посібник. Виконавець – це особа, яка безпосередньо вчинила злочин та брала участь у ньому з співвиконавцями.

Посібник є особою, яка сприяє скоєнню злочину за допомогою порад, вказівок чи іншими засобами, що дозволяють «усунути» перешкоди. Підбурювачем вважається особа, яка схилила інший суб'єкт до скоєння злочину. Організатором, згідно із законодавством України, є особа, яка мала план на злочин чи керувала ним. Варто зазначити, що кожен відповідає за дії іншого при скоєнні об'єктного злочину [3].

Для винесення рішення про відповідальність виконавчі органи керуються багатьма чинниками: пом'якшувальні, обтяжливі обставини, навмисна форма злочину та інші чинники. Чинне кримінальне законодавство при регламентації відповідальності учасників базується на поєднанні основних положень теорій. З

одного боку, визнається акцесорна природа співучасті та неможливість останнього без постаті виконавця [2]. З іншого боку, допускається самостійна підстава кримінальної відповідальності співучасників, визначення індивідуальної міри відповідальності кожного їх залежно від характеру та ступеня фактичного участі у скоєнні злочину.

Кримінальна відповідальність організатора, підбурювача та пособника настає за статтею, яка передбачає покарання за скоєний злочин, з посиланням на вказану статтю, за винятком випадків, коли вони одночасно були співвиконавцями злочину.

Особа, яка не є суб'єктом злочину, спеціально зазначеним у відповідній статті особливої частини Кримінального Кодексу, яка брала участь у скоєнні злочину, передбаченого цією статтею, несе кримінальну відповідальність за цей злочин як його організатора, підбурювача чи підсобника.

У разі недоведення виконавцем злочину до кінця за не залежними від нього обставинами інші співучасники несуть кримінальну відповідальність за приготування до злочину або замах на злочин. За підготовку до злочину несе кримінальну відповідальність також особа, якій за залежними від нього обставинами не вдалося схилити інших до скоєння злочину [4].

Отже, з вищесказаного можна дійти висновку, що співучасть у кримінальному правопорушенні є самостійним інститутом. Саме поняття співучасті є дуже важливим у системі кримінального права, тому правильне розуміння цього терміну дає можливість визначити та охарактеризувати взагалі ознаки та види співучасників у кримінальному праві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова.К. : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016.236 с
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний вісник України від 08.06.2001, № 21, стор. 1,

стаття 920, код акта 18825/2001.

3. Пилипенко І. С Банзерук А. С Пашкова Н. В. Особливості функціональної ролі співучасників у разі вчинення злочину. URL: http://lsej.org.ua/6_2020/49.pdf

4. Богачик, Тетяна. "Поняття співучасті та види співучасників у кримінальному правопорушенні." Літописець. Випуск 17: Збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 2 грудня 2021 року) 17 (2022): 29-33.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРИНЦИПА ЗАКОННОСТІ З ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Кравець Данило Юрійович
здобувач вищої освіти II курсу
факультету фахівців для підрозділів кримінальної поліції
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Максимова Маргарита Костянтинівна
викладач кафедри адміністративного права
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Розглянуто питання, пов'язані із забезпеченням принципів адміністративного судочинства, адже практична реалізація цих принципів є загально визнаним критерієм правової держави та демократичного політико правового режиму, що реально сприяє створенню справді демократичної та соціально зорієнтованої держави, яка немислима без сильної та незалежної судової влади.

Обговорення провідними вченими питань адміністративного процесу на показало такий стан науки в галузі осмислення матеріального та процесуального адміністративного права, за якого важко виконати розпорядження Президента. Йдеться про відсутність чіткого розуміння відмінності матеріального та процесуального права [3].

Розглянемо один з найважливіших принципів адміністративного процесу законність.

На нашу думку, законність можна розглядати як складову трьох елементів:

- 1) принципу самого права, що полягає у вимозі дотримання та виконання норм права всіма суб'єктами, яким вони адресовані;
- 2) методу здійснення державної влади, способу діяльності, поведінки

суб'єктів суспільних відносин;

3) особливого режиму стану суспільного життя, що виражається в тому, що більшість учасників суспільних відносин дотримуються та виконують правові розпорядження [2, с. 354].

Таким чином, під законністю слід розуміти принцип, метод і режим суворо неухильного дотримання, виконання норм права всіма учасниками суспільних відносин.

Найбільш поширена точка зору на адміністративний процес виражена Ю. М. Козловим: «реально адміністративно-правові відносини завжди сприймаються лише як процесуальні». При такому широкому розумінні адміністративного процесу неможливе розмежування процесуальних та матеріальних адміністративних правовідносин [4].

До того ж, виконання адміністрацією своїх повноважень позасудовим шляхом – це не процесуальні відносини. Питання співвідношення матеріального та процесуального права є принциповим питанням правознавства, оскільки це методологічне та загальне питання.

Інше вирішення цього питання може навести і, швидше за все, приведе до спотворення самої суті адміністративного судочинства, оскільки представники науки адміністративного права вже розглядають адміністративне судочинство як найважливіший адміністративно-правовий засіб «забезпечення та захисту громадських інтересів» [4] і бачать його роль як «службову по стосовно адміністративного права», забуваючи про його дійсне призначення – бути засобом захисту порушених чи оспорюваних прав, свобод та законних інтересів громадян та організацій у сфері адміністративних та інших громадських правовідносин [3].

Дослідження інститутів законності та правопорядку в теоретико-правовому науці має найважливіше значення, оскільки поняття законності та правопорядку тісно пов'язані з усіма іншими правовими інститутами та істотно впливають на формування рівня правосвідомості та правової культури у суспільстві.

Законність — багатоаспектне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства і держави на правових засадах. Це фундаментальна категорія всієї юридичної науки і практики, головними критеріями якої служать рівень і стан оцінки правового життя суспільства взагалі та його громадян.

Законодавче проголошення принципу законності як основної ідеї організації та діяльності адміністративного процесу. У ряді випадків цей принцип, як видається, поєднується з принципом доцільності, а нерідко виявляються та його конкурентні особливості. Здається, тільки принципом доцільності можна пояснити, наприклад, формування на практиці організації прокурорського нагляду пріоритетних напрямів прокурорського втручання, здійснення нагляду за відповідністю закону проектів нормативних правових актів, санкціонування деяких рішень органів виконавчої влади та ряд інших дій, здійснюваних органами прокуратури [4].

Формуючи уявлення про принцип доцільності в організації адміністративного процесу, слід звернути увагу на різні сутнісні характеристики поняття «доцільність». У біології, наприклад, доцільність розглядають як пристосування до умов існування. Синонімами поняття «доцільність» вважаються такі категорії, як бажаність, корисність, розумність, раціональність, відповідність, тверезість, доречність. Доцільність пов'язана з «відповідністю явища або процесу певному (щодо станом, матеріальна або ідеальна модель якого представлена як мета» [3].

Керуватися доцільністю доречно лише у ситуації, коли закон дозволяє обрати альтернативну форму поведінки. Критерієм вибору є доцільним форми діяльності прокуратури в умовах відсутності прямої вказівки закону має бути системне тлумачення законодавчих положень, що визначають основне призначення прокуратури у системі державно-правових інститутів.

Приймаючи це, важливо і надалі продовжувати дослідження щодо взаємозв'язку принципів законності та доцільності у правозастосовчій та організаційної діяльності прокуратури, щоб визначити основні напрямки,

форми та межі їх взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Позігун, Інна Олександрівна. "Правовладдя в адміністративному процесі: компаративно-правовий аспект." (2022).
2. Коротун, О. М. "Роль принципів адміністративного судочинства у захисті прав іноземців та осіб без громадянства." Аналітично-порівняльне правознавство 3 (2022): 170-174.
3. Лютіков, П. С., and Ж. М. Мельник-Томенко. "Тлумачення загальних принципів адміністративного судочинства: теоретико-прикладні засади застосування практики Європейського суду з прав людини: монографія." (2023).
4. Салманова, О. Ю., et al. "Адміністративний процес: навчальний посібник." (2022).

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Кравець Ілля Ігорович

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

капітан поліції
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Право зароджувалося ще з давнини, верстви населення мали якомсь врегульовувати конфлікти та встановлювати порядок. З часом люди почали замислюватися щодо зміни кривавих розправ та самосуду. Правознавство тісно пов'язано з можливостями людини, воно є універсальним і невід'ємним від індивіда.

З появою приватної власності та глави держави, котрий чинив публічну владу народ почав встановлювати загальнообов'язкові правила та відстоювати свою справедливість. Перші нормативно-правові акти, які дійшли до нас вже містили кримінальні положення. Давньоіндійські закони Ману містили визначення крадіжки, яке не сильно відрізняється від теперішнього. Закони Давньої Греції та Риму передбачало відповідальність за будь-яке посягання на особу, релігію, державну владу та приватну власність. Спочатку кримінальне право окреслювало зокрема казуїстичні норми права, тобто покарання за конкретні діяння та проступки. Норми стосувалися не лише кримінального права, а й інших галузей загалом. Непередбачалося посилення чи пом'якшення покарання за певних обставин як дія теперішнього закону.

Вся діяльність людей та взаємоповедіка регулюється різними галузями, а саме: сімейним, цивільним, трудовим та кримінальним кодексом України. В Україні діють три гілки влади: виконавча, законодавча та судова. Виконавча

влада характеризується своєю структурою, методом та предметом. Кримінальне право - це фундаментальна юридична наука, що є системою наукових ідей, теорій, поглядів, понять пов'язаних із кримінальним правом як галуззю права. Згідно ч. 2 ст. 1 Кримінального кодексу України предметом кримінального права є кримінальні правопорушення та особи які їх вчинили. [1]

Покарання та кримінальні правопорушення - це суспільні явища, які виступають основним кримінальним інститутом, що визначаються нормами кримінального права. Захист прав і свобод людини, а також суспільних відносин від кримінальних правопорушень - це є головними завданнями кримінального права. Кримінальне правопорушення може бути спричинене малолітнім або дорослим особою, яка не виконує своїх обов'язків, порушує закон або завдає шкоди іншим особам.

У кримінальному правопорушенні відображається порушення норм та правил поведінки, встановлених кримінальним законом. Ці дії або бездіяльність можуть бути спрямовані на завдання шкоди іншим особам або суспільству в цілому. Воно може бути кваліфіковане різними статтями кримінального кодексу, в залежності від характеру та наслідків злочину. Відповідальність за кримінальне правопорушення передбачена відповідною статтею кримінального кодексу, і за це можуть бути накладені різні види покарання - від адміністративного стягнення до позбавлення волі на тривалий термін. [2]

Кримінальне право тісно переплітається з міжнародним правом. Це виражається в тому, що між ними простежується ієрархічна природа взаємозв'язку. Пріоритет міжнародного права встановлений Конституцією України, відповідно до ст. 9 якої чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Згідно з ч. 2 ст. 19 Закону «Про міжнародні договори України», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, застосовуються правила міжнародного договору. Зв'язок між кримінальним (матеріальним) і кримінальним процесуальним

правом є найбільш тісним. Кримінальні процесуальні норми визначають порядок, процедуру застосування кримінальних правових норм, вказуючи, яким саме чином слід реалізовувати матеріальні юридичні приписи. Вчинення злочину «викликає до життя» кримінально-процесуальні правовідносини. Відповідним юридичним фактом є внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початок досудового розслідування. [3]

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 22.02.2023)
2. Підручник “Кримінальне право України” Загальна частина В. Я. Конопельський, В. О. Меркулова Одеса 2021 р. 452 с.
3. Навчальний посібник “Кримінальне право” О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк Київ 2014 р. 948 с.

ВИДИ ПОКАРАНЬ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Крижановська Єлизавета Георгіївна

курсант II курсу навчально-наукового

інституту права та підготовки

фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Система покарань для неповнолітніх не повною мірою відповідає вимогам сучасності, оскільки в правоохоронній сфері трапляються випадки, коли неповнолітній, який вчинив кримінальне правопорушення, однак не може бути покараний, а фактично це не призначений. І це пов'язано з тим, що жоден з видів покарань, передбачених санкцією, йому не може бути призначено через прямі законодавчі обмеження. Тому, в рамках дослідження особливо важливо проаналізувати проблемні аспекти призначення деяких видів покарання щодо неповнолітніх.

Перш за все відмічаємо, що неповнолітні мають специфічний кримінально-правовий статус, який зумовлений їхнім віком, рівнем індивідуальної правосвідомості, а також рівнем психологічної стійкості та правової культури. Зазначені компоненти впливають на формування особистості та ставлення неповнолітнього до вчиненого злочинного діяння. Держава має гарантувати, що всі стадії кримінального процесу, в тому числі й процес виконання вироків, відбуватимуться з дотриманням прав і свобод людини і громадянина в межах, що не суперечать самому кримінальному покаранню [1].

Відповідно до чинного Кримінально-процесуального кодексу визначено особливості застосування щодо неповнолітнього окремих запобіжних заходів. Так, зокрема, передбачено можливість застосування до неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення, спеціальних та загальних заходів, передбачених положеннями ст. ст. 176, 493 Кримінально-процесуального кодексу. Слід зазначити, що при цьому затримання та тримання під вартою застосовуються лише у разі підозри чи обвинувачення неповнолітнього у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо застосування іншого запобіжного заходу не перешкоджає спробам переховуватися від особи. -органи судового слідства [2].

Крім того, Кримінально-процесуальний кодекс передбачає можливість застосувати як альтернативу іншим запобіжним заходам передачу неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а щодо неповнолітніх, які виховуються в дитячому закладі, - передачу в дитячий заклад. їх під наглядом адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК) [2]. Це дозволяє органам, які здійснюють виробництво даної категорії, індивідуально призначати неповнолітнім вид запобіжного заходу з урахуванням тяжкості вчиненого злочину, вікових і психологічних особливостей неповнолітнього, стану здоров'я, роду діяльності, місце проживання, ефективність самих заходів та інші обставини. Слід також зазначити, що слід враховувати не лише загальні вікові особливості неповнолітніх, а й особливості, притаманні підліткам різних вікових категорій (14–15, 16–17 років). На сьогодні КК та окремі його положення щодо призначення покарання неповнолітнім не повною мірою відповідають світовій практиці гуманізації покарання неповнолітніх [3].

Щоб це усунути, необхідно внести зміни до низки статей Кримінального кодексу щодо покращення призначення покарання неповнолітнім. Так, необхідно внести зміни до ст. 97-103 Кримінального кодексу щодо визначення критеріїв мінімального впливу та пропорційності покарання, додавши нові статті, які регулюють порядок призначення покарання. Вважаємо, що основна мета кримінального покарання неповнолітніх полягає у процесі виховання,

тому необхідно, щоб мета виховання неповнолітніх правопорушників отримала своє законодавче закріплення в чинному Кримінальному кодексі.

Крім зазначеного, необхідно на законодавчому рівні вирішити питання про перегляд санкцій статей Особливої частини КК на предмет їх відповідності вимогам покарань, які можуть застосовуватися до неповнолітніх, або закріпити у кримінальному законодавстві положення про право суду переходити до більш м'якого покарання за системою покарань, передбачених ст. 51 КК, у випадках, коли до конкретного неповнолітнього не застосовується жодне із запропонованих у статті Особливої частини покарань [4, с. 221].

Отже, можемо зробити висновок, що інститут покарання неповнолітніх є важливим елементом кримінального законодавства про неповнолітніх в Україні, який потребує вдосконалення. Основним фактором, який негативно впливає на систему функціонування ювенальної юстиції, є недосконалість кримінального законодавства в частині призначення покарання неповнолітнім. Саме тому необхідно змінити відповідні норми кримінального законодавства, які б відповідали принципу гуманізації призначення покарання неповнолітнім та сприяли посиленню виховного впливу покарання на неповнолітніх правопорушників. Українські судді мають враховувати європейські розробки для досягнення стабільності та визначеності у цій сфері правозастосування. Також необхідно постійно вдосконалювати як нормативно-правову базу у сфері захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, так і практику її застосування при обранні заходів щодо цих суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільїна О. В. Особливості організаційно-правового забезпечення виконання вироків щодо неповнолітніх осіб. *Publishing House «Baltija Publishing»*. 2020. С. 659–675.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 No 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 19.02.2023).

3. Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III, чинний, поточна редакція, підстава - 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text..> (дата звернення: 19.02.2023).

4. Дмитришина, Т. Проблеми вдосконалення інституту покарання неповнолітніх на сучасному етапі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. С. 221–225.

СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Крисько Вікторія Андріївна
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорна Аліна Геннадіївна
капітан поліції
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Сучасний світ надає суспільству всілякі можливості, як для внутрішнього розвитку так і для матеріального. В побуті часто виникають конфлікти які можуть становити небезпеку суспільному піднесенню. Наша держава підтримує законність і порядок за допомогою Законів та Кодексів України.

Кримінальне право “виростало” ще з часів Київської Русі. Історики знаходили тогочасні нормативно-правові акти, що дають нам уявлення про кримінально-правове регулювання доби до появи збірки давньоруських законів “Руської правди”. У той період кримінальне право виражається релігійною течією тому, що злочин був різновидом гріха.

Кримінальну відповідальність в нашій державі можуть встановлювати тільки органи виконавчої влади, обвинувачувальним вироком суду. Це поняття виражає реальну взаємодію кримінально-правових відносин особи, що скоїла злочин зі спеціальними органами державної влади. Для кримінальної відповідальності має бути повний склад злочину. Склад кримінального правопорушення містить в собі такі елементи як: об'єкт і об'єктивна сторона, суб'єкт й суб'єктивна сторона. Суб'єктом суспільно-небезпечного діяння може бути тільки особа у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу України настає кримінальна відповідальність.(ч. 1 ст. 18 ККУ) [1]

Згідно цього визначення можна виділити обов'язкові ознаки суб'єкта: це

фізична особа, осудність та її вік кримінальної відповідальності. Особу фізичною вважається тоді, коли людина є громадянином України, іноземцем та особою, яка не має громадянства.

Кримінальне правопорушення завжди є результатом дій свідомо розуміючої людини. Осудністю є стан психіки людини, в якому вона під час вчинення правопорушення могла усвідомлювати свою дію чи бездіяльність та керувати нею.(ч. 1 ст. 19 Кримінального кодексу України) Якщо особа осудна то вона має розуміти суспільну небезпечність свого діяння чи бездіяльності, контролювати та керувати своїми вчинками. [2]

Незважаючи на більшість осудних осіб, є й такі що мають вади усвідомлення своїх дій. Наприклад хронічна психічна хвороба, до неї належать: шизофренія, епілепсія, ман'якально-депресивний психоз та інші. Світова статистика показує, що на шизофренію страждає 1% населення. В Україні близько 1го мільйона 200 тисяч громадян, але ця статистика неповна, оскільки багато хто змовчує про свої розлади. [3] Через певні порушення особа може вважатися неосудною, тобто такою яка під час вчинення кримінального правопорушення не могла керувати або усвідомлювати свої дії, спричинені хронічним чи психічним захворюванням або іншим хворобливим станом психіки.

Існує формула неосудності, яка включає в себе хочаб один юридичний та один медичний критерій неосудності. Юридичний критерій виражається в інтелектуальному розвитку - тобто нездатності усвідомлювати дії чи будь яку бездіяльність і вольовій ознаці - втрати можливості володіти ними. Медичний критерій може включати в себе як певне важке психічне захворювання так і тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство та інші. До неосудних осіб можуть встановлюватись судом певні примусові заходи медичного характеру.

Під час розгляду кримінальної справи важливо встановити точний вік особи, у випадках коли документи, що підтверджують особу відсутні - вік встановлюється через проведення судово-медичної експертизи. Для того щоб визначити дії протиправними, необхідно щоб законодавець визначив їх

злочинними. Особа рахується такою, що досягла певного віку з 00 год. наступної доби після дня її народження. Якщо людина вчинила протиправне діяння чи бездіяльність, яка не досягла визначеного законодавством віку то суб'єкт правопорушення відсутній тобто кримінальна відповідальність не настане.

Підсумовуючи можна сказати, що кримінальна відповідальність значно набрала обертів з часів середньовічної держави. Правовідносини постійно розвиваються та вдосконалюються. Законодавством визначено чіткий склад кримінального правопорушення та його ознаки. Для такої відповідальності необхідно мати всі елементи та аналізувати певні критерії у фізичної особи, її вік та осудність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 06.02.2023)
2. Підручник «Кримінальне право» Загальна частина В. В. Сташиса, В. Я. Тація Харків «Право» 2010 р. 456 с.
3. Інтернет-видання “Радіо Свобода” 50-70% хворих на шизофренію повертаються до нормального життя Україна Кореспондент Н. В. Коваленко 2011 р.

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кудяков Ілля Олексійович

курсант 2 курсу

Факультету підготовки фахівців для

підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Бабанін Сергій Володимирович

доцент кафедри

кримінального права та кримінології

м. Дніпро, Україна

Вступ. Як свідчить багатовікова історія людства, злочинність є постійним супутником його існування. Більше того, в останнє століття у переважній більшості країн спостерігається зростання найбільш небезпечних її проявів. Певне зростання таких кримінальних правопорушень, перш за все організованих, насильницьких та корисливих, спостерігається і в Україні. Значною мірою це зумовлено складним перехідним етапом розвитку держави та багатьма іншими як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками [2, с. 13].

Мета роботи. З'ясувати сутність поняття кримінального правопорушення та її роль у кримінальному праві.

Виклад основних положень. Усі юристи в своїй діяльності зустрічаються з поняттям кримінального правопорушення. Це поняття вважається головним поняттям у системі кримінального права, адже його визначення дається не тільки у самому законодавстві, а і в самій теорії кримінального права.

Кримінальне правопорушення є не просто діянням, забороненим законом, а дія чи бездіяльність, які за своїм змістом є небезпечними для інтересів суспільства, суспільних відносин, інтересів та прав конкретних членів суспільства. Визначення поняття кримінального правопорушення в

кримінальному законі різних країн різне, і воно залежить від правової системи, яка існує в країні, від часу прийняття кримінального закону, пануючої політичної, правової, культурної ідеології щодо засобів і методів боротьби зі злочинністю.

За статтею 11 Кримінального кодексу України, кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [1].

При ознайомленні з поняттям кримінального правопорушення слід особливу увагу звертати на ознаки кримінального правопорушення, які зазначено в ч. 1 статті 11 Кримінального кодексу України. До цих ознак слід віднести суспільну небезпеку (діяння завдає або складає загрозу завдати істотну шкоду об'єктам кримінально-правової охорони), протиправність (полягає у передбаченні певного діяння кримінальним законом в якості кримінального правопорушення), вчинення суб'єктом кримінального правопорушення (кримінальне правопорушення може бути вчинене лише особою, яка може бути визнана суб'єктом кримінального правопорушення), винність (суспільну небезпечність діяння, оскільки передбачає наявність у особи певного психічного ставлення до вчинюваних нею дій та їх наслідків) а також караність (можливість застосування щодо особи, яка визнана судом винною у вчиненні кримінального правопорушення, кримінального покарання, передбаченого санкцією кримінально-правової норми, яка передбачає склад конкретного кримінального правопорушення, а також види та розміри покарання).

Вміння організувати боротьбу зі злочинністю а також правильно класифікувати кримінальне правопорушення є головною метою у діяльності правоохоронців. Разом із цим необхідно вміти правильно встановити негативні діяння, що вчиняються людьми та довести, що вони є настільки небезпечним для суспільства, щоб зуміти визначити їх кримінальними правопорушеннями та вірно визначити покарання для правопорушника. Такі визначення здійснюються на підставі положень кримінального права, дістають своє

вираження в нормах Особливої частини Кримінального кодексу України. Сама система покарань, яка закріплена в Загальній частині, може бути реалізована тільки шляхом призначення конкретних покарань за окремі кримінальні правопорушення, що передбачені Особливою частиною Кримінального кодексу України [2, с. 12].

Висновок. Отже, кримінальним правопорушенням є діяння, що завдає шкоди правам і свободам та законним інтересам людини і громадянина, власності, громадському порядку та громадській безпеці, довіллю, конституційному устрою України, миру, безпеці людства та іншим соціальним цінностям, які під загрозою застосування покарання охороняються кримінальним законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.02.2023)
2. Кримінальне право України Загальна частина Підручник За редакцією професорів В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова URL: [3_Kriminalne_pravo_Ukraïni_Zagalna_vnutri.pdf](http://pravo-izdat.com.ua/3_Kriminalne_pravo_Ukraïni_Zagalna_vnutri.pdf) (pravo-izdat.com.ua) (дата звернення: 21.02.2023)

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО,
НАРКОТИЧНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНІННЯ АБО ПІД ВПЛИВОМ
ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ, ЩО ЗНИЖУЮТЬ УВАГУ ТА
ШВИДКІСТЬ РЕАКЦІЇ**

Кузьмін Ярослав Артемович

курсант 2 курсу

Навчально наукового інституту права та підготовки

фахівців для підрозділів Національної Поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Чорна Аліна Генадіївна

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Постановка проблеми. Наша держава прагне розвиватися, будувати громадянське та демократичне суспільство, бути дійсно правовою та незалежною державою, яка завжди має орієнтир на високі світові стандарти та забезпечує якість та комфорт життя для кожного свого жителя. Але такі умови не можуть настати без подолання, або хоча б суттєво зменшення негативних явищ, які загрожують соціальним цінностям. В першу чергу мова йде про поширення на території України алкоголізму, доступність до наркотиків та лікарських препаратів, які знижують увагу тощо. В такому стані особі важче контролювати ситуацію та приймати рішення. Часто в стані алкогольного та наркотичного сп'яніння вчиняються кримінальні правопорушення за які настає відповідальність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі моменти аналізованого питання досліджували Бурдін В. М., Кочнева А. О., Лихова С. Я., Мельник М. І., Хавронюк М. І. та ін. Проте в своїх працях вони зачіпали лише окремі аспекти відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, а

також з об'єктивних причин не могли враховувати змін до Кримінального кодексу України.

Метою написання є здійснення аналізу за кримінальну правопорушення, які були вчинені у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Виклад основних положень. Наша держава перебуває в складній криміногенній ситуації. Останнім часом злочинність прагне поширити свій вплив на усі суспільні відносини та економічні інститути. В умовах воєнного стану злочинність значно зростає, оскільки кримінальні правопорушення вчиняються не тільки жителі України, а й окупанти. Також рівень злочинності на тимчасово окупованих територіях неможливо визначити, оскільки там не діють закони та правоохоронні органи України.

Поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні на сьогодні стало однією з найгостріших суспільних проблем [1, с. 40], нерозв'язання якої призводить до заподіяння шкоди здоров'ю людини, негативного впливу на соціальну сферу, а також є загрозою національній безпеці держави в цілому. Значне місце в протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів займає кримінальна відповідальність як один з кримінально-правових заходів, за допомогою якого обмежується можливість вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин.

Алкогольне сп'яніння - це стан, який виникає в результаті вживання алкоголю у такій кількості, що впливає на роботу мозку та знижує контроль над рухами. Алкогольне сп'яніння може бути небезпечним для здоров'я та безпеки, особливо якщо ви водите автомобіль або займаєтесь іншою діяльністю, яка вимагає від вас чіткого мислення та швидких реакцій.

Наркотичне сп'яніння - це стан, який виникає в результаті вживання наркотичних речовин. Наркотичні речовини можуть бути легальними, такими як ліки, які містять наркотичні компоненти, або нелегальні, такі як наркотики, які заборонені законодавством [1, с. 305].

Наркотичні речовини впливають на центральну нервову систему, що може призвести до змін настрою, відчуттів, сприйняття, рухів та координації. Ці зміни можуть бути дуже небезпечними, особливо якщо людина, що вживає наркотики, керує транспортом або займається іншими видами небезпечної діяльності.

Алкогольні та наркотичні засоби завжди негативно впливають на особу, на її свідомість. Більшість кримінальних правопорушень не було б вчинено, якби особа не було під дією різних речовин та у стані сп'яніння. Важливим є той факт, що наявність будь-якого виду сп'яніння не звільняє особу від відповідальності, а навпаки є обставиною, яка її обтяжує [2, с. 67].

Вчинення кримінального правопорушення в стані сп'яніння, безумовно, повинно впливати на ступінь провини і міру відповідальності правопорушника. Високий ступінь суспільної небезпеки правопорушень, вчинених у стані сп'яніння, тяжкість їх наслідків, а також досвід правозастосовної практики свідчать про потребу протидії такого роду явищ.

Висновки. Отже, підсумовуючи проведене дослідження можна дійти висновку, що вчинення кримінального правопорушення у стані сп'яніння є поширеною практикою в межах держави. При цьому, згідно з оновленим законодавством, стан сп'яніння є кваліфікуючою ознакою та ознакою, яка обтяжує кримінальну відповідальність. Саме тому у більшості випадків, особи притягуються до більш суворого виду відповідальності. В інтересах захисту суспільних відносин, необхідно постійно вдосконалювати кримінально-правові заходи боротьби зі злочинністю осіб, які перебувають у стані сп'яніння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
2. Горпинюк О. П. Сучасний стан наркозлочинності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 140–143.

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кучеренко Діана

Здобувач вищої освіти 2 курсу

навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців

для підрозділів національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна

Старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Постановка проблеми. Виявлення сутності об'єкта кримінального правопорушення є складним та суперечливим. На практиці встановлення об'єкта кримінального правопорушення дозволяє з'ясувати соціальну та юридичну сутність вчиненого кримінального правопорушення, його суспільно небезпечні наслідки, знайти межі дії правової норми, сприяє правильній кваліфікації вчиненого злочинного діяння, а також його відмежуванню від суміжних кримінальних правопорушень. На сьогоднішній день проблема об'єкту кримінального правопорушення все ще є відкритою та потребує нових досліджень. Водночас питання визначення поняття «об'єкт кримінального правопорушення» потребує подальших наукових досліджень, оскільки має вагомим практичне значення, адже від визначення об'єкта злочину залежить правильне застосування норм кримінального законодавства.

Мета– розглянути основні концепції та теорії об'єкта кримінального правопорушення, що сформувалися на сучасному етапі розвитку української кримінальної науки.

Виклад основних положень. Наука про об'єкт кримінального правопорушення визначається, як одна із найскладніших та таких, що створюються багато суперечок, дискусій та питань серед юридичних дослідників та науковців. Відповідно до загального правила, об'єктом

кримінального правопорушення визначаються суспільні відносини, які беруться під охорону положеннями та нормами кримінального права, на які посягає особа – правопорушник [1, с. 23].

Зміст дискусії щодо сучасних тлумачень об'єкта кримінального правопорушення (проступку чи злочину) свідчить про те, що в літературі існує значна кількість протилежних поглядів на один і той самий об'єкт пізнання об'єкт кримінального правопорушення (проступку, злочину). Так, досить поширеною і домінуючою є позиція, що об'єктом кримінального правопорушення (кримінального проступку, злочину) є суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом від злочинних посягань. У різних інтерпретаціях такий підхід є основою для обґрунтування сутності та соціально-правового значення об'єкта, а також його соціальних властивостей і суспільної небезпеки [2, с. 45].

Водночас поширеним і визнаним стало тлумачення об'єкта як блага чи соціальної цінності або інтересів особи, яким кримінальне правопорушення заподіює чи створює загрозу заподіяння істотної шкоди. Автори кожної з цих точок зору розглядають їх як такі, що мають властивості фундаментальних і самостійних теорій або концепцій, які суттєво відрізняються від інших і більшою чи меншою мірою розкривають зміст і сутність об'єкта.

Структурна складова суспільних відносин завжди постає у вигляді трьох обов'язкових елементів

- 1) суб'єкти (носії) суспільних відносин;
- 2) предмет або явище (матеріальне чи ідеальне), з приводу або з приводу якого ці відносини виникають, функціонують і змінюються;
- 3) соціальний зв'язок у динамічній або статичній формі між суб'єктами з корелюючими взаємними правами та обов'язками щодо предмета як елемента змісту суспільних відносин. Динамічний зв'язок виражається у відповідній діяльності учасників (суб'єктів) суспільних відносин. Статичний зв'язок характеризується відносно стабільним положенням суб'єктів між собою і по відношенню до об'єкта відносин. Однак він завжди є результатом

попереднього, динамічного зв'язку [1, с. 24-33].

За загальним правилом родовим об'єктом кримінального правопорушення слід визначати соціальні цінності та блага, на які здійснюється посягання. Сутність родового об'єкту кримінального правопорушення полягає в тому, що завдяки встановленню сутності у більшості випадків надається можливість точніше з'ясувати зміст та структуру, а також характерні риси конкретного кримінального правопорушення, а в результаті й здійснити правильну кримінальну кваліфікацію. Під безпосереднім об'єктом слід розуміти соціальні цінності, на які посягає конкретна злочинна дія або бездіяльність. Предмет кримінального правопорушення не входить у безпосередній об'єкт і утворює окремий клас ознак [3, с. 35].

Висновок. На підставі проведеного дослідження об'єкт кримінального правопорушення можна визначити наступним чином: це охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини, що виникають і функціонують у суспільстві з приводу соціальних цінностей, матеріальних і нематеріальних благ та інтересів суб'єктів суспільних відносин, на які посягають кримінальні правопорушення і завдають їм істотної шкоди або створюють загрозу заподіяння такої шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.
2. Топчій В. В., Дідківська Г. В., Мудряк Т. О. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник у схемах. Вінниця : ТВОРИ, 2019. 344 с.
3. Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Особлива частина : посіб. для підгот. до іспитів. Харків : Право, 2016. 155 с.

ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ

Мельничук Богдан Денисович

курсант 2 курсу

Навчально наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної Поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Вступ./Introduction. Актуальність даної теми дослідження полягає насамперед в тому, що суспільна небезпечність спільних дій кількох суб'єктів кримінального правопорушення, котрі є умисними, зумовлена такими чинниками, як сукупністю окремих навичок, знань, умінь; сприяння готуванню до кримінального правопорушення, його безпосередньому вчиненню та приховуванню; здатність досягти мети, якої одна людина не досягне; ускладнення розкриття, попередження та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, тощо.

Ціль роботи./Aim. Проаналізувати основні аспекти щодо характеристики окремих видів співучасників.

Матеріали та методи./Materials and methods. В даному дослідженні було використано ряд загальнонаукових методів дослідження таких як: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація та інші. Сукупність вищезазначених методів наукового пізнання дозволила розкрити сутність та особливості окремих видів співучасників у вчиненні кримінального правопорушення.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Варто відразу зауважити, що співучасть у кримінальному правопорушенні являється різноманітним ролей, які можуть виконувати

співучасники у вчиненні кримінального правопорушення, які виділяються за змістом їх діяльності, з урахуванням ступеня і спрямованості їх участі у здійсненні об'єктивної сторони правопорушення.

Співучасть являє собою кваліфікуючу або особливо кваліфікуючу обставину вчинення окремих кримінальних правопорушень і як обставина, що обтяжує покарання за відповідне кримінальне правопорушення. Тобто, враховуючи все викладене вище, дослідження окремих видів співучасників у вчиненні кримінального правопорушення є дійсно актуальним та дискусійним питанням в науці вітчизняного кримінального права.

У навчальній літературі часто вказується, що види співучасників виділяються з урахуванням особливостей і характеру виконуваних функцій у процесі спільної кримінально-протиправної діяльності [1, с. 20].

Можна також зауважити про те, що співучасть у вчиненні кримінального правопорушення характеризується:

- 1) умисну участь у вчиненні умисного кримінального правопорушення;
- 2) така участь є спільною;
- 3) наявність кількох суб'єктів, котрі вчиняють кримінальне правопорушення.

Вважаємо, що такі ознаки найбільш ґрунтовно розкривають сутність та особливості видів співучасників у вчиненні окремих видів кримінальних правопорушень.

Так, відмічаємо, що відповідно до законодавства співучасниками кримінального правопорушення поряд із виконавцем є організатор, підбурювач і пособник.

Виконавець (співвиконавець) - особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення, безпосередньо або за допомогою інших осіб, які відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене Кримінальним кодексом України.

Так, ч. 2 ст. 27 КК України встановлює фактично три різновиди

виконавців, які вчинили кримінальне правопорушення:

а) виконавцем є особа, яка у співучасті з підбурювачем, організатором і пособником безпосередньо вчинила кримінальне правопорушення;

б) співвиконавець - особа, яка брала безпосередню участь у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язково разом з іншим виконавцем підбурювачем, організатором і пособником;

в) посередній виконавець - особа, яка вчинила кримінальне правопорушення шляхом використання інших осіб, які відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності [2].

Під особою, котра організує вчинення кримінального правопорушення або керує його вчиненням або підготовкою прийнято розуміти організатора.

Натомість, під особою, котра схилила, підкупила, погрожувала, примушувала або іншим способом схиляла іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення тлумачать підбурювача.

Пособником є особа, яка порадою, вказівкою, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також це особа, яка заздалегідь пообіцяла переховувати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засіб вчинення кримінального правопорушення, сліди, отримані злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення.

Висновки./ Conclusions.

Отож, підсумовуючи все вищевикладене, варто звернути увагу на те, що в системі чинних норм законодавства України про кримінальну відповідальність важливе місце посідає інститут співучасті, що містить в собі положення про види співучасників.

Таким чином, співучасть у кримінальному правопорушенні являє собою умисна спільна участь кількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Чинний КК України виділяє 4 види співучасників, характеристика яких має свої особливості,

притаманні кожному з видів таких співучасників.

ДЖЕРЕЛА:

1. Співучасть у кримінальне правопорушення: навч. посіб. / І. І. Митрофанов, А. М. Притула О.: Фенікс, 2012. 205 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України// за ред. Д.ю.н. Хавронюка М. І., Мельника М. І Київ, ВД «Дакор», 2019, 11-е видання.

ОБМЕЖЕНА ОСУДНІСТЬ

Мусієнко Аркадій Олександрович
курсант II курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна
старший викладач кафедри кримінального права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Під сутністю осудності розуміють здатність особистості під час скоєння правопорушення усвідомлювати своє негативне ставлення до охоронюваних кримінальних прав об'єктів. А неосудність – це нездатність особи в останній момент скоєння суспільно небезпечною дії усвідомлювати своїх діяч або керувати ними внаслідок хворобливого психічного розладу діяльності. У зв'язку з цим, КК вперше закріплює норму, що регулює кримінальну відповідальність осіб із психічними розладами, що не виключають свідомості, але обмежують їх здатність до усвідомлено-вольової поведінки [2].

В даний час судова психіатрія - медична наука, все більш затребувана для правосуддя, оскільки спирається на досягнення загальної медицини [1] та загальної психіатрії. Вона має свої особливі завдання, але вони зводяться до двох головних проблем – встановлення осудності або неосудності у справах по кримінальними правопорушеннями та встановлення недієздатності чи дієздатності у цивільних справах [3, с. 8].

Судово-психіатрична експертиза має діагностувати можливе душевний розлад обвинуваченого, підозрюваного, постраждалого чи свідка, визначити його тяжкість та у необхідних випадках рекомендувати лікування [2].

Сам собою психічний розлад не є доказом обмеженої осудності. За ступенем ураженості особистості воно має суттєво впливати на поведінку. Тому для визнання обмежено осудним необхідно встановити юридичний критерій. Юридичний критерій обмеженої осудності в законі позначається словами: «не могло повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) або керувати ними». Із наведеної законодавчого формулювання видно, що юридичний критерій обмеженої осудності певною мірою збігається з тим самим критерієм, що характеризує неосудність [4, с. 32].

Відмінність полягає лише в обсязі осудності, при якому особа не повною мірою усвідомлює суть того, що відбувається, відчуває труднощі в оцінці суспільної небезпеки своїх дій або недостатньо вільно у волевиявленні через хворобу.

Відповідно до КК України розлад психіки, що не виключає осудності, має враховуватися судом при призначенні покарання, а також може бути основою призначення примусових заходів медичного характеру. Однак залишається незрозумілим, як визначити міру покарання, необхідну та достатню для виправлення винного, і в якому обсязі мають бути застосовані примусові заходи медичного характеру [1].

Очевидно, що, якщо особа під час скоєння суспільно небезпечного діяння не могло повною мірою усвідомлювати фактичну сторону діяння та його суспільну небезпеку, то такою ж мірою воно не здатне повністю і адекватно сприймати соціальний зміст та призначення кримінального покарання як міру відплати за скоєне. Незважаючи на це, Кримінальний кодекс не закріплює категорії «обмежена осудність», що, швидше за все, пов'язане з невизнанням законодавцем існування ступенів осудності [4].

Юридичний (психологічний) критерій виявляється у тому, що у момент скоєння правопорушення суб'єкт не може повною мірою усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) або керувати ними. Він вказує на відносно невеликий ступінь нервового розладу психіки правопорушника. Незважаючи на наявність душевного захворювання,

обличчя віддає собі звіт у своєму діянні та спрямовує його з власної волі [2, с. 8].

Таким чином, обмежену осудність можна визначити як різновид свідомості, яка відрізняється тим, що вчинення суспільно небезпечне діяння, його скоєному правопорушенні констатується за наявності у суб'єкта психічного розлади, здібності внаслідок якого в момент порушення кримінального закону він не повною мірою міг усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) чи керувати ними [3].

Таким чином, обмежена осудність залишає багато опитувань у кримінальному праві, які досі залишились без відповіді. Можна, можливо зробити висновок, що у кримінальному законодавстві потрібна чіткіша регламентація цього питання. Обмежена осудність, яка встановлюється судово-психіатричною експертизою, може вплинути на долі і подальше життя людей, від цього залежить, яке покарання отримає людина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зайцев, О. В. "Обмежена осудність: перспективи вдосконалення законодавчої регламентації." Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка 4.92 (2020): 140-152.
2. Завязкіна, НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА. "Клініко-психологічна діагностика в судовій експертології обмеженої осудності та дієздатності." Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.
3. Берш, Анастасія Яківна, А. Я. Берш, and Анастасія Яковлевна Берш. "Юридичний критерій обмеженої осудності." (2022).
4. Балобанова, Л. М., et al. "Обмежена осудність у кримінальному праві України." ББК 88.573 я 5 (2019): 210.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Омельченко Анастасія Андріївна

здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально- наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чорна Аліна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

В умовах сучасності, від початку повномасштабної війни в Україні, досить сильно зменшився рівень злочинності, водночас певний відсоток розкриття злочинів зріс. У той же час, із запровадженням воєнного стану до Кримінального кодексу України (далі, КК України) внесли низку важливих змін та доповнень, а також було розширено повноваження правоохоронців, які і на сьогодні працюють в посиленому режимі. Так, в умовах євроінтеграційного розвитку, що визначається своєрідним фундаментом для побудови європейської, демократичної, соціальної та правової держави система принципів кримінального права потребує як негайного аналізу вже наявних наукових підходів у різних галузях юридичної науки так і створення сучасної системи принципів (враховуючи жахливі умови сьогодення) у різних галузях юридичної науки так і створення сучасної системи принципів на основі конкретного врахування специфіки кожної галузі права в цілому.

Незважаючи на міжнародні документи, які безпосередньо спрямовані на захист прав людини, норми національного законодавства, дипломатичні відносини та домовленості, окупаційній війська країни-агресора здійснили напад на територію незалежної України, розпочавши повномасштабну війну. У зв'язку із цим досить актуальним постає питання доцільності законодавства,

міжнародних договорів, а також питання цінності таких документів, цінності наукових досліджень в даній сфері, питання цінності та призначення кримінального права, а також його принципів [1, с. 36].

Насамперед, зазначимо, що до принципів кримінального права України відносять головні положення, які встановлені нормами чинного законодавства чи безпосередньо витікають із нього та надають чітку характеристику змісту розглянутої галузі права та в подальшому використовуються в законотворчій й правозастосовній діяльності державних органів. Так, до загальноправових принципів кримінального права належать такі, як: верховенство права, законність, рівність громадян перед законом, невідворотність відповідальності, принципи справедливості, гуманізму та демократизм [2]. Доцільним є розглянути деякі із зазначених вище принципів, актуальність яких підтверджується саме враховуючи запровадження воєнного стану на території України.

Так, принцип верховенства права та положення про правову державу знаходяться своє відображення в нормах чинної Конституції України, а його сутність полягає у закріпленні пріоритету основоположних засад права в усіх кримінально-правових відносинах, учасником яких виступає держава. При цьому, концепція верховенства права не зводиться до формальної законності, тобто до здійснення діяльності на основі закону, незалежно від його змісту, а передбачає насамперед законність, яка заснована на визнанні та беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, її убезпеченні від свавілля владних інституцій та їх посадових осіб, тобто правозаконність [3, с. 13].

Зазначимо, що принцип законності означає, що до кримінальної відповідальності може бути притягнута особа тільки за діяння, передбачене чинним КК України (тобто немає кримінального правопорушення без закріплення цього в законі). Даний принцип висвітлює те, що якщо особа вчинила якесь діяння і заподіяла таким чином певну шкоду, вона може бути притягнутою до кримінальної відповідальності, коли відповідне діяння визнано

в КК України кримінальним правопорушення (злочином чи кримінальним проступком) [4].

На думку Тімофєєвої Л. Ю. принцип гуманізму виражається в тому, що людина, яка вчиняє злочин, в тому числі воєнний, або злочин проти людяності, все ще людина з її правами та свободами [5]. Однак, територія України зазнає ракетних обстрілів, з боку країни-агресора, снаряди влучають у школи, лікарні, церкви, застосовуються касетні боєприпаси, що належать до заборонених видів зброї відповідно до положень Женевської конвенції, здійснюється катування цивільного населення і тому я не досить погоджуюсь з думкою, яка зазначена вище. Тобто, мається на увазі, що росія порушує основні принципи права війни, а також головне правило міжнародного гуманітарного права, яке полягає у тому, що військових на війні можна атакувати та вбивати, а цивільних не просто не можна вбивати, а потрібно захищати наскільки це є можливим.

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру означає, що особа, яка вчинила передбачене КК України суспільно небезпечне діяння певного виду, має зазнати впливу відповідних заходів кримінально-правового характеру. Даний принцип має попереджувальний, стримуючий вплив на нестійких осіб, які схильні до порушення закону про кримінальну відповідальність. Також, зазначений принцип виходить із двох положень, а саме: 1) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, підлягає покаранню чи іншим кримінально-правовим заходам, передбаченим КК України; 2) звільнення від кримінальної відповідальності та покарання можливо тільки при наявності підстав і умов, передбачених законом [3, с. 14]. Тобто, мається на увазі, що будь-які злочинні дії, які вчинені окупаційними військами країни-агресора мають нести за собою відповідальність, яка визначена, як і в національному законодавстві, так і відповідно до норм міжнародно-правових актів.

Отже, можна зробити висновок, що основна ідея, сутність та цінність кримінального права полягає у захисті основних прав та встановленні справедливого покарання за їх порушення і тому доцільним є зазначити, що

справедливе покарання має відповідати принципам кримінального права, адже його сенс виражається саме через них. В умовах сучасності, а саме в період дії правового режиму воєнного стану, дотримання загальноправових принципів кримінального права несе неабияку роль в нормальному функціонуванні виконавчої гілки влади, адже кожна особа, яка вчинила злочинні дії на території нашої країни повинна нести за це кримінальну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тимофєєва Л. Ю. Принципи кримінального права та їх реалізація в умовах війни. Вісник Асоціації кримінального права України, 2022. 36-51 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник за заг. ред. доктора юрид. наук О. М. Литвинова. Харків, 2020. 428 с.
3. Олійник О. С. Принципи кримінального права: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.08 (кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право). Дніпро, 2020. 39 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 8-ме вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Юридична думка, 2011.
5. Тимофєєва Л. Ю. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України: монографія. Передмова В. О. Тулякова. Харків: Право, 2020. 280 с.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Пильгун Наталія Василівна

доцент кафедри теорії та історії держави і права
ЮФ, НАУ, к.ю.н., доцент

Кебкал Катерина Олександрівна

студентка

Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Юридична відповідальність в процесі побудови в Україні демократичної правової держави продовжує відігравати провідну роль у системі заходів державного примусу, ставлячи їх собі за мету. Будучи взаємним виявом зв'язку і взаємної відповідальності держави та особистості, юридична відповідальність – це один з основних та суттєвих гарантів правопорядку, важлива міра захисту громадян, суспільства і держави. Держава бере на себе обов'язок захистити громадян, громадські організації та себе від протиправних діянь, що посягають на цінності, які захищаються правом. В наш час суспільство зіткнулося з суттєвим зростанням правопорушень з боку держави та її органів, зокрема працівників Національної поліції України, що призводять до притягнення осіб до юридичної відповідальності.

Ціль роботи./Aim. Одним з головних завдань України як демократичної, правової, соціальної держави є захист законних інтересів, свобод та прав людини й громадянина. На працівників Національної поліції України покладено важливі службові обов'язки, виконання яких має суттєве правоохоронне та правозахисне значення. Таким чином, основною метою працівників Національної поліції України є служіння народу України, захист прав, свобод та законних інтересів громадян, забезпечення публічної безпеки та порядку, протидія злочинності. На законодавчому рівні за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків поліцейським, передбачається застосування юридичної відповідальності [1].

Матеріали та методи./Materials and methods. Дану проблематику розглядали такі науковці, як: А. А. Стародубцев, Л. І. Каленіченко [4; 5]. Проте оскільки Україна знаходиться на етапі постійних змін та перетворень, має сенс подальше вивчення та дослідження теми юридичної відповідальності працівників правоохоронних органів.

З приводу методологічної основи, при написанні даної тези, були використані такі методи дослідження як: історичний, логічний, системно функціональний, статистичний.

Результати та обговорення./Results and discussion. Поліцейський посадова особа Національної поліції України, яка здійснює покладені на нього службові обов'язки згідно з принципами професійної діяльності відповідно до закону України "Про Національну поліцію" [1]. У разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, матеріальну, цивільно правову та дисциплінарну відповідальність згідно із законом [1, ст. 19, ч. 1]. Попри це, закон України "Про національну поліцію" визначає спеціальний порядок притягнення працівника поліції до юридичної відповідальності, здійснення дисциплінарного провадження та службового розслідування щодо нього.

Притягнення особи до юридичної відповідальності означає передбачений законом обов'язок правопорушника зазнати державно-владного примусового впливу, наслідком якого має бути позбавлення особи певних благ, особистого, майнового або організаційного характеру. Серед найбільш серйозних наслідків невиконання або неналежного виконання службових обов'язків є притягнення поліцейського до кримінальної відповідальності. До основних ознак кримінального правопорушення відносять: специфічність притягнення до відповідальності, підвищена суспільна небезпечність злочинів, а також підвищена відповідальність працівників Національної поліції України за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та правосуддя. Згідно з Кримінальним Кодексом України, до кримінальних правопорушень, пов'язаних з неналежним виконанням посадових обов'язків поліцейським, можуть

відноситись: розголошення державної таємниці, декларування недостовірної інформації, службова недбалість, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, провокація підкупу, незаконне збагачення, зловживання впливом тощо [2, с. 131].

Адміністративна відповідальність працівників Національної поліції України є видом юридичної відповідальності, яка врегульовується адміністративно-правовими нормами та застосовується за адміністративні правопорушення. Характерною особливістю адміністративної відповідальності поліцейських, є вжиття специфічних заходів адміністративного покарання до специфічного кола суб'єктів. До специфічних ознак можна віднести: спеціальний суб'єктний склад, спеціальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності, а також спеціальний перелік заходів адміністративного покарання, вжиття яких проводиться щодо поліцейських.

Якщо поліцейський не виконав або неналежним чином виконав свій службовий обов'язок, але при цьому відсутні основні ознаки адміністративного правопорушення, то це може бути суттєвою причиною до притягнення особи до дисциплінарної відповідальності. Тим самим, службова дисципліна дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівництва [3, с. 233]. Відповідно до статті 12 закону України “Про дисциплінарний статус Національної поліції України” – дисциплінарним проступком визначається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції.

Наступним видом відповідальності, до якої можуть бути притягнуті

працівники поліції є цивільно-правова відповідальність, яка настає за заподіяння майнової та немайнової шкоди протиправними діями посадових осіб правоохоронних органів під час здійснення ними службового обов'язку. Умовами для застосування даної відповідальності є: протиправна поведінка працівника поліції, наявність прямої дійсної шкоди, наявність вини, причинний зв'язок між протиправною поведінкою поліцейського та настанням шкоди. Серед можливих способів відшкодування шкоди, яка була заподіяна поліцейським виокремлюють: добровільний, судовий, адміністративний. Матеріальна відповідальність застосовується незалежно від притягнення працівника поліції до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності, а проявляється в покладенні на винну особу обов'язку відшкодувати у встановленому законодавством розмірі заподіяну шкоду.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи все вище викладене, можна зробити висновок, що юридична відповідальність працівників Національної поліції України – це передбачені санкціями норм права вид і ступінь особи зазнати позбавлення особистого, майнового, організаційного характеру у правовідносинах, які виникають внаслідок правопорушення. Загалом юридична відповідальність працівників поліції характеризується специфічним колом підстав настання відповідальності, підвищеним рівнем ступеня відповідальності порівняно з іншими суб'єктами права, а також склад правопорушення завжди буде пов'язаний з його державно-владними повноваженнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України “Про Національну поліцію України”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41. – 379 с
2. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 25-25. – 131 с
3. Закон України “Про Дисциплінарний статус Національної поліції України”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 29. – 233 с

4. Поняття та види юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ / А. А. Стародубцев. - Право і Безпека. - №3. – 280 с
5. Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу: загальнотеоретична характеристика / Л. І. Каленіченко. – Харків, 2018. – 40 с

ВОЄННИЙ СТАН ЯК НЕПЕРЕБОРНА СИЛА

Подвірна Олена Владиславівна

старша викладачка кафедри
конституційного права та галузевих дисциплін

Красько Зорина Валеріївна

Здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти 3 курсу навчання

Навчально-наукового інституту права

Національного університету

водного господарства та природокористування

Із запровадженням воєнного стану від 24 лютого 2022 року указом Президента України функціонування багатьох правових сфер було ускладнене об'єктивними факторами. Зокрема призупинили або ж фактично припинили свою діяльність більшість юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців. Це стало причиною невиконання чи заборгованості по виконанню цивільно правових зобов'язань. Однак такі ускладнення стали не тільки тягарем для сторін договірних домовленостей, а й поштовхом для розвитку поняття обставин непереборної сили – форс-мажору.

Метою дослідження є дослідження поняття форс-мажорних обставин, його значення та функціонування в умовах воєнного стану в Україні.

Питання форс-мажору як обставини в умовах воєнного стану досліджували: Н. А. Федосенко, А. М. Шпиляк, О. С. Кочина, В. М. Болдирева.

Поняття «форс-мажорні обставини» закріплюється ч. 2 ст. 14-1 Закону «Про торгово-промислові палати в Україні», згідно з якою такими є надзвичайні та невідворотні обставини, які об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань за договором і законом; серед таких обставин в різних проявах виділяють воєнну загрозу, внутрішні заворушення, запроваджені міри суспільної необхідності для попередження чи боротьби з такими подіями, а також стихійні лиха [1].

Форс-мажор широко висвітлюється в наукових колах. Наприклад, згідно

думки Г. Б. Яновицької та В. О. Кучера це явище має таку характерну ознаку, як невідворотність; тобто суб'єкт може передбачити певні обставини, за яких не зможе виконати зобов'язання, але уникнути їх впливу – ні. При цьому обов'язковими ознаками є непереборність на надзвичайність [2, с. 235].

При цьому Л. Я. Свистун конкретизує ці ознаки: під невідворотністю мається на увазі неможливість відвернути настання такої події суб'єктом зобов'язання, наявними в нього інструментами в умовах її діяльності; також непереборна сила є зовнішнім фактором, тобто не залежить від сторін договору і не пов'язана із їх діяльністю [3, с. 271].

Важливим зауваженням є доказовість форс-мажору; зокрема в нашому випадку воєнний стан є офіційно визнаною форс-мажорною обставиною, тому не потребує доведення. В разі настання таких обставин сторона, яка не може виконувати свої обов'язки, повинна довести, що саме через цю непереборну силу виконання цих обов'язків наразі неможливе. Доведення потребує не сама подія (в нашому випадку – запровадження воєнного стану чи інших супутніх обмежень), а причинно-наслідковий зв'язок, тобто факт того, що за настання цієї неминучої обставини сторона не в змозі виконати домовленості [4, с. 174].

Згідно ст. 617 Цивільного кодексу України обставини непереборної сили є приводом звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання [5].

Зокрема ратифікована Україною Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 1980 року частково дублює норму цивільного законодавства України. Згідно ч. 1 ст. 79 сторона звільнена від відповідальності за невиконання умов договору в разі доведення впливу обставин поза її контролем. Важливою умовою є те, що така обставина та її наслідки не тільки не були враховані під час укладення договору, а й об'єктивно не могли прийматися до уваги; тобто сторони не знали й не могли знати про можливість настання таких умов і вони знаходяться поза їх компетенцією [6]. Однак варто повідомити іншу сторону про виникнення таких обставин в межах розумних строків: зокрема така умова часто прописується в договорі і зокрема закріплюється вищезгаданою Конвенцією ООН.

Форс-мажорні обставини потребують офіційного затвердження. Порядок нормативного закріплення форс-мажорних ситуацій такий: Торгово промислова палата України (далі – ТПП) та уповноважені регіональні органи безкоштовно видають сертифікат про такі обставини протягом 7 днів з дня звернення сторони. Однак в договорі варто точно вказувати суб'єкта, який повинен видавати такий сертифікат: в разі вказання засвідчення саме ТПП, регіональні органи не матимуть компетенції видання сертифікату; тільки ТПП безпосередньо засвідчує форс-мажор при укладенні зовнішньоекономічних договорів [7].

Зокрема отримання сертифікатів про форс-мажорні обставини, зокрема запровадження воєнного стану, було спрощене: ТПП України офіційно виклала лист засвідчення такої обставини в електронному форматі, який зараз знаходиться у вільному доступі для усіх. Однак, як зазначає Н. А. Федосенко, війна не дорівнює неможливості виконувати зобов'язання, а отже – така форс мажорна обставина навіть з листом від ТПП України може не прийматися на практиці [8, с. 786].

Така позиція підкріплюється судовою практикою, зокрема Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.08.2022 у справі № 922/854/21 [9]. Крім засвідченого листа ТПП, суд розглядає докази неупереджено і в загальному порядку, не надаючи одному з них більшої ваги, ніж іншим. Таким чином сторона повинна довести вищезазначені ознаки форс мажору - невідворотність, причинний зв'язок, надзвичайність саме як неможливість виконання договору; суб'єкт повинен довести значимість воєнного стану конкретно для цієї ситуації індивідуально.

Як правильно помітили О. С. Кочина й В. М. Болдирева, неможливість виконання зобов'язань через форс-мажорні обставини не означає звільнення від виконання його загалом. Із припиненням впливу такого негативного чинника на виконання або ж його припинення взагалі боржник повинен виконати свої обов'язки перед іншою стороною; форс-мажор звільняє його лише від штрафних санкцій за прострочення термінів, тому пеня й відсотки не

нараховуються [10, с. 57].

Отже, форс-мажор – це такі непередбачувані та невідворотні обставини, які унеможливають сторони або ж одну із сторін виконувати зобов'язання, визначені договором. Вони засвідчуються Торгово-промисловою палатою України або її регіональними органами залежно від умов та сторін договору. Процедура отримання сертифікату про непереборну обставину, а саме воєнний стан в Україні, була спрощена, але це не позбавило суб'єктів від обов'язку доведення значимості таких обставин для виконання умов договору та їх виконання взагалі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР : станом на 17 берез. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text> (дата звернення: 15.02.2022).
2. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 444 с.
3. Цивільне право України (Загальна частина): навчальний посібник / кол. авт. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. – 477с.
4. Макаренко О. Ю., Макаренко Н. А. Окремі аспекти дії норм законодавства України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. онлайн-семінару, м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р. Донецьк, 2022. С. 498. URL: <https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/zbirnyk-seminaru-29.04.2022.pdf#page=173> (дата звернення: 16.02.2022).
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.02.2022).
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 11.04.1980 р. : станом на 1 лют. 1991 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення: 16.02.2022).

7. Карпова В. Форс-мажорні обставини: як їх визначити. БУХГАЛТЕР&ЗАКОН. 2022. Т. 15-16, № 600. URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ012307 (дата звернення: 16.02.2022).

8. Федосенко Н. А. Вплив воєнного стану як форс-мажору на виконання цивільно-правових зобов'язань / Н. А. Федосенко // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 2. – С. 785-787.

9. Постанова Верховного Суду України від 17.08.2022 р. у справі № 922/854/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105793167> (дата звернення: 16.02.2022).

10. Кочина, О. С. Вплив воєнного стану на цивільні правовідносини / О. С. Кочина, В. М. Болдирева // Нове українське право, 2022. - Вип. 2. С. 53-58.

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сівачинський Ілля Сергійович

курсант II курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Кримінальна відповідальність в Україні визначається Кримінальним кодексом України та іншими нормативними актами. Відповідно до законодавства України, кримінальна відповідальність передбачається за вчинення кримінальних правопорушень, які можуть завдати шкоди життю, здоров'ю, майну та іншим правам громадян.

Поняття кримінальної відповідальності означає, що особа може бути притягнута до відповідальності за вчинення кримінального правопорушення. Кримінальна відповідальність є формою державного контролю за поведінкою особи, яка становить загрозу для суспільства та порушує закони.

Коли особа вчиняє кримінальне правопорушення, вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності, яка може включати покарання, такі як ув'язнення, штрафи або інші санкції, залежно від серйозності кримінального правопорушення та законів, які його регулюють [3, с. 23].

Притягнення до кримінальної відповідальності може залежати від таких факторів, як ступінь кримінально-протиправної відповідальності, попередніх кримінальних правопорушень, серйозності кримінального правопорушення, шкоди, завданої жертві та інших обставин, що відображають обставини

скоєного кримінального правопорушення [1, с. 15].

Ознаки кримінальної відповідальності можуть варіюватися в залежності від юрисдикції та законодавства кожної країни. Однак, деякі загальні ознаки кримінальної відповідальності, які можуть бути застосовані, включають наступне:

- Діяння має бути кримінальним: це означає, що вчинення має бути кримінальним правопорушенням, передбаченим кримінальним законодавством, яке визначає, які дії вважаються кримінальними.

- Свідомість: особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, повинна бути свідомою свого вчинку та наслідків, які він може мати. Це означає, що вона повинна розуміти, що її дії порушують закон.

- Вина: вина - це знання про те, що вчинення є кримінальним, проте особа має намір спричинити таке вчинення.

- Переслідування: держава повинна мати право на переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Це означає, що держава має право залучати особу до відповідальності та проводити досудове розслідування з метою з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення.

- Санкції: за кримінальні правопорушення повинні передбачатися санкції, такі як ув'язнення, штрафи або інші види покарання, що накладаються на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Санкції повинні відповідати серйозності вчиненого кримінального правопорушення.

В Україні загальний вік кримінальної відповідальності настає з 16 років. За окремі види злочинів відповідальність настає для осіб, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилось 14 років.

В окремих випадках, кримінальна відповідальність може пов'язуватись з настанням певного віку (так виконавцем кримінального правопорушення, у сфері порушення порядку несення військової служби не може наступати для осіб, які не досягли 20 років).

Початком кримінальної відповідальності є вчинення кримінального правопорушення. Закінченням - погашення або зняття судимості [1].

Головною формою реалізації кримінальної відповідальності, його змістом є кримінальне покарання. Однак поняття кримінальної відповідальності ширше, ніж поняття покарання. Кримінальна відповідальність можлива як із застосуванням покарання, так і без його застосування.

Отже, сучасне розуміння кримінальної відповідальності дає можливість розглядати останню в якості сукупності кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу, які застосовуються на підставі закону державою з метою забезпечення виконання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обов'язку перетерпіти передбачені законом обмеження прав і свобод.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Мусиченко О. Щодо поняття зрозумілості кримінального закону / О. М. Мусиченко // Юридичний вісник. – 2014. – №5. – С. 257–262.
2. Відповідальність кримінальна// Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В. Я. Тацій (відп. ред.) та ін. 2017. С. 85.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

ВИНА

Сіверська Зорина Ханларівна

курсант 2 курсу

Навчально наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної Поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Чорна Аліна Генадіївна

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Актуальність. Питання здійснення належної кримінально-правової оцінки дійсних внутрішніх проявів особи при вчиненні нею суспільно небезпечного діяння, а також суб'єктивного ставлення до наслідків такого діяння, має істотне значення для реалізації основоположних засад кримінального права, зокрема, в аспекті недопустимості об'єктивного ставлення у вину. Разом із тим, відповідний процес оцінки має унеможлиблювати і уникнення кримінальної відповідальності у тих випадках, коли певні злочинні наслідки настали у зв'язку із вчиненим особою суспільно небезпечним діянням. З огляду на те, що результати аналізу практики застосування Кримінального кодексу України дозволяють стверджувати, що в окремих випадках вина особи може бути умисною щодо діяння та необережною щодо його наслідків, з'ясування поняття та ознак злочину, вчиненого з двома формами вини, має велике теоретичне та практичне значення.

Стан дослідження. Дослідженням питань, пов'язаних зі з'ясуванням змісту терміну «вина» та правової оцінки випадків поєднання різних її форм, займались ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, до числа яких можна віднести М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Р. В. Верешу, Н. О. Гуторову, В. П. Ємельянова, О. М. Костенка, А. О. Пінаєва, О. Я. Светлова, С. А. Тарарухіна, Є. В. Шевченка та інших, однак багато питань залишаються

невирішеними та потребують подальшого вивчення.

Метою написання є здійснення аналізу вини у кримінальному праві та процесі.

Виклад основних положень. Вина є обов'язковою частиною та ознакою суб'єктивної сторони конкретного складу кримінальному правопорушення та займає переважне місце при встановленні події, кваліфікації та призначенні покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Саме тому особливої актуальності набуває питання визначення вини та її ознак.

Значення вини в кримінальному праві займає важливе значення, так як від цього залежить правильність та законність дій в уповноважених органах, які здійснюють боротьбу із злочинністю. Від визначення вини залежить авторитет правосуддя. Мета наділена об'єднуючою функцією, оскільки поєднує в собі основи, межі, ціль кримінальною відповідальності в системі кримінального права [3, с. 23].

Визначення терміну «вина» завжди має підвищений інтерес серед юридичних дослідників. Оскільки, вина це основний критерій, який надає можливість відмежувати кримінальне правопорушення від правомірної поведінки. При цьому вина визначається, як обов'язково ознака суб'єктивної сторони, а у разі її відсутності – є відсутнім і склад кримінального правопорушення. Вина проявляється у формі умислу або необережності.

Як показують статистичні дані, більшість кримінальних правопорушень відбувається у формі умислу, оскільки спочатку людина будує власні думки та здійснює підготовчі дії для вчинення кримінального правопорушення, потім у разі необхідності, здійснює пошук засобів та знарядь для вчинення свого злочинного діяння, а після цього виконує ряд дій, для досягнення цілі кримінального правопорушення [2, с. 15].

Зарубіжні вчені також виділяють формування умислу як перший етап вчинення кримінального правопорушення, коли суб'єкт створює інтелектуальну й психічну можливість скоєння кримінального правопорушення, проте цей етап є байдужим для суду в силу того, що мається

на увазі під караністю дій. Оскільки формування умислу є чисто психічним процесом, який ще не є дією, воно не може бути караним і тягнути за собою кримінальну відповідальність [1, с. 185].

Непрямий умисел має місце, якщо винний проявив байдужість до настання особливо небезпечних наслідків. Суб'єкт йде свідомо на кримінальне правопорушення і абсолютно не замислюється про настання наслідків у результаті даного злочинного діяння, хоча дана ситуація може представлятися йому цілком реальною. За своєю суттю і прямий, і непрямий наміри є видами провини, тому вони мають багато спільного. Обидва наміру в інтелектуальному плані містять усвідомлення винними суспільної небезпеки проступку, який вони збиралися зробити і передбачення ними незворотності наслідків. Отже, підсумовуючи проведене дослідження, можна дійти висновку, що термін «вина» неодноразово досліджувався юридичними науковцями та фахівцями, але в цей же час питання потребує нового погляду та подальших наукових дослідження, особливо стосовно питання непрямого умислу, оскільки на практиці дане питання передбачає виникнення труднощів під час кваліфікації кримінального правопорушення. Підсумовуючи, вина – це психічне ставлення особи до вчинюваного кримінального правопорушення та його наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення : монографія. Київ : Алерта, 2017. 576 с.
2. Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про кримінальні правопорушення : наук.-практ. Посібник. Харків : Право, 2021. 142 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. ; за заг. Ред. Проф. О. М. Литвинова ; МВС України, Харків. Нац. Ун-т внутр. Справ. Харків, 2020. 428 с.

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Срібний Валентин Юрійович

курсант II курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Кримінальне затримання є важливим інструментом кримінальної діяльності сторони обвинувачення. Саме ефективність затримання характеризує останнє з точки зору дієвості, якості та корисності для кримінального провадження. Визначенню поняття ефективності кримінального затримання в науковій літературі приділено недостатньо уваги. З'ясування цього поняття є початковим етапом у дослідженні шляхів підвищення ефективності такого заходу примусу.

Визначення поняття «обставини, дії, що виключають злочинність» надзвичайно важливо, оскільки дозволяє узагальнити родові ознаки таких обставин, визначити загальні риси, в той же час залишають можливість подальшої диференціації їх видів та забезпечує перспективи розширення кола таких обставин відповідно до суспільних потреб [1].

І як справедливо зазначав І. І. Слуцький, незважаючи на те, в яких нових областях «суспільного життя з'являються відповідні види обставин, що виключають злочинність дії, вони мають вписуватися у загальне поняття» [2, с. 19].

У сучасній вітчизняній науці існують різноманітні визначення поняття «обставини, що виключають злочинність діяння», а саме:

- Дії, за своїми зовнішніми ознаками схожі з діями, передбаченими кримінальним законом як правопорушення, і які при певних умов вважаються правомірними [3, с. 195];

- визначені кримінальним законом правомірні та соціально корисні (або, принаймні, прийнятні соціально) дії особи при відповідних умов, що завдають істотної шкоди фізичному або юридичній особі, суспільству чи державі, але не є правопорушенням через відсутність протиправності, а в деяких випадках і вини [3, с. 254];

- усвідомлене, вольове діяння людини, ззовні схоже з ознаками правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України [1], яке є суспільно корисним або соціально допустимим правомірною дією, дозволеним законодавством України, у зв'язку з чим кримінальна відповідальність особи виключається [2, с. 211];

- Сукупність передбачених КК України або іншими нормативно правовими актами умов (факторів реальної дійсності), позбавляють суспільно небезпечне, формально (зовнішнє) схоже з правопорушенням діяння ознаки кримінальної протиправності, надаючи йому правомірний характер [1, с. 136].

До проблем забезпечення справедливості покарання за вбивство, передбачене КК України, та її оптимальної індивідуалізації в кримінальному законі, необхідно віднести не тільки кваліфіковані види цього правопорушення (вбивство двох або більше осіб або скоєне загальнонебезпечним способом) зі збільшенням розміру та строків покарання за ці види вбивства (Наприклад, позбавлення волі до п'яти років), але і включити до переліку покарань у Загальній частині та у відповідні статті Особливої частини, в у тому числі, у КК, такого виду додаткового покарання, як покладання обов'язку загладити заподіяну шкоду, яка включала б відшкодування майнової та моральної шкоди [2].

Не є правопорушенням затримання особи, яка вчинила суспільно

небезпечне діяння, для його доставлення органам влади та (або) для припинення можливості продовження вчинення ним зазначеного діяння або вчинення ним нового суспільно небезпечного діяння [3]. Допускається заподіяння шкоди особі, що затримується, якщо іншими засобами затримати таку особу не було можливим, і при цьому не було допущено перевищення необхідних для цього заходів [4].

В Особливій частині КК України виділено дві спеціальні підстави визнання правопорушення, вчиненого при перевищенні заходів, необхідних для затримання правопорушника – ч. 2 ст. 108 КК, яка передбачає відповідальність за вбивство та ч. 2 ст. 114, яка передбачає відповідальність за заподіяння тяжкої чи середньої тяжкості шкоди [2].

Існуючі проблемні питання затримання особи вимагають свого детального аналізу та розгляду рядом науковців. В умовах існуючого воєнного стану на території України законодавцем було впроваджено ряд змін, які в тому числі стосуються і процесуального порядку, умов та підстав затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Три основні ознаки характеризують ефективність кримінального процесуального затримання: оперативне досягнення мети, легальність на підставі якісного закону, короткостроковість обмеження права на свободу.

На основі узагальнення виділених ознак можна сформулювати таке визначення поняття ефективності затримання особи у кримінальному провадженні: ефективність кримінального процесуального затримання – це здатність затримання в легальний спосіб, що регламентований якісним кримінальним процесуальним законом, шляхом короткострокового обмеження права на свободу, здатність оперативно досягнути мети щодо забезпечення належної поведінки підозрюваного та інформаційного забезпечення початкового етапу досудового кримінального провадження.

Більш чітко потрібно втілювати принцип відповідності характеру і тяжкості скоєного правопорушення і заподіяної шкоди злочинцю при його затриманні, особливо в тих випадках, коли затримуваний правопорушник не

чинить опору, пов'язаного з використанням насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дрозд, Валентина Георгіївна. "Щодо особливостей затримання особи під час досудового розслідування кримінальних проступків." Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Харків, 25 листоп. 2022 р.).Харків: ХНУВС, 2022.С. 44-47, 2022.

2. Катеринчук, К. В. "Здоров'я особи: конституційний та кримінально правовий виміри." (2021).

3. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20/print>.

4. Шалгунова С. А. Затримання особи, яка вчинила злочин. Право і Безпека. 2016. No 2. С. 128-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2002_2_35

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Сушицька Наталія Валеріївна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри соціальної політики
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Творення та становлення правової держави є змістом провадження положень ст. 1 Конституції України. Цей процес є неможливий без формування правової свідомості, формування правової культури та розвитку правового мислення громадян України. Європейські інституції вимагають дотримання Україною усіх норм та вимог, передбачених для вступу у європейське політичне, економічне, правове та культурне середовище. Отримання Україною статусу країни - кандидата в члени ЄС передбачає реалізацію серйозних вимог до всіх аспектів життєдіяльності держави. Але, насамперед, це стосується становлення української державності демократичним шляхом через посилення соціальних гарантій, забезпечення прав людини на достойний рівень життя при безпосередній участі держави у цьому.

Ціль роботи./Aim. Метою нашої роботи є аналіз наукових надбань вчених щодо поняття «правова культура», встановлення ідентичності та розбіжностей в сутності поняття та ролі в розбудові правової держави.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичним підґрунтям дослідження слугували наукові праці вчених з питань правової культури. Серед них: В. Бабкін, В. Головченко, М. Козюбра, О. Макеєва, Г. Попадинець, Л. Рабинович, О. Скакун, Н. Уханова А. Скуратівський, С. Сливка та ін.

Результати та обговорення./Results and discussion. У правовому полі України відбуваються довготривалі, проте стійкі, позитивні зміни, що є

наслідком реформування як у соціальній, економічній, так і у політичній сферах. Насамперед, найбільш актуальним питанням є недостатня реалізація та забезпечення прав людини на соціальні блага, недостатність рушійних сил для розвитку демократії, упередженість у роботі багатьох гілок влади.

На нашу думку, це спричинено історичним принципом формування нашої держави через підпорядкування її у певні періоди іншим країнам. А також причинами можуть виступати недостатня мотивація людини відстоювати свої громадянські права, відсутність правових знань, правовий нігілізм пересічного громадянина.

Правова культура виступає одним із складових чинників загальної культури людства. Вона охоплює надбання суспільства у формуванні таких понять як право, правових норм, ідеалів, цінностей, висвітлює рівень досягнень держави у питаннях забезпечення та захисту прав і свобод людини, розвитку правової свідомості, правових відносин, формування понять законності та правопорядок. Саме це відрізняє правову культуру від інших типів культур.

Реалізація ефективного нормативно-правового регулювання сприяє посиленню ролі правової культури в умовах перетворення та удосконалення соціальних цінностей, умов та норм поведінки громадян. Вирішення цього питання є можливим через актуалізацію впливу цінностей та ролі правової культури на регуляцію суспільних відносин [1].

Правова культура, як базис політичного, економічного та ідеологічного прогресу української державності та нації, вимагає найефективніших способів її реалізації. На сьогодні це є найдоречнішим питанням стосовно розвитку демократичних інституцій. Правовий прогрес, до якого прагне Україна, здійснюючи запровадження в життя ідей створення громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави, може бути реальністю лише за умови, що політична і правова реформи поєднуюватимуться з формуванням правової культури українського суспільства, усіх його соціальних груп [2].

Наведемо декілька дефініцій даного поняття.

В. А. Скуратівський розглядає поняття з двох сторін: у широкому

розумінні правова культура – це суспільно-правовий феномен, який включає в себе найсуттєвіші результати сукупного правового досвіду суспільства, насамперед право і правосвідомість, правову діяльність, законність і правопорядок та відображає якісний рівень розвитку правового буття. У вузькому розумінні правова культура є системою духовно-правових цінностей: правових знань, переконань, уявлень, світоглядно-правових орієнтацій, що відображаються в правовій свідомості людей і органічно поєднані з їх соціально-правовою активністю щодо освоєння та творення суспільно правового буття [3].

Г. О. Попадинець характеризує правову культуру як якісний стан правової життєдіяльності суспільства, що має ознаки розвитку правової системи, а саме правової свідомості, науки, законодавчої бази, освіти, правочинності та законності, і, що важливо, рівнем забезпеченості основних прав і свобод людини [4]. Ю. І. Крилова та О. В. Макарова вважають, що правова культура є засадничим елементом у процесі державотворення, адже сприяє становленню правової системи та громадянського суспільства [5].

Відповідна стаття Юридичної енциклопедії під редакцією Ю. Шемчушенка надає визначення поняття правової культури як складової загальної культури, комплекс чинників, що визначають рівень правової свідомості, правових відносин, ефективності законодавства, організацію умов з його дотримання, рівень законності та правопорядку [6]. Р. А. Сербін вбачає правову культуру категорією філософії права, що зумовлюється природним правом, політичним, економічним, соціальним устроєм правової життєдіяльності людини і людства в цілому, наслідком чого виступає досягнутий рівень розвитку правосвідомості суб'єкта та його правової діяльності. Важливим та необхідним чинником розглядається верховенство права у житті суспільства, чинність гуманітарних принципів свободи, гуманізму, справедливості, значимість особи як найвищої соціальної цінності, реалізація захисту її гідності та честі, прав і свобод, що гарантуються державою та міжнародними інституціями [7]. В. В. Копейчиков визначає правову

культуру як систему правових цінностей, що виступають результатом розвитку суспільного правового процесу і характеризують ступінь свободи людини та найвищих соціальних цінностей [8].

Н. С. Уханова під правовою культурою розуміє такий вид загальної культури, який характеризує досягнутих людством систему цінностей у галузі права, які відображають правову дійсність конкретного суспільства. Наслідком процесу правової соціалізації людини, надбання правових знань, цінностей та культурних здобутків суспільства, стає виникнення правової культури, правомірної поведінки та правової активності суб'єкта [9].

Вивчення та аналіз публікацій свідчать про те, що понятійні характеристики мають залежність від багатьох факторів через їх кореляцію із процесами сприйняття та доцільності. Робимо висновок, що плюралізм точок зору про визначення поняття правової освіти передбачає різнобічність впливу і суб'єктивного ставлення до даного терміну.

Сучасні дослідники характеризують правову культуру переважно як філософське, правове та соціальне явище, зазначаючи при цьому його пріоритетність у правовому змісті. Розгляд зазначеного поняття в аксіологічному вимірі стає можливим завдяки принципам людиноцентризму та гуманізму, які є складовою методологічної платформи теоретико-правових досліджень правової культури.

Правова культура є явищем, яке не обмежується наявністю однозначно стійких аксіом. Поняття правової культури поступово оновлюється новими домінантами, що виникають у процесі формування нових перспектив державно правової дійсності.

Правова культура виступає інструментом в розбудові правової держави тільки у тому випадку, якщо має чітке відображення у системі правової освіти та розвитку правової свідомості українського суспільства. Задіяння всіх аспектів суспільної життєдіяльності, таких як школа, ВНЗ, громадські організації та держави в цілому, сприятимуть не тільки формуванню правових знань, а й трансформації їх у переконання.

Новітні дослідження правової культури ґрунтуються не лише на вивченні правової свідомості, а й на визначенні її як комплексу здобутків суспільства в області регулювання суспільних відносин, що регулюються принципами гуманізму, верховенства права, справедливості, забезпечення прав і свобод людини та визнання її вищою соціальною цінністю [4].

Слід окреслити й той факт, що задля підвищення рівня правової українського суспільства необхідним є подолання правового нігілізму, що властивий громадянам України, у вигляді зневажливого ставлення до права. Розглядаючи це явище, А. В. Матат зазначає такі причини як політична, соціальна та економічна нестабільність, зловживання службовим становищем з боку посадовців, а також низький рівень правової освіти у суспільстві [10].

Н. С. Уханова у своїх працях цілком підтверджує дану гіпотезу. На її думку в умовах сьогодення чітко відслідковуються занепад рівня правової свідомості населення, криза моральних цінностей та наявність прогресування девіантної поведінки. Це зумовлює особливу доцільність правової освіти та самоосвіти поколінь громадян, здатних брати участь у розбудові правової держави [9].

Висновки./Conclusions. Правова культура є механізмом правового регулювання суспільних відносин, що ґрунтуються на законах, способах взаємодії їх учасників; органічно корелює та взаємодіє із законодавством; застосовується як знаряддя покращення рівня правового життя населення в цілому; сприяє ефективній комунікації суб'єктів політичної та правової життєдіяльності суспільства, що дістає вираження у різновидах правомірної поведінки та мислення, що ґрунтується на вільному виборі правових засобів, прогарантованих законом, досягнення поставлених цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Минькович-Слободяник О. В. Основні етапи формування правової культури на теренах сучасної України. *Часопис Київського університету права*. 2019/3

2. Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства. *Право України*. 2005. № 4. С. 26–28.
3. Скуратівський В. А., Палій О. М. Основи соціальної політики. Київ: МАУП, 2002. 200 с.
4. Попадинець Г. О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. Юридичні науки. 2016. № 850. С. 421–426.
5. Макарова О. В., Крилова Ю. І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія «Економіка і право»*. 2015. Вип. 30. С.104-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_30_16.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відпов. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5. П-С. 736 с.
7. Сербін Р. А. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2003. 16 с.
8. Загальна теорія держави та права / за ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
9. Уханова Н. С. Правова культура молоді в Україні. Інформація і право. 2019. № 2(29).С.156-166
10. Матат А. В. Удосконалення рівня правової культури суспільства як дієвий принцип розвитку правової системи України. Альманах права. 2012. № 3. С. 495–499.

ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Тарасова Рената Русланівна

курсант 2 курсу

Навчально-наукового інституту права та підготовки

Фахівців для підрозділів Національної Поліції

Дніпропетровського державного університету

Внутрішніх справ м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Чорна Аліна Генадіївна

Старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Розвиток сучасної кримінально-правової думки, практика законотворення та застосування кримінального закону переконують у наявності тенденції у справі протидії злочинності. Це стосується насамперед вчинення особливо тяжких і тяжких злочинів та їх кримінально-правових наслідків.

Відповідальність являє собою дотримання особистістю всіх загальноприйнятих соціальних норм. Всі види юридичної відповідальності мають схожі ознаки, так як форми контролю за діяльністю особистості визначають відповідальність або з позиції самої людини, або суспільства в цілому.

Досить часто стверджують, що кримінальна відповідальність – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених КК обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються вироком суду й накладаються на винного повноважними державними органами [3].

Кримінальна відповідальність - це заснований на обвинувальному вироку суду статус злочинця, який виділяє його з числа законослухняних громадян шляхом обмеження його прав, свобод чи законних інтересів [1].

Кримінальна відповідальність відповідно до чинного кримінального

законодавства поділяється на такі види: кримінальна відповідальність, не пов'язана з призначенням покарання; кримінальна відповідальність, пов'язана з призначенням покарання, але без його виконання в момент вступу обвинувального вироку суду в законну силу; кримінальна відповідальність, пов'язана з призначенням покарання, яке умовно повністю або частково не виконується; кримінальна відповідальність, пов'язана з примусовими заходами медичного характеру; кримінальна відповідальність, пов'язана з примусовими заходами виховного характеру; кримінальна відповідальність, пов'язана з судимістю, заснована на виконаному покарання [1].

Кримінальна відповідальність юридичних осіб – законодавчо закріплена можливість застосування кримінальних санкцій щодо юридичних осіб у разі вчинення ними (тобто їх керівниками або представниками) в інтересах цих юридичних осіб кримінального правопорушення (злочину).

Введення кримінальної відповідальності юридичних може призвести до безвідповідальності фізичних осіб, винних у конкретних злочинах. Ще один аспект, про який обов'язково необхідно згадати - це співвідношення відповідальності юридичних та фізичних осіб. Як відповідальність фізичної особи не повинна підміняти собою відповідальність юридичної особи, а також притягнення до кримінальної відповідальності юридичної особи не означає безвідповідальності конкретних фізичних осіб. У частині 3 статті 10 Конвенції Ради Європи про попередження [4].

Найактуальніший і найважчий вид відповідальності у системі права кримінальна відповідальність, основним змістом якої виступають заходи, що застосовуються державними органами до особи, яка вчинила найбільше правопорушення [1].

До Загальної частини КК України включений цілий розділ, присвячений кримінальній відповідальності неповнолітнього [3]. Соціальні та психофізичні особливості особистості підлітків диктують необхідність спеціальних норм, що регулюють відповідальність неповнолітніх. Соціальна база злочинних підліткових груп поповнюється за рахунок дітей з малозабезпечених та

зубожілих сімей, які повернулися з місць позбавлення волі та не отримали ні роботи, ні моральної підтримки. Дані досліджень свідчать про суттєвий вплив типу сім'ї та рівня сімейних доходів на ступінь криміногенної поведінки [1].

Особливості застосування кримінальної відповідальності до неповнолітніх дозволяють зробити висновок, що у процесі стримування злочинності неповнолітніх в Україні важливого значення має кримінально правова діяльність компетентних державних структур та його законним представникам.

Кримінальна відповідальність військовослужбовців є сукупність передбачених військово-кримінальним законодавством заходів державного примусу, які відповідно до вироку військового суду застосовуються до особи, яка вчинила злочини в період проходження військової служби [3].

Існування інституту кримінальної відповідальності військовослужбовців об'єктивна соціально-правова необхідність, обумовлена важливістю об'єкта кримінально-правової охорони, зазіхання на який створює реальну загрозу заподіяння шкоди військовій безпеці держави, а також викликана специфікою військової служби, військових правовідносин та особливим правовим статусом військовослужбовців.

Зміст кримінальної відповідальності військовослужбовців визначається тими несприятливими наслідками фізичного, майнового та морального характеру, які зазнають військовослужбовці, визнані вироком суду винними у скоєнні злочинів. Реалізуються ці правові наслідки у формі засудження злочинця, застосування до нього покарання та судимості.

Кримінальну відповідальність треба визначити реакцією з боку держави на порушення особою кримінально-правової заборони або правовим наслідком вчиненого кримінального правопорушення. Її зміст полягає в застосуванні до порушника передбаченого правовими нормами впливу за вчинення кримінального правопорушення. Будучи комплексним і системним феноменом, кримінальній відповідальності властиві відповідні підстави, види, форми та інші характеристики [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. ред. станом на 11 січ. 2019 р. № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Купар, Д. Ю. "Кримінальна відповідальність у системі заходів кримінально-правового характеру: поняття, ознаки та види." Прикарпатський юридичний вісник 6 (2) (2017): 135-139.
3. Митрофанов, ІГОР ІВАНОВИЧ, and И. И. Митрофанов. "Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності." (2017).
4. Яровенко, Андрій. "Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх." Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 26 березня 2021 р.) (2021): 276.

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Тугова В. В.

Курсантка ННП та ПФПП, ДДУВС

Науковий керівник:

Чорна А. Г.

Хочеться відзначити, що досить довго на законодавчому рівні термін та визначення кримінального правопорушення було відсутнє і через це виникало багато дискусій, тому що Кримінальний кодекс України (надалі – КК України) використовував термін «злочин» [1].

Кримінальне правопорушення є основною категорією кримінального права, що є базою таких понять, як відповідальність та покарання, підстава кримінальної відповідальності, обставини, що виключають протиправність і караність діяння, підстави звільнення від відповідальності і покарання і т.д. [2]

У чинному кримінальному законодавстві України кримінальне правопорушення подано у вигляді злочинів та кримінальних проступків. Кримінальне правопорушення (чи то злочин чи проступок) — це, перш за все вчинок людини, будь-яке діяння, акт поведінки конкретної людини, має свободу прийняття рішення, т. е. свободу вибору між двома варіантами поведінки, здійснюваний під контролем її свідомості та волі.

З усього вищевикладеного випливає, що поняття кримінального правопорушення не включає такі категорії як наміри, думки та переконання, якщо вони були втілені у вчинку.

Усі дії людей, не контрольовані їх свідомістю (з різних факторів) не утворюють кримінального правопорушення. Відсутність волі у суб'єкта при скоєнні діяння виключає утворення складу кримінального правопорушення. Наприклад, особа усвідомлює характер своїх дій (контролює їх свідомістю), але не може керувати ними (внаслідок фізичного чи психічного примусу) [2].

Це закріплено в КК України: «Не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди інтересам, що охороняються цим Кодексом, в результаті

фізичного або психічного примусу, якщо внаслідок такого примусу особа не могла керувати своїми діями (бездіяльністю)» [1]. При цьому факт втрати можливості керувати своїми діями має бути реальним, а не уявним.

Таким чином, кримінальне правопорушення - це конкретний акт поведінки людини, який здійснюється під контролем свідомості та волі. Кожне злочинне діяння необхідно має зазначеними властивостями, але, зрозуміло, не кожен вчинок є кримінальним правопорушенням [2, с.74].

Дія проявляється у двох формах: дії та бездіяльності. Дія - активна форма поведінки людини, бездіяльність пасивна.

КК як ознаки правопорушення називає:

- 1) суспільну небезпеку;
- 2) кримінальну протиправність;
- 3) винність;
- 4) караність [3].

Громадська небезпека - об'єктивна категорія, вона залежить від волі законодавця. Останній покликаний виявляти ті дії, які є суспільно небезпечними, і правильно відбивати в нормах кримінального закону. Громадська небезпека визначається, перш за все, важливістю об'єкту злочинного зазіхання, характером та розміром злочинних наслідків, способом, формою провини і т.д.

Громадська небезпека, як і будь-яке явище, має свою сутність та зміст. Сутність злочинного посягання полягає в тому, що кожен злочин завжди порушує будь-які суспільні відносини (що охороняється кримінальним законодавством).

Необхідно пам'ятати, що на ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння впливають також форма вини суб'єкта скоєного злочину.

Злочини, вчинені з необережності, становлять меншу суспільну небезпеку, ніж злочини навмисного характеру.

Мотив та Мета досконалої дії також впливає на ступінь суспільної небезпеки [3]. Наступною ознакою злочину є протиправність. Кримінальна

протиправність дії означає порушення вимоги кримінального закону. Кримінальна протиправність – необхідна якість будь-якого злочину.

В сучасній Україні зараз активно проводяться систематизація законодавства та пов'язані з цим правові реформи. І важливим питанням у рамках такої діяльності є забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, які регулюються нормами кримінального та адміністративного права. І відповідне застосування таких норм безпосередньо залежить від того, наскільки зміст права відповідає потребам розвитку суспільних відносин [1].

Яким би суспільно небезпечним не був вчинок людини, вона не може розглядатися як злочин, поки вона не заборонена відповідною нормою кримінального закону під страхом карного покарання. З цього випливає, що кримінальну протиправність мають всі дії, закріплені у Особливій частині КК [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гродецький, Юрій Васильович. "Кримінальне правопорушення. Злочин. Кримінальний проступок." Вісник асоціації кримінального права України 2.18 (2022): 186-206.
2. Джаман Анастасія Іванівна та Л. О. Мостепанюк. "ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ." (2022).
3. Сидорук І. "Щодо визначення поняття «кримінальне правопорушення»." Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 70 (2022): 399-404.
4. Чорна Аліна Геннадіївна та Оксана Олегівна Миросенко. "ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ." The 8 th International scientific and practical conference “Modern research in world science”(October 29-31, 2022) SPC “Sci-conf. com. ua”, Lviv, Ukraine. 2022. 1828 p.. 2022.

ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Федоров Едуард Валерійович

курсант 2 курсу

Навчально наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів

Національної Поліції

Дніпропетровського державного університету

Внутрішніх справ м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри

кримінального права та криминології.

Говорячи про зміст, слід сказати, що під ним розуміється єдність всіх основних елементів цілого, його властивостей та зв'язків, що існує і виражається у формі і не відокремлене від неї [1, с. 732.].

Відповідно до ч. 1 ст. 43 КК зміст покарання полягає у позбавленні чи обмеженні права і свободи засудженого. «Покарання є примусом, що застосовується до чинного злочинного діяння. Примус покарання полягає в заподіянні або обіцянці заподіяти караному якомусь позбавлення чи страждання; тому всяке покарання прямує проти якогось блага, належить його майну, свободи, честі, правоздатності, тілесної недоторканності, а іноді навіть проти його життя» [2, с. 2], зазначав І.Я. Фойницький.

Слід зазначити, що зміст покарання (будь-якого його виду) можуть становити тільки такі позбавлення та обмеження, які передбачені кримінальним законодавством.

Позбавлення та обмеження прав і свобод особи, визнаної винною у скоєнні злочину, передбачаються у статтях Загальної частини КК, встановлюють конкретні види покарань. Крім цього, конкретизацію та доповнення вони одержують у нормах Кримінально-виконавчого кодексу, що регулює порядок та умови виконання покарань [3].

Цілі кримінального покарання можна класифікувати на прості та складові

(складні). Складова мета органічно включає кілька простих, які розчиняються в ній, хоча, якби існували окремо, кожна з них могла бути самостійною метою, але при об'єднанні вони повністю втрачають свою незалежність і утворюють якісно нове правове явище. Яскравим прикладом складової мети є превенція злочинів (ч. 2 ст. 43 КК), що включає дві простих цілі – загальну та приватну превенції.

Законодавство передбачає можливість звільнення від відбування цього виду покарання чи відстрочення його відбування. В разі настання психічного розладу або іншої тяжкої хвороби, що перешкоджають відбуванню покарання, а також визнання засудженого інвалідом першої групи, інспекція роз'яснює засудженому чи його законному представнику (тільки за психічному розладі) право звернутися до суду з клопотанням про звільнення його від подальшого відбування покарання. Клопотання подається засудженим чи його законним представником через інспекцію.

Виправлення – це передбачуваний кінцевий результат, полягає в тому, що держава, застосовуючи покарання щодо засуджених, прагне надати на них позитивний вплив, за підсумками якого засуджені не будуть чинити нових злочинів, керуючись власними переконаннями (для умисних злочинів), а також ставши більш обережними (для необережних злочинів) [3].

Загальне попередження злочинів (загальна превенція) – це передбачуваний кінцевий результат, якого прагне держава з за допомогою загрози кримінальним покаранням та інших форм інформаційного впливу, пов'язаних з покаранням, звернених у тій чи іншій мірі до всім не підданим покаранню членам суспільства, щоб запобігти вчинення ними нових злочинів.

Отже, сьогодні позбавлення волі однозначно лідирує серед покарань за необережні злочини, зустрівшись 108 раз зі 129, що становить 83,7%. Вітчизняний законодавець не надто зважає на здобутки теорії кримінального права і використовує позбавлення волі як основний вид покарання за злочини, що вчиняються через необережність.

Громадські роботи передбачаються як вид покарання за необережні

злочини лише у ст.ст. 128, 197 та 247 КК України. Арешт передбачено лише за кілька транспортних необережних злочинів (ч. 1 ст. 281, ч. 1 ст. 283 та ч. 1 ст. 286 КК України). На підставі дослідження вважаємо, що передбачення законодавцем за скоєння необережних злочинів таких видів покарання, як громадські роботи та арешт, є відступом від загальної тенденції незастосування цих видів покарань за необережні злочини [1, 2].

Перспективним варто визнати створення наукових засад для запровадження підсистеми покарань за злочини, що вчиняються через необережність. Наявність такої підсистеми із чіткими параметрами можливих покарань дозволить оптимізувати діяльність законодавця під час криміналізації та пеналізації необережних діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Матюшенко, О. "Аналіз деяких видів покарання в контексті змін до Кримінального Кодексу України." Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 2.72 (2022): 162-166.
2. Басалюк, Наталія Василівна. Система покарань у кримінальному праві та законодавстві України. Diss. Одеса, 2023.
3. Мінченко, О. В. "Основні та додаткові види покарань." До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію. Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу. Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів. Претензії до організаторів заходу не приймаються. (2021): 52.
4. Хильченко, Анастасія Сергіївна. "Сучасні тенденції застосування деяких додаткових видів покарань." (2021).

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Царук Ірина Володимирівна
студентка 3 курсу навчально-наукового інституту права
Самороков Валентин Олександрович
старший викладач кафедри спеціальних юридичних дисциплін
навчально-наукового інституту права
Національний університет
водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна

Вступ. В будь-який час питання національної безпеки є надзвичайно важливим та потребує уваги та ефективного механізму реалізації, але, на жаль, в наш час воно ще й актуальне. З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, законодавець вніс багато важливих змін та доповнень до Кримінального кодексу України, одні з них в розділі про злочини проти основ національної безпеки України.

Злочини проти основ національної безпеки України – це передбачені кримінальним законом умисні суспільно небезпечні дії, що посягають на конституційний лад, суверенітет, територіальну недоторканість і обороноздатність України, які вчиняються з метою підризу національної безпеки України [1].

Мета роботи. Мета – проаналізувати законодавство у сфері злочинів проти основ національної безпеки України в умовах розвитку кримінального права під час воєнного стану.

Матеріали та методи. Кримінально-правовий захист основ національної безпеки в Україні у своїх працях висвітлили такі науковці, як З. Загиней, Заболотенко, С. Баранник, А. Плотнікова, О. Мельник, О. Гілецька, І. Приймак, О. Куліков, І. Шульган, А. Пухир, Ю. Концемал, Ю. Панімаш, К. Кривопускова та інші. Не зважаючи на значну кількість праць науковців, питання щодо

злочинів проти національної безпеки Україні в умовах дії воєнного стану вивчене недостатньо, адже поки продовжуються воєнні дії на території України, воно постійно змінюється.

Результати та обговорення. Доцільно зазначили у своїй праці А. Пухир і І. Шульган, поняття «національна безпека», яке характеризується здатністю держави своєчасно виявляти, запобігати й нейтралізувати реальні та потенційні загрози національним інтересам. Як соціальна система, національна безпека є складною та багатогранною. Процес її формування має здійснюватися відповідно до об'єктивної закономірності розвитку людини, а також є результатом взаємодії та взаємовпливу багатьох факторів, що зумовлює їх мінливість. Стан національної безпеки залежить від двох основних факторів, один – національні інтереси України, а інший – загрози національній безпеці, а саме стабільному розвитку [2, стр. 347].

Якщо ж говорити про відповідальність, то однією з форм захисту національної безпеки виступає встановлення кримінальної відповідальності за умисні суспільно небезпечні діяння, що посягають на конституційний лад, територіальну недоторканність та суверенітет [3, стр. 142].

Нині ми можемо спостерігати реформування Кримінального кодексу України, а саме - в Особливій частині вчинення суспільно небезпечного діяння «в умовах воєнного стану» виступає ознакою як основного, так і кваліфікованого складу низки кримінальних правопорушень, в тому числі і тих, що стосуються основ національної безпеки України [4, стр. 307].

Ми, зокрема, розглянемо детальніше зміни та доповнення окремих статей, а саме: 111, 111-2, 113, 114-2 Кримінального кодексу України, які були внесені під час нового етапу збройного конфлікту в Україні у 2022 році.

Отож, відповідно до частини 1 статті 111 Кримінального кодексу України, державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання

іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, - карається позбавленням волі на строк від 12 до 15 років з конфіскацією майна або без такої, в доповненій другій частині, ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану, - караються позбавленням волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна [5].

Законом № 2198-ІХ від 14.04.2022, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-2 із назвою - «пособництво державі-агресору», в якій вказано, що це - умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора - караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої [5].

Також, зазначимо, що статтю 113 Кримінального кодексу України, яка має назву – «диверсія» і описується як вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій, доповнено другою частиною в якій вказано, що ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в період

збройного конфлікту, - караються позбавленням волі строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна [5].

І якщо говорити про останню зазначену нами статтю, – 114-2 Кримінального кодексу України в якій караються такі дії, як: несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну - позбавленням волі на строк від 3 до 5 років; рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану - позбавленням волі на строк від 5 до 8 років; дії, передбачені частиною 1 або 2 цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства - позбавленням волі на строк від 8 до 12 років [5].

Висновки. Отже, проаналізувавши оновлений Кримінальний кодекс України, бачимо, що зміни в більшості характеризуються доповненнями покарань за злочини вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Також, безумовно, видно, що санкції за таких обставин, справедливо, є в рази суворіші, ніж без дії воєнного або надзвичайного стану в Україні.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання усіх аспектів обраної проблеми. Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на детальніше вивчення законодавства, яке регулює визначення і санкцій злочинів про основ національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В. І. Цимбалюк Кримінальне право України. Загальна характеристика розділів. Особливої частини кримінального права України. Частина перша. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / В. І. Цимбалюк, В. О. Самороков, А. А. Благодир, С. М. Благодир /

Львів: ФОП Піча С. В., «Новий Світ – 2000». 2019. - 220 с.

2. Незалежність України: права людини та національна безпека: збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20 травня 2022 року) / Національний університет «Львівська політехніка»; упоряд. Л. В. Ярмол. Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. 384 с.

3. Виклики правничої професії в умовах воєнного стану : тези доповідей та наукових повідомлень учасників круглого столу присвяченого до Дня юриста (6 жовтня 2022 року) / уклад.: О. О. Коваленко, Т. Г. Головань, М. Д. Ждан ; за ред. О. О. Коваленко. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 158 с.

4. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року) / упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лащук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 332 с.

5. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n688> (дата звернення: 08.02.2023).

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Янюк Наталія Володимирівна

доцент кафедри
адміністративного та фінансового права

Кмець Анастасія Романівна

студент
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Норми права є основним елементом механізму правового регулювання суспільних відносин. Проте, очевидно, що якими б чіткими не були норми права, вони не завжди можуть врегулювати всі життєві ситуації. Тому, цілком виправданим є наявність диспозитивності при застосуванні норм права, що дає змогу суб'єкту публічної адміністрації самостійно приймати рішення та знаходити різні підходи до кожної ситуації. Таке явище отримало назву адміністративного розсуду. Роль адміністративного розсуду важко переоцінити, оскільки на органи виконавчої влади покладено величезну кількість функцій та завдань. Саме розсуд має певний вплив на зміст правових актів у вирішенні адміністративних справ, а також на дії органів публічної адміністрації до громадян та їх потреб.

Ціль роботи. Основною метою наукового дослідження є спроба з'ясувати сутність адміністративного розсуду в діяльності органів публічної адміністрації. Для досягнення поставленої мети визначено ряд таких завдань:

- на підставі запропонованих науковцями визначень сформулювати власне розуміння поняття «адміністративний розсуд»;
- дослідити співвідношення понять «адміністративний розсуд» і дискреційні повноваження»;
- виокремити властивості, що притаманні адміністративному розсуду;

- проаналізувати види адміністративного розсуду.

Матеріали та методи. Питання адміністративного розсуду в діяльності органів публічної адміністрації стало предметом аналізу багатьох праць науковців. До цієї тематики у своїх роботах зверталися Н. А. Бааджи, О. М. Семеній, Р. С. Мельник, В. Б. Авер'янов та інші. Методи, які було використано в процесі дослідження: аналізу та синтезу, порівняльно-правовий.

Результати та обговорення. Розсуд – це категорія в адміністративному праві, яка відображає специфіку діяльності суб'єктів публічної адміністрації.

Поняття «адміністративного розсуду» має безліч підходів до розуміння в адміністративно-правовій доктрині.

Цікавим і актуальним є розуміння адміністративного розсуду Н. А. Бааджи, яка визначає адміністративний розсуд як дозволена законом інтелектуально-вольову діяльність компетентного суб'єкту, змістом якої є здійснення вибору одного з декількох варіантів рішення, встановленого правовою нормою, для забезпечення законності, справедливості, доцільності та ефективності адміністративного регулювання, з метою ухвалення оптимального рішення по справі, максимально повно забезпечуючи досягнення встановлених правом цілей.

О. М. Семеній розглядає адміністративний розсуд як владу суб'єктів публічної адміністрації здійснювати аналітичну, інтелектуальну, творчу діяльність у межах і способ, установлені законодавством, через оцінювання фактичних обставин справи на виконання законної мети з дотриманням принципів верховенства права, справедливості, розсудливості, оперативності, з подальшим вибором оптимального рішення в конкретній адміністративній справі.

Р. С. Мельник під адміністративним розсудом розуміє певний ступінь свободи органа виконавчої влади у правовому вирішенні конкретної індивідуальної управлінської справи, який визначений межами законодавства і надається з метою забезпечення найбільш оптимального її вирішення.

Підсумовуючи зазначене, можна стверджувати, що адміністративний

розсуд – це специфічний вид діяльності суб'єктів публічної адміністрації, який полягає у вирішенні того чи іншого спірного питання на основі аналітичної, інтелектуальної, творчої праці з метою прийняття раціонального рішення у конкретній справі.

Поняття «адміністративний розсуд» має щільний зв'язок із «дискреційними повноваженнями», оскільки обидва поняття виражають спосіб здійснення компетенції в діяльності органів публічного адміністрування. Верховний Суд у справі № 1840/2970/18 зазначає, що дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти, чи не діяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору будь-ким.

В законодавстві України є відсутнім визначення поняття адміністративного розсуду. У наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи» від 23 червня 2010 р. було зафіксовано спробу тлумачення поняття «дискреційні повноваження». Відповідно до пункту 1.6 Методології проведення антикорупційної експертизи: «Дискреційні повноваження – це сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта».

У ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» є визначення дискреційних повноважень, які реалізуються через застосування адміністративного розсуду: «Дискреційне повноваження - повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано».

Варто зазначити, що український законодавець враховує Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами від 11.03.80 р. Рекомендація № R (80) 2 передбачає, що термін «дискреційне повноваження» означає повноваження, яке надає адміністративному органу ступінь свободи під час прийняття рішення, даючи йому змогу вибрати з кількох юридично допустимих рішень те, яке буде найбільш прийнятним. Таким чином, у реалізації дискреційних повноважень адміністративний орган має право обирати, як йому діяти у тій чи іншій ситуації для досягнення поставленого результату. Однак навіть тут він має діяти виключно у межах норми права та дотримуватись принципів, які, зокрема закріплені у Рекомендації № R (80) 2: законності, розумності, добросовісності, пропорційності, розсудливості та ін.

Враховуючи викладене, доцільно виокремити властивості, що притаманні адміністративному розсуду:

- 1) є владою суб'єктів публічної адміністрації приймати рішення, здійснювати діяльність (бездіяльність);
- 2) розсуд реалізовується відповідним колом осіб, яких уповноважено на це законодавством;
- 3) межі розсуду обмежені рамками закону, тобто він відповідає нормам права та не суперечить їм;
- 4) застосування здійснюється на основі інтелектуальної, аналітичної, творчої діяльності, оскільки суб'єкт публічної адміністрації здійснює вибір найбільш оптимального варіанту використання інструментів публічного адміністрування для врегулювання конкретно-визначених суспільних відносин;
- 5) свобода вибору та гнучкість під час прийняття рішень, що відбувається через оцінювання фактичних обставин справи та врахування загальних і публічних інтересів;
- 6) застосування виключно за дотримання основоположних засад демократичного характеру, а саме принципів законності, справедливості, доцільності, розумності, обґрунтованості та пропорційності;

7) має юридично значущий результат.

У юридичній літературі виокремлюють чотири види адміністративного розсуду.

Адміністративний розсуд першого виду проявляється в тому, що адміністративно-правова норма містить декілька варіантів вирішення справи, один з яких суб'єкт публічної адміністрації має право самостійно обрати під час реалізації своїх владних повноважень у конкретній ситуації. Можна навести приклад на основі положень статті 188-4 Кодексу про адміністративні правопорушення України. Відповідно до цієї статті за невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, щодо усунення порушень законодавства про охорону праці або створення перешкод для діяльності цих органів передбачена санкція у вигляді накладення штрафу на працівників від шести до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Отже, суб'єкт публічної адміністрації за результатами здійснення перевірки суб'єкта господарювання чи виявлення з його боку порушення законодавства про охорону праці або створення перешкод для діяльності цих органів на власний розсуд приймає рішення про обрання міри санкції, яку варто застосувати до правопорушника. При цьому суб'єкт публічної адміністрації повинен враховувати характер вчиненого діяння, характер суспільної шкідливості та інші важливі обставини.

Другий вид адміністративного розсуду має місце тоді, коли норма права уповноважує орган або посадову особу діяти на власний розсуд при реалізації своїх власних повноважень. Йдеться про повноваження органів виконавчої влади по наданню громадянам певних суб'єктивних прав. Цю форму називають терміном «адміністративний розсуд диспозитивного виду». Як приклад застосування суб'єктами публічної адміністрації адміністративного розсуду диспозитивного виду можна взяти здійснення уповноваженими суб'єктами повноважень щодо надання певним категоріям громадян пільг, призначення

державної допомоги.

Адміністративний розсуд третього виду називають ще адміністративним розсудом інтерпретаційного типу. Його суть полягає в тому, що суб'єкт публічної адміністрації приймає рішення на підставі адміністративно-правових норм, що містять оціночні поняття (доцільність, необхідність, з важливих підстав). Цей вид розсуд наділяє уповноваженого суб'єкта великим ступенем свободи, оскільки вказані оціночні поняття не закріплені на законодавчому рівні, тому визначаються уповноваженим суб'єктом у міру розуміння ним фактичних обставин справи. Варто навести положення ст. 7 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», яка визначає: «У разі необхідності вжиття інших заходів реагування орган державного нагляду (контролю) протягом п'яти робочих днів з дня завершення здійснення заходу державного нагляду (контролю) складає припис, розпорядження, інший розпорядчий документ щодо усунення порушень, виявлених під час здійснення заходу». Вказана норма надає право уповноваженому суб'єкту за наявності відповідних обставин на власний розсуд діяти у спосіб, що є найбільш оптимальним у конкретній ситуації.

Четвертим видом і найзагальнішим серед всіх є адміністративний розсуд організаційно-розпорядчого типу. Четвертий вид адміністративного розсуду впливає з матеріальних норм права, які органи виконавчої влади (адміністрації) конкретизують не у формі адміністративного рішення, а у формі організаційної чи матеріально-технічної діяльності. Прикладом застосування суб'єктами публічної адміністрації такого виду розсуду є проведення нарад, засідань, надання консультацій, розроблення методичних рекомендацій.

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки:

- 1) під поняттям адміністративного розсуду варто розуміти специфічний вид діяльності суб'єктів публічної адміністрації, який полягає у вирішенні того чи іншого спірного питання на основі аналітичної, інтелектуальної, творчої праці з метою прийняття раціонального рішення у

конкретній справі;

2) з'ясування властивостей, що притаманні адміністративному розсуду, дозволяє сформулювати відповіді на низку запитань:

- *хто здійснює адміністративний розсуд?* Суб'єкти публічної адміністрації, наділені владними повноваженнями;

- *що передбачає здійснення адміністративного розсуду?* Здійснення інтелектуально-вольової, творчої діяльності чи вибір варіанта поведінки для прийняття оптимального, раціонального, справедливого рішення;

- *як саме здійснюється адміністративний розсуд?* Вільно, в межах наданих повноважень чи функцій, із дотриманням законодавства й обумовлених принципів, ґрунтуючись на своєму переконанні, шляхом оцінювання фактичних обставин справи.

3) в адміністративно-правовій доктрині виокремлюють чотири види адміністративного розсуду. Така класифікація адміністративного розсуду дає змогу оптимізувати діяльність органів публічної адміністрації, а також позитивно впливає на здійснення таких принципів публічного адміністрування, як верховенства права, справедливості та принципів належного адміністрування.